

विसुद्धिमग्गो

विशुद्धिमार्ग

[清淨道論]

Visuddhimaggo

The Path of Purification

अनुवादक

भिक्षु धर्मगुप्त महास्थविर

Translated by

Ven. Dharmagupta Mahasthavira

प्रकाशकः

भिक्षु धर्मगुप्त महास्थविर
 बौद्धजन विहार
 सुनाकोठी, ललितपुर, नेपाल।

Published by
Ven. Dharmagupta Mahasthavira
Bauddha Jana Vihara
Sunakothi, Lalitpur.

कम्प्यूटर सेटिङ्गः

भिक्षु धर्मगुप्त महास्थविर
 बौद्धजन विहार
 सुनाकोठी, ललितपुर, नेपाल।

मूल्यः/-

प्रथम संस्करणः २०७७ (१००० प्रति)

First Edition: 2020 (B.E. 2563)

© सर्वाधिकार : अनुवादकमा

बुद्ध संवत्: २५६३

नेपाल संवत्: ११३९

विक्रम संवत्: २०७७

ईस्वी संवत्: २०२०

मुद्रकः सुभाष प्रिन्टिङ्ग प्रेस, नक बहिल, ललितपुर, नेपाल।

फोन नं. -----, E-mail:

विषय-सूची

भूमिका
 विसुद्धिमग्नो
 विशुद्धिमार्ग
 (न्हापांगु ब्व)
 निदानादिकथा
 निदानादि कथा

१. शीलनिर्देश

शील स्वरूपादि कथा
 शीलया आनिशंस कथा
 शीलप्रभेद कथा
 प्रातिमोक्ष संवर शील
 इन्द्रियसंवरशील
 आजीवपारिसुद्धिसील
 प्रत्यय-सन्निश्रित शील
 प्यंगू पारिशुद्धिशील सम्पादन विधि
 पठमसीलपञ्चकं
 निगूगु शीलया न्यागू पुचः
 दुतियसीलपञ्चकं
 शीलया संक्लेश व विशुद्धि
 सीलसंकिलेसवोदानं

२. धुतङ्ग निर्देश

१. पंसुकूलिकङ्गकथा (पांशुकूलिकाङ्गया खँ)
२. तेचीवरिकङ्गकथा (त्रैचीवरिकाङ्गया खँ)
३. पिण्डपातिकङ्गकथा (पिण्डपातिकाङ्गया खँ)
४. सपदानचारिकङ्गकथा (सपदानचारिकाङ्गया खँ)
५. एकासनिकङ्गकथा (एकासनिकाङ्गया खँ)
६. पत्तपिण्डिकङ्गकथा (पत्तपिण्डिकाङ्गया खँ)
७. खलुपच्छाभक्तिकङ्गकथा (खलुपच्छाभक्तिकाङ्गया खँ)
८. आरज्जिकङ्गकथा (आरण्यकाङ्गया खँ)
९. रुक्खमूलिकङ्गकथा (वृक्षमूलिकाङ्गया खँ)
१०. अब्भोकासिकङ्गकथा (अभ्यवकाशिकाङ्गया खँ)
११. सोसानिकङ्गकथा (श्मशानिकाङ्गया खँ)
१२. यथासन्थतिकङ्गकथा (यथासन्थतिकाङ्गया खँ)
१३. नेसज्जिकङ्गकथा (नैषद्यकाङ्गया खँ)
- धुतङ्गपकिण्णकथा (धुतङ्गप्रकीर्णकया खँ)

३. कम्मट्टानगगहणनिद्देशो (कर्मस्थान ग्रहण निर्देश)

समाधिऐककदुकवण्णना (समाधि छथी व निथीया वर्णन)
 समाधितिकवण्णना (समाधि स्वथीया वर्णन)
 समाधिचतुक्कवण्णना (समाधि प्यथीया वर्णन)

- दसपलिबोधवण्णना (भिगू पलिबोधया वर्णन)
 कम्मट्टानदायकवण्णना (कर्मस्थान दायकया वर्णन)
 चरियावण्णना (चर्याया वर्णन)
 चत्तालीसकम्मट्टानवण्णना (पीगू कर्मस्थानया वर्णन)
४. पथवीकसिणनिद्देशो (पृथ्वीकसिण निर्देश)
 अननुरूपविहारो (अयोग्य विहार)
 अनुरूपविहारो (उचितगु विहार)
 खुद्दकपलिबोधा (चिचिधंगु बाधात)
 भावनाविधानं (भावनाया विधि)
 सत्तसम्पाया (न्हयूगु अनुकूलता)
 दसविधअप्पनाकोसल्लं (भिथी अर्पणा कुशलता)
 निमित्ताभिमुखपटिपादनं (निमित्तया अभिमुख्य मनयात थ्यंकाविइगु)
 पठमज्झानकथा (प्रथमध्यानकथा)
 पञ्चङ्गविष्णहीनादि (न्यागू अङ्गं रहितादि)
 त्रिविधकल्याणं (त्रिविध कल्याण)
 चिरद्वितिसम्पादनं (चिरस्थायीया सम्पादन)
 निमित्तवट्टननयो (निमित्तयात वृद्धि यायेगु विधि)
 पञ्चवसीकथा (न्यागू वशीया खँ)
 दुतियज्झानकथा (द्वितीयध्यान)
 ततियज्झानकथा (तृतीयध्यानया खँ)
 चतुर्थज्झानकथा (चतुर्थध्यानया खँ)
 पञ्चकज्झानकथा (पञ्चक ध्यानया खँ)
५. सेसकसिणनिद्देशो (शेषकसिणनिर्देश)
 आपोकसिणकथा (जलकसिणया खँ)
 तेजोकसिणकथा (तेजोकसिणया खँ)
 वायोकसिणकथा (वायोकसिणया खँ)
 नीलकसिणकथा (नीलकसिणया खँ)
 पीतकसिणकथा (पीतकसिणया खँ)
 लोहितकसिणकथा (लोहितकसिणया खँ)
 ओदातकसिणकथा (अवदातकसिणया खँ)
 आलोककसिणकथा (आलोककसिणया खँ)
 खुल्लागु आकाशकसिणया खँ
 पकिण्णककथा (प्रकीर्णकया खँ)
६. असुभकम्मट्टाननिद्देशो (अशुभकर्मस्थाननिर्देश)
 उद्धुमातकादिपदत्थवण्णना (उर्ध्वमातकादि शब्दया अर्थ वर्णन)
 उद्धुमातककम्मट्टानं (उर्ध्वमातक कर्मस्थान)
 विनीलकादिकम्मट्टानानि (विनलिकादि कर्मस्थान)
 पकिण्णककथा (प्रकीर्णकया खँ)
७. छअनुस्सतिनिद्देशो (खुगू अनुस्मृतिया निर्देश)
 १. बुद्धानुस्मृतिया खँ
 २. धर्मानुस्मृतिया खँ

३. सङ्ख्यानस्मृति खँ
४. शीलानुस्मृति खँ
५. त्यागानुस्मृतिया खँ
६. देवतानुस्मृतिया खँ
- पकिण्णककथा (प्रकीर्णकया खँ)
८. अनुस्सतिकम्पडाननिद्देशो (अनुस्मृति कर्मस्थान निर्देश)
 - मरणस्सतिकथा (मरणानुस्मृतिया खँ)
 - कायगतासतिकथा (कायगतास्मृतिया खँ)
 - कोट्टासववत्थापनकथा (भागया बिचाः यायेगु खँ)
 - आनापानस्सतिकथा (आनापानस्मृतिया खँ)
 - उपशमानुस्मृतिया खँ
९. ब्रह्मविहारनिद्देशो (ब्रह्मविहारनिर्देश)
 - मेत्ताभावनाकथा (मैत्रीभावनाया खँ)
 - करुणाभावनाकथा (करुणा भावनाया खँ)
 - मुदिताभावनाकथा (मुदिताभावनाया खँ)
 - उपेक्खाभावनाकथा (उपेक्षाभावनाया खँ)
१०. आरुप्पनिद्देशो (आरुप्यनिर्देश)
 - पटमारुप्पवण्णना (न्हापांगु आरुप्यया वर्णन)
 - विज्जाणञ्जायतनकथा (विज्ञानन्त्यायतनया खँ)
 - आकिञ्चञ्जायतनकथा (आकिञ्चन्यायतनया खँ)
 - नेवसञ्जानासञ्जायतनकथा (नैवसंज्ञानासंज्ञायतनया खँ)
 - पकिण्णककथा (प्रकीर्णकया खँ)
११. समाधिनिद्देशो (समाधिनिर्देशया खँ)
 - आहारेपटिकूलभावना (आहारय् प्रतिकूल भावना)
 - चतुधातुववत्थानभावना (प्यंगू धातुया व्यवस्थान भावना)
 - समाधिआनिसंसकथा (समाधिया आनिशंस (गुण) खँ)

विशुद्धिमार्ग
(दुतियो भागो)
(निगूगु ब्व)

१२. इद्धिविधनिद्देशो (ऋद्धिविधनिर्देश)
 - अभिज्जाकथा (अभिज्ञाया खँ)
 - दसइद्धिकथा (भिगू ऋद्धिविधया खँ)
 - नन्दोपनन्दनागदमनकथा (नन्दोपनन्द नागयात दमन याःगु खँ)
१३. अभिज्जानिद्देशो (अभिज्ञानिर्देश)
 - दिब्बसोतधातुकथा (दिव्यश्रोत्रधातुया खँ)
 - चेतोपरियज्ञाणकथा (चेतोपरियज्ञानया खँ)
 - पुब्बेनिवासानुस्सतिज्ञाणकथा (पूर्वेनिवासानुस्मृतिज्ञानया खँ)
 - चुतूपपातज्ञाणकथा (च्युत्योत्पादज्ञानया खँ)
 - पकिण्णककथा (प्रकीर्णकया खँ)

१४. खन्धनिर्देशो (स्कन्धनिर्देश)

- पञ्चाकथा (प्रज्ञाया खँ)
- पञ्चापभेदकथा (प्रज्ञाप्रभेदया खँ)
- पञ्चाभूमि-मूल-सरीरवत्थानं (प्रज्ञाया भूमि, मूल व शरीरया व्यवस्थान)
- रूपखन्धकथा (रूपस्कन्धया खँ)
- विज्ञाणखन्धकथा (विज्ञानस्कन्धया खँ)
- वेदनाखन्धकथा (वेदनास्कन्धया खँ)
- सञ्जाखन्धकथा (संज्ञास्कन्धया खँ)
- सङ्खारखन्धकथा (संस्कारस्कन्धया खँ)
- (वेदनास्कन्धया खँ)
- (संज्ञास्कन्धया खँ)
- (संस्कारस्कन्धया खँ)
- अतीतादिविभागकथा (अतीतादि विभागया खँ)
- कमादिविनिच्छयकथा (कर्म आदिया विनिश्चय खँ)

१५. आयतनधातुनिर्देशो (आयतन व धातुया निर्देश)

- आयतनवित्थारकथा (आयतनया विस्तृत खँ)
- धातुवित्थारकथा (धातुया विस्तृत खँ)

१६. इन्द्रियसच्चनिर्देशो (इन्द्रिय व सत्यनिर्देश)

- इन्द्रियवित्थारकथा (इन्द्रियया विस्तृत खँ)
- सच्चवित्थारकथा (सत्यया विस्तृत खँ)
- दुःखनिर्देशकथा (दुःखनिर्देशया खँ)
- जातिनिर्देशो (जातिनिर्देश)
- जरानिर्देशो (जरा निर्देश)
- मरणनिर्देशो (मरण निर्देश)
- सोकादिनिर्देशो (शोकादिया निर्देश)
- परिदेवो (विलाप)
- दुःखं (दुःख)
- दोमनस्सं (दौर्मनस्य)
- उपायासो (डाह)
- अप्पियसम्पयोगो (मयःपिनापं सम्प्रयोग)
- पियविष्पयोगो (यःपिनापं विप्रयोग)
- इच्छितालाभो (इच्छा यानागु मदइगु)
- पञ्चुपादानखन्धा (न्यागू उपादानस्कन्ध)
- समुदयनिर्देशकथा (समुदय निर्देशया खँ)
- निरोधनिर्देशकथा (निरोध निर्देशया खँ)
- निब्बानकथा (निर्वाणया खँ)
- मग्गनिर्देशकथा (मार्गनिर्देशया खँ)
- एकविधादिविनिच्छयकथा (छगू प्रकारादि विनिश्चया खँ)

१७. पञ्चाभूमिनिर्देशो (प्रज्ञाभूमिनिर्देश)

- पटिच्चसमुप्पादकथा (प्रतीत्यसमुत्पादया खँ)
- अविज्जापच्चयासङ्खारपदकथा (अविद्याया कारणं संस्कार पदया खँ)

पट्टानपच्यकथा (प्रस्थान प्रत्ययया खँ)
 अविज्ञापच्ययासङ्खारपदवित्थारकथा (अविद्या प्रत्ययं संस्कार पद विस्तृत खँ)
 सङ्खारपच्ययाविज्ञापपदवित्थारकथा (संस्कार प्रत्ययं विज्ञान पद विस्तृत खँ)
 विज्ञापपच्ययानामरूपपदवित्थारकथा (विज्ञान प्रत्ययं नामरूप पद विस्तृत खँ)
 नामरूपपच्ययासंलयातनपदवित्थारकथा (नामरूप प्रत्ययया कारणं षडायतनया विस्तृत खँ)
 संलयातनपच्ययाफस्सपदवित्थारकथा (षडायतनया कारणं स्पर्श पदया विस्तृत खँ)
 फस्सपच्ययावेदनापदवित्थारकथा (स्पर्शया कारणं वेदना पदया विस्तृत खँ)
 वेदनापच्ययातण्हापदवित्थारकथा (वेदनाया कारणं तृष्णा पदया विस्तृत खँ)
 तण्हापच्ययाउपादानपदवित्थारकथा (तृष्णाया कारणं उपादान पदया विस्तृत खँ)
 उपादानपच्ययाभवपदवित्थारकथा (उपादानया कारणं भव पदया विस्तृत खँ)
 भवपच्ययाजातिआदिवित्थारकथा (भवया कारणं जाति आदिया विस्तृत खँ)
 भवचक्ककथा (भवचक्रया खँ)

१८. दिट्ठिविसुद्धिनिद्देशो (दृष्टिविशुद्धि निर्देश)

नामरूपपरिग्रहकथा (नामरूप परिग्रहणया खँ)
 अरूपधम्मनं उपट्टानाकारकथा (अरूप धर्मत प्रकट जुइगु आकारया खँ)
 सम्बहुलसुत्तन्तसंसन्दना (आपालं सूत्रान्तय् क्यनातःगुक्थं)
 उपमाहि नामरूपविभावना (उपमाद्वारा नामरूपया प्रकट)

१९. शंका मदय्केगु विशुद्धि निर्देश

पच्यपरिग्रहकथा (प्रत्यय परिग्रहणया खँ)

२०. मार्गामार्ग दर्शन विशुद्धि निर्देश

सम्मसनजाणकथा (सम्मर्शन ज्ञानया खँ)
 चत्तारीसाकारअनुपस्सनाकथा (पीप्यंगू आकारं अनुपश्यनाया खँ)
 इन्द्रियतिक्रवकारणनवकथा (इन्द्रियत तीक्ष्ण जुइगु गुंगू कारणया खँ)
 रूपनिब्बत्तिपस्सनाकारकथा (रूपया उत्पत्ति खंकेगु आकारया खँ)
 अरूपनिब्बत्तिपस्सनाकारकथा (अरूपया उत्पत्ति खंकेगु आकारया खँ)
 रूपसत्तकसम्मसनकथा (रूप सप्तक सम्मर्शनया खँ)
 अरूपसत्तकसम्मसनकथा (अरूप सप्तक सम्मर्शनया खँ)
 उदयव्ययजाणकथा (उदयव्ययज्ञानया खँ)
 विपस्सनुपक्किलेसकथा (विपश्यना उपक्लेशया खँ)
 मग्गामग्गववत्थानकथा (मार्ग व अमार्ग व्यवस्थानया खँ)

२१. प्रतिपदा ज्ञान दर्शन विशुद्धि निर्देश

उपक्किलेसविमुत्तउदयव्ययजाणकथा (उपक्लेश विमुक्त उदयव्ययया खँ)
 भङ्गानुपस्सनाजाणकथा (भङ्गानुपश्यनाज्ञानया खँ)
 भयतुपट्टानजाणकथा (भयतोपस्थानज्ञानया खँ)
 आदीनवानुपस्सनाजाणकथा (आदीनवानुपश्यनाज्ञानया खँ)
 निब्बिदानुपस्सनाजाणकथा (निर्वेदानुपश्यनाज्ञानया खँ)
 मुञ्चितुकम्यताजाणकथा (मुञ्चितुकम्यताज्ञानया खँ)
 प्रतिसंख्यानपश्यनाज्ञानया खँ
 सङ्खारुपेक्खाजाणकथा (संस्कारोपेक्षाज्ञानया खँ)
 सङ्खारुपेक्खाजाणं (संस्कारोपेक्षाज्ञान)
 अनुलोमजाणकथा (अनुलोमज्ञानया खँ)

बुद्धानगामिनीविपस्सनाकथा (उत्थानगामिनी विपश्यनाया खँ)

२२. जाणदस्सनविसुद्धिनिद्देशो (ज्ञानदर्शनविशुद्धि निर्देश)

पठममग्गजाणकथा (प्रथम मार्ग ज्ञानया खँ)

सोतापन्नपुग्गलकथा (स्रोतापन्न पुद्गलया खँ)

दुतियमग्गजाणकथा (निगूगु मार्गज्ञानया खँ)

ततियमग्गजाणकथा (स्वंगूगु मार्गज्ञानया खँ)

चतुत्थमग्गजाणकथा (प्यंगूगु मार्गज्ञानया खँ)

अरहन्तपुग्गलकथा (अर्हत् पुद्गलया खँ)

बोधिपक्खियकथा (बोधिपक्षीयया खँ)

बुद्धानवलसमायोगकथा (उत्थान व बलया स्वापुया खँ)

पहातब्बधम्मपहानकथा (त्वःतेमाःगु धर्मत त्वःतेगुया खँ)

परिज्जादिकिच्चकथा (परिज्ञा आदि कृतया खँ)

परिज्जादिप्पभेदकथा (परिज्ञा आदि प्रभेदया खँ)

२३. पज्जाभावनानिसंसनिद्देशो (प्रज्ञाभावनाया आनिशंस निर्देश)

आनिसंसपकासना (आनिशंसया प्रकाशन)

नानाकिलेसविद्धंसनकथा (थीथी क्लेशयात विध्वंस यायेगुया खँ)

फलसमापत्तिकथा (फलसमापत्तिया खँ)

निरोधसमापत्तिकथा (निरोधसमापत्तिया खँ)

आहुनेय्यभावादिसिद्धिकथा (आह्वान याये योग्य जुइगु आदि सिद्धिया खँ)

निगमनकथा (निगमनया खँ)

वसपोल भगवान् अर्हत् सम्यक्सम्बुद्धयात नमस्कार ।।

विसुद्धिमग्गो

विशुद्धिमार्ग

(न्हापांगु ब्व)

निदानादिकथा

निदानादिया खँ

१. प्रज्ञा दुम्ह मनुखं शील्युं प्रतिष्ठित जुयाः चित्त व प्रज्ञायात वृद्धि (भाविता) याइ।
उम्ह उत्साही व प्रज्ञावान् भिक्षुं थ्व गथः (जटा) फ्यनिइ ।^१

थथे थ्व (गाथा) आज्ञा जुयाबिज्यात, छाया थ्व आज्ञा जुयाबिज्यागु ले? भगवान् बुद्ध श्रावस्तिइ विहार यानाः
बिज्यानाच्चंबलय् चान्हय् सुं छम्ह देवपुत्र लिक्क वयाः थःगु शंका मदय्केत (निवारणार्थ) -

दुने गथः (जटा, तृष्णा) पिने गथः, गथलं गथःपिं मनूत खः।
गौतम, उगु छःपिके न्यनाच्चना, सुनां थ्व गथः फ्यनिइ ?^२-

धका थुगु न्ह्यसः न्यन। उकिया थ्व संक्षिप्त अर्थ खः - गथः (जटा) धयागु तृष्णाया जालं पेनातइगु (हानातइगु) थ्व अभिप्राय (अर्थ) खः। उगु (तृष्णा) रूपादि आरम्भणय् च्यक्वय्कथं हानंहानं उत्पन्न जुयाः स्वत्तुमतु स्वयाः च्वनीगु पंज्ञाया कचामचा धकाः कयातःगु गथःथे जुयाः गथः खः, उगु (तृष्णा) थन थःगु परिष्कारय् (वस्तुइ) व मेपिनिगु परिष्कारय्, थःगु शरीरय् (आत्मभावय्) व मेपिनिगु शरीरय् व आध्यात्म आयतनय् व बाह्य आयतनय् उत्पन्न जुयाः दुने गथः (जटा) पिने गथः धकाः धाइ। उपिं थथे उत्पन्न जुइगुलिं गथलं गथःपिं मनूत खः। गथेकि पंज्ञाया गथः आदिद्वारा पंज्ञा आदिथे खः, थथे उगु तृष्णाया गथलं फुक्क थुगु सत्त्वसमूह धकाः कयातःपिं मनूतयूत गथःयानातल, चिनातल, स्वत्तुमतु स्वयेकातल धयागु अर्थ खः। गुगुलिं थथे गथः यानातःपिं खः, गौतम, उगु छःपिके, न्यनाच्चना धयागु उगु छःपिके न्यनाच्चना। गौतम धयागु भगवान् बुद्धयात गोत्रकथं सम्बोधन याइगु (थर, जात) खः। सुनां फ्यनिइ थ्व गथः धयागु थथे थ्व त्रिधातुकयात (काम, रूप व अरूप लोकयात) गथःयानाच्चंगु (स्वयेकाच्चंगु) गथःयात सुनां फ्यनिइ, सुया फ्यनेगु समर्थ दु धकाः न्यंगु खः।

थथे न्यनेवं वयात फुक्क स्वभावधर्मय् विघ्नबाधा मदयेक सिया बिज्याम्ह (अप्पटिहतजाणचार), देवतापिनि नं महान् देवता (देवदेव), शक्रपिनि नं महाशक्र, ब्रह्मापिनि नं महाब्रह्मा, प्यंगू वैशारद्यय् विशारदम्ह (चतुवेसारज्जविसारद), दशबलधारी, चक्कंगु ज्ञान दुम्ह (अनावरणजाण) व समन्तचक्षु (सर्वज्ञ, प्यखेरं मिखा दुम्ह) भगवान् बुद्धं उगु अर्थयात लिसः बियाः बिज्याना -

प्रज्ञा दुम्ह मनुखं शील्युं प्रतिष्ठित जुयाः चित्त व प्रज्ञायात वृद्धि (भाविता) याइ।
उम्ह उत्साही व प्रज्ञावान् भिक्षुं थ्व गथः (जटा) फ्यनिइ ।-

^१ (सं० नि० १.२३)

^२ (सं० नि० १.२३)

थुगु गाथा आज्ञा जुयाः बिज्यात ।

२. आः महर्षि (बुद्धं) थुगु गाथा कनाबिज्यागुयात ।
 यथाभूतकथं अर्थ शीलादि ब्वथलातःगुयात वर्णन याना ॥
 बुद्धशासनय् अति दुर्लभगु प्रव्रज्या प्राप्त यानाः ।
 शीलादि संग्रह क्षेमगु, तप्यंगु मार्ग विशुद्धियात (निर्वाणयात) ॥
 थन गुपिं यथाभूतरूपं मस्यूपिं, शुद्धिकामीपिं ।
 योगीपिनि कुतः यासानं विशुद्धि प्राप्त मजुयाच्चन ॥
 इमित प्रमोदित यायेत, सुविशुद्धगु निर्णययात ।
 महाविहारवासीपिनिगु, देशना विधिया आधारकथं ॥
 विशुद्धिमार्ग कने, उगु जिं सत्कारपूर्वक कनेबलय् ।
 विशुद्धिकामीपिं सकल, साधुजनपिसं ध्यानपूर्वक न्यनादिसं ॥”

३. अन विशुद्धि धयागु फुक्क मल रहितगु अति परिशुद्धगु निर्वाणयात सिइकेमाः । उगु विशुद्धिया मार्ग धयागु विशुद्धिमार्ग खः । मार्ग धयागु प्राप्त यायेगु उपाय धाइ । उगु विशुद्धिमार्ग कने धयागु अर्थ खः ।

उगु थ्व विशुद्धिमार्ग गनं गनं विपश्यना जकया आधारकथं देशना यानाबिज्यात । आज्ञा जुयाबिज्यात गथेकि (थथे आज्ञा जुयाबिज्यात) -

“फुक्क संस्कारत अनित्य धकाः, गुबले प्रज्ञां खनिइ ।
 अले दिक्क चाइ दुःखय्, थ्व निर्वाणया मार्ग खः ॥”^३

गनं गनं ध्यान व प्रज्ञाकथं आज्ञा जुयाबिज्यात गथेकि -

गुम्हसिके ध्यान व प्रज्ञा दु, वहे निर्वाणया लिक्क लाइ ।

गनं गनं कर्मादिकथं आज्ञा जुयाबिज्यात गथेकि -

“कर्म, विद्या, धर्म, शील व उत्तमगु जीविका ।
 थुकिं मनूत शुद्ध जुइ, गोत्र व धनं जुइमखु ॥”^४

गनं गनं शीलादिकथं आज्ञा जुयाबिज्यात गथेकि -

“सर्वदा शीलं युक्तम्ह, प्रज्ञावान् बांलाक स्थिर जूम्ह ।
 उत्साहीतम्ह व संयमीम्हं, थाकूगु बाः (ओघ) तरे जुइ ॥”^५

गनं गनं स्मृति-प्रस्थानकथं आज्ञा जुयाबिज्यात गथेकि -

“भिक्षुपिं, छगूहे जक थ्व मार्ग सत्त्वपिनिगु विशुद्धियानितिं ... निर्वाण साक्षात्कार यायेत, गुगु थ्व प्यंगू स्मृति-प्रस्थान खः ॥”^६

^३ (ध० प० २७७)

^४ (म० नि० ३.३८७; सं० नि० १.४८)

^५ (सं० नि० १.९६)

^६ (दी० नि० २.३७३)

सम्यक्-प्रधानादि नं थ्वहे विधि खः। थुगु न्हासःया लिसः शीलदिकथं देशना यानाबिज्यात।

४. अन थ्व संक्षिप्त वर्णन खः - शील्य प्रतिष्ठित जुयाः धयागु शील्य च्वना, शीलयात परिपूर्ण याइम्हसितहे थन शील्य च्वम्ह धकाः धाइ। उकिं शील परिपूर्ण यानाः शील्य प्रतिष्ठित जुयाः धयागु थ्व थन अर्थ खः।

मनु धयागु सत्त्वप्राणी खः। प्रज्ञा दुम्ह धयागु कर्मज त्रिहेतुक प्रतिसन्धि प्रज्ञां प्रज्ञावानम्ह खः। चित्त व प्रज्ञायात वृद्धि याइ धयागु समाधि व विपश्यनायात वृद्धि याइ, चित्तया नामं (शीर्षकं) थन समाधियात क्यनातःगु खः। प्रज्ञाया नामं विपश्यना क्यनातःगु खः। उत्साही धयागु वीर्यवान् खः। वीर्यद्वारा क्लेशतयूत क्वाकिगु छ्वयेकिगुलिं उत्साह (आताप) धकाः धाइ। वया उगु उत्साह दुगूलिं वयात उत्साही (आतापी) धाइ। प्रज्ञावान् धयागु दक्षदुम्ह (परिपक्वम्ह) वा प्रज्ञा दुम्ह खः, उगुलिं युक्तम्ह धयागु अर्थ खः। थुगु शब्दं परिहार्य-प्रज्ञायात क्यनातःगु खः। थुगु न्हासःया लिसल्य स्वक्वतक प्रज्ञा वयाच्चन। अन न्हापांगु जातिप्रज्ञा, निगूगु विपश्यनाप्रज्ञा व स्वंगूगु फुक्क ज्याखँय नायः जुइगु परिहार्यप्रज्ञा खः। संसार्य भय खंगुलिं भिक्षु धाइ। उम्ह (भिक्षुं) थ्व गथः (जटा) प्यनिइ धयागु वं थुगु शीलं थुगु चित्तया नामं क्यनातःगु समाधिं, थुपिं स्वंगू प्रकारया प्रज्ञां व थुगु उत्साह नापं याना खुगू धर्म युक्तम्ह भिक्षु खः। गथेकि पुरुष धयाम्हं पृथ्वी प्रतिष्ठित जुयाः ज्वःगु तरवार ल्हनाः तःधंगु पंया भाःयात पालिइ, थथेहे शीलरूपी पृथ्वी प्रतिष्ठित जुयाः समाधिरूपी ल्वहँतयू ज्वयेकातःगु विपश्यनाप्रज्ञारूपी तरवारयात वीर्यबलं क्वातुक ज्वनाः परिहार्यप्रज्ञारूपी ल्हातं ल्हनाः फुक्क उगु थःगु सन्ततिइ कुतुंवःगु तृष्णाया गथःयात प्यनिइ, त्वाःल्हाइ, फाइ। मार्गया क्षण्य थ्व उगु गथः ब्यनिइ (प्यनिइ)। फलया क्षण्य गथः प्यने धुंकूम्ह जुयाः देवातापिं सहित लोकया अग्रदाक्षिणेय जुइ।

उकिं भगवानं आज्ञा जुयाबिज्यात -

“प्रज्ञा दुम्ह मनुखं शील्य प्रतिष्ठित जुयाः चित्त व प्रज्ञायात वृद्धि (भाविता) याइ।
उम्ह उत्साही व प्रज्ञावान् भिक्षुं थ्व गथः (जटा) प्यनिइ।”^७

५. अन थ्व गुगु प्रज्ञां प्रज्ञा दुम्ह धकाः धाःगु खः, अन वया यायेमाःगु छुं मन्त। पूर्वकर्मया आनुभावं हे वयात उपिं सिद्ध जूगु खः। उत्साही व प्रज्ञावान् धयागु थन धयावयागु वीर्यकथं उगुलिं निरन्तर कुतःयानाः प्रज्ञाद्वारा स्मृतिपूर्वक चायेकाः (होश तयाः) शील्य प्रतिष्ठित जुयाः चित्त व प्रज्ञाकथं कनातःगु समथ-विपश्यना भाविता यायेमाः धयागु थ्व थन भगवान् बुद्धं शील समाधि प्रज्ञायात न्हाव्वयाः विशुद्धिमार्गयात क्यनाबिज्यात।

थन तक्क स्वंगू शिक्षा, स्वथी कल्याण शासन, स्वंगू विद्यादिया उपनिश्रय (कारण), निगू अन्तयात त्याग यानाः मध्यम प्रतिपत्ति (मध्यममार्ग) सेवन यायेगु, अपायादि अतिक्रमण यायेगु उपाय, स्वंगू प्रकारं क्लेश प्रहाण यायेगु, उल्लंघनादि प्रतिपक्ष (विरोध), स्वंगू संक्लेशया विशोधन व स्रोतापन्नादि भावया (प्राप्तिया) कारण प्रकाश यानाबिज्यात।

गथे? थन शीलं अधिशील-शिक्षा (उच्चगु शीलया शिक्षा) प्रकाश यानातल (क्यनातल), समाधिं अधिचित्त-शिक्षा, प्रज्ञां अधिप्रज्ञा-शिक्षा।

शीलं शासनया न्हाः (आदि) कल्याण याइगु (जुइगु) प्रकाश यानातल (क्यनातल)। “छु कुशलधर्मतयूगु शुरुवात (आदि) खः? शील व बांलाक परिशुद्ध जुइगु खः”^८ धकाः धयातःगु वचनकथं, “फुक्क पाप मयायेगु” धकाः आदि वचनकथं शीलयात शासनया न्हाः (आदि, न्हापां) तयातल, पश्चातापादि रहितगु गुण हयाबिइगु (दयाच्चंगु) कारणं यानाः उगु कल्याणकरगु खः। समाधिं बिचयू कल्याण याइगु प्रकाश यानातल। “कुशलया उत्तमभावयू थ्यनिगु”^९ धकाः आदि वचनकथं समाधियात शासनया बिचयू तयातल, ऋद्धिविधादि गुण हयाबिइगु कारणं यानाः उगु कल्याणकरगु खः। प्रज्ञां शासनया अन्तयू (लिपा) कल्याण याइगु (जुइगु) प्रकाश यानातल। “थःगु चित्तयात परिशुद्ध यायेगु, थ्व बुद्धपिनिगु

^७ (सं० नि० १.२३)

^८ (सं० नि० ५.३६९)

^९ (दी० नि० २.९०)

अनुशासन खः”^{१०} धयागु वचनकथं प्रज्ञा दक्कसिबय् च्वय् लाःगुलिं प्रज्ञायात शासनया अन्तय् तयातल, यःगु व मयःगु भावय् समानता हयाबिइगु कारणं यानाः उगु कल्याणकरगु खः।

“गथे छधिगु ल्वहँ, फसं सनिइ मखु।

थथेहे निन्दा व प्रशंसाय्, पण्डितपिं इकिधिकि सनिइ मखु।।”^{११}—

धकाः आज्ञा जुयाबिज्यात।

अथेहे शीलं स्वंगू विद्या प्राप्तिा उपनिश्रय प्रकाश यानातल। शीलसम्पत्तिा आधारं स्वंगू विद्या प्राप्त याइ, अनं मेगु जुइमखु। समाधिं खुगू अभिज्ञा प्राप्तिा उपनिश्रय प्रकाश यानातल। समाधिसम्पत्तिा आधारं खुगू अभिज्ञा प्राप्त याइ, अनं मेगु जुइमखु। प्रज्ञां प्रतिसम्भिदा प्रभेदया उपनिश्रय प्रकाश यानातल। प्रज्ञासम्पत्तिा आधारं प्यंगू प्रतिसम्भिदा प्राप्त याइ, मेगु कारणं जुइमखु।

शीलं कामसुखय् लिप्त जुइगु कुतः धका कयातःगु अन्तयात त्याग यायेगु प्रकाश यानातल, समाधिं थःत कष्टबिइगु कुतः धका कयातःगुयात त्याग यायेगु प्रकाश यानातल। प्रज्ञां मध्यम प्रतिपत्ति सेवन यायेगु प्रकाश यानातल।

अथेहे शीलं अपाय अतिक्रमण जुइगु उपाय प्रकाश यानातल, समाधिं कामधातु (कामलोक) अतिक्रमण जुइगु उपाय, प्रज्ञां फुक्क भव अतिक्रमण जुइगु उपाय।

शीलं तदङ्ग-प्रहाणकथं क्लेश प्रहाण यायेगु प्रकाश यानातल, समाधिं विष्कम्भन-प्रहाणकथं, प्रज्ञां समुच्छेद-प्रहाणकथं।

अथेहे शीलं क्लेशतय्गु उल्लंघनया प्रतिपक्ष प्रकाश यानातल, समाधिं दनावइगुया प्रतिपक्ष, प्रज्ञां अनुशयया प्रतिपक्ष।

शीलं दुश्चरित्र संक्लेश विशोधन (शुद्ध यायेगु) प्रकाश यानातल, समाधिं तृष्णा संक्लेश विशोधन, प्रज्ञां दृष्टि संक्लेश विशोधन।

अथेहे शीलं स्रोतापन्न व सकृदागामिभावया प्रकाश यानातल, समाधिं अनागामिभावया, प्रज्ञां अर्हतत्वया। स्रोतापन्नम्ह “शीलय् परिपूर्ण याःम्ह जुइ”^{१२} धकाः धयातल, अथेहे सकृदागामी। अनागामी जक “समाधिइ परिपूर्ण याःम्ह जुइ।”^{१३} अर्हत जक “प्रज्ञाय् परिपूर्ण याःम्ह जुइ।”^{१४}

थुगुरूपं स्वंगू शिक्षा, स्वथी कल्याण शासन, स्वंगू विद्यादिया उपनिश्रय, निगू अन्तयात त्यागयानाः मध्यम-प्रतिपत्ति (मध्यममार्ग) सेवन यायेगु, अपायादि अतिक्रमण यायेगु उपाय, स्वंगू प्रकारं क्लेश प्रहाण यायेगु, उल्लंघनादि प्रतिपक्ष (विरोध), स्वंगू संक्लेशया विशोधन व स्रोतापन्नादि भावया (प्राप्तिा) कारण यानाः थुपिं गुंगू, मेगु नं थुजागु गुणत्रिकत प्रकाश यानातल।

^{१०} (दी० नि० २.९०)

^{११} (ध० प० ८१).

^{१२} (अ० नि० ३.८७)

^{१३} (अ० नि० ३.८७)

^{१४} (अ० नि० ३.८७)

१. शीलनिर्देश

शील स्वरूपादि कथा

६. थथे आपालं गुणं संगृहीतगु शील, समाधि व प्रज्ञायात न्ह्यव्याः देशना यानातःसां नं थ्व विशुद्धिमार्ग अति संक्षिप्तकथंहे देशना यानातःगु जुयाच्चन। उकिं उपकारयानितिं म्हो जूगुलिं (मगाःगुलिं) विस्तृतकथं क्यनेत आः शीलयात शुरुवात यानाः थ्व न्ह्यसः न्यनेगु जुइ।

छु शील खः? छु अर्थय् शील खः? थुगु शीलया लक्षण, रस (कृत्य), प्रत्युपस्थान व पदस्थान छु खः? शीलया आनिशंस (गुण) छु खः? थ्व शील खःथी दु? थुगु शीलया संक्लेश (मल) छु खः? थुगु शीलया परिशुद्धता छु खः?

अन थ्व लिसः खः। *शील छु खः* धयागु प्राणीहिंसादिं अलग जुयाः व्रतप्रतिपत्ति (सेवाटहल) पूर्णयाःम्हसिया चेतनादि धर्मत खः। प्रतिसम्भिदाय् थथे धयातःगु जुल “*शील छु खः* धयागु चेतना शील, चैतसिक शील, संवर शील व उल्लंघन यायेमज्यूगु शील खः।”^{१५} अन *चेतना शील* धयागु प्राणीहिंसादिं अलग जुयाः व्रतप्रतिपत्ति पूर्णयाःम्हसिया चेतना खः। *चैतसिक शील* धयागु प्राणीहिंसादिं अलगम्हसिया अलगपना खः (लिचिला च्वनेगु, विरति)। यद्यपि चेतना शील धयागु प्राणीहिंसादि त्याग याःम्हसिया न्हयूगु कर्मपथ चेतना खः। *चैतसिक शील* धयागु “अभिध्या (लोभ) यात त्याग यानाः अभिध्यां रहितगु चित्तं विहार याइ”^{१६} धकाः आदि नियमविधिकथं कनातःगु अलोभ, अद्वेष व सम्यक्दृष्टि धर्मत खः। *संवर शील* धयागु थन न्याथीकथं संवर सिइकेमाः – प्रातिमोक्ष-संवर, स्मृति-संवर, ज्ञान-संवर, क्षान्ति-संवर व वीर्य-संवर। अन थ्व प्रातिमोक्ष-संवरं युक्त जुइ व बांलाक संयुक्त जुइ^{१७} धयागु थ्व प्रातिमोक्ष-संवर खः। चक्षुरिन्द्रिययात रक्षा याइ, चक्षुरिन्द्रियत संवर याइ^{१८} धयागु थ्व स्मृति-संवर खः।

*गुगु स्रोतत (बाः) लोकय् च्वंगु खः, (अजित, धकाः
भगवानं आज्ञा जुयाविज्यात) स्मृतिं इमित पनिइ।
स्रोततयुत संवर यायेगु धयाच्चना, प्रज्ञां थुमित तिनाविइ।*^{१९}

थ्व ज्ञान-संवर खः। प्रत्यय-प्रतिसेवन (शील) नं थनहे मुंवइ (छथाय् लाइ, दुतिनी)। गुम्ह थ्व चिकुगु व तानोगुयात सहयाइम्ह जुइ धयागु आदि विधिकथं वयाच्चंगु खः,^{२०} थ्व क्षान्ति-संवर खः। गुम्हसिनं थ्व उत्पन्न जूगु कामवितर्कयात स्वीकार याइमखु धकाः आदि विधिकथं वयाच्चंगु खः,^{२१} थ्व वीर्य-संवर खः।

आजीव-पारिशुद्धि (शील) नं थनहे मुंवइ (छथाय् लाइ)। थथे थ्व न्याथी संवर खः, गुपिं पाप खनाः ग्यापिं कुलपुत्रपिंनि न्ह्यःने प्राप्त जूगु वस्तुपाखें अलग जुइ, थ्व फुक्क संवर शील धकाः सिइकेमाः। उल्लंघन यायेमज्यूगु शील धयागु शील्य् च्वंम्हसिनं काय व वाक्द्वारा उल्लंघन (अतिक्रमण) मयायेगु खः। थ्व *शील छु खः* धयागु न्हापांगु न्ह्यसःया लिसः खः।

७. ल्यंदुगु मध्यय् छु अर्थय् *शील* धयागु संयम यायेगु अर्थय् शील खः। संयमित जुइगु धयागु थ्व छु खः? छथाय् (चित्तयात) तयेगु वा कायकर्मादि सुशीलताकथं विक्षिप्त मजुइगु अर्थ खः। फयातइगु वा कुशल धर्मतयूगु प्रतिस्थाकथं आधार जुयाच्चंगु भाव धयागु अर्थ खः। थ्वहे थन निगू अर्थयात शब्दलक्षणज्ञापिसं (भाषाविज्ञापिसं, व्याकरणज्ञापिसं) कयातःगु (सहमत यानातःगु) जुयाच्चन। मेमेपिसं छयोंया अर्थय् शीलया अर्थ, सिचुगु अर्थय् नं शीलया अर्थ खः धकाः थथे आदि विधिनियमकथं थन अर्थ वर्णन यानातल।

^{१५} (पटि० म० १.३९)

^{१६} (दी० नि० १.२१७)

^{१७} (विभ० ५११)

^{१८} (दी० नि० १.२१३)

^{१९} (सु० नि० १०४१)

^{२०} (म० नि० १.२४; अ० नि० ६.५८)

^{२१} (म० नि० १.२६; अ० नि० ६.५८)

८. आः उगु शीलया लक्षण, रस, प्रत्युपस्थान, पदस्थान छु खः? थन -

उगुया लक्षण थीथीकथं भेद जूसां नं संयमित जुइगु खः।
गथे थीथीकथंया (रङ्ग) जूसां रूपया क्यनेगु मात्र जक खः॥

गथेकि वचुगु व म्हासुगु आदि भेदगुलिं तःथीकथं (नाना प्रकारकथं) भेद जुयाच्चंसां नं रूपायतनया क्यनेगु मात्र जक लक्षण खः, वचुगु आदिभेदकथं भेद जूसां नं क्यनेगुभावं अतिक्रण जुइमखुगुलिं खः। अथेहे शीलयात चेतनादिभेदकथं थीथीकथं भेद जुयाच्चंसां नं थ्व गुगु कायकर्मादियात फयातइगुकथं व कुशल धर्मतयूत संयम याइगु खः धकाः धयातल, उगु हे लक्षण खः, चेतनादिभेदं भेद जूसां नं छथाय् (चित्तयात) तयेगु प्रतिस्थाभावयात अतिक्रमण मज्जुगुलिं खः। थथे वया लक्षणयात -

दुशीलतायात नाश यानाः, अथेहे निर्दोष गुणम्ह जुयाः।
कृत्य व (गुण) सम्पत्तिया अर्थकथं रस धकाः धाइ॥

उकिं थ्व शील धयागु कृत्य अर्थ रसं दुशीलतायात नाश यायेगु रस खः, (गुण) सम्पत्ति अर्थ रसं निर्दोष रस खः धकाः सिइकेमाः। लक्षणादि नं कृत्यहे (गुण) सम्पत्ति वा रस धकाः धाइ।

विज्ञपिसं थ्व उगु शीलया शुद्धता प्रत्युपस्थान खः।
हिरी (मछाःपह) व ओत्तप्प (त्राश) यात नं, पदस्थान धकाः वर्णन यानातल॥

उगु थ्व शील काय शुद्धता, वाक् शुद्धता व मन शुद्धता^{२२} धकाः थथे धयातःगु शुद्धता प्रत्युपस्थान खः, शुद्धभावं दनावइगु व ग्रहणया भावय् थ्यनिइ। हिरी व ओत्तप्पयात विज्ञपिसं पदस्थान धकाः वर्णन यानातल, लिक्क लाःगु कारण धयागु अर्थ खः। हिरी व ओत्तप्प दुसा शील उत्पन्न जुइ व स्थायी नं जुइ। मदुसा न उत्पन्न जुइ नत स्थायी जुइ। थथे शीलया लक्षण, रस, प्रत्युपस्थान व पदस्थान सिइकेमाल।

शीलया आनिशंस कथा

९. छु आनिशंस (फल, परिणाम) शीलया खः धयागु पश्चातापादि मज्जुगु व आपालं गुण प्रतिलाभ जुइगु आनिशंस खः। थ्व धयाबिज्यात - “आनन्द, पश्चाताप मज्जुगु खः, कुशल शीलत पश्चाताप मज्जुगु आनिशंस दुगु खः।”^{२३}

मेगु नं धयाबिज्यात “गृहपतिपिं, थुपिं न्यागू शीलं सम्पन्नम्ह शीलवानया आनिशंस खः। छु छु न्यागू? थन गृहपतिपिं, शीलवान् शीलं सम्पन्नम्ह अप्रमादया कारणं महान् भोगसम्पत्ति प्राप्त जुइ, थ्व न्हापांगु शीलं सम्पन्नम्ह शीलवानया आनिशंस खः। हानं मेगु, गृहपतिपिं, शीलवान् शीलं सम्पन्नम्हसित भिंगु किर्तिया सः न्यनिइ (फैले जुइ), थ्व निगूगु शीलं सम्पन्नम्ह शीलवानया आनिशंस खः। हानं मेगु, गृहपतिपिं, शीलवान् शीलं सम्पन्नम्ह न्ह्यार्थे जाःगु परिषदय् लिक्क वंसां - यदि क्षत्रिय परिषदय् थःजु, यदि ब्राह्मण परिषदय् थःजु, यदि गृहपति परिषदय् थःजु व यदि श्रमण परिषदय् थःजु, मग्यासे (निर्भीक, साहसी) उत्साहितम्ह जुयाः लिक्क वनिइ, थ्व स्वंगूगु शीलं सम्पन्नम्ह शीलवानया आनिशंस खः। हानं मेगु, गृहपतिपिं, शीलवान् शीलं सम्पन्नम्ह भ्रान्ति मज्जुसे (बेहोश मज्जुसे) मृत्यु जुइ, थ्व प्यंगूगु शीलं सम्पन्नम्ह शीलवानया आनिशंस खः। हानं मेगु, गृहपतिपिं, शीलवान् शीलं सम्पन्नम्ह शरीरया भेदं लिपा सिनालि सुगति स्वर्गय् उत्पन्न जुइ, थ्व न्यागूगु शीलं सम्पन्नम्ह शीलवानया आनिशंस खः।”^{२४}

^{२२} (अ० नि० ३.१२१)

^{२३} (अ० नि० ११.१)

^{२४} (दी० नि० २.१५०; अ० नि० ५.२१३; महाव० २८५)

मेगु नं “यदि, भिक्षुपिं, भिक्षु सब्रह्मचारीपिसं जित यःयेमा, मने सनेमा, गौरव तयेमा, संगत यायेमा धकाः यःसा, वया शीलहे परिपूर्ण यायेमाः” धका आदि विधिकथं यःयेकेगु, मने संकेगु आदि व आश्रव क्षयया अन्त तकया आपालं आनिशंस आज्ञा जुयाविज्यात।^{२५} थथे पश्चातापादि मजुइगु आपालं गुण दुगु आनिशंस शील खः। हानं -

शासनय् कुलपुत्रपिनि, प्रतिष्ठा मदु थ्व (शील) विना।
 उगु शीलया आनिशंस परिच्छेदयात सुनां धायेफइ?
 गङ्गा, यमुना, सरभू व सरश्वती।
 अचिरवती खुसि व तःब्यागु महानदीया लखं नं॥
 थन उगु प्राणीपिनिगु मल शुद्ध याये फइमखु।
 सत्त्वपिनिगु थ्व मल शीलरूपी जलं शुद्ध याइ॥
 न उगु लः विइगु फसं (वा फसं), न म्हासुगु श्रीखण्डं।
 न हिरां, न मणिं, न चन्द्रकिरणया अङ्कुरं॥
 थन सत्त्वपिनिगु परिदाहयात शान्त याइ, बांलाक रक्षा यानातःगुलिं (शीलं)।
 थ्व आर्यशील अत्यन्त सीतलगुलिं थुगु डाहयात शान्त याइ॥
 शील नस्वाः समानगु नस्वाः, धयागु गनं दइ?
 गुगु समानरूपं फय् वंपाखे व फय् वःपाखे वनिइ॥
 स्वर्गय् आरोहण स्वानेथे जाःगु, मेगु शील समानगु गनं दइ?
 निर्वाण नगरया प्रवेशनय् द्वार खः॥
 थथे मोतिमणिं विभूषितपिं जुजुपिं जूसां शोभायमान् जुइमखु।
 गथे आभूषणं विभूषितपिं शोभायमान् योगीपिं जुइ॥
 थःत निन्दा याइगु भययात नाश याइ फुक्क।
 न्हाबलें शीलं शीलवानयात किर्ति व हर्ष उत्पन्न याइ॥
 गुणतय्गु आधारभूतगु, दोषया बलयात नाश याइगु।
 थथे खँया न्हाःखा शीलया आनिशंसयात सिइकेमाः॥

शीलप्रभेद कथा

१०. आः गुगु धयाविज्यागु थ्व ग्वःथी शील दु? अन थ्व लिसः खः। न्हापां फुक्कं थ्व शील थःत संयम याइगु लक्षणकथं छथी दु।

चारित्र व वारित्रकथं निथी दु। अथेहे आभिसमाचारिक व आदिब्रह्मचर्यकथं, विरति व अविरतिकथं, निश्चित व अनिश्चितकथं, कालपरियन्त व आप्राणकोटिकथं, सपरियन्त व अपरियन्तकथं, लौकिक व लोकोत्तरकथं।

स्वथी दु - हीन, मध्यम व प्रणीतकथं। अथेहे आत्माधिपत्य, लोकाधिपत्य व धर्माधिपत्यकथं, परामृष्ट, अपरामृष्ट व प्रतिप्रश्रब्धिकथं, विशुद्ध, अविशुद्ध व वैमतिककथं, शैक्ष, अशैक्ष व नशैक्ष नअशैक्षकथं।

प्यथी दु - हानिभागीय, स्थितिभागीय, विशेषभागीय व निर्वेधभागीयकथं। अथेहे भिक्षु, भिक्षुणी, अनुपसम्पन्न व गृहस्थीशीलकथं, प्रकृति, आचार, धर्मता व पूर्वहेतुकशीलकथं, प्रातिमोक्षसंवर, इन्द्रियसंवर, आजीवपारिशुद्धि व प्रत्ययसनिश्चित शीलकथं।

न्याथी दु - परियन्तपारिशुद्धिशीलादिकथं। प्रतिसम्भिदाय् थ्व धयाविज्यात “न्यागू शीलत - परियन्तपारिशुद्धिशील (सिमाना दया परिशुद्धगु शील), अ-परियन्तपारिशुद्धिशील (सिमाना मदया परिशुद्धगु शील), परिपूर्णपारिशुद्धिशील (परिपूर्ण जुया परिशुद्धगु शील), अपरामृष्टपारिशुद्धिशील (द्वंक परामर्शन मयासे परिशुद्धगु शील) व प्रतिप्रश्रब्धिपारिशुद्धिशील (हानं शान्त जुया परिशुद्धगु शील)।”^{२६} अथेहे प्रहाण, वेरमणी, चेतना, संवर व अनुल्लघनकथं।

^{२५} (म० नि० १.६५)

^{२६} (पटि० म० १.३७)

११. अन छथीया ब्वय् (भागय्) अर्थ धाये धुनगुकथंहे सिइकेमाः। निथीया ब्वय् गुगु भगवानं “थ्व यायेमाः” धकाः प्रज्ञप्त शिक्षापदयात पूर्ण यायेगु खः, उगु चारित्र खः। गुगु “थ्व यायेमज्यू” धकाः निषेध यानाबिज्यागु खः, उगु वारित्र खः। अन थ्व खँया (पद, वचनया) अर्थ खः। आचरण याइ उगुलिइ, शील्य् परिपूर्ण यायेत जुइ धयागु चारित्र खः। निषेधयात पालन व रक्षा याइगुलिं वारित्र खः। अन श्रद्धा व वीर्यया साधन चारित्र खः, श्रद्धाया साधन वारित्र खः। थथे चारित्र व वारित्रकथं निथी दु।

निगूगु निथील्य् अभिसमाचार धयागु उत्तमगु आचरण खः। अभिसमाचार धयागु हे आभिसमाचारिक खः। अभिसमाचारयात न्ह्यःथना प्रज्ञप्त यानाबिज्यागु आभिसमाचारिक खः, थ्व आजीव-अष्टमक बाहेक ल्यंदुगु शीलया अभिप्राय खः। मार्ग ब्रह्मचर्यया न्ह्यवहे वइगु जुयाः आदि-ब्रह्मचर्यक खः, थ्व आजीव-अष्टमकयाहे अभिप्राय खः। उगु मार्गया न्ह्यवहे वइगु जुयाः खः, न्ह्यवहे परिशुद्ध यायेमागुलिं खः। उकिं धयाबिज्यात – “न्हापांहे वया कायकर्म, वाक्कर्म व आजीव बांलाक परिशुद्ध जुइ।”^{२७} गुगु चिचिधंगु शिक्षापदत आज्ञा जुयाबिज्यागु खः, थ्व आभिसमाचारिक शील खः। ल्यंदुगु आदि-ब्रह्मचर्यक खः। उभतोविभङ्ग्य (निगू विभङ्ग्य) दुध्यागु आदि-ब्रह्मचर्यक खः। स्कन्धकवर्तय् दुध्यागु आभिसमाचारिक खः। उगु पूर्वकालिनि आदि-ब्रह्मचर्यक पूर्वनिइ।

उकिं धयाबिज्यात – “धात्ये, भिक्षुपिं, उम्ह भिक्षु उगु आभिसमाचारिक धर्मयात पूमवंकं आदि-ब्रह्मचर्यक धर्म पूर्वकिइ धयागु थ्व अवस्था मदु।”^{२८} थथे आभिसमाचारिक व आदिब्रह्मचर्यककथं निथी दु।

स्वंगूगु निथील्य् प्राणीहिंसादिं अलग जुइगु मात्र विरतिशील खः। ल्यंदुगु चेतनादि अविरतिशील याना थथे विरति व अविरतिकथं निथी दु।

प्यंगूगु निथील्य् निश्चय धयागु निगू निश्चय खः – तृष्णानिश्चय व दृष्टिनिश्चय। अन गुगु “जि थ्व शीलं द्यो जुइ वा मेगु छुं नं जुइ”^{२९} धकाः थथे भवभोग सम्पत्तियात इच्छा यानाः प्रवृत्ति जूगु खः, थ्व तृष्णानिश्चितगु खः। गुगु “शीलं शुद्ध जुइ” धकाः थथे शुद्धिदृष्टिं प्रवृत्ति जूगु खः, थ्व दृष्टिनिश्चितगु खः। गुगु लोकोत्तर व लौकिक उगुयाहे ज्वलं जुयाच्चंगु खः, थ्व अनिश्चित धकाः थथे निश्चित व अनिश्चितकथं निथी दु।

न्यागूगु निथील्य् कालपरिच्छेद यानाः (ईयात ब्वथलाः) समादान यानातःगु शील कालपरियन्त खः। जीवनभर समादान यानाः (कयाः) अथेहे प्रवृत्ति जूगु आ-प्राणकोटिक याना थथे कालपरियन्त व आ-प्राणकोटिकथं निथी दु।

खुगूगु निथील्य् लाभ, यश, ज्ञाति, अङ्ग व जीवनकथं दृष्टिपरियन्तयात सपरियन्त धाइ। थुकिया विपरीतगु अपरियन्त खः। प्रतिसम्भिदाय् थ्व धयाबिज्यात “गुगु उगु शील सपरियन्त खः? लाभपरियन्तगु शील दु, यशपरियन्तगु शील दु, ज्ञातिपरियन्तगु शील दु, अङ्गपरियन्तगु शील दु, जीवनपरियन्तगु शील दु। गुगु उगु शील लाभ परियन्तगु खः? थन गुलिं व्यक्तिं लाभया हेतुं, लाभया प्रत्ययं, लाभया कारणं गथे समादान यानातयागु शिक्षापदयात अतिक्रमण याइ, थ्व उगु शील लाभपरियन्तगु खः।”^{३०} थुगु उपायकथं हे मेमेगु नं विस्तृतं वर्णन यायेमाः।

अपरियन्तया लिसलय् नं धयाः बिज्यानातल “गुगु उगु शील लाभपरियन्तगु मखु? थन गुलिं व्यक्तिं लाभया हेतुं, लाभया प्रत्ययं, लाभया कारणं गथे समादान यानातयागु शिक्षापदयात अतिक्रमण यायेत चित्त जक नं उत्पन्न याइमखु, गनं (छाय्) वं अतिक्रमण याइ !, थ्व उगु शील लाभपरियन्तगु मखु।”^{३१} थुगु उपायकथं हे मेमेगु नं विस्तृतं वर्णन यायेमाः। थथे सपरियन्त व अपरियन्तकथं निथी दु।

न्हेगूगु निथील्य् फुक्कं आश्रव सहितगु सास्रव शील लौकिक खः। अनाश्रव (आश्रव रहितगु) लोकोत्तर खः। अन लौकिक विषेश भवसम्पत्ति बिइगु व भव मुक्तिया ज्वलं (सामग्री) जुइ। थथे धयाबिज्यात – “विनय संवरया नितिं खः, संवर पश्चातात मजुइत खः, पश्चाताप मजुइगु प्रमोदया नितिं खः, प्रमोद प्रीतिया नितिं खः, प्रीति प्रश्रब्धिया (शान्त जुइया) नितिं खः, प्रश्रब्धि सुखया नितिं खः, सुख समाधिया नितिं खः, समाधि यथाभूत ज्ञानदर्शनया नितिं खः, यथाभूत ज्ञानदर्शन निर्वेदया नितिं खः, निर्वेद विरागया नितिं खः, विराग विमुक्तिया नितिं खः, विमुक्ति विमुक्तिज्ञानदर्शनया नितिं खः, विमुक्तिज्ञानदर्शन अनुपादपरिनिर्वाणया (उपादान रहित परिनिर्वाणया) नितिं खः, थ्व कारणं

^{२७} (म० नि० ३.४३१)

^{२८} (अ० नि० ५.२१)

^{२९} (दी० नि० ३.३२०; म० नि० १.१८६; अ० नि० ५.२०६; ७.५०)

^{३०} (पटि० म० १.३८)

^{३१} (पटि० म० १.३८)

खं ल्हायेमाःगु खः, थ्व कारणं छलफल यायेमाःगु खः, थ्व कारणं भरोसा कायेमाःगु खः, थ्व कारणं ध्यानबिया न्यनेमाःगु खः, गुगु थ्व उपादन रहितगु चित्तया विमोक्ष खः।”^{३२} लोकोत्तर भवमुक्त यानाबिइगु व प्रत्यवेक्षणज्ञानया भूमि खः धकाः थथे लौकिक व लोकोत्तरकथं निथी दु।

१२. स्वंगूगु मध्ये न्हापांगु स्वथील्यु हीनगु छन्द (इच्छा), चित्त व वीर्य व मीमांसां (ज्ञानं) प्रवृत्ति जूगु हीन खः। मध्यमगु छन्दादिं प्रवृत्ति जूगु मध्यम खः। प्रणीतगुलिं प्रवृत्ति जूगु प्रणीतगु खः यशया कामनां समादान यानातःगु हीन खः। पूण्यफलया कामनां समादान यानातःगु मध्यम खः थ्व याये हे माःगु खः धकाः आर्यभावया आधारं समादान यानातःगु प्रणीतगु खः। “जि खः, शीलं सम्पन्नम्, मेपिं थुपिं भिक्षुपिं दुशीलपिं व पापीपिं खः” धकाः थथे थःत च्छायाः मेपिन्त निन्दादि यानाः उपक्लिष्ट जुइगु हीन खः। उपक्लिष्ट मज्जुगु लौकिक शील मध्यम खः। लोकोत्तर तृष्णाकथं व भवभोगसम्पत्तिया नितिं प्रवृत्ति जूगु हीन खः। थःगु विमोक्षया नितिं प्रवृत्ति जूगु मध्यम खः। सर्वसत्त्वपिनिगु विमोक्षया नितिं प्रवृत्ति जूगु पारमिताशील प्रणीत खः धकाः थथे हीन, मध्यम व प्रणीतकथं स्वथी दु।

निगूगु स्वथील्यु थःत अनुचितगु त्यागयायेगु इच्छां थःगु गौरवया कारणं व थःत गौरवया कारणं प्रवृत्ति जूगु आत्माधिपत्यः खः। लोकया अपवादयात मदयेकेगु इच्छां लोकया गौरवं व लोकयु गौरवया कारणं प्रवृत्ति जूगु लोकाधिपत्य खः। धर्मया महानताया कारणं पुजा यायेगु इच्छां धर्मया गौरवं व धर्मयु गौरवया कारणं प्रवृत्ति जूगु धर्माधिपत्य खः धकाः थथे आत्माधिपत्यादिकथं स्वथी दु।

स्वंगूगु स्वथील्यु गुगु निथील्यु निश्चित धकाः धयातःगु खः, उगु तृष्णादृष्टिआदिं परामृष्ट जूगुलिं परामृष्ट खः। पृथग्जन कल्याणया ज्वलं जुयाच्चंगु व शैक्षपिनि मार्गसम्प्रयुक्तगु अपरामृष्ट खः। शैक्ष व अशैक्षपिनिगु फलसम्प्रयुक्तगु प्रतिप्रसब्धि याना थथे परामृष्टादिकथं स्वथी दु।

प्यंगूगु स्वथील्यु गुगु आपत्तिइ मध्यमहसिन् पूर्णयाःगु खः, आपत्तिइ लानाः (थ्यंकाः) नं आपत्ति देशना यायेधुंकूगु खः, उगु विशुद्ध खः। आपत्तिइ लाना नं देशना मयागु अविशुद्ध खः। वस्तु, आपत्ति व उल्लघनयु विमति (शंका) दुम्हसिया शील वैमतिकशील धाइ। अन योगीं अशुद्धगु शीलया विशुद्ध यायेमाः, वैमतिक वस्तुइ उल्लघन मयासे (मतःसे) विमत्तियात मदयेकेमाः “थथे वया याउँसे च्चनिइ” धकाः थथे विशुद्धादिकथं स्वथी दु।

न्यागूगु स्वथील्यु प्यंगू आर्यमार्ग व स्वंगू श्रामण्यफलं सम्प्रयुक्तगु शील शैक्ष खः। अर्हत् फलसम्प्रयुक्तगु अशैक्ष खः। ल्यंदुगु नशैक्ष न अशैक्ष धकाः थथे शैक्षादिकथं स्वथी दु।

प्रतिसम्भिदायु, गुगु लोकयु उपिं उपिं सत्त्वपिनिगु प्रकृति(स्वभाव)यात नं शील धकाः धाइगु खः, थुगुया कारणं “थ्व सुखशील, थ्व दुःखशील, थ्व कलहशील (त्वापुखिचा) व मण्डनशील खः” धकाः धाइ, उकि उगु परियायं (कारणं) “स्वंगू शील, कुशलशील, अकुशलशील व अब्याकृतशील खः।”^{३३} थथे कुशलादिकथं नं स्वथी दु धकाः धयातल। अन अकुशल थुगु अर्थयु अभिप्रायगु शीलया लक्षणादिइ छगूनापं नं मिलेमजू धकाः थन छगूयात नं कयामतः, उकिं धयावयागुकथं हे उगु शीलया स्वथी दु धकाः सिइकेमाः।

१३. प्यंगूगु न्हापांगु प्यथील्यु -

गुम्ह थन सेवन (संगत) याइ दुशीलपिनिगु, शीलवानपिं नापं सेवन याइमखु।
वस्तु अतिक्रमण दोषयात, खनिइमखु मुर्ख॥
मिथ्यासंकल्प आपाम्हं, इन्द्रियत रक्षा याइमखु।
थुजाम्हसिया शील, जुइ हानभागीय (हानिपक्षगु)॥
गुम्ह लयताम्ह जुइ, शीलसम्पत्तिं थन।
कर्मस्थानयु कुतःयायेगुलिइ, मन उत्पन्न याइमखु॥
शीलं जक प्रसन्नम्ह, अनं च्चयु कुतः मयाइम्हसिया।
वया उगु स्थितिभागीय (स्थापिपक्षगु) शील जुइ भिक्षुया॥
शीलं युक्तम्ह जुयाः कुतः याइ, समाधिया नितिं गुम्हसिन्।

^{३२} (परि० ३६६)

^{३३} (पटि० म० १.३९)

विशेषभागीय (विशिष्ट पक्षगु) शील जुइ, थुम्ह भिक्षुया॥
 शीलं जक प्रसन्न मज्झ, निर्वेदया नितिं कुतः याइ।
 जुइ थ्व निर्वेदभागीय, शील थुम्ह भिक्षुया॥

थथे हानभागीयादिकथं प्यथी दु।

निगूगु प्यथील्यु भिक्षुया कारण्यु प्रज्ञप्त शिक्षापदत खः, गुगु उर्पिं भिक्षुणीपिन्त प्रज्ञप्त यानातःगुलिं (यानातःगु बाहेक) रक्षा यायेमाः, थ्व भिक्षुशील खः। भिक्षुणीपिनिगु कारण्यु प्रज्ञप्त शिक्षापदत खः, गुगु उर्पिं भिक्षुपिन्त प्रज्ञप्त यानातःगुलिं (यानातःगु बाहेक) प्रज्ञप्त यानातःगुलिं (यानातःगु बाहेक) रक्षा यायेमाः, थ्व भिक्षुणीशील खः। श्रामणेर श्रामणेरीपिनिगु दशशील अनुपसम्पन्नशील खः। उपासक उपासिकापिनिगु नित्यशीलकथं न्यागु शिक्षापद खः, उत्साह दुसा भिगू, उपोसथ अङ्ककथं च्यागू खः, थ्व गृहस्थीशील याना थथे भिक्षुशीलादिकथं प्यथी दु।

स्वंगूगु प्यथील्यु उत्तरकुरुया मनूतयु उल्लघन मज्झगु प्रकृतिशील खः। कुल, देश व सम्प्रदायया मर्यादा चारित्र आचारशील खः। थःथःगु “थ्व स्वभाव धर्म खः, आनन्द, गुबले बोधिसत्त्व माँया प्वाथयु जन्म कावनी बोधिसत्त्वया माँया पुरुषर्पिके कामगुण युक्तगु मन उत्पन्न जुइमखु” थथे धयातःगु बोधिसत्त्वया माँया शील स्वभावशील खः। महाकस्सपादि शुद्धसत्त्वपिं व बोधिसत्त्वया उगु उगु जन्मयु शील पूर्वहेतुक शील याना थथे प्रकृतिशीलादिकथं प्यथी दु।

प्यंगूगु प्यथील्यु गुगु भगवानं “थन थन भिक्षु प्रातिमोक्ष संवरं संवरितम्ह जुया विहार याइ, आचारगोचरं सम्पन्नम्ह जुयाः चिचिधंगु दोषयु नं भय खंकाः समादान यानाः शिक्षापदयु अभ्यास याइ”^{३४} धकाः धयातःगु शील खः, थ्व प्रातिमोक्ष संवरशील धाइ। गुगु “वं मिखां रूप स्वयाः (खनाः) निमित्त ग्रहण याइमखु, अनुव्यञ्जन नं ग्रहण याइमखु, गुगु कारणं वं चक्षुरिन्द्रिययात संवर मयासे च्वनाच्चेनेवं अभिध्या (लोभ) दौर्मनस्य मभिंगु अकुशल धर्मत दुहाँ वइ, उगुयात संवर यायेत आचरण याइ, चक्षुरिन्द्रिययात रक्षा याइ, चक्षुरिन्द्रिययु संवर याइ। न्हयपनं सः न्यनाः ... न्हासं नस्वाः नतुना ... में सवाः कयाः ... म्हं थ्यू चायाः (स्पर्श यानाः) ... मनं स्वभाव धर्म सिङ्काः ... निमित्त ग्रहण याइमखु ... मनेन्द्रिययात संवर याइ?”^{३५} धका धयातःगु खः, थ्व इन्द्रियसंवरशील खः। गुगु जीविका हनेत प्रज्ञप्त यानातःगु खुगु शिक्षापद उल्लघन यानाः, “ठगे यायेगु, खं सयेका नयेगु, संकेट यायेगु, मेपिन्त कुं ख्यनेगु, लाभं भन्नु लाभ यायेगु स्वयेगु” याना थथे आदि मभिंगु स्वभावकथं प्रवृत्त जुइगु मिथ्याजीवं (मभिंगु आजीविकां) अलग जुइ, थ्व आजीव-पारिशुद्धि शील खः। “ज्ञानपूर्वक विचाः यानाः चीवरं पुनिइ, केवल ख्वाउँगु मदयुकेत जक खः”^{३६} धकाः आदि नियमविधिकथं धयातःगु ज्ञानपरिशुद्धकथं चतुप्रत्यय (चीवर, पिण्डपात, शयनासयन व ग्लानप्रत्यय-भैषज्य) परिभोग यायेगु प्रत्ययसन्निश्चित शील खः।

प्रातिमोक्ष संवर शील

१४. अन थ्व शुरुवातं निसैं कयाः अनुपूर्वपदया वर्णन नापं विनिश्चयया खं खः। थन धयागु थुगु शासनयु खः। भिक्षु धयागु संसारयु भय खंगुलिं व गूगु चीवर व तज्यागु पात्र धारण याइगुलिं थथे म्हसिङ्कातम्ह श्रद्धां प्रव्रजित जूम्ह कुलपुत्र खः। प्रातिमोक्ष संवरं संवरितम्ह धयागु थन प्रातिमोक्ष धयागु शिक्षापदशील खः। गुम्हसिनं उगुयात पालन व रक्षा याइ, वयात मोक्षयु थ्यंकाबिइ, अपायिकादि दुःखं मुक्तयाइ, उकिं प्रातिमोक्ष धकाः धाइ। संवरण यायेगु हे संवर खः, थ्व काय व वाक्यात अतिक्रमण (उल्लघन) मयायेगु खः। प्रातिमोक्षयात हे संवर यायेगु प्रातिमोक्ष-संवर खः। उगु प्रातिमोक्ष-संवरं संवरितम्ह प्रातिमोक्ष संवरं संवरितम्ह खः, लिक्क वंम्ह वा युक्तम्ह धयागु अर्थ खः। विहार याइ धयागु च्वनिइ। आचारगोचरं युक्तम्ह धयागु आदिया अर्थ पालिइ वःगु नियमकथं हे सिङ्केमाः। थ्व धयाबिज्यात –

“आचरगोचरं युक्तम्ह” धयागु आचार दु, अनाचार दु।

^{३४} (विभ० ५०८; दी० नि० १.१९३)

^{३५} (म० नि० १.२२, ४११; दी० नि० १.२१३; अ० नि० ४.१९८)

^{३६} (म० नि० १.२३; अ० नि० ६.५८)

अन गुगु अनाचार खः? कायं उल्लंघन यायेगु व वचनं उल्लंघन यायेगु काय व वाक्द्वारा उल्लंघन जुइगु खः, श्वयात धाइ अनाचार। फुक्कं दुशीलभाव अनाचार खः। थन गुलिं व्यक्तिं पं, हः, स्वाँ, फल, साबुँ, दतिवन दान बिया वा चतुर्थाई यानाः (फुरफुरे यानाः, चाटुकम्यता), मूति जुयाः (मुग्गसूप्यता), न्हाइपु तायेकेबियाः (नकेत्वंकेगु सेवाटहल यानाः, पारिभट्टयता), न्यासिवनाः बिइके छ्वयाः (जङ्घपेसनिक) व मेमेगुकथं भगवान् बुद्धं निन्दितगु मिथ्या आजीवं जीवन हनाच्चनिइ, श्वयात धाइ अनाचार।

अन गुगु आचार खः? कायं उल्लंघन मयायेगु व वचनं उल्लंघन मयायेगु काय व वाक्द्वारा उल्लंघन मजुइगु खः, श्वयात आचार धाइ। फुक्कं शीलसंवर आचार खः। थन गुलिं व्यक्तिं पं, हः, स्वाँ, फल, साबुँ, दतिवन दान बिया वा चतुर्थाई यानाः (फुरफुरे यानाः), मूति जुयाः, न्हाइपु तायेकेबियाः (नकेत्वंकेगु सेवाटहल यानाः), न्यासिवनाः बिइके छ्वयाः व मेमेगुकथं भगवान् बुद्धं निन्दितगु मिथ्या आजीवं जीवन हनिमखु, श्वयात धाइ आचार।

गोचर धयागु गोचर दु, अगोचर दु।

अन गुगु अगोचर खः? थन गुलिं व्यक्तिं वेश्यायाथाय् वनीम्ह जुइ, विधवायाथाय् वनीम्ह जुइ, विवाह मजूम्ह बुरीया थाय्, नपुंकयाथाय्, भिक्षुणीपिनिथाय्, भत्तिइ वनिइ, जुजुपिं नापं, जुजुया महामात्यपिं नापं, तिर्थङ्करत नापं, तिर्थङ्करतय् श्रावकपिं नापं व अनुचितपिं नापं बतुबुलाः (संगत यानाः) जुइ, गुगु भिक्षु, भिक्षुणी, उपासक व उपासिकापिनिप्रति श्रद्धा मदुगु, प्रसन्न मजुगु, नकेत्वंके मयाइगु, ब्वःबिइगु निन्दा याइगु, अनर्थ कामना याइगु, अहित कामना याइगु, दुःखया कामना याइगु व निर्वाणया कामना (भय मजुइगुया इच्छा) मयाइगु उगु कुलत खः, उजागु कुलतय्गु संगत याइगु, मिले जूवनिगु, नापनापं जुइगु खः, श्वयात अगोचर धाइ।

अन गुगु गोचर खः? थन गुलिं व्यक्तिं वेश्यायाथाय् वनीम्ह जुइमखु, ... भत्तिइ वनीम्ह जुइमखु, जुजुपिं नापं, ... तिर्थङ्करतय् श्रावकपिं नापं व अनुचितपिं नापं बतुबुलाः (संगत यांनाः) जुइमखु, भिक्षुपिं, गुगु ... उपासिकापिनिप्रति श्रद्धा दुगु, प्रसन्नगु, नकेत्वंके याइगु, काषायवस्त्र प्रभासित याइगु, ऋषिनिनिगु वयेवनेगुलिइ अर्थकामिपिनिगु कुलत खः ... अनर्थ कामना याइगु, अहित कामना याइगु, दुःखया कामना याइगु व निर्वाणया कामना (भय मजुइगुया इच्छा) मयाइगु उगु कुलत खः, उजागु कुलतय्गु संगत याइगु, मिले जूवनिगु, नापनापं जुइगु खः, श्वयात गोचर धाइ। थथे थुगु आचरणं थुगु युक्त जुइ, बांलाक मिले जुइ, लिक्क वनिइ, बांलाक लिक्क वनिइ, लिक्क लाइ, सम्पन्न जुइ, उगु कारणं “आचारगोचरं सम्पन्नम्ह”^{३७} धाइ।

हानं थन थुगु विधिकथं नं आचारगोचरयात सिइकेमाः। निथी अनाचार दु – शारीरिक (कायिक) व वाचसिक (वचनं याइगु)। अन गुगु शारीरिक अनाचार खः? थन गुलिं व्यक्तिं सङ्ख्याथाय् वनाः गौरव मतःसे स्थविर भिक्षुपिन्त घ्वानाः दनाच्चनिइ, घ्वानाः फयेतुनाच्चनिइ, न्हाःने दनाच्चनिइ, न्हाःने फयेतुनाच्चनिइ, तःजागु आसनय् फयेतुनाच्चनिइ, छ्यनय् त्वःपुया फयेतुनाच्चनिइ, दनाः धयाच्चनिइ, ल्हाः संका धयाच्चनिइ, स्थविर भिक्षुपिनि लाकां मन्त्याःसे चंक्रमण यानाच्चथाय् लाकां न्हाःने चंक्रमण यानाच्चनिइ, क्वथाथाय् चंक्रमण यानाच्चथाय् (थः) थथ्याःथाय् चंक्रमण यानाच्चनिइ, बैय् चंक्रमण यानाच्चथाय् (थः) चंक्रमण यायेगु थासय् चंक्रमण यानाच्चनिइ, स्थविर भिक्षुपिन्त घ्वानाः दनाच्चनिइ, घ्वानाः फयेतुना च्वनिइ, न्हापिं भिक्षुपिन्त आसनय् पनाच्चनिइ, भुतूलिइ नं स्थविर भिक्षुपिके मन्यंसे सिं तयाच्चनिइ, खापा तिइ, लःया तीर्थय् नं स्थविर भिक्षुपिन्त घ्वानाः क्वहाँवनिइ, न्हाःनेथासं क्वहाँवनिइ, घ्वानाः म्वःल्हुइ, न्हाःने नं म्वःल्हुइ, घ्वानाः थहाँवइ, न्हाःने थहाँवइ, छँ दुने दुहाँवनीबले नं स्थविर भिक्षुपिन्त घ्वानाः वनिइ, न्हाःने वनिइ, स्थविर भिक्षुपिन्त न्हाःने न्हाःने चिइका वनिइ, गुगु कुलया गोप्यगु, त्वःपुयातःगु व पर्डा तयातःगु थाय् खः, गन कुलस्त्रीपिं, कुलया कुमारीपिं फयेतुना च्वनिगु (थायूत) खः, अन भक्तपतं दुहाँवनिइ, मचाया छ्यनय् नं थिइ, श्वयात शारीरिक अनाचार धाइ।

अथ गुगु वाचसिक अनाचार खः? थन गुलिं व्यक्तिं सङ्ख्याथाय् वनाः गौरव मतःसे स्थविर भिक्षु मन्यंसे धर्म कनिइ। न्हासःया लिसः बिइ, प्रातिमोक्ष पाठ याइ (न्त्यःब्वइ), दनाः धयाच्चनिइ, ल्हाः संका धयाच्चनिइ, छँ दुने दुहाँवनीबले नं स्त्री वा कुमारीयात थथे धाल – “फलागु नांम्हसिके, फलनागु गोत्रम्हसिके छु दु?, यागु दुला?, भोजन दुला?, नयेगु खाद्यपदार्थ दुला?, भ्मी छु त्वःनेगु?, भ्मी छु नयेगु?, भ्मी छु भोजन यायेगु? छु इमिसं जित बिइला?” धकाः खँ ल्हाइ, श्वयात वाचसिक अनाचार धाइ^{३८}। थुगुया विपरीतगुयात (कथं) आचार धकाः सिइकेमाः।

^{३७} (विभ० ५११)

^{३८} (महानि० ८७)

हाकनं भिक्षु गौरव दुम्ह, हनाबना दुम्ह, हिरी-ओतप्प (लज्या व भयत्राश) दुम्ह, बांलाक दुनेया वस्तं पुनातम्ह, बांलाक चीवर पारुपन यानातम्ह, सकसियां प्रसन्न जुइगुकथं न्हःज्यां व लिज्यां वनीम्ह, न्हःने स्वःसां निखेरं स्वःसां, क्वछूसां चकंकूसां मिखां क्वय् स्वःया इरियापथं युक्तम्ह जुया, इन्द्रियद्वारत रक्षा याइम्ह जुया, भोजनय् मात्राज्जम्ह जुया, जागृत जुइगुलिइ कुतःदुम्ह जुया, स्मृतिपूर्वक चायेका च्चनेगुलिं युक्तम्ह जुया, अल्पेच्छु, सन्तोषम्ह जुया, उत्साहितम्ह जुया, होश तथा थःगु बांलागु व्यवहार यानाच्चनीम्ह व सत्कारपूर्वक गुरुपिन्त सेवा याना च्चनाच्चनिइ, थ्वयात आचार धाइ। थुगुरूपं (अनतक्क) आचार सिइकेमाः।

गोचर स्वथी दु – उपनिश्रयगोचर, आरक्ष्यगोचर व उपनिबन्धगोचर। अन गुगु उपनिश्रयगोचर खः? भिगू गुणया खँ युक्तम्ह कल्याणमित्र खः, गुम्हसिया आधारं मन्यानागु न्यंकाबिइ, न्यने धुनगुयात स्पष्ट यानाबिइ, शंका निवारण यानाबिइ, दृष्टि तप्यंका बिइ व मन प्रसन्न यानाबिइ। उम्हसिया ल्यूल्सू सयेके सिइके यायेवं श्रद्धा वृद्धि जुइ, शील, श्रुत व त्याग वृद्धि जुइ व प्रज्ञां वृद्धि जुइ, थ्वयात उपनिश्रयगोचर धाइ।

गुगु आरक्ष्यगोचर खः? थन भिक्षु छेंय् दुने दुहाँ वनीम्ह लँय् वनाच्चनीबले मिखां क्वय् प्यकूति जक स्वःया बांलाक संयम यानाः वनिइ, न किसियात स्वःया, न सलयात स्वःया, न रथयात स्वःया, न न्यासि वनाच्चम्हसित स्वःया, न मिसायात स्वःया, न मिजंयात स्वःया, न च्वय् स्वःया, न क्वय् स्वःया, न उखेथुखे (दिशा व अनुदिशाया) स्वःया वनिइ, थ्वयात आरक्ष्यगोचर धाइ।

गुगु उपनिबन्धगोचर खः? प्यंगू स्मृतिप्रस्थानं गन चित्तयात चिनातइ। भगवानं थथे आज्ञा जुयाबिज्यात – “छु (गुगु), भिक्षुपिं, गोचर भिक्षुया गुगु पैत्रिक विषय खः? गुगु थ्व प्यंगू स्मृति-प्रस्थान खः”^{३९}, थ्वयात उपनिबन्धगोचर धाइ। थथे थुगु आचारं थुगु गोचरं युक्तम्ह ... सम्पन्नम्ह खः। उगु कारणं नं आचारगोचरं सम्पन्नम्ह धाइ।

भतिचा जकगु दोषय् नं भयखंम्ह धयागु अणुप्रमाणगु मचायेक ढंकेलाःगु सेखिय, अकुशल चित्त उत्पन्नादि भेदगु दोषतय्के भय खंकाच्चनीम्ह खः। समादान यानाः शिक्षापदय् अभ्यास याइ धयागु गुलि नं शिक्षापदत सयेकेमाःगु खः, उपिं फुक्कयात बांलाक ग्रहणयानाः सयेकाच्चनिइ। थन “प्रातिमोक्षसंवरं संवरितम्ह” धयागु थन तक्क पुद्गलाधिस्थान देशनाकथं प्रातिमोक्ष संवर शील क्यनातल। “आचारगोचरं सम्पन्नम्ह” धकाः आदि फुक्क गथे प्रतिपन्नम्हसिया उगु शील पूर्ण जुइ, उगु प्रतिपत्तियात क्यनेत धाःगु धकाः सिइकेमाः।

इन्द्रियसंवरशील

१५. गुगु थ्वयां लिपा (अनलि) “वं मिखां रूप स्वयाः” धयागु आदि नियमविधिकथं क्यनातःगु इन्द्रियसंवरशील खः, अन वं धयागु प्रातिमोक्षसंवरशीलय् चंम्ह भिक्षु खः। मिखां रूप स्वयाः धयागु कारणकथं मिखा धकाः न्यला कयातःगु (छ्यलातःगु) रूपयात खंकेगु समर्थगु चक्षुर्विज्ञानं रूपयात खनाः खः। पुलांपिसं धयातल “मिखां रूपयात खनीमखु, चित्त मदगुलिं, चित्तं नं खनीमखु, मिखा मदगुलिं, द्वार व आरम्भणय् चूलायेवं चक्षुप्रसादवस्तुक चित्तं खनिइ। थ्व थन थथेकि “धनुषं कयेकिइ” धकाः आदिइ थें ज्वलंतयूगु जक खँ जुइ, उकिं चक्षुर्विज्ञानं रूपयात स्वयाः (खनाः) धयागु थन थ्वहे अर्थ खः।” निमित्त ग्रहण याइमखु धयागु स्त्री-पुरुषनिमित्त, शुभनिमित्तादि व क्लेशया आधार जुयाच्चंगु निमित्त ग्रहण याइमखु, खनीगु जक विद्यमान जुयाच्चनिइ। अनुव्यञ्जन नं ग्रहण याइमखु धयागु क्लेशतय्कतगु लिसे वइगु अनुव्यञ्जन प्रकटभावं अनुव्यञ्जन धकाः न्यला कयातःगु (छ्यलातःगु) ल्हा, तुत्ति, मुसुक न्हिलीगु, तःसकं न्हिलीगु, खँ ल्हाइगु व उखेथुखे स्वइगु आदि प्रकारं आकार ग्रहण याइमखु, अन गुगु यथार्थगु (तथ्यगु) खः, उगु हे ग्रहण याइ, चैत्यपर्वतवासी महातिस्स स्थविरंथें खः।

भूसिं न्यना स्थविर चैत्यपर्वतं अनुराधपुरय् पिण्डाचारया नितिं वयाच्चंबलय् सुं छम्ह कुलया भौमचा भातनापं ल्वानाः बांलाक छायापियातम्ह देवकजार्थें सुथ न्हापनं हे अनुराधपुरं पिहाँ वयाः थःथितिया छेंय् वनाच्चंबले लँया दथ्वी स्थविरयात खनाः विक्षिप्तगु (अःखःगु) मनम्ह जुया तःसकं ल्हिल। स्थविरं नं थ्व छु खः धका उखेथुखे स्वबलय् व मिसाया वाकुधी अशुभसंज्ञा प्रतिलाभ जुया अर्हत्तत्त्व प्राप्त जुल। उकिं धयातल –

“वया वाकुधी खनाः, पूर्वसज्ञा अनुस्मरण यात।
अन हे उम्ह स्थविर दनाः, अर्हतत्त्व प्राप्त यात।।”

व मिसाया भातम्ह (स्वामी) नं लँयू लिसे वनाच्चंबल्यु स्थविरयात खनाः “छु, भन्ते, छम्ह मिसायात खनाः विज्याना ला? धका न्यन। वयात स्थविरं धाल -

“बांलाक जिं मस्यू, मिसाह्म वा मिजंम्ह थनं वंम्ह खः।
पुनश्च (हानं) क्वँया पुचः, वनाच्चन थ्व तःकागु लँयू।।”

गुगु कारणं धकाः आदिइ गुगु कारणं गुगु चक्षुरिन्द्रिय संवरयाःम्हसिया हेतु खः, थुम्ह पुद्गलयात स्मृतिरूपी खापां चक्षुरिन्द्रिय संवर मयाःम्ह, चक्षुद्वारयात मत्यूम्ह जुया विहार यायेवं थुपि अभिध्यादि (लोभादि) धर्मत दुहाँ वइ, लिसे वइ। उगुयात संवरयायेत कुतः (आचरण) याइ धयागु उगु चक्षुरिन्द्रिययात स्मृतिरूपी खापां तिइत कुतः याइ। थथे आचरण यानाच्चंनेवं हे चक्षुरिन्द्रिययात रक्षा याइ, चक्षुरिन्द्रिययू संवर जूगु धकाः धाइ। अन छुं नं चक्षुरिन्द्रिययू संवर वा असंवर धयागु मदु। चक्षु-प्रसादया आधारं स्मृति वा स्मृति मदइगु जुइमखु। यद्यपि गुबले रूपारम्भण मिखाया न्हाने खने दइ, उबले निक्वतक्क भवङ्ग चित्त उत्पन्न जुयाः निरोध जुइबले क्रियामनोधातुं आवर्जनकृत्य सिद्धयायां उत्पन्न जुयाः निरोध जुइ। अनंलि चक्षुर्विज्ञानं स्वयेगु ज्या याइ। अनंलि विपाकमनोधातुं संप्रतिच्छनया ज्या याइ। अनंलि विपाक-अहेतुक-मनोविज्ञानधातुं सन्तीरणया ज्या याइ। अनंलि क्रिया-अहेतुक-मनोविज्ञानधातुं व्यवस्थापनया ज्या सिद्धयायां उत्पन्न जुयाः निरोध जुइ, अनंलि जवन चित्त उत्पन्न जुइ (ब्वाइ)।

अन नं न भवङ्गया ई दइ, न आवर्जनादि मेगु इलयू संवर वा असंवर धयागु दइ। यदि जवनया क्षणयू दुःशीलता, स्मृतिहीन, अज्ञानता, अ-क्षान्ति वा आलस्य उत्पन्न जुलसा, असंवर जुइ। थथे जुइवं वयात चक्षुरिन्द्रिययू संवर मजूम्ह धकाः धाइ। छायू? गुगुलिइ उपिं दयेवं द्वार रक्षा मजूम्ह जुइ, भवङ्ग नं, आर्वजनादि नं व वीथिचित्त नं। थथे छायू? गथे नगरयू प्यंगू ध्वाखा (लुखा) सुरक्षित मजुइवं छुं नं दुने छँया लुखाया थायू कोठादि सुरक्षित जुइ, अथेसां नं नगरयू दुने फुक्क सामानत सुरक्षा यानाः मतःगु व रक्षा यानाः मतःगु हे जुइ। नगरया ध्वाखां (द्वारं) खुँत दुहाँ वनाः छु याये मंदु व याइ, थथेहे जवन चित्तयू दुःशीलादि उत्पन्न जुइबलयू उगु असंवर जुइवं द्वार नं असुरक्षितगु जुइ, भवङ्ग नं, आर्वजनादि नं व वीथिचित्त नं।

उगु शीलादिइ उत्पन्न जुइवं द्वार नं सुरक्षितगु जुइ, भवङ्ग नं, आर्वजनादि नं व वीथिचित्त नं। थथे छायू? गथे नगरयू ध्वाखा सुरक्षित जुइवं छुं नं दुने छँया आदि (वस्तुत) सुरक्षित मजू, अथेसां नं नगरयू दुने फुक्क सामान सुरक्षित व बांलाक रक्षा हे जुइ। नगरयू ध्वाखा तिनातयेवं खुँत दुहाँ वइमखु, थथेहे जवन चित्तयू शीलादि उत्पन्न जुइवं द्वार नं सुरक्षितगु जुइ, भवङ्ग नं, आर्वजनादि नं व वीथिचित्त नं। उकिं जवनया क्षणयू उत्पन्न जुइवंतिनि चक्षुरिन्द्रिययू संवर धकाः धयातल।

न्हयूपनं सः न्यनाः धयागु आदि नं थ्वहे विधि खः। थथे थ्व संक्षिप्तकथं रूपादि क्लेशया बन्धन, निमित्तादि ग्रहण, त्याग लक्षणयात इन्द्रियसंवरशील धकाः सिइकेमाः।

आजीवपारिसुद्धिशील

१६. आः इन्द्रियसंवरशीलं लिपा कनेगु आजीवपारिशुद्धिशीलयू आजीवया कारणयू प्रज्ञप्त यानातःगु खुगू शिक्षापदत खः, इपिं फुक्क “आजीवया हेतुं, आजीवया कारणं मभिंगु मतीम्ह जुयाः इच्छानुसार अविद्यमान, असत्य उत्तर-मनुष्य-धर्म (अलौकिक-शक्ति) या खँ ल्हाइ, पाराजिकया आपत्तिइ (दोषयू) लाइ। आजीवया हेतुं आजीवया कारणं सञ्चारया ज्या याइ, सङ्घादिशेषया आपत्तिइ लाइ। आजीवया हेतुं आजीवया कारणं ‘गुम्ह छिमिगु विहारयू च्वंम्ह खः, उम्ह भिक्षु अर्हत् खः’ धकाः धाइ, (थथे) सिकेबिइवं थुल्लच्चयया आपत्तिइ लाइ। आजीवया हेतु आजीवया कारणं भिक्षुं साःगु भोजन बिरामी मजुइकं थःगु नितिं (मेपिन्त) धयाः नइ, पाचित्तियया आपत्तिइ लाइ। आजीवया हेतु आजीवया कारणं भिक्षुणीनं साःगु भोजन बिरामी मजुइकं थःगु नितिं (मेपिन्त) धयाः नइ, पाटिदेसनीयया आपत्तिइ लाइ। आजीवया

हेतु आजीवया कारणं सूप, भोजन विरामी मजूइकं थःगु नितिं (मेपिन्त) धयाः नइ, दुक्कटया लाइ।”^{४०} थथे प्रज्ञप्त यानातःगु खुगू शिक्षापदत खः, थुपिं खुगू शिक्षापदतयूगु -

ठगे यायेगु (ग्वःसा, योजना) धकाः आदिइ थ्व पालिया अर्थ वाक्य खः- “अन गुगु ठगे यायेगु खः? लाभ, सत्कार, प्रशंसाय् आधारितम्ह, मभिंगु इच्छा याःम्ह व इच्छानुसार जुइम्हसिया गुगु प्रत्ययत प्रतिसेवन यायेत लिचिलीगु, उगुथुगुं खँ सयेकीगु (अप्रत्यक्षरूपं खँ ल्हाइगु) वा इरियापथयात मिले यानाः क्यनीगु, तयाः क्यनीगु, बांलाका क्यनीगु, बेक्वयेकीगु, चातुइकीगु, ठगे याइगु, ठगे यानावं च्वनीगु व ठगपह खः, थ्वयात ठगे यायेगु धाइ।

“अन गुगु खँ सयेका नयेगु (लपना) खः? लाभ, सत्कार, प्रशंसाय् आधारितम्ह, मभिंगु इच्छा याःम्ह व इच्छानुसार जुइम्ह गुगु मेपिनिगु खँ ल्हायेगु, खँ ल्हायेगु (चंत्तुइगु), चाहिइका खँ ल्हायेगु (खँलाबला यायेगु), च्छाया खँ ल्हायेगु, दिपाःमदिक च्छाया खँ ल्हायेगु, विश्वास जुइक खँ ल्हायेगु, दिपाःमदिक विश्वास जुइक खँ ल्हायेगु, सलाह बिइगु, दिपाःमदिक सलाह बिइगु (खँकुलु जुइगु), थःत यःयुकेत प्रिय खँ ल्हायेगु, चतुर्थाई यानाः (फुरफुरे यानाः, चाटुकम्यता), मूति जुयाः (मुग्गसूयता), न्हाइपु तायेकेबियाः (नकेक्वेकेगु सेवाटहल यानाः, पारिभट्यता), थ्वयात खँ सयेका नयेगु धाइ।

“अन गुगु संकेट यायेगु (नेमित्तिकता) खः? लाभ, सत्कार, प्रशंसाय् आधारितम्ह, मभिंगु इच्छा याःम्ह व इच्छानुसार जुइम्ह गुगु मेपिनिगु संकेट यायेगु, संकेटया ज्या यायेगु, अवभास यायेगु, अवभासया ज्या यायेगु व छचाखेरं चाहिइकाः खँ ल्हायेगु खः, थ्वयात संकेट यायेगु धाइ।

“अन गुगु कुं ख्यनेगु (निष्पेसिकता, निष्प्रेषिकता) खः? लाभ, सत्कार, प्रशंसाय् आधारितम्ह, मभिंगु इच्छा याःम्ह व इच्छानुसार जुइम्ह गुगु मेपिनिगु ब्वःबिइगु, घृणा यायेगु, निन्दा यायेगु, उत्क्षेपण यायेगु, उत्क्षेपण यानावंच्वनेगु, वांछ्वयेगु, वांछ्वयावंच्वनेगु, मभिंका खँ ल्हायेगु, मभिंका खँ ल्हानावंच्वनेगु, बांमलाःगु खँ हयाच्वनेगु व मेपिनिगु जनफातया ला न्हायेगु खः, थ्वयात कुं ख्यनेगु धाइ।

“अन गुगु लाभं भन् लाभ यायेगु स्वयेगु खः? लाभ, सत्कार, प्रशंसाय् आधारितम्ह, मभिंगु मतीम्ह जुयाः इच्छानुसार थन प्राप्त जूगु वस्तु मेथाय् यंकिइ, मेथाय् प्राप्त जूगु वस्तु थन हइ।

गुगु थुजागु आमिस वस्तुखं मेगु वस्तु मालेगु, गवेषण यायेगु, छचाखेरं माला स्वःजुइगु, खोज यायेगु, तलाश यायेगु व छचाखेरं तलाश यायेगु खः, थ्वयात लाभं भन् लाभ यायेगु स्वयेगु धाइ।”^{४१}

१७. थुगु पालि वाक्यया थथे अर्थ सिइकेमाः। ठगे यायेगु निर्देशय् न्हापां लाभ, सत्कार, प्रशंसाय् आधारितम्ह धयागु लाभ, सत्कार व किर्तिइ निश्चितम्ह खः, प्रार्थना याःम्हसिया धयागु अर्थ खः। मभिंगु इच्छाम्ह धयागु मदूगु गुणयात क्यनेगु इच्छाम्ह खः। इच्छानुसार जुइम्ह धयागु इच्छाद्वारा विरोधिम्ह, उपद्रवम्ह धयागु अर्थ खः।

थनंलि गुगु प्रत्यय प्रतिसेवन, उगुथुगुं खँ सयेकीगु वा इरियापथया आधारकथं महानिर्देशय् स्वथी ठगे यायेगु खँ वयाच्वंगु दु। उकिं थुपिं स्वथी नं क्यनेत प्रत्ययप्रतिसेवन धकाः कयाः वा थुकथं थुपिं आरम्भ यानातःगु खः। अन चीवरादिं निमन्त्रणा याइबले उगु चीवरादि माःसांनं मभिंगु इच्छाया आधारं प्रतिक्षेप यानाः, इपिं गृहपतीपिनि थःप्रति क्वातूगु श्रद्धा दूगु सिइका हानं इमिसं “अहो, आर्य अल्पेच्छु, छुं नं कायेगु इच्छा यानाः मबिज्यात, यदि भतिचा जक छुं नं ग्रहण यानाः बिज्याःसा जिमित धाथें सुभलाभ जुइगु खः” धकाः नाना प्रकारया उपायद्वारा भिंभिंगु चीवरादि लिक्क हःगु उगु वस्तुयात कायेगु इच्छा हे प्रकट यानाः कयाः व अनलिपा हानं गाडाय् जायेक तयाः हयेकेबिइगु अचम्मगु कारण जुयाच्वंगु प्रत्ययप्रतिसेवन धकाः कयातःगुयात ठगे यायेगु खँ धकाः सिइकेमाः। थथे महानिर्देशय् धयातःगु जुल -

“गुगु प्रत्ययप्रतिसेवन धकाः कयातःगुयात ठगे यायेगु खँ खः? थन गृहपतिपिसं चीवर, पात्रभोजन (पिण्डपात, भिक्षान्न), (पिण्डपात, भिक्षान्न), शयनासन, विरामीया वासः वस्तुत दान बिइत भिक्षुयात निमन्त्रणा याइ। व मभिंगु मतीम्ह जुयाः इच्छानुसार चीवर माःम्ह ... वस्तुत अप्वः कायेगु इच्छां चीवरयात प्रतिक्षेप याइ। पात्रभोजन (पिण्डपात, भिक्षान्न), ... शयनासन। विरामीया वासः वस्तुत प्रतिक्षेप याइ। वं थथे धाइ - ‘छु यायेत माःगु आपालं मू वंगु चीवर श्रमणयात, थ्व त्वःगु (उचितगु) खः, गुगु श्रमणं श्मशानं, फोहर वांछ्वयातःगु वं वा पसरलं वांछ्वयातःगु भ्वाथःगु कापःया कुचात मुनाहयाः सङ्गाटि दयेका (सुयाः) धारण यायेमाः। छु यायेत आपालं मू वंगु पात्रभोजन, थ्व त्वःगु खः, गुगु श्रमणं भिक्षाटनद्वारा भिक्षान्न भोजन नयाः जीविका हनेमाः। छु यायेत माःगु आपालं मू वंगु शयनासन, थ्व त्वःगु

^{४०} (परि० २८७)

^{४१} (विभ० ८६२-८६५)

खः, गुगु श्रमणं सिमाक्वय् वा चक्कंगु थासय् च्वनीम्ह जुइमाः। छु यायेत माःगु आपालं मू वंगु बिरामीया वासः वस्तु, थ्व ल्वःगु खः, गुगु श्रमणं पुलांगु मूत्र (पिशाब) वा हलखं वासः यायेमाः।’ उगु कारणयात कयाः बांमलागु चीवरं पुनिइ, बांमलागु पात्रभोजन (पिण्डपात, भिक्षान्न) सेवन याइ (नइ), बांमलागु शयनासन सेवन याइ, बांमलागु बिरामीया वासः वस्तुतः सेवन याइ, उगु कारणं गृहपतिपिसं थथे सिइ ‘थ्व श्रमण अल्पेच्छु, सन्तोषम्ह, एकान्तसेवी (याकःचा च्वनीम्ह), मेपिं नापं बुलाः मजुइम्ह, उत्साहितम्ह व ध्रुतवादी (त्याग भाव दुम्ह) खः।’ हानं हानं चीवरद्वारा ... परिष्कारद्वारा निमन्त्रणा याइ। वं थथे धाल – ‘स्वंगू वस्तु न्हाणे दयेवं श्रद्धावान् कुलपुत्रया आपालं पुण्य प्राप्त जुइ। श्रद्धाया न्हाणे लायेवं श्रद्धावान् कुलपुत्रया आपालं पुण्य प्राप्त जुइ। बिइगु वस्तुया ... दाक्षिण्यया न्हाणे लायेवं श्रद्धावान् कुलपुत्रया आपालं पुण्य प्राप्त जुइ।

छिमिके हे जक थ्व श्रद्धा दु, दान बिइगु वस्तुतः नं दु, जि प्रतिग्राहक (दान काइम्ह) खः, यदि जिं मकाल धाःसा, थथे छिपिं पुण्यद्वारा वंचितपिं (पिने लाःपिं) जुइ, जित थुपिं माःगु ला मखु।

अथेसां नं छिमिप्रति अनुकम्पा (दया) तयाः कयाच्वना।’ उगु कारणयात कयाः आपालं चीवर ग्रहण याइ (काइ)। आपालं पात्रभोजन, ... वासया वस्तुतः ग्रहण याइ (काइ)। गुगु थुजागु बेक्वगु भाव, बेक्वयेका च्वनीगु, ठगे याइगु भाव, ठगे यानाच्चनीगु व ठगे याइगु भाव खः, थ्व प्रत्ययप्रतिषेध धकाः कयातःगु ठगे यायेगु खँ खः।”^{४२}

मभिंगु इच्छा याःम्हसिनं हे अलौकिकधर्म (उत्तरिमनुस्सधम्म) प्राप्त जूगु क्यनेगु वचनकथं अथेहे अथेहे नक्कली यानाः चाहिइका खँ ल्हायेगु धकाः कयातःगुयात ठगे यायेगु खँ खः धकाः सिइकेमाः। थथे धयाबिज्यात –

“गुगु चाहिइका खँ ल्हायेगु धकाः कयातःगुयात ठगे यायेगु खँ खः? थन सुं छम्हसिनं मभिंगु मतीम्ह जुयाः इच्छानुसार सम्मानया अभिप्रायं ‘थथे जित मनूतयूसं सम्मान याइ’ धकाः आर्यधर्म निश्चितगु वचन ल्हाइ – ‘गुम्हसिनं थुजाःगु चीवरं पुनिइ, उम्ह श्रमण महानुभाव दुम्ह खः’ धकाः धाइ। ‘गुम्हसिनं थुजाःगु पात्र, नया थल, करुवा, लःचालिं, ताःचा, कायबन्धन व लाकाँ धारण याइ, उम्ह श्रमण महानुभाव दुम्ह खः’ धकाः धाइ। गुम्हसिया थुजाःम्ह उपाध्याय, आचार्य, समान उपाध्यायम्ह, समान आचार्यम्ह, पासा खने दुम्ह, त्वाय्पासा व सहायक खः। गुम्ह थुजाःगु विहारय्, महलय्, प्रासादय्, कःसि दुगु छेंय्, गुफाय्, पहाडया कापिइ, कुटिइ, कूटागारय्, तःजा जुइक दयेकातःगु प्यखें स्वयेगु थासय् (टावरय्), चाकलाःगु थासय्, पखाः चाहिकातःगु थासय्, उपस्थान शालाय्, मण्डपय् व सिमाक्वय् विहार यानाच्चनी, उम्ह श्रमण महानुभाव दुम्ह खः’ धकाः धाइ। अथवा ‘स्वा ज्याना च्वनेगु भाव, स्वाः ज्यानाच्चनीगु, बेक्वगु भाव, बेक्वयेका च्वनीगु, ठगे याइगु भाव, ठगे यानाच्चनीगु, चाहिका खँ ल्हाइगु भाव, खँ ल्हानावं च्वनीगु, स्वाःया सम्मान माःम्ह, थ्व श्रमण थुपिं थुजाःगु विहारसमापत्ति लाभीम्ह खः’ धकाः उजागु गम्भीरगु, गूढगु, निपुणगु, त्वःपुयातःगु लोकोत्तर शून्यता प्रतिसंयुक्तगु खँ कनिइ। गुगु थुजागु बेक्वगु, बेक्वयेका च्वनीगु, ठगे याइगु, ठगे यानाच्चनीगु व ठगे याइगु भाव खः, थ्व चाहिइका खँ ल्हायेगु धकाः कयातःगुयात ठगे यायेगु खँ खः।”^{४३}

मभिंगु इच्छा याःम्हसिनं हे सम्मानया अभिप्राय याःम्ह ईर्यापथद्वारा नक्कली (अच्चम) यानाः ईर्यापथय् आधारितगु कथं ठगे यायेगु खँ खः धकाः सिइकेमाः। थथे धयाबिज्यात – “गुगु ईर्यापथ धकाः कयातःगुयात ठगे यायेगु खँ। थन गुलिं व्यक्तिं मभिंगु मतीम्ह जुयाः इच्छानुसार सम्मानया अभिप्रायं ‘थथे जित मनूतयूसं सम्मान याइ’ धकाः वनेगु बांलाक व्यवस्था याइ, थाय् बांलाक व्यवस्था याइ, फयेतुइगु थाय् बांलाक व्यवस्था याइ, द्यनेगु थाय् बांलाक व्यवस्था याइ, दृढ जुया वनिइ, दृढ जुया दनी, दृढ जुया फयेतुइ, दृढ जुया दनी, ध्यानीम्ह थें वनिइ, ध्यानीम्ह थें दनी, फयेतुइ, दनी (खःतुलिइ) न्हाणे जक ध्यान यानाः क्यनीम्ह जुइ, गुगु थुजागु ईर्यापथयात न्हाब्वइगु, तइगु, बांलाक व्यवस्था याइगु, बेक्वगु, बेक्वयेका च्वनीगु, ठगे याइगु, ठगे यानाच्चनीगु व ठगे याइगु भाव खः, थ्वयात ईर्यापथ धकाः कयातःगुयात ठगे यायेगु खँ खः’ धकाः धाइ।”^{४४}

अन प्रत्यय प्रतिसेवन धकाः कयातःगु धयागुया प्रत्यय-प्रतिसेवन (प्रतिषेध) धयागु थथे कयातःगु प्रत्यय-प्रतिसेवनं वा त्याखानातःगुलिं खः। चाहिइका खँ ल्हायेगु धयागु लिक्क न्हाथना खँ ल्हायेगु खः। ईर्यापथयात धयागु प्यंगू ईर्यापथयात।

^{४२} (महानि० ८७)

^{४३} (महानि० ८७)

^{४४} (महानि० ८७)

न्यव्वइगु आदिइ नं तइगु, आदर पूर्वक न्हाथनिइगु खः। तइगु धयागु न्हाथना क्यनिइगु आकार खः। बांलाक व्यवस्था याइगु धयागु बांलाक दयेका क्यनिइगु खः, प्रसन्नगु भाव दयेका क्यनिइगु धकाः धाःगु खः। बेक्वगु धयागु प्रधान (ध्यान, मार्गादि) न्हाहे स्थित जूगु भाव क्यनेत बेक्वेकिइगु खः, खा ज्ञानाः क्यनिइगु धकाः धाःगु खः। बेक्वेकिइगु स्वभाव दुम्ह हे बेक्वम्ह खः। बेक्वम्हसिया भाव हे बेक्वःगु खः। ठगे याइगु धयागु अच्चम याइगु खः। ठगे याइगु स्वभाव वःगु हे ठग भाव हःगु खः। ठगया भाव हे ठगपना खः।

खँ ल्हायेगु निर्देश्यु खँ ल्हायेगु धयागु विहार्य वःपिं मनूतयूत खनाः “छाय् जुयाच्चंपिं भाःयागु खः, छु भिक्षुयात निमन्त्रणा यायेत ला, यदि थथे खःसा छिपिं वनाच्चं (हुँ), जिं पात्र ज्वनाः लिपा (त्युल्यू) वये” धकाः थथे न्हाःहे खँ ल्हायेगु खः। अथवा थःत न्हावे तयाः “जि तिसस खः, जिप्रति जुजु प्रसन्नम्ह खः, जिप्रति फलना फलनाम्ह राजमहामात्य प्रसन्नम्ह खः” धकाः थथे थःत उपनायक यानाः खँ ल्हायेगु व धायेगु खः।

खँ ल्हायेगु धयागु न्यनेवं न्यंगु अनुसारं (धाःगुकथं) हे खँ ल्हायेगु खः। खँलाबला यायेगु धयागु गृहपतीपिं दिक्क जुइवं वा ग्यायेवं मौका बियाः बांलाक खँ ल्हायेगु। च्छायाः खँ ल्हायेगु धयागु महाकुटुम्बिक, महानाविक, महादानपती धकाः थथे च्वय् तयाः खँ ल्हायेगु। बांलाक च्छायाः खँ ल्हायेगु धयागु फुक प्रकारं च्वय् तयाः खँ ल्हायेगु।

न्यथना खँ ल्हाइगु धयागु “उपासकपिं न्हापा थुगु इलय् छिमिसं न्हुगु दान बिइ, आः छाय् मबियागु खः?” धकाः थथे गुबले तक्क “बिइ, भन्ते, मौका मदयाच्चन” धकाः आदि धाइ, उबले तक्क च्छायाः धायेगु व चिइगु धकाः धाःगु खः। अथवा चाकुतु ल्हातिइ दुम्ह खनाः “गनं हयागु खः, उपासक?” धकाः न्यनिइ। चाकुतुया बुँ, भन्ते। छु अन चाकुतु साः ला? नयाः, भन्ते, सिइकेमाः। “उपासक, भिक्षुयात छिमिसं चाकुतु ब्यू” धकाः धायेगु मत्वः। गुगु थुजागु प्रकटरूपं धाःसानं तक्कंका बिइगु खँ खः, उगु न्हाथना खँ ल्हाइगु खः। फुक प्रकारं हानंहानं न्हाथना खँ ल्हाइगु व बांलाक न्हाथना खँ ल्हाइगु खः।

अप्यः जुइक खँ ल्हाइगु धयागु “थुगु कुलं जित हे जक स्यू। यदि थन दान बिइगु वस्तुत दुसा, जित हे जक बिइ” धकाः थथे ल्हनाः खँ ल्हाइगु व अप्यः जुइक खँ ल्हाइगु खः, च्वय् तयाः च्छाइगु धकाः धाइगु खः। तेलकन्दरिकाया खँ थन कनेमाः। फुक प्रकारं हानंहानं अप्यः जुइक खँ ल्हाइगु व भन् अप्यः जुइक खँ ल्हाइगु खः।

यःयेकिइगु खँ ल्हाइगु धयागु सत्यानुरूप वा धर्मानुरूपयात वास्ता मयाःसे हानंहानं यइगु खँ जक ल्हाइगु खः। चतुर्थाई यायेगु (फुरफुरे यायेगु, चाटुकम्यता), धयागु क्वह्यंगु वृतिद्वारा थःत क्वय् क्वय् तःया व्यवहार यायेगु खः। मूति जुयाः (मुगसूप्यता) धयागु मूति थें जुइगु खः। गथेकि मू दायेकेबलय् गुलिं मूत बुइमखु, मेगु ल्यंदुगु फुक बुइ, थथे गुम्ह व्यक्तिया खँय् छुं छगू जक खःगु जुइ, ल्यंदुगु फुकं मखुगु जुइ, थ्व व्यक्ति मूति थें जाम्ह धकाः धाइ। उगुया भाव हे मूति थें जाम्ह खः। न्हाइपु तायेकेबिइगु (नकेत्वंकेगु सेवाटहल यानाः, उब्बच्चहूथत), धयागु सेवाटहल यायेगु खः। गुम्हसिनं छेंया मस्तयूत धाईमामं थें घय्पुनाः बुया मुलय् तयाः सेवाटहल याइ वा स्वइ धयागु अर्थ खः। वया उगु सेवाटहल यायेगु ज्या हे नकेत्वंके यायेगु खः। सेवाटहल यायेगु भाव हे न्हाइपु तायेकेबिइगु खः।

संकेत यायेगु निर्देश्यु संकेत धयागु गुलि नं मेपिंगु प्रत्ययदान धकाः कयातःगु (सज्ञाजनकगु) कायकर्म व वचीकर्म खः। संकेत यायेगु धयागु नयेगु वस्तु ज्वनाः वनाच्चंपिन्त खनाः “छु छिमिसं नयेगु प्राप्त जुल ला?” धकाः आदि नियमविधिकथं संकेत यायेगु खः। जः पिकया क्यनेगु धयागु प्रत्ययप्रतिसंयुक्त खँ खः। जः पिकायेगु ज्या धयागु मचापिं सा लहिपिं जवाःत खनाः “छु थुपिं मचापिं साचात दु? त्वनीपिं ला वा मही त्वनीपिं खः?” धकाः न्यना “दु? त्वनीपिं साचात खः, भन्ते” धकाः धायेवं “दु? त्वनीपिं साचात मखु, यदि दु? त्वनीपिं साचात जूसा, भिक्षुपिन्त नं दु? प्राप्त जुइमाःगु खः” धकाः थुजागु आदि विधिकथं उपिं मस्तयू माँबौपिन्त धायेकेबियाः दु? बिइके बिइगु आदि जः पिकया क्यनेगु खः। छचाखेरं चाहिइकाः खँ ल्हायेगु धयागु लिक्क लाकाः खँ ल्हायेगु खः। थन छेंय् वइम्ह भिक्षुया वस्तु (खँ) कनेमाः।

छेंय् वइम्ह, भीसं न्यना, भिक्षुया नयेगु इच्छा जुयाः छेंय् दुहाँ वनाः फयेतुत। वयात खनाः बिइगु इच्छा मदुम्ह हामां “जाकि मदु” धकाः धाःधां जाकि हयेगु इच्छायाम्ह थें जःलाखःलातयूगु छेंय् वन। भिक्षु नं दुने कोठाया दुहाँ वनाः उखेथुखे स्वबलय् लुखाया खापाया कुंचाय् चाकुतु, थलय् साखः, दालाय् चिन्या बलाः, कोनय् जाकि, घःचाय् घ्यः स्वयाः पिहाँ वयाः फयेतुत। हामां (गृहस्वामिनीं) “जाकि प्राप्त मजुल” धकाः वइ। भिक्षुं “उपासिका, ‘थौं भिक्षा प्राप्त जुइमखुत’” धकाः न्हाव हे (नकतिनि जक) निमित्त खनाः” धकाः धाल। छु, भन्ते? लुखाया खापाया कुंचाय् तयातःगु चाकुतुथें जाःगु सर्पयात खनाः, ‘वयात दाये’ धकाः उखेथुखे स्वयाबलय् थलय् तयातःगु साखः पाँय्थें जाःगु ल्वहँ, ल्वहँचां

कःम्ह सर्प याःगु फणा, दालाय् तयातःगु चिन्या बलाः थें, वया उगु ल्वहँचाय् न्यायेत संम्हसिया वात कोनय् च्वंगु जाकिथें, अले वया तं पिकयाः म्हुतुं पिहँवगु खै घःचाय् तयातःगु घ्यःथें। वं “खान्तांचित छलेयाये मफुत” धकाः चाकुतु वियाः जा थुयाः घ्यः साखः व न्यानापं फुक्कं बिल। थथे लिक्क लाकाः खँ ल्हायेगु खः छचाखेरं चाहिइकाः खँ ल्हायेगु धयागु सिइकेमाः। चाहिइका खँ ल्हायेगु धयागु गथे याःसा उगु प्राप्त जुइगु खः अथे चाहिइका खँ ल्हायेगु खः।

कुं ख्यनेगु निर्देशय् ब्वःविइगु धयागु भिगू ब्वःविइगु खँद्वारा ब्वःविइगु (कुं ख्यनेगु) खः। धृणा यायेगु धयागु क्वह्यंकाः खँ ल्हायेगु खः। निन्दा यायेगु धयागु श्रद्धा मदुम्ह, प्रसन्न मजूम्ह धका आदि नियमविधिकथं दोषारोपन यायेगु खः। अलग यायेगु धयागु थ्व थन धायेमते धकाः बचनद्वारा अलग यायेगु खः। फुक प्रकारं विषयवस्तु व कारण दयेकाः पनेगु व न्हाये गनेगु खः अलग यायेगु, बांलाक उत्क्षपण यायेगु खः। अथवा दान मजूम्ह खनाः “अहो, दानपती” धकाः थथे च्वय् छ्वयाः उत्क्षपण यायेगु खः। महादानपती धकाः थथे बांलाक च्छायेगु, बांलाक उत्क्षपण यायेगु। हेस्याइगु धयागु छु थ्वया जीवन पुसा नइम्ह ला धकाः थथे गिजे याइगु खः। भन् हेस्यायेगु धयागु छु थ्व बिइमखुम्ह धकाः धाइ, गुम्हसिनं सदां फुक्कसित मदु धका बचं ल्हाइ धकाः तसकं गिजे याइगु खः। सरा बिइगु धयागु बिइमखुम्हसित निन्दा यानाः सरा बिइगु खः। फुक प्रकारं सरा बिइगु व मभिका खँ ल्हायेगु खः। निन्दा यानाः जुइम्ह धयागु थथे निन्दाया भयं जित बिइ धकाः छछा छेंछं मेगु छेंछं छगू गामं मेगु गामय्, छगू जनपदं मेगु जनपदय् निन्दा यानाः जुइगु खः। मेपिनिगु जनफाया ला न्हाइम्ह धयागु न्हाये बांकांल खँ ल्हाणाः लिउँने निन्दा यानाः खँ ल्हाइगु खः। थुजागु न्हाये स्वये मफयाः लिउँने जनफाया ला नइम्ह हे जुइ, उकिं मेपिनिगु जनफाया ला न्हाइम्ह धका धाःगु खः। थ्वया धाइ कुं ख्यनेगु धकाः थ्व गुगु पं बलाखं चिकं इलातःगुयात इयाकाये थें मेपिनिगु गुणयात क्यलिइ, न्हाइ, गुगु नस्वावःगु माचायात तिस्सिना नस्वाः कायेगु थें मेपिनिगु गुणय् क्यलाः नच्चूकाः थुजागु लाभ मालेगु खः, उकियात कुं ख्यनेगु धकाः धाइ।

लाभं भन् लाभ यायेगु स्वयेगु निर्देशय् लाभ यायेगु स्वयेगु धयागु माःजुइगु खः। थनं प्राप्त जूगु धयागु थुगु छेंय् प्राप्त जूगु खः। मेगु थासय् धयागु मेगु छें खः। माःगु धयागु इच्छा याःगु खः। गवेषण याःगु धयागु माःगु खः। पर्येषण धयागु हानंहानं मालेगु खः। शुरुवातं निसें कयाः प्राप्त जुजूगु भिक्षा उखेथुखे छेंया मस्तयूत वियाः अन्तय् दु? व यागु प्राप्त यानाः वंम्ह भिक्षुया खँ थन कनेमाः। एषण धयागु आदि इच्छा याःगु आदिया हे पर्यायवाची शब्द खः, उकिं माःगु धयागु एषण खः। गवेषण धयागु माःलेगु खः, पर्येषण धयागु छचाखेरं माःलेगु खः। थुलि हे थन वर्णन (स्वापु) धकाः सिइकेमाः। थ्व भंग लायेगु आदिया अर्थ खः।

आः थुकथं आदि पापधर्मतय्गु धयागु थन आदि शब्दकथं “गथे गुलिं छलपोल श्रमणब्राह्मणपिं श्रद्धां ब्यूगु भोजन नयाः इपिं थुजागु पशु विद्याद्वारा मिथ्या आजीविकां जीवन हनाच्चनिइ। गथेकि, अङ्ग, निमित्त, उत्पात, स्वप्न, लक्षण, छुं नयातःगु, अग्निहोम, दर्विहोम”^{४५} धकाः आदि नियमविधिकथं ब्रह्मजालसूत्रय् धयातःगुकथं थी थी प्रकारया पापधर्मत ग्रहण यायेगु सिइकेमाः। थथे गुगु थ्व थुपिं आजीवया हेतुं प्रज्ञप्त यानातःगु खुगू शिक्षापद उल्लघन यायेगुकथं, थुपिनिगु “ठगे यायेगु, खँ सयेका नयेगु, संकेट यायेगु, मेपिन्त कुं ख्यनेगु, लाभं भन् लाभ यायेगु स्वयेगु” धकाः थुगु आदि पापधर्मतद्वारा प्रवर्तित जूगु मिथ्या आजीविका खः, गुगु उगु फुक्क प्रकारया मिथ्या आजीविकां अलग जुइगु खः, थ्व आजीवपारिशुद्धिशील खः। अन थुगु खँया अर्थ खः। थुकिया कारणं जीवन हनेगु धयागु आजीविका खः। व छु खः? प्रत्ययपर्येषण यायेत कुतः यायेगु खः। पारिशुद्धि धयागु परिशुद्धता खः। आजीविकाया पारिशुद्धि हे आजीवपारिशुद्धि खः।

प्रत्यय-सन्निश्रित शील

१८. गुगु थ्वयां लिपा प्रत्यय-सन्निश्रित शील धयातःगु खः, अन उचितगु ज्ञानकथं धयागु उपाय पथगु ज्ञानं सिइकाः, प्रत्यवेक्षण यानाः (बांलाक बिचाः यानाः) धयागु अर्थ खः। थन उगु ख्वाउँगु आदिं बचे जुइत जक खः धयागु आदि नियमविधिकथं धाःगु प्रतिवेक्षण हे “उचितगु ज्ञानकथं” धकाः सिइकेमाः। अन चीवर धयागु अन्तरवासक आदि मध्ये गुलि छगू। प्रतिसेवन याइ धयागु सेवन याइ, पुनिइ वा पारुपन याइ। केवल (गुबलेतक) धयागु प्रयोजन, अवधि, परिच्छेद व नियमया बचं खः, थुलिहे जक योगीया चीवर प्रतिसेवन यायेगुलिइ प्रयोजन खः, गुगु थ्व ख्वाउँगु आदिं बचे

^{४५} (दी० नि० १.२१)

जुइत जक खः, थुकिं अप्वः मेगु मदु। *खाऊँगुयात* धयागु दुने धातुया प्रकोपकथं वा पिने ऋतुया हिसुकथं उत्पन्न जूगु छुनं खाऊँगु खः। *प्रतिधात यायेत* धयागु मदयूकेत खः। गथे शरीरय् ल्वय् उत्पन्न याइमखुगु खः, थथे उगुयात मदयूकेया नितिं खः। शरीरय् खाऊँ चायेवं चित्त विक्षिप्त जुइमं उचितगुयात अभ्यास याये फइमखु, उकिं खाऊँगु आदिं बचे जुइत चीवर सेवन यायेमाः (पुनेमाः) धकाः भगवान् बुद्धं अनुमति बिया बिज्यात। थुगु विधि फुकथाय् (थथे हे खः)। *केवल थन क्वागुयात (गर्मीयात)* धयागु अग्नि-सन्ताप खः। उगु गुँ आदि मिं नइबलय् जुइगु खः धका सिइकेमाः। न्याइमह भुजिं, चल, फय्, निभाया ताप, घिस्रे जुया वनिपिनिपाखे (सर्पादिपाखे) सम्पर्क जुइगु धयागुलिइ थन न्याइमह धयागु न्याइमह भुजिं खः, कांमह भुचि धकाः नं धाइ। *चल* धयामह पत्ति खः। *फय्* धयागु धू दुगु फय् व धू मदुगु फय यांनाः निथी दु। *निभालं पुइगु (आताप)* धयागु सूर्यया ताप खः। *घिस्रे जुया वनिपिं* धयागु गुलिं घिस्रे जुया वनिपिं ताहाकपिं सर्पादि (प्राणीत) खः, इमिसं न्याइगु व थिइगु यांनाः निथी स्पर्श दु, उगु चीवर पुनाः फय्तुनाच्चमंसित बाधा याइमखु, उकिं उजागु थासय् इमिगुपाखें बचे जुइत चीवर सेवन याइ। *केवल (गुबलेतक)* धयागु हानं थुगु वचनयात निश्चित प्रयोजन अवधि व परिच्छेद क्यनेत खः, लज्यां प्रकोपित जुइगुयात त्वःपुइत निश्चित प्रयोजन खः, मेगु गुबलें गुबलें जक जुइ (दइ)। अन *लज्यां प्रकोपित जुइगु* धयागु उगु उगु बाधा बिइगु थाय् खः। गुगु गुगु अङ्गत लज्या प्रकोपित जुइ, नाश जुइ, उगु उगु लज्यायात प्रकोपित याइगुलिं लज्या प्रकोपन धका धाइ। उगु लज्या प्रकोपन जुइगुयात त्वःपुइगु नितिं हे लज्यां प्रकोपित जुइगुयात त्वःपुइगु अर्थ धयागु पाठ खः।

पिण्डपात धयागु गुलि नं आहारत (नसात) खः। गुगु आहार भिक्षुया पात्रय् कुतुका ब्यूगु खः, उगुयात पिण्डपात धका धाइ। पिण्ड कुतुका बिइगुलिं पिण्डपात खः, उखेंथुखें प्राप्त जूगु भिक्षाया मुनाःच्वंगु पुचः धका धाःगु खः। *न हितेत* धयागु गांया मस्तथें हितेत मखु, हितेगु (क्रिडा)या निमित्त धका धाःगु खः। *न ल्वायेत* धयागु ल्हाम्हुछ्यानाः बँस्वानाः ल्वाइपिंथें ल्वायेत मखु, बलशक्ति क्यनेगु निमित्त व पुरुषार्थ क्यनेगु निमित्तयात कयाः धाःगु खः। *न बांलाकेत* धयागु दरवारय् च्वंपिं वेश्यातथें बांलाकेत मखु, अङ्गप्रत्यङ्गत बांलाकेगु निमित्तयात कयाः धाःगु खः। *न विभुषण यायेत* धयागु प्याखंम्बःतथें विभुषण यायेत मखु, सुन्दर वर्णया निमित्तयात कयाः धाःगु खः। थन *न हितेत* धयागु थ्व मोह उपनिश्रययात त्याग यायेत (मदयूकेत) धाःगु खः। *न ल्वायेत* धयागु थ्व द्वेष उपनिश्रययात त्याग यायेत खः। *न बांलाकेत* व *न विभुषण यायेत* धयागु थ्व राग उपनिश्रययात त्याग यायेत खः। *न हितेत* व *न ल्वायेत* धयागु थुपिं थःगु संयोजन उत्पन्न जुइगुयात मदयूकेत खः। *न बांलाकेत* व *न विभुषण यायेत* धयागु थ्व मेपिनिगु संयोजन उत्पत्तियात मदयूकेत खः। थुपिं प्यंगूलिं अनुचितगु आचरणकथं कामसुखय् लिप्त जुइगु कुतःयात प्रहान याइ धकाः सिइकेमाः।

केवल (गुबलेतक) धयागुया अर्थ कने धुन। थुगु शरीरयात धयागु थुगु प्यंगू महाभूतया रूपकाययात। स्थिर यायेत धयागु प्रबन्धयाना स्थिर यायेगु। यापन यायेत धयागु दिपा मदयेक जीवनवृत्ति न्हाकावं च्वनेत खः वा ताकाल तक्क स्थिर यांना तयेत खः। छेंया नायोनं (थुवालं) जीर्णगु छेंय् थामं त्यवाः बिइगुथें खः, गाडा चलेयाइमं धुरय् चिंक तयेथें शरीरयात स्थिर यायेत व यापन यायेत थ्व पात्रभोजन (पिण्डपात, भिक्षान्न) सेवन याइ, हितेत, ल्वायेत, बांलाकेत व विभुषण यायेत मखु। यद्यपि स्थिर धयागु जीवित इन्द्रियया हे अभिप्राय खः, उकिं थुगु कायया स्थिर व यापन यायेत धयागु थन तक्क थुगु शरीरया जीवितेन्द्रिययात प्रवृत्ति यायेत धाःगु अर्थ खः धका सिइकेमाः। दुःखकष्टयात चिइकेत धयागु थन दुःखकष्ट धयागु नये पित्याइगु व ल्वय्या अर्थ खः। उगुयात मदयूकेत थुगु पात्रभोजन (भिक्षान्न) सेवन याइ, घालय् आलेपन यायेगुथें गर्मी सर्दी जुइबलय् उगुयात प्रतिकार यायेगुथें खः। ब्रह्मचर्य पालन यायेत धयागु सम्पूर्ण शासन ब्रह्मचर्य व मार्ग ब्रह्मचर्ययात पालन यायेत खः। थुगु पिण्डपात सेवनया कारणं शारीरिकबलया आधारं सयेका तयागु अनुयोग (ध्यानं) भवकन्तारं (भवरूपी मरुभुभिं) तरे जुइत आचरण यायां ब्रह्मचर्य पालन यायेत सेवन याइ, मरुभुमि पार जुइपिनि काय्या लाथें^{४६}, खुसि तरे जुइपिनि नाचाथें^{४७}, समुद्र पार जुइपिनि द्वंगार्थें जक खः।

थथे पुलांगु वेदनायात मदयूके व न्हूगु वेदनायात उत्पन्न याकेबिइमखु धयागु थ्व थुगु पिण्डपात सेवनद्वारा पुलांगु नयेपित्याइगु वेदना (कष्ट) यात मदयूके, न्हूगु वेदनायात अप्वः भोजनया कारणं आहार-हस्तक, अलंसाकटक, तत्रवर्तक, काकमासक व भुत्तवमितक ब्राह्मणपिं मध्ये सुं छम्हसियाथें वेदना उत्पन्न याये मखु धकानं पिण्डपात सेवन याइ, रोगीया वासःथें अथवा गुगु थौकन्हय् अनुचित अपरिमित भोजनया आधारं पुलांगु कर्मया कारणकथं उत्पन्न जुइगु जुयाः पुलांगु वेदना धकाः धाइ। उचितगु मात्राछि भोजनं उगुया प्रत्यययात विनाश यायेगु हे उगु पुलांगु वेदनायात मदयूकेगु खः। गुगु

^{४६} (सं० नि० २.६३)

^{४७} (म० नि० १.२४०)

थ्व आः यानातःयागु अनुचित परिभोग मुनाच्चंगु आधारं आवंलि उत्पन्न जुइगु जुयाः न्हूगु वेदना धकाः धाइ। उचित परिभोगकथं उगुया हायात उत्पन्न मयासे उगु न्हूगु वेदनायात नं उत्पन्न याकेमखु धयागु थन थ्व अर्थ सिइकेमाः। थन तक्क उचित परिभोगया संग्रह, थःत कष्टविइगु कुतःयात त्याग यायेगु व धार्मिकसुखयात परित्याग मयायेगु क्यनातःगु खः धका सिइकेमाः।

जिगु यात्रा जुइ धयागु मात्राछि परिभोगद्वारा जीवितेन्द्रियया उपच्छेद याइगु ईर्यापथयात त्वाःथलिगु वा बाधा मदुगुलिं ताःकालतक वनेगु धका कयातःगु यात्रा जिगु जुइ, थुगु काययात न्हाकेत माःगु प्रत्ययत नं सेवन याइ, उगु वासःया कारणं रोगीथें। निर्दोष व याउँक विहार याये धयागु अनुचितकथं मालेगु, ग्रहण यायेगु व परिभोग यायेगुयात त्याग यायेगु निर्दोष खः, उचित परिभोगं याउँक विहार यायेगु खः। अनुचित व आपालं परिभोगया कारणं उदासिनता, आलस्य व वाकाः वइ। विज्ञापिसं निन्दा याइगु अभावं यानाः निर्दोष खः, उचित मात्राछि भोजनया कारणं कायबल दइगुलिं याउँक विहार याइगु खः। गुलि नये फु उलि प्वाः जायेक नयेगुयात त्याग यानाः वा द्यनेगु सुख, स्पर्शया सुख व न्ह्वेकेगु सुखयात त्वःतेगु निर्दोष खः, प्यपे न्यापे म्हो यानाः भोजन यायेगुलिं प्यंगु ईर्यापथयात उचित जुइगु भाव दयेकेगु जित याउँक विहार याये दइ धका सेवन याइ। थथे धयातःगु जुयाच्चन -

“प्यपे न्यापे, मनःसे लः त्वं।

प्रयाप्त जुइ याउँक विहार यायेत, ध्यानय् लग्नशीलम्ह भिक्षुयात।।”^{४८}

थन तक्क प्रयोजन परिग्रहण व मध्यम प्रतिपदा क्यनातःगु धका सिइकेमाः।

शयनासन धयागु शयन वा आसन खः। गन गन च्वनीगु विहार वा महलत खः, उगु शयन खः। गन गन वास याइ, फय्तुइगु खः, उगु आसन खः। उपिं निगूलिं छगू यानाः शयनासन धका धाइ। ऋतुया समस्यात मदयेका ध्यानपूर्वक आराम यायेत धयागु ऋतुकथं पिडा बिइगु जुयाः ऋतुया समस्या खः। ऋतुया समस्यात मदयेके व ध्यानपूर्वक आराम यायेत खः। गुगु शरीरया ल्वय् व चित्तयात विक्षिप्त याइगु समस्यागु ऋतुयात शयनासन प्रतिसेवनद्वारा मदयेकेमाःगु खः, उगुयात मदयेकेया नितिं व एकाग्रतया सुखया नितिं धाःगु खः। ख्वाउँगुयात मदयेकेगु आदि व ऋतुया समस्या मदयेकेगु कामनां हे धाःगु खः। गथे चीवर प्रतिसेवन यायेगुलिइ लज्यां प्रकोपित जुइगुयात त्वःपुइत निश्चित प्रयोजन खः मेमेगु गुबलें गुबलें जक जुइ धका धयातःगु खः, थुगुरूपं नं निश्चित ऋतुया समस्या मदयेकेगुयात कयाः थ्व धाःगु धकाः सिइकेमाः। अथवा थ्व धयागु ऋतु, ऋतु हे खः। परिश्रय (समस्या, बाधा, उपद्रव) निथी दुः प्रकट परिश्रय व प्रतिच्छन्न (त्वःपुयातःगु) परिश्रय खः।^{४९} अन प्रकट परिश्रय धयागु सीह व धुँ आदि खः। प्रतिच्छन्न परिश्रया धयागु रागद्वेषादि खः। गुगु अन रक्षा यानाः मतःगु व बांमलागु रूप खनीगुलिं बाधा याइमखु, उगु शयनासनयात थथे सिइकाः प्रत्यवेक्षण यानाः प्रतिसेवन याइम्ह भिक्षु उचितगु ज्ञानं शयनासनयात व ऋतुया समस्या मदयेकेगु नितिं प्रतिसेवन याइ धका सिइकेमाः।

त्वय्यात माःगु प्रत्यय, वासः वस्तुत धयागु (ग्लान-प्रत्यय-भैषज्य-परिष्कार) धयागु थन रोगया विपक्षगु प्रत्यय वस्तुत खः, विरुद्धकथं वनीगु धयागु अर्थ खः। गुलिसित थ्व उचितगु खः धयागु अभिप्राय खः। वैद्यं वासः यायेत माःगुलिं अनुमती बियातःगु जुयाः वासः खः। ग्लान प्रत्यय हे वासः खः, अथे जुयाः ग्लान प्रत्यय भैषज्य जुल, गुलि नं रोगीयात उचितगु वासः यायेतमाःगु चिकं, कस्ति, फलया रस आदियात कयाः धयातःगु खः। परिष्कार धयागु “न्हयूबः नगरया परिष्कारं बांलाक चाहुइकातल”^{५०} धकाः आदि थासय् पःखा खः। “रथ शीलपरिष्कार, ध्याना धुर व घःचा वीर्य खः”^{५१} धकाः आदिइ अलंकार खः। “गुपिं प्रव्रजितपिसं थुपिं जीवनया परिष्कार मुकेमाः (दयेकेमाः)”^{५२} धकाः आदिइ ज्वलं (सामग्री) खः। थन ज्वलं व परिवार उचित जू। उगु त्वय्यात माःगु वासः प्रत्ययत जीवनया परिवार नं खः, जीवनयात नाश याइगु ल्वय् उत्पत्तियात मेगु मब्यूसे रक्षा याइगुलिं ज्वलं नं खः। गथे ताःकाल तक्क प्रवर्तित

^{४८} (थेस्सा० ९८३)

^{४९} (महानि० ५)

^{५०} (अ० नि० ७.६७)

^{५१} (सं० नि० ५.४)

^{५२} (म० नि० १.१९१-१९२)

जुइ, थथे थुकिया कारणया भाव खः, उकिं परिष्कार धकाः धाइ। थथे ल्वय्यात माःगु प्रत्यय, वासः वस्तुत व उगु परिष्कार नं यानाः ल्वय्यात माःगु प्रत्यय, वासः वस्तु परिष्कार खः। उगु बिरामीया वासः वस्तुत खः। बिरामीयात गुलि नं उचितगु वैद्यं अनमती बियातःगु चिकं, कस्ति व फलया रस आदित जीवनया परिष्कार धका धयातःगु जुयाच्चन। उत्पन्न जूगु धयागु जन्म जूगु, दुगु व ब्वलंना वःगु खः। ल्वय्या कारण धयागु थन व्याबाध धयागु धातुया प्रकोप खः, उगु कारण उत्पन्न जुइगु कुष्ठरोग, छयंगुया ल्वय् व कै आदि खः। व्याबाध उत्पन्न जुइगुलिं ल्वय्या कारण खः। वेदनातयूत धयागु दुःख वेदना व अकुशल विपाक वेदना खः। उमिगु ल्वय्या कारणगु वेदना तयूत। कष्ट पिडा मदयूकेत धयागु निदुःखी जुया च्वनेत खः। गुबले तक्क उगु दुःख फुक्क नाश जुइ उबले तक्क धयागु अर्थ खः।

थथे थ्व संक्षिप्तकथं उचितगु ज्ञानं प्रत्यय परिभोग लक्षणयात प्रत्यय-सन्निश्रित शील धका सिइकेमाः। थन वचनया अर्थकथं – चीवरादि गुगु उपिनिगु कारणं आधारं परिभोग यायां प्राणीपिं जुयाच्चनी, प्रवर्तित जुइ, उकिं प्रत्यय धका धाइ। उपिं प्रत्ययय् सन्निश्रित (आधारित) जुइगुलिं प्रत्ययसन्निश्रित खः।

प्यंगू पारिशुद्धिशील सम्पादन विधि

१९. थथे थुपिं प्यथी शील्य् श्रद्धाद्वारा प्रातिमोक्ष-संवर सम्पादन यायेमाः। उगु श्रद्धाया साधन खः, श्रावकपिनिगु विषयनं पुलावंगु शिक्षापदया प्रज्ञप्तिया कारण जुगुलिं खः। शिक्षापदया प्रतिक्लेप थन क्यनातःगु जुयाच्चन। उकिं गथे प्रज्ञप्त यानातःगु शिक्षापदयात ल्यंपुत्यं मदयेक श्रद्धाद्वारा समादान यानाः जीवनयात नं वास्ता मयाःसे बांलाक सम्पादन यायेमाः। थथे धयातःगु जुयाच्चन –

“किर्की भंगःनं खेयात, चाम्बःसां न्हापयात,
यःमह कायुयात व छपा मिखा जकम्हं मेगु छपायात।
अथेहे शीलयात अनुरक्षा याइपिं जुयाः, सदाचारं युक्तपिं व सदां गौरव दुपिं जु।।”

धकाः मेगु नं धयाबिज्यात – “थथे हे खः, पहाराद, गुगु जिं श्रावकपिन्त शिक्षापद प्रज्ञप्त यानागु खः, उगुयात जि श्रावकपिंसं जीवनया कारणय् नं उल्लंघन याइमखु”^{५३} धकाः। थुगु थन खुँतयूसं चिकाच्चपिं स्थविरपिनिगु खँत सिइकेमाल।

महावत्तनि गुँइ, भीसं न्यना, स्थविरयात खुँत हाकूगु गुँखिं चिनाः फयेतुकल। स्थविर गथे फयेतुनागु खः अथेहे न्हय्हु तक्क विपश्यना वृद्धि यानाः अनागामिफल्य् थ्यंकाः अन हे मृत्यु जुयाः ब्रह्मलोक्य् उत्पन्न जुल।

मेम्ह स्थविरयात नं ताम्रपर्णी द्वीपय् पूतिलतां (नालुं) चिनाः फयेतुकल। व गुँ छवया वयाच्चंसां नं गुँखियात च्वमफूसे विपश्यनाय् चित्त तयाः (वृद्धि यानाः) समसीसी जुयाः परिनिर्वाण जुल। दीघभाणक अभय स्थविर न्यास भिक्षुपिं नापं वयाच्चंबले खनाः स्थविरया शरीर उनाः चैत्य दयूकेबिल। उकिं मेम्ह श्रद्धावान् कुलपुत्रं नं –

प्रातिमोक्षयात परिशुद्ध यायां, वरु जीवनयात हे त्याग या।
प्रज्ञप्त याना बिज्यागु लोकनाथं, स्यंके मते शीलसंवरयात।।

गथे व प्रातिमोक्ष-संवर श्रद्धाद्वारा, थथे स्मृतिद्वारा इन्द्रियसंवर सम्पादन यायेमाः। उगु स्मृति साधन खः, स्मृतिद्वारा बांलाक च्वनाच्चंगु इन्द्रियतयूत अभिध्यादि लिसे वइमखुगु कारणं खः। उकिं “उत्तम खः, भिक्षुपिं, ह्याउंसे च्वंक च्यानाच्चं छवयाच्चंगु नतुचां पुकेगु (दाग यायेगु, सुइगु), चक्षुर्विज्ञान रूपय् अनुब्यञ्जनकथं निमित्त ग्रहण यायेगुसिबे”^{५४} धकाः आदि नियमविधिकथं आदित्तपरियाय लुमंकाः रूपादि विषयय् चक्षु-द्वार उत्पन्न जूगु विज्ञानयात अभिध्यादि लिसे यंकीगु निमित्तादि ग्रहणयात उत्पन्न मयासे स्मृतिद्वारा पनाः थ्वयात बांलाक सम्पादन यायेमाः। थथे थुपिं सम्पादन मयायेवं प्रातिमोक्षसंवरशील ताःतक व चिरकाल तक्क स्थिर जुइमखु, वालं चिनाः मतःगु वार्थे जुइ। थ्वयात क्लेशरूपी खुँतयूसं

^{५३} (अ० नि० ८.१९)

^{५४} (सं० नि० ४.२३५)

घात याइ, ध्वखा चाःगु गांथें मेपिसं खुया यंकी। वया चित्तय् नं राग दुहाँ वइ, बांमलाक पलिं चिनातःगु छेंय् वा ज्वइथें खः। थथे धयातःगु जुयाच्चन -

“रूपय्, शब्दय्, रसय्, गन्धय् अथे हे स्पर्शय् रक्षा या इन्द्रिययात।
थुपिं लुखात चालाच्चनेवं रक्षा मयाःगु जुइ, घात याइ गांयात मेपिनिगु खुया यंकिपिसं।।”
“गथे छेंय् बांमलाक पलिं चिनातःगु खः, वा ज्वइ।
थथे भाविता मयागु चित्तय्, राग पिज्वइ।।”^{५५}

धकाः उगु सम्पादन यायेवं प्रातिमोक्षसंवरशील ताःतक व चिरकाल तक्क स्थिर जुइ, बांलाक वालं चिनातःगु वाथें जुइ। थयात क्लेशरूपी खूंतय्सं घात याइमखु, ध्वखा चिनातःगु गांथें मेपिसं खुया यंकीमखु। वया चित्तय् नं राग दुहाँ वइमखु, बांलाक पलिं चिनातःगु छेंय् वा ज्वइथें खः। थ्व धयाबिज्यात -

“रूपय्, शब्दय्, रसय्, गन्धय् अथेहे स्पर्शय् रक्षा या इन्द्रिययात।
थुपिं लुखात चिनातयेवं रक्षा याःगु जुइ,
घात याइमखु गांयात मेपिनिगु खुया यंकिपिसं।।”
“गथे छेंय् बांलाक पलिं चिनातःगु खः, वा ज्वइमखु।
थथे बांलाक भाविता याःगु चित्तय्, राग पिज्वइ मखु।।”^{५६}

धकाः थ्व अति उत्कृष्ट देशना खः।

थ्व चित्त धयागु चञ्चलगु खः, उकिं उत्पन्न जूगु रागयात अशुभ मनसिकारद्वारा नाश यानाः इन्द्रियसंवर सम्पादन यायेमाः, आःतिनि प्रव्रजित जूम्ह वझीस स्थविरंथें।

स्थविरया, भीसं न्यना, नकतिनि प्रव्रजित जुयाः भिक्षाटन वनाच्चंबलय् छम्ह मिसायात खनाः राग उत्पन्न जुइ। अनंलि आनन्द स्थविरयात धाल -

“जि कामरागं च्यानाच्चना, जिगु चित्त नं छचाखेरं च्यानाच्चन।
साधु, स्यायेगुयात कनां बिज्याहुँ, अनुकम्पा तया गौतम” धकाः।।^{५७}

स्थविरं धाल -

“विपरीतकथं लुमंकूगुलिं, चित्त छंगु छचाखेरं च्यानाच्चन।
निमित्तयात त्याग या, शुभगु रागं युक्तगु।
अशुभकथं चित्तयात वृद्धि या, एकाग्र व सुसमाहितगु।।^{५८}
“संस्कारय् अनित्यकथं खंकी, दुःखकथं मखु आत्माकथं।
स्याना छव महान् रागयात, च्याका च्वनेमते हानं हानं।।”^{५९}

स्थविरं रागयात मदयेकाः भिक्षाटन वन। यद्यपि इन्द्रियसंवर पूरक भिक्षुं कुरण्डक धयागु तःधंगु गुफाय् च्वनीम्ह चित्तगुप्त स्थविरंथें व चोरक महाविहारवासी महामित्र स्थविरंथें जुइमाः। कुरण्डक महान् गुफाय्, भीसं न्यना, न्हय्म्ह

^{५५} (ध० प० १३)

^{५६} (ध० प० १४)

^{५७} (सं० नि० १.२१२; थेरगा० १२३२)

^{५८} (सं० नि० १.२१२; थेरगा० १२३३-१२३४)

^{५९} (सं० नि० १.२१२)

बुद्धपिनिगु अभिनिष्क्रमनया चित्र चयातःगु न्हाइपुसे चंगु जुयाच्चन, आपालं भिक्षुपिं शयनासन मामां चाहिला स्वइबलय् चित्रत खना: “न्याइपुसे चंगु खः, भन्ते, चित्रत” धका: धाल। स्थविरं “जि खीदं दं मयायेक, आवुसो, गुफाय् चना नं चित्रत दु धयागु मस्यू, थौं आ: मिखाया आधारं सिइका” धका: धाल। स्थविरं धाथें थुलिमछि ई तक्क चनां नं मिखा कना: गुफाय् न्हापा थःमस्वः (चय् मस्वः)। गुफाया लुखाय् महानाग सिमा नं दु। वयात नं स्थविरं न्हापा थःस्वया: स्वये मनं। खुलाय् छक बँय् हायावःगु स्वाँया चुंत खना: वर्षा-स्वाँ हल धयागु भाव सिइ।

जुजुं स्थविरया गुणसम्पत्तिया खँ न्यना: वन्दना यायेगु इच्छाम्ह जुया: स्वक्वतक दूत छवयानं स्थविर मवयेवं उगु गामय्चं पिं मस्त दुपिं मिसापिनिगु दुरुपिइचाय् चिकेबिया: छा:प तय्के बिल “उबले तक्क दु? त्वःने दइमखु, गुबले तक्क स्थविर वइमखु।” स्थविरं मस्तयुत अनुकम्पा तया: तःधंगु गामय् वन। जुजुं (उगु सुचं) न्यना: “छिपिं वना:, स्थविरयात दुत हिं, शील ग्रहण याये” धका: दरवारय् यंका: वन्दना याना: भोजन याका: “थौं, भन्ते, जि फुर्सत मदु, कन्हे शील काये धका स्थविरया पात्र ज्वना: भत्तिचा तःवना: महालानी नापं वन्दना याना: लिहाँ वन। स्थविरं जुजु व महालानीयात नं “सुखी जुइमा, महाराज” धका: धाइ। थथे न्हय्नु वित। भिक्षुपिसं धाल “भन्ते, छु छःपिसं जुजु व महालानी वन्दना याइबलय् नं “सुखी जुइमा, महाराज” धका: जक धया बिज्यात। स्थविरं “आवुसो, जिं जुजु वा महालानी धका मस्वया” धका: धया: छावा: बिका: “स्थविरयात थन च्वनेगु दु:ख खः” धका: जुजु त्वःतेवं कुरण्डक महागुफाय् वना: चान्हय् चंक्रमण यात। नागसिमाय् च्वनाचंमह देवतां मतकथी ज्वना: च्वनाच्चन। अले वया कर्मस्थान अत्यन्त परिशुद्ध व प्रकत जुल। स्थविरं “छाय् थौं जिगु कर्मस्थान अतिकं पकाशमान जुयाच्चन” धका: लय्ताया मध्यमयामया अनन्तरय् फुक पहाद थ्वेका अर्हतत्त्व प्राप्त जुल। उकिं मेम्ह नं थःगु हितकामी कुलपुत्रं -

माकःथें गुँइ, वनय् भ्रान्तमृगथें।
ग्याम्ह मुख्थें, जुइमते आशक्त मिखाम्ह॥
मिखां प्यकुति जक क्वय् स्वया जु।
वनया माकःथें चञ्चल जुया चित्तया वशय् वनेमते॥

महामित्र स्थविरया माँयात विषगण्डक ल्वय् उत्पन्न जुल, वया म्स्याय्मह नं भिक्षुणीपिंथाय् प्रव्रजित जुयाच्चन। माँमं वयात - “बिज्याहुँ आर्ये, किजाया थाय् वना: जि म्हं मफुगुभाव कना: वासः कया: हिं” धका: धाल। व वना: कन। स्थविर धाल - “जिं मूल वासःत मालाहया: वासः दाय्के मसः, अथेसां नं छन्त वासः कने “जि गुबलेनिसें प्रव्रजित जुया, उबलेनिसें जिं लोभसहगतगु चित्तं इन्द्रियत स्यंका: विषभारूपयात (खनेवं कामराग उत्पन्न जुइगु रूप) न्हापा स्वये मनं, थुगु सत्यवचनं जि माँया निरागी जुइमा, वना: थ्व धया: उपासिकाया शरीरय् बूस्याना ब्यु।” व वना: थुगु धया: अथेहे यात। उपासिकाया उगु क्षणय् हे कै लःष्वःचाथें तज्याना: मदया वन, व दना: “यदि सम्यक्सम्बुद्ध दुगुजुसा, जि काय् भिक्षुयात जालं विचित्रगु ल्हातं छ्यौनय् छाय् बूमस्याइ (थिइ)” धका: लय्तागु खँ ल्हात। उकिं -

कुलपुत्र धका: मती तइपिं मेपिसं नं, प्रव्रजित जुया: शासनय्।
मित्र स्थविरथें दं (जु), उत्तमगु इन्द्रिय संवरय्॥

गथे इन्द्रियसंवर स्मृतिद्वारा, अथेहे वीर्यद्वारा आजीवपारिशुद्धि सम्पादन यायेमा:। उगु वीर्य साधना हे, बांलाक छुमाया:गु वीर्यया मिथ्या आजीविका प्रहाण याइगु कारणं खः। उकिं अनुचित अन्वेषणयात त्याग याना: वीर्यद्वारा व भिक्षाटनाद्वारा सम्यक् अन्वेषणद्वार थ्व सम्पादन यायेमा: परिशुद्धगु उत्पन्न यायेगु प्रत्ययत प्रतिसेवन यायां अपरिशुद्धगु उत्पन्नतयुत कडागु विष (आसीविष) थें त्याग यायेमा:। अन धुताङ्ग ग्रहण मयाम्हसित सङ्गं, गणं व धर्मदेशनाद्वारा वया गुणं प्रसन्नपिं गृहस्थीपिंथाय् उत्पन्न जूगु प्रत्ययत परिशुद्धगु खः। भिक्षाटनादिपाखें प्राप्त जूगु ला भन् हे परिशुद्धगु प्रत्ययत खः। धुताङ्ग ग्रहण याम्हसित भिक्षाटनादिपाखें वया धुताङ्ग गुणय् प्रसन्नपिंथाय् धुताङ्ग नियमया अनुलोमकथं उत्पन्न जूगु परिशुद्धगु प्रत्ययत खः। छगू ल्वय्यात शान्तयाइम्हसित साच्च, हल व चतुमधुमध्ये छगू प्राप्त जुइबलय् “चतुमधु मेपिं सत्रहचारिपिसं नं परिभोग याइ” धका: बिचा: याना: हल जक नइम्हसिया धुताङ्ग समादान या:गु योग्य जुइ। थ्वहे “उत्तम आर्यवंशयाम्ह भिक्षु खः” धका: धाइ। गुगु थुपिं चीवरादि प्रत्ययत खः, उमिके सुं गुम्ह भिक्षुया

आजीविका परिशुद्ध याइम्हसिया चीवरय् व पिण्डपातय् निमित्त, अवभास व परिकथाया विज्ञप्ति यायेगु उचित मजू। शयनासनय् जक धुताङ्ग ग्रहण मयाम्हसित निमित्त, अवभास व परिकथाया विज्ञप्ति यायेगु उचित जू। अन निमित्त धयागु शयनासनयादि दयेकाच्चम्हसित “भन्ते, छु याना: बिज्यानाच्चनागु खः, सुनां याकाच्चंगु?” धका: गृहस्थीपिसं न्यनेवं “सुनां नं मखु” धका: लिस: बिइ, गुगु मेगु नं थुजागु निमित्तया ज्या खः। अवभास धयागु “उपासकपिं छिपिं गन च्वनाच्चना?” प्रासादय् (महलय्), भन्ते धका: धाइ। “भिक्षुपिन्त, उपासकपिं, प्रासाद उचित मजू” धका: धाइगु वचन खः, गुगु मेगु नं थुजागु अवभास यायेगु ज्या खः। परिकथा धयागु “भिक्षुसङ्ख्यात शयनासन समस्या जुयाच्चन” धका: धयागु वचन खः, गुगु मेगु नं थुजागु परिकथा खः। वासलय् फुकं योग्य जू। अथेहे प्राप्त जूगु वास: ल्वय् शान्त जुइधुंका परिभोग यायेगु उचित जूलाकि उचित मजू?

अन विनयधरपिसं “भगवानं मौका (द्वार, लुखा) बिया बिज्यात, उकिं उचित जु” धका: धाइ। सुत्रान्तिकपिसं “छुं नं आपत्तिइ (दोषय्) लाइ जुइमखु, आजीविकायात प्रकोपित याइ, उकिं उचित मजू” धका: धाइ।

गुम्हसिनं भगवान् बुद्धं अनुमती बिया बिज्यासां नं निमित्त, अवभास व परिकथा विज्ञप्ति मयासे अल्पेच्छतादि गुणया हे आधारं जीवन क्षय जुइगु अवस्थाय् थ्यंसां नं विना अवभासादिपाखें प्राप्त जूगु प्रत्ययत सेवन याइ, थ्व “परम सल्लेखवृत्ति (एकान्तय् च्वना: फलसमापत्ति ध्यान याइगु)” धका: धाइ, गथेकि स्थविर सारिपुत्त।

व आयुष्मान् धार्थे छगू इलय् एकान्तय् च्वना: ध्यान याना: च्वंबलय् महामोग्गलान स्थविर नापं छुं छगू गुँइ च्वनाच्चनिइ, अले वया छन्हुया दिनय् प्वाथय् फय्कृग्वारा थाना: (उत्पन्न जुया:) तःसकं दुःख जुल। महामोग्गलान स्थविर सन्ध्या इलय् उम्ह आयुष्मानयाथाय् उपस्थानया नितिं वंबलय् स्थविर ग्वःतुलाच्चंगु खना: उगु खँ न्यना: “न्हापा छःपिन्त, आवुस, छु याना: जिइगु खः?” धका: न्यन। स्थविरं धाल, “जि, गृहस्थीबलय्, आवुसो, मांनं घ्यः कस्ति व साख ल्वाकःछ्याना: क्षीर दयेका बिल, उगुलिं जित ठिक जुल।” व आयुष्मान् नं “ठिक जुल, आवुसो, यदि जिगु वा छःपिनिगु पुण्य दुसा, शायद कन्हे हे प्राप्त जुइ” धका: धाल।

थ्व इमिगु खँलाबला चंक्रमण यायेगु कुनेय् च्वंगु सिमाय् वास यानाच्चम्ह देवतां न्यना: “कन्हे आर्ययात क्षीर उत्पन्न यानाबिइ” धका: उबलय् हे स्थविरया उपस्थापक कुलय् वना: तःधिम्ह काय्या शरीरय् दुबिना पिडा बिल। अले वयात वास: यायेगु निमित्तं मुंवःपिं थःथितिपिन्त धाल – “यदि कन्हे स्थविरयात थुजागु क्षीर तयार याना बिल धा:सा, वयात त्वःते।” इमिसं “छं मथा:सा नं जिमिसं स्थविरपिन्त न्हिथं भिक्षा बियाच्चना” धका: धया: कन्हेखुन्हु दिनय् उजागु क्षीर तयार याना: बिल।

महामोग्गलान स्थविर सुथे हे वया: “आवुस, गुबले तक्क जि भिक्षाटन वना: वये, उबले तक्क थनहे च्वना बिज्याहुँ” धका: धया: गामय् दुहाँ वन। इपिं मनूत लँखः वना: स्थविरया पात्र ज्वना: धा:गु अनुसारं क्षीर जायेका: बिल। स्थविर वनेत सन। इमिसं “भन्ते, नया: बिज्याहुँ, छःपिन्त, मेगु नं “बिइ” धका: स्थविरयात भोजन याका: हानं पात्र जायेका बिल। स्थविर वना: “आवुस सारिपुत्त, नया बिज्याहुँ” धका: लिक यंकल। स्थविरं नं उगु क्षीर स्वया: “तःसकं साइखावःगु क्षीर खः, गथे याना: प्राप्त जुल?” धका: बिचा: यायेवं उकिया उत्पन्न जूगु कारण खना: धाल – “आवुसो मोग्गलान, परिभोगु याये मज्यूगु भिक्षान्न खः।” उम्ह आयुष्मानया नं “जिथें जाम्हसिनं हयागु पात्रभोजन (पिण्डपात, भिक्षान्न) नया: विमज्यात” धका: मनय् जक नं मतसे छगू वचनं हे पात्रया सिइ ज्वना: छखेलिक भ्वःपुइकल। क्षीर बँय् लायेवं हे स्थविरया ल्वय् मदया वन (तना वन), उबले निसें पीन्यादँ तक्क हानं ल्वय् मजुल। अनंलि महामोग्गलानयात धाल – “आवुस, वचीविज्ञप्तिया आधारं प्राप्त जूगु क्षीर आतापती पिहाँ वया: बँय् ला:सानं परिभोग यायेगु अनुचितगु खः।” थुगु उद्गार गाथाद्वारा उद्गार यात –

“वचीविज्ञप्तिद्वारा धया, प्राप्त जूगु मधु क्षीर।

यदि जि नइम्ह जूसा, जिगु आजीविका निन्दित जुइ॥

“यद्यपि जिगु आतापती, पिहाँ वया: पिने ला:सानं।

स्यंके मखु आजीविकायात, त्याग यायेमा:सानं जीवनयात॥

“प्रसन्न याये थःगु चित्तयात, त्याग याये अनुचित अन्वेषणयात।

न जिं बुद्धद्वारा निन्दितगु, अन्वेषण याये॥”

चिरगुम्बवासी अं नइम्ह महातिस्स स्थविरया खं नं थन कनेमाः। थथे फुकं खः।

“अनुचित अन्वेषणय् मन, मतसे विज्ञं।
आजीविकायात परिशुद्ध या, श्रद्धां प्रव्रजित जूम्ह भिक्षु॥”

गथे वीर्यद्वारा आजीवपारिशुद्धि याइ, अथेहे प्रत्यय-सन्निश्रित शीलप्रज्ञां सम्पादन यायेमाः। उगु प्रज्ञा साधन खः, प्रज्ञावानम्हं प्रत्ययतय्के दोषं युक्तगु व आनिशंसं युक्तगु खंकेगु समर्थ दुगु कारणं खः। उकिं प्रत्ययया लोभयात त्याग यानाः धार्मिक पूर्वक प्राप्त जूगु प्रत्ययत कनां वयागु विधिकथं प्रज्ञां प्रत्यवेक्षण यानाः परिभोग यानाः सम्पादन यायेमाः।

अन निथी प्रत्यवेक्षण दु - प्रत्ययत प्राप्त जुइगु इलय् व परिभोग यायेगु इलय्। परिभोगया इलय् धातुकथं वा प्रतिकूलकथं प्रत्यवेक्षण यानाः तयाः तयागु चीवरादि, अनंलि अप्वः परिभोग याःसानं निर्दोषगु परिभोग हे जुइ, परिभोग यायेगु इलय् नं। अन थ्व निश्चयात्मक निर्णय खः -

परिभोग प्यथी दु - स्तेय-परिभोग, ऋण-परिभोग, दायाद-परिभोग व स्वामी-परिभोग। अन सङ्ख्या दथुइ फयेतुनाः नइम्ह दुःशीलम्हसिया परिभोग स्तेय-परिभोग खः। शीलवानं प्रत्यवेक्षण मयासे परिभोग याइगु ऋण-परिभोग खः। उकिं चीवर परिभोग याक्वपतिं प्रत्यवेक्षण यायेमाः, पिण्डपात्रं जापे काक्वपतिं नं, अथेहे याये मफुम्हसिनं भोजन न्ह्यः, भोजन लिपा, न्हापांगु यामय्, मध्यम यामय् वा अन्तिम यामय् प्रतिवेक्षण यायेमाः। यदि वया प्रत्यवेक्षण मयासे हे सुद्यो लुयावल धाःसा, ऋणपरिभोगया अवस्थाय् लाइ। शयनासनय् नं परिभोग याक्वपतिं प्रत्यवेक्षण यायेमाः। वासः प्रतिग्रहण यायेबलय् (कायेबलय्) व परिभोग यायेबलय् नं स्मृतिपूर्वक परिभोग यायेमा। थथे जूसानं प्रतिग्रहण यायेबलय् स्मृति तयाः परिभोग यायेबलय् मतल धाःसा आपत्तिइ लाइ, प्रतिग्रहणय् स्मृति मतःसे, परिभोग यायेबलय् स्मृति तल धाःसा आपत्ति मदु।

शुद्धि प्यथी दु - देशना शुद्धि, संवर शुद्धि, पर्येष्टि शुद्धि व प्रत्यवेक्षण शुद्धि। अन देशना शुद्धि धयागु प्रातिमोक्ष संवरशील। उगु देशनाकथं शुद्ध जुइगुलिं देशना शुद्धि धकाः धाइ। संवर शुद्धि धयागु इन्द्रियसंवरशील। उगु “हानं थथे यायेमखु” धकाः चित्त अधिष्ठान संवरद्वारा हे शुद्ध जुइगुलिं संवर शुद्धि धकाः धाइ। पर्येष्टि शुद्धि धयागु आजीवपारिशुद्धिशील। उगु अनुचित अन्वेषणयात त्याग यानाः धार्मिक पूर्वक प्रत्ययत प्राप्त यायेत पर्येषणद्वारा शुद्धगुलिं यानाः पर्येष्टि शुद्धि धकाः धाइ। प्रत्यवेक्षण शुद्धि धयागु प्रत्यय-सन्निश्रित शील। उगु धयाः वयागुकथं प्रत्यवेक्षणद्वारा शुद्ध जुइगुलिं प्रत्यवेक्षण शुद्धि धकाः धाइ। उकिं धयातल “प्रतिग्रहण यायेबलय् स्मृति मतःसे परिभोग यायेबलय् स्मृति तयेवं आपत्ति जुइमखु” धकाः।

न्हय्म्ह शैक्षपिनिगु प्रत्यय परिभोग दायाद परिभोग खः। इपिं भगवान् बुद्धया पुत्रपिं खः, उकिं बौयाके चंगु प्रत्ययतय्गु दायाद (अधिकार) जुयाः इमिसं प्रत्ययत परिभोग याइ। छु थुमिसं भगवानया प्रत्ययत परिभोग याःगुकि वा गृहस्थीपिनिगु प्रत्ययत परिभोग याःगु खः। गृहस्थीपिसं ब्यूसानं भगवान् बुद्धं अनुमती बियाः बिज्यानातगुलिं भगवान् बुद्धयागु हे जुइ, उकिं भगवान् बुद्धयागु प्रत्ययत परिभोग यानाच्चन धका सिइकेमाः। धम्मदायाद सूत्र थन प्रमाण खः। क्षीणाम्नवपिनिगु परिभोग स्वामी परिभोग खः। इमि तृष्णाया दासतां पुलावंपिं जुयाः स्वामी जुयाः परिभोग याइ।

थुपिं परिभोगत मध्ये स्वामीपरिभोग व दायाद परिभोग फुकसित उचित जू। ऋण परिभोग उचित मजू। स्तेय परिभोगया ला खं हे मदु। गुम्ह थ्व शीलवानम्ह प्रत्यवेक्षण यानाः परिभोग याःगु खः, उगु ऋण परिभोग विपरितगु जुयाः ऋण मदुगु परिभोग जुइ वा दायाद परिभोगय् हे संग्रह जुइ (लाइ)। शीलवानपिं नं थुपिं शिक्षां युक्त जूगुलिं शैक्ष धका हे ल्याः खाइ। थुपिं परिभोगत मध्ये स्वामी परिभोग हे अग्रगु खः, उकिं उगुयात कामना याइम्ह भिक्षुं धयाः वयागुकथं प्रत्यवेक्षणद्वारा प्रत्यवेक्षण यानाः परिभोग यायां प्रत्यय-सन्निश्रित शीलसम्पादन यायेमाः। थथे याइम्ह कृत्यकारी जुइ। थ्व धयाबिज्यात -

“भोजन, विहार, शयनासन, लः सङ्घाटिया धू मदय्केगुथें।
न्यानाः धर्म सुगत देसित, बिचाः यानाः सेवन या उत्तम प्रज्ञावान् श्रावकं॥
”उकिं भोजनय्, शयनासनय्, लखय् व सङ्घाटिया धू मदय्केगुथें।

थुमिके लिप्त मज्जे, भिक्षु गथे पलेस्वां हल्यु चंगु लः फुतिथे।^{६०}
 “इलय् मेपिनिपाखे प्राप्त जूगु अनुग्रह यानाः, खाद्य भोजनय् व शयनासनय् नं।
 मात्रायात सिइका स्मृतिपूर्वक होशदुम्ह जुया, गथे घालय् वासः इलेगुथे॥
 “मरुभुमिइ काय्या लार्थे, गथे धुरी चिकं तयेथे।
 थथे नसाय् नसा जक धका न, तृष्णा रहित जुया यापन यायेत जक॥”

थुगु प्रत्ययसन्निश्रितशीलयात परिपूर्णयाम्ह भिंचा सङ्गरक्षित श्रामणेरया वस्तु (खँ) कनेमाः। वं बांलाक प्रत्यवेक्षण यानाः नल। थथे धयाबिज्यात -

“उपाध्यायं जित नयाच्चनावलय्, सालि जाकिया भोजन खाउँगु।
 यायेमते श्रामणेर छं, म्ये च्याकेगु असंयमी जुयाः॥
 “उपाध्यायया वचन न्यानाः, संवेग प्राप्त जुल उबले।
 छगू आसनय् फयेतुनाः, अर्हतत्त्व प्राप्त जुल॥
 “उकिं जि संकल्प पूर्णम्ह, पुन्हिया मिलार्थे जुया।
 फुक आस्रव क्षीणम्ह जुल, आः हानं पुनर्भव मन्त॥”
 “उकिं मेपिसं नं दुःख, परिक्षयया कामना यायां।
 उचितकथं प्रत्यवेक्षण यानाः, प्रतिसेवन या प्रत्ययत॥”
 थथे प्रातिमोक्षसंवरशीलादिकथं प्यथी दु।

न्हापांगु शीलया न्यागू पुचः

पठमसीलपञ्चकं

२०. न्याथी ब्वथलातःगु न्हापांगु शीलया न्यागू पुचलय् अनुपसम्पन्न शीलादिकथं अर्थ सिइकेमाः। थ्व धयातःगु जुल प्रतिसम्भिदाय् -

“गुगु परियन्तपारिशुद्धिशील? अनुपसम्पन्नपिनिगु परियन्त शिक्षापदत खः, थ्व अ-परियन्तपारिशुद्धिशील खः।
 गुगु परियन्तपारिशुद्धिशील? उपसम्पन्नपिनिगु अ-परियन्तशिक्षापदत खः, थ्व अ-परियन्तपारिशुद्धिशील। गुगु
 परिपूर्णपारिशुद्धिशील? पृथग्जन कल्याणकारी कुशलधर्मय् युक्तपिनिगु, शैक्षपरियन्तय् परिपूर्ण याइपिनिगु व शरीर व
 जीवनयात वास्ता मयासे जीवनयात परित्याग याइपिनिगु शील खः, थ्व परिपूर्णपारिशुद्धिशील खः। गुगु
 अपरामृष्टपारिशुद्धिशील? न्हय्म्ह शैक्षपिनिगु शील खः, थ्व अपरामृष्टपारिशुद्धिशील। गुगु प्रतिप्रश्रद्धिपारिशुद्धिशील खः?
 तथागत श्रावक क्षीनास्रवपिनिगु, प्रत्येकबुद्धपिनिगु, तथागत अर्हत् सम्यक्सम्बुद्धपिनिगु शील खः, थ्व
 प्रतिप्रश्रद्धिपारिशुद्धिशील खः।”^{६१}

अन अनुपसम्पन्नपिनिगु शील गणनाकथं सपरियन्त जूगुलिं परियन्तपारिशुद्धि शील धका सिइकेमाः।
 उपसम्पन्नपिनिगु -

“गुंगू कोटि द्वःछिथाय्, चयेगु कोटि सछिथाय्।
 न्येन्यागू सछि द्वःछिथाय्, हानं मेगु स्वीखुगू॥
 “थुपिं संवरविनयत, सम्यक्सम्बुद्धं कनाः बिज्यात।
 पेय्यालकथं क्यनातःगु, शिक्षा विनयसंवरय्॥” -

^{६०} (सु० नि० ३९३-३९४)

^{६१} (पटि० म० १.३७)

थथे गणनाकथं सपरियन्तयात नं ल्यंपुल्यं मदयेक समादान याःगु भाव व लाभ, यश, ज्ञाति, अङ्ग व जीवनकथं अदृष्ट परियन्तभावयात कयाः अपरियन्तपारिशुद्धिशील धका धयातःगु खः, चिरगुम्बवासी अँ नइम्ह महातिस्स स्थविरया शीलथें खः। अथेहे उम्ह आयुष्मानं -

“धनयात त्याग या उत्तमगु अङ्गया कारणं, अङ्गयात त्याग या जीवनयात रक्षा याइम्हं।
अङ्ग, धन व जीवनयात नं फुक, त्याग या धर्मयात अनुस्मरण याइम्हं।।” -

थुगु सत्पुरुषया अनुस्मृतियात त्याग मयासे जीवनया शंकाय् नं शिक्षापदयात उल्लंघन मयासे उगुहे -
परियन्तपारिशुद्धिशीलया आधारं उपासक लिउँने वनेवं हे अर्हतत्त्व प्राप्त जुल। थथे धयाबिज्यात -

“न बौ न त माँ, न ज्ञाति नत थःथिति।
याइ थुजागु ज्या, शीलवनया कारणं।।
संवेग उत्पन्न यानाः, समर्शन यानाः उचितगु।
व लिउँने वनेवं हे, अर्हतत्त्व प्राप्त यात।।”

पृथग्जन कल्याणकारी शील उपसम्पदां निसें बांलाक सिलातःगु मणिथें, बांलाक ज्या यानातःगु लुँथें व अत्यन्त परिशुद्धगुलिं चित्त उत्पाद मात्रय् नं मलं रहितगु अर्हतत्त्वया हे पदस्थान जुइ, उकिं परिपूर्ण पारिशुद्धि धकाः धाइ, महासङ्गरक्षितया भिंचा सङ्गरक्षित स्थविरथें।

भीसं न्यना, महासङ्गरक्षित स्थविर ख्वीदँ तक्क मृत्युशैय्याय् ग्वःतुला च्चंम्हसिके भिक्षुसङ्घं लोकोत्तर प्राप्तिया बारय् न्यन। स्थविरं “जिके लोकोत्तरधर्म मदुनि” धकाः धाल। अले वया उपस्थापक ल्याय्मम्ह भिक्षुं धाल - “भन्ते, छःपिं परिनिर्वाण जुइ धका भिंनिगू योजनया छचाखेरं च्चंपिं मनूत मुं वल, छःपिं पृथग्जन जुया सिनावनेगु धयागु आपालं मनूतयूत मन सुख मदइगु जुइ।” आवुसो, जिं “मैत्रेय्य भगवान् बुद्धयात दर्शन याये” धकाः विपश्यना भावना मयाना। अथेसा जित फयेतुकाः अवसर (मौका) ब्यु। वं स्थविरयात फयेतुकाः पिहाँ वन। स्थविरया व पिहाँ वनाच्चनेवं हे अर्हतत्त्व प्राप्त यानाः पतिंचा न्यायेकाः संकेत बिल। सङ्घ मुं वयाः धाल - “भन्ते, छःपिसं थुजागु मरणासन्नकालय् लोकोत्तरधर्मयात उत्पन्न यानाः दुष्करगु ज्या यानाः बिज्यात।” न आवुसो थ्व दुष्करगु खः, यद्यपि छिमित दुष्करगु कने - “जि, आवुसो, प्रव्रजित जूसां निसें स्मृति मदयेक मसिइक यानागु ज्या धयागु मखना।” वया भिंचाम्ह नं न्येदँ दुबलय् थथेहे अर्हतत्त्व प्राप्त यात।

“यदि अल्पश्रुत नं जुइ, शीलय् असंयमी नं।
निथासं निन्दा जुइ, शील व श्रुतं।।
“यदि अल्पश्रुत नं जुइ, शीलय् बांलाक स्थिरम्ह नं।
शीलं वयात प्रशंसा याइ, वया श्रुत सम्पन्न नं जुइ।।
“यदि बहुश्रुत नं जुइ, शीलय् असंयमी नं।
शीलं वयात निन्दा याइ, वया श्रुत नं सम्पन्न जुइमखु।।
“यदि बहुश्रुत नं जुइ, शीलय् बांलाक स्थिरम्ह नं।
निथासं वयात प्रशंसा याइ, शील व श्रुतं।।
“बहुश्रुत धर्मधर, प्रज्ञा दुम्ह बुद्धश्रावकयात।
जम्बु खुसिया लुँयात थें, सुनां वयात निन्दा याये ल्वइ।
देवतापिसं नं वयात प्रशंसा याइ, ब्रह्मापिसं नं प्रशंसितम्ह जुइ।।”^{१६२}

शैक्षपिनिगु शील दृष्टिकथं अपरामृष्टगुलिं वा पृथग्जनपिनिगु रागकथं अपरामृष्टगु शीलयात अपरामृष्टपारिशुद्धि धका सिइकेमाः, कुटुम्बिकपुत्र तिस्स स्थविरया शील थें। उम्ह आयुष्मान् उजागु शीलया आधारं अर्हत्त्वय् प्रतिस्थित जुइगु इच्छां शत्रुतय्त धाल -

“निपा तुनिं त्वःथुला, छिमित थुइके बिइ जिं।
जि मछालाच्चना, घृणा यानाच्चना, राग सहित सीगु जि।।”
“थथे हे जिं बिचाः यानाः, समर्शन यानाः उचितगु।
सुधो लुयावयेवं हे, अर्हत्तत्त्व प्राप्त यात।।”^{६३}

मेम्ह महास्थविर नं तःधंगु ल्वचं कयाः थःगु ल्हातं नसा तक्क नं नये मफया थःगु दिसाय् ग्वःग्वतुलाच्चन, वयात खनाः सुं छम्ह ल्याय्म्हं “अहो, जीवनया संस्कार दुःख खः” धकाः धाल। उगु कारणं महास्थविरं धाल - “जि, आवुसो, आः सिनाः स्वर्गसम्पत्ति लाभ याये, थुकिइ जि शंका मदु, थ्व शीलयात स्यंकाः प्राप्त जुइगु सम्पत्ति धयागु शिक्षायात त्वःता प्राप्त जूगु गृहस्थीभावथें खः (जुइ)” धकाः धयाः “शीलय् चनाः हे सीइ” धकाः अन हे ग्वःतुला हे उगु ल्वचय् बिचाः यायां अर्हत्तत्त्व प्राप्त यानाः भिक्षुसङ्घयात थुपिं गाथाद्वारा व्यक्तयात -

“जित छुं छगू ल्वचं कयाच्चंबलय्, ल्वचं तःसकं दुःख बिया डाह जुयाच्चन।
याकनं थ्व शरीर गनिइ, धूलं गःगु स्वाँ निभालय् लायेथें।।
“अपवित्रगुयात पवित्रगु धका मती तया, अशुद्धगुयात शुद्धगु धका मानेयानाः।
थीथी प्रकारया ध्वगिगुलिं जाःगुयात, मख्महसिनं पवित्रगु काइ।।
“धिव्कार ! जिगु कष्टगु, ध्वगिगु, दुर्गन्धितगु, अशुद्धगु व ल्वय्या स्वभावगु थ्व शरीर।
गन प्रमादी जुयाः मूर्च्छितपिं मनूत, नाश याइ मार्गयात सुगति प्राप्त जुइगु।।”

अर्हतादिपिनिगु शील फुक डाह शान्त जुयाः परिशुद्ध जूगुलिं प्रतिप्रश्रब्धिपारिशुद्धि धका सिइकेमाः। थथे परियन्त पारिशुद्धि आदिकथं न्याथी दु।

निगूगु शीलया न्यागू पुचः

दुतियसीलपञ्चकं

निगूगु न्यागू पुचलय् प्राणीहिंसादियात प्रहाण यायेगुकथं अर्थ सिइकेमाः। थ्व धयातःगु जुल प्रतिसम्भिदाय् -
“न्यागू शील प्राणीहिंसायात प्रहाण यायेगु शील खः, अलग जुइगु शील खः, चेतना शील खः, संवर शील खः, उल्लंघन यायेमज्यूगु शील खः। मविइकं कायेगुयात, व्यभिचारयात, मखूगु खँ ल्हायेगुयात, चुक्लि यायेगुयात, छाःगु वचन ल्हायेगुयात, ज्याखेल मदुगु खँ ल्हायेगुयात, लोभयात, द्वेषयात, मिथ्यादृष्टियात (प्रहाण यायेगु शील खः...), नैष्क्रमणं कामच्छन्दयात (कामभोगया इच्छायात), अव्यापादं व्यापादयात (द्वेषयात), आलोक सज्ञां स्त्यानमृद्वयात (मानसिक आलस्यपनयात), अविक्षेपं (विक्षिप्त मजुइगुलिं) औद्धत्ययात (चञ्चल स्वभावयात), धर्मया विचार विमर्श शंकायात, ज्ञानं अविद्यायात, प्रामोद्यं उदासिनतायात, प्रथम ध्यानं नीवरणतय्त, द्वितीय ध्यानं वितर्कविचारतय्त, तृतीय ध्यानं प्रीतियात, चतुर्थ ध्यानं सुख दुःखतय्त, आकाशानन्त्यायन समापत्तिं रूपसंज्ञा, प्रतिघसंज्ञा व नानात्मसंज्ञायात, विज्ञानन्यायतन समापत्तिं आकाशानन्त्यायन संज्ञायात, आकिञ्चन्यायतन समापत्तिं विज्ञानन्यायतन संज्ञायात, नैवसंज्ञानासंज्ञायतन समापत्तिं आकिञ्चन्यायतन संज्ञायात, अनित्यानुपश्यनाद्वारा नित्यसंज्ञायात, दुःखानुपश्यनाद्वारा सुखसंज्ञायात, अनात्मानुपश्यनाद्वारा आत्मासंज्ञायात, निर्वेदानुपश्यनाद्वारा नन्दि(लय्तायेगु)यात, विरागानुपश्यनाद्वारा रागयात, निरोधानुपश्यनाद्वारा समुदययात, प्रतिनिःसर्गानुपश्यनाद्वारा आदान (कायेगु, ज्वनेगु) यात, क्षयानुपश्यनाद्वारा

घनसंज्ञायात (एकत्वसंज्ञायात), व्ययानुपश्यनाद्वारा आयूहन(संग्रह)यात, विपरिणामानुपश्यनाद्वारा ध्रुवसंज्ञायात, अनिमित्तानुपश्यनाद्वारा निमित्तयात, अप्रणिहितानुपश्यनाद्वारा प्रणिधि (प्रबल इच्छा) यात, शून्यतानुपश्यनाद्वारा अभिनिवेश (आत्मदृष्टि) यात, अधिप्रज्ञाधर्मविपश्यनाद्वारा सारादानाभिनिवेश (सारगु खः धका ज्वनातइगु दृष्टि) यात, यथाभूतज्ञानदर्शनं संमोह अभिनिवेशयात, आदिनवानुपश्यनाद्वारा आलयाभिनिवेशयात, प्रतिसंख्यानपश्यनाद्वारा अप्रतिसंख्यायात, विवर्तानुपश्यनाद्वारा संयोग अभिनिवेशयात, स्रोतापत्तिमार्ग दृष्टिद्वारा उत्पन्न जूगु गुलं क्लेशतयूत, सकृदागामिमार्ग स्थूल क्लेशयात, अनागामिमार्ग सूक्ष्मगु क्लेशतयूत, अर्हत्तमार्ग फुक क्लेशयात प्रहाण यायेगु शील खः, अलग जुइगु खः, चेतना खः, संवर खः, उल्लंघन यायेमज्यूगु शील खः। थुजागु शीलत चित्तयात पश्चाताप मजुइका बिइगुया नितिं खः (जुइ), प्रमुदित यानाः बिइगुया नितिं खः, प्रीति जुइगुया नितिं खः, प्रश्रद्धा जुइगुया नितिं खः, सौमनस्य जुइगुया नितिं खः, आसेवनया नितिं खः, वृद्धिया नितिं खः, बारम्बार अभ्यास यायेया नितिं खः, अलङ्कारया नितिं खः, परिष्कारया नितिं खः, परिवारया नितिं खः, परिपूर्णया नितिं खः, एकान्त निर्वेदया नितिं, विरागया नितिं, निरोधया नितिं, शान्तिया नितिं, अभिज्ञाया नितिं, सम्बोधिया नितिं व निर्वाणया नितिं खः (जुइ)।”^{६४} धकाः।

थन, प्रहाण धयागु च्वय् थीथीकथं धयावयागु प्राणीहिंसादि मजुइगु बाहेक मेगु छुं नं मदु। गुगुलिं उगु उगुयात प्रहाण यानाः उगु उगु कुशलधर्मयात प्रतिष्ठा यानाः धारण यायेगु खः, कम्पिन जुइगुयात अभाव यानाः समादान यायेगु खः। उकिं न्हापा धयावयागुकथं हे धारण यायेगु व समाधान धका ल्यायूखनातःगु संयम यायेगु अर्थय् शील धका धाःगु खः। मेगु प्यंगू धर्मत अनं अनं अलग जुइगुकथं, उगु उगुयात संवरकथं, इपिं निगूलिइ सम्प्रयुक्त चेतनाकथं, उगु उगु उल्लंघन मयायेगुयात उल्लंघन मयायेगुकथं चित्तया प्रवृत्तियात कयाः धाःगु खः। उपिं शीलया अर्थ जक न्हापा धयावयागुकथं हे खः। थथे प्रहाण शीलदिकथं न्याथी दु।

थन तक्क छु शील खः? छु अर्थय् शील खः? शीलया (श्वया) लक्षण, रस, प्रत्युपस्थान व पदस्थान छु खः? शीलया आनिशंस (गुण) छु खः? श्व ग्वःथी शील दु? थुपिं न्ह्यसःया लिसः क्वचाल।

शीलया संक्लेश व विशुद्धि

सीलसंकिलेसवोदानं

२१. गुगु धयाबिज्यागु खः “शीलया (श्वया) संक्लेश (मल) छु खः?, छु विशुद्धि खः?” अन धाये – खण्डित (टूटे) जुइगु शीलया संक्लेश खः, अखण्डित जुइगु विशुद्धि खः। उगु खण्डित जुइगु लाभ, यशादिया कारणं भेद जुइगु (स्यनिइगु) व न्हय्थी मैथुनया संयोगं संगृहीतगु खः।

अथेहे गुम्हसिया न्हय्गू आपत्तिया पुचलय् (पाराजिकादि न्हय्गू) न्ह्यः वा लिपा शिक्षापदयात स्यंगु जुइ, वया शील सिथय् गूगु कापःथें खण्डितगु (गूगु, चानातःगु) धयागु जुइ। गुम्हसिया दथुइ स्यनिइ, वया दथुइ गूगु कापःथें हःगंगु धयागु जुइ। गुम्हसिया छसिंकथं निगू वा स्वंगू स्यनिइ, वया जनफातय् वा प्वाथय् खनेदुगु ल्वाकःबुकगु हाकुगु स्याउँगु रङ्ग आदि दुम्ह साथें च्याथः थाम्ह (सबल) धयाम्ह जुइ। गुम्हसिया बिचय् बिचय् स्यनिइ, वया बिचय् बिचय् ल्वाकःबुकगु फुतिफुतिगु दाग दुम्ह साथें दागीम्ह (कम्मास) धयाम्ह जुइ। थथे उबले तक्क लाभादिया कारणं स्यनाः खण्डितभावम्ह जुइ।

थथे न्हय्थी मैथुनया संयोगकथं भगवानं आज्ञा जुयाबिज्यात –

“थन, ब्राह्मण, गुलिं श्रमण वा ब्राह्मणं ब्रह्मचारी बांलाक सिइकेविया मिसा नापं निम्हं थवंथवे बुला जुइगु जक मखु (मैथुन याइ जक मखु), यद्यपि मिसां वसः पुंकिगु, म्ह तियाबिइगु, म्वःल्हुइका बिइगु, मालिस याइगु यःइ (काइ, ग्रहण याइ), व उगुलिइ लयूताइ, उगुयात कामना याइ, उगुलिं वयात संन्तोष जुइ, गुगुयात नं, ब्राह्मण, ब्रह्मचर्यया खण्डित, हःगंगु, च्याथः धाःगु व दाग धाःगु खः। श्वयात, ब्राह्मण, मैथुन संयोगं संयुक्तगु अपरिशुद्ध ब्रह्मचर्य आरचण यानाः, जन्मं मुक्त जुइमखु। जरा मरणं ... दुःखं मुक्त जुइमखु धका धयाच्चना।

^{६४} (पटि० म० १.४१)

“हानं मेगु, ब्राह्मण, थन गुलिं श्रमण वा ... सिइकेबिया जक मखु, मिसा नापं निम्हं थवंथवे बुला जुइगु जक मखु (मैथुन याइ जक मखु)। नत मिसां वसः पुंकिगु ... यःइ (काइ, ग्रहण याइ)। यद्यपि मिसा नापं ख्याः यानाच्चनी, म्हिताच्चनी, हायेका च्वनी, व उगुलिइ लयूताइ ... दुःखं मुक्त जुइमखु धका धयाच्चना।

“हानं मेगु, ब्राह्मण, थन गुलिं श्रमण वा ... जक मखु, मिसा नापं निम्हं थवंथवे बुला जुइगु जक मखु (मैथुन याइ जक मखु)। नत मिसां वसः पुंकिगु ... यःइ (काइ, ग्रहण याइ)। नत मिसाया वसः पुंकिगु ... यःइ (काइ, ग्रहण याइ)।

नत मिसा नापं ख्याः यानाच्चनी, म्हिताच्चनी, हायेका च्वनी। यद्यपि मिसायात मिखां मिखा ल्वाका स्वइ, व उगुलिइ लयूताइ ... दुःखं मुक्त जुइमखु धका धयाच्चना।

“हानं मेगु, ब्राह्मण, थन गुलिं श्रमण वा ... जक मखु, मिसा नापं ... नत मिसां ... नत मिसा नापं ... नत मिसाया ... स्वइ।

हानं पखाःया दथुं वा वाःया दथुं मिसाया सः न्यनिइ, न्हिलाच्चंगु, खँ ल्हानाच्चंगु, म्येँ हालाच्चंगु व ख्वयाच्चंगु, व उगुलिइ लयूताइ ... दुःखं मुक्त जुइमखु धका धयाच्चना।

“हानं मेगु, ब्राह्मण, थन गुलिं श्रमण वा ... जक मखु, मिसा नापं ... नत मिसां ... नत मिसा नापं ... नत मिसाया ... ख्वयाच्चंगु।

पुनश्च गुगु उपिं वया न्हापा मिसा नापं न्हिलागु, खँ ल्हानागु, म्हितागु खः, उपिं लुमंका च्वनी, व उगुलिइ लयूताइ ... दुःखं मुक्त जुइमखु धका धयाच्चना।

“हानं मेगु, ब्राह्मण, थन गुलिं श्रमण वा ... जक मखु, मिसा नापं ... नत मिसाया ... नत गुगु उपिं वया न्हापा मिसा नापं न्हिलागु, खँ ल्हानागु, म्हितागु खः, उपिं लुमंका च्वनी। यद्यपि खनिइ गृहपती वा गृहपतीपुत्रयात न्यागू कामगुणं दयाच्चंगु, युक्त जुयाच्चंगु व सेवा यानाच्चंगु, व उगुलिइ लयूताइ ... दुःखं मुक्त जुइमखु धका धयाच्चना।

“हानं मेगु, ब्राह्मण, थन गुलिं श्रमण वा ... जक मखु, मिसा नापं ... नत खनिइ गृहपती वा गृहपतीपुत्रयात ... सेवा यानाच्चंगु। यद्यपि छुं छगू देवालयय् दृढ संकल्प यानाः ब्रह्मचर्य पालन याइ ‘जि थ्व शीलं, व्रतं, तपस्यां वा ब्रह्मचर्यद्वारा जि थ्व शीलं द्यो जुइ व । मेगु छुं नं जुइ।” व उगुलिइ लयूताइ, उगुयात कामना याइ, उगुलिं वयात संन्तोष जुइ। गुगुयात नं, ब्राह्मण, ब्रह्मचर्यया खण्डित, हःगंगु, च्याथः थाःगु व दाग थाःगु खः”^{६५} धकाः।

थथे लाभादिया कारणं स्यनाः व न्हय्थी मैथुनया संयोगं खण्डित (टूटे) जुइगु संगृहीतगु खः धका सिइकेमाः।

अखण्डितभाव जक फुक शिक्षापदया मस्यंगुलिं खः, स्यंगु शीलयात प्रतिकर्म (सुधार) यायेत प्रतिकर्म यायेगुलिं खः, न्हय्थी मैथुन संयोगया अभावं, मेगु नं “क्रोध, शत्रुभाव, निन्दा, दवाव, ईर्ष्या, नुगःस्याइगु, मायाजाल, ठगपना, जडता, हिंसा, अभिमान, अति अभिमान, फुसलु व प्रमाद” धका आदि पापधर्मतयूत उत्पन्न मयायेगुलिं, अल्पेच्छुता, संन्तोष, सल्लेखता गुणत उत्पत्तिया नितिं संगृहीतगु खः।

गुपिं शीलत लाभादिया नितिं नं मस्यंगुलिं खः, प्रमाद दोषं स्यंगुयात नं प्रतिकर्म याःगु खः, मैथुनया संयोगं, क्रोध शत्रुभावादि पापधर्म मथ्यूगु (प्रहार मजुगु) खः, इपिं फुक अखण्डित, हःमंगु, च्याथः मथाःगु व दाग मथाःगु खः धका धाइ। उपिं हे भुजिस्वभाव यायेगुकथं स्वतन्त्रगुलिं खः, विज्ञजनपिसं प्रशंसा यानातःगुलिं विज्ञ प्रशंसितगु खः, तृष्णा व दृष्टिद्वारा अपरामृष्ट जूगुलिं अपरामृष्ट खः। उपचारसमाधि वा अर्पणासमाधि जुइ धयागु समाधि दयेका बिइगु जुइ। उकिं थ्व इमिगु ‘अखण्डितभाव विशुद्धि खः’ धका सिइकेमाः।

उगु थ्व विशुद्धि निथीकथं शीलविपत्ति व दोष खनीगुलिं व शीलसम्पत्ति व आनिशंस खनीगुलिं पूर्वनिइ। अन “थुपिं न्यागू, भिक्षुपिं, दुःशील शीलविपत्तिमहसिया दोषत खः”^{६६} धकाः थथे आदि सूत्रकथं शीलविपत्तिया दोष खंकेमाः।

हानं दुःशील व्यक्ति दुःशीलताया कारणं देवमनूष्यपिनि मयःम्ह जुइ, सब्रह्मचारीपिसं शिक्षित याये मफुम्ह जुइ, दुःशीलताय् निन्दा यायेवं दुःखितम्ह जुइ, शीलवानुयात प्रशंसा यायेवं मनसुख मदुम्ह जुइ, उगु दुःशीलतां यानाः भ्वाथःगु कापःथें दुर्वर्ण जुइ। गुपिं वया दृष्टिइ लाइ, इपिं ताःकाल तक्क अपाय दुःखयात कुबिइमाःगुलिं दुःखस्पर्शम्ह जुइ। गुपिनिगु बिइगु दानवस्तुत ग्रहण याइ (काइ), इमित महान् फल मबिइगुलिं मू मदुम्ह जुइ। तःदँ तक्क खि मुनाच्चंगु गाःथें सफा याये थाकुइ। श्मशानय् च्यानाच्चंगु मिथें निखेरं पिने लाम्ह जुइ। भिक्षुयाभाव क्यनाच्चंसां नं भिक्षु मखुम्ह

^{६५} (अ० नि० ७.५०)

^{६६} (दी० नि० २.१४९; अ० नि० ५.२१३)

द्वहंया पुचः ल्युल्यू वंम्ह गडाथें जुइ। सकसिया शत्रुम्हथें उद्विग्नम्ह जुइ। सीम्हथें नापं च्वने मत्वःम्ह जुइ। सूत्रादि गुणं युक्तम्ह जूसां ब्राह्मणतय्गु श्मशानया मिथें सब्रह्मचारीपिनि पुजा यायेत मत्वःम्ह जुइ। कांम्हं रूपयात स्वयेगुथें विषेश अधिगमनय् उचित मजूम्ह जुइ। राज्यय् चण्डालम्ह कुमारथें सद्धर्मय् निराशम्ह जुइ। जि सुखीम्ह धका मती तःसांनं दुःखितम्ह हे जुइ, अग्निस्कन्ध परियायय् कनातःगु दुःखया भागी जूगुलिं।

दुःशीलपिनिगु न्यागू कामगुण परिभोग, वन्दना, मान आदि सुख कायेगु तल्लीन चित्तया उगु कारणं लुमंके मात्रंहे हृदय सन्ताप जुयाः क्वाःगु हि ल्हकाः बिइगु समर्थ दुगु अति कष्टगु दुःखयात क्यनाः फुक प्रकारं प्रत्यक्ष कर्मविपाक भगवान् बुद्धं कनाः बिज्यात -

“छिमिसं खंला, भिक्षुपिं, फलनागु (हं) महानगु अग्निस्कन्ध छ्वयाच्वंगु, हानाहाना च्यानाच्वंगु व मिं ज्वाला पिहाँ वयाच्वंगु? खनाः, भन्ते। उगुयात छु मतिइ तया, भिक्षुपिं, गुगु उत्तम खः? थ्व फलनागु (हं) महानगु अग्निस्कन्ध छ्वयाच्वंगु, हानाहाना च्यानाच्वंगु व मिंज्वाला पिहाँ वयाच्वंगुयात घय्पुनाः नापं च्वनेगु वा नापं ग्वःतुलेगु, वा थ्व क्षत्रिय कन्या, ब्राह्मण कन्या, गृहपति कन्या वा नाइसेच्वंगु ल्हातुतियात घय्पुनाः नापं च्वनेगु वा नापं ग्वःतुलेगु। थ्व हे, भन्ते, उत्तम खः, गुगु क्षत्रिय कन्या वा ... ग्वःतुलेगु। थ्व धाथें दुःख खः, भन्ते, थ्व फलनागु (हं) महानगु अग्निस्कन्ध ... ग्वःतुलेगु। जिं छिमित कनाच्चना, भिक्षुपिं, जिं छिमित धयाच्चना, भिक्षुपिं, गथे थ्वहे उम्ह दुःशील, पापधर्मी, असुद्ध फोहरगु ज्या याइम्ह, त्वःपुयाः ज्या याइम्ह, अश्रमण जुयाः नं श्रमण धका म्हासिइके बिइम्ह, अब्रह्मचारी जुयाः नं ब्रह्मचारी धका म्हासिइके बिइम्ह, दुने ध्वगिम्ह, तृष्णां प्याम्ह, फोहर जूम्हसित उत्तम खः, थ्व फलनागु (हं) महानगु अग्निस्कन्ध ... ग्वःतुलेगु। उगु छुया कारणं खः? उकिया कारणं व, भिक्षुपिं, मृत्यु जुइ वा मृत्यु समानगु दुःख जुइ, नत उलि जक खः, उगुया कारणं शरीरया भेदं लिपा सीनालि अपाय दुर्गतिइ विनिपात नरकय् उत्पन्न जुइ।”^{६७}

थथे अग्निस्कन्ध उपमाद्वारा मिसानापं प्यपुना न्यागू कामगुण परिभोग यायेगु दुःखया कारणयात क्यनाः थुकथं हे मेगु नं उपायद्वारा -

“उगुयात छु मती तया, भिक्षुपिं, गुगु उत्तम खः? गुगु बलवान् पुरुषं न्हापं सँया खिपतं क्वातुक निपा तुतिइ चिनाः पालिइ, उकिं छ्यंगु चाइ, छ्यंगुयात चानाः दुछ्यंगुयात चाइ, दुछ्यंगुयात चानाः ला चाइ, लायात चानाः सँय्प्याँय् चाइ, सँय्प्याँय्यात चानाः क्वें चाइ, क्वेंयात चानाः स्यःयात चानाः दिनाः च्वनिइगु वा गुगु महान् क्षत्रियपिनिगु, महान् ब्राह्मणपिनिगु वा महान् गृहपतीपिनिगु अभिवादनयात ग्रहण यायेगु?”

“उगुयात छु मती तया, भिक्षुपिं, गुगु उत्तम खः? गुगु बलवान् पुरुषं चिकं इलातःगु ज्वःगु तरवारं छातिया दथुइ पालिगु वा वा गुगु महान् क्षत्रियपिनिगु, महान् ब्राह्मणपिनिगु वा महान् गृहपतीपिनिगु नमस्कारयात ग्रहण यायेगु?”

“उगुयात छु मती तया, भिक्षुपिं, गुगु उत्तम खः? गुगु बलवान् पुरुषं पूगु, छ्वयाच्वंगु, हानाहाना च्यानाच्वंगु व मिंज्वाला पिहाँ वयाच्वंगु नया पातां म्हाय् भुनेगु वा गुगु महान् क्षत्रियपिनिगु, महान् ब्राह्मणपिनिगु वा महान् गृहपतीपिनिगु श्रद्धां ब्यूगु चीवर परिभोग यायेगु?”

“उगुयात छु मती तया, भिक्षुपिं, गुगु उत्तम खः? गुगु बलवान् पुरुषं छ्वयाच्वंगु, हानाहाना च्यानाच्वंगु व मिंज्वाला पिहाँ वयाच्वंगु पूगु नया गसुलिं (क्थयकुल) म्हुतु चायेका छ्वयाच्वंगु, हानाहाना च्यानाच्वंगु व मिंज्वाला पिहाँ वयाच्वंगु पूगु नंग्वारा म्हुतुइ तइ, उकिं वया म्हुतुसि नं च्याइ, म्हुतु नं च्याइ, म्यें नं च्याइ, गःप नं च्याइ, प्वाःनं च्याइ, तःपुगु आतापति नं च्याइ, चिपुगु आतापतिनिसें कया क्वय्या भाग पिहाँ वइगु वा गुगु महान् क्षत्रियपिनिगु, महान् ब्राह्मणपिनिगु वा महान् गृहपतीपिनिगु श्रद्धां ब्यूगु पात्रभोजन (पिण्डपात, भिक्षान्न) परिभोग यायेगु?”

“उगुयात छु मती तया, भिक्षुपिं, गुगु उत्तम खः? गुगु बलवान् पुरुषं छ्यौनय् ज्वनाः वा ब्वहलय् ज्वनाः छ्वयाच्वंगु, हानाहाना च्यानाच्वंगु व मिंज्वाला पिहाँ वयाच्वंगु पूगु नया खाताय् वा मेचय् ग्वतुइकीगु वा गुगु महान् क्षत्रियपिनिगु, महान् ब्राह्मणपिनिगु वा महान् गृहपतीपिनिगु श्रद्धां ब्यूगु खाता व मेचयात परिभोग यायेगु?”

“उगुयात छु मती तया, भिक्षुपिं, गुगु उत्तम खः? गुगु बलवान् पुरुषं छ्यौं क्वय् तुति च्वय् लाकाः ज्वनाः छ्वयाच्वंगु, हानाहाना च्यानाच्वंगु व मिंज्वाला पिहाँ वयाच्वंगु पूगु नया खासिइ क्वफाइ, व अन म्हा ग्वाराग्वारा दायाः

छक्क चक्क थहाँवइ, छक्क कक्क क्वहाँ वनिइ, छक्क बेथां वनिइगु वा गुगु महान् क्षत्रियपिनिगु, महान् ब्राह्मणपिनिगु वा महान् गृहपतीपिनिगु श्रद्धां ब्यूगु विहारयात परिभोग यायेगु?"^{६८}

थुपिं न्हेंपंया खिपः, ज्वःगु तरवार, नंया पाता, नंया ग्वारा, नंया खाता, नंया मेच व नंया खासिया उपमाद्वारा अभिवादन, नमस्कार, चीवर, पिण्डपात्र भोजन, खाता, मेच व विहारया परिभोगया कारणं जुइगु दुःखयात क्यना बिज्यात। उकिं -

अग्निस्कन्ध आलिङ्गन यायेगु दुःख स्वयानं अधिक दुःख छाःगु फलगु।
 त्याग मयासे कामसुखयात, सुख दइ गनं शील स्यंम्हसित।।
 अभिवादन ग्रहण याइबलय्, छु सुख जुइ शील विपन्नम्हसित।
 क्वातुक न्हेंपंया खिपतं चिनाः दायेकेगु दुःख स्वयानं अधिक दुःखया भागीयात।।
 श्रद्धावान्पिनिगु नमस्कारयात ग्रहण याइबलय् छु सुख जुइ शील मदुम्हसित।
 तरवारं पायेका च्चनेगु दुःख स्वयानं अधिक दुःख जुइ गुगु हेतुं।।
 चीवर परिभोग सुख, छु यायेत असंयमीयात।
 गुगुलिं ताःकाल तक्क अनुभव यायेमालिइ, नरकय् नंया पातां भुना (स्पर्श जुया)।।
 साःगु पिण्डपात्र भोजन नं, कडागु विषर्थे जुइ शील मदुम्हसित।
 हानाहाना च्यानाच्चंगु नुनेमालिइ, नंग्वारा वं ताःचातक।।
 सुखर्थे च्चंसांनं दुःख खः, शील मदुम्हसिया खाता व मेच परिभोग यायेगु।
 गुम्हसित कष्ट बिइ ताःकाल तक, च्यानाच्चंगु नंया खाता व मेचं।।
 दुःशीलया विहारय् श्रद्धां ब्यूगु विहारय् वास छु आनन्द।
 च्यानाच्चंगुलिइ च्चनेमालिइ, व नंया खासिया दथुइ।।
 मभिंगु आचरणम्ह, फोहर, तृष्णां प्याम्ह पापी।
 गुम्हसित दुने ध्वगिम्ह धका निन्दा यानाः धया बिज्यात लोकगुरुं।।
 धिक्कार जीवन असंयमीया, उम्ह श्रमणजन भेषधारीया।
 स्यंम्ह अश्रमणया, थःगु घाःपाःयात कुवियातम्हसिया।।
 खियातर्थे सीम्हयातर्थे, छायेपियेगु इच्छा दुम्हं त्याग याइ थन।
 गुम्ह शीलवान् सज्जनं, वयात जीवन छाय् माःगु।।
 फुक भयं मुक्त मजूम, फुक अधिगम सुखं मुक्तम्ह।
 स्वर्गद्वार बांलाक तिनातम्ह, अपाय मार्गय् वनाच्चंम्ह।।
 करुणाया आधारभूतम्ह, कारुणिकजनया मेपिं सु जुइ।
 दुःशील समानम्ह दुःशीलताया थथे थी थी दोषत खः।।

थथे आदिकथं प्रत्यवेक्षणद्वारा शीलविपत्तिइ दोष खंकेगु व थीथी धयावयागुकथं विपरीतं शीलसम्पत्तिइ गुण खंकेगुयात सिइकेमाः। पुनश्च -

उम्हसिया बांलाइ, पात्र चीवर धारण याइगु।
 प्रव्रज्या नं सफल जुइ उम्हसिया, गुम्हसिया शील सुनिर्मल जुइ।।
 थःत निन्दादि याइगु भयं, शुद्ध शीलम्ह भिक्षुया।
 खिउँथाय् सुद्योर्थे, नुगलय् दुहाँ वनीमखु।।
 शीलसम्पत्तिं भिक्षु, शोभायमान जुया तपोवनय्।
 प्रभासम्पत्तिं मिलार्थे, आकाशय् शोभायमान जुइ।।
 शरीरया गन्धं नं प्रमुदित, शीलवान् भिक्षुया।
 याइ देवतापिन्त नं, शीलगन्धया खँ ला धायेथाय् मदु।।

फुक सुगन्धतय्गु गुण सम्पत्तियात त्याकाः ।
 बाधा मदयेक फुक दिशाय्, शीलगन्ध नस्वाः वइ ॥
 शीलवान्प्रति भतिचा जक यानागुनं महान् फलदायक जुइ ।
 उकिं शीलवान् पुजा सत्कारया थलर्थे हे जुइ ॥
 शीलवानयात बाधा याइमखु, आःया आस्रवतय्सं ।
 परलोकया दुःखतय्गु, हायात लिइ शीलवानं ॥
 गुगु मनुष्यलोकय् सम्पत्ति खः, गुगु देवलोकय् सम्पदा खः ।
 उगु शीलं सम्पन्नम्हसित, इच्छा यायेवं जुइमखु दुर्लभ ॥
 अत्यन्त शान्तगु गुगु थ्व निर्वाण सम्पदा खः ।
 शीलं सम्पन्नम्हसिया मन, अन हे ल्यूल् ल्यूवनी ॥
 फुक सम्पत्तिया मूलगु शीलय् थथे पण्डितं ।
 थी थीकथं आनिशंसयात वर्णन या ॥

थथे वर्णन यायेवं शीलविपत्तिं दिक्क जुयाः शीलसम्पत्तिइ मन क्वछुइ । उकिं च्वय् धयावयागुकथं थुगु शीलविपत्तिया दोषयात व थुगु शीलसम्पत्तिया गुणयात खंकाः फुक प्रकारं आदरपूर्वक शीलयात परिशुद्ध यायेमाः ।
 थनतक “शीलय् प्रतिष्ठित जुयाः प्रज्ञा दुम्ह मनू” धकाः थुगु गाथाद्वारा शील समाधि प्रज्ञायात न्ह्यब्वयाः कना बिज्यागु विशुद्धिमार्गय् शीलयात उबले तक्क कना बिज्यागु जुल ।

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्गय् शीलनिर्देश धयागु न्हापांगु परिच्छेद क्वचाल ।

२. धुतङ्ग निर्देश

२२. आः गुगु अल्पेच्छता सन्तोष आदि गुणकथं थी थी प्रकारं धाःगु शीलया विशुद्ध जुइ, उषिं गुणत दयेकेत गुगु शील समादान याम्ह योगीं धुतङ्ग समादान यायेमा। थथे वया अल्पेच्छता, सन्तोष, सल्लेख, प्रविवेक, निरोध, उत्साह व सुभरतादि गुणरूपी लखं खिति सिलेधुनेवं शील नं सुपरिशुद्ध जुइ, व्रतत नं पूर्ण जुइ। थथे निर्दोष शील व व्रत गुणं परिशुद्ध फुक आचरण दुम्ह, न्हापायापिनिगु खंगू आर्यवंशय् प्रतिष्ठित जुयाः प्यंगूगु भावनाराम धका ल्याय्खानातःगु आर्यवंशयात प्राप्त यायेगु उचितम्ह जुइ। उकिं धुतङ्गया खँ छुमा (शुरु) याये।

भगवानं लोकामिषयात परित्यागयापिं व शरीर व जीवनयात वास्ता मयाइपिं अनुलोम प्रतिपदायात हे आराधना यायेगु कामना याःपिं कुलपुत्रपिन्त किंस्वंगू धुतङ्गत अनुमती बिया बिज्यात। गथेकि - पसुकूलिकाङ्ग, तेचीवरिकाङ्ग, पिण्डपातिकाङ्ग, सपदानचारिकाङ्ग, एकासनिकाङ्ग, पत्तपिण्डिकाङ्ग, खलुपच्छाभक्तिकाङ्ग, आरज्जिकाङ्ग, रुक्खमूलिकाङ्ग, अब्भोकासिकाङ्ग, सोसानिकाङ्ग, यथासन्थतिकाङ्ग व नेसज्जिकाङ्ग। अन -

अर्थकथं लक्षणादिं, समादान विधानकथं।
प्रभेदकथं व भेदकथं, उगु उगु आनिशंसकथं।।
कुशलत्रिककथं व धुत आदि विभागकथं।
संक्षेप विस्तृतकथं नं विनिश्चय सिइकेमाः।।

२३. अन अर्थकथं धयागु न्हापालाक लँय्, श्मशानय्, फोहरया दंय् आदि गनं नं धूया द्यःने लानाचंगुलिं च्वय् लानाचंगु अर्थकथं उखेथुखे सिथय् धूथें जुयाचंगु पंसुकूल धाइ, अथवा धूथें कुत्तितभावय् थ्यनाचंगुलिं पंसुकूल धाइ, कुत्तितभावय् लावनिइ धका धयातःगु जुयाचन। थथे नां कयातःगु पंसुकुलया धारण यायेगु पंसुकूल खः, उजाःगु स्वभाव दुम्हसित पंसुकूलिक धाइ। पंसुकूलिकया अङ्गयात पसुकूलिकाङ्ग खः।

अङ्ग धयागु कारणयात धाइ। उकिं गुगु समादानं व पंसुकूलिक जुइ, थ्व वया हे अभिप्राय खः धका सिइकेमाः। थुगु हे नियमकथं सङ्घाटि, उत्तरासङ्ग, अन्तरवासक धका कयातःगु त्रिचीवर धारण यायेगु स्वभाव दुम्हसित त्रिचीवरिक धाइ। त्रिचीवरिकया अङ्गयात तेचीवरिकाङ्ग धाइ।

भिक्षा धका ल्याय् खानातःगु आमिषपिण्डतय्गु पात्र जूगुलिं पिण्डपात्र धाइ, मेपिसं बिइगु पिण्ड (भिक्षा) पात्रय् कुतुं वनी धका धयातःगु जुयाचन। उगु पात्रभोजन (पिण्डपात, भिक्षान्न) मुंकी, उगुंथुगुं छेंय् वनाः मालीगुलिं पिण्डपातिक धाइ। गुम्हसिया पिण्ड कुतुके बिइगु व्रतया स्वभाव जूगुलिं पिण्डपाती धाइ, कुतुके बिइगु धयागु भिक्षाटन यायेगु खः, पिण्डपाती हे पिण्डपातिक खः। पिण्डपातिकया अङ्गयात पिण्डपातिकाङ्ग धाइ।

दानं धयागु तुते जुइगु खः (अवखण्डन), दानं अलगु अपदान खः, तुते मजुइगु धयागु अर्थ खः। अपदान सहितगु सपदान खः, अवखण्डन रहितगु छेंखापतिं वनेगु धयातःगु जुयाचन। सपदानकथं (पलाछिना) वनेगु थ्व स्वभाव दुम्ह सपदानचारी धाइ, सपदानचारी हे सपदानचारिक खः। वया अङ्गयात सपदानचारिकाङ्ग धाइ।

छगू आसनय् भोजन यायेगु एकासन धाइ, उजाःगु स्वभाव दुम्हसित एकासनिक धाइ। वया अङ्गयात एकासनिकाङ्ग धाइ।

निगःगु थल प्रतिषेध यानाः (मछ्यसे) छगः जक पात्रय् कुतुंवःगु पिण्ड पात्रपिण्ड धाइ। आ वया पात्रय् भोजन ग्रहण याइबलय् पात्रसंज्ञी जुयाः पात्रपिण्ड स्वभाव दुम्हसित पत्तपिण्डिक धाइ। वया अङ्गयात पत्तपिण्डिकाङ्ग धाइ।

खलु धयागु प्रतिषेध अर्थय् निपात खः। नये धुंकाः लिपा प्राप्त जुइगु भोजनयात पच्छाभत्त धाइ, उगु नया ल्यंगु नयेगुयात पच्छाभत्तभोजन धाइ, उगु पच्छाभत्त भोजनय् पच्छाभत्त संज्ञा तयाः लिपा नयेगु स्वभाव दुम्हसित पच्छाभत्तिक धाइ पच्छाभत्तिक (लिपा नइम्ह) मखुम्ह खलुपच्छाभत्तिक धाइ। समादानकथं प्रतिषेध यानाः ल्यंगु भोजनया नां खः। अर्थकथालय् गुगु धयातःगु खः खलु धयागु छम्ह पन्थी खः। वं म्हुतु फल ज्वनाः (क्वानाः) उगु फल कुतुं वनेवं हानं मेगु नइमखु। थ्व थुजाम्ह जुयाः खलुपच्छाभत्तिक धाइ। वया अङ्गयात खलुपच्छाभत्तिकाङ्ग धाइ।

गुंइ च्चंनीगु स्वभाव दुम्हसित आरज्जिक धाइ। वयात आरज्जिक धाइ। वया अङ्गयात आरज्जिकाङ्ग धाइ।

सिमाक्वय् च्वनीगु रुक्खमूल खः, उजाःगु स्वभाव दुम्हसित रुक्खमूलिक (सिमाक्वय् च्वनीम्ह) धाइ। रुक्खमूलिकया अङ्गयात रुक्खमूलिकाङ्ग धाइ। अब्भोकासिक व श्मशानिक अङ्गय् नं थ्वहे विधि खः।

गुगु लायातःगु खः व यथासन्थत खः, थ्व छःपिन्त खः धका थथे न्हापां हे क्यनातःगु शयनासनया हे थ्व अभिप्राय खः। उगु गथे लायातःगुलिइ च्वनेगु (विहार यायेगु) स्वभाव दुम्हसित यथासन्थतिक धाइ। वया अङ्गयात यथासन्थतिकाङ्ग धाइ।

द्यनेगुयात त्वःता (प्रतिषेध यानाः) फयेतुना च्वनेगु स्वभाव दुम्हसित नेसज्जिक धाइ। वया अङ्गयात नेसज्जिकाङ्ग धाइ।

उगु उगु समादानद्वारा थुपिं फुक हे क्लेशतयूत सिलाछ्वगुलिं यानाः सिलाछ्वम्ह भिक्षुया अङ्गत खः, क्लेशतयूत सिलाछ्वगुलिं वा धुत धका कयातःगु (छ्यलातःगु) ज्ञान अङ्गत गुम्हसियागु खः उगु धुतङ्गत खः। अथवा उपिं प्रतिपक्षगुयात सिलाछ्वगुलिं यानाः व परिशुद्धगु प्रतिपत्तिया कारणं नं धुतङ्गत खः। थथे न्हापां थन अर्थकथं विनिश्चययात सिइकेमाः।

फुक हे थुपिं समादान, चेतना व लक्षणत खः। थ्व धयाबिज्यात “गुम्हसिनं ग्रहण (समादान) याइ, व्यक्ति (पुद्गल) खः। थुपिं चित्तचैतसिक धर्मत गुम्हसिनं समादान याइ। गुगु समादान यायेगु चेतना खः, उगु धुतङ्ग खः।

गुगु त्याग याइगु खः, उगु वस्तु खः।” व फुक हे लोभलालच यात नाश यायेगु रशत खः, लोभलालच मदइगु स्वभाव प्रत्युपस्थान खः, अल्पेच्छतादि आर्यधर्म पदस्थान खः। थन थथे लक्षणादिकथं विनिश्चययात सिइकेमाः।

समादान विधिकथं धयागु न्हाःनेया न्यागू फुक हे धुतङ्गत भगवान् बुद्धया जीवमान कालय् भगवान् बुद्धया लिक हे समादान (ग्रहण) यायेमाः। वसपोल परिनिर्वाण जुया बिज्याये धुंका महाश्रावकयाथाय् लिक, व नं मदुसा क्षीणास्रवयाथाय्, अनागामियाथाय्, सकृदागामियाथाय्, स्रोतापन्नयाथाय्, त्रिपिटकधरयाथाय्, द्विपिटकधरयाथाय्, एकपिटकधरयाथाय्, छम्ह सङ्गीतिकारयाथाय्, अर्थकथाचार्ययाथाय्। व नं मदुसा धुतङ्गधारीयाथाय्, व नं मदुसा चैत्यया प्राङ्गनय् बँ पुनाः पुलिं चुयाः फयेतुनाः सम्यक्सम्बुद्धया लिक धयाच्चम्हंथें समादान यायेमाः, यद्यपि थम्हं हे समादान यायेमाः। थन चैत्यपर्वतय् निम्ह दाजुकिजा स्थविरपिं मध्यय् दाजुम्हसिया धुतङ्ग-अल्पेच्छताया वस्तु (खँ) कनेमाः। थ्व उबले साधारण खँ खः।

१. पंसुकूलिकङ्गकथा (पांशुकूलिकाङ्गया खँ)

२४. आः छगू छगू ग्रहण यायेगुया विधान, प्रभेद, भेद व आनिशंसया वर्णन याये। न्हापांगु पंसुकूलिकाङ्गय् “गृहपतिं दान ब्यूगु चीवर त्याग याये, पंसुकूलिकाङ्ग ग्रहण याये” धकाः थुपिं निगू वचन मध्यय् छुं छगूलिं समादान यानातःगु जुइ। थ्व थन न्हापां समादान यायेगु खः।

थथे धुतङ्ग समादान याम्ह वं श्मशानया कापः, पसःया कापः, रथ-लँया कापः, धूद्वंया कापः, ईचा कापः, म्वःल्हुयेगु कापः, घाटया कापः, वये-वनेगु याइपिनिगु कापः, मिं नःगु कापः, सां नःगु कापः, कुमिचां नःगु कापः, छुं नःगु कापः, दथुइ गूगु कापः, सिथय् गूगु कापः, ध्वजा गूगु कापः, स्तुपया चीवर, श्रमण चीवर, अभिषेकया कापः, ऋद्धिमय कापः, लँया कापः, फसं गूगु कापः, देवतापिसं ब्यूगु कापः व समुन्द्रया कापः मध्यय् छुं मेगु कापः चीवर कयाः खुनाः (चानाः) बःमलागु ज्वनाः त्याग यानाः बःलागु हियाः चीवर दयेका (सुयाः), पुलांगु गृहपतिं ब्यूगु चीवर त्याग यानाः सेवन यायेमाः।

अन श्मशानया कापः धयागु श्मशानय् वाँछ्वयातःगु (कुतुकातःगु)। पसःया कापः धयागु पसःया लुखाय् वाँछ्वयातःगु। रथ-लँया कापः धयागु पुण्यमाःपिसं झ्यालं लँय् त्वःताहःगु कापः। धूद्वंया कापः धयागु फोहरगु थासय् वाँछ्वयातःगु कापः। ईचा कापः धयागु गर्भमल हुयाः वाँछ्वयातःगु कापः। तिस्स अमात्यया माँमं भीसं न्याना सछि मूवंगु वस्त्रं गर्भमल हुइके बियाः पंसुकूलिपिसं ग्रहण याइ धका तालवेलिमार्गय् वाँछ्वयेकेबिल। भिक्षुपिसं जीर्णगु (गूगु) थासय् पतकेत काइ। म्वःल्हुयेगु कापः धयागु भूत-वैद्यपिसं छ्यनय् म्वःल्हुइकातःगु अलछिनागु कापः धका गुगु वाँछ्वया वनीगु कापः। घाटया कापः धयागु म्वःल्हुइगु तीर्थय् वाँछ्वयातःगु म्हासुगु कापः। वये-वनेगु याइपिनिगु कापः धयागु श्मशानय् वनाः लिहाँवयाः म्वःल्हुया गुगु मनूतयूसं वाँछ्वइगु कापः। मिं नःगु कापः धयागु मिं नःगु थाय् दुगु कापः खः, उगु मनूतयूसं वाँछ्वयातःगु कापः। सां नःगु कापः आदि स्पष्ट हे जू, उजाःगु कापःत मनूतयूसं वाँछ्वइ। ध्वजा गूगु कापः धयागु जहाजय् च्वनीबलय् ध्वजा चिनाः मनूत च्वनी, उगु कापः इमिसं खने मदयेवं कायेगु उचित जुइ। गुगु

युद्धभूमिइ ध्वजा चिनाः तयातःगु खः, उगु निथ्वः सेनात वनेवं कायेगु उचित जुइ। स्तुपया चीवर धयागु भुलांचित (इमुचिया चाडं) चाहइकातःगु पुजा यानातःगु कापः। श्रमण चीवर धयागु भिक्षुयापाखें दुगु चीवर। अभिषेकया कापः धयागु जुजुया अभिषेक याःगु थासय् वाँछवयातःगु कापः। ऋद्धिमय चीवर धयागु एहिभिक्षुभावया चीवर। लँया कापः धयागु लँया दथुइ वाँछवयातःगु कापः। गुगु मालिकपिनि ल्वमनाः कुतुकातःगु कापः खः, उगु भतिचा रक्षा यानाः कायेमाः। फसं गूगु कापः धयागु फसं दायाः तापाक कुतुकातःगु कापः खः, उगु मालिकं मखनेवं कायेगु उचित जुइ। देवतां ब्यूगु कापः धयागु अनुरुद्ध स्थविरयाथें देवतापिसं ब्यूगु कापः। समुन्द्रया कापः धयागु समुन्द्रया छालं सिथय् बँय् चुइके हयातःगु कापः।

गुगु सङ्ख्यात विये धका ब्यूगु खः, कापः भिक्षाया नितिं जुयाः प्राप्त जूगु खः, उगु पंसुकूल जुइमखु। भिक्षुं बिइगु नं गुगु वर्षावास सिधयेका बिइकिगु खः, वा शयनासन चीवर जुइ, उगु पंसुकूल जुइमखु। मज्जंकुसे ब्यूगु जक पंसुकूल जुइ। अन नं गुगु दातापिसं भिक्षुया पादमूलय् तःगु खः, उम्ह भिक्षुं पंसुकूलिकया ल्हातय् तःया ब्यूगु खः, उगु छवें जक शुद्धगु खः। गुगु गुगु भिक्षुया ल्हातय् तःया ब्यूगु खः, वं पादमूलय् तःगु खः, व नं छवें जक शुद्धगु खः। गुगु भिक्षुया पादमूलय् तयातःगु खः, वं नं अथे हे ब्यूगु खः, उगु निखेपाखें शुद्धगु खः। गुगु ल्हातय् प्राप्त जूगु खः, ल्हातय् हे तयातःगु खः, उगु उत्कृष्ट मजूगु चीवर धाइ। थथे थ्व पंसुकूलया भेदयात सिइकाः पंसुकूलिकं चीवर परिभोग यायेमाः धका थ्व थन विधान खः।

थ्व प्रभेद खः, स्वथी पंसुकूलिक उत्कृष्ट, मध्यम व मृदु। अन श्मशानया कापः कायेगु हे उत्कृष्ट जुइ। प्रव्रजितपिसं काइ धका तयातःगु कायेवं मध्यम जुइ। पादमूलय् तयाः ब्यूगु कायेगु मृदु जुइ।

इपिं मध्यय् सुं गुम्हसिया थःगु रुचिकथं गृहस्थी ब्यूगु कायेवं धुतङ्ग भङ्ग जुइ। थ्व थन भेद खः।

थ्व आनिशंस खः - “पंसुकूलचीवरया आधारं प्रव्रज्या खः”^{६९} धकाः वयाच्चंगु वचनकथं निश्रयया अनुरूप प्रतिपत्तिया सम्भव जुइगु, न्हापां आर्यवंशय् प्रतिस्था जुइगु, आरक्षा यायेगु दुःखया अभाव जुइगु, मेपिनिगु वशय् च्वनेम्वाःगु वृत्ति जुइगु, खुँया भयं निर्भय जुइगु, परिभोग तृष्णाया अभाव जुइगु, श्रमणपिन्त उचितगु परिष्कार जुइगु, “भतिचा जक जूमां सुलभगु इपि निर्दोषगु खः”^{७०} धकाः भगवान् बुद्धं प्रशंसितगु प्रत्ययत खः, लय्तायेका बिइगु, अल्पेच्छतादिया फल बिइगु, समापत्तिध्यानया वृद्धि याइगु, लिपाया जनपिन्त दृष्टानुगतियात संरक्षण याइम्ह जुइ।

मारसेनायात नाश यायेत, पंसुकूलधर भिक्षु।
कवचं पुनातःम्ह युद्धय्, क्षत्रियर्थे शोभा दइ।।
त्याग यानाः काशी आदिया वस्त्रत धारण यायेगु।
गुगु लोकगुरुं सुनां उगु पंसुकूल धारण मयाइ?।।
उकिं हे थःगु प्रतिज्ञायात स्मरण यानाः।
योगाचारया अनुकूलगु, पंसुकूलय् युक्त जुइगु या।।

थ्व न्हापां पंसुकूलिकाङ्गय् समादान, विधान, प्रभेद, भेद व आनिशंस वर्णन खः।

२. तेचीवरिकङ्गकथा (त्रैचीवरिकाङ्गया खं)

२५. अनंलि तेचीवरिकाङ्ग “प्यंगूगु चीवरयात त्याग याये, तेचीवरिकाङ्ग ग्रहण याये” धकाः थुकिइ मेगु वचनकथं समादान यानातःगु जुइ।

उम्ह त्रैचीवरिकं चीवरया कापः प्राप्त यानाः वा गुबले तक्क समस्याया कारणं चीवर दयेके फइमखु, विचारक नं दइमखु, वया मुलु आदि छुं नं प्राप्त जुइमखु, उबले तक्क अर्थे तयातयेमाः। अर्थे तयातयेवं दोष मदु। रङ्गं छिइ धुकूगु इलं निसैं अर्थे तयातयेगु उचित मजू, धुतङ्गखुं धयाम्ह जुइ। थ्व वया विधान खः।

^{६९} (महाव० १२८)

^{७०} (अ० नि० ४.२७; इतिवु० १०१)

प्रभेदकथं थ्व नं स्वथी दु। अन उत्कृष्टकथं रङ्गं छिडवल्यु न्हापां अन्तरवासक वा उत्तरासङ्ग (चीवर) रङ्गं छिनाः उगु पुनाः मेगु रङ्गं छिडमाः। उगु पुनाः सङ्घाटि रङ्गं छिडमाः। सङ्घाटि पुनेगु उचित मजू। वया थ्व गामन्त शयनासनया व्रत खः। गुँइ जूसा निपुं नापं हियाः रङ्गं छिडगु उचित खः। गथे सुनां नं खनाः काषाय ज्वनाः च्वय् छ्वया विडफु, थथे लिक थासय् फयेतुना च्वनेमाः। रङ्गछिडगु शालाय् रङ्गं छिडगु मध्यम नां जुइ, उगुयात पुनाः वा पारुपन यानाः रङ्गछिडगु उचित जुइ। मिलेजूपिं भिक्षुपिनिगु चीवर पुनाः वा पारुपन यानाः रङ्ग छिडगु उचित जुइ। उगु पुनाः वा पारुपन यानाः रङ्ग छिडगु ज्या यायेगु उचित जुइ। मृदुकया मिलेजूपिं भिक्षुपिनिगु चीवर पुनाः वा पारुपन यानाः रङ्ग छिडगु ज्या यायेगु उचित जुइ। अन वया अष्टक लायेगु नं उचित जुइ। यंकेगु उचित जुइमखु। मिलेजूपिं भिक्षुपिनिगु चीवर नं बिचय् बिचय् परिभोग यायेगु उचित जुइ। धुतङ्ग तेचीवरिकया जक चतुर्थ जुयाचंगु अंशकाषाय हे जक उचित जुइ। उगु ब्याकथं छकु, हाकःकथं प्यकु उचित जुइ।

थुपिं स्वंगू मध्यय् प्यंगु चीवरयात ग्रहण यायेवं हे धुतङ्ग भङ्ग जुइ। थ्व थन भेद खः।

थ्व आनिशंस खः – त्रिचीवरिक भिक्षु काय-परिहरण चीवरं सन्तोषम्ह जुइ। उकिं वया पन्क्षीथें ज्वनाःहे वनेगु, भतिचा कुतः यायेगु, वस्त्र मुंकेगु त्याग, याउँसेचंगु वृत्ति, अप्वः चीवरया लालच मदुम्ह, छ्यलेगुलिइ मात्रज्ञता जुयाः सल्लेखवृत्तिम्ह व अल्पेच्छतादिया फल प्राप्त जुइ धका थथे आदि गुण सिद्ध जुइ।

अप्वः वस्त्रया तृष्णायात त्याग यानाः मुंकेगु मदुम्ह धीर।

सन्तोषसुखया रस स्यूम्ह, त्रिचीवरधर जुइ योगी॥

उकिं थःगु पपु ब्वयेका जुइम्ह पन्क्षीथें थःगु चीवरं हे उत्तमयोगी।

सुखं विचरण यायेगु कामना दुम्ह, चीवरया नियमय् लय्तायेकी॥

थ्व तेचीवरिकाङ्गय् समादान, विधान, प्रभेद, भेद व आनिशंस वर्णन खः।

३. पिण्डपातिकङ्कथा (पिण्डपातिकाङ्गया खँ)

२६. पिण्डपातिकाङ्ग नं “अप्वः लाभयात त्याग याये, पिण्डपातिकाङ्ग ग्रहण याये” धकाः थुकिइ मेगु वचनकथं समादान यानातःगु जुइ।

उम्ह पिण्डपातिकं “सङ्घ भोजन, उद्देस भोजन, निमन्त्रणा भोजन, सलाक भोजन, पक्षिक भोजन, उपोसथिक भोजन, पाटिपदिक भोजन, आगन्तुक भोजन, गमिक भोजन, गिलान भोजन, गिलानुपस्थाक भोजन, विहार भोजन, धुर भोजन व वारक भोजन” धका थुपिं भिंय्यंगू भोजनत ग्रहण यायेमज्यू। यदि “सङ्घ भोजन कया बिज्याहुँ” धकाः आदि नियमविधिकथं मधाःसे “जिमिगु छैय् सङ्घ भिक्षा कया बिज्याहुँ, छःपिं नं भिक्षा बिज्याहुँ” धका धयाः भिक्षा ब्यूगु जुइ, उगु ग्रहण यायेगु उचित जुइ। सङ्घपाखें निरामिष शलाक नं विहारय् थुयातःगु भोजन नं उचित हे जुइ धयागु थ्व वया विधान खः।

प्रभेदकथं थ्व नं स्वथी दु। अन उत्कृष्ट न्ह्यःनेथासं लिउँनेथासं हःगु भिक्षा नं काइ, लुखाय् दनाः पात्र काइपिन्त नं बिइ, लिहाँ वनाः हयाः ब्यूगु भिक्षा नं काइ, उगु दिनय् जक फयेतुनाः भिक्षा काइमखु। मध्यम उगु दिनय् फयेतुनाः नं काइ, कन्हेया नितिं जक स्वीकार याइमखु। मृदुकं कन्हेया नितिं नं मेगु दिंया नितिं नं भिक्षा स्वीकार याइ। इपिं निम्हसिया स्वतन्त्रापूर्वक विहार यायेगु सुख प्राप्त जुइमखु, उत्कृष्टया जक प्राप्त जुइ। भीसं न्यना छगू गामय् आर्यवंश जुइ, मेपिसं उत्कृष्ट जुइ धका धाल – “वा आवुस, धर्मश्रवणया नितिं खः।”

इपिं मध्यय् छम्हसिनं, भन्ते, जि छम्ह मनूनं फयेतुका तल धका धाल। मेम्हं, भन्ते, जिं कन्हेया नितिं छम्हसिया भिक्षा स्वीकार यानाः धका धाल। थथे इपिं निम्हं धुतङ्गं भङ्गपिं जुइ। मेम्ह सुथे हे भिक्षाटन वनाः धर्मया रस अनुभव यात।

थुपिं स्वंगू मध्यय्; भोजनादि अतिरेक लाभयात ग्रहण याइगु क्षणय् हे धुतङ्ग भङ्ग जुइ। थ्व थन भेद खः।

श्व आनिशंस खः - “जापे भोजनया आधारं प्रव्रज्या खः”^{७१} धकाः वचनकथं निश्चयया अनुरूप प्रतिपत्तिया सम्भव जुइगु, निगूगु आर्यवंशय् प्रतिस्था जुइगु, मेपिनिगु वशय् च्वनेम्वाःगु वृत्ति जुइगु, “भतिचा जक जूसां सुलभगु इपि निर्दोषगु खः” धकाः भगवानं प्रशंसितगु प्रत्ययत खः, आलस्यपनयात नाश यायेगु, परिशुद्ध जीवन हनेगु, सेखिय प्रतिपत्ति पूर्वकेगु, मेपिसं पोषण मयाम्ह जुइगु, मेपिन्त अनुग्रह यायेगु, अभिमानयात त्याग यायेगु, रस तृष्णा मदयेकेगु, गणभोजन, परम्परा भोजन, चारित्र शिक्षापदं दोष मदयेकेगु, अल्पेच्छतादि अनुलोम वृत्ति जुइगु, बांलाक प्रतिपत्तियात वृद्धि यायेगु व लिपाया जनपिन्त अनुकम्पा तयेगु खः।

भिक्षाया जापेलय् संतुष्टम्ह, स्वतन्त्रं जीवन हनीम्ह।
आहारया लालच मदुम्ह, जुइ प्यंगू दिशाय् भिक्षु॥
आलस्यपन मदयेका, आजीविका विशुद्ध जुइ।
उकिं हे अवहेलना यायेमते, भिक्षाटन प्रज्ञावानं॥

थुजाम्हसिया -

“पिण्डपातिक भिक्षुया, थःत पालन पोषण यानाः मेपिन्त पोषण याइमखु।
देवतापिनि नं यःइ उजाम्ह, यदि लाभ व प्रशंसा आधार मकाःसा॥”

श्व पिण्डपातिकाङ्गय् समादान, विधान, प्रभेद, भेद व आनिशंस वर्णन खः।

४. सपदानचारिकङ्कथा (सपदानचारिकाङ्गया खँ)

२७. सपदानचारिकाङ्ग नं “लोभ-लालचयात त्याग याये, सपदानचारिकाङ्ग ग्रहण याये” धकाः थुकिइ मेगु वचनकथं समादान यानातःगु जुइ।

उम्ह सपदानचारिकं गांया ध्वाखाय् दनाः विघ्नबाधाया भावयात बिचाः यायेमाः। गुगु गल्ली वा गामय् समस्या जुइ, उगुयात त्याग यानाः मेथाय् वनेगु उचित जुइ। गुगु छँया लुखाय्, गल्ली गामय् वा छुं नं दइमखु, गां मखूगु संज्ञा यानाः वनेमाः। गन छुं नं प्राप्त जुइ, अन त्याग यानाः वनेगु उचित मजू। थुम्ह भिक्षुं इलय् हे गामय् दुहाँ वनेमाः, थथे समस्या दुगु थाय्थात त्वःता मेथाय् वनेफु। यदि वयात विहारय् दान बिइपिसं वा लँया दथुइ वयाच्चपिं मनूतय्सं पात्र कयाः भिक्षा बिइ, श्व उचित जुइ। थुगु लँय् वनाच्चनेबलय् नं भिक्षाटनया इलय् थ्यंगु गामय् मत्वःतुसे हे वनेमाः। अन प्राप्त मजूसं वा भतिचा जक प्राप्त जुयाः गांया छसिकथं हे वनेमाः धयागु वा श्व वया विधान खः।

प्रभेदकथं श्व नं स्वथी दु। अन उत्कृष्ट न्ह्येनं हःगु भिक्षा नं लिउँने हःगु भिक्षा नं लिहाँ वनाः हयाः ब्यूगु नं काइमखु, लुखाय् जक पात्र दिकिइ। थुगु धुतङ्गय् महाकस्सप स्थविरथे जाःम्ह मेम्ह मदु। वया पात्र दिकागु थासय् हे खनेदइ। मध्यम जक न्ह्येनं वा लिउँने हःगु नं लिहाँ वनाः हःगु नं काइ, लुखाय् नं पात्र दिकिइ, पियाः भिक्षापवनाः फयेतुनाच्चनी मखु। थथे व उत्कृष्ट पिण्डपातिकया अनुलोम याइ। मृदुकं उगु दिनय् फयेतुनाः पियाच्चनी।

थुपिं स्वंगु मध्यय् लोभ-लालच उत्पन्न जुइमात्रं हे धुतङ्ग भङ्ग जुइ। श्व थन भेद खः।

श्व आनिशंस खः - कुशलय् नित्यरूपं न्हू जुयाच्चनेगु, मिलार्थे जुइगु, कुलया कंजूसयात प्रहाण यायेगु, समानरूपं अनुकम्पा तयेगु, छँय् वनेगुलि दोषया अभाव जुइगु, निमन्त्रणाय् लय्मतायेगु, भिक्षा हयाः बिइगुलिइ इच्छा मयाइम्ह जुइगु, अल्पेच्छतादिया अनुलोम वृत्तिम्ह जुइगु।

मिलार्थे न्ह्याबल्ले न्हूम्ह छँय् छँय्, नुगः मस्याम्ह फुकसित समान अनुकम्पा तइम्ह।
छँय् वनेगुलि दोषं मुक्तम्ह, जुइ थन भिक्षु सपदानचारी॥

^{७१} (अ० नि० ४.२७; इतिवु० १०१)

लोभ-लालचयात त्याग यांना: उकिं, मिखां क्वय् स्वःया प्यकुति जक।
आकांक्षा यांना स्वतन्त्र विचरण्यात धीर सपदानचारी जुइ।।

श्व सपदानचारिकाङ्गय् समादान, विधान, प्रभेद, भेद व आनिशंस वर्णन खः।

५. एकासनिकङ्गकथा (एकासनिकाङ्गया खं)

२८. एकासनिकाङ्ग नं “थी थी भोजनया आसनयात त्याग याये, एकासनिकाङ्ग ग्रहण याये” धका: थुकिइ मेगु वचनकथं समादान यांनातःगु जुइ।

उम्ह एकासनिकं आसन शालाय् फयेतुइबलय् थेरासनय् फयेमतुसे “श्व जित दइ” धका: योग्यगु आसनयात बिचा: यांना: फयेतुइमा:। यदि वया भोजन याये सिमधःनिवं आचार्य वा उपाध्याय वःसा, दना: व्रतसेवा यायेगु उचित जुइ। त्रिपिटकधर चूलाभय स्थविरं धाल “आसनयात रक्षा यायेगु वा भोजनयात, श्व भोजन सिमधःनिम्ह खः, उकिं व्रतसेवा या, भोजन नये मते।” श्व वया विधान खः।

प्रभेदकथं श्व नं स्वथी दु। अन उत्कृष्ट म्हो वा अप्वः जुइमा, गुगु भोजनय् ल्हा तइ, अनंलि मेगु काये दइमखु। यदि मनूतय्सं “स्थविरं छुं नं मनल” धका: घ्यः आदि हइ, वासःया नितिं हे जक उचित जुइ, आहारया नितिं मखु। मध्यम जक गुबले तक्क पात्रय् भोजन ल्यं दनि, उबले तक्क मेगु भोजन काये दइ। श्वयात भोजनय् सीमितम्ह धाइ। मृदुकं गुबले तक्क आसनं दनिमखुनि उबले तक्क नये दइ। गुबले तक्क पात्र सिलेत काइमखु, उबले तक्क नयाच्चंम्ह व लखय् सीमितम्ह जुइ, गुबले तक्क दनिमखु, उबले तक्क नयाच्चंम्ह आसनय् सीमितम्ह जुइ।

थुपिं स्वंगू मध्यय् थी थी भोजनया आसनय् भोजन याइगु क्षणय् धुतङ्ग भङ्ग जुइ। श्व थन भेद खः।

श्व आनिशंस खः - अल्प आबाध (त्वय्) जुइगु, अल्प दुःख जुइगु, याउँसे च्वनीगु, बल्लाइगु, सुखपूर्वक विहार याइगु, अप्वः मनइगुलिं यांना: दोष मदइगु, रसया तृष्णा मदइगु व अल्पेच्छतादिया अनुलोम वृत्ति जुइगु।

छगू आसनय् युक्तम्ह, भिक्षुयात भोजनया कारणं दुःख जुइमखु।
रसय् लालच मजुइगुलिइ सहयाइम्ह, थःगु ज्या नाश याइमखु।।

थुलि सुखपूर्वक च्वनेगु कारणय्, क्लेशयात म्हो यांना: विशुद्धि सेवन यायेगु।
मन दयेकी विशुद्धय्, छगू आसनय् भोजन यायेगुलिइ युक्त जु भिक्षु।।

श्व एकासनिकाङ्गय् समादान, विधान, प्रभेद, भेद व आनिशंस वर्णन खः।

६. पत्तपिण्डिकङ्गकथा (पत्तपिण्डिकाङ्गया खं)

२९. पत्तपिण्डिकाङ्ग नं “निगःगु थलयात त्याग याये, पत्तपिण्डिकाङ्ग ग्रहण याये” धका: थुकिइ मेगु वचनकथं समादान यांनातःगु जुइ।

उम्ह पत्तपिण्डिकाङ्ग यागु त्वःनेगु इलय् थलय् तया: कें प्राप्त जुइबलय् न्हापां केंनि नयेमा: वा यागु त्वःनेमा:। यदि यागु ल्यंका तल धा:सा, ध्वगिगु न्यां आदि केंय् तयातयेवं यागु प्रतिकूल जुइ, प्रतिकूल मजुवहे सेवन यायेगु उचित जुइ। उकिं उजागु केंयात कया: श्व धा:गु खः। गुगु कस्ति व साखः आदि अप्रतिकूल जुइ, उगुयात तयेमा: (ल्वाकः छ्यायेमा:)। कायेबलय् मात्रा अनुसार ल्वयेक जक कायेमा:। कच्चूगु साग (वाउँचा) ल्हातं कया नयेगु उचित जुइ। अथे मयासा (मतःसा) पात्रय् हे तयेमा:। निगःगु थलयात त्याग यांनातःगुलिं यांना: मेगु सिमाया हः नं छयलेगु उचित मजू धयागु श्व वया विधान खः।

प्रभेदकथं थ्व नं स्वथी दु। अन उत्कृष्टया चाकुतु नयेबलय् बाहेक चिचिकूगु खानात नं वाँछ्वयेगु उचित मजू। जाग्वः, न्यांला व मरि नं कुच्चाः यानाः नयेगु उचित मजू। मध्यमया जक छपा ल्हातं कुच्चायानाः नयेगु उचित जुइ, थ्वयात हस्तयोगी धाइ। मृदुकयात जक पात्रयोगी धाइ, वया गुगु तयेफु, जुइ उपिं फुक ल्हातं कुच्चायानाः वा वां न्हयाः नयेगु उचित जुइ।

थुपिं स्वंगू मध्यय् निगःगु थलयात कायेवं धुतङ्ग भङ्ग जुइ। थ्व थन भेद खः।

थ्व आनिशंस खः - थीथी रसया तृष्णा मदयेकेगु, तःधंगु इच्छायात प्रहाण यायेगु, नसाय् प्रयोजनमात्रा खंकेगु, थलबलत यंकेगु दिक्कया अभाव, विक्षिप्त मजुइक भोजन यायेगु व अल्पेच्छतादिया अनुसारं (अनुलोम) वृत्ति जुइगु।

थी थी थलया विक्षिप्तायात, त्याग यानाः क्वय् मिखा ब्वइम्ह।
हातय्त लिइगुथें, रस तृष्णायात सुव्रतम्हं लिइ।।
स्वरूप समान संतुष्टयात धारणा यानाः भिंगु मतीम्ह।
आहार सेवन या, मेपिं सु दइ पत्तपिण्डिक थें जाम्ह।।

थ्व पत्तपिण्डिकाङ्गय् समादान, विधान, प्रभेद, भेद व आनिशंस वर्णन खः।

७. खलुपच्छाभक्तिकङ्कथा (खलुपच्छाभक्तिकाङ्गया खँ)

३०. खलुपच्छाभक्तिकाङ्ग नं “अप्यः भोजनयात त्याग याये, खलुपच्छाभक्तिकाङ्ग ग्रहण याये” धकाः थुकिइ मेगु वचनकथं समादान यानातःगु जुइ।

उम्ह खलुपच्छाभक्तिकं प्रवारणा यानाः (नयाः) हानं नये ज्यूगुयानाः भोजन नये मज्यू। थ्व वया विधान खः।

प्रभेदकथं थ्व नं स्वथी दु। अन उत्कृष्टया उगुलिं न्हापांगु जापेलय् प्रवारण धयागु मदु, उगु नयाच्चनेबलय् मेगु जापे तयेगु जुइ, उकिं थथे प्रवारण यानातयागु न्हापांगु जापे नयाः निगूगु जापे नइमखु। मध्यमं गुगु भोजनय् प्रवारणा याःगु जुइ, उगु हे नइ। मृदुकं उल गुबले तक्क आसनं दनीमखु उबले तक्क नइ।

थुपिं स्वंगू मध्यय् प्रवारणा यानातयागु नयेज्यू याकाः नइगु क्षणय् धुतङ्ग भङ्ग जुइ। थ्व थन भेद खः।

थ्व आनिशंस खः - अतिरिक्त भोजनय् आपत्ति तापाइगु, प्वाः छगःया नितिं म्वाइम्ह मजुइगु, आमिष मुकी मखुम्ह जुइगु, हानं भिक्षा मालेगु अभावम्ह जुइगु, अल्पेच्छतादिया अनुसारं (अनुलोम) वृत्ति जुइगु।

मालेगुलिइ नुगः मछिंकाः, वनीमखु मुंकेगु याइमखु धीरं।
प्वाः तग्वेकेगुयात त्याग याइ, खलुपच्छाभक्तिक योगीं।।
उकिं सुगत प्रशंसितगु, सन्तोष गुणादि वृद्धि यायेगु।
दोषतय्त सिलाछ्वयेगु इच्छाम्हं, योगीं सेवन या थ्व धुतङ्गयात।।

थ्व खलुपच्छाभक्तिकाङ्गय् समादान, विधान, प्रभेद, भेद व आनिशंस वर्णन खः।

८. आरज्जिकङ्कथा (आरण्यकाङ्गया खँ)

३१. आरज्जिकाङ्ग नं “गामय् दुनेच्वंगु शयनासन त्याग याये, आरज्जिकाङ्ग ग्रहण याये” धकाः थुकिइ मेगु वचनकथं समादान यानातःगु जुइ।

उम्ह आरज्जिकं गामय् दुनेच्वंगु शयनासन त्याग यानाः गुँइ सुद्यो लुइके बिइमाः। अन उपचार नापं (लिकच्वंगु) गां हे गामय् दुनेच्वंगु शयनासन खः।

गां धयागु छुं छगू कुटि वा आपालं कुटि दुगु, घेरां चाहिका तःगु वा चाहिइका मतःगु, मनूत दुगु वा मनूत मदुगु, अन्ततः प्यलां मयायेक वास यानातःगु थाय् खः।

गांया लिक धयागु यदि गांयात घेरां चाहिकातःगु अनुराधपुरयथे निगू इन्द्रकी दइ, थुपिं दुनेच्वंगु इन्द्रकीलय् दनाच्वंम्ह मध्यस्थ बल दुम्ह मनूनं ल्वहँचां कयेका कुतुंवःगुतक। वया लक्षण गथे तरुणपिं मनूतयूसं थःगु बलयात क्यनाः ल्हा चकंका ल्वहँचां कयेकी, थथे कयेकूगु ल्वहँचा कुतुंवःगु दुने धका विनयधरपिसं धाइ। सौत्रान्तिकपिसं जक कोयात ख्यानाः छुवेय्त कयेका छ्वःगु थाय् तक्क धाइ। घेरां चाहिइका मतःगु गामय् गुगु दकलय् सिथय् च्वंगु छेंया लुखा मिसा दनाः थलं लः वाँछ्वइ, अन लः वंगु थाय्तक छेंय् लिक धाइ। अनं च्वय् धया वयागुकथं छम्हसिनं ल्वहँचां कयेकाछ्वगु गां खः, निगूगु कुतुंवःगु थाय्तक गांया लिक धाइ।

आरण्य जक विनयया परियायय् “गां व गांया लिक बाहेक मेगु फुक आरण्य खः”^{७२} धकाः धाःगु खः। अभिधर्म परियायय् “इन्द्रकीलं पिने पिहाँ वयाः, ल्यंदुगु फुक आरण्य खः”^{७३} धकाः धाःगु खः। थुगु सौत्रान्तिक परियायय् “आरण्यक शयनासन धयागु न्यासः धनुष (निद्रःकु) लिउनेच्वंगु जुइ” धकाः थ्व चिं खः। उगु आचार्यया छुनातःगु धनुषं गांयात चाहिकातःगु इन्द्रकीलं घेरा तयामतःगु गन न्हापालाक ल्वहँचा कुतुंवःगु खः, अन निसैं गन तक्क विहारया घेरातक नाप कयाः व्यवस्था यायेमाः।

यदि विहार घेरां चाहिइका मतःगु जुइ, गुगु दकले न्हापां शयनासन वा भोजन शाला वा न्हाबलें मुनेगु थाय्, बोधि, चैत्य वा शयनासनं तापाक च्वंगु जुइ, उगुयात परिच्छेद यानाः नापे यायेमाः धका विनय अर्थकथातय्के धयातःगु खः। मज्झिमनिकाय अर्थकथालय् जक विहारया व गांया लिक निगू थासय् नं कयेका कुतुंवःगु ल्वहँचिया बिचय् च्वंगु थाय् नापे यायेमाः धका धाःगु खः। थन थ्व प्रमाण खः।

यदि गांया लिक लाइ, विहारय् च्वंपिसं मनूतयूगु सः तायेदइ, पर्वत व खुसिया बिचय् बिचय् लायेवं तप्यंक वने फइमखु। गुगु वया न्हाबलें जुइगु लँ जुइ, यदि दंगाय् च्वना वनेमाःसा, उगु मार्ग न्यासः धनुष कायेमाः। गुम्ह लिक च्वंगु गांया अङ्ग पूर्तिया नितिं अनं थनं लँ बन्द याइ (तिइ), थ्व धुतङ्ग खुं जुइ।

यदि आरण्यक भिक्षुया उपाध्याय वा आचार्य म्हं मफइ, वं गुँइ सुविधा मदयेवं गामय् दुनेच्वंगु शयनासनय् यंकाः सेवा यायेमाः। न्हापनं हे पिहाँ वयाः अङ्गं युक्तगु थासय् सुद्यो लुइके बिइमाः। यदि सुद्यो लुयावइगु इलय् इमिगु ल्वय् वृद्धि जूसा, इमित हे सेवाया ज्या यायेमाः। धुतङ्ग शुद्धिक जुयाच्चेने मज्जू धयागु थ्व वया विधान खः।

प्रभेदकथं थ्व नं स्वथी दु। अन उत्कृष्टकथं न्हाबलें नं गुँइ सुद्यो लुइके बिइमाः। मध्यम प्यंगू बर्खाया मासय् गामय् दुने च्वनेगु प्राप्त जुइ। मृदुक जक चिकुलाय् नं च्वने दइ।

थुपिं स्वंगू मध्यय् गथे निश्चित इलय् आरण्यं वयाः गामय् दुनेच्वंगु शयनासनय् धर्मोपदेश न्यन्यं हे सुद्यो लुयावःसां धुतङ्ग स्यनीमखु। न्यनाः वनाच्चेनेबलय् लँया दथुइ सुद्यो लुयावःसां धुतङ्ग स्यनीमखु। यदि धर्मकथिक दनाः वने धुंका नं पलख ग्वःतुला जक वने धकाः द्यनाःच्वंबलय् सुद्यो लुयावइ, थःगु रुचिकथं गामय् दुने शयनासनय् सुद्यो लुइके बिल धाःसा, धुतङ्ग स्यनी धयागु थ्व थन भेद खः।

थ्व आनिशंस खः – आरञ्जिक भिक्षुं आरण्य संज्ञायात मनय् ततं प्राप्त मज्जुनिगु समाधियात प्रतिलाभ यायेत योग्यम्ह जुइ व। प्राप्त जुइधुंकूगु समाधियात रक्षा यायेत योग्यम्ह जुइ, शास्ता नं वयाप्रति प्रसन्नम्ह जुइ। थथे धयाबिज्यात

“उकिं जि, नागित, उम्ह आरण्यक भिक्षुप्रति प्रसन्नम्ह जुया”^{७४} धकाः। एकान्त शयनासनवासी थ्व भिक्षुया मभिंंगु रूपादिं चित्तयात विक्षिप्त याइमखु, त्राशभय मदुम्ह जुइ, म्वानाच्चेनेगु इच्छायात त्याग याइ, एकान्त सुखया रस काइ, पंसुकूलिकादि जुइगुलिइ नं व ल्वम्ह जुइ।

एकान्तय् लीनम्ह संसर्ग मदुम्ह, एकान्त शयनासनय् युक्तम्ह।
नाथयात लय्तायकुं लय्तायकुं, वनवासय् मन तयाः॥
याकचा आरण्यय् वास यायेगु गुगु सुख भिक्षुया खः।
उगु रस प्राप्त जुइमखु, इन्द्र सहित देवतापिनि नं॥

^{७२} (पारा० ९२)

^{७३} (विभ० ५२९)

^{७४} (अ० नि० ६.४२; ८.८६)

पंसुकूल नं ध्वं हे, कवचर्थे धारण याइ।
आरण्य संग्रामय् वंम्ह, अवशेष धुताङ्गरूपी आवुधं॥

समर्थवान् जुइ ताःई मदुवं हे, सेना सहित मारयात त्याकेत।
उकिं आरण्यवासय्, लय्तायेगु स्व पण्डित॥

ध्व आरञ्जिकाङ्गय् समादान, विधान, प्रभेद, भेद व आनिशंस वर्णन खः।

९. रुक्खमूलिकङ्ककथा (वृक्षमूलिकाङ्गया खँ)

३२. रुक्खमूलिकाङ्ग नं “खुगू त्याग याये, रुक्खमूलिकाङ्ग ग्रहण याये” धकाः थुकिइ मेगु वचनकथं समादान यानातःगु जुइ।

उम्ह रुक्खमूलिकं सीमन्तरिक सिमा, चैत्य सिमा, निर्यास सिमा, फल सिमा, वग्गुलि सिमा, सुसिर सिमा व विहारया बिचय् च्वंगु सिमा यानाः थुपिं सिमात त्वःताः विहारया सिथय् च्वंगु सिमा कायेमाः धयागु ध्व वया विधान खः।

प्रभेदकथं ध्व नं स्वथी दु। अन उत्कृष्ट थःत यःगु सिमा ल्ययाः (कयाः) मिलेयाके दइमखु। तुतिं हःतय्त चिइकाः च्वनेमाः। मध्यम जक उगु थासय् थ्यनेवं हे मिलेयाकेबिइ दइ। मृकुकं जक विहारया श्रमण जुइपिन्त सःताः सफा याकेबियाः समयानाः फि लायेकेबियाः पखालं चाहुइके बियाः लुखा छुनाः च्वनेमाः। पुजा उत्सवया दिनय् जक रुक्खमूलिकं अन फयेमतुसे मेथाय् खनेमदुगु थासय् फयेतुइमाः।

थुपिं स्वंगू मध्यय् खुगू वासय् काइगु क्षणय् हे धुतङ्ग स्यनी। सिइकाः त्वःपुयातःगु थासय् सुर्यो लुइके बिइवं हे धका अङ्गुत्तर भाणकपिसं धाइ। ध्व थन भेद खः।

ध्व आनिशंस खः – वृक्षमूल शयनासनया आधारं प्रव्रज्या खः^{७५} धका वचनकथं निश्रयया अनुरूप प्रतिपत्तिया सम्भव जुइगु, भतिचा जक जूसां सुलभगु इपि निर्दोषगु खः^{७६} धकाः भगवानं प्रशंसितगु प्रत्ययत खः, न्हिथं बांलागु हःतय्गु विकार खंकाः अनित्यसंज्ञा उत्पन्न जुइगु, शयनासनया कंजूसीपना व ज्याय् ब्यस्त जुइगु अभाव, देवतापिं नापं सहवास यायेगु, अल्पेच्छतादिया अनुसारं (अनुलोम) वृत्ति जुइगु।

श्रेष्ठ बुद्धं प्रशंसित, निश्रय धकाः आज्ञा जुयाबिज्यागु।
निवास एकान्तया, वृक्षमूल समानगु मेगु गनं दइ॥
आवसया कंजूसीपना मदयेका, देवतापिसं परिपालितगु।
एकान्तय् च्वंम्ह हे, वृक्षमूलय् सुव्रतम्ह खः॥
ह्याउसै वाउसै च्वंगु, म्हासुसे च्वनाः कुतुंवयाच्वंगु।
बांलागु हःतय्त स्वयाः, नित्यसंज्ञायात मदयेकी॥
उकिं हे बुद्धया दायादयात, भावनाय् युक्त जुइगु आलय।
एकान्तयात अवहेलना यायेमते, सिमाक्वय् विद्वानं॥

ध्व रुक्खमूलिकाङ्गय् समादान, विधान, प्रभेद, भेद व आनिशंस वर्णन खः।

^{७५} (महाव० १२८)

^{७६} (अ० नि० ४.२७; इतिवु० १०१)

१०. अब्भोकासिकाङ्गकथा (अभ्यवकाशिकाङ्गया खं)

३३. अब्भोकासिकाङ्ग नं “खुगू वृक्षमूलयात त्याग याये, अब्भोकासिकाङ्ग ग्रहण याये” धका: थुकिइ मेगु वचनकथं समादान यानातःगु जुइ।

उम्ह अब्भोकासिकया धर्मश्रवणया नितिं वा उपोसथया नितिं उपोसथागारय् दुहाँ वनेगु उचित जुइ। यदि दुहाँ वनाच्चंबल्य् वा वल धा:सा, वा वयाच्चनीबल्य् पिहाँ मवसे वा दिका जक पिहाँ वयेमा:। भोजन शालाय् वा भुतुलिइ दुहाँ वना: व्रतसेवा यायेगु, भोजन शालाय् स्थविर भिक्षुपिन्त भोजनया बारय् न्यनेगु, वनेगु व वंकीगु त्व:पुया त:थाय् दुहाँ वनेगु, पिने व्यवस्थितकथं तयामतःगु मेच खाता आदि दुत हयेगु उचित जुइ। यदि लँय् वनाच्चनेबल्य् वृद्धपिसं परिष्कार ज्वना:चंगु जूसा, वा वयाच्चनीबल्य् लँया विचय्चंगु शालाय् दुहाँ वनेगु उचित जुइ।

यदि छुं नं ज्वनाचंगु मदुसा, शालाय् च्चने धका याकनं वनेगु उचित मजू। स्वभाविक गतिं वना: दुहाँ वंम्हं गुबले तक्क वा मद्युनि उबले तक्क च्चना वनेमा: धयागु थ्व वया विधान ख:। वृक्षमूलिकया नं थ्वहे विधि ख:।

प्रभेदकथं थ्व नं स्वथी दु। अन उत्कृष्टया सिमाय्, पर्वतय् वा छँया आधार कया: च्चनेगु उचित मजू। पिने खुल्लागु थासय् हे चीवरया कुटि दयेका च्चनेमा:। मध्यमया जक सिमा, पर्वत व छँयया आधार कया: दुने दुहाँ मवसे च्चनेगु उचित जुइ। मृदुकया जक त्व:पुया मतःगु पाखा: व सिमा कचा दुगु मण्डप, पालं त्व:पुयातःगु खाता व बुँ स्वयेत दयाकातःगु बल्चा आदि त्याग यानातःगु अन चंगु कुटित नं उचित जुइ।

थुपिं स्वंगु मध्यय् वासया नितिं खुगू सिमाक्वय् दुहाँ वनीगु क्षणय् धुतङ्ग स्यनी। सिइका: अन सुद्यो लुइके बिइवं हे धका अङ्गुत्तर भाणकपिसं धाइ। थ्व थन भेद ख:।

थ्व आनिशंस ख: – आवासया बाधातय्गु उपच्छेद, स्त्यानमृद्ध (मानसिक व शारीरिक आलस्यपना) मदइगु, “मृगथें याकचा जुइम्ह, छँय् म्वायेक विहार याइम्ह भिक्षुपिं ख:”^{७७} धका: प्रशंसा यायेत्वम्ह, नि:सङ्गतम्ह, प्यंगू दिशायाम्ह, अल्पेच्छतादिया अनुसारं (अनुलोम) वृत्ति जुइगु।

अनागारिय भावम्हसिया, अनुरूप सुलभय्।
तारामणिं छायेपियातम्ह, मिलाया ज: प्रभासित।।
खुल्लागु थासय् भिक्षु, मृगया समानगु मनम्ह।
स्त्यानमृद्धयात मदयेका:, भावनारामय् युक्तम्ह।।
एकान्तया रसया सवा, याकनं हे काइ।
गुगुलिं प्रज्ञावानम्ह जुइ, उकिं खुल्लागु थासय् लय्ताइ।।

थ्व अब्भोकासिकाङ्गय् समादान, विधान, प्रभेद, भेद व आनिशंस वर्णन ख:।

११. सोसानिकाङ्गकथा (श्मशानिकाङ्गया खं)

३४. सोसानिकाङ्ग नं “श्मशानयात त्याग यायेमखु, सोसानिकाङ्ग ग्रहण याये” धका: थुकिइ मेगु वचनकथं समादान यानातःगु जुइ।

उम्ह सोसानिकं गुगु गामय् वास यानाच्चं मनूतय्सं “थ्व श्मशान ख:” धका: व्यवस्था यानातइ, अन च्चनेमज्यु। सीम्ह उइवं हे उगु ल श्मशान धयागु जुइमखु, सीम्ह ऊसां निसें यदि भिनिदें तक्क त्व:तातःगु जूसा, उगु श्मशान जुइ।

अन च्चनेबल्य् चंक्रमण मण्डप आदि दयेका: खाता मेच तया: नयेत्व:नेगु तयेकेबिया: धर्मया खँ स्यना: (व्बंका:) च्चनेमज्यु। धुतङ्ग धयागु कठिनगु ख:, उकिं उत्पन्न जुइगु समस्यातय् मद्युकेत सङ्गस्थविरयात वा राजकर्मचारीयात जानकारी बिया: अप्रमाद पूर्वक च्चनेमा:। चंक्रमण यायेबल्य् बछि मिखां उइथाय् स्वया: चंक्रमण यायेमा:।

^{७७} (सं० नि० १.२२४)

श्मशानय् वनेबलय् नं तःकागु लँयात त्वःता यःबँ लँचां वनेमाः। न्हिनय् हे जक आरम्भणयात व्यवस्थितकथं मनय् वयेकेमाः। थथे वया उगु चा ग्यानापु जुइमखु, अमनुष्यपिं चान्हय् हालाः हालाः चाहिला जूसां नं छुकिं नं प्रहार यायेमज्यु। छन्हु नं श्मशानय् मवनेगु उचित मजू। मध्यम यामय् श्मशानय् ई छयलाः अन्तिम यामय् लिहाँ वयेगु उचित खः धका अङ्गुत्तर भाणकपिसं धाइ। अमनुष्यपिनि प्रियगु हाम्बः, चूँ, माय्, भोजन, न्यांया ला, दुरु, चिकं व चाकु आदि नयेत्वःनेगु सेवन यायेमज्यु। कुल छैय् दुहाँ वने मज्यु धयागु थ्व वया विधान खः।

प्रभेदकथं थ्व नं स्वथी दु। अन उत्कृष्टकथं गन न्हाबलें उनाच्चनी, न्हाबलें ध्वगिनाच्चनी व न्हाबलें ख्वयाच्चनीगु दु, अन हे च्वनेमाः। मध्यमया स्वंगू मध्यय् छगू जक जूसां उचित जुइ। मृदुकया च्वय् धयावयागुकथं श्मशानलक्षण प्राप्त जक जूसां उचित जुइ।

थुपिं स्वंगू मध्यय् श्मशान मखुथाय् वास यायेवं धुतङ्ग भङ्ग जुइ (स्यनी)। श्मशानय् मवंगु दिनय् धकाय अङ्गुत्तर भाणकपिसं धाइ। थ्व थन भेद खः।

थ्व आनिशंस खः – मरणस्मृति प्रतिलाभ, अप्रमाद विहार, अशुभनिमित्त लाभ, कामराग नाश, न्हिथं शरीरया स्वभाव खनीगु, अधिक संवेग जुइगु, आरोग्यता आदिया अभिमान प्रहाण जुइगु, ग्यानापुगु भययात सह यायेगु, अमनुष्यपिनि गौरवनीय जुइगु व अल्पेच्छतादिया अनुसारं (अनुलोम) वृत्ति जुइगु।

श्मशानिकया मरणानुस्मृतिया प्रभावं, न्हावःसानं स्पर्श जुइमखु प्रमाद दोषं।
खंका आपालं मृतकत वया, कामया प्रभावं वशीभूत जुइमखु चित्त॥
विपुलगु संवेग याइ अभिमान याइमखु, अले बांलाक निर्वाणयात मालेगु कृतः यायां।
श्मशानिकाङ्ग थथे आपालं गुण दुगु, निर्वाणपाखे क्वछुगु मनं सेवन यायेमाः॥

थ्व सोसानिकाङ्गय् समादान, विधान, प्रभेद, भेद व आनिशंस वर्णन खः।

१२. यथासन्थतिकङ्गकथा (यथासन्थतिकाङ्गया खँ)

३५. यथासन्थतिकाङ्ग नं “शयनासनया लालचयात त्याग याये, यथासन्थतिकाङ्ग ग्रहण याये” धकाः थुकिइ मेगु वचनकथं समादान यानातःगु जुइ।

उम्ह यथासन्थतिकं गुगु वया शयनासन खः “थ्व छंगु जुइ” धकाः कायेकातःगु जुइ, उकिं हे सन्तोष जुइमाः, मेगु दय्के मज्यु। थ्व वया विधान खः।

प्रभेदकथं थ्व नं स्वथी दु। अन उत्कृष्ट थःत प्राप्त जूगु शयनासन तापा ला, तसकं लिक लाला, अमनुष्य, सर्पादिं उपद्रवगु ला, तान्वःगु थाय् ला वा चिकुगु थाय् ला धका न्यने दइमखु। मध्यमया जक न्यने दइ (ज्यु)। वनाः स्वये नं दइमखु। मृदुकया जक वनाः स्वयाः यदि वया उगु थाय् मयःसा, मेगु थाय् काये दइ।

थुपिं स्वंगू मध्यय् शयनासनया लालच उत्पन्न जुइमात्रं हे धुतङ्ग भङ्ग जुइ धयागु थ्व थन भेद खः।

थ्व आनिशंस खः – “गुगु प्राप्त जूगु खः उकिं सन्तोष जुइमाः”^{७८} धकाः कनागु उपदेशयात पालन यायेगु, सब्रह्मचारीपिनि हितैषी जुइगु, हीनगु व प्रणीतगु विचार परित्याग, अनुरोध व विरोधया प्रहाण, अधिक इच्छाया लुखा तिइगु व अल्पेच्छतादिया अनुसारं (अनुलोम) वृत्ति जुइगु।

गुगु प्राप्त जूगु खः उकिं सन्तोषम्ह, यथासन्थतिक भिक्षु।
निर्विकल्प सुखं द्यनी, घाय् लायातःथाय् नं॥
श्रेष्ठगु प्राप्त जूसां यःयेकीमखु, हीनगु प्राप्त जूसां तं पिकाइ मखु।
न्हूपिं सब्रह्मचारीपिनिप्रति, हित जुइगुकथं अनुकम्पा तइ॥
उकिं सलंसः आर्यपिसं सेवन यानातःगु, मुनिपुङ्गवं (बुद्धं) प्रशंसित।

^{७८} (जा० १.१.१३६; पाचि० ७९३)

कुतः या प्रज्ञावानं, यथासन्धत विहारयु॥

थ्व यथासन्धतिकाङ्गयू समादान, विधान, प्रभेद, भेद व आनिशंस वर्णन खः।

१३. नेसज्जिकाङ्गकथा (नैषद्यकाङ्गया खँ)

३६. नेसज्जिकाङ्ग नं “शय्यायात त्याग याये, नेसज्जिकाङ्ग ग्रहण याये” धकाः थुकिइ मेगु वचनकथं समादान यानातःगु जुइ।

उम्ह नेसज्जिकं चाया स्वंगू याम मध्ययू छगू याम दनाः चंक्रमण यायेमाः। इर्यापथयू द्यनेगु जक उचित मजू। थ्व वया विधान खः।

प्रभेदकथं थ्व नं स्वथी दु। अन उत्कृष्टया लिधंसा तयेमज्यु, कापया पालकी मज्यु व आयोगपट्ट उचित मजू। मध्यमया थुपिं स्वंगू मध्ययू छुं उचित जुइ। मुदुकया जक लिधंसा, पालकी, आयोगपट्ट, फुंगा, पञ्चाङ्ग व सप्ताङ्ग नं उचित जुइ। पञ्चाङ्ग जक लिउंनैया लिधंसा तयेत दयेकातःगु लिधंसा खः सप्ताङ्ग धयागु लिउंनै जवयू व खवयू लिधनेत दयेकातःगु लिधंसा खः। भीसं न्यना, उगु मिलाभय स्थविरया नितिं दयेकूगु खः। स्थविर अनागामी जुयाः परिनिर्वाण जुल।

थुपिं स्वंगू मध्ययू ग्वःतुला द्यनेवं हे धुतङ्ग भङ्ग जुइ। थ्व थन भेद खः।

थ्व आनिशंस खः, “शय्यासुख, ग्वाराग्वारा तुला द्यनेगु सुख, निद्रासुखयू युक्त जुया च्वनाच्चन”^{७९} धकाः धयातःगुया चित्त बन्धन नाश जुइगु, फुक कर्मस्थानयू कुतः यायेत अःपुइगु, बांलागु इर्यापथम्ह जुइगु, कुतः यायेत अनुकूल जुइगु, बांलाक प्रतिपत्तिया पूर्ण यायेगु।

मुलपतिं थ्यानाः, दृढ संकल्पं म्ह तप्यं तया।
फयेतुनाच्चंमं कम्पा याइ, मारया हृदय भिक्षुं॥
शय्यासुख व निद्रासुखयात, त्याग यानाः उत्साहितम्ह।
फयेतुइगुलिं लयताम्ह भिक्षु, तपोवन शोभायमान यायां॥
निरामिष प्रीतिसुखयात, गुगुलिं समाधिस्थ जुइ।
उगु कुतः या, धीरं नैषद्यक व्रत यात॥

थ्व नेसज्जिकाङ्गयू समादान, विधान, प्रभेद, भेद व आनिशंस वर्णन खः।

धुतङ्गपकिण्णककथा (धुतङ्गप्रकीर्णकया खँ)

३७. आः -

कुशलत्रिककथं व धुतङ्गादिया विभागकथं।
संक्षेप व विस्तारकथं नं सिइकेमाः विनिश्चय॥ -

थुगु गाथायाकथं वर्णन जुइ।

अन कुशलत्रिककथं धयागु फुक हे धुतङ्गत शैक्ष, पृथग्जन, क्षीणास्रवपिनिगु अनुसारं कुशलगु दु, अव्याकृतगु दु, अकुशलगु धुतङ्ग जक मदु।

^{७९} (दी० नि० ३.३२०; म० नि० १.१८६)

गुम्हसिनं थथे धाइ “मभिं गु मतीम्ह, इच्छानुसार जुइम्ह आरञ्जिक जुइ धयागु आदि वचनकथं^{६०} अकुशलगु धुतङ्ग नं दु।” वं धायेमा:गु – न जिपिं “अकुशलचित्तं गुँइ च्चनीमखु” धका धयाच्चना। गुम्हसिया गुँइ निवास खः, व आरञ्जिक खः। व मभिं गु मतीम्ह जूसां वा जुया: अल्पेच्छु जूसां। थुपिं उगु उगु समादानद्वारा क्लेशतयूत सिलाछ्वःगुलिं याना: सिलाछ्वम्ह भिक्षुया अङ्गत खः, क्लेशतयूत सिलाछ्वगुलिं वा धुत धका न्यला कयात:गु (छ्यलात:गु) ज्ञानया अङ्ग गुपिंके दइ इपिं धुतङ्गत खः। अथवा क्लेशतयूत सिलाछ्वःगुलिं व गुगु प्रतिपक्षयात सिलाछ्वयेगु प्रतिपत्तिया अङ्गत जूगुलिं धुतङ्गत धका धा:गु खः। अकुशलं सुं नं धुतङ्गधारी जुइमखु, गुम्हसिके थुपिं अङ्गत दइ, न अकुशलं छुं नं सिलाछ्वइ, गुपिनिगु उगु अङ्ग धका याना: धुतङ्गत धका धाइ। न त अकुशलं चीवरया लालचादियात सिलाछ्वइ, प्रतिपत्तिया अङ्ग जुइ। उकिं थ्व बांलाक हे धयातल “अकुशलगु धुतङ्ग मदु” धका:।

“गुपिनि कुशलत्रिकं अलगु धुतङ्ग जुइ, इमि अर्थकथं धुतङ्ग हे मदु। मदुम्हसिया छु सिला: धुतङ्ग धयागु जुइ। धुतङ्ग गुणत समादान यायेगु उचित जुइ धयागु वचनयात नं इमिसं विरोध याइ, उकिं उगु ग्रहण यायेम्वा:” धका: थ्व न्हापां कुशलत्रिकया वर्णन खः।

धुतङ्गादिया विभागकथं धयागु धुत सिइकेमा:। धुतवाद सिइकेमा:। धुतधर्म सिइकेमा:। धुतङ्गत सिइकेमाल। सुयात धुतङ्ग त्व: धका सिइकेमा:।

अन धुत धयागु क्लेशतयूत सिलाछ्वम्ह व्यक्ति वा क्लेशतयूत सिलाछ्वयेगु धर्म खः।

धुतवाद धयागु थन धुत दु, धुतवाद मदु; धुत मदु, धुतवाद दु; धुत मदु, धुतवाद नं मदु; धुत नं दु, धुतवाद नं दु।

अन गुम्हसिनं धुतङ्गद्वारा थ:गु क्लेशतयूत सिले धुंकर, मेपिन्त धुतङ्गद्वारा उपदेश बिइमखु, अनुशासन याइमखु बाकुल स्थविरथे खः, थ्व धुत खः, धुतवादी मखु। थथे धयाबिज्यात, “थ्व उम्ह आयुष्मान् बालुक धुत खः, धुतवादी मखु।” गुम्हसिनं धुतङ्गद्वारा थ:गु क्लेशतयूत सिले मधुंक्नुनि, केवल मेपिन्त धुतङ्गद्वारा उपदेश बिइ, अनुशासन याइ उपनन्द स्थविरथे खः, थ्व धुत मखु, धुतवादी खः। थथे धयाबिज्यात, “थ्व उम्ह थ्व उम्ह आयुष्मान् उपनन्द सक्यपुत्त धुत मखु, धुतवादी खः।” गुम्हसिया निगूलिं मदुम्ह लालुदायीथे खः, थ्व न धुत खः नत धुतवादी खः। थथे धयाबिज्यात, “थ्व उम्ह आयुष्मान् लालुदायी न धुत खः नत धुतवादी खः।” गुम्हसिया निगूलिं सम्पन्न जुइ, धर्मसेनापतीथे, थ्व धुत व धुतवादी नं खः। थथे धयाबिज्यात, “थ्व उम्ह आयुष्मान् सारिपुत्त थ्व धुत व धुतवादी नं खः।”

धुतधर्मयात सिइकेमा: धयागु अल्पेच्छता, सन्तुष्टता, सल्लेखता, एकान्तता, थ्वया अस्तिभावता, थुपिं न्यागू धर्मत धुतङ्ग परिवारया चेतना खः “अल्पेच्छताया आधारं” धका आदि वचनकथं^{६१} धुतधर्म धयागु जुइ, अन अल्पेच्छता व सन्तुष्टता अलोभ खः। सल्लेखता व एकान्तता अलोभ व अमोह निगू धर्मयू लाइ। थ्वया अस्तिभावता जक ज्ञान हे खः। अन अलोभं विराधी वस्तुइ लोभयात व अमोहं इपिं हे दोषयात त्व:पुयात:गु मोहयात सिलिइ। अलोभं अनुमती बियात:गु प्रतिसेवनकथं प्रवर्तित कामसुखया अनुयोगुयात व अमोहं धुतङ्गतयूके अति सल्लेखकथं प्रवर्तित थ:त कष्टबिइगु कुत:यात सिलाछ्वइ। उकिं थुपिं धर्मत धुतधर्मत धका सिइकेमा:।

धुतङ्गत सिइकेमा: धयागु भिंस्वंगू धुतङ्गत सिइकेमाल पसुकूलिकाङ्ग ... नेसज्जिकाङ्ग। इपिं अर्थकथं व लक्षणादिकथं कनेहे धुन।

सुयात धुतङ्ग सेवन यायेगु अनुकूल जुइ? रागचरित्र व मोहचरित्रयात। छायू? धुतङ्ग सेवन यायेगु धयागु दु:खप्रतिपदा व सल्लेखविहार खः। दु:खप्रतिपदाया आधारं राग शान्त जुइ। सल्लेखया आधारं अप्रमादीया मोह नाश जुइ। थन आरञ्जिकाङ्ग व रुक्खमूलिकाङ्ग प्रतिसेवन यायेगु दोषचरित्रयात नं अनुकूल जुइ। अन वया संघर्ष यायेम्वायेक विहार यायेवं दोष नं शान्त जुइ धयागु थ्व धुत आदिया विभागकथं वर्णन खः।

संक्षेप व विस्तारकथं धयागु थुपिं धुतङ्गत संक्षेपकथं स्वंगू शीर्षअङ्ग दु, न्यागू असम्भिन्न अङ्ग याना: जम्मा च्यागू जक दु। अन सपदानचारिकाङ्ग, एकासनिकाङ्ग व अब्भोकासिकाङ्ग याना: थुपिं स्वंगू शीर्षअङ्गत खः। सपदानचारिकाङ्गयात रक्षा यायेवं पिण्डपातिकाङ्ग नं रक्षा जुइ। एकासनिकाङ्ग रक्षा यायेवं पत्तपिण्डिकाङ्ग व खलुपच्छाभक्तिकाङ्ग नं बांलाक रक्षा यायेमा:गु जुइ।

^{६०} (अ० नि० ५.१८१; परि० ३२५)

^{६१} (अ० नि० ५.१८१; परि० ३२५)

अब्भोकासिकाङ्गयात रक्षा याम्हसिया छु दइ? रुक्खमूलिकाङ्ग व यथासन्थतिकाङ्गय् रक्षा यायेमाःगु दु। थथे थुपिं स्वंगू शीर्षअङ्गत खः, पसुकूलिकाङ्ग, तेचीवरिकाङ्ग, आरज्जिकाङ्ग, सोसानिकाङ्ग, यथासन्थतिकाङ्ग व नेसज्जिकाङ्ग यानाः थुपिं न्यागू असम्भिन्न अङ्ग यानाः च्यागू हे जक दइ।

हानं निगू चीवर प्रतिसंयुक्तगु, न्यागू पिण्डपात प्रतिसंयुक्तगु, न्यागू शयनासन प्रतिसंयुक्तगु व छगू वीर्य प्रतिसंयुक्तगु यानाः थथे प्यंगू जक हे दइ। अन नेसज्जिकाङ्ग वीर्य प्रतिसंयुक्तगु खः।

मेगु स्पष्ट हे जू।

हानं फुक हे निश्रयकथं निगू दइ, प्रत्ययनिश्रितगु भिंनिगू दु, वीर्यनिश्रितगु छगू जक दु। सेवन (पालन) यायेगु व सेवन मयायेगुकथं नं निगू हे जक दु। गुम्हसिया धुतङ्ग सेवन (पालन) यानाच्चनेवं कर्मस्थान वृद्धि जुइ, वं सेवन यायेमाः। गुम्हसिया सेवन यायेवं नाश जुइ, वं सेवन मयायेमाः। गुम्हसिया सेवन याःसां मयाःसां वृद्धि हे जुइ, नाश जुइमखु, वं नं लिपाया जनपिन्त अनुकम्पा तयाः सेवन हे यायेमा। गुम्हसिया सेवन याःसां सेवन मयाःसां नं वृद्धि जुइमखु, वं नं सेवन हे यायेमाः आर्वलि च्चनेया नितिं।

थथे सेवन (पालन) यायेगु व सेवन मयायेगुकथं निथी नं फुक हे चेतनाकथं छथी जक जुइ। छगू हे जक धुतङ्ग समादान चेतना खः। अर्थकथाय् धयातल “गुगु चेतना खः, उगु धुतङ्ग धका धाइ।”

विस्तृतकथं जक भिक्षुपिन्त भिंस्वंगू, भिक्षुणीपिन्त च्यागू, श्रामणेरीपिन्त भिंनिगू, शिक्षामान श्रामणेरीपिन्त न्हयगू, उपासक उपासिकपिन्त निगू यानाः जम्मा पीनिगू जुइ। यदि खुल्लागु थासय् आरण्यकाङ्ग सम्पन्नगु श्मशान जुइ, छम्ह भिक्षुं छक्कलं हे फुक धुतङ्गत परिभोग याये फइ। भिक्षुणीपिन्त आरज्जिकाङ्ग व खलुपच्छाभक्तिकाङ्ग निगू शिक्षापदं निषेध यानातल, अब्भोकासिकाङ्ग, रुक्खमूलिकाङ्ग, श्मशानिकाङ्ग थुपिं स्वंगू पालन याये थाकूगु खः। भिक्षुणीया मेम्ह पासा मदयेक च्चनेगु उचित मजू। थुजागु थासय् छगू हे इच्छा दुपिं पासा दुर्लभ खः। यदि दुसां संसर्गविहारं मुक्त जुइमखु। थथे जूसां गुगुया नितिं धुतङ्ग पालन यायेगु खः, व हे वया अर्थ सिद्ध मजुइगु खः। थथे पालन याये मफइगुलिं यानाः न्यागू त्वःताः भिक्षुणीपिन्त च्यागू हे जक दइ धका सिइकेमाल। च्चय् धयावयागुकथं तेचीवरिकाङ्ग त्वःता ल्यंदुगु भिंनिगू श्रामणेरीपिन्त खः, न्हयगू शिक्षामान श्रामणेरीपिन्त धका सिइकेमाल। उपासक उपासिकपिन्त जक एकासनिकाङ्ग व पत्तपिण्डिकाङ्ग यानाः थुपिं निगू योग्य जुइ व पालन नं यायेफु धका निगू धुतङ्ग यानाः थथे विस्तारकथं पीनिगू दु धका थ्व संक्षेप व विस्तारकथं वर्णन खः।

थन तक्क “शीलय् प्रतिष्ठित जुयाः प्रज्ञा दुम्ह मनू” धकाः थुगु गाथाया शील समाधि प्रज्ञायात न्ह्यब्वयाः देशना यानातःगु विशुद्धिमार्गय् गुगु अल्पेच्छता सन्तोषता आदि गुणकथं धाःगु अनुसारं शीलया विशुद्ध जुइ, इपिं सम्पादन यायेत समादान यायेमाःगु धुतङ्गया खँ कनागु जुल।

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्गय् धुतङ्ग निर्देश धयागु निगूगु परिच्छेद क्वचाल।

३. कम्मट्ठानगगहणनिदेशो (कर्मस्थान ग्रहण निर्देश)

३८. आः थथे धुतङ्ग पालनया सम्पादित गुगु अल्पेच्छतादि गुणं परिशुद्ध जुइवं थुगु शील्यु प्रतिष्ठितम्हं “प्रज्ञा दुम्ह मनुखं शील्यु प्रतिष्ठित जुयाः चित्त व प्रज्ञायात वृद्धि (भाविता) याइ ” धकाः वचनकथं चित्तया नामं (शीर्षकं) क्यनातःगु समाधियात भावना (वृद्धि, अभ्यास) यायेमाः। उगु अत्यन्त संक्षिप्तकथं देशना यानातःगुलिं थुइकेत अःपु मजूसा वृद्धि यायेगु ला छु? उकिं उगु समाधिया विस्तार व भावनाया विधिनियम क्यनेत थ्व न्ह्यसः न्यनेगु जुइ।

छु समाधि खः? छु अर्थय् समाधि? थ्वया (समाधिया) लक्षण, रस, प्रत्युपस्थान व पदस्थान छु खः? ग्वःथी समाधि दु? थ्वया संक्लेश (मल) छु खः? छु परिशुद्धता खः? गथे भावना यायेमाः? समाधि भावनाया आनिशंसं (गुण) छु खः?

अन थ्व लिसः खः। छु समाधि खः धयागु समाधि तःथी व नाना प्रकारया दु। उर्पिं फुकयात ब्याख्या यायेत शरुवात यायेवं लिसःया अभिप्राय व अर्थ सिद्ध याये फइमखु, न्ह्यःहे विक्षिप्त जुइफु, उकिं थन अभिप्राययात जक कया कने, कुशलचित्तया एकाग्रता समाधि खः।

छु अर्थय् समाधि धयागु समाधान अर्थय् समाधि खः। थ्व समादान यायेगु धयागु छु खः? छगू आरम्भण्य चित्तचैतसिक सम्मरूपं बांलाक प्रतिस्था जुइगु खः, तयेगु धका नं धयातःगु जुयाच्चन। उकिं गुम्हसिया धर्मया आनुभावं छगू आरम्भण्य चित्तचैतसिक सम्मरूपं बांलाक विक्षिप्त मजूसे व छ्यालबछ्याल मजुइक च्चनाच्चनीगु खः, थ्व समाधान धका सिइकेमाः।

थ्वया (समाधिया) लक्षण, रस, प्रत्युपस्थान व पदस्थान छु खः धयागु थन विक्षिप्त मजुइगु लक्षण समाधि खः, विक्षिप्त जुइगुयात मदयेकीगु रस खः, कम्पित मजुइगु प्रत्युपस्थान खः। “सुखीम्हसिया चित्त समाधिस्थ जुइ” धकाः वचनकथं जक सुख थ्वया पदस्थान खः।

३९. ग्वःथी समाधि धयागु विक्षिप्त मजुइगु लक्षणकथं न्हापां छथी दु। उपचार अर्पणाकथं निथी दु, अथेहे लौकिक व लोकोत्तरकथं, सप्रीतिक व निष्प्रीतिककथं, सुखसहगत व उपेक्षासहगतकथं नं निथी दु। हीन, मध्यम व प्रणीतकथं स्वथी दु, अथेहे सवितर्क सविचारादिकथं, प्रीतिसहगतादिकथं, परित्र, महर्गत व अप्रमाणकथं नं स्वथी दु। दुःखप्रतिपदा, दन्ध अभिज्ञादिकथं प्यथी दु, अथेहे परित्र, अपरित्र आरम्भणादिकथं, प्यंगू ध्यानादिकथं, हानभागीयादिकथं, कामावचारादिकथं व अधिपतिकथं नं प्यथी दु। न्यागूगु विधिनियमय् न्यागू ध्यानया अङ्गकथं न्याथी दु।

समाधिएककदुकवण्णना (समाधि छथी व निथीया वर्णन)

अन छथी ब्व(भाग)या अर्थ क्यने हे धुन। निथीया ब्वय् खुगू अनस्मृतिस्थान मध्यय् मरणस्मृति, उपशमानुस्मृति, आहारय् प्रतिकूलसंज्ञा व प्यंगू धातुया व्यवस्थापन यानाः थुमिगु अनुसारं प्राप्त जूगु चित्तया एकाग्रता खः, गुगु अर्पणा समाधिया न्ह्यःहे एकाग्र जुइगु खः, थ्व उपचार समाधि खः। “प्रथम ध्यानया परिकर्म प्रथम ध्यानयात अनन्तरप्रत्ययं ग्वहाली याइ” धकाः आदि वचनकथं परिकर्मया अनन्तरं एकाग्र जुइगु खः, थ्व अर्पणा समाधि यानाः थथे उपचार व अर्पणाकथं निथी दु।

निगूगु निथीखय् स्वंगू भूमिइ कुशलचित्तया एकाग्रता लौकिक कुशलचित्तया एकाग्रता समाधि खः। आर्यमार्ग सम्प्रयुक्तगु एकाग्रता लोकोत्तर समाधि यानाः थथे लौकिक व लोकोत्तरकथं निथी दु।

स्वंगूगु निथीलय् प्यंगूगु विधिनियमय्, निगू न्यागूगु विधिनियमय् व स्वंगू ध्यानय् एकाग्रता सप्रीतिक समाधि खः। ल्यंदुगु मध्यय् निगू ध्यानय् एकाग्रता निष्प्रीतिक समाधि खः। उपचार समाधि जक सप्रीतिकगु नं दु, निष्प्रीतिकगु नं दु यानाः उपचार समाधि जक सप्रीतिक व निष्प्रीतिक धका थथे सप्रीतिक व निष्प्रीतिककथं निथी दु।

प्यंगूगु निथीलय् प्यंगूगु विधिनियमय्, स्वंगू न्यागूगु विधिनियमय् व प्यंगू ध्यानय् एकाग्रता सुखसहगत समाधि खः। ल्यंदुगुलिइ उपेक्षासहगत समाधि। उपचार समाधि जक सुखसहगत दु व उपेक्षासहगत दु धका थथे सुखसहगत व उपेक्षासहगतकथं निथी दु।

समाधितिकवण्णना (समाधि स्वथीया वर्णन)

स्वंगू मध्ये न्हापांगु स्वथील्य् प्रतिलाभमात्र हीनगु, बांलाक भाविता मयागु मध्यम खः, बांलाक भाविता याःगु व थःगु वशय् तयातःगु प्रणीत धका थथे हीन, मध्यम व प्रणीतकथं स्वथी दु।

निगूगु स्वथील्य् प्रथमध्यान समाधि नापं उपचार समाधि सवितर्कसविचार खः। न्यागूगु विधिनियमय् द्वितीयध्यान समाधि अवितर्क विचारमात्र खः। गुम्हसिनं वितर्कय् हे जक दोषयात खंकाः विचारय् मखकुसे केवल वितर्कयात जक प्रहाण यायेगु इच्छायायां प्रथमध्यानयात अतिक्रमण याइ, वं अवितर्क विचारमात्रगु समाधियात प्रतिलाभ याइ। उगुयात कयाः थ्व धाःगु खः। प्यंगूगु विधिनियमय् जक द्वितीयादिइ न्यागूगु विधिनियमय् व तृतीयादिइ स्वंगू ध्यानय् एकाग्रता अवितर्क अविचार समाधि धका थथे सवितर्क सविचारादिकथं स्वथी।

स्वंगूगु स्वथील्य् प्यंगूगु विधिनियमय् न्हःने निसें निगू न्यागूगु विधिनियमय् व स्वंगू ध्यानय् एकाग्रता प्रीतिसहगत समाधि। इपिं हे तृतीय व चतुर्थ ध्यानय् एकाग्रता सुखसहगत समाधि खः। अन्तय् उपेक्षासहगत। उपचार समाधि जक प्रीतिसुखसहगत वा उपेक्षासहगत जुइ धका थथे प्रीतिसहगतादिकथं स्वथी।

प्यंगूगु स्वथील्य् उपचारभूमिइ एकाग्रता परित्र समाधि खः। रूपावचर अरूपावचर कुशल्य् एकाग्रता महर्गत समाधि खः। आर्यमार्ग सम्प्रयुक्तगु एकाग्रता अप्रमाण समाधि धका थथे परित्र, महर्गत व अप्रमाणकथं स्वथी दु।

समाधिचतुक्कवण्णना (समाधि प्यथीया वर्णन)

प्यथी मध्यय् न्हापांगु प्यथील्य् दुःख-प्रतिपदा दन्ध-अभिज्ञागु समाधि दु, दुःख-प्रतिपदा क्षिप्र-अभिज्ञागु समाधि दु, सुख-प्रतिपदा दन्ध-अभिज्ञागु समाधि दु, सुख-प्रतिपदा क्षिप्र-अभिज्ञागु समाधि दु।

अन न्हापांगु समन्नाहारं निसें गुबले तक्क उगु उगु ध्यानया उपचार उत्पन्न जुइ, उबले तक्क प्रवर्तित जूगु समाधिभावनायात प्रतिपदा धका धाइ। उपचारं निसें गुबले तक्क अर्पणा समाधि खः, उबले तक्क प्रवर्तित जूगु प्रज्ञा अभिज्ञा धका धाइ। उगु उजाःगु प्रतिपदा गुलिसित दुःख प्रतिपदा जुइ, नीवरणादि विराधी धर्माचरण यायेत कठिनगु व दुःख जुइगु धयागु अर्थ खः। उलिसित उगु अभावया कारणं सुख जुइ। अभिज्ञा नं गुलिसित दन्ध, मन्द विस्तारं प्रवृत्ति जुइ। गुलिसित याकनं मन्द व याकनं प्रवृत्ति जुइ।

अन गुगु लिपा अनुकूल, अनुकूल मज्जुगु व पलिबोध (समस्या बाधा) व उपच्छेद, पूर्वकृत्य व अर्पणा कुशलताया वर्णन याये, इपिं मध्यय् गुम्ह अनुकूल मज्जुगु सेवन याइम्ह जुइ, वया दुःख प्रतिपदा व दन्ध अभिज्ञा जुइ। अनुकूल सेवन याइम्हसिया सुख प्रतिपदा व क्षिप्र अभिज्ञा जुइ। गुम्ह न्हः अनुकूल मज्जुगु सेवन यानाः लिपा अनुकूलगु सेवन याइम्ह जुइ वा न्हःहे अनुकूलगु सेवन सेवन यानाः लिपा अनुकूल मज्जुगु सेवन याइम्ह जुइ, वयात मिश्रित याइम्ह धका सिइकेमाः। अथेहे पलिबोध (समस्या बाधा), उपच्छेद आदि पूर्वकृत्ययात पूर्ण मयासे भावनाय् लगेजुम्हसिया दुःख प्रतिपदा जुइ। उकिया विपरितं सुख जुइ। अर्पणा कुशलता जक पूर्ण मयायेवं दन्ध अभिज्ञा जुइ। पूर्ण यायेवं क्षिप्र जुइ।

हानं तृष्णा व अविद्याकथं व समथविपश्यनाया अभ्यासकथं नं थुमिगु भिन्नता सिइकेमाः। तृष्णाया वशय् लाम्हसिया दुःख प्रतिपदा जुइ। वशय् मलाम्हसिया सुख जुइ। अविद्याया वशय् लाम्हसिया दन्ध अभिज्ञा जुइ। वशय् मलाम्हसिया क्षिप्र जुइ। गुम्ह समथ अभ्यास मयाम्ह खः, वया तइक दुःख प्रतिपदा जुइ। अभ्यास याम्हसिया सुख जुइ। गुम्ह विपश्यना अभ्यास मयाम्ह जुइ, वया दन्ध अभिज्ञा जुइ, अभ्यास याम्हसिया क्षिप्र जुइ। क्लेश इन्द्रियकथं नं थुमिगु प्रभेद सिइकेमाः। त्रि क्लेशम्हसिया व मृदु इन्द्रियम्हसिया दुःख प्रतिपदा व दन्ध अभिज्ञा जुइ, तीक्ष्ण इन्द्रियम्हसिया जक क्षिप्र अभिज्ञा जुइ। मन्द क्लेशम्हसिया व मृदु इन्द्रियम्हसिया सुख प्रतिपदा व दन्ध अभिज्ञा जुइ। तीक्ष्ण इन्द्रियम्हसिया जक क्षिप्र अभिज्ञा जुइ।

थथे थुपिं प्रतिपदा अभिज्ञा मध्यय् गुम्ह व्यक्ति दुःखप्रतिपदा व दन्ध अभिज्ञाद्वारा समाधि प्राप्त याइ, वया उगु समाधियात दुःखप्रतिपदा दन्ध-अभिज्ञा धकाः धाइ। थुगु विधि त्यंदुगु स्वंगू लि नं यानाः थथे दुःखप्रतिपदा, दन्ध अभिज्ञादिकथं प्यथी दु।

निगूगु प्यथील्य् परित्र परित्रारम्मणगु समाधि दु, परित्र अप्रमाणारम्मणगु समाधि दु, अप्रमाण परित्रारम्मणगु समाधि दु, अप्रमाण अप्रमाणारम्मणगु समाधि दु। अन गुगु थय समाधि अल्पगुणगु जुयाः च्वय्या ध्यानयात ग्वहाली

याये फइमखु, थ्व परित्र खः। गुगु वृद्धि मयाःगु आरम्भणय् प्रवर्तित जूगु खः, थ्व परित्रारम्भण खः। गुगु प्रगुण व सुभावितगु (बांलाक भाविता याःगु) खः, च्वय्या ध्यानायात ग्वहारी यायेफुगु खः, थ्व अप्रमाण खः। गुगु वृद्धि याःगु आरम्भणय् प्रवर्तित जूगु खः, थ्व अप्रमाणारम्भण खः। च्वय् धयावयागु लक्षण मिश्रित जूगुलिं जक मिश्रित नियम धका सिइकेमाः। थथे परित्र, अपरित्र आरम्भणादिकथं प्यथी दु।

स्वंगूगु प्यथील्य् नीवरणतय्त चिइके धुंकाः वितर्क, विचार, प्रीति व सुखगु समाधिया अनुसारं न्यागू अङ्गं युक्तगु प्रथम ध्यान खः, अनंलि वितर्क व विचार शान्तगु स्वंगू अङ्गं युक्तगु दुतीय ध्यान खः, अनंलि प्रीतिं अलगु निगू अङ्गं युक्तगु तृतीय ध्यान खः, अनंलि सुख मदये धुंकूगु उपेक्षा वेदना सहितगु समाधि अनुसारं निगू अङ्गं युक्तगु चतुर्थ ध्यान खः। थथे थुमिगु प्यंगू ध्यानया अङ्ग जुयाच्चंगु प्यंगू समाधि खः। थथे प्यंगू ध्यानादिकथं प्यथी दु।

प्यंगूगु प्यथील्य् हानभागीय (परिहानी जुइगु) समाधि दु, स्थितभागीय (थातं च्वनाच्चनीगु) समाधि दु, विशेषभागीय समाधि दु, निर्वेधभागीय समाधि दु। अन विरोधी आचरणकथं हानभागीयता जुइ, उगु स्वभावकथं स्मृतिया स्थित जुइगुलिं स्थितिभागीय जुइ, च्वय्या विशेषता प्राप्ति जुइगुलिं विशेषभागीयता जुइ, निर्वेद सहगत संज्ञा मनसिकारया आचरणकथं निर्वेधभागीयता धका सिइकेमाः। थथे धयाविज्यात, “प्रथम ध्यानया लाभीयात कामसहगत संज्ञामनसिकार आचरण याइगु हानभागीय प्रज्ञा खः। उगु स्वभावकथं स्मृतिया स्थित जुइगु स्थितिभागीय प्रज्ञा खः। अवितर्क सहगत संज्ञामनसिकार आचरण याइगु विशेषभागीय प्रज्ञा खः। निर्वेद सहगत संज्ञामनसिकार आचरण याइगु विरागं युक्तगु निर्वेधभागीय प्रज्ञा खः” धकाः (विभ० ७९९). उजाःगु प्रज्ञां सम्प्रयुक्तगु समाधि नं प्यंगू दु। थथे हानभावगीयादिकथं प्यथी दु।

न्यागूगु प्यथील्य् कामावचर समाधि, रूपावचर समाधि, अरूपावचर समाधि व अपरियापन्न समाधि यानाः थथे प्यंगू समाधि दु। अन फुक उपचार एकाग्रता कामावचर समाधि खः। अथेहे रूपावचरादि कुशलचित्तया एकाग्रता मेगु स्वंगू यानाः थथे कामावचरादिकथं प्यथी दु।

खुगूगु प्यथील्य् “यदि, भिक्षु, छन्दयात अधिपति यानाः समाधियात प्राप्त जुइ व चित्तया एकाग्रता नं प्राप्त जुइ, थ्व छन्दसमाधि धाइ ... यदि, भिक्षु, वीर्ययात ... यदि, भिक्षु, चित्तया ... यदि, भिक्षु, वीमंसा(प्रज्ञा)यात अधिपति यानाः समाधियात प्राप्त जुइ व चित्तया एकाग्रता नं प्राप्त जुइ, थ्व वीमंसासमाधि धाइ”^{८२} धकाः थथे अधिपतिकथं प्यथी दु।

गुगु न्यागूगु प्यथीभेदय् धाःगु द्वितीय ध्यान खः, उगु वितर्क जक अतिक्रण जूगुलिं द्वितीय ध्यान खः, वितर्क विचार अतिक्रण जूगुलिं तृतीय ध्यान यानाः थथे निथी भेदयानाः न्यागू ध्यान दु धकाः सिइकेमाल। इमिगु अङ्ग जुयाच्चंगु व न्यागू समाधि धयागु थथे न्यागू ध्यानया अङ्गकथं न्याथी दु धकाः सिइकेमाः।

४०. शीलया (थ्वया) संक्लेश (मल) छु खः? थ्वया परिशुद्धता छु खः? थनया लिसः विभङ्गय् धाये धुंकल। अन आज्ञा जुयाविज्यात “संक्लेश धयागु हानभागीय धर्म खः। परिशुद्धता धयागु विशेषभागीय धर्म खः”^{८३} धकाः। अन “प्रथम ध्यानया लाभीयात कामसहगत संज्ञामनसिकार आचरण याइगु हानभागीय प्रज्ञा खः”^{८४} धकाः थुगु नियमकथं हानभागीय धर्म सिइकेमाः।

“अवितर्कसहगत संज्ञामनसिकार आचरण याइगु विशेषभागीय प्रज्ञा खः”^{८५} धकाः थुगु नियमकथं विशेषभागीय धर्म सिइकेमाः।

दसपलिबोधवण्णना (भिगू पलिबोधया वर्णन)

४१. गथे भावना यायेमाः धयागु थन न्हापां गुगु थ्व लौकिक व लोकोत्तरकथं निथीगु आर्यमार्ग सम्प्रयुक्तगु समाधियात कनागु खः, उगु भावनाया नियम प्रज्ञाभावना नियमं हे संगृहीतगु खः। प्रज्ञाभावनाद्वारा हे उगु भाविता याःगु जुइ। उकिं उगुयात कयाः थथे भावना यायेमाः धका मेगु छुं नं अगल मधया।

^{८२} (विभ० ४३२; सं० नि० ३.८२५)

^{८३} (विभ० ८२८)

^{८४} (विभ० ७९९)

^{८५} (विभ० ७९९)

गुगु थ्व लौकिक खः, उगु च्वय् धयावयागुकथं शीलत विशुद्ध यानाः सुपरिशुद्धगु शीलय् गुगु वया भिगू पलिबोधय् बाधा प्रतिष्ठितम्हं दु, उगुयात मदयेकाः कर्मस्थान दायक कल्याणमित्रया लिक् वनाः थःगु चरित्रानुकूलगु पीगू कर्मस्थान मध्यय् छुं छगू कयाः समाधि भावनाया नितिं अनुचितगु विहार विहारय् त्याग यानाः योग्यगु विहारय् च्वनाः चिचिधंगु बाधातय्त चिइकाः फुक भावनाया विधित मत्वःतूसे भाविता यायेमाः धयागु थ्व थन संक्षिप्तं खः।

थ्व जक विस्तृत खः, गुगु न्हापां धाःगु “गुगु वया भिगू पलिबोधय् बाधा दु, उगुयात मदयेकाः”, थन -

आवास, कुल, लाभ, गण व ज्या (५)

लँ, थःथिति, ल्वय्, ग्रन्थ व ऋद्धि यानाः इपिं भिगू।।-

थुपिं भिगू पलिबोध (बाधा) खः। अन आवास हे आवास पलिबोध। थुगु विधि कुल आदिइ नं खः।

अन आवास धयागु छगू कोठा, छगू परिवेण वा फुक सङ्गरामयात धाइ। उगु थ्व सकसित बाधा जुइमखु। गुम्ह थन न्हगु ज्या आदिइ तःक्यनाच्वनी वा आपालं सामानत मुंकेगु यानाच्वनी, छुं गुगुं कारणं उपेक्षा मयासे प्रतिबद्ध चित्तम्ह जुइ, वयात हे बाधा जुइ, मेपिन्त मखु।

अन थ्व खँ - भौसं न्यनाः, निम्ह कुलपुत्रपिं अनुराधपुरं पिहाँ वयाः छसिंकथं स्तुपारामय् प्रव्रजित जुल। इपिं मध्यय् छम्ह निगू मातिका प्रगुण यानाः न्यादँ दुम्ह जुयाः प्रवारणा यानाः प्राचिनखण्डराजि धयाथाय् वन। छम्ह अन हे च्वनाच्वन। प्राचिनखण्डराजिइ वंम्ह अन ताःकाल च्वनाः स्थविर जुयाः बिचायात “थ्व चित्तविवेकया नितिं योग्यगु थाय् खः, थ्व थाय् पासायात नं कने माल।” अनंलि पिहाँ वयाः छसिंकथं स्तुपारामय् दुहाँ वन। दुहाँ वनेवं हे वं वयात खनाः समान बर्खावासम्ह स्थविरं लँस्वः वनाः पात्र चीवर कयाः व्रतसेवा यात। आगन्तुक स्थविर शयनासनय् दुहाँ वनाः बिचायात “आः जि पासां घ्यः, साखति वा त्वःनेगु बिइके छ्वयाः हइ। थ्व थुगु नगरय् ताःकाल तक्क च्वने धुंक्नुम्ह खः।” वं चान्हय् छुं नं प्राप्त मजुयाः सुथे बिचायात “आः उपस्थापकपनिपाखें कयागु यागु खाद्यपदार्थ छ्वयाः हइ।” उगु नं मखनाः “छ्वयाः हइपिं मदु जुइ, गामय् दुहाँ वनेबलय् बिइ जुइ” धकाः सुथे हे वनापं गामय् दुहाँ वन। इपिं छपु निपु लँय् चारिका यानाः छधवचाति यागु प्राप्त यानाः आसनशालाय् फयेतुनाः त्वःन। अनंलि आगन्तुक बिचायात “न्हिथंया यागु मदु जुइ, भोजनया इलय् आः मनूतय्सं साःगु भोजन बिइ जुइ” धकाः, अनंलि भोजनया इलय् नं भिक्षादन वनाः प्राप्त जूगु हे नयाः मेम्हं (आगन्तुकं) धाल - “छु, भन्ते, न्हाबलें थथे नयाः बिज्यायेगु ला?” खः आवुस। भन्ते, प्राचिनखण्डराजिइ याउँसे च्वं, अन भौ वने। स्थविर नगरया दक्षिणया ध्वाखां पिहाँ वयाच्चंबलय् कुम्हातय्गु गांया लँ ज्यात। मेम्हं धाल - “छु, भन्ते, थुगु लँ बिज्याना ला?” आवुस, छं प्राचिनखण्डराजिया वर्णन यानागु मखुला? छु, भन्ते, छःपिं थुलिमछि समय तक्क च्वनागु थासय् छुं अधिक परिष्कारत मदुला? दु, आवुस, खाता व मेच साँकिगु खः, उगु (अन हे) मिले यानातये धुन, मेगु छुं नं मदु। जिगु जक, भन्ते, कथि, चिकंत्वाचा व लाकां तयेगु म्हिचा अन हे तिनि। आवुस, छं छन्हुं च्वनाः थुलिमधि तया ला? खः, भन्ते। व लय्तायाः स्थविरयात वन्दना यानाः “छःपिंथें जाम्हसित, भन्ते, फुकथाय् आरण्यवास हे खः। स्तुपाराम प्यम्ह बुद्धपिनिगु धातु पलिस्था यानातःगु थाय् खः, लोहप्रासादय् धर्मश्रवण यायेत उचितगु थाय् खः, चैत्यया दर्शन व स्थविरया दर्शन याये दइ, बुद्धया समयथें जुयाच्वन। थनहे छःपिं च्वना बिज्याहुँ” धकाः कन्हेखुन्हु दिनय् पात्र चीवर ज्वनाः थः जक वन। थुजाम्हसित आवास बाधा जुइमखु।

कुल धयागु थःथिति कुल वा उपस्थापक कुल। गुलिसित उपस्थापक कुल नं “सुखी जुइवं सुखीम्ह”^{८६} धका आदि नियमकथं संसर्ग जुयाः च्वनीम्हसित बाधा जुइ, व कुलया मनूत विना धर्मश्रवणया नितिं विहारया लिक् नं वनीमखु। गुलिसित माँबौ नं पलिबोध जुइमखु, कोरण्डक विहारवासी स्थविरया भिंचा ल्याय्म्ह (तरुण) भिक्षुथें।

भौसं न्यना, व अध्ययनया नितिं रोहणय् वन। स्थविरया केहें उपासिकां सदां स्थविरयाके वया खबर न्यनिइ। स्थविरं छन्हु ल्याय्म्ह भिक्षुयात हयेमाल धकाः रोहणपाखे स्वयाः वन। ल्याय्म्ह नं “जि ताःकाल तक्क थन च्वनेधुन, आः उपाध्याययात दर्शन यानाः (स्वयाः) उपासिकाया खबर नं सिइकाः वये” धकाः रोहणं पिहाँ वल। इपिं निम्हं खुसिया सिथय् नापलात (ध्वधुल)। वं छुं छमा सिमाक्वय् स्थविरयात व्रतसेवा यानाः “छ गन वनेगु?” धकाः न्यंगुयात उगु खँ कन। स्थविरं छं बांलागु हे यात, उपासिकां नं सदां न्यनिइ, जि नं थ्वया नितिं हे वयाम्ह खः, छ हुँ, जि जक थनहे

^{८६} (विभ० ८८८; सं० नि० ४.२४१)

थुगु बर्खावास च्वने धका: वयात अन्हे याना: छ्वल। व बर्खावास च्वनेगु दिनय् हे उगु विहारय् थ्यन (प्राप्त जुल)। शयनासन नं बौम्ह दयेकातःगु हे वयात लात (प्राप्त जुल)।

अले वया बौम्ह कन्हेखुन्हु दिनय् वया: “सुयात, भन्ते, जिमिगु शयनासन लात?” धका: न्यंबलय् “ल्याय्म्ह आगन्तुकयात” धका: न्यना: वया लिक वना: वन्दना याना: धाल – “भन्ते, जिमिगु शयनासनय् बर्खावास च्वनीम्हसिया व्रत दु।” छु ख: उपासक? स्वलायंकं जिमिगु छैय् हे भिक्षा कया: प्रवारणा याना: लिहाँ बिज्यायेबलय् न्यनाविज्यायेमा:। वं मौनभावं स्वीकार यात। उपासक नं छैय् वना: “भीगु आवसय् छम्ह आगन्तुक आर्य च्वं बिज्यात, सत्कार पूर्वक सेवा यायेमाल” धका: धाल। उपासिकां “साधु” धका: स्वीकार याना: प्रणीतगु नयेत्वःनेगु वस्तु तयार याना: बिल। ल्याय्म्ह नं भोजनया इलय् थःथितिया छैय् वन। वयात सुनां नं म्ह मसिल।

व स्वला तक्क अन पात्रभोजन (भिक्षान्न) नया: बर्खावास सिधयेका: “जि वने” धका: न्यन। अले वया थःथितिपिसं “कन्हे, भन्ते, बिज्याहुँ” धका: कन्हेखुन्हु दिनय् छैहै भोजन याका: चिकं त्वा:चा जायेका छकू साख: पाँय् व गुकु हाकगु वस्त्र बिया: “बिज्याहुँ, भन्ते” धका: धाल। वं अनुमोदन याना: रोहणपाखे स्वया: वन।

वया उपाध्याय नं प्रवारणा याना: न्ह्यःने लँय् वयाच्वंबलय् न्हापा खनागु थासय् हे वयात खन। वं छुं छमा सिमाक्वय् स्थविरयात व्रतसेवा यात। अले वयाके स्थविर न्यन “छु, भद्रमुख, छं उपासिकायात खना ला?” वं “खना, भन्ते” धका: फुक्क खबर कना: उगु चिकनं स्थविरया तुतिइ बुइका: साखति दयेका: उगु वस्त्र नं स्थविरयात हे बिया: स्थविरयात वन्दना याना: “जित, भन्ते, रोहण हे उचित जू” धका: वन। स्थविरं नं विहारय् वया: कन्हेखुन्हु दिनय् कोरण्डक गामय् दुहाँ वन।

उपासिकाया नं “जिमि दाजुं जि कायूयात ब्वना: आ: वइ” धका: सदां लँय् स्वया: दनाच्चनी। वं दाजुम्ह याकचा जक वयाच्वंगु खना: “जि काय् मन्त जुइ, थ्व स्थविर याकचा जक वयाच्वन” धका: स्थविरया तुतिइ भोसुना विलाप याना: ख्वल। स्थविर “ल्याय्म्ह अल्पेच्छताया कारणं थःत म्हसिके मब्यूसे हे वन जुइ” धका: कँहैयात आश्वासन बिया: फुक खबर कना: पात्रया भोलां उगु वस्त्र पितहया: क्यन।

उपासिका लय्ताया: काय् वंगु दिशाया लँपाखे छातिं चुया: ग्वःतुला नमस्कार यायां धाल – “धाथें, जि काय्थें जाम्ह भिक्षुयात कायसाक्षी याना: भगवान् बुद्धं रथविनीतं प्रतिपदा^{८७}, नालक प्रतिपदा^{८८}, तुवट्टक प्रतिपदा^{८९}, प्यंगू प्रत्यय सन्तोष व भावनारामताय् क्यनातःगु महाआर्यवंश प्रतिपदा^{९०} देशना याना: बिज्यागु जुइ। जन्म ब्यूम्ह माँया छैय् स्वला तक्क नया: नं ‘जि काय् खः, छ माँ खः’ धका: मधाल, अहो, आश्चर्यम्ह मनू खः।”

थुजाम्हसिया माँबौ नं पलिबोध जुइमखु, मेगु उपस्थापक कुलया ला खँ छु खः।”

लाभ धयागु प्यंगू प्रत्यय। इपिं गथे पलिबोध जुइ? पुण्यवान् भिक्षुया ववंथाय् मनूतय्गु महान परिवारं प्रत्ययत विइ। वं इमित अनुमोदन याना: धर्मदेशना यायां श्रमणधर्म पालन यायेगु मौका प्राप्त जुइमखु। सुद्यो लुयावसां निसैं प्रथमयाम तक, मनूतय्गु संसर्ग त्वा:दलिइमखु। हानं सुथ न्हापनं हे आपालं पिण्डपातिकपिं वया: “भन्ते, फलनाम्ह उपासक, उपासिका, मन्त्री, मन्त्रीया म्हाय् छःपिनिगु दर्शन यायेगु इच्छा यानाच्वन” धका: धाइ, वं पात्र व चीवर ज्वं आवुस, धका वनेत तयारम्ह जुइ धयागु नित्यरूपं बेस्तम्ह खः, वयात हे उपिं प्रत्ययत पलिबोध जुइ। वं गणयात त्याग याना: गन वयात सिइमखु (माले फइमखु), अन याकचा वनेमा:। थथे उगु बाधा त्वा:दलिइ (दइमखु)।

गण धयागु सौत्रान्तिक गण वा आभिधार्मिक गण, गुम्ह वया पाठ ब्वंकेगु वा न्यनेगु व लिस: ब्युब्युं श्रमणधर्मयात मौका दइमखु, वयात हे गण बाधा जुइ, वं उगु थथे त्वा:थलेमा:। यदि इपिं भिक्षुपिनि आपालं ग्रहण याये धुकूगु जुइ, भतिचा जक बाकि दनि, उगुयात सिधयेका गुँइ दुहाँ वनेमा:। यदि भतिचा जक का:गु जुइ, आपालं सिमधनिगु जुइ, छगू योजनं उखे मवंसे, छगू योजनया दुनेहे परिच्छेद याना: मेम्ह गणवाचकया लिक वना: “थुमित, आयुष्मान्, ब्वंकेगु आदि याना: संग्रह या” धका: कनेमा:। थथे प्राप्त मजुइवं “आवुस, जि छगू ज्या दु, छिपिं थःत उचितगु थासय् हुँ” धका: गणयात त्याग याना: थःगु ज्या यायेमा:।

^{८७} (म०नि० १.२५२ आदयो)

^{८८} (सु० नि० ६८४ आदयो)

^{८९} (सु० नि० ९२१ आदयो)

^{९०} (अ० नि० ४.२८; दी० नि० ३.३०९)

ज्या धयागु न्हूगु ज्या। उगु ज्या याइम्हं सिके:मि आदिपिन्त दयेमा:गु व म्वा:गु सामानत सिइकेमा:, या:गु व मयागु ज्याय् उत्सुक जुइमाल धका सदां बाधा जुइ। उगु नं थथे त्वा:थलेमा:, यदि भत्तिचा जक त्थं दनिसा, सिधयेकेमा:। यदि आपा दनिसा, साङ्गिकया न्हूगु ज्या ख:, सङ्गयात वा सङ्गया कार्यवाहक भिक्षुपिन्त ल:ल्हाना बिइमा:। थ:के च्वंगु व थ: कार्यवाहकपिन्त ल:ल्हाना बिइमा:। उजा:पिं मदुसा सङ्गयात परित्याग याना: वनेमा:।

लं धयागु लंय् वनेगु। गुम्हसिया गनं नं प्रव्रज्या जुइपिं दइ वा छुं प्रत्ययत प्राप्त यायेमा:गु दइ। यदि उगु प्राप्त मज्जुसा सहयाये (स्वीकार याये) फइमखु, गुँइ दुहाँ वना: श्रमणधर्म आचरण याम्हसिया नं वनेगु मन धयागु मदयेके थाकगु जुइ, उकिं वना: उगु ज्या सिधयेका जक श्रमणधर्मय् उत्सुक जुइमाल।

थ:थिति धयागु विहारय् आचार्य, उपाध्याय, नापं वास याइपिं, शिष्यपिं, उपाध्याय समानपिं व आचार्य समानपिं ख:, छैय् माँ बौ दाजुकिजापिं थथे आदि। इपिं बिरामी जुइवं थ्वयात पलिबोध जुइ, उकिं उगु बाधायात, सेवा याना: इमित स्वास्थ्य लाभ जुइधुंका: त्वा:थलेमा: (लिचिलेमा:।)

अन बिरामी उपाध्याय याकनं लनिमखु उबले तक्क सेवा याना: लहिमा:, जीवनभर तक्क नं। अथेहे प्रव्रज्याचार्य, उपसम्पदाचार्य, नापं च्वनीपिं, उपसम्पद प्रव्रजित, शिष्य, उपाध्याय समानपिं ख:। निश्रयाचार्य, उद्देसाचार्य, निश्रय अन्तेवासिक, उद्देस अन्तेवासिक आचार्य समानपिं ख:, गुबले तक्क निश्रय उद्देस सिमध:नि, उबले तक्क लहिमा:। अनंलि फुसा निखलयात नं (च्युयापिन्त नं) लहि हे मा:। माँबौपिन्त उपाध्याययातथे लहिमा:। यदि इपिं देशय् च्वनाच्वंगु जुइ, कायूयापाखें सेवाया प्रतिका (आशा) यानाच्वनी, सेवा हे यायेमा:। अले इमिके वास: मदुसा, थ:के च्वंगु बिइमा:। मदुसा भिक्षाटन वना: माला: हे बिइमा:। दाजुकिजा व तताकैहपिन्त जक इमिके दुगु हे मिलेयाना: हे बिइमा:। यदि मदुसा थ:केच्वंगु बिरामीबलय् तक्क बिया: लिपा दयेवं कायेमा:। मदुसा दोषारोपन यायेमज्जु। थ:थिति मखुम्ह कैहेया भातयात वास: यायेगु व वास: बिइगु उचित मजु। “छिमि भातयात ब्यु” धका: धया: जक कैहेयात बिइमा:। दाजुकिजाया कलापिन्त नं थ्वहे विधि ख:। इमि कायूपिन्त जक थ्वया थ:थितिपिं हे ख: धका: इमित सेवा यायेगु उचित ख:।

आबाध धयागु छुं गुगु ल्वय्। व ल्वचं कयाचनेवं बाधा जुइ, उकिं वास: याना: मदयुकेमा: त्वा:थलेमा:। यदि छुं समय तक्क वास: याना: नं शान्त मज्जुसा, न जिं छं च्यो मखु, ज्यामि नं (नकातम्ह नं) मखु, छन्त हे पालन पोषन यायां था:गा: मदूगु संसारचक्रय् दु:ख सिया धका: थ:गु शरीरयात निन्दा याना: श्रमणधर्म पालन यायेमा:।

ग्रन्थ धयागु परियत्ति सयेका (वयेका) यंकेगु ख:। उगु पाठ यायेगु आदिद्वारा नित्यरूपं बेस्त जुयाच्वनीम्हसित बाधा जुइ, मेपिन्त जुइमखु। थन थुपिं घटना खँत ख: मज्झिमभाणक देव स्थविर, भीसं न्यना, मलयवासी स्थविरयाथाय् लिक्क वना: कर्मस्थान पवन। स्थविरं छ परियत्तिइ गथे ख:, आवुसो, धका न्यन। मध्यमं जि, भन्ते, प्रगुणम्ह (प्व:ख्तम्ह) ख:।

आवुस, थुगु मज्झिमनिकाय धयागु वयेक थाकूगु ख:, मूलपण्णासक पाठ यानाच्वंम्हसिया मज्झिमपण्णासक वइ, उगु पाठ यानाच्वंम्हसिया उपरिपण्णासक वइ, छन्त गनं कमस्थान दइ? भन्ते, छ:पिनिथाय् लिक्क कर्मस्थान प्राप्त याना: हानं स्वयेमखु धका कर्मस्थान कया: भिंगुदँ तक्क पाठ यायेगु मयासे नीदँ दुबलय् अर्हतत्त्व प्राप्त याना: पाठ यायेत व:पिं भिक्षुपिन्त “नीदँ तक्क जिं, आवुसो, परियत्ति मस्वयासां नं, जिं थन लुमंनि, शरु या” धका: धया: शुरुवातं निसें कया: अन्त तक्क छग: आखलय् नं वया शंका मजुल।

करुलियगिरिवासी नाग स्थविर नं भिंच्यादँ परियत्तियात त्व:ता भिक्षुपिन्त धातुकथा ब्वंकल। गामवासी स्थविरपिं नापं संसर्ग याना: जुयाच्वंपिं इमि छगू न्हास: नं त्वाक:बुक: जुया: व:गु मजुल।

महाविहारय् नं त्रिपिटक चूलाभय धयाम्ह स्थविर अर्थकथा मब्बंसे हे न्यागु निकायया पुचलय् स्वंगू पिटक वर्णन याये (परिवर्तन याये) धका: लुँया बाजं थाय्केबिल। भिक्षुसङ्गं गुम्ह आचार्यपिनिपाखें सयेकूगु ख:, थ: आचार्ययाके ब्वनागु जक धा, मेगु धाय्के बिइमखु धका धाल। उपाध्यायं नं थ:गु उपस्थानया नितिं व:म्ह वयाके न्यन “आवुस, छं बाजं थाय्के बियागु ला?” ख:, भन्ते। छु कारणं? परियत्तिं, भन्ते, वर्णन याये धका:। आवुस अभय, थ्व पदयात आचार्यपिसं गथे धाइ? थथे धाइ, भन्ते। स्थविर ‘हुं’ धका गन (पन, निषेध यात)। हानं वं मेमेगु परियायकथं थथे धाइ भन्ते धका: स्वक्वतक धाल। स्थविर फुककं ‘हुं’ धका गना: (पना: “आवुस, छं न्हापां धा:गु हे आचार्यमार्ग ख:, आचार्यया समुखय् ‘थथे आचार्यपिसं धाइ’ धका: क्वातुक धाये मफुत। छ हुँ, थ: आचार्यपिनिथाय् लिक्क वना: न्यं।” गन, भन्ते, जि वनेगु? गङ्गाया उखे रोहण जनपदय् तुलाधार पर्वतया विहारय् फुक परियत्ति व:म्ह महाधर्मरक्षित स्थविर धयाम्ह च्वनाच्वन,

वयाथायू हूं। साधु, भन्ते धकाः स्थविरयात वन्दना यानाः न्यास भिक्षुपिं नापं स्थविरया लिक वनाः वन्दना यानाः फयेतुत। स्थविर छायू वयागु धकाः न्यन। धर्मया खं न्यनेत, भन्ते। आवुस अभय, दीघनिकाय व मज्झिमनिकायया बारयू जिके ईलयूव्यलयू न्यनिइ। ल्यंदुगु जक न्हापा जिं स्वीदंति न्हापा स्वये मनं। यद्यपि छं चान्हयू जिथायू लिक वना न्यंकी (पाठ या)। जि छन्त न्हिनयू कने। वं साधु, भन्ते धकाः अथेहे यात। परिवेणया लुखायू महामण्डप दयेकाः गांवासीपिं न्हिथं धर्मश्रवणया नितिं वइ। स्थविरं चान्हयू न्यंकिइ। वं न्हिनयू ककं छसिंकथं देशना सिधयेकाः अभय स्थविरया लिक चकतिइ फयेतुनाः “आवुस, जित कर्मस्थान कं” धकाः धाल। भन्ते, छु धयाः बिज्यानागु, छु जिं छःपिंथायू लिक हे न्यनागु मखुला? छु जिं छःपिंसं स्यूगु हे कनेगु ला? अनंलि वयात स्थविरं आवुस, वंमहसिया थ्व मेगु मार्ग धयागु खः धका धाल। भीसं न्यना, उबले अभय स्थविर स्रोतापन्न जुल। अले वं वयात कर्मस्थान बियाः वयाः लोहप्रासादयू धर्म कनाच्चंबलयू स्थविर परिनिर्वाण जुल धका न्यन (सिल)। न्यनाः “आवुस, चीवर हिं” धकाः चीवर पारुपन यानाः “आवुस, भी आचार्ययात अर्हत्तमार्ग योग्यम्ह खः। भी आचार्य, आवुस, तप्यंक वनीम्ह भिंम्ह सलथें जाम्ह खः। वं थः धर्मया अन्तेवासिकया लिक चकतिइ फयेतुनाः ‘जित कर्मस्थान कं’ धकाः धाल। आवुसो, स्थविरयात अर्हत्तमार्ग योग्यम्ह खः।” थुजापिन्त ग्रन्थ बाधा जुइमखु धयागु खः।

ऋद्धि धयागु पृथग्जनपिनिगु ऋद्धि। उगु ऋद्धि थसःपाया घनाच्चंम्ह मचाथें, चिमागु वामाथें रक्षा यानाः तये थाकुगु जुइ। भतिचां जक नं नष्ट जुइ। उगु ऋद्धि विपश्यनायात बाधा जुइ, समाधियात जुइमखु, समाधियात लाभ यानाः प्राप्त यायेमाःगुलिं। उकिं विपश्यना यायेमाहसिनं ऋद्धिया पलिबोधयात त्वाःथलेमाः (मदयूकेमाः), मेगुलिं ल्यंदुगु खः। थ्व थन तक्क पलिबोधकथाया विस्तृत खः।

कम्मट्टानदायकवण्णना (कर्मस्थान दायकया वर्णन)

४२. कर्मस्थान दायक कल्याणमित्रया लिक वनाः धयागु थन कर्मस्थान निथी दुः न्हाथासं माःगु कर्मस्थान (सब्बत्थककम्मट्टान) व परिहरण कर्मस्थान (पारिहारिककम्मट्टान)। अन न्हाथासं माःगु कर्मस्थान धयागु भिक्षुसङ्घादिइ मैत्रीभाव व मरणस्मृति। अशुभसंज्ञा नं धकाः गुलिसिनं धाइ।

कर्मस्थान याइम्ह भिक्षुं न्हापां सिमाना निर्णया यानाः सिमानायू दुने च्वपिं भिक्षुसङ्घप्रति सुखी जुइमा, पंगः (तं) मदुपिं जुइमा धकाः मैत्रीभाव वृद्धि यायेमाः। अनंलि सिमानायू दुने च्वपिं देवतापिंप्रति। अनंलि भिक्षाटन वनेगु गांया नायोतयूत। अनंलि अनच्चंपिं मनूत निसें कयाः फुक सत्त्वपिन्त। वं भिक्षुसङ्घप्रति मैत्रीद्वारा सहवासीपिनिगु चित्त क्यातुका विइ। अले वया इपिं सुखसंवासपिं जुइ। सिमानायू दुने च्वपिं देवतापिंप्रति मैत्रीद्वारा क्यातुगु चित्तपिं देवतापिंसं धार्मिक रक्षाद्वारा बांलाक सुरक्षितम्ह जुइ। भिक्षाटन वनेगु गांया नायोतयूत मैत्रीद्वारा क्यातुगु चित्तया सन्तति दुपिं नायोतयूसं धार्मिक रक्षाद्वारा सुरक्षित परिष्कारम्ह जुइ।

अन मनूतप्रति मैत्रीद्वारा इपिं प्रसन्न मनपिनिनिपाखें निन्दा मदयेक जुयाच्चनिइ। फुक सत्त्वप्राणिप्रति मैत्रीद्वारा फुकथायू बिघ्नबाधा मदयेक जुइम्ह जुइ। मरणस्मृति जक अवश्य नं जि सीमानि धकाः बिचाः यायेवं अनुचित अन्वेषणयात त्याग यानाः उत्तरोत्तर संवेग वृद्धिगु मनम्ह व अनासक्त वृत्तिम्ह जुइ। अशुभसंज्ञायात परिचित चित्तम्हसिया दिव्य-आरम्भणयू लोभबशं वया चित्तयात बशयू काइमखु (चाःहुक ज्वनाः तइमखु)।

थथे आपालं उपकारगु फुकथायू माःगु व आवश्यकगु धकाः व योगानुयोगया थायू धकाः मनं तुनातःगु (अभिप्रायगु) जुयाः फुक थासयू माःगु कर्मस्थान धकाः धाइ।

पीगू कर्मस्थान मध्ययू गुम्हसित गुगु चरित्रानुकूलगु खः, उगु वं नित्यरूपं पालन यानाः यंकेमाः, च्वयू च्वयूया भाविता याइम्हसिया पदस्थान जूगु कारणं परिहरण कर्मस्थान धकाः धाइ। थथे थुगु निथी नं कर्मस्थान गुम्हसिनं बिइ, थ्व (व) कर्मस्थान दायक खः। उम्ह कर्मस्थान दायकयात कल्याणमित्र धका धाइ -

प्रिय, गौरवनीय, सेवनीय, वक्ता, व वचनयात सह याइम्ह।

गम्भीरगु खं कनीम्ह, मखूगु थासयू मछुवइम्ह।^{११}

^{११} (अ० नि० ७.३७)

थुजागु गुण आदिं युक्तम्ह निश्चय नं हितैषी व वृद्धि जुइगु पक्षय् च्वनीम्ह कल्याणमित्र खः।

“जि, आनन्द, कल्याणमित्रया कारणं जन्म जुइगु स्वभाव धर्म सत्त्वपिं जन्मं मुक्त जुइ”^{१२} धकाः आदि वचनकथं सम्यक् सम्यक्सम्बुद्ध हे फुक आकारं सम्पन्नम्ह कल्याणमित्र खः। उकिं वसपोल दुसा वसपोल भगवान् बुद्धया हे लिक कयागु कर्मस्थान सुगृहीत जुइ। परिनिर्वाण जुया बिज्याये धुंका वसपोल मदयेधुंका जक चयेम्ह महाश्रावकपिं मध्यय् गुम्ह दनी, उम्हसिया लिक कायेगु उचित जुइ। व नं मदुसा गुगु कर्मस्थान ग्रहण यायेगु इच्छा जुइ, उगुहे अनुसारं प्यंगू व न्यागूगु ध्यान उत्पन्न यानाः ध्यानया पदस्थानगु विपश्यना वृद्धि यानाः आस्रवक्षय प्राप्तम्ह क्षीणान्नवया लिक कायेमाः।

छु क्षिणास्रवं जि क्षिणास्रव खः धकाः थःत प्रकाश याइला? छु धायेगु, कर्मस्थान याइगु भावयात सिइकाः हे क्यनिइ। छु अस्सगुत्त स्थविरं कर्मस्थान शुरुयाम्ह भिक्षुयात “श्व कर्मस्थान कारक खः” धकाः सिइकाः आकाशय् छ्यंगुया आसन लायाः अन मुलपतिं थ्यानाः फयेतुना कर्मस्थान कन।

उकिं यदि क्षिणास्रव प्राप्त जूसा, श्व बांहे लात, यदि प्राप्त मजूसा, अनागामी, सकृदागामी, स्रोतापन्न, ध्यानलाभी पृथग्जन, त्रिपिटकधर, द्विपिटकधर, एकपिटकधर मध्यय् न्ह्यःने न्ह्यःने च्वम्हसिथाय् लिक। एकपिटकधर नं मदुसा छगू सङ्गीतिइ अर्थकथासहित प्रगुणम्ह खः, थुम्ह लज्यालु खः, वयाथाय् लिक कायेमाः। थुजाम्ह तन्तिधर, वंशया अनुरक्षक, प्रवेणी पालक आचार्य आचार्यया बिचाः दुम्ह हे जुइ, थःगु बिचाः दुम्ह जुइमखु। उकिं हे पुलांपिं स्थविरपिसं “लज्यालुं रक्षा याइ, लज्यालुं रक्षा याइ” धकाः स्वक्वतक धाल।

न्हापा धयावयापिं क्षिणास्रवादिपिसं थन थम्हं प्राप्त यानागु मार्ग हे कनिइ। बहुश्रुतं जक उम्ह थुम्ह आचार्यया लिक वनाः सयेकागु व न्यानागुयात परिशुद्ध यानाः उगुं थुगुं सूत्र व कारणयात बिचायानाः उचितगु व अनुचितगु मिलेयानाः गहनगु (घनघोरगु) थासय् वम्ह तधिम्ह किसिंथें तःकागु लँ वनाच्चंबल्य् क्यनाः कर्मस्थान कनिइ। उकिं थुजाम्ह कर्मस्थान दायक कल्याणमित्रया लिक वनाः वयात व्रतप्रतिपत्ति (सेवाटहल) यानाः कर्मस्थान कायेमाः।

यदि थुम्ह छगू विहारय् हे दुसा, प्राप्त जुइ, श्व बांहे लात, यदि मदुसा, गन व च्वनाच्वन, अन वनेमाः। वनेबल्य् तुति सिलाः चिकनं बुलाः लाकां न्ह्यानाः कुसा ज्वनाः चिकं त्वाचा, कस्ति व साखति आदि ज्वंके बियाः शिष्यपिसं चाहुइकाः वनेमज्यू। वनेगु व्रतयात (गमिकवत्त) जक पूर्ण यानाः थःगु पात्र चीवर थम्हं हे ज्वनाः लँया दथुइ गुगु गुगु विहारय् दुहाँ वनिइ (अन अन) फुकथाय् व्रतप्रतिपत्ति (सेवाटहल) यायां याउँगु परिष्कारं परम सल्लेख वृत्तिम्ह जुयाः वनेमाः।

उगु विहारय् दुहाँ वनीम्ह लँया दथुइ हे दतिवन उचितगु (कप्पिय) याकेबियाः ज्वनाः दुहाँ वनेमाः, ल व “पलख विश्राम कयाः तुति सिलेगु व चिकनं बुलेगु आदि यानाः आचार्यया लिक वने” धकाः मेगु परिवेणय् दुहाँ वनेमज्यू। छाय्? यदि अन उम्ह आचार्यया मिलेमजूपिं भिक्षुपिं दयेफु, इमिसं वयागु कारण न्यनाः आचार्यया निन्दायात प्रकाश यानाः “यदि वयाथाय् वयागुसा, छ नाश जुल” धकाः मन सुख मदयेका बिइफु (पश्चाताप यायेफु), उकिं यानाः अनं हे लिहाँ वनेमाः, उकिं आचार्यया च्वनीगु थाय् न्यनाः तप्यंक अन हे वनेमाः।

यदि आचार्य क्वकालिम्ह जूसा, पात्र चीवर ग्रहण यायेगु आदि ज्या यायेमज्यू। यदि थकालीम्ह जूसा, वनाः आचार्ययात वन्दना यानाः दनाः च्वनेमाः। “पात्र व चीवर छथाय् ति” धकाः धायेवं तयेमाः। “लः त्वं” धकाः धायेवं यदि इच्छा दुसा त्वनेमाः। “तुति स्यु” धकाः धायेवं न्हापां तुति सिलेमज्यू। यदि आचार्य हयातःगु लः जूसा, श्व उचित मजू। “आवुस, तुति स्यु, जिं हयाः तयागु लः मखु, मेपिसं हयातःगु खः” धकाः धायेवं जक गन आचार्य खनिमखु, उजागु किनाच्चंगु थासय् वा विहारया खुल्लागु थासय् वा छखेलिक फयेतुनाः तुति सिलेमाः।

यदि आचार्य चिकं त्वाःचा हःसा, दनाः निपा ल्हातं सत्कार पूर्वक कायेमाः। यदि मकाल धाःसा, “श्व भिक्षु आवं निसें हे नापं छ्यले मं मदुम्ह जुल” धकाः आचार्यया खिन्न जुइफु। कयाः न्ह्यःनेहे च्वनाः तुतिइ चिकं बुलेमज्यू। यदि उगु चिकं आचार्यया म्हाय् बुलिइगु जूसा, उगु उचित मजू। उकिं छ्यनय् बुलाः ब्वहल्य् आदि थासय् जक बुलेमाः। “आवुस, श्व फुकथासय् बुलेगु चिकं खः, उकिं तुतिइ नं बु” धकाः धायेवं जक भतिचा छ्यनय् बुलाः तुतिइ बुइमाः “श्व चिकं त्वाःचा तयाच्वना, भन्ते” धकाः धयाः आचार्य कायेवं बिइमाः।

^{१२} (सं० नि० १.१२९; ५.२)

वयागु दिन्यु हे “भन्ते, जित कर्मस्थान कना: बिज्याहुँ” धका: थथे धायेमज्यू। कन्हेखुन्हु निसैं यदि आचर्यया न्हिथंया उपस्थापक दुसा, वयाके प्रार्थना याना: व्रतसेवा यायेमा:।

यदि प्रार्थना या:सां नं मब्यूसा, अवकाश दयेवं हे सेवा यायेमा:। सेवा याइम्हं चिपुगु, मध्यस्थगु व त:पुगु याना: स्वपु दतिवनत ल:ल्हाना (लिक यंका:) बिइमा:। क्वा:गु व ख्वाउंगु याना: निथी ख्वासिलेगु ल: व म्व:ल्हुइगु ल: तयार याना: बिइमा:। अनंलि गुगु आचार्य स्वन्हुयंकं सेवन याइ (नइ), उजागु हे नित्यरूपं ल:ल्हाना: बिइमा:। नियमितगु सेवन मयासे उगु थुगुं परिभोग या:सा, दुगुहे लिक यंका: ल:ल्हाना: बिइमा:। छु अप्व: धायेगु? गुगु भगवानं “भिक्षुपिं, शिष्यं आचार्यप्रति बांलाक सेवा यायेमा:। अन थ्व बांलाक सेवा यायेगु धयागु, न्हापनं हे दना: लाकां त्व:ता एकांश उत्तरासङ्ग याना: दतिवन बिइमा:, ख्वा: सिलेगु ल: बिइमा:, आसन लायेमा:। यदि यागु दुसा, थल सिला: यागु ल:ल्हाना: बिइमा:”^{९३} धका: आदि स्कन्धकय् बांलागु व्रत प्रज्ञप्त यानात:गु ख:, उगु फुक्कं यायेमा:।

थथे व्रतसेवाद्वारा गुरुयात प्रसन्न याना: सन्ध्या इलय् वन्दना याना: हुँ धका: विदा बिइवं वनेमा:, गुबलय् आचार्य छाय् वयागु धका: न्यनिइ, उबले वयागु कारण कनेमा:। यदि आचार्य मन्यंसा, व्रतसेवाय् लयूता:सा, भिन्हु वा बाछि दयेवं छन्हु विदा ब्यूसां नं मवंसे मौका दयेका: वयागु कारण कनेमा:। बेइलय् वना: छाय् वयागु धका: न्यनेवं वयागु कारण कनेमा:। यदि वं (आचार्य) सुथे हे वा धका: धा:सा, सुथे हे वनेमा:।

यदि वया उगु इलय् पित्तया त्वचं प्वा: स्थानाच्चन, अनीया मन्दतां याना: भोजन पचय् याये मफयाच्चन वा मेगु छुं नं त्वचं बाधा बियाच्चन धा:सा उगु यथाभूतरूपं कना: थ:त अनुकूलगु ई कना: उगु इलय् लिक वनेमा:। अनुकूल मज्जुगु इलय् कंसां नं कर्मस्थानयात मनय् तये फइमखु। थ्व कर्मस्थान दायक कल्याणमित्रया लिक वना: धयागुया थन विस्तृत खँ ख:।

चरियावण्णना (चर्याया वर्णन)

४३. आ: थ:गु चर्यानुकूल धयागु थन चर्या धयागु चरित्रत ख: - रागचरित्र, द्वेषचरित्र, मोहचरित्र, श्रद्धाचरित्र, बुद्धिचरित्र व वितर्कचरित्र। गुलिसिं राग आदिया संसर्ग सन्निपातकथं मेगु नं प्यंगू दु, अथेहे श्रद्धादिया नं याना: थुपिं च्यागू नापं भिंयंगू धयातल (काइ, याइ)। थथे भेदगु धायेवं (कनेबलय्) रागादियात श्रद्धादि नापं संसर्ग (मिले) याना: आपालं चरित्र दइ, उकिं संक्षिप्तं खुगूहे जक चरित्र दु धका: सिइकेमा:। चरित्र, प्रकृति स्वभाव, विपुलताया (उत्सन्नताया) अर्थकथं छगु। इमिगु अनुसारं खुगूहे चरित्रपिं पुद्गलपिं दइ - रागचरित्रम्ह, द्वेषचरित्रम्ह, मोहचरित्रम्ह, श्रद्धाचरित्रम्ह, बुद्धिचरित्रम्ह व वितर्कचरित्रम्ह।

अन गुगुलिं रागचरित्रयात कुशल उत्पन्न (प्रवृत्त) जुइगु इलय् श्रद्धा प्रबल जुइ, रागया लिकला:गु गुणं याना:। गथेकि अकुशलया पक्षय् राग क्यातुइ (नाइ), उलि छाइ मखु, थथे कुशलया पक्षय् श्रद्धा ख:। गथे रागं वस्तुकामय् मालिइ, थथे श्रद्धां शीलादि गुणय् (मालिइ)। गथे रागं अहितयात परित्याग याइमखु, थथे श्रद्धां हितयात परित्याग याइमखु, उकिं रागचरित्रया श्रद्धाचरित्रम्ह मिलेजुइ।

गुगुलिं द्वेषचरित्रया उत्पन्न जुइगु इलय् प्रज्ञा प्रबल जुइ, दोषया लिकला:गु गुणं याना:। गथेकि अकुशलया पक्षय् दोषया छाइगु व आरम्भणय् प्यमपुनीगु जुइ, थथे कुशलया पक्षय् प्रज्ञा ख:। गथे व दोषया मखुगु दोषहे मालिइ, थथे प्रज्ञां ख:गु दोष जक मालिइ। गथे दोष सत्त्वपिन्त परित्याग यायेगुभाव उत्पन्न जुइ, थथे प्रज्ञां संस्कारयात त्याग यायेगु आकारं उत्पन्न जुइ, उकिं द्वेषचरित्रया बुद्धिचरित्रम्ह मिलेजुइ।

गुगुलिं मोहचरित्रया अनुत्पन्न कुशल धर्मत उत्पन्नया नितिं कुत: या:सां नं प्राययाना: विघ्नबाधा याइगु वितर्कत उत्पन्न जुइ, मोहया लिकला:गु लक्षणं याना:। गथेकि मोह व्याकुलताया कारणं थातं च्वनीमखु, थथे वितर्क नाना प्रकारं वितर्क याइगुलिं (थातं च्वनीमखु)। गथे व मोह क्वातुक ज्वना: मतइगुलिं चञ्चल जुइ। अथेहे वितर्क याकनं कल्पना याइगुलिं (चञ्चल जुइ), उकिं मोहचरित्रया वितर्कचरित्र मिलेजुइ।

मेपिसं तृष्णा, मान व दृष्टिकथं मेगु नं स्वंगू चरित्र दु धाइ। अन तृष्णा रागहे ख:, मान जक उगुनापं सम्प्रयुक्त याना: उगु निगूलिं रागचरित्रयात पुला: वनीमखु। दृष्टिया मोहनिदानया कारणं दृष्टिचरित्रया मोहचरित्र लिसे हे वनी।

४४. थुजागु उर्पिं चरित्रत छु कारणं (निदान) खः? गथे सिइकेगु “थ्व व्यक्ति रागचरित्रम्ह, थ्व व्यक्ति द्वेषादि मध्यय् मेगु चरित्रम्ह?” छु चरित्रम्ह पुद्गलयात छु अनुकूल जू?

अन न्हापांगु स्वंगू चरित्रत पुर्वजन्मय् यानावःगु कर्मया कारणं (निदान) खः, धातुदोषया निदान धका नं गुलिसिनं धाइ। न्हापा भीसं न्यना, यःइगु ज्या व शुभकर्म आपालं याइम्ह रागचरित्रम्ह जुइ, स्वर्ग च्युत जुया थन उत्पन्न जुम्ह। न्हापा पालेगु, स्यायेगु व चिइगु वैरकर्म आपालं याइम्ह द्वेषचरित्रम्ह जुइ, नर्कयोनीं च्युत जुयाः थन उत्पन्न जुम्ह। न्हापा मद्यपान आपा याइम्ह न्यनेगु व न्हासः तयेगु मदुम्ह मोहचरित्रम्ह जुइ, पशुयोर्निं च्युत जुयाः थन उत्पन्न जुम्ह धकाः थथे पुर्वजन्मय् यानावःगु कर्मया कारणं (निदान) धका धाइ। निगू धातुया विपुलताम्ह व्यक्ति मोहचरित्रम्ह जुइ पृथ्वीधातु व आपोधातु। मेगु निगू विपुलताम्ह द्वेषचरित्रम्ह। फुक समानताम्ह जक रागचरित्रम्ह खः। दोषत मध्यय् खै अप्वः दुम्ह रागचरित्रम्ह जुइ। वायु अधिकम्ह मोहचरित्रम्ह खः। खै अप्वः दुम्ह मोहचरित्रम्ह खः। वायु अधिकम्ह रागचरित्रम्ह याना थथे धातुदोषनिदान धकाः धाइ।

अन गुगुलिं न्हापा यःइगु ज्या व शुभकर्म आपालं याइम्ह नं व स्वर्ग च्युत जुया थन उत्पन्न जुम्ह नं फुक्कं रागचरित्रम्ह जुइमखु, न मेपिं द्वेषमोहचरित्रपिं जुइ। थथे धातुया नं च्वय् धयावयागु नियमकथं पूर्णगु नियम धयागु मदु। दोष नियमय् राग व मोह निगू हे जक धयातःगु खः, व नं न्हाःने व लिउने विरोधीगु हे खः। श्रद्धाचरित्र आदिइ छम्हसियागु नं निदान (कारण) कनाः मतल। उर्किं थुपिं फुक्कं अनिश्चित कथन खः।

थुपिं थन अर्थकथाचार्यपिनिगु मतानुसारं निश्चय यानातःगु खः, उत्सद कीर्तनय् थथे धयातःगु जुल^{१४} “थुपिं सत्त्वपिं न्हापाया हेतुनियमकथं लोभ उत्सद, द्वेष उत्सद, मोह उत्सद, अलोभ उत्सद, अद्वेष उत्सद, अमोह उत्सद जुइ।

गुम्हसिया कर्म याइगु क्षणय् लोभ प्रबल जुइ, अलोभ दुर्बल जुइ, अद्वेष व अमोह प्रबल जुइ, द्वेष व मोह दुर्बल जुइ, वया मन्दगु अलोभं लोभयात क्वत्यले फइमखु।

अद्वेष व अमोह जक प्रबल जुइवं द्वेष व मोहयात क्वत्यले फइ। उर्किं व उगु कर्म ब्यूगु प्रतिसन्धिकथं उत्पन्न जूम्ह लोभी जुइ सुखशील, अक्रोधी व प्रज्ञावानम्ह वज्र समानगु ज्ञान दुम्ह।

गुम्हसिया कर्म याइगु क्षणय् लोभ व द्वेष प्रबल जुइ, अलोभ व अमोह दुर्बल (मन्द) जुइ, अमोह प्रबल जुइ, मोह दुर्बल जुइ, व न्हापाया नियमकथं लोभी व दुष्ट नं जुइ। प्रज्ञावानम्ह जक वज्र समानगु ज्ञान दुम्ह दत्ताभय स्थविरथे जुइ।

गुम्हसिया कर्म याइगु क्षणय् लोभ, अद्वेष व मोह प्रबल जुइ, मेगु दुर्बल जुइ, व न्हापाया नियमकथं लोभी व बुद्धि मदुम्ह, शील दुम्ह व अक्रोधी जुइ (वाकुल स्थविरथे)।

अथेहे गुम्हसिया कर्म याइगु क्षणय् लोभ, द्वेष व मोह स्वंगूलिं प्रबल जुइ, अलोभ आदि मन्द जुइ, व न्हापाया नियमकथं लोभी, दुष्ट व मुख जुइ।

गुम्हसिया कर्म याइगु क्षणय् अलोभ, द्वेष व मोह प्रबल जुइ, मेगु मन्द जुइ, व न्हापाया नियमकथं निर्लोभी व अल्प क्लेशम्ह जुइ, दिव्य आरम्भण खनां नं निश्चलम्ह जुइ, तर दुष्ट व म्हो प्रज्ञा दुम्ह जुइ।

गुम्हसिया कर्म याइगु क्षणय् अलोभ, अद्वेष व मोह प्रबल जुइ, मेगु मन्द जुइ, व न्हापाया नियमकथं निर्लोभी, दुष्ट मखुम्ह व शील दुम्ह जुइ, तर मुख जुइ।

अथेहे गुम्हसिया कर्म याइगु क्षणय् अलोभ, द्वेष व अमोह प्रबल जुइ, मेगु मन्द जुइ, व न्हापाया नियमकथं निर्लोभी व प्रज्ञावानम्ह जुइ, तर दुष्ट व क्रोधी जुइ।

गुम्हसिया कर्म याइगु क्षणय् अलोभ, अद्वेष व अमोह स्वंगूलिं प्रबल जुइ, लोभ आदि दुर्बल जुइ, व न्हापाया नियमकथं महासङ्गरक्षित स्थविरथे निर्लोभी, दुष्ट मखुम्ह व प्रज्ञावानम्ह जुइ” धकाः।

थन गुम्ह लोभी धकाः धाःगु खः, थ्व रागचरित्रम्ह खः। दुष्ट व बुद्धि मदुपिं द्वेषमोहचरित्रपिं खः। प्रज्ञावानम्ह बुद्धिचरित्रम्ह खः। निर्लोभी व दुष्ट मखुम्ह प्रसन्न स्वभावं यानाः श्रद्धाचरित्रम्ह खः। गथे अमोहपरिवारगु कर्म उत्पन्न जूम्ह बुद्धिचरित्रम्ह, थथे प्रबल श्रद्धापरिवारगु कर्म उत्पन्न जूम्ह श्रद्धाचरित्रम्ह खः। कामवितर्कादि परिवारगु कर्म उत्पन्न जूम्ह वितर्कचरित्रम्ह। लोभ आदि त्वाकःज्यागु परिवारगु कर्म उत्पन्न जूम्ह मिश्रितचरित्रम्ह खः। थथे लोभ आदिइ मेमेगु परिवारं प्रतिसन्धिजनक कर्म चरित्रतय्यगु निदान धकाः सिइकेमाः।

^{१४} (ध० स० अ० ४९८)

द्वछ। गुगु धयाबिज्यागु खः, थ्व व्यक्ति रागचरित्रम्ह आदि गथे सिइकेमाः। अन थ्व नियम खः।

इर्यापथकथं, ज्याकथं, भोजन याइगुकथं, स्वइगु आदिकथं।
व धर्म (स्वभाव) प्रवृत्तिकथं, चरित्रत वर्णन यानातल।।

अन इर्यापथकथं धयागु रागचरित्रम्ह स्वभाविकरूपं वनीबलय् चलाखगु (दक्षगु) तालं वनिइ, तिजक तुति दिकिइ, माथं वंक (सम्म जुइक) तुति दिकिइ, सम्म जुइक तुति ल्हनिइ, वया पालिखाँय् दथुइ थहाँ वइ।

द्वेषचरित्रम्ह तुतिया च्वां (पतिनं) गाः म्हुइथें यानाः वनिइ, हथासं (याकनं) तुति दिकिइ (पलाः छिइ), हथासं तुति ल्हनिइ, वया पालिखाँय् गाः वनिइ। मोहचरित्रम्ह व्याकुलगु गतिं वनिइ, खाम्हंथें पला छिइ, खाम्हंथें पला ल्हनिइ, वया पालिखाँय् माथं वनिइ। थ्व मागण्डियसूत्र उत्पत्तिइ आज्ञा जुयाः बिज्यात -

“रागीया पालिखाँय् दथुइ थहाँ वइ, द्वेषीया पालिखाँय् गाः वनिइ।
मुख्या जुइ माथं वनाच्वंगु, सांसारिक बन्धन त्वःधुम्हसिया थुजागु पालिखाँय् जुइ।।”

थाय् नं रागचरित्रया सुन्दर (मधुराकारगु) व मनोहर (प्रसन्नगु) जुइ, द्वेषचरित्रया कडागु, मोहचरित्रया त्वाकःबुकःगु आकार जुइ। द्यनेगु थाय् नं थ्वहे विधि खः। रागचरित्रम्ह विस्तारं सम्म जुइक लासा लायाः विस्तारं ग्वःतुलाः म्हुया अङ्गप्रत्यङ्गत मिलेयानाः सकसियां प्रसन्न जुइगु आकारकथं दनी, थंसां नं याकनं मदंसे शंका दुम्हं बिस्तारं लिसः बिइथें विस्तारं दनी। द्वेषचरित्रम्ह याकनं उखेंथुखे लासा लायाः म्हु कयेकुंका दनी, थंसां नं हथासं दनाः तं चाम्हं लिसः बिइथें याकनं दनी। मोहचरित्रम्ह मिले मजुइक लासा लायाः म्हु उखेंथुखे सनाः अप्वःयाना क्वपुसां पुयाः दनी, थंसांनं हुं हुं यानाः विस्तारं दनी। श्रद्धाचरित्र आदि जक थन रागचरित्र आदिपिं नापं मिलेजुइ, गुगुलिं उकिं इमि नं उजागु हे इर्यापथ जुइ। थथे थनतक इर्यापथकथं चरित्रया खँत वर्णन यानातल।

ज्या धयागु बँ पुइगु आदि ज्या मध्यय् रागचरित्रम्ह बांलाक तुफि ज्वनाः विस्तारं फि छ्यालबछ्याल मजुइक सिन्दुवार स्वां लायेथें सफा व माथंवंक (सम्म जुइक) बँ पुइ।

द्वेषचरित्रम्ह क्वातुक तुफि ज्वनाः याकनं निखें फि ब्येकाः खारखार सः वयेकाः सफा मजुइक व माथं मवंक बँ पुइ। मोहचरित्रम्ह छ्वासुक तुफि ज्वनाः त्वाकःबुकः व थाय्थासय् त्यंकाः सफा मजुइक व माथं मवंक बँ पुइ।

गथे बँ पुइगु खः, थथे हे चीवर हिइगु, रङ्ग छिइगु आदि फुक ज्याय् निपुण, बांलाक, सफा जुइक होशियारपूर्वक याइम्ह रागचरित्रम्ह खः। क्वातुक छकः माथं मवंक याइम्ह द्वेषचरित्रम्ह खः। निपुण मजुइक, व्याकुल, बांमलाक होशियारपूर्वक मयाइम्ह मोहचरित्रम्ह खः। चीवर पुनेगुलिइ नं रागचरित्रया न कसे जुइ नत छ्वासुइ प्यखें चाकःलाक (परिमण्डल) प्रसन्नगु जुइ। द्वेषचरित्रया कसे जुइ प्यखें चाकः लाइमखु। मोहचरित्रया छ्वासुइ व व्याकुल जुइ। श्रद्धाचरित्र आदिया इमिगु अनुसारं हे सिइकेमाः, उगु स्वभाव मिले जुगुलिं खः। थथे ज्याकथं चरित्र वर्णन यानातल।

भोजन धयागु रागचरित्रम्हसिया साःगु मधुरगु भोजन यइ, नइबलय् तःपे मयासे प्यखें चाकःलाक पे यानाः सवाः काकां विस्तारं नइ, छुं छगू भिंगु प्राप्त जुइवं लय्ताइ सौमनस्य प्राप्त जुइ। द्वेषचरित्रम्हसिया रुक्खा पाउँगु भोजन यइ, नइबलय् म्हुतुइ जायेक पे यानाः सवाः मकासे याकनं नइ, छुं छगू मसाःगु प्राप्त जुइवं तं पिकाइ। मोहचरित्रम्हसिया अनिशित रुचि जुइ, नइबलय् प्यखें चाकः लाइमखु, चिइ पे यानाः थलय् ततं म्हुतुं न्हन्यं चित्त विक्षिप्त जुइम्हथें उगुं थुगुं वितर्क यानाः नइ। श्रद्धाचरित्र आदिपिनि नं इमिगु अनुसारं हे सिइकेमाः, इपिं चरित्रपिं नापं मिले जूगुलिं। थथे भोजन याइगुकथं चरित्रत वर्णन यानातल।

स्वइगु आदिकथं धयागु रागचरित्रम्ह भतिचा जक मनोरमगु रूपयात खनाः आश्चर्य जुम्हथें ताउत स्वइ, भतिचा जकगु गुणय् नं फसेजुइ, दुगु दोष नं ग्रहण याइमखु, लिहाँ वनीबलय् नं त्वःतावने मंमदुम्ह जुयाः अपेक्षा यानाः लिहाँ वनी। द्वेषचरित्रम्ह भतिचा जकगु मनोरम मजुगु रूपयात स्वयाः त्यानुचाम्हथें ताउत स्वइमखु, भतिचा दोषय् नं त्वाइ, दुगु गुण नं ग्रहण याइमखु, लिहाँ वनीबलय् त्वःतावनेगु इच्छाम्ह जुयाः वास्ता मयासे लिहाँ वनी। मोहचरित्रम्ह गुलि नं रूप खनाः मेपिनीगु भरम्ह जुइ, मेपिसं निन्दा याःगु न्यनाः निन्दा याइ, प्रशंसा याःगु न्यनाः प्रशंसा याइ, थ्व अज्ञान

उपेक्षां उपेक्षकम् हे जुइ। थुगु विधि सः न्यनीगु आदिइ नं खः। श्रद्धाचरित्र आदि जक इमिगु अनुसारं हे सिइकेमाः, इपिं चरित्रपिं नापं मिले जूगुलिं। थथे स्वइगु आदिकथं चरित्रत वर्णन यानातल।

धर्म (स्वभाव) प्रवृत्तिकथं धयागु रागचरित्रया माया, ठगपना, घमण्ड, पाप इच्छा, महत्वाकांक्षा, असंतुष्टता, मेपिन्त सुइगु व चपलता यानाः थथे आदि स्वभावधर्मत अप्वःयाना उत्पन्न जुइ। द्वेषचरित्रया क्रोध, शत्रुभाव, गुण मदयेकीगु, तिरस्कारभाव, इर्ष्या, नुगः स्याइगु यानाः थथे आदि उत्पन्न जुइ। मोहचरित्रया सत्यान (मानसिक आलस्य), मिद्ध (शारीरिक आलस्य), औद्धत्य (चञ्चल), कौकृत्य (पश्चाताप), शंका, जिद्विपना, थःगु खँयात त्वःमतुइम्ह यानाः थथे आदि उत्पन्न जुइ। श्रद्धाचरित्रया उदारता, आर्यपिनिगु दर्शनकामना, सद्धर्म न्यनेगु कामना, प्रामोद्य बाहुल्यता, ठगे मयायेगु, मायाजाल मयायेगु, प्रसन्न जुइमाथय् प्रसन्न जुइगु यानाः थथे आदि। बुद्धिचरित्रया सुवच जुइगु (आज्ञाकारी), कल्याणमित्रता, भोजनय् मात्राज्ञता, स्मृतिसम्प्रजन्य, जागृत जुइगुलिइ कुतः याइगु, संवेग यायेमाथाय् संवेग याइगु, व संवेगनीय जुयाः उचितगु कुतः याइगु यानाः थथे आदि। वितर्कचरित्रया अप्वः खँ ल्हाइगु, पुचः मुनेगुलिइ लय्ताइगु, कुशल यायेगुलिइ मं मदइगु, क्वातुक ज्या मयाइगु, चान्हय् कुं वयेका च्वनीगु (चिन्ता याइगु), न्हिनय् च्यानाच्वनीगु (उगु चिन्तागु याइगु), उखेंथुखें ब्वाय् जुइगु यानाः थथे आदि धर्मत अप्वःयाना प्रवृत्ति जुइ। थथे धर्म (स्वभाव) प्रवृत्तिकथं चर्यातय्गु वर्णन यानातल।

गुगुलिं थ्व चर्यावर्णनया विधान फुक प्रकारं न मूलपालिइ नत अर्थकयाय् वःगु खः, केवल आचार्यपिनिगु मत अनुसारं धयातःगु खः, उकिं सारकथं स्वीकार याये मज्यु। रागचरित्रयात च्वय् धयावयागु इर्यापथ आदि द्वेषचरित्रादिपिन्त नं अप्रमाद पूर्वक विहारयाइपिसं यायेफु। मिश्रणचरित्रम्ह छम्ह पुद्गलयात हे जक थीथी लक्षणगु इर्यापथ आदि उत्पन्न जुइमखु। गुगु थ्व अर्थकथातय्के चर्यावर्णनया विधान धयातःगु खः, उगु हे सारकथं स्वीकार यायेमाः। थ्व धयातःगु जुल “चेतोपरियज्ञान (मेपिनिगु मनया खँ स्यूम्ह) प्राप्तम्ह (लाभी) आचार्य चर्या (चरित्र) सिइकाः कर्मस्थान कनी, मेम्हसिनं शिष्ययाके न्यनेमाः।” उकिं चेतोपरियज्ञानं वा उम्ह पुद्गलयाके न्यनाः सिइकेमाः। थ्व व्यक्ति रागचरित्रम्ह, थ्व द्वेषादि मध्यय् मेगु चरित्रम्ह।

४६. छु चरित्रम्ह पुद्गलयात छु अनुकूल जू धकाः थन न्हापां शयनासन रागचरित्रयात, सिलामतःगु बँ समानगु त्वाकः(तख्ता), पाखा मदुगु तृणकुटि वा पर्णशाला आदि मध्यय् छुं छगू धूलं गःगु, चिकंलापातय्सं जाःगु, तःतिज्याःगु (भ्वावःभिबःगु), तःजाः व चिजाःगु (थज्याः व क्वथ्यागु), फोहरगु वा शंका दुगु अपरिशुद्ध विषमगु लँ दुगु थाय्, गन खाता व मेच नं किलं जाःगु बांमलाःगु व दुवर्णगु, गुगु स्वयेवहे घृणा उत्पन्न जुइ, उजागु उचितगु जुइ। न्ययेगु व पुनेगु सिथय् गूगु सुकात भुलिभुलि वयाच्वंगु जालिमरि समानगु नालुकापःथें खरखरमिगु, खितिथाःगु, इयातुसे च्वंगु पुने थाकुगु उचितगु जुइ। पात्र नं दुवर्णगु चाया पात्र वा दुने गथः व पिचु मजुगु गथः दुगु नया पात्र, (गुगु) इयातुगु, आकार बांमलागु छुयँया खप्परथें घृणितगु उचित जुइ। भिक्षाटनया लँ नं गांया लिक् मलाःगु विषमगु मयःगु लँ उचित जुइ।

भिक्षाटनया गां नं गन मनूतय्सं मखेंथें यानाः जुइ, गन छखा छेंय् नं भिक्षा प्राप्त मजुइक पिहाँ वयाच्वंम्हसित “बिज्याहुँ, भन्ते” धकाः आशनशालाय् दुतछ्वयाः यागु भोजन बियाः वनीबलय् सायातथें सा गलय् दुतछ्वयाः वास्ता मयासे (मस्वसे) वनिइ, उजागु उचित जुइ। जलाखःलापिं (लिक् च्वनीपिं) मनूत, दासत, ज्यामित नं बांमलापिं दुर्दशापिं फोहरं च्वनीपिं नवःपिं घच्यापुसेच्वपिं, गुपिसं आदर मतःसे वाँछ्वयेथें यानाः बांमलागु यागु भोजन नकिइ (सेवा याइ), उजागु अनुकूल जुइ। यागु भोजन व खाद्यपदार्थ नं बांमलागु, त्ववनापुइसे मच्वंगु छवया, कुदुसक (दुसि चुं) व च्वकि आदि दयेकातःगु, ध्वगिगु धौ, पाउँगु व पुलांगु (सुकूगु) सागया केँति गुलि नं दुगु खः, केवल प्वाः छगः जाय्केत जक जुइ, उगु उचित जुइ। वया इर्यापथ दनेगु व चंक्रमण यायेगु उचित जुइ। वचूगु आदि वर्णकसिण आरम्भण मध्यय्य गुलि नं अपरिशुद्धगु वर्णत खः, थ्व रागचरित्रयात उचित जुइ।

द्वेषचरित्रया शयनासन उति तःजाःगु नं मखु उति चीजागु नं मखु किचः व लः दुगु थाय् बांलाक अंग, थां व स्वाने विभाजन यानातःगु, बांलाक मालाया ज्या व लताया ज्या यानातःगु, थीथी प्रकारया चित्र अङ्कित, उज्ज्वल, समगु नाइसे क्यातुसे च्वंगु बँ दुगु ब्रह्मविमानथें विचित्र वर्णगु स्वाँमालं प्यनाः अलंकृतगु शुद्ध मनोरम बांलाक लासा लायातःगु खाता मेच उखेथुखे नस्वाः नतुनेत तयातःगु स्वाँया वास्नां सुगन्धितगु खः, गुगु खनेवं हे प्रीति प्रमुदित जुइका बिइगु खः, थुजागु उचितगु खः। वया शयनासनया लँय् फुक समस्या मदुगु शुद्ध व सम्मगु अलंकृत यानातःगुहे जक उचित जुइ। थन शयनासन परिष्कार नं कीत, सर्प, छुँत च्वने मजिइकेत अप्वः मज्यु, छगूहे जक खाता व मेच उचित जुइ। वया न्येगु व पुनेगु नं चीनया कापः व सोमारया कापः नाइसे पिचुसेच्वंगु रेश्मी कापः कपाय्या कापः आदि मध्यय्य गुगु

गुगु प्रणीतगु खः, उगु उगुलिं छबःगु वा निबःगु याउँसै च्वंगु श्रमणपिन्त ल्वयेक रङ्गं छिनातःगु शुद्ध वर्णगु परिष्कार उचित जुइ। पात्र जक बांलागु आकारगु लः प्वःचा समानगु मणिथें पिचुसे निर्मलगु व श्रमणपिन्त ल्वःगु सुपरिशुद्ध वर्णगु नया पात्र उचित जुइ। भिक्षाटनया लँ समस्या मदुगु सम्मगु, यःयापुसेच्वंगु गां नं उति तापाःगु नं मखु व लिक नं मखुगु उचित जुइ। भिक्षाटनया गांमय् नं गन मनूतय्सं “आः आर्य बिज्याइ” धकाः लः हायानाः बँ पुनाः आसन लायाः लँस्वः वनाः पात्र कयाः छैय् दुतछ्वयाः लायातःगु आसनय् फयेतुकाः सत्कार पूर्वक थपिनिगु ल्हातं नकिइ (सेवा याइ), उजागु उचित जुइ। गुपिं वया जलाखःलापिं खः, उपिं बांलापिं, प्रसन्नपिं, बांलाक म्वःल्हुयातःपिं, बांलाक चिकनं बुलातःपिं, धूपया नस्वाः स्वांया नस्वाः वयाच्चपिं, थीथीकथं परिशुद्धगु यःयापुसेच्वंगु तिसावस्तं पुनातःपिं व होशियारपूर्वक ज्या याइपिं खः, उजागु गां अनुकूल जुइ। यागु भोजन व खाद्यपदार्थ नं वर्ण, गन्ध व रसं सम्पन्नगु बल्लाङ्गु स्वादिष्ट फुक प्रकारं प्रणीतगु प्रयाप्त दइगु उचित जुइ। वया इर्यापथ द्यनेगु व ग्वःतुलेगु उचित जुइ, वचूगु आदि वर्णकसिण आरम्भण मध्यय् गुलि नं सुपरिशुद्धगु वर्णत खः, थ्व द्वेषचरित्रया उचितगु खः।

मोहचरित्रया शयनासन स्वयेगु दिशापाखे विघ्नबाधा मदुगु उचित जुइ, गन फयेतुइबलय् खुल्लागु दिशा जुइ, इर्यापथ मध्यय् चंक्रमण उचित जुइ। वया आरम्भण परित्रगु, किस्ति अपाय् पाःगु, दिप्तिया पुस्याः अयाय् पाःगु वा चिपाःगु उचित मजू। विघ्नबाधा दुगु थासय् चित्त भन् समोहित जुइ, उकिं विपुलगु महाकसिण उचित जुइ। ल्यंदुगु द्वेषचरित्रयात धयावयागुथें हे खः, थ्व मोहचरित्रयात उचितगु।

श्रद्धाचरित्रया फुककं द्वेषचरित्रयात धयावयागु विधिनियम उचितगु जुइ। वया आरम्भण जक अनुस्मृति मध्यय् छगू उचित जुइ।

बुद्धिचरित्रया शयनासन मध्यय् थुगु अनुकूल मजू धयागु मदु।

वितर्कचरित्रया शयनासन स्वयेगु दिशापाखे खुल्लागु खः, गन फयेतुइबलय् यःयापुसे च्वंगु उद्यान, वन, पुखू व क्रमश गां, निगम व जनपदय् व पहाड वाउँसै च्वंक खनेदइ, उगु उचित मजू, उगु वितर्क कल्पना यायेत प्रत्यय जुइ, उकिं हत्थिकुच्छि पाखा व महिन्दगुफार्थेजागु दुहाँवंगु गुफा, घना गुँया शयनासनय् च्वनेमाः। वयात विपुलगु आरम्भण नं उचित मजू। उजागु वितर्क कल्पना यायेत प्रत्यय जुइ। परित्रगु जक उचित जुइ।

ल्यंदुगु रागचरित्रयात धयावयागुथें हे थुगु वितर्कचरित्रयात उचितगु जुइ। थ्व थःगु चरित्रानुकूल धयागु थन वःगु चर्यातय्गु प्रभेद, निदान, वर्णन, अनुकूल व परिच्छेदकथं विस्तृत खं खः। यद्यपि उगु चरित्रानुकूलगु कर्मस्थान फुक प्रकारं स्पष्ट मयाःनि। उगु मातिका पदया अनन्तरय् जक विस्तृतं स्पष्ट जुइ।

चत्तालीसकम्मट्टानवण्णना (पीगू कर्मस्थानया वर्णन)

४७. उकिं गुगु धयाबिज्यागु खः पीगू कर्मस्थान मध्यय् छुं छगू कर्मस्थान कयाः धयागु थन संख्याया निर्देशकथं, उपचार व अर्पणा हयाः विइगुकथं (थंकाः विइगुकथं), ध्यानया प्रभेदकथं, समतिक्रमणकथं, वृद्धि जुइगु व वृद्धि मजुइगुकथं, आरम्भणकथं, भूमिकथं, ग्रहण यायेगुकथं, प्रत्ययकथं, चर्यानुकूलकथं यानाः थुपिं न्हापां भिगू प्रकारं कर्मस्थानया विनिश्चययात सिइकेमाः।

अन संख्याया निर्देशकथं धयागु पीगू कर्मस्थान मध्यय् धकाः धयातःगु खः, थन थुपिं पीगू कर्मस्थानत भिगू कसिण, भिगू अशुभ, भिगू अनुस्मृति, प्यंगू ब्रह्मविहार, प्यंगू आरुप्य, छगू संज्ञा, छगू व्यवस्थान।

अन पृथ्वीकसिण (फुकथाय् न्यनाच्वंगु पृथ्वी), जलकसिण, तेजोकसिण (मिं कसिण), वायोकसिण (फय् कसिण), नीलकसिण (वचुगु कसिण), पीतकसिण (म्हासुगु कसिण), लोहितकसिण (ह्याउँगु कसिण), अवदातकसिण (तुयुगु कसिण), आलोककसिण (जः कसिण), खुल्लागु आकाशकसिण (खालिगु कसिण) यानाः थुपिं भिगू कसिण ख।

उर्ध्वमातक (मनाः वयाच्वंगु सीम्ह), विनीलक (वचुसे च्वनाच्वंगु सीम्ह), विपुब्बक, विच्छिद्रक, विक्खायितक, विक्षिप्तक, हत-विक्षिप्तक, लोहितक, पुलुवक व अस्थिक यानाः थुपिं भिगू अशुभ।

बुद्धानुस्मृति, धर्मानुस्मृति, सङ्गानुस्मृति, शीलानुस्मृति, त्यागानुस्मृति, देवतानुस्मृति, मरणानुस्मृति, कायगता-स्मृति, आनापानस्मृति व उपशमानुस्मृति यानाः थुपिं भिगू अनुस्मृति खः।

मैत्री, करुणा, मुदिता व उपेक्षा यानाः थुपिं प्यंगू ब्रह्मविहार खः।

आकाशान्त्यायतन, विज्ञानान्त्यायतन, आकिंचन्यायतन, नैवसंज्ञानासंज्ञायतन यानाः थुपिं प्यंगू आरुप्य। आहार्य प्रतिकूलसंज्ञा छगू संज्ञा खः। प्यंगू धातुया व्यवस्थापन छगू व्यवस्थान यानाः थथे संख्याया निर्देशकथं विनिश्चययात सिइकेमाः।

उपचार व अर्पणा हयाः विइगुकथं धयागु कायगता-स्मृति व आनापानस्मृति बाहेक ल्यंदुगु च्यागू अनुस्मृति, आहार्य प्रतिकूलसंज्ञा, प्यंगू धातुया व्यवस्थापन यानाः थुपिंहे थन भिगू कर्मस्थान उपचार हयाः विइगु खः। ल्यंदुगु अर्पणा हयाः विइगु खः। थथे उपचार व अर्पणा हयाविइगुकथं जुल।

ध्यानया प्रभेदकथं धयागु अर्पणा हयाः विइगु मध्यय् थन आनापानस्मृति नापं भिगू कसिण चतुर्थ ध्यान दुगु जुइ। कायगता-स्मृति नापं भिगू अशुभ प्रथमध्यान दुगु जुइ। न्हापांगु स्वंगू ब्रह्मविहार (मैत्री, करुणा, मुदिता) तृतीयध्यान दुगु खः। चतुर्थ ब्रह्मविहार (उपेक्षा) व प्यंगू आरुप्य चतुर्थ ध्यान दुगु यानाः थथे ध्यानया प्रभेदकथं जुल।

समतिक्रमणकथं धयागु निथी समतिक्रमण दु - अङ्ग-समतिक्रमण व आरम्भण-समतिक्रमण। अन फुक तृतीय व चतुर्थ ध्यान दुगु कर्मस्थानय् अङ्ग-समतिक्रमण जुइ, वितर्क विचार ध्यानङ्ग आदितयूत समतिक्रमण यानाः इपिं हे आरम्भणय् द्वितीय ध्यानादि प्राप्त यायेमागुलिं खः। अथेहे प्यंगू ब्रह्मविहारय् नं। व नं मैत्री आदिया हे आरम्भणय् सौमनस्ययात समतिक्रमण यानाः प्राप्त यायेमाः। प्यंगू आरुप्यय् जक आरम्भण-समतिक्रमण जुइ। न्हावया गुंगू कसिण मध्यय् छुं छगूयात समतिक्रमण यानाः आकाशान्त्यायन प्राप्त यायेमाः। आकाश आदियात समतिक्रमण यानाः विज्ञानान्त्यायतन आदि प्राप्त यायेमाः। ल्यंदुगुलिइ समतिक्रमण मदु धकाः थथे समतिक्रमणकथं।

वृद्धि जुइगु व वृद्धि मजुइगुकथं धयागु थुपिं पीगू कर्मस्थान मध्यय् भिगू कसिण हे वृद्धि यायेमाः। गुलि थायूतक कसिण न्यनावनिइ, उकिइ दुने दिव्य श्रोत्रधातुं सः न्यनेत, दिव्यचक्षुं रूपत स्वयेत व मेपिं सत्त्वप्राणीपिनिगु चित्तयात थःगु चित्तं सिइकेगु समर्थवान् जुइ। कायगता-स्मृति व अशुभ जक वृद्धि यायेमज्यू। छाय्? थासं सीमित जूगुलिं व गुणया अभावं यानाः।

इपिं उगु थासं सीमित जूगुलिं भावना विधिइ प्रकट जुइतिनि। इपिं वृद्धि यायेवं सीम्हया ढँहै जक वृद्धि जुइ, छुं नं आनिशंस (गुण) दु। सोपाकया न्हासःया लिसलय् थथे धयाविज्यात “भगवान् शास्ता, रूपसंज्ञा प्रकट व अस्थिकसंज्ञा अप्रकट खः।” अन निमित्त वृद्धि यायेगुकथं रूपसंज्ञा प्रकट जुइ धका धयाविज्यात। अस्थिकसंज्ञा वृद्धि मयाइगुकथं अप्रकट धका धया विज्यात।

गुगु थ्व “अस्थिक संज्ञाद्वारा फुक पृथ्वी स्फरण यात (न्यंकल)” धकाः (बेस्गा० १८) धयातःगु खः, उगु लाभीम्ह व्यक्तिं प्रकट जूगुकथं धाःगु खः। गथेकि धर्माशोकया इलय् करवी पंक्षी छचाख्यरं न्हायूकया अंगलय् थःगु छाया खनाः फुक दिशाय् करवीक दु धका मती तयाः मधुर सः पिकाल, थथे स्थविरे नं अस्थिक संज्ञाद्वारा प्राप्त जूगुलिं फुक दिशाय् प्रकट जूगु निमित्तयात खंका सम्पूर्ण पृथ्वी क्वचं जायाच्चन धका बिचाः यात।

यदि थथे जूसा गुगु अशुभध्यानतयूगु अप्रमाण आरम्भण जूगु धाल, उगु विरुद्ध जुइ ला? उगु विरुद्ध जुइमखु। गुलिं षज उर्ध्वमातकय् वा अस्थिकय् महानगु निमित्त ग्रहण याइ। गुलिं अल्पगु। थुगु परियायकथं गुलिसित परित्रारम्भणगु ध्यान जुइ। गुलिसित अप्रमाणारम्भणगु। गुम्हसिनं थ्व वृद्धि यायेगुलिइ दोषयात मस्वसे वृद्धि याइ। उगुयात कयाः “अप्रमाणारम्भण” धकाः धाःगु खः। गुणया अभावया कारणं वृद्धि यायेमज्यू।

गथे थुपिं खः, थथे ल्यंदुगु नं वृद्धि यायेमज्यू। छाय्? इपिं मध्यय् न्हापां आनापान निमित्तयात वृद्धि यायेवं वायुराशि हे जक वृद्धि जुइ, थासं सीमित जूगुलिं। थथे दोष दुगुलिं व थासं सीमित जूगुलिं वृद्धि यायेमज्यू। ब्रह्मविहार सत्त्वारम्भणगु खः, इमिगु निमित्त वृद्धि यायेवं सत्त्वरशि हे जक वृद्धि जुइ, उकिया अर्थ दु, उकिं उगुयात नं वृद्धि यायेमज्यू। गुगु धयाविज्यागु खः “मैत्रीसहगत चित्तं छगू दिशाय् फइले यानाः” धकाः ९मक्ष ष्लण ज्ञ।छछट० आदि, उगु परिग्रहण अनुसार धाःगु खः। छगू आवास वा निगू आवास आदि छसिकथं छगू दिशाया सत्त्वपिन्त परिग्रहण यानाः भाविता यायां छगू दिशाय् फइले यानाः धकाः धयातल। निमित्तयात वृद्धि यायां मखु। प्रतिभागनिमित्तहे जक थन दइमखु। थमथः वृद्धि जुइ, थन परित्र व अप्रमाणारम्भण जूसांनं परिग्रहण अनुसार सिइकेमाः। आरुप्यारम्भणय् नं आकाश कसिण चायेकेगु मात्र जक खः। उगु कसिणयात चिलावनेगुकथं जक मनय् तयेमाः। अनंलि च्वय्चंगु वृद्धि याःसानं छुं नं जुइमखु। विज्ञानया स्वभावधर्म जूगुलिं। स्वभावधर्मयात वृद्धि याये फइमखु। विज्ञान चिलावंगु विज्ञानया अभावमात्र जक खः। नैवसंज्ञानासंज्ञायतनआरम्भण स्वभावधर्म जूगुलिं वृद्धि यायेमज्यू। ल्यंदुगु अनिमित्तगुलिं खः। प्रतिभागनिमित्त

जक वृद्धि यायेमाः धयागु दु। बुद्धानुस्मृति आदिया प्रतिभागनिमित्त आरम्भण जुइमखु, उकिं उगु वृद्धि यायेमज्यू धका थथे वृद्धि जुइगु व वृद्धि मजुइगुकथं।

आरम्भणकथं धयागु थुपिं व पीगू कर्मस्थान मध्यय् भिगू कसिण, भिगू अशुभ, आनापानस्मृति, कायगतास्मृति यांनाः थुपिं नीनिगू प्रतिभागनिमित्त-आरम्भण दुगु खः। ल्यंदुगु प्रतिभागनिमित्त-आरम्भणत मदुगु खः। अथेहे भिगू अनुस्मृतिम ध्यय् आनापानस्मृति व कायगतास्मृति बाहेक ल्यंदुगु च्यागू अनुस्मृति, आहारय् प्रतिकूलसंज्ञा, प्यंगू धातुया व्यवस्थापन, विज्ञानन्यायतन, नैवसंज्ञानासंज्ञायतन यांनाः थुपिं भिनिगू स्वभावधर्मांरम्भणत खः। भिगू कसिणत, भिगू अशुभ, आनापानस्मृति, कायगतास्मृति यांनाः थुपिं नीनिगू निमित्त-आरम्भणत दुगु खः।

ल्यंदुगु धाये मफुगु आरम्भणत खः। अथेहे विपुब्बक, लोहितक, पुलुवक, आनापानस्मृति, जलकसिण, तेजोकसिण, वायोकसिण, गुगु आलोककसिणय् सूर्यादिया प्रकाश मण्डलारम्भण यांनाः थुपिं च्यागू सनाच्चनीगु आरम्भणत खः, उपिं पूर्वभागय्, प्रतिभाग निमित्तय् शान्तहे जुइ। ल्यंदुगु मसनीगु आरम्भणत यांनाः थथे आरम्भणकथं खः।

भूमिकथं धयागु थन भिगू अशुभ, कायगता-स्मृति, आहारय् प्रतिकूलसंज्ञा यांनाः थुपिं भिनिगू देवलोकय् प्रवर्तित जुइमखु। इपिं भिनिगू व आनापानस्मृति यांनाः थुपिं भिस्वंगू ब्रह्मलोकय् प्रवर्तित जुइमखु। अरूपलोकय् प्यंगू आरुप्यय् बाहेक मेगु प्रवर्तित जुइमखु। मनुष्य लोकय् फुकं हे प्रवृत्ति जुइ, थथे भूमिकथं खः।

ग्रहण यायेगुकथं धयागु थन खंगु, थिइगु व न्यनेगुकथं विनिश्चय यायेगुयात सिइकेमाः। अन तयाः वायोकसिण ल्यंदुगु गुंगू कसिण, भिगू अशुभ धकाः थुपिं भिगुंगू मिखां स्वयाः (खंकाः) कायेमाः। न्ह्यःहे मिखां स्वयाः इमिगु निमित्त ग्रहण यायेमाः धयागु अर्थ खः। कायगतास्मृतिइ तचपञ्चकयात (सँ, चिमिसँ, लुसि, वा, छ्यंगु) स्वयाः, ल्यंदुगु न्यनाः यांनाः थथे उगुया आरम्भणत स्वयाः व न्यनाः कायेमाः। आनापानस्मृति थ्यू चायेकाः, वायोकसिण स्वयाः व थ्यू चायेकाः, ल्यंदुगु भिच्यागू न्यनाः कायेमाः। उपेक्षाब्रह्मविहार व प्यंगू आरुप्य यांनाः थुपिं थन कर्मस्थानया शुरुवातयाम्हं (आदिकर्मिकं) कायेमाज्यू। ल्यंदुगु स्वीन्यागू जक कायेमाः धकाः थथे ग्रहणकथं खः।

प्रत्ययकथं धयागु थुपिं कर्मस्थान मध्यय् आकाशकसिण बाहेक ल्यंदुगु गुंगू कसिण आरुप्यतय्गु प्रत्यय जुइ, भिगू कसिण अभिज्ञातय्गु, स्वंगू ब्रह्मविहार प्यंगू ब्रह्मविहारया, क्वय् क्वय्या आरुप्य च्वय् च्वय्यागु, नैवसंज्ञानासंज्ञायतन निरोधसमापत्तिया, फुकं सुखविहार विपश्यना भवसम्पत्तितय्गु यांनाः थथे प्रत्ययकथं खः।

चर्यानुकूलकथं धयागु थन चर्याया अनुकूलकथं विनिश्चय यायेगुयात सिइकेमाः। गथेकि - रागचरित्रयात न्हापां थन भिगू अशुभ, कायगतास्मृति यांनाः भिछगू कर्मस्थान अनुकूल जुइ।

द्वेषचरित्रयात प्यंगू ब्रह्मविहार, प्यंगू वर्णकसिण यांनाः च्यागू। मोहचरित्रयात व वितर्कचरित्रयात छगू आनापानस्मृति कर्मस्थानहे जक खः। श्रद्धाचरित्रयात न्हापांगु अनुस्मृति। बुद्धिचरित्रयात मरणस्मृति, उपशमानुस्मृति, प्यंगू धातुया व्यवस्थापन, आहारय् प्रतिकूलसंज्ञा यांनाः प्यंगू। ल्यंदुगु कसिणत व प्यंगू आरुप्य फुक चरित्रयापिन्त अनुकूल जुइ। कसिण मध्यय् गुलि नं परित्रगु आरम्भणत खः उपिं वितर्क चरित्रयात, अप्रमाणारम्भण जक मोहचरित्रयात।

थन थथे चर्यानुकूलकथं विनिश्चय यायेगुयात सिइकेमाः धकाः थ्व फुक तप्यंकहे विरोधाभास मवइगुकथं (पक्ष विपक्षकथं) व तःसकं अनुकूलकथं धाःगु खः। राग आदियात हटे मयायेगु वा श्रद्धादियात उपकार मयाइगु कुशलभावना धयागु मदु। थ्व धयाबिज्यात मेधियसूत्रय् -

“प्यंगू धर्मत भन् (च्यय्या) वृद्धि यायेमाः। अशुभ वृद्धि यायेमाः रागयात प्रहाणया नितिं। मैत्री वृद्धि यायेमाः द्वेषयात प्रहाणया नितिं। आनापानस्मृति वृद्धि यायेमाः वितर्कयात त्वाःथलेत (तापाकेत)। अनित्यसंज्ञा वृद्धि यायेमाः जि जिगु धयागु घमण्ड (अभिमान) मदय्केत” धकाः।

राहुल सूत्रय् नं “मैत्री, राहुल, भावना भाविता या” धकाः आदि (म० नि० २.१२०) नियमकथं छम्हसितहे न्हय्गू कर्मस्थानत च्वय् धयातःगु खः। उकिं वचन मात्रय् अभिनिवेश मयासे (मतःसे) फुकथाय् अभिप्राय मालेमाः धका थ्व कर्मस्थान कयाः धयागु थन कर्मस्थानकथाया विनिश्चय खः।

४८. कयाः (ग्रहण यांनाः) धयागु थ्व पदया थुगु अर्थ क्यनातःगु खः। “उम्ह योगी कर्मस्थान दायक कल्याणमित्रया लिक वनाः” धकाः थन धयातःगु अनुसारहे उक्त प्रकारया कल्याणमित्रया लिक वनाः भगवान् बुद्धयात वा आचार्ययात थः लःल्हाना बियाः बिचाः व अभिमुक्तिं सम्पन्नम्ह जुयाः कर्मस्थान पवनेमाः।

अन “थ्व जि, भगवान्, शरीर छःपिन्त परित्याग यांनाच्चना” धकाः थथे बुद्ध भगवानयात थः लःल्हाना बिइमाः। थथे लःल्हानाः मव्यूसे एकान्त शयनासतय् च्वनाच्चनीबलय् ग्यानापुगु आरम्भणत न्ह्यःने वयेवं च्वने मफयाः गामय् दुने

शरय् जुयाः गृहस्थीर्पिनापं भुले जुयाः अनुचित अन्वेषणय् लानाः (थ्यंकाः) विनाशभावय् थ्यनेफु। थः लःल्हाना बियातम्हसिया वया ग्यानापुगु आरम्भणत न्ह्यःने वःसां नं भय उत्पन्न जुइमखु। “छं, पण्डित, न्ह्यवहे थःत बुद्धपिन्त लःल्हानाः तयागु मखुला?” धकाः बिचाः यायेवं वया सौमनस्यहे उत्पन्न जुइ। गथेकि पुरुषया उत्तगु काशीया वस्त्र दत्त धाःसा, वया उगु वस्त्र छुं वा कितयूसं नयेव दौर्मनस्य उत्पन्न जुइ। यदि उगु वस्त्र चीवर मदुम्ह भिक्षुयात ब्यूसा, अले वया उगु वस्त्र उम्ह भिक्षुं कुच्चा कुच्चा यानाः चानाच्चंगु खंसां नं सौमनस्यहे उत्पन्न जुइ। थथेहे थुगुयात नं सिइकेमाः।

आचार्ययात लःल्हानाः बिइम्हसिनं नं “जिं थ्व, भन्ते, शरीर छःपिन्त परित्याग यानाच्चना” धकाः धायेमाः। थथे थः लःल्हानाः मब्यूम्ह निन्दा याये मज्यूम्ह जुइ, धया खँ मन्यनीम्ह वा अववादय् मच्चनीम्ह जुइ, इच्छाधारी गन वनेगु इच्छा दु अन वनेत आचार्ययाके मन्यंसेहे गन वने मंदु अन वनीम्ह जुइ, उगु कारणं आचार्य आमिषं (वस्तुं) वा धर्म उपदेशं संग्रह याइमखु, गम्भीरगु ग्रन्थ स्यनाविइमखु। वं थ्व निथी संग्रह प्राप्त मजुइवं शासनय् प्रतिस्था दइमखु, गुलिचा मदुवहे दुःशीलता वा गृहस्थीभावय् थ्यनिइ। थः लःल्हानाः ब्यूम्ह निन्दा याये मज्यूम्ह जुइमखु, गन वने मंदु अन वनीम्ह जुइमखु, धया खँ न्यनीम्ह व आचार्य धयाथें जुइम्ह जुइ। वं आचार्यपाखें निथी संग्रह प्राप्त यानाः शासनय् वृद्धि, उन्नति व वैपुल्यताय् थ्यनिइ, चूलपिण्डपातिक तिस्स स्थविरया शिष्यर्पिथें।

भूसिं न्यना, स्थविरया लिक् स्वम्ह भिक्षुपिं वल। इपिं मध्यय् छम्हसिनं “जि, भन्ते, छःपिनि नितिं” धकाः धायेवं सछि म्हा हाकःगु पाखाय् कुतुं वनेफु धकाः धाल। निमम्हं “जि, भन्ते, छःपिनि नितिं” धकाः धायेवं थ्व शरीर तुतिफाः निसें ल्वहँफातय् च्वच्चं छुंहे ल्यं मदय्क मदयेका छ्वयेफु धकाः धाल। स्वमम्हं “जि, भन्ते, छःपिनि नितिं” धकाः धायेवं सासः दुकायेगु व पिकायेगुयात बन्द यानाः (पनाः) सीनाः वनेफु धकाः धाल। स्थविरं थुपिं भिक्षुपिं योग्यर्पिहे खः धकाः कर्मस्थान कन। इपिं वया अववादय् च्वनाः स्वम्हं अर्हतत्त्व थ्यन। थ्व थः लःल्हानाः बिइगुया थ्व आनिशंस (गुण) खः धकाः। उकिं धयातल “बुद्धयात वा भगवानया आचार्यया थः लःल्हाना बियाः” धकाः।

४९. बिचाः व अभिमुक्तिं सम्पन्नम्ह जुया धयागु थन उम्ह योगीं अलोभ आदिकथं खुगू प्रकारं सम्पन्नगु आध्याशयद्वारा (बिचालं) जुइमाः। थथे सम्पन्नगु आध्याशयम्ह जक स्वंगू बोधि मध्यय् छुं छगूलिइ थ्यनिइ। थथे धयाबिज्यात, “खुगू आध्याशय बोधिसत्त्वपिनि बोधिपरिपक्वताया नितिं जुइ, अलोभ आध्याशयपिं बोधिसत्त्वपिं व लोभय् दोष खंपिं खः, अद्वेष आध्याशयपिं बोधिसत्त्वपिं व द्वेषय् दोष खंपिं खः, अमोह आध्याशयपिं बोधिसत्त्वपिं व मोहय् दोष खंपिं खः, नैष्क्रम्य आध्याशयपिं बोधिसत्त्वपिं व छयें च्वनेगुलिइ दोष खंपिं खः, एकान्त आध्याशयपिं बोधिसत्त्वपिं व पुचः मुनाच्चनेगुलिइ दोष खंपिं खः, निःशरण (मुक्त जुइगु) आध्याशयपिं बोधिसत्त्वपिं व फुक भवगतिइ दोष खंपिं खः।” सुं गुपिं अतीत, अनागत, वर्तमान स्रोतापन्न, सकृदागामी, अनागामी, क्षीणास्रव, प्रत्येकबुद्ध व सम्यक्सम्बुद्धपिं खः, इपिं फुक्क थुपिं खुगू प्रकारं थम्हं थम्हं विषेशतायात प्राप्त यायेमाः व याःपिं खः। उकिं थुपिं खुगू प्रकारं सम्पन्नगु आध्याशयद्वारा जुइमाः। उगु अधिमुक्तिद्वारा जक अधिमुक्तिं सम्पन्नम्ह जुइमाः। समाधि अधिमुक्तिद्वारा, समाधिया गौरवं, समाधिया भुकावं व निर्वाणया अधिमुक्तिद्वारा, निर्वाणया गौरवं, निर्वाणया भुकावं जुइमाः धयागु अर्थ खः।

५०. थथे आध्याशय अधिमुक्ति सम्पन्नम्हं कर्मस्थान याचना यायेवं चेतोपरियज्ञान लाभिम्ह आचार्य वया चित्तया स्वभावयात स्वयाः चरित्रत सिइकेमाः। मेम्हसिनं (आचार्य) छ छु चरित्रम्ह? छं छु धर्मत अप्वःयाना आचरण यायेगु? छं छु बिचाः यायेवं अःपु जुइ (याउँइ)? छं गुगु कर्मस्थानय् चित्त क्वछुइ? धका थथे आदि नयकथं न्यनाः सिइकेमाः। थथे सिइकाः चरित्रानुकूलगु कर्मस्थान कनेमाः।

कनेबलय् स्वथीकथं जक कनेमाः। स्वभाविकरूपं सयेकातयागु कर्मस्थानयात फयेतुना छक निक पाठ यायेगु यानाः बिइमाः। लिक् च्वनाच्चम्हसित वयेवंहे कनेमाः। सयेका जक वनेगु इच्छा याःम्हसित संक्षिप्त नं मखु, विस्तृत नं मखु ठिक यानाः कनेमाः।

अन पृथ्वीकसिण (फुकथाय् न्यनाच्चंगु पृथ्वी) न्हापां कनेबलय् प्यंगू कसिणया दोष, कसिण यायेगु, याइम्हसिया भावना विधि, निथी निमित्र, निथी समाधि, न्हय्थी अनुकूल व अनुकूल मज्जु (त्वःगु व मत्वःगु), भिथी अर्पणाया कौसल्यता, वीर्यया समता व अर्पणा विधान यानाः थुपिं गुंगू आकारत कनेमाः। ल्यंदुगु कर्मस्थानत मध्यय् नं वयात गुगु गुगु त्वःगु खः उगु उगु कनेमाः। उपिं फुक्क भावना विधानय् प्रकट जुइतिनि।

थथे कनागु कर्मस्थानय् उम्ह योगीं निमित्त ग्रहण यानाः न्यनेमाः। निमित्त ग्रहण यानाः धयागु थ्व क्वय्या पद खः, थ्व च्वय्या पद खः, थ्व थुकिया अर्थ खः, थ्व अभिप्राय खः, थ्व उपमा खः धकाः थथे उगुं थुगुं आकारं मनय्

न्वय वयेका धयागु अर्थ खः। थथे निमित्त ग्रहण यांनाः सत्कार पूर्वक न्यनेवं हे जक कर्मस्थान बांलाक न्वय वइ। अले वया उगु आधारं विषेशता प्राप्त जुइ, मेपिन्त मखु धयागु थ्व ग्रहण यांनाः धयागु थ्व पदया अर्थ ब्याख्या खः।

थनतक कल्याणमित्रया लिक वनाः थःगु चरित्रानुकूलगु पीगू कर्मस्थान मध्यय् छुं छगू कर्मस्थान कयाः धयागु थुपिं पदत फुक प्रकारं विस्तृतं वर्णन याःगु जुल।

थथे सज्जनपिन्त लयुतायुकेतः (प्रमुदित यायेत) रचना याःगु विशुद्धिमार्गय् समाधिभावनाधिकारय् कर्मस्थान ग्रहण निर्देश धयागु स्वंगूगु परिच्छेद क्वचाल।

४. पथवीकसिणनिदेशो (पृथ्वीकसिण निर्देश)

५१. आः गुगु धयाविज्यागु खः “समाधिभावनाया नितिं अनुचितगु विहारय् त्याग यांनाः योग्यगु विहारय् विहार याइमहं” धकाः थन न्हापां गुम्ह आचार्य नापं छगू विहारय् च्वनेवं सुविधा जुइ, वं अन हे कर्मस्थान परिशोधन यांनाः च्वनेमाः। यदि अन सुविधा जुइमखु, गुगु मेगु गावुतय्, बछि योजनगु वा योजनति जक तापागु सुविधा दुगु विहार खः, अन च्वनेमाः।

थथे जुइवं कर्मस्थानया छुं गुगुं थासय् सन्देह वा विस्मरण जुइवं (त्वःमनेवं) न्हापनं हे विहारय् व्रतसेवा यांनाः लँया दथुइ भिक्षाटन वनाः भोजनं लिपा आचार्यया च्वनीगु थाय् वनाः उगु दिनय् आचार्यया लिक कर्मस्थान विशोधन यांनाः कन्हेखुन्हु दिनय् आचार्ययात वन्दना यांनाः पिहाँ वयाः लँया दथुइ भिक्षाटन वनाः याउँकहे (त्यानु मचायेकहे) थः च्वनेगु थाय् वयेफु। गुम्हसिया छगू योजनप्रमाणगु सुविधाजनकगु थाय् मदुसा, वं कर्मस्थानय् फुक्क समस्या दुगु थाय् त्वःता सुविशुद्ध आवर्जन प्रतिबद्धगु कर्मस्थान दयेकाः (यांनाः) तापाक वनाः नं समाधि भावनाया अनुचितगु विहारय् त्याग यांनाः योग्यगु विहारय् विहार यायेमाः (च्वनेमाः)।

अननुरूपविहारो (अयोग्य विहार)

५२. अन अनुचित धयागु भिंच्यागू दोषं अलगगुलिं सम्पन्नम्ह खः। अन थुपिं भिंच्यागू दोष – तःधंगु, न्हूगु, पुलांगु, लँसिथय् च्वंगु, लः त्वःनेगु थाय्, सिमाहःत दुगु थाय्, स्वांत दुगु थाय्, फल दुथाय, प्रार्थना याःवइगु थाय्, शहर नापं लाःगु थाय्, सिँ दुगु थाय्, बुँ दुथाय्, मिले मजुपिं पुद्गलपिं दुगु थाय्, दिपु (बंदरगाह) दु थाय्, मनूत मदुगु थाय्, राज्यया सिमानाय् लाःगु थाय्, सुविधा मदुगु थाय्, कल्याणमित्रपिं मदुगु थाय् यांनाः थुपिं भिंच्यागू दोषं अलगगुलिं युक्तम्ह अनुचित खः। अन विहार यायेमज्यू।

छाय्? न्हापां महाविहारय् आपालं थीथी बिचाःपिं मुं वइ, इपिं थवंथवे प्रतिविरोधपिं जूगुलिं व्रतसेवा याइमखु। बोधिवृक्षया प्राङ्गणय् आदि थासय् बँ पुनाः मतःगु जुइ। त्वःनेगु लः व सिलेगु लः नं तयामतःगु जुइ। अन, थ्व गोचर गामय् भिक्षा वने धकाः पात्र व चीवर ज्वनाः पिहाँ वइबलय् यदि व्रतसेवा यानामतःगु वा लः घः खालिगु खनिइ, उबले हयाः व्रतसेवा यायेमाः, लः तयेमाः। मयात धाःसा व्रत स्यंगुलिइ दुष्कृत आपत्तिइ जुइ। यात धाःसा वया ई फुइ, ई अतिक्रमण याइ, लिबाक (न्हिनय् जुइकाः) दुहाँ वन धाःसा भिक्षा बिइगु ई फुइ धुंकाः छुं नं दइमखु। एकान्त ध्यानय् च्वंसां नं श्रामणेरपिं व त्याय्म्हपिं भिक्षुपिनिगु तःसःगु सलं व सङ्ख्या ज्यां यांना विक्षिप्त जुइ। गन फुक्क व्रतसेवा यानातय्धुंकूगु जुइ, अवशेष नं संघर्ष मदु। थुजागु महाविहारय् नं विहार यायेमाः (च्वनेमाः)।

न्हूगु विहारय् आपालं न्हूगु ज्या दइ, मयात धाःसा निन्दा याइ। गन भिक्षुं थथे धाइ “आयुष्मान् सुखपूर्वक श्रमणधर्माचरण या, जिमिसं न्हूगु ज्या याये” धकाः थुजागु विहार यायेमाः।

पुलांगु विहारय् जक आपालं मर्मत यायेमाःगु दइ, अन्ततः थःगु शयनासन जक नं मर्मत मयायेवं निन्दा याइ, मर्मत यायेवं कर्मस्थान नाश जुइ।

लँसिथय् च्वंगु तःकालँया विहारय् चान्हिं आगन्तुकपिं मुं वइ। बेईलय् ष्वप}बभि वःपिन्त थःगु शयनासन बियाः सिमाक्वय् वा त्वहँफातय् च्वनेमालिइ। कन्हेखुन्हु नं थथेहे जुइगुलिं कर्मस्थान यायेत अवसर (मौका) दइमखु। गन थुजागु आगन्तुकया समस्या जुइमखु, अन विहार यायेमाः।

लः त्वःनेगु थाय् जक त्वहँया पुखू जुइ, अन लःया नितिं आपालं मनूत वयावं च्वनी, नगरवासी राजकुल्य वनीपिं स्थविरपिनि शिष्यपिं रङ्ग छिइगु ज्या यायेत वइ, इपिं थलबलत व सिया लः थलत न्यंवइपिन्त फलनागु फलनागु थाय् धकाः क्यने मालिइ, थथे न्हावलें नं ब्यस्त जुइ।

गन थीथी वाउँगु हःत (साग) दइ, अन वया कर्मस्थान ज्वनाः न्हि छ्यायेया नितिं (दिवा विहार यायेत) फयेतुना च्वंसां नं लिक् वाउँचात काःवइपिं में हालः वाउँचिया हःत कताना मुंकाः च्वनीबल्य मज्यूगु (कामगुणं युक्तगु) सः व संघर्ष कर्मस्थानयात बाधा याइ।

गन थीथी प्रकारया माँचातयूके बांलाक स्वांत ह्याच्वंगु दइ, अन नं उजागुहे उपद्रव जुइ।

गन थीथी अँ, योमरी, फँसि आदि फलत दइ, अन फल माःपिं वयाः पवनाच्वनी, मबिइवं तं चाइ, जवरजस्ती यानाः काइ, सन्ध्या इलय् विहारया दथुइ चंक्रमण यानाच्वनेबलय् इमित खनाः “छाय्, उपासकपिं थथे यानागु” धकाः धायेवं मंदुथे (लालाथे) ब्यःविइ। वयात अन बास मयाकेत नं कुतः याइ।

प्रार्थना याःवइगु थाय् जक सम्मानितगु गुफा, दक्षिणागिरि, हस्तिकुच्छि, चेतियगिरि, चित्तलवपर्वतथें जाःगु विहार्य विहार यायेवं थ्व अर्हत धकाः मतीतयाः (विचाः यानाः) वन्दना यायेगु इच्छां मनूत छचाख्यरं भुं वइ, उकिं वयात सुविधा जुइमखु, गुम्हसित उगु थाय् उचितगु जुइ, व न्हिनय् मवंसे, चान्हय् जक च्वनेमाः।

शहर नापं लाःगु थासय् मभिंगु आरम्भणत न्हाःने खने दःवइ, घरं लः कावइपिं दासीत नं घःतं त्वाकाः (घ्वानाः) वनिइ, लँय् चिलाः विइमखु, धनीपिं मनूत नं विहारया दथुइ पालं ग्वयाः फयेतुना च्वनी।

सिँ दुगु थाय् जक गन सरसामानत (उपकरणत) दयूकेगु सिँत दइ, अन सिँकावइपिसं न्हापा धयावयागुकथं वाउँचा, स्वां कावइपिसंथें समस्या (असुविधा) याइ, विहारय् सिमात दु, इमित ध्यनाः छेंत दयूके धका मनूत वयाः सिँमा ध्यनिइ। यदि सन्ध्याइलय् अभ्यासयायेगु छेंनं पिहाँ वयाः विहारया दथुइ चंक्रमण यानाच्वनेबलय् इमित खनाः “छाय्, उपासकपिं थथे यानागु” धकाः धायेवं, मंदुथे ब्यःविइ, वयात अन बास मयाकेत नं कुतः याइ।

गुगु बुँ दुथाय् च्वंगु आवास जुइ छचाख्यरं बुँ चाहिकातःगु, अन मनूतय्सं विहारया दथुइहे खल दयेकाः वा दाइ, मू मूगु थासय् घनाच्वनी, मेमेगु नं आपालं समस्या याइ।

गन महासङ्घ च्वना उपभोग याइगु जुइ, आरामय् च्वंपिसं सातयूत पनिइ, लः पनाः बिइ, मनूतय्सं वागुँ ज्वनाः “स्वया बिज्याहुँ, छःपिनि आरामय् च्वंपिनिगु ज्या” धकाः सङ्घयात क्यनी।

उगु थुगु कारणं जुजु, राजमहामात्यपिनिगु छेंय् लुखाय् वनेमालिइ वनेमाः जुइ, थ्व नं बुँ दुथाय् च्वंगु आवासयूहे संगृहीत जुइ।

मिले मजूपिं पुद्गलपिनिगु दुगुलिं धयागु गन थवंथवे मिले मजुयाः वैरीभाव दुपिं भिक्षुपिं च्वनाच्वनी, गुपिं त्वापु यापिं खः, इमित भन्ते, थथे यायेमते धकाः पंसां थुम्ह पंसुकूलिक वसां निसें भीपिं नाश जुल धकाः धाइपिं दइ।

गुगु बन्दरगाह वा स्थलया दिपु दुगु थाय् जुइ, अन न्हिथं द्वंगां वा गाडां वःपिं मनूतय्सं जिमित थाय् ब्यु, लः ब्यु, चि ब्यु धकाः दुःखकष्ट बियाः असुविधा याइ।

मनूत मदुगु थासय् जक मनूत बुद्धादिपिनिप्रति अप्रसन्नपिं जुइ।

राज्यया सिमानाय् लाःगु थाय् राजभय जुइ। उगु प्रदेशय् छम्ह जुजुं जिगु वशय् मच्चं धकाः प्रहार याइ, मेम्ह जुजुं नं जिगु वशय् मच्चं धकाः प्रहार याइ। अन थुम्ह भिक्षु गुबलें थुम्ह जुजुया राज्यय् जुयाच्वनी, गुबलें मेम्हसिया। अले वयात “थ्व गुप्तचर खः” धकाः मतीतयाः विनाश याइ।

सुविधा मदुगु थाय् धयागु मभिंगु रूपादि आरम्भण दःवइगुलिं वा अमनुष्यपिसं परिगृहीतगुलिं असुविधाजनकगु खः। अन थ्व वस्तु (खँ)। भीसं न्यना, छम्ह स्थविर गुँइ च्वनाच्वन। अले छम्ह यक्षनी वया पर्णशालाया लुखाय् च्वनाः में हाल। व पिहाँ वयाः लुखाय् च्वन, यक्षनी वनाः चंक्रमण याइगु सिथय् च्वनाः में हाल। स्थविर चंक्रमण याइगु सिथय् वन। यक्षनी सछि म्ह हाकःगु पाखाय् च्वनाः में हाल। स्थविर लिहाँ वन।

अले यक्षनीनं ब्याँय् वयाः वयात ज्वनाः “भन्ते, जिं छःपिंथें जाःपिं छम्ह निम्हसित जक मनया” धकाः धाल।

कल्याणमित्रपिं मदुगु थाय् यानाः धयागु गन आचार्य वा आचार्य समानम्ह, उपाध्याय वा उपाध्याय समानम्ह कल्याणमित्र प्राप्त जुइमखु (दइमखु)। अन वया कल्याणमित्रपिं मदुगु महादोष खः धकाः थुपिं भिँच्यागू दोष मध्यय् छगुलिं जक युक्तगु अयोग्यगु विहार धका सिइकेमाः। थथे अर्थकथाय् धयाबिज्यात -

तःधंगु आवास, न्हूगु आवास, पुलांगु आवास व लँ लिक्चंगु।
 लः त्वःनेगु, सिमाहःत दुगु, स्वांत दुगु, फल दुगु, प्रार्थना याःवडगु।।
 शहर नापं लाःगु, सिँ दुगु, बुँ दुगु, मिले मजूपिं पुद्रगलपिं दुगु, दिपु (बंदरगाह) दुगु।
 मनूत मदुगु, राज्यया सिमानाय लाःगु, सुविधा मदुगु व कल्याणमित्रपिं मदुगु थाय् जुइ।।
 थुपिं भिंच्यागू थाय्त, थथे सिइका पण्डितं।
 तापाकं निसँ त्याग या, भयं युक्तगु लँय्थें।।

अनुरूपविहारो (उचितगु विहार)

५३. गुम्ह गोचर गामं तापाक नं मखु लिक् नं मखुगु आदि न्यागू अङ्गं युक्तगु खः, थ्व उचितगु खः। थ्व धयातःगु जुल भगवानं – “भिक्षुपिं, गथे शयनासन न्यागू अङ्गं सम्पन्नगु जुइ? भिक्षुपिं, थन शयनासन उलि तापागु नं मखुगु जुइ, उलि लिक् लाःगु नं मखुगु वयेगु वनेगुलिं उचितगु खः, न्हिनय् हुलमुल मजूगु, चान्हय् अल्प सःगु व निःशब्दगु जुइ, अल्प न्याइम्ह भुजिं, चल, फय्, निभाया ताप, घिसे जुया वनिपिनिपाखे (सर्पादिपाखे) सम्पर्क जुइगु, उगु शयनासनय् विहारयानाच्चंम्हसित अपुकहे (थाकु मजुइकहे) उत्पन्न जुइ चीवर, पात्रभोजन, शयनासन, बिरामीया वासः वस्तुत। उगु शयनासनय् स्थविर भिक्षुपिं च्चनाव्चनी बहुश्रुतपिं, आगम वःपिं, धर्मधरपिं, विनयधरपिं, मातिकाधरपिं, इलय्ब्यलय् इमिथाय् लिक् वनाः न्यनिइ, न्ह्यसःतइ ‘थ्व, भन्ते, गुक्थं थुगुया छु अर्थ खः?’ धका, वयात इपिं आयुष्मानपिसं त्वःपुयातःगुयात उलाबिइ, प्रकट मजूगुयात प्रकट यानाः क्यनी, थीथीकथंया शंका जूगु धर्मया थासय् शंका मदयेका बिइ। भिक्षुपिं, थथे शयनासन न्यागू अङ्गं सम्पन्नगु जुइ”^{९५} धकाः।

थ्व “समाधि भावनाया अनुचितगु विहारय् त्याग यानाः योग्यगु विहारय् विहार याइम्हं” धकाः थन विस्तृत खँ खः।

खुइकपलिबोधा (चिचिधंगु बाधात)

५४. चिचिधंगु बाधातय्त चिइकेगु यानाः धका थथे उचितगु विहारय् च्चनाः गुगु वयात इपिं चिचिधंगु बाधात जुइ, इपिं नं हटे यायेमाः। गथेकि, तःहाकःगु सँ, लुसि व चिमिसँत चायेमाः। पुलांगु चीवरत क्वातुक सुइगु ज्या यायेमाः। फोहरगु चीवरत रङ्गं छिइमाः। यदि पात्र खतं नःसा, पात्रयात उइमाः। मेच खाता आदि सफा यायेमाः। “थ्व चिचिधंगु बाधातय्त चिइकेगु यानाः” धकाः थन विस्तृत खँ खः।

भावनाविधानं (भावनाया विधि)

५५. आः फुक्क भावनाया विधित चिइकाः भावना यायेमाः धयागु थन थ्व पृथ्वीकसिण छुमा यानाः सर्व कर्मस्थानकथं विस्तृत खँ जुइ।

थथे चिचिधंगु बाधातय्त चिइकेगु याम्ह भिक्षुं भिक्षाटनं लिहाँ वयाः भोजनं लिपा भोजनया त्यानुलंकाः एकान्तगु थासय् सुखपूर्वक फयेतुनाः दयेकातयागु वा दयेका मतयागु पृथ्वीया निमित्त कायेमाः। थथे धयाबिज्यात –

“पृथ्वीकसिणयात अभ्यास याइम्हं सयेका पृथ्वी निमित्त ग्रहण याइ दयेकातयागु वा दयेका मतयागु वा अन्त दुगु, अन्त मदुगु मखु, च्वः दुगु, च्वः मदुगु मखु, चाकलाःगु, चाकमलाःगु मखु, सपरियन्तगु, अपरियन्तगु मखु, चिग्वःगु बाताचा (कगाऊचब्ध) वा ख्वलाचा (सरावमत्ते) अपाय् ग्वःगु। वं उगु निमित्त बांलाक ग्रहण याइ, बांलाक धारण याइ, बांलाक व्यवस्था याइ। वं उगु निमित्त बांलाक ग्रहण यानाः बांलाक धारण यानाः बांलाक व्यवस्था यानाः आनिशंसयात खंम्ह जुयाः रत्नसंज्ञी जुयाः मन तथाः प्रेमपूर्वक उगु आरम्भणय् चित्तयात चिनातइ ‘निश्चय नं थुगु प्रतिपदां जरामरणं मुक्त जुये।’ वं कामं अलगु ... प्रथम ध्यान प्राप्त यानाः विहार याइ” धकाः।

अन गुम्हसिनं न्हापाया जन्मय् नं शासनय् वा ऋषि प्रव्रज्यां प्रव्रजित जुयाः पृथ्वीकसिणय् प्यंगूगु व न्यागूगु ध्यानत प्राप्त याये नंगु जुइ, थुजाम्ह पुण्यवानम्ह व उपनिश्रय सम्पन्नम्हसिया मदयेकूगु पृथ्वीकसिणया बुँ पालातःगु थासय् वा

^{९५} (अ० नि० १०.११)

खलमण्डल्यु निमित्त उत्पन्न जुइ, मल्लकस्थविरया थें। उम्ह आयुष्मानया वुं पालातःगु थासय् स्वयाच्चंबल्यु उगु थाय्या प्रमाणगु हे निमित्त उत्पन्न जुल। वं उगुयात वृद्धि यानाः न्यागूगु ध्यान उत्पन्न यानाः ध्यानया पदस्थानगु विपश्यना यानाः अर्हतत्त्व प्राप्त जुल।

गुम्ह थथे अभ्यास मयाम्ह जुइ, वं आचार्ययाथाय् सयेकातयागु कर्मस्थानया विधानयात गद्बढ मयासे प्यंगू कसिण दोषत चिइकाः कसिण मण्डल दयेकेमाः। वचुगु, म्हासुगु, ह्याउँगु व तुयुगुकथं भेदगु प्यंगू पृथ्वीकसिणया दोष खः। उकिं वचुगु आदि वर्णगु चायात मकाःसे खुसिं चुइक हयातःगु चार्थे जागु अरुण वर्णगु चां कसिण मण्डल दयेकेमाः। उगु विहारया दथुइ श्रामणेरदिपिं जुयाच्चनीगु थासय् कसिण मण्डल दयेके मज्यु। विहारया सिथय् चंगु खने मदुगु थासय् पाखाय् वा पर्णशालाय् यंकेज्युगु वा अन हे तयातयेगु कसिण मण्डल दयेकेमाः। अन यंकेज्युगु प्यपु कथिया दथुइ कापः वा छ्यंगु वा चटाईल(सुखू)य् चिनाः अन तृण, हा व त्वहँचात लिक्का तयागु चां धयावयागुकथंया चाकल्य् इला कसिण मण्डल दयेकेमा। उगु परिकर्म भावना यायेगु इलय् वँय् लायाः स्वयाच्चनेमाः। अन हे तयातयेगु कसिण मण्डल जक वँय् पलेस्वाँया कर्णिका आकारगु सिं कथिचात तानाः खिपतं चिनाः दयेकेमाः। यदि उगु चा मगाःसा, क्वय् मेगु तयाः च्वय् (द्यने) परिशुद्धगु अरुण वर्णगु चां छगू पाख व प्यलंगु दुगु चाकः (वृत्त) दयेकेमाः। थ्वहे प्रमाण(नाप)यात कयाः “चिग्वःगु बाताचा (कगाऊचब्भ) वा खल्लाचा (कचब्कचब्भ) अपाय् धंगु” धकाः धाःगु खः। “अन्त दुगु, अन्त मदुगु मखु” धका आदि वया परिच्छेदकथं धाःगु खः।

५६. उकिं थथे धयावयागु प्रमाण परिच्छेद दयेकाः सिमाया ख्वलां माथं वंकेवं सम जुइमखु (मेगु आकार खने दइ)। उकिं उगुयात मकाःसे त्वहँतं घोटे यानाः नगडा (बाजं) थें सम यानाः उगु थासय् वँ पुनाः म्वःल्हुया वयाः कसिण मण्डलं निकुत्याति तापाक थासय् लायातःगु कुछि व प्यलंगु दुगु बांलाक लायातःगु आसनय् वा मेचय् फयेतुइमाः। अनं तापागु थासय् फयेतुइबल्य् कसिण प्रकट जुइमखु, लिक् च्वनेवं कसिणदोष खनेदइ। थथ्याथाय् फयेतुइवं गपः क्वछुकाः स्वयाच्चनेमालिइ, क्वथ्याथाय् च्वनेवं जं स्याइ। उकिं धयातःगु प्रमाण अनुसारहे फयेतुनाः “अल्प स्वादगु कामत खः” धकाः आदि नियमविधिकथं कामतय्के चंगु दोषयात प्रत्यवेक्षण यानाः कामं मुक्त जुइगु फुक दुःखयात अतिक्रमण यायेगु उपाय जुयाच्चंगु नैष्कर्म्यया अभिलाषी जुयाः बुद्ध, धर्म व सङ्ख्या गुण अनुस्मरण यानाः प्रीति प्रमुदित जुयाः “थ्व आः थ्व फुक बद्ध, प्रत्यकबुद्ध, आर्यश्रावकपिसं छ्यला बिज्यागु नैष्कर्म्यप्रतिपदा खः” धकाः प्रतिपत्तिद्वारा उत्पन्न जूगु गौरवं “निश्चय नं जि थुगु प्रतिपदाद्वार एकान्त सुखया भागी जुइ” धकाः उत्साह यानाः समगु आकारकथं मिखा चायेकाः निमित्त कायेबल्यु कायेबल्यु भाविता यायेमाः।

तसकं मिखा चाय्केवं मिखा त्यानुइ, मण्डल नं अति स्पष्ट जुइ, उकिं वया निमित्त उत्पन्न जुइमखु। चिसकं जक मिखा चाय्केवं मण्डल स्पष्ट जुइमखु, मनय् आलस्यपन वइ, थथे निमित्त उत्पन्न जुइमखु। उकिं न्हाय्कनय् द्यने स्वाया निमित्त खंगुथें समानगु आकारं मिखा चायेकाः निमित्त कायेबल्यु भाविता यायेमाः, वर्ण प्रत्यवेक्षण यायेमज्यु, लक्षणयात नं बिचाः यायेमज्यु। यद्यपि वर्णयात त्याग मयासे आधार वर्ण यानाः अधिककथं प्रज्ञप्तिधर्मय् चित्त तयाः बिचाः यायेमाः। पृथ्वी, मही, मेदनी, भूमि, वसुधा व बसुन्धरा धका आदि पृथ्वीया नांत मध्यय् गुगु यः, उगु वयात सज्जानुकूल जुइ, उगुयात कनेमाः। यद्यपि पृथ्वी धकाः थ्वहे नां प्रकट जुइ, उकिं प्रकटगु नांकथं हे पृथ्वी पृथ्वी धकाः भाविता यायेमाः। अनुकूल इलय् मिखा चायेकाः अनुकूल इलय् मिखा तिसिनाः आवर्जन यायेमाः। गुबले तक्क उग्रहनिमित्त उत्पन्न जुइमखु, उबले तक्क सलंसक्कः तक्क नं, दलंदक्कः तक्क नं वयां अष्वः नं थुगु हे नियमकथं भाविता यायेमाः।

५७. वया थथे भाविता यायेवं गुबले मिखा तिसिनाः आवर्जन याःम्हसिया मिखा चाय्केबल्यु थें न्हाःने प्रकटरूपं खनेदवइ, उबले उग्रहनिमित्त धयागु उत्पन्न जुइ। उगु उत्पन्न जुसानिसें उगु थासय् फयेतुना च्वनेम्वा। थः च्वनीगु थाय् दुहाँ वनाः अन फयेतुनाः भाविता यायेमाः। वया तुति सिलेगु भंभक्त मदय्केत छबः जक दुगु लाकां व तुतां दयेमाः। उबले हयाः यदि तरुण छुं नं समस्याया कारणं समाधिया नाश जुइ, लाकां न्हाःनाः तुतां ज्वनाः उगु थासय् वनाः निमित्त कयाः वयाः सुखपूर्वक फयेतुनाः भाविता यायेमाः, हानंहानं मनन यायेमाः, तर्क वितर्क यायेमाः। वया थथे यात धाःसा वया छसिंकथं नीवरणत क्वसिना वनिइ, क्लेशत क्वसिना वनिइ, उपचार समाधिं चित्त समाधिस्थ जुइ, प्रतिभागनिमित्त उत्पन्न जुइ।

अन थ्व न्हाःया व थ्व उग्रहनिमित्तया विशेषता खः, उग्रहनिमित्तय् कसिणदोष खनेदइ, प्रतिभागनिमित्त भोलां लिकाःगु न्हाय्कंया मण्डलथें बांलाक सिलातःगु संख्या थलथें सुपाँय् दथुं पिहाँवःगु चन्द्रमण्डलथें मेधया न्हाःनेचंगु सुपाँय्थें उग्रहनिमित्तयात त्वःथुलाः पिहाँवःगुथें अनंलि सछिदुगं द्छिदुगं परिशुद्ध जुयाः प्रकट जुइ। उगु न वर्णवान् नत

आकारवान् जुइ। यदि उगु थथे जूल धाःसा, चक्षुविज्ञय स्थूल, समर्शन लिकलाःगु व त्रिलक्षणं युक्तगु जुइ, थ्व उजागु जुइमखु। थ्व केवल समाधिलाभीम्हसिया उपस्थानाकार मात्र जकगु संज्ञाज खः।

५८. व उगु (प्रतिभागनिमित्त) उत्पन्न जुसां निसैं वया नीवरणत क्वसिनाः वनीगु हे जुइ, क्लेशत नं क्वसिना वनिइ, उपचार समाधिं चित्त समाहित हे जुइ (एकाग्र हे जुइ)।

निथी समाधि दु - उपचार समाधि व अर्पणा समाधि। निथीकथं चित्त समाधिस्थ जुइ उपचारभूमिइ वा प्रतिलाभभूमिइ। अन उपचारभूमिइ नीवरण प्रहाणद्वारा चित्त एकाग्र (समाहित) जुइ। प्रतिलाभभूमिइ अङ्ग प्रकट जूगुलिं खः।

निगू समाधिया थ्व भिन्नता खः, उपचार समाधिइ ध्यानया अङ्गत बलवान् जुइमखु, ध्यानया अङ्गत बलवान् मज्जुगुलिं खः, गथेकि मचाम्ह कुमार ल्हनाः थंसांनं हानंहानं बँय् ग्वःतुलिइ, थथेहे उपचार समाधि उत्पन्न जुइवं चित्तं अनुकूल इलय् निमित्तयात आरम्भण याइ, अनुकूल इलय् भवङ्गय् क्वहाँ वनिइ। अर्पणाय् जक अङ्गत बलवान् जुइ, इपिं अङ्गत बलवान् जूगुलिं खः, गथेकि बल्लाम्ह मनू आसनं दनाः न्हिछियं दनाच्चे फु, थथेहे अर्पणा समाधि उत्पन्न जुइवं चित्त हानं भवङ्गवारयात त्वःथुला चछियं व न्हिछियं नं च्वनाच्चेफु, कुशलजवनया क्रमकथं प्रवृत्त जुइ।

अन थ्व गुगु उपचार समाधिं नापं प्रतिभागनिमित्त उत्पन्न जूगु खः, उगु उत्पन्न यायेगु धयागु तःसकं थाकूगु खः। उकिं यदि उगुहे आसनं उगु निमित्तयात वृद्धि यानाः अर्पणा प्राप्त यायेफुसा बांलाः। यदि मफुसा, उबले उगु निमित्तयात ग्रहण यानाः अप्रमाद पूर्वक चक्रवर्ती जुजुया धुकूथें रक्षा यायेमाः। थथे जुइवं -

निमित्तयात रक्षा यायेवं प्राप्त जूगु नाश जुइमखु।
आरक्षा मयायेवं प्राप्त जुजुगु विनाश जुइ॥

सत्तसप्पाया (न्हय्गु अनुकूलता)

५९. अन थ्व रक्षा यायेगु विधि -

आवास, गौरच, व्यर्थ खँलाबला (गफ), व्यक्ति, भोजन, ऋतु।
इर्यापथ यानाः थुपिं न्हय्गु अनुकूल मज्जुयात त्याग यायेमाः॥
अनुकूलगु न्हय्गुयात सेवन या, थथे प्रतिपन्न जुइवं।
ताकाल मदुवं हे जुइ सुं गुम्हसिया अर्पणा उत्पन्न॥

अन वया (योगीया) गुगु आवसय् च्वनाच्चेबलय् अनुत्पन्न निमित्त उत्पन्न जुइमखु, उत्पन्न जूगु नं उत्पन्न जुल वा विनाश जुइ, उपस्थित मज्जुगु व स्मृति प्रकट जुइमखु, असमाहित चित्त नं समाधिस्थ जुइमखु, थ्व अनुकूल मज्जुगु खः। गन निमित्त उत्पन्न जुइ व स्थिर नं जुइ, स्मृति नं उपस्थित जुइ, चित्त समाधिस्थ जुइ नागपर्वतवासी प्रधानिक तिससस्थविरथें, थ्व सुविधा दुगु खः। उकिं गुगु विहारय् आपालं आवासत दइ, अन छगू छगू आवासय् स्वन्हु स्वन्हु जक च्वनाः गन वया चित्त एकाग्र जुइ, अन च्वनेमाः। आवासया अनुकूलतां यानाः तम्बपण्णिद्वीपय् चूलनाग गुफाय् च्वनाच्चेपिं अन हे कर्मस्थान ग्रहण यानाः न्यासः भिक्षुपिं अर्हतत्त्वय् थ्यन। स्रोतापन्नादि मेगु आर्यभूमि प्राप्त यानाः अन अर्हतत्त्वय् थ्यपिनिगु ल्याचा मदु। थथे हे चित्तलपर्वत विहारादिइ नं खः।

गोचर गामं गुगु शयनासन उत्तरं वा दक्षिणं तापाः मज्जुगु निगुत्या कोशया दुने लाःगु जुइ भिक्षा सुलभगु थाय् जुइ, उगु सुविधा दुगु थाय् खः। विपरीतगु (अन्यथा) अनुकूल मज्जुगु खः।

व्यर्थ खँलाबला (गफ) धयागु स्वीनिता प्रकारया तिरश्चीन खँलाबला यायेगु थाय् अनुकूल मज्जुगु खः, उगु वया निमित्त अन्तर्धानया निरितिं जुइ। दशकथावस्तुं युक्तगु उचितगु खः, उगुयात नं मात्रानुसार जक खँ ल्हायेमाः।

व्यक्ति नं तिरश्चीन खँ मल्हाइम्ह शीलादिगुणं सम्पन्नम्ह जुइमाः, गुगु आधारं असमाहितगु चित्त समाधिस्थ जुइ, एकाग्र (समाहितगु) चित्त स्थिर जुइ, थुजाम्ह सुविधा दुम्ह खः। म्हायात जक बारम्बार बल्लाकाच्चीन्ह व तिरश्चीन खँ

ल्हाइम्ह अनुकूल मजूम्ह खः। वं उगु शुद्ध स्वच्छगु लःयात भ्यातनाःया लःथें फोहर याइ, उजाम्हसिया कारणं कोटपर्वतवासी ल्यायेमहसिया ध्यान समापत्तिथें नाश जुइ, निमित्तया खँ ला छु।

भोजन जक सुं गुम्हसित चाकूगु, सुं गुम्हसित पाउँगु उचितगु जुइ। ऋतु नं सुं गुम्हसित खाउँगु, सुं गुम्हसित क्वाःगु अनुकूल जुइ। उकिं गुगु भोजन वा ऋतु सेवन यायेवं अनुकूल जुइ, असमाहित चित्त नं समाधिस्थ जुइ, एकाग्र (समाहित) वा स्थिर जुइ, उगु भोजन व उगु ऋतु अनुकूल जुइ। मेगु भोजन वा मेगु ऋतु अनुकूल जुइमखु।

इर्यापथय् नं सुं गुम्हसित चंक्रमण अनुकूल जुइ, सुं गुम्हसित द्यनेगु थाय् व फयेतुयेगु थाय् वा मेमेगु छुं छगू। उकिं उगु आवासय्थें स्वन्हु रक्षा यानाः गुगु इर्यापथय् असमाहित चित्त समाधिस्थ जुइ, एकाग्र (समाहित) वा स्थिर जुइ, अनुकूलगु खः। मेगु अनुकूल मजूम्ह धकाः सिइकेमाः।

थथे थुपिं न्हय्थी अनुकूल मजूम्हायात त्याग यानाः उचितगु सेवन यायेमाः। थथे निमित्तयात आपालं अभ्यास याम्हसियात (प्रतिपन्न) याकनं हे अनुकूल इलय् जुइ सुं गुम्हसिया अर्पणा उत्पन्न जुइ।

दसविधअप्पनाकोसल्लं (भिक्षी अर्पणा कुशलता)

६०. गुम्हसिया थथे प्रतिपन्न जुइवं नं अर्पणा उत्पन्न जुइमखु, वं भिक्षी अर्पणा कुशलतायात सम्पादन यायेमाः। अन थ्व नियम खः, भिक्षीकथं अर्पणा कुशलतायात इच्छा यायेमाः, वस्तुयात स्वच्छ यानाः, इन्द्रिययात समान यानाः, निमित्तयात कुशल यानाः, गुगु इलय् चित्त वशय् तयेमाःगु खः उगु इलय् चित्तयात वशय् तइ, गुगु इलय् चित्त निग्रह यायेमाःगु खः उगु इलय् चित्तयात निग्रह याइ, गुगु इलय् चित्तयात हर्षोफुल्ल यायेमाःगु खः उगु इलय् चित्तयात हर्षोफुल्ल याइ, गुगु इलय् चित्तयात उपेक्षित यायेमाःगु खः उगु इलय् चित्तयात उपेक्षित याइ, असमाहित व्यक्तितात त्याग यानाः, समाहित व्यक्तितात सेवन यानाः, उगु समाधिइ अधिमुक्त जुइ धका।

६१. अन वस्तुयात स्वच्छ यानाः धयागु आध्यात्म व बाह्य वस्तुतय्गु परिशुद्ध यायेगु खः। गुबले वया सँ, लुसि व चिमिसँ आदि ताहाक जुइ, शरीरय् चित्त व खिति थाइ, उबले आध्यात्म वस्तु फोहर व अपरिशुद्ध जुइ। गुबले वया चीवर जीर्णगु, खितिथाःगु, दुर्गन्धित जुइ, शयनासनय् फोहर जुइ, उबले बाह्य वस्तु फोहर व अपरिशुद्ध जुइ। आध्यात्म व बाह्य वस्तु अपरिशुद्ध जुइवं उत्पन्न जूगु चित्त व चैतसिकतय्के ज्ञान नं अपरिशुद्ध जुइ, अपरिशुद्धगु मत, इता, चिकंया आधारं च्याइगु मतया मिंजःथें जुइ। अपरिशुद्धगु ज्ञानं संस्कारयात परीक्षण यायेवं संस्कारत नं अप्रकट दइ, कर्मस्थानय् कुतः यायेवं कर्मस्थान नं वृद्धि, उन्नति व वैपुल्यताय् थ्यनीमखु। परिशुद्धगु आध्यात्म व बाह्य वस्तुइ उत्पन्न जुगु चित्त व चैतसिकय् जक ज्ञान नं स्वच्छ व परिशुद्ध जुइ, परिशुद्धगु मत, इता, चिकंया आधारं च्याइगु मतया मिंजःथें। परिशुद्धगु ज्ञानं संस्कारयात परीक्षण यायेवं संस्कारत नं प्रकट दइ, कर्मस्थानय् कुतः यायेवं कर्मस्थान नं वृद्धि, उन्नति व वैपुल्यताय् थ्यनिइ।

६२. इन्द्रिययात समान यानाः धयागु श्रद्धादि इन्द्रियतय्गु समान यायेगु खः। यदि वया श्रद्धेन्द्रिय प्रबल जुइ मेमेगु मन्द (दुर्बल) जुइ, अनंलि वीर्येन्द्रियं क्वातुक ज्वनातयेगु ज्या, स्मृतीन्द्रियं उपस्थान कृत्य, समाधीन्द्रियं विक्षिप्त मजुइगु ज्या, प्रज्ञेन्द्रियं स्वयेगु ज्या याये फइमखु, उकिं उगु धर्मया स्वभाव प्रत्यवेक्षणद्वारा वा गथे विचाः यायेवं प्रबल जुइगु जुइ, अथेहे विचाः मयासे म्हो यायेमाः। वक्कलि स्थविरया खँ थन क्यनातःगु जुयाच्चन। यदि उल वीर्येन्द्रिय प्रबल जुइ जुइ, अले श्रद्धेन्द्रियं अधिमोक्ष (निर्णय यायेगु) ज्या याये फइमखु, थीथी मेमेगु ज्यात नं याये फइमखु, उकिं उगु प्रश्रद्धि आदि भावना म्हो यायेमाः। अन नं सोण स्थविरया खँ क्यनेमाः। थथे ल्यं दुगुलिइ नं छगू प्रबल जुइवं मेमेगु थःगु ज्या असमर्थ जुइगु सिइकेमाः। विशेषकथं थन श्रद्धा व प्रज्ञाया तथा समाधि व वीर्यया समतायात प्रशंसा याइ। प्रबल श्रद्धाम्ह मन्दप्रज्ञा व मूढताय् प्रसन्न जुइ, म्वाःथाय् लय्ताइ। प्रबल प्रज्ञा दुम्ह व मन्द श्रद्धा दुम्ह ढोंगीपक्षय् लिइ, बासलं पिहाँवःगु ल्वय्थें उपचार याये मफइगु जुइ। निगू समता यानाः वस्तुइ नं प्रसन्न हे जुइ लय्ताइ। प्रबलगु समाधिं जक मन्दवीर्यगु समाधियात आलस्यया पक्षगु आलस्ययात त्याकी। प्रबलगु वीर्य मन्दगु समाधियात वीर्यया औद्धत्य पक्षगु औद्धत्ययात त्याकी। समाधि नापं युक्तगु (स्वाःगु) वीर्य जक आलस्यताय् कुतुं वनेत फइमखु। वीर्य युक्तगु समाधिं औद्धत्यय् कुतुं वनेत फइमखु, उकिं उगु निगूलिं समता (अर्पणा) सम यायेमाः। निगूगुया समताया कारणं जक अर्पणा जुइ। यद्यपि समाधिइ याइम्हसिया प्रबलगु श्रद्धा नं उचित जुइ। थथे श्रद्धा तथा व्यवस्था याना अर्पणा थ्यनिइ। समाधि व प्रज्ञाय् जक समाधि याइम्हसिया एकाग्रता प्रबल जुइगु उचित जुइ। थथे व अर्पणा थ्यनिइ। विपश्यना भावना

याइम्हसिया प्रज्ञा प्रबल जुइगु उचित जुइ। थथे व लक्षणया प्रतिवेधय् थ्यनिइ। निगू नं समताया कारणं नं अर्पणा जुइ हे। स्मृति जक फुकथाय् प्रबल उचित जुइ। स्मृति दुगु चित्तं जक औद्धत्य पक्षयागु श्रद्धा, वीर्य व प्रज्ञाकथं आलस्य पक्षगु औद्धत्ययात कुतुका व समाधिं आलस्ययात कुतुका रक्षा याइ, उकिं उगु फुक तरकारी चि तयेगुथें, फुक ज्या याइम्ह अमात्यथें व फुक राज्यया ज्याय् फुकथाय् प्रार्थना यायेमाः। उकिं धयाविज्यात - “स्मृति जक फुक थासय् माःगु धका कना विज्यानातःगु भगवानं। छु कारणं? चित्त धयागु स्मृतिया प्रतिशरण खः, आरक्षा व प्रत्युपस्थान याइगु स्मृति खः, विना स्मृतिया चित्तयात ज्वनेगु व दबे यायेगु जुइमखु” धकाः।

६३. निमित्तयात कुशल यानाः धयागु पृथ्वी कसिणादी चित्त एकाग्रता निमित्त मयाम्हसिया यायेगु कुशलता, याम्हसिया भावना कुशलता, वृद्धिया यानाः प्राप्त जूगु रक्षा यायेगु कुशलता खः, उगु थन अभिप्राय खः।

६४. गथे, गुगु इलय् चित्त ज्वनेमाः, उगु इलय् चित्त बशय् तइ? गुबलय् वया अति शिथिल वीर्यया कारणं आलस्यगु चित्त जुइ, उबले प्रश्रद्धिसम्बोध्यङ्गादि स्वंगू भाविता मयासे धर्मविचयसम्बोध्यङ्ग आदि वृद्धि याइ। भगवानं थ्व धया विज्यागु जुल -

“भिक्षुपिं, गथेकि मनूया भतिचा मिं च्याके माल धाःसा, वं अन प्याःगु घाय्त तल धाःसा, प्यागु सउपात तल धाःसा, प्याःगु सिंत तल धाःसा, लः त्वाक ज्यागु फय् बिल धाःसा, धू हल धाःसा, योग्यम्ह मनू जुइ ला, भिक्षुपिं, मनूखं भतिचा मिं च्याकेत? थ्व जुइ फइमखु, भन्ते। थथेहे खः, भिक्षुपिं, गुगु इलय् आलस्यगु चित्त जुइ, ई मखु उगु इलय् प्रश्रद्धिसम्बोध्यङ्गया भावना यायेत, ई मखु समाधियात ... ई मखु उपेक्षासम्बोध्यङ्गया वृद्धिया नितिं। उगु छुया कारणं खः? आलस्यगु, भिक्षुपिं, चित्त, उगु थुपिं धर्म उत्पन्न याये फइमखु। गुगु व, भिक्षुपिं, आलस्यगु चित्त जुइ, उगु इलय् धर्मविचयसम्बोध्यङ्गया भावना यायेत, ई खः वीर्यसम्बोध्यङ्गया भावना यायेत, ई खः प्रीतिसम्बोध्यङ्गया वृद्धिया नितिं। उगु छुया कारणं खः? आलस्यगु, भिक्षुपिं, चित्त, उगु थुपिं धर्म बांलाक उत्पन्न यायेफइ। भिक्षुपिं, गथेकि मनूया भतिचा मिं च्याके माल धाःसा, वं अन गंगु घाय्त तल धाःसा, गंगु सउपात तल धाःसा, गंगु सिंत तल धाःसा, म्हुतं स्वां पुल धाःसा, धू महल धाःसा, योग्यम्ह व जुइ ला, भिक्षुपिं, मनूखं भतिचा मिं च्याकेत? थथे भन्ते”^{९६} धकाः।

थन जक थथःगु आहारकथं (प्रत्ययकथं) धर्मविचयसम्बोध्यङ्ग आदिया भावना सिइकेमाः। थ्व धयाविज्यात -

“भिक्षुपिं, कुशल व अकुशल धर्मत दु, सदोष व निर्दोष धर्मत दु, हीन व प्रणीतगु धर्मत दु, कृष्ण व शुक्ल पक्षगु धर्मत दु। अन उचितगु कथं बारम्बार मन तयेगु, थ्व आहार उत्पन्न मज्जनिगु धर्मविचयसम्बोध्यङ्गया उत्पन्नया नितिं खः, उत्पन्न जुइधुंकूगु धर्मविचयसम्बोध्यङ्गया अप्वः वृद्धि जुइकेत फइले जुइकेत भाविता यायेत, परिपूर्ण जुइकेत खः”^{९७} धकाः।

अथेहे “भिक्षुपिं, आरम्भधातु, नैष्क्रम्यधातु व पराक्रमधातु दु। अन उचितगु बारम्बार मन तयेगु, थ्व आहार (प्रत्यय) उत्पन्न मज्जनिगु वीर्यसम्बोध्यङ्गया उत्पन्नया नितिं उत्पन्न जुइधुंकूगु वीर्यसम्बोध्यङ्गया अप्वः वृद्धि जुइकेत फइले जुइकेत भाविता यायेत, परिपूर्ण जुइकेत जुइ”^{९८} धकाः।

अथेहे “भिक्षुपिं, प्रीतिसम्बोध्यङ्ग स्थानया धर्मत दु। अन उचितगु बारम्बार मन तयेगु, थ्व आहार उत्पन्न मज्जनिगु प्रीतिसम्बोध्यङ्गया उत्पन्नया नितिं उत्पन्न जुइधुंकूगु प्रीतिसम्बोध्यङ्गया अप्वः वृद्धि जुइकेत फइले जुइकेत भाविता यायेत, परिपूर्ण जुइकेत जुइ”^{९९} धकाः।

अन स्वभाव सामाण्यलक्षण प्रतिवेधकथं प्रवर्तित जूगु मनसिकार कुशलादिइ उचितगु मनसिकार धाइ। आरम्भधातु आदितयत् उत्पन्न यायेगुकथं प्रवर्तित जूगु मनसिकार आरम्भधातु आदितयूके उचितगु मनसिकार धाइ। अन आरम्भधातु धयागु न्हापांगु वीर्य (उत्साह) धाइ। नैष्क्रम्यधातु धयागु आलस्यपनं पिहॉवःगु कारणं यानाः अनंलि प्रबल जुइगु खः। पराक्रमधातु धयागु मेमेगु थासय् थ्यंकाः (पुलाः) अनं नं प्रबल जुइगु खः। प्रीतिसम्बोध्यङ्ग स्थानीय धर्म धयागु जक प्रीति जुइया नितिं हे थ्व नां खः। उगुया नं उत्पन्न जूगु मनसिकार हे उचितगु मनसिकार धाइ।

^{९६} (सं० नि० ५.२३४)

^{९७} (सं० नि० ५.२३२))

^{९८} (सं० नि० ५.२३२)

^{९९} (सं० नि० ५.२३२)

हानं न्हयू धर्मत धर्मविचयसम्बोध्यङ्गया उत्पन्नया नितिं जुइ - बारम्बार न्हसः न्यनीम्ह जुइ, वस्तुयात परिशुद्ध याइ, इन्द्रियतयूत छगू समान याइ, मूर्खपिनिगु संगत त्याग याइ, प्रज्ञावान व्यक्तिपिनिगु संगत याइ, गम्भीरगु ज्ञानचर्यायू प्रतिवेक्षण याइ व उगु ज्ञानयू मन क्वछुका तइ।

भिक्षुगू धर्मत वीर्यसम्बोध्यङ्गया उत्पत्तिया नितिं जुइ - अपायादि भययात प्रतिवेक्षण यायेगु, वीर्यया कारणं लौकिक व लोकोत्तर विशेषगुण प्राप्तिया गुण खंम्ह जुइगु। “बुद्ध, प्रत्येकबुद्ध व बुद्धया श्रावकपिं बिज्यागु लँयू जिनं वनेमाः, उगु मार्गयात आलस्य जुया वने फइमखु” धकाः थथे वनेगु लँयात प्रतिवेक्षणा यायेगु, दायकपिन्त महानफल दयूकेत भिक्षाटन वनेगु, “वीर्यारम्भसित जि शास्ता प्रशंसा यानाः बिज्याइम्ह खः, उगु अतिक्रमण याये मज्जूगु शासन खः, जिमित नं आपालं उपकार जुइ व प्रतिपत्तिद्वारा पुजा यायेवं पुजितम्ह जुइ, मेकथं जुइमखु” धकाः थथे शास्ताया महानतायात प्रतिवेक्षण यायेगु “सद्धर्म धका कयातःगु जिगु महानगु दयादयात कायेमाः, उगुयात आलस्यपनं कायेफइमखु” धकाः थथे दयाद महानतायात प्रतिवेक्षण यायेगु, आलोकसंज्ञा मनसिकार इर्यापथ हिलेगु व चकंगु थायू सेवन यायेगुलिं स्त्यानमिद्धयात मदयूकेगु, अलसिपिं व्यक्तिपिन्त त्याग यायेगु, उत्साहित व्यक्तिपिनिगु संगत यायेगु, सम्यक्प्रधानयात प्रतिवेक्षण यायेगु व उगुलिइ मन क्वछुकेगु।

भिक्षुगू धर्मत प्रीतिसम्बोध्यङ्गया उत्पन्नया नितिं जुइ बुद्धानुस्मृति, धर्मानुस्मृति ... सङ्गानुस्मृति ... शीलानुस्मृति ... त्यागानुस्मृति ... देवतानुस्मृति, उपशमानुस्मृति, ध्वाधःपिं (छाःपिं) व्यक्तिपिन्त परित्याग यायेगु, क्यातुपिं (याउंसैच्चापिं) व्यक्तिपिनिगु संगत यायेगु व प्रसन्न जुइका बिइगु सूत्रतयूत प्रतिवेक्षण यायेगु, उगुलिइ मन क्वछुकेगु। थथे थुपिं आकारं थुपिं धर्मतयूत उत्पन्न यानाः धर्मविचयसम्बोध्यङ्ग आदि वृद्धि याइ धाइ। थथे गुगु इलय् चित्त ज्वनेमाः, उगु इलय् चित्त बशयू तइ।

६५. गुकथं गुगु इलय् चित्त निग्रह यायेमाःगु, उगु इलय् चित्त निग्रह याइ? गुबलय् वया अति उत्साहितगु कारणं चञ्चलगु चित्त जुइ, उबले धर्मविचयसम्बोध्यङ्ग आदि स्वंगू भाविता मयासे प्रश्रद्धिसम्बोध्यङ्गादि वृद्धि याइ। थ्व भगवानं धयाबिज्यागु जुल -

“भिक्षुपिं, गथेकि पुरुषं महानगु मिं पुचःयात स्यायेगु इच्छा दुसा, वं अन गंगु घाँयूत तल धाःसा ... धू महल धाःसा, योग्यम्ह व जुइ ला, भिक्षुपिं, पुरुषं महानगु मिं पुचःयात स्यायेत? थ्व जुइ फइमखु, भन्ते। थथेहे खः, भिक्षुपिं, गुगु इलय् चञ्चलगु चित्त जुइ, उगु इलय् धर्मविचयसम्बोध्यङ्गया भावना यायेगु ई मखु, वीर्यसम्बोध्यङ्गया ई मखु ... प्रीतिसम्बोध्यङ्गयात वृद्धि यायेगु नितिं ई मखु। उगु छुया कारणं खः? चञ्चलगु, भिक्षुपिं, चित्त, उगु थुपिं धर्म शान्त याये थाकूगु जुइ।

भिक्षुपिं, गुगु इलय् चञ्चलगु चित्त जुइ, उगु इलय् प्रश्रद्धिसम्बोध्यङ्गया भावना यायेगु ई खः, समाधिसम्बोध्यङ्गया भावना यायेगु ई खः, ई खः उपेक्षासम्बोध्यङ्गया वृद्धिया नितिं। उगु छुया कारणं खः? चञ्चलगु, भिक्षुपिं, चित्त, उगु थुपिं धर्म शान्त याये अःपुगु जुइ। भिक्षुपिं, गथेकि पुरुषं महानगु मिं पुचःयात स्यायेगु इच्छा दुसा, वं अन प्याःगु घाँयू तल धाःसा ... धू हल धाःसा, योग्यम्ह व जुइ ला, भिक्षुपिं, पुरुषं महानगु मिं पुचःयात स्यायेत? खः, भन्ते”^{१००} धकाः।

थन नं सामार्थ्यकथं आहारानुसार प्रश्रद्धिसम्बोध्यङ्गादिया भावना सिइकेमाः। थ्व भगवानं धयाबिज्यानातःगु जुल

“भिक्षुपिं, कायप्रश्रद्धि व चित्तप्रश्रद्धि दु। अन उचितगु बारम्बार मन तयेगु, थ्व आहार उत्पन्न मज्जनिगु प्रश्रद्धिसम्बोध्यङ्गया उत्पन्नया नितिं उत्पन्न जुइधुंकूगु प्रश्रद्धिसम्बोध्यङ्गया अप्वः वृद्धि जुइकेत, फइले जुइकेत व भाविता यायेत, परिपूर्ण जुइकेत खः”^{१०१} धकाः।

अथेहे “भिक्षुपिं, समथनिमित्त व अव्यग्रनिमित्त (स्थिर समाधि) दु। अन उचितगु बारम्बार मन तयेगु, थ्व आहार उत्पन्न मज्जनिगु समाधिसम्बोध्यङ्गया उत्पन्नया नितिं उत्पन्न जुइधुंकूगु समाधिसम्बोध्यङ्गया अप्वः वृद्धि जुइकेत फइले जुइकेत भाविता यायेत, परिपूर्ण जुइकेत जुइ”^{१०२} धकाः।

^{१००} (सं० नि० ५.२३४)

^{१०१} (सं० नि० ५.२३२)

^{१०२} (सं० नि० ५.२३२)

अथेहे “भिक्षुपिं, उपेक्षासम्बोध्यङ्गस्थानीय धर्मत दु। अन उचितगु वारम्बार मन तयेगु, थ्व आहार उत्पन्न मज्जुनिगु उपेक्षासम्बोध्यङ्गया उत्पन्नया नितिं उत्पन्न जुइधुंकूगु उपेक्षासम्बोध्यङ्गया अप्वः वृद्धि जुइकेत, फइले जुइकेत भाविता यायेत, परिपूर्ण जुइकेत खः”^{१०३} धकाः।

अन गथे वया प्रश्रब्धिसम्बोध्यङ्गया उत्पन्न जुइधुंकूगु खः, उगु आकारयात बिचाः यानाः इमित उत्पन्न यायेगुकथं प्रवृत्ति जूगु मनसिकारहे स्वंगू पदय् नं उचितगु मनसिकार धाइ। समथनिमित्त धयागु समथयाहे अभिप्राय खः। अविक्षेपार्थकथं वयात अव्यग्रनिमित्त धकाः धाइ।

हानं न्हय्गू धर्मत प्रश्रब्धिसम्बोध्यङ्गया उत्पन्नया नितिं जुइ – प्रणीत भोजन सेवन यायेगु, सुखकर ऋतु सेवन यायेगु, सुखकर इर्यापथ सेवन यायेगु, मध्यस्थकथं प्रयोग यायेगु, परितप्तकायम्ह व्यक्तियात परित्याग यायेगु, शान्त कायम्ह व्यक्तिया सेवन यायेगु, उगुलिइ मन क्वछुकेगु।

भिक्षुगू धर्मत समाधिसम्बोध्यङ्गया उत्पन्नया नितिं जुइ – वस्तया पवित्रता, निमित्तकुशलता, इन्द्रितयात एक समान यायेगु, इलय् चित्तयात निग्रह यायेगु, इलय् चित्तयात चिनातय्गु, भावनाय् स्वाद मदुगु चित्तयात श्रद्धासंवेगकथं हर्षोत्फुल्ल यायेगु, बांलाक प्रवर्तित जूगुयात उपेक्षाभाव तयेगु, समाहित (एकाग्र) मज्जुपिं व्यक्तिपिन्त त्याग यायेगु, समाहित (एकाग्र) जूपिं व्यक्तिपिनिगु सेवन यायेगु, ध्यानविमोक्षयात प्रतिवेक्षण यायेगु, उगुलिइ मन क्वछुकेगु।

न्यागू धर्मत उपेक्षासम्बोध्यङ्गया उत्पन्नया नितिं जुइ – सत्त्वप्राणीपिनिप्रति तटस्थ जुइगु, संस्कारय् तटस्थ जुइगु, सत्त्व व संस्कारय् महत्त्व बिइम्ह व्यक्तियात परित्याग यायेगु, सत्त्व व संस्कारय् तटस्थ जुइम्ह व्यक्तियात सेवन यायेगु, उगुलिइ मन क्वछुकेगु। थथे थुपिं आकारं थुपिं धर्मत उत्पन्न यानाः प्रश्रब्धिसम्बोध्यङ्गादि वृद्धि याइ धाइ। थथे गुगु इलय् चित्त निग्रह यायेमाःगु उगु इलय् चित्त निग्रह याइ।

६६. गुकथं गुगु इलय् चित्त हर्षोत्फुल्ल यायेमाःगु खः, उगु इलय् चित्त हर्षोत्फुल्ल याइ? गुबलय् वया प्रज्ञायात छ्यलेगुलिइ दुर्बलताया कारणं शान्तिसुखया प्राप्त यायेत निःस्वादगु चित्त जुइ, उबले वया च्यागू संवेगवस्तुया प्रत्यवेक्षणद्वारा संविग्न याइ। च्यागू संवेगवस्तु धयागु जन्म, जरा, ब्याधि व मरण याना प्यंगू, अपाय दुःख न्यागूगु, न्हापाया संसारचक्रया (वृत्तमूलया) कारणं जुइगु दुःख, लिपाया संसारचक्रया कारणं जुइगु दुःख, वर्तमान इलय् आहार मालेमाःगु कारणं जुइगु दुःख धकाः। बुद्ध, धर्म व सङ्घया गुण अनुस्मरण यानाः वया प्रसन्न उत्पन्न याइ। थथे गुगु इलय् चित्त हर्षोत्फुल्ल यायेमाःगु, उगु इलय् चित्त हर्षोत्फुल्ल याइ।

गुकथं गुगु इलय् चित्त उपेक्षित यायेमाःगु, उगु इलय् चित्त उपेक्षित याइ? गुबलय् वया थथे प्रतिपन्न जुइवं आलस्यपना मदुगु, चञ्चल मज्जुगु, आस्वाद दुगु आरम्भणय् बांलाक उत्पन्न जूगु समथविधिइ प्रतिपन्नगु चित्त जुइ, उबले वया प्रग्रहण, निग्रहण व हर्षोत्फुल्ल जुइजुलिइ लगे जुइमखु, बांलाक वनाच्चपिं सलतय्प्रति सारथीथें जुइ। थथे गुगु इलय् चित्त उपेक्षित यायेमाःगु, उगु इलय् चित्त उपेक्षित याइ।

समाहित (एकाग्र) मज्जुपिं व्यक्तिपिन्त त्याग यायेगु धयागु नैष्कर्म्यप्रतिपदाय् न्हापा गुबलें नं अभ्यास मयाःपिं, थीथी ज्याय् व्यस्तपिं व विक्षिप्त नुगःपिं पुद्गलपिनिपाखें तापाकाः परित्याग यायेगु खः।

समाहित जूपिं व्यक्तिपिनिगु सेवन यायेगु धयागु नैष्कर्म्यप्रतिपदाय् प्रतिपन्नपिं व समाधि लाभीपिं पुद्गलपिनिथाय् ईलय्बल्य् लिक् वनेगु खः।

उगुलिइ मन क्वछुकेगु धयागु समाधिइ मन क्वछुकेगु, समाधिइ गौरव तयेगु, समाधिइ क्वछुइगु, समाधिइ लगे जुइगु व समाधिइ क्वहाँ वनेगु अर्थ।

थथे थुपिं भिक्षु अर्पणा कुशलतायात सम्पादन यायेमाः।

६७. थथे सम्पादन याना, अर्पणा कुशलतायात थुगु।
प्रतिलाभगु निमित्तय्, अर्पणा बांलाक प्रवर्तित जुइ॥
थुकथं प्रतिपन्नम्हसिया, यदि उगु प्रवर्तित मज्जुसा।
अथे जूसां नं त्याग यायेमते योगयात, कुतःहे या पण्डितं॥
त्याग यानाः सम्यक्क्यायाम, विषेशयात धयागु माणवं।

प्राप्त याये भतिचा नं, थ्व अवस्था दइमखु।।
 चित्त प्रवृत्ति आकारयात, उकिं बांलाक बिचाः या बुद्धिवानं।
 समानगु वीर्ययातहे, उत्साह या हानं हानं।।
 भतिचा जक नं पिहाँ वनीगुयात, क्वातुकहे तयाति मनयात।
 अति वीर्ययात निषेध यानाः, समयातहे प्रवर्तित या।।
 रेणुइ, पलेस्वाँल्य, सूत्रय् (सुकाय्), ढंगाय् व कुलिइ।
 गथे हाःआदितय्गु, प्रवृत्तियात बांलाक वर्णन यानातःगु खः।।
 आलस्य व चञ्चलभावं, मुक्त यानाः फुक।
 थथे निमित्तया अभिमुखय्, मनयात थ्यंकाबिइ (व्यवस्था याइ)।।

निमित्ताभिमुखपटिपादनं (निमित्तया अभिमुखय् मनयात थ्यंकाबिइगु)

६८. अन थुगु गाथाया अर्थ क्यनातःगु खः - गथेकि चलाख मजूमह हां फलनागु सिमाय् स्वाँ सयाच्चन धकाः सिइकाः तिक्शणगु वेगं ब्यावनाः उगुयात अतिक्रमण यानाः लिहाँ वयाः रेणु (केशर) मदुगुलिइ थ्यंकवनी। मेम्ह मन्दगु गतिं चलाख मजूमह ब्यावनाः रेणु मदुगु थासय्हे थ्यंकवनी। चलाखम्ह जक समगु गतिं ब्यावनाः सुखपूर्वक स्वाँदंय् थ्यंकाः थःत माक्वः रेणुयात कयाः कस्ति दयेकाः (सम्पादन यानाः) कस्तिया रसयात अनुभव याइ।

गथे चिरफार यायेगु सयेकाच्चं पिं शिष्यपिं मध्यय् लःया थलय् द्योनेच्चंगु पलेस्वाँ हलय् चिरफार यायेगु ज्याय् छम्ह चलाख मजूमह याकनं चक्कु क्वत छ्वया पलेस्वाँ हलयात निकू थलिइ, लखय् दुतछ्वइ। मेम्ह चलाख मजूमह ह्वाःगनीगु व दुहाँ वनीगु भयं चक्कु थिइत तक्क नं हिम्मत दइमखु। चलाखम्ह जक समगु प्रयोगं (छ्यलाः) अन चक्कु चानाः क्यनाः शुद्धगु सीपम्ह जुयाः उजागु थासय् ज्या (कर्म) यानाः लाभ प्राप्त जुइ।

गथे गुम्हसिनं प्यम्ह हाकगु माकचिया सुका हइ, वयात प्यद्द थ्यबा प्राप्त जुइ धका जुजुं धायेवं छम्ह चलाख मजूमह ब्यक्तिं हथासं (वेगं) माकचिया सुकायात ज्वनाः अन अन हे च्वःबुकिइ।

मेम्ह चलाख मजूमह च्वःबुइगु भयं ल्हातं थिइत तक्क नं हिम्मत दइमखु। चलाखम्ह जक च्वां निसें समगु प्रयोगं कथिइ हिनाः हयाः लाभयात प्राप्त याइ।

गथे चलाख मजूमह जहार्जी प्रबलगु फसय् पालयात पूर्णरूपं चकंका दुंगायात (जहाजयात) मखूगु थासय् (विदेशय्) ब्वाकेछ्वइ। मेम्ह चलाख मजूमह मन्दगु फसय् पालयात चकंका तयाः दुंगायात अन हे तयातइ। चलाखम्ह जक मन्दगु फसय् पालयात पूर्णरूपं चकंका व प्रबलगु फसय् बछि पालयात चकंका सुखपूर्वक इच्छा यानागु थासय् थ्यनिइ।

गथे गुम्हसिनं चिक मवाकूसे चिकंत्वाचा जायेकी, वयात लाभ प्राप्त जुइ धका आचार्य शिष्यपिन्त धायेवं छम्ह चलाख मजूमह लाभलोभीम्ह हथासं जायेका चिकं वाकिइ। मेम्ह चलाख मजूमह चिकं वाइगु भयं प्वंकेत तक्क नं हिम्मत दइमखु। चलाखम्ह जक समगु प्रयोगं चिकं जायेका लाभयात प्राप्त जुइ।

थथेहे छम्ह भिक्षुं निमित्त उत्पन्न जुइवं हथासंहे अर्पणाय् थ्यंके धका क्वातुक उत्साह याइ, वया चित्त अति उत्साहित जूगु कारणं याना औद्धत्यय् कुतुं वनिइ, व अर्पणा थ्यंके फइमखु। छम्ह अति उत्साह यायेगुलिइ दोष खनाः आः जित अर्पणा छुयायेत माःगु धका उत्साहयात त्वःतिइ, वया चित्त अति आलस्यगु वीर्यया कारणं याना आलस्यताय् कुतुं वनिइ, व नं अर्पणा थ्यंके फइमखु। गुम्ह भतिचा जक नं आलस्ययात आलस्यभावं व चञ्चलयात औद्धत्यपाखें मुक्त याना समगु प्रयोगं निमित्तया अभिमुखय् प्रवर्तित याइ, वं अर्पणा प्राप्त याइ, उजाम्हे जूइमाः। थुगु अर्थया कारणं थ्व धयातल -

रेणुइ, पलेस्वाँल्य, सूत्रय्, ढंगाय् व कुलिइ।
 गथे हाःआदितय्गु, प्रवृत्तियात बांलाक वर्णन यानातःगु खः।।
 आलस्य व चञ्चलभावं, मुक्त यानाः फुक।
 थथे निमित्तया अभिमुखय्, मनयात थ्यंकाबिइ।।

पठमज्ज्ञानकथा (प्रथमध्यानकथा)

६९. थथे निमित्तया अभिमुख्य मनयात तयाः (प्रतिपादन यानाः) वया आः अर्पणा सिद्ध जुइ धका भवङ्गयात त्वःथुलाः पृथ्वी पृथ्वी धकाः बारम्बार भाविता यायगुलिं प्रकट जूगु उगु हे पृथ्वीकसिणयात आरम्भण यानाः मनोद्वारावर्जन उत्पन्न जुइ। अनलि उगुहे आरम्भण्य प्यंगू वा न्यागू जवनचित्तत ब्वाइ (उत्पन्न जुइ)। इपिं जनवचितयगु तभकग अन्तय छगू रूपावचर, ल्यंदुगु कामावचरत। स्वभाविक चित्ततद्वारा गुगु प्रबलगु वितर्क, विचार, प्रीति, सुख व एकाग्रतागु खः अर्पणाया नितिं परिकर्म याःगु कारणं परिकर्म निमित्त धका नं, गथे गां आदिया सतिकलाःगु थाय्यात गांया लिकलाःगु प्रदेश व (शरहया सतिकलाःगु प्रदेशयात) शहर लिकलाःगु प्रदेश धकाः धाइ, थथे अर्पणाया सतिक वा लिकलाःगु कारणं याना उपचारत धका नं, स्वसिवे न्हापा परिकर्मतयगु, लिपा (च्यय्) अर्पणाया अनुलोमकथं अनुलोम धका नं धाइ। गुगु थन दकलय् अन्तिमगु खः, उगु परित्रगोत्र अभिभवनकथं व महर्गत गोत्र भावनाकथं गोत्रभू धका नं धाइ। ग्रहण मयानागुयात ग्रहण याना (अग्रहितग्रहणेन) थन प्रथम परिकर्म, द्वितीय उपचार, तृतीय अनुलोम, चतुर्थ गोत्रभू। प्रथम वा उपचार, द्वितीय अनुलोम, तृतीय गोत्रभू, चतुर्थ व पञ्चम जक अर्पणा चित्त खः। चतुर्थगुहे पञ्चमय् दुहाँ वनी, उगु तीक्ष्ण अभिज्ञा व मन्द अभिज्ञाकथं जुइ। अनं लिपा जवनय् कुतुं वनिइ। भवङ्गया वार जुइ।

आभिधार्मिक गोदत्त स्थविरं जक “न्हापा न्हापायागु कुशल धर्मतयसं लिपा लिपायागु कुशल धर्मतयत् आसेवनप्रत्ययद्वारा प्रत्यय (ग्वःहाली) जुइ”^{१०४} धकाः थुगु सूत्र धयाः आसेवनप्रत्ययद्वारा लिपा लिपायागु धर्म प्रबल (बलवान्) जुइ, उकिं खुगूलिइ नं, न्हयगूलि नं अर्पणा दइ धका धाल, व अर्थकथातयके “थ्व स्थविरया थःगु बिचाः जक खः” धकाः धयाः निषेध यानातल। प्यंगू व न्यागूगुलिहे जक अर्पणा दइ। अनलिपा जवनय् कुतुं वनीगु धयागु जुइ, भवङ्गया सतिकलाःगु कारणं याना धका धाःगु खः। उगु हे खँयात बिचाः याना धयातःगु कारणं निषेध याये मफु। गथेकि सुं पुरुष खुल्लागु पाखाय् (प्रपातय्) पाखे ब्वाँयवना सिथय् च्चंगु तुतिं दिना दनाच्चनेगु इच्छा याःसां दिनाच्चने फइमखु पाखाय् हे कुतुं वनिइ, थथे खुगूलिइ वा न्हयगूलिइ दुहाँवने फइमखु, भवङ्गया सतिकलाःगु कारणं याना। उकिं प्यंगू व न्यागूगुलिहे जक अर्पणा दइ धका सिइकेमाः।

उगु अर्पणा छगू चित्तया क्षणय् जक उत्पन्न जुइ। न्हयगू थासय् ईया परिच्छेद धयागु प्रथम अर्पणाय् मदु, लौकिक अभिज्ञातयके, प्यंगू मार्गय्, मार्गया अनन्तर फलय्, रूप व अरूप भवतयके, भवङ्ग ध्यानय्, निरोधसमापत्तिया प्रत्यय जुयाच्चंगु नैवसंज्ञानासंज्ञायतनय्, निरोधसमापत्तिं दंम्हसिया फलसमापत्तिइ धका। थन मार्गया अनन्तर फल स्वंगूया लिपा जुइमखु। निरोधया प्रत्यय नैवसंज्ञानासंज्ञायतन निगूया लिपा जुइमखु। रूप व अरूपय् भवङ्गया परिमाण मदु, ल्यं दुगु थासय् छगूहे जक चित्त धका। थथे छगू चित्तया क्षणय् जक अर्पणा। अनलि भवङ्ग पतन जुइ। अले भवङ्गयात त्वाःथला ध्यानया प्रतिवेक्षणया नितिं आवर्जन याइ, अनलि ध्यानया प्रतिवेक्षण याइ।

थनतक्क थ्व कामगुणं अलग्गहे जुया, अकुशलधर्म अलग्ग जुया सवितर्क, सविचार विवेकज प्रीतिसुखगु प्रथम ध्यान प्राप्त यानाः विहार याइ।^{१०५} थथे वया न्यागू अङ्गं रहित जुयाः, न्यागू अङ्गं सम्पन्न जुया, स्वथी कल्याणकर व फिगू लक्षणं सम्पन्नगु पृथ्वीकसिणया प्रथम ध्यान प्राप्त जुइ।

७०. अन कामगुणं अलग्ग हे जुया धयागु कामगुणपाखें अलग्ग जुया, रहित जुयाः व लिचिला खः। गुगु थ्वहे (एव) थन दुगु खः, व नियमार्थ धका सिइकेमाः। गुगुलिं नियमार्थ खः, उगुलिं उगु उकिं प्रथमध्यानयात प्राप्त यानाः विहार यायेगु इलय् मदुगु कामगुणत नं उगु प्रथमध्यानया प्रतिपक्ष (विरोधी) भावयात कामगुण परित्यागं हे जक उगु प्राप्त जुइगु क्यनातल (प्रकट यानातल)।

गथे? “कामगुणं अलग्ग हे जुया” धकाः थथे नियम दयेकुगुलिं थ्व खने दुगु खः, अवश्य नं ध्यानया कामगुणत प्रतिपक्षगु जुया उपिं दयेवं थभकग स्मृति थ्व (प्रथमध्यान) उत्पन्न जुइमखु, अन्धकार जुइवं मतया जः थें खः।

उगु कामगुणतयत् परित्याग याना हे जक उगु प्राप्त जुइ, वारिया सिथयात परित्याग याना हे जक पारीया सिथय् थ्यनिइ। उकिं नियम दयेका तल धका धाइ।

^{१०४} (पङ्का १.१.१२)

^{१०५} (ध० स० १६०; दी० नि० १.२२६).

अन दु (जुइ फु), छाया थ्व पूर्व पदय्हे कनातःगु खः, लिपाया पदय् मखु, छु अकुशल धर्मतपाखें अलग मजुसां नं ध्यान प्राप्त यानाः विहार याइला? थ्व थथे बिचा याये मज्यु। उगुयात मदुगु कारणंहे पूर्व पदय् थ्व धयातःगु खः। कामधातुया समतिक्रमण व कामरागया प्रतिपक्ष जूगु कारणं थ्व ध्यान कामगुणतय्गु हे मुक्त जुइगु खः। थथे धयाबिज्यात, “थ्व कामगुणतय्गु मुक्त जुइगु गुगु थ्व नैष्कर्म्य खः”^{१०६} धकाः। लिपाया पदय् नं गथे “थनहे, भिक्षुपिं, प्रथम श्रमण दु, थनहे द्वितीय श्रमण दु”^{१०७} धकाः यगट] शब्द हया धाइ, थथे धायेमाः। थनं मेमेगु नीवरण धयागु अकुशल धर्मतपाखे नं अलग मजुइकं ध्यान प्राप्त यानाः च्वने फइमखु। उकिं “कामगुणं अलग्ग हे जुया, अकुशल धर्मतपाखें अलग्ग हे जुया” धकाः थथे निगू पदय् नं थ्व सिइकेमाल। निगू शब्दय् (पदय्) नं छुं नं अलग जुया धयागु थुगु साधारण वचनं तदङ्गविवेकादि, कायविवेकादि व फुकं विवेकत संग्रह जुया वनिइ (दुतिनिइ), अथे जूसां नं कायविवेक, चित्तविवेक व विक्खम्भनविवेक धका स्वंगू हे जक थन सिइकेमाः।

कामगुणं धयागु थुगु शब्दं जक वा गुगु निर्देशय् “छु छु वस्तुकाम खः, मनयात यःगु रूपत खः”^{१०८} धका आदि नियमकथं वस्तुकाम धाल, गुगु अन हे विभङ्गय् हे “छन्द काम खः, राग काम खः, छन्दराग काम खः, संकल्प काम खः, राग काम खः, संकल्परग काम खः, थुमित कामगुणत धाइ”^{१०९} धकाः थथे क्लेशकामत धाल, इपिं फुकं थथे संगृहीत जुयाच्चंगु धका सिइकेमाः (खंकेमाः)। थथे जुइवं कामगुणं अलग हे जुया धयागु वस्तुकामं नं अलग हे जुयाच्चंगु धका अर्थ स्वानाच्चनी, उगुलिं कायविवेक धयातःगु खः। अकुशल धर्मतपाखें अलग जुया धयागु क्लेशकामं वा फुक अकुशलं अलग जुया धयागु अर्थ स्वानाच्चनी, उगुलिं चित्तविवेक धयातःगु खः। थन न्हापांगुलिं वस्तुकामं, विवेक शब्दं हे कामसुखया परित्याग खः, निगूगुलिं क्लेशकामं, विवेक शब्दं नैष्कर्म्यसुख परिग्रहण क्यनातःगु खः। थथे वस्तुकामं, क्लेशकामं व विवेक शब्दं हे थुमित न्हापांगुलिं संक्लेशवस्तुया त्याग, निगूगुलिं संक्लेशया त्याग। न्हापांगुलिं लालच स्वभावया हेतु परित्याग, निगूगुलिं मूर्खताभावया। न्हापांगुलिं प्रयोग परिशुद्धि व निगूगुलिं आशयया परिशुद्धियात क्यनातःगु खः धयागु सिइकेमाः। थ्व गुलि नं नियम कामगुणं धयागु थन कंगु कामगुणमध्यय् वस्तुकामया पक्षय् खः।

क्लेशकामपक्षय् जक छन्द धयागु व राग धयागु थथे आदिकथं नानाप्रकारया भेदगु कामछन्दहे काम धयागु तात्पर्य खः। उगु अकुशलय् लाःगु समान जूसां नं “अन छु छु काम छन्द काम?”^{११०} धका आदि नियमकथं विभङ्गय् ध्यानया विपक्षकथं अलग याना धयातःगु खः। अथवा क्लेशकाम जूगु कारणं पूर्वपदय् कनातगु खः, अकुशलय् लाःगु कारणं निगूगु पदय् कनातगु खः। नानाप्रकारया भेदकथं उगुयात कामं धका मधाःसे कामगुणतपाखें धका धाःगु खः।

मेगु नं धर्मतय्गु अकुशलभाव विद्यमान जूगुलिं “अन छु छु अकुशल धर्मत, कामछन्द खः” धकाः आदि नियमविधिकथं विभङ्गय् च्वय्या ध्यानङ्गया विरोधी प्रतिपक्षभाव क्यनेत नीवरणतय्गुहे च्वय् धया वःगु खः। नीवरणत ध्यानङ्गया विरोधी पक्षगु खः, इमित ध्यानङ्गहे विरोधी, विध्वंसकारी, नाशक खः धका धयातःगु जुयाच्चन। अथेहे ञ्ज समाधियात कामछन्द विरोधी खः, प्रीति द्वेषयात, वितर्क स्थानमृद्वयात, सुख औद्वत्यकौकृत्ययात, विचार विचिकित्सायात धका पिटकय् धयातःगु खः।

थन थथे कामगुणं अलग्ग हे जुया धयागु थुगु कामछन्दयात विक्खम्भनविवेक धयातःगु जुइ। अकुशल धर्मतपाखें अलग जुया धयागु थुगु न्यागू नं नीवरणतय्त्त, ग्रहण याना तयागुयात त्वःता जक न्हापांगुलिं कामछन्दयात, निगूगुलिं ल्यंदुगु नीवरणतय्त्त। अथेहे न्हापांगुलिं स्वंगू अकुशलमूलय् न्यागू कामगुण भेदया विषयगु लोभयात, निगूगुलिं आघातवस्तु भेदादि विषयगु दोष व मोहयात। ओघादि धर्मय् न्हापांगुलिं कामओघ, कामयोग, कामास्रव, काम उपादान, अभिध्या कायग्रन्थ व कामराग संयोजनतय्त्त, निगूगुलिं ल्यंदुगु ओघ, योग, आस्रव, उपादान, ग्रन्थ व संयोजनतय्त्त। न्हापांगुलिं तृष्णाया व उगु नापं सम्प्रयुक्त धर्मतय्त्त, निगूगुलिं अविद्यायात व उगु नापं सम्प्रयुक्त धर्मतय्त्त। यद्यपि न्हापांगुलिं लोभ सम्प्रयुक्त च्यागू चित्त उत्पत्तियात, निगूगुलिं शेष प्यंगू अकुशल चित्त उत्पत्तियात विक्खम्भनविवेक धयातःगु जुइ धका सिइकेमाः। थ्व उबले तक्क कामगुणं अलग्ग अकुशल धर्मतपाखें अलग जुया धयागु थन अर्थ क्यनातःगु खः।

^{१०६} (दी० नि० ३.३५३).

^{१०७} (म० नि० १.१३९; अ० नि० ४.२४१)

^{१०८} (महानि० १)

^{१०९} (महानि० १; विभ० ५६४)

^{११०} (विभ० ५६४)

७१. थन तक्क प्रथम ध्यानया प्रहाण अङ्गयात क्यनाः आः सम्प्रयोग अङ्गयात क्यनेत सवितर्क सविचारादि धका धाःगु खः। अन विशिष्टकथं तर्क यायेगु वितर्क खः, तर्कवितर्क (कल्पना, आहनन) याइ धका धयातःगु जुयाच्चन। उगु थ्व आरम्भणय् चित्त तयेगु लक्षण खः, बारम्बार प्रहार यायेगु रस (कृत्य) खः। अथेहे उम्ह योगी आरम्भण वितर्क प्रहारगु व वितर्क पर्याहत याइ धकाः धाइ। आरम्भणय् चित्तयात हया तयेगु प्रत्युपस्थान (लिकया अकार) खः।

विचरण यायेगु (चाहिलेगु) विचार खः, लिसेलिसे जुइगु धका नं धयातःगु जुयाच्चन। उगु थ्व आरम्भणयात अनुमार्जन यायेगु लक्षण खः, अन नापं उत्पन्न जुइगुलिइ अनुयोग यायेगु कृत्य (रस) खः, चित्तया नापं चिनातयेगु प्रत्युपस्थान (सिइकेगु आकार) खः।

यद्यपि इपिं गनं गनं मिले जूसानं (अविप्रयोग जूसानं) स्थूल व अगुवाया अर्थकथं गं थायेगुथें चित्तलिसे न्हापां स्वापु तयेगु वितर्क खः। सूक्ष्म अर्थकथं अनुमार्जन यायेगु स्वभावकथं गं थायेधुंका पिहाँ वयाच्चनीगु सःथें लिसेलिसे वयाच्चनीगु प्रतिध्वनि विचार खः। फैले जुइगु जक थन वितर्क न्हापां उत्पत्ति जुइगु इलय् चित्तयात संकीगुलिं आकाशय् ब्येगु इच्छा दुम्ह पंक्षीया पपु संकीगुथें व नस्वालय् मन वंम्ह नस्वाः लिसे वनाः पलेस्वालय् जूवंम्ह भमःथें खः। चित्तया शान्त वृत्तिगु विचार उलि चञ्चल मजुइगु स्वभाव खः, चित्तया आकाशय् ब्वःम्ह भंगया पपु चकंकूगुथें व पलेस्वापाखे जूवंम्ह भमःया पलेस्वाया च्वय् (घने) चाहिलेगुथें खः। दुकनिपात अर्थकथालय् “आकाशय् ब्यावांम्ह तधिकम्ह भंगया निपा पपुतिं फसय् दाया (ज्वना) पपुतय् संकतया चकंका ब्या जुइगुथें आरम्भणय् चित्तयात तयेगुभावं उत्पन्न जुइगु वितर्क खः। फय्यात ज्वनेत (दायेत) पपुत संका ब्येगुथें अनुमार्जन यायेगुभावं उत्पन्न जूगु विचार खः” धकाः धयातःगु खः, उगु उत्पत्ति जुइगु नापं स्वानाच्चनी। उगु इपिं विशेषता प्रथम द्वितीय ध्यानय् प्रकट जुइ।

हानं खितिथागु कय्या थलयात छपा ल्हातं क्वातुक ज्वनाः मेगु ल्हातं चूर्ण, चिकं व ब्रुसं परिमार्जन याना क्वातुक ज्वनातःगु ल्हाथें वितर्क खः, परिमार्जन याःगु ल्हाथें विचार खः। अथेहे कुम्हाया कथिं घःचायात चाहिइका थल दयेकीबलय् वया चाहिइकीगु ल्हाथें वितर्क खः, उखें थुखें ल्हासंकीगुथें विचार खः। अथेहे चाकः च्येबलय् दथुइ छपु कय्याच्चका दिका तयेगुथें वया आरम्भणय् मन तयेगु वितर्क खः, पिने चाहिइकेगु कय्याच्चकाथें आरम्भणय् अनुमार्जन यायेगु विचार खः। थथे थुगु वितर्क व थुगु विचार नापनापं उत्पन्न जुइगु सिमाथें स्वां व फलं नं युक्तगु खः धयागु थ्व ध्यान “सवितर्क व सविचार खः” धकाः धाइ। विभङ्गय् जक “थुगु वितर्क व थुगु विचारं युक्त जुइ व बांलाक संयुक्त जुइ”^{१११} धका आदि नियमकथं पुद्गलाधिस्थानकथं (व्यक्ति अनुसारं) देशना याना तल। अर्थ जक अन नं थथेहे खेकेमाः।

विवेकज धयागु थन एकान्त (अलग) जुइगु विवेक खः, नीवरण तनिइगु धयागु अर्थ खः। एकान्त वा विवेक खः धयागु, नीवरणं अलग जुइगु ध्यानसम्प्रयुक्त धर्मरासी धयागु अर्थ खः। उकिं विवेक खः, उगु विवेकय् उत्पन्न जुइगु विवेकज खः।

७२. प्रीतिसुख धयागु थन लय्तायेका बिइगु प्रीति खः। उगु प्रीति ययेका बिइगु लक्षण खः, शरीर व चित्तयात आनन्द याइगु रस व स्फरण याइगु रस (कृत्य) खः, गद्गदे जुइगु लिकया आकार (प्रत्युपस्थान) खः। उगु उजाःगु क्षुद्रिका प्रीति, क्षणिका प्रीति, अवक्रान्तिका प्रीति, उदेगा प्रीति व स्फरणा प्रीति याना न्याथी दु। अन क्षुद्रिका प्रीति धयागु शरीरय् चिमिसं जक ब्वं ब्वं गाय्के फइ। क्षणिका प्रीति धयागु क्षण क्षणय् हापलसा त्वःगुथें जुइ।

अवक्रान्तिका प्रीति धयागु समुद्रसिथय् छालथें शरीरयात चिलाः चिलाः नष्ट जुइ। उदेगा प्रीति धयागु प्रबल जुइ शरीरयात ल्हना आकाशय् तित्तिं न्हइकेगु प्रमाणगु जुइ। अथेहे पूर्णवल्लिकवासी महातिस्स स्थविर पुन्हिया दिनय् सन्ध्या इलय् चैत्यया प्राङ्गनय् वनाः चन्द्रालोकयात खनाः महाचैत्यपाखे वनाः (जुयाः) “थुगु इलय् धाथें प्यंगू परिषद् (भिक्षु, भिक्षुणी, उपासक व उपासिका) महाचैत्ययात वन्दना यानाच्चन” धकाः प्रकृति (स्वभाविक) रूपं खंगु आरम्भणकथं बुद्धारम्भणय् उत्पन्न जूगु उदेगा प्रीतियात उत्पन्न याना बँय् (पृथ्वी घःने) दाःगु चित्रगेण्डुकथें (तुयुगु ब्या वनीगु छथि स्वां) आकाशय् ब्या (तिन्हया) महाचैत्यया प्राङ्गनय् हे दनाच्चन। अथेहे गिरिकण्डक विहारया लिकचंगु वत्तकालक गामय् छम्ह कुलपुत्री नं प्रबलगु बुद्धारम्भणगु उदेगा प्रीतिद्वारा आकाशय् ब्या वन।

भ्रीसं न्यना, वया माँबौ सन्ध्या इलय् धर्मश्रवणया नितिं विहारय् वनीबलय् “पुता, छ प्वाथय् दुम्ह खः, बेइलय् न्यासिवने फइमखु, जिपिं छन्त पुण्यया भाग प्राप्तिया नितिं धर्मोपदेश न्यने” धकाः वन।

उम्ह कुलपुत्री वनेगु इच्छा जूसां नं इमिगु वचनयात पने मफुम्ह जुया छेंया आगनय् पिया च्वना: मिलाया जलं गिरिकण्डकय् आकाश चैत्यया प्राङ्गनय् स्वयाचंबलय् चैत्यय् प्रदीप पुजायानाच्वंगु खन, प्यंगू परिषदं स्वांमा: व धूपाद्वारा चैत्य पुजा याना: प्रदक्षिणा यानाच्वंपिं भिक्षुसङ्घयात व पुच: मुना: पाठ यानाच्वंगु स: ताल (न्यन)। अले वयात थथे जुल “थुपिं धन्य ख:, गुपिं विहारय् वना: थुजागु चैत्यया प्राङ्गनय् चाहिले दुपिं, थुजागु मधुरगु धर्मोपदेश न्यने खंपिं” धका: मोतीया द्दंथे जा:गु चैत्ययात खनेवं हे उद्देगा प्रीति धयागु उत्पन्न जुल। व आकाशय् ब्वया माँवौपिनि न्हा:व हे आकाशं चैत्यया प्राङ्गनय् क्वहाँ वया: चैत्ययात चैत्यया प्राङ्गनय् चैत्ययात वन्दना याना: धर्मोपदेश न्यना: दनाच्वन। अले वयात माँवौ वया: “पुता, छ गुगु मार्ग वयाम्ह ख:” धका: न्यन। वं “जि आकाशं वयाम्ह ख:, लँ वयाम्ह मखु” धका: धया: “पुता, आकाशं धयागु क्षीणाश्रवपिं संचरण याइ (जुइ), छ गुकथं वयागु ख:?” धका: न्यनेवं धाल – “जि मिलाया जलं चैत्ययात स्वया दनाच्वनाबलय् बुद्धारम्भणपाखें प्रबलगु प्रीति उत्पन्न जुल। अले जिं थ: दनाच्वनागु भाव मसिल, फयेतुनाच्वनागु भाव नं मसिल, ग्रहण यानागु निमित्तकथं हे आकाशय् ब्वया चैत्यया प्राङ्गनय् प्रतिस्थित जुयागु ख:” धका:।

थथे उद्देगा प्रीति धयागु आकाशय् ब्वय्के फुगु प्रमाणगु जुइ। स्फरणा प्रीति जक उत्पन्न जुइवं फुक शरीरय् स्वां पुया जायेकात:गु थलथें वा महान खुसिबालं चुइकात:गु लखं जा:गु पर्वतया दहथें व प्यखेरं फैले जुयाच्वंगु जुइ।

उगु थुजागु न्याथी प्रीति गर्भ ग्रहण याइगु व परिपक्व जुइगु निथी प्रश्रब्धियात परिपूर्ण याइ कायप्रश्रब्धि व चित्तप्रश्रब्धि। प्रश्रब्धि गर्भ ग्रहण याइगु व परिपक्व जुइगु निथी नं सुख परिपूर्ण याइ – कायिक नं व चैतसिक नं। सुख गर्भ ग्रहण या:गु व परिपक्व जूगुलिं स्वथी समाधियात परिपूर्ण याइ – क्षणिक समाधि, उपचार समाधि व अर्पणा समाधियात। इपिं मध्यय् गुगु अर्पणा समाधिया मूल जुया: वृद्धि जूगु समाधिलिसे मिलेजुया वंगु स्फरणा प्रीति ख:, थ्व थुगु अर्थय् अभिप्रायगु प्रीति ख:।

७३. मेगु, सुख दयेका बिइगु सुख ख: अथवा बांलाक शारिरीक व चित्तया ल्वय्यात मदय्का बिइगु (म्हुइगु) सुख ख:, उगु शीतल मधुर स्वभाव लक्षणगु ख:, थ: नापं मिलेजूगु धर्मयात वृद्धि याइगु ज्या (रस) ख:, अनुग्रह याइगु थुकिया आकार ख:। यद्यपि इपिं गनं गनं मिले जूसानं (अविप्रयोग जूसानं) य:गु आरम्भण प्रतिलाभ जुइगु संतोष प्रीति ख:। प्रतिलाभ जुइगु रस अनुभव जुइगु सुख ख:। गन प्रीति दु, अन सुख दु। गन सुख दु, अन नियमितरूपं प्रीति दइमखु। संस्कारस्कन्धलिसे संगृहीतगु प्रीति ख:। वेदनास्कन्धलिसे संगृहीतगुसुख ख:। मरुभूमि पुला व:म्हसिया गुँइ दुने ल:या स: ताये दुगु व ल:यात खंगुथें प्रीति ख:। गुँया किचलय् दुहाँ वना: ल: त्वनेगुथें सुख ख:। उगु उगु इलय् प्रकट जूगु भावकथं थ्व थथे धा:गु धका: सिइकेमा:। थथे थुगु प्रीति नं व थुगु सुख नं ध्यानया ख:, कँइ वा ध्यानय् दु धका: थुगु ध्यान प्रीतिसुख धयागु धाइ।

अथवा प्रीति व सुखयात प्रीतिसुख धाइ, धर्मविनयादिथें ख:। विवेकज प्रीतिसुख ध्यानया ख:, अथवा फलनागु ध्यानय् दु धका: थथे नं विवेकज प्रीतिसुख धाइ। गथे ध्यान ख:, थथे प्रीतिसुख नं थन विवेकजहे जुइ, उगु नं उकिइ दु, उकिं छगू शब्दं हे “विवेकज प्रीतिसुख” धका: नं धायेत स्वानाच्वनी। विभङ्गय् जक “थुगु सुख थुगु प्रीति जुइगुया नितिं सहगत”^{११२} धका: आदि नियमकथं धा:गु ख:। अर्थ जक अन नं थथेहे सिइकेमा:।

प्रथम ध्यान धयागु थ्व लिपा प्रकट जुइतिनि। उपसम्पज्ज धयागु लिंक वना:, प्राप्त याना: धका: धयात:गु जुयाच्वन। अथवा सम्पादन याना:, निष्पादन याना धका धयात:गु जुयाच्वन। विभङ्गय् जक “उपसम्पज्ज धयागु प्रथम ध्यानया लाभ लाभ जुइगु, प्राप्त जुइगु, सम्प्राप्त जुइगु, स्पर्शन यायेगु, साक्षात्कार यायेगु व उपसम्पदा (उत्तमगु भावय् थ्यनिगु) ख:” धका: धयात:गु ख:। उगुया नं थथेहे अर्थ सिइकेमा:। विहार याइ धयागु उगुकथं हे उगु अनुरुपकथं हे इर्यापथविहारद्वारा थथे धयात:गु प्रकारं ध्यानं युक्त जुया: शरीरया क्रिया, वृत्ति, पालन, यपन (उगु उगु इर्यापथय् च्वनेगु), यापन (निर्वाह), सञ्चरण व विहार यायेगुयात पूर्ण याइ। विभङ्गय् थ्व धयात:गु जुल “विहार याइ धयागु क्रियाकलाप याइ (जुइ), प्रवर्तित जुइ, पालन याइ, यपन (उगु उगु इर्यापथय् च्वनेगु) याइ, यापन (निर्वाह) याइ, सञ्चरण जुइ व विहार याइ, उकिं धाइ विहार याइ”^{११३} धका:।

^{११२} (विभ० ५६७)

^{११३} (विभ० ५४०)

पञ्चङ्गविष्ण्वीनादि (न्यागू अङ्गं रहितादि)

७४. गुगु धयाबिज्यागु खः “न्यागू अङ्गं रहित व न्यागू अङ्गं युक्त जुया” धका, अन कामच्छन्द, व्यापाद, स्त्यानमृद्वयात, औद्धत्यकौकृत्य, विचिकित्सा धयागु थुपिं न्यागू नीवरणतयूत प्रहाणकथं न्यागू अङ्गं रहित जूगु सिइकेमाः। थुपिं रहित मजुइकं ध्यान उत्पन्न जुइमखु। उकिं वया थुपिं अङ्गत प्रहाण यायेमा धकाः धाइ। छुं नं ध्यानया क्षणयू मेमेगु नं अकुशल धर्मत नाश जुइ, अथे जूसां नं थुपिं हे विशेषरूपं ध्यानया विघ्नकारक खः। कामच्छन्दं अनेक विषययू प्रलुब्धगु चित्त एकत्त्वयू (छगू) आरम्भणयू समाधिस्थ जुइमखु। कामच्छन्दं अभिभूत जुयाच्चंगु वा उगु कामधातुयात प्रहाणया नितिं प्रतिपदा आचरण याइमखु। व्यापादं आरम्भणयू संघर्ष जुइबलयू निरन्तर प्रवर्तित जुइमखु। स्त्यानमृद्वं अभिभूत जुयाच्चंगु अकर्मणीय जुइ। औद्धत्यकौकृत्यया वशयू लाःगु अशान्तगु हे जुयाः विक्षिप्त जुइ (चाहिलिइ)। शंकां दाःगु चित्त ध्यान प्राप्त यानाः बिइगु प्रतिपदायू वने फइमखु। थथे विशेषरूपं ध्यानया विघ्नकारक जूगु कारणं थुपिं हे अङ्गत प्रहाण यायेमाः धकाः धयातःगु खः।

गुगुलिं वितर्क आरम्भणयू चित्त तइ, विचारं चिनातइ, उर्पिपाखें विक्षिप्त मजुइकेत सम्पादन प्रयोग याःगु चित्तलिसे प्रयोग सम्पत्तिं उत्पन्न जूगु प्रीति तृप्ति याइ (दयेका बिइ), सुखयात अभिवृद्धि याइ। अले वयात ल्यं दुगु सम्प्रयुक्तधर्मयात थुपिं नापं तयेगु, चिइगु, तृप्ति यायेगु व वृद्धि यायेगुलिं अवलम्बितगु (अनुगृहितगु) एकाग्रता एकत्त्व (छगू) आरम्भणयू सम्मरूपं बांलाक तइ, उकिं वितर्क, विचार, प्रीति, सुख व चित्तया एकाग्रता धका थुपिं न्यागू उत्पत्तिकथं न्यागू अङ्गं युक्त जुयाच्चंगु सिइकेमाः। थुपिं न्यागू उत्पन्न जुइवं ध्यान उत्पन्न जुल धयागु जुइ। उकिं वया थुपिं न्यागू युक्ताङ्ग धकाः धाइ। उकिं थुपिं नापं युक्तगु मेगु छुं नं ध्यान धयागु मदु धकाः कायेमाः। गथे अङ्गया मात्रं हे जक चतुरङ्गिणी सेना, पञ्चाङ्गिक (न्यागू अङ्गं युक्तगु) बाजा (तूर्य) व अष्टाङ्गिक मार्ग धकाः धाइ, थुकथं थुगु नं अङ्गया मात्रं हे जक पञ्चाङ्गिक धका नं वा न्यागू अङ्गं युक्तगु धका नं धाइ धका सिइकेमाः।

थुपिं न्यागू अङ्ग उपचार भावनाया क्षणयू नं छुं छुं दु, अले उपचारयू स्वभाविक चित्तस्वया प्रबल जुइ। थन जक उपचार स्वयानं प्रबलगु रूपावचर लक्षण प्राप्त जुइ। थन वितर्क विस्तृत आकारकथं आरम्भणयू चित्त तयाच्चनेवं उत्पन्न जुइ। विचार अत्यन्त आरम्भणयू अनुमार्जन यायां। प्रीतिसुख फुक शरीरयात नं फइले जुजुं (म्ह छम्हं न्यानाववं)। उकिं धयाबिज्यात “वया फुक शरीरयात छुं नं विवेकज प्रीतिसुखं स्पर्श मयासे च्चंगु जुइमखु”^{११४} धकाः। चित्तया एकाग्रता नं दाला(हासा)या तलयू व दालाया दनेथें आरम्भणयू स्पर्शित जुयाः उत्पन्न जुइ, थ्व थुमिगु मेमेगुपाखें विशेषता खः। अन चित्तया एकाग्रता छुं छुं सवितर्क सविचार धका थुगु पाठयू क्यना मतः, अथे जूसां नं विभङ्गयू “ध्यान धयागु वितर्क विचार प्रीति सुख चित्तया एकाग्रता खः”^{११५} धकाः थथे धयातःगु कारणं अङ्गहे खः। गुगु अभिप्रायं भगवानं उद्देश्य यानाबिज्यात, उकिं उगुहे विभङ्गयू स्पष्टं कनातल।

तिविधकल्याणं (त्रिविध कल्याण)

७५. स्वथी कल्याणकर व भिगू लक्षणं सम्पन्नगु (दुगु) धयागु थन आदि, मध्य व अन्त्यकथं त्रिविध कल्याणकर खः। इपिं आदि, मध्य व अन्त्यया हे लक्षणकथं भिगू लक्षणं सम्पन्नगु सिइकेमाः।

अन थ्व पालि (पाठ) खः -

“प्रथम ध्यानया प्रतिपदाविशुद्धि आदि खः, उपेक्षायात अभिवृद्धि यायेगु मध्य खः, सम्प्रहर्षित यायेगु अन्त्य खः, प्रथम ध्यानया प्रतिपदाविशुद्धि आदि खः, आदिया गुलि लक्षणत दु?

आदिया स्वंगू लक्षणत, गुगु उगुया विघ्नबाधा खः, अनलि चित्त विशुद्ध जुइ, विशुद्धगु कारणं चित्तया मध्यमगु समथनिमित्तयू थ्यनिइ, प्रतिपन्न जूगु कारणं अन चित्त दुब्बां वनिइ। गुगु विघ्नबाधागु चित्त विशुद्ध जुइ, गुगु विशुद्धगु कारणं चित्तया मध्यमगु समथनिमित्तयू थ्यनिइ, गुगु प्रतिपन्न जूगु कारणं अन चित्त दुब्बां वनिइ। प्रथम ध्यानया

^{११४} (दी० नि० १.२२८)

^{११५} (विभ० ५६९)

प्रतिपदाविशुद्धि आदि खः, आदिया थुपिं स्वंगू लक्षणत। उकिं धाइ प्रथम ध्यान आदि कल्याणगु नं व त्रिलक्षण सम्पन्नगु (दुगु) नं जुइ।

“प्रथम ध्यानया उपेक्षायात अभिवृद्धि यायेगु मध्य खः, मध्यया गुलि लक्षणत? मध्यया स्वंगू लक्षणत, विशुद्धगु चित्तयात उपेक्षित याइ, समथय् थ्यंगुयात उपेक्षित याइ, छगू प्रकारं प्रकट जुइगुयात उपेक्षित याइ। गुगु विशुद्धगु चित्तयात उपेक्षित याइ, गुगु समथय् थ्यंगुयात उपेक्षित याइ, गुगु छगू प्रकारं प्रकट जुइगुयात उपेक्षित याइ। प्रथम ध्यानया उपेक्षायात अभिवृद्धि यायेगु मध्य खः, मध्यया थुपिं स्वंगू लक्षणत। उकिं धाइ प्रथम ध्यान मध्यकल्याणगु नं जुइ त्रिलक्षण सम्पन्नगु नं।

“प्रथम ध्यानया सम्प्रहर्षित यायेगु (सम्प्रहर्षण) अन्त्य खः, अन्त्यया गुलि लक्षणत? अन्त्यया प्यंगू लक्षणत, अन उत्पन्न जूगु धर्मतयूत अनतिवर्तनार्थकथं सम्प्रहर्षित यायेगु, इन्द्रियतयूगु छगू रसकथं (ज्याकथं) सम्प्रहर्षित यायेगु, उगु दुगु वीर्यवाहनार्थकथं सम्प्रहर्षित यायेगु, आसेवनार्थकथं सम्प्रहर्षित यायेगु। प्रथम ध्यानया सम्प्रहर्षित यायेगु अन्त्य खः, अन्त्यया थुपिं प्यंगू लक्षणत। उकिं धाइ प्रथम ध्यान अन्त्यकल्याणगु नं व प्यंगू लक्षण सम्पन्नगु नं जुइ”^{११६} धकाः।

अन प्रतिपदाविशुद्धि धयागु ससम्भारिक (परिकर्म, आवर्जन आदिया हलंज्वलं दुगु) उपचार धाइ। उपेक्षायात अभिवृद्धि यायेगु धयागु अर्पणा धाइ। सम्प्रहर्षित यायेगु धयागु प्रत्यवेक्षण हे खः धका गुलिंसिनं वर्णन याइ। गुगुलिं “एकाग्रतागु चित्त प्रतिपदाया विशुद्धिताय् दुब्बां वनीगु जुइ उपेक्षायात नं अभिवृद्धि जुइ याःगु ज्ञानं सम्प्रहर्षित याःगु जुइ”^{११७} धकाः पालिइ धयातःगु खः, उकिं अर्पणाय् दुने वइगुलिं हे प्रतिपदाविशुद्धि खः, तत्रमध्यस्थता उपेक्षाया कृत्यकथं उपेक्षा वृद्धि जुइगु, धर्मतयूत उल्लंघन मयाइगु आदि भाव साधनकथं परिशुद्ध याइगु ज्ञानया कृत्यपूर्ति अनुसार सम्प्रहर्षित यायेगुयात सिइकेमाः।

गथे? गुगु वारय् अर्पणा उत्पन्न जुइ, उगु गुगु नीवरण धका कयातःगु क्लेशया पुचः खः उगु ध्यानया विघ्नबाधा खः, उगुलिं चित्त विशुद्ध जुइ। विशुद्ध जूगु कारणं आवरणं रहित जुयाः मध्यम समथनिमित्तय् थ्यनिइ। मध्यम समथनिमित्त धयागु समानरूपं प्रवर्तितगु अर्पणा समाधि हे खः। अनंलि न्हापांगु चित्तयात छगू सन्तति परिणाम नियमकथं अथेहे जुया वनीगु मध्यम समथनिमित्तय् थ्यनिइ धाइ, थथे प्रतिपन्न जूगु कारणं अथेहे जुया वनीगुलिं अन दुब्बां वनिइ धाइ। थथे उबले तक्क न्हापांगु चित्तय् विद्यमान आकारयात पूर्ण याइगु प्रथम ध्यानया उत्पाद क्षणय् हे वइगुलिं प्रतिपदाविशुद्धि सिइकेमाः।

थथे उगु विशुद्ध जूगुयात हानं विशुद्ध यायेमाःगु अभावं याना विशुद्ध यायेगुलिइ कुतः (उत्साह) मयात धाःसा विशुद्धगु चित्तयात उपेक्षित याइ। शमथभावय् लिक वना, शमथय् प्रतिपन्न जुम्हसिया हानं समाधानय् कुतः मयात धाःसा समथय् थ्यंगुयात उपेक्षित याइ। शमथय् प्रतिपन्नगु भावं हे वया क्लेश संसर्गयात त्याग यानाः एकत्वं उपस्थित जूगुयात हानं एकत्वं उपस्थानय् कुतः मयात धाःसा छगू प्रकारं प्रकट जुइगुयात उपेक्षित याइ। थथे तत्रमध्यस्थता उपेक्षाया कृत्यकथं उपेक्षायात अभिवृद्धि यायेगु सिइकेमाः।

गुगु थुपिं थथे उपेक्षा अभिवृद्धि यायेवं अन उत्पन्न जूगु समाधि प्रज्ञा धका कयातःगु युगनद्ध धर्मत थवंथवे उल्लंघन मज्जुसे प्रवर्तित जूगु खः, गुगु श्रद्धादि इन्द्रियत थीथी प्रकारया क्लेशं विमुक्त जूगु कारणं विमुक्ति रसं छगू रस जुयाः प्रवर्तित जूगु खः, गुगु थ्व उकिइ च्चंगु इपिं उल्लंघन मज्जुसे छगू रसया भावगु व त्वःगु वीर्ययात यंकिइ (वाहयति), गुगु वया उगु क्षणय् आसेवनं प्रवर्तित जूगु खः, इपिं फुकं आकारत गुगु ज्ञानं संक्लेशयात यच्चुकेगुलिइ उगुं थुगुं दोषयात नं व गुणयात नं स्वयाः अथे अथेहे सम्प्रहर्षितया कारणं परिशुद्ध यानाः परिशुद्ध जूगुलिं पूर्ण हे जुइ, उकिं “धर्मतयूगु उल्लंघन मयाइगु आदि भाव साधनकथं परिशुद्ध याइगु ज्ञानया कृत्यपूर्ति अनुसार सम्प्रहर्षित यायेगु सिइकेमाः” धकाः धाःगु खः।

अन गुगुलिं उपेक्षानुसारं ज्ञान प्रकट जुइ। थथे धयाविज्यात – “अथे ग्रहण यानातःगु चित्तयात बांलाक उपेक्षित याइ, उपेक्षानुसारं व प्रज्ञानुसारं प्रज्ञेन्द्रिय बलवान् (अधिकमात्रा) जुइ, उपेक्षानुसारं नानात्वं क्लेशं चित्त विमुक्त जुइ, विमोक्षकथं व प्रज्ञानुसारं प्रज्ञेन्द्रिय बलवान् जुइ। विमुक्त जूगु कारणं इपिं धर्मत एकरस जुइ। छगू रसकथं (ज्याकथं) भावना”^{११८} धकाः।

^{११६} (पटि० म० १.१५८)

^{११७} (पटि० म० १.१५८)

^{११८} (पटि० म० १.२०१)

उकिं ज्ञानया कृत्य जुयाः सम्प्रहर्षित यायेगु अन्त्य धका धयाविज्यात ।

आः पृथ्वीकसिणया प्रथम ध्यान प्राप्त जुइ धका थन न्हापां गणना यायेगुलिं प्रथम शब्द खः, न्हापां उत्पन्न जूल धका नं प्रथम खः । आरम्भणय् मनन यायेगु व प्रतिकूल धर्मतयूत छवयूकेगुलिं नं वा ध्यान धाइ । पृथ्वीमण्डलयात हे फुक अर्थकथं पृथ्वीकसिण धका धाइ, उगुया आधारं प्राप्त जूगु निमित्त नं खः, पृथ्वीकसिण निमित्तय् प्राप्त जूगु ध्यान नं खः । अन थुगु अर्थतयूत ध्यान पृथ्वीकसिण धका सिइकेमाः । उगुयात कयाः धाःगु खः “प्रथम ध्यान प्राप्त जुइ पृथ्वीकसिण” धकाः ।

चिरडितिसम्पादनं (चिरस्थायीया सम्पादन)

७६. थथे प्राप्त जुइवं जक थुगुलिइ उम्ह योगीं पशुतयूगु न्हिप्यं च्चकाय् लाक कयेकिम्ह धनुर्धारीं थें, भुतु सुवालं थें व आकार प्रकारत बांलाक बिचाः यायेमाः । गथेकि दक्षम्ह धनुर्धारीं न्हिप्यं च्चकाय् कयेकीगु ज्या याइबल्य् गुगु इलय् (वारय्) न्हिप्यंनय् कयेकिइ, उगु इलय् बांकाल स्वया तुतिं न्हाकाः (चुया), धनुया कथि, धनुया का, वाणया आकारयात ज्वनिगु खः । “थथे जि दना, थथे धनुया कथियात ज्वना, थथे धनुया का, थथे वाण ज्वनाः न्हिप्यंनय् कयेका (कल) ।” वं अनं निसैं अथे हे इपिं आकार प्रकारतयूत सम्पादन याना गढ्बढ मयासे न्हिप्यंनय् कयेकिइ । थथेहे योगीं नं “जिं थुजागु भोजन नयाः, थुजाम्ह पुद्गलयात सेवन यानाः, थुजागु शयनासनय् च्वनाः, थुजागु ईर्यापथद्वारा थुगु इलय् थुगु (ध्यान) प्राप्त जुल” धकाः थुपिं भोजनादिया अनुकूलताया आकार प्रकारत बांलाक बिचाः यायेमाः । यदि थथे उगु ध्यान नाश जुल धाःसा वा उगु इपिं आकार प्रकारतयूत दयेकाः (सम्पादन यानाः) हानं उत्पन्न यायेत, प्रगुण मज्जुगु वा प्रगुणगुयात हानंहानं अभ्यास यात धाःसा दुहाँवने फइ ।

गथे व कुशलम्ह सुवानं मालिकयात भोजन तयेयंकीबल्य् वया गुगु गुगु रुचिकथं नइ, उगु उगुयात बिचाः यानाः अनंलि निसैं उजागु हे भोजन लिक् यंका लाभया भागी जुइ, थथेहे जि नं प्राप्त जुइगु क्षणय् भोजनादिया आकारतयूत ज्वनाः इपिं सम्पादन यानाः स्यंगु स्यंगु हानंहानं अर्पणायात लाभीम्ह जुइ । उकिं वं पशुतयूगु न्हिप्यं च्चकाय् लाक कयेकिम्ह धनुर्धारीं भुतु सुवार्थें व आकार प्रकारत बांलाक बिचाः यायेमाः । थ्व धयाविज्यात भगवानं –

“भिक्षुपिं, गथेकि पण्डित, दक्ष, कुशलम्ह सुवानं जुजु वा जुजुया मन्त्रीपिन्त नाना प्रकारया सवालं युक्तगु त्वसा घासा ज्वरे याइम्ह खः गथेकि पाउँगु, खायुगु, पालुगु, चाकुगु, फाकुगु, फाकु मज्जुगु, चि सवाः वःगु, चि सवाः मवःगु खः । उम्ह, भिक्षुपिं, पण्डित, दक्ष, कुशलम्ह सुवानं थः मालिकया भोजनया निमित्त सिइका च्वनी ‘थौं जि मालिकया थुजागु त्वसा घासा तरकारी यः, थुजागु नल, थुजागु आपालं ग्रहण यात, थुजागु त्वसा घासायात प्रशंसा यात, थौं जि मालिकयात पाउँगु यल, पाउँगु नल, पाउँगु आपालं ग्रहण यात, पाउँगुयात प्रशंसा यात ... चि सवाः मवःगुयात प्रशंसा यात ।” उम्ह, भिक्षुपिं, पण्डित, दक्ष, कुशलम्ह सुवाः पुनेगु वस्त्रया लाभी (प्राप्तम्ह) नं जुइ, ज्याला प्राप्तम्ह जुइ, उपहार प्राप्तम्ह जुइ । उगु छुया कारणं खः? अथेहे, भिक्षुपिं, उम्ह पण्डित, दक्ष, कुशलम्ह सुवानं गुगु मालिकया भोजनया निमित्त सिइका च्वनी । थथेहे खः, भिक्षुपिं, थन गुलिं व्यक्तिं पण्डित, दक्ष, कुशलम्ह भिक्षु कायय् कायानुपश्यी जुया विहार याइ ... वेदनाय् वेदना ... चित्तय् चित्तानुपश्यी जुयाः ... धर्मय् धर्मानुपश्यी जुया विहार याइम्ह उत्साही सम्प्रजन्य खः, स्मृतिवान् जुया मदयेकी लोकय् अभिध्या (लोभ) दौर्मनस्ययात । उगु धर्मय् धर्मानुपश्यी जुया विहार याइम्ह चित्त समाधिस्थ जुइ, उपक्लेशं नाश जुइ, वं उगु निमित्त सिइका च्वनी । उम्ह, भिक्षुपिं, पण्डित, दक्ष, कुशलम्ह भिक्षु दृष्टधर्म सुखविहारया लाभी नं जुइ, सम्प्रजन्यया लाभीम्ह जुइ । उगु छुया कारणं खः? अथेहे, भिक्षुपिं, उम्ह पण्डित, दक्ष, कुशलम्ह भिक्षु थःगु चित्तया निमित्त सिइका च्वनी”^{११९} धकाः ।

निमित्त ग्रहण याइम्ह वया हानं इपिं आकार प्रकारतयूत सम्पादन याना अर्पणामात्र जक सिद्ध जुइ, चिरस्थायी जुइमखु । चिरस्थायी यायेत समाधिया विघ्नकारक धर्मतयूत बांलाक विशोधन याःसा जक सिद्ध जुइ । गुम्ह भिक्षुं कामादिया दोषयात प्रत्यवेक्षणादि याना कामच्छन्दयात बांलाक हटे मयासे, कायप्रश्रब्धिकथं शारीरिक दोषयात बांलाक शान्त मयासे, आरम्भधातुयात मनसिकारादिकथं स्त्यानमृद्वयात बांलाक चिइका मछ्वःसे, समथनिमित्तयात मनसिकारादिकथं औद्धत्यकौकृत्य बांलाक नाश मयासे, मेमेगु नं समाधिया विघ्नकारक धर्मतयूत बांलाक विशुद्ध मयासे ध्यानय् च्वनाच्वनी,

व विशोधन मज्जु प्वाल्य (थास्य) दुहाँ वंम्ह भमःथें व परिशुद्ध मज्जु उद्यान्य दुहाँ वंम्ह जुजुथें याकनं हे पिहाँ वइ। गुम्ह समाधिया विघ्नकारक धर्मतयूत बांलाक विशुद्ध यानाः ध्यान च्वाचनी, व बांलाक विशोधितगु प्वाल्य (आशय्य) दुहाँ वंम्ह भमःथें परिशुद्ध उद्यान्य दुहाँ वंम्ह जुजुथें व न्हिछियंकं समापत्तिया दुनेहे च्वाचनीगु जुइ। उकिं पुलांपिसं धयातल-

“कामगुणया इच्छा, प्रतिघ तापाका, औद्धत्य व मृद्व(मानसिक आलस्यपन)यात व न्यागुगु विचिकित्सा(शंका)यात नं। विवेक्य प्रमुदित याइगु चित्तं, शुद्धगु थास्य दुने दुहाँ वंम्ह जुजुथें अन हे रमण या।।”

उकिं चिरस्थायीया कामना याःमहसिनं विघ्नकारक धर्मतयूत विशुद्ध यानाः ध्यान समापत्तिइ च्चेनेमाः। चित्तभावनाया विपुलताया नितिं व यथा प्राप्त जूगु प्रतिभागनिमित्तयात वृद्धि यायेमाः। वया उपचार व अर्पणा याना निगू वृद्धि यायेमाःगु भूमित खः। उपचारयात प्राप्त याना नं उगुयात वृद्धि यायेगु उचित जुइ व अर्पणायात प्राप्त याना नं। छगू थासयूसां अवश्य नं वृद्धि यायेमाः। उकिं धयातल “गथे प्राप्त जूगु प्रतिभागनिमित्तयात वृद्धि यायेमाः” धकाः।

निमित्तवड्डननयो (निमित्तयात वृद्धि यायेगु विधि)

७७. अन थ्व वृद्धि यायेगु नियम (विधि, नय) खः, उम्ह योगीं उगु निमित्त पात्र वृद्धि, मरि वृद्धि, जा वृद्धि, गुंखि (लहरा) वृद्धि व वस्त्र वृद्धि यायेगु स्वापुथें वृद्धि मयासे गथेकि कृषकं बुं पालेमाःगु थासयू हलोनं (नङ्गलं, कूलिं) सिमाना निर्णया यानाः सिमानाया दुने बुं पालिइ, अथेहे भिक्षुं सिमानायात निर्णय्य याना न्हापां निमित्ततयूत बिचायानाः लिपा चिइ (निर्णय याइ), थथेहे वया गुगु प्राप्तगु निमित्तयात छसिंकथं छलंगु, निलंगु, स्वलंगु व प्यलंगु मात्रागुयात जक मनं सिमाना निर्णया यानाः गुगु परिच्छेद यानागुयात (अलग्ग यानातःगुयात) वृद्धि यायेमाः। परिच्छेद याना मतःगुयात वृद्धि यायेमज्जू। अनंलि छगू पाःख, कुछि, म्ह धुछि, परिवेण व विहारया सिमानायात नं, गां, निगम, जनपद, राज्य, समुद्रया सिमानयात नं परिच्छेद याना वृद्धि याना वा चक्रवाल परिच्छेद याना वा अनंलि च्यय्या सिमाना निर्णया यानाः वृद्धि यायेमाः।

गथेकि हँय्या मस्त पपुत बुया वःगु इलं निसें भतिचा भतिचा प्रदेशयू ब्वया अभ्यास याना यानाः छसिंकथं तिमिला व सूद्योया न्हाःने वनिइ, थथेहे भिक्षु च्ययू धयावयागुकथं निमित्तया सिमाना निर्णया यानाः वृद्धि यायां चक्रवालाया परिच्छेद तक वा वयासिकं नं च्यय्यागु भावना वृद्धि याइ। अले वया उगु निमित्त वृद्धि जूगु थासयू पृथ्वीया थथ्याः क्वथ्याः, खुसि, दुर्गमस्थान, पर्वत व विषमगु थासयू सलंसः बलिं कियातःगु द्दंहया छयंगुथें जुइ।

उगु निमित्तयू प्राप्त जूगु प्रथमध्यान कर्मस्थानया शुरुवातयाम्हं बारम्बार भाविता याना च्चेनेमाः, बारम्बार प्रत्यवेक्ष यानाः मखु। बारम्बार प्रत्यवेक्ष याइमहसिया ध्यानइत स्थूल व दुर्वल जुयाः प्रकट जुइ। अले वया उरिं (ध्यानइत) थथे प्रकट जूगु कारणं च्यय्या उत्सुकताया नितिं प्रतिरोध जुइ। व अल्प गुण दुगु ध्यानयू उत्सुकता जुया प्राप्त जुइधुकूगु प्रथमध्यानं नाश जुइ, द्वितीय ध्यानयू नं थ्यंके फइमखु। उकिं भगवानं आज्ञा जुयाविज्यात -

“भिक्षुपिं, गथेकि मुखं, दक्षता मदुम्ह, क्षेत्र मस्यूम्ह कुशल मज्जुम्ह पहाडया सा विषगु पर्वतयू जुइगुथें खः। वयात थथे जुइ ‘छु जि न्हापा मवनागु दिशायू वने, न्हापा मनयागु घाँयूत नये, न्हापा मत्वनागु लः त्वने’ धका। उम्ह सां न्हाःनेया तुतिं बांलाक मचूसे लिउँनेया तुति पला ल्हनिइ, उम्ह सा न्हापा मवनागु दिशायू मवंसां नं, न्हापा मनयागु घाँयूत मनःसां नं, न्हापा मत्वनागु लः मत्वसां नं। वया गुगु थासयू च्वाचनी थथे जुइ ‘छु जिं न्हापा मवनागु दिशायू नं ... लः त्वने’ धका। उगु थासयू सुखपूर्वक लिहाँ वये फइमखु। वया उगु छु कारण खः? अथेहे, भिक्षुपिं, मुखं, दक्षता मदुम्ह, क्षेत्र मस्यूम्ह, कुशल मज्जुम्ह पहाडया उम्ह सा विषगु पर्वतयू जुइगुथें खः, थथेहे खः, भिक्षुपिं, थन गुलिं भिक्षु मुखं, दक्षता मदुम्ह, क्षेत्र मस्यूम्ह, कुशल मज्जुम्ह कामगुणं अलग्गगु ... प्रथम ध्यान प्राप्त यानाः च्चेनेत फइमखु। वं उगु निमित्तयात बारम्बार सेवन याइमखु, वृद्धि याइमखु, बारम्बार अभ्यास याइमखु, बांलाक अधिस्थितगु अधिष्ठान याइमखु, वयात थथे जुइ ‘छु जिं वितर्कविचारतयूत शान्त यानाः ... द्वितीय ध्यान प्राप्त यानाः विहारयाना च्चेने’ धका। वं वितर्कविचारतयूत शान्त यानाः ... द्वितीय ध्यान प्राप्त यानाः च्चेनेत फइमखु। वया थथे जुइ ‘छु जिं कामगुणं अलग्गगु ... प्रथम ध्यान प्राप्त यानाः विहारयाना च्चेने’ धका। वं कामगुणं अलग्गगु ... प्रथम ध्यान प्राप्त यानाः च्चेनेत

फइमखु। थ्व, भिक्षुपिं, भिक्षु निखें भ्रष्टम्ह व निखे परिहीनम्ह धाइ, गथेकि मुख, दक्षता मदुम्ह, क्षेत्र मस्यूम्ह कुशल मजूमह पहाडया उम्ह सा विषगु पर्वतय् जुइगुथें खः”^{१२०} धकाः।

उकिं उम्ह भिक्षुं उगुहे प्रथमध्यान तक न्यागू आकारं वशीया अभ्यास याना च्वेनामाः (जुइमाः)।

पञ्चवसीकथा (न्यागू वशीया खं)

७८. अन थुपिं न्यागू वशीत दु – आवर्जनवशी, समापर्जनवशी, अधिस्थानवशी, व्यूथानवशी व प्रत्यवेक्षणवशी। प्रथम ध्यान गन इच्छा दु अन, गुबले इच्छा दु उबलय्, गुबलय् तक्क इच्छा दु उबलय् तक्क आवर्जन याइ, आवर्जन यायेगुलिइ ढिलासुस्तिपन मदु धकाः आवर्जनवशी। प्रथम ध्यान गन इच्छा दु अन ... च्वनाच्चनी, समापत्तिइ च्वनेगुलिइ ढिलासुस्तिपन मदु धकाः समापर्जनवशी। थथे ल्यंदुगु नं व्याख्या यायेमाः।

थ्व थन अर्थ क्यनातःगु खः, प्रथम ध्यानं दनाः न्हापां वितर्कयात आवर्जन (विचा) यानाः भवङ्गयात त्वःथुलाः उत्पन्न जूगु आवर्जनया अनन्तरय् वितर्करम्मण हे प्यंगू न्यागू वा जवनचित्त ब्वाइ (उत्पन्न जुइ)। अनंलि निगू भवङ्गत, अनंलि हानं विचारारम्मणयात आवर्जन याइ, धयावयागु विधिकथंहे जवनचित्त ब्वाइ धका थथे न्यागू ध्यानङ्गतय्के गुबले निरन्तर चित्त छुवये फु, अले वया आवर्जनवशी सिद्ध जुइ। थ्व सर्वश्रेष्ठय् थ्यंगु वशी भगवान्‌या यमकप्रातिहार्यत प्राप्त जुइ, अथवा मेपिनिगु थुजागु इलय्। थ्वसिबे शीघ्रतरगु मेगु आवर्जनवशी धयागु मदु।

आयुष्मान् महामोग्गलानया नन्दोपनन्द नागराजायात दमन यायेगुलिइथें याकनं समापत्तिइ च्वनेगु सार्वथ्ययात समापर्जनवशी धाइ।

पतिंचा न्याय्केगु भरय् (मात्रंहे) वा लापा थायेगु भरया क्षणय् तयेगु सार्वथ्ययात अधिस्थानवशी धाइ। अथेहे याकनं दनेगु सार्वथ्ययात व्यूथानवशी धाइ। उगु निगूयात क्यनेत (सिके बिइत) बुद्धरक्षितस्थविरया खं कनेगु उचित जुइ।

उम्ह आयुष्मान् बुद्धरक्षित उपसम्पदां च्यागू वर्षावास दुम्ह जुयाः थेरम्बलय् महारोगगुप्तस्थविरया वासः यायेगु सेवाम् प्लब्लिगुडुल्लः वःपिं स्वीद्वःति ऋद्धिवान् भिक्षुपिं मध्यय् (दथुइ) फय्तुनाच्चंम्ह स्थविरयात यागु बियाः सेवा याइपिं नागराजापिन्त हे ज्वने (ब्वना हये) धका आकाशं ब्वया गरुड जुजुपिन्त खनाः उबलय् हे पर्वत निर्माण याना नागराजापिनिगु ब्वहलय् ज्वनाः अन दुहाँ वन। गरुड जुजुपिं पर्वतय् प्रहार याना बिस्युं वन। मस्थविरं धाल – “यदि, आवुसो, बुद्धरक्षित मदूगु जूसा, फुकहे भीपिं निन्दितपिं जुइ” धकाः।

उकिं प्रत्यवेक्षणवशी धयागु आवर्जनवशीयात हे धयातःगु खः। प्रत्यवेक्षण जवनत हे अन आवर्जन अनन्तरत खः।

दुतियज्ज्ञानकथा (द्वितीयध्यान)

७९. थुपिं न्यागू वशीत मध्यय् वशीया अभ्यास याना प्रगुण जूगु प्रथमध्यानं दनाः “थ्व समापत्ति लिक्चंगु नीवरणया विपक्षीगु खः, वितर्कविचारत स्थूल जूगु कारणं अङ्ग दुर्बलगु खः” धकाः व अन दोषयात खनाः द्वितीयध्यानयात शान्तकथं मनन याना प्रथमध्यानया कामनायात (इच्छायात) मदयेका द्वितीय ध्यान प्राप्ति या नितिं प्रयत्न यायेमाः। अले वया गुबले प्रथमध्यानं दनाः अले वया सम्प्रजन्त्यया ध्यानङ्गत विचाः यायेवं वितर्कविचारत स्थूलकथं प्रकट जुइ, प्रीति व सुख हे चित्तया एकाग्रता व शान्तकथं उपस्थित जुइ, उबले वया स्थूलगु अङ्गयात प्रहाणया नितिं व शान्तगु अङ्ग प्रतिलाभया नितिं उगु हे निमित्तय् “पृथ्वी पृथ्वी” धकाः हानंहानं विचाः यायेवं “आः द्वितीयध्यान उत्पन्न जुइ” धकाः भवङ्गयात त्वःथुलाः उगु हे पृथ्वीकसिणय् आरम्मण यानाः मनोद्वारावर्जन उत्पन्न जुइ। अनंलि उगुहे आरम्मणय् प्यंगू वा न्यागू जवनचित्त ब्वाइ (उत्पन्न जुइ), थुमिगु अवसानय् छगू रूपावचर द्वितीयध्यान दुगु जुइ। ल्यंदुगु च्वय् धयावयागुकथंहे कामावचर जुइ।

थन तक थुपिं वितर्कविचारत शान्त यानाः आध्यात्म सम्प्रसादन (प्रसन्नता) चित्तलिसे एकोदिभावगु (एकाग्रतागु) अवितर्क अविचार समाधिज प्रीतिसुखगु द्वितीय ध्यान प्राप्त यानाः च्वनाच्चनिइ। थथे वया निगू अङ्गं रहितगु व स्वंगू अङ्गं युक्तगु स्वथी कल्याणकर व भिगू लक्षणं सम्पन्नगु पृथ्वीकसिण द्वितीय ध्यान प्राप्त जुइ।

८०. अन वितर्कविचारतयूत शान्त यानाः धयागु वितर्कयात व विचारयात नं धयागु थुपिं निगू शान्त जुयाः व बांलाक अतिक्रमण जुया, द्वितीयध्यानया क्षणय् प्रकट जुइमखु धका धयातःगु जुयाच्चन। अन छुं नं द्वितीयध्यानय् फुकं प्रथमध्यानधर्मत मदु। प्रथमध्यानय् मेगुहे स्पर्शादित खः, थन (द्वितीय ध्यानय्) मेगु खः। स्थूल-स्थूलगु अङ्गया समतिक्रमणगु प्रथम ध्यानं मेगु द्वितीय ध्यानादि प्राप्त जुइ धयागु क्यनेत “वितर्कविचारतयूत शान्त यानाः” धकाः थथे धाःगु धकाः सिइकेमाः।

आध्यात्म धयागु थन थःगु आध्यात्मया अभिप्राय खः। विभङ्गय् जक “व्यक्तिगत आध्यात्म खः” धकाः थुलिहे जक धाःगु खः। गुगुलिं याना थःगु आध्यात्मया अभिप्राय खः, उकिं थःके उत्पन्न जूगु थःगु आध्यात्म सन्तानय् उत्पन्न जूगु धयागु थ्व थन अर्थ खः। सम्प्रसादन धयागु सम्प्रसादन (प्रसन्नता) धयागु श्रद्धा खः। सम्प्रसादन नापं स्वापु दुगु ध्यान नं सम्प्रसादन (प्रसन्नता) खः। वचुगु रङ्गनापं त्वाकःज्यागुलिं वचुगु वस्त्रथे खः। गुगुलिं उगु ध्यान सम्प्रसादनं युक्त जूगु कारणं वितर्कविचारया उद्वेगयात शान्त याना व चित्तलिसे सम्प्रसादन जुइ, उगु कारणं नं सम्प्रसादन (प्रसन्नता) धका धाःगु खः। थुगु अर्थया विकल्पय् (विचारय्, व्यवस्थाय्) सम्प्रसादन (प्रसन्नता) चित्तनापं धका थथे शब्दया सम्बन्ध सिइकेमाः। न्हाःवया अर्थया विचारय् जक चित्तनापं धका थ्व एकोदिभाव नापं जोडे यायेमाः।

अन थ्व अर्थ योजना खः, छगू लुयावइ (थहाँ वइ, उदय जुइ) धयागु एकोदि धाइ, वितर्कविचारं आरुद्ध मजुइगुलिं अग्र व श्रेष्ठ जुयाः लुयावइ धयागु अर्थ खः। श्रेष्ठ धयागु नं लोकय् छगू हे जक दु धकाः धाइ। वितर्कविचारं रहितगु वा छगू जक असहाय जुयाः नं थथे धायेगु उचित जुइ। अथवा सम्प्रयुक्त धर्मय् लुइका विइगु धयागु उदि खः, उदय याइ धयागु अर्थ खः। श्रेष्ठ अर्थकथं छगू जक उगु उदि नं खः धयागु एकोदि खः, थ्व समाधिया अभिप्राय खः। थथे थुगु एकोदियात भाविता याइ, वृद्धि याइ धयागु थ्व द्वितीयध्यानयात एकोदिभावगु (एकाग्रतागु) खः। थ्व उगु एकोदि (एकाग्र) चित्तया खः, सत्त्वया मखु, जीवया मखु, उकिं थ्व चित्तलिसे एकोदिभावगु धका धाःगु खः।

थ्व श्रद्धा प्रथमध्यानय् नं दु मखुला, थुगु नं एकोदि धयागु समाधि खः, अले छाय् थुगुहे “सम्प्रसादनयात चित्तलिसे एकोदिभाव नं” धकाः धाःगु खः। धाइ, थुगु प्रथमध्यानय् वितर्कविचार त्वाकज्यागुलिं लःया छाल व तरङ्गथे बांलाक प्रसन्न जुइमखु, उकिं स्मृतिद्वारा व श्रद्धाद्वारा नं “सम्प्रसादन सम्प्रसादन” धकाः धाःगु मखु। बांलाक प्रसन्नता मजुइगु कारणं याना हे थन समाधि नं बांलाक प्रकट जुइमखु, उकिं “एकोदिभाव” धकाः नं धाःगु मखु। थुगु ध्यानय् वितर्कविचारया विघ्नबाधया अभावं अवकाश प्राप्त जूगुलिं प्रबल श्रद्धा जुइ, प्रबलगु श्रद्धाया सहयोगु प्रतिलाभ जूगुलिं समाधि नं प्रकट जुइ, उकिं थुगुहे थथे धाःगु धकाः सिइकेमाः। विभङ्गय् जक “सम्प्रसादन धयागु गुगु श्रद्धा खः, उगु विश्वास यायेगु, दृढ विश्वास जुइगु व अभिप्रसाद खः। चित्तलिसे एकोदिभावगु (एकाग्रतागु) धयागु गुगु चित्तया स्थिर जुइगु ... सम्यक्समाधि” धकाः थुलिहे जक धाःगु खः। थथे धायेवं उगुनापं थुगु अर्थया वर्णन (ब्याख्या) विरुद्ध जुइमखु, निश्चितरूपं उगु नापं मिले नं जुइ लिक्क नं लाइ, थथे सिइकेमाः।

डङ्ग। अवितर्क अविचार मध्यय् अविचार धयागु थुगुलिइ वृद्धिया नितिं प्रहीन जूगु कारणं खः, थुम्हसिया वितर्क मदुगु कारणं अवितर्क खः। थुगुहे नियमकथं अविचार। विभङ्गय् नं धयातःगु खः “थथे थुगु वितर्क नं थुगु विचार नं शान्त, शमित, उपशान्त, अस्तंगत, बांलाक अस्तंगत, विनाश (अर्पित), बांलाक विनाश, शोषित, विशोषित व अन्त जूगु जुइ, उकिं धाइ ‘अवितर्क अविचार’^{१२१} धकाः।

थन “छु ‘वितर्क विचारतयूत शान्त यानाः’ धकाः धाःगु थुगुलिं नं थ्वहे अर्थ सिद्धगु मखुला, अले छाय् हानं ‘अवितर्क अविचार’ धकाः धाःगु खःल्यु?” थथे थुपिं सिद्ध अर्थ खः धका धाःसां, थ्व उजागु अर्थ प्रकट याइगु जुइमखु। छु भीसं धायेधुन मखुला “स्थूलस्थूलगु अङ्गया समतिक्रमणं प्रथम ध्यानं मेगु द्वितीय ध्यानादि बांलाक प्राप्त जुइ धयागु क्यनेत वितर्कविचारतयूत शान्त यानाः धका थथे धाःगु खः।”

पुनश्च (हानं) वितर्कविचारतयूत शान्त यानाः थ्व सम्प्रसादन (प्रसन्नता) खः, क्लेशतयूगु मखु। वितर्कविचारतयूत नं शान्त यानाः एकोदिभाव जुइ, उपचार ध्यानय्थे नीवरणत प्रहाण जुइगु मखु, प्रथमध्यानय्थे अङ्ग प्रकट जुइगु नं मखु, थथे सम्प्रसादन एकोदिभावया कारण क्यनेत जक थुगु शब्द खः। अथेहे वितर्कविचारतयूत शान्त यानाः थ्व अवितर्क अविचार खः, तृतीय व चतुर्थ ध्यानतथे व चक्षुर्विज्ञानादिथे अभाव जुइगु मखु, थथे अवितर्क अविचारया भावया कारण

क्यनेत जक खः, वितर्कविचारया अभाव क्यनेत मखु। वितर्कविचारया अभाव मात्रहे जक क्यनेत “अवितर्क व अविचार” धकाः थ्व शब्द खः। उकिं न्हःया धया नं लिपा नं धायेमा।

समाधिज धयागु प्रथमध्यानसमाधिकथं वा सम्प्रयुक्त समाधिकथं उत्पन्न जूगु अर्थ खः। अन छुं नं प्रथमध्यानसमाधिकथं नं व सम्प्रयुक्त समाधिकथं उत्पन्न जूगु खः, अले थ्वहे समाधियात “समाधि” धकाः धायेगु उचित जुइ वितर्कविचारया विघ्नबाधा मदुगुलिं अत्यन्त अचल व शान्त जुइगु कारण खः, उकिं थुगु वर्णनया अर्थ कनेत थुगुहे “समाधिज” धकाः धाःगु खः। प्रीतिसुख धयागु थ्व धयावयागुकथंहे सिक्केमाः।

द्वितीय धयागु गणना यायेगुकथं निगूगु (द्वितीय) धाइ। थ्व द्वितीय ध्यानय् च्वनिगुलिं नं द्वितीय धाइ। गुगु धयाविज्यागु खः “निगू अङ्ग प्रहीन जुया स्वंगू अङ्ग सम्पन्नगु खः” धका, अन वितर्कविचारतय्त्त प्रहाणकथं निगू अङ्ग प्रहीन जूगु कारण सिइकेमाः। गथे व प्रथमध्यानया उपचारया क्षणय् नीवरणत नाश जुइ, अथेहे थुगु वितर्कविचारया जुइमखु। अर्पणाया क्षणय्हे जक थुपिं इपिं विना उत्पन्न जुइ। उकिं उगुया इपिं “प्रहाणया अङ्ग” धकाः धाइ। प्रीति, सुख व चित्तया एकाग्रता धका थुपिं स्वंगूया उत्पत्तिकथं स्वंगू अङ्ग युक्त जूगुलिं खः धका सिइकेमाः। उकिं गुगु विभङ्गय् “ध्यान धयागु सम्प्रसाद, प्रीति, सुख व चित्तया एकाग्रता खः”^{१२२} धकाः धयातःगु खः, उगु परिष्कार सहितगु ध्यानयात क्यनेत परियायकथं धाःगु खः। सम्प्रसादन (प्रसन्नता) त्वःता विना परियायं मनन यायेगु लक्षणय् थ्यंगू अङ्गतय्गु अनुसारं स्वंगू अङ्ग दुगु हे थ्व ध्यान जुइ। थथे धयाविज्यात – “गुगु उगु इलय् स्वंगू अङ्ग दुगु ध्यान जुइ, प्रीति, सुख व चित्तया एकाग्रता”^{१२३} धकाः। ल्यंदुगु प्रथमध्यानय् धयावयागुकथंहे सिइकेमाः।

ततियज्ज्ञानकथा (तृतीयध्यानया खँ)

८२. थथे प्राप्त जुइवं जक उगुलिइ नं धयातःगु अनुसारंहे न्यागू आकारं वशीया अभ्यास याना जुयाः अभ्यस्त द्वितीयध्यानं दनाः “थ्व समापत्ति विपक्षी वितर्कविचारया लिक्क लाःगु खः, ‘गुगु अन प्रीतिं युक्तगु चित्तया हर्षोत्फुल्ल जुइगु खः, थुगुलिं थ्व स्थूल धाइ”^{१२४} धकाः धयातगुकथं प्रीति जुइगुया नितिं स्थूल जूगु कारणं अङ्ग दुर्बलगु खः” धकाः अन दोषयात खनाः तृतीयध्यानयात शान्तकथं मनन याना द्वितीयध्यानय् कामनायात मदयेका (बशय् काइ), तृतीयध्यान प्राप्तिया नितिं प्रयत्न यायेमाः। अले वया गुबले द्वितीयध्यानं दनाः स्मृति व सम्प्रजन्यया ध्यानङ्गत विचाः यायेवं प्रीति स्थूलकथं उपस्थित जुइ, सुख व एकाग्रता नं शान्तकथं प्रकट जुइ। उबले वया स्थूल अङ्ग प्रहाणया नितिं व शान्तगु अङ्ग प्रतिलाभया नितिं व उगु हे निमित्तयात “पृथ्वी पृथ्वी” धकाः हानंहानं विचाः यायेवं “आः तृतीयध्यान उत्पन्न जुइ” धकाः भवङ्गयात त्वःथुलाः उगु हे पृथ्वीकसिणयात आरम्भण यानाः मनोद्वारावर्जनयात उत्पन्न जुइ। अनंलि उगुहे आरम्भणय् प्यंगू वा न्यागू जवनचित्तत ब्वाइ (उत्पन्न जुइ), गुगुया अन्तय् छगू रूपावचर तृतीयध्यान दुगु चित्त उत्पन्न जुइ, ल्यंदुगु धयावयागु अनुसारंहे कामावचरत जुइ। थन तक्क थ्व प्रीति जुइगुया नितिं व विरक्त जुइगुलिं उपेक्षाभाव दुम्ह जुया व स्मृति-सम्प्रजन्य जुया विहार याइ, सुखयात नं शरीरं अनुभव याइ, गुगु उम्हसित आर्यपिसं धाइ उपेक्षाभाव दुम्ह जुया स्मृतिवान् सुखविहारी खः, तृतीय ध्यान प्राप्त यानाः विहार याइ।^{१२५} थथे वया छगू अङ्ग रहित, निगू अङ्ग युक्त, स्वथी कल्याण, भिगू लक्षणं सम्पन्नगु पृथ्वीकसिण तृतीय ध्यान प्राप्त जुइ।

८३. अन प्रीति जुइगुया नितिं व विराग जुइया नितिं धयागुलिं विराग धयागु न्हः धयावयागुकथं प्रीतियात जिगुप्सा (घृणा) यायेगु वा समतिक्रमण यायेगु खः। निगूया नं बिचय् ‘व’ शब्द मिले यायेगु (छधी यायेगु) अर्थय् खः, उगु उपशमयात मिले याइ वा वितर्कविचारतय्गु उपशमयात नं। अन गुबले उपशमयात हे जक मिले याइ, उबले “प्रीति व विराग, हानं भन् उपशमं” धकाः थथे स्वापु सिइकेमाः। थुगु स्वापुकथं विराग जिगुप्सा यायेत जुइ, उकिं “प्रीतियात जिगुप्सा (घृणा) यायेगु व शान्त यायेगु खः” धकाः थुगु अर्थयात खंकेसिइकेमाः। गुबले वितर्कविचारया उपशमयात मिले याइ, उबले “प्रीति व विराग, हानं भन् वितर्कविचारया नं उमशमं” धकाः थथे स्वापु सिइकेमाः। थुगु स्वापुकथं विराग समतिक्रमण यायेत जुइ, उकिं “प्रीतिया समतिक्रमण व वितर्कविचारया नं उमशमं” धकाः थुगु अर्थयात खंकेसिइकेमाः।

^{१२२} (विभ० ५८०)

^{१२३} (ध० स० १६१; विभ० ६२८)

^{१२४} (दी० नि० १.९६)

^{१२५} (दी० नि० १.२३०; ध० स० १६३)

थुपिं वितर्कविचारत द्वितीयध्यानयूहे शान्त जुड्धुंकी, थुगु ध्यानया मार्गयात क्यनेत व वर्णन यायेत धाःगु खः। वितर्कविचारया नं उमशमं धका धायेवं थ्व खनेदइ, अवश्य वितर्कविचारया उपशम मार्ग थुगु ध्यानया खः। गथे तृतीय आर्यमार्ग्य प्रहीण मजूसां नं सत्कायदृष्टि आदिया “न्यागू ओरम्भागीय संयोजनतयूत चिड्कुगुलिं”^{१२६} धकाः थथे प्रहाण यायेगु धायेवं गुणकथन जुइ, उगुयात प्राप्तिया नितिं उत्सुकपिन्त उत्साह दयेका विड्गु खः, थथेहे थन उपशम मजूसां नं वितर्कविचारतयूत उपशम धायेवं गुणकथन जुइ। उगु थ्व अर्थकथं धयातःगु खः “प्रीतिया समतिक्रमण व वितर्कविचारया नं उमशमं” धकाः।

८४. उपेक्षाभाव दुम्ह जुया व विहार याइ धयागुलिइ थन जन्मं (उपपत्तिं) खनिगुलिं उपेक्षा धाइ। समयात खनिइ, पक्षपात मजूसे खनिइ धयागु अर्थ खः। उगु (उपेक्षा) विशद, विपुल, बलवान् भावय् थ्यंगुलिं युक्त जूगु कारणं तृतीयध्यानं युक्तम्ह उपेक्षाभाव दुम्ह जुइ धकाः धाइ।

उपेक्षा भिथी दु – खुगू अङ्ग दुगु उपेक्षा, ब्रह्मविहारया उपेक्षा, बोध्यङ्गया उपेक्षा, वीर्यया उपेक्षा, संस्कारोपेक्षा, वेदनाया उपेक्षा, विपश्यनाया उपेक्षा, मध्यस्थ जुइगु उपेक्षा, ध्यानया उपेक्षा, पारिशुद्धिया उपेक्षा।

अन गगु “भिक्षुपिं, थन भिक्षु मिखां रूप स्वयाः प्रसन्न जुइमखु, अप्रसन्न नं जुइमखु, उपेक्षाभाव दुम्ह जुया व स्मृति सम्प्रजन्य जुया विहार याइ”^{१२७} धकाः थथे वयाच्चंगु क्षीणास्रवया खुगू द्वार यः मयःगु खुगू आरम्भण प्रकट जुइवं परिशुद्ध प्रकृति स्वभावयात त्याग याइगु जुया उपेक्षा खः, थ्व खुगू अङ्ग दुगु उपेक्षा धाइ।

गुगु “उपेक्षासहगत चित्तं छगू दिशाय् फडले यानाः विहार याइ”^{१२८} धकाः थथे वयाच्चंगु सत्त्वपिनिप्रति मध्यस्थ आकार जूगु उपेक्षा खः, थ्व ब्रह्मविहारया उपेक्षा धाइ।

गुगु “विवेक युक्तगु उपेक्षासम्बोध्यङ्गयात वृद्धि याइ”^{१२९} धकाः थथे वयाच्चंगु सहजात धर्मया मध्यस्थ आकार जूगु उपेक्षा खः, थ्व बोध्यङ्गया उपेक्षा धाइ।

गुगु “इलय् ब्यलय् उपेक्षानिमित्तयात मनन याइ”^{१३०} धकाः थथे वयाच्चंगु न अत्यधिक न शिथिल वीर्य धका कयातःगु उपेक्षा खः, थ्व वीर्यया उपेक्षा धाइ।

गुगु “गुलि संस्कारोपेक्षा समथकथं उत्पन्न जुइ, गुलि संस्कारोपेक्षा विपश्यनाकथं उत्पन्न जुइ। च्यागू संस्कारोपेक्षा समथकथं उत्पन्न जुइ। भिगू संस्कारोपेक्षा विपश्यनाकथं उत्पन्न जुइ”^{१३१} धकाः थथे वयाच्चंगु नीवरणादि प्रतिवेक्षण याना च्वनाच्चनीगु ग्रहण यायेगुलिइ मध्यस्थ जुइगु उपेक्षा खः, थ्व संस्कारोपेक्षा धाइ।

गुगु “गुगु इलय् उपेक्षासहगत कामावचर कुशल चित्त उत्पन्न जुल जुइ”^{१३२} धकाः थथे वयाच्चंगु अदुःख असुख धका सिइकातःगु उपेक्षा खः, थ्व वेदनाया उपेक्षा धाइ।

गुगु “गुगु दु, गुगु जुल, उगुयात प्रहाण याइ, उपेक्षा प्रतिलाभ जुइ”^{१३३} धकाः थथे वयाच्चंगु बिचाः याइगुलिइ मध्यस्थ जुइगु उपेक्षा खः, थ्व विपश्यनाया उपेक्षा धाइ।

गुगु छन्दादि येवापनकय् वयाच्चंगु खः सहजात धर्मतयूत बांलाक यंकीगु उपेक्षा खः, थ्व मध्यस्थ जुइगु उपेक्षा धाइ।

गुगु “उपेक्षाभाव दुम्ह जुया विहार याइ”^{१३४} धकाः थथे वयाच्चंगु अग्रसुखय् नं पक्षपात मयाइगु उगु उपेक्षा खः, थ्व ध्यानया उपेक्षा धाइ।

गुगु “उपेक्षास्मृति पारिशुद्धि चतुर्थ ध्यान खः”^{१३५} धकाः थथे वयाच्चंगु फुक विपक्षी परिशुद्ध जूगुलिं व विपक्षी शान्त जूगुलिं अनुभव मयाइगु उपेक्षा खः, थ्व पारिशुद्धिया उपेक्षा धाइ।

^{१२६} (दी० नि० १.३७३; म० नि० २.१३३; सं० नि० ५.१८४; अ० नि० ३.८८)

^{१२७} (अ० नि० ६.१)

^{१२८} (दी० नि० १.५५६; म० नि० १.७७)

^{१२९} (म० नि० १.२७)

^{१३०} (अ० नि० ३.१०३)

^{१३१} (पटि० म० १.५७)

^{१३२} (ध० स० १.५०)

^{१३३} (म० नि० ३.७१; अ० नि० ७.५५)

^{१३४} (दी० नि० १.२३०; ध० स० १.६३)

^{१३५} (दी० नि० १.२३२; ध० स० १.६५)

अन खुगू अङ्ग दुगु उपेक्षा, ब्रह्मविहारया उपेक्षा, बोध्यङ्गया उपेक्षा, मध्यस्थ जुङ्गु उपेक्षा, ध्यानया उपेक्षा व पारिशुद्धिया उपेक्षा अर्थकथं छगू खः, मध्यस्थ जुङ्गु हे उपेक्षा खः। उगु उगु अवस्थाया भेदकथं उगु उपेक्षया थ्व भेद खः। छम्हे जक सत्त्व जूसानं वया कुमार, युवा, वृद्ध, सेनापति, जुजु आदिकथं भेद जुङ्गे खः। उकिं इपिं मध्यय् गन खुगू अङ्ग दुगु उपेक्षा, अन बोध्यङ्गया उपेक्षादि दइमखु। गन बोध्यङ्गया उपेक्षा दु, अन खुगू अङ्ग दुगु उपेक्षादि मदु धका सिङ्केमाः।

गथे थुपिं सम अर्थकथं छगूया भाव खः, थथे संस्कारोपेक्षा व विपश्यनाया उपेक्षा नं खः। प्रज्ञा हे खः, उगु कृत्यकथं निगूकथं भेद जुल। गथेकि पुरुषया सन्ध्या इलय् छैय् दुहाँवम्ह सर्पयात ज्वनेत सर्प ज्वनेगु कथि (अजपददण्ड) मालाच्चंबलय् सर्प वा तयेगु कथिइ च्वनाच्चंगु खनाः “सर्प खःला मखुला” धकाः स्वयाच्चंबलय् सर्पया स्वस्तिक स्वंगूयात खनाः निःशंकांम्ह जुया “सर्प खःला मखुला” धकाः बिचाः याइगुलिइ मध्यस्थता जुइ, थथेहे गुगु विपश्यनाय् लगे जुयाच्चम्हसिया विपश्यनाज्ञानं स्वंगू लक्षणत खनेवं संस्कारया अनित्य भावादि बिचाः यायेगुलिइ मध्यस्थता उत्पन्न जुइ, थ्व विपश्यनाया उपेक्षा धाइ।

गथे उम्ह पुरुषया सर्प ज्वनेगु कथिं क्वातुक सर्पयात ज्वनाः “छु जिं थ्व सर्पयात नं कष्ट मब्यूसे व थःत नं थ्व मन्याकूसे मुक्त जुये माल” धकाः मुक्त जुङ्गु उपाययातहे (आकारयातहे) मालाः ग्रहण यायेगुलिइ (ज्वनेगुलिइ) मध्यस्थता जुइ। थथेहे गुगु स्वंगू लक्षणयात खंगु कारणं स्वंगू भवय् प्रज्वलित जुया छ्वयाच्चंगुथें खना संस्कार ग्रहण यायेगुलिइ मध्यस्थता जुइ, थ्व संस्कारोपेक्षा धाइ। थथे विपश्यनाया उपेक्षां सिद्धगु संस्कारोपेक्षा नं सिद्धहे जुइ। थुगु थुपिं बिचाः याना ग्रहण यायेगुलिइ मध्यस्थता धका कयातःगु कृत्यकथं निथी भेद जुल। वीर्यया उपेक्षा जक वेदनाया उपेक्षा व अवशेषगु परस्पर अर्थकथं भेद हे जुयाच्चन।

थथे थुपिं उपेक्षा मध्यय् ध्यानया उपेक्षा थन अभिप्राय खः। उपेक्षा मध्यस्थ जुङ्गु लक्षण खः, भोग मयायेगु (मनय् मतयेगु) रस (ज्याः) खः, अनुभव मयायेगु प्रत्युपस्थान (लिकच्चंगु आकार) खः, प्रीतिविराग पदस्थान (प्रत्यय) खः। थन धयातल, छु थ्व अर्थकथं मध्यस्थ जुङ्गु उपेक्षाहे जुइला, उगु प्रथम द्वितीयध्यानय् नं दुला? उकिं अन नं उपेक्षाभाव दुम्ह जुया विहार याइ धका हे भीसं धायेमाःगु दु, उगु छाय् मधाःगु खः? कृत्यया स्पष्ट मज्जुगुलिं खः। कृत्यया स्पष्ट मज्जुगु उगुया अन ज्या वितर्कादिद्वारा अभिभूत जूगुलिं खः। थन थ्व वितर्क, विचार व प्रीतिद्वारा अभिभूत मज्जुगुलिं याना छ्याँ ल्हनेथें जक जुयाः कृत्यया स्पष्ट जूगुथे जुया उत्पन्न जूगु खः, उकिं धाःगु खः।

उपेक्षाभाव दुम्ह जुया विहार याइ धयागु थ्व फुक अर्थवर्णन क्वचाल।

८५. आः स्मृति-सम्प्रजन्य जुया धयागु थन स्मरण याइगुलिं स्मृतिवान् खः। बांलाक सिङ्कीगुलिं सम्प्रजन्यम्ह खः। पुद्गलं स्मृति व सम्प्रजन्य नं धाःगु खः। अन स्मरण यायेगु लक्षण स्मृति खः, लोममंकीगु रस (ज्या) खः, आरक्षा याइगु प्रत्युपस्थान खः। लोमंकीमखुगु लक्षण सम्प्रजन्य खः, निश्चय याइगु रस खः, मीमांसा याइगु प्रत्युपस्थान खः।

अन छुं नं थ्व स्मृतिसम्प्रजन्य न्हावया ध्यानय् नं दु। स्मृति मदुम्हसित व सम्प्रजन्य मदुम्हसित उपचार जक नं प्राप्त जुइमखु, ला छु अर्पणाया खँ ला छु। इपिं ध्यानतय्गु (अङ्ग) स्थूल जूगु कारणं भूमिइ पुरुषया गतिथें चित्तया गति सुख जुइ, अन स्मृति-सम्प्रजन्यया ज्या स्पष्ट मजू। स्थूल अङ्गयात प्रहाणद्वारा जक थुगु ध्यान सूक्ष्म जूगु कारणं तरवारया धारय् पुरुषया गतिथें स्मृति-सम्प्रजन्यया ज्याय् लगे जुइयाच्चंगु समान हे चित्तया गति सिङ्केमाः धका थन धाःगु खः। अधिक छु खः? गथे मासाया लिकच्चम्ह मासाया मचायात (दुरुत्त्वम्ह) मासायापाखे तापाक चिइका रक्षा मयात धाःसा हाकनं मासाया लिक्क वनिइ, थथे थुगु तृतीयध्यान सुखयात प्रीतिपाखें तापाक मचिकल धाःसा, उगु स्मृति-सम्प्रजन्ययात सुरक्षा मयायेवं हाकनं प्रीतिया लिक्क वन धाःसा, प्रीतिसम्प्रयुक्त हे जुइ। अथवा सत्त्वपिं सुखय् आशक्त जुइ, थ्व अति मधुरगु सुख खः, अनलि लिपा सुखया अभाव जुइ। स्मृति-सम्प्रजन्यया आनुभावं थन सुखय् अनाशक्त जुइ, मेगुकथं जुइमखु धका थुगु नं विशेष अर्थयात क्यनेत थुगु थनहे धाःगु धकाः सिङ्केमाः।

आः सुखयात नं शरीरं अनुभव याइ धयागु थन छुं नं तृतीयध्यानं युक्तम्ह सुखयात अनुभव याइगु धयागु मदु। थथे यद्यपि गुगुलिं उम्हसिया नामकायं सम्प्रयुक्तगु सुख खः। उगु गुगु नामकायं सम्प्रयुक्तगु सुख खः, उगु उत्पत्तिया कारणं वया गुगुलिं अत्यन्त प्रणीतगु रूपं रूपकाययात स्पष्ट (व्याप्त) याइ, गुम्हसिया स्पष्ट जूगु कारणं ध्यानं दंसां नं सुख अनुभव याये फु। उकिं थुगु अर्थयात क्यनाः सुखयात नं शरीरं अनुभव याइ धका धाल।

८६. आः गुगु उम्हसित आर्यपिसं धाइ उपेक्षाभाव दुम्ह जुया स्मृतिवानं सुखविहारी धयागु थन गुगु ध्यानया हेतु गुगु ध्यानया कारणत खः, उगु तृतीयध्यानं युक्तम्ह व्यक्तियात बुद्धादि आर्यपिसं कना बिज्याइ, देशना याना बिज्याइ, प्रज्ञप्त याना बिज्याइ, प्रतिष्ठापित याना बिज्याइ, उला बिज्याइ, विभाजन याना बिज्याइ, प्रकट याना बिज्याइ, प्रकाश याना बिज्याइ, प्रशंसा याना बिज्याइ धयागु अभिप्राय खः। छु खः? उपेक्षाभाव दुम्ह जुया स्मृतिवानं सुखविहारी धाइ। उगु तृतीय ध्यान प्राप्त यानाः विहार याइ धयागु थन थथे स्वापु सिइकेमाः।

छाय् उम्हसित वसपोलपिसं थथे प्रशंसा याना बिज्यागु खः? प्रशंसा याये त्वःपिं जूगुलिं। थ्व गुगुलिं अत्यन्त मधुर सुखय् सुखया सिमाना प्राप्त जूसां नं तृतीयध्यानय् उपेक्षक जुइ, अन सुखया अभिलाषां क्वातुक ज्वना तइमखु। गथे प्रीति उत्पन्न जुइमखु, थथे स्मृति प्रकट जूगुलिं स्मृतिवान् खः। गुगुलिं आर्यपिनि प्रियगु व आर्यजनपिसं सेवन यानातःगु हे असंक्लिष्ट सुखयात नामकायं अनुभव याइ, उकिं प्रशंसा याये त्वम्ह जुइ।

थथे प्रशंसा याये त्वःपिं जूगुलिं वयात वसपोल आर्यपिसं थथे प्रशंसाया हेतु दुपिनिगु गुणतयुत प्रकाश यायां “उपेक्षाभाव दुम्ह, स्मृतिवान् व सुखपूर्वक विहार याइम्ह” धकाः थथे प्रशंसा याना बिज्याइ धयागु सिइकेमाः।

तृतीय धयागु गणना यायेगु कथं तृतीय (स्वंगूगु) खः, थ्व तृतीयध्यानय् च्वनिगुलिं नं तृतीय खः। गुगु धयाबिज्यागु खः “छगू अङ्ग रहित, निगू अङ्ग युक्त” धका, थन प्रीति जुइगुया नितिं प्रहाणकथं छगू अङ्ग प्रहीन जूगुलिं धका सिइकेमाः। उगु उजाःगु द्वितीयध्यानया वितर्कविचारतथे अर्पणाया क्षणय्हे जक नाश जुइ। उकिं वया उपिं प्रहाणया अङ्ग धका धाइ। सुख व चित्तया एकाग्रता धका थुपिं निगू उत्पत्तिकथं निगू अङ्ग युक्त जूगुलिं हे धका सिइकेमाः। उकिं गुगु विभङ्गय् “ध्यान धयागु उपेक्षा स्मृति बांलाक निरीक्षण यायेगु सुख चित्तया एकाग्रता”^{१३६} धकाः धयातःगु खः, उगु परिष्कार सहितगु ध्यानयात क्यनेत परियायकथं धाःगु खः।

उपेक्षा, स्मृति व सम्प्रजन्ययात त्वःता विना परियायं मनन यायेगु लक्षणय् थ्यंगू अङ्गतय्गु अनुसारं थ्व निगू अङ्ग दुगुहे जुइ। थथे धयाबिज्यात – “गुगु उगु इलय् निगू अङ्ग युक्तगु ध्यान जुइ, सुख चित्तया एकाग्रता”^{१३७} धकाः। ल्यंदुगु प्रथमध्यानय् धयावयागुकथंहे खः।

चतुर्थज्ञानकथा (चतुर्थध्यानया खं)

८७. थथे प्राप्त जुइवं जक उगुलिइ नं धयातःगु अनुसारंहे न्यागू आकारं वशीया अभ्यास याना प्रगुण (अभ्यस्त) तृतीयध्यानं दनाः “थ्व समापत्ति विपक्षी प्रीतिया लिक्क लाःगु खः, ‘गुगु अन सुख खः धका चित्तय् बिचाः यायेगु खः, थुगु कारणं थ्व स्थूल धाइ”^{१३८} धकाः थथे धयातःगु सुखया स्थूल जूगु कारणं अङ्ग दुर्बलगु खः” धकाः अन दोषयात खनाः चतुर्थध्यान शान्तकथं मनन याना तृतीयध्यानय् कामनायात मदयेका (बशय् काइ) चतुर्थध्यान प्राप्तिया नितिं प्रयत्न यायेमाः। अले वया गुबले तृतीयध्यानं दनाः स्मृति व सम्प्रजन्यया ध्यानङ्गत बिचाः यायेवं चैतसिक सौमनस्य धका ल्याय्खानातःगु सुख स्थूलकथं उपस्थित जुइ, उपेक्षा वेदना नं व चित्तया एकाग्रता शान्तकथं उपस्थित जुइ, उबले वया स्थूल अङ्ग प्रहाणया नितिं व शान्तगु अङ्ग प्रतिलाभया नितिं उगुहे निमित्त “पृथ्वी पृथ्वी” धकाः हानंहानं बिचाः यायेवं “आः चतुर्थ ध्यान उत्पन्न जुइ” धकाः भवङ्गयात त्वःथुलाः उगु हे पृथ्वीकसिण आरम्भण यानाः मनोद्वारावर्जन उत्पन्न जुइ। अनलि उगुहे आरम्भणय् प्यंगू न्यागू वा जवनचित्त उत्पन्न जुइ, गुगुया अन्तय् चतुर्थध्यान दुगु छगू रूपावचर उत्पन्न जुइ, ल्यंदुगु धयावयागुकथंहे कामावचरत चित्त खः। थ्व विशेषता खः, गुगुलिं सुख वेदनां अदुःख असुख वेदनाया आसेवनप्रत्ययद्वारा प्रत्यय जुइमखु, चतुर्थध्यानय् अदुःख असुख वेदना उत्पन्न जुइमाःगु खः, उकिं इपिं उपेक्षा वेदनालिसे सम्प्रयुक्त जुइ।

वेदनालिसे सम्प्रयुक्त जूगु कारणंहे थन प्रीति नं तनाःवनिइ। थन तक्क थ्व सुखयात व चिइकुगुलिं दुःखया व चिइकुगुलिं न्ह्यवनिसें हे सौमनस्य व दौर्मनस्य अस्तंगमन जूगुलिं सुख नं मदुगु दुःख नं मदुगु उपेक्षाया परिशुद्धता दुगु

^{१३६} (विभ० ५९१)

^{१३७} (ध० स० १६३; विभ० ६२४)

^{१३८} (दी० नि० १.९६)

चतुर्थ ध्यान प्राप्त यानाः विहार याइ।^{१३९} थथे वया छगू अङ्गं रहित, निगू अङ्गं युक्त, स्वथी कल्याण भिगू लक्षणं सम्पन्नगु पृथ्वीकसिणया चतुर्थ ध्यान प्राप्त जुइ।

८८. अन सुखयात चिइकुगुलिं व दुःखयात चिइकुगुलिं धयागु कायिक सुखयात व कायिक दुःखयात चिइकुगुलिं खः। न्हावहे धयागु उगु न्हाःहे खः, चतुर्थध्यानया क्षणय् मखु। सौमनस्य दौर्मनस्यया अस्तगम धयागु चैतसिक सुखया व चैतसिक दुःखया नं अस्तगम जुइगु खः। थुपिं निगू नं न्हावहे अस्तगम जुइ, थथे चिइकुगुलिं धयातःगु जुयाच्चन।

गुबले इपिं प्रहाण यायेगु जुइ? प्यंगू ध्यानतय्गु उपचारया क्षणय्। सौमनस्य जक चतुर्थध्यानया उपचार क्षणय्हे नाश जुइ। दुःख, दौर्मनस्या व सुख प्रथम, द्वितीय व तृतीयध्यानया उपचार क्षणय् नाश जुइ। थथे थुपिं प्रहाणया क्रमकथं मधाःसां नं इन्द्रियविभङ्गय् इन्द्रियतय्गु कथनया क्रमकथं थन नं धाःगु सुख, दुःख, सौमनस्य व दौर्मनस्यया प्रहाण यायेगु सिइकेमाः।

यदि थुपिं उगु उगु ध्यानया उपचार क्षणय्हे नाश जुइसा, अले छाय् “गन उत्पन्न जूगु दुःखेन्द्रिय ल्यंपुल्यं मदयेक निरोध जुइ, भिक्षुपिं, थन भिक्षु कामगुणं अलग्ग हे जुया नं ... प्रथम ध्यान प्राप्त यानाः च्वाच्चनिइ। थन उत्पन्न जूगु दुःखेन्द्रिय ल्यंपुल्यं मदयेक निरोध जुइ। गन उत्पन्न जूगु दौर्मनस्येन्द्रिय सुखेन्द्रिय सौमनस्येन्द्रिय ल्यंपुल्यं मदयेक निरोध जुइ, भिक्षुपिं, थन भिक्षु सुखयात व चिइकुगुलिं ... चतुर्थ ध्यान प्राप्त यानाः च्वाच्चनिइ, थन उत्पन्न जूगु सौमनस्येन्द्रिय ल्यंपुल्यं मदयेक निरोध जुइ”^{१४०} धकाः थथे ध्यानतय्केहे निरोध जुइगु धयातःगु खःला? अत्यधिक निरोध जुइगु कारणं। इपिं प्रथमध्यानादिइ अत्यधिक निरोध जुइमखु, उपचार क्षणय्हे जक निरोध जुइ, अत्यधिक निरोध जुइमखु।

अथेहे थी थी आवर्जनय् नं प्रथमध्यानया उपचारय् निरोध जूसां नं दुःखेन्द्रियया भुजिं, चल आदिया स्पर्श वा विषम आसनया तापं षज उत्पन्न जुइगु दु, किन्तु उगु अर्पणाया दुने उत्पन्न जुइगु मदु। उपचारय् थ्व निरोध जूसां नं बांलाक निरोध जुइमखु, प्रतिपक्षीद्वारा विनाश मज्जुगुलिं खः। अर्पणाया दुने जक प्रीति स्फरणं फुकं म्हय् सुख दुहाँ वनीगु (प्रवेश) जुइ, सुख प्रवेश जुयाच्चंगु म्हय् दुःखेन्द्रिय बांलाक निरोध जुइ, प्रतिपक्षीद्वारा विनाश जूगुलिं खः। थी थी आवर्जनय्हे व द्वितीयध्यानया उपचारय् दौर्मनस्येन्द्रियया विनाश जूगु खः, गुगु थुगु वितर्कविचार प्रत्ययय् नं कायया थकावटय् व चित्तया उपघाटय् (कष्ट जुइगुलिइ) स्मृति उत्पन्न जुइ। वितर्कविचार मदुगुलिइ उत्पन्न जुइमखु। गन उत्पन्न जुइ, अन वितर्कविचार दुगु जुइ, वितर्क व विचारत द्वितीयध्यानया उपचारय् नाश हे जुइमखु धयागु अन उगुया उत्पन्न जुइगु दु, नाश जुइगु प्रत्ययया कारणं उगु द्वितीयध्यानय् जक मखु। अथेहे तृतीयध्यानया उपचारय् सुखेन्द्रियया प्रहीन जूसां नं प्रीति उत्पन्न जूगु प्रणीतगु रूपं स्पर्शगु कायया उत्पन्न जुइगु दु, उगु तृतीयध्यानय् जक मखु। तृतीयध्यानय् जक सुखया प्रत्यय जुयाच्चंगु प्रीति फुक निरोध जुइ। अथेहे चतुर्थध्यानया उपचारय् प्रहीणगु सौमनस्येन्द्रियया नं सत्तिकलाःगु कारणं याना अर्पणा प्राप्त उपेक्षाया अभावं बांलाक अतिक्रमण मज्जुगुलिं उत्पन्न जुइगु दु, उगुहे जक चतुर्थध्यानय् मखु। उकिं हे थन उत्पन्न जूगु दुःखेन्द्रिय ल्यंपुल्यं मदयेक निरोध जुइ धयागु अन अन ल्यंपुल्यं मदयेक (अपरिशेष) धयागु शब्द ग्रहण याना तल।

थन धयातल “अले थथे उगु उगु ध्यानया उपचारय् प्रहीण जूसां नं थुपिं वेदनात छाय् थन हयातःगु खः?” सुखपूर्वक ग्रहण यायेत खः। गुगु थ्व अदुःख असुख धयागु थन अदुःख असुख वेदना धाःगु खः, उगु सूक्ष्मगु व दुर्विज्ञय जुया सुखपूर्वक ग्रहण याये फइमखु, उकिं गथेकि दुष्टम्ह द्रह्यात साजवाः उगुंथुगुं याना लिक् वनाः ज्वने मफयेवं सुखपूर्वक ज्वनेत छगू सा गलय् फुक सा द्रह्यातय् बांलाक तयेहइ, अले छम्ह छम्हसित पित हइवल्य् छसिकथं वयाच्चंगु दु “थ्व थुम्हति ज्वं” धकाः उम्हसित ज्वंके बिइ, थथेहे भगवान् बुद्धं सुखपूर्वक ग्रहण यायेत फुक थुपिं बांलाक तया विज्यात। थथे तयातःगु थुपिं क्यनाः गुगु न सुख खः, न दुःख खः, न सौमनस्य खः, न दौर्मनस्य खः, थ्व अदुःख असुख वेदना धयागु थुमित ग्रहणयाके फइ।

हानं अदुःख असुख चेतोविमुक्तिया प्रत्यय दर्शनया नितिं नं थुपिं धयातःगु धका सिइकेमाः। दुःख प्रहाणादि जक उगुया प्रत्यय खः। थथे धयाविज्यात – “प्यंगू, आवुसो, प्रत्यय अदुःख असुख चेतोविमुक्तिया समापत्ति खः। थन आवुसो, भिक्षु सुखयात चिइकुगुलिं ... चतुर्थ ध्यान प्राप्त यानाः च्वाच्चनिइ। थुपिं आवुसो, प्यंगू प्रत्यय अदुःख असुख चेतोविमुक्तिया समापत्ति खः।”^{१४१}

^{१३९} (दी० नि० १.२३२; ध० स० १६५)

^{१४०} (सं० नि० ५.५१०)

^{१४१} (म० नि० १.४५८)

गथे मेथाय् प्रहीण जूसां नं सत्कायदृष्टि आदि स्वंगू मार्गया गुण कनेत अन प्रहीण जुल धका धाल, थथे थुमिगु गुण कनेत थुपिं थन ध्यानया थुपिं धयातःगु धका नं सिइकेमाः।

प्रत्ययतय्गु विनाशं वा थन रागद्वेषतय्गु तापाःगु भावयात क्यनेत नं थुपिं धयातःगु धका सिइकेमाः। थुमिके सुख सौमनस्यया प्रत्यय खः, सौमनस्य रागया प्रत्यय खः। दुःख दौर्मनस्यया प्रत्यय, दौर्मनस्य दोषया प्रत्यय खः। सुखादिया विनाशं नं प्रत्यय सहितगु रागद्वेषत नाश जुइ धयागु भन् तापाःगु जुइ।

अदुःख असुख धयागुलिइ दुःखया अभावं अदुःख खः। सुखया अभावं असुख खः। थन थुपिं दुःख व सुखया प्रतिपक्षी जूगुलिं स्वंगू वेदना क्यनातल (प्रकट यानातल), दुःख सुखया अभाव मात्र जक मखु। स्वंगू वेदना धयागु अदुःख असुख खः, उपेक्षा वेदना धका नं धाइ। उगु वेदना इष्ट व अनिष्टया विपरीतकथं अनुभव याइगु लक्षण खः, मध्यस्थ जुइगु रस (ज्या) खः, प्रकट मजुइगु प्रत्युपस्थान (आकार) खः, सुखदुःखया निरोध जुइगु पदस्थान खः धका सिइकेमाः।

८९. उपेक्षास्मृतिपारिशुद्धि धयागु उपेक्षायात स्मृतिद्वारा उत्पन्न याःगु पारिशुद्धि खः। थुगु ध्यानय् सुपरिशुद्धगु स्मृति खः, गुगु उगु स्मृतिया पारिशुद्धि खः, उगु उपेक्षा याःगु खः, मेगुलिं मखु।

उकिं थ्व “उपेक्षास्मृतिपारिशुद्धि” धकाः धाइ। विभङ्गय् नं धयातःगु खः “थ्व स्मृति थुगु उपेक्षाया पवित्र, पारिशुद्ध व निर्मल जुइ। उकिं धाइ उपेक्षास्मृतिपारिशुद्धि”^{१४२} धकाः। गुगु व उपेक्षायात थन स्मृतिया पारिशुद्धि जुइ, उगु अर्थकथं मध्यस्थता धका सिइकेमाः। थन केवल उगु स्मृतिहे पारिशुद्धगु मखु, यद्यपि फुकं सम्प्रयुक्तगु धर्मत नं खः, स्मृतियात प्रमुखयाना जक कना बिज्यात।

अन छुं नं थ्व उपेक्षा क्वय्या नं स्वंगू ध्यानय् दइ। गथे न्हिनय् सूर्यया जलं अभिभूतगु सौम्यभावं व थःत उपकार याःगुलिं वा स्वभाविक चाया अभावगुलिं न्हिनय् मिलाया किरण दुसां नं अपरिशुद्ध बुलुगु (निर्मल मजुगु) जुइ, थथेहे जि नं मध्यस्थ जुइगु उपेक्षारूपी मिलाया किरण वितर्कादि विपक्षी धर्मया तेजं अभिभूतगु स्वभाविक उपेक्षा वेदनारूपी चाया प्रतिलाभ मजुगु दुसां नं प्रथमध्यानदि भेदगुलिइ अपरिशुद्ध जुइ। उगु अपरिशुद्धगुलिं न्हिनय् अपरिशुद्ध मिलाया किरणया जःथें सहजात जूसां नं स्मृति आदि अपरिशुद्धहे जुइ। उकिं इपिं मध्यय् छगू नं “उपेक्षास्मृतिपारिशुद्धि” धकाः धाःगु मखु। थन वितर्कादि विपक्षी धर्मया तेजं अभिभूतगु अभावं स्वभाविक व उपेक्षा वेदनारूपी चाया प्रतिलाभगुलिं थ्व मध्यस्थ जुइगु उपेक्षारूपी मिलाया किरण अत्यन्त पारिशुद्ध जुइ। उगु पारिशुद्धया कारणं पारिशुद्धगु मिलाया किरणया जःथें सहजात जूसां नं स्मृति आदि पारिशुद्ध निर्मल जुइ। उकिं थुगुहे “उपेक्षास्मृतिपारिशुद्धि” धाःगु धकाः सिइकेमाः।

चतुर्थ धयागु गणना अनुसारं प्यंगूगु खः। थ्व चतुर्थय् च्वनिगुलिं नं चतुर्थ खः। गुगु धयाबिज्यागु “छगू अङ्ग रहित, निगू अङ्ग युक्त” धका, अन सौमनस्यया प्रहाणकथं छगू अङ्ग प्रहीण जूगुलिं खः धका सिइकेमाः। उगु सौमनस्य नं छगू वीथिइ न्ह्यःया जवनय्थेंहे नाश जुइ। उकिं वया उगु प्रहाण अङ्ग धका धाइ। उपेक्षा वेदना चित्तया एकाग्रता धयागु थुपिं निगूया उत्पत्तिकथं निगू अङ्ग युक्त जुइगु धका सिइकेमाः। ल्यंदुगु प्रथमध्यानय् धयावयागुकथंहे खः। थुगु थनतक चतुष्कध्यानय् नियम खः।

पञ्चकज्ज्ञानकथा (पञ्चक ध्यानया खँ)

९०. पञ्चक ध्यानयात उत्पन्न याइम्हसिनं प्रगुण जूगु प्रथमध्यानं दनाः “थ्व समापत्ति लिक्छंगु नीवरणया विपक्षीगु खः, वितर्कयात स्थूल जूगु कारणं अङ्ग दुर्बलगु खः” धकाः अन दोषयात खनाः द्वितीयध्यानयात शान्तकथं मनन याना, प्रथमध्यानय् कामनायात मदयेका द्वितीय ध्यान प्राप्तिया नितिं प्रयत्न यायेमाः। अले वया गुबले प्रथमध्यानं दनाः स्मृति व सम्प्रजन्मया ध्यानङ्गत विचाः यायेवं वितर्कमात्र स्थूलकथं उपस्थित जुइ, विचारदि शान्तकथं। उबले वया स्थूल अङ्ग प्रहाणया नितिं शान्तगु अङ्ग प्रतिलाभया नितिं उगु हे निमित्त “पृथ्वी पृथ्वी” धकाः हानंहानं विचाः यायेवं धयातःगु अनुसारंहे द्वितीयध्यान उत्पन्न जुइ। वया वितर्कमात्रहे जक प्रहाण अङ्ग जुइ। विचारदि प्यंगू युक्त जुइगु अङ्गत खः। ल्यंदुगु धया वयागुकथंहे खः।

थथे प्राप्त जूगु उगुलिइ नं धयातःगु अनुसारंहे न्यागू आकारं वशीया अभ्यास यांना अभ्यस्त (प्रगुणगु) द्वितीयध्यानं दनाः “ध्व समापत्ति विपक्षी वितर्कया लिक्कलाःगु खः, विचार स्थूल जूगु कारणं अङ्ग दुर्बलगु खः” धकाः अन दोषयात खनाः तृतीय ध्यानयात शान्तकथं मनन यांना द्वितीयध्यानय् कामना मदयेका (बशय् काइ), तृतीयध्यान प्राप्तिया नितिं प्रयत्न यायेमाः। अले वया गुबले द्वितीयध्यानं दनाः स्मृति व सम्प्रजन्यया ध्यानङ्गत बिचाः यायेवं विचारमात्र स्थूलकथं उपस्थित जुइ, प्रीतिआदि शान्तकथं। उबले वया स्थूल अङ्ग प्रहाणया नितिं शान्तगु अङ्ग प्रतिलाभया नितिं व उगु हे निमित्त “पृथ्वी पृथ्वी” धकाः हानंहानं विचाः यायेवं धयातःगु अनुसारंहे तृतीय ध्यान उत्पन्न जुइ। वया विचारमात्रगुहे प्रहाण अङ्ग जुइ, चतुष्कनयया द्वितीयध्यानय्थें प्रीतिआदि स्वंगू युक्त जुइगु अङ्गत खः। ल्यंदुगु धया वयागुकथंहे खः।

थथे गुगु प्यंगूगु विधिनियमय् निगूगु खः, उगु निगू भागय् ब्वथलाः न्यागूगु विधिनियमय् द्वितीय व तृतीय नं जुइ। गुगु अन तृतीय व चतुर्थ खः, इपिं चतुर्थ व पञ्चम जुइ। प्रथम, प्रथमहे जुइ।

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्गय् समाधिभावनाया भागय् पृथ्वीकसिण निर्देश धयागु प्यंगूगु परिच्छेद क्वचाल।

५. सेसकसिणनिर्देशो (शेषकसिणनिर्देश)

आपोकसिणकथा (जलकसिणया खँ)

९१. आः पृथ्वीकसिणया अनन्तरय् जलकसिणया विस्तृत खँ जुइ। गथे पृथ्वीकसिण खः, थथे हे जलकसिणयात नं भावना यायेगु इच्छाम्हं सुखपूर्वक फयेतुनाः जलय् निमित्त ग्रहण यायेमाः, दयेकातःगु वा दयेकामतःगु धयागु फुक्क विस्तृतं वर्णन यायेमाः। गथे थन खः, थथे फुकथाय् खः। थनं लिपा थुलि जक मधाःसे विशेषमात्र जक कने।

थन नं न्हापा अभ्यास यानातःम्ह पुण्यवान्या दयेकामतःगु पुखूया, तालया, चि लः मुनाच्वंगु थासय् वा समुन्द्रया लखय् (जलय्) वा चूलसिव स्थविरयार्थे निमित्त उत्पन्न जुइ। उम्ह आयुष्मान्या लाभसत्कारयात त्याग यानाः एकान्तगु निवासय् (थासय्) च्वने धका महातीर्थय् दंगाय् च्वना जम्बुद्वीपय् वनाचंबलय् बिचय् महासमुन्द्रयात स्वया उगुया प्रतिभागगु कसिणनिमित्त उत्पन्न जुल।

न्हापा अभ्यास यानामतःम्हं प्यंगू कसिण दोषत चिइकाः वचुगु, म्हासुगु, ह्याउँगु व मेगु छुं नं वर्णगु लःयात ग्रहण मयासे गुगु भूमिइ मथ्यूवहे आकाशय् शुद्धगु वस्त्रं फया कयातःगु लः खः, धमपः}, वा मेगु उजागु निर्मल व बुलु मजुगु (स्वच्छगु) लः खः, वं पात्र वा लःथलय् बराबर जुइक पूर्ण यानाः विहारया सिथय् धया वयागुकथं त्वःपुयातःगु (खने मदुगु) थासय् तयाः सुखपूर्वक फयेतुनाः वर्ण प्रत्यवेक्षण यायेमज्यू। लक्षणयात बिचाः यायेमज्यू। आश्रित वर्णयातहे जक बिचाः यानाः अधिककथं प्रज्ञप्तिधर्मय् चित्त तयाः अम्बु, लः, वारि व सलिल धका आदि लःया नांत मध्यय् प्रकटगु (चलेजुगु, प्रख्यातगु) नांयाकथंहे “लः लः” धकाः भाविता यायेमाः।

थथे वया भाविता यायेवं छसिकथं धयातःगु अनुसारहे निगू निमित्त उत्पन्न जुइ। थन उग्रहनिमित्त जक सनाच्वंगुथें जुया उपस्थित (प्रकट) जुइ, यदि लः प्वःचात व ब्वाइ त्वाकः ज्याःगु लः जुल धाःसा जुइ, उजागु हे उपस्थित जुइ, कसिणदोष खने दइ। प्रतिभागनिमित्त जक चञ्चलता रहित आकाशय् तयातःगु माणिक व ताडमाया चुलिथें, माणिकया न्हाय्कया चक्का समान जुयाः प्रकट जुइ। उगु वया नापं प्रकट जूगुहे उपचारध्यान खः, धयातःगु अनुसारहे प्यंगू व न्यागूगु ध्यान प्राप्त जुइ। जलकसिण क्वचाल।

तेजोकसिणकथा (तेजोकसिणया खँ)

९२. तेजोकसिण भाविता यायेगु इच्छाम्हं नं मिइ निमित्त कायेमाः। अन अभ्यास याम्ह पुण्यवान्महसिया दयेकामतःगु निमित्त ग्रहण याइबलय् त्वाःदेवाय्, भुतुलिइ, प्रात्र उइगु थासय्, गुं मि नःगु थासय् वा गनं नं मिया ज्वालायात स्वया निमित्त उत्पन्न जुइ, चित्तगुत्त स्थविरयार्थे। उम्ह आयुष्मान् धर्मश्रवण यायेगु दिनय् उपोसथागारय् दुहाँवंबलय् त्वाःदेया मियात स्वयेवंहे निमित्त उत्पन्न जुल।

मेगुलिं दयेकेमाः। अन थ्व दय्केगु विधान खः, प्यागु (नायुगु) तःकागु सिंयात फाया (पाला) तुक्रा तुक्रा याना गंका योग्यगु सिमाक्वय् वा मण्डपय् वनाः पात्रयात उइगुथें दू चिना चटाई, छयंगु वा कापतं चाहुइका (हिना, इला) छगू पाख वा प्यलंगुति ह्वः खनेमाः। उगुयात न्हाःने तयाः धयातःगु अनुसारहे फयेतुनाः क्वय् सिंया काचायात वा चयूया कुंमियात मनन मयासे बिचय् च्वंगु घनागु मिंज्वालाया निमित्त ग्रहण यायेमाः, वचुगु वा म्हासुगु आदि धका वर्ण प्रत्यवेक्षण यायेमज्यू, क्वानाच्वंगुकथं लक्षणयात बिचाः यायेमज्यू। आश्रित वर्णयातहे जक यानाः अधिककथं प्रज्ञप्तिधर्मय् चित्त तयाः पावक, कण्हवत्तनी, जातवेद व हुतासन धयागु आदि मिया नांतमध्यय् प्रकटगु (चलेजुगु) नांयाकथंहे “मि मि” धकाः भाविता यायेमाः।

थथे वया भाविता यायेवं छसिकथं धयातःगु अनुसारहे निगू निमित्त उत्पन्न जुइ। अन उग्रहनिमित्त जालय् दुहाँदुहाँ वना कृतुवंगुथें जुयाः प्रकट जुइ। दयेकामतःगु ग्रहण याइबलय् कसिणदोष खनेदइ, मिपुसा, ह्यंग्वा, खरानी (नौ) वा कुंथें जुया प्रकट जुइ। प्रतिभागनिमित्त निश्चल आकाशय् तयातःगु ह्याउँगु साँगार्थें सुवर्णताडमाया चुलिथें व लुँया थांथें जुया प्रकट जुइ। उगु वया नापं प्रकट जूगुहे उपचारध्यान खः, धयातःगु अनुसारहे प्यंगू व न्यागूगु ध्यान प्राप्त जुइ धका। तेजोकसिण क्वचाल।

वायोक्सिणकथा (वायोक्सिणया खं)

९३. वायोक्सिण भाविता यायेगु इच्छाम्हं नं फसय् निमित्त कायेमाः। उगु खंगुकथं वा स्पर्श जुइगुकथं खः। थ्व धयातःगु जुल अर्थकथातय्के “वायोक्सिण सयेका फसय् निमित्त ग्रहण याइ, चाकुतुमाया च्चका सनाच्वंगु व बांलाक सनाच्वंगु सिइकाच्वनी, पंया च्चका ... सिमाया च्चका वा सँया च्चका सनाच्वंगु व बांलाक सनाच्वंगु सिइकाच्वनी, शरीरय् स्पर्श जूगु फय्यात सिइकाच्वनी।”

उकिं सम छ्यौ दुगु खातुक हः दुगु चाकुतुमा, पंमा, सिमा वा प्यलंगुति खातुक सँ दुगु पुरुषया छ्यौयात फसं दायाच्वंगु खनाः “थ्व फय् थुगु थासय् दायाच्वन” धकाः स्मृति तयाः, गुगु वया झ्याया हतं वा अंगःया हतं दुहाँ वनाः फसं शरीरया भागय् दाइ, अन स्मृतियात तयाः फय्, मालुत, अनिल आदि फय्या नांमध्यय् प्रकटगु (चलेजूगु) नांयाकथंहे “फय् फय्” धकाः भाविता यायेमाः। थन उग्रहनिमित्त भुतुलिं क्वकयागु क्षीरया चाकगु हा वया सनाच्वंगु समान जुयाः प्रकट जुइ। प्रतिभागनिमित्त स्थिर व निश्चल जुइ। ल्यंदुगु धयातःगु अनुसारंहे सिइकेमाः। वायोक्सिण क्वचाल।

नीलकसिणकथा (नीलकसिणया खं)

९४. अनंलि नीलकसिण सयेका वचुगु स्वाँलय्, वस्त्रय् वा वर्णधातुइ निमित्त ग्रहण याइ धयागु वचनकथं अभ्यास याम्ह पुण्यवानम्हसिया उबले तक्क उजागु स्वाँमा, पूजापाठ यायेथाय् लायातःगु (ह्लातःगु) स्वाँ, वचुगु वस्त्र, वचुगु मणि मध्यय् छुं छगू खनाः निमित्त उत्पन्न जुइ। मेम्हसिनं वचुगु पलेस्वाँ, गिरिकर्णिक आदि स्वाँत ज्वनाः गथे केशर वा चुलि खने दइमखुगु खः, थथे धकिइ वा करण्डुइ स्वाँया हलंहे सम जुइक पूर्ण यानाः लायेमाः। वचुगु वस्त्रं सामान प्वःचिनाः पूर्ण यायेमाः। वया म्हुतसि बाजंया द्यनेथें पिचुक चिइमाः। वचुगु कँय्, वचुगु पलाश, वचुगु अञ्जन धातु मध्यय् मेगु छुं धातुद्वारा पृथ्वीकसिणय् च्वय् धयावयागुकथं यंकेज्यूगु वा अंगलय् खायातयेगु कसिणमण्डल दयेकाः मिले मजुगु रङ्ग अगल यायेमाः। अनंलि पृथ्वीकसिणय् च्वय् धयावयागुकथं “वचुगु वचुगु” धकाः मनसिकार (मनन यायेगु) उत्पन्न यायेमाः। थन नं उग्रहनिमित्तय् कसिणदोष खनेदइ, केशर, दं व हःया खालिगु थाय् आदि प्रकट जुइ। प्रतिभागनिमित्त कसिण मण्डलयात त्वःता (मुक्त जुया) आकाशय् मणिमय ताडया पंखाथें जुयाः प्रकट जुइ। ल्यंदुगु धयातःगु अनुसारंहे सिइकेमाः। नीलकसिण क्वचाल।

पीतकसिणकथा (पीतकसिणया खं)

९५. पीतकसिणय् नं थ्वहे विधि खः। थ्व धयातःगु जुल पीतकसिण सयेका म्हासुगु स्वाँलय्, वस्त्रय् वा वर्णधातुइ निमित्त ग्रहण याइ। उकिं थन नं अभ्यास याम्ह पुण्यवानम्हसिया उजागु स्वाँमा, लायातःगु स्वाँ, म्हासुगु वस्त्र वा धातु मध्यय् छुं छगू खनाः चित्तगुत्त स्थविरयाथें निमित्त उत्पन्न जुइ। उम्ह आयुष्मानया चित्तल पर्वतय् पत्तङ्ग स्वाँल आसन पूजा यानाच्वंगु खनाः, खनेवंहे आसन प्रमाण निमित्त उत्पन्न जुल। मेम्हसियानं कर्णिकारादि स्वाँद्वारा, म्हासुगु वस्त्रद्वारा वा धातुद्वारा नीलकसिणय् धयातःगु अनुसारंहे कसिण यानाः “म्हासुगु म्हासुगु” धकाः मनसिकार उत्पन्न यायेमाः। ल्यंदुगु उगुथेंहे खः। पीतकसिण क्वचाल।

लोहितकसिणकथा (लोहितकसिणया खं)

९६. लोहितकसिण नं थ्वहे विधि खः। थ्व धयातःगु जुल लोहितकसिण सयेका ह्याउँगु स्वाँलय्, वस्त्रय् वा वर्णधातुइ निमित्त ग्रहण याइ। उकिं थन नं अभ्यास याम्ह पुण्यवानम्हसिया उजागु बन्धुजीवकादि स्वाँमाला वा लायातःगु स्वाँ, वा ह्याउँगु वस्त्र, मणि व धातु मध्यय् छुं छगू खनाः निमित्त उत्पन्न जुइ। मेम्हसियानं जयसुमन, बन्धुजीवक, ह्याउँगु कोण्डरकादि स्वाँद्वारा, ह्याउँगु वस्त्रद्वारा वा धातुद्वारा नीलकसिणय् धयातःगु अनुसारंहे कसिण यानाः “ह्याउँगु ह्याउँगु” धकाः मनसिकार उत्पन्न यायेमाः। ल्यंदुगु उगुथेंहे खः। लोहितकसिण क्वचाल।

ओदातकसिणकथा (अवदातकसिणया खँ)

१७. अवदातकसिणय् नं अवदातकसिण सयेका तयुगु स्वाँलय् वा वस्त्रय् वा वर्णधातुइ निमित्त ग्रहण याइ धयागु वचनकथं अभ्यास याम्ह उबले तक्क पुण्यवानम्हसिया उजागु स्वाँमा, वर्षिका, सुमनादि स्वाँ लायातःगु, कुमुद पलेस्वाँया द्वं वा तयुगु धातुत मध्यय् छुं छगू खनाः निमित्त उत्पन्न जुइ, म्हः चाकः, वः चाकः मिला चाकलय् मध्यय् नं उत्पन्न हे जुइ। मेम्हसिया नं धया वयागुकथं तयुगु स्वाँद्वारा, तयुगु वस्त्रद्वारा वा धातुद्वारा नीलकसिणय् धयातःगु अनुसारहे कसिण यानाः “तयुगु तयुगु” धकाः मनसिकार उत्पन्न यायेमाः। ल्यंदुगु उगुथेहे खः। अवदातकसिण क्वचाल।

आलोककसिणकथा (आलोककसिणया खँ)

१८. आलोककसिणय् जक आलोककसिण सयेका अंगःया हःतय्, ताःचाया हःतय् वा झ्याया हतय् वःगु जलय् (प्रकाशय्) निमित्त ग्रहण याइ धयागु वचनकथं अभ्यास याम्हसिया उबले तक्क पुण्यवानम्हसिया गुगु अंगःया हःत आदि मध्यय् छुं नं मेगु सूर्यया जः वा मिलाया जः दुहाँ वनाः अंगलय् वा भूमिइ चाकः (मण्डल) प्रकट जुइकी, ख्वातुगु सिमाकचाहःया बिचं वा ख्वातुगु सिमाकचाया चाकःया बिचं पिहाँ वयाः भूमिइहे चाकः (मण्डल) प्रकट जुइकी, उगुयात स्वयाः (खनाः) निमित्त उत्पन्न जुइ। मेम्हसिया नं उगु हे धयावयागुकथं जःया चाकलय् “अवभास (जः) अवभास” धकाः वा “जः जः” धकाः भाविता यायेमाः। अथेहे याये मफुम्हसिनं घलय् मत च्याकाः घःया म्हुतुसि त्वःपुनाः घलय् न्हभ हः खनाः अंगःपाखे स्वका तयेकमाः। उगु प्वालं मतया जः पिहाँ वयाः अंगलय् चाकः (मण्डल) दयेकिइ, उगुयात जः जः धका भाविता यायेमाः। थ्व आः चिरस्थायी जुइ। थन उग्रहनिमित्त अंगलय् वा भूमिइ प्रकट जूगु मण्डल समानहे जुइ। प्रतिभागनिमित्त ख्वातुगु यःचुसेच्वंगु जःया पुचः समान जुइ। ल्यंदुगु उगुथेहे खः। आलोककसिण क्वचाल।

खुल्लागु आकाशकसिणया खँ

१९. खुल्लागु आकाशकसिणय् नं आकाशकसिण सयेका झ्याया हतय् वा ताःचाया हःतय् वा झ्याया हतय् खनेदुगु आकाशय् निमित्त ग्रहण याइ धयागु वचनकथं अभ्यास याम्हसिया उबले तक्क पुण्यवानम्ह अंगःया हःत आदि मध्यय् छुं छगू खनाः निमित्त उत्पन्न जुइ। मेम्हसिनं बांलाक त्वःपुनातःगु मण्डपय् वा छ्यंगु, चटाई आदि छुं छगूलिइ छगू पाख वा प्यलंगुति हः खनाः उगुहे अंगःया हःत आदि भेदगु हःतय् “आकाश आकाश” धकाः भाविता यायेमाः। थन उग्रहनिमित्त अंगलय् दयाच्वंगु हःत समानहे जुइ, वृद्धि याःसानं वृद्धि जुइमखु। प्रतिभागनिमित्त जक आकाशमण्डलहे जुयाः उपस्थित जुइ, वृद्धि यायेवं नं वृद्धि जुइ। ल्यंदुगु पृथ्वीकसिणय् धयातःगु अनुसारहे सिइकेमाः। खुल्लागु आकाशकसिण क्वचाल।

थथे कसिणत दशबलं, भिगू गुगु कना बिज्यात सर्वधर्मदर्शी।
रूपावचरय् चतुष्क व पञ्चक ध्यानया हेतुगु॥
थथे इपिं कसिण व इमिगु नं, भावनाविधि थुगु सिइकाः।
उगुलिइहे थ्व मेगु नं, प्रकीर्णकया खँ नं सिइकेमाः॥

पकिण्णककथा (प्रकीर्णकया खँ)

१००. थुपिं पृथ्वीकसिणकथं छम्ह जुयाः नं तःम्ह जुइ धयागु आदि भाव खः, आकाशय् वा लखय् वा पृथ्वीयात निर्माण याना पलाछिना वनेगु, दने गोतुलेगु आदि यायेगु, परित्र व अर्पणाया विधिकथं अभिभायतनयात प्रतिलाभ यायेगु धयागु आदि थुजागु ज्या सिद्ध जुइ।

जलकसिणकथं पृथ्वी दुबे जुइगु, ल्येंपुइगु, वा वयेका बिइगु, खुसि समुन्द्रादि निर्माण यायेगु, पृथ्वी, पर्वत, प्रासादादि कम्प यायेगु धयागु थुजागु ज्या सिद्ध जुइ।

तेजोऽकसिणकथं क्वं वयेका च्वनीगु, च्याना च्वनीगु, हेग्व वृष्टि याइगु, मिं मि स्याइगु, थथे गुगु वया इच्छा जुइ, उगुयात च्याकेगु सामर्थ्य दइ, दिव्यचक्षुं रूप स्वयेत जः पिकाइगु, परिनिर्वाणया इलय् तेजोधातुइ शरीरयात उइगु धयागु थुजागु ज्या सिद्ध जुइ।

वायुकसिणकथं फय् वइगुया गति सिइगु, फय् वयेका बिइगु धयागु थुजागु ज्या सिद्ध जुइ।

नीलकसिणकथं वचुगु रूप निर्माण याइगु, अन्धकार याइगु, बांलागु व बांमलागु वर्णया विधिद्वारा अभिभायतन प्रतिलाभ जुइगु, शुभ विमोक्ष प्राप्त जुइगु धयागु थुजागु ज्या सिद्ध जुइ।

म्हासुगु कसिणकथं म्हासुगु रूप निर्माण याइगु, “सुवर्ण खः” धका निश्चित जुइगु धयागु अनुसारहे अभिभायतन प्रतिलाभ जुइगु, शुभ विमोक्ष प्राप्त जुइगु नं खः धयागु थुजागु ज्या सिद्ध जुइ।

ह्याउंगु कसिणकथं ह्याउंगु रूप निर्माण याइगु, धयातःगु अनुसारहे अभिभायतन प्रतिलाभ जुइगु, शुभ विमोक्ष प्राप्त जुइगु धयागु थुजागु ज्या सिद्ध जुइ।

तुयुगु कसिणकथं तुयुगु रूप निर्माण याइगु, स्तानमृद्वयात तापाकाः च्वनीगु (नाश याइगु), अन्धकारयात मदयेकीगु, दिव्यचक्षुं रूप स्वयेत जः पिकाइगु धयागु थुजागु ज्या सिद्ध जुइ।

आलोक कसिणकथं प्रभा दुगु रूप निर्माण याइगु, स्तानमृद्वयात तापाकाः च्वनीगु, अन्धकारयात मदयेकीगु, दिव्यचक्षुं रूप स्वयेत जः पिकाइगु धयागु थुजागु ज्या सिद्ध जुइ।

आकाशकसिणकथं त्वःपुयातःगुयात उलाः क्यनीगु, पर्वत पृथ्वी दुने आदि नं आकाशयात निर्माण याना ईर्यापथ याइगु, पःखालं पिने आदिइ नं थुखे उखे मथिइक वनीगु धयागु थुजागु ज्या सिद्ध जुइ।

फुककहे च्वय्, क्वय्, छचाखेरं (व्यथां), याकचा व अप्रमाण धयागु थुगु प्रभेद लाभ जुइ। थ्व धयातःगु जुल “छम्हसिनं पृथ्वीकसिणयात च्वय्, क्वय्, छचाखेरं, याकचा व अप्रमाण” धयागु आदि बांलाक सिइ।

अन च्वय् धयागु च्वय् आकाशपाखे खः। क्वय् धयागु क्वय् भूमिया दुनेपाखे खः। छचाखेरं धयागु बुंया मण्डल समान छचाखेरं अलग यानातःगुथें खः। गुलिसिनं च्वय्हे जक कसिणयात वृद्धि याइ, गुलिसिनं क्वय्, गुलिसिनं छचाखेरं। उगु उगु कारणं थथे फइले याइ। दिव्यचक्षुं रूप स्वयेगु इच्छां आलोक कसिणयातहे वृद्धि याइ। उकिं धयातल च्वय्, क्वय्, छचाखेरं धका। याकचा धयागु जक थ्व छम्हसिया (छगूया,त) मेगु अभाव जुइत धाःगु खः। गथेकि लः दुहांवंबलय् फुक दिशाय् लःहे जक जुइ, मेगु जुइमखु, थथेहे पृथ्वीकसिण पृथ्वीकसिणहे जक जुइ, उगुया मेगु कसिणया भेद मदु। फुकथाय् थ्वहे विधि खः। अप्रमाण धयागु थ्व उगुया अप्रमाणकथं फइले जुइगु धाःगु खः। उगु चित्तं फइले यायेवं फुकथाय्हे न्यनावनिइ। थ्व थ्वया आदि खः व थ्व मध्य खः धका प्रमाण ग्रहण याइमखु।

१०१. व गुपिं इपिं सत्त्वपिं कर्मावरणं सम्पन्नपिं, क्लेशावरणं सम्पन्नपिं, विपाकावरणं सम्पन्नपिं, श्रद्धा मदुपिं, इच्छा मदुपिं, प्रज्ञा मदुपिं कुशल धर्म्य सम्पत्त नियाम्य दुतिनेत अयोग्यपिं खः धाल, इपिं छगू कसिणय् नं भावना सिद्ध जुइमखु। अन कर्मावरणं सम्पन्नपिं धयागु आनन्तरिक्यकर्म (मातृ, पितृ व अर्हत घात, तथागतया शरीरं हि वयेकेगु व संघभेद यायेगु) युक्तपिं खः। क्लेशावरणं सम्पन्नपिं धयागु निश्चितरूपं मिथ्यादृष्टि दुपिं व निगू लिङ्गं युक्तपिं व्यक्तपिं (धद्यतय^१थ^२वलप^३उ^४शप^५६) खः। विपाकावरणं सम्पन्नपिं धयागु अहेतुक व द्विहेतुक प्रतिसन्धि काइपिं खः। श्रद्धा मदुपिं धयागु बुद्धादिपिनिप्रति श्रद्धा मदुपिं खः। इच्छा मदुपिं धयागु विपक्ष मज्जूगु (अप्रतिकूल) प्रतिपदाय् छन्द मदुपिं खः। प्रज्ञा मदुपिं धयागु गुगु लौकिक व लोकोत्तर सम्यक्दृष्टिं अलगपिं खः। कुशल धर्म सम्पत्त नियाम्य दुतिनेत अयोग्यपिं खः कुशल धर्मतय्के नियाम धका कयातगु व सम्पत्त धका नं कयातगु आर्यमार्गय् नं दुतिनेत अयोग्यपिं धयागु अर्थ खः। न केवल कसिणय्हे जक खः, मेगु कर्मस्थान मध्यय् इपिं छगूलिइ नं भावना सिद्ध जुइमखु। उकिं विपाकावरण मदुम्ह कुलपुत्तत्रं कर्मावरण व क्लेशावरणयात नं तापाकाः परित्याग याना सद्धर्म श्रवण यायेगु व सत्पुरुषया लिक च्वनेगु आदिद्वारा श्रद्धा, छन्द व प्रज्ञायात नं वृद्धि यानाः कर्मस्थानय् कुतः यायेगु उत्साह यायेमाः।

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्गय् समाधिभावनाया भागय् शेषकसिणनिर्देश धयागु न्यागूगु परिच्छेद क्वचाल।

६. असुभकम्मट्टाननिदेशो (अशुभकर्मस्थाननिर्देशः)

उद्धमातकादिपदत्ववर्णना (उर्ध्वमातकादि शब्दया अर्थ वर्णनः)

१०२. कसिणया अनन्तरय् उद्देश याणागु उर्ध्वमातक, विनीलक, विपुब्बक, विच्छिद्रक, विक्खायितक, विक्षिप्तक, हत-विक्षिप्तक, लोहितक, पुलुवक व अस्थिक याणाः भिगू विज्ञान रहितगु अशुभय् फसं जायाच्चंगु छ्यंगुया फय् पुइगु म्हिचाथे च्वय् जीवन गनेधुंका (मृत्युं लिपा) क्रमानुसारं मना वयाः थहाँ वयाः (सीम्ह) द्वंस्व च्यानाच्चंगुलिं उर्ध्वमातक धाइ, मनावयाच्चंगु मृतक शरीर (उर्ध्वमातक) हे उर्ध्वमातक धाइ। प्रतिकूल (घृणित) जूगुलिं वा कुत्सित (निन्दित) जूगुलिं उर्ध्वमातक धयागु उर्ध्वमातक धाइ। उजागु थुगु मृतक शरीरया अभिप्राय खः।

विनील धयागु थीथीकथं वचुगु वर्ण धाइ, वचुगुहे विनीलक धाइ। प्रतिकूल (घृणित) जूगुलिं वा कुत्सित (निन्दित) जूगुलिं वचुगु धयागु विनीलक। ला मना वयाच्चंगु थासय् ह्याउंसे च्वनाच्चनीगु व न्हि दायाच्चंगु थासय् तुयुसे च्वनाच्चनीगु थासय् प्राययानाः वचुगु थासय् वचुसे च्वनाच्चनीगु वचुगु वस्त्रं पुनातःगु समान थुगु मृतक शरीरया अभिप्राय खः।

ततःज्यानाच्चंगु थासय् न्हि बावयाच्चंगु विपुब्ब धाइ, विपुब्बहे विपुब्बक धाइ। प्रतिकूल (घृणित) जूगुलिं वा कुत्सित (निन्दित) जूगुलिं न्हि बावयाच्चंगु धयागु विपुब्बक। उजागु थुगु मृतक शरीरया अभिप्राय खः।

विच्छिद्र धयागु निकू याणा त्वाःथला अगल याणातःगु धाइ, विच्छिद्रहे विच्छिद्रक। प्रतिकूल (घृणित) जूगुलिं वा कुत्सित (निन्दित) जूगुलिं विच्छिद्र धयागु विच्छिद्रक खः। बिचय् च्वंगु त्वाःदलाच्चंगु थुगु मृतक शरीरया अभिप्राय खः।

उखें थुखें विभिन्न आकारं खिचा घ्वं आदितय्सं नयातःगु विक्खायित धाइ, विक्खायितहे विक्खायितक धाइ। प्रतिकूल (घृणित) जूगुलिं वा कुत्सित (निन्दित) जूगुलिं विभिन्न आकारं नयातःगु धयागु विक्खायितक धाइ। उजागु थुगु मृतक शरीरया अभिप्राय खः।

विभिन्न आकारं वांछवयातःगु विक्षिप्त धाइ, विक्षिप्त जुयाच्चंगुयातहे विक्षिप्तक। प्रतिकूल (घृणित) जूगुलिं वा कुत्सित (निन्दित) जूगुलिं विक्षिप्त धयागु विक्षिप्तक खः। छथाय् ल्हा, छथाय् तुति, छथाय् छ्यो धयागु थथे उखें थुखें वांछवयातःगु थुगु मृतक शरीरया अभिप्राय खः।

न्हापा (च्वय्) धयावयागु विधिकथंहे उगु मृतक शरीरयात त्वाःल्हानातःगु व विभिन्न प्रकारं विक्षिप्त जुयाच्चंगु धयागु हत-विक्षिप्तक धाइ। कोया तुतिया आकारकथं अङ्गप्रत्यङ्गतयूत शस्त्रं ध्यनाः च्वय् धयावयागुकथं विक्षिप्त जुयाच्चंगु थुगु मृतक शरीरया अभिप्राय खः।

हि छ्यालबछ्याल जुया, विक्षिप्त जुया उखें थुखें बावया च्वनीगु धयागु लोहितक धाइ। बावया च्वंगु हिं इलातःगु थुगु मृतक शरीरया अभिप्राय खः।

पुलुव (कीत) धयागु त्वँचात धाइ, त्वँचात छ्यालबछ्याल जुयाच्चनीगु धयागु पुलुवक धाइ। त्वँचातय्सं जायाच्चंगु थुगु मृतक शरीरया अभिप्राय खः।

क्वेँयातहे अस्थिक धाइ। प्रतिकूल (घृणित) जूगुलिं वा कुत्सित (निन्दित) जूगुलिं क्वेँ धयागु अस्थिक धाइ अस्थिक। क्वेँया पुचः वा छकू क्वेँया नं थुगु अभिप्राय खः। थुपिं मनावयाच्चंगु मृतक शरीरादिया आधारं उत्पन्न जूगु निमित्ततय्के प्रतिलाभ जूगु थुपिं ध्यानतय्गु नांत खः।

उद्धमातककम्मट्टानं (उर्ध्वमातक कर्मस्थान)

१०३. अन मना वयाच्चंगु मृतक शरीरय् उर्ध्वमातक निमित्त उत्पन्न याणा उर्ध्वमातक धका कयातःगु ध्यान भावना यायेगु इच्छाम्हं योगीं पृथ्वीकसिणय् धयातःगु अनुसारहे धयातःगु अनुसारं आचार्यया लिक् वनाः कर्मस्थान सयेका कायेमाः। उकिं वया कर्मस्थान कनेबलय् अशुभनिमित्तया नितिं वनेगु विधान, छचाख्यरं निमित्तयात स्वयेगु, भिंछगू प्रकारं निमित्त ग्रहण यायेगु, वनेगु व वयेगु लँयात प्रतिवेक्षण यायेगु याणा थथे अर्पणा विधानया अन्त तक फुक्क कनेमाः। उम्हसिनं नं फुक्क बांलाक सयेका न्हापा धयातःगु अनुसारं शयनासन लिक् वनाः उर्ध्वमातक निमित्त मालाः विहार यायेमाः।

१०४. थथे च्वनाच्वंमहसिनं फलनागु गांया ढोखाय्, गुंया न्हाःने, लँय्, पहाडया क्वय्, सिमाक्वय् वा श्मशानय् मना वयाच्वंगु मृतक शरीर तयातःगु दु धका कंपिनिगु खँ न्यना नं उबलय् हे खुसि मदुगु थासंथें हथासं ब्वाय् वनेमज्यू। छाया? थुगु अशुभ धयागु हिंस्रक जन्तुतय्सं चाहिडक च्वनाच्वंगु व अमनुष्यपिसं चाहिडक च्वनाच्वंगु जुइफु। अन वया ज्यानया भय नं जुइफु। थन वनेगु लँ नं गांया ढोखां, म्वःल्हुइगु तिर्थ वा बूँया द्यागिमं जुइफु। अन विषभारूपयात न्हाःने प्रकटरूपं खनेदवइ, उगुहे वा शरीर विषभारूप जुइफु। पुरुषयात स्त्रीया शरीर व स्त्रीयात पुरुषया शरीर विषभारूप जुइ, वयात उगु तत्काल सीगुलिं शुभ नं जुया उपस्थित (प्रकट) जुइफु, उकिं वया ब्रह्मचर्य अन्तराय नं जुइफु। यदि “थ्व जिथें जाम्हसित भार मदु” धकाः थःत विचाः याकिइ, थथे विचा याका वनेमाः।

१०५. वनेबलय् सङ्गस्थविरयात वा सुं मेम्ह प्रसिद्धम्ह भिक्षुयात धयाः (सुचं बिया) वनेमाः। छाया? यदि वया श्मशानय् अमनुष्य, सीह, धुँ आदिया रूप, शब्दादि अनिष्ट आरम्भणं अभिभूत जुइवं अङ्गप्रत्यङ्गत स्याकिइ, नयागु आहार नं प्याथय् थाइमखु (पचे जुइमखु), मेगु छुं ल्वय् जुइफु। अले वं विहारय् वया पात्र चीवर सुरक्षा याइ। ल्याय्म्हपिं श्रामणेरपिन्त छ्वया उम्ह भिक्षुयात सेवा याकेविइ (लहिइ)। यद्यपि श्मशानय् धयागु निराशंकगु थाय् धका मतीतयाः खुइ धुंकुपिं नं व मखुनिपिं खुँत नं प्यंखें वया मुनाच्वनी। मनूतय्सं लिना हइबलय् इमिसं भिक्षुया लिक सामान वाँछ्वया बिस्वूवनिइ। मनूतय्सं “भीसं समान सहित खुँयात खना” धकाः भिक्षुयात ज्वनाः सास्ति याइ। अले वं वयात “छिमिसं थ्वयात सास्ति यायेमते, थ्वं जित धयाः (सुचं बिया) थुगु ज्याया कारणं वंम्ह खः” धकाः इपिं मनूतय्त थुइके (सिइके) बिया बचे याइ। सुचं बिया वनेगुलिइ थ्व आनिशंस (गुण) खः। उकिं धयावयागु अनुसारं भिक्षुयात कनाः अशुभनिमित्त स्वयेगु अभिलाषा उत्पन्न जुम्ह (इच्छा दुम्ह) गथे क्षत्रिय जुजु अभिषेक याइगु स्थानय्, यज्ञयाइम्ह यज्ञशालाय् वा धनसम्पत्ति मदुम्ह धनसम्पत्ति दुगु थासय् लय्ताया (प्रीतिसौमनस्य उत्पन्न जुम्ह जुया) वनिइ, थथे प्रीति सौमनस्य उत्पन्न याना अर्थकथातय्के धयातगु विधिनियम पूर्वक वनेमाः।

थ्व धयाबिज्यात -

“उर्ध्वमातक अशुभनिमित्त सयेका निम्ह मवंसे याकचा जक वनिइ, उपस्थित जूगु स्मृतिया लोममंकूसे दुने लानाच्वंगु इन्द्रियद्वारा, पिहाँ मवंगु मनं वनागु व वयागु लँयात प्रतिवेक्षण याना वनिइ। गुगु थासय् (प्रदेशय्) उर्ध्वमातक अशुभनिमित्त तयातःगु जुइ, उगु थासय् ल्वहँ, भुलांचा, सिमा, भाः व गुँखिया बांलाक निमित्त याइ, बांलाक आरम्भण याइ। बांलाक निमित्त यानाः बांलाक आरम्भण यानाः उर्ध्वमातक अशुभनिमित्तयात सभाव व अभावकथं सिइकाच्वनी, वर्णकथं नं, लिङ्गकथं नं, आकारकथं नं, दिशाकथं नं, थाय्कथं नं, परिच्छेदकथं नं, स्वापुकथं, ह्ःकथं, क्वथ्यागुकथं, थथ्यागुकथं व छचाखेरं नं सिइकाच्वनी। वं उगु निमित्त बांलाक ग्रहण याइ, बांलाक धारण याइ, बांलाक व्यवस्था याइ। वं उगु निमित्त बांलाक ग्रहण यानाः बांलाक धारण यानाः बांलाक व्यवस्था यानाः निम्ह मवंसे याकचा जक वनिइ, उपस्थित जूगु स्मृतिया लोममंकूसे दुने लानाच्वंगु इन्द्रियद्वारा पिहाँ मवंगु मनं वनागु व वयागु लँयात प्रतिवेक्षण याना।

व चंक्रमण याइबलय् नं उगु अशुभनिमित्तया भागयातहे मनन याना चंक्रमण अधिष्ठान याइ। फयेतुइबलय् नं उगु भागयातहे निमित्त याना आसन लाइ।

“छचाखेरं निमित्तयात स्वयेगु छुया नितिं व छु आनिशंस खः? छचाख्यरं निमित्तयात स्वयेगु लोममंकूया (अ-समोह) नितिं व लोममनीगु (अ-समोह) आनिशंस खः। भिंछगू प्रकारं निमित्त ग्रहण यायेगु छुया नितिं छु आनिशंस खः? भिंछगू प्रकारं निमित्त ग्रहण यायेगु (चित्तयात) लिक चिनातयेया नितिं व चित्तयात चिनातइगु आनिशंस खः। वनागु व वयागु लँयात प्रतिवेक्षण यायेगु छुया नितिं छु आनिशंस खः? वनागु व वयागु लँयात प्रतिवेक्षण यायेगु कर्मस्थानया वीथियात बांलाक प्रतिपादन यायेया नितिं व कर्मस्थानया वीथियात बांलाक प्रतिपादन यायेगु आनिशंस खः।

“व आनिशंसयात खंम्ह जुयाः रत्नसंज्ञी जुयाः मन तयाः प्रेमपूर्वक उगु आरम्भणय् चित्त चिनातइ ‘निश्चय नं थुगु प्रतिपदाय् जरामरणं मुक्त जुये।’ वं कामं अलगु ... प्रथम ध्यान प्राप्त यानाः च्वनाच्वनिइ। वयारूपावचर प्रथम ध्यान दिव्य-विहार भावनामय पुण्यक्रियावस्तु” प्राप्त जुइ।

ज्ञण्ट। उकिं गुम्ह चित्तय् संवेगु उत्पन्न यायेत मृत शरीर स्वयेत वनिइ, वं घण्टी थाना भिक्षुसंघयात मुंकेबिया नं वनेमाः। कर्मस्थानयात प्रधान याना वनेबलय् निम्ह मजूसे याकचां मूलकर्मस्थानयात त्वःमतूसे उगुयातहे मनन यायां श्मशानय् खिचा आदिया विट्ठनबाधा मदय्केत ततां वा कथि ज्वनाः, बांलाक उपस्थितगु भावयात सम्पादन याना स्मृतियात लोममंकूगे यानाः, मन नापं खुगू इन्द्रियतय्गु थाय् नं दुहाँ वंगु भावयात सम्पादन याना पिहाँ मवंगु मनम्ह जुयाः वनेमाः।

विहारं पिहां वयेवंहे फलनागु दिशां, फलनागु ढोखां जि पिहां वयाम्ह खः धका ढोखायात बिचाः यायेमाः। अनंलि गुगु मार्ग वनिइ, उगु मार्ग बिचाः (व्यवस्थान) यायेमाः, थ्व मार्ग पूर्व दिशापाखे, पश्चिम, उत्तर, दक्षिण दिशापाखे वा विदिशापाखे वनाच्चन। थुगु थासय् खवपाखें वनाच्चना, थुगु थासय् जवपाखें (दक्षिणपाखें), थुगु थासय् ल्वहें खः, थुगु भुलांचा खः, थुगु सिमा खः, थुगु भाः खः, थुगु गुंखि (च्चः वनाच्चंगु लता) खः। थथे वनेगु लँयात बिचाः यानाहे निमित्त दुगु थासय् वनेमाः। फय् वयाच्चंगुपाखे वने मज्यू। फय् वयाच्चंगुपाखे वनेवं ध्वगी नवःगु गन्धं न्हाय् दायाः न्हापु ल्वाकःबुक यायेफु, नयातयागु नसा नं ल्हका बिइफु, पश्चाताप नं जुइका बिइफु “थुजागु ध्वगी नवःगु थासय् जि वयेलात।” उकिं फय् वपाखेयात फय् वयाच्चंगुपाखे त्याग यानाः फय् वपाखें वनेमाः। यदि फय् वंगु लँ वने मफुसा, बिचय् पहाड, प्रपात (ज्वः), ल्वहें, पःखा (बार), कं दुगु थाय् वा लः व ध्याच दुगु जुइ, चीवरया च्चकां न्हासय् त्वःपुनाः वनेमाः। थ्व वया वनेगु नियम खः।

१०७. थथे वना उबलेहे अशुभनिमित्त स्वये मज्यू। दिशात बिचाः यायेमाः। छगु दिशायापाखे दनाच्चंम्हसित आरम्भण नं स्पष्टरूपं (प्रकटरूपं) खने दइमखु, चित्त नं ज्या काये ज्यूगु जुइमखु। उकिं उगुयात तः त्याग यानाः गन दना च्चनेवं आरम्भण स्पष्ट जुयाः खनेदइ, चित्त नं ज्या याये जिइका बिइगु जुइ, अन दनाः च्चनेमाः। फय् वयाच्चंगुपाखे व फय् वनाच्चंगुपाखें नं त्याग यायेमाः। फय् वयाच्चंगुपाखे दनाच्चंम्हसित ध्वगी नवःगु गन्धं कष्टम्हसिया चित्त विक्षिप्त जुइ। फय् वनाच्चंगुपाखें क्लगखब्तभ च्चनेवं, यदि अन च्चनाच्चं पिं अमनुष्यपिं दयेफु, इपिं तं चाया अनर्थ यायेफु। उकिं भत्तिचा लिचिलाः फय् वनाच्चंगुपाखें उलि तापाः मजुइक दनाः च्चनेमाः। थथे दनाच्चनीम्हं नं तापाक नं मखु, लिक् नं मखु, तुति क्वय् नं मखु व छ्यौं फुसे नं मलागु थासय् दनाः च्चनेमाः। तसकं तापाःगु थासय् दनाच्चंम्हसित आरम्भण अस्पष्ट (अप्रकट) जुइ। तसकं लिक् दनाच्चनेवं भय उत्पन्न जुइ। तुति क्वय् वा छ्यौं फुसे दनाच्चंम्हसिया फुक्क अशुभ बराबर जुइक खने दइमखु। उकिं उलि तापाः मजुगु व लिक् नं मलागु थाय् स्वया अनुकूलगु थासय् शरीरया दथुया भागपाखे दनाः च्चनेमाः।

१०८. थथे दनाच्चंम्हं “उगु थासय् ल्वहें, ... वा गुंखिया बांलाक निमित्त याइ” धकाः थथे च्चय् धयावयागु छचाख्यरं निमित्ततय्त बांलाक स्वयेमाः। अन थ्व बांलाक स्वयेगु विधान खः, यदि उगु निमित्तया छचाख्यरं मिखाया न्हाःने ल्वहें जूसा, वं “थ्व ल्वहें तःजा चिइजा, चिइग्वः तःग्वः, ह्याउंगु हाकुगु वा तुयुगु, ताहाकःगु वा ग्वःलागु खः” धकाः बिचाः (व्यवस्थान) यायेमाः। अनंलि “थुगु थासय् थ्व ल्वहें खः, थ्व अशुभनिमित्त खः, थ्व अशुभनिमित्त खः, थ्व ल्वहें खः” धकाः बिचाः यायेमाः। यदि भुलांचा जूसा, उगुयात नं तःजा चिइजा, चिइग्वः तःग्वः, ह्याउंगु हाकुगु वा तुयुगु, ताहाकःगु वा ग्वःलागु खः” धकाः बिचाः (व्यवस्थान) यायेमाः। अनंलि “थुगु थासय् थ्व भुलांचा खः, थ्व अशुभनिमित्त खः” धकाः बिचाः यायेमाः। यदि सिमा जूसा, उगुयात नं “निग्रोध, कच्छक व कपीतन सिमा खः, तःजा चिइजा, चिइमा तःमा, ह्याउंगु हाकुगु वा तुयुगु खः” धकाः बिचाः (व्यवस्थान) यायेमाः। अनंलि “थुगु धयागु थासय् थ्व सिमा खः, थ्व अशुभनिमित्त खः” धकाः बिचाः यायेमाः। यदि भाः जूसा, उगुयात नं “सिन्दिब, करमन्द, कणवीर वा कुरण्डक भाः खः, तःजा चिइजा, चिधंगु तधंगु खः” धकाः बिचाः (व्यवस्थान) यायेमाः। अनंलि “थुगु थासय् थ्व भाः खः, थ्व अशुभनिमित्त खः” धकाः बिचाः यायेमाः। यदि गुंखि (च्चः) जूसा, उगुयात नं “लौकाया च्चः, फसिया च्चः, सामाया च्चः, कालवल्लिया (हिमाया) च्चः व पूतिलताया च्च खः” धकाः बिचाः यायेमाः। अनंलि “थुगु थासय् थ्व गुंखि खः, थ्व अशुभनिमित्त खः, थ्व अशुभनिमित्त खः, थ्व गुंखि खः” धकाः बिचाः यायेमाः।

१०९. गुगु धयाबिज्यात “बांलाक निमित्त याइ बांलाक आरम्भण याइ” धका, उगु थनहे अन्तर्गतगु खः। हानंहानं बिचाः याना बांलाक निमित्त याइ धाइ। थ्व ल्वहें खः, थ्व अशुभनिमित्त खः, थ्व अशुभनिमित्त खः थ्व ल्वहें खः, धका थथे निगू निगू मिले मिले याना बिचाः याना बांलाक आरम्भण याइ धाइ।

थथे बांलाक निमित्त नापं आरम्भण नं यानाः जक सभाव व अभावकथं बिचाः याइ धका धयातःगु कारणं गुगु वया स्वभाविक भाव खः, मेगु नापं असाधारण आत्मनीय उर्ध्वमातक भाव खः, उगुलिं बिचाः यायेमाः। मना वयाच्चंगु उर्ध्वमातक खः धका }थथे स्वभावकथं व कार्यकथं बिचाः यायेमाः धयागु अर्थ खः।

११०. थथे बिचाः याना वर्णकथं नं, लिङ्गकथं नं, आकारकथं नं, दिशाकथं नं, थाय्कथं नं व परिच्छेदकथं नं याना खुथीकथं निमित्त कायेमाः। गथे? उकथं जुइबलय् योगीं थ्व शरीरय् हाकुगु, तुयुगु व म्हासुगु छ्यंगू दुम्ह धका वर्णकथं बिचाः यायेमाः। लिङ्गकथं जक स्त्रीलिङ्ग व पुरुषलिङ्ग धका बिचाः मयासे प्रथम वैशय्, मध्यम वैशय् व अन्तिम वैशय् च्चनाच्चंम्हसिया थ्व शरीर खः धका बिचाः यायेमाः। आकारकथं उर्ध्वमातकया आकारकथंहे थ्व वया छ्योया

आकार खः, थ्व गपःया आकार खः, थ्व ल्हाया आकार खः, थ्व प्वाया आकार खः, थ्व तेषुचाया आकार खः, थ्व जँया आकार खः, थ्व खम्पाया आकार खः, थ्व त्वानाया आकार खः, थ्व तुतिप्वया आकार खः धका बिचाः यायेमाः। दिशाकथं जक थुगु शरीर्य् निगू दिशात दु तेषुचिया क्वय् क्वय्या दिशा व तेषुचिया च्वय् च्वय्या दिशा खः धका बिचाः यायेमाः। अथवा जि थुगु दिशा दनाच्चना अशुभनिमित्त उगु दिशाय् धका बिचाः यायेमाः। थाय्कथं जक थुगु थासय् ल्हा खः, थुगु तुति खः, थुगु छ्यौं खः, थुगु दथुया शरीर च्वनाच्चन धका बिचाः यायेमाः। अथवा जि थुगु थासय् दनाच्चना, अशुभनिमित्त उगु थासय् धका बिचाः यायेमाः। परिच्छेदकथं थ्व शरीर्य् क्वय् पालिनिसें च्वय्या सँ दुगु छ्यौंनय् तक छचाखेरं छ्यंगुलिं भुनातःगु खः, थथे भुनातःगु (सिमाकन यानातगु) थासय् स्वीनिता प्रकारया ध्वग्गी नवःगु पदार्थ जायाच्चंगु खः धका बिचाः यायेमाः। अथवा थुगु थ्व ल्हाया परिच्छेद (सिमाना) खः, थ्व तुतिया परिच्छेद खः, थ्व छ्यौंया परिच्छेद खः, थ्व दथुया शरीरया परिच्छेद खः धका बिचाः यायेमाः। गुलि थासय् काइ, उलिहे जक थ्व थुजागु उर्ध्वमातक खः धका अगल यायेमाः। पुरुषयात स्त्रीया शरीर वा स्त्रीयात पुरुषया शरीर उचित मजू। विषभागगु शरीर्य् आरम्भण प्रकट जुइमखु, मन त्वाकःबुकः जुइगुयाहे प्रत्यय जुइ। “(सिना) उलातःगु स्त्रीया म्हं नं पुरुषया चित्तयात मदयेका वशय् कयाच्चनी (आक्रमण यानाच्चनी)” धकाः (अ० नि० ५.५५) मज्झिमनिकाय अर्थकथाय् धयातःगु खः।

उकिं सभाग शरीर्य्हे थथे खुथीकथं निमित्त कायेमाः।

१११. गुम्ह न्हापाया बुद्धपिनिगु लिक सेवन यानातःगु कर्मस्थान दुम्ह, धुतङ्ग धारण याये धुंकूम्ह, प्यंगू महाभूतयात परिमर्दन याये धुंकूम्ह, संस्कार परिग्रहण याये धुंकूम्ह, नामरूप बिचाः याये धुंकूम्ह, सत्त्वसंज्ञा उले धुंकूम्ह, श्रमणधर्म आचरण याये धुंकूम्ह, कुशल वास च्वने धुंकूम्ह, भावना भाविता याये धुंकूम्ह, पुसा दुम्ह, उत्तम ज्ञान दुम्ह व अल्पक्लेश दुम्ह कुलपुत्र खः, उम्हसिया स्वःस्वःथाय् हे प्रतिभागनिमित्त प्रकट जुइ। यदि थथे उपस्थित (प्रकट) मजूसा, अले थथे खुथीकथं निमित्त ग्रहण याना (प्रतिभागनिमित्त) प्रकट जुइ। गुम्हसिया थथे नं प्रकट मजूसा, उम्हसिनं स्वापुकथं, हःकथं, क्वथ्यागुकथं, थथ्यागुकथं व छचाखेरं याना हाकनं न्याथीकथं निमित्त कायेमाः।

११२. अन स्वापुकथं धयागु सछि व चयेगु स्वापुकथं। गुकथं उर्ध्वमातकय् सछि व चयेगु स्वापुत बिचाः याइ? उकिं उम्हसिनं स्वंगु जव ल्हाया स्वापु, स्वंगु खव ल्हाया स्वापु, स्वंगु जव तुतिया स्वापु, स्वंगु खव तुतिया स्वापु छगू गपःया स्वापु, छगू जँया स्वापु याना थथे भिंयंगू तधंगु स्वापुत अनुसारं स्वापुकथं बिचाः यायेमाः। हःकथं धयागुलिइ हः धयागु ल्हाया हः, तुतिया हः, प्वाया हः व न्हाय्या हः याना थथे हःकथं बिचाः यायेमाः। मिखात नं चालाच्चंगु भाव वा चिनाच्चंगु भाव, म्हुतु नं चालाच्चंगु भाव वा चिनाच्चंगु भाव बिचाः (व्यवस्थान) यायेमाः। क्वथ्यागुकथं धयागु गुगु शरीर्य् मिखाया गाः, म्हुतुया दुने व कथुया गाः क्वथ्यागु खः, उगुयात बिचाः यायेमाः। अथवा जि क्वथ्याथाय् च्वना थथ्याथागु शरीर्य् बिचाः यायेमाः। थाय्कथं धयागु गुगु शरीर्य् जँ, खम्पा व कपाः थथ्यागु थाय् खः, उगुयात बिचाः यायेमाः। अथवा जि बँय् च्वना क्वथ्यागु शरीर्य् बिचाः यायेमाः। छचाखेरं धयागु फुक्क शरीर्य् छचाखेरं बिचाः यायेमाः। फुक्क शरीर्य् ज्ञान फइले याना गुगु थासय् स्पष्ट जुयाः उपस्थित जुइ, अन “उर्ध्वमातक उर्ध्वमातक” धकाः चित्त तयेकमाः। यदि थथे नं प्रकट मजूसा, प्वाया अन्तय् अतिकं मना वयाच्चंगु मृतक शरीर जुइ, अन “उर्ध्वमातक उर्ध्वमातक” धकाः चित्त तयेकमाः।

११३. आः “वं उगु निमित्त बांलाक ग्रहण याइ” धका आदिइ थ्व विनिच्छयकथाय् -

उम्ह योगीं उगु शरीर्य् च्वय् धयावयागु निमित्त ग्रहण यायेगुकथं बांलाक निमित्त कायेमाः। स्मृतियात बांलाक प्रकट यानाः आवर्जन यायेमाः। थथे हानंहानं आवर्जन याइम्हं बांलाक धारण यायेमा व बिचाः नं यायेमाः। शरीरं तापाः मजूगु व लिक नं मखुगु थासय् (प्रदेशय्) दनाः वा फयेतुनाः मिखायात मिखा चायेकाः स्वयाः निमित्त कायेमाः। “प्रतिकूलगु उर्ध्वमातक, प्रतिकूलगु उर्ध्वमातक” धकाः सछिक्वः द्वःछिक्वः मिखा चायेकाः स्वयेमाः, मिखा तिसिनाः आवर्जन यायेमाः। थथे हानंहानं अभ्यास यात धाःसा वया उग्रहनिमित्त बांलाक ग्रहण जुइ। गुबले बांलाक ग्रहण जुइ? गुबले मिखा चायेका स्वयाः मिखा तिसिनाः आवर्जन यानाच्चनेवं एकसमान (छगूथें) जुयाः न्हाःने प्रकटरूपं खनेदवइ, उबले बांलाक ग्रहण यात धयागु जुइ।

वं उगु निमित्तयात थथे बांलाक ग्रहण यानाः बांलाक धारण यानाः, बांलाक व्यवस्था यानाः, यदि अन हे भानाया अन्तयात प्राप्त याये मफूसा, अले वं वयागु इलय् धयातःगु अनुसारंहे निम्ह मजूसे याकचां उगु हे कर्मस्थानयात मनन याम्हं बांलाक प्रकटगु स्मृतियात यानाः दुने लानाच्चंगु इन्द्रियद्वारा पिहाँ मवंगु मनं थःगु शयनासनय्हे वनेमाः।

श्मशानं पिहाँ वयेवहे व वयागु लँ बिचाः (व्यवस्थान) यायेमाः, गुगु लँ जि पिहाँ वयागु खः, थ्व लँ पूर्व दिशापाखे वनाचंगु खः, पश्चिम, उत्तर, दक्षिण दिशापाखे वा वनाचंगु खः वा विदिशापाखे वा वनाचंगु खः। थुगु थाय् खवपाखे वनाचवना, थुगु जवपाखे, थुगु थासय् त्वहँ, थुगु भुलांचा, थुगु सिमा खः, थुगु भाः खः, थुगु गुँखि खः धका थथे वयागु लँयात बिचाः याना वम्हं व चंक्रमण याम्हं नं उगु (निमित्त) दुगु थासय्हे चंक्रमण अधिष्ठान यायेमाः, अशुभनिमित्त दिशापाखे चंगु भूमिभागय् चंक्रमण यायेमाः धयागु यदि उगु दिशाय् लःगाः, प्रपात (ज्वः), सिमा, पःखा (बार), नाः दुसा, उगु दिशाय् चंगु भूमिभागय् चंक्रमण याये फइमखु, थाय् मदगुलिं याना आसन नं लाये फइमखु। उगु दिशायात मस्वसे थाय्या अनुकूलगु थासय् चंक्रमण यायेमाः व फयेतुइ नं माः। चित्त जक उगु दिशापाखेहे तयेमाः।

११४. आः “छचाखेरं निमित्तयात स्वयेगु छुया नितिं खः” धका आदि न्हासःया “असमोहया नितिं” धका आदि थुपिं लिसःतय्गु अभिप्राय खः। गुम्हसिया बेइलय् उर्ध्वमातक निमित्त दुगु थासय् वनाः छचाखेरं निमित्तयात स्वयेगु यानाः, निमित्त ग्रहण यायेया नितिं मिखा चायेकाः स्वयेवहे उगु मृतक शरीर दनावयाचंगुथें, दुनाचंगुथें व लिनाहयाचंगु थें जुयाः उपस्थित जुइ, वं उगु विरूप भयानक आरम्भणयात खनाः चित्त विक्षिप्त जुइवं वेंथें जुइ, ग्याना, थरथर खाना लोमहर्षण (चिमिसँ ब्वंबं गाइगु) भावय् थ्यनिइ। पालिइ विभाजन यानातःगु स्वीच्यागु आरम्भणत मध्यय् मेगु थुजागु भयानक आरम्भणयात धयागु मदु। थुगु कर्मस्थानय् ध्यान विभ्रान्तम्ह जुइ। छाय्? कर्मस्थानया तःसकं भयानक जूगु कारणं खः। उकिं उम्ह योगीं निश्चल जुयाः (थामय् यानाः) स्मृतियात बांलाक प्रकट यानाः मृतक शरीर दनावइगु व लिना हइगु धयागु मदु। यदि व “थ्वया लिक दनाच्चेनेवं त्वहँ वा गुँखि वइसा, शरीर नं वइ। गथे उगु त्वहँ वा गुँखि वइमखुगु खः, थथे शरीर नं वइमखु। थ्व छन्त प्रकट जूगु आकार जक खः, संज्ञाज खः, संज्ञां उत्पन्न जूगु खः, थौं छन्त कर्मस्थान प्रकट जुल, भिक्षु, ग्याये म्वाल” धकाः त्राशयात मदयेकाः हर्षयात उत्पन्न याना उगु निमित्तय् चित्त सञ्चारण यायेमाः। थथे विषेशता (मार्ग) नं प्राप्त जुइ। थ्व थुगु कारणं धाःगु खः “छचाखेरं निमित्तयात स्वयेगु लोममंकेया नितिं” धकाः।

भिक्षुगु विधिकथं निमित्त ग्रहण यायेगुयात सम्पादन यानाः कर्मस्थान चिनातइ। उगुयात मिखा चायेकाः स्वयेगु कारणं उग्रहनिमित्त उत्पन्न जुइ। उगुलिइ मन तयातयेवं प्रतिभागनिमित्त उत्पन्न जुइ। अन मन तयातय् अर्पणाय् थ्यनिइ। अर्पणाय् च्वनाः विपश्यना वृद्धि यायां अर्हतत्त्व साक्षात्कार याइ। उकिं धयातल “भिक्षुगु विधिकथं निमित्त ग्रहण यायेगु लिक चिनातयेया नितिं खः” धकाः।

११५. वनागु व वयागु लँयात प्रतिवेक्षण यायेगु कर्मस्थान वीथि बांलाक प्रतिपादन यायेया नितिं धयागु थन गुगु वनागु लँ व वयागु लँयात प्रत्यवेक्षण धाःगु खः, उगु कर्मस्थान वीथियात बांलाक प्रतिपादन यायेया नितिं धयागु अर्थ खः।

यदि थुम्ह भिक्षुयात कर्मस्थान ज्वनाः वयाचंबलय् लँया दखी गुलिसिनं थौं, भन्ते, छु दिं खः धका न्यंसा, न्हासः न्यंसा, खँलाबला यात धाःसा, जि कर्मस्थान यानाच्वनाम्ह धका मौन जुया वनेगु उचित मजू। दिं कनेमाः, न्हासःया लिसः बिइमाः। यदि मस्यूसा, जिं मस्यू धका कनेमाः। धार्मिक खँलाबला यायेमाः। वया थथे यात धाःसा वया सयेकातयागु तरुण निमित्त नाश जुइ। उगु नाश जूसां नं दिं न्येनेवं कनेहे माः। न्हासः मस्यूसा जिं मस्यू धका कनेमाः। स्यूसा छगूसां वयात कनेमा उचित जुइ, खँलाबला नं यायेमाः। आगन्तुक भिक्षुयात खनाः आगन्तुक खँलाबला यायेहे माः। अवशेष चैत्य आगनया व्रत, बोधि आगनया व्रत, उपोसथागारया व्रत, भोजन शालाया व्रत, स्नानगृहया व्रत, आचार्य उपाध्यायया व्रत, आगन्तुक व्रत व गमिक व्रत आदि फुकं स्कन्धकया व्रतत नं पूर्ण यायेहे माः। उम्हसिया उगु व्रतत पुवंका च्वनेबलय् उगु तरुण निमित्त नाश जुइ, हानं वनाः निमित्त ग्रहण याये धका वनेगु इच्छा दुसांनं अमनुष्यपिसं व हिंस्रक जन्तुतय्सं थाय् कयातःगु कारणं याना श्मशानय् नं वने फइमखु वा निमित्त अन्तर्धान जुइ। उर्ध्वमातक छन्हु वा निन्हु जक च्वनाः वचुगु भावादिइ थ्यनिइ। फुक कर्मस्थान मध्यय् थुगु समान दुर्लभगु मेगु कर्मस्थान धयागु मदु। उकिं थथे नाश जूगु निमित्तय् उम्ह भिक्षुं चान्हय् च्वनेगु थासय् व न्हिनय् च्वनेगु थासय् फयेतुनाः जि थुगु ढोखां विहारं धयागु पिहाँ वयाः फलनागु दिशापाखें लँय् न्यासिवनाः फलनागु थासय् खवं वना, फलनागु थासय् जवं वना। उगुया फलनागु थासय् त्वहँ, फलनागु थासय् भुलांचा, सिमा, भाः व गुँखि वा मेगु छुनं खः। जि उगु लँ वनाः फलनागु थासय् उगु अशुभ निमित्त खना। अन फलनागु दिशापाखे च्वनाः थुकथं थुकथं छचाखेरं निमित्ततय् बिचायानाः थथे अशुभनिमित्त सयेका फलनागु दिशां श्मशानपाखें पिहाँ वयाः थुजागु लँ उगु थुगु यानाः थन फयेतुना धका थथे गुबले तक्क मुलपतिं थ्याना फयेतुनागु थाय् खः, अन तक्क वनागु व वयागु लँयात प्रत्यवेक्षण यायेमाः। वया थथे बिचाः

यायेवं उगु निमित्त प्रकट जुइ, न्हःनें तयातःगुथें प्रकट जुइ। न्हापायागु आकारंहे कर्मस्थान वीथिइ आचरण याइ। उकिं धयातल “वनागु व वयागु लँयात प्रत्यवेक्षण याना कर्मस्थानया वीथियात बांलाक प्रतिपादन यायेया नितिं” धकाः।

११६. आः आनिशंसयात खंम्ह जुयाः रत्नसंज्ञी जुयाः मन तयाः प्रेमपूर्वक उगु आरम्भणय् चित्तयात चिनातइ धयागु थन प्रतिकूलगु उर्ध्वमातक मनयात फइले याना ध्यान उत्पन्न यानाः ध्यानया पदस्थानगु विपश्यना वृद्धि यायां “निश्चय नं जि थुगु प्रतिपदाय् जरामरणं मुक्त जुये” धकाः थथे आनिशंसयात खंम्ह जुइमाः।

गथे निर्धन पुरुषं तसकं मूवंगु मणिरत्न प्राप्त यानाः दुर्लभगु धार्थे जित प्राप्त जुल धका उगु रत्नसंज्ञी जुयाः गौरव उत्पन्न यानाः विपुलगु प्रेमं प्रेमपूर्वक उगुयात रक्षा याइ, थथेहे “दुर्लभगु जित थ्व कर्मस्थान प्राप्त जुल निर्धनयात तसकं मूवंगु मणिरत्न प्राप्त जूगु समान जुल। प्यंगू धातुया कर्मस्थान याइम्हं थःगु प्यंगू महाभूतय् परिग्रहण याइ, आनपान कर्मस्थान याइम्हं थःगु न्हाय्या फय्यात परिग्रहण याइ, कसिणया कर्मस्थान याइम्हं कसिण यानाः सुखपूर्वक वृद्धि याइ, थथे मेमेगु कर्मस्थानत सुलभ जुइ। ‘थ्व छन्हु वा निन्हु जक च्वनाच्चनी, अनंलिपा वचुगु भावादिइ थ्यनिइ” धयागु थनं तसकं दुर्लभगु मदु” धकाः उगु रत्नसंज्ञी जुयाः मन तयाः बांलाक यःयेका उगु निमित्त रक्षा यायेमाः। चान्हय् च्वनेगु थासय् व न्हिनय् च्वनेगु थासय् “प्रतिकूलगु उर्ध्वमातक “प्रतिकूलगु उर्ध्वमातक” धकाः अन हानंहानं चित्तयात चिनातयेमाः। हानंहानं उगु निमित्त आवर्जन यायेमाः, बिचाः यायेमाः। तर्क वितर्क यायेमाः।

११७. वया थथे यायेवं प्रतिभागनिमित्त उत्पन्न जुइ। अन थ्व निगू निमित्तया भेद खः, उग्रहनिमित्त विरूप, विभत्स, भयानकरूप क्यनिगु जुयाः प्रकट जुइ। प्रतिभागनिमित्त जक प्रयाप्त नयाः शरीरयात तःग्वारा याना ग्वःतुलाच्चंम्ह पुरुषथें खः। वया प्रतिभाग निमित्त प्रतिलाभ जुइगु समकालयूहे बाह्य कामगुणतयूत मनन मयासे विष्कमभनकथं कामच्छन्द नाश जुइ।

हियात प्रहाण यायेवं (घालय् दाःगु) न्हि नाश जुइथें अनुनय प्रहाण यायेवंहे व्यापाद नं नाश जुइ। अथेहे उत्साह यानाच्चनीगु कारणं स्त्यानमृद्ध, पश्चाताप मजुइगु शान्त धर्मय् कुतः यायेगुकथं औद्धत्यकौकृत्य, विशेषताया प्राप्त जूगुलिं प्रत्यक्षरूपं प्रतिपत्तिया कना बिज्याइम्ह शास्ताप्रति, प्रतिपत्तिइ व प्रतिपत्तिफलय् शंका नाश जुइगु धयागु न्यागू नीवरणत नाश जुइगु खः। उगुहे निमित्तय् चित्तलिसे अभिनिरोपण लक्षण वितर्क खः, निमित्तयात अनुमार्जन यायेगु ज्या सिद्धयायां विचार, प्रतिलाभगु विशेष प्राप्तिा कारणं प्रीति, प्रीति मन दुम्हसिया प्रश्रब्धि उत्पन्न जुइगुलिं प्रश्रब्धि, उगु निमित्त सुख, सुख जूम्हसिया चित्तसमाधि उत्पन्न जुइगुलिं सुखनिमित्तया कारणं एकाग्रता नं खः धयागु ध्यानइत प्रकट जुइ। थथे प्रथमध्यान प्रतिबिम्ब जूगु उपचार ध्यान नं उगु क्षणयूहे उत्पन्न जुइ। थनंलिपा गुबले तक्क प्रथमध्यानया अर्पणा व वशीया प्राप्ति खः, उबले तक्क फुक्क पृथ्वीकसिणय् धयातःगु अनुसारंहे सिइकेमाः।

विनीलकादिकम्मट्टानानि (विनलिकादि कर्मस्थान)

११८. थनं लिपा विनीलकादिइ नं उगु गुगु “उर्ध्वमातक अशुभनिमित्त सयेका निम्ह मवंसे याकचा जक वनिइ उपस्थित जूगु स्मृतिया” धकाः आदि नियमविधिकथं वनेगु आदि यानाः लक्षणयात धयातःगु खः, उर्पिं फुक्कयात “विनीलक अशुभनिमित्त सयेका, विपुब्बक अशुभनिमित्त सयेका” धकाः थथे उगु उगुकथं अन अन उर्ध्वमातक शब्दयात जक हिइका धयातःगु अनुसारंहे विनिश्चयया अभिप्राययात सिइकेमाः।

थ्व विशेषता खः – विनीलकय् “प्रतिकूलगु विनीलक प्रतिकूलगु विनीलक” धकाः मनसिकार (मनन) उत्पन्न यायेमाः। थन उग्रहनिमित्त जक वचुवचु धाःगु रङ्ग (प)दचप)दचख...गु जुयाः प्रकट जुइ। प्रतिभागनिमित्त जक अधिककथं प्रकट जुइ।

विपुब्बकय् जक “प्रतिकूलगु विपुब्बक प्रतिकूलगु विपुब्बक” धकाः मनसिकार उत्पन्न यायेमाः। थन उग्रहनिमित्त बावयाच्चंगुथें जुया प्रकट जुइ। प्रतिभागनिमित्त निश्चल स्थिर जुयाः प्रकट जुइ।

विच्छिद्रक जक युद्ध भूमिइ, खँत च्वनीगु गुँइ वा श्मशानय् गन जुजुपिसं खँतयूत पायूके बिइ। गुँइ जक सीह वा धुँतयूसं न्यानातम्ह मनू दुगु थाय् प्राप्त जुइ। उकिं उजागु थासय् वनाः यदि थीथी थासय् कुतुंवनाच्चंगुयात छगू आवर्जनं न्हःने प्रकटरूपं खनेदुसा थुगु ठिकहे जुल। यदि प्रकटरूपं खनेमदुसा, थ्वयात ल्हातं थिइ मज्यू। थिल धाःसा विश्वास जुइफु।

उकिं विहारय् च्वनीम्ह, श्रामणेर वा मेपिं सुं छम्हसियापाखें छुं छगू थासय् तयेके बिइमाः। मदुसा चिपुगु कथिचां वा कथिं छलंगु अन्तर यानाः (पाकाः) लिकयंकाः लःल्हानाः बिइमाः। थथे लिकयंकाः “प्रतिकूलगु विच्छिद्रक प्रतिकूलगु विच्छिद्रक” धकाः मनसिकार उत्पन्न यायेमाः। अन उग्रहनिमित्त दध्वी हःप्वा (छिद्र) थें जुयाः प्रकट जुइ। प्रतिभागनिमित्त जक परिपूर्ण जुयाः प्रकट जुइ।

विक्खायितकय् “प्रतिकूलगु विक्खायितक प्रतिकूलगु विक्खायितक” धका मनसिकार उत्पन्न यायेमाः। उग्रहनिमित्त थन उखेथुखे नयातःगुथेंहे जुयाः प्रकट जुइ। प्रतिभागनिमित्त परिपूर्णहे जुयाः प्रकट जुइ।

विक्षिप्तक नं विच्छिद्रकय् धयातःगु अनुसारहे छलंगु अन्तर दयेकाः वा यानाः “प्रतिकूलगु विक्षिप्तक प्रतिकूलगु विक्षिप्तक” धकाः मनसिकार उत्पन्न यायेमाः। थन उग्रहनिमित्त अन्तरया प्रकट जुयाः प्रकट जुइ। प्रतिभागनिमित्त जक परिपूर्णहे जुयाः प्रकट जुइ।

हतविक्षिप्तक नं विच्छिद्रकय् धयातःगु अनुसारहे थासय् प्राप्त जुइ। उकिं अन वनाः धयातःगु अनुसारहे छलंगु अन्तर दयेकाः वा यानाः वा “प्रतिकूलगु हतविक्षिप्तक प्रतिकूलगु हतविक्षिप्तक” धकाः मनसिकार उत्पन्न यायेमाः। थन उग्रहनिमित्त खने दुगु प्रहारया मुखथें जुइ। प्रतिभागनिमित्त परिपूर्णहे जुयाः प्रकट जुइ।

लोहितक युद्धमण्डलय् प्रहार जूपिनिगु ल्हा तुति आदिइ प्वःचापिचात तज्यायेवं म्हुतुं बा वयाच्चनीगु इलय् प्राप्त जुइ। उकिं उगुयत खनाः “प्रतिकूलगु लोहितक प्रतिकूलगु लोहितक” धकाः मनसिकार उत्पन्न यायेमाः। थन उग्रहनिमित्त फसं दाया सनाच्चंगु ह्याउंगु पटाका आकारथें प्रकट जुइ। प्रतिभागनिमित्त जक स्थिर जुयाः प्रकट जुइ।

पुलुवक जक निन्हु स्वन्हुं लिपा मृतक शरीरया गुंगू प्वालं त्वंया दाया पिहाँ वयाच्चनीगु इलय् जुइ। यद्यपि उगु खिचा, ध्वं, मनू, सा, मे, किसि, सल व अजिंजर आदिया शरीरया प्रमाणहे जूसां नं सालि जाकिया ढ्ढें च्वनाच्चनी। उकिइ गनं नं “प्रतिकूलगु पुलुवक प्रतिकूलगु पुलुवक” धकाः मनसिकार उत्पन्न यायेमाः। चूलपिण्डपातिक तिस्स स्थविरया कालदीधवापिइ दुने मृतक किसिया शरीरय् निमित्त प्रकट जुल। उग्रहनिमित्त थन सनाच्चंगुथें जुया प्रकट जुइ। प्रतिभागनिमित्त जक सालि जाकिया ग्वःथें स्थिर जुयाः प्रकट जुइ।

अस्थिक “गथेकि श्मशानय् वाँछवयातःगु ला व हिं दुगु सँय्चाय् स्वनाच्चंगु कँलाय् जकगु शरीरय् स्वयेमाः”^{१४३} धकाः आदि नियमकथं नानाप्रकारं धाःगु खः। अन गन तः तयातःगु जुइ, अन न्हापा धयावयागु विधिकथंहे वनाः छचाखेरं त्वहँत आदि कथं बांलाक निमित्त व आरम्भण यानाः थ्व अस्थिक यानाः सभाव व अभावकथं बिचाः याना वर्णादिकथं भिंछगू आकारं निमित्त सयेका कायेमाः।

११९. उगु वर्णकथं तुयुगु धका स्वःसां प्रकट जुइमखु, अवदातकसिण मिश्रण (सम्भेद) जुइ। उकिं अस्थिक यानाः प्रतिकूलकथंहे स्वयाच्चनेमाः। थन लिङ्ग धयागु ल्हा आदिया नां खः।

उकिं ल्हा, तुति, छ्यौं, प्वाः, ब्वह, जँ, कम्पा व त्वाःनातय्गु अनुसारं लिङ्गकथं बिचाः यायेमाः। ताहाकगु, पतिहाकगु चाकःलागु व प्यकुंलागुयात तधंगु व चिधंगु अनुसारया आकारकथं बिचाः यायेमाः। दिशा व अवकाशया विषयय् धयावयागुकथं हे खः। उगु उगु अस्थिकया अन्तकथं व परिच्छेदकथं बिचाः याना गुगु अन प्रकट जुयाः उपस्थित जुइ, उगुयात ग्रहण यानाः अर्पणाय् थ्यंकेमाः। उगु उगु अस्थिकया क्वथ्या थय्यागुलिइ जक क्वथ्यागुकथं व थय्यागुकथं व बिचाः यायेमाः। थाय्कथं नं जि क्वथ्याथाय् च्वनाच्चना, क्वँय् थय्याथाय्, जि थय्याथाय्, क्वँय् क्वथ्याथाय् धका नं बिचाः यायेमाः। निकु क्वँत जोडे जुया जुयाच्चंगु थासय् जक स्वापुकथं बिचाः यायेमाः। क्वँय्तय्गुह अन्तर अनुसारं हःकथं बिचाः यायेमाः। फुक थासय् हे ज्ञान फइले याना थुगु थासय् थुगु क्वँ दु धका छचाखेरं बिचाः यायेमाः। थथे याना नं निमित्त प्रकट मजुल धाःसा कपाया क्वंचय् चित्त बांलाक तयेमाः।

१२०. थन गथे खः, थथे थ्व भिंछगू प्रकारं निमित्त ग्रहण यायेगु थनं न्ह्यःवया पुलुवकादिइ नं मिले जुयाच्चंगुकथं बिचाः यायेमाः। थुगु नं कर्मस्थान फुकं कँलाय्या छगू जक नं अस्थिकय् पूर्ण जुइ। उकिं इपिं मध्यय् गनं गनं भिंछगू प्रकारं निमित्त सयेका “प्रतिकूलगु अस्थिक प्रतिकूलगु अस्थिक खः” धकाः मनसिकार उत्पन्न यायेमाः। थन उग्रहनिमित्त नं व प्रतिभागनिमित्त नं छगूथें हे जुइ धका धयातःगु खः, उगु छगू अस्थिकय् मिले जुयाच्चंगु खः। कँलाय्या जक उग्रहनिमित्तय् खनेदयेवं उलातःगु हःथे जुइ। प्रतिभागनिमित्तय् परिपूर्णभाव जुयाः स्वनाच्चनी। छकु क्वंचय् नं

उग्रहनिमित्तया वीभत्स व भयानककथं जुडमाः। प्रतिभागनिमित्त व प्रीतिसौमनस्यया उत्पन्न जुडकिगुलिं याना उपचारपाखे यंकिगु कारणं खः।

थुगु थासय् गुगु अर्थकथातय्के धयातःगु खः, उगु द्वास्यात बियाःहे धाःगु खः। अथेहे अन “प्यंगू ब्रह्मविहारय् व भिगू अशुभय् प्रतिभागनिमित्त मदु। ब्रह्मविहारतय्के सिमाया मिलनहे निमित्त खः। भिगू अशुभय् बिचाः मयासे प्रतिकूलगु भावय्हे जक खंनेवं निमित्त धयागु जुड” धकाः धाःसां नं हानं लिपा (अनन्तरय्हे) “थन निमित्त उग्रहनिमित्त व प्रतिभागनिमित्त यानाः निथी दु। उग्रहनिमित्त विरूप वीभत्स ग्यानापु जुयाः प्रकट जुड” धका आदि धाःगु खः। उकिं गुगु बिचाः याना धयाच्चना, थन थ्वहे मिले जुयाच्चंगु खः।

हानं महातिस्स स्थविरया वाकुधिमात्र स्वयेवं फुक स्त्रीया शरीरया कंलाय्या भावकथं प्रकट जूगु आदि थन क्यनातःगु खः।

थथे अशुभत शुभगुण दुगु खः, सहस्त्र नेत्रं (इन्द्रं) प्रशंसितगु किर्ति दुम्ह।
गुगु कना विज्यात दशबलं, छगू छगू ध्यानया हेतुतय्त।।
थथे इपिं व इमिगु नं, भावनाविधि थुगु सिड्काः।
उगुलिइहे थ्व मेगु नं, प्रकीर्णकया खं नं सिड्केमाः।।

पकिण्णककथा (प्रकीर्णकया खं)

१२१. थुपिं मध्यय् छुं छगूलि नं ध्यान प्राप्तम्ह रागायात बांलाक क्वत्यलातइगु कारणं वीतरागीथे निर्लोभी जुया विचरण याइम्ह जुड। यद्यपि थथे थ्व गुगु अशुभकथं प्रभेद कनागु खः, उगु शरीरया स्वभाव प्रवृत्तिकथं व रागचरित्रया प्रभेदकथं नं खः धयागु सिड्केमाः। मृतक शरीर प्रतिकूल भावय् थ्यनाच्चंगु उर्ध्वमातकया स्वभावय् थ्यनाच्चंगु दु, विनीलकादिया वा मेमेगु स्वभावय् थ्यनाच्चंगु खः। थथे गुजा- गुजागु प्राप्त याये फड, उजा-उजागु प्रतिकूलगु उर्ध्वमातकय् प्रतिकूलगु विनीलकय् धका थथे निमित्त ग्रहणहे यायेमाः धयागु शरीरया स्वभाव प्रवृत्तिकथं भिथी अशुभकथं प्रभेद धयातःगु धका सिड्केमाः।

विशेषरूपं थन उर्ध्वमातक शरीर आकृतिया विपत्ति प्रकाश यायेत (यायेगुकथं) आकृति रागीयात उचित (अनुकूल) जुड। विनीलक छ्यंगुया राग विपत्तियात प्रकाश यायेत शरीरवर्ण रागीयात उचित जुड। विपुब्बक शरीर नापं प्रतिबद्ध जुयाच्चंगु दुर्गन्धभावयात प्रकाश यायेत स्वाँमा सुगन्धादिकथं प्रकट जुयाच्चंगु शरीरया गन्ध रागीयात उचित जुड। विच्छिद्रक दुनेच्चंगु ह्यःया भाव प्रकाश यायेत शरीरय् घनभावया रागीयात उचित जुड। विक्खायितक लाया उपचय सम्पत्तिया विनाश प्रकाश यायेत दुरुक्कः आदि शरीरया भागय् ला ग्वाराय् रागीयात उचित जुड। विक्षिप्तक अङ्गप्रत्यङ्गतय्गु विक्षिप्त जुयाच्चंगु प्रकाश यायेत अङ्गप्रत्यङ्गतय्गु लीला रागीयात उचित जुड। हत-विक्षिप्तक शरीर धका कयातःगु भेद विकार प्रकाश यायेत शरीर धका कयातःगु सम्पत्ति रागीयात उचित जुड। लोहितक हिं इलातःगु प्रतिकूलभाव प्रकाश यायेत अलंकार यानातःगु सौन्दर्य रागीयात उचित जुड। पुलुवक शरीरया थीथी प्रकारया कीतय्गु समूहया साधारणगु भाव प्रकाश यायेत शरीरय् ममत्त्व (जिगु शरीर) रागीयात उचितगु खः। अस्थिक शरीरया क्वेय्तय्गु प्रतिकूलभाव प्रकाश यायेत वाया सम्पत्ति रागीयात अनुकूल जुड धकाः थथे रागचरित्रया भेदकथं नं भिथी अशुभया प्रभेदकथं धयातःगु धका सिड्केमाः।

गुगुलिं थुगु भिथी अशुभय् नं थुगु गथेकि अस्थिर तसकं बा वयाच्चंगु खुसिइ चतंचिगु बलंहे जक दंगायात दिकिइ, चतंचा मदयेकं दंगायात दिके फडमखु, थथेहे आरम्भणया दुर्बलताया कारणं वितर्कया बलंहे जक चित्त एकाग्र जुयाः दिनाच्चनी, वितर्क मदयेकं दिके फडमखु उकिं थन प्रथमध्यानहे जक जुड, द्वितीयादि ध्यानत जुडमखु।

प्रतिकूलगु उगु आरम्भणय् नं “निश्चय नं जि थुगु प्रतिपदाय् जरामरणं मुक्त जुये” धकाः थथे आनिशंसयात खंगुलिं व नीवरण सन्ताप प्रहाण याःगुलिं प्रीतिसौमनस्य उत्पन्न जुड, “आ जित आपा ज्याला प्राप्त जुड” धकाः आनिशंसयात खंम्ह दिशाया दंय् स्वाँ वाँछ्वम्हसियाथे, तसकं ल्वचं कया दुःखीम्ह रोगीयात ल्हकेगु, चिरे यायेगुथे खः।

१२२. थुपिं भिथी अशुभ नं लक्षणकथं छगूहे जक जुड। थुपिं भिथीया फोहर, दुर्गन्ध, घृणित व प्रतिकूलगु हे लक्षण खः। उगु थ्व थुगु लक्षणकथं केवल मृतक शरीरय् जक मखु, वाकुधि खंम्ह चैत्यपर्वतवासी महातिस्स स्थविरयाथे व किसि गया वंम्ह जुजुयात खनाः संघरक्षित स्थविरया उपस्थापक श्रामणेयया स्वयाथे जीवमान् शरीरय् नं प्रकट जुड।

गथे मृतक शरीर खः, थथे जीवमान् शरीरय् नं अशुभहे खः। थन पिनेवःगु अलंकारं त्वःपुयातःगु कारणं याना अशुभ लक्षण खने दइमखु। प्रकृतिरूपं थ्व शरीरय् स्वसलं मयायेक क्वेँत मुनाच्चंगु, सछि व चयेगु स्वापुलिं स्वानाच्चंगु, गुसः सँय्प्याचं (नसां) चिनातःगु, गुसः लापाँय्त तासे जुयाच्चंगु, प्याःगु चिवःगु छ्यंगुलिं भुनातःगु, छ्यंगुलिं त्वःपुयातःगु ह्मःगंगु ला चिकं थलथें नित्य बावावयाच्चंगु कीतय्गु पुचः च्वनाच्चंगु, रोगतय्गु आयतन (थाय्) जुयाच्चंगु, दुःखधर्मया वस्तु (अधारगु), पुलांगु कै तज्याय्थें गुंगू प्वालं निरन्तरं बावयाच्चनीगु खः। गुगु निगः मिखां पिचः पिहाँ वइ, न्हाय्पं प्वालं न्हाय्पं पुई, न्हाय् प्वालं न्हि, म्हुतुं आहार, पित्त, खै, हि, क्वय्चंगु द्वारं दिशा पिशाव, गुइद्वः चिमिसँ प्वालं फोहरगु चःति बावयाच्चनिइ। वचुपिं भुजितं आदितय्सं भुं वयाच्चनिइ। गुगु वा च्वलेगु, ख्वाः सिलेगु, म्वः ल्हुयेगु, पुनेगु, न्ययेगु आदि मयासे गथे खः अथेहे सँ थिङ्गरिं तया छ्यालबछ्याल याना गामं गामय् विचरण यानाच्चंम्ह जुनु नं, स्वाँ वाँछ्वइम्ह चण्डालत मध्यय् सुं मेम्ह छम्ह नं समान शरीर प्रतिकूलताद्वारा फरक मदुगु जुइ, थथे फोहर, दुर्गन्ध, घच्यापुगु व प्रतिकूलद्वारा जुजुया वा चण्डालया शरीरय् फरक धयागु मदु। वा च्वलेगु व ख्वाः सिलेगु आदिद्वारा थन वाया मल च्वलाछ्वया, अनेक प्रकारया वस्तं लज्यायात त्वःपुया, थीथी प्रकारया सुगन्धं इला व स्वाँ तिसां तिया “जि, जिगु” धकाः ग्रहण याये बहःगु आकार प्रकारय् थ्यंकेगु याइ। अनंलि थुगु पिनेवःगु अलंकारं त्वःपुयातःगु कारणं याना उगु वया यथार्थगु अशुभ लक्षणयात म्हासिके मफुपिं पुरुषपिं स्त्रीपिंके, स्त्रीपिं पुरुषपिंके प्यपुनेगु याइ। थन परमार्थकथं प्यपुनेत उचितगु थाय् धयागु भतिचा जक नं मदु। अथेहे सँ, चिमिसँ, लुसि, वा, खै, न्हि, दिशा, पिसाव आदि मध्यय् छगू थासय् नं शरीरं पिने कुतुं वनीगुलिइ सत्त्वपिनिगु ल्हातं थिइत तक नं इच्छा याइमखु, दिक्क चाइ, लज्या चाइ, घः चाइ। गुगु गुगु थन त्यं दुगु जुइ, उगु उगु थथे प्रतिकूल समानगुयात अविद्या अन्धकारं त्वःपुयातःगु व आत्मस्नेहय् अनुरक्त जुइगु कारणं “इष्ट, कान्त, नित्य सुख आत्मा खः” धकाः ग्रहण याइ। थथे इमिसं ग्रहण याना गुँइ सिमां कुतुं मवनिगु ग्वंगःचा स्वाँया सिमायात (किंसुकरुक्ख) खनाः “थ्व लापाँय् खः” धकाः त्यानु चाम्ह (दुःख स्यूम्ह) बुराम्ह ध्वंया अवस्थाय्थें थ्यनिइ। उकिं -

गथे वनय् ह्याच्चंगु ग्वंगःचा स्वाँयात खनाः।

ला सिमा जित प्राप्त जुल, थथे वनाः तोरं॥

कुतुं कुतुं वयाच्चंगु स्वाँयात, लालच जुया म्हुतुं वांन्याना खः।

थुगु ला मखु, सिमाय् च्वंगु ला खः, गुगु सिमाय् च्वंगु खः धका ग्रहण याइ॥

अवयवया थासय् कुतुं वयाच्चंगुयात हे जक, अशुभ धका अथेहे बुद्धिवानं।

ग्रहण मयासे ग्रहण याइ उगु शरीरय् च्वंगुयात नं अथेहे॥

थुगु शरीरय् शुभकथं कगद्यतय काययात, ज्वनाः अन मुर्च्छितपिं।

मूर्खत याइपिं पापत, दुःखं मुक्त जुइमखु॥

उकिं स्वयेमाः प्रज्ञावानं, जीवमान वा मृतकया।

ध्वगिगु शरीरया स्वभावयात, शुभभावं वर्जितगु खः॥

थ्व धयाविज्यात -

दुर्गन्ध, फोहरगु शरीर खः, मृतक, चबिथें जाःगु।

चक्षुवान्पिसं निन्दितगु शरीर मूर्खत लय्ताइगु खः॥

प्यागु छ्यंगुलिं भुनातःगु, घच्यापुगु गुंगू द्वार दुगु।

छचाखेरं बावयाच्चनिइ, फोहरगु ध्वगीगु दुर्गन्धत॥

यदि थुगु शरीरया दुने च्वंगु पिने लात धाःसा।

अवश्य नं कथि ज्वनाः, कोत व खिचातय्त पनेमालिइ (ख्याये मालिइ)॥

उकिं प्रज्ञावान् भिक्षुं जीवमान् शरीरयात वा मृतक शरीरयात जूसां गन गन अशुभया आकार प्रकार खनेदइ, अन अन हे निमित्त ज्वनाः कर्मस्थान अर्पणाय् तक थ्यंकेमाः।

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्गय् समाधिभावनाया भागय् अशुभकर्मस्थाननिर्देश धयागु खुगू परिच्छेद क्वचाल।

७. छानुस्सतिनिद्देशो (खुगू अनुस्मृतिया निर्देश)

१. बुद्धानुस्मृतिया खँ

१२३. अशुभया अनन्तरय् (लिपा) निर्दिष्ट भिगू अनुस्मृति मध्यय् हानंहानं उत्पन्न जुइगु जुयाः स्मृतिहे अनुस्मृति खः, श्रद्धां प्रव्रजित जूम्ह कुलपुत्रया प्रवर्तित जुइगु थासय्हे वा प्रवर्तित जुइगु कारणं अनुकूलगु स्मृति धका नं अनुस्मृति धाइ, अनुस्मृति खः, बुद्धया कारणय् उत्पन्न जूगु अनुस्मृति अनुस्मृति बुद्धानुस्मृति खः, बुद्धगुणया आरम्भणगु स्मृतिया थ्व अभिप्राय खः। धर्मया कारणय् उत्पन्न जूगु अनुस्मृति धर्मानुस्मृति खः, सु-आख्यातादि धर्मगुणया आरम्भणगु स्मृतिया थ्व अभिप्राय खः। सङ्घःया कारणय् उत्पन्न जूगु अनुस्मृति सङ्घानुस्मृति खः, सुप्रतिपन्नतादि सङ्घया आरम्भणगु स्मृतिया थ्व अभिप्राय खः। शीलया कारणय् उत्पन्न जूगु अनुस्मृति शीलानुस्मृति खः, अखण्डितादि शीलगुणया आरम्भणगु स्मृतिया थ्व अभिप्राय खः। त्यागया कारणय् उत्पन्न जूगु अनुस्मृति त्यागानुस्मृति खः, मुक्त त्यागादि त्यागगुण आरम्भणगु स्मृतिया थ्व अभिप्राय खः। देवताया कारणय् उत्पन्न जूगु अनुस्मृति देवतानुस्मृति खः, देवतायात साक्षीस्थानय् तयाः थःगु श्रद्धादिगुणया आरम्भणगु स्मृतिया थ्व अभिप्राय खः। मरणया कारणय् उत्पन्न जूगु अनुस्मृति मरणानुस्मृति खः, जीवित इन्द्रिय त्वाःदलिगुणया आरम्भणगु स्मृतिया थ्व अभिप्राय खः। सँ आदि भेदगु रूपकायय् वनाचंगु वा शरीरय् वनाचंगु धयागु कायगत खः, कायय् वनाचंगु व उगु स्मृति नं खः धयागु कायगतास्मृति धका धायेमाथाय् पतिहाकःगु मयासे (मतःसे) कायगतास्मृति धका धाल, सँ आदि कायया अवयवतय्गु निमित्तया आरम्भणगु स्मृतिया थ्व अभिप्राय खः। आनापानया (सासः दुकायेगु व पित छ्वयेगु) कारणय् उत्पन्न जूगु स्मृति आनापानस्मृति खः, आश्वास प्रश्वासया निमित्त आरम्भणगु स्मृतिया थ्व अभिप्राय खः। उपशम(निर्वाण)या कारणय् उत्पन्न जूगु अनुस्मृति उपशमानुस्मृति खः, फुक दुःख शान्त आरम्भणगु स्मृतिया थ्व अभिप्राय खः।

ज्ञद्वद्ध। थथे थुपिं भिगू अनुस्मृति मध्यय् बुद्धानुस्मृतियात न्हापां भावना यायेगु इच्छामं क्वाःतुगु श्रद्धां सम्पन्नम्ह योगीं अनुकूलगु एकान्तगु शयनासनय् याकःचा च्वना “थुकथं नं वसपोल भगवान् बुद्ध अर्हत्, सम्यक्सम्बुद्ध, विद्याचरणं सम्पन्नम्ह, सुगत, लोकविज्ञ, अनुत्तर पुरुषदमन सारथी शास्ता देवमनूष्यपिनि बुद्ध भगवान् खः”^{१४४} धकाः थथे भगवान् बुद्धया गुण अनुस्मरण यायेमाः।

अन थ्व अनुस्मरण यायेगु विधि – वसपोल भगवान् बुद्ध थुगुकथं नं अर्हत् खः, थुगुकथं नं सम्यक्सम्बुद्ध खः, ... थुगुकथं नं भगवान् खः धका अनुस्मरण याइ। अथवा थुगु थुगु कारणं नं खः धका धयातःगु जुयाच्वन।

१२५. अन वैरीतयूत (क्लेशतयूत) तापाका च्वंगु कारणं, वैरीतयूत नाश याःगु कारणं नं व प्रत्ययत प्राप्त जुइगुलि योग्यम्ह जूगु कारणं पाप यायेगुलिइ रहस्य मदुगुलिं धका थुपिं न्हापांगु कारणं वसपोल भगवान् बुद्ध अर्हत् खः धका अनुस्मरण याइ। वसपोल फुक क्लेशतपाखें तापाकाः, तसकं तापागु थासय् च्वनाबिज्याना फुक क्लेशतपाखें मार्गद्वारा वास्ना सहितगु क्लेशतयूत विध्वंस याःगु कारणं व तापाकूगु कारणं याना अर्हत् खः।

*वसपोल उगुलिं तापाकू खः, गुम्हसिया गुगुलिं युक्त मजू।
दोष युक्त मजूम्ह, नाथ (बुद्ध) उगु कारणं अर्हत् धका माने याइ।।*

१२६. इपिं क्लेशरूपी वैरीतयूत मार्गद्वारा नाश यागुलिं व वैरीतयूत मदयेका छ्वंगु कारणं नं याना अर्हत् खः।

*गुगु रागादि धका कयातःगु, फुकं वैरीतयूत स्याना।
प्रज्ञारूपी शस्त्रं नाथं, उगु कारणं नं अर्हत् धका माने याइ।।*

१२७. थ्व गुगु अविद्या, भव व तृष्णा दयेकातःगु केन्द्रबिन्दु (नाभि), अभिसंस्कार पुण्यादियात जरा मरणया सि (नेमि), आस्रव उत्पन्न याना दयेकातःगु अक्षद्वारा सुइका स्वंगू भवया रथय् मिलेयानातःगु अनादि कालनिसे प्रवर्तितगु

^{१४४} (अ० नि० ६.१०)

संसारचक्र खः, थुपिं फुक बोधिमण्डपय् वीर्यरूपी तृतिं शीलरूपी पृथ्वी प्रतिष्ठित जुयाः श्रद्धारूपी ल्हातं कर्मयात क्षय याइगु ज्ञानरूपी तरवार ज्वनाः फुक्क अङ्गत (प्रतित्यसमुत्पादया) नाश याना धयागु वैरीतयूत नाश याःगु कारणं नं अर्हत् खः।

१२८. अथवा संसारचक्र धयागु अनादि (च्च मदुगु) संसारया वृत्त धाइ। उगुया मूल जुयाच्चंगुलिं केन्द्रबिन्दु अविद्या खः। अन्त जुयाच्चंगु कारणं जरामरण सिथ खः। त्यदुगु भिगू धर्मत अङ्गत (प्रतित्यसमुत्पादया) खः, अविद्या मूल यानातःगु कारणं व जरामरण अन्त जूगु कारणं खः, अन दुःखादिइ अज्ञानता अविद्या खः। कामभवय् अविद्यां कामभवय् संस्कारया प्रत्यय जुइ, रूपभवय् अविद्यां रूपभवय् संस्कारया प्रत्यय जुइ, अरूपभवय् अविद्यां अरूपभवय् संस्कारया प्रत्यय जुइ। कामभवय् संस्कारं कामभवय् प्रतिसन्धिविज्ञानया प्रत्यय जुइ, थुगु विधि मेमेगुलिइ नं खः। कामभवय् प्रतिसन्धिविज्ञान कामभवय् नामरूपया प्रत्यय जुइ, अथेहे रूपभवय्। अरूपभवय् नामयाहे प्रत्यय जुइ। कामभवय् नामरूप कामभवय् षडायतनया प्रत्यय जुइ, रूपभवय् नामरूप रूपभवय् स्वंगू आयतनतयूत प्रत्यय जुइ, अरूपभवय् नाम अरूपभवय् छगू आयतनया प्रत्यय जुइ। कामभवय् षडायतन कामभवय् खुथी स्पर्शया प्रत्यय जुइ, रूपभवय् स्वंगू आयतनत रूपभवय् स्वंगू स्पर्शया प्रत्यय दइ, अरूपभवय् छगू आयतन अरूपभवय् छगू स्पर्शया प्रत्यय जुइ। कामभवय् व स्पर्शत कामभवय् खुगू वेदनातया प्रत्यय दइ, रूपभवय् स्वंगू स्पर्श अन हे स्वंगूया, अरूपभवय् छगू अन हे छगू वेदनाया प्रत्यय जुइ। कामभवय् वेदना कामभवय् खुगू तृष्णाकायया प्रत्यय दइ, रूपभवय् स्वंगू अन हे स्वंगू, अरूपभवय् छगू वेदना अरूपभवय् छगू तृष्णाकायया प्रत्यय जुइ। अन अन उगु उगु तृष्णा उगु उगु उपादानया, उपादानादि भवादिया प्रत्यय जुइ।

गथे? थन गुलिं व्यक्तिं कामगुणय् परिभोग याये धका काम उपादानया प्रत्ययं कायं दुश्चरित्रयात आचरण याइ, बचनद्वारा दुश्चरित्रयात आचरण याइ, मनं दुश्चरित्रयात आचरण याइ, दुश्चरित्रया परिपूर्ति अपायय् उत्पन्न जुइ। अन वया उत्पन्न जुइगु हेतु जुयाच्चंगु ज्या (कर्म) कर्मभव खः, कर्म उत्पन्न जूगु कारणं स्कन्धत उत्पत्तिभव खः, स्कन्धतयूगु उत्पन्न जन्म खः जाति, परिपक्व जुइगु जरा, भेद जुइगु मरण खः।

मेहं स्वर्गया सम्पत्तियात अनुभव याये धका अथे हे सुचरित्रयात आचरण याइ, सुचरित्रया परिपूर्ति स्वर्गय् उत्पन्न जुइ। अन वया उत्पन्न जुइगु हेतु जुयाच्चंगु ज्या (कर्म) कर्मभव धयागु उगुहे नियम खः।

मेह जक ब्रह्मलोकया सम्पत्तियात अनुभव याये धका उपादानया प्रत्ययं मैत्रीयात वृद्धि याइ, करुणायात, मुदितायात व उपेक्षायात वृद्धि याइ (भाविता याइ), भावना परिपूर्ति ब्रह्मलोकय् उत्पन्न जुइ। अन वया उत्पन्न जुइगु हेतु जुयाच्चंगु ज्या (कर्म) कर्मभव धयागु उगुहे नियम खः।

मेह अरूपभवया सम्पत्तियात अनुभव याये धका अथे हे आकाशान्त्यायतन, आदि समापत्तित वृद्धि याइ, भावना परिपूर्ति अन अन उत्पन्न जुइ। अन वया उत्पन्न जुइगु हेतु जुयाच्चंगु ज्या (कर्म) कर्मभव, कर्म उत्पन्न जूगु कारणं स्कन्धत उत्पत्तिभव खः, स्कन्धतयूगु उत्पन्न जाति, परिपक्व जुइगु जरा, भेद मरण खः। थुगु विधि शेष उपादान मूलिक योजनाय् नं खः।

थथे थ्व अविद्या कारण, संस्कारया कारणं समुत्पन्न जुइगु खः, थुपिं निगू कारणं समुत्पन्न जुइगु खः धयागु प्रत्यय परिग्रहणय् प्रज्ञा धर्मस्थिति ज्ञान खः। अतीत इलय् नं अनागत इलय् नं अविद्या कारण, संस्कारया कारणं समुत्पन्न जुइगु खः, थुपिं निगू कारणं समुत्पन्न जुइगु खः धयागु प्रत्यय परिग्रहणय् प्रज्ञा धर्मस्थिति ज्ञान धका थुगु हे नियमकथं फुक शब्दत व्याख्या यायेमाः।

अन अविद्या संस्कार छगू संक्षेप (विभाग) खः, विज्ञान, नामरूप, षडायतन, स्पर्श व वेदना छगू खः, तृष्णा, उपादान व भव छगू खः, जन्म, जरा व मरण छगू खः। थन न्हापांगु संक्षेप अतीत काल खः, निगू दथुया प्रत्युत्पन्न काल धाइ, जन्म, जरा व मरण अनागत काल खः। अविद्या व संस्कारयात कायेवं थन तृष्णा, उपादान व भवयात नं काःगुहे जुइ थुपिं न्यागू धर्मत अतीतया कर्मवृत्त खः, विज्ञानादि न्यागू थन विपाकवृत्त खः, तृष्णा, उपादान व भवयात कायेवं अविद्या संस्कार काःगुहे जुइ थुपिं न्यागू धर्मत थन कर्मवृत्त खः, जन्म, जरा व मरणया विभागकथं विज्ञानादितयूत नं निर्दिष्ट यानातःगु कारणं थुपिं न्यागू धर्मत लिपाया विपाकवृत्त खः। इपिं आकारकथं नीथी दु। थन विचय् चंगु संस्कार व विज्ञान छगू सन्धि (स्वापु) खः, वेदना व तृष्णाया विचय् छगू खः, भव व जन्मया विचय् छगू खः, थथे भगवान् बुद्ध थ्व प्यंगू संक्षेप, स्वंगू काल, नीगू आकार, स्वंगू सन्धि दुगु प्रतित्यसमुत्पादयात फुक आकारं सिइ खनिइ थुइ व प्रतिवेध याना बिज्यात। उगु ज्ञातार्थक ज्ञान खः, सिइकीगु अर्थकथं प्रज्ञा खः, उकिं प्रत्यय परिग्रहणय् प्रज्ञा धर्मस्थिति ज्ञान धका धाइ। भगवान् बुद्धं थुगु धर्मस्थिति ज्ञानद्वारा इपिं धर्मतयूत यथाभूतरूपं सिइकाः बिज्याना इमिके

उद्विग्न जुया, विरक्त जुया, विमुक्त जुया धका धाःगु अनुसारं थुगु संसार चक्रया शत्रुतयुत नाश याना बिज्यात, विनाश याना बिज्यात, विध्वंस याना बिज्यात। थथे नं प्रतीत्यसमुत्पादया अङ्गयात नाश याना बिज्यागु कारणं अर्हत् खः।

*संसारचक्रया अङ्गत, ज्ञानरूपी तरवारं पालाः।
लोकनाथं (बुद्धं) उकिं वसपोल, अर्हत् खः धका धाइ॥*

१२९. अग्र दाक्षिण्य जूगु कारणं चीवरादि प्रत्ययत व विशेष पूजाया नं योग्यम् जुया बिज्यात। उकिंहे तथागत उत्पन्न जुइवं सुं गुपिं महानुभावपिं देव मनुष्यपिं खः, इमिसं न इपिं मेथाय् पुजा याइमखु।

अथेहे सहम्पति ब्रह्मां सिनेरु पर्वत प्रमाणं रत्नया मालां तथागतयात पुजा यात। यथा शक्ति मेपिं देवपिं, मनूतयूसं व बिम्बिसार जुजु व कोसलया जुजु आदिपिंसं। परिनिर्वाण जुया बिज्याये धुका नं भगवान् बुद्धया उदेश्य याना गुइखुगू करोड धन त्याग याना अशोक महाराजं फुक जम्बुद्वीपय् चय्प्यद्धः विहारत दय्केबिल (प्रतिस्थापना याकेबिल)। मेगु विशेष पुजाया ला छु खं खः, प्रत्ययादिया योग्यगु कारणं नं अर्हत् खः।

विशेष पुजा नापं प्रत्ययद्वारा, गुगुलिं थ्वसपोल लोकनाथ योग्यम् खः।

अर्थया अनुरूपकथं अर्हत् खः धका लोकय्, उकिं जिन अर्हत् धका थुगु नां जुल॥

१३०. गथे लोकय् सुं गुपिं पण्डित धका अभिमानी मूर्खतयूसं निन्दाया भयं गोप्यरूपं पाप याइ, थथे वसपोलं गुबलें नं याइमखु धका पाप यायेगुलिइ गोप्यभाव मदुगुलिं नं अर्हत् खः।

*गुगु कारणं मदु गोप्य धयागु, पापकर्म यायेगुलिइ उजाम्हसिया।
गोप्यभाव मदुगुलिं कारणं थुम्ह तथागत, थथे अर्हत् धका प्रसिद्ध जुया बिज्यात॥*

थथे सर्व प्रकारं नं -

*तापागुलिं, नाश याःगुलिं, फुक क्लेश वसपोल मुनिया।
संसारचक्रयात त्वाःथला बिज्याम्ह, प्रत्ययादिया योग्यम्ह।
गोप्यरूपं ल चजय याइमखु पापत, उकिं अर्हत् धका धाइ॥*

१३१. बांलाक स्वयं फुक धर्मय् बोध जुया बिज्यागु कारणं सम्यक्सम्बुद्ध खः। अथेहे थ्वसपोल फुक धर्मय् बांलाक स्वयं बोधम्ह बुद्ध खः, विशेषकथं सिइकेमाःगु धर्मय् विशेषकथं स्यूगुलिं बुद्ध खः, बांलाक सिइकेमाःगु धर्मय् बांलाक सिइका बिज्यागुलिं, प्रहाण यायेमाःगु धर्मय् प्रहाण याना बिज्यागुलिं, साक्षात्कार यायेमाःगु धर्मय् साक्षात्कार याना बिज्यागुलिं, भाविता यायेमाःगु धर्मय् भाविता याना बिज्यागुलिं खः। उकिंहे थथे धयातल -

*विशेष ज्ञानं सिइकेमाःगुयात सिइका बिज्यात,
भाविता यायेमाःगुयात नं भाविता याना बिज्यात।
प्रहाण यायेमाःगुयात जिके प्रहीण जुल, उकिं जि बुद्ध खः ब्राह्मण !॥^{१४५}*

१३२. यद्यपि मिखा दुःखसत्य खः, उगुया मूलकारण जुया उत्पन्न याकीगु न्ह्यवया तृष्णा समुदयसत्य खः, निगूलिं प्रवर्तित मजुइगु निरोधसत्य खः, निरोधयात बांलाक सिइगु प्रतिपदा मार्गसत्य खः धका थथे छगू छगू शब्दयात कया नं फुक धर्मय् बांलाक स्वयं बोध जुइगु खः, थुगु विधि न्हाय्पं, न्हाय्, में, शरीर व मनय् नं खः। थुगु हे नियमकथं रूपादि आयतनत खः, चक्षुर्विज्ञानादि खुगू विज्ञानया समूह, चक्षुसंस्पर्शजादि स्पर्शत, चक्षुसंस्पर्शजादि वेदनात, रूपसंज्ञादि संज्ञात, रूपसञ्चेतनादि चेतनात, रूपतृष्णादि तृष्णाया समूह, रूपवितर्कादि वितर्कत, रूपविचारादि विचारत, रूपस्कन्धादि पञ्चस्कन्ध, भिगू कसिण, भिगू अनुस्मृति, उद्धुमातकसंज्ञादिकथं भिगू संज्ञा, सँ आदि स्वीनिगू आकार, भिंनिगू

आयतन, भिंच्यागू धातु, कामभवादि गुंगू भव, प्रथमादि प्यंगू ध्यान, मैत्रीभावनादि प्यंगू अप्रमाण्य, प्यंगू अरूपसमापत्ति, प्रतिलोमकथं जरा मरणादि, अनुलोमकथं अविद्यादि प्रतीत्यसमुत्पादया अङ्गत नं मिले यायेमाः।

अन थ्व छगू शब्दया योजना (मिले यायेगु) खः, जरामरण दुःखसत्य खः, जन्म कायेगु समुदयसत्य खः, निगुलिं नं मुक्त जुइगु निरोधसत्य खः, निरोधयात बांलाक सिइगु प्रतिपदा मार्गसत्य खः धका छगू छगू शब्दयात कया फुक धर्मय् बांलाक स्वयं बोध जुयाबिज्याम्ह, अनुबोध जुयाबिज्याम्ह प्रतिबोध जुयाबिज्याम्ह खः। उकिं धयातल - “बांलाक स्वयं फुक धर्मय् बोध जुयाबिज्यागु कारणं सम्यक्सम्बुद्ध बोध जुया बिज्यागु कारणं सम्यक्सम्बुद्ध खः।”

१३३. विद्या व चरणं सम्पन्न जुयाबिज्यागु कारणं विद्याचरणं सम्पन्नम्ह खः। अन विद्या धयागु स्वंगू विद्या व च्यागू विद्या नं दु। स्वंगू विद्या भयभेरव सूत्रय्^{१४६} धयातःगु अनुसारंहे सिइकेमाः, च्यागू अम्बट्ट सूत्रय्^{१४७}। अन (अम्बट्ट सूत्रय्) विपश्यनाज्ञानकथं व मनोमय ऋद्धि नापं खुगू अभिज्ञा परिग्रहण यानाः च्यागू विद्या कनाबिज्यात। चरण धयागु शीलसंवर खः, इन्द्रितयुके गुप्तद्वार जुइगुलिं खः, भोजनय् मात्रज्ञता, जागृत जुइगलिइ कुतः याइगु, न्हयगू सद्धर्म, प्यंगू रूपावचर ध्यान याना थुपिं भिंच्यागू धर्मत सिइकेमाः। थुपिंहे भिंच्यागू धर्मत खः, थुपिं गुगुलिं आर्यश्रावक सञ्चरण जुइ, अमृतया दिशापाखे वनिइ, उकिं चरण धका धयाबिज्यात। थथे धयाबिज्यात - “थन, महानाम, आर्यश्रावक शीलवान् जुइ”^{१४८} धकाः फुकक मज्झिमपण्णासकय् धयातःगु अनुसारंहे सिइकेमाः। भगवान् बुद्ध थुपिं विद्यां व थुपिं चरणं थुगु चरणं सम्पन्नम्ह खः। उकिं विद्याचरणं सम्पन्नम्ह धका धाइ।

अन विद्यासम्पदा भगवान् बुद्ध सर्वज्ञताभावय् पूर्ण यानाः च्वना बिज्याम्ह खः। चरणसम्पदा महाकारुणिकता खः। उगु सर्वज्ञताया कारणं सर्वसत्त्वपिनिगु अर्थ व अनर्थयात (हित व अहितयात) सिइकाः महाकारुणिकताया कारणं अनर्थयात परित्याग याना अर्थय् तयाः बिज्याइ। गथे उम्ह तथागत विद्याचरणं सम्पन्नम्ह खः। अथे वसपोलया श्रावकपिं सुप्रतिपन्नपिं (बांलाक आचरण याइपिं) जुइ, आत्मतापीपिं विद्याचरणं सम्पन्न मज्झिमपिं श्रावकपिंथें दुष्प्रतिपन्नपिं जुइमखु।

१३४. शोभायमान जुइगुकथं बिज्यागुलिं, बांलागु थासय् बिज्यागुलिं, बांलाक बिज्यागुलिं व बांलाक कनाबिज्यागुलिं सुगत खः। गमन (बिज्यागु, वनेगु) धयागु वंगु धका नं धाइ। उगु भगवान् बुद्धया शोभायमान् परिशुद्ध व निर्दोषगु नं खः। उगु छु खः ले? आर्यमार्ग खः। थ्व उगु गमनद्वारा क्षेम(निर्वाण)या दिशापाखे निर्विघ्नकथं बिज्यात धकाः शोभायमानगु गमन जूगुलिं सुगत खः। थुगु सुन्दरगु थासय् अमृत निर्वाणय् बिज्यात धका बांलाःगु थासय् बिज्यागुलिं नं सुगत खः। बांलाक बिज्यात उगु उगु मार्ग प्रहाण जुइधुंकूगु क्लेशत हानं लिहाँ मवइगु कारणं खः। थ्व धयाबिज्यात - “स्रोतापत्तिमार्ग गुगु क्लेशत नाश जुइ, इपिं क्लेशतयूत हाकनं वयेके बिइमखु, ययेकी मखु, हाकनं लिहाँ वइमखुलिं याना सुगत खः ... अर्हत्तमार्ग गुगु क्लेशत नाश जुइ, इपिं क्लेशतयूत हाकनं वयेके बिइमखु, ययेकी मखु, हाकनं लिहाँ वइमखुलिं याना सुगत खः” धका, दीपङ्कर बुद्धया पादमूलं निसें गुबले तक्क बोधिमण्डप खः उबले तक्क स्वीगू पारमित पूर्ण याना बिइगु सम्यक्प्रतिपत्तिद्वारा सर्वलोकयात हितसुखहे याना बिज्याना शाश्वत, उच्छेद व कामसुख, थःत कष्ट बिइगु धयागु थुपिं अन्ततय्गु लिसे मवंसे बांलाक बिज्यात धयागु बांलाक बिज्यागुलिं नं सुगत खः। थ्वसपोल बांलाक कना बिज्यात धयागु उचित थासय् उचितगुहे वचन ल्हाना बिज्यात धका बांलाक कना बिज्यागु कारणं नं सुगत खः। अन थ्व सूत्रया प्रमाण खः “गुगु वचन न्हापा मज्झगु, तथ्य मज्झगु, अनर्थ युक्तगु खः, उगु वचनयात तथागत सिया बिज्याइ, उगु मेपिन्त अप्रियगु, मयःगु जुइ, उगु वचन तथागतं ल्हाना बिज्याइमखु। गुगुलिं याना तथागतं वचनयात सिया बिज्याइ, जुइ धुंकूगु, तथ्यगु, अनर्थ युक्तगु खः, उगु मेपिन्त अप्रिय, मयःगु जुइ, उगु वचनयात नं तथागत ल्हाना बिज्याइमखु।

गुगु वचनयात तथागतं सिया बिज्याइ जुइ धुंकूगु, तथ्यगु, अर्थ युक्तगु खः, उगु मेपिन्त अप्रिय, मयःगु जुइ, अन समययात स्यूम्ह (ईयात स्यूम्ह) तथागत जुइ उगु वचनयात व्याकरण यायेत (धायेत)। गुगु वचनयात तथागतं सिया बिज्याइ न्हापा मज्झगु, तथ्य मज्झगु, अनर्थ युक्तगु खः, उगु मेपिन्त प्रियगु, यःगु जुइ, उगु वचनयात तथागतं ल्हाना बिज्याइमखु। गुगुलिं याना वचनयात तथागतं सिया बिज्याइ, जुइ धुंकूगु, तथ्यगु, अनर्थ युक्तगु खः, उगु मेपिन्त प्रियगु, यःगु जुइ, उगुयात नं तथागत वचन ल्हाना बिज्याइमखु। गुगु वचनयात तथागतं सिया बिज्याइ, जुइ धुंकूगु, तथ्यगु,

१४६ (म० नि० १.५२ चणलव)

१४७ (दी० नि० १.२७८ चणलव)

१४८ (म० नि० २.२४)

अर्थ युक्तगु खः, उगु मेपिन्त प्रिय, यःगु जुइ, अन समययात स्यूम्ह तथागत जुइ, उगु वचनयात व्याकरण यायेत”^{१४९} धकाः। थथे बांलाक कना बिज्यागु कारणं नं सुगत धकाः सिइकेमाः।

१३५. सर्व प्रकारं लोकयात सिया बिज्यागु कारणं नं लोकविदू खः। वसपोल भगवान् बुद्धं स्वभावकथं समुदयकथं निरोधकथं निरोधया उपायं याना सर्व प्रकारं लोकयात सियाबिज्यात, थुयाबिज्यात व प्रतिवेध यानाः सियाबिज्यात। थथे धयाबिज्यात – “थन, आवुसो, न जन्म जुइ, न बुरा जुइ, न मृत्यु जुइ, न च्यूत जुइ, न उत्पन्न जुइ, उगु लोकया अन्तयात गमनद्वारा (वनाः) सिकेफइ, खंकेफइ वा प्राप्त यायेफइ धका जिं मधया, न जिं, आवुसो, प्राप्त मजुइकंहे लोकया अन्तयात व दुःखया अन्त यायेगुयात धयाच्चना। किन्तु जिं, आवुसो, थुगु प्यकुति समान जकगु संज्ञा सहितगु शरीरय् लोकयात, लोकया उत्पत्तियात, लोकया निरोधयात व लोकनिरोधगामिनी प्रतिपदायात प्रज्ञप्त यानाच्चना।

गमनद्वारा प्राप्त याये बहःमजुगु, लोकया अन्त गुबलें नं।
लोकया अन्तयात प्राप्त मयासे, दुःखं मुक्त जुइगु मदु।।

उकिं हे लोकविद् बांलागु प्रज्ञावान्, लोकया अन्त सिया बिज्याम्ह ब्रह्मचर्य पूर्णम्ह।
लोकया अन्तगु क्लेश शान्तम्हं सिइकाः, आशा याइमखु थुगु लोक व परलोकया।।^{१५०}

१३६. यद्यपि खंगू लोकत – संस्कारलोक, सत्त्वलोक व अवकाशलोक। अन छगू लोक फुक्क सत्त्वपिं आहारं प्रतिस्थितपिं खः^{१५१} धकाः वयाचंगु थासय् संस्कारलोक धकाः सिइकेमाः। शाश्वतगु लोक खः वा शाश्वत मजुगु लोक खः^{१५२} धकाः वयाचंगु थासय् सत्त्वलोक खः।

गुबले तक चन्द्र सूर्य चाहिलाच्चनिइ, दिशात प्रकाशित व जाज्वलेमान् जुया।
उबलय् तक द्रष्टि प्रकारया लोकत, थन छंगु वशय् च्वनिइ।।^{१५३} –

वयाचंगु थासय् अवकाशलोक खः। उगुयात नं भगवान् बुद्धं सर्व प्रकारं सिइका बिज्यात। अथेहे वया “छगू लोक फुक्क सत्त्वपिं आहारय् प्रतिस्थितपिं। निगू लोकत नाम व रूप। खंगू लोकत खंगू वेदना। प्यंगू लोकत प्यंगू आहार। न्यागू लोकत न्यागू उपादानस्कन्ध। व लोकत व अध्यात्म आयतनत। न्हयगू लोक न्हयगू विज्ञानस्थितित। च्यागू लोकत च्यागू लोक धर्मत खः।

गुंगू लोकत गुंगू सत्त्व आवासत खः। भिगू लोकत भिगू आयतनत खः। भिनिगू लोकत भिनिगू आयतनत खः। भिच्यागू लोकत भिच्यागू धातुत खः”^{१५४} धकाः थ्व संस्कारलोक नं सर्व प्रकारं थुइकल।

गुगु कारणं थ्व फुकं सत्त्वपिनिगु आशययात स्यू, अनुशयययात स्यू, चरित्रयात स्यू, अधिमुक्तियात स्यू, अल्प क्लेशरूपी धू दुपिं, आपाः क्लेशरूपी धू दुपिं, तीक्ष्णगु इन्द्रिय दुपिं, क्यातुगु इन्द्रिय दुपिं, बांलागु आकार दुपिं, बांमलागु आकार दुपिं, थुइके अःपुपिं, थुइके थाकुपिं, योग्यपिं अयोग्यपिं सत्त्वपिन्त सिइ। उकिं वसपोलया सत्त्वलोक नं सर्व प्रकारं थुइकल।

१३७. गथे सत्त्वलोक खः, थथे अवकाशलोक नं खः। अथेहे थ्व छगू चक्रवालया योजन हाकःकथं व व्याकथं भिनिगू लाख, स्वद्वः व स्वसः व न्येगू^{१५५} योजन दु। चाकः (घेरा) कथं जक –

^{१४९} (म० नि० २.८६)

^{१५०} (सं० नि० १.१०७; अ० नि० ४.४५).

^{१५१} (पटि० म० १.११२)

^{१५२} (दी० नि० १.४२१)

^{१५३} (म० नि० १.५०३)

^{१५४} (पटि० म० १.११२)

^{१५५} (द्वादससतसहस्रानि चतुत्तिससतानि ज पञ्जासञ्च १,२०३,४५०)

फुकं स्वीखू लाख, परिमण्डल (चाकः) जुयाच्चन ।
(हाकनं) भिद्वः व सछि व न्येगू योजन जुयाच्चन ॥

अन -

निगू लाख व पीद्वः योजन व ।
थुलि ख्वातुगुकथं, थ्व पृथ्वी (वसुन्धरा) यात ल्याय्खाना तल ॥

उगुयात धारण यानातःगु जक -

प्यंगू लाख व चय्द्वः योजन व ।
थुलि ख्वातुगुकथं, लः फसय् प्रतिस्थित जुयाच्चन ॥

उगुयात नं धारण यानातःगु जक -

गुंगू लाख व योजन व, वायु आकाशं थहाँ वयाच्चन ।
हाकनं ख्वीद्वः, थ्व लोकया बांलाक फइले जुयाः स्थित जुयाच्चन ॥

थथे बांलाक स्थित जुयाच्चंगुलिइ -

चय्प्यंगू लाख, दुहाँ वनाः महासमुन्द्रय् ।
थहाँ वयाच्चन उबले, उत्तमगु सिनेरु पर्वत ॥
उगुया बछि बछि, प्रमाणं छसिंकथं ।
दुहाँ वनाच्चन दिव्य, थीथी रत्नं विचित्रगु ॥
युगन्धर, ईसधर, करवीक, सुदर्शन ।
नेमिन्धर, विनतक, अश्वकर्ण पहाड ॥
थुपिं बतभ न्हय्गू महान् पर्वत, सिनेरुया छचाखेरं ।
चतुर्महाराजपिनिगु आवास, देव, यक्षपिसं सेवितगु ॥
न्यासः योजन तजागु हिमालय पहाडत ।
स्वद्वः योजन ब्या व हाकगु ॥
चय्प्यद्वः च्यामुगु पर्वतं प्रतिमण्डितगु ।
स्वंगू व न्यागू योजनं चाहइकातःगु जम्बु धयागु नाग वृक्षया दं (स्कन्ध) ॥
न्येगू योजन आयामगु कचामचा पुचः छचाखेरं ।
सछिगु योजन हाकःगु, उबलय् हे थहाँ वल ।
थुगु जम्बु वृक्षया आनुभावं जम्बुद्वीप धका प्रसिद्ध जुल ॥

थ्व गुगु जम्बु वृक्षया प्रमाण खः, थथे हे असुरतय्गु चित्रपाटली वृक्ष, गरुडतय्गु सिम्बली वृक्ष, अपरगोयानय् कदम्ब वृक्ष, उत्तरकुरुइ कल्पवृक्ष, पूर्वविदेहय् सिरीस वृक्ष व तावतिसय् पारिच्छत्तक वृक्षया खः । उकिं धयाबिज्यात (पुलांपिसं) -

“चित्रपाटली, सिम्बली, जम्बू वृक्ष, देवपिनिगु पारिच्छत्तक ।
कदम्ब, कल्पवृक्ष, सरीस नापं न्हय्मा सिमा दयाच्चन ॥
“चय्निद्व योजन, महासमुन्द्रय दुहाँ वनाः ।
थहाँ वयाच्चन उबले, चक्रवालया पहाडत ।
हिनाः उगुयात फक्क, लोकधातुमययात स्थित जुयाच्चन ॥”

अन चन्द्रमण्डल प्यीगुंगू योजन दु। सूर्यमण्डल न्येगू योजन दु। तावतिसभवन भिद्धः योजन दु। अथेहे असुरभवन, अवीचि महानर्क व जम्बुद्वीप नं खः। अपरगोयान न्हयूद्धः योजन दु। अथेहे पूर्वविदेह नं खः। उत्तरकुरु च्याद्धः योजन दु। थन थ्वहे छगू महाद्वीपया जक न्यासः न्यासः चिचिधंगू द्वीपया परिवार दु। उर्पिं फुक्कं छगू चक्रवालया छगू लोकधातु खः। उगुया दथुइ लोकान्तरनर्क दु।

थथे अनन्त चक्रवालतयूत व अनन्त लोकधातुतयूत भगवान् बुद्धं अनन्त बुद्धज्ञानं सियाबिज्यात, थुयाबिज्यात, प्रतिवेध यानाः सियाबिज्यात। थथे अवकाशलोक नं सर्व प्रकारं थुइका बिज्यात। थथे नं सर्व प्रकारं सर्व प्रकारं लोकयात सिया बिज्यागु कारणं लोकविदू धाइ।

१३८. थःगु गुणसिबे विशिष्टतरगु गुण सुं छम्हसिके नं मदुगु कारणं उत्तर जूगुलिं थ्वसपोल अनुत्तर खः। अथेहे वसपोल शीलदि गुणद्वारा नं फुक्क लोकयात त्याका बिज्यात (क्वयू लाकाबिज्यात), समाधि, प्रज्ञाविमुक्ति, विमुक्तिज्ञानदर्शनया गुणद्वारा नं। शील गुणद्वारा नं समान मदुम्ह, समानता मदुम्ह, ज्वःमदुम्ह, बराबरी मजूमह, असदृश पुद्गल खः ... विमुक्तिज्ञानदर्शनया गुणद्वारा नं। थथे धयाबिज्यात – “जि मखना देवता सहित लोकयू मार सहित ... देव मनुष्य सहित जुजुयायात थम्हसिबे शीलं अधिक सम्पन्नम्ह” धकाः विस्तृत खँ खः। थथे अगपसाद सूत्रादि^{१५६} “न जि आचार्य दु”^{१५७} धका आदि गाथात व्याख्या यायेमाः।

१३९. दमन याये बहःपिं पुरुषपिन्त सरे याइगुलिं पुरुषदम्य सारथी खः। दमन (शिक्षित) याना बिज्याइ, विनित (शिक्षित) याना बिज्याइ धकाः धयातःगु जुयाच्चन। अन पुरुषदम्य धयागु शिक्षित मजूपिं तिरच्छान (पशु-नर), मनुष्य-पुरुष व अमनुष्य-पुरुषपिन्त शिक्षित यायेत लगे जुयाबिज्याइ।

अथेहे भगवान् बुद्धं तिरच्छान(पशु-नर)पिं नं – अपलाल नागराजा, चूलोदर, महोदर, अग्निशिख, धूम्रशिख, आरवाल नागराजा, धनपालक किसि याना थथे आदि दमन याना, निर्विष याना शरण व शीलयू प्रतिस्थापित यानाबिज्यात, मनुष्य-पुरुषपिं नं – निर्ग्रन्थपुत्र सच्चक, अम्बट्टमाणव, पोक्खरसाति, सोणदन्त, कूटदन्त आदि खः, अमनुष्य-पुरुषपिन्तपिं नं – आलवक, शूचिलोम, खरलोम यक्ष, शक्रदेवाराजादिपिन्त विचित्रगु विनयया उपायद्वारा दमन याना, विनित याना बिज्यात। “जिं, केसि, पुरुषपिन्त दमन यायेबलयू मृदुताकथं नं विनित याना, कठोरताकथं नं विनित याना, मृदुता व कठोरकथं नं विनित याना” धकाः (अ० नि० ४.११) थन थुगु सूत्र विस्तृतं वर्णन यायेमाः।

हाकनं भगवान् बुद्ध विशुद्धशीलादि प्रथमध्यानादि, स्रोतापन्नादि व च्वयूया मार्गप्रतिपदायात कनाबिज्याना शिक्षित जूपिं नं दमनहे यानाबिज्यागु खः।

अथवा अनुत्तर पुरुषदम्य सारथी धयागु छगूहे जक अर्थया वाक्य खः। भगवान् बुद्धं अथेहे पुरुषदम्यपिन्त सरे यानाबिज्याइ, गथे छगू आसनयूहे फयेतुना च्यागू दिशायू मद्यूसे तमक्यंक ब्याँयू वनिइ।

उर्किं अनुत्तर पुरुषदम्य सारथी धकाः धाइ। “किसियात शिक्षित याइम्हं, भिक्षुपिं, शिक्षितयाना सरेयाम्ह किसि छगूहे जक दिशायू ब्याँयू वनिइ”^{१५८} धकाः थन थुगु सूत्र विस्तृतं वर्णन यायेमाः।

१४०. थ्व लोक, परलोक व पमार्थ (निर्वाण)या यथायोग्यकथं अनुशासन यानाबिज्याइगुलिं शास्ता धाइ। यद्यपि शास्ता (गुरु, रथ चालक)थे जूगुलिं नं शास्ता खः, भगवान् बुद्ध सार्थवाह खः। गथे सार्थवाह यात्रीदलयात मरुभूमिं तरे (पार) याइ, खुँत च्वनाच्चंगु मरुभूमिं तरे याइ हिंस्रक जन्तुत दुगु मरुभूमिं तरे याइ दुर्भिक्षगु मरुभूमिं तरे याइ लः मदुगु मरुभूमिं तरे याइ उद्धार याइ, त्राण याइ, मुक्त याइ (थुगु पारि मेगु पारी थ्यंका बिइ), सुरक्षितगु थासयू थ्यंका बिइ, थथेहे भगवान् बुद्ध शास्ता सार्थवाह सत्त्वपिन्त मरुभूमिं तरे याइ, जन्मरूपी मरुभूमिं तरे याना बिज्याइ धका आदि निर्देशया विधिनियमकथं थन अर्थ सिइकेमाः। देव मनुष्यपिन्त धयागु देवतापिन्त नं व मनुष्यपिन्त नं। उत्कृष्ट परिच्छेकथं व योग्य पुद्गलया परिच्छेदकथं थुपिं धाःगु खः।

भगवान् बुद्ध तिरच्छान् योनी वंषिन्त नं अनुशासन याना बिज्यागुलिं नं शास्ताहे खः। इपिं नं भगवान् बुद्धया धर्मश्रवणद्वारा उपनिश्रयसम्पत्ति प्राप्त यानाः उगुहे उपनिश्रयसम्पत्तिद्वारा निगूगु वा स्वंगूगु जन्मयू मार्गफलया लाभीपिं जुइ। मण्डूक देवपुत्रादि थन क्यनातःगु जुयाच्चन।

^{१५६} (अ० नि० ४.३४; इतिवु० ९०)

^{१५७} (म० नि० १.२८५; महाव० ११)

^{१५८} (म० नि० ३.३१२)

भीसं न्यनाः, भगवान् बुद्ध गगारायया पुखूया सिथय् चम्पानगरवासीपिन्त धर्मदेशना याना बिज्यानाच्चंबल्य् छम्ह ब्यांचां भगवान् याना सल्य् कचभ निमित्त ग्रहण यात, वायात छम्ह सा जवालं कथिं चुयाः दनाच्चंबल्य् छ्यनय् कथिं सुयाः (चुयाः, दिकाः) दनाच्चन। व कय उबल्य् हे सिनावनाः तावतिसं भवनय् भिनिगू योजन दुगु लुंया विमानय् उत्पन्न जुल। द्यनाः दंम्हथे अन अप्सराया पुचलं चाहुइका तम्ह थःत खनाः “अहो, जि नं थन उत्पन्न जुल, गुजागु कर्म जिं याना ” धकाः बिचाः यायेवं भगवान् बुद्धया सल्य् निमित्त कयागु बाहेक मेगु छुं नं मखन। व उबल्य्हे विमान सहित वयाः भगवान् बुद्धया पादय् छ्यो भवसुना वन्दना यात। भगवान् बुद्धं सियाबिज्यासां न्यना बिज्यात -

“सुनां जिगु तुतिइ वन्दना यानाच्चन, ऋद्धिवान, यशवान् व थीम्ह।
जाज्वलेमानगु वर्णद्वारा, फुक दिशात प्रकाशित याना।।”
न्हापा जि ब्यांचा जुयाच्चना, लखय् जलचर।
छःपिनिगु धर्मोपदेश न्यनाच्चनाबल्य्, पशु भवार्जं जित स्यात।।

भगवान् बुद्धं वयात धर्मदेशना यानाः बिज्यात। चय्प्यद्वः सत्त्वप्राणिपिं धर्माभिसमय जुल। देवपुत्र नं स्रोतापत्तिफल्य् प्रतिष्ठित जुयाः लय्तायाः लिहाँ वन।

१४१. गुगु छुं नं सिइकेमाःगु दु, फुकंहे बोध जुया बिज्यागु कारणं विमोक्षान्तिक ज्ञानानुसारं बुद्ध खः। गुगु प्यंगू सत्यतयूत थम्हं नं सिइका बिज्यात, मेमेपिं सत्त्वपिन्त नं बोध यानाबिज्यात, उकिं थुपिं आदिया कारणं नं बुद्ध खः। थुगु अर्थयात क्यनेत “सत्यत बोध जूगु कारणं बुद्ध खः। सत्त्वप्राणीपिन्त बोध याना बिज्याःगुलिं याना बुद्ध खः” धकाः थथे उत्पन्न जूगु फुकं निर्देशनय^{१५९} वा प्रतिसम्भिदानय^{१६०} विस्तृत यायेमाः।

१४२. भगवान् धयागु थ्व वसपोलया फुक शीलादि गुणं विशिष्ट, फुक सत्त्वप्राणिपिनिगु स्वया उत्तम, गौरवणीय गौरवया अभिप्राय खः। उकिं धयाबिज्यात पुलांपिसं -

“भगवान् धयागु वचन श्रेष्ठ खः, भगवान् धयागु वचन उत्तम खः।
गौरवणीय गौरवं युक्तम्ह वसपोल, उकिं भगवान् बुद्ध तभल धाइ।।”

अथवा, नां प्यथी दु - आवस्थिक, लिङ्गिक, नैमित्तिक व अधीत्यसमुत्पन्न। अधीत्यसमुत्पन्न धयागु लौकिक व्यवहारं इच्छानुसारं धयातःगु जुयाच्चन। अन वच्छ (जवाः), दम्य, द्रहं धका थथे थुपिं आदि आवस्थिक नां खः। कथि दुम्ह, कुसा दुम्ह, मि दुम्ह व स्वं दुम्ह (किसि) धका थथे थुपिं आदि लिङ्गिक नां खः। त्रैविद्य, षड्भिज्ञ धका थथे थुपिं आदि नैमित्तिक नां खः। श्रीवर्द्धन धनवर्द्धन धका थथे थुपिं आदि वचनया अर्थयात मस्वःसे उत्पत्ति जुयाच्चंगु अधीत्यसमुत्पन्न नां खः। थ्व भगवान् धयागु नां नैमित्तिक खः, थ्व नां न महामायां, न शुद्धोदन महाराजं, न चयूद्वः ज्ञातिबन्धुपिं छुनाब्यूगु नां खः, न शक्र, संतुषितादि विशेष देवतापिसं छुना ब्यूगु खः। धर्मसेनापतिं थ्व धयाबिज्यात “भगवान् धयागु न माँनं छूगु नां खः ... थुगु विमोक्ष याना बिइगु हे भाग्यवापिं बुद्धपिनि बोधिवृक्षमूल्य् सर्वज्ञज्ञान नापं प्राप्त जूगु खः, साक्षात्कार जूगु प्रज्ञप्ति नां गुगु थ्व भगवान् खः”^{१६१} धकाः।

१४३. गुगु थ्व नां गुणया नैमित्तिक खः, इपिं गुणतयूगु प्रकाशनार्थ थुगु गाथा धाइ -

“भगी (ऐश्वर्यवान्), भजी (एकान्त शयनासन सेवी),
भागी (अर्थ, धर्म व विमुक्ति रस प्राप्तम्ह),
विभक्त याइम्ह (लौकिक व लोकोत्तर धर्मया) थथे,
भग्न याना (रगादियात), गौरवणीय भाग्यवान्।
आपालं तरिकाद्वारा थःत बांलाक भाविता याम्ह,

^{१५९} (महानि० १९२)

^{१६०} (पटि० म० १.१६२)

^{१६१} (महानि० ८४)

भवया अन्तयु थ्यंम्ह, वसपोल भगवान् धाइ।।” -

धका निर्देशयु^{१६२} धयातःगु अनुसारंहे थन उगु उगु प्रधान (मूलगु) अर्थ खंकेमाः।

१४४. थ्व मेगु नियम खः।

भाग्यवान्, भग्नवान्, ऐश्वर्यद्वारा युक्तम्ह, विभाजन याना बिज्याइम्ह।
सेवी, गमनयात ल्हये धुकूम्ह भवतयुके उकिं भगवान् खः।।

अन “वर्णया आगम व वर्णया विपरियाय (उल्टा जुइगु)” धका आदि निरुक्ति लक्षणयात वा व्याकरण नियमकथं पृषोदरादि प्रतिक्रिये लक्षणयात ज्वनाः गुगुलिं लौकिक व लोकोत्तर सुख उत्पन्न याना बिइगु दान, शीलादिद्वारा पारी थ्यंगु वसपोलया भाग्य खः (दु), उकिं भाग्यवान् धकाः धायेमाथाय् भगवान् धकाः धाइ, थथे सिइकेमाः।

गुगु कारणं लोभ, द्वेष व मोह विपरीतगु मनसिकार - अह्नी (निरलज्या), अपत्राप्य (संकोच मदुम्ह), क्रोध, उपनाह (बदलाभाव), म्रक्ष, पलास (), ईर्ष्या, मात्सर्य (कंजूसी), माया (ठगपना), शठता (वर्ण नाश), जडता, सारम्भ (प्रतिहिंसा), मानातिमान (अधिक घमण्ड), मस्त जुइगु, प्रमाद, तृष्णा, अविद्या, स्वथी अकुशलमूल, दुश्चरित्र, संक्लेश, मल, विषम, संज्ञा, वितर्क, प्रपञ्च, प्यथी विपर्यास, आस्रव, ग्रन्थ, ओघ, योग, अगति, तृष्णा उपादान, न्यागू चेतोखिल, विनिबन्ध, नीवरण, अभिनन्दन, खुगू विवादमूल, तृष्णाकाय, न्हयूगू अनुशय, च्यागू मिथ्यात्त्व, गुंगू तृष्णामूलक, भिगू अकुशल कर्मपथ, खीनिगू मिथ्यादृष्टि, सछि व च्यागू तृष्णा विचरितया भेद, फुक प्राणिपिन्त दर्द व पीडा बिइगु छगू लाख क्लेशत, वा संक्षिप्तं न्यागू क्लेश, स्कन्ध, अभिसंस्कार, देवपुत्र व मृत्यु मारतयुत नष्ट याना बिज्यात। उकिं थुपिं विघ्नत भग्न याःगु कारणं भग्नवान् धकाः धायेमाथाय् भगवान् धकाः धाइ। थन धयातल -

“राग भग्नम्ह, द्वेष भग्नम्ह, मोह भग्नम्ह अनाश्रव।
वसपोलया भग्न जुल मभिगु धर्मत, उकिं भगवान् धाइ।।”

भाग्यवान् या कारणं वसपोल सछिगु गुणलक्षणया धारीया रूपकाय सम्पत्ति क्यनातःगु जुयाच्चन। द्वेषयात भग्न याःगु कारणं धर्मकाय सम्पत्ति। अथेहे लौकिक समानगु बहुमानभाव दुम्ह, गृहस्थ व प्रव्रजितपिनि विश्वास याये बहःम्ह, इपिं विश्वासीपिनिगु शारीरिक दुःख व चैतसिक दुःखयात चिइकाछ्वयेगु प्रतिबलभाव दुम्ह, आमिषदान व धर्मदानद्वारा उपाकारिम्ह, लौकिक व लोकोत्तर सुखद्वारा स्वापुया सार्मथ्ययात क्यनातःगु जुयाच्चन।

गुगुलिं लोकयु ऐश्वर्य, धर्म, यश, श्री (शोभा), कामना व प्रयत्न मध्यय् खुगू धर्मय् भग्न शब्द छ्यलिइ, वसपोलया थःगु चित्तय् परमगु ऐश्वर्य खः, तःसकं चिधंगु व हलुकागु अदि लोकय् सम्मानितगु फुक आकारप्रकारं ऐश्वर्य परिपूर्ण जुयाबिज्यागु दु। अथेहे लोकोत्तर धर्म परिपूर्ण जुयाबिज्यात। स्वंगू लोकय् व्यापकगु यथाभूत गुण प्राप्तम्ह जुया अत्यन्त परिशुद्धगु यश दुम्ह खः। वसपोलया रूपकाय दर्शन यायेगुलिइ संलग्न जनपिनिगु मिखायात प्रसन्नता याना बिइगु सामर्थ्य दुम्ह फुक आकारप्रकारं परिपूर्णगु फुक अङ्गप्रत्यङ्गया श्रीशोभा दुम्ह खः। अथवा गुगु गुगु थःगु हित व परहित इच्छा याःगु व प्रार्थना याःगु खः, उगु उगु अथेहे सिद्ध (उत्पन्न) जुइकिगु कारणं इच्छा यानागु अर्थयात उत्पन्न यानाबिज्याइगु कामना दुम्ह खः। फुक लोकय् गौरवभाव प्राप्तिया हेतु जुयाच्चंगु सम्यक्क्यायाम धका कयातगुलिइ प्रयत्न दुम्ह खः। उकिं थुपिं भाग्यद्वारा युक्त जूगु कारणं नं वसपोलया भाग्य दु धका थुगु अर्थकथं भगवान् धकाः धाइ।

गुगुलिं याना कुशलादि भेदगु फुक धर्मय्, स्कन्ध, आयतन, धातु, इन्द्रिय, प्रतित्यसमुत्पाद आदिद्वारा कुशल धर्मय्, पीडा जुइगु, संस्कृत, सन्ताप, विपरिणाम अर्थकथं दुःख आर्यसत्ययात, आयूहन (राशिकरण), निदान (कारण), संयोग, पलिबोध (विघ्न) जुइगु अर्थकथं समुदययात, निःसरण, विवेक, संस्कृत व अमृत अर्थकथं निरोधयात, नैर्यानि

(निर्वाण) हेतु दर्शन यायेगु आधिपत्यया अर्थकथं मार्गयात विभाजन याना बिज्याम्ह खः, विभाजन यानाबिज्याना, उलाबिज्याना, देशना यानाबिज्याम्ह धकाः धयातःगु जुयाच्चन। उकिं विभक्तवान् धकाः धायेमाथाय् भगवान् धकाः धाइ।

गुगुलिं याना वसपोल दिव्यब्रह्मविहारय्, काय, चित्त व उपधि विवेकय्, शून्यता, अप्रणिहितनिमित्त विमोक्षय् व मेगु लौकिक, लोकोत्तर व उत्तरिमानुष्यधर्मय् भजे यानाबिज्यात, सेवन यानाबिज्यात बारम्बार अभ्यास यानाबिज्यात, उकिं भक्तवान् धकाः धायेमाथाय् भगवान् बुद्ध धकाः धाइ।

गुगुलिं याना वसपोलं स्वंगू भवय् तृष्णा धका कयातःगु गमनयात मदयेक ल्हया बिज्यात, उकिं भवय् ल्हया बिज्याम्ह धकाः धायेमाथाय् भव शब्दं भकार, गमन शब्दं गकार वन्त शब्दं वकारयात तःहाकः यानाः कयाः भगवान् धकाः धाइ, गथे लोकय् मेहन (लिङ्ग)या, खालीया मालाया धकाः (ऽभजलङ्क ष्क ऽवब्जि) धायेमाथाय् मेखला जक धाइ।

१४५. वसपोलया थथे थुगु थुगु कारणं वसपोल भगवान् बुद्ध अर्हत् ... थुगु थुगु कारणं भगवान् खः धका बुद्धया गुणत अनुस्मरण याना न उगु इलय् राग प्रकटगु (चिल्लाय् दनावइगु, लिप्तगु) चित्त जुइ, न द्वेष प्रकटगु चित्त जुइ, न मोह प्रकटगु चित्त जुइ। उगु इलय् चित्त वया तथागतया कारणं तप्यंगु चित्तहे जुइ।^{१६३} थुकथं वया थथे रागादि प्रकट (लिप्त) जुइगुलिं अभावगु कारणं क्वचत्यलातःगु नीवरणम्ह, कर्मस्थानया अभिमुखय् तप्यंगु चित्तम्हसिया बुद्धगुणप्रति मन क्वछुका वितर्कविचारत उत्पन्न जुइ। बुद्धगुणय् अनुवितर्क व अनुविचार यायेवं प्रीति उत्पन्न जुइ। प्रीति मनम्हसिया प्रीति पदस्थानया नितिं प्रश्रद्धि जुइगुया नितिं कायिक मानसिक पीडा शान्त जुइ। पीडा शान्तम्हसिया कायिक व चैतसिक सुख नं उत्पन्न जुइ। सुख दुम्हसिया बुद्धया गुणारम्भणगु चित्त जुयाः चित्त समाधिस्थ जुइ धकाः छसिंकथं छगू क्षणय् ध्यानङ्गत उत्पन्न जुइ। बुद्ध गुणतय्गु गम्भीरताया कारणं थीथी प्रकारया गुण अनुस्मरणय् निर्णय याइगुलिं अर्पणा मेमेगुलिइ मथ्यंसे उपचारहे जक दुगु ध्यान प्राप्त जुइ। थ्व थुगु बुद्धगुण अनुस्मरणकथं उत्पन्न जूगु कारणं बुद्धानुस्मृति धका ल्याख्याइ।

थुगु बुद्धानुस्मृतिइ संलग्नम्ह भिक्षु शास्ताप्रति गौरव दुम्ह व हनावना दुम्ह जुइ, श्रद्धाया विपुलता, स्मृतिया विपुलता, प्रज्ञाया विपुलता व पुण्याया विपुलता नं प्राप्त जुइ, आपालं प्रीति प्रामोद्य दुम्ह जुइ, भय व ग्यापुगुयात सहयाइम्ह व दुःखायात सहयायेगु समर्थ दुम्ह जुइ, शास्ता नापं च्वनागु संज्ञा प्रतिलाभ जुइ। बुद्धानुस्मृतिद्वारा च्वनाच्चनिम्हसिया शरीर नं चैत्यया छेंथें पूजा याये त्वःगु जुइ। बुद्धभूमिइ चित्त क्वछुइ।

वया शिक्षाया उल्लंघन जुइगु वस्तु चुलावयेवं वयात शास्तायात खंम्हथें हिरी-ओतप्प प्रकट जुइ। च्वय्या उत्तमगु धर्मयात प्रतिवेध याना सिइके मफुसां सुगतिपरायण जुइ।

उकिंहे अप्रमाद जू बांलागु प्रज्ञादुम्ह।
थथे महानुभावगु बुद्धानुस्मृतिइ सदां॥

थ्व न्हापांगु बुद्धानुस्मृतिया विस्तृत खं जुल।

२. धर्मानुस्मृतिया खँ

१४६. धर्मानुस्मृतियात भाविता यायेगु इच्छाम्हं नं एकान्तगु थासय् वनाः याकःचा च्वनाः “भगवान् बुद्धया धर्म स्वाख्यात (बांलाक कनाबिज्यागु) खः, थनया थनसं खंकेफुगु (तत्काल फलदायक) खः, समयय् बिते मजुवं फल बिइगु (अकालिक) खः, वा, स्व धका थनहे क्यने ज्यूगु (थनहे स्वये फुगु, एहिपस्सिक) खः, ओपनेय्यिक (निर्वाणय् थ्यंका बिइगु) खः, विज्ञापिसं थःथम्हं प्रत्यय याना सिइकेमाःगु खः”^{१६४} धकाः थथे परियत्ति धर्म व गुथी लोकोत्तरया गुण अनुस्मरण यायेमाः।

१४७. स्वाख्यात धयागु थुगु शब्दय् परियत्तिधर्म नं संगृहीत जुइ, मेमेगुलिइ लोकोत्तर धर्म जकहे जुइ। अन परियत्तिधर्म न्हापां आदि, मध्य व अन्त्य तक कल्याण जुइगु कारणं अर्थ, व्यञ्जन सहित फुकय् परिपूर्ण परिशुद्ध

^{१६३} (अ० नि० ६.१०)

^{१६४} (अ० नि० ६.१०)

ब्रह्मचर्यया प्रकाशित याःगु कारणं स्वाख्यात खः। स्वाख्यात खः। गुगु भगवान् बुद्धं छपु जक नं गाथा देशना यानाबिज्यागु खः, उगु छचाखेरं बांलागु (सुन्दरगु) कारणं धर्मया न्हापांगु शब्दं आदिकल्याण खः, निगूगु व स्वंगूगु शब्दं मध्यकल्याण खः, लिपाया शब्दं अन्त्यकल्याण खः। निदान नापं छगू अनुसन्धि दुगु सूत्र आदिकल्याण खः, निगमन नापं अन्त्यकल्याण खः, ल्यंदुगु नापं मध्यकल्याण खः। थीथी अनुसन्धि दुगु सूत्र न्हापागु अनुसन्धिनापं आदिकल्याण खः, लिपायागु नापं अन्त्यकल्याण खः, ल्यंदुगु नापं मध्यकल्याण खः। यद्यपि निदान व उत्पत्ति सहितगु कारणं आदिकल्याण खः, विनित याये योग्यपि सत्त्वपिन्त अनुरूपकथं अर्थया विपरीत मज्जुगु व हेतु उदाहरणं युक्त जूगु कारणं मध्यकल्याण खः, न्यनिपिन्त श्रद्धा प्रतिलाभ याका बिइगुलिं व निगमन नापं अन्त्यकल्याण खः।

फुकं शासनधर्म थःत उपकारक जुइगु शीलं आदिकल्याण खः, समथ, विपश्यना, मार्ग, व फलं मध्यकल्याण खः, निर्वाणं अन्त्यकल्याण। अथवा शील व समाधिं आदिकल्याण खः, विपश्यना व मार्ग मध्यकल्याण, फल व निर्वाणं अन्त्यकल्याण। अथवा भगवान् बुद्ध सुबोधित जूगुलिं आदिकल्याण खः, धर्म सुधर्म जूगुलिं मध्यकल्याण, सङ्ग सुप्रतिपन्न जूगुलिं अन्त्यकल्याण। उगु धर्म न्यनाः सत्यतथ्यया नितिं प्रतिपन्नद्वारा, अभिसम्बोधिा प्राप्तिद्वारा आदिकल्याण खः, प्रत्येकबोधिद्वारा मध्यकल्याण, श्रावकबोधिद्वारा अन्त्यकल्याण।

वया न्यन्यं नीवरणयात क्वत्यःगुलिं व श्रवण याःगुलिं कल्याणहे हइ धयागु आदिकल्याण खः, आचरण यायां समथविपश्यना सुख कुबिइगुलिं व प्रतिपत्तिद्वारा नं कल्याण हइ धयागु मध्यकल्याण खः, अथे प्रतिपन्नम्ह प्रतिपत्तिफल्य क्वचायेवं उजागु भावयात कुबिइगुलिं प्रतिपत्तिफलं नं कल्याण हइ धयागु अन्त्यकल्याण धका थथे आदि, मध्य व अन्त्य तक कल्याण जुइगु कारणं स्वाख्यात खः।

भगवान् बुद्धं धर्मदेशना याना बिज्याज्यां, थ्व गुगु शासनब्रह्मचर्य व मार्गब्रह्मचर्ययात नं प्रकाश यानाबिज्याइ उगु थीथी नियमविधिकथं क्यनातल (प्रकट यानातल), उगु यथानुरूप अर्थसम्पत्तिकथं अर्थ सहितगु खः, व्यञ्जनसम्पत्तिकथं व्यञ्जन सहितगु खः। कनेगु (व्याख्या यायेगु), प्रकाश यायेगु, प्रकट यायेगु, विभाजन याना क्यनेगु, थुइका बिइगु, प्रज्ञप्त यायेगु शब्दअर्थया मेल जुइगुकथं अर्थ सहितगु खः, आखः, शब्द, व्यञ्जन, आकार, निरक्ति, निर्देश सम्पत्तिकथं व्यञ्जन सहितगु खः। अर्थया गम्भीरता व प्रतिवेधया गम्भीरताकथं अर्थ सहितगु खः, धर्मया गम्भीरता व देशनाया गम्भीरताकथं व्यञ्जन सहितगु खः। अर्थप्रतिभान प्रतिसम्भिदाया विषयकथं अर्थ सहितगु खः, धर्मनिरुक्तिप्रतिसम्भिदाया विषयकथं व्यञ्जन सहितगु खः। पण्डितपिसं सिइके बहःगु व परीक्षक जनपिन्त प्रसन्न याइगु धका अर्थ सहितगु खः, श्रद्धातये बहःगुकथं लोकजनपिन्त प्रसन्न याइगु धका व्यञ्जन सहितगु खः। गम्भीरगु अभिप्रायकथं अर्थ सहितगु खः, प्रकटगु शब्दकथं व्यञ्जन सहितगु खः। लिक् यंकेमाःगु अभावकथं व फुकं परिपूर्ण जूगुकथं दक्वं परिपूर्णगु खः। चिइका छ्वयेमाःगु अभावकथं व निर्दोषभावकथं परिशुद्धगु खः।

हाकनं प्रतिपत्तिद्वारा ज्ञानप्राप्ति प्रकट जुइगुकथं अर्थ सहितगु खः, परियत्तिद्वारा आगम प्रकट जुइगुकथं व्यञ्जन सहितगु खः, शीलादि न्यागू धर्मस्कन्धं युक्त जुइगुलिं दक्वं परिपूर्णगु खः, क्लेश रहित जुइगुलिं निःसरणया नितिं प्रवर्तित व लोकया आमिषयात मस्वइगुलिं परिशुद्ध जुइ धधागु थथे अर्थ, व्यञ्जन सहितगु दक्वं परिपूर्णगु परिशुद्धगु ब्रह्मचर्य प्रकाश यानाबिज्यागुलिं स्वाख्यात खः।

अर्थया विपर्यासया (उल्टाया) अभावकथं बांलाक कनातगुलिं स्वाख्यात खः। गथेकि अन्य तीर्थङ्करतयूगु धर्मया अर्थ विपर्यास जुइ, विघ्नकारक धका धाःगु धर्मया विघ्नकारकया अभाव जुइगुलिं खः, निर्वाणय् तक थ्यंका बिइ धकाः धाःगु धर्मया निर्वाणय् तक थ्यंका बिइगुया अभाव जुइगु कारणं खः। उकिं इपिं धर्मत दुख्यात धर्महे जुइ, न भगवान् बुद्धया धर्म अथे अर्थ विपर्यास जुइ। थुपिं धर्मत विघ्नकारक खः, थुपिं धर्मत निर्वाणय् तक थ्यंका बिइगु खः धकाः थथे धयाबिज्यागु धर्मया अथे जुइगु अभावं अतिक्रमणगुलिं खः। थथे न्हापां परियत्तिधर्म स्वाख्यात।

लोकोत्तरधर्मया जक निर्वाणया अनुरूपगु प्रतिपत्तिद्वारा प्रतिपदानुरूपगु निर्वाणयात कनाबिज्यागु कारणं स्वाख्यात खः। थथे धयाबिज्यात – “वसपोल भगवानं श्रावकपिन्त निर्वाणगामिनी प्रतिपदा बांलाक प्रज्ञप्त यानाबिज्यात, निर्वाण व प्रतिपदा नं मिले जुइगुकथं। गथेकि गङ्गाया लः यमुनानापं मिले जुइगु खः, संलग्न जुइगु खः, थथेहे बांलाक प्रज्ञप्त यानाबिज्यात, वसपोल भगवानं श्रावकपिन्त निर्वाणगामिनी प्रतिपदा निर्वाण व प्रतिपदा नं मिले जुइगुकथं।”^{१६५} थन आर्यमार्ग निगू अन्तयात त्वःताः (लिक मवंसे) मध्यम प्रतिपदा जुयाच्चंगुहे “मध्यम प्रतिपदा खः” धकाः कनाबिज्यागु

कारणं स्वाख्यात खः। श्रामण्यफलं क्लेशतयुत शान्त याइगुलिहे “क्लेशत शान्त जुइ” धकाः कनाबिज्यागु कारणं स्वाख्यात खः। निर्वाण शाश्वत, अमृत, त्राण, लेणादि स्वभाव दुगुलिहे शाश्वतादिया भावकथं कनाबिज्यागु कारणं स्वाख्यात धकाः थथे लोकोत्तरधर्म नं स्वाख्यात खः।

१४८. थनया थनसं खंकेफुगु (तत्काल फलदायक) (सांदृष्टिक, स्वयं खंकेफुगु) धयागु थन आर्यमार्ग न्हापां थःगु सन्तानय् रागादियात अभाव याइम्हं आर्यपुद्गलं स्वयं खंकेबहःगु धयागु थनया थनसं खंकेफुगु (तत्काल फलदायक) खः। थथे धयाबिज्यात – “ब्राह्मण, रागं सास्ती नयाच्चम्ह, चित्तयात त्वःपुयातम्ह रागीं थःत सास्ती यायेत स्वइ (बिचाः याइ), कतःपिन्त सास्ती यायेत नं स्वइ (बिचाः याइ), निखलयात नं सास्ती यायेत स्वइ (बिचाः याइ),। चैतसिक दुःख दौर्मनस्य अनुभव याइ। रागय् प्रहाण जुइधुंकेवं न थःत सास्ती यायेत स्वइ, न कतःपिन्त सास्ती यायेत स्वइ, न निखलयात सास्ती यायेत स्वइ, न चैतसिक दुःख दौर्मनस्य अनुभव याइ। थथे नं, ब्राह्मण, थनया थनसं खंकेफुगु (तत्काल फलदायक) धर्म जुइ”^{१६६} धका। यद्यपि गुथी लोकोत्तरधर्म नं गुगु गुगु प्राप्तम्ह जुइ, उगु उगुलिं कतःपिनिगु खँय् विश्वास याना वनेगुयात त्याग यानाः प्रतिवेक्षणज्ञानं स्वयं खंकेबहःगु धयागु थनया थनसं खंकेफुगु (तत्काल फलदायक) खः।

अथवा प्रशंसित दृष्टि संदृष्टि धाइ, संदृष्टिद्वारा त्याकिइ धयागु थनया थनसं खंकेफुगु (तत्काल फलदायक) खः। अथेहे थन आर्यमार्ग सम्प्रयुक्त जुइगुलिं, आर्यफल कारण जुइगुलिं, निर्वाण विषय जुइगुलिं संदृष्टिद्वारा क्लेशतयुत त्याकिइ। उकिं गथे रथं त्याकिइगुलिं रथिक (चालक) धाइ, थथे गुथी नं लोकोत्तरधर्म संदृष्टिद्वारा त्याकिगुलिं थनया थनसं खंकेफुगु (तत्काल फलदायक) खः।

अथवा दृष्ट (खं) धयागु दर्शनयात धाइ। दृष्टहे संदृष्ट खः, दर्शन धयागु अर्थ खः। संदृष्ट याये बहःगु धयागु थनया थनसं खंकेफुगु (सांदृष्टिक, तत्काल फलदायक) खः। लोकोत्तरधर्मयात भावनाया ज्ञानकथं (अभिसमयकथं) व साक्षात्कारया ज्ञानकथं खनेवंहे जक वृत्तया (संसार चक्रया) भययात लिं छवइ। उकिं गथे वस्तु त्वःम्हसित वस्त्रिक धाइ, थथे संदृष्ट याये बहःगु धयागु थनया थनसं खंकेफुगु (तत्काल फलदायक) धाइ।

१४९. थःत फल बिइगु कारणं उगु समय (काल) मखु, उकिं अकाल धाइ। अकालहे समयय् बिते मजूवं फल बिइगु (अकालिक) धाइ। न्यान्हु, न्हयन्हु आदि भेदगु समय बिका जक फल बिइगु मखु, थःत प्रवर्तितगु समनन्तरय्हे फल बिइगु खः धकाः धयातःगु जुयाच्चन। अथवा थःत फल बिइबलय् उत्कृष्टगु समय खः प्राप्त जुइगु खः, उकिं उगु कालिक खः। व छु खः ले? लौकिक कुशलधर्म खः। थुगु जक समनन्तरय् फल बिइगु कारणं कालिक मखु धका समयय् बिते मजूवं फल बिइगु (अकालिक) खः। थ्व मार्गयाहे कारणं धाःगु खः।

१५०. “वा, थुगु धर्मयात स्व” धकाः थथे उत्पत्ति जुयाच्चं गु “वा, स्व” विधिनियमकथं त्वःगु (योग्यगु) जुया वा, स्व धका थनहे क्यने ज्यूगु (थनहे स्वये फुगु, एहिपस्सिक) खः। छाया थ्व उगु विधि त्वःगु खः? विद्यमान जूगु कारणं व परिशुद्ध जूगु कारणं खः। खालीगु ल्हाःम्हूखय् हिरण्य वा लुं दु धकाः धाःसां नं “वा, थ्व स्वः” धकाः धाये फइमखु। छाया? अविद्यमानया कारणं। विद्यमानगु दिशा वा पिताब सौंदर्यभाव प्रकाश यायेत व चित्त लय्तायेकेत “वा, थ्व स्व” धकाः धाये फइमखु। यद्यपि घाँसं वा हःतय्सं त्वःपुइमाःगुहे जुइ। छाया? अपवित्र जूगु कारणं। थ्व गुथी नं लोकोत्तरधर्म स्वभाविकरूपहे विद्यमान सुपाँय् चिलावंगु आकाशय् परिपूर्णगु चन्द्रमण्डलथे व पण्डुकम्बल शिलासनय् तयातःगु जातिमणिथे परिशुद्धगु खः। उकिं विद्यमानया कारणं वा परिशुद्धया कारणं खः, स्व विधियात त्वःगुलिं थनहे क्यने ज्यूगु खः।

१५१. लिं यंके बहःगु जुया ओपनेय्यिक (निर्वाणय् थ्यंका बिइगु) धाइ। थ्व थन निश्चय यानातःगु खः, लिं यंकेगु उपनयन खः, च्यानाच्चं वस्त्र वा छुर्योयात उपेक्षा यानाः नं भावनाकथं थःगु चित्तय् लिं यंकेत त्वःगु जुयाः ओपनयिक खः। ओपनयिकहे ओपनेय्यिक (निर्वाणय् थ्यंका बिइगु) खः। थ्व संस्कृत लोकोत्तर धर्मय् स्वानाच्चनी।

असंस्कृत धर्मय् जक थःगु चित्तं लिं यंके त्वःगुलिं ओपनेय्यिक (निर्वाणय् थ्यंका बिइगु) खः। साक्षात्कार यायेगुकथं प्यपुना च्चनेत योग्यगु धयागु अर्थ खः।

अथवा निर्वाणया लिं यंकिइ धयागु आर्यमार्गया लिं यंकेबहःगु खः। साक्षात्कार यायेमागु लिं यंकेमाः धयागु निर्वाणफल धर्मया लिं यंके बहःगु खः। लिं यंके बहःगुहे ओपनेय्यिक (निर्वाणय् थ्यंका बिइगु) खः।

१५२. प्रत्यय याना सिङ्केमाः विज्ञपिसं धयागु फुकं उद्धटितज्ञ आदि विज्ञपिसं थःथःके सिङ्केमाः “जिं मार्ग भाविता यायेधुन, प्राप्त फल जुल, फुकं निरोधयात साक्षात्कार याना।” उपाध्यायं भाविता याःगु मार्ग नापं विहार याइम्ह शिष्या क्लेशत नाश जुइमखु, न व उगु फलसमापत्तिद्वारा सुखपूर्वक विहार याइ, उपाध्यायं साक्षात्कार याःगु निर्वाणयात वं (शिष्यं) साक्षात्कार याइमखु। उकिं थ्व मेपिनिगु छ्यनय् चंगु तिसार्थे स्वयेमज्यु, थःगु चित्तय्हे खंकेमाः (स्वयेमाः), विज्ञपिसं अनुभव यायेमाः धकाः धयातःगु जुयाच्चन। थ्व मूर्खतय्गु विषय मखु।

हानं स्वाख्यात थ्व धर्म खः। छाय्? सांदृष्टिकया कारणं। सांदृष्टिक, अकालिकया कारणं खः। समयय् बिते मजुवं फल बिइगु, एहिपस्सिकया (वा, स्वया) कारणं। गुम्ह थनहे क्यने ज्यूगु खः, उगु ओपनेय्यिक (निर्वाणय् थंका बिइगु) जुइ।

१५३. वया थथे स्वाख्यातादि भेदगु धर्मगुणय् अनुस्मरण यायेवं न उगु इलय् राग प्रकटगु (चिल्लाय् दंगु) चित्त जुइ। न द्वेष ... न मोह प्रकटगु चित्त जुइ। उगु इलय् वया चित्त धर्मया कारणं तप्यंगु चित्ते जुइ।^{१६७} न्हापा धयावयागु विधिकथंहे क्वत्यलातःगु नीवरणम्हसिया छगू क्षणय् ध्यानङ्गत उत्पन्न जुइ। धर्मगुणतय्गु गम्भीरताया कारणं थीथी प्रकारया गुण अनुस्मरणय् निर्णय याइगुलिं वा अर्पणा मेमेगुलिइ मथ्यंसे उपचार प्राप्तिगु ध्यान हे जक जुइ। थ्व थुगु धर्मगुणया अनुस्मरण यायेगुकथं उत्पन्न जूगु कारणं धर्मानुस्मृतिइहे गणना याइ।

थुगु धर्मानुस्मृतिइ कुतःयायेगुलिइ युक्तम्ह भिक्षु थथे ओपनेय्यिक (निर्वाणय् थंका बिइगु) थुगु अङ्गं युक्तम्ह धर्मया देशक शास्तायात न्हापा मखना, न आः थन बाहेक मेथाय् वसपोल भगवानं थथे धर्मगुण क्यनाबिज्यायेवंहे शास्ताप्रति गौरव दुम्ह व हनाबना दुम्ह जुइ। धर्मय् गौरव याना मन तइम्ह श्रद्धादि विपुलता प्राप्त जुइ, आपालं प्रीति प्रामोद्यम्ह जुइ, भय व ग्यानापुगुयात सहयाइम्ह जुइ, दुःखयात सहयायेगु समर्थ दुम्ह जुइ, धर्मद्वारा संवाससंज्ञा प्रतिलाभ जुइ, धर्मानुस्मृतिकथं च्चनीम्हसिया शरीर नं चैत्यया छेंथे पुजा यायेत योग्य जुइ, अनुत्तरगु धर्म प्राप्त यायेत चित्त क्वछुइ, शिक्षाया उल्लंघन जुइगु वस्तु चुलावयेवं वया धर्मया सुधर्मता स्मरण यायां हिरी-ओतप्प प्रकट जुइ। च्वय्या उत्तमगु धर्मयात प्रतिवेध याना सिङ्के मफुसां सुगतिपरायण जुइ।

उकिंहे अप्रमाद जू बांलागु प्रज्ञादुम्ह।
थथे महानुभावगु धर्मानुस्मृतिइ सदां॥

थ्व धर्मानुस्मृतिइ विस्तृत खं जुल।

३. सङ्गानुस्मृति खं

१५४. सङ्गानुस्मृति भाविता यायेगु इच्छाम्हं नं एकान्तगु थासय् वनाः याकःचा च्चनाः “भगवानया श्रावकसङ्घ सुप्रतिपन्न खः, तप्यंगु मार्गय् वंपिं (आचरण याःपिं) भगवानया श्रावकसङ्घ, न्यायया (निर्वाणया) आचरण याःपिं भगवानया श्रावकसङ्घ, उचितगु आचरण याःपिं भगवानया श्रावकसङ्घ, गुगु थ्व प्यंगू पुरुष युगल च्याम्ह पुरुष-पुद्गलपिं खः, थ्वसपोल भगवानया श्रावकसङ्घ आह्वान याये योग्यपिं, पाहुना याये योग्यपिं, दान याये योग्यपिं, ल्हा बिन्ति याये योग्यपिं, लोकया पुण्यक्षेत्ररूपी ज्वःमदुपिं खः”^{१६८} धकाः थथे आर्यसङ्घया गुणत अनुस्मरण यायेमाः।

१५५. अन सुप्रतिपन्न धयागु बांलाक आचरण याइपिं खः, सम्यक्प्रतिपदा, लिहाँ वयेम्बाःगु प्रतिपदा, अनुलोम प्रतिपदा, विरोध मजुइगु प्रतिपदा व धर्मानुधर्म प्रतिपदा आचरण याइपिं धका धयातःगु जुयाच्चन। भगवान् बुद्धया उपदेश व अनुशासनयात सत्कार पूर्वक न्यनिगुलिं श्रावकपिं खः। श्रावकपिनिगु सङ्घ श्रावकसङ्घ खः, समानगु शील व सम्यक्दृष्टि धका कयातःगु भावय् थ्यापिं श्रावकया समूह धयागु अर्थ खः। व गुगु सम्यक्प्रतिपदा खः तप्यंगु, बेमक्वःगु, चामतूगु व त्वःपुया मतःगु खः, आर्य व न्याय धका नं धाइ, त्वःगु कारणं नं उचितगु (सामीचि) धका नं काइ (ल्याय् खाइ)।

^{१६७} (अ० नि० ६.१०)

^{१६८} (अ० नि० ६.१०)

उकिं उगु प्रतिपन्नम्ह आर्यसङ्घ तप्यंगु मार्ग्य वंषिं (आचरण याःपिं), न्यायया आचरण याःपिं, उचितगु आचरण याःपिं धका नं धयातःगु खः।

थन गुपिं मार्गस्थपिं खः, इपिं सम्यक्प्रतिपत्तिद्वारा युक्त जुया सुप्रतिपन्नपिं खः। गुपिं फलस्थपिं खः, इपिं सम्यक्प्रतिपत्तिद्वारा प्राप्त यायेमाःगुयात प्राप्त यायेधुंकूगु कारणं अतीत प्रतिपदाया कारणं सुप्रतिपन्नपिं धकाः सिङ्केमाः।

हानं स्वाख्यातगु धर्मविनयय् गथे स्यनातःगु खः, उगु अनुसारं आचरण याःगु कारणं नं व परिशुद्धगु मार्ग्य (प्रतिपदाय्) प्रतिपन्न जूगु कारणं सुप्रतिपन्न खः।

निगू अन्तया लिक मवंसे मध्यम प्रतिपदाय् प्रतिपन्न जूगु कारणं व काय, वाक् व मनया तमप्यंगु, बेक्वःगु, चातूगु व त्वःपुया तःगु दोषयात प्रहाण यायेत प्रतिपन्न जूगु कारणं व तप्यंगु आचरण याःगु कारणं व तप्यंगु मार्ग्य वंषिं (आचरण याःपिं) खः।

न्याययात निर्वाण धाइ। उगुया नितिं प्रतिपन्न जूगु कारणं न्यायया आचरण याःपिं खः।

गथे प्रतिपन्नगु सामीचि (आदर सत्कार व सेवाटहल यायेगु) प्रतिपन्न यायेगु योग्य जुइ, अथेहे प्रतिपन्न जूगु कारणं उचित आचरण याःपिं (सामीचि प्रतिपन्न) खः।

१५६. गुगु थ्व धयागु गुगु थुपिं। प्यंगू पुरुष युगल धयागु युगलकथं न्हापांगु मार्गस्थ व फलस्थ याना थुगु छगू युगल धका थथे प्यंगू पुरुष युगल जुइ। च्याम्ह पुरुष-पुद्गलपिं खः धकाः पुरुष युगलकथं छम्ह न्हापांगु मार्गस्थ छम्ह फलस्थ याना थुगु नियमकथं च्याम्ह पुरुष-पुद्गलपिं जुइ। थन पुरुष वा व्यक्ति धयागु छगूहे अर्थया थुपिं शब्दत खः। थ्व विनीत याये योग्यपिं व्यक्तिपिनिगु अनुसारं धाःगु खः। थ्वसपोल भगवानया श्रावकसङ्घ खः धयागु गुपिं थ्व युगलकथं प्यंगू पुरुष युगल खः, छम्ह छम्ह याना च्याम्ह पुरुष-पुद्गलपिं खः, थ्वसपोल भगवानया श्रावकसङ्घ, आह्वान याये योग्यपिं धकाः आदिपिन्त हयाः (बिज्याका) पूजा याये योग्यपिं जुया आहुना (आह्वान यायेगु) खः, तापाकनिसे बिज्याका शीलवान्पिन्त दान बिइमाः धयागु अर्थ खः। प्यंगू प्रत्ययया थुगु अर्थ खः। उगु आह्वानयात प्रतिग्रहण यायेगुलिइ युक्तपिं व उगुयात महान् फल दयेका बिइगु कारणं आह्वान याये योग्यपिं खः।

अथवा तापाकं निसैं वयाः फुक सम्पत्ति नं थन पूजा याये योग्यपिं जुया आह्वानीय खः। शक्रादिपिसं नं आह्वान यायेत त्वःगु (योग्यगु) जुया आह्वानीय खः। गुगु थ्व ब्राह्मणपिनिगु आह्वानीय धयागु अग्नि खः, गन पूजा यायेवं महान्फल जुइ धयागु इमिगु मत खः। यदि पूजा यातधाःसा महान्फलया नितिं आह्वानीय जुइ, सङ्घहे आह्वानीय खः। सङ्घय् पूजा याःसा महत्फल जुइ। थथे धयाबिज्यात -

“गुम्हसिनं सछिदं तक वनय् अग्नि होत्र याःसां।

थःत भाविता याम्ह छम्हसित जक पलख पूजा यात धाःसा।

उगुहे पूजा यायेगु उत्तम खः, गुगु अग्नि होत्र यायेगु स्वया नं।।” १६९

उगु थ्व निकायया दुने आह्वानीय धयागु शब्द खः, थन आह्वान याये योग्यपिं धयागु थुगु शब्दया अर्थकथं छगू खः। व्यञ्जनकथं थन छुं भतिचा जक फरक जूगु खः। थथे आह्वान याये योग्यपिं खः।

पाहुना याये योग्यपिं धयागु थन दिशाविदिशां वःपिं थःथिति पासापिन्त प्रिय मनापगु सत्कारद्वारा तयार यानातःगु आगन्तुक दानयात पाहुना वःपिं। उगुयात नं छखेतयाः उजागु उपिं पाहुना सत्कार यायेगु वस्तुत सङ्घयातहे बिइगु उचित जुइ, सङ्घहे उगु ग्रहण याये त्वःपिं जुइ। सङ्घ समानपिं पाहुना याये त्वःपिं मदु। थ्व अथे छगू बुद्धान्तरय् जक खने दइ, त्वाकःबुक मज्जुगु व प्रिय मनाप याइगु धर्म युक्तगु खः।

थथे पाहुनायात बिइगु मिले जुयाच्चंगु व पाहुनायात प्रतिग्रहण यायेत त्वःगु जुया पाहुना याये योग्यपिं खः। गुपिनिगु पाहुनीय (पाहवनीय) धका पालिइ वयाच्चंगु खः, इमिगु गुगुलिं सङ्घयात न्हापालाक याये त्वःगु खः, उकिं दकले न्हापालाक हयाः (बिज्याका) थन पूजा याये योग्यपिं जुया पाहवनीय खः। सर्वप्रकारं आह्वान याये योग्यपिं जुया पाहवनीय खः। उकिंहे थ्व थन उगु अर्थकथं पाहुना याये योग्यपिं धकाः धाइ।

दक्षिणा धयागु परलोकया विश्वास यानाः बिइमाःगु दानयात धाइ। उगु दक्षिणा योग्यगु जुइ, गुगु दक्षिणाद्वारा हित जुइ, महानुफल दयेका बिइयानितिं विशुद्ध याइ धयागु उगु कारणं दान याये योग्यपिं खः।

निपा ल्हाः छ्यनय् तयाः सर्व लोकजनं याइगु ल्हा ज्वलपा याये त्वःगु (योग्यगु) जुया ल्हा बिन्ति याये योग्यपिं खः।

ज्वः मदुगु लोकया पुण्यक्षेत्ररूपी धयागु प्त सर्वलोकयात असदृश पुण्य वृद्धि जुइगु थाय् खः। गथेकि जुजु वा मन्त्रीया सालि-वा वा छ्वः बुयावइगु थाय् यात जुजुया सालिबुं (बारी), जुजुया छ्वबुं (बाली) धकाः धाइ, थथे सङ्ग सर्वलोकया पुण्य वृद्धि यानाबिइगु थाय् धाइ। सङ्गया आधारं हे लोकयात थीथी प्रकारया हित, सुख दयेकाबिइगु पुण्यत वृद्धि जुइ। उकिं सङ्ग ज्वःमदुगु लोकया पुण्यक्षेत्ररूपी बुं खः।

१५७. थथे सुप्रतिपन्नतादि भेदगु सङ्गुणत अनुस्मरण यायेवं न उगु इलय् राग प्रकटगु चित्त जुइ। न द्वेष ... न मोह प्रकटगु चित्त जुइ। उगु इलय् चित्त वया सङ्गया कारणं तय्यंगु चित्तहे जुइ।^{१७०} न्हापा धयावयागु विधिकथंहे क्वत्यलातःगु नीवरणम्हसिया छगू क्षणय् ध्यानङ्गत उत्पन्न जुइ। सङ्गुणया गम्भीरताया कारणं थीथी प्रकारया गुण अनुस्मरणय् निर्णय याइगुलिं वा अर्पणा मेमेगुलिइ मथ्यंसे उपचारहे जक थ्यनीगु ध्यान जुइ। थ्व थुगु सङ्गुणानुस्मरणकथं उत्पन्न जूगु कारणं सङ्गानुस्मृति धका हे गणना याइ।

थुगु सङ्गानुस्मृतियात कुतःयायेगुलिइ युक्तम्ह भिक्षु सङ्गयाप्रति गौरव दुम्ह व हनावना दुम्ह जुइ। श्रद्धादि विपुलता प्राप्त जुइ, आपालं प्रीति प्रामोद्यम्ह जुइ, भय व ग्यानापुगुयात सहयाइम्ह जुइ, दुःखयात सहयायेगु समर्थ दुम्ह जुइ, सङ्गनापं सहवास यानागु संज्ञा प्रतिलाभ जुइ। सङ्गुणानुस्मृतिद्वारा च्वनीम्हसिया शरीर उपोसथागारय् मुंवाय्च्वंपिं सङ्गयातहे पुजा यायेत योग्य जुइ, सङ्गुण प्राप्तिया नितिं चित्त क्वछुइ, शिक्षाया उल्लंघन जुइगु वस्तु चुलावयेवं वया न्हाःने सङ्गयात खंगुथें हिरी-ओतप्प प्रकट जुइ, च्वय्या उत्तमगु धर्मयात प्रतिवेध याना सिइके मफुसा सुगतिपरायण जुइ।

उकिंहे अप्रमाद जू बांलागु प्रज्ञादुम्ह।
थथे महानुभावगु सङ्गानुस्मृतिइ सदां॥

थ्व सङ्गानुस्मृतिइ विस्तृत खं जुल।

४. शीलानुस्मृति खं

१५८. शीलानुस्मृतियात भावना यायेगु इच्छाम्हं एकान्तगु थासय् वनाः याकःचा च्वनाः “अहो, धार्थे जिगु शीलत त्वःमधुगु, हःमगंगु, च्याः च्याः मथाःगु व डाग मथाःगु खः, स्वाधीन (संघर्ष) याःगु, विज्ञजनं प्रशंसा याःगु, अपरामृष्टगु व समाधि दयेका बिइगु खः”^{१७१} धकाः थथे त्वःमधूगु आदि गुणकथं थःगु शीलत अनुस्मरण यायेमाः। इपिं शीलत गृहस्थी गृहस्थ शीलत, प्रव्रजितं प्रव्रजित शीलत।

गृहस्थ शीलत वा प्रव्रजित शीलत जूसां, गुगु आदिइ वा अन्तय् छगू नं त्वःमधूगु खः, इपिं कापःया सिथय् गूगुथें मज्जुगु धयागु अखण्डितगु खः। गुगुया बिचय् च्वंगु छगू नं त्वःमधूगु खः, इपिं बिचय् सुया ह्खनातःगु कापःथें हःमगंगु धयागु प्वाःमगंगु खः। गुगुया छसिकथं निगू वा स्वंगू त्वःमधूगु खः, इपिं जनफातय् वा प्वाथय् ताहाकःगु चाकःलाःगु आदि थासय् मिले मज्जुगु हाकूगु व ह्याउंगु आदि मेमेगु शरीरया वर्ण रङ्ग दनाच्वंम्ह सायातथें रङ्गीचङ्गी मज्जुगु धयागु असबल खः। गुगुया अनन्तरय् त्वःमधूगु खः, इपिं फरक फरक फुतिं विचित्रम्ह सायातथें रङ्गविङ्गी मज्जुगु अकम्मास (कल्पष) खः। अथवा साधारणरूपं फुकं न्हय्थी मैथुननापं स्वापु दुगु व क्रोध, उपनाह (वैरीभाव) आदि मभिंगु धर्मद्वारा सास्ति मनःगु कारणं त्वःमधुलिगु खः, हःमगंगु, च्याः च्याः मथाःगु व डाग मथाःगु खः। उपिं हे तृष्णारूपी दासतां मुक्त यानाः संघर्ष (स्वाधीन) याःगुलिं खः। बुद्ध आदि विज्ञजनपिसं प्रशंसा यानातःगुलिं विज्ञजनं प्रशंसा याःगु खः। तृष्णा व दृष्टिद्वारा छुं छगूलिं नं अपरामृष्ट जूगुलिं थ्व छंगु शीलय् दोष खः धकाः थथे परामर्श याये मफइगु कारणं

^{१७०} (अ० नि० ६.१०)

^{१७१} (अ० नि० ६.१०)

अपरामृष्टगु खः। उपचार समाधि वा अर्पणा समाधि अथवा मार्ग समाधि व फल समाधियात नं दयेका बिइगु धयागु समाधि दयेका बिइगु खः।

१५९. थथे त्वःमधूगु आदि गुणकथं थःगु शीलत अनुस्मरण यायेवं न वया उगु इलय् राग प्रकटगु चित्त जुइ। न द्वेष ... न मोह प्रकटगु चित्त जुइ। उगु इलय् चित्त वया शीलया कारणं तप्यंगु चित्तहे जुइ धकाः न्हापा धयावयागु विधिकथंहे क्वत्यलातःगु नीवरणम्हसिया छगू क्षण्य् ध्यानङ्गत उत्पन्न जुइ। शीलगुणतय्गु गम्भीरताया कारणं थीथी प्रकारया गुण अनुस्मरण्य् निर्णय याइगुलिं वा अर्पणा मेमेगुलिइ मथ्यंसे उपचारहे जक प्राप्तिगु ध्यान जुइ। थ्व थुगु शीलगुण अनुस्मरणकथं उत्पन्न जूगु कारणं शीलानुस्मृति धकाःहे गणना याइ।

थुगु शीलानुस्मृतियात कृतःयायेगुलिइ युक्तम्ह भिक्षु शिक्षापदय् गौरव दुम्ह जुइ, त्वःगु स्वभाव दुम्ह जुइ, खँलाबला यायेगुलिइ अप्रमाद जुइ, थःत निन्दादि याइगु भयं रहितम्ह जुइ, भतिचा जकगु दोषय् नं भय खंम्ह जुइ, श्रद्धादि विपुलता प्राप्त जुइ, आपालं प्रीति प्रामोद्य दुम्ह जुइ। च्वय्या उत्तमगु धर्मयात प्रतिवेध याना सिइके मफुसा सुगतिपरायण जुइ।

उकिंहे अप्रमाद जू बांलागु प्रज्ञादुम्ह।
थथे महानुभावगु शीलानुस्मृतिइ सदां॥

थ्व शीलानुस्मृतिइविस्तृत खँ जुल।

५. त्यागानुस्मृतिया खँ

१६०. त्यागानुस्मृतियात भावना यायेगु इच्छाम्हं प्रकृतिरूपं नित्यकथं दान बिइगु व विभाजन यायेगु वा त्याग यायेगुलिइ अधिमुक्त जुयाः च्वनेमाः जुइमाः। अथवा भावनायात आरम्भ याइम्हं थनिनिसैं प्रतिग्राहक दत्त धाःसा छपे जा नं दान मब्यूसे जिं नये मखु धकाः समादान यायेगु यानाः उगु दिनय् विशिष्ट गुण दुपिं प्रतिग्राहकपिन्त थःगु क्षमता व बलानुसार दान बियाः अन निमित्त कयाः (ग्रहण याना) एकान्तगु थासय् वनाः याकःचा च्वनाः “धार्थे जित लाभ जुल, धार्थे जित शुभलाभ जुल, गुगु जिं मात्सर्य मलं (नुगःस्यागु खितिं) लिप्त जुयाच्चं पिं प्रजापिन्त मात्सर्य मलं रहितगु चित्तं मुक्त त्यागी जुया, ल्हाः चकंका दान बिइगुलिइ लगे जुया याचकत चुलायेवं दान बिइगु व विभाजन यायेगुलिइ लय्ताया दान यानाच्वना” धकाः थथे मात्सर्य मलं रहितगु आदि गुणकथं थःगु त्यागय् अनुस्मरण यायेमाः।

अन धार्थे जित लाभ जुल धयागु जित धार्थे लाभ जुल, गुगु थुपिं “आयुयात बियाः निश्चय नं दिव्य वा मनुष्यया आयुया भागी जुये”^{१७२} थथे नं, “बिइवं यःम्ह जुइ आपासिनं भजे याइ”^{१७३} थथे नं, “बियाः यःम्ह जुइ, सत्पुरुषपिनिगु धर्मय् जुइवं”^{१७४} थथे आदि नयकथं भगवान् बुद्धं दायकया लाभयात बांलाक वर्णन याना बिज्यात, इपिं जित अवश्य नं लाभ जुइ धयागु अभिप्राय खः। धार्थे जित शुभलाभ जुल गुगु जित थ्व शासनय् मनुष्यत्व प्राप्त जूगु खः, उगु धार्थे जित शुभलाभ जुल। छाय्? गुगु जिं मात्सर्य मलं (नुगःस्यागु खितिं) लिप्त जुयाच्चं पिं प्रजापिन्त ... दान बिइगु व विभाजन यायेगुलिइ लय्ताया।

अन मात्सर्य मलं (नुगःस्यागु खितिं) लिप्त जुयाच्चंगु धयागु मात्सर्य मलं अभिभूत जुयाच्चंगुलिं खः। प्रजापिन्त धयागु थःगु कर्मानुसार उत्पन्न जुइपिं सत्त्वपिं धाइ। उकिं थःगु सम्पत्तियात कतपिनिगु साधारणभाव जुइगुयात सहायायेगु लक्षणद्वारा चित्तया प्रभास्वरभावयात दुषित याइगु मभिं (हाकूगु) धर्मय् छुं छगू मेगु मात्सर्य मलं अभिभूत जुयाच्चं पिं सत्त्वपिनिप्रति धयागु थ्व थन अर्थ खः। मात्सर्य मलं रहितगु धयागु छुं छगू नं राग, द्वेषादि मलतय्गु मात्सर्यया रहित जूगु कारणं मात्सर्य मलं रहितगु खः। चित्तं विहार याये धयागु च्वय् धयावयागु प्रकारगु चित्त जुयाः च्वनाच्वने धयागु अर्थ खः। सूत्रतय्के जक महानामसक्कया स्रोतापन्न जुइवं निश्चय विहारयात न्यनेवं निश्चय विहारकथं देशना याना बिज्यागु कारणं छुं दुनेहे च्वने धकाः धाःगु खः। अन (रागादि मलयात) त्याका च्वनाच्वने धयागु अर्थ खः।

^{१७२} (अ० नि० ५.३७)

^{१७३} (अ० नि० ५.३४)

^{१७४} (अ० नि० ५.३५)

मुक्त त्यागी जुया धयागु विशिष्ट त्याग खः। ल्हाः चकंका धयागु परिशुद्धगु ल्हा खः। सत्कार पूर्वक थःपिनिगु ल्हातं बिइगु वस्तुत बिइगु सदां यचुक सिलातःगु ल्हा दुम्ह धकाःहे धयातःगु जुयाच्चन। त्याग यायेगुलिइ लगे जूम्ह (लय्ताम्ह) धयागु त्वःतेगु परित्याग यायेगु खः, परित्याग धयागु अर्थ खः। उगु त्याग यायेगुलिइ निरन्तररूपं जुयाच्चनेगुकथं लय्ताम्ह धयागु दान बिइगुलिइ लगे जूम्ह (लय्ताम्ह) खः। याचकत चुलायेवं धयागु गुगु गुगु कतपिसं फ्वनाच्चनी, उगु उगु दान बिइगुकथं याचकत चुलाइगु धयागु अर्थ खः। याजया योग (स्वापु) धका नं ब्वनेगु याः। यज (पूजा) धका कयातःगु याजं युक्तगु धयागु अर्थ खः। दान बिइगु व विभाजन यायेगुलिइ लय्ताया वा दान बिइगु व विभाजन यायेगुलिइ लय्ताम्ह खः। जिं दान बिइ, थःम्हं परिभोग यायेमाःसांनं विभाजन याये (इना बिइ), थन थुपिं निगूलिइ लगे जुइ धका थथे अनुस्मरण याइ धयागु अर्थ खः।

१६१. वया थथे मात्सर्य मलं रहितगु आदि गुणकथं थःगु त्यागया अनुस्मरण यायेवं न उगु इलय् राग प्रकटगु चित्त जुइ। न द्वेष ... न मोह प्रकटगु चित्त जुइ। उगु इलय् चित्त वया त्यागया कारणं तप्यंगु चित्तहे जुइ।^{१७५} न्हापा धयावयागु विधिकथंहे क्वत्यलातःगु नीवरणम्हसिया छगू क्षणय् ध्यानङ्गत उत्पन्न जुइ। त्यागगुणतय्गु गम्भीरताया कारणं थीथी प्रकारया त्यागगुणतय्गु अनुस्मरणय् प्यपुना लगे जुयाच्चंगु कारणं अर्पणा मेमेगुलिइ मथ्यंसे उपचारहे जक थ्यंगु ध्यान जुइ। थ्व थुगु त्यागानुस्मरणकथं उत्पन्न जूगु कारणं त्यागानुस्मृति धका हे ल्याख्याइ।

थुगु त्यागानुस्मृतियात कृतःयायेगुलिइ युक्तम्ह भिक्षु अधिक मात्रानुसार त्याग यायेगुलिइ प्यपुंम्ह जुइ, लोभ रहितगु चित्तम्ह जुइ, मैत्रीकथं वनीम्ह जुइ, निर्भीक, आपालं प्रीतिं प्रमुदित जुइ, च्वय्या उत्तमगु धर्मयात प्रतिवेध याना सिइके मफुसा सुगतिपरायण जुइ।

उकिंहे अप्रमाद जू बांलागु प्रज्ञादुम्ह।
थथे महानुभावगु त्यागानुस्मृतिइ सदां॥

थ्व त्यागानुस्मृतिइ विस्तृत खँ खः।

६. देवतानुस्मृतिया खँ

१६२. देवतानुस्मृतियात भावना यायेगु इच्छाम्हं आर्यमार्गकथं उत्पन्न जूगु श्रद्धादि गुणं युक्तम्ह जुइमाः। अनंलि एकान्तगु थासय् वनाः याकःचा च्वनाः “चातुर्महाराजिक देवतापिं दु, तावतिसं देवतापिं दु, यामा, तुषिता, निर्माणरति, परनिर्मित वशवर्ती, ब्रह्मकायिक देवतापिं दु, उगुया नं च्वेयापिं देवतापिं दु, गुगु प्रकारया श्रद्धाद्वारा सम्पन्नपिं इपिं देवतापिं थनं च्युत जुया अन उत्पन्न जुल, जिके नं उजागु श्रद्धा दयाच्चन। गुगु प्रकारया शीलं। गुगु प्रकारया श्रुतं। गुगु प्रकारया त्यागं। गुगु प्रकारया प्रज्ञां सम्पन्नपिं इपिं देवतापिं थनं च्युत जुया अन उत्पन्न जुल, जिके नं उजागु प्रज्ञा दयाच्चन”^{१७६} धकाः थथे देवतापिं साक्षीस्थानय् तयाः थःगु श्रद्धादि गुणत अनुस्मरण यायेमाः।

सूत्रय् जक महानाम, गुगु इलय् आर्यश्रावक थःगु वा इपिं देवतापिनिगु श्रद्धा, शील, श्रुत, त्याग व प्रज्ञायात नं अनुस्मरण याइ, न वया उगु इलय् राग प्रकटगु चित्त जुइ धका धाःगु खः। छु नं धयातःगु खः, अले इपिं साक्षीस्थानय् तयेमाःपिं देवतापिन्त थःगु श्रद्धादिद्वारा समान गुण क्यनेत धाःगु धकाः सिइकेमाः। अर्थकथाय् देवतापिं साक्षीस्थानय् तयाः थःगु गुणत अनुस्मरण याइ धयागु क्वातुक धयातःगु खः।

१६३. उकिं न्हाःहे देवतापिनिगु गुणत अनुस्मरण याना लिपा थःगु विद्यमान श्रद्धादि गुणत अनुस्मरण यायेवं वया अइक न उगु इलय् राग प्रकटगु चित्त जुइ। न द्वेष ... न मोह प्रकटगु चित्त जुइ, उगु इलय् वया चित्त देवताया कारणं तप्यंगु चित्तहे जुइ।^{१७७} न्हापा धयावयागु विधिकथंहे क्वत्यलातःगु नीवरणम्हसिया छगू क्षणय् ध्यानङ्गत उत्पन्न जुइ। श्रद्धादि गुणतय्गु गम्भीरताया कारणं थीथी प्रकारया गुण अनुस्मरणय् निर्णय याइगुलिं वा अर्पणा मेमेगुलिइ मथ्यंसे उपचारहे जक थ्यंगु ध्यान जुइ। थ्व थुगु देवतापिनिगु गुण समानगु श्रद्धादि गुण अनुस्मरण यायेगुकथं देवतानुस्मृति धकाःहे गणना याइ।

^{१७५} (अ० नि० ५.१०)

^{१७६} (अ० नि० ६.१०)

^{१७७} (अ० नि० ६.१०)

थुगु देवतानुस्मृतियात कुतःयायेगुलिइ युक्तम्ह भिक्षु देवतापिनि देवतापिनिगु यःम्ह जुइ, मनय् संम्ह जुइ, अधिक मात्रानुसार श्रद्धादि विपुलता प्राप्त जुइ, आपालं प्रीति प्रामोद्यम्ह जुया च्वनाच्वनिइ। च्वय्या उत्तमगु धर्मयात प्रतिवेध याना सिइके मफुसा सुगतिपरायण जुइ।

उकिंहे अप्रमाद जू बांलागु प्रज्ञादुम्ह।
थथे महानुभावगु देवतानुस्मृतिइ सदां॥

श्व देवतानुस्मृतिइ विस्तृत खं खः।

पकिण्णककथा (प्रकीर्णकया खं)

१६४. गुगु थुमिगु विस्तृत देशनाय् “तथागतया कारणं उगु इलय् वया चित्त तप्यंगुहे जुइ” धका आदि धयाः बिज्याना “महानाम, तप्यंगु चित्त दुम्ह आर्यश्रावकयात अर्थवेद प्राप्त जुइ धर्मवेद प्राप्त जुइ, धर्म संयुक्तगु प्रामोद्य प्राप्त जुइ, प्रमुदितम्हसिया प्रीति उत्पन्न जुइ”^{१७८} धकाः धयातःगु खः, अन ‘थथे नं वसपोल भगवान् खः’ धका आदितय्गु अर्थया आधारं उत्पन्न जूगु सन्तुष्टयात कया अर्थवेद प्राप्त जुइ धकाः धाःगु खः। पालिया (धर्मया) आधारं उत्पन्न जूगु सन्तुष्टयात कया धर्मवेद प्राप्त जुइ। निगूया अनुसारं धर्म संयुक्तगु प्रामोद्य प्राप्त जुइ धकाः धाःगु सिइकेमाः।

गुगु देवतानुस्मृतिइ देवतापिनिगु कारणं धकाः धयातःगु खः, उगु न्ह्यःहे देवतापिनिगु कारणय् उत्पन्न जूगु चित्त अनुसारं देवतापिनिगु गुण समानगु वा देवताया भाव दयेका बिइगु गुणतय्गु कारणय् उत्पन्न जूगु चित्त अनुसारं धाःगु धकाः सिइकेमाः।

१६५. थुपिं अनुस्मृति आर्यश्रावकपिन्तहे जक सिद्ध जुइ। इमित जक बुद्ध, धर्म व सङ्गगुणत प्रकट जुइ। इपिं अखण्डितगु शीलादि गुणं, मात्सर्य मलं रहितगु त्यागं, महानुभाव देवतापिनिगु गुण समानगु श्रद्धादि गुणं सम्पन्नपिं खः। महानाम सूत्रय्^{१७९} जक स्रोतापन्नया निश्चयविहारयात न्यनेवं भगवान् बुद्धं स्रोतापन्नया निश्चयविहार क्यना बिज्यायेत हे जक थुपिं विस्तृतं कना बिज्यागु खः।

गेधसूत्रय् नं “भिक्षुपिं, थन आर्यश्रावकं तथागतयात अनुस्मरण याइ, थथे नं वसपोल भगवान् ... वया उगु इलय् तप्यंगु चित्तहे जुइ, लोभं पिहाँ वइ, मुक्त जुइ, दनी।

भिक्षुपिं, गेध (लोभ) धयागु थुपिं न्यागू कामगुणया अभिप्राय खः। भिक्षुपिं, थुगु नं आरम्भण यानाः थथे गुलिं गुलिं सत्त्वपिं विशुद्ध जुइ”^{१८०} धकाः थथे आर्यश्रावकया अनुस्मृतिकथं चित्त विशुद्ध यानाः च्वय्या परमार्थ विशुद्धि प्राप्ति या नितिं कना बिज्यात।

आयुष्मान् महाकात्यायनं देशना याःगु सम्बाधोकास सूत्रय् नं “आवुसो, आश्चर्य खः, आवुसो, अद्भुत खः, गुगु श्व वसपोल भगवान् अर्हत् सम्यक्सम्बुद्धं सिइका (स्यूम्ह), खंका सत्त्वपिनिगु बाधाया अवकाश प्राप्त जुइगु विशुद्धि जुइया नितिं ... निर्वाण साक्षात्कार यायेत गुगु श्व व अनुस्मृति स्थानत खः। छु छु खुगू? थन आवुस, आर्यश्रावकं तथागतयात अनुस्मरण याइ ... थथे गुलिं गुलिं सत्त्वपिं विशुद्धि धर्मपिं जुइ”^{१८१} धकाः थथे आर्यश्रावकयाहे परमार्थ विशुद्धि धर्मया नितिं अवकाश प्राप्त यायेगुकथं कना बिज्यात।

उपोसथ सूत्रय् नं “विशाखा, गथे आर्य उपोसथ जुइ? विशाखा, उपक्लिष्टगु (दुषितगु) चित्तयात उपक्रमं विशुद्ध याइगु जुइ। गथे, विशाखा, उपक्लिष्टगु चित्तयात उपक्रमं विशुद्ध याइगु जुइ? थन, विशाखा, आर्यश्रावक तथागतयात अनुस्मरण याइ”^{१८२} धकाः थथे आर्यश्रावकयाहे उपोसथय् च्वना चित्तया विशुद्ध यायेगु कर्मस्थानकथं उपोसथया महानुफलया भाव क्यनेत कना बिज्यात।

^{१७८} (अ० नि० ६.१०)

^{१७९} (अ० नि० ६.१०)

^{१८०} (अ० नि० ६.२५)

^{१८१} (अ० नि० ६.२६)

^{१८२} (अ० नि० ३.७१)

भिंछगूगु निपातय् नं “महानाम, श्रद्धावान् लय्ताकीम्ह (आराधक) जुइ, श्रद्धा मदुम्ह मखु। उत्साहितम्ह, स्मृति प्रकटम्ह, समाहितम्ह, प्रज्ञावान्, महानाम, लय्ताकीम्ह जुइ, प्रज्ञा मदुम्ह मखु। महानाम, छ थुपिं न्यागू धर्मय् प्रतिष्ठित जुयाः च्वय्या धर्मय् भाविता या। महानाम, थन छं तथागतयात अनुस्मरण या, थथे नं वसपोल भगवान् खः”^{१८३} धकाः थथे आर्यश्रावकयाहे “उपिं विहार मध्यय्, भन्ते, जिपिं थीथी विहारं विहार यानाच्चना, गुगु विहारं विहार यायेमाः?” धकाः न्यंगुयात विहार क्यनेया नितिं कना बिज्यात।

१६६. थथे जूसानं परिशुद्ध शीलादि गुणं युक्तम्ह पृथग्जनं नं मनन यायेमाः। अनुश्रवकथं नं बुद्धादिपिनिगु गुणत अनुस्मरण यायेवं चित्त प्रसन्नहे जुइ। गुगुया आनुभावं नीवरणत हटे यानाः अधिक प्रमुदितम्हं विपश्यना शुरुयाना कटअन्धकारवासी फुस्सदेव स्थविरंथे अर्हतत्त्व नं साक्षात्कार यायेफु।

उम्ह आयुष्मानं धार्थे मारं निर्माण याःगु बुद्धरूपयात खनाः “श्व न्हापां राग, द्वेष व मोहं युक्तगु कचन्नमयकयजय थथे शोभा दु, गथे जुया भगवान् बुद्ध शोभा मदइ, वसपोल फुक राग, द्वेष व मोह मदुम्ह खः” धकाः बुद्धारम्भणय् प्रीतियात प्रतिलाभ जुयाः विपश्यना वृद्धि यानाः अर्हतत्त्व प्राप्त जुल।

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्गय् समाधिभावनाया भागय् खुगू अनुस्मृति निर्देश धयागु न्हय्गूगु परिच्छेद क्वचाल।

८. अनुस्मृतिकम्पद्धाननिदेशो (अनुस्मृति कर्मस्थान निर्देश)

मरणस्मृतिकथा (मरणानुस्मृतिया खँ)

१६७. आः थनं अनन्तरय् मरणस्मृति भावना निर्देश छसिंकथं थ्यन। अन मरण धयागु छगू भवय् दुध्यागु जीवितेन्द्रियया उपच्छेद जुइगु (त्वाःदलिइगु) खः। गुगु थ्व अर्हन्तपिनिगु संसारचक्र दुःख धका कयातःगु समच्छेद मरण खः, संस्कारया क्षण भङ्ग जुइगु धका कयातःगु क्षणिक मरण खः, सिमा सित, नँ सित (खतं नल) धका आदि जुइगु सम्पुति (व्यवहारिक) मरण खः, थन उगु अभिप्राय मखु।

थुपिं गुगु अभिप्राय खः, उगु काल मृत्यु व अकाल मृत्यु धका निथी दुगु जुल। अन काल मृत्यु जक पुण्य क्षय जुया, आयु क्षय जुया वा निगूलिं क्षय जुया जुइ। अकाल मृत्यु कर्मयात त्वाथलिइगु कर्मकथं जुइ।

अन गुगु आयुया सन्तति (प्रवाह) उत्पन्न याइगु प्रत्यय सम्पत्ति विद्यमान जूसां नं केवल प्रतिसन्धि उत्पन्न याइगु कर्मया परिपक्वगु विपाकया कारणं मृत्यु जुइ, थ्व पुण्य क्षय जुया मृत्यु जुइगु धाइ। गुगु गति, काल व आहारादि सम्पत्तिया अभावं थौंमिगः सिइपिं मनूतथें सछिदैं मात्र परिमाणगु आयुया क्षय जुया मृत्यु जुइ, थ्व आयु क्षय जुया मृत्यु जूगु धाइ। गुगु दुषीमार व कलाबु जजुपिंथें उगु क्षणय्हे जीवित स्थानं च्युत यायेफुगु कर्म विच्छेद जुयाच्वंगु जीवनया प्रवाह दुपिनिगु वा पूर्वकर्मानुसारं शस्त्रअस्त्रादिद्वारा पायेकाच्वनेमाःपिं विच्छेद जुयाच्वंगु जीवनया प्रवाह दुपिनिगु मरण जुइ, थ्व अकाल मृत्यु धाइ।

उगु फुक्कं च्वय् धयावयागुकथं जीवितेन्द्रिय उपच्छेद जुइगु नापं संगृहीतगु खः। थथे जीवितेन्द्रिय उपच्छेद धका कयातःगु मरणया स्मरण यायेगु मरणस्मृति खः।

१६८. उगु भावना यायेगु इच्छाम्हं एकान्तगु थासय् वनाः याकःचा च्वनाः “मृत्यु जुइतिनि, जीवितेन्द्रिय त्वाःदलितिनि” धकाः वा, “मरण मरण” धकाः उचितगु मनसिकार उत्पन्न (मनन) यायेमाः। अनुचितगु मनन यायेवं (प्रवृत्ति जुइवं) यःपि मनूततय्गु मृत्युयात अनुस्मरण यायेवं शोक उत्पन्न जुइ, जन्म ब्यूह माँया यःमह काय्यात अनुस्मरण यायेगुथें। मयःपि मनूततय्गु मृत्युयात अनुस्मरण यायेवं प्रामोद्य उत्पन्न जुइ, वैरीतय् वैरीतय्गु अनुस्मरण यायेगुथें। मध्यस्थ मनूततय्गु मृत्युयात अनुस्मरण यायेवं संवेग उत्पन्न जुइमखु, सिइ उइमह ग्वंया मृतक शरीर खनीगुथें। थःगु मृत्युया अनुस्मरण यायेवं त्राश उत्पन्न जुइ, तरवार ल्हनाः पालेत सनाच्वंमह बधक (घाटक) खनाः भय त्राश जूमहथें। थ्व थुगु फुक्कं स्मृति, संवेग व ज्ञानं रहितमह जुइ। उकिं उखें थुखें स्थानातःपिं सत्त्वप्राणीपिन्त स्वयाः न्हापा खंगु सम्पत्ति दुपिं सत्त्वपिं सिनाच्वंगु मृत्युयात मरण आवर्जन यांना स्मृति, संवेग व ज्ञानयात नं मिलेयानाः “मृत्यु जुइतिनि” धकाः आदि नियमविधिकथं बिचाः उत्पन्न यायेमाः। थथे बिचाः याइमहं हे जक उचित मनन (प्रवर्तित) याइ, उपायकथं उत्पन्न जुइकूगु धयागु अर्थ खः। थथे मनन यायेवंहे गुलिसिया नीवरणत क्वसिना वनिइ, मरणया आरम्भण स्थिर जुइ, स्मृति उपचारहे जक थ्यनीगु कर्मस्थान जुइ।

१६९. थन तक्क गुहसिया जुइमखु, वं बधक प्रकट (उपस्थित) जूगुकथं, सम्पत्ति विपत्ति जूगुकथं, उपसंहरणकथं (तुलना यायेगुकथं), शरीर आपासिया साधारण (साभा) जूगुकथं, आयुया दुर्बल जूगुकथं, अनिमित्तकथं, समयया परिच्छेदकथं व क्षणया स्वल्प जूगुकथं यांनाः थुपिं च्यागू आकारं मरणयात अनुस्मरण यायेमाः।

अन बधक प्रकट (उपस्थित) जूगुकथं धयागु बधक प्रकट (उपस्थित) जुइगुथें खः। गथेकि जिं थ्वया छुयों ध्यने धका तरवार ज्वनाः गःपतय् चाःहिकिमह बधक प्रकटहे जूगु जुइ, थथे सीमाःगु नं प्रकटहे जुइ धका अनुस्मरण यायेमाः। छाय्? जन्मनापं वःगु कारणं खः वा ज्यानयात हरण याइगुलिं खः। गथेकि विषालु मुखुचिंगु च्याउया द्यने धूनापंहे बुयावइ, ज्वनाःहे थथे सत्त्वपिं जरामरण ज्वनाःहे उत्पन्न जूगु खः। अथेहे इमिगु प्रतिसन्धिचित्त उत्पन्न जूगु अनन्तरय्हे जराय् थ्यंकाः पर्वतया च्वंकां कुतुंवःगु ल्वहंथें सम्प्रयुक्त स्कन्धत नापं नष्ट जुइ। थथे क्षणिक मरण उबले तक्क जन्मनापं वयाच्वंगु दु। जन्म जूमहसिया अवश्य नं मरण जुइगुलिं गन मरणया उद्देश्य नं जन्मनापं वयाच्वंगु दु। उकिं थुमह सत्त्व जन्म जूसां निसें गथेकि लुयावःगु सूर्य बिना वनीगुपाखे वनी, ववंगु थासं भतिचा जक नं लिहाँ वइमखु। गथे पर्वतया सिघ्र स्रोतगु व तःसकं वा वयाच्वंगु खुसि ब्वानाः न्हांहे वनाच्वनिइ वा भतिचा जक नं लिहाँ वइमखु, थथे भतिचा जक लिहाँ मवंसे मरणया अभिमुखय् (न्यःने) हे वनिइ। उकिं धयातल -

“गुम्ह न्हापां छचा जक, गर्भय् च्वंम्ह मनु।
दना वःगु सुपाय्थें वनिइ, व वना लिहाँ वइमखु।।”^{१८४}

थथे वनाच्वंम्ह वया गृष्म ऋतुइ गनावंगु चिचिधंगु खुसिचात क्षय जुइगुथें, सुथे लखं प्याःगु सिमाया फलत कुतुं वइगुथें, मुगलं दायातःगु चाया थलत तज्याइगुथें, सूर्योया निभालं कःगु सितया लःफुति गना वनीगुथें मरणहे लिक लाइ (जुइ)। उकिं धयाबिज्यात -

“फुनाच्वन दिं व चा, जीवन निरुद्ध जुयाच्वन।
आयु क्थग क्षय जुयाच्वन मनूतय्गु, चिचिधंगु खुसिइ लःथें।।”^{१८५}
“पाकय् जूगु फलत, सुथे कुतुं वइगु भय।
थथे जन्म जूपिं मनूत नित्य मरण जुइगु भय।।
“गथे कुम्हानं दयेकूगु चाया थलत।
तःग्वगु व चिग्वःगु खः, गुगु पाकय् जूगु व गुगु कच्युगु खः।
फुकं भेदया अन्तय् थ्यनिइ, थथे मनूतय्गु जीवन खः”।।^{१८६}
“घाय्थ्या च्काय् च्वंगु सित लःफुति, सूर्यो लुया वयेवं कुतुंवइ।
थुजागु मनूतय्गु आयु खः, माँ, जित पने मते।।”^{१८७}

थथे तरवार ल्हनाः पालेत सनाच्वंम्ह बधकथें जन्मनापं थुगु मरण वयाच्वंगु दु मरण गःपतय् कीत सनाच्वंम्ह उम्ह बधकथें ज्यानहे काइ, ज्यान मकायेकं लिहाँ वनीमखु। उकिं जन्मनापं वःगु कारणं खः, ज्यानयात हरण याइगुलिं व तरवार ल्हनाः पालेत सनाच्वंम्ह बधकथें सीमाःगु नं प्रकटहे जुइ धका थथे बधक प्रकट (उपस्थित) जुइगुकथं मरणया अनुस्मरण यायेमाः।

१७०. सम्पत्ति विपत्ति जूगुकथं धयागु थन सम्पत्ति धयागु उबले तक हे जक शोभा दइ, गुबले तक उगु सम्पत्ति विपत्ति जुइमखु, उगु सम्पत्ति धयागु मदु, गुगु विपत्ति मजूसे च्वनाच्वनीगु खः। अथेहे -

“फुक पृथ्वी भोग याना, बियाः सलंसः कोटि (सछिगु करोड) सुखीम्ह।
बागः अंबः जक, अन्तय् स्वामीत्त्व वन।।
“उकिं शरीरया बन्धनं, पुण्य क्षय जूबलय्।
मृत्युया न्हाःने उम्ह अशोक जुजु नं शोक जुल।।”

हाकनं फुक्क निरोगीभाव रोगया अन्तय् वनीगु खः, फुक योबन जराया अन्तय् वनीगु खः, फुक जीवन मृत्युया अन्तय् वनीगु खः, फुकहे लोकय् च्वनाच्वंपि सत्त्वपिं जन्मलिसे वनीपिं खः, जरां चिच्चाः दंपिं खः, व्याधिं (त्वचं) क्वत्यःपिं खः, मरणं दातुदायेकाच्वंपिं खः। उकिं धयाबिज्यात -

“गथे महान् त्वहंया पर्वत आकाशय् तहाँ वनाच्वन नं।
छचाखेरं चाःहिली, प्यंगु दिशां (फसं) दायेकाः।।
“थथे जरा व मृत्यु, क्वत्यलाच्वन प्राणिपिन्त।
क्षत्रिय, ब्राह्मण, वैश्य, शुद्र, चण्डाल व पुक्कुसपिन्त।
सुयात नं त्वःतिइ मखु, फुकसित नं मर्दन याइ।।

^{१८४} (जा० १.१५.३६३)
^{१८५} (सं० नि० १.१४६)
^{१८६} (सु० नि० ५८१-५८२).
^{१८७} (जा० १.११.७९)

“न अन किसितयूत थायू दु, न रथतयूत, न न्यासि जुइपिन्त।
न मन्त्रया युद्धं, धनं त्याके फइ॥”^{१८८}

थथे जीवनया सम्पत्ति मरणया विपत्तिइ अन्त जुइगुयात बिचाः यानाहे सम्पत्ति विपत्ति जूगुकथं मरण अनुस्मरण यायेमाः।

१७१. उपसंहरणकथं (तुलना यायेगुकथं) धयागु कतःपिं नापं थःत तुलना यायेगु खः। अन उपसंहरण यायेगु न्हयूगु आकारं मरण अनुस्मरण यायेमाः, यशया महानताकथं, पुण्यया महानताकथं, शक्तिबलया महानताकथं, ऋद्धिया महानताकथं, प्रज्ञाया महानताकथं, प्रत्येकबुद्धयाकथं व सम्यक्सम्बुद्धयाकथं। गथे? थ्व मरण धयागु महान् यशवान्, महान् परिवार दुपिं, धन व वाहनं सम्पन्नपिं महासम्मत, मन्धातु, महासुदर्शन, दल्हनेमि, निमि व प्रभृतिपिन्त नं शंका मदयेकहे जूवन (कुतुं वन) जित जक छाया मजुइगु खः?

महान् यशवान् श्रेष्ठ जुजुपिं, महासम्मत आदि।
इपिं नं मृत्युया वशय् थ्यन, जिगु ला खँ छु॥

थथे न्हापां यशया महानताकथं अनुस्मरण यायेमाः।

गुकथं पुण्यया महानताकथं?

जोतिक, जटिल, उग्र, मेण्डक अले पुण्यक।
थुपिं व मेमेपिं खः, गुपिं लोकय् महापुण्यावान् धका प्रसिद्धपिं खः।
फुक मरणय् थ्यन, जिगु ला खँ छु॥

थथे पुण्यया महानताकथं अनुस्मरण यायेमाः।

गुकथं शक्तिबलया महानताकथं?

वासुदेव, बलदेव, भीमसेन, युधिष्ठिर।
चानुर गुम्ह महान् पलवान खः, (इपिं फुकं) मृत्युया वशय् वन॥
थथे बलशक्तिं युक्तपिं धका लोकय् प्रसिद्धपिं खः।
थुपिं नं मृत्यु जुया वन, जिगु ला खँ छु॥

थथे शक्तिबलया महानताकथं अनुस्मरण यायेमाः।

गुकथं ऋद्धिया महानताकथं?

तुतिया पतिंचां जक नं वेजयन्त प्रासादयात कम्प यात।
गुम्ह ऋद्धिवानपिं मध्यय् श्रेष्ठम्ह खः, निम्हम्ह अग्रश्रावक॥
व नं ग्यानापुगु मृत्युया म्हुतुइ, मृग सीहया म्हुतुइथें।
दुहाँवना ऋद्धिनापिं, जिगु ला खँ छु॥

थथे ऋद्धिया महानताकथं अनुस्मरण यायेमाः।

गुकथं प्रज्ञाया महानताकथं?

लोकनाथ बाहेक, गुपिं मेपिं प्राणिपिं खः।
 प्रज्ञाय सारिपुत्रया, भिंखुब्बय् छब्बःया नं मू मदु॥
 थुजाम्ह महाप्रज्ञावान्, प्रथम अग्रश्रावक।
 मरणया वशय् थ्यन, जिगु ला खँ छु॥

थथे प्रज्ञाया महानताकथं अनुस्मरण यायेमाः।

गुकथं प्रत्येक बुद्धयाकथं? गुपिं वसपोलपिसं थःगु बल, वीर्य व ज्ञानं फुक क्लेशरूपी शत्रुतयुत मर्दन यानाः प्रत्येक बोधिइ थ्यंपिं, गैँडाया न्यकुंथें याकचा विचरण याइपिं स्वयम्भूपिं खः, वसपोलपिं नं मरण जुइगुलिं मुक्त मजुल, गनं जि जक मुक्त जुइ।

उगु उगु निमित्तयात कयाः, मीमांसा याना महर्षिपिं।
 स्वयम्भु ज्ञानया तेजं, गुपिं आस्रवक्षयय् थ्यंपिं॥
 याकचा जुया निवास याइपिं गैँडाया न्यकुंथें।
 वसपोलपिसं नं मृत्युयात अतिक्रमण याना बिज्याये मफुत, जिगु ला खँ छु॥

थथे प्रत्येक बुद्धयाकथं अनुस्मरण यायेमाः।

गुकथं सम्यक्सम्बुद्धयाकथं? गुम्ह वसपोल भगवान् बुद्ध चयेगु अनुव्यञ्जनं प्रतिमण्डितम्ह, स्वीनिगू महापुरुष लक्षणं विचित्रगु रूपकाय दुम्ह, फुक आकारप्रकारं परिशुद्ध शीलस्कन्धादि गुणरत्न समृद्धगु धर्मकायम्ह, यश महानता, पुण्य महानता, बलशक्ति महानता, ऋद्धि महानता व प्रज्ञा महानतापिं स्वया नं पारंगतम्ह, समान मजूम्ह, असदृश, ज्वःमदुम्ह पुद्गल अर्हत् सम्यक्सम्बुद्ध, वसपोल नं वा वयेवं महान् अग्निस्कन्धथें मरणरूपी वां दाया (उगु) थासं शान्त जुल।

थथे महान् आनुभाव दुम्ह महर्षिया गुगु थ्व जुल।
 न भयं व न लज्यां, मरणया वशय् थ्यंक वल॥
 निर्लज्ज, निडर फुक सत्त्वपिन्त अभिमर्दन याइगु।
 थ्व उजाम्हं जिथें जाम्ह सत्त्वयात, गथे अभिमर्दन मयाइ॥
 थथे सम्यक्सम्बुद्धयाकथं अनुस्मरण यायेमाः।

थथे वया यश महानतादिं सम्पन्नपिं मेपिं नापं मरण सामान्य जुइगुलिं थःत तुलना यानाः इपिं विशेष सत्त्वपिंथें जिनं मृत्यु मरण जुइ धका अनुस्मरण यायेवं उपचारय् थ्यनिगु कर्मस्थान जुइ। थथे उपसंहरणकथं मरण अनुस्मरण यायेमाः।

१७२. शरीर आपासिया साधारण (साभा) जूगुकथं धयागु थ्व म्ह आपासिया साधारण (साभा) खः। न्हापां चय्थी कीतय्गु पुचःया साभा खः, अन छ्यंगुलिइ च्वंपिं कीतय्सं छ्यंगु नयाच्चनिइ, सालुगु छ्यंगुलिइ च्वंपिसं सालुगु छ्यंगु नयाच्चनिइ, लाय् च्वंपिसं ला नयाच्चनिइ, सँय्प्वाँय् च्वंपिसं सँय्प्वाँय् नयाच्चनिइ, क्वँय् च्वंपिसं क्वँय् नयाच्चनिइ, स्यलय् च्वंपिसं स्यः नयाच्चनिइ। अन हे इपिं उत्पन्न जुयाच्चनिइ, म्वाणाच्चनिइ, सिनाच्चनिइ दिशा पिसाब याइ। शरीरहे इमिगु प्रसुतिगृह, वासः यायेगु थाय् (अस्पताल), श्मशान, चर्पि व पिसाब यायेगु थल खः। उगु थ्व इपिं कीतय् पुचःयात प्रकोप जुइवं मत नं मरणहे जुइ। गथे चय्थी कीतय्गु पुचः खः, अथेहे दुनेया सलंसः रोगतय्गु व पिनेया सर्प, विक्षादिद्वारा मृत्युया प्रत्ययतय्गु साभा खः।

गथेकि तःकागु प्यका लँय कयुकेत तयातःगु चिंखय (लक्षय) फुक दिशापाखें कयेकाहःगु वाण, तरवार, भाला व त्वहँचात आदि कःवइ (लावइ), थथे शरीरय नं फुक उपद्रवं कइ, कःवइ (लावइ)। उगु थ्व इपिं उपद्रवं कया नं मरणहे जुइ। उकिं भगवान् बुद्धं आज्ञा जुयाविज्यात – “भिक्षुपिं, थन भिक्षुं दिं फुइवं चान्हय प्रतिहित (अहित) जुइगु बारय थथे प्रत्यवेक्षण याइ, जिगु मृत्युया प्रत्यय (कारण) आपालं दु, जित विक्षं न्यायेफु, सछि तुति दुम्ह हैलं न्यायेफु, उगु कारणं जिगु मृत्यु जुइफु, जित उगु अन्तराय खः, दयाः कुतुं वनेफु, जिं नयागु भोजन नं विषालु जुइफु, पित्त जित प्रकोप जुइफु, खइ जित प्रकोप जुइफु, चुपिं सुइथें स्याइगु फय नं जित प्रकोप जुइफु, उगु कारणं जिगु मृत्यु जुइफु, जित उगु अन्तराय खः।”^{१८९} थथे शरीर आपासिया साधारण (साभा) जूगुकथं मरण अनुस्मरण यायेमाः।

१७३. आयुया दुर्बल जूगुकथं धयागु थ्व आयु धयागु दुर्बलगु व शक्ति हीनगु खः। अथेहे सत्त्वपिनिगु जीवन आश्वासप्रश्वासय चिनातःगु (स्वानाच्चंगु), इर्यापथय चिनातःगु, क्वागु ख्वाउँगुलिइ चिनातःगु, महाभूतय चिनातःगु व आहारय चिनातःगु नं खः जीवन। थ्व थुगु आश्वासप्रश्वासतयगु समानता प्राप्त जुयाहे जक प्रवर्तित जुइगु खः। पिने न्हासं पिहँवंगु फय दुने दुहाँ वयेमफुत धाःसा, दुहाँवंगु पिहाँ वयेमफुत धाःसा मृत्यु धयागु जुइ।

प्यंगू इर्यापथया समानता प्राप्त जुयाहे जक प्रवर्तित जुइगु खः। मेमेगुया नं अधिकमात्रा जुइगुलिं आयुया संस्कार त्वाःदलिइ। क्वागु ख्वाउँगु नं समानता प्राप्त जुयाहे जक प्रवर्तित जुइगु खः। तःसकं क्वागु वा तःसकं ख्वाउँगुलिं क्वतेलेवं विनाश जुइ। महाभूततयगु समानता प्राप्त जुयाहे जक प्रवर्तित जुइगु खः। पृथ्वीधातु वा जलधातु आदित मध्यय मेमेगु छुं छगू प्रकोप जुइवं शक्तिशालीम्ह व्यक्ति जूसां छाःगु कायम्ह, अतिसारादिकथं (भारा जुइगुकथं) ध्वगीगु न्यःगु कायम्ह, तसकं डाह जुया जलन जूम्ह वा ततःज्याना वनीगु स्वापुलिं चिनातःगु मेमेगुया प्रकोप जुइवं जीवन क्षय जुइगु भावय थ्यनिइ। पेपे याना नयेमाःगु आहार नं उचित ईलय प्राप्त जूसा जकहे जीवन उत्पन्न जुइ, आहार प्राप्त मजूसा क्षय जुयावनिइ। थथे आयुया दुर्बल जूगुकथं मरण अनुस्मरण यायेमाः।

१७४. अनिमित्तकथं धयागु अव्यवस्थित (अनिश्चित) जुइगुलिं व परिच्छेदया अभावं जुइ धयागु अर्थ खः। सत्त्वपिनिगु –

*जीवन, व्याधि, ई, शरीरया त्याग व गति खः।
थुपिं न्यागू जीवलोकय, अनिमित्त व सिइके मफइगु खः॥*

अन न्हापां जीवन जीवन “थुलिहे जक म्वाइ, थनं लिपा म्वाइमखु” धकाः निश्चितया अभावं अनिमित्त खः। कललया इलय नं सत्त्वपिं मृत्यु जुइ, अब्बुद, पेसि, घन, छला, निला, स्वला, प्यला, न्याला, भिला दइबलय नं। प्वाथं पिहँवइगु इलय नं। अनंलिपा सछि दँया दुने नं, पिने नं मृत्युहे जुइ। त्वय जुइगु नं “थुगुहे व्याधिं (त्वचं) सत्त्वपिं मृत्यु जुइ, मेगुलिं मखु” धकाः निश्चितताया अभावं याना अनिमित्त खः। मिखाया त्वचं नं सत्त्वपिं मृत्यु जुइ, न्हायपं आदिया त्वचं नं, मेमेगु त्वचं नं। ई नं “थुगुहे इलय सिइमाः, मेगु इलय मखु” धकाः थथे निश्चितताया अभावं अनिमित्त खः। सुथे नं सत्त्वपिं मृत्यु जुइ, न्हिनय आदि मेमेगु इलय नं। शरीरयात त्याग यायेगु नं “थनहे सिना शरीर लाइ, मेथाय मखु” धकाः थथे निश्चितताया अभावं अनिमित्त खः।

गामय दुने जन्म जूम्ह नं पिने गामय नं शरीर लाइ (कुतुं वनिइ)। पिने गामय जन्म जूम्ह नं गामय दुने। अथेहे स्थलय जन्म जूम्ह नं लखय लाइ, लखय जन्म जूम्ह नं स्थलय याना थीथीकथं विस्तृतं वर्णन यायेमाः। गति नं “थनं च्युत जुया थन उत्पन्न जुइमाः” धकाः थथे निश्चितताया अभावं अनिमित्त खः। देवलोकं च्युत जुया मनुष्यलोकय नं जन्म (उत्पन्न) जुइ, मनुष्यलोकं च्युत जुया देवलोकादि थासय नं वा मेमेगु थासय नं उत्पन्न जुइ धका गनं नं थथे यन्त्रय युक्तम्ह द्रहँथें न्यागू गति दुगु लोकय चाहिलिइ धका थथे अनिमित्तकथं मरण अनुस्मरण यायेमाः।

१७५. समयया परिच्छेदकथं धयागु मनूतयगु जीवनया समय धयागु थन भतिचा जक समय खः। गुम्ह ताकाल तक म्वाःसा, उम्ह सछि दँ तक म्वाइ, भतिचा म्हो व अप्वः जक जुइ। उकिं भगवान् बुद्धं आज्ञा जुयाविज्यात – “भिक्षुपिं, थुपिं मनूतयगु आयु भतिचा जक खः, परलोकय वनेमाःगु खः, कुशल यायेमाः, ब्रह्मचर्य आचरण यायेमाः, जन्म जूम्ह मसिइगु धयागु मदु। भिक्षुपिं, गुम्ह ताकाल तक म्वाःसा, व सछि दँ तक म्वाइ, भतिचा म्हो व अप्वः जक जुइ।

मनूतयुगु आयु अल्प जक खः, सत्पुरुषं उगुयात घृणा याइ।
छयों च्यानाच्चंमथे विचरण या, मृत्यु मवइगु धयागु मदु।^{१९०}

मेगु नं धयाबिज्यात - “भिक्षुपिं, न्हापा अरक धयाम्ह शास्ता दु” धकाः फुक्कं न्हयगु उपमाद्वारा अलंकृतगु सूत्र विस्तृतं वर्णन यायेमाः।

मेगु नं धयाबिज्यात - “भिक्षुपिं, गुम्ह थ्व भिक्षुं थथे थ्व मरणस्मृतियात वृद्धि याइ, अहो, जि धार्थे चान्हिं म्वाये ब्यु, भगवान् बुद्धया उपदेशयात मनन यायेदइ, जिं धार्थे आपालं यानागु जुइ। भिक्षुपिं, गुम्ह भिक्षुं थथे थ्व मरणस्मृतियात वृद्धि याइ, अहो, जि धार्थे दिं म्वाये ब्यु, भगवान् बुद्धया उपदेशयात मनन यायेदइ, जिं धार्थे आपालं यानागु जुइ। भिक्षुपिं, गुम्ह भिक्षुं थथे थ्व मरणस्मृतियात वृद्धि याइ, अहो, जि धार्थे उगुया अन्तरय् म्वाये ब्यु, गुगुया अन्तरय् छगू पात्रभोजन (पिण्डपात, भिक्षान्न) नये, भगवान् बुद्धया उपदेशयात मनन यायेदइ, जिं धार्थे आपालं यानागु जुइ। भिक्षुपिं, गुम्ह भिक्षुं थथे थ्व मरणस्मृतियात वृद्धि याइ, अहो, जि धार्थे उगुया अन्तरय् म्वाये ब्यु, गुगुया अन्तरय् प्यपे न्यापे न्हया घुतुके, भगवान् बुद्धया उपदेशयात मनन यायेदइ, जिं धार्थे आपालं यानागु जुइ। भिक्षुपिं, थुपिं भिक्षुपिन्त प्रमादं च्वनाच्चंपिं धाइ, वास्यां मरणस्मृतियात भाविता याइ आस्रवतय्गु क्षयया निरितिं। गुम्ह थ्व, भिक्षुपिं, भिक्षु थथे मरणस्मृतियात वृद्धि याइ, अहो, जि धार्थे उगुया अन्तरय् म्वाये ब्यु, गुगुया अन्तरय् छपे न्हया घुतुके, भगवान् बुद्धया उपदेशयात मनन यायेदइ, जिं धार्थे आपालं यानागु जुइ। भिक्षुपिं, गुम्ह भिक्षुं थथे थ्व मरणस्मृतियात वृद्धि याइ, अहो, जि धार्थे उगुया अन्तरय् म्वाये ब्यु, गुगुया अन्तरय् सासः दुकया सासः पितछ्वये, सासः पितछ्वया सासः दुतकाये, भगवान् बुद्धया उपदेशयात मनन यायेदइ, जिं धार्थे आपालं यानागु जुइ। थुपिं धाइ, भिक्षुपिं, थुपिं भिक्षुपिन्त अप्रमादं च्वनाच्चंपिं खः, तिक्षणरूपं मरणस्मृतियात भाविता याइ आस्रवतय्गु क्षयया निरितिं”^{१९१} धकाः। थथे प्यपे न्यापे जक नं न्हयेत भरोसा मदुगु भतिचा जकगु जीवनया ई खः धका थथे समयया परिच्छेदकथं मरण अनुस्मरण यायेमाः।

१७६. क्षणया स्वल्प जूगुकथं धयागु परमार्थकथं अत्यन्त अल्पगु सत्त्वपिनिगु जीवनया क्षण छगू चित्तया प्रवृत्ति जकहे खः। गथेकि रथया घःचा चाहिलिइबलय् नं छगू नेमिया भागं (फुतिं) वनिइ, दिनाच्चनिइबलय् नं छगू जक फुतिइ दिनाच्चनी, थथेहे छगू जक क्षण दुगु चित्त सत्त्वपिनिगु जीवन खः जीवन। उगु चित्त निरोध जुइवं सत्त्व निरुद्ध जुइ धकाः धाइ। थथे धयाबिज्यात - “न्हापाया चित्तक्षणय् म्वाःसा, आः म्वाइमखु, लिपा म्वाइमखु। लिपाया चित्तक्षणय् म्वाःसा, आः म्वाइमखु, लिपा म्वाइ। वर्तमान इया चित्तक्षणय् म्वाःसा, आः म्वाइ, लिपा म्वाइमखु।

“जीवन, शरीर, सुख व दुःख फुकं।

छगू चित्तया क्षणय् स्वानाच्चंगु खः, उगु चित्त लघु क्षणय् प्रवृत्ति जुइ।।

“गुगु निरोध जुइवं सीमहसिया वा म्वानाच्चंमहसिया थन।

फुकहे समान स्कन्धपिं जुइ प्रतिसन्धि रहितपिं।।

“अनुत्पन्न चित्तं न जन्म जुल, वर्तमानय् म्वानाच्चन।

चित्तभङ्ग जुइवं लोक सिइ, परमार्थया प्रज्ञप्ति जक जुइ।।”^{१९२}

थथे क्षणया स्वल्प जूगुकथं मरण अनुस्मरण यायेमाः।

१७७. थथे थुपिं च्यागू आकारया छुं छगूद्वारा अनुस्मरण याःसानं हानंहानं मनन यायेगुकथं चित्तयात सेवन यायेगु प्राप्त जुइ, मरणया आरम्भण स्मृति स्थित जुइ, नीवरणत क्वसिना वनिइ, ध्यानङ्गत प्रकट जुइ। आरम्भणया स्वभावधर्म जूगुलिं व संवेजनीय जूगुलिं अर्पणा मेमेगुलिइ मथ्यंसे उपचारहे जक थ्यनीगु ध्यान जुइ। लोकोत्तर ध्यान जक द्वितीय चतुर्थ व आरुप्य ध्यानत स्वभाव धर्मय् नं भावना विशेषं अर्पणाय् थ्यनिइ। विशुद्धभावनाया अनुक्रमकथं लोकोत्तर अर्पणाय् थ्यनिइ। आरम्भणया अतिक्रमगु भावनाकथं आरुप्य जुइ। अर्पणा प्राप्तमहसियाहे ध्यानया आरम्भण अतिक्रमण

^{१९०} (सं० नि० १.१४५)

^{१९१} (अ० नि० ६.१९)

^{१९२} (महानि० ३९)

मात्र अन जुइ। थन जक उगु निगू नं मदु। उकिं उपचारहे जक थ्यनीगु ध्यान जुइ। थ्व थुगु मरणस्मृतिया बलं उत्पन्न जूगु कारणं मरणस्मृतिहे धका गणना याइ।

थुगु मरणस्मृति कुतःयायेगुलिइ युक्तम्ह भिक्षु निरन्तरं अप्रमाद जुइ, फुक भवय् अनभिरति संज्ञा प्रतिलाभ जुइ, म्वानाच्चनेगु इच्छायात त्याग याइ, पापयात निन्दा याइम्ह जुइ, आपा ममुंकीम्ह व परिष्कारय् मात्सर्य मलं रहितम्ह जुइ, वया अनित्यसंज्ञाया परिचित जुइ (अभ्यास याइ), उगु अनुसारंहे दुःखसंज्ञा व अनात्मसंज्ञा प्रकट जुइ। गथे मरणयात भाविता मयाइपिं सत्त्वपिंनि याकनं हिंस्रक जन्तु, यक्ष, सर्प, खुं व बधकपाखें सास्ति नम्हथें मृत्युया इलय् त्राश, सम्मोह जुइ, थथे मजूसा निर्भय व भ्रान्ति मजूसे (बेहोश मजूसे) मृत्यु जुइ। यदि थ्वहे जन्मय् अमृत प्राप्त मजूसा, शरीरया भेदं लिपा सुगति परायण जुइ।

उकिंहे अप्रमाद जू बांलागु प्रज्ञादुम्ह।

थथे महानुभावगु मरणस्मृतिइ सदां।।

थ्व मरणस्मृतिइ विस्तृत खं जुल।

कायगतासत्तिकथा (कायगतास्मृतिया खं)

१७८. आः गुगु उगु बुद्धया उत्पत्ति विना न्हापा प्रवर्तित मज्जिनिगु व फुक तिर्थङ्करतय्गु विषय मखूगु उगु उगु सूत्रतय्के बाहेक “भिक्षुपिं, छगू धर्म भाविता यायेवं बारम्बार अभ्यास यायेवं तःधंगु संवेगया नितिं जुइ। तःधंगु अर्थया नितिं जुइ। तःधंगु योगक्षमया नितिं जुइ। तःधंगु स्मृतिसम्प्रजन्यया नितिं जुइ। ज्ञानदर्शन प्रतिलाभया नितिं जुइ। थ्वहे जन्मय् सुखविहारया नितिं जुइ। विद्याविमुक्ति फलयात साक्षात्कार यायेयानितिं जुइ। गुगु छगू धर्म? कायगतास्मृति ...^{१९३}। भिक्षुपिं, इमिसं अमृत परिभोग याइ, गुपिसं कायगतास्मृतियात परिभोग याइ। भिक्षुपिं, इमिसं अमृत परिभोग याइमखु, गुपिसं कायगतास्मृतियात परिभोग याइमखु। भिक्षुपिं, इमिसं अमृत परिभोग याःगु जुइ ... परिभोग मयाःगु जुइ ... परिहीन जूगु जुइ ... परिहीन मजूगु जुइ ... चूके जूगु जुइ ... चूके मजूगु जुइ, गुपिसं कायगता-स्मृति शुरु याइ^{१९४} धका थथे भगवान् बुद्धं थीथी आकारं प्रशंसा यानाबिज्याना “भिक्षुपिं, कायगता-स्मृतिया गुकथं भाविता याना गुकथं बारम्बार अभ्यास याना महान्फल व महान् आनिशंस दइ? भिक्षुपिं, थन भिक्षु आरण्यय् वनाः”^{१९५} धका आदिकथं नियमकथं आनापानपर्व, इर्यापथपर्व, प्यंगू सम्प्रजन्यपर्व, प्रतिकूल मनसिकारपर्व, धातु मनसिकारपर्व व गुंगू शीवथिकपर्व याना थुपिं भिंय्यंगू मध्यय् पर्वानुसारं कायगता-स्मृति कर्मस्थान निर्दिष्ट यानाबिज्यात, उगु भावना निर्देश छसिकथं थ्यन।

अन गुगुलिं इर्यापथपर्व, प्यंगू सम्प्रजन्यपर्व व धातु मनसिकारपर्व याना थुपिं स्वंगू विपश्यनाकथं च्वय् धयावयागु खः। गुंगू शीवथिकपर्व विपश्यना ज्ञानय् जक दइगु जुया आदिनवानुपश्यनाकथं च्वय् धयावयागु खः। गुगु थन उर्ध्वमातकादिइ समाधिभावना सिद्ध जुइगु खः, उगु अशुभ निर्देशय् कनेहे धुंकल। आनापानपर्व व प्रतिकूल मनसिकारपर्व नं थुपिंहे थन निगू समाधिकथं च्वय् धयावयागु खः। इपिं मध्यय् आनापानपर्व आनापानस्मृतिकथं अलग कर्मस्थानहे जुइ। गुगु थ्व “भिक्षुपिं, हानं मेगु, भिक्षु थुगुहे काययात पालितःलं च्वय् सँ च्चकां क्वय् छ्यंगुलिं भुनातःगु तक थीथी प्रकारया फोहरं जायाच्चंगुयात प्रत्यवेक्षण याइ। थुगु शरीरय् सँ चिमिसँ ... मूत्र दु”^{१९६} धकाः थथे न्हापुयात स्यःनापं संग्रह याना प्रतिकूल मनसिकारकथं देशना यानाबिज्यागु स्वीनिगू आकारगु कर्मस्थान खः, थन थ्व कायगतास्मृतिया अभिप्राय खः।

१७९. थ्व अन पालिया वर्णनकथं न्हापांगु भावना निर्देश खः। थ्वहे शरीर धयागु थुगुहे थुगु प्यंगू महाभूत दुगु दुर्गन्धगु शरीर खः। पालितःलं च्वय् धयागु पालितःलं च्वय्या भाग खः। सँ च्चकां क्वय् धयागु सँया च्चकानिसँ क्वय्। छछाखेरं छ्यंगुलिं भुनातःगु धयागु छ्यंगुलिं सिमांकन याना त्वपुयातःगु खः। थीथी प्रकारया फोहरं जायाच्चंगुयात प्रत्यवेक्षण याइ धयागु सँ आदि थीथी प्रकारया फोहरं जायाच्चंगु थ्व काय खः धका खनिइ। गथे? थुगु शरीरय् सँ ... पिसाव दु।

^{१९३} (अ० नि० १.५६३ आदयो)

^{१९४} (अ० नि० १.६०३)

^{१९५} (म० नि० ३.१५४)

^{१९६} (म० नि० ३.१५४)

अन दु धयागु दयाच्वंगु खः। थुगुलिइ धयागु थ्व गुगु पालितःलं च्वय् सँ च्वकां क्वय् छचाखेरं छ्यंगुलिं भुनातःगु तक थीथी प्रकारया फोहरं जायाच्वंगु धकाः धाइ, उगु। कायय् धयागु शरीरय्। शरीरय् फोहर मुनाः घृणितगु सँ आदि व मिखाया ल्वय् आदि सलंसः ल्वयूतय्गु थाय् जुयाच्वंगु म्ह (शरीर) धकाः धाइ। सँ चिमिसँ धयागु थुपि सँ आदि स्वीनिगू आकार प्रकार खः। अन थुगु शरीरय् सँ दु पभङ्क, थुगु शरीरय् चिमिसँ दु धका थथे सम्बन्ध सिइकेमाः।

थुगु पालितःलं च्वय्, सँछ्योया क्वय्, छचाखेरं छ्यंगुलिं भुनातःगु थुलि प्यकूति हाकगु शरीरय् फुक प्रकारं बिचाः यायेवं शुद्धगु सुना नं छुं नं मोति, माणिक, वैदूर्य, अगर, कुंकुम, कप्पू व सुगन्धितगु चुं आदि भतिचा जक नं शुद्धगु भाव खनिइ मखु, अले तःसकं दुर्गन्धितगु व घृणितगु शोभा मदुगु दर्शन, नानाप्रकारया सँ चिमिसँ आदि भेदगु फोहरगुहे खनिइ। उकिं धयातल “थुगु शरीरय् सँ चिमिसँ ... पिसाब दु।” थ्व थन शब्दया सम्बन्धकथं वर्णन यानातःगु खः।

१८०. थुगु कर्मस्थान भावना यायेगु इच्छाम्हं कर्मस्थानया शुरुवातयाम्हं कुलपुत्तत्रं धयातःगु अनुसारं कल्याणमित्रया लिक वनाः थ्व कर्मस्थान कायेमाः। उम्हसिनं वयात कर्मस्थान कनेबलय् न्हय्थी ग्रहण यायेगु कुशलता (दक्षता), भिथी मनन यायेगु कुशलतायात कनेमाः। अन वचनं, मनं, वर्णकथं, आकारकथं, दिशाकथं, थाय्कथं व परिच्छेदकथं याना थथे न्हय्थी ग्रहण यायेगु कुशलता कनेमाः।

थुगु प्रतिकूल मनसिकार कर्मस्थानय् गुम्ह त्रिपिटकधर खः, उम्हसिनं नं मनसिकार यायेगु इलय् न्हापां बचनद्वारा पाठ यायेमाः। गुलिसित पाठ यायेगु यानाच्वच्चंहे कर्मस्थान प्रकट जुइ मलयवासी महादेव स्थविरया लिक कर्मस्थान सयेकाच्चिपिं निम्ह स्थविरपिथें। भीसं न्यना स्थविरयाके इमिसं कर्मस्थान याचना याःबलय् प्यला थ्वहे पाठ यायेगु या धकाः स्वीनिगू आकारया पालि पाठ बिल। यद्यपि इमि निगू स्वंगू निकाय प्रगुणपिं (वःपिं) खः, सत्कारपूर्वक आज्ञाकारीपिं जूगुलिं प्यला स्वीनिगू आकारया पाठ यानाच्वच्चंहे स्रोतापन्नपिं जुल। उकिं कर्मस्थान कनेबलय् आचार्य शिष्ययात धायेमाः “आः न्हापां बचनद्वारा पाठ यायेगु या।”

पाठ याइम्हसिनं छ्यंगु आदि न्यागूलिइ (न्यागूया पुचलय्) सिमाना निर्णय यानाः अनुलोम व प्रतिलोमकथं (तप्यं व उल्लां) पाठ यायेमाः। सँ, चिमिसँ, लुसि, वा, छ्यंगु धकाः धयाः हानं प्रतिलोमकथं छ्यंगु, वा, लुसि, चिमिसँ, सँ खः धकाः कनेमाः।

अनंलि जलस्यँय् आदि न्यागूलिइ ला, सँय्प्याँय्, क्वँय्, स्यः, जलस्यँय् धकाः धयाः हानं प्रतिलोमकथं जलस्यँय्, स्यः, क्वँय्, सँय्प्याँय्, ला, छ्यंगु, वा, लुसि, चिमिसँ, सँ धकाः कनेमाः।

अनंलि स्वँ आदि न्यागूलिइ नुगःचु, स्यँय्, अँपि, पिली, स्वँ धकाः धयाः हानं प्रतिलोमकथं स्वँ, पिली, अँपि, स्यँय्, नुगःचु, जलस्यँय्, स्यः, क्वँय्, सँय्प्याँय्, ला, छ्यंगु, वा, लुसि, चिमिसँ, सँ धकाः कनेमाः।

अनंलि न्हापु आदि न्यागूलिइ तःपुगु आतापति चीपुगु आतापति प्वाः मल न्हापु धकाः धयाः हानं प्रतिलोमकथं न्हापु मल, प्वाः, चीपुगु आतापति, तःपुगु आतापति, स्वँ, पिली, अँपि, स्यँय्, नुगःचु, जलस्यँय्, स्यः, क्वँय्, सँय्प्याँय्, ला, छ्यंगु, वा, लुसि, चिमिसँ सँ धकाः कनेमाः।

अनंलि (चिकं लाय् कनीगु) चिकं आदि खुगूलिइ पित्त, खइ, (घालय् दाःगु) न्हि, हि, चःति, (चिकं लाय् कनीगु) चिकं धकाः धयाः हानं प्रतिलोमकथं (चिकं लाय् कनीगु) चिकं, चःति, हि, (घालय् दाःगु) न्हि, खइ, पित्त, न्हापु, मल, प्वाः, चीपुगु आतापति, तःपुगु आतापति, स्वँ, पिली, अँपि, स्यँय्, नुगःचु, जलस्यँय्, स्यः, क्वँय्, सँय्प्याँय्, ला, छ्यंगु, वा, लुसि, चिमिसँ, सँ खः धकाः कनेमाः।

अनंलि पिसाब आदि खुगूलिइ ख्वबि, दा, ई, (न्हासं पिहाँवइगु) न्हि, लाः, पिसाब धकाः धयाः हानं प्रतिलोमकथं पिसाब, लाः, (न्हासं पिहाँवइगु) न्हि, ई, दा, ख्वबि, (चिकं लाय् कनीगु) चिकं, चःति, हि, (घालय् दाःगु) न्हि, खइ, पित्त, न्हापु, मल, प्वाः, चीपुगु आतापति, तःपुगु आतापति, स्वँ, पिली, अँपि, स्यँय्, नुगःचु, जलस्यँय्, स्यः, क्वँय्, सँय्प्याँय्, ला, छ्यंगु, वा, लुसि, चिमिसँ सँ धकाः कनेमाः।

थथे सलंसःक्वः, दलद्वःक्व, लाखक्वः नं बचनद्वारा पाठ यायेमाः। वचनद्वारा पाठ यायेवंहे जक कर्मस्थानया तन्त्र प्रगुण जुइ, उखें थुखें चित्त विक्षिप्त जुइमखु।

भागत प्रकट जुइ, निपा ल्हा बिन्ति यानातःगु पतिंचातथें व वालं चिनातयागु वाःकथितथें जुया खनेदइ।

गथे वचनद्वारा पाठ यानागु खः, अथेहे मनं नं पाठ यायेमाः। वचनद्वारा पाठ यानागुहे पाठ मनं पाठ यायेगुयात प्रत्यय जुइ। मनं पाठ यायेगु लक्षण प्रतिवेध यायेगुयात पाठ प्रत्यय जुइ।

वर्णकथं धयागु सँ आदिया वर्ण बिचाः (व्यवस्थान) यायेमाः।

आकार प्रकारकथं धयागु इमिगुहे आकार प्रकारयात विचाः यायेमाः।

दिशाकथं धयागु थुगु शरीरय् तेपुचां च्वय् च्वय्या दिशा खः, क्वय् क्वय्या दिशा खः, उकिं थ्व भाग थुगु दिशाय् धयागु दिशात विचाः यायेमाः।

अवकाशकथं धयागु थ्व भाग थुगु थासय् प्रतिष्ठित जुयाच्चन धका थथे उगु उगु थाय् विचाः (व्यवस्थान) यायेमाः।

परिच्छेदकथं धयागु सभाग परिच्छेद व विसभाग परिच्छेद याना निगू परिच्छेद (सिमानात) दु। अन थ्व भाग क्वय्, च्वय् व व्यथां थुगु परिच्छेद जूगु धका थथे सभाग परिच्छेद सिइकेमाः।

सँ चिमिसँ मखु, चिमिसँ सँ मखु धकाः थथे त्वाकःमज्यागुकथं विसभाग परिच्छेद सिइकेमाः।

थथे न्हय्थी ग्रहण यायेगु कुशलता कनीम्हं (कनेबलय्) थुगु कर्मस्थान फलनागु सूत्रय् प्रतिकूलकथं कनातःगु दु, फलनागु धातुकथं धकाः सिइकाः कनेमाः। थुगु महास्मृतिप्रस्थान सूत्रय्^{१९७} प्रतिकूलकथंहे कनातल। महाहत्थिपदोपम सूत्रय्^{१९८} महाराहुलोवाद सूत्रय्^{१९९} धातुविभङ्गय्^{२००} धातुकथं धातुकथं कनातल। कायगतास्मृति सूत्रय्^{२०१} जक थुगुया उल थङ्क वर्णकथं उपस्थित जुइ, उगुयात कयाः प्यंगू ध्यान विभाजन याना तल। अन धातुकथं कनातःगु विपश्यना कर्मस्थान खः। प्रतिकूलकथं कनातल शमथ कर्मस्थान खः। थ्व थुगु थन शमथ कर्मस्थानहे खः।

१८१. थथे न्हय्थी ग्रहण यायेगु कुशलता (दक्षता) कनाः छसिंकथं, उलि याकनं नं मखु, उलि बुलुं नं मखु, विक्षिप्त जुइगुयात पनेगुकथं, प्रज्ञप्तिया समतिक्रमण यायेगुकथं, क्रमशः त्वःतेगुकथं (मुक्त जुइगुकथं), अर्पणाकथं, स्वपु सूत्रान्तकथं यानाः व थथे भिथी मनसिकारया कुशलता मनन यायेगु कुशलतायात कनेमाः। अन छसिंकथं धयागु थुगु पाठ यायेबलय् निसँ परिपाटी अनुसार छसिंकथं थुगु विचाः यायेमाः, छगू छगू अन्तर याना मखु। छगू छगू अन्तर याना विचाः यायेवं गथे दक्षता मदुम्ह पुरुष स्वीनिगू त्वाःथ (बला) दुगु स्वाने छगू छगू अन्तर याना (हाचां गायाः) थहाँ वनेवं म्ह न्यला कुतुं वनिइ, स्वाने थहाँ वने फइमखु, थथेहे भावनाया सम्पत्तिकथं प्राप्त जुइमाःगु आश्वादायात मेमेगुलिइ मथ्यंसे चित्त न्यला कुतुं वनिइ, भावना पूर्ण जुइमखु।

छसिंकथं मनन यायेबलय् नं हथासं विचाः यायेमज्यु। तःसकं हथासं विचाः यायेवं प्ज गथे स्वंगू योजन लँय् न्यासिवनाः वनेगु व त्वःतेगुयात विचाः मयासे सछिक्वति शीघ्र गतिं वये वनेगु याइम्ह पुरुषया छुं नं लँ क्वचाय्क वंसां नं, अले वया न्यानाहे वनेमाःगु जुइ, थथेहे केवल कर्मस्थान अन्त्यय् थ्यनिइ, अस्पष्ट (अप्रकट) जुइ, ल विषेशयात हये फइमखु, उकिं हथासं याकनं विचाः यायेमज्यु।

गथे हथासं (उलि याकनं मखु) खः, थथे न अति बुलुं नं खः। अति बुलुं (ढिलां) विचाः यायेवं प्ज गथे उगुहे स्वंगू योजन लँ वनेगु इच्छायाःम्ह पुरुषया लँया दक्षी सिमा, पर्वत, पुखू आदिइ थासय् दिनाच्चनेवं लँ सिधया वनिइ मखु, निन्हु स्वन्हं बिका वना क्वचाय्के मालिगु जुइ, थथेहे कर्मस्थान अन्त्यय् वने फइमखु ल वनिइ, वया विशेषता नं प्रत्यय जुइमखु।

विक्षिप्त जुइगुयात पनेगुकथं धयागु कर्मस्थान त्याग याना बाह्य पृथगगु आरम्भणय् चित्त विक्षेप जुइगु पनेमाः। मपनेवं गथे एकपदिक (छपला जक तये ज्यूगु) प्रपातया लँय् न्यासिवंम्ह पुरुषया पलातयेथाय् विचाः मयासे विचाः मयासे उखें थुखें स्वया जुइवं पला च्वयलिइ, अनं सछि म्ह हाकःगु पाखाय् कुतुं वनेमालिइ, थथेहे बाह्य विक्षिप्तगुलिइ मन तयेवं कर्मस्थान नाश जुइ, परिहीन जुइ। उकिं विक्षिप्त जुइगुयात पनेगुकथं विचाः यायेमाः।

प्रज्ञप्ति समतिक्रमण यायेगुकथं धयागु गुगु थ्व सँ चिमिसँ आदि दुगु प्रज्ञप्ति खः, उगुयात अतिक्रमण यानाः प्रतिकूल खः धका चित्त तयेकमाः। गथे लःया अभावया इलय् मनूतय्सं गुँइ बुंगाचा (लः त्वनेगु थाय्) खनाः अन ताडया हः आदिया छुं छगू सिकेगु चिं चिनाः उगुया संकेतं वयाः म्वः हुइ व लः त्वनिइ। गुबले इपिं न्हिथं जुयाच्चंगु कारणं वये वनेगु तुतिपला ख्वाय् प्रकट जुइ, उबले (उगु) संकेतं ज्या जुइमखु, मंदुदुगु इलय् वनाः म्वः हुइ व लः त्वनिइ, थथेहे न्ह्यःहे सँ, चिमिसँ धकाः प्रज्ञप्तिकथं विचाः यायेवं प्रतिकूलभाव प्रकट जुइ। अले सँ, चिमिसँया प्रज्ञप्तियात समतिक्रमण यानाः प्रतिकूलगु भावय्हे जक चित्त तयेकमाः।

१९७ (दी० नि० २.३७७)

१९८ (म० नि० १.३०० चणलब)

१९९ (म० नि० २.११३ चणलब)

२०० (म० नि० ३.३४२ चणलब)

२०१ (म० नि० ३.१५३)

क्रमशः त्वःतेगुकथं (मुक्त जुइगुकथं) धयागु गुगु गुगु भाग प्रकट जुइमखु, उगु उगु भागय् मुक्त जुया क्रमशः त्वःतेगुकथं बिचाः यायेमाः। शुरुवात याम्हसिया जक सँ खः धका बिचाः यायेवं मनसिकार वनाः पिसाब धयागु थुगु अन्तिमगु भागय्हे हानाः स्थित जुयाच्चनी। पिसाब धकाः बिचाः यायेवं मनसिकार वनाः सँ खः धका थुगु न्हापांगु भागय्हे हानाः (त्वानाः) स्थित जुयाच्चनी। अले वया बिचाः यायेवं बिचाः यायेवं गुलिं भागत प्रकट जुइ, गुलिं प्रकट जुइमखु। वं गुगु गुगु प्रकट जुइ, उगु उगु भागय् उबले तक ज्या यायेमाः। गुबले तक निगू भाग प्रकट जुयाच्चंगुलिइ नं इपिं छगू जुया बांलाक प्रकट जुइ, थथे प्रकट जुगुलिइ जक हानंहानं उगु हे मनन याना अर्पणा उत्पन्न यायेमाः।

अन थ्व उपमा खः - गथे स्वीनिमा ताडमा दुगु ताडवनय् च्वनाच्चंम्ह माकःयात ज्वनेगु इच्छा याःम्ह ब्याधां न्हापांगु ताडमाय् च्वनाच्चंम्ह दुगु हल्य् वाणं कयेकाः तःसकं हालेगु याइ, अले उम्ह माकः छसिंकथं उगुं थुगुं ताडमाय् जूवनाः सिथय् च्वंगु ताडमाय्हे वनिइ, अन नं वनाः ब्याधां अथेहे यायेवं (कय्केवं) हानं उगुहे नियमकथं न्हापांगु ताडमाय् वइ, वं थथे हानंहानं लिनाः यंका जूवंगु (पुतुं च्वंगु) थासय् दनाः छसिंकथं छमा ताडमाय् कुतुं वयाः उगुया बिचय् च्वंगु मुखुचिंगु ताड हःया च्वंकाय् क्वातुक तःक्यना सुयाच्चंसां नं दना वइमखु, थथेहे थुगुयात नं खंकेसिइकेमाः।

अन थ्व उपमाया तात्पर्य खः - गथे ताडवनय् स्वीनिमा ताडमात खः, थथे थुगु शरीरय् स्वीनिगू भागत खः। माकः थें चित्त। ब्याधाथें योगी। माकःया स्वीनिमा ताडमा दुगु ताडवनय् च्वनीगु निवासथें योगीया चित्त स्वीनिगू आकार दुगु शरीरय् आरम्भणकथं अनुसञ्चरण यायेगु खः। ब्याधां न्हापांगु ताडमाय् च्वनाच्चंम्ह दुगु हल्य् वाणं कयेका तःसकं हालाः माकः उगु थुगु ताडमाय् जूवना सिथय् च्वंगु ताडमाय् च्वंगुथें योगीया सँ खः धका मनसिकार शुरुवात यायेबलय् छसिंकथं वनाः अन्तिमगु भागय्हे चित्त च्वंवीगु खः। हानं लिहाँ वयेगुलिं नं थ्वहे विधि खः। हानंहानं लिनाः यंका माकः जूवंगु (पुतुं च्वंगु) थासय् च्वनेगुथें हानंहानं बिचाः यायेवं गुलिं गुलिं प्रकट जुयाच्चंगुलिइ प्रकट मजुल धाःसा त्याग याना प्रकट जुयाच्चंगुलिइ परिकर्म भावना याइगु खः। छसिंकथं छमा ताडमाय् कुतुं वयाः उगुया बिचय् च्वंगु मुखुचिंगु ताड हःया च्वंकाय् क्वातुक तःक्यना सुयाच्चंसां नं दना वइमखुगुथें अन्तय् निगू जक भाग प्रकट जुइबलय् गुगु बांलाक प्रकट (उपस्थित) जुइ, उगुयातहे हानंहानं मनन याना अर्पणाया नितिं उत्पन्न यायेगु यायेमाः।

मेगु नं उपमा खः - गथे पिण्डपातिक भिक्षु स्वीनिखा छें दुगु गांया आधार कयाः च्वनाः न्हापांगु छेंय्हे निगू भिक्षा प्राप्त यानाः मेगु छगूयात त्याग याइ। कन्हय्खुनु दिनय् स्वंगू प्राप्त यानाः मेगु निगूयात त्याग याइ। स्वन्हुया दिनय् न्हापांगु छेंहे प्राप्त जायेक प्राप्त यानाः आशनशालाय् वनाः नइ। थथेहे थुगुयात नं खंकेसिइकेमाः। स्वीनिखा छें दुगु गांथें हे स्वीनिगू शरीरया भाग खः।

पिण्डपातिकथें योगी खः। वया उगु गांया आधार कयाः च्वनाच्चनीगुथें योगीया स्वीनिगू शरीरया भागय् परिकर्म भावना याइगु खः। न्हापांगु छेंहे निगू भिक्षा प्राप्त यानाः मेगु छगूयात त्याग याइगुथें कन्हय्खुनु दिनय् स्वंगू प्राप्त यानाः मेगु निगूयात त्याग याइगुथें व बिचाः यायेवं बिचाः यायेवं प्रकट मजुल धाःसा त्याग याना प्रकट जुयाच्चंगुलिइ गुबले तक निगू भागय् परिकर्म भावना याइगु खः। स्वन्हुया दिनय् न्हापांगु छेंहे पात्र जायेक भिक्षा प्राप्त यानाः आसनशालाय् फयेतुनाः परिभोग याइगुथें निगू गुगु बांलाक प्रकट (उपस्थित) जुइ, उगु हे हानंहानं मनन याना अर्पणाया नितिं उत्पन्न यायेगु यायेमाः।

अर्पणाकथं धयागु अर्पणाया भागकथं सँ आदिइ छगू छगू भागय् अर्पणाकथं अर्पणा जुइ धका सिइकेमाः धयागु थ्व थन अभिप्राय खः।

स्वपु सूत्रान्तकथं धयागु अधिचित्त (शमथ व विपश्यना चित्त), सीतिभाव (शान्तभाव, शीतलभाव), बोध्यङ्गया कुशलता याना थुपिं स्वपु सूत्रान्त वीर्य व समाधिनापं स्वापु तयेया नितिं धका सिइकेमाः धयागु थ्व थन अभिप्राय खः। अन -

“भिक्षुपिं, अधिचित्तय् लगे जुयाच्चंम्ह भिक्षुं स्वंगू निमित्तय् इलय् ब्यलय् मनन यायेमाः। इलय् ब्यलय् समाधिनिमित्तयात बिचाः यायेमाः। इलय् ब्यलय् पग्रहनिमित्तयात बिचाः यायेमाः। इलय् ब्यलय् उपेक्षानिमित्तयात बिचाः यायेमाः। यदि, भिक्षुपिं, अधिचित्तय् लगे जुयाच्चंम्ह भिक्षु समाधिनिमित्त छगूहे जक मनन यातधाःसा, उगु थासय् चित्त आलस्य जुइफु। यदि, भिक्षुपिं, अधिचित्तय् लगे जुयाच्चंम्ह भिक्षु पग्रहनिमित्त छगूहे जक मनन यातधाःसा, उगु थासय् चित्त चञ्चल जुइफु। यदि, भिक्षुपिं, अधिचित्तय् लगे जुयाच्चंम्ह भिक्षु उपेक्षानिमित्त छगूहे जक मनन यातधाःसा, उगु थासय् चित्त बांलाक समाधिस्थ जुइमखु, आस्रवत नं क्षय जुइमखु। गुगुलिं, भिक्षुपिं, अधिचित्तय् लगे जुयाच्चंम्ह भिक्षु

इलय् ब्यलय् समाधिनिमित्त, पग्रहनिमित्त व उपेक्षानिमित्तयात मनन याइ, उगु चित्त मृदु, कर्मणीय व प्रभास्वर (परिशुद्ध) जुइ, भङ्ग जुइगु जुइमखु, बांलाक समाधिस्थ जुइ आस्रवत नं क्षय जुइ।

“भिक्षुपिं, गथेकि लुं कमि वा लुं कमि: मिया शिष्यं मिं च्याकिइ, मिं च्याका: मिं च्याकूगु भुतुचिया म्हुतुसिइ छचाखेरं इलिइ, भुतुचिया म्हुतुसिइ इला: चिम्तां (छलिंचां) लुं ज्वना: मिं द्यने (न्यने) तया: इलय् ब्यलय् मिं ग्वाकिइ (पुइ), इलय् ब्यलय् लखय् थुनिइ (लखं छ्वाकिइ) इलय् ब्यलय् उपेक्षित याइ। यदि, भिक्षुपिं, लुं कमि वा लुं कमि: मिया शिष्यं उगु लुं यात छथाय् जक ग्वाकेवं, उगु थासय् लुं च्यायेफु (नायेफु)। यदि, भिक्षुपिं, लुं कमि वा लुं कमि: मिया शिष्यं उगु लुं यात छथाय् जक लखय् थुन (छ्वाकल) धा:सा, उगु थासय् लुं ख्वाउँकल धा:सा (मिं स्यात धा:सा)। यदि, भिक्षुपिं, लुं कमि वा लुं कमि: मिया शिष्यं उगु लुं यात छथाय् जक उपेक्षित यात धा:सा, उगु थासय् लुं बांलाक परिपक्व जुइमखु।

भिक्षुपिं, गुगुलिं लुं कमि वा लुं कमि: मिया शिष्यं उगु लुं यात इलय् ब्यलय् ग्वाकिइ (पुइ), इलय् ब्यलय् लखं लखय् थुनिइ (लखं छ्वाकिइ), इलय् ब्यलय् उपेक्षित याइ, उगु लुं मृदु, कर्मणीय व प्रभास्वर (परिशुद्ध) जुइ, भङ्ग जुइगु जुइमखु, बांलाक ज्या याये ज्यूगु जुइ। गुजा गुजागु तिसाया आकारयात, यदि पट्टी (फवः), चा:चा, गप:तय् लुंसिख: आकांक्षा याइ, वया उगु अनुसारं दयेकिइ।

“भिक्षुपिं, थथेहे अधिचित्तय् लगे जुयाच्चंम्ह ... समाधिस्थ जुइ आस्रवत क्षय जुइ। वं गुगु गुगु अभिज्ञा साक्षात्कार यायेमा:गु धर्मया न्होने चित्त क्वछुकी अभिज्ञा साक्षात्कार यायेया नितिं, अन अनहे साक्षीभावया सफलताय् थ्यनिइ, स्मृति आयतनतय्के दइ”^{२०२} धका:।

ख सूत्र अधिचित्त धका: सिइकेमा:।

“खुगु, भिक्षुपिं, धर्म युक्तम्ह भिक्षु ज्व:मदुगु सीतिभावयात (शीतलभावयात, निर्वाणयात) साक्षात्कार यायेत योग्यम्ह जुइ। छु छु खुगु? भिक्षुपिं, थन भिक्षु गुगु इलय् चित्त निग्रह यायेमा:गु ख:, उगु इलय् चित्त निग्रह याइ। गुगु इलय् चित्त ज्वनेमा:गु ख:, उगु इलय् चित्त बशय् तइ। गुगु इलय् चित्त हर्षोफुल्ल यायेमा:गु ख:, उगु इलय् चित्त हर्षोफुल्ल याइ। गुगु इलय् चित्त उपेक्षित यायेमा:गु ख:, उगु इलय् चित्त उपेक्षित याइ। प्रणीताधिमुक्तम्ह जुइ व निर्वाणय् अभिरतम्ह जुइ। भिक्षुपिं, थुपिं खुगु धर्म युक्तम्ह भिक्षु ज्व:मदुगु सीतिभावयात साक्षात्कार यायेत योग्यम्ह जुइ”^{२०३} धका:।

ख सूत्र ज्व:मदुगु सीतिभाव (शान्तभाव) धका: सिइकेमा:।

बोध्यङ्गया कुशलता नं “थथेहे ख:, भिक्षुपिं, गुगु इलय् आलस्यगु चित्त जुइ, उगु इलय् प्रश्रब्धिसम्बोध्यङ्गया भावना यायेगु ई मखु”^{२०४} धका: अर्पणा कुशलताया खंय् क्यनेहे धुन।

थथे ख न्हय्थी ग्रहण यायेगु कुशलता (दक्षता) बांलाक ग्रहण याना: थुगु भिथी मनन यायेगु कुशलतायात बांलाक बिचा: याना उम्ह योगीं निगू कुशलताकथं कर्मस्थान बांलाक सयेका कायेमा:।

यदि वया आचार्य नापं छगू विहारय् हे सुविधा जूसा, थथे विस्तृतं कंके मब्बूसे (मधा:से) कर्मस्थान बांलाक बिचा: याना कर्मस्थानय् कुत: याइम्हं विषेशयात प्राप्त याना: उत्तरोत्तर कंकेबिइमा:। मेथाय् च्वनेगु इच्छा दुम्हं च्वय् धयावयागु कथं विधिनीयम पूर्वक विस्तृतं कंके बिचा: हानंहानं हिइका फुक्क समस्या दुगु थाय् त्व:ता पृथ्वीकसिण निर्देशय् धयात:गु अनुसारंहे अनुचितगु शयनासन त्याग याना: योग्यगु विहारय् च्वना: चिचिधंगु बाधातय् चिइका: याना: प्रतिकूल मनसिकारय् परिकर्म यायेमा:।

परिकर्म याइम्हसिनं सँतय्के न्हापां निमित्त कायेमा:। गथे? छपु वा निपु सँ पुया: ल्हातय् द्य:ने तया: न्हापां वर्ण बिचा: (व्यवस्थान) यायेमा:। सँ पुयागु थासय् नं स्वयेगु उचित जुइ। ल:या पात्रय् वा यागुया पात्रय् नं स्वयेगु उचितहे जुइ। हाकु बलय् खना: हाकु धका: मनन यायेमा:। तुयुबलय् तुयु धका: त्वाक: ज्याबलय् अधिककथं मनन यायेमा:गु जुइ। गथे सँतय्के ख:, थथे फुकं छयंगु आदि न्यागू पुचलय् नं स्वया: निमित्त कायेमा:।

^{२०२} (अ० नि० ३.१०३)

^{२०३} (अ० नि० ६.८५)

^{२०४} (सं० नि० ५.२३४)

कोट्टासववत्थापनकथा (भागया बिचाः यायेगु खँ)

१८२. थथे निमित्त ज्वनाः फुक भागय् वर्ण, आकार, दिशा, अवकाश व परिच्छेदकथं बिचाः याना वर्ण, आकार, गन्ध, आशय व अवकाशकथं न्याथी प्रतिकूलानुसारं बिचाः यायेमाः ।

अन थ्व फुक भागय् छसिकथंया खँ खः । न्हापां सँ प्राकृतिक रङ्गकथं कच्युगु अरिट्टक फलया (हाकुगु अङ्गरया) रङ्ग खः । आकारकथं ताहाकःगु, ग्वःलागु तराजुया कथिथे आकारगु खः । दिशाकथं च्युया दिशाय् बुयावयाचंगु खः ।

अवकाशकथं निखे न्हयपंया कुनं लिउँनेनिसँ, न्हाःनेपाखे कपाःया सिथंनिसँ, लिउँने गपःया च्वं सिमाङ्कन यानातःगु खः । छ्योया खप्परय् प्यागु छ्यंगुलिं भुना तःगु तक सँतय्गु अवकाश खः । परिच्छेदकथं सँ छ्योयात भुनातःगु छ्यंगु दुने वाग्वःति भुना दुहाँ वनाः च्वनाचंगु व क्वय् थःगु हा कयाचंगु खः, च्वय् आकाशं, छचाखेरं थवंथवे परिच्छेद जुयाचंगु खः, निगू सँ नापं मदु धयागु थ्व सभाग परिच्छेद खः । सँ चिमिसँ मखु, चिमिसँ सँ मखु धका थथे त्यं दुगु स्वीछगू भागलिसे त्वाक मज्यागु सँ धयागु अगलगु छगू भाग धयागु थ्व विसभाग परिच्छेद खः । थ्व सँतय्गु वर्णादिकथं व्यवस्थापन यानातःगु अर्थ खः ।

१८३. थ्व इपिं सँतय्गु वर्णादिकथं न्याथी प्रतिकूलकथं व्यवस्थापन यानातःगु अर्थ खः । थुपिं सँत वर्णकथं नं प्रतिकूलगु खः । आकारकथं नं, गन्धकथं नं, आशयकथं नं व थाय्कथं नं प्रतिकूलगु खः ।

यःगु यागुया पात्रय् वा भोजनया पात्रय् सँया वर्णगु छुं नं खनाः थ्व सँ दुगु खः, थ्व यंकिइ धका घः चाइ । थथे सँ वर्णकथं प्रतिकूलगु खः । चान्हय् नयाच्वने बलय् नं सँया आकारगु सिमाया सुका वा नालुया सुका थियाः अथे हे घः चाइ । थथे आकारकथं प्रतिकूलगु खः ।

चिकं बुलेगु, स्वां, धूपादि रहितगु सँतय्गु नस्वाः (वास्ना) तसकं घृणा जुइ । उगु सिबेनं मिं नःगु सँ घृणित जुइ । सँ वर्ण व आकारकथं प्रतिकूल मज्सां नं, वास्नाकथं प्रतिकूलहे जुइ । गथेकि चिधिम्ह मचाया दिशा वर्णकथं म्हासुगु हलुया वर्णगु खः, आकारकथं नं हलुया ग्वःया आकारगु खः । फोहरगु थासय् वांछ्वयातम्ह मना वयाच्वम्ह हाकुम्ह खिचाया शरीर वर्णकथं पाके जूगु ताडया वर्णथे खः । आकारकथं भ्वःपुइका वांछ्वयातःगु मृदङ्गया आकारगु खः । उगुया वा नं चमेली स्वांया मुख्थे जूसां वर्ण व आकार निगूलिं प्रतिकूल मज्सां वास्नाकथं प्रतिकूलहे जुइ । थथे सँत नं वर्ण व आकारकथं प्रतिकूल मज्सां वास्नाकथं प्रतिकूलहे जुइ ।

गथे गांया आधारं फोहरगु थासय् बुयावयाचंगु तरकारीया हःत नागरिक मनूतय् घृणित जुइ, परिभोग याये यइमखु, थथे सँ नं न्हि, हि, पिसाब, मल, पित्त व खे आदिया आधारं उत्पन्न जूगु कारणं घृणा जुइ धयागु थ्व इपिं सँतय्गु आशयकथं प्रतिकूलगु खः ।

थुपिं सँ धयागु मलया द्वय उत्पन्न जूगु कर्णिकार्थे स्वीछगू भागया द्वय उत्पन्न जूगु खः । इपिं सँत श्मशानया फोहरगु थाय् आदि थासय् बुयावःगु सागर्थे फोहरगु गाः आदिइ बुयावयाचंगु कमल, कुलवय आदि स्वांथे फोहरगु थासय् बुयावःगुलिं अत्यन्त घृणित जुइ धयागु थ्व इपिं सँतय्गु थाय्कथं प्रतिकूलगु खः ।

गथे सँतय्गु खः, थथे फुक भागया वर्ण, आकार, बास्ना, आशय व अवकाशकथं न्याथी प्रतिकूल जूगु सिइकेमाः । वर्ण, आकार, दिशा, अवकाश व परिच्छेदकथं जक फुकं अलग अलग बिचाः यायेमाः ।

१८४. अन न्हापां चिमिसँ प्राकृतिक वर्णकथं सँथे उलि हाकुसे च्वनिमखु, हाकु हाकु धाःया सिजःया वर्णथे जुइ । आकारकथं च्वका क्वछुनाचंगु ताडया च्वका आकारगु जुइ । दिशाकथं निगू दिशाय् बुयावयाच्वनिइ ।

अवकाशकथं सँत बुयावयाचंगु थाय् व ल्हापवः व पालि तलय् बाहेक प्राययानाः त्यंदुगु छ्यंगुलिं भुनातःगु शरीरय् बुयावयाच्वनी । परिच्छेदकथं शरीरय् भुनातःगु छ्यंगुलिइ ससि ति (भतिचा) जक दुहाँ वनाः प्रतिष्ठितगु क्वय् थःगु हा कयाचंगु खः, च्वय् आकाशं, छचाखेरं थवंथवे परिच्छेद जुइ, निपु चिमिसँ नापं मदु, थ्व इमिगु इमिगु सभाग परिच्छेद खः । विसभाग परिच्छेद जक सँथे हे खः ।

१८५. लुसि धयागु नीफाः लुसि फाःत खः । इपिं फुकं वर्णकथं तुयुगु खः । आकारकथं न्याया बिखुथे जाःगु आकार खः । दिशाकथं तुतिया लुसित क्वय् आकाशं, ल्हाया लुसित च्वय् आकाशं याना निगू दिशाय् बुयावयाचंगु खः । थाय्कथं पतिंचिया च्वकाय् च्वकाय् प्रतिस्थितगु खः । परिच्छेदकथं निगू दिशाय् पतिंचिया च्वकाय् चंगु लाय् खः, दुने पतिंचिया लां, पिने च्वकाय् आकाशं, छचाखेरं थवंथवे परिच्छेद जुइ, निगू लुसि नापं मदु, थ्व इमिगु सभाग परिच्छेद खः । विसभाग परिच्छेद जक सँथे हे खः ।

१८६. वा धयागु परिपूर्ण वा दुम्हसिया स्वीनिपु वा दइ। इपिं नं वर्णकथं तुयुगु खः। आकारकथं थीथी आकार प्रकरया जुइ। न्हापां इमिगु क्वय् च्वंगु वाकुधिया बिचय् प्यपु वा चाया ग्वाराय् द्यने छसिंकथं तयातःगु लौकाया पुसा आकारगु खः। इमिगु निखेरं छपु छपु हा दुगु, छगू छगू च्वाका दुगु मल्लिका मकुल आकारगु खः। अनंलि छपु छपु निपु हात दुगु, निगू निगु च्वाका दुगु गाडा धंका तयेगु आकारगु खः। अनंलि निपु वा स्वंगू हा दुगु व स्वंगू च्वाका दुगु खः। अनंलि निपु वा प्यंगु हा दुगु व प्यंगू च्वाका दुगु खः। च्वय्या वाकुधिखय् नं थ्वहे विधि खः। दिशाकथं च्वय्या दिशाय् बुयावयाच्चंगु खः। थाय्कथं निगू मन्चाया क्वचय् प्रतिस्थितगु खः। परिच्छेदकथं क्वय् मन्चाया क्वचय् प्रतिष्ठित जुया थःगु हा कयाच्चंगु खः, च्वय्या आकाशं, छचाखेरं थवंथवे परिच्छेद जुइ, निगू वा नापं मद्दु, थ्व इमिगु सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

१८७. छ्यंगु धयागु फुक शरीरय् भुनाच्चंगु छ्यंगु खः। उगुया तइक च्वय् हाकुगु, हाकुहाकु धाःगु, म्हासुगु आदि वर्णगु छ्यंगु धयागु गुगु फुक शरीरं एकत्रित याना कपाय्या पु समान जुइ। छ्यंगु जक वर्णकथं तुयुगुहे जुइ। व उगुया तुयुगुभाव मिया ज्वालां नःथाय् दायेगु व प्रहार याना नाश यायेवं छ्यंगु प्रकट जुइ। आकारकथं शरीरया आकारहे जुइ। थ्व थन संक्षिप्तं खः।

विस्तृतं जक तुतिया पतिंचिया छ्यंगु रेश्मी कीया खोला आकारगु जुइ। लिउँने च्वंगु तुतिया छ्यंगु पुटु चिइमाःगु छ्यंगुया लाकांया आकार जुइ। त्वाःनाया छ्यंगु जा तयेत दयेकातःगु ताडया हः थें आकारगु जुइ। खम्पाया छ्यंगु जाकिं जायाच्चंगु ताहाकगु म्हिचार्थें जुइ। प्यंपाया छ्यंगु लखं जागु लः चालेयायेगु कापःया चालिया आकारगु जुइ। जनफाःया छ्यंगु अन्न दायेगु सिपौ बलाखय् भुनातःगु छ्यंगुया आकारगु जुइ। प्वाया छ्यंगु वीणा द्रोणी भुनातःगु छ्यंगुया आकारगु जुइ। छातीया छ्यंगु धच्यब्बय प्राययानाः प्यकुं लाःगु आकारगु जुइ। निपा ल्हाया छ्यंगु वाण तयेगु थलय् भुनातःगु छ्यंगुया आकारगु जुइ। ल्हाया लिउँनेया छ्यंगु चक्कु तयेगु थलया वा ककिचा तयेगु थलया आकारगु जुइ। ल्हाया छ्यंगु ताःचा तयेगु थलया आकारगु जुइ। गःपया छ्यंगु गलबन्दीया आकारगु जुइ। ख्वाया छ्यंगु प्वाः प्वाः गंगु कीतय्गु छेंथें आकारगु जुइ। छ्योया छ्यंगु पात्र तयेगु म्हिचाया आकारगु जुइ।

छ्यंगुयात परिग्रहण (बिचाः) याइम्ह योगीं म्हुतुसिं च्वं निसें च्वय् ख्वालय् ज्ञान छवयाः न्हापालाक ख्वायात त्वःपुयातःगु छ्यंगुयात बिचाः यायेमाः। अनंलि कपाःया छ्यंगुयात। अनंलि म्हिचाय् तयातःगु पात्र वा थलया बिचय् ल्हाथें छ्योया क्वेया (खप्परया) व छ्योया छ्यंगु बिचं ज्ञान छवयाः क्वे नपं छ्यंगुया एकाबद्ध जुयाच्चंगु भावयात अलग याना छ्योया क्वेयात बिचाः यायेमाः। अनंलि ब्वहःया क्वेयात। अनंलि अनुलोम प्रतिलोमकथं जवः ल्हाया छ्यंगुयात अनुलोम प्रतिलोमकथं। अले उगुहे नियमकथं खवः ल्हायात। अनंलि जनफाःया उगु छ्यंगुयात बिचाः याना अनुलोम प्रतिलोमकथं जवः तुतिया छ्यंगुयात। अले उगुहे नियमकथं खवः तुतिया छ्यंगुयात। अनंलि छसिंकथं वस्ति (मुत्राशय), प्वाः, हृदय व गपःया छ्यंगुयात बिचाः यायेमाः। अले गपःया छ्यंगुया बिचय् क्वय्या मन्चाया छ्यंगुयात बिचाः याना क्वय्या म्हुतुसि तक थ्यंका सिधयेकेमाः। थथे स्थूल स्थूलगु परिग्रहण यायेवं सूक्ष्मगु नं प्रकट जुइ। दिशाकथं निगू दिशाय् उत्पन्न जूगु। थाय्कथं फुक शरीरयात त्वःपुयाच्चंगु खः। परिच्छेदकथं क्वय् प्रतिस्थित जुयाच्चंगुलिं व च्वय्या आकाशं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

१८८. ला धयागु गुसःगु लाकूत खः। इपिं फुककं वर्णकथं ग्वंगचा स्वांथे ह्याउँसे च्वनिइ। आकारकथं त्वानाया लाग्वारा जा तयातःगु ताड हःया थलया आकारगु जुइ। खम्पाया ला लोमाचिया आकारगु जुइ। प्यंपाया ला भुतुया च्वाकाया आकारगु जुइ। जनफाःया ला ताडया चिनिपाताया आकारगु जुइ। निखे बपिक्वेया ला भखारीया प्वाथय् सालुक इलातगु चाया आकारगु जुइ। दुरुष्वःया ला चा न्हाया ग्वारा ग्वारा चिनातःगु आकारगु जुइ।

लम्पाया ला निबः यानाः तयातम्ह छ्यंगु मदुम्ह तधिम्ह छुंया आकारगु जुइ। थथे स्थूल स्थूलगु परिग्रहण यायेवं सूक्ष्मगु नं प्रकट जुइ। दिशाकथं निगू दिशाय् उत्पन्न जूगु। थाय्कथं स्वसः व नीगू मयायेक क्वचय् भुनाः स्थित जुयाच्चंगु खः। परिच्छेदकथं क्वय् क्वेया पुचलय् प्रतिस्थित जुयाच्चंगुलिं व च्वय्या छ्यंगुलिं, छचाखेरं थवंथवे सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

१८९. सँय्प्याँय् (स्नायु, नसा) धयागु गुसः सँय्प्याँय् दु। वर्णकथं फुकं सँय्प्याँय् तुयुगु जुइ। आकारकथं थीथी आकारगु जुइ। थुपिं मध्यय् गःपतय् च्वय् थासं निसें न्यापु तपुगु सँय्प्याँय् शरीरय् चिनाः न्हानेपाखें क्वहाँ वयाच्चनिइ। न्यापु लिउँनेपाखें। न्यापु जवःपाखें। न्यापु खवःपाखें। जवः ल्हायात चिना नं ल्हाया न्हानेपाखें न्यापु। लिउँनेपाखें न्यापु। अथेहे खवः ल्हायात चिना। जवः तुतियात चिना नं तुतिया न्हानेपाखें न्यापु लिउँनेपाखें न्यापु। अथेहे

खवः तुतिया चिना नं याना थथे शरीरया धारण याना तइगु धयागु ख्वीपु तपुगु सँय्पाँचं (स्नायुं, नसां) काययात चिना क्वहाँ वयाच्चनिइ। गुगुयात कण्डर धका नं धाइ। इपिं फुकं फलया हाच्चः वनीगु आकारगु जुइ। मेगु जक उखें थुखें थासय् फइलेजुया च्वनाच्चनिइ स्थितम्ह। मेगु उगुयासिबे नं सूक्ष्मगु सुका खिपःया आकारगु जुइ।

मेगु उगुयासिबे नं सूक्ष्मगु ध्वगीगु गुँखिया आकारगु जुइ, मेगु उगुयासिबे नं सूक्ष्मगु महावीणाया तार आकारगु जुइ। मेगु तःपुगु सुकाया आकारगु जुइ। ल्हा, तुति व जनफातय् च्वंगु सँय्पाँय्त भंगपंक्षीया तुतिया आकारगु जुइ। छ्यनय् च्वंगु सँय्पाँय् मस्तय्गु छ्यनय् च्वंगु जालि आकारगु जुइ। जनफातय् च्वंगु सँय्पाँय् निभालय् चकंका पानातःगु जालया आकारगु जुइ। ल्यंदुगु उगु उगु अङ्गप्रत्यङ्गय् वनाच्चंगु सँय्पाँय् म्हय् फिइगु जालिया लंया आकारगु जुइ। दिशाकथं निगु दिशाय् उत्पन्न जूगु खः। थाय्कथं फुक शरीरय् च्वंगु क्वेय्तय्त चिना च्वना च्वनिइ। परिच्छेदकथं क्वय् स्वसःकू क्वेय्तय्त च्वय् प्रतिस्थितगुलिं, च्वय्या लाया छ्यंगुलिसे ल्वानाः च्वंगु थासं निसें जुइ, छचाखेरं थवंथवे परिच्छेद जुइ, थ्व इमिगु सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

१९०. क्वें धयागु स्वीनिपु वात बाहेक ल्यंदुगु ख्वीप्यपु ल्हाया क्वें, ख्वीप्यपु तुतिया क्वें, ख्वीप्यपु लाय् च्वंगु क्यातुगु क्वें, निगू ग्वालिया क्वें, छपु छपु तुतिइ निगः निगः गौंचिया क्वें, निपु त्वाःनाया क्वें, छगः पुलि क्वें, छपु खम्पा क्वें, निगू जंया क्वें, भिंच्याकू जंधूया क्वें, नीप्यपु बपि क्वें, भिँप्यपु छातीया क्वें, छगू नुगःचुया क्वें, निपु ब्वःया क्वें, निपु प्वाःया दुनेच्चंगु क्वें, निपु लप्पाया क्वें, निपु निपु नाडीया क्वें, न्हय्गू गपःया क्वें, निकू मन्चाया क्वें, छकू न्हाय्या क्वें, निगू मिखाया क्वें, निगू न्हाय्पंया क्वें, छकू कपाःया क्वें। छकू मूर्द्धया क्वें, गुकू खप्परया क्वें याना थथे स्वसःति क्वेंत दयाच्चन, इपिं फुकं वर्णकथं तुयुगु खः। आकारकथं थीथी आकारगु जुयाच्चन।

अन तुतिया अग्रभागया पतिंचिया क्वेंत कतक पुया आकारगु खः। उगुया अन्तरय् च्वंगु बिचय् च्वंगु पर्व (पवः) क्वेंत फंसि पुया आकारगु खः। मूल पर्वया क्वेंत पणवया आकारगु खः। लिउँनै तुतिया क्वेंत ल्हुयातःगु पालु द्वंया आकारगु खः। ग्वालिया क्वें छग्वारागु ताड फलया आकारगु खः। गौंचिया क्वें निगः चिनातःगु म्हितेगु ग्वःया (बल, ग्वारा) आकारगु खः। गौचाय् प्रतिस्थित जुयाच्चंगु त्वाःनाया क्वें ख्वला मव्निगु खजूरीया (सिन्दिया) चुलिया आकारगु खः। चिपुगु त्वाःनाया क्वें धनुकथिया आकारगु खः। तःपुगु त्वाःनाया क्वें गंम्ह सर्पया जनफाया आकारगु खः। पुलिया क्वें फिंज (ब्वाई) छखे तनावंगु आकारगु खः। अन त्वाःनाया प्रतिस्थित जुइगु थाय् च्चामुसे मच्चंगु साया न्येकुं च्वका आकारगु खः। खम्पाया क्वें बालाक सुना मतःगु पा वा बसिलाया आकारगु खः। उगु ज्यै प्रतिस्थितगु म्हितेगु बलया आकारगु। उगु जंया क्वें प्रतिस्थितगु च्वका ध्यनातःगु तःमागु पुन्नागया फल आकारगु खः।

जंया क्वेंत निपुं एकाबद्ध जुयाः कुम्हाया भाडा उइगु भुतुया आकारगु खः। अलग अलगगु कामीया घन चिनातःगु खिपःया आकारगु खः। च्वकाय् च्वंगु खम्पाया क्वें क्वछुनाच्चंम्ह सर्पया फणाया यानाच्चंगु आकारगु खः, न्हय्थाय् च्चाथाय् ह्मःगंगु खः। लिउँनै च्वंगु जँधूया क्वेंत दुनेपाखें छगुलिइ मेगु तयातःगु म्हःया पातां चिनातःगु आकारगु खः। पिनेपाखें चाकःचाकलाःगु माःहनातःगु आकारगु खः। इमिगु बिचय् बिचय् कःतिया वार्थें जाःगु निगू स्वंगू कंत दु। नीप्यपु बपिक्वंचय् परिपूर्ण मज्जु अपरिपूर्णगु तरवारया आकारगु खः। परिपूर्ण जूगु परिपूर्णगु तरवारया आकारगु खः। फुकं तुयुम्ह खाया चकंकेगु पाया आकारगु खः। भिँप्यपु छातीया क्वेंत भ्वाथःगु न्ह्यानाच्चंगु रथया पंजःया आकारगु खः। हृदया क्वें धवःचिया प्वाकःया आकारगु खः।

ब्वःया क्वेंत चिपुगु बसिलाया चूया आकारगु खः। ब्वहया छखे चातुलाच्चंगु सीहलया (लंकाया) त्वःकूया आकारगु खः। लप्पाया क्वेंत न्ह्याय्कं चूया आकारगु खः। नाडीया क्वेंत निमा ताडमाया दंया आकारगु खः। ल्हापवःया (मणिबन्ध) क्वेंत छखे माःहना तयातःगु म्हःया पातां चिनातःगु आकारगु खः। ल्हापवः लिउँनैया क्वेंत ल्हुयातःगु पालुया द्वंया आकारगु खः। ल्हा पतिंचिया मूलपर्वया क्वेंत पणवया आकारगु खः। बिचय् च्वंगु पर्वया क्वेंत पाके मज्जु फंसि पुया आकारगु खः। च्वकाय् च्वंगु पर्वया क्वेंत कतक पुया आकारगु खः।

न्हय्पु गपःया क्वेंत कथिं सुया माहना छसिंकथं तयातःगु चाकःलागु पं चाकया आकारगु खः। क्वय् च्वंगु मन्चा क्वें कामीया घन चिनातःगु खिपःया आकारगु खः। च्वय् च्वंगु खोला तासे यायेगु ईचा आकारगु खः।

मिखाया प्वाक व न्हाय्या प्वाकया क्वेंत स्यः लिंकयातःगु तरुण ताडमाया पुया आकारगु खः। कपाः क्वें भ्वपुइकातःगु शंखं दयेकातःगु थलया आकारगु खः। न्हाय्पंया क्वेंत नौया चक्कु तयेगु कोशया आकारगु खः। कपाः व न्हाय्पं पाता च्वय् ज्वना च्वंगु थाय्या क्वें घ्यलं किना गंनाच्चंगु वस्त्रया आकारगु खः। मूर्द्धया क्वें म्हुतु चानातःगु नैक्याया आकारगु खः। छ्योया क्वेंत सुया तयातःगु पुलांगु लौका वा कडाइया आकारगु खः।

दिशाकथं निगू दिशाय् उत्पन्न जुयाच्वंगु खः। थाय्कथं साधारणरूपं फुक्क शरीरय् स्थितगु खः। विशेषरूपं थन छ्योया क्वेत्त गपःया क्वंचय् प्रतिस्थित जुयाच्वन। गपःया क्वेत्त लिउँने जँधूया क्वंचय्। जँधूया क्वेत्त जँया क्वंचय्। जँया क्वेत्त खम्पाया क्वंचय्। खम्पाया क्वेत्त पुलिया क्वंचय्। पुलिया क्वेत्त त्वाःनाया क्वंचय्। त्वाःनाया क्वेत्त गौंचिया क्वंचय्। गौंचिया क्वेत्त लिउँतिया क्वंचय् प्रतिस्थित जुयाच्वन। परिच्छेदकथं दुने स्यलं, च्युथासं लां, च्वाय् व हाय् थवंथवे सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व इमिगु सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

१९१. स्यः धयागु उगु उगु दुने च्वनाच्वंगु स्यः खः। उगु वर्णकथं तुयुगु खः। आकारकथं ततःपुगु क्वेँया दुने च्वंगु पंया दुने तयाः क्वाकातःगु तःपुगु तिंकथिया आकारगु खः। चिचिपुगु क्वेँया दुने च्वंगु पं तुतां पर्वय् तयाः क्वाकातःगु चिपुगु तिंकथिया आकारगु खः। दिशाकथं निगू दिशाय् उत्पन्न जूगु खः। थाय्कथं क्वेँया दुने प्रतिस्थितगु खः। परिच्छेदकथं क्वेँतय्गु दुनेनिसें सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

१९२. जलस्यैय् धयागु एकाबद्ध जुयाच्वंगु निगः लाया ग्वारा खः। उगु वर्णकथं ह्याउँह्याउँ नःगु पालिभद्रक पुया वर्णगु खः। आकारकथं मस्तय् म्हितीगु निगः स्वानाच्वंगु बलया आकारगु वा छगू कच्चाया च्यु स्वानाच्वंगु निगः अँया आकारगु खः। दिशाकथं च्युया दिशाया उत्पन्न जूगु खः। थाय्कथं कथुया हःया क्वं क्वहाँ वयाच्वंगु छपु मूलं भतिचा वनाः निकू दला तःपुगु सँय्प्याचं चिनातःगु जुयाः नुगःचुया ला हिनाः स्थित जुयाच्वंगु खः। परिच्छेदकथं जलस्यैय् जलस्यैय्या भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

१९३. हृदय धयागु नुगःचुया ला खः। उगु वर्णकथं ह्याउँगु पलेस्वां हःया लिउँनेया वर्णगु खः। आकारकथं पिनेया हः प्वलाः भ्वःपुइका तःगु मुखुचिंगु पलेस्वांया आकारगु खः। पिने ग्वारा चिंगु खः, दुने कोसातकी फलया दुनेच्वंगुथें खः। प्रज्ञावान्पिनिगु भतिचा विकसितगु (ह्याच्वंगु) जुइ, मन्द प्रज्ञावान्पिनिगु मुखुचिंगुहे जुइ। दुने वया पुन्नागया पु ति प्रतिस्थित जुयाच्वंगु हःप्याः दुगु जुइ, गन बा पासति हि च्वनाच्वनिइ, गुगुया आधारं मनोधातु व मनोविज्ञानधातु उत्पन्न जुइ। थ्व उगु रागचरित्रया ह्याउँगु जुइ, द्वेषचरित्रया हाकु हाकु धाइ, मोहचरित्रया ला सिलातयागु लःथें जुइ, वितर्कचरित्रया मूतिया वर्णगु जुइ, श्रद्धाचरित्रया कर्णिकार स्वांया वर्णगु जुइ प्रज्ञाचरित्रया स्वच्छ, निर्मल, बुलु मजूगु, उज्ज्वल व परिशुद्धगु बांलाक सिलातःगु जातिमणिथें जाज्वलेमान् जुइ। दिशाकथं च्युया दिशाया उत्पन्न जूगु। थाय्कथं शरीरया दुने निगू दुरुया बिचय् प्रतिस्थित जुयाच्वंगु खः। परिच्छेदकथं नुगःचु हृदयया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

१९४. स्यैय् धयागु निपाँय् ला पाँय् खः। उगु वर्णकथं ह्याउँगु सिजःया उलि ह्याउँसे मच्वंगु कुमुद पलेस्वां हःया लिउँनेया वर्णगु खः। आकारकथं हाय् छगू व च्वाय् निगू कोविलारया हःया आकारगु खः। उगु बुद्धि मगाःपिनिगु छगूहे जक तधंगु जुइ, प्रज्ञावान्पिनिगु निगू वा स्वंगू चिचिधंगु जुइ। दिशाकथं च्युया दिशाया उत्पन्न जूगु खः, थाय्कथं निगू स्ननया दुने जवःपाखे आधार कया स्थित जुयाच्वंगु खः। परिच्छेदकथं स्यैय् स्यैय्या भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

१९५. अँपि धयागु प्रतिच्छन्न व अप्रतिच्छन्न भेदकथं त्वःपुयातःगु ला निथी दु। उगु निथी नं वर्णकथं तुयगु वस्त्रया वर्णगु खः। आकारकथं थःगु अवकाश आकारगु खः। दिशाकथं प्रतिच्छन्न अँपि च्युया दिशाय्। मेगु निगू दिशाय् उत्पन्न जूगु। थाय्कथं प्रतिच्छन्न अँपि हृदय व जलस्यैय्यात नं त्वःपुया, अप्रतिच्छन्न अँपि फुक्क शरीरय् च्वंगु छ्यंगुयात क्वय्थासं लां भुना (त्वःपुया) स्थित जुयाच्वंगु खः। परिच्छेदकथं क्वय् लां, च्युया छ्यंगुलिं, छचाखेरं अँपिया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

१९६. पिली धयागु प्वाया जिह्म मांस खः। उगु वर्णकथं वचुगु निगुण्डि स्वांया वर्णगु खः। आकारकथं न्ह्यलंगु प्रमाणगु चिनामतःगु हाकुम्ह सा मचाया मेँया आकारगु खः। दिशाकथं च्युया दिशाया उत्पन्न जूगु खः। अवकाशकथं नुगःचुया खवःपाखे प्वापाताया च्युपाखे आधार कया स्थित जुयाच्वंगु खः, गुगु दायेगु व प्रहार यायेगु यायेवं पिने पिहाँवया सत्त्वपिनिगु जीवन नाश जुइ। परिच्छेदकथं पिलीया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

१९७. स्वँ धकाः स्वीनिकु लाकुया भेदगु स्वँला खः। उगु वर्णकथं ह्याउँगु उलि पाके मजूगु यःमरिया फलया वर्णगु खः। आकारकथं विसमयात चानातःगु तपागु मरिया आकारगु खः। दुने नयेगु व त्वनेगु अभाव जुइवं पिहाँवगु कर्मज अग्नि व हां पिडित जूगु कारणं नयातःगु सुया ग्वाराथें निरस व ओज रहित जुइ। दिशाकथं च्युया दिशाया

उत्पन्न जूग। थाय्कथं शरीरया दुने निगू दुरुपाया बिचय् नुगःचु व स्यँयात नं चय् त्वःपुया यगानाः स्थित जुयाच्चंगु खः। परिच्छेदकथं स्वँया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

१९८. तपुगु आतापति धयागु पुरुषया स्त्रीनिगू पाख व स्त्रीया नीच्यागू पाख नीछगू थासय् ललःज्यानाच्चं तपुगु आतापति नली खः। थ्व थुगु वर्णकथं तुयुगु चिनी व चूनाया वर्णगु खः। आकारकथं हिया थलय् छ्यौं त्वाल्हाना लथ्याना तयातम्ह सर्पया आकारगु खः। दिशाकथं निगू दिशाय् उत्पन्न जूग। थाय्कथं चय् गपःया हः क्वय् मलया मार्गय् चिनातःगुलिं गपःया हःतं निसें मलया मार्गतक शरीरया दुने स्थित जुयाच्चंगु खः। परिच्छेदकथं तपुगु आतापतिया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

१९९. चिपुगु आतापति धयागु दुने तपुगु आतापति ललःज्याना (निला वा चाचाहिला) वनाच्चंगु थासय् चिनातइगु खः। उगु वर्णकथं तुयुगु लखय् च्वंगु पलेस्वांया हाया वर्णगु खः। आकारकथं लखय् च्वंगु पलेस्वांया हाया आकारगुहे खः। दिशाकथं निगू दिशाय् उत्पन्न जूग खः। अवकाशकथं कू पाया ज्या आदि याइबलय् यन्त्रया ज्वेनेगु इलय् यन्त्रया सुकार्थें यन्त्रया सिंपीत दुने चाकलय् छखे कुतुं मवय्केत चिनाः तुति हुइगु खिपया पुचःया अवकाशकथं बिचय् सुया हनाच्चंगु खिपथें नीछगू तपुगु आतापतिया चाकःया बिचय् स्थित जुयाच्चंगु खः। परिच्छेदकथं चिपुगु आतापतिया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

२००. प्वा धयागु नयातयागु, त्वःनातयागु, न्हायातयागु, सवाकयातयागु प्वाथय् दयाच्चनिइगु खः। उगु वर्णकथं घुतुका तयागु आहारया वर्णगु खः। आकारकथं छ्वासुक चिनातयागु जाकि चालेयायेगु म्हिचाया आकारगु खः। दिशाकथं चय्पुया दिशाया उत्पन्न जूग खः। थाय्कथं प्वाथय् स्थित जुयाच्चंगु खः।

प्वा धयागु निखें क्वत्यलातःगु प्यागु कापःया बिचय् उत्पन्न जूग प्वःथें जाःगु तपुगु आतापतिया पाता खः, पिने ग्वारा चिंगु (पिचुगु) खः, दुने फोहरगु लां भुनातःगु फोहरगु पावारक स्वांथेंजागु खः, दुने ध्वगीगु फंसिथें धकाः नं धायेगु उचित जुइ, गन चाकःलापिं त्वँचात, कइ वयेकिपिं त्वँचात, ल्हा तज्याकिपिं त्वँचात, मुलुथेंजागु म्हुतु दुपिं त्वँचात, किमित आदि स्त्रीनिथी जातया त्वँचात त्वाकबुक जुयाः बथांबथां चिना जुयाः वास यानाच्चनिइ, गुपिनि नये त्वेनेगु अभाव जुइवं तितिं न्ह्या हालः नुगःचुया ला नयाच्चनिइ, नये त्वेनेगु घुतुकेगु इलय् म्हुतु थस्वकाच्चपिं जुयाः न्हापा घुतुकुगु निपे स्वेपे आहारय् याकनं याकनं लाका नइ, गुगु इपिं त्वँतय्गु जन्म जुइगु थाय्, चर्पि, वासः यायेगु थाय् (अस्पताल), श्मशान नं जुइ। गन गथेकि धयागु चण्डालतय्गु गांया धोखाय् तसकं तानोगु समयय् ततःसकं वा वइबलय् लखं चुइका यनाच्चंगु पिसाब, मल, छ्यंगु, क्वें, खइ, न्हि, हि आदि थीथी प्रकारया फोहरगु गालय् कुतुं वनाः चालिसे मिलेजुया सँय्प्याय् निन्हुं स्वन्हुं लिपा त्वँचा दयाच्चंगुलिइ सूद्योया तापं प्रभावं ध्वगीनाच्चंगु चय् फिजया ब्वाँइ वयाच्चंगु, वचुसे च्वनाच्चंगु तःसकं दुर्गन्धितगु न लिक् वनेगु, न उगु रूप स्वयेत त्वःगु भावय् लानाः (थ्यंकाः) च्वनी, नतुनेगु व सवाः कायेगुला धायेमाःगु हे मदु, थथेहे नानाप्रकारया नये त्वेनेगु आदि वां नच्चुक न्हायातःगुयात में संका ई व खइलं भुनेवं उगु क्षणय् वर्ण, गन्ध व रस आदिया भाव मदयावंगु सुचिकाया गम व सुवाःया ल्हयातःगु वस्तुथें कुतुं वनाः पित्त, खइ व फसं भुनाच्चंगु जुयाः प्वाया अग्निया तापं ध्वगीगु त्वँ दयाः त्वाकबुक जुयाः उत्तरोत्तर फिजया ब्वाँइ वयाच्चंगु तःसकं फोहरगु, दुर्गन्धितगु, घृणितगु भावय् लानाः (थ्यंकाः) स्थित जुयाच्चनी। गुगु न्यना जक नं नये त्वःनेगुलिइ अमात्राज्ञपिं नं स्थिर जुइ, प्रज्ञाचक्षुं स्वइपिनिगु ला धायेथाय् मदु। गन कुतुं वंगु नये त्वःनेगु आदि न्याथी विभाजन जुया वनिइ, छगू भाग त्वँतय्सं नयाच्चनिइ, छगू भाग प्वाया मिं छ्वयेकिइ, छगू भाग पिसाब जुइ, छगू भाग मल, छगू भाग रसया भावय् लानाः (थ्यंकाः) हि ला आदि वृद्धि याइ।

परिच्छेदकथं प्वाया पातां व प्वाया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः। थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

२०१. मल धयागु दिसा खः। उगु वर्णकथं प्राययानाः धुतुका छ्वःगु आहारया वर्णहे जुइ। आकारकथं अवकाश आकारगु खः। दिशाकथं क्वय्पुया दिशाय् उत्पन्न जूग खः। थाय्कथं पक्वाशय् (पचे याइगु थाय्) स्थितगु खः। पक्वाशय् धयागु तेपुचां क्वय् लिउँ जंधुया हाया बिचय् तपुगु आतापतिया अन्तय् हाकःकथं च्यालङ्कति पंया त्वाचार्यें जुइ, गन गथेकि धयागु चय्पुया भूमिभागय् कुतुं वःगु वा-लः (वर्षाया लः) बावनाः क्वय् भूमिभागय् पूर्ण यानाः दनाच्चनी, थथेहे गुलि नं आमाशयय् कुतुं वंगु नये त्वेनेगु आदि प्वाया मिं फिंज थहाँवःगु पाके जुजुगु ल्हँमाय् निनाः मसिनगु भावय् लानाः (थ्यंकाः) तपुगु आतापतिया प्वालं बा-बावनाः पंत्वाया पर्वय् न्हायाः तयातःगु म्हासुगु चार्थें छथाय् लानाः स्थित

जुयाच्चनी। परिच्छेदकथं पक्वाशयया पातां व मलया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

२०२. न्हापु धयागु छ्योया खप्परय् दुने तयातःगु स्यःया द्वाँ खः। उगु वर्णकथं तुयुगु ग्वलागु च्याउया (ताहाकुसा च्याउया) वर्णगु खः। धौया भावय् मथ्यंगु स्यंगु दुरुया वर्णगु धकाः नं धायेगु उचित जुइ। आकारकथं अवकाश आकारगु खः। दिशाकथं च्यया दिशाया उत्पन्न जूगु खः। थाय्कथं छ्योया खप्परय् दुने प्यंगू सुयातःगु लंभूइ आधारं मिलेयाना तयातःगु प्य ग्वारा छुचुं ग्वाराथें जुया छथाय् स्थित जुयाच्चनी। परिच्छेदकथं छ्योया खप्परय् दुनेपाखें व न्हापुया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

२०३. पित्त धयागु निथी पित्त दु बद्धपित्त व अबद्धपित्त। अन बद्धपित्त वर्णकथं ताकूगु कस्ति व चिकंया वर्णगु खः। अबद्धपित्त गंगु आकुलिस्वांया वर्णगु खः। आकारकथं निगू नं अवकाश आकारगु। दिशाकथं बद्धपित्त च्यया दिशाया उत्पन्न जूगु खः, मेगु निगू दिशाया उत्पन्न जूगु खः। थाय्कथं अबद्धपित्त सँ, चिमिसँ, वा, लुसि, ला मदुगु थासय् व छाःगु गंगु छ्यंगु बाहेक लखय् चिकंया फुतिथें जुयाः त्यं दुगु शरीरय् व्याप्त जुयाः स्थित जुयाच्चगु खः, गुगु प्रकोप जुइवं मिखात म्हासुसे च्वनिइ, भ्रम जुइ (चाहिलिइ), म्ह खाइ, चासुइ। बद्धपित्त नुगःचु व स्वयां विचय् स्यं लाया आधारं प्रतिस्थित जुयाच्चंगु महाकौषातकीया कोषथें जागु पित्तया कोषय् स्थित जुयाच्चंगु खः, गुगु प्रकोप जुइवं सत्त्वपिं वें उँइ जुइ, विक्षिप्त मनम्ह जुया हिरी-ओतप्प त्वःता याये मत्यःगु नं याइ, धाये मत्यःगु नं धाइ, बिचाः याये मत्यःगु नं बिचाः याइ। परिच्छेदकथं पित्तया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

२०४. खइ धयागु शरीरया दुने छगू पाथिति जायेक खइ दइ। उगु वर्णकथं तुयुगु नागबला हःया तिया वर्णगु खः। आकारकथं अवकाश आकारगु। दिशाकथं च्यया दिशाया उत्पन्न जूगु। थाय्कथं प्याया पाताय् स्थितगु। गुगु नये त्वःनेगु आदि धुतुकेगु इलय् गथे लखय् च्यंगु कथि वा ल्हँहचा कुतुंवनेवं झ्याउ निकू दलाः हानं हः खनाः दुहाँवना च्वनाच्चनी, थथेहे नये त्वनेगु कुतुंवनीबलय् हः खनाः दुहाँवना निकू दलाः हानं दुहाँवना च्वनाच्चनी, गुगु मन्द जुइबलय् पाके जूगु कैथें ध्वगीगु खाखें तसकं घृणित व सी नवःगु प्या जुइ, अनलि थहाँवःगु गन्धं धःका व म्हुतु नं दुर्गन्धित व ध्वगीगु सी नवःगुथें जुइ। उम्ह पुरुषयात चिलाहुँ छ नवःयाच्चन धकाः धायेमाःगु जुइ, गुगु वृद्धि जुयाः प्रबल भावय् थ्यनेवं चर्पिइ त्वःपुयातःगु सिंया बलाथें प्यापाताया दुनेहे सी नवःगुयात त्वःपुयाः (दिकाः) स्थित जुयाच्चनी। परिच्छेदकथं खइया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

२०५. (घालय् दाःगु) न्हि धयागु ध्वगीगु हिकथं उत्पन्न जूगु न्हि खः। उगु वर्णकथं म्हासुगु पलास घाँय्या वर्णगु जुइ। मृतक शरीरय् जक ध्वगीगु ताकूगु महया वर्णगु जुइ। आकारकथं अवकाशया आकारगु जुइ। दिशाकथं निगू दिशाया जुइ। थाय्कथं जक न्हिया निश्चित अवसर (मौका) धयागु मदु, न गनं उगु मुना च्वनीगु खः, गन गन च्वामुसे च्यंगु कथं सुइ व अग्निज्वाला आदिद्वारा प्रहार याःगु शरीरया भागय् हियात दिकाः पाके जुइ, कै आदि उत्पन्न जुइ, अन अन स्थित जुयाच्चनी। परिच्छेदकथं न्हिया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

२०६. हि धयागु निथी हि दु मुनाच्चंगु हि व न्हानाच्चंगु हि। अन मुनाच्चंगु हि वर्णकथं बालाक पाके जूगु ताकूगु लाहातिया वर्णगु खः। न्हानाच्चंगु हि परिशुद्धगु लाहातिया वर्णगु खः।

आकारकथं निगू नं अवकाश आकारगु खः। दिशाकथं मुनाच्चंगु च्यया दिशाया उत्पन्न जूगु खः। मेगु हि निगू दिशाया उत्पन्न जूगु खः। थाय्कथं न्हानाच्चंगु सँ, चिमिसँ, वा, लुसि, ला मदुगु थासय् व छाःगु गंगु छ्यंगु बाहेक हिनुया जाल अनुसारं फुक्क उपादिन्न शरीरय् फइले याना स्थित जुयाच्चंगु खः। मुनाच्चंगु स्यंया थासं क्वय् पूर्ण यानाः छगू पाथिति जायेक नुगःचु, स्यं व स्वयां च्यया भतिचा भतिचा बावयाच्चंगु स्यं, नुगःचु व स्वयांत प्याकाः स्थित जुयाच्चंगु खः। उगु स्यं, नुगःचु आदि मप्यायेवं सत्त्वपिं प्यास चाःपिं जुइ। परिच्छेदकथं हिया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

२०७. चःति धयागु चिमिसँ प्या आदिं बावयाच्चंगु जल धातु खः। व वर्णकथं यचुसे च्यंगु तुचिकंया वर्णगु खः। आकारकथं अवकाशया आकारगु खः। दिशाकथं निगू दिशाया उत्पन्न जूगु खः। थाय्कथं चःतिया अवकाश (थाय्) धयागु निश्चित मदु, गन व हिथें सदां च्वनाच्चने फुगु खः। गुबले अग्निया सन्ताप, सूर्द्योया सन्ताप व ऋतुया विकार आदिं शरीरय् सन्ताप जुइ, उबले लखं पुया विषम चानातःगु पलेस्वांया कोपिलाया दंया प्वाँयथें फुक सँ, चिमिसँ प्वालं

चःति बावयाच्चनिइ, उकिं उगु चःतिया आकार नं सँ, चिमिसँ प्वाःतकथंहे सिइकेमाः। चःतियात परिग्रहण (बिचाः) याइम्ह योगी सँ, चिमिसँ प्वाल्य् पूर्ण यानाः च्वनाच्चंगुकथंहे चःतियात बिचाः यायेमाः। परिच्छेदकथं चःतिया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

(चिकं लाय् कनीगु) चिकं धयागु ताकुगु चिकं खः। व वर्णकथं चानातःगु हतुया वर्णगु खः। आकारकथं न्हापां ल्हंगु शरीर दुम्हसिया छ्यंगुया दुने तयातःगु हलुया वर्णगु कापःया टुक्राया आकारगु जुइ। गंसिगु शरीर दुम्हसिया त्वाःनाया ला, खम्पाया ला, लिउंनै जंधूया आधार कयाच्चंगु जंपाया ला व प्वाया चाहुइक च्वंगु ला याना थुमिगु आधारं निदुगं स्वदुगं यानाः तयातःगु हलुया वर्णगु कापःया टुक्राया आकारगु खः। दिशाकथं निगू दिशाय् उत्पन्न जूगु खः। थाय्कथं ल्हंगु शरीर दुम्हसिया फुक शरीर फइले याना गंसिगु शरीर दुम्हसिया त्वाःनाया ला आदिया आधारं स्थित जुयाच्चंगु खः, गुगु ताकुगु चिकं शरीर्य् नं तसकं घृणित जुइगुलिं व छ्योन्य् चिकं तयेगु नं व न्हास्य् चिकं थनेगु नं ग्रहण याइमखु। परिच्छेदकथं क्वय् लां, च्वय्या छ्यंगुलिं, छचाखेरं चिकंया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

२०८. ख्वि धयागु मिखां बावयाच्चंगु जल धातु खः। उगु वर्णकथं परिशुद्धगु चिकंया वर्णगु खः। आकारकथं अवकाश आकारगु। दिशाकथं च्वय्या दिशाय् उत्पन्न जूगु। थाय्कथं मिखाया प्वाकल्य् स्थित जुयाच्चंगु खः। थुपिं पित्तया कोष्य् (खाइ प्वच्य्या) पित्तथें मिखाया प्वाकल्य् सदां मुनाः स्थित जुयाच्चनीगु मखु। गुबले सत्त्वपिं लय्ताया ततःसकं न्हिलिइ, दुःखताया ख्वइ, विलाप याइ, उजागु विषया आहार नइ, गुबले इमिगु मिखातय्के कुं, धू आदि दुहाँवनिइ (पीडा विइ)। उबले थुपिं लय्ताःगु, दुःखताःगु, विषभाग आहार व ऋतुद्वारा मिखा प्वाकल्य् थहाँवयाः पूर्ण यानाः स्थित जुयाच्चनी वा बावयाच्चनिइ। ख्वबियात परिग्रहण याइम्ह योगी मिखा प्वाकल्य् पूर्ण यानाः च्वनाच्चंगुकथंहे बिचाः यायेमाः। परिच्छेदकथं ख्वबिया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

२०९. दाः धयागु शरीर्य् विलीन जुयाच्चंगु खः। उगु वर्णकथं नइक्या चिकंया वर्णगु खः। महलय् हायानातःगु चिकंया वर्ण धका नं धायेगु उचित जुइ। आकारकथं म्वःल्हुइबल्य् यचुगु लःया च्वय्या खातुक चाहिलाच्चनीगु चाकःलागु फुतिया आकारगु खः। दिशाकथं निगू दिशाय् उत्पन्न जूगु खः। थाय्कथं प्राययानाः ल्हातय् धने व लिउंनै, तुतिया धने व लिउंनै, न्हास्य् कपाल्य् व ब्वहया च्वकाय् स्थित जुयाच्चंगु खः। थुपिं थुमिगु थासय् सदां विलीन प्वक्षिल्व्व जुयाःहे स्थित जुयाच्चनीगु मखु। गुबले अग्नि सन्पाप, सूर्यया सन्ताप, ऋतुया विषभाग, धातुया विषभागं उपिं थासय् हा वयाच्चनीगु जुइ, उबले अन सिलेबल्य् यचुगु लख्य् धने खातुक फुतिथें उखें थुखें सनाः जुयाच्चनी। परिच्छेदकथं दाःया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

२१०. ई धयागु म्हुतु दुने फिंजनापं मिले जुयाच्चंगु जलधातु खः। व वर्णकथं तुयुगु फिंजया वर्णगु खः। आकारकथं अवकाशया आकारगु खः। फिंजया आकारगु धका नं धायेगु उचित जुइ। दिशाकथं च्वय्या दिशाय् उत्पन्न जूगु। थाय्कथं निपा न्येतापाखें क्वहाँ वयाः म्येय् च्वनाच्चंगु खः। थ्व थन सदां मुनाः स्थित जुयाच्चनीगु मखु। गुबले उल सत्त्वपिं उजागु आहार खनिइ वा लुमनिइ, क्वाःगु, खायुगु, पालुगु, चिन्वःगु व पाउँगु छुं नं म्हुतुइ तइ, गुबले इमिगु नुगःचु स्याइ (त्यानु चाइ), छुं कारणं घृणा उत्पन्न जुइ, उबले ई उत्पन्न जुयाः निपा न्येतापाखें क्वहाँ वयाः म्येय् बांलाक स्थिर जुइ। म्येया च्वकाय् थ्व ई सालुक जक जुइ, म्येफातय् अव जुइ, म्हुतुइ तयातःगु बजि, जा मेगु वा छुं नं नयेगु वस्तु खुसिया फिसलय् म्हुयातःगु बूंगाःया लःथें नाश मज्ज्वंहे प्याकेत समर्थवान् जुइ। परिच्छेदकथं ईया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

२११. न्हि धयागु न्हापुं बावयाच्चंगु फोहरगु पदार्थ खः। उगु वर्णकथं तरुण ताडपुया स्यःया वर्णगु खः। आकारकथं अवकाशया आकारगु खः। दिशाकथं च्वय्या दिशाय् उत्पन्न जूगु खः। थाय्कथं न्हाय् प्वाल्य् पूर्ण यानाः स्थित जुयाच्चंगु खः। थुपिं थन सदां मुना च्वनिइमखु, अले गथे पुरुषं पलेस्वां हल्य् धौ प्वः चिनाः क्वय् कथं सुल धाःसा, उबले हयाः प्वालं धौया ति ज्वया वयाः पिने कुतुं वइगु खः, थथेहे गुबले सत्त्वपिं ख्वइ, विषम आहार, ऋतुया कारणं धातुया प्रकोप जुइ, उबले दुने छ्यनं ध्वगीगु भाव्य् थ्यनाच्चंगु खइ न्हापुइ बावनाः थक्वःया चालाच्चंगु प्वालं क्वहाँ वयाः न्हाय् प्वाल्य् पूर्ण यानाः स्थित जुयाच्चनी वा बावयाच्चनिइ। (न्हासं पिहाँवइगु) न्हि परिग्रहण याइम्ह योगी न्हाय् प्वाल्य् पूर्ण यानाः च्वनाच्चंगुकथंहे बिचाः यायेमाः। परिच्छेदकथं न्हिया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

२१२. लाः धयागु म्हासाःतयगु दुने चुलगु फोहर खः। उगु वर्णकथं कर्णिकारया स्वैया वर्णगु खः। आकारकथं अवकाशया आकारगु खः। दिशाकथं निगू दिशाय् उत्पन्न जूगु खः।

अवकाशकथं क्वैया साःतयत त्वःमधुइगु ज्या सिद्ध यायां सछि व चयगु साःतयगु दुने स्थित जुयाचंगु खः। गुम्हसिया थड्क थुपिं मन्द (म्हो) जुइ, वया दनेबलय्, न्हाःज्यां वनेबलय्, लिज्यां वनेबलय्, चातुइकेबलय्, चःकंकेबलय् क्वय्त काटाकुटु सः वइ, पतिंचा न्याकेबलय् वइगु सःथें जुइ, छगू निगू योजन लें जक वंम्हसिया वायोधातु प्रकोप जुइ, शरीरय् दुःख जुइ।

गुम्हसिया लाः आपाः दइ, वया दनेगु फयेतयेगु आदि यायेबलय् क्वेत काटाकुटु सः वइमखु, ताहाकःगु लय् वंसां नं वायोधातु प्रकोप जुइमखु, शरीरय् दुःख जुइमखु। परिच्छेदकथं लाःया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

२१३. पिसाब धयागु च्वति खः। उगु वर्णकथं माय्या खाःलःया वर्णगु खः। आकारकथं भ्वपुइका तयातःगु लः थलय् दुने वनाचंगु लःया आकारगु खः। दिशाकथं क्वय्या दिशाय् उत्पन्न जूगु खः। थाय्कथं मूत्राशयया दुने स्थित जुयाचंगु खः। मूत्राशय धयागु च्वःचा धाइ। गन गथेकि गांया लिक्कचंगु फोहरगु लःगालय् तयातःगु म्हुतु (प्वाः) मदुगु खण घलय् फोहरगु लःगाया लः दुहाँवनिइ, उगु घलय् लः दुहाँ वनेगु लें खनेदइमखु, थथेहे शरीरं पिसाब नं दुहाँवनिइ, पिसाब दुहाँवनिइगु लें नं खनेदइमखु, पिहाँ वनिइगु लें जक प्रकट जुइ। गुगुलिइ पिसाब जायेवं पिसाब याये धका सत्त्वपिसं पिसाब यायेत स्वइ। परिच्छेदकथं मूत्राशयया दुने व पिसाबया भागं सिमाङ्कन यानातःगु खः, थ्व थुगुया सभाग परिच्छेद खः। विसभाग परिच्छेद जक सँथें हे खः।

२१४. थथे सँ आदि भागय् वर्ण, आकार, दिशा, अवकाश व परिच्छेदकथं बिचाः याना छसिंकथं उलि याकनं मखु धका आदि नियमविधिकथं वर्ण, आकार, बास्ना, आशय व अवकाशकथं न्याथी प्रतिकूल प्रतिकूल धका बिचाः यायेवं प्रज्ञप्तिया समतिक्रमणया अन्तय् गथे चक्षुवान् पुरुषं स्वीनिगू वर्णगु सुकाय् माहनातःगु स्वांया मालायात स्वयाः फुक स्वांत छगुलिइहे प्रकट जुइ, थथेहे दु थुगु शरीरय् सँ धका थुगु शरीरय् स्वया इपिं फुक्क धर्मत छगुलिइहे प्रकट जुइ। उकिं मनसिकार कुशलताया खँय् धयातल “शुरुवात याम्हसिया सँ धका बिचाः यायेवं मनसिकार वनाः पिसाब धयागु थुगु अन्तिमगु भागय्हे हानाः (स्वाना, ल्वानाः) दिना च्वनिइ।”

इदि पिने नं मनसिकार लिक्क यंकल धाःसा, अले वया थथे फुक भागय् प्रकट जूगुलिइ चाहिला जूपिं मनुष्य व पशु आदिया सत्त्वाकारयात त्याग याना भागया द्वंकथंहे प्रकट जुइ, उपिं धुतुका छवयागु नये त्वःनेगु आदि भागया द्वंहे तयातःगुथेंहे प्रकट जुइ।

अले वया छसिंकथंयात त्वःतेगु आदिकथं प्रतिकूल प्रतिकूल धका हानंहानं बिचाः यायेवं छसिंकथं अर्पणा उत्पन्न जुइ। अन सँ आदिया वर्ण, आकार, दिशा, अवकाश व परिच्छेदकथं उपस्थानया उग्रहनिमित्त खः। फुक आकारं प्रतिकूलकथं उपस्थानया प्रतिभागनिमित्त। उगुयात सेवन यायेवं भाविता यायेवं च्वय् धयावयागुकथं अशुभ कर्मस्थानतय्केथें प्रथमध्यानकथं हे अर्पणा उत्पन्न जुइ।

वया उगु छगूहे भागय् प्रकट जुइ, छगू भागय् अर्पणा प्राप्त यानाः हानं मेगुलिइ कुतः याइमखु, वया छगूहे जक उत्पन्न जुइ। गुम्हसिया आपालं भागतय्के प्रकट जुइ, छगू ध्यान प्राप्त यानाः हानं मेगुलिइ नं कुतः याइ, वया मल्लकस्थविरयाथें भागया गणनाद्वारा प्रथमध्यान उत्पन्न जूगु खः।

धार्थे, व आयुष्मानं दीधभाणकस्थविरया ल्हातय् ज्वनाः “आवुस अभय, न्हापा थुगु न्हासः सयेकी” धकाः धाल – “मल्लकस्थविर स्वीनिगू भागय् स्वीनिगू प्रथमध्यानया लाभीम्ह खः। यदि चान्हय् छगू, न्हिनय् छगू ध्यानय् च्वनाच्वंसा, हानं बाछिं अप्वः जुइवं प्राप्त याइ, यदि न्हिथं छगू ध्यानय् च्वनाच्वंसा, हानं छलां अप्वः जुइवं प्राप्त याइ।”

थथे प्रथमध्यानकथं सिद्ध जूगु थुपिं कर्मस्थान वर्णाकारादिइ स्मृतिया बलं सिद्ध जुइगुलिं कायगतास्मृति धकाः धाइ।

थुगु कायगतास्मृतिइ उद्योगीम्ह भिक्षु अरति (म्हाइपु ताइगु) व रागयात सह याइम्ह जुइ, अरतिं वयात डबे याये फइमखु, उत्पन्न जूगु अरतियात त्याका त्याका च्वनाच्वनिइ। भय व ग्यानापुगुयात सहयाइम्ह जुइ, वयात भय व

ग्यानापुगुलिं डवे याये फइमखु, उत्पन्न जूगु भय व ग्यानापुगुयात त्याका त्याका च्वनाच्चनिइ। खाउँगु व ताःनोगुयात सह याइम्ह जुइ ... ज्यान काइगु वेदनायात नं सह यायेफुम्ह जुइ।^{२०५}

सँ आदिया वर्णया भेदया आधारं प्यंगू ध्यानतय्गु लाभी जुइ। खुगू अभिज्ञा सिइ^{२०६}।

उकिं अप्रमाद जू, कुतः या पण्डित।
थथे अनेक आनिशंस दुगु, थुगु कायगतास्मृतिइ।।

श्व कायगतास्मृतिइ विस्तृत खँ खः।

आनापानस्सतिकथा (आनापानस्मृतिया खँ)

२१५. आः गुगु वसपोल भगवानं “श्व नं, भिक्षुपिं, आनापानस्मृति समाधि भाविता यायेवं, बारम्बार अभ्यास यायेवं शान्तगु, प्रणीतगु व पूर्णगु सुख विहार याइ, उत्पन्न जुजुगु हीनगु अकुशल धर्मया थासं अन्तर्धान (नष्ट) याइ, शान्त याइ” धकाः थथे प्रशंसा यानाः -

“गुकथं भाविता यायेवं, भिक्षुपिं, आनापानस्मृति समाधि गुकथं बारम्बार अभ्यास यायेवं शान्तगु, प्रणीतगु व पूर्णगु सुख विहार याइ, उत्पन्न जुजुगु व हीनगु अकुशल धर्मय् थासं अन्तर्धान (नष्ट) याइ, शान्त याइ? भिक्षुपिं, थन भिक्षु गुँड वनाः (वंसां), वृक्षमूलय् वनाः वा एकान्तगु थासय् वनाः मुलपतिं थ्याना म्हायात तप्यंक तया ध्यानय् अभिमुख जुया स्मृतियात उत्पन्न याना फयेतुनाच्चन, वं स्मृति तयाःहे सासः दुकाइ स्मृति तयाः सासः पिकाइ। तःहाकःगु सासः दुकयाच्चनेबलय् तःहाकःगु सासः दुकयाच्चना धका बांलाक सिइ। तःहाकःगु सासः पिकयाच्चनेबलय् ... पतिहाकःगु सासः दुकयाच्चनेबलय् ... पतिहाकःगु सासः पिकयाच्चनेबलय् पतिहाकःगु पिकयाच्चना धका बांलाक सिइ। सासःया पुचःयात प्रतिसंवेदी जुयाः सासः दुकाये धका आचरण याइ। सासःया पुचःयात प्रतिसंवेदी जुयाः सासः पिकाये धका आचरण याइ। कायसंस्कारयात शान्त याना सासः दुकाये धका आचरण याइ। कायसंस्कारयात शान्त याना सासः पिकाये धका आचरण याइ। प्रीति प्रतिसंवेदी जुयाः ... सुखप्रतिसंवेदी ... चित्तसंस्कार प्रतिसंवेदी जुयाः ... चित्तसंस्कारयात शान्त यानाः ... चित्त प्रतिसंवेदी जुयाः ... चित्तयात अधिक प्रमुदित यानाः ... चित्तयात समानताय् तयाः ... चित्तयात विमुक्त जुइके बिया ... अनित्यानुपश्यी जुयाः ... विरागानुपश्यी जुयाः ... निरोधानुपश्यी जुया। प्रतिनिःसर्गानुपश्यी जुयाः सासः दुकाये धका आचरण याइ। प्रतिनिःसर्गानुपश्यी जुयाः सासः पिकाये धका आचरण याइ” धका -

थथे भिंखुगु आधार वस्तु दुगु आनापानस्मृति कर्मस्थान निर्दिष्ट यानाबिज्यात। उगु भावनाया नियम छसिंकथं थ्यन। उगु गुगु पालिया वर्णन अनुसारहे धायेबलय् फुक आकारप्रकारं परिपूर्ण जुइ। उकिं श्व थन पालिया वर्णनकथं न्हापांगु निर्देश खः।

२१६. गुकथं भाविता यायेवं, भिक्षुपिं, आनापानस्मृति समाधि धयागुलिइ न्हापां थन गुकथं धयागु आनापानस्मृति समाधि भावनायात नानाप्रकारं विस्तृत यायेगु इच्छां न्यंगु खः। भाविता यायेवं, भिक्षुपिं, आनापानस्मृति समाधि धयागु नानाप्रकारं विस्तृत यायेगु इच्छां न्यंगु धर्मयात क्यनेत खः। गुकथं बारम्बार अभ्यास यायेवं ... शान्त याइ धयागु थन नं श्वहे विधि खः। अन भाविता याये धुन धयागु उत्पन्न याये धुंकुगु वा वृद्धि याये धुंकुगु खः। आनापानस्मृति समाधि धयागु आनापानया परिग्राहक स्मृतिया नापं सम्प्रयुक्तगु समाधि खः। आनापानस्मृतिइ च्वंगु समाधियात आनापानस्मृति समाधि धाइ। बारम्बार अभ्यास यायेवं धयागु हानंहानं अभ्यास याःगु खः। शान्तगु व प्रणीतगु नं खः धयागु शान्तगु व प्रणीतगु खः। निथायूहे ‘नं’ शब्दं नियम सिइकेमाः। छु धाःगु खः? श्व गथे अशुभ कर्मस्थानयात केवल प्रतिवेध यायेगुकथं शान्तगु नं व प्रणीतगु नं खः, स्थूलगु आरम्भण जूगु कारणं जक प्रतिकूलगु आरम्भणया कारणं व आरम्भणकथं न शान्तगु ल प्रणीतगु खः, न थथे छुनं परियायकथं शान्त मज्जीपिं वा प्रणीत मज्जीपिं खः, अले आरम्भण शान्त जूगु

^{२०५} (म० नि० ३.१५९)

^{२०६} (म० नि० ३.१५९)

कारणं नं शान्त, उपशान्त व तसकं शान्त खः, प्रतिवेध धका कयातःगु अङ्गया शान्त जूगु कारणं नं खः। आरम्भण प्रणीत जूगु कारणं नं प्रणीतगु तृप्ति मजूगु खः, अङ्गया प्रणीत जूगु कारणं नं खः। उकिं धयातल “शान्तगु व प्रणीतगु खः।”

पूर्णगु सुख विहार याइ धयागु थन वया अपूर्णगु मदुगुलिं पूर्णगु (असेचन) खः, अनासक्ति, अमिश्रित, अगलगु व विशेषगु खः। मदु थन परिकर्म भावनां वा उपचार भावनां शान्त जूगुलिं खः। प्रारम्भया मनसिकारनिसें थःगु स्वभावहं शान्तगु नं व प्रणीतगु नं खः धयागु अर्थ खः। गुलिसिनं असेचनक अनासक्ति दुगु ओजवन्त स्वभावहं मधुरगु धका धाइ। थथे थ्व असेचनक खः, प्राप्त जूगु क्षणय् कायिक व चैतसिक सुख प्रतिलाभया नितिं जुइगुलिं सुखविहार धाइ धयागु सिइकेमाः। उत्पन्न जुजुगुलिइ धयागु डवे मयाःगु डवे मयाःगुलिइ खः। मभिंगु धयागु हीनगु खः। अकुशल धर्मय् धयागु कुशलता मदुगु धर्मय्। थासं अन्तर्धान (नष्ट) याइ धयागु क्षणय्हे अन्तर्धान (नष्ट) याइ, डवे याइ (क्वत्पला छवइ)। शान्त याइ धयागु प्त बांलाक उपशम याइ। निर्वेधपक्षगुलिं वा छसिकथं आर्यमार्गया वृद्धि थ्यम्हं बांलाक त्वाःल्हाइ, शान्त याइ धका धयातःगु जुयाचन।

थ्व थन संक्षिप्त अर्थ खः। भिक्षुपिं, छुं गुगुं प्रकारं, छुं गुगुं आकारं छुं गुगुं विधिनियम पूर्वक (द्वारा) भाविता यायेवं, छुं गुगुं प्रकारं बारम्बार अभ्यास यायेवं आनापानस्मृति समाधि शान्तगु व ... शान्त याइ।

२१७. आः उगु अर्थयात विस्तृत याना “थन, भिक्षुपिं” धका आदि धाल। अन थन भिक्षुपिं, भिक्षु धयागु भिक्षुपिं, थुगु शासनय् भिक्षु। थन थ्व ‘थन’ शब्द फुक प्रकारया आनापानस्मृति समाधि उत्पन्न याम्ह पुद्गलया आश्रय जयाच्वंगु शासन क्यनेत मेगु शासनया उजागु भावयात प्रतिसेध यायेत खः। थ्व धयाबिज्यात – थनहे, भिक्षुपिं, श्रमण ... मेपिनिगु वादया श्रमणपिनिगु धर्म शून्यगु खः”^{२०७} धकाः। उकिं धयातल “थुगु शासनय् भिक्षुपिं खः।”

गुँइ वनाः (वंसां), ... एकान्तगु थासय् वनाः धयागु थ्व वया आनापानस्मृति समाधि भावनाया अनुरूपगु शयनासन परिग्रहण यायेगु क्यनेत खः। थ्व भिक्षुया ताकाल तक रूपादि आरम्भणय् लानाच्वंगु चित्त आनापानस्मृति समाधि आरम्भणय् थहाँ वनेगु इच्छा जुइमखु, रथय् चिनातम्ह अशिक्षितम्ह द्रहंथें मखूगु लँय्हे जक ब्वाँय् वनिइ। उकिं गथे साजवालं अशिक्षितम्ह साया फुक्क दुरु त्वनाः वृद्धि जूम्ह अशिक्षितम्ह साया मचायात दमन यायेगु इच्छा जुया मासायापाखें चिइकाः छखेलिक तपुगु थां गारे यानाः अन खिपतं चिनातल धाःसा, अले वया उम्ह मचाम्ह सा उखें थुखें तित्तिन्हुया बिस्युं वने मफया उगुहे थांया लिक फयेतुइ वा ग्वःतुलिइ, थथेहे थुगुकथं नं भिक्षुं ताकाल तक रूपारम्भणादि रसपानय् वृद्धि जूगु प्रदुष्ट चित्तयात दमन यायेगु इच्छा दुम्ह रूपादि आरम्भणपाखें चित्तयात चिइकाः गुँइ वा ... एकान्तगु थासय् वनाः (दुतछवयाः) अन आश्वासप्रश्वासरूपी थामय् स्मृतिया खिपतं चिइमाः। थथे वया उगु चित्त उखें थुखें छतपते जुयाः नं न्हापा परिचितगु (अभ्यस्त) आरम्भणयात प्राप्त मजुया स्मृतिया खिपः च्वफुना बिस्युं वने मफया उगुहे आरम्भणय् उपचार व अर्पणाकथं लिक च्वनिइ व ग्वतुलिइ। उकिं धयाबिज्यात – पुलांपिसं –

“गथे थामय् चिइगु खः, दमन यायेत मचाम्ह सायात मनूनं थन।

थथे थःगु चित्तयात च्यु, स्मृतिया आरम्भणय् क्वातुक।”^{२०८}

थथे वया थुगु शयनासन भावनाया अनुरूपगु जुइ। उकिं धयातल “थ्व वया आनापानस्मृति समाधि भावना अनुरूपगु शयनासन परिग्रहण क्यनातःगु खः।”

अथवा गुगुलिं थ्व कर्मस्थानप्रभेदगुलिइ उत्तम जुयाच्वंगु सर्वज्ञबुद्ध, प्रत्येकबुद्ध व बुद्धया श्रावकपिनिगु विषेश प्राप्ति व दृष्टधर्म सुखविहारया कारण (पदस्थान) जुयाच्वंगु आनापानस्मृति कर्मस्थान मिसा, मिजं, किसि व सल आदिया सलं आकुलगु गामय् दुने त्याग मयायेकं बांलाक भाविता याये अःपु मजु, ध्यानया नितिं सः कं (बिघ्न) खः। गां मखुगु गुँइ जक अःपुक योगी थ्व कर्मस्थान परिग्रहण यानाः आनापानया चतुर्थध्यान उत्पन्न यानाः उगुहे पादक जुयाच्वंगु यानाः संस्कारयात बिचाः यानाः अग्रफल अर्हतत्त्व प्राप्त याये फइ। उकिं वया अनुरूप शयनासन क्यनाः भगवान् बुद्धं “गुँइ वनाः वा ... ” धका आदि धयाबिज्यात।

^{२०७} (म० नि० १.१३९)

^{२०८} (पारा० अड० २.१६५; दी० नि० अड० ३.३७४; म० नि० अड० १.१०७)

भगवान् वास्तुविद्याचार्यर्थे खः, गथे उम्ह वास्तुविद्याचार्य नगरभूमियात स्वयाः बांलाक रक्षा यानाः “थन नगर दयेकी” धकाः क्यना बिइगु खः, सुखपूर्वक नगरय् दयेके सिधयेवं राजकुलं महान् सत्कार प्राप्त जुइ, थथेहे योगीया अनुरूप शयनासन रक्षा यानाः “थन कर्मस्थान उद्योग यायेमाः” धकाः क्यना बिइगु खः, अनंलि अन कर्मस्थान उद्योगीम्ह योगी क्रमानुसारं अर्हत्त्व प्राप्त जुइवं “धार्थे वसपोल भगवान् सम्यक्सम्बुद्ध खः” धकाः महानगु सत्कार प्राप्त जुइ।

थ्व भिक्षु चितुवा समान खः धकाः धाइ। गथेकि महा चितुवा जुजु गुँइ, घाँय् भालय्, खातुगु वनय्, पर्वतया कापिइया आधारं सुलाः वनया मे, गोकर्ण, फा आदि जन्तुतय्त ज्वनिइ, थथेहे थ्व आरण्यादिइ कर्मस्थानय् उद्योगीम्ह भिक्षु क्रमानुसारं स्रोतापति, सकृदागामि, अनागामि व अर्हत्तमार्ग व आर्यफल नं प्राप्त याइ धका सिइकेमाः।

उकिं पुलांपिसं धयाबिज्यात -

“गथे चितुवा धयाम्हं, सुला ज्वनिइ जन्तुतय्त।
अथेहे थुम्ह बुद्धपुत्र, ध्यानय् उद्योगीम्ह, विपश्यक।
गुँइ दुहाँ वनाः, ग्रहण याइ उत्तमगु फल।।”^{२०९}

उकिं वया उत्साह व वीर्यया योग भूति आरण्य शयनासन क्यनाः भगवान् बुद्ध “गुँइ वनाः वा ...” धका आदि धया बिज्यात।

२१८. अन गुँइ वनाः धयागु “गुँइ धयागु इन्द्रकीं पिहाँ वयाः पिने थुपिं फुक्कं आरण्य खः”^{२१०} धकाः व, “आरण्यक शयनासन धयागु न्यास धनुषया उखे खः”^{२११} धकाः थथे धयातःगु लक्षण दुगु आरण्यय् मध्यय् गुलि नं एकान्त सुखगु गुँइ वना। वृक्षमूलय् वनाः धयागु सिमाया लिक वनाः खः। शून्यागारय् वनाः धयागु शून्य खालीगु थासय् वनाः। थन आरण्य व वृक्षमूल बाहेक ल्यंदुगु न्हय्थी प्रकारया शयनासनय् वनां नं शून्यागार वनाः धका धायेगु उचित जुइ।

थथे वया स्वंगू ऋतुइ अनुकूलगु, धातु व चर्यानुकूलगु नं आनापानस्मृति भावनाया अनुरूपगु शयनासन क्यनाः आलस्य मदुगु व चञ्चल मज्जु पक्षगु शान्तगु इर्यापथयात क्यनाः फयेतुइ धकाः धाल।

अले वया फयेतुइगुलिइ क्वातुगु भाव दुगु आश्वासप्रश्वासय् प्रवर्तित जूगु सुख, आरम्भण परिग्रहणया उपाययात नं क्यनाः मुलपतिं थ्याना धका आदि धाल। अन मुलपतिं धयागु छाखेरं खम्पा नापं आबद्ध जुयाच्चंगु आसन खः।

थ्याना धयागु चिनाः (लथ्याना)। शरीरयात तप्यंक तया धयागु चय्या म्ह तप्यंक तयाः। जंघूया भिंच्याकू क्वें च्चकां च्चका त्वाका छसिंकथं मिलेयानाः। थथे फयेतुइबल्य् छ्यंगु, ला व सँयप्वाय् निलिइमखु (क्वछुइ मखु)। अले वया गुगु इपिं निलिइगु कारणं क्षण क्षणय् वेदना उत्पन्न जुइ, इपिं उत्पन्न जुइमखु। इमिके वेदना उत्पन्न मजुइवं चित्त एकाग्र जुइ, कर्मस्थान कुतुं वनीमखु, वृद्धि व स्फीत (फले जुइगु) भावय् थ्यनिइ (लिक्क लाइ)। ध्यानपाखे अभिमुख (परिमुख) जुया स्मृतियात उत्पन्न जुइका धयागुलिइ कर्मस्थानया अभिमुखय् स्मृतियात तयाः। अथवा परि धयागु उचक्ष्त्त परिग्रहार्थं। मुख धयागु नैर्यानार्थ (मुक्त जुइत)। स्मृति धयागु उपस्थानार्थ। उकिं धाइ “अभिमुख (परिमुख) स्मृति” धकाः थथे प्रतिसम्भिदाय् ^{२१२} धयातःगु विधकथं थन अर्थ खंकेसिइकेमाः। अन थ्व संक्षेप (विभाग) खः, परिगृहीत नैर्यानय् स्मृति तयाः धका।

२१९. वं स्मृति तयाःहे सासः दुकाइ, स्मृति तयाःहे सासः पिकाइ धयागु उम्ह भिक्षु थथे फयेतुनाः थथे स्मृतियात लिक तयाः उगु स्मृतियात त्याग मयासे स्मृति तयाःहे सासः दुकाइ स्मृति तयाःहे स्मृतिवान् पिकाइ, स्मृति तयाःहे याइम्ह जुइ धका धयातःगु जुयाच्चन। आः गुगु आकारं स्मृति तयाःहे याइम्ह जुइ, इपिं क्यनेत तःहाकःगु सासः दुकाइ धका आदि धाल। थ्व धयातःगु जुल प्रतिसम्भिदाय् “व स्मृति तयाःहे सासः दुकाइ स्मृति तयाःहे सासः पिकाइ” धकाः थुगुया थ्व विभङ्गय् कनातल -

^{२०९} (पारा० अट्ट० २.१६५; दी० नि० अट्ट० २.३७४; म० नि० अट्ट० १.१०७)

^{२१०} (विभ० ५२९)

^{२११} (पारा० ६५४)

^{२१२} (पटि० म० १.१६४)

“स्वीनिगू आकारं स्मृति दयेका च्वनीम्ह जुइ। तःहाकःगु सासः पिकायेगुकथं चित्तया एकाग्रतागु अविक्षेपयात स्यूम्हसित स्मृति प्रकट जूगु खः। उगु स्मृतिया उगु ज्ञानं स्मृति दयेका च्वनीम्ह जुइ। तःहाकःगु दुकायेगुकथं ... प्रतिनिःसर्गानुपश्यी जुयाः पिकायेगुकथं। प्रतिनिःसर्गानुपश्यी जुयाः दुकायेगुकथं चित्तया एकाग्रतागु अविक्षेपयात स्यूम्हसित स्मृति प्रकट जूगु खः।

उगु स्मृतिया उगु ज्ञानं स्मृति दयेका च्वनीम्ह जुइ” धकाः।^{२१३}

अन तःहाकःगु सासः दुकाइ धयागु तःहाकःगु आश्वासयात उत्पन्न याना। आश्वास धयागु पिने पिहाँवंगु फय् खः। प्रश्वास धयागु दुने दुहाँवंगु फय् धका विनय अर्थकथाय् धयातःगु खः। सूत्रान्त अर्थकथाय् जक ल्वाकःबुकः जुयाः वयाच्वंगु दु। अन फुकं गर्भय् च्वनाच्वंम्ह माँया प्वाथं पिहाँवइगु इलय् न्हापां दुनेच्वंगु फय् पिने पिहाँ वइ। लिपा पिनेया फय् सूक्ष्मगु धू ज्वनाः दुने दुहाँवनाः थक्वय् हानाः (त्वानाः) दिइ। थथे न्हापां आश्वास प्रश्वास सिइकेमाः।

गुगु इपिं ताहाकःगु व पतिहाकःगु खः, इपिं ईया अनुसारं ताहाकः व पतिहाक जुइगु खः, इपिं ईया अनुसारं सिइकेमाः। गथेकि थाय्कथं फइले जुयाः स्थित जुयाच्वंगु लः वा फि “ताहाकःगु लः व ताहाकःगु फि, पतिहाकःगु लः वा पतिहाकःगु फि खः” धकाः धाइ, थथे चुर्ण विचुर्णगु (सूक्ष्मगु) आश्वास प्रश्वास किसिया म्हय् व सर्पया म्हय् इमिगु शरीरया अनुसारं तःहाकःगु ईकथं विस्तारं पूर्ण यानाः विस्तारंहे पिहाँ वइ। उकिं ताहाकःगु धका धाइ। खिचा खराचा आदितय्गु शरीरया अनुसारं पतिहाकःगु ईकथं याकनं पूर्ण यानाः याकनंहे पिहाँ वइ, उकिं पतिहाकःगु धका धाइ। मनूतय्गु जक गुलिं गुलिं किसि व सर्प आदियाथें ईया अनुसारं ताहाकःगु सासः दुकाइ व पिकाइ। गुलिं खिचा खराचाथें पतिहाकःगु जुइ, उकिं इमिगु ईकथं ताहाकःगु ईतक पिहाँवनीगुलिं व दुहाँवनीगुलिं याना इपिं “ताहाकःगु” मेगु ईकथं पतिहाकःगु ईतक पिहाँवनीगुलिं व दुहाँवनीगुलिं याना “पतिहाकःगु” धकाः सिइकेमाः।

अन थ्व भिक्षु गुंगू आकारं तःहाकःगु दुकायाच्वनेबलय् व सासः पिकयाच्वनेबलय् “ताहाकःगु सासः दुतकयाच्वना, पिकयाच्वना” धकाः बांलाक सिइ। थथे स्यूम्ह उम्हसिया छगू आकारं कायानुपश्यना स्मृतिप्रस्थान भावना पूर्ण जुइ धका सिइकेमाः। थथे धयाबिज्यात प्रतिसम्भिदाय्^{२१४} -

“गुकथं तःहाकःगु दुकायाच्वनेबलय् तःहाकःगु सासः दुकायाच्वना धका बांलाक सिइ। तःहाकःगु सासः पिकयाच्वनेबलय् तःहाकःगु पिकयाच्वना प्त बांलाक सिइ। तःहाकःगु आश्वासयात तःहाकःगु समयय् सासः दुकाइ। तःहाकःगु प्रश्वासयात तःहाकःगु समयय् सासः पिकाइ। तःहाकःगु आश्वासप्रश्वासयात तःहाकःगु समयय् दु नं काइ सासः पि नं काइ। तःहाकःगु आश्वासप्रश्वासयात तःहाकःगु समयय् दुकाइबलय् नं सासः पिकाइबलय् नं छन्द उत्पन्न जुइ। छन्द अनुसारं वयासिकं अति सूक्ष्मगु तःहाकःगु आश्वासयात तःहाकःगु समयय् सासः दुकाइ। छन्द अनुसारं वयासिकं अति सूक्ष्मगु तःहाकःगु प्रश्वासयात ... तःहाकःगु आश्वासप्रश्वासयात तःहाकःगु समयय् दु नं काइ सासः पि नं काइ।

छन्दकथं वयासिकं अति सूक्ष्मगु तःहाकःगु आश्वासप्रश्वासयात तःहाकःगु समयय् दुकाइबलय् नं सासः पिकाइबलय् नं प्रामोद्य उत्पन्न जुइ। प्रामोद्यकथं वयासिकं अति सूक्ष्मगु तःहाकःगु आश्वासयात तःहाकःगु समयय् सासः दुकाइ। प्रामोद्यकथं वयासिकं अति सूक्ष्मगु तःहाकःगु प्रश्वासयात ... तःहाकःगु आश्वासप्रश्वासयात तःहाकःगु समयय् दु नं काइ सासः पि नं काइ। प्रामोद्यकथं वयासिकं अति सूक्ष्मगु तःहाकःगु आश्वासप्रश्वासयात तःहाकःगु समयय् दुकाइबलय् नं सासः पिकाइबलय् नं तःहाकःगु आश्वास प्रश्वास चित्त दुवे जुइ, उपेक्षा बांलाक स्थिर जुइ। थुपिं गुंगू आकारं तःहाकःगु आश्वास प्रश्वास म्ह खः।

उपस्थान स्मृति खः। बारम्बार खंकेगुयात ज्ञान खः। म्ह उपस्थान खः, स्मृति मखु। स्मृति उपस्थान नं व स्मृति नं खः। उगु स्मृतिया उगु ज्ञानं उगु काययात बारम्बार स्वइ। उकिं धाइ कायय् कायानुपश्यना स्मृतिप्रस्थान भावना खः।”

थुगु विधि पतिहाकःगु शब्दय् नं खः। थ्व विशेषता खः, गथे थन “ताहाकःगु आश्वासयात तःहाकःगु समयय्” धकाः धयातःगु खः, थथे थन “पतिहाकःगु आश्वासयात मेगु अनुसारं आश्वास याइ” धकाः वयाच्वंगु दु।

उकिं पतिहाकःगुकथं गुबले तक “उकिं धाइ कायय् कायानुपश्यना स्मृतिप्रस्थान भावना” धका, उबले तक्क जोडे यायेमाः।

^{२१३} (पटि० म० १.१६५)

^{२१४} (पटि० म० १.१६६)

थथे थ्व ईकथं व मेगुकथं थुपिं आकारं सासः दुकायेगु व पिकायेगुयात सिइका तःहाकःगु सासः दुकायाच्चनेबल्यु तःहाकःगु सासः दुकायाच्चना धका बांलाक सिइ ... पतिहाकःगु सासः पिकायाच्चनेबल्यु पतिहाकःगु पिकायाच्चना धका विशेषं सिइ धयागु सिइकेमाः। थथे स्यूम्हसित -

ताहाकःगु पतिहाकःगु दुहाँ वइगु सासः खः, पिहाँ वनीगु सासः नं उजागु खः।
प्यंगु आकारगु उत्पन्न जुइ, न्हाय् च्वाक्य भिक्षुया।^{१५}

२२०. सासःया पुचःयात प्रतिसंवेदी जुयाः सासः दुकाये ... सासः पिकाये धका आचरण यानाच्चंगु कारणं फुक आश्वास प्रश्वास कायया आदि, मध्यय् व अन्त्यय् सिइका, प्रकट याना सासः दुकाये धका आचरण याइ। फुक प्रश्वास कायया आदि, मध्यय् व अन्त्यय् सिइका प्रकट याना सासः पिकाये धका आचरण याइ। थथे सिइका व प्रकट याना ज्ञानसम्प्रयुक्तगु चित्तं सासः दुकाइ व सासः पिकाइ। उकिं “सासः दुकाये सासः दुकाये” धकाः आचरण याइ धकाः धाइ। छम्ह भिक्षुया चूर्ण विचूर्ण जुया फइले जुयाच्चंगु आश्वासकायय् वा प्रश्वासकायय् आदि जक प्रकट जुइ, मध्यय् व अन्त्यय् जुइमखु। वं आदिइहे जक परिग्रहण याये फु, मध्यय् व अन्त्यय् त्यानुइ। छम्हसिया मध्यय् प्रकट जुइ, आदि व अन्त्यय् जुइमखु। छम्हसिया अन्त्यय् प्रकट जुइ, आदि व मध्यय् जुइमखु। वं अन्त्यय्हे परिग्रहण याये फु, आदि व मध्यय् त्यानुइ। छम्हसिया फुक्कं प्रकट जुइ, वं फुक्कं परिग्रहण याये फु, गनं नं त्यानुइ मखु, उजाम्हे जुइमाः धका क्यनाः धया बिज्यात - “सर्वकाय (फुक सासःया) प्रतिसंवेदी जुयाः सासः दुकाये धका ... सासः पिकाये धका आचरण याइ खः।”

अन आचरण यानाच्चंगु कारणं थथे उत्साह याइ, कुतः याइ। गुगु उजागु संवर खः, थ्व थन अधिशीलशिक्षा खः। गुगु उजागु समाधि, थ्व अधिचित्त-शिक्षा खः। गुगु उजागु प्रज्ञा, थ्व अधिप्रज्ञा-शिक्षा खः धका थुपिं स्वंगु शिक्षा उगु आरम्भणय् उगु स्मृतिं उगु मनसिकारं आचरण याइ आसेवन याइ वृद्धि याइ बारम्बार अभ्यास याइ धयागु थन थथे अर्थ खंकेमाः।

अन गुगु न्हापाया नियमय् केवल आश्वास यायेमाः प्रश्वास यायेमाः, मेगु छुं नं यायेम्वाः। थनं निसैं जक ज्ञान उत्पादन यायेगुलिइ उत्साह यायेमाः। उकिं अन सासः दुकायाच्चना धका बांलाक सिइ पिकायाच्चना धका बांलाक नं सिइ, वर्तमानकालकथं पालिं धयाः थनं निसैं यायेमाःगु ज्ञान उत्पादन यायेगु आदि आकारयात क्यनेत सासःया पुचःयात प्रतिसंवेदी जुयाः सासः दुकाये धका आदि नियमविधिकथं अनागत वचनकथं पालिं तयातल धका सिइकेमाः।

कायसंस्कारयात शान्त जुइका सासः दुकाये धका ... सासः पिकाये धका आचरण यानाच्चंगु कारणं स्थूल कायसंस्कारयात शान्त याना, बांलाक शान्त याना निरोध जुइका शान्त याना सासः दुकाये सासः पिकाये धका आचरण याइ। अन थथे स्थूल व सूक्ष्म जूगुलिं व प्रश्रब्धि सिइकेमाः। थुम्ह भिक्षुया न्हापा परिग्रहण मयागु इलय् म्ह व चित्त नं पीडित व स्थूल जुइ।

काय व चित्तया स्थूलभाव शान्त मजुइवं आश्वासप्रश्वास नं स्थूल जुइ, बलवान् दखितचव जुयाः उत्पन्न जुइ, न्हासं मगाःसा, म्हुतुं आश्वास प्रश्वास याना नं च्वाच्चनी। गुबले वया शरीर नं व चित्त नं परिगृहीत जुइ, उबले इपिं शान्त, उपशान्त जुइ। इपिं शान्त जुइवं आश्वास प्रश्वास सूक्ष्मगु जुयाः उत्पन्न जुइ, “दु ला मद्दु ला” धकाः बिचाः यायेमाःगु आकारय् थ्यंगु जुइ।

गथेकि पुरुषया ब्वाय्वनाः, पहाड गयाः, तधंगु भारी छ्यनय् तयाः दनाच्चम्हसिया स्थूल आश्वास प्रश्वास जुइ, न्हासं मगाःसा, म्हुतुं आश्वास प्रश्वास याना नं दनाच्चनी। गुबले थ्व उगु त्यानुचाःगुयात मदयेकाः म्वःल्हुया, त्वनाः व प्याःगु वस्त्र छाती (नुगलय्) तया, सिचुगु किचलय् यानाः ग्वःतुलाच्चम्ह जुइ, अले वया इपिं आश्वास प्रश्वास सूक्ष्मगु जुइ “दु ला मद्दु ला” धकाः बिचाः यायेमाःगु आकारय् थ्यंगु जुइ, थथेहे थ्वया भिक्षुया न्हापा परिग्रहण मयागु इलय् म्ह व ... बिचाः यायेमाःगु आकारय् थ्यंगु जुइ। उगु छुया कारणं खः? अथेहे वया न्हापा परिग्रहण मयागु इलय् “स्थूल स्थूलगु कायसंस्कारय् बांलाक शान्त याये” धकाः आभोग, समन्नाहार, मनसिकार व प्रतिवेक्षण मद्दु, परिग्रहण याःगु

इलय् जक दु। उकिं वया परिग्रहण मयाःगु इलं परिग्रहण याःगु इलय् कायसंस्कार सूक्ष्म जुइ। उकिं पुलांपिसं धयाबिज्यात

“शरीरय् व चित्तय् पीडित जुइवं, प्रबल जुइ।
पीडित मज्जुगु शरीरय्, सूक्ष्म जुया प्रवर्तित जुइ।।”^{२१६}

२२१. परिग्रहण यायेबलय् नं स्थूल जुइ, प्रथमध्यानया उपचारय् सूक्ष्म जुइ। उगुलिइ नं स्थूल जुइ, प्रथमध्यानय् सूक्ष्म जुइ। प्रथमध्यान व द्वितीयध्यानया उपचारय् स्थूल जुइ, द्वितीयध्यानय् सूक्ष्म जुइ। द्वितीयध्यान व तृतीयध्यानया उपचारय् स्थूल जुइ, तृतीयध्यानय् सूक्ष्म जुइ। तृतीयध्यान व चतुर्थध्यानया उपचारय् स्थूल जुइ, चतुर्थध्यानय् अति सूक्ष्म जुया प्रवर्तित मज्जुगुलिहे थ्यनिइ धका थ्व न्हापांगु दीर्घभाणक व संयुक्तभाणकपिनिगु मत खः।

मध्यमभाणकपिसं जक प्रथमध्यानय् स्थूल जुइ, द्वितीयध्यानया उपचारय् सूक्ष्म जुइ धका थथे क्वय् क्वय्च्वंगु ध्यानं च्वय् च्वय् च्वंगु उपचार ध्यानय् नं भन्नु सूक्ष्म जुइ धका इच्छा याइ। फुकं हे मतद्वारा परिग्रहण मयागु इलय् प्रवर्तित जूगु कायसंस्कार परिग्रहण याःगु इलय् बांलाक शान्त जुइ। परिग्रहण याःगु इलय् प्रवर्तित जूगु कायसंस्कार प्रथमध्यानया उपचारय् ... चतुर्थध्यानया उपचारय् प्रवर्तित जूगु कायसंस्कार चतुर्थध्यानय् बांलाक शान्त जुइ। थ्व न्हापां समथय् नियम खः।

विषयनाय् जक परिग्रहण मयागुलिइ उत्पन्न जूगु कायसंस्कार स्थूल जुइ, महाभूत परिग्रहणय् सूक्ष्म जुइ। व नं स्थूल जुइ, उपादारूप परिग्रहणय् सूक्ष्म जुइ। व नं स्थूल जुइ, फुक रूप परिग्रहणय् सूक्ष्म। व नं स्थूल जुइ, अरूप परिग्रहणय् सूक्ष्म। व नं स्थूल जुइ, रूप अरूप परिग्रहणय् सूक्ष्म जुइ। व नं स्थूल जुइ, प्रत्यय परिग्रहणय् सूक्ष्म जुइ। व नं स्थूल जुइ, प्रत्यय सहितगु नामरूप परिग्रहणय् सूक्ष्म जुइ। व नं स्थूल जुइ, लक्षणारम्भणिक विषयनाय् सूक्ष्म जुइ। व नं दुर्बलगु विषयनाय् स्थूल जुइ, प्रबलगु विषयनाय् सूक्ष्म जुइ। अन न्हापा धयातःगु अनुसारहे न्हाव न्हावयागुयात लिपा लिपायागुलिं बांलाक शान्त याइ धका सिइकेमाः। थन थथे स्थूल व सूक्ष्म जूगुलिं व प्रश्रद्धि सिइकेमाः।

प्रतिसम्भिदाय्^{२१७} उगुया दोषारोपन व शुद्ध यायेगु नापं थथे अर्थ धयातःगु -

“गुकथं कायसंस्कारयात शान्त याना सासः दुकाये ... सासः पिकाये धका आचरण याइ? छु छु कायसंस्कार? तःहाकःगु आश्वास प्रश्वास कायिक थुपिं धर्मत काय नापं प्रतिबद्धगु कायसंस्कार। इपिं कायसंस्कारय् शान्त याना निरोध जुइका शान्त याना आचरण याइ ... गुजोगु कायसंस्कारं काययात गुगु ल्यूने क्वछुइगु, निखें क्वछुइगु, बांलाक क्वछुइगु, न्हाःने क्वछुइगु, भतिचा सनिगु, कम्प जुइगु, चलन जुइगु व तःसकं कम्प जुइगु खः कायसंस्कारयात शान्त याना सासः दुकाये धका आचरण याइ, कायसंस्कारयात शान्त याना सासः पिकाये धका आचरण याइ। गुजोगु कायसंस्कारं काययात गुगु ल्यूने क्वमछुइगु, निखें क्वमछुइगु, बांलाक क्वमछुइगु, न्हाःने क्वमछुइगु, भतिचा मसनिगु, कम्प मजुइगु, चलन मजुइगु व तःसकं कम्प मजुइगु खः शान्तगु सूक्ष्मगु कायसंस्कारयात शान्त याना सासः दुकाये सासः पिकाये धका आचरण याइ।

“थथे भीसं न्यना कायसंस्कारयात शान्त याना सासः दुकाये धका आचरण याइ। कायसंस्कारयात शान्त याना सासः पिकाये धका आचरण याइ। थथे जुल धाःसा फय्यात प्राप्त यायेगुलिं नं व प्रभेदकथं वृद्धि यायेगु नं जुइमखु।

आश्वास प्रश्वासतयूत प्रभेदकथं वृद्धि यायेगु नं जुइमखु। आनापानस्मृति व प्रभेदकथं वृद्धि यायेगु नं जुइमखु, आनापानस्मृति समाधिया व प्रभेदकथं वृद्धि यायेगु नं जुइमखु, न उगु समापत्तिइ पण्डितपिं च्वना नं च्वनी द नं दनी।

“थथे भीसं न्यना कायसंस्कारयात शान्त याना सासः दुकाये सासः पिकाये धका आचरण याइ। थथे जुल धाःसा फय्यात प्राप्त यायेगुलिं नं व प्रभेदकथं वृद्धि यायेगु नं जुइ, आश्वासप्रश्वासतयूगु नं प्रभेदकथं वृद्धि यायेगु नं जुइ, आनापानस्मृति व प्रभेदकथं वृद्धि यायेगु नं जुइ, आनापानस्मृति समाधिया प्रभेदकथं वृद्धि यायेगु नं जुइ, उगु समापत्तिइ पण्डितपिं च्वना नं च्वनी द नं दनी। गथे गुकथं खः ले?

“गथेकि कय्या थलय् दयेबलय् न्हापां स्थूल सः उत्पन्न जुइ। स्थूल सःतयूगु निमित्त बांलाक ग्रहण यानातःगु कारणं बांलाक मनन याइगु कारणं बांलाक धारण याइगु कारणं तनावंसां नं स्थूल सःलय्, त अले लिपा सूक्ष्मगु सः उत्पन्न जुइ। सूक्ष्मगु सःतयूगु निमित्त बांलाक ग्रहण याइगु कारणं बांलाक मनन याइगु कारणं बांलाक धारण याइगु

^{२१६} (पारा० अट्ट० २.१६५)

^{२१७} (पटि० म० १.१७१)

कारणं तनावंसां नं सूक्ष्मगु सःलय्, त अले लिपा सूक्ष्म शब्द निमित्त आरम्भण दुगु चित्त उत्पन्न जुइ, थथेहे न्हापां स्थूल आश्वास प्रश्वास उत्पन्न जुइ। स्थूल आश्वासप्रश्वासतयूत निमित्त बांलाक ग्रहण याइगु कारणं बांलाक मनन याइगु कारणं बांलाक धारण याइगु कारणं तनावंसां नं स्थूल सासः दुकायेगु व पिकायेगुयात अले लिपा सूक्ष्मगु आश्वास प्रश्वास उत्पन्न जुइ। सूक्ष्मगु आश्वासप्रश्वासतयूत निमित्त बांलाक ग्रहण याइगु कारणं बांलाक मनन याइगु कारणं बांलाक धारण याइगु कारणं तनावंसां नं सूक्ष्मगु सासः दुकायेगु व पिकायेगुयात अले लिपा सूक्ष्मगु आश्वास प्रश्वासया निमित्तारम्भण जुगुलिं नं चित्त विक्षिप्त जुया वनीमखु।

“थथे जुल धाःसा फय्यात प्राप्त यायेगुलिं नं व प्रभेदकथं वृद्धि यायेगु नं जुइ, आश्वासप्रश्वासतयूगु नं प्रभेदकथं वृद्धि यायेगु नं जुइ, आनापानस्मृति व प्रभेदकथं वृद्धि यायेगु नं जुइ, आनापानस्मृति समाधिया व प्रभेदकथं वृद्धि यायेगु नं जुइ, उगु समापत्तिइ पण्डितपि च्चना नं च्चनी द नं दनी। कायसंस्कारयात शान्त याना आश्वास प्रश्वास म्ह, उपस्थानया स्मृति, बारम्बार खंकेगुयात ज्ञान, म्ह उपस्थान, स्मृति मखु, स्मृति उपस्थान नं व स्मृति नं, उगु स्मृतिया उगु ज्ञानं उगु काययात बारम्बार स्वइ। उकिं धाइ कायय् कायानुपशयना स्मृतिप्रस्थान भावना” धकाः।

थ्व न्हापां थन कायानुपशयनाकथं धयातःगु प्रथम चतुष्कया छसिकथं पदया वर्णन याये।

२२२. गुगुलिं थन थुगुहे चतुष्क प्रारम्भिक अभ्यास याइम्ह योगीया कर्मस्थानकथं धाःगु खः। मेमेगु जक स्वंगू चतुष्क थन ध्यान प्राप्तम्हसिया वेदना, चित्त व धर्मानुपशयनाकथं च्वय् धयावयागु खः।

उकिं थ्व कर्मस्थान भाविता यानाः आनापान चतुर्थध्यानया पदस्थान (कारण) जुयाचंगु विपश्यनाद्वारा प्रतिसम्भिता सहितगु अर्हतत्त्व प्राप्त यायेगु इच्छाम्हं कर्मस्थानया शुरुवातयाम्हं कुलपुत्तत्रं न्हापा धयातःगु अनुसारंहे शील परिशुद्ध यायेगु आदि फुक ज्या यानाः धाःगु अनुसारं आचार्यया लिक् न्यागू स्वापू दुगु कर्मस्थान सयेका कायेमाः।

अन थुपिं न्यागू स्वापू (सन्धि) - उगह (सयेकेगु), परिपुच्छा (न्यनेगु), उपस्थान, अर्पणा व लक्षण खः। अन उगह धयागु कर्मस्थानया सयेकेसिकेगु खः। परिपुच्छा धयागु कर्मस्थानया बारे न्यनेगु खः। उपस्थानया धयागु कर्मस्थानया उपस्थान खः। अर्पणा धयागु कर्मस्थानया अर्पणा खः। लक्षण धयागु कर्मस्थानया लक्षण खः। “थुजागु लक्षण दुगु थ्व कर्मस्थान खः” धकाः कर्मस्थानया स्वभावयात धारण यायेगु धका धयातःगु जुयाचन।

थथे न्यागू स्वापू दुगु कर्मस्थान सयेका थः नं त्यानुचाइमखु, आचार्ययात नं कष्ट बिइमखु। उकिं भतिचा जक कंकेबिया ताकाल तक पाठ याना थथे न्यागू स्वापू दुगु कर्मस्थान सयेका आचार्यया लिक् वा मेथाय् न्हापा धया वयागुकथं शयनासनय् च्चनाः चिचिधंगु विघ्नयात मदयेकाः भोजन याये धुंका भोजनया त्यानुलंकाः सुखपूर्वक फयेतुनाः त्रिरत्नया गुणानुस्मरण याना चित्तयात लय्तायेकाः आचार्यपाखें सयेकागु छगू शब्द नं लोममंकूसे थ्व आनापानस्मृति कर्मस्थान बिचाः यायेमाः। अन थ्व मनन यायेगु विधि खः -

२२३. त्याचा तयेगु, अनुबन्धन यायेगु, स्पर्श यायेगु, स्थापन यायेगु बांलाक लक्षित यायेगु।
विवर्तन व पारिशुद्धि, इमिगु प्रत्यवेक्षण यायेगु खः।।

अन त्याचा तयेगु धयागु गणना यायेगु हे खः। अनुबन्धन यायेगु धयागु स्मृति तयाः निरन्तरता बिइगु। स्पर्श यायेगु धयागु स्पर्श जुइगु थाय् खः। स्थापन यायेगु धयागु अर्पणा खः। बांलाक लक्षित यायेगु धयागु विपश्यना खः। विवर्तन धयागु मार्ग खः। पारिशुद्धि धयागु फल खः। इमिगु प्रत्यवेक्षण यायेगु धयागु प्रत्यवेक्षण खः।

अन थुगु कर्मस्थानया शुरुवातयाम्हं कुलपुत्तत्रं न्हापां गणनाद्वारा थ्व कर्मस्थान बिचाः यायेमाः। गणना यायेबलय् न्यागूलिं क्वय् तये मज्जु। भिगूया च्वय् नं यने मज्जु। बिचय् खाली (अन्तर) नं क्यनेमज्जु। न्यागूया क्वय् तम्हसिया बाधा दुगु थासय् चित्त उत्पन्न जुया चञ्चल जुइ बाधा दुगु सा गलय् चिना तयातम्ह द्रहंथें। भिगूया नं च्वय्या यंकुम्हसिया गणना यायेगुलिइ आधारितगु चित्त उत्पन्न जुइ।

बिचय् खाली यानाः क्यंम्हसिया “जि कर्मस्थानया च्चकाय् थ्यनलाकि मथ्यनि” धकाः चित्त कम्प जुइ। उकिं थुपिं दोषत त्याग यानाः त्याचा तयेगु यायेमाः।

त्याखाइम्हसिनं न्हापां विस्तारं वा दाना त्याखाइम्हथें त्याखायेमाः। वा दाना त्याखाइम्हं कुलि (माना, पाथी) जायेका “छ मना” धकाः धयाः प्वंकिइ। हानं जायेका छुं नं कसर खनाः उगुयात वाँछ्वया “छ मना, छ मना” धकाः धाइ। थुगु विधिकथं निमना निमना धका आदितय्के। थथेहे थुगुकथं नं आश्वासप्रश्वासतयूके गुगु उपस्थित जुइ, उगुयात

ग्रहण यानाः “छगू छगू” धकाः आदि यानाः गुबले तक्क “भिगू भिगू” धकाः प्रवर्तित जुजुगुयात बांलाक स्वयाहे ल्याखायेमाः। वया थथे ल्यायेखायेवं आश्वास प्रश्वास पिहाँवनीगु व दुहाँवनीगु प्रकट जुइ।

अले वं उगु विस्तारं वा दाना ल्यायेखाइम्हसिया ल्याखायेगुयात त्याग यानाः याकनं सात ल्यायेखाइम्ह साजवाःया ल्यायेखाइगुकथं ल्याखायेमाः। चलाखम्ह साजवालं त्वहँचात मुल्यू (जँयू) तया ल्हातं खिपः दुगु कथि ज्वनाः सुथेहे सा गल्यू वनाः साया म्हयू दायाः पनेगु थांया च्वयू फयूतुनाच्चंम्हं लुखायू ववःपिं सातयूत छम्ह निम्ह धका त्वहँचा वाँछवया ल्याखाइ। स्वंगू यामया चा बाधा दुगु थासयू दुःखं दनावम्ह द्रहँ पिहाँ पिहाँ वया थवंथवे ँवातुँवानाः वेगवेगं (याकनं याकनं) थ्वःथ्वः (पुचः पुचः) जुयाः पिहाँ वइ। वं याकनं याकनं “स्वम्ह, प्यम्ह, न्याम्ह, भिम्ह” धकाः ल्याहे खाइ, थथे थ्वया नं न्हवया नियमकथं ल्यायेखायेवं आश्वास प्रश्वास प्रकट जुयाः याकनं याकनं हानंहानं सासः दुहाँपिहाँ जुइ। अनंलि वं “हानंहानं सासः दुहाँपिहाँ जुयाच्चन” धकाः सिइकाः दुने व पिने ग्रहण मयासे लुखायू थ्यंथ्यंपिन्तहे जक कयाः “छम्ह, निम्ह, स्वम्ह, प्यम्ह व न्याम्ह। छम्ह, निम्ह, स्वम्ह, प्यम्ह व न्याम्ह व न्हयूम्ह ... च्याम्ह, गुम्ह, भिम्ह” धकाः याकनं याकनंहे ल्याखायेमाः। ल्यालिसे प्रतिबद्धगु कर्मस्थानयू गणनाया बलं चित्त एकाग्र जुइ, चतंचिया ग्वहालिकथं तिब्रस्रोतयू दुंगायात दिक्केगुथें (तयेगुथें) खः।

थथे वया याकनं याकनं ल्यायेखायेवं कर्मस्थान निरन्तर उत्पत्ति जुयाच्चंगुथें जुयाः प्रकट जुइ। अले निरन्तर प्रवृत्त जुयाच्चंगु सिइकाः दुने व पिने फयूयात परिग्रहण मयासे न्हापा धयावयागु विधिकथंहे याकनं याकनं ल्याखायेमाः। दुने दुहाँवंगु फयू नापं चित्त दुत छ्वयेवं दुने फसं दाःगु दालं जाःगुथें जुइ। पिने पिहाँवंगु फयू नापं चित्त पित छ्वयेवं बाह्य पृथगगु आरम्भणयू चित्त विक्षिप्त जुइ। थ्युथ्यूथायू जक स्मृति तयाः भाविता यायेवंहे जक भावना पूर्ण जुइ। उकिं धयातल “दुने व पिने फसयात परिग्रहण मयासे न्हापा धयावयागु विधिकथंहे याकनं याकनं ल्याखायेमाः।”

थुगु गबले तक ल्यायेखायेमाः? गुबले तक्क विना गणनाद्वारा आश्वासप्रश्वासया आरम्भणयू स्मृति स्थित जुइ। पिने फइले जुयाच्चंगु वितर्क विच्छेद यानाः आश्वासप्रश्वासया आरम्भणयू स्मृति तयातयेगु नितिंहे ल्याचा तयेगु खः।

२२४. थथे गणनाद्वारा बिचाः यानाः अनुबन्धनाद्वारा बिचाः यायेमाः। अनुबन्धना धयागु गणनायात चिइकाः स्मृतिद्वारा निरन्तर आश्वासप्रश्वासतयूत अनुगमन यायेगु खः। उगु आदि, मध्य व अन्त्यकथं अनुगमन यायेगु मखु। पिने पिहाँवःगु फसया तेपुचा आदि खः, नुगःचु मध्य खः, न्हायूच्चका मध्य खः, न्हायच्चका अन्त्य खः। दुने दुहाँवःगु फसया न्हायच्चका आदि खः, नुगःचु मध्य तेपुचा अन्त्य खः। उगुयात अनुगमन याइम्हसिया (लिसे वनीम्हसिया) विक्षिप्त जूगु चित्त दाह वा कम्म जुइगु जुइ। थथे धयाबिज्यात -

“आश्वासादिइ आदि मध्य व अन्त्ययात स्मृतिया अनुगमन याइम्हसिया आध्यात्म विक्षिप्त जूगु चित्तं शरीर नं चित्त नं दाह जुइगु, कम्म जुइगु व स्पन्दित जुइगु खः। प्रश्वासया आदि, मध्य व अन्त्ययू स्मृतिया अनुगमन याइम्हसिया बाह्य विक्षिप्त जूगु चित्तं शरीर नं चित्त नं दाह जुइगु, कम्म जुइगु व स्पन्दित जुइगु खः”^{२१८} धकाः।

उकिं अनुबन्धनया मनन याम्हं आदि, मध्य व अन्त्यकथं ल बिचाः यायेमाः। यद्यपि स्पर्श यायेगुकथं व स्थापन यायेगुकथं बिचाः यायेमाः। गणनाया अनुबन्धनकथंथें स्पर्श यायेगुकथं व स्थापन यायेगुकथं अलग मनसिकार मदु। थ्युथ्यूगु थासयूहे जह गणना याना गणनाद्वारा व स्पर्श यायेगुकथं मनयू तइ। अनहे गणनायात चिइकाः इपिं स्मृतिया अनुबन्धन याना, अर्पणाकथं चित्त तयाः अनुबन्धनाद्वारा व स्पर्श यायेगुकथं व स्थापन यायेगुकथं बिचाः याइ धकाः धाइ। उगु थ्व अर्थ अर्थकथातयूके खुत्यां (पङ्गुल) व द्वारपालया उपमायू धाःगुकथं व प्रतिसम्भिदायू कःतिया उपमायू धाःगुकथं सिइकेमाः।

२२५. अन थ्व खुत्यांचिया उपमा खः - गथेकि खुत्यांचां हुस्तुं पुइगुलि दूलिइ म्हिताच्चंम्ह माँया कायपिन्त हुस्तुं पुइगु (दू, पिङ्ग) यात घ्वानाः अनहे दूया थां क्वयू फयूतुनाच्चंम्हं क्रमश वये वने यानाच्चंम्हसित दूया निखे च्चकाया फातयू व बिचयू स्वइ (खनिइ), ल व निखे च्चकायू व बिचयू क्यनेत संलग्न जुइ, थथे थुम्ह भिक्षुं स्मृतिकथं उपनिबन्धन थांया क्वयू च्चनाः आश्वासप्रश्वासया दूयात घ्वानाः अनहे निमित्तयू स्मृतिं फयेतुना क्रमश वये वने यानाच्चं व थ्यूगु थासयू आश्वासप्रश्वासतयूत आदि, मध्ययू व अन्त्ययू स्मृतिपूर्वक लिसे वनाः अन चित्त तयाः खनिइ, इमित्त क्यनेत संलग्न जुइमखु, थ्व खुत्यांचिया उपमा खः।

२२६. थ्व द्वारपालया उपमा खः - गथेकि द्वारपालं शहरया दुने व पिने च्वं पिं मनूतय्त “छ सु खः, गनं वयाम्ह खः, गन वनेगु खः, छंगु ल्हातय् छु दु?” धकाः परिक्षण (जाचे) याइमखु। वया इपिं जिम्मा मखु, लुखाय् ववःपिन्त जक परिक्षण याइ, थथेहे थ्वम्ह भिक्षुया दुने दुहाँवःगु फस व पिने पिहाँवंगु फसया जिम्मा जुइमखु, घ्राणद्वारय् थ्यथ्यंगुहे जक जिम्मा जुइ, थ्व द्वारपालया उपमा खः।

२२७. कःतिया उपमा जक शुरुवातं निसैं कयाः थथे सिइकेमाः। थ्व धयाविज्यात -

“निमित्त, आश्वासप्रश्वास, छगू चित्तया आरम्भण मखु।

मस्यूम्ह स्वंगू धर्मय्, भावना उपलब्ध जुइमखु।।

“निमित्त आश्वासप्रश्वास, छगू चित्तया आरम्भण मखु।

स्यूम्ह स्वंगू धर्मय्, भावना उपलब्ध जुइ।।” २१९

“गुकथं थुपिं स्वंगू धर्मत छगू चित्तया आरम्भण मज्जुगु खः, थुपिं स्वंगू धर्मत मज्जुगु मखुगु खः, चित्त विक्षिप्त मज्जुगु खः, प्रधान (कुतः) नं खनेदइ, ध्यान नं सिद्ध जुइ, विषेशता प्राप्त याइ? गथेकि सिँग्वंयात माथं वंगु भूमिभागय् तइगु खः, उगु कारणं पुरुष कःतिं फाइगु खः। सिँग्वंय् थ्यूगु कःतिया वां (धार) अनुसारं पुरुषया स्मृति प्रकट जूगु खः, ल न्हाःने वःगु व लिहाँ वंगु कःतिया धारय् नं मनय् तइ, न्हाःने वःगु व लिहाँ वंगु कःतिया धारत प्रकट मज्जुगु जुइमखु, प्रधान (कुतः) नं खनेदइ, ध्यान नं सिद्ध जुइ, विषेशता (मार्ग) नं प्राप्त जुइ।

“गथे सिँग्वंयात माथं वंगु भूमिभागय् तइगु खः, थथे उपनिबन्धन निमित्त खः। गथे कःतिया धारत खः, थथे आश्वास प्रश्वास। गथे सिँग्वंय् थ्यूगु कःतिया वां (धार) अनुसारं पुरुषया स्मृति प्रकट जूगु खः, न न्हाःने वःगु व लिहाँ वंगु कःतिया धारय् नं मनय् तइ, न्हाःने वःगु व लिहाँ वंगु कःतिया धारत प्रकट मज्जुगु जुइमखु, प्रधान (कुतः) नं खनेदइ, ध्यान नं सिद्ध जुइ, विषेशता प्राप्त याइ, थथेहे भिक्षु न्हाय् च्चकाय् वा म्हुतुसी च्चकाय् वा स्मृतियात लिक् तयाः फय्तुनाच्वम्ह जुइ, न, न्हाःने वःगु व लिहाँ वंगु वा सासः दुकायेगु व पिकायेगुयात नं मनय् तइ, न व वयागु खः वा वन वा आश्वास प्रश्वास मस्यूगु दइ, प्रधान (कुतः) नं खनेदइ, ध्यान नं सिद्ध जुइ, विषेशता (मार्ग) नं प्राप्त जुइ।

“प्रधान धयागु गुगु प्रधान (कुतः) खः? कुतः यायेगु वीर्य दुम्हसिया शरीर नं चित्त नं ज्या याये जिइका बिइ जुइ, थ्व प्रधान (कुतः)। गुगु प्रयोग? कुतः यायेगु वीर्य दुम्हसिया उपक्लेशं नाश जुइ, वितर्कत नाश जुइ, थ्व प्रयोग। गुगु विशेषता? कुतः यायेगु वीर्य दुम्हसिया कःथयवल्व नाश जुइ, अनुशयत मदइ दइ, थ्व विशेषता। थथे थुपिं स्वंगू धर्मत छगू चित्तया आरम्भण मज्जुगु खः, थुपिं स्वंगू धर्मत मज्जुगु मखुगु खः, चित्त विक्षिप्त मज्जुगु खः, प्रधान (कुतः) नं खनेदइ, ध्यान नं सिद्ध जुइ, विषेशता (मार्ग) नं प्राप्त जुइ।” २२०

“आनापानस्मृति गुम्हसिया, परिपूर्ण जुइक बांलाक भाविता याइ।

छसिकथं संगृहीतगु, गथे भगवान बुद्धं देशना बिज्याःगु।

वं थ्व लोकयात जहाँ थीकिइ, सुपाचं मुक्तम्ह मिलार्थे।।” २२१

थ्व कःतिया उपमा खः। थन वया वये वनेगुकथं मनसिकार मयायेगु जकहे प्रयोजन खः धका सिइकेमाः।

२२८. थ्व कर्मस्थान विचाः यायेवं सुं गुम्हसिया ताउत मव्युवहे (याकनहे) निमित्त उत्पन्न जुइ, ल्यंदुगु ध्यानाङ्गं प्रतिमण्डितगु अर्पणाकथं कयातःगु स्थापना नं पूर्ण जुइ। सुं गुम्हसिया गणनाकथंहे मनसिकार याःगु इलंनिसैं क्रमशः स्थूलगु आश्वासप्रश्वासया निरोधकथं शारीरिक दाह शान्त जुइवं शरीर नं चित्त नं हलुका जुइ, शरीरय् आकाशय् तिन्हगुथें (व्याच्यंगुथें) जुइ।

२१९ (पटि० म० १.१५९)

२२० (पटि० म० १.१५९)

२२१ (पटि० म० १.१६०)

गथे पिडा दुगु शरीरम्ह खाताय् वा मेचय् फयेतुइवं खाता वा मेच क्वतुना वनिइ, सः वइ, लायातयागु लासा नं कय्कुनिइ। पिडा मदुगु शरीरम्ह जक फयेतुइवं खाता वा मेच क्वतुना वनिइमखु, सः वइमखु, लायातयागु लासा नं कय्कुनिइमखु, कपाय्च जाःगुथें खाता मेच जुइ। छाय्? गुगुलिं डाह मजुइगु म्ह हलुका जुइ। थथेहे गणनाकथं मनसिकार याःगु इलंनिसें क्रमशः स्थूलगु आश्वासप्रश्वासया निरोधकथं शारीरिक दाह शान्त जुइवं शरीर नं चित्त नं हलुका जुइ, शरीरय् आकाशय् तिन्हगुथें जुइ।

उम्हसिया स्थूल सासः दुकायेगु व पिकायेगुयात निरोध जुइबले सूक्ष्मगु आश्वासप्रश्वासया निमित्तारम्भणगु चित्त प्रवर्तित जुइ। उगु नं निरोध जुइबले छगूलिं मेगु वयासिकं अति सूक्ष्मगु अति सूक्ष्मगु निमित्तारम्भणगु प्रवर्तितहे जुइ। गथे? गथे पुरुष तःपुगु नया कथिं कय्या थलय् दाल धाःसा, छगू प्रहारं तसःगु सः पिहाँवइ, उगुया स्थूल शब्दारम्भणगु चित्त प्रवर्तित जुइ। निरोध जुइबले स्थूल सःलय्, अले लिपा सूक्ष्मगु शब्दया निमित्तारम्भणगु जुइ, उगु नं निरोध जुइबले छगूलिं मेगु वयासिकं अति सूक्ष्मगु अति सूक्ष्मगु शब्दनिमित्तारम्भणगु प्रवर्तित जुइ, थथे धका सिइकेमाः। थथे धया नं तःगु दु - “गथेकि कय्या थलय् दयेबलय्”^{२२२} धकाः विस्तृतं कनातःगु खः।

२२९. गथेकि मेगु कर्मस्थानत उत्तरोत्तर स्पष्टगु जुइ, अथेहे थ्व मखु। थ्व उत्तरोत्तर भाविता याइम्हसिया सूक्ष्म जुया वनिइ, उपस्थानं नं लिक्क वनिइमखु, थथे प्रकट मजुल धाःसा जक उम्ह भिक्षुं उगु आसनं दनाः छयंगुया आसन थाथाः याना वनेमज्यु। छु यायेमाः? “आचार्ययाके जिं न्यने” धकाः वा, “आः जिगु कर्मस्थान नाश जुल” धकाः दनेमज्यु। इयापथयात स्यंका वनेबलय् कर्मस्थान न्हगु न्हगुहे जुइ। उकिं अथेहे फयेतुनागु थासंहे हयेमाः।

अन थ्व हयेगु उपाय खः, उकथं जुइबलय् भिक्षुं कर्मस्थानया उपस्थान मजुगु भावयात सिइकाः थथे बिचाः यायेमाः, थुपिं आश्वास प्रश्वास धयागु गन दु, गन मदु। सुयात दु, सुयात मदु धकाः। अले थथे बिचाः याना थुपिं माँया प्वाथय् दुने मदु, लखय् लुकुबिइपिंके मदु, अथेहे असंज्ञीसत्त्वपिंके नं मदु, सीपिंके नं मदु, चतुर्थध्यानय् च्वंपिंके नं मदु, रूप अरूप भवं युक्तपिंके नं मदु, निरोधसमापतिइ च्वंपिंके नं मदु धका सिइकाः थथे थम्हं थःत सम्भे यायेमाः “पण्डित, न छ माँया प्वाथय् दुने खः, न लखय् लुकुबिनाच्चंम्ह खः, न असंज्ञीसत्त्व खः, न सीम्ह खः, न चतुर्थध्यानय् च्वंम्ह खः, न रूप अरूप भवं युक्तम्ह खः, न निरोधसमापतिइ च्वंम्ह खः। छंके आश्वासप्रश्वास दुहे दु, छं मन्दगु प्रज्ञाया कारणं जक परिग्रहण याये मफयाच्चन।” उबले हयाः स्वभाविकरूपं थ्यूगुकथं चित्त तयाः मनसिकार उत्पन्न यायेमाः। थुपिं न्हाय् ताहाकम्हसिया सासः न्हाय् प्वालय् स्पर्श याना (थिया) उत्पन्न जुइ। न्हाय् पतिहाकम्हसिया थक्वय् च्वय्। उकिं उम्हसिनं थुगु धयागु थासय् स्पर्श जुयाच्चन धका निमित्त तयेकेमाः। थुगुहे अर्थया कारणं भगवानं बुद्धं धयाबिज्यागु खः - “भिक्षुपिं, न जिं स्मृति मदुम्हसित, सम्प्रजन्य मदुम्हसित आनापानस्मृति भाविता या धका मधया”^{२२३} धकाः।

२३०. गुलि नं कर्मस्थान सुं गम्ह स्मृतिवान् व सम्प्रजन्यम्हसितहे पूर्ण जुइ। थनं मेगु जक मनसिकारयाम्हसित प्रकट जुइ। थ्व आनापानस्मृति कर्मस्थान थाकूगु खः, थाकूक भाविता यायेमाःगु खः, बुद्ध, प्रत्येकबुद्ध, बुद्ध पुत्रपिनिगु व महापुरुषपिनिगुहे मनसिकार भूमि जुयाच्चंगु खः, मेपिनिगु नितीं मखु, मेपिं सत्त्वपिंसं सेवन याइगु नं मखु। गथे गथे बिचाः याइगु खः, अथेहे अथेहे शान्त व सूक्ष्म नं जुइ। उकिं थन प्रबल स्मृति व प्रज्ञाया इच्छा यायेमाः।

गथेकि रश्मी कापः सुइबलय् मुलु नं चिपुगु जुइमाः। मुलुया प्वाःनं उगु मुलु स्वया अति सूक्ष्मगु जुइमाः, थथेहे रश्मी कापः समानगु थ्वया कर्मस्थान भाविता याइगु इलय् मुलु समानगु स्मृति नं, मुलुया प्वाः समानगु व उगुनापं सम्प्रयुक्तगु प्रज्ञा नं प्रबलगु इच्छा यायेमाः। उगुहे स्मृति व प्रज्ञां युक्तम्ह भिक्षुं इपिं आश्वास प्रश्वास बाहेक स्वभाविकरूपं स्पर्श जूगु भाग माले मज्यु।

गथे कृषकं बुं वायेके बियाः (पाला) द्रहंतयूत त्वःता (मुक्त जुया) इवये यंकेगुपाखे यंकाः किचलय् फय्तुना विश्राम याइ, अले वया इपिं द्रहंत वेगं गुँइ दुहाँवन धाःसा। गुम्ह चलाखम्ह कृषक खः, वं हानं इपिं द्रहंतयूत ज्वनाः जोते यायेगु इच्छा नं इमिगु पलाख्वाँय् लिसे वनाः गुँइ चाहिलिइ, अले खिपः व कथि (कोडा) ज्वनाः तप्यंकेहे इपिं क्वहाँवइगु तिर्थय् वनाः फयेतुइ वा ग्वःतुलिइ, अले इपिं द्रहंत न्हिनय् चाहिला जुयाः क्वहाँवइगु तिर्थय् क्वहाँ वयाः म्वःल्हुया व त्वनाः तरे जुयावया दनाच्चंगु खनाः खिपतं चिनाः कथिं दाया हयाः मिलेयानाः हानं ज्या याकिइ, थथेहे उम्ह भिक्षुं न इपिं आश्वास प्रश्वास बाहेक स्वभाविकरूपं स्पर्श जूगु भाग मालेमाः। स्मृतिरूपी खिपः व प्रज्ञारूपी कथि ज्वनाः स्वभाविकं स्पर्श जूगु थासय् चित्त तयाः मनसिकार उत्पन्न यायेमाः। थथे वया बिचाः यायेवं ताकाल मदुवहे इपिं प्रकट

^{२२२} (पटि० म० १.१७१)

^{२२३} (म० नि० ३.१४९; सं० नि० ५.९९२)

जुइ क्वहाँवइगु तिर्थय् द्रहंतथें। अनंलि वं स्मृतिरूपी खिपः चिनाः उगुहे थासय् मिलेयानाः प्रज्ञारूपी कथिं दाया हानंहानं कर्मस्थान उद्योग यायेमाः।

२३१. वया थथे कुतः याना ताकाल मदुवंहें निमित्त प्रकट जुइ। उगु थ्व फुक एकसमान (छगूथें) जुइमखु। यद्यपि सुं गुम्हसिया सुखस्पर्श उत्पन्न यानाः ऊनथें, कपाय्थें व फय्या धाःथें प्रकट जुइ धका गुलिसिनं धयातल।

थ्व जक अर्थकथातय्के निश्चय यानातःगु खः, थुगु सुं गुम्हसिया ताराया रूपथें, मणिया ग्वःथें व मोतिया ग्वःथें, सुं गुम्हसिया खरखरमिंगु जुयाः कपाय्या पुथें व सिं दंया मुलुथें, सुं गुम्हसिया ताहाकःगु सुकार्थें, स्वाँमाथें व मिं थें, सुं गुम्हसिया चकंगु माकचिया जाल सुकार्थें, सुपाँय्या बःथें, पलेस्वाँथें, रथया घःचाथें, चन्द्रमण्डलथें व सूर्यमण्डलथें प्रकट जुइ। उगु थ्व गथे आपालं भिक्षुपिं सूत्रान्त पाठ याना फयेतुनाच्चंथाय् छम्ह भिक्षुं “गथे जुयाः छःपिन्त थ्व सूत्र प्रकट जुल?” धकाः धायेवं छम्हसिनं “जित तःधंगु पहाडया खुसिथें जुयाः प्रकट जुयाच्चन” धकाः धाल। मेम्हसिनं “जित छगू जङ्गलथें।” मेम्हं “जित छमा सिचुगु छाया दुगु, कचामचां सम्पन्नगु व ज्वाँय् ज्वाँय् फल सयाच्चंगु सिमाथें।” इमि उगु छपुहे जक सूत्रय् संज्ञानानात्त्वया थीथीकथं प्रकट जुइ। थथे छगूहे जक कर्मस्थान संज्ञानानात्त्वया थीथीकथं प्रकट जुइ। संज्ञाज थ्व संज्ञा निदान व संज्ञां उत्पन्न जूगु खः।

उकिं संज्ञानानात्त्वया थीथीकथं प्रकट जुइ धका सिइकेमाः।

थन मेगुहे आश्वासया आरम्भणगु चित्त खः, मेगु प्रश्वासया आरम्भणगु खः, मेगु निमित्तारम्भणगु खः। गुम्हसिया थुपिं स्वंगू धर्मत मदु, उम्हसिया कर्मस्थान अर्पणाय् थ्यनिमखु, उपचारय् थ्यनिइमखु।

गुम्हसिया थुपिं स्वंगू धर्मत दु, वयात हे कर्मस्थान उपचारय् व अर्पणाय् नं थ्यनिइ। थ्व धयाबिज्यात -

“निमित्त, आश्वासप्रश्वास, छगू चित्तया आरम्भण मखु।
मस्युम्ह स्वंगू धर्मय्, भावना उपलब्ध जुइमखु॥

“निमित्त, आश्वासप्रश्वास, छगू चित्तया आरम्भण मखु।
स्युम्ह स्वंगू धर्मय्, भावना उपलब्ध जुइ॥” २२४

२३२. थथे प्रकटगु निमित्तय् उम्ह भिक्षुं आचार्यया लिक् वनाः कनेमाः “जित, भन्ते, थुजागु प्रकट जुल।” आचार्य थ्व निमित्त खः वा निमित्त मखु धकाः कनेमज्यु। “थथे जुइ, आवुस” धकाः धयाः हानंहानं बिचाः या धका धायेमाः। निमित्त धकाः धायेवं कुतः यायेगु त्वःतिइ। निमित्त मखु धकाः धायेवं निराशय् डुवे जुइ।

उकिं उगु निगू नं मधाःसे मनसिकारय्हे लगे यायेमाः धका। थथे न्हापां दीघभाणकपिसं धाइ।

मञ्जिमभाणकपिसं जक धाइ “थ्व निमित्त खः, आवुसो, कर्मस्थान हानंहानं बिचाः या सत्पुरुष धका धायेमाः।” उबले हयाः निमित्तय्हे चित्त तयेकमाः। थथे वया थ्व थनं निसें स्थापन यायेगुकथं भावना जुइ। थ्व धयातःगु पुलांपिसं जुल -

“निमित्तय् तयाः चित्त, थीथी आकारं विभाजन याना।
धीरं (प्रज्ञावान्) आश्वासप्रश्वासय्, थःगु चित्त चिइ॥” २२५

थथे वया निमित्त प्रकट जूबलय् निसें नीवरणत क्वसिनाः वनीगु हे दइ, क्लेशत क्वसिना वनिइ। स्मृति प्रकटहे जुइ। चित्त उपचार समाधिइ एकाग्रहे जुइ। उबले उगु निमित्त हयाः वर्णकथं बिचाः यायेमज्यु, लक्षणकथं प्रत्यवेक्षण यायेमज्यु। क्षत्रिय जुजुया अग्रमहेशीया चक्रवर्ती गर्भथें, कृषकं वा, छ्वयाः धुकूथें व न्हयगू अनुकूल मज्जुगु आवासत त्याग यानाः उपिंहे न्हयगू अनुकूल सेवन याना बांलाक रक्षा यायेमाः। अले वयात थथे रक्षा याना हानंहानं मनन यायेगुकथं वृद्धि व विपुलताभावय् थ्यंकेबिया भिक्षी अर्पणा कुशलतायात सम्पादन यायेमाः, वीर्यया समतायात स्वायेमाः। वया थथे कुतः याना पृथ्वीकसिणय् धयावयागुकथंहे उगु निमित्तय् प्यंगूगु व न्यागूगु ध्यान उत्पन्न जुइ।

२२४ (पारा० अङ्क० २.१६५)

२२५ (पारा० अङ्क० २.१६५)

२३३. थथे थन प्यंगूगु व न्यागूगु ध्यान उत्पन्न जूम्ह भिक्षु बांलाक लक्षित यायेगु विवर्तकथं कर्मस्थान वृद्धि याना: पारिशुद्धियात प्राप्त यायेगु इच्छाम्हं उगु हे ध्यान न्यागू आकारं वशीयात प्रगुण (अभ्यस्त) याना: नामरूपयात विचा: याना विपश्यना आरम्भ याइ। गथे? वं समापत्तिध्यानं दना: आश्वासप्रश्वासतयूगु उत्पत्ति करजकाय व चित्तयात नं खनिइ। गथेकि नंक:मिया मिं पुइबलय् भस्त्रा, पुरुषया व उगुया नितिं कुत:यायेगु कारणं फय् सञ्चरण जुइ, थथेहे काय व चित्तया नं कारणं आश्वासप्रश्वास जुइ। अनंलि सास: दुकायेगु व पिकायेगुयात काय, रूप व चित्त नं व उगुनापं सम्प्रयुक्तगु धर्मत व अरूपयात नं व्यवस्थान याइ। थ्व थन संक्षिप्तं ख:। विस्तृतं जक नामरूपव्यवस्थानय् कत:कथं प्रकट जुइतिनि।

थथे नामरूप विचा: याना उगुया प्रत्यययात मालिइ। माला: उगुयात खना: स्वंगू समयय् नं नामरूपया प्रवृत्तिप्रति शंका निवारण यानाबिइ। शंका निवारणम्हं कलाप समर्शन (विचा:) यायेगुकथं त्रिलक्षणयात तया: उदयव्ययानुपश्यनाद्वारा न्ह्य:हे उत्पन्न जुइवं अवभास (ज:) आदि भिगू विपश्यनाया उपक्लेशतय् तयाग याना: उपक्लेशं विमुक्तगु प्रतिपदाज्ञानयात मार्ग धका: विचा: याना उदययात त्याग याना: भङ्गानुपश्यनायात प्राप्त याना: निरन्तर भङ्गानुपश्यनाद्वारा व्ययकथं प्रकट जुयाच्चंगुलिइ फुक संस्कारतय्के उद्विग्न जुया, विरक्त जुया, विमुक्त जुया क्रमानुसारं प्यंगू आर्यमार्गयात थ्यना: अर्हत्फलय् प्रतिष्ठित जुया: भिगूगुकथं भेदगु प्रत्यवेक्षण ज्ञानया अन्तिम सिमाना प्राप्त याना देवातापिं सहित लोकया अग्रदाक्षिणेय जुइ।

थन तक वया गणनां आरम्भ याना विपश्यनां अन्त्यगु आनापानस्मृति समाधिया भावना समाप्त जुल। थ्व फुक आकारं प्रथम चतुष्कया (न्हापांगु प्यथीया) वर्णन ख:।

२३४. मेमेगुलिइ स्वंगू प्यथील्य् गुगु अलग कर्मस्थानभावनानय धयागु मदु। उकिं इमिगु शब्दानुसारंहे वर्णनया नय थथे अर्थ सिइकेमा:।

प्रतिसंवेदी जुया: धयागु प्रीतियात प्रतिसंवेदित याना, प्रकट याना सास: दुकाये सास: पिकाये धका आचरण याइ (अभ्यास याइ)। अन निथीकथं प्रीति प्रतिसंवेदित जुइ आरम्भणकथं व असंमोहकथं।

गुकथं आरम्भणकथं प्रीति प्रतिसंवेदित जुइ? प्रीति दुगु निगू ध्यानय् च्चनाच्चनी। वया समापत्तिया क्षणय् ध्यान प्रतिलाभगु आरम्भणं प्रीति प्रतिसंवेदित जुइ, आरम्भणया प्रतिसंवेदित जूगु कारणं। गुकथं असंमोहकथं? प्रीति दुगु निगू ध्यानय् च्चना: दना: ध्यानसम्प्रयुक्तगु प्रीतियात क्षयकथं व्ययकथं समर्शन याइ (खंकिइ)। वया विपश्यनाया क्षणय् लक्षणया प्रतिवेधकथं व असंमोहकथं प्रीति प्रतिसंवेदित जुइ। थ्व धयात:गु जुल प्रतिसम्भिदाय्^{२२६}—

“ताहाक:गु पिकायेगुकथं चित्तया एकाग्रतागु अविक्षेपयात स्यूम्हसित स्मृति प्रकट जूगु ख:। उगु स्मृतिया उगु ज्ञानं उगु प्रीति प्रतिसंवेदित जुइ। त:हाक:गु दुकायेगुकथं ...पतिहाक:गु पिकायेगुकथं ... पतिहाक:गु दुकायेगुकथं ... सास:या पुच:यात प्रतिसंवेदी जुया: आश्वासप्रश्वासकथं ... कायसंस्कारयात शान्त याना आश्वासप्रश्वासकथं चित्तया एकाग्रतागु अविक्षेपयात स्यूम्हसित स्मृति प्रकट जूगु ख:। उगु स्मृतिया उगु ज्ञानं उगु प्रीति प्रतिसंवेदित जुइ। आवर्जन (विचा:) याइम्हसिया उगु प्रीति प्रतिसंवेदित जुइ। स्यूम्ह व खंम्हसिया विचा: यायेवं चित्त अधिष्ठान याइम्हसिया श्रद्धाद्वारा निर्णय याइम्हसित वीर्ययात थ:ल्हनिम्हसित स्मृतियात प्रकट जुइकीम्हसित चित्त समादान याइम्हसित प्रज्ञां स्यूम्हसित विशेषकथं सिइकेमा: बांलाक सिइकेमा: त्याग यायेमा: भाविता यायेमा: साक्षात्कार यायेमा: साक्षात्कार याम्हसित उगु प्रीति प्रतिसंवेदित जुइ। थथे उगु प्रीति प्रतिसंवेदित जुइ ख:।”

थुगु हे नियमकथं ल्यंदुगु शब्दतयूगु नं अर्थकथं सिइकेमाल। थ्व थन विशेष मात्र जक ख:, स्वंगू ध्यानतयूगुकथं सुख प्रतिसंवेदित जुइ, प्यंगूगुकथं चित्तसंस्कार प्रतिसंवेदित जुइगु सिइकेमा:। चित्तसंस्कार धयागु वेदनादि निगू स्कन्धत ख:। सुखप्रतिसंवेदी पदय् (शब्दय्) थन विपश्यनाभूमि क्यनेत “सुख धयागु निगू सुख – शारीरिक सुख व चैतसिक सुख” धका: प्रतिसम्भिदाय्^{२२७} धयात:गु ख:। शान्तगु चित्तसंस्कार धयागु स्थूल स्थूलगु चित्तसंस्कारयात शान्त याना, निरोध याना धयागु अर्थ ख:। उगु विस्तृतं कायसंस्कारय् धयात:गु अनुसारंहे सिइकेमा:।

२२६ (पटि० म० १.१७२)

२२७ (पटि० म० १.१७३)

अथेसां नं थन प्रीति शब्दय् प्रीतिया शिर्षकथं वेदना धयाविज्यात। सुख शब्दय् स्वरूपकथंहे वेदना खः। निगू चित्तसंस्कार शब्दय् “संज्ञा व वेदना चैतसिकत थुपिं धर्मत चित्तलिसे प्रतिबद्धगु चित्तसंस्कार खः”^{२२८} धकाः वचनकथं संज्ञासम्प्रयुक्तगु वेदना धयागु थथे वेदनानुपश्यनाया नयकथं थ्व प्यथी कना बिज्यात धका सिइकेमाः।

२३५. स्वंगूगु प्यथील्यु नं प्यंगू ध्यानतयूगु कथं चित्त प्रतिसंवेदित जूगु सिइकेमाः। अतिकं प्रमुदित चित्त यानाः धयागु चित्त लयूतायेका, प्रमुदित याना, हर्षित याना, भन हर्षित याना सासः दुकाये सासः पिकाये धका आचरण याइ। अन निथीकथं अतिकं लयूताइगु जुइ समाधिकथं व विपश्यनाकथं।

गुकथं समाधिकथं? प्रीति दुगु निगू ध्यानय् च्वनाच्वनी। व समापत्तिया क्षणय् सम्प्रयुक्तगु प्रीतिं चित्तयात मुदित व प्रमुदित याइ। गुकथं विपश्यनाकथं? प्रीति दुगु निगू ध्यानय् च्वनाः दनाः ध्यान सम्प्रयुक्तगु प्रीतियात क्षयकथं व्ययकथं समर्शन याइ (खंकिइ)। थथे विपश्यनाया क्षणय् ध्यानसम्प्रयुक्तगु प्रीतियात आरम्भण यानाः चित्त मुदित व प्रमुदित याइ। थथे आचरण याम्ह “चित्तयात अधिक प्रमुदित यानाः सासः दुकाये सासः पिकाये धका आचरण याइ” धकाः धाइ।

समाहितगु चित्त धयागु प्रथमध्यानदिकथं आरम्भणय् चित्त सम स्थापना याना, सम तयाः। उपिं ध्यानय् च्वनाः दनाः ध्यानसम्प्रयुक्तगु चित्तयात क्षयकथं व्ययकथं बांलाक खंका विपश्यनाया क्षणय् लक्षणया प्रतिवेधकथं क्षणिक चित्त एकाग्रता उत्पन्न जुइ। थथे उत्पन्न जुइवं क्षणिक चित्त एकाग्रताकथं नं आरम्भणय् चित्त सम स्थापना याना सम तयाः “चित्तयात समानताय् तयाः सासः दुकाये सासः पिकाये धका आचरण याइ” धकाः धाइ।

चित्तयात विमुक्त जुइके बिया धका प्रथमध्यानं नीवरणतपाखें चित्त मुक्त याना, विमुक्त यानाः, निगूगु वितर्कविचारं, स्वंगूगु प्रीतिं, प्यंगूगु सुख दुःखं चित्त मुक्त याना, विमुक्त यानाः।

इपिं ध्यानय् च्वनाः दनाः ध्यानसम्प्रयुक्तगु चित्त क्षयकथं व्ययकथं समर्शन याइ (खंकिइ)। व विपश्यनाया क्षणय् अनित्यानुपश्यनाद्वारा नित्यसंज्ञां चित्त मुक्त याना, दुःखानुपश्यनाद्वारा सुखसंज्ञां, अनात्मानुपश्यनाद्वारा अनात्मसंज्ञां, निर्वेदानुपश्यनाद्वारा लयूताइगुपाखें, विरागानुपश्यनाद्वारा रागं, निरोधानुपश्यनाद्वारा समुदयं, प्रतिनिःसर्गानुपश्यनाद्वारा आदानं चित्त मुक्त याना सासः दुकाइ व सासः पिकाइ। उकिं धाइ “चित्तयात विमुक्त जुइके बिया सासः दुकाये सासः पिकाये धका आचरण याइ।” थथे चित्तानुपश्यनाकथं थ्व प्यथी कना बिज्यात धका सिइकेमाः।

२३६. प्यंगूगु प्यथील्यु जक अनित्यानुपश्यी जुयाः धयागु थन न्हापां अनित्य सिइकेमाः। अनित्यता सिइकेमाः। अनित्यानुपश्यना सिइकेमाः। अनित्यानुपश्यी जुयाः सिइकेमाः।

अन अनित्य धयागु पञ्चस्कन्ध। छायू? उत्पाद, व्यय व विपरीत जुइगु खः। अनित्यता धयागु इमिगुहे उत्पाद, व्यय व विपरीत जुइगु खः, अभाव जुयाः वा उत्पन्न जूगु उगुहे आकारं स्थिर मजुसे क्षणभङ्गकथं भेद जुइगु धयागु अर्थ खः। अनित्यानुपश्यना धयागु उगुया अनित्यताकथं रूपादि अनित्य धका बारम्बार खंकेगुयात। अनित्यानुपश्यी जुयाः धयागु उगु अनुपश्यनाद्वारा सम्पन्नम्ह। उकिं थथे जुया आश्वास व प्रश्वास याना थन “अनित्यानुपश्यी जुयाः सासः दुकाये सासः पिकाये धका आचरण याइ” धकाः सिइकेमाः।

विरागानुपश्यी जुयाः धयागु जक थन निगू विरक्त जुइगु – क्षयविराग व अत्यन्तविराग खः। अन क्षयविराग धयागु संस्कारया क्षण भङ्ग जुइगु खः। अत्यन्तविराग धयागु निर्वाण खः। विरागानुपश्यना धयागु इपिं निगूयात खंकेगु कथं प्रवर्तित जूगु विपश्यना व मार्ग खः। उगु निथी नं अनुपश्यनाद्वारा युक्तम्ह जुयाः दुकायाच्वनेबल्य् सासः पिकयाच्वनेबल्य् व “विरागानुपश्यी जुयाः सासः दुकाये सासः पिकाये धका आचरण याइ” धकाः सिइकेमाः। निरोधानुपश्यी जुया धयागु शब्दय् नं थ्वहे विधि खः।

प्रतिनिःसर्गानुपश्यी जुयाः धयागु थन नं निगू प्रतिनिःसर्ग दु – परित्याग-प्रतिनिःसर्ग व ब्वाँय् वनीगु-प्रतिनिःसर्ग। प्रतिनिःसर्गयातहे बारम्बार खंकेगुयात प्रतिनिःसर्गानुपश्यना धाइ। थ्व विपश्यना मार्गतयूगु अभिप्राय खः।

विपश्यनाहे तदङ्गप्रहाणकथं स्कन्धअभिसंस्कारत नापं क्लेशतयूत परित्याग याइ, संस्कृत दोषयात खंका उगुया विपरीतगु निर्वाणय् भुके जुया ब्वाँय् वनीगु धयागु परित्याग-प्रतिनिःसर्ग व ब्वाँय् वनीगु-प्रतिनिःसर्ग धका धाइ। मार्ग समुच्छेदकथं स्कन्धअभिसंस्कारत नापं क्लेशतयूत परित्याग याइ, आरम्भण यायेगुलिं व निर्वाणय् ब्वाँय् वनीगु धयागु परित्याग-प्रतिनिःसर्ग व ब्वाँय् वनीगु-प्रतिनिःसर्ग धका धाइ। निगू नं न्हाः न्हाःया ज्ञानतयूत ल्युल्यु वना स्वया बारम्बार

खंकेगुयात धकाः धाइ। उगु निथी नं प्रतिनिःसर्गानुपश्यनाद्वारा युक्तम्ह जुयाः दुकायाच्वनेबलय् सासः पिकयाच्वनेबलय् व “प्रतिनिःसर्गानुपश्यी जुयाः सासः दुकाये सासः पिकाये धका आचरण याइ” धकाः सिइकेमाः।

थ्व प्यंगू प्यथी जक शुद्ध विपश्यनाकथं धाःगु खः। न्ह्याःया स्वंगू समथविपश्यनाकथं। थथे प्यंगू प्यथीया कथं भिंखुगू वस्तु दुगु आनापानस्मृति भावना सिइकेमाः। थथे भिंखुगू वस्तुकथं थ्व आनापानस्मृति महान्फल व महान् आनिशंस दइ।

२३७. अन वया “थ्व नं, भिक्षुपिं, आनापानस्मृति समाधि भाविता याःगु बारम्बार अभ्यास यायेवं शान्तगु व प्रणीतगु खः” धका आदि वचनकथं शान्तभावादिकथं नं महा आनिशंस दुगु सिइकेमाः, वितर्क उपच्छेद यायेगु समर्थ दुगु कारणं नं। थ्व शान्त, प्रणीत स्वभाविकरूपं सुखविहारगुलिं समाधियात अन्तराय याइगु वितर्कतयगुकथं उखें थुखें चित्त पिहॉवनीगुयात पनाः आनापानारम्भणया अभिमुखग्रहे चित्त याइ (तइ)। उकिं धाःगु खः “आनापानस्मृति वृद्धि यायेमाः वितर्क उपच्छेद यायेगु नितिं”^{२२९} धकाः।

विद्याविमुक्तिया परिपूर्णताया नितिं व मूलभाव जुयाच्वंगुलिं वया आनिशंस दुगु सिइकेमाः। थ्व भगवानं धयाबिज्यात – “आनापानस्मृति, भिक्षुपिं, भाविता यायेवं, बारम्बार कुतः यायेवं प्यंगू स्मृतिप्रस्थानतयूत परिपूर्ण याइ, प्यंगू स्मृतिप्रस्थानत भाविता यायेवं, बारम्बार कुतः यायेवं न्ह्यगू बोध्यङ्ग्य परिपूर्ण याइ, न्ह्यगू बोध्यङ्ग भाविता यायेवं, बारम्बार कुतः यायेवं विद्याविमुक्तियात परिपूर्ण याइ”^{२३०} धकाः।

पुनश्च (हानं) अन्तिम (चरम) आश्वासप्रश्वासतयूत विदित जुइगु भाव नं वया आनिशंस दुगु सिइकेमाः। थ्व धयातःगु जुल भगवानं – “थथे भाविता याःगुलिं, राहुल, आनापानस्मृति थथे बारम्बार अभ्यास याइगु नितिं गुगु इपिं अन्तिम आश्वासप्रश्वास खः, इपिं नं विदित जुइवहे निरोध जुइ, मस्यगु जूसा मखु”^{२३१} धकाः।

२३८. अन निरोधकथं स्वंगू अन्तिम – भवचरम, ध्यानचरम व च्युतिचरम। भवत मध्ये कामभवय् आश्वास प्रश्वास उत्पन्न जुइ, रूप व अरूप भवतयूके प्रवर्तित जुइमखु, उकिं इपिं भवया चरमगु (अन्तिम) धाइ। ध्यानय् न्ह्याःया स्वंगू ध्यानय् उत्पन्न जुइ, प्यंगू ध्यानय् प्रवर्तित जुइमखु, उकिं इपिं ध्यानया चरमगु धाइ। गुगु च्युतिचित्तया न्ह्याःने भिंखुगू चित्तनापं उत्पन्न जुयाः च्युतिचित्तनापं निरोध जुइ, थुपिं च्युतिचरमगु धाइ। थुपिं थन “चरम” धकाः अभिप्रायगु खः।

भूसिं न्यना, थ्व कर्मस्थान कुतःयाम्ह भिक्षुया आनापान आरम्भणयात बांलाक परिग्रहण याःगु कारणं च्युतिचित्तया न्ह्याःने भिंखुगू चित्तया उत्पादया क्षणय् उत्पन्न जुइगुयात आवर्जन (बिचा) यानाः इमिगु उत्पाद नं प्रकट जुइ। स्थितिजात आवर्जन (बिचा) यानाः इमिगु स्थिति नं प्रकट जुइ। भङ्गयात आवर्जन (बिचा) यानाः इमिगु भङ्ग नं प्रकट जुइ।

थनं मेगु कर्मस्थान भाविता यानाः अर्हतत्त्व प्राप्तम्ह भिक्षुया आयुया अन्तर (अवधि) सिमाङ्कन यानातःगु जुइ वा सिमाङ्कन यानामतःगु जुइ। थ्व भिंखुगू आधार वस्तु दुगु आनापानस्मृति भाविता यानाः अर्हतत्त्व प्राप्तम्ह आयुया अन्तर (अवधि) सिमाङ्कन यानातःगु जुइ। वं “आः थुलि जिगु आयुया संस्कार प्रवर्तित जुइतिनि (दइतिनि), थनं लिपा दइमखु” धकाः सिइकाः थःगु स्वभावधर्मकथं शरीरकृत्य, च्वनेगु, पुनेगु आदि फुक ज्या यानाः मिखात तिसिइ कोटपर्वत विहारवासी तिस्र स्थविरथें, महाकरज्जिय विहारवासी महातिस्र स्थविरथें, देवपुत्त महाराष्ट्रय् पिण्डपातिक तिस्र स्थविरथें, चित्तलपर्वत विहारवासी निम्ह दाजुकिजा स्थविरपिंथें।

अन थ्व छगू खं क्यनेत खः। निम्ह दाजुकिजा स्थविरपिं मध्ये छम्ह पुन्हिया उपोसथया दिनय् प्रातिमोक्ष पाठ सिधयेकाः भिक्षुसङ्घपिसं चाहुका थः च्वनीगु थाय् वनाः चंक्रमणय् दनाः चन्द्रालोकयात स्वायाः थःगु आयुया संस्कारयात बिचाः याना भिक्षुसङ्घयात धाल – “छलपोलपिसं गुकथं परिनिर्वाण जूपिं भिक्षुपिन्त न्हापा खना?” अन गुलिसिनं धाल “जिमिसं आसनय् फयेतुनाहे परिनिर्वाण जूपिं न्हापा खना।” गुलिसिनं “जिमिसं आकाशय् मुलपतिंथ्याना फयेतुना परिनिर्वाण जूपिं न्हापा खना।” स्थविर धाल – “आः जिं छलपोलपिन्त चंक्रमण यानाहे परिनिर्वाण जुइगु क्यने” धकाः अनलि चंक्रमण यायेथाय् चिं तयाः “जि थनं चंक्रमण यायेगु च्चकां मेगु च्चकाय् वनाः लिहॉवयाः थुगु चिंखय् थ्येवहे परिनिर्वाण जुइ” धकाः धयाः चंक्रमण क्वहाँ वयाः मेगु थासय् वनाः लिहॉवयाः छपा तुतिं चिंखय् पला तयेवहे परिनिर्वाण जुल।

^{२२९} (अ० नि० ९.१)

^{२३०} (म० नि० ३.१४७)

^{२३१} (म० नि० २.१२१)

उकिं अप्रमाद जु, कुतः या पण्डित।
थथे अनेक आनिशंस दुगु, आनापानस्मृति सदां॥

थ्व आनापानस्मृतिइ विस्तृत खँ जुल।

उपशमानुस्मृतिया खँ

२३९. आनापानस्मृतिया अनन्तरय् कनातःगु उपशमानुस्मृति भावना यायेगु इच्छाम्हं एकान्तगु थासय् वनाः याकःचा च्वनाः – “भिक्षुपिं, गुलि नं धर्मत संस्कृत वा असंस्कृत खः, इपिं धर्मत मध्ये विराग (निर्वाण) अग्र धाइ, गुगु थ्व मदयात निर्मद याइगु, प्यास (तृष्णा)यात मदयेकीगु, आलय (राग)यात नाश याइगु, वर्त(संसारचक्र)यात त्वाःल्हाइगु, तृष्णाक्षय विराग निरोध निर्वाण खः”^{२३२} धकाः थथे फुक दुःख उपशम याइगु निर्वाणया गुण अनुस्मरण यायेमाः।

अन गुलि नं धयागु गनतक (गुलि नं)। धर्म धयागु स्वभाव। संस्कृतगु वा असंस्कृत धयागु मिलेजुया समागम जुया प्रत्ययतद्वारा दयेकातःगु वा दयेकामतःगु। इपिं धर्मत मध्ये विराग अग्र धाइ धयागु इपिं संस्कृत व असंस्कृत धर्मत स्वयानं विराग अग्र, श्रेष्ठ, उत्तम धकाः धाइ। अन विराग धयागु रागया अभाव मात्रं जक मखु, अले गुगु थ्व मदयात निर्मद याइगु, ... निर्वाण धका गुगु व मदयात निर्मद याइगु आदि नांत असंस्कृत धर्मया खः, उगु विराग धका विभाजन याना सिइकेमाः। वं गुगु उगुया कारणं फुकं मान, मद, पुरुषमद आदि मदत निर्मद मद मदुगु जुया विनष्ट जुइ, उकिं मदयात निर्मद याइगु धकाः धाइ। गुगु उगुया कारणं फुक कामया प्यास मदया तना वनिइ, उकिं प्यास (तृष्णा) यात मदयेकीगु धकाः धाइ। गुगु उगुया कारणं पञ्चकामगुणालय नाश जुया वनिइ, उकिं आलय (राग)यात नाश याइगु धकाः धाइ। गुगु उगुया कारणं स्वंगू भूमिया चाकः (वृत्त) त्वाःदलिइ, उकिं वर्त (संसारचक्र)यात त्वाःल्हाइगु धकाः धाइ। गुगु उगुया कारणं फुक तृष्णा क्षय जुया वनिइ विरक्त जुइ निरोध जुइ, उकिं तृष्णाक्षय विराग निरोध धकाः धाइ। गुगुलिं थ्व प्यंगू योनि, न्यागू गति न्हयगू विज्ञानस्थिति, गुंगू सत्त्वावासय् छगुलिं मेगु भवय् हिनीगु, चिइगु, स्वयेगु (गथः जुयेगु), वान धका न्यला कयातःगु (छ्यलातःगु) तृष्णाया पिहाँ वइबलय् मुक्तगु, संयुक्त मज्जुगु खः, उकिं निर्वाण धका धाइ।

थथे थुमिगु मद निर्मदन यायेगु आदि गुणतय्गुकथं निर्वाण धका कयातःगु उपशम अनुस्मरण यायेमाः। गुगु मेगु नं भगवानं – “भिक्षुपिं, छिमित असंस्कृतयात नं कने ... सत्य ... पार ... सुदुर्दश्य ... अजर ... ध्रुव ... निष्प्रपञ्च ... अमृत ... शिव ... क्षेम ... अद्भुत ... अनीतिक ... अव्यापद्य ... विशुद्धि ... द्वीप ... त्राण ... लेण नं, भिक्षुपिं, छिमित कने”^{२३३} धका आदिइ सूत्रतय्के उपशम गुणत धाइ, इमिगुकथं अनुस्मरण यायेहेमाः।

थथे वया मद निर्मदन यायेगु आदि गुणकथं उपशमयात अनुस्मरण यायेवं न उगु इलय् राग प्रकटगु चित्त जुइ, न द्वेष ... न मोह प्रकटगु चित्त जुइ। उगु इलय् चित्त वया उपशमया कारणं तप्यंगु चित्तहे जुइ धकाः बुद्धानुस्मृति आदितय्के धयातःगु अनुसारहे क्वत्यलातःगु नीवरणम्हसिया छगू क्षणय् ध्यानइत उत्पन्न जुइ। उपशमया गुणत जक गम्भीरताया कारणं थीथी प्रकारया गुण अनुस्मरणय् निर्णय याइगुलिं वा अर्पणा मेमेगुलिइ मथ्यंसे उपचारहे जक थ्यनीगु ध्यान जुइ। उगु थ्व उपशम गुणया अनुस्मरणकथं उपशमानुस्मृति हे धका ल्याः खाइ।

खुगू अनुस्मृतिथे व थ्व नं आर्यश्रावकयाहे सिद्ध जुइ, थथे जूसांनं उपशमया गौरव तइम्ह पृथग्जनं नं मनन यायेमाः। श्रुतकथं नं उपशमय् चित्त लय्ताइ। थुगु उपशमानुस्मृति कुतःयायेगुलिइ युक्तम्ह भिक्षु सुख दनी, सुख दनी, शान्तगु इन्द्रिय जुइ, शान्तगु मन जुइ, लज्या व त्राशं सम्पन्नम्ह, प्रसन्नम्ह प्रणीताधिमुक्तम्ह सब्रह्मचारीपिसं गौरवतम्ह व सेवन सत्कार याये त्वम्ह जुइ। च्वय्या उत्तमगु धर्मयात प्रतिवेध याना सिइके मफुसा जक सुगति परायण जुइ।

उकिं हे अप्रमाद जु, भाविता या विद्वानं।
थथे अनेक आनिशंस दुगु, आर्य उपशमानुस्मृतिइ॥

^{२३२} (अ० नि० ४.३४; इतिवु० ९०)

^{२३३} (सं० नि० ४.३६६)

थ्व उपशमानुस्मृतिइ विस्तृत खँ जुल ।

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्ग्य समाधिभावनाया भाग्य अनुस्मृतिकर्मस्थान निर्देश
धयागु च्यागूगु परिच्छेद क्वचाल ।

९. ब्रह्मविहारनिर्देशो (ब्रह्मविहारनिर्देश)

मेत्ताभावनाकथा (मैत्रीभावनाया खं)

२४०. अनुस्मृतिकर्मस्थानया अनन्तरय् क्यनातःगु मध्ये मैत्री, करुणा, मुदिता व उपेक्षा यानाः थुपिं प्यंगू ब्रह्मविहारतय्के मैत्रीयात भावना यायेगु इच्छाम्हं न्हापां कर्मस्थानया शुरुवातयाम्हं योगीं विघ्नबाधा तापाका गृहित कर्मस्थानद्वारा भोजनकृत्य यानाः भोजनया त्यानुलंकाः एकान्त खालीगु थासय् (प्रदेशय्) बांलाक लायातःगु आसनय् सुखपूर्वक फयेतुनाः न्हापां न्हाःने निसैं द्वेषय् दोष, क्षान्तिइ आनिशंस (गुण) प्रत्यवेक्षण यायेमाः।

छाय्? थुगु भावनां दोषयात त्याग यायेमाः, क्षान्तियात प्राप्त यायेमाः। छुं नं मखनानिगु दोषयात त्याग याये फइमखु, मस्यूनिगु आनिशंसयात प्राप्त याये फइमखु। उकिं “आवुसो, दुष्ट दोषं सास्ती नया चित्तयात त्वःपुयातम्हं ज्यान नं काइ”^{२३४} धका आदिकथं द्वेषय् दोष खंकेमाः।

“क्षान्ति धका कयातःगु तितिक्षा (सहनशीलता) परम तप खः, निर्वाणयात परम पद धका धाइ बुद्धपिसं।”^{२३५}

“क्षान्ति क्षमा बल दुम्ह गुम्ह सेनापति खः, उम्हसित जिं ब्राह्मण धाये।।”^{२३६}

“क्षमासिबे चय्चंगु मेगु मदु”^{२३७} धका आदिकथं क्षान्ति क्षमाय् आनिशंस (गुण) सिइकेमाः।

अले थथे दोषयात खंका दोषं चित्त लिचिकेकेत व स्यूगु आनिशंस खंका यःतायेकेगुलिइ स्वापुतयेत मैत्रीभावना आरम्भ यायेमाः। आरम्भ याइम्हसिनं न्हाःहे पुद्गलया प्रभेद सिइकेमाः “थुपिं पुद्गलप्रति न्हापां मैत्री भावना यायेमज्यु, थुपिं भाविता नं यायेमज्यु।”

थुगु मैत्रीभावना मयःपिं व्यक्तिपिन्त, तसकं यःपिं पासापिन्त, मध्यस्थपिन्त, वैरीपिं व्यक्तिपिन्त याना थुपिं प्यथी व्यक्तिपिन्त न्हापां भाविता यायेमज्यु। असमानगु लिङ्गपिन्त ब्वथला सीमाना याना भाविता यायेमज्यु। सीधुकूपिन्त भाविता यायेमज्यु।

छु कारणं मयःपिं आदिपिन्त न्हापां भाविता यायेमज्यु? मयःम्हसित यःगु थासय् तयेवं त्यानुइ। तसकं यःम्ह पासायात मध्यस्थ थासय् तयेवं त्यानुइ, वया भत्तिचा जक दुःखत उत्पन्न जुइवं ख्वयेथें जुइ। मध्यस्थम्हसित गौरवगु थासय् व यःगु थासय् तयेवं त्यानुइ। वैरीपिन्त अनुस्मरण यायेवं क्रोध उत्पन्न जुइ, उकिं मयःपिं आदिपिन्त न्हापां भाविता यायेमज्यु।

असमानगु लिङ्गपिन्त ब्वथला जक उगुहे कारणय् सीमाना याना भाविता याइम्हसिया राग उत्पन्न जुइ। भीसं न्यना, सुं छम्ह अमात्यपुत्रं छेंय् वइम्ह स्थविरयाके न्यन “भन्ते, सुयात मैत्री भाविता यायेमाः?” स्थविरं “यःपिं व्यक्तिपिन्त” धकाः धाल। वयात थः काला यःगु जुयाच्चन। वं वयात मैत्री भावना याना चछियंकं अंगःनापं ल्वात। उकिं असमानगु लिङ्गपिन्त ब्वथला सीमाना याना भाविता यायेमज्यु।

सीधुकूपिन्त जक भाविता याना न अर्पणाय्, न उपचारय् थ्यनिइ। भीसं न्यना, सुं छम्ह तरुणम्ह भिक्षुं आचार्यया कारणय् मैत्री भावना यायेगु शुरुयात। वया मैत्री भावना प्रवर्तित जुइमखु। व महास्थविरया लिक् वनाः “भन्ते, जिगु मैत्रीध्यानसमापत्ति प्रगुणगु(परिपूर्णगु)हे खः, जिं उगु ध्यानय् च्वने मफुत, छु कारण खः?” धकाः धाल। स्थविरं “निमित्तयात, आवुसो, मालेगु या ” धकाः धाल। वं माला आचार्यया सीधुकूगुभावयात सिइकाः मेगु कारणय् मैत्री तयाः समापत्तिइ थ्यन (दुहाँवन)। उकिं सीधुकूपिन्त भाविता यायेमज्यु।

२४१. दकले न्हापालाक जक “जि सुख दुम्ह व दुःख मदुम्ह जुये” धकाः वा, “शत्रु मदुम्ह, व्यापाद मदुम्ह, दुःख मदुम्ह व सुख दुम्ह जुया थःत वहन याना यंके” धकाः वा थथे हानंहानं थःतनिं भाविता यायेमाः।

थथे जुल धाःसा गुगु विभङ्गय्^{२३८} धयातल -

^{२३४} (अ० नि० ३.७२)

^{२३५} (दी० नि० २.९०; ध० प० १८४)

^{२३६} (ध० प० ३९९; सु० नि० ६२८)

^{२३७} (सं० नि० १.२५०)

^{२३८} (विभ० ६४३)

“गथे भिक्षु मैत्रीसहगत चित्तं छगू दिशाय् फइले याना: च्वनाच्वनिइ? गथे छम्ह यःम्ह मनय् संम्ह पुद्गलयात खना: मैत्री भावना यात धा:सा, थथेहे फुक्क सत्त्वपिन्त मैत्रीद्वारा फइले जुइगु खः।”

“गुगु प्रतिसम्भिदाय्^{२३९} -

“छु छु न्यागू आकारं अप्रामाणरूपं फइले जुइगु मैत्री चित्तविमुक्ति भाविता यायेमा:, फुक्क सत्त्वपिं शत्रु मदुपिं जुइमा:” व्यापाद मदुपिं, दुःख मदुपिं, सुख दुम्ह जुया थःत वहन याना यंकि। फुक्क प्राणीपिं ... फुक्क शरीर दुपिं ... फुक्क पुद्गलपिं ... फुक्क आत्मभावय् दुथ्यानाच्चपिं शत्रु मदुपिं, चिन्ता व्यापाद मदुपिं व सुख दुपिं जुया थःत वहन याना यंके फुपिं जुइमा” धका आदि धा:गु खः। गुगु मैत्रीसूत्रय्^{२४०} -

“सुख दुपिं, भय मदुपिं जुइमा, फुक्क सत्त्वपिं सुख दुपिं जुइमा” धका आदि।। -

धयातःगु खः, उगुया विरुद्ध जुइ। यदि अन थःप्रति भावना यायेगु मखूसा उगु विरुद्ध जुइमखु। छाय्? उगु अर्पणाकथं धा:गु खः। थ्व साक्षीभावकथं खः।

यदि सछि दँ वा द्दछि दँ “जि सुख दुम्ह जुये” धका: आदि नियमविधिकथं थःके मैत्रीयात भाविता याइ, न वया अर्पणा उत्पन्न जुइ। “जि सुख दुम्ह जुये” धका: भाविता यायेवं जक गथे जि सुखकामी, दुःख प्रतिकूलम्ह, म्वायेगु इच्छा दुम्ह व सीगु इच्छा मदुम्ह खः, थथे मेमेपिं सत्त्वपिं नं खः धका थःत साक्षी याना: मेपिं सत्त्वपिनिप्रति हित व सुख कामी जुइगु उत्पन्न जुइ। भगवानं नं आज्ञा जुयाबिज्यात -

“फुक दिशाय् चित्तं वना:, प्राप्त मजुल थःस्वया यःम्ह सुं नं।

थथे अलग अलग थः मेपिनि प्रिय जुइ,

उकिं थःगु परम हितसुखकामी मेपिन्त हिंसा यायेमते।।”^{२४१} -

धया: थ्व नियम क्यनातल।

२४२. उकिं साक्षीभावार्थया नितिं न्हापां थःत मैत्रीद्वारा फइले याना अनंलि सुख उत्पन्न यायेत गुगु थ्व प्रिय, मनय् संम्ह, गौरव तये बहम्ह, सेवन याये बहम्ह आचार्य वा आचार्य समानम्ह, उपाध्याय वा उपाध्याय समानम्ह खः, उम्हसिया दान, प्रियवचनादि प्रिय मनापय् थ्यंकेगु कारणत शीलश्रुतादि गौरव व सेवन याये बहगु कारणत अनुस्मरण याना “थ्व सत्पुरुष सुख दुम्ह व दुःख मदुम्ह जुइमा” धका: आदि नियमविधिकथं मैत्री वृद्धि यायेमा:।

थुजापिं पुद्गलपिन्त कामना यायेवं अर्पणा प्राप्त याइ, थुम्ह भिक्षुया उल्लिंजकहे सन्तोष मजूसीमाया भेद यायेगु इच्छां अनंलि तसकं यःपिं पासापिन्त, तसकं यःपिं पासापिं स्वया मध्यस्थपिन्त, मध्यस्थपिं स्वयानं वैरीपिं व्यक्तिपिन्त मैत्री भावना यायेमा:। भाविता याइम्हसिनं छगू छगू भागय् क्यातुका: ज्या याये जिइका बिइगु चित्त याना: उगुया अनन्तरय् उगुया अनन्तरय् याना यंकेमा:।

गुम्हसिया शत्रु मदु वा महापुरुषया स्वभावय् थ्यंगुलिं अनर्थ या:सानं मेपिनिप्रति वैरभाव उत्पन्न जुइमखु, वं “मध्यस्थप्रति जिगु मैत्री चित्त ज्या याये जिइका बिइगु उत्पन्न जूगु खः, आ: उम्ह वैरीप्रति यंके” धका: कुत: यायेमज्यु। गुम्हसिया दु, उगुयात कया: धा:गु खः “मध्यस्थया लिपा वैरीपिं व्यक्तिपिन्त मैत्री भावना यायेमा:” धका:।

२४३. यदि वया वैरीप्रति चित्त यंकेवं वं यानातःगु अपराधया अनुस्मरणं प्रतिघ उत्पन्न जुइ, उबले हया: न्हापायापिं पुद्गलपिन्त गनं नं हानंहानं मैत्री भावनाय् च्वना दना: हानंहानं उम्ह पुद्गलयात मैत्री भाव तया: प्रतिघयात मदयेकेमा:। यदि थथे कुत: यानानं तना मवन धा:सा, अले -

ककचूपम अवाद आदितयुतगु अनुसारं।

प्रतिघयात प्रहाण यायेत, कुत: यायेमा: हानं हानं।।

^{२३९} (पटि० म० २.२२)

^{२४०} (खु० पा० ९.३; सु० नि० १४५)

^{२४१} (सं० नि० १.११९; उदा० ४१)

उगुयात थुगु आकारकथं थःत अववाद विइम्हं “हे, तं चाइम्ह व्यक्ति, छु भगवान् बुद्धं धया बिज्यागु मखुला - ‘भिक्षुपिं, यदि निखे चु दुगु कःतिं लुटे याइपिं खँतय्गु अङ्गप्रङ्गत्यत चाइगु खः, अन नं गुम्हसिनं थय मन प्रदुष्ट यात धाःसा। व जिगु अनुशासनय् च्वनीम्ह मखु”^{२४२} धकाः व,

‘वयागुहे उगु मभिंगु खः, गुम्ह तं चाम्हप्रति तं चाइ।
तं चाम्हप्रति तं मचासे, थाकूगु संग्रामयात त्याकिइ।।
“निम्हसिया हितया नितिं आचरण याइ (जुइ), थःत व कतपिन्त।
कतपिं तंम्बःगु सिइकाः, गुम्ह व्यक्ति शान्त जुइ” धकाः व।^{२४३} -

“भिक्षुपिं, थुपिं न्हय्गु धर्मत शत्रुयात यःगु, शत्रुं याइगु खः, क्रोधीम्ह मिसा वा पुरुषयात वइ। छु छु न्हय्गु? भिक्षुपिं, थन शत्रुं शत्रुयात थथे इच्छा जुइ अहो, थ्व धार्थे दुर्वर्ण जूसा ज्यु। उगु छुया कारण खः? भिक्षुपिं, शत्रुं शत्रुया वर्णवान् जुइगु लय्ताइमखु। भिक्षुपिं, थ्व पुरुष-पुद्गल क्रोधीम्ह, क्रोधं अभिभूतम्ह, क्रोधलिसे स्वापु दुम्ह छुं नं व बांलाक म्वःल्हुयातम्ह, बांलाक नस्वाः इलातम्ह, बांलाक सं दारी खानातम्ह व यचुगु वस्त्र पुनातम्ह जुइ, अले व दुवर्णम्ह व क्रोधं अभिभूतम्ह जुइ। भिक्षुपिं, थ्व न्हापांगु धर्म शत्रुयात यःगु, शत्रुं याइगु खः, क्रोधीम्ह मिसा वा पुरुषयात वइ। हानं मेगु, भिक्षुपिं, शत्रुं शत्रुयात थथे इच्छा जुइ अहो, थ्व धार्थे दुःखं द्यनेमा ... आपालं धन मदुगु जूसा ज्यु ... भोगसम्पत्ति मदुगु जूसा ज्यु ... यशवान् मदुगु मजूसा ज्यु ... पासा मदुम्ह जूसा ज्यु ... शरीरया भेदं लिपा सिनालि सुगतिइ स्वर्ग लोकय् उत्पन्न मजूसा ज्यु। उगु छुया कारण खः?

भिक्षुपिं, शत्रुं शत्रुया सुगतिइ वनीगुलिं लय्ताइमखु। भिक्षुपिं, थ्व पुरुष-पुद्गल क्रोधीम्ह, क्रोधं अभिभूतम्ह, क्रोधलिसे स्वापु दुम्ह कायं दुश्चरित्रयात आचरण याइ, बचनद्वारा मनं दुश्चरित्रयात आचरण याइ।

वं कायं, बचनं व मनं दुश्चरित्रयात आचरण यानाः शरीरया भेदं लिपा सिनालि अपाय दुर्गति विनिपात नरकय् उत्पन्न जुइ क्रोधं अभिभूतम्ह जुइ”^{२४४} धकाः व, “भिक्षुपिं, गथेकि सीम्ह उनातःगु निखें च्यानाच्चंगु बिचय् दिसां किनाच्चंगु सिं न गाँया सिँया नितिं पूवनी, न गुँया सिँया नितिं पूवनी। भिक्षुपिं, जिं उगुया उपमाम्ह थ्व पुद्गलयात धयाच्चना” धकाः व “उगु आः छ थथे तं चायेवं भगवान् बुद्धया अनुशासन पालन याइम्ह जुइमखु, तं चाइपिनिप्रति तंचाइम्ह व्यक्ति तं चाम्ह स्वयानं मभिंम्ह जुयाः त्याके थाकूगु संग्रामयात त्याके फइमखु, शत्रु याइगु धर्मय् थःम्हं थःतहे याइ, सीम्ह उनातःगु सिँया उपमार्थे जुइ।”

२४४. वया थथे कुतः कुतः यानानं यदि उगु प्रतिघ शान्त जूसा, थुगु ठिकहे जुल। यदि शान्त मजूसा, अले गुगु गुगु धर्म उम्ह पुद्गलयात शान्त व परिशुद्धगु जुइ, अनुस्मरण यायेवं प्रसन्नता हइ, उगुं थुगुं अनुस्मरण याना आघात चिइकेमाः (मदय्केमाः)।

गुलिसिया कायकर्म जक (कायसमाचार) उपशान्त जुइ। वया उपशान्त जूगु भाव आपालं व्रतप्रतिपत्ति (सेवादहल) यात धाःसा वयात फुक जनपिसं म्हसिइ। वचीकर्म व मनोकर्म जक अशान्त जुइ।

वया उगुयात बिचाः मयासे कायकर्मया उपशमहे जक अनुस्मरण यायेमाः।

गुलिसिया वचीकर्म जक उपशान्त जुइ। वया उपशान्त जूगु भाव फुक जनपिसं म्हसिइ। व प्रकृतिरूपं कुशलवार्ता यायेगुलिइ दक्षम्ह, न्हिला ख्वाम्ह, सुखपूर्वक खँ ल्हाइम्ह, लय्तायेकीम्ह, चक्कंगु ख्वाम्ह, न्ह्यःहे धाइम्ह व मधुरगु सलं धर्मया पाठ याइ, परिपूर्ण पदव्यञ्जनं युक्तगु धर्मया खँ कनिइ। कायकर्म व मनोकर्म जक अशान्त जुइ, वया उगुयात बिचाः मयासे वचीकर्मया उपशमहे जक अनुस्मरण यायेमाः।

गुलिसिया मनोकर्महे जक उपशान्त जुइ, वया उपशान्त जूगु भाव चैत्य वन्दनादि याइगु थासय् फुक मनूतय् दथुइ प्रकट जुइ। गुम्हसिनं अशान्त चित्तम्ह जुइ, वं चैत्ययात, बोभिवृक्षयात वा स्थविरपिन्त वन्दना याइबलय् सत्कार पूर्वक वन्दना याइमखु, धर्मश्रवण यायेगु मण्डपय् चित्त विक्षिप्त जुया वा चञ्चल जुया फयेतुइ। उपशान्त चित्तम्हं जक विश्वास यानाः वन्दना याइ, न्हाय्पं बिया व मन बियाः कायं वा बचनद्वारा चित्तयात प्रसन्न याना धर्मोपदेश न्यनिइ। थथे

^{२४२} (म० नि० १.२३२)

^{२४३} (सं० नि० १.१८८)

^{२४४} (अ० नि० ७.६४)

गुलिसित मनोकर्महे जक उपशान्त जुइ, कायकर्म व वचीकर्म अशान्त जुइ, वया उगुयात बिचाः मयासे मनोकर्मया उपशमहे जक अनुस्मरण यायेमाः।

गुलिसिया जक थुपिं स्वंगू धर्मय् छगू नं शान्त जुइमखु, उम्ह पुद्गलप्रति “छुं नं थ्वं आः मनुष्यलोकय् आचरण याइ, अले छुं समयलिपा च्यागू महानर्कय् व भिंखुगू उस्सद नर्कय् परिपूर्ण याइम्ह जुइ” धकाः करुणा तयेमाः। करुणाया कारणं जक नं आघात शान्त जुइ।

गुलिसिया थुपिं स्वंगू स्वभाव धर्मत शान्त जुइ, वयात गुगु गुगु इच्छा जुइ, उगु उगु अनुस्मरण यायेमाः। उजापिं पुद्गलपिन्त मैत्री भावना दुष्कर जुइमखु।

थुगु अर्थयात प्रकट यायेया नितिं – “थुपिं न्यागू, आवुसो, आघातयात चिइकाछ्वयेगु खः। गन भिक्षुया उत्पन्न आघात फुक आघातयात चिइकाछ्वयेमाः”^{२४५} धकाः थ्व पञ्चकनिपातय् आघातयात चिइकेगु सूत्र विस्तृतं वर्णन यायेमाः।

२४५. यदि वया थथे नं कुतः यानानं आघात उत्पन्न जुयाहे च्वन धाःसा, उबले हयाः थथे थःत उपदेश बिइमाः

“यदि थःगु विषयय् दुःख यात छं शत्रुं।
छाय् छं वया विषयय् दुःख, यायेगु थःगु मनय् तया॥
”आपालं उपकारयात त्वःता, थःथितिपिन्त खबिलुखा याना।
महान् अनर्थकर क्रोधयात, शत्रुतायात छाय् त्याग मयानागु खः?॥
“गुगु छं रक्षा याइ शीलत, इमिगु हानापं चाइगु।
क्रोधयात छं माया यानाच्चना, सु दु छर्थे जाम्ह जड मूर्ख॥
“कतपिसं याःगु अनार्य कर्मयात, थथे तं चाया।
छु छ उजाम्हहे खः ला, गुम्ह स्वयं यायेगु इच्छा याना॥
“दोषारोपन यायेगु इच्छां यदि छं अप्रियगु कतयात यात धाःसा।
दोषया उत्पन्न याना वयाहे, छु छं पूर्ण याइ मनोकामना?॥
“वया दुःख धयागु छ तं चाया यायेगु वा मयायेगु खः।
थःतहे आः क्रोधया दुःखं छं चित॥
“क्रोध व अहितगु मार्गय् वनाः यदि वैरीया।
छाय् छनं तं चाया, वया हे अनुकरण याना च्वना॥
“गुगु दोषयात छंगु कारणं, शत्रुं मयःयेका च्वन।
उगुहे दोषयात त्वाःल्हा, छाय् म्वाथाय् दुःख सियाच्चना॥
“ क्षणिक स्वभावगु, गुगु स्कन्धं छन्त यात।
अप्रियगु निरुद्ध जुइवं छं, सुयात थन आ तं चाया॥
“गुम्हसिनं गुम्हसित दुःखयात याइ, उम्ह विना सुयात वं याइ।
थः नं दुःखया हेतुया कारणं छाय् वयाप्रति तं चाया॥”

२४६. यदि वया थथे थःत उपदेश बिया नं प्रतिघयात न शान्त मजुल धाःसा, उबले हयाः थःगु व कतपिंगु थम्हं यानागु कर्म थःतहे खः धका प्रत्यवेक्षण यायेमाः। अन थःत न्हापां थथे प्रत्यवेक्षण यायेमाः “हे पुरुष, छ वयाप्रति तं चाया छु यायेगु? छु थुपिं दोषया कारणगु ज्यात छन्तहे अनर्थया नितिं जुइ? छ थम्हं यानागु कर्म थःतम्ह, कर्मया दायादम्ह (उत्तराधिकारी), कर्मयोनी, कर्मबन्धु व कर्मया प्रतिशरणम्ह खः, गुगु ज्यात छं याइ, उगुया दायादम्ह जुइ, थ्व ज्यां छन्त न सम्यक्सम्बाधि, न प्रत्येक सम्बाधि, न श्रावकभूमि, न ब्रह्मत्त्व, न शक्रत्व, न चक्रवर्ती व न प्रदेशया राजत्व सम्पत्ति मध्यय् छुं छगू सम्पत्तियात सिद्ध यायेगु समर्थ जुइ, अले बुद्ध शासनं च्युत जुइका चिपगु आदि नयेमाःगु

भावय् व नर्कादिया विशेष दुःया नितिं छन्त थ्यंका बिइगु थ्व ज्यात खः। छं उगु कय खः थ्व यात धाःसा निपा ल्हातं ग्वानाच्चंगु ह्यंग्वा वा दिसा ज्वनाः कतपिन्त कयूकेगु इच्छा दुम्ह पुरुषथें थःतनिं न्हापां पुइ वा दुर्गन्धित याइ।”

थथे थःगु थम्हं यानागु कर्म थःतहे खः धका कर्मस्वकत्वयात प्रत्यवेक्षण यानाः कतपिन्त नं थथे प्रत्यवेक्षण यायेमाः “थ्व नं छप्रति तं चाया छु याइ? छु थ्वयातहे थ्व अनर्थया नितिं जुइ? थम्हं यानागु कर्म थःतम्ह थ्व आयुष्मान् कर्मया दायादम्ह ... गुगु ज्यात याइ, उगुया दायादम्ह जुइ। वया थ्व ज्यात न सम्यक्सम्बाधि, न प्रत्येक सम्बाधि, न श्रावकभूमि, न ब्रह्मत्त्व, न शक्रत्त्व, न चक्रवर्ती व न प्रदेशया राजत्त्व सम्पत्ति मध्यय् छुं छगू सम्पत्तियात सिद्ध यायेगु समर्थ जुइ, अले बुद्ध शासनं च्युत जुइका चिपगु आदि नयेमाःगु भावय् व नर्कादिया विशेष दुःखया नितिं छन्त थ्यंका बिइगु थ्व ज्यात खः।

उगु थ्व थ्व यात धाःसा फय् वयाच्चंगुपाखे च्वनाः कतपिन्त धूलं हःलेगु इच्छा दुम्ह पुरुषथें थःतहे हःलिइ। थ्व धयातःगु जुल भगवानं -

“गुम्हसिनं दोष मदुम्ह व्यक्तियात दोषारोपन याइ, शुद्ध निर्मलम्ह पुरुषयात।
उम्ह मूर्खयात हे पाप लिहावैइ, सूक्ष्मगु धू फय् वयाच्चंगुपाखे वाछ्वयेथें” ॥” २४६

२४७. यदि वया थथे थम्हं यानागु कर्म थःतहे खः धका नं बिचाः यायेवं शान्त मजुल धाःसा, उबले शास्ताया पूर्वचर्या गुण हयाः अनुस्मरण यायेमाः।

अन थ्व प्रत्यवेक्षण विधि खः - हे प्रव्रजित, छु छं शास्ता सम्बोधिया न्हावहे सम्बाधि प्राप्ति मजुवं बोधिसत्त्व समान जुया प्यंगू असंख्य व छगू लाख कल्प तक पारमितात पूर्ण यानाच्चंबल्य् अन अन घातक शत्रुपिनिप्रति नं चित्त दुषित मयात। गथेकि, सीलवजातकय् न्हापां थः देवीया नापं प्रदुष्ट याःम्ह पापी अमात्यं हःपिं जुजुया स्वसःगु राज्य काइबल्य् निषेध यायेत दनावःपिं अमात्यपिन्त हतियारत थिइके नं मबिल। हानं द्वःछिम्ह अमात्यपिं नापं कच्युगु श्मशानय् गःपतय् तक भूमिइ गाः म्हुया ल्हाकातलं नं चित्त प्रदुषित जक नं मयासे (मतःसे), सीम्ह नयेया नितिं वःपिं धौतय् थू चिइकेगु आधारं पुरुषार्थ (पुरुषत्त्व) यानाः ज्यान बचे जुया यक्षया आनुभावं थःगु श्री गर्भय् (कोठाय्) क्वहाँ वयाः श्री शयनय् घनाच्चम्ह शत्रुयात खनाः तं पिमकासे थवंथवे शपथ यानाः वयात मित्रया स्थानय् तयाः धाल -

“आशिकाहे या पुरुष, पण्डित उदास जुइमते।
जिं खना थःत, गथे इच्छा याना अथेहे जुल ॥” २४७

क्षान्तिवादी जातकय् निर्बुद्धि काशीया जुजुं “श्रमण, छ छु वादीम्ह खः ” धकाः न्यनेवं “जि क्षान्तिवादी धयाम्ह खः ” धकाः धायेवं कं दुगु कथिं दायाः ल्हातुति ध्यनं नं तं जक नं पिमकाल।

थ्व आश्चर्यगु मखु, गुम्ह वृद्धम्ह प्रव्रजित जुया थथे याइ। चूलधर्मपाल जातकय् जक थसःपाया घनाच्चम्हसित नं -

“श्रीखण्डया चिकनं बुलातयागु लप्पा त्वाःल्हानाच्चन धर्मपालया।
पृथ्वीया दायादम्ह, देव, जिगु प्राण वनीन (चबुइन) ॥” २४८

थथे मांम्हं विलाप यायेक यायेकं बौम्हं महापताप धयाम्ह जुजुं पंया चुलितथें प्यपां ल्हातुतित त्वाल्हाके बिया उलिं नं सन्तोष मजुसा छयं नं ध्यं धका हुकुम जुइवं “थ्व आः छं चित्तयात क्वातुकेगु ई खः, आः हे धर्मपाल, छयं ध्यं धका हुकुम ब्यूम्ह बौप्रति, छयं ध्यनीम्ह व्यक्तिप्रति, विलाप यानाच्चम्ह माँया प्रति व थःप्रति नं याना थुपिं प्यंगूप्रति समानगु चित्तम्ह जु” धकाः क्वातुक दृढ प्रतिज्ञा याना (अधिष्ठानयात समादान याना) प्रदुष्टया भाव जक नं मयात।

२४६ (ध० प० १२५; सु० नि० ६६७)

२४७ (जा० १.१.५१)

२४८ (जा० १.५.४९)

श्व नं आश्चर्यगु मखु, गुम्ह मनू जुया थथे यात, पशु जुयानं छदन्त धयाम्ह किसि जुया: विष थुनात:गु वाणं तेपुचाय् कयेकलं (सुलं) नं उबले अनर्थ कारक व्याधाप्रति चित्त प्रदुषित मयात। थथे धयाबिज्यात -

“पृथक वाणं कम्ह किसिं, चित्तयात दुषित मयाम्हं व्याधायात धाल।
सौम्य, छाया छुया कारणं, जित स्याना छुया उदेश्य खः?।।” २४९

थथे धया: “काशीजुया लानीया छंगु दन्तया नितिं जित छ्वयाहःगु खः भदन्त, धका धायेवं वया मनोकामना पूर्ण याना खुगू वर्णगु रस्मि पिहँवयाच्चंगु बांलाक शोभायमान्गु थःगु दन्त ध्यना बिल।
महाकपि जुया: थःहे पर्वतया प्रपातं लिकाम्ह पुरुषं -

“श्व मनूतय्गु नयेगु खः, गथे मेपिं वनय् च्वंपिं जन्तुत खः।
छु श्व माकयात नं स्याना, नये पित्यानाच्चम्ह जिं नये।।

“नयाःहे जक जि वने, यात्रानितिं ला ज्वना।
मरुभूमि पार याये, जित पाथेय (लँ खर्च) जुइ।।” २५०-

थथे बिचा: याना: ल्वहँ ल्हना: छ्यंनय् कयेका तछ्यायेवं खबिं जा:गु मिखां उम्ह व्यक्तियात धाल -

“भदन्त, जिगु छ मालिक (आर्य) खः, छं थुजागु यायेमते।
हे दीर्घायु, छं मेपिन्त पनेगु योग्यम्ह खः।।” २५१-

धया: उम्ह पुरुषप्रति चित्त प्रदुषित मयासे थःगु दुःखयात वास्ता मयासे उम्हहे पुरुषयात सुरक्षित थासय् थ्यंका बिल।

भूरिदत्त धयाम्ह नागराजा जुया: उपोसथया अङ्गत (शीलत) अधिष्ठान याना भुलांचिया द्यने द्यना: कल्पभर उत्थान याइगु मि समानगु वासलं फुकक शरीरय् हाहा यासानं व धकिइ दुने तया: फुक जम्बुद्वीपय् म्हितुकूसां नं उम्ह ब्राह्मणप्रति मन प्रदुष्ट जक नं मयात। थथे धयाबिज्यात -

“धकिइ दुने तःसानं, ल्हातं न्हासानं।
आरम्भणय् तं पिमकया, शील त्वाःदलिगु भयं जिगु।।” २५२

चम्पेय्य नागराजा जुया: नं सर्पयात प्याखँ हुइकीम्हं कष्ट ब्यूसानं मनय् प्रदुष्ट जक नं उत्पन्न मयात। थथे धयाबिज्यात -

“उबले नं उपोसथय् च्वना धर्माचरण यानाच्चनाम्ह जित।
सर्पयात प्याखँ हुइकीम्हं ज्वनाः, राजद्वारय् म्हिताच्चन।।
“गुगु वं गुगु वर्ण बिचा: याइगु खः, वचुगु, म्हासुगु व ह्याउँगु खः।
वया चित्तया अनुसारं बिचा: याःगुकथं हे जि जुया क्यना।।
“स्थलयात जल याये फु, जल यात स्थल यायेफु।
यदि जि वप्रति तं चाल धाःसा, तत्क्षणय्हे भस्म यायेफु।।

२४९ (जा० १.१६.१२४)

२५० (जा० १.१६.२०५-२०६).

२५१ (जा० १.१६.२०९)

२५२ (चरिया० २.१६)

“यदि जि चित्तया वशय् वनागु जूसा, शीलं जि परिहीन जुइ।
शीलं परिहीनम्हसिया, उत्तमगु अर्थ सिद्ध जुइमखु।।” २५३

सङ्घपाल नागराजा जुया: ज्व:गु तरवारं च्या थाय् पाला:, पालागु थासय् कँ दुगु गुँखित न्हासय् दुतछ्वया: क्वातुक खिपतं चिना: भिंखुम्ह ब्याधाया काय्पिसं न्वलय् तया कुबिया यंका वँय् लुयायंका च्वंबलय् शरीरय् महानगु दु:ख अनुभव याना नं तं चाया स्वयेमात्रंहे फुक्क ब्याधाया काय्पिन्त भस्म द्यङ्क: यायेगु समर्थ दुसानं मिखा चायेका: प्रदुष्टगु आकार जक नं मयात।

थथे धयाबिज्यात -

“चातुर्दशी, पूर्णिमाया दिनय् उपोसथय् नित्य च्वना आलार,।
अले वल भिंखुम्ह ब्याधाया काय्पिं, खिप: ज्वना: क्वातुक चिना।।
“न्हासय् फाया खिप: दुतछ्वया, ब्याधातय्सं यंकल जित छचाखेरं ज्वना:।
थुजागु दु:खयात जिं सहयाना:, उपोसथयात प्रकोपित मयाना।।” २५४

न थुलिहे जक ख:, मेमेगु नं मातुपोसक जातकादिइ अनेक प्रकारया आश्चर्यगु ज्यात यात। वसपोलया इपिं आ: सर्वज्ञताभावय् थंका देवतापिं सहित लोकय् सुं नं असमानगु क्षान्ति गुण वसपोल भगवान् शास्तायात साक्षीकथं प्रतिघ चित्त उत्पन्न यायेगु धयागु अत्यन्त मत्व:गु व अनुचितगु ख:।

२४८. यदि वया थथे शास्ताया पूर्वचर्यागुणयात प्रत्यवेक्षण याना नं ताकाल तक क्लेशतय्गु दासताय् वना वया उगु प्रतिघयात शान्त जुइमखु, उबले अनादि अन्त खंके मफुगुयात हया: प्रत्यवेक्षण यायेमा:।

अन धयातल -

“भिक्षुपिं, उम्ह सत्त्व सुलभ जुइमखु, गुम्ह न्हापा माँ मजूम्ह ख:, गुम्ह न्हापा बौ मजूम्ह ख:, गुम्ह न्हापा दाजुकिजा मजूम्ह ख:, गुम्ह न्हापा त:केहें मजूम्ह ख:, गुम्ह न्हापा काय् मजूम्ह ख:, गुम्ह न्हापा म्स्याय् मजूम्ह ख:” २५५
धका:।

उकिं उपिं पुद्गलपिन्त थथे चित्त उत्पन्न यायेमा:, “श्व धार्थे अतीतय् जि माँ जुया: भिला प्वाथय् तया: खि, च्व, न्हि व खै आदियात ह्याउंगु श्रीखण्ड थें घृणा मयासे चिइका: मुलय् प्याखें हुइका: जँय् ब्यकुंच्याना पालन पोसन यात, बौ जुया: च्वलेचात जुइगु लँय् व ल्हातं ज्वना जुइमा:गु लँय् वना: ब्यापार याना: जिगु निरितिं जीवनयात नं परित्याग याना: निखें ल्वापु जुया: हुल जुयाच्वंगु संग्रामय् दुहाँ वना:, दुंगाया च्वना: महासमुन्द्रयात पार याना मेगु थाकूगु ज्यात याना: “जिं काय्पिन्त पालन पोसन याये” धका: उगुं थुगुं उपायद्वारा धन म्ल: मालाहया: जित पालन यात। दाजुकिजा, त:केहेंपिं, काय्, म्स्याय् जुयानं उगुं थुगुं प्रकारया उपकार यात धका अन जिं मनयात प्रदुषण यायेगु उचित मजू।”

२४९. यदि थथे नं चित्त शान्त याये मफ्त धा:सा, उबले मैत्रीया आनिशंसयात हया: थथे प्रत्यवेक्षण यायेमा:
- “हे प्रव्रजित, भगवानं बुद्धं छु धयाबिज्यागु ख: -

‘भिक्षुपिं, मैत्रीद्वारा चेतोविमुक्तियात सेवन या:गुलिं, भाविता या:गुलिं, बारम्बार अभ्यास या:गुलिं, रथ समान यानात:गु जुइलिं, आधार वस्तु समान यानात:गुलिं, न्ह्य:ने प्रकट यानात:गुलिं, परिचितगुलिं, बांलाक कुत: यानात:गुलिं भिंछगू आनिशंसतय् आकांक्षा यायेमा:। छु छु भिंछगू? सुख दनी, सुख दनी, मभिंगु स्वप्न खनिमखु, मनूतय् य:म्ह जुइ, अमनुष्यपिनि य:म्ह जुइ, देवतापिसं रक्षा याइ, उम्ह ब्यक्तियात मिं, विषं वा शस्त्रअस्त्रं थिइ फइमखु, तुरन्त चित्त समाधिस्थ जुइ, ख्वा:यागु वर्ण विशेषं निर्मल जुइ, भ्रान्ति मजूसे (बेहोश मजूसे) मृत्यु जुइ, च्वय्या प्राप्त मजूसा ब्रह्मलोकय् वने दइ” २५६ धका:।

“यदि, छं श्व चित्त मयात धा:सा, थुपिं आनिशंस गुणं पिने लाम्ह जुइ।”

२५३ (चरिया० २.२१-२४)

२५४ (जा० २.१७.१८०-१८१).

२५५ (सं० नि० २.१३७-१४२)

२५६ (अ० नि० ११.१५)

२५०. थथे नं शान्त याये मफुम्हसिनं जक धातुया विभाजन यायेमाः। गथे? “हे प्रव्रजित, छ थुम्हसियाप्रति तं चायाः सुयातप्रति तं चाया? छु सँयू तं चायाः ला, वा चिमिसँयू, लुसिइ ...पिसाबयू तं चायाः? अथवा सँ आदिइ पृथ्वीधातुइ तं चायाः, जलधातुइ, तेजोधातुइ, वायोधातुइ तं चायाः? गुगु पञ्चस्कन्धयू, भिंनिगू आयतनयू, भिंच्यागू धातुया आधार कया थ्व आयुष्मान् फलनागु नां खः धकाः धाइ, इपिं मध्ययू छु रूपस्कन्धयू तं चायाः, अथवा वेदना, संज्ञा, संस्कार, विज्ञानस्कन्धयू तं चायाः? अथवा छु चक्षुरायतनयात तं चायाः, छु रूपायतनयू तं चायाः ... छु मनायतनयू तं चायाः, छु धर्मायतनयू तं चायाः? छु वा चक्षुर्धातुइ तं चायाः, छु रूपधातुइ, छु चक्षुर्विज्ञानधातुइ ... छु मनोधातुइ, छु धर्मधातुइ, छु मनोविज्ञानधातुइ तं चाया ला?” थथे धातुया विभाजन यायेवं मुलुया च्चकया तूथें व आकाशयू च्चंगु चित्रकर्मथें तं च्चनीगु थायू दइमखु।

२५१. धातुया विभाजनं शान्त याये मफुम्हसिनं दानया संविभाग यायेमाः। थःके दुगु कतपिन्त बिइमाः, कतःपिंके दुगु थम्हं कायेमाः। यदि कतः आजीविका रहितम्ह व परिभोग यायेगु परिष्कार मदुम्ह जूसा, थःके दुगुहे बिइमाः। वया थथे यायेवं पूर्णरूपं उम्ह पुद्गलप्रति आघात शान्त जुइ। मेम्हसिया न्हापाया जन्मं निसें लिसे वयाच्चंगु क्रोध नं उगु क्षणयूहे शान्त जुइ, चित्तलपर्वत विहारयू स्वक्वतक शयनासनं थंम्ह पिण्डपातिक स्थविरं “थ्व, भन्ते, च्यागू कार्षापणया ध्यवा तूगु पात्र जिमि माँ उपासिकां ब्यूगु खः, धार्मिक पूर्वक लाभ जूगु खः, महाउपासिकाया नितिं पुण्य लाभ यानाबिज्याहुँ” धकाः धयाः ब्यूगु पात्र लाभ जूम्ह महास्थविरथें। थथे महानुभावगु थ्व दान धाइ। थ्व धयाबिज्यात -

“दान दमन याये थाकूपिन्त दमन याइगु खः, दान फुक थासयू सिद्ध याइगु खः।
दान व प्रिय वचनं, मनूत थहाँवइ व क्वछुका बिइ।।”

२५२. वया थथे वैरी व्यक्तिपिनिप्रति प्रतिघ शान्त जुइवं गथे यःपिं व भन् यःपिं पासापिं दथुइ, थथे उगुलिइ नं मैत्रीकथं चित्त उत्पन्न यायेमाः। उबले हानंहानं मैत्री भावयात हयाः तयाः थःत यःपिं व्यक्तिप्रति, मध्यस्थपिनिप्रति व वैरी व्यक्तिपिनिप्रति याना प्यथी प्रकारया मनूतयूप्रति समानगु चित्तं सम्पादन याना सीमाभेद यायेमाः। थ्व वया लक्षण खः, यदि थुपिं पुद्गलपिन्त प्रिय, मध्यस्थ व शत्रुपिंनापं थः नापं प्यंगूगु मध्ययू छगू थासयू (प्रदेशयू) फयेतुनाच्चनेबलयू खूंत वयाः “भन्ते, छम्ह भिक्षु जिमित ब्यु” धकाः धयाः “छु कारणं?” धकाः धायेवं “वयात स्याना गपःया हि ज्वनाः बलि बिइया नितिं खः” धकाः धाल धाःसा, अन थुम्ह भिक्षुं “फलना फलनाम्ह ग्रहण या (का)” धकाः बिचाः यात धाःसा, सीमाया भेद मयाःगुहे जुइ। यदि “जित का, न् थुपिं स्वम्ह कायेमते” धका बिचाः यात धाःसा नं, सीमाया भेद मयाःगुहे जुइ। छायू?

गुम्ह गुम्हसित कायेगु इच्छा खः, उम्ह उम्हसियाप्रति अहित याइम्ह (अहितैषी) जुइ, मेपिनिप्रति हितैषी जुइ।

गुबलयू प्यम्ह मनूतयूगु दथुइ छम्ह नं खूंतयूत बिइमाः खनिइमखु, थःके व इपिं स्वम्ह मनूतप्रति समानरूपं हे चित्त प्रवर्तित याइ, सीमाया भेद याःगु जुइ। उकिं पुलांपिसं धयाबिज्यात -

“थः, प्रिय, मध्यस्थ व अप्रिय प्यथील्यु।
गुबलयू खनिइ नानात्त्व, हितचित्तम्हहे खः प्राणीपिनिप्रति।।
“मैत्रीद्वारा अःपुक लाभ याइम्ह, कशलम्ह धका धाइमखु।
गुबलयू प्यंगू सीमा, भेद जुइ भिक्षुया।।
“मैत्रीद्वारा समानरूपं न्यनावनिइ, देवतापिं सहित फुक लोकया।
न्हापांगु स्वया महान् विशेष खः, गुम्हसिया सीमा सिइमखु।।”

२५३. थथे सीमा भेद जुइगु समकालयूहे थुम्ह भिक्षुयात निमित्त व उपचारयात नं प्राप्त जुइ। सीमा भेदयू जक यायेवं उगु हे निमित्तयात सेवन याना भाविता याना बारम्बार अभ्यास याना अःपुकहे पृथ्वीकसिणयू धयातःगु अनुसारहे अर्पणायू थ्यनिइ।

गुलि नं वं न्यागू अङ्गं रहित जुयाः न्यागू अङ्गं सम्पन्नगु स्वथी कल्याण भिगू लक्षणं सम्पन्नगु मैत्रीसहगत प्रथमध्यान प्राप्त जुइ। प्राप्त जुइवं क्खन्तभ उगु उगु हे निमित्तयात सेवन याना भाविता याना बारम्बार अभ्यास याना छसिंकथं प्यंगूगु विधिनियमय् द्वितीय व तृतीय ध्यान, न्यागूगु विधिनियमय् द्वितीय, तृतीय व चतुर्थ ध्यानय् थ्यनिइ।

वं प्रथमध्यानादि मध्यय् छुं छगूकथं मैत्रीसहगत चित्तं छगू दिशाय् फइले यानाः च्चनाच्चनिइ। अथेहे निगूगु, अथेहे स्वंगूगु, अथेहे प्यंगूगु। थथे च्वय्, क्वय्, छचाखेरं फुक दिशाय् फुक सत्त्वपिनिप्रति, फुक सत्त्वपिं दुगु लोकयात मैत्रीसहगत विपुलगु, महर्गतगु, अप्रमाणगु, वैर मदुगु, व्यापाद मदुगु चित्तं फइले याना विहार याइ।^{२५७} प्रथमध्यानादिकथं अर्पणा प्राप्तगु चित्तम्हसियाहे जक थ्व निर्माण याइगु पूर्ण जुइ।

२५४. थन मैत्रीसहगतम्हं धयागु मैत्रीद्वारा युक्तम्ह। चित्तं धयागु चित्तं। छगू दिशाय् धयागु छगू छगू दिशाय् न्हापां परिग्रहण यानातयागु सत्त्वया आधार कया छगू दिशाय् च्चनाच्चपिं सत्त्वप्रति फइले यायेगु कथं धाःगु खः। फइले यानाः धयागु स्पर्श यानाः व आरम्भण यानाः। विहार याइ धयागु ब्रह्मविहारं अधिष्ठान यानागु इर्यापथविहारयात प्रवृत्ति याइ। अथेहे निगूगु धयागु गथे पूर्वदिशा आदि दिशाय् गुलि नं छगू दिशाय् फइले यानाः च्चनाच्चनिइ, अथे हे अनलि निगूगु, स्वंगूगु व प्यंगूगुया नं अर्थ खः। थथे च्वय् धयागु थुगु हे नियमकथं च्वय्या दिशायात च्वय्या दिशाय् धका धयातःगु जुयाच्चन। क्वय् छचाखेरं धयागु क्वय्या दिशा नं व छचाखेरं फुक दिशाय् नं थथेहे खः। अन क्वय् धयागु क्वय्। छचाखेरं धयागु अनुदिशातयेके। थथे फुक दिशाय् सलया मण्डलय् सलथे मैत्रीसहगत चित्तयात न्हाःने यंकिइ लित नं हइ। थन तक्क छगू दिशायात परिग्रहण यानाः सीमाना याना मैत्रीयात फइले यायेगु क्यनातल।

फुक सत्त्वपिं दुगु लोकयात आदि जक ल्यंपुल्यं मदयेक क्यनेत धाःगु खः। अन फुक सत्त्वपिं दुगु लोक धयागु फुकथाय्। फुक सत्त्वपिनिप्रति धयागु फुक हीन, मध्यम, उत्कृष्ट, मित्र, वैरी, मध्यस्थ आदि प्रभेदगुलिइ थःया नितिं।

“थ्व मेह सत्त्व खः” धकाः विभाजन मयासे थः समान धका धयातःगु जुयाच्चन। अथवा फुक सत्त्वपिनिप्रति धयागु फुक चित्तया भागं भतिचा जकगु पिने विक्षिप्त मज्जुगु खः धका धयातःगु जुयाच्चन। सर्ववन्त धयागु फुक सत्त्वपिं दुगु खः, फुक सत्त्वपिं युक्त जुयाच्चंगु धयागु अर्थ खः। लोक धयागु सत्त्वलोक खः। विपुलगुलिं थथे आदि पर्याय क्यनेत थन हानं मैत्रीसहगतं धका मैत्रीसहगतम्हं धका धाःगु खः। गुगु थन सीमाना याना फइले यायेगुलिइथें हानं ‘अथे’ धयागु शब्द व ‘थथे’ धयागु शब्द मकंगु खः, उकिं हानं मैत्रीसहगत चित्तं धका चित्तं धयागु धाःगु खः। निगमकथं थ्व धाःगु खः। विपुलगुलिं धयागु थन फइले जुइगु कथं विपुलता खंकेसिइकेमाः। भूमिकथं जक थ्व महर्गतगु व प्रगुणगु कथं अप्रमाण सत्त्वारम्भणकथं अप्रमाण खः, व्यापादया विपरीतगु प्रहाणं अवैरी खः, दौर्मनस्यया प्रहाणं अब्यापाद खः, दुःख मदइगु धका धयातःगु जुयाच्चन। थ्व मैत्रीसहगत चित्तं धका चित्तं धयागु आदि नियमविधिकथं धयातगु कथं निर्माणया (विकृच्चन) अर्थ।

२५५. गथे थ्व अर्पणा प्राप्तगु चित्तं दुम्हसितहे निर्माण याइगु व प्राप्त याइगु खः, अथेहे गुगुलिं याना प्रतिसम्भिदाय्^{२५८} “न्यागू आकारं अप्रमाणरूपं फइले जुइगु मैत्रीचेतोविमुक्ति, न्हय्गु आकारं मात्राधिकथं फइले जुइगु मैत्री चित्तविमुक्ति खः, भिगू प्रकारं दिशा दिशाय् फइले जुइगु मैत्री चित्तविमुक्ति खः” धकाः धयातःगु खः, उगुयात नं अर्पणा प्राप्तगु चित्तं दुम्हसितहे सिद्ध जुइ धका सिइकेमाः।

अन व फुक्क सत्त्वपिं शत्रु मदुपिं, चित्ता व्यापाद मदुपिं व सुख दुपिं जुया थःत वहन याना यंके फुपिं जुइमा, फुक्क प्राणीपिं, फुक्क शरीर दुपिं, फुक्क पुद्गलपिं, फुक्क आत्मभावय् दुध्यानाच्चपिं शत्रु मदुपिं ... वहन याना यंके फुपिं जुइमा धका थुपिं न्यागू आकारं अप्रमाणरूपं फइले जुइगु मैत्री चित्तविमुक्ति सिइकेमाः।

फुक्क स्त्रीपिं शत्रु मदुपिं ... थःत वहन याना यंके फुपिं जुइमा, फुक्क पुरुषपिं, फुक्क आर्यपिं, फुक्क अनार्यपिं, फुक्क देवतापिं, फुक्क मनुष्य, फुक्क विनिपातिक असुरपिं शत्रु मदुपिं ... वहन याना यंके फुपिं जुइमा धका थुपिं न्हय्गु आकारं मात्राधिकथं फइले जुइगु मैत्री चित्तविमुक्ति सिइकेमाः।

फुक्क पूर्व दिशाया सत्त्वपिं शत्रु मदुपिं ... थःत वहन याना यंके फुपिं जुइमा। फुक्क पश्चिम दिशाय्, फुक्क उत्तर दिशाय्, फुक्क दक्षिण दिशाय्, फुक्क पूर्व अनुदिशाय्, फुक्क पश्चिम अनुदिशाय्, फुक्क उत्तर अनुदिशाय्, फुक्क दक्षिण अनुदिशाय्, फुक्क क्वय् च्वंगु दिशाय्, फुक्क च्वय्या दिशाया सत्त्वपिं शत्रु मदुपिं ... वहन याना यंके फुपिं जुइमा। फुक्क पूर्व दिशाया प्राणीपिं, शरीर दुपिं, पुद्गलपिं, आत्मभावय् दुध्यानाच्चपिं, शत्रु मदुपिं ... वहन याना यंके

^{२५७} (विभ० ६४२; दी० नि० १.५५६)

^{२५८} (पटि० म० २.२२)

फुपिं जुइमा। फुक पूर्व दिशाया स्त्रीपिं, फुक्क पुरुषपिं, आर्यपिं, अनार्यपिं, देवतापिं, मनूत, विनिपातिक असुरपिं शत्रु मदुपिं ... वहन याना यंके फुपिं जुइमा। फुक पश्चिम दिशाया, उत्तर, दक्षिण, पूर्व अनुदिशाया, पश्चिम, उत्तर, दक्षिण अनुदिशाया, क्वय् चंगु दिशाया, च्वय्या दिशाया स्त्रीपिं ... विनिपातिक असुरपिं शत्रु मदुपिं, चिन्ता व्यापाद मदुपिं व सुख दुपिं जुया थःत वहन याना यंके फुपिं जुइमा धका थुपिं भिगू प्रकारं दिशा दिशाया फइले जुइगु मैत्री चित्तविमुक्ति सिइकेमाः।

२५६. अन फुकं धयागु थ्व ल्यंपुल्यं मदयेक ग्रहण यायेगु खः। सत्त्वपिं धयागु रूपादि स्कन्धय् छन्दरागं सक्त व विसत्त्वपिं सत्त्वपिं खः। थ्व भगवान् बुद्धं धयाबिज्यागु जुल -

“रूपय्, राध, गुगु छन्द, गुगु राग, गुगु नन्दी, गुगु तृष्णा खः, अन सक्त खः, अन विसक्त खः, उकिं सत्त्व धकाः धाइ ... वेदनाय् ... संज्ञाय् ... संस्कारतय्के ... विज्ञानय् गुगु छन्द, गुगु राग, गुगु नन्दी, गुगु तृष्णा खः, अन सक्त खः, अन विसक्त खः, उकिं सत्त्व धकाः धाइ”^{२५९} धकाः।

रूढि शब्दकथं जक वीतरागय् नं थ्व व्यवहार जुइ, पं बलाया पंखा विशेषगुयात नं ताडया पंखा धका व्यवहार याइगुथें। शब्दविज्ञापिंसं जक अर्थयात बिचाः मयासे थ्व नाम मात्र जक खः धका काइ (इच्छा याइ), गुपिंसं अर्थयात बिचाः याइ, इमिसं सत्त्वया योग (स्वापु) कथं सत्त्वपिं खः धका काइ (इच्छा याइ)।

प्राणनया (आश्वास प्रश्वासया) कारणं प्राणीपिं, आश्वास प्रश्वास यायेगु वृत्ति दुपिं धयागु अर्थ खः। दुगु (भूत) कारणं शरीर दुपिं (भूत) खः, बांलाक दइगु व बांलाक उत्पन्न जुइगु धयागु अर्थ खः। ‘पु’ धयागु नरक। उगुलिइ च्युत जुइगुलिं पुद्गलपिं व वनिइ धयागु अर्थ खः। आत्मभाव धयागु शरीर। न्यागू स्कन्धहे जक वा उगुयात कया प्रज्ञप्ति उत्पन्न जुइगुलिं। उगु आत्मभावय् लानाच्चपिं धयागु आत्मभावय् दुथ्यानाच्चपिं। पर्यापन्न (लानाच्चपिं) धयागु सिमाङ्कन यानातःगु खः, दुथ्यानाच्चपिं धयागु अर्थ खः।

गथे सत्त्वपिं धयागु शब्द खः, थथे ल्यंदुगु नं रूढिकथं तया थुपिं फुकं सर्वसत्त्वपिनिगु पर्यायवाची शब्द धका सिइकेमाल। यद्यपि, मेमेगु नं फुक्क जन्तुत, फुक्क जीव दुपिं आदि याना फुकं सर्वसत्त्वपिनिगु पर्यायवाची शब्द दु, प्रकटकथं जक थुपिंहे न्यागू ज्वनाः “न्यागू आकारं अप्रामाणरूपं फइले जुइगु मैत्री चित्तविमुक्ति खः” धकाः धाःगु खः।

गुपिं सत्त्वपिं व प्राणीपिं धका आदितयूत ल केवल शब्दमात्र जक खः, अले अर्थकथं नं नानात्त्व हे इच्छा याइ, इमित अप्रामाणरूपं फइले जुइगु विरुद्ध जुइ, उकिं अथेहे अर्थयात ग्रहण मयासे थुपिं न्यागू आकारतय्के छुं छगूकथं ल्यंपुल्यं मदयेक मैत्री फइले यायेमाः।

२५७. थन फुक्क सत्त्वपिं शत्रु मदुपिं जुइमाः धयागु थ्व छगू अर्पणा। व्यापाद मदुपिं जुइमाः धयागु थ्व छगू अर्पणा। पंगः (तँ) मदुपिं धयागु व्यापाद रहितपिं खः। दुःख मदुपिं जुइमाः धयागु थ्व छगू अर्पणा।

दुःख मदुपिं धयागु निर्दुःखीपिं। सुखीम्ह थःत वहन याना यंके फुपिं जुइमा धयागु थ्व छगू अर्पणा। उकिं थुपिं शब्दतय्के गुगु गुगु प्रकट जुइ, उगु उगु कथं मैत्री फइले यायेमाः फइले यायेमाः। थथे न्यागू आकारगुलिइ आकारतय्के प्यंगू अर्पणाकथं सीमा रहित स्फरण यायेगुलिइ नीगू अर्पणा दइ।

सीमा रहित स्फरण यायेगुलिइ जक न्हयगू आकारतय्के प्यंगूकथं नीच्यागू। थन स्त्रीपिं व पुरुषपिं धयागु लिङ्गकथं धाःगु खः। आर्यपिं व अनार्यपिं धयागु आर्य व पृथग्जनकथं। देव, मनूत, विनिपातिक व असुरपिं धयागु उत्पत्तियाकथं खः।

दिशाया स्फरण यायेगु जक फुक्क पूर्व दिशाया सत्त्वपिं खः धका आदि नियमविधिकथं छगू छगू दिशाया नीगू नीगू यानाः निसःगु, फुक पूर्व दिशाया स्त्रीपिं धयागु आदि नियमविधिकथं छगू छगू दिशाया नीच्यागू नीच्यागू यानाः निसः व चयेगु याना प्यसः व चयेगु अर्पणा। थथे फुकं प्रतिसम्भिदाय् च्वय् धयावयागु न्यासः व नीच्यागू अर्पणा जुइ (दयाचन)।

थथे थुपिं अर्पणातय्के सुं गुम्हसिनं मैत्रीचेतोविमुत्तियात भाविता यानाः थुम्ह योगी “सुखं दनी” धकाः आदि नियमविधिकथं धयातःगु भिंछगू आनिशंस प्रतिलाभ जुइ।

२५८. अन सुखं दनी धयागु गथे ल्यंदुपिं मनूत म्ह फफःपुला सनाः व घुरु घुरु सःवयेका दुःखं दनी, थथे मद्यंसे सुखं दनी। न्ह्यो वयेकिइवले नं समापत्तिइ च्चम्ह थें जुइ।

सुखं न्हलं चाइ (दनिइ) धयागु गथे मेपिं उं उं हाला, वाका: तया व उखें थुखें सना दु:ख न्हलं चाइ, थथे न्हलं मचायेकुसे ह्यायाव:गु पलेस्वांथें सुखं बिकार मदयेक दनी।

मभिंगु म्हगसय् खनिइमखु धयागु म्हगसय् खंसां नं बांलागुहे म्हगसय् खनिइ, चैत्ययात वन्दना यानाच्चनागुथें पुजा यानाच्चनागुथें धर्मया खं न्यनाच्चनागुथें जुइ। गथे उल मेपिनि थ:त खूंतय्सं चाहुकात:गुथें हिंस्रक जन्तुतय्सं उपद्रव यानाच्चंगुथें ज्वलय् कुतुं वनाच्चंगुथें खनिइ, थथे मभिंगु म्हगस खनिइमखु।

मनूतयूत य:म्ह जुइ धयागु छाती क्वखायातयागु मोतिमालाथें छ्यंनय् छायापियातयागु मालाथें मनूतयू य:म्ह व मनय् संम्ह जुइ।

अमनुष्यपिनिन्त य:म्ह जुइ धयागु गथे मनूतयू य:गु ख:, थथे अमनुष्यपिनि नं य:म्ह जुइ विसाख स्थविरथें।

भीसं न्यना, व पाटलिपुत्रय् कुटुम्बिक ख:। वं अनहे च्चना न्यन “धाथें ताम्रपर्णी द्वीप चैत्य मालां अलंकृतगु, काषायवस्त्रं जाज्वलेमानगु मं दुदुथाय्हे थन फयेतुइगु ग्व:तुले ज्यूगु ख:, ऋतुया अनुकूल, शयनासनया अनुकूल, पुद्गलया अनुकूल व धर्मश्रवण यायेत अनुकूलगु फुकं थन सुलभ दु।”

वं थ:गु धनसम्पत्ति काय् कलायात ल:ल्हाना वसतय् चिनातयागु छगू कार्षापण जक ज्वना छैनं पिहां वया: समुन्द्रया सिथय् दुंगायात पिया: लछि बित। व व्यापार यायेगुलिइ दक्षता दुगुलिं याना थुगु थासय् सामान न्याना फलनागु थासय् मिया: धार्मिककथं व्यापार याना उगुहे महिनाया दुने द्द:छि कार्षापण ध्यवा मुन। छसिकथं महाविहारय् वया: प्रव्रज्या पवन।

वयात प्रव्रजित यायेत सीमाय् यंकाच्चंबलय् उगु द्द:छि ध्यवा दुगु म्हिचा वया जं वय् कुतुकल। “थ्व छु ख:?” धका: धायेवं “द्द:छि कार्षापण ध्यवा, भन्ते” धका: धया: “उपासक, प्रव्रजित जुइधुंका इनाबिइ फइमखु, आ:हे थुपिं इना ब्यु” धका: धायेवं “विसाखया प्रव्रज्याया थासय् व:पिं सुं नं खाली ल्हातं वनेमते” धका: त्व:ता सीमाया छचाखेरं हला प्रव्रजित जुया: उपसम्पदा जुल।

व न्यादें दयेवं निगू मातिका प्रगुण याना: प्रवारणा याना: थ:त उचितगु कर्मस्थान ज्वना: छगू छगू विहारय् प्यला प्यला याना: समपवर्तवास (फुक सत्त्वपिनिप्रति समानता भावं) च्वना: जुल। थथे जुयाच्चंबलय् -

गुँया दथुइ दना: गर्जे जुयाच्चंम्ह विशाखस्थविर।

थ:गु गुणयात मामां, थुगु अर्थ धाल।।

“गुबलेनिसें जि उपसम्पन्न जुया, गुबलेनिसें जि थन वया:।

थुबलय् तकया दुने जिके छुं दंकागु दोष मदु, अहो, पासा, थ्व छंगु लाभ ख:।।”

व चित्तलपर्वत विहारय् वनाच्चंबलय् निका लँय् थ्यंका “थुगु लँ ख:ला थ्व लँ ला?” धका: बिचा: याना दनाच्चन। अले वयात पर्वतय् च्वनाच्चंम्ह देवतां ल्हा चकंका: “थ्व लँ ख:” धका: धया: क्यनाबिल। व चित्तलपर्वत विहारय् वना: अन प्यला च्वना: सुथ न्हापनं वने धका बिचा: याना: ग्वतुल। चंक्रमण याइगु फुसे मणिल सिमाय् वास यानाच्चंम्ह देवतां स्वानेया त्वाथलय् फयेतुना: खल।

स्थविरं “थ्व सु ख:” धका: धाल। जिं, भन्ते, मणिलय् च्वंम्ह ख:। छाया ख्वयागु ख: ? छ:पि बिज्याइगु कारणं ख:। जि थन च्वना छन्त छु लाभ दु? भन्ते, छ:पिं थन च्वनाबिज्याइबलय् अमनुष्यपिनि थवंथवे मैत्रीयात प्रतिलाभ जुयाच्चन, आ: छ:पिं बिज्यायेवं इपिं त्वापु याइ, अपशब्द नं ल्हाइ। स्थविर “यदि, जि थन च्वना छंगु सुख विहार जुइगु ख:सा, बांलात” धका: धया: मेमेगु नं प्यला अन हे च्वना: हानं अथेहे वनेगु मती तल। देवता नं हानं अथेहे खल। थुगुहे उपायकथं स्थविर अनहे च्वना: अनहे परिनिर्वाण जुल धका थथे मैत्रीविहारी भिक्षु अमनुष्यपिनि य:म्ह जुइ।

देवतापिसं रक्षा याइ धयागु माँबौपिसं काय्यातथें देवतापिसं रक्षा याइ।

वयाप्रति न मिं, विष वा शस्त्रं असर जुइ धयागु मैत्री विहारीया शरीरय् उत्तरा उपासिकायात मिं, संयुक्तभाणक चूलसिव स्थविरयात विषं, संकिच्च श्रामणेरयात शस्त्रं असर मजुल, दुहाँ मवन। न वया शरीरय् प्रकोप यात धका धयात:गु जुयाच्चन। धेनु(सा)या खँ नं थन कनिइ। भीसं न्यना, छम्ह सां मचायात दुरुया धा: हायेका दनाच्चन। छम्ह ब्याधां वयात कयेके धका ल्हा चाहिइका ताहाक:गु शस्त्रया कथिं (भालां) कयेका छवल। भाला साया शरीरय् हाना: (

त्वानाः) ताडमाया हःथे जुया कुतुं वन उपचारया बलं मखु, अर्पणाया बलं नं मखु, केवल मचाप्रति प्रबलगु प्रिय चित्तया कारणं खः। थथे महान् आनुभाव दुगु मैत्री खः।

याकनं चित्त समाधिस्थ जुइ धयागु मैत्रीविहारीया याकनं हे चित्त समाधिस्थ जुइ, वया ढिलासुस्तिपन दइमखु।

खाया वर्ण बांलाइ धयागु ताडमां हायावःगु पाके जूगु ताडफलथे वया अतिप्रसन्नगु खाया वर्ण जुइ।

भ्रान्ति मजूसे (बेहोश मजूसे) मृत्यु जुइ धयागु मैत्रीविहारीया बेहोश जुया सी धयागु मदु, बेहोशी मजूसे घनाः दंम्हथे मृत्यु जुइ।

च्यया प्राप्त यायेमफुसां धयागु मैत्रीसमापतिं च्यया अर्हतत्त्व प्राप्त यायेत मफया थनं च्युत जुया घनाः दंम्हथे ब्रह्मलोकय उत्पन्न जुइ।

थ्व मैत्रीभावनाया विस्तृत खं जुल।

करुणाभावनाकथा (करुणा भावनाया खं)

२५९. करुणा भावना यायेगु इच्छाम्हं जक करुणा मदइगुया दोष व करुणाया आनिशंसयात प्रत्यवेक्षण यानाः करुणा भावना आरम्भ यायेमाः। उगु नं आरम्भ याइमहसिनं न्हापां यःपिं पुद्गलपिनिप्रति आरम्भ यायेमज्यु। प्रियमह प्रियगु स्थानयूहे स्थित जुयाच्चनी। अति प्रियमह पासा अति प्रियमह पासाया स्थानयूहे। मध्यस्थमह मध्यस्थगु स्थानयूहे। अप्रियमह अप्रियगु स्थानयूहे। वैरी वैरीगु स्थानयूहे स्थित जुयाच्चनी। लिङ्गया असमान जुइगु व सी धुंकूगु स्थान अक्षेत्रहे जुइ।

“गथे भिक्षु करुणासहगत चित्तं छगू दिशाय् फइले यानाः च्वनाच्चनिइ? गथेकि धयागु छमह निर्धन व मभिंगु अवस्थाय् लानाच्चंमह पुद्गलयात खनाः करुणा तइगु खः, थथेहे फुक सत्त्वप्रति करुणा फइले याइ” धकाः विभङ्गयू^{२६०} जक धयातःगु कारणं दकले न्हापालाक उबले छुं छमह करुणा तयेवःहमह तःसकं दयनीय अवस्थाय् लानाच्चंमह, निर्धन व मभिंगु अवस्थाय् लानाच्चंमह, दरिद्रमह, नये मखंमह, खप्पर न्हाःनै तयाः अनाथालय् फयेतुना ल्हातुतिइ त्वं दाया बावयाच्चंमह आया आया धका हालाच्चंमहसित खनाः “थ्व सत्त्व धाथे दुःखय् लानाच्चन, थ्व दुःखं मुक्त जूसा ज्यू” धकाः करुणा उत्पन्न यायेमाः (तयेमाः)। उमह मदुसा सुखीमहसितसां नं पापीमह व्यक्तियात बध्यया उपमा याना करुणा तयेमाः।

गथे? गथेकि सामान सहित ज्वंनातःमह खुंयात “थ्वयात स्याना छ्व” धकाः जुजुं हुकुम बिइवं राजपुरुषपिंसं चिनाः प्यका प्यका लैय् सलंसःक्व तक दाया स्यायेगु थासय् यंकिइ। मनूतयूसं वयात नयेगु त्वनेगु माला सुगन्ध इलेगु व ग्वाः बिइ। छुं नं वं इपिं नया, परिभोग याना भोगसम्पत्तिद्वारा सुखीमहथे वनिइ, अले वयात न सुनानं “थ्व सुखीमह महाभोग सम्पत्ति दुमह” धकाः मती तइ, निश्चितरूपं “थ्व विचरा आः सी, गुमह गुमहसिनं थुकिइ पला तइ, उमह उमह मृत्युया लिक न्चाइक लाइ” धकाः मनूतयूसं वयात करुणा तइ।

थथेहे करुणा कर्मस्थान याइमह भिक्षुं सुखीमहसित सां नं व्यक्ति थथे करुणा तयेमाः “थ्व विचरा छुं नं आः सुखी जुया बांलाक छायेपिया भोगयात सेवन याइ, अले स्वंगू द्वार मध्यय् छगू जक द्वारं यानातःगु कल्याण कर्मया अभावं आः अपायय् अप्वः दुःख दौर्मनस्य अनुभव याइ।”

थथे उमह पुद्गलयात करुणा तयाः अनंलिपा थुगुहे उपायकथं यःपिं व्यक्तिपिन्त, अनंलि मध्यस्थपिन्त, अनंलि शत्रुतयूत याना छसिंकथं करुणा उत्पन्न यायेमाः (तयेमाः)। यदि वया न्हापा धयातःगु अनुसारहे वैरीप्रति प्रतिघ उत्पन्न जुल धाःसा, उगुयात तः मैत्रीद्वारा धयातःगु अनुसारहे शान्त यायेमाः। थन गुमह कुशल यानातःमह जुइ, उमहसित नं थःथिति, ल्वय्, सम्पत्ति विपत्ति (नाश) जुइगु आदि मेगु विपत्ति जुइगुलिं युक्तगु खनाः वा न्यनाः इपिं अभाव जूसां नं संसारचक्रया दुःखं बांलाक अतिक्रमण मजुगुलिं “थ्व दुःखीमहहे खः” धकाः थथे सर्व प्रकारं नं करुणा तयाः धयातःगु अनुसारहे थःत यःपिं व्यक्तिपिन्त, मध्यस्थपिन्त व शत्रुतयूत याना प्यथी मनूतयूत सीमाभेद यानाः उगु निमित्तयात सेवन याना, भाविता याना, बारम्बार अभ्यास याना मैत्रीद्वारा धयातःगु अनुसारहे स्वंगूगु व प्यंगूगु ध्यानकथं अर्पणा वृद्धि यायेमाः।

अङ्गुत्तर अर्थकथाय् जक न्हापां शत्रुम्ह व्यक्तियात करुणा तयेमाः, वयाप्रति चित्त क्यातुकाः निर्धनयात, अनंलि यःम्ह व्यक्तियात, अनंलि थःत धका थ्व क्रम कनागु खः, वं “निर्धन व मभिंगु अवस्थाय् लानाच्चंम्ह” धकाः पालिनापं लिक्क मलाः, उकिं थन धयातःगु अनुसारंहे भावनायात शुरुवात याना सीमाभेद यानाः अर्पणा वृद्धि यायेमाः। अनं लिपा “न्यागू आकारं अप्रामाणरूपं फइले जुइगु न्हय्गु आकारं मात्राधिकथं फइले जुइगु भिगू प्रकारं दिशा दिशाय् फइले जुइगु” धकाः थ्व विकुर्वण (निर्माण) खः, “सुखं दनी” धका आदि आनिशंस मैत्री भावनाय् धयातःगु अनुसारंहे सिइकेमाः।

थ्व करुणा भावनाया विस्तृत खं जुल।

मुदिताभावनाकथा (मुदिताभावनाया खं)

२६०. मुदिता भावना शुरुवात याइम्हसिनं नं न्हापां यःपिं पुद्गलपिनिप्रति आरम्भ यायेमज्यू। प्रिय प्रियभाव मात्रंहे मुदिताया पदस्थान जुइमखु, मध्यस्थ वैरीपिनिगु ला छु खं। लिङ्गया असमान जुइगु व सी धुंकूगु स्थान अक्षेत्रहे जुइ।

मयःम्ह पासा जक पदस्थान जुइ, गुम्ह अर्थकथाय् तसकं यःम्ह पासा धकाः धयातल। व लयूलयूताम्हहे जुइ, न्हापां न्हिला लिपा खं ल्हाइ, उकिं वयात न्हापां मुदिता फइले यायेमाः। यःम्ह व्यक्तियात सुखी जुयाच्चंगु, सज्जित व लयूतायाच्चंगु खनाः वा न्यनाः “थ्व धार्थे सत्त्व लयूतायाच्चन, अहो, धन्य, अहो, बांलात” धकाः मुदिता उत्पन्न यायेमाः। थुगुहे अर्थया कारणं विभङ्ग्यू^{२६१} धाःगु खः “गथे भिक्षु मुदितासहगत चित्तं छगू दिशाय् फइले यानाः च्वनाच्चनिइ? गथेकि छम्ह पुद्गलयात यःम्ह मनय् संम्ह खनाः लयूताम्ह जुइ, थथेहे फुक सत्त्वप्रति मुदिता फइले याइ खः।”

यदि वया उम्ह तसकं यःम्ह पासा वा यःम्ह व्यक्ति अतीतय् सुखीम्ह जुइ, सम्पत्तिं जक निर्धन व मभिंगु अवस्थाय् लानाच्चंम्ह खः, वया अतीतय्हे सुख जूगुभावयात अनुस्मरण याना “थ्व अतीतय् थथे महाभोग सम्पत्ति दुम्ह, महान् परिवार दुम्ह व नित्य प्रमुदितम्ह खः” धकाः वया उगुहे लयूतागु आकारयात ज्वनाः मुदिता उत्पन्न यायेमाः “अनागतय् नं हानं उगु सम्पत्तियात प्राप्त यानाः किसिया म्हय्, सलया म्हय् लुंया दूलिइ च्वना विचरण याइतिनि” धकाः वया अनागतया लयूताइगु आकारयात ज्वनाः मुदिता उत्पन्न यायेमाः।

थथे यःपिं व्यक्तिपिन्त मुदिता उत्पन्न याना, अले मध्यस्थपिन्त अनंलि शत्रुतयूत याना छसिंकथं मुदिता उत्पन्न यायेमाः (तयेमाः)। अर्पणा वृद्धि यायेमाः। यदि वया न्हापा धयातःगु अनुसारंहे वैरीप्रति प्रतिघ उत्पन्न जुल धाःसा, उगु मैत्री भावनाय् धयातःगु अनुसारंहे शान्त याना “थुपिं स्वम्हसिके व थःके” यानाः प्यम्ह मनूतयूके समान चित्तं जुइवं सीमाभेद यानाः उगु निमित्त सेवन याना, भाविता याना, बारम्बार अभ्यास याना मैत्री भावनाय् धयातःगु अनुसारंहे स्वंगूगु व प्यंगूगु ध्यानकथंहे अर्पणा वृद्धि यायेमाः। अनंलिपा “न्यागू आकारं अप्रामाणरूपं फइले जुइगु न्हय्गु आकारं मात्राधिकथं फइले जुइगु भिगू प्रकारं दिशा दिशाय् फइले जुइगु” धकाः थ्व विकुर्वण (निर्माण) खः, “सुखं दनी” धका आदि आनिशंस व मैत्री भावनाय् धयातःगु अनुसारंहे सिइकेमाः धका।

थ्व मुदिताभावनाया विस्तृत खं जुल।

उपेक्षाभावनाकथा (उपेक्षाभावनाया खं)

२६१. उपेक्षा भावनायात भावना यायेगु इच्छाम्हं मैत्री आदिइ प्रतिलाभ जूगु स्वंगूगु व प्यंगूगु ध्यानद्वारा प्रगुण याःगु तृतीयध्यानं दनाः “सुखी जुइमाः” धका आदिकथं सत्त्वपिनिप्रति ममत्त्वया मनसिकारं युक्तगुलिं, प्रतिधानुनयया समीपचारी जूगुलिं, सौमनस्यया योगं स्थूल जूगु कारणं न्हापायागुलिइ दोष, शान्तभाव जूगु कारणं उपेक्षाया आनिशंसयात स्वयाः गुम्ह वया स्वभाविकं मध्यस्थम्ह व्यक्ति खः, उम्हसित उपेक्षा यानाः उपेक्षा उत्पन्न यायेमाः। अनंलि यःपिं

पुद्गलपिनिप्रति। थ्व धयातःगु जुल “गथे भिक्षु उपेक्षासहगत चित्तं छगू दिशाय् फइले यानाः च्वनाच्चनिइ? गथेकि छम्ह पुद्गलयात न यःइगु न मयःइगु स्वयाः उपेक्षाभाव दुम्ह जुइ, थथेहे फुक्क सत्त्वपिन्त उपेक्षा फइले याइ”^{२६२} धकाः।

उकिं च्वय् धयावयागुकथं मध्यस्थ व्यक्तिप्रति उपेक्षा उत्पन्न याना अले यःपिं व्यक्तिपिन्त, अनंलि तसकं यःपिं पासापिन्त, अनंलि शत्रुतयूत याना थथे “थुपिं स्वम्हसिके व थःके” यानाः फुकथाय् मध्यस्थकथं सीमाभेद यानाः उगु निमित्त सेवन यायेमाः, भाविता यायेमाः, बारम्बार अभ्यास यायेमाः। वया थथे यायेवं पृथ्वीकसिणय् धयातःगु अनुसारंहे चतुर्थध्यान उत्पन्न जुइ।

छु थुगु पृथ्वीकसिण आदिइ उत्पन्न जूगु तृतीयध्यानया नं उत्पन्न जुइ ला? उत्पन्न जुइमखु। छाय्? आरम्भणया असमान जूगु कारणं। मैत्रीभावनादिइ उत्पन्न जूगु तृतीयध्यानयाहे जक उत्पन्न जुइ, आरम्भणया समान (सभाग) जूगु कारणं। अनंलि मेगु निर्माण याइगु, आनिशंस प्रतिलाभ याइगु व मैत्री भावनाय् धयातःगु अनुसारंहे सिइकेमाः।

थ्व उपेक्षा भावनाया विस्तृत खं जुल।

पकिण्णककथा (प्रकीर्णकया खं)

२६२. ब्रह्मापिं स्वयानं उत्तमम्हं (बुद्धं) कना बिज्यागु, थुपिं ब्रह्मविहारय् थथे सिइका।
हानं थुपिं थ्व, प्रकीर्णकया खं नं सिइकेमाः॥

थुपिं मैत्री, करुणा, मुदिता व उपेक्षाय् अर्थकथं न्हापां नायेका (ल्हंका) बिइगुलिं मैत्री, स्नेह याइगु धयागु अर्थ खः। मित्रपिंके दुगु वा मित्रया थुजागु प्रवृत्ति जूगुलिं मैत्री। कतपिन्त दुःख जुइवं भिपिनिगु हृदय कम्प याइगुलिं याइ धयागु करुणा। कतपिनिगु दुःखयात सामना याइ, मदयेका बिइ व विनाश याना बिइगुलिं करुणा। दुःखीया उपरय् विक्षिप्त जुइ, रक्षा यायेत फइले जुइगुकथं प्रसारण याइ धयागु करुणा। उगु उगुलिं युक्तपिं लयूताइ, स्वयं लयूताइ, उगुलिइ लयूतायेगु मात्र जक मुदिता। “शत्रु मदुपिं क्वभक्त जुइमाः” धका आदि व्यापादयात प्रहाण याना मध्यस्थभावय् वना उपेक्षा याइ धयागु उपेक्षा।

२६३. लक्षणादिकथं थन हित यायेगु आकारगु लक्षण मैत्री, हित याना बिइगु रस (कृत्य), आघात यायेगु मदयेकेगु प्रत्युपस्थान, सत्त्वपिन्त यःगुभावं स्वयेगु पदस्थान खः। व्यापाद शान्त जुइगु थुकिया सम्पत्ति खः, स्नेह उत्पन्न जुइगु विपत्ति खः। दुःखयात चिइका बिइगु आकार प्रवृत्ति जुइगु लक्षण करुणा, कतपिनिगु दुःखय् सह याये मफइगु रस, अविहिंसा प्रत्युपस्थान, दुःखं अभिभूत जुयाच्चपिन्त अनाथभावं खनीगु पदस्थान। विहिंसा शान्त जुइगु उगुया सम्पत्ति, शोक उत्पन्न जुइगु विपत्ति। प्रमुदित जुइगु लक्षण मुदिता, ईर्ष्या मजुइगु रस, उदासिनता मदयेकीगु प्रत्युपस्थान, सत्त्वपिनिगु सम्पत्ति खनीगु पदस्थान। उदासिनता शान्त जुइगु उगुया सम्पत्ति खः, प्रहास (गिजे यायेगु) उत्पन्न जुइगु विपत्ति खः। सत्त्वपिनिप्रति मध्यस्थाकार प्रवृत्ति लक्षण उपेक्षा, सत्त्वपिनिप्रति समान भावं खनीगु रस, प्रतिध व स्नेहयात शान्त यायेगु प्रत्युपस्थान, “सत्त्वपिं थम्हं यानागु कर्म थःतपिंहे खः, इपिं सुयागु रुचिकथं सुखी जुइपिं जुइ वा दुःखं मुक्त जुइपिं जुइ वा प्राप्त जूगु सम्पत्तिं नाश जुइपिं जुइमखु” धकाः थथे प्रवृत्ति जूगु थम्हं यानागु कर्म थःतहे खः धका खनीगु पदस्थान। प्रतिध व स्नेह शान्त जुइगु उगुया सम्पत्ति खः, कामभोगया सम्बन्धिइ अज्ञान उपेक्षाया उत्पन्न जुइगु विपत्ति खः।

२६४. थुपिं प्यंगू ब्रह्मविहारया नं विपश्यना सुख व भवसम्पत्ति साधारण प्रयोजन खः। व्यापादादि मदयूकेगु असाधारण (विशेष) खः। व्यापादादि मदयूकेगु प्रयोजन थन मैत्री। विहिंसा, उदासिनता, राग मदयूकेगु प्रयोजन मेगु खः। थ्व धयाबिज्यात -

“आवुसो, द्वेषया थ्व निःशरण खः, गुगु थ्व मैत्री चित्तविमुक्ति। आवुसो, विहिंसाया थ्व निःशरण खः, गुगु थ्व करुणा चित्तविमुक्ति। आवुसो, उदासिनताया थ्व निःशरण खः, गुगु थ्व मुदिता चित्तविमुक्ति। आवुसो, रागया थ्व निःशरण खः, गुगु थ्व उपेक्षा चित्तविमुक्ति खः”^{२६३} धकाः।

^{२६२} (विभ० ६७३)

^{२६३} (दी० नि० ३.३२६; अ० नि० ६.१३)

२६५. छगू छगूया थन समीप व दूरकथं निगू निगू वैरी खः। मैत्रीब्रह्मविहारया जक लिक विचरण याइम्ह पुरुषया दुश्मनथें गुणयात खनीगु सभागया कारणं राग लिक च्वंम्ह वैरी खः, उगु याकनहे अवसर प्राप्त जुइ, उकिं उगुलिं बांलाक मैत्रीयात रक्षा यायेमाः। पर्वतादि स्वातुगु थासय् च्वनाच्वंम्ह पुरुषया दुश्मनथें सभाग व विसभागया कारणं व्यापाद तापाह्म वैरी खः, उकिं उगुलिं निर्भिक जुया मैत्री तयेमाः। मैत्री नं तयेगु व तं नं पिकायेगु धयागु थ्व सम्भव मदु।

करुणा ब्रह्मविहारया “चक्षुविज्ञय इष्ट, कान्त, मनाप, मनोरमगु व लोकामिषं संयुक्तगु प्रतिलाभ मजुइगु वा अप्रतिलाभकथं बांलाक खंका रूपतय्गु न्हापा वा न्हापा प्रतिलाभ जुइधुंकूगु अतीत निरोध विपरिणाम जुइधुंकूगुयात स्मरण याना दौर्मनस्य उत्पन्न जुइ, गुगु थुजागु दौर्मनस्य खः, थ्वयात कामभोग सम्बन्धि दौर्मनस्य धाइ”^{२६४} धकाः आदि नियमकथं वयाच्वंगु दु कामभोग सम्बन्धि दौर्मनस्यया विपत्तियात खनीगु सभागया कारणं लिक च्वंम्ह वैरी खः। सभाग व विसभागया कारणं विहिंसा तापाह्म वैरी खः सभाग व विसभागया कारणं। उकिं उगुलिं निर्भिक जुया करुणा तयेमाः। करुणा तयेगु व ल्हा आदि द्वारा कष्ट बिइगु धयागु थ्व सम्भव मदु थ्व सम्भव मदु।

मुदिता ब्रह्मविहारया “चक्षुविज्ञय इष्ट, ... लोकामिषं संयुक्तगु रूपतय्गु प्रतिलाभ जुइगु वा प्रतिलाभकथं बांलाक खंका न्हापा वा न्हापा प्रतिलाभ जुइधुंकूगु अतीत निरोध विपरिणाम जुइधुंकूगुयात स्मरण यायां सौमनस्य उत्पन्न जुइ, गुगु थुजागु सौमनस्य खः, थ्व धाइ कामभोग सम्बन्धि सौमनस्य”^{२६५} धकाः आदि नियमकथं वयाच्वंगु दु कामभोग सम्बन्धि सौमनस्य सम्पत्ति खनीगु सभागया कारणं लिक च्वंम्ह वैरी खः, सभाग व विसभागया कारणं अरति तापाह्म वैरी। उकिं अनलि निर्भिक जुया मुदिता वृद्धि यायेमाः। शून्यगु शयनासनय् व अधिकुशल धर्मय् लय्ताह्म जुइ वा दिक्क नं जुइ धयागु थ्व सम्भव मदु।

उपेक्षा ब्रह्मविहारया जक “मिखां रूप खनाः बाल मूर्ख पृथग्जन अवधि मत्याकूम्ह, विपाकयात मत्याकूम्ह, दोषयात मखंम्ह, अश्रुतवान् उत्पन्न जुइ उपेक्षा पृथग्जनया गुगु थुजागु उपेक्षा खः, उजागु रूपयात अतिक्रमण याये फइमखु। उकिं उजागु उपेक्षा कामभोग सम्बन्धिया धका धाइ”^{२६६} धका आदि नियमकथं वयागु खः कामभोग सम्बन्धिया अज्ञान उपेक्षा दोषगुणया विचाः मयायसे सभागया कारणं लिक च्वंम्ह वैरी खः। सभाग व विसभागया कारणं राग व प्रतिघं तापाह्म वैरी। उकिं उगुलिइ निर्भिक जुया उपेक्षा यायेमाः। उपेक्षा याइ, राग याइ व प्रतिघं नं याइ धयागु थ्व सम्भव मदु।

२६६. फुकं थुपिं यायेगु इच्छा छन्द आदि खः, नीवरणादियात दवेयायेगु मध्य खः, अर्पणा अन्त्य। प्रज्ञप्तिधर्मकथं छम्ह सत्त्व वा आपालं सत्त्वपिं आरम्भण। उपचारय् वा अर्पणाया प्राप्तिया नितिं आरम्भण वृद्धि यायेगु खः।

अन थ्व आरम्भण वृद्धि यायेगु क्रम खः, गथेकि कुशल कृषकं बुं पालेमाःगु थासय् सिमाना निर्णया यानाः बुं पालिइ, थथे न्हापांहे छगू आवासय् सिमाना निर्णया यानाः अन सत्त्वपिनिप्रति ‘थुगु आवसय् सत्त्वपिं शत्रु मदुपिं जुइमाः’ धका आदि नियमविधिकथं मैत्री वृद्धि यायेमाः। अन चित्त क्यातुकाः ज्या याये जिइका बिइगु यानाः निगू आवास सिमाना यायेमाः। अनलि छसिकथं स्वंगू, प्यंगू, न्यागू, खुगू, न्हयगू, च्यागू, गुंगू, भिगू, छगू टोल (लं), बछि गां, गां, जनपद, राज्य, छगू दिशा धका थथे छगू चक्रवाल तक, अनलि भन् अन्धः अन अन सत्त्वपिनिप्रति मैत्री वृद्धि यायेमाः। अथेहे करुणादिया नं थ्व थन आरम्भण वृद्धि यायेगु क्रम खः।

२६७. गथे कसिणतय्गु फल (परिणाम) आरुप्य (अरूपध्यान) खः, समाधिया फल नैवसंज्ञानासंज्ञायतन, विपश्यनाया फल फलसमापत्ति, समथया फल निरोधसमापत्ति, थथे न्हापागु स्वंगू ब्रह्मविहारया फल थन उपेक्षाब्रह्मविहार खः। गथेकि थां मधंकूसे स्वाने बलात (कातात) मतःसे आकाशय् स्वाने च्चका तये फइमखु, थथे न्हापांगु तृतीयध्यान विना चतुर्थध्यान भावित याये फइमखु।

२६८. थन दु, छाया थुपिं मैत्री, करुणा, मुदिता व उपेक्षा ब्रह्मविहार धका धाइ? छाया प्यंगूहे जक खः? छु थुमिगु क्रम खः, छाया अभिधर्मय् अप्रमाण्य धका धयातःगु खः? श्रेष्ठ अर्थकथं न्हापां निर्दोषभावकथं थन ब्रह्मविहारया जूगु धका सिइकेमाः धाइ। सत्त्वपिनिप्रति सम्यक् प्रतिपत्तिया भावं हे श्रेष्ठगु थुपिं विहारत खः। गथे ब्रह्मापि निर्दोष चित्तं च्वनाच्वनी, थथे थुपिं सम्प्रयुक्तम्ह योगी ब्रह्म समान जुया विहार याइगुलिं श्रेष्ठ अर्थकथं व निर्दोषभावकथं ब्रह्मविहार धका धाइ।

^{२६४} (म० नि० ३.३०७)

^{२६५} (म० नि० ३.३०६)

^{२६६} (म० नि० ३.३०८)

२६९. छायां प्यंगू जक खः धयागुया आदिया न्हासःया थ्व लिसः खः।

विशुद्धिमागादिकथं प्यंगू, हितादिया आकारकथं थुमिगु क्रम खः।
अप्रमाणय् गोचरय् इपिं उत्पन्न जुइ, गुगुलिं याना इपिं अप्रमाण्य खः।।

थुपिं मध्यय् गुगु मैत्री आपालं व्यापाद दुम्हसिया, करुणा आपालं विहिंसा दुम्हसिया, मुदिता आपालं उदासिनता दुम्हसिया, उपेक्षा आपालं राग दुम्हसिया नितिं विशुद्धिया मार्ग खः। गुगुलिं हित यायेगु, अहितयात मदयेकेगु, सम्पत्ति अनुमोदन यायेगु व पक्षपात मयायेगुकथं प्यथीहे जक सत्त्वपिनिप्रति मनसिकार खः। गुगुलिं गथे माँया मचाबलय्, बिरामी जुइबलय्, योबन थ्यनीबलय् व थःगु ज्या यानाच्चनीबलय् थुपिं प्यम्ह काय्पिं मध्यय् मचायात अभिवृद्धि यायेगु कामना जुइ, बिरामीया त्वय् मदयेकेगु कामना जुइ, योवनय् थ्यंम्हसित योवनसम्पत्तिद्वारा ताकाल स्थायि जुइमा धयागु कामना, थःगु ज्या यानाच्चनीबलय् छुं नं ज्याय् संलग्न जुइमखु, अथेहे अप्रमाण्य विहार याइम्हसिनं नं फुक सत्त्वपिन्त मैत्री आदिकथं जुइमाः। उकिं थन विशुद्धिमागादिकथं प्यंगूहे जक अप्रमाण्य दु।

गुगुलिं थुपिं प्यंगू भावना यायेगु इच्छाम्हं न्हापां हिताकार प्रवृत्ति जुइगुकथं सत्त्वपिनिप्रति आचरण यायेमाः, हित यायेगु आकारगु लक्षण मैत्री। अनंलि थथे हितया प्रार्थना यायेधुंका सत्त्वपिं दुःखं अभिभूत जुयाच्चं खनाः, न्यनाः वा मतीतयाः दुःखयात चिइका बिइगु आकार प्रवृत्ति जुइगुकथं, दुःखयात चिइका बिइगु आकार प्रवृत्ति जुइगु लक्षण करुणा खः। अले थथे हितया प्रार्थना यायेधुंका प्रार्थना यानार्थे दुःखं चिलावंपिं इमिगु सम्पत्तियात खनाः सम्पत्तिया प्रमोदनकथं, प्रमुदित जुइगु लक्षण मुदिता खः। अनंलि मेपिन्त यायेमाःगु अभावकथं उपेक्षा यायेगु धकाः कयातःगु मध्यस्थाकार आचरण यायेमाः, मध्यस्थाकार प्रवृत्ति लक्षण उपेक्षा खः। उकिं थ्व हितादि आकारकथं थुमित न्हापां मैत्री धाल, अले करुणा मुदिता व उपेक्षा धका थ्व क्रम सिइकेमाः।

गुगुलिं थुपिं फुक अप्रमाण गोचरय् उत्पन्न जुइ। अप्रमाण सत्त्वपिं थुमिगु गोचर जुयाच्चं खः। छम्ह सत्त्वप्रति नं थुपिं थासय् (प्रदेशय्) मैत्री आदि भाविता यायेमाः धयागु थथे प्रमाण जक धका ग्रहण मयासे फुकसित फइले जुइगुकथंहे प्रवर्तित जुयाच्चंगु खः। उकिं धयातल -

विशुद्धिमागादिकथं प्यंगू, हितादिया आकारकथं थुमिगु क्रम खः।
अप्रमाणय् गोचरय् इपिं उत्पन्न जुइ, गुगुलिं याना इपिं अप्रमाण्य खः।।

२७०. थथे अप्रमाण गोचरया कारणं छगू जक लक्षणगुलिइ नं थुपिं न्हापांगु स्वंगूलिइ स्वंगूगु व प्यंगूगु ध्यान दुगुहे जुइ। छायां? सौमनस्यया विप्रयोगया कारणं। छायां थ्व सौमनस्यं अविप्रयोग जुगु खः? दौर्मनस्य उत्पन्न याना बिइगु व्यापादादिय निःशरण जुगु कारणं। लिउं चंगु शेष छगू ध्यान जक दुगु खः। छायां? उपेक्षा वेदनां सम्प्रयोग जुगु कारणं। सत्त्वपिनिप्रति मध्यस्थाकार प्रवृत्ति जुइगु कारणं ब्रह्मविहारया उपेक्षा विना दइमखु।

२७१. गुम्हसिनं थथे धाइ “गुगुलिं भगवान् बुद्धं च्यागूगु निपातय् प्यंगू अप्रमाण्यय् साधारणरूपं धाःगु खः ‘अनलि भिक्षु छं थुगु सवितर्क व सविचार समाधियात नं भाविता या, अवितर्क व विचारमात्रगु समाधियात नं भाविता या, अवितर्क व अविचार समाधियात नं भाविता या, सप्रीतिकयात नं भाविता या, निष्प्रीतिकयात नं भाविता या, सुखसहगतयात नं भाविता या, उपेक्षासहगतयात नं भाविता या’ धकाः (अ० नि० ८.६३), उकिं प्यंगू अप्रमाण्य प्यंगूगु व न्यागूगु ध्यान दुगु खः।” वं वयात थथे मखु धका धायेमाः। थथे जुइवं कायानुपश्यनादि नं प्यंगूगु व न्यागूगु ध्यान दुगु जूसा, वेदानुपश्यनादिइ प्रथमध्यान नं मदु, द्वितीयध्यानादिया ला छु खं। उकिं व्यञ्जनया छायायात जक कया भगवान् बुद्धयाप्रति मखूगु आरोप यायेमते, बुद्धवचन गम्भीरगु खः, उगुयात आचार्यपिनिगु सेवा याना अभिप्रायकथं कायेमाः।

२७२. थ्व थन अभिप्राय खः - “साधु, भन्ते, भगवान् बुद्धं जित संक्षिप्तं धर्मदेशना याना बिज्याहुं, गुगु जिं भगवानया धर्मदेशना न्यनाः जि छम्ह एकान्तसेवी, अप्रमाद, उत्साही व संयमी जुया विहार याये” धकाः थथे याचना याःगु धर्मदेशनायात उम्ह भिक्षु गुगु वं न्हापा नं धर्मदेशना न्यनाः अन हे च्वनाच्चन, न श्रमणधर्म पालन यायेत वनिइ, उकिं वयात भगवान् बुद्धं “थथेहे थन गुलिं ज्याखेले मदुपिं (मोघपुरुष) जिकेहे जक निवेदन (अध्यन) याइ, जिं कनागु

धर्मदेशनाय् जिहे जक लिसेवनेमा: धका मतीतइ” धका: निन्दा याना हानं गुगुलिं व अर्हतत्त्वया आधारं सम्पन्नम्ह ख:, उकिं वयात अववाद बिया धयाबिज्यात – “उकिं थन भिक्षु छं थथे सयेकेमा:, जिगु आध्यात्म चित्त स्थिर जुल, बालाक थातं च्वन, मभिं गु अकुशल धर्मतयूसं चित्तयात बशय् कया च्वनीगु उत्पन्न मजुल। थथे भिक्षु, छं सय्केमा:।”

थुगु अववादं वया आध्यात्मकथं चित्तया एकाग्रता मात्रगु मूलसमाधि धया बिज्यात। अनंलि “थुलिं नं सन्तोष मजूसू थथे उगुहे कय बख समाधियात वृद्धि यायेमा:” धका: क्यनेत “गुगुलिं भिक्षु छंगु आध्यात्म चित्त स्थिर जुल, बालाक थातं च्वन, मभिं गु अकुशल धर्मतयूसं चित्तयात बशय् कया च्वनीगु उत्पन्न मजुल। अनंलि भिक्षु छं थथे सयेकेमा: जिं मैत्री चित्तविमुक्ति भाविता याइगु जुइ, बारम्बार अभ्यास याइगु, रथ समान यानात:गु, आधार वस्तु समान यानात:गु न्हा:ने प्रकट यानात:गु, परिचितगु, बांलाक कृत: यानात:गु जुइ। थथे भिक्षु छं सय्केमा:” धका: थथे मैत्रीकथं भाविता याइगु जुइ धका धयाबिज्याना: हानं “गुगुलिं भिक्षु छं थ्व समाधियात थथे भाविता या:गु जुइ, बारम्बार अभ्यास यानात:गु जुइ, अनंलि भिक्षु छं थुगु मूलसमाधियात सवितर्क व सवितर्क व सविचार भाविता या ... उपेक्षासहगतयात नं भाविता या” धका: धया बिज्यात।

उगुया अर्थ ख: – गुबले भिक्षु छं थ्व मूलसमाधि थथे मैत्रीकथं भाविता या:गु जुइ, उबले छ उलिं नं सन्तोष मजूसेहे थुगु मूलसमाधिया मेगु आरम्भणय् नं प्यंगूगु व न्यागूगु ध्यानय् थ्यंका सवितर्क व सविचार धका नं आदि नियमविधिकथं भाविता या।

थथे धयाबिज्याना: हानं करुणादि शेष ब्रह्मविहारया पूर्वाङ्गयात नं मेगु आरम्भणय् प्यंगूगु व न्यागूगु ध्यानकथं भाविता या धका क्यनाबिज्यान: “गुगुलिं भिक्षु छं थ्व समाधियात थथे भाविता या:गु जुइ, बारम्बार अभ्यास या:गु जुइ। अनंलि भिक्षु छं थथे सयेकेमा: जि करुणा चित्तविमुक्ति ख:” धका आदि धयाबिज्यात।

थथे मैत्री आदि पूर्वाङ्ग प्यंगूगु व न्यागूगु ध्यानकथं भाविता क्यना: हानं कायानुपश्यनादि पूर्वाङ्ग क्यनेत “गुगुलिं भिक्षु छं थ्व समाधियात थथे भाविता या:गु जुइ बारम्बार अभ्यास यानात:गु जुइ, अनंलि भिक्षु छं थथे सयेकेमा: कायय् कायानुपश्यी जुया विहार याये” धका: आदि धयाबिज्याना: “गुगुलिं भिक्षु छं थ्व समाधियात थथे भाविता या:गु जुइ, सुभावितगु जुइ, अनंलि भिक्षु छ न्हाथाय्हे वंसां, याउँक वनिइ, न्हाथाय्हे दंसां, याउँक दनी, न्हाथाय्हे फयेतुसां, याउँक फयेतुइ, न्हाथाय् दंसां, याउँक दनी” धका: अर्हतत्त्वया अन्त तक देशना समाप्त याना बिज्यात। उकिं स्वंगूगु व प्यंगूगु ध्यान दुगुहे मैत्री आदि ख:, उपेक्षा जक शेष छगू ध्यान दुगु ख: धका सिइकेमा:। अथे हे व अभिधर्मय्^{२६७} विभाजन यानातल।

२७३. थथे स्वंगूगु व प्यंगूगु ध्यानकथं शेष छगू ध्यानकथं व निधीकथं च्वनाच्चंगु थुमिगु नं शुभपरमादिकथं थवंथवे असदृश आनुभाव विशेष सिइकेमा:। हलिद्वसन सूत्रय् थुपिं शुभपरमादिभावकथं विशेष याना धयाबिज्यात। थथे धयाबिज्यात – “जिं शुभपरमगु ख:, भिक्षुपिं, मैत्री चेतोविमुत्तियात धयाच्चना। जिं आकाशान्त्यायतन परमगु ख:, भिक्षुपिं, करुणा चेतोविमुत्तियात धयाच्चना। जिं विज्ञानन्त्यायतन परमगु ख:, भिक्षुपिं, मुदिता चेतोविमुत्तियात धयाच्चना। जिं आकिञ्चन्त्यायतन परमगु ख:, भिक्षुपिं, उपेक्षा चेतोविमुत्तियात धयाच्चना”^{२६८} धका:।

छाय् थुपिं थथे धयात:गु ख:? उगु उगुया उपनिश्रय जुयाच्चंगुलिं। मैत्री विहारीया सत्त्वपिं प्रतिकूल मजुगु जुइ। अले वया अप्रतिकूल परिचितगुलिं अप्रतिकूल परिशुद्धगु वचुगु वर्णादिइ चित्त यंका अ:पुकहे अन चित्त दुब्बां वनिइ। थथे मैत्री शुभविमोक्षया उपनिश्रय जुइ, अनंलिपा जुइमखु, उकिं शुभपरमगु धका धयाबिज्यात।

करुणा विहारीया जक दण्डादिं घातगु रूपादि निमित्तं प्राप्त जूगु दु:खयात बांलाक खंका करुणा उत्पन्न जूगुलिं रूपय् दोष बांलाक खंम्ह जुइ। अले वया रूपय् दोष खंगु कारणं पृथ्वीकसिण आदिइ छुं छगूलिइ लिक्का रूपया नि:शरणगु आकाशय् चित्त यंका अपुकहे अन चित्त दुब्बां वनिइ। थथे करुणा आकाशान्त्यायनयात उपनिश्रय जुइ, अनंलिपा जुइमखु, उकिं आकाशान्त्यायतन परमगु धका धयाबिज्यात।

मुदिता विहारीया जक उगु उगु प्रमुदित यायेगुलिं प्रमुदित जूपिं सत्त्वपिनिगु विज्ञानया बांलाक खंका मुदितायात उत्पन्न जूगुलिं विज्ञान ग्रहण यायेगुलिं परिचितगु चित्त जुइ। अले वया अनुक्रमणयात प्राप्त यायेधुंकूगु आकाशान्त्यायनयात अतिक्रमण याना आकाशनिमित्तया गोचरगु विज्ञानय् चित्त यंका अपुकहे अन चित्त ब्याय् वनीगु धयागु मुदिता विज्ञानन्त्यायतनया उपनिश्रय जुइ, अनंलिपा जुइमखु, उकिं विज्ञानन्त्यायतन परम धका धयाबिज्यात।

^{२६७} (ध०स० २५१ आदयो; विभ० ६७३ आदयो)

^{२६८} (सं० नि० ५.२३५)

उपेक्षा विहारीया जक “सत्त्वपिं सुखी जुइमाः वा दुःखं विमुक्त जुइमाः वा प्राप्त जूगु सुखं विमुक्त मजुइमा” धकाः बिचाः यायेगुया अभावं सुखदुःखादि परमार्थया ग्रहणया विमुखभावं अविद्यमानयात ग्रहण यायेगु दुःखगु चित्त जुइ। अले वया परमार्थयात ग्रहणयाना विमुखभावं परिचितगु चित्तयात परमार्थकथं अविद्यमान ग्रहण यायेगु दुःखगु चित्तयात व अनुक्रमणयात प्राप्त यायेधुंकूगु विज्ञानन्यायतनयात समतिक्रमण याना स्वभावकथं अभाव जुइवं परमार्थगु विज्ञानया अभावय् चित्त यंका अपुकहे अन चित्त दुब्बां वनिइ। थथे उपेक्षा आकिञ्चन्यायतनया उपनिश्रय जुइ, अनंलिपा जुइमखु, उकिं आकिञ्चन्यायतन परम धका धयाबिज्यात।

२७४. थथे शुभपरमादिकथं थुमिगु आनुभावयात सिइका हानं थुपिं फुक दानादिया सर्वकल्याण धर्मयात परिपूर्ण याइपिं धका सिइकेमाः। सत्त्वपिनिप्रति हित कामनाद्वारा सत्त्वपिनिगु दुःखयात सहायेगुद्वारा, प्राप्त जूगु सम्पत्तिविशेषया चिरस्थायि कामनाद्वारा, फुक सत्त्वपिन्त पक्षपातया अभावं समानरूपं प्रवर्तितगु चित्त जूपिं महासत्त्वपिं “श्वयात बिइमाः, श्वयात बिइमज्यु” धकाः विभाजन मयासे सर्वसत्त्वपिनिगु सुखया कारणं दान बिइ। इमितगु लिक्क च्वना घात यायेगुयात त्याग याना शील समादान याइ। शील परिपूर्ण यायेत नैष्कर्म्ययात भजे (संगत) याइ। सत्त्वपिनिगु हित व अहितय् असमोहया नितिं प्रज्ञायात परिशुद्ध याइ। सत्त्वपिनिगु हितसुखया नितिं नित्य कुतः यानाच्चनी। उत्तमगु वीर्यद्वारा वीरभावय् थ्यनाच्चपिं सत्त्वपिनिगु थीथी प्रकारया अपराधयात सह याइ। “श्व छिमित बिइ, याये” धकाः यानागु प्रतिज्ञायात पूर्वका बिइ (मेकथं धाइमखु)। इमितगु हितसुखया नितिं निश्चलगु अधिष्ठान दुपिं जुइ। इमिप्रति निश्चलगु मैत्रीद्वारा पूर्वकारीपिं जुइ। उपेक्षाया प्रत्युपकारया आशा याइमखु धयागु थथे पारमितात पूर्ण यानाः गुबले तक्क दशबल, प्यंगू वैशारद्य, खुगू असाधारण ज्ञान, भिंच्यागू बुद्धया धर्मप्रभेदगु फुकं कल्याणगु धर्मत परिपूर्ण याइ धका थथे दानादिया सर्वकल्याण धर्मयात परिपूर्ण याइपिं थुपिंहे जुइ।

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्गय् समाधिभावनाया भागय् गुंगूगु धयागु गुंगूगु परिच्छेद क्वचाल।

१०. आरुप्यनिर्देशो (आरुप्यनिर्देश)

पठमारुप्यवर्णना (न्हापांगु आरुप्यया वर्णन)

२७५. ब्रह्मविहारं लिपा क्यनातःगु मध्ये प्यंगू आरुप्यय् आकाशानन्त्यायन न्हापां भाविता यायेगु इच्छाम्हं “रूपया कारणं कथि ज्वनेगु, शस्त्रअस्त्र ज्वनेगु, त्वापु यायेगु, युद्ध यायेगु व विवाद यायेगु क्यना बिइ, थुपिं फुक आरुप्यय् मदु। वं थथे ज्ञानद्वारा रूपतयगुहे निर्विदाया नितिं, विरागया नितिं व निरोधया नितिं आचरण याम्ह जुइ”^{२६९} धयागु वचनकथं थुपिं कथि ज्वनेगु आदि व मिखा न्हाय्पंया त्वय् आदि दलंढः त्वय् कथं कर्मज रूपय् दोष खनाः उगुयात अतिक्रमण यायेत खुल्लागु आकाशकसिणयात त्वताः गुंगू पृथ्वीकसिण आदिइ छुं छगू चतुर्थध्यानयात उत्पन्न याइ।

वया छुं नं रूपावचर चतुर्थध्यानकथं कर्मज रूपयात अतिक्रमण यायेधुंकूगु जुइ, अथेसां नं कसिणरूप नं उगुपाखें उगुया प्रतिभागहे जुइ उकिं उगुयात नं अतिक्रमण यायेगु इच्छाम्ह जुइ। गथे?

गथे सर्प खना ग्याम्ह पुरुष गुँइ सर्प लिना हयेवं वेगं बिस्वूवंगु थासय् ध्वःकियातःगु चिं, ताडमाया हः, खिपः, ताहाकगु घाँय् (गुँखि), भूवायाच्वंगु जक व बँ भूवायाच्वंगु खनाः ग्याइ व त्रिशित हे जुइ, उगुयात स्वयेगु इच्छा याइमखु। गथे अनर्थ याइम्ह शत्रु नापं छगू गामय् च्वम्ह पुरुष उम्हसिनं स्यायेगु, चिइगु, छेय् मिं तयाबिइगु आदिद्वारा उपद्रवितम्ह जुया मेगु गामय् च्वनेत वनाः अन नं व समान रूप शब्द बानी दुम्ह शत्रुं पुरुषयात खनाः ग्याइ व त्रिशित हे जुइ, वयात स्वयेगु इच्छा याइमखु।

अन थ्व उपमा क्यनागुया अर्थ खः – इपिं पुरुषपिन्त सर्प वा शत्रुं उपद्रव याःगु ईथें भिक्षुया आरम्भणकथं कर्मज रूपं युक्त जूगु ईथें खः। इपिं वेगं बिस्वू वना मेगु गामय् वंगुथें भिक्षुया रूपावचर चतुर्थध्यानकथं कर्मज रूप समतिक्रमणया ईथें खः। इपिं बिस्वूवंगु थासय्, मेगु गामय् ध्वःकियातःगु चिं, ताडमाया हः आदि व वैरी समानम्ह पुरुषयात खनाः भय त्राश जुया मस्वयेगु इच्छा याम्हथें भिक्षुया कसिण रूपयात नं व उगुया प्रतिभागगुयातहे थ्व खः धका बिचाः यानाः उगुयात नं समतिक्रमण यायेगु इच्छा जुया। फाँ न्याम्ह खिचा, पिशाच खना ग्याम्ह आदि नं थन उपमा सिइकेमाः।

२७६. थथे व, उगु चतुर्थध्यानया आरम्भण जुयाच्वंगु कसिण रूपं निर्वेदयात प्राप्त याना वनेगु इच्छाम्ह न्यागू आकारं वशीया अभ्यास याइम्ह जुयाः प्रगुण रूपावचर चतुर्थध्यानं दनाः उगु ध्यानय् “थ्व जिं निर्वेद यानागु रूपया आरम्भण याइ” धकाः व “लिक च्वंगु सौमनस्यया वैरी खः” धकाः व “शान्त विमोक्षकथं स्थूलगु खः” धकाः दोष खनिइ। थन अङ्गया स्थूलता मदु। गथे थ्व रूप निगू अङ्ग दुगु खः, अथे आरुप्य नं खः।

वं अन थथे दोषयात खनाः कामनायात मदयेका आकाशानन्त्यायनयात शान्तकथं व अनन्तकथं मनन याना चक्रवालाया सिथय् तक गुलि इच्छा जुइ, उलि तक कसिणयात फइले याना उगुलिं स्पर्श याःगु थासय् “आकाश आकाश” धकाः वा “आकाश अनन्त खः” धकाः बिचाः यायेवं कसिण उद्घाटन याइ (उलिइ)। उद्घाटन याना न सुखूथें तुली, न भाजनय् च्वंगु मरिथें पुइकी (लिकाइ), केवल न उगुयात आवर्जन याइ, न मनय् तइ, न प्रत्यवेक्षण याइ, आवर्जन मयासे, मनसिकार मयासे व प्रत्यवेक्षण मयासे निश्चितरूपं उगुलिं स्पर्श याःगु थासय् “आकाश आकाश” धकाः बिचाः यायेवं कसिण उद्घाटन याइगु धाइ। कसिण उद्घाटन याइबलय् न तुलिइ, न लिज्यां वनिइ, केवल थ्वया अमनसिकारयात नं “आकाश आकाश” धकाः मनसिकारया कारणं उद्घाटन जूगु धयागु जुइ, कसिणं उद्घाटन जूगु आकाश जक खनेदइ। कसिणं उद्घाटन जूगु आकाश, कसिणं स्पर्श जूगु थाय् वा कसिणं खुल्ला जूगु आकाश खः, थुपिं फुक्कं छगूहे जक खः।

वं उगु कसिणं उद्घाटन जूगु आकाश निमित्तयात “आकाश आकाश” धकाः हानंहानं आवर्जन याइ, तर्क वितर्क याइ। वया थथे हानंहानं आवर्जन (बिचा) यानाः तर्क वितर्क यायेवं नीवरणत क्वसिना वनिइ, स्मृति स्थित जुइ, उपचार भावनां चित्त समाधिस्थ जुइ। वं उगु निमित्त हानंहानं आसेवन याइ, वृद्धि याइ, बारम्बार अभ्यास याइ। वया थथे हानंहानं आवर्जन (बिचा) यानाः बिचाः यायेवं पृथ्वीकसिण आदिइ रूपावचर चित्तथें आकाशय् आकाशानन्त्यायनचित्तयात दुछ्वइ। थन नं न्हापांगु भागय् स्वंगू वा प्यंगू कामावचर जवनचित्तत उपेक्षा वेदना सम्प्रयुक्तगुहे जुइ। चतुर्थ वा न्यागू अरूपावचर चित्त जुइ। ल्यंदुगु पृथ्वीकसिणय् धयावयागुकथे खः।

थ्व जक विशेषता खः, थथे उत्पन्न जुइवं अरूपावचर चित्तय् उम्ह भिक्षु, गथेकि रथय् वा कौनया सिइ आदिया छुं छकु वचुगु कापतं वा म्हासुगु, ह्याउँगु तुयुगु वा छुं छकु कापतं चिनाः स्वयाच्वं पुरुष फय्या वेगं वा सुं छम्हसिनं कापः चिइकेवं आकाशय्हे स्वया दनाच्वनी, थथेहे न्हापा कसिणमण्डलय् ध्यानचक्षुं स्वया विहार याना “आकाश आकाश” धकाः थुगु परिकर्म मनसिकारं याकनं चिइकूगु उगु निमित्तय् आकाशय्हे स्वया च्वनाच्वनिइ। थन तक्क थ्व “फुक रूपसंज्ञातयूत समतिक्रमण प्रतिघसंज्ञातयूत अस्तंगम याइगुलिं नानात्त्व संज्ञातयूत मनन मयाइगुलिं ‘आकाश अनन्त खः’” धकाः आकाशानन्त्यायन प्राप्त यानाः विहार याइ”^{२७०} धकाः धाइ।

२७७. अन फुकं धयागु फुक आकारप्रकारं, दक्वं वा ल्यंपुल्यं मदयेक धयागु अर्थ खः। रूपसंज्ञातयूत धयागु संज्ञाया शिर्षकथं धयातःगु रूपावचरध्यानतयूगु नं व तदारम्मण नं खः। रूपावचरध्यानयात नं रूप धका धाइ “रूप दुम्ह रूपत स्वइ”^{२७१} धका आदिइ, उगुया आरम्मण नं “सुवर्ण व दुर्वर्णगु बाह्य रूपतयूत स्वइ”^{२७२} धका आदिइ, उकिं थन रूपय् संज्ञा, रूपसंज्ञा धका थथे संज्ञाया शिर्षकथं धयातःगु रूपावचरध्यानयाहे थ्व अभिप्राय खः। रूप थुगुया संज्ञा खः, उकिं रूपसंज्ञा धाइ। रूप थुगुया नां धका धयातःगु जुयाच्वन। पृथ्वीकसिणादि भेदगु तदारम्मणया थुपिं अभिप्राय खः धका सिइकेमाः। बांलाक अतिक्रमण जुया धयागु विरक्त जुइगुलिं व निरोध जुइगुलिं। छु धाःगु खः? थुमिगु कुशल, विपाक व क्रियाकथं भिन्त्यागू ध्यान धका कयातःगु रूपसंज्ञातयूगु खः, थुमिगु पृथ्वीकसिणादिकथं गूगू आरम्मण धका कयातःगु रूपसंज्ञातयूत फुक प्रकारं ल्यंपुल्यं मदयेक विरक्त जुइगुलिं व निरोध जुइगुलिं, विरागया हेतु व निरोधया हेतु जुइगुलिं नं आकाशानन्त्यायन प्राप्त यानाः च्वनाच्वनिइ। फुक रूपसंज्ञा अतिक्रमण मजुइकं थ्व प्राप्त यानाः विहार याये फइमखु।

अन गुगु आरम्मणय् विरक्त मजुम्हसिया संज्ञाया समतिक्रमण जुइमखु, संज्ञाय् समतिक्रमण जुइवं आरम्मण समतिक्रमणहे जुइ। उकिं आरम्मण समतिक्रमण मधाःसे “अन गुगु रूपसंज्ञा? रूपावचर समापत्तिइ समापन्नम्हसित वा उत्पन्न जुइम्हसित वा थुगु जन्मय् सुखपूर्वक विहार याइम्हसित वा संज्ञा बांलाक सिइका, बांलाक सिइके धुंकूगु जुइ, थुपिं रूपसंज्ञात धाइ।

थुपिं रूपसंज्ञा अतिक्रमण, व्यतिक्रमण व समतिक्रमण याम्ह जुइ। उकिं धाइ फुक रूपसंज्ञातयूत समतिक्रमण”^{२७३} धकाः थथे विभङ्गय् संज्ञातयूगुहे समतिक्रमणयात धयातःगु खः। गुगु आरम्मण समतिक्रमण प्राप्त यायेमाःगु थुपिं समापत्तिइ खः, छगूहे जक आरम्मणय् प्रथमध्यानादिथे जुइमखु। उकिं थ्व आरम्मणया समतिक्रमणकथं नं अर्थयात वर्णन यानातःगु धका सिइकेमाः।

२७८. प्रतिघसंज्ञातयूत अस्तंगम याइगुलिं धयागु चक्षु आदि वस्तुतयूगु, रूपादि आरम्मणतयूगु प्रतिघातं उत्पन्न जूगु संज्ञा प्रतिघसंज्ञा खः। रूपसंज्ञादिया थ्व अभिप्राय खः। थथे धयाबिज्यात – “अन गुगु प्रतिघसंज्ञा खः? रूपसंज्ञा शब्दसंज्ञा गन्धसंज्ञा रससंज्ञा स्पृष्टव्यसंज्ञा, थुपिं धाइ प्रतिघसंज्ञात खः”^{२७४} धकाः। इमिगु कुशल विपाक न्यागू व अकुशल विपाक न्यागू याना फुक भिगू नं प्रतिघसंज्ञातयूत अस्तंगम याइगुलिं चिइकुगुलिं, उत्पन्न मजुगुलिं अप्रवर्तित यानाः धका धयातःगु जुयाच्वन।

थुपिं प्रथमध्यानादि समापन्नम्हसिया नं मदु। उगु इलय् पञ्चद्वारानुसारं चित्त जुइमखु। थथे यद्यपि मेथाय् प्रहीण जूगु सुख व दुःखतयूगु चतुर्थध्यानयूथे, सत्कायदृष्टि आदिया तृतीय मार्गयूथे व थुगु ध्यानय् उत्साह उत्पन्न यायेया नितिं थुगु ध्यानया प्रशंसाकथं थन थुमिगु वचनयात सिइकेमाः।

अथवा यद्यपि इपिं रूपावचर समापन्नसिया मदुसा, तथापि प्रहीण मजुगु कारणं जुइमखु। रूप विरागया नितिं रूपावचर भावना जुइमखु, रूपया अधीन थुमिगु प्रवृत्ति खः।

थ्व भावना रूप विरागया नितिं खः (जुइ)। उकिं इपिं थन प्रहीण जुल धका धायेगु उचित जुइ। न केवल धायेगु जक खः, सर्वप्रकारं (छखें, सर्वांश) थथे धारण यायेगु नं उचित जुइ। इपिं जक थन न्हापा प्रहीण मजुगुलिंहे प्रथम ध्यान

^{२७०} (विभ० ५०८; दी० नि० २.१२९)

^{२७१} (दी० नि० २.१२९)

^{२७२} (दी० नि० २.१७३)

^{२७३} (विभ० ६०२)

^{२७४} (विभ० ६०३)

समापत्तिइ च्वनीम्हसित शब्द “कं”^{२७५} धकाः भगवानं धयाबिज्यागु खः। थन प्रहीण जुगुलिंहे अरूपसमापत्तितयूगु स्थिर जुइगु^{२७६} व शान्तविमोक्ष जुइगु^{२७७} धयाबिज्यात। आलार कालाम अरूपसमापत्तिइ च्वनाच्चंबलय् न्यासःति गाडातयूगु आधारं पुला वनाच्चंपिनिगु न खन, न सः ताल।^{२७८}

२७९. नानात्व संज्ञातयूत मनन मयाइगुलिं धयागु नानात्व गोचरय् उत्पन्न जूगु संज्ञातयूत, नानात्व संज्ञातयूत। गुगु थुपिं “अन गुगु नानात्व संज्ञातयूत? समापत्तिइ मच्चंम्हसिया मनोधातु युक्तगु वा मनोविज्ञाधातु युक्तगु संज्ञा बांलाक सिइका, बांलाक सिइके धुकूगु जुइ, थुपिं धाइ नानात्मसंज्ञात” धकाः थथे विभङ्गयू^{२७९} विभाजन याना कनातःगु थन अभिप्रायगु समापत्तिइ मच्चंम्हसिया मनोधातु मनोविज्ञाधातु युक्तगु संज्ञा रूप, शब्दादि भेदगु द्यभमभ नानात्वयू, नानात्वयया स्वभावगु गोचरय् उत्पन्न जुइ, गुगु थुपिं च्यागू कामावचर कुशलसंज्ञा, भिंनिगू अकुशलसंज्ञा, भिंछगू कामावचर कुशलविपाक संज्ञा, निगू अकुशल विपाक संज्ञा, भिंछगू कामावचर क्रिया संज्ञा धका थथे पीप्यंगू नं संज्ञा नानात्व, थीथी स्वभावं थवंथवे असदृश खः, उकिं नानात्व संज्ञा धका धयाबिज्यात। इपिं फुक नानात्व संज्ञातयूत मनन मयाइगुलिं, आवर्जन मयाइगुलिं, मनय् मतइगुलिं व प्रत्यवेक्षण मयाइगुलिं। गुगुलिं इपिं आवर्जन याइमखु, मनय् तइमखु, प्रत्यवेक्षण याइमखु, उगुलिं धका धयातःगु जुयाच्चन।

गुगुलिं थन न्हापांगु रूपसंज्ञा व प्रतिघसंज्ञा थुगु ध्यानं उत्पन्न जूगु भवय् नं दइमखु। उगु भवय् थुगु ध्यान प्राप्त यानाः विहार यायेगु इलय् ला छु खं, उकिं इमिगु समतिक्रमण व अस्तगम धयागु निथी नं अभावहे जुइ धयातःगु खः। नानात्व संज्ञाय् जक गुगुलिं च्यागू कामावचर कुशलसंज्ञा, गुंगू क्रियासंज्ञा, भिगू अकुशलसंज्ञा याना थुपिं नीन्हयूगू संज्ञा थुगु ध्यानं उत्पन्न जूगु भवय् दइ, उकिं इमित मनसिकार मयासे धका धाःगु सिइकेमाः। अन नं थुगु ध्यान प्राप्त यानाः च्वनाच्चनीबलय् इमित मनसिकार मयासेहे प्राप्त यानाः च्वनाच्चनिइ, इपिं बिचाः यायेवं प्राप्त जुइमखु।

संक्षिप्तं थन रूपसंज्ञातयूत बांलाक अतिक्रमण जुया धयागु थुगु फुक रूपावचर धर्मतयूत प्रहाण यायेगु धाःगु खः। प्रतिघसंज्ञातयूत अस्तगम याइगुलिं नानात्व संज्ञातयूत मनन मयाइगुलिं धयागु थुगु फुक कामावचर चित्त चैतसिकतयूत प्रहाण यायेगु व मनन मयायेगु धका धयातःगु सिइकेमाः।

२८०. आकाश अनन्त खः धयागु थन उगुया उत्पन्न जुइगु व व्यय जुइगु खने मदुगुलिं अनन्त खः। आकाश धयागु कसिणं उद्घाटन याःगु आकाश धाइ। मनसिकारकथं नं थन अनन्त धका सिइकेमाः। उकिंहे विभङ्गयू धाःगु खः “उगु आकाशय् चित्त तइ, बांलाक व्यवस्था याइ, अनन्त जुइक न्यावानिइ, उकिं धाइ आकाश अनन्त खः”^{२८०} धकाः।

आकाशान्त्यायतन प्राप्त यानाः विहार याइ धयागु थन उगुया अन्त अनन्त मखु, आकाशया अनन्त हे आकाशान्त्य, आकाशया अनन्त हे आकाशया खः, उगु आकाशतयूगु अधिष्ठानार्थकथं आयतन जुयाच्चंगु सम्प्रयुक्तगु धर्म ध्यानया देवपिनि देवायतनर्थे धका आकाशान्त्यायन खः।

प्राप्त याना विहार याइ धयागु उगु आकाशान्त्यायतन प्राप्त यानाः, निष्पादन याना उगुकथं हे इर्यापथविहारद्वारा विहार याइ।

थ्व आकाशान्त्यायन कर्मस्थानय् विस्तृत खं खः।

विज्ञाणञ्चायतनकथा (विज्ञानन्त्यायतनया खं)

२८१. विज्ञानन्त्यायतन भावना यायेगु इच्छाम्हं न्यागू आकारं आकाशान्त्यायन समापत्तिइ अभ्यस्तगु वशीभाव दुम्हं “थ्व समापत्ति लिक्छंगु रूपावचरध्यानया वैरी खः, विज्ञानन्त्यायतनर्थे शान्तगु मखु” धकाः आकाशान्त्यायनय् दोष खनाः अन कामनायात मदयेका विज्ञानन्त्यायतन शान्तकथं मनन याना उगु आकाशयात फइले याना प्रवर्तित जूगु

२७५ (अ० नि० १०.७२)

२७६ (विभ० २२६)

२७७ (म० नि० १.६६)

२७८ (दी० नि० २.१९२)

२७९ (विभ० ६०४)

२८० (विभ० ६०५)

विज्ञानयात “विज्ञान, विज्ञान” धकाः हानंहानं आवर्जन यायेमाः, बिचाः यायेमाः, प्रत्यवेक्षण यायेमाः, तर्क वितर्क यायेमाः। “अनन्त, अनन्त” धकाः बिचाः यायेमज्यु।

थथे वया उगु निमित्तय् हानंहानं चित्त तयातयेवं नीवरणत क्वसिना वनिइ, स्मृति स्थित जुइ, उपचारं चित्त समाधिस्थ जुइ। वं उगु निमित्त हानंहानं आसेवन याइ, वृद्धि याइ, बारम्बार अभ्यास याइ। वया थथे यायेवं आकाशय् आकाशानन्त्यायनर्थे स्पर्श जूगु आकाश विज्ञानय् विज्ञानन्त्यायतनचित्तयात दुछ्वइ। थन अर्पणाविधि धयातःगु अनुसारहे सिइकेमाः। थन तक्क थ “फुक आकाशानन्त्यायन समतिक्रमण याना अनन्त विज्ञान धका विज्ञानन्त्यायतन प्राप्त यानाः विहार याइ”^{२८१} धकाः धाइ।

२८२. अन फुकं धयागु थ धयावयागुकथंहे। आकाशानन्त्यायन समतिक्रमण याना धयागु थन न्हापा च्वय् धयावयागुकथं ध्यान नं आकाशानन्त्यायन खः, आरम्भण नं खः। आरम्भण नं न्हापा धयावयागु विधिकथंहे आकाशानन्त्यायन नं उगु प्रथम आरुप्यध्यानया आरम्भण जूगु कारणं देवतापिनि देवायतनर्थे अधिष्ठानार्थकथं आयतन जूगुलिं आकाशानन्त्यायन खः। अथेहे उगु आकाशानन्त्यायन नं उगु ध्यानया उत्पत्तिहेतुया कारणं “कम्बोज सलतय्गु आयतन” आदिथे उत्पत्तिस्थानया अर्थकथं आयतन धयागु नं आकाशानन्त्यायन खः। थथे थुपिं ध्यान व आरम्भण नं याना निगू नं प्रवर्तित मजुइके बिइगुलिं व अमनसिकार याके बिइगुलिं समतिक्रमण यानाहे गुगु थ विज्ञानन्त्यायतनयात प्राप्त यानाः विहार यायेमाः, उकिं थुपिं निगूलिं छगू यानाः “आकाशानन्त्यायतन समतिक्रमण याना” धकाः थ धाःगु सिइकेमाः।

विज्ञान अनन्त खः धयागु उगुहे आकाश अनन्त खः धका थथे फइले याना प्रवर्तित जूगु विज्ञानयात “विज्ञान अनन्त खः” धकाः थथे मनसिकार याना धका धयातःगु जुयाच्चन। मनन यायेगुकथं अनन्त खः। वं उगु आकाशारम्भणगु विज्ञानयात ल्यंपुल्यं मदयेक बिचाः यायेवं “अनन्त खः” धकाः मनय् तइ। गुगु विभङ्गय् धाःगु खः “विज्ञान अनन्त खः, उगुहे आकाशयात विज्ञानं स्पर्शगुयात नं मनय् तइ, अनन्तकथं न्यनावनिइ, उकिं धाइ विज्ञान अनन्त खः”^{२८२} धकाः।

अन विज्ञानं धयागु उपयोगया अर्थय् करण वचन धका सिइकेमाः। थथे अर्थकथाचार्यपिसं उगु अर्थ वर्णन यानातल, अनन्तकथं न्यनावनिइ उगुहे आकाशयात स्पर्श याःगु विज्ञान बिचाः याइ धका धयातःगु जुयाच्चन।

विज्ञानन्त्यायतन प्राप्त यानाः विहार याइ धयागु थन वया अन्त अनन्त मखु। अनन्तहे आन खः। विज्ञानया आन व विज्ञान नं खः धका मधाःसे विज्ञान नं खः धका धाःगु खः। थ थन रूढि शब्द खः। उगु विज्ञानयात अधिष्ठानार्थकथं आयतन जुयाच्चंगु सम्प्रयुक्तगु धर्म ध्यानया देवपिनि देवायतनर्थे धका विज्ञानन्त्यायतन खः। ल्यंदुगु न्हापायाथेहे खः।

थ विज्ञानन्त्यायतन कर्मस्थानय् विस्तृत खँ खः।

आकिञ्चज्जायतनकथा (आकिञ्चन्यायतनया खँ)

२८३. आकिञ्चन्यायतन भावना यायेगु इच्छाम्हं न्यागू आकारं विज्ञानन्त्यायतन समापत्तिइ अभ्यस्तगु वशीभाव दुम्हं “लिकच्चंगु थ आकाशान्त्यायतन समापत्ति वैरी खः, आकिञ्चन्यायतनर्थे शान्तगु मखु” धकाः विज्ञानन्त्यायतनय् दोष खनाः अन कामनायात मदयेका आकिञ्चन्यायतन शान्तकथं मनन याना उगु विज्ञानन्त्यायतन आरम्भण जुयाच्चंगुयातहे आकाशान्त्यायतन विज्ञानया अभावगु, शून्यता व खालीगुयात मनन यायेमाः। गथे? उगु विज्ञानयात मनन मयासे “मदु, मदु” धकाः वा “शून्य, शून्य ” धकाः वा “खाली, खाली” धकाः हानंहानं आवर्जन यायेमाः, बिचाः यायेमाः, प्रत्यवेक्षण यायेमाः, तर्क वितर्क यायेमाः।

थथे वया उगु निमित्तय् चित्त तयातयेवं नीवरणत क्वसिना वनिइ, स्मृति स्थित जुइ, उपचारं चित्त समाधिस्थ जुइ। वं उगु निमित्त हानंहानं आसेवन याइ, वृद्धि याइ, बारम्बार अभ्यास याइ।

^{२८१} (विभ० ५०८; दी० नि० २.१२२)

^{२८२} (विभ० ६१०)

थथे वया अभ्यास यायेवं आकाशय् स्पर्श याःगु महर्गत विज्ञानय् विज्ञानन्त्यायतनय्थें उगु आकाशयातहे फडले याना प्रवर्तित जूगु महर्गतविज्ञानया शून्य, खाली व छुं नं मदुगु भावय् आकिञ्चन्यायतनचित्त दुछ्वइ। थन नं अर्पणाविधि धयातःगु अनुसारहे सिइकेमाः।

थ्व विशेषता खः, उगु अर्पणा चित्त उत्पन्न जुइवं उम्ह भिक्षु गथेकि पुरुष मण्डल मालादिइ छुं यायेया नितिं मुनाच्चपिं भिक्षुसङ्घयात खनाः छुं छगू थासय् वनाः मुना यायेमाःगु ज्याया अन्तय् दनाः भिक्षुपिं लिहाँवने धुंका वयाः लुखाय् च्वनाः हानं उगु थासय् उखेथुखे स्वबलय् शून्यगुहे खनिइ, खालीगुहे खनिइ। वया थथे जुइमखु “थुलिमछि भिक्षुपिं मृत्यु जुल वा दिशा दिशाय् वन” धका, अले थ्व शून्यगु खः, थ्व खालीगु खः धका छुं नं मदुगुभावहे खनिइ, थथेहे न्हापा आकाशय् प्रवर्तित जूगु विज्ञानयात विज्ञानन्त्यायतन ध्यानचक्षुं खंका विहार याना “मदु, मदु” धका आदिकथं परिकर्म मनसिकार अन्तर्हित जुइवं उगु विज्ञानय् उगुया चिलावंगुयात अभावहे खः धका खंका च्वनाच्चनिइ। थन तक्क थ्व “फुक विज्ञानन्त्यायतन समतिक्रमण याना छुं मदु धयागु आकिञ्चन्यायतन प्राप्त यानाः विहार याइ”^{२८३} धकाः धाइ।

२८४. थन नं फुकं धयागु थ्व धयावयागुकथंहे। विज्ञानन्त्यायतन धयागु थन नं व न्हापा धयातःगु अनुसारहे ध्यान नं विज्ञानन्त्यायतन आरम्भण नं। आरम्भण नं न्हापा धयावयागु विधिकथंहे व विज्ञान नं खः, उगु निगूगु आरुप्यध्यानया आरम्भण जूगु कारणं देवतापिनि देवायतनथें अधिष्ठानार्थकथं आयतन जूगुलिं विज्ञानन्त्यायतन। अथेहे विज्ञान नं उगुयात उगुहे ध्यानया उत्पत्तिहेतुया कारणं “कम्बोज सलतय्गु आयतन” आदि थें उत्पत्तिस्थानया अर्थकथं आयतन धयागु नं विज्ञानन्त्यायतन। थथे थुपिं ध्यान व आरम्भण नं याना निगू नं प्रवर्तित मजुइके बिइगुलिं व अमनसिकार याके बिइगुलिं समतिक्रमण यानाहे गुगुलिं थ्व आकिञ्चन्यायतन प्राप्त यानाः विहार यायेमाः, उकिं थुपिं निगूलिं छगू यानाः विज्ञानन्त्यायतन समतिक्रमण याना धयागु थ्व धाःगु धकाः सिइकेमाः।

छुं मदु धयागु मदु मदु, शून्य शून्य, खाली, खाली धका थथे मनसिकार याना धका धयातःगु जुयाच्चन। गुगुलिं याना विभङ्गय् धाःगु खः “छुं नं मदु धयागु उगुहे विज्ञानया अभाव याइ, खाली याइ, अन्तर्धान (नष्ट) याइ, छुं मदु धयागु खनिइ, उकिं धाइ छुं नं मदु” धका, उगु छुं नं क्षयकथं सम्पर्शनथें धयातःगु खः, अले वया थथेहे अर्थ खंकेमाः। उगु विज्ञान आवर्जन मयासे, मनसिकार मयासे व प्रत्यवेक्षण मयासे केवल उगुया नास्तिभाव, शून्यभाव व खालीगुभावहे बिचाः यायेवं अभाव याइ, खाली याइ, अन्तर्धान याइ धकाः धाइ, मेकथं मखु।

आकिञ्चन्यायतनयात प्राप्त याना विहार याइ धयागु थन छुं नं मखु धयागु अकिञ्चन्य मखु, अन्ततः भङ्गमात्र नं वया ल्यंदुगु मदु धकाः धयातःगु जुयाच्चन। अकिञ्चन्यया भाव आकिञ्चन्य खः, आकाशान्यायतन विज्ञानया चिलावंगु थ्व अभिप्राय खः। उगु आकिञ्चन्य अधिष्ठानार्थकथं उगु आयतन ध्यानया देवपिनि देवायतनथें धका आकिञ्चन्यायतन। ल्यंदुगु न्हापायाथेंहे खः।

थ्व आकिञ्चन्यायतन कर्मस्थानय् विस्तृत खँ खः।

नैवसंज्ञानासंज्ञायतनकथा (नैवसंज्ञानासंज्ञायतनया खँ)

२८५. नैवसंज्ञानासंज्ञायतनयात भावना यायेगु इच्छाहं न्यागू आकारं आकिञ्चन्यायतन समापत्तिइ अभ्यस्तगु वशीभाव दुम्हं “थ्व लिक्चंगु विज्ञानन्त्यायतन समापत्तिया वैरी खः, नैवसंज्ञानासंज्ञायतनथें शान्तगु मदु” धकाः “संज्ञा ल्वय् खः, संज्ञा कै खः, संज्ञा कँ खः, थ्व शान्तगु खः, थ्व प्रणीतगु खः, गुगु थ्व नैवसंज्ञानासंज्ञा खः” धकाः वा थथे आकिञ्चन्यायतनय् दोष, च्यय्या आनिशंसयात खनाः आकिञ्चन्यायतनय् कामनायात मदयेका नैवसंज्ञानासंज्ञायतनयात शान्तकथं मनन याना “उगुहे अभाव आरम्भण यानाः प्रवर्तित जूगु आकिञ्चन्यायतन समापत्ति अभ्यस्तगु व शान्तगु खः” धकाः हानंहानं आवर्जन यायेमाः, मनन यायेमाः, प्रत्यवेक्षण यायेमाः, तर्क व वितर्क यायेमाः।

थथे वया उगु निमित्तय् हानंहानं मनयात तयातयेवं नीवरणत क्वसिना वनिइ, स्मृति स्थित जुइ, उपचारं चित्त समाधिस्थ जुइ। वं उगु निमित्त हानंहानं आसेवन याइ, वृद्धि याइ, बारम्बार अभ्यास याइ। वया थथे यायेवं विज्ञान चिलावंगु आकिञ्चन्यायतनथें आकिञ्चन्यायतनसमापत्ति धका कयातःगु प्यंगू स्कन्धय् नैवसंज्ञानासंज्ञायतन चित्त दुछ्वइ।

अर्पणाया विधि थन धयातःगु अनुसारहे सिइकेमाः। थन तक्क थ्व “फुक आकिञ्चन्यायतन समतिक्रमण याना नैवसंज्ञानासंज्ञायतनयात प्राप्त यानाः विहार याइ”^{२८४} धकाः धाइ।

२८६. थन नं फुकं धयागु थ्व धयावयागुकथंहे। आकिञ्चन्यायतन समतिक्रमण याना धयागु थन नं न्हापा धयातःगु अनुसारहे ध्यान नं आकिञ्चन्यायतन आरम्भण नं। आरम्भण नं धयागु न्हापा धयावयागु विधिकथंहे आकिञ्चन्य नं उगु तृतीय आरुप्यध्यानया आरम्भण जूगु कारणं देवतापिनि देवायतनथें अधिष्ठानार्थकथं आयतन जूगुलिं आकिञ्चन्यायतन। अथेहे आकिञ्चन्य नं उगु वयात हे ध्यानया उत्पत्ति हेतुया कारणं कम्बोज सलतयूगु आयतन” आदि थें उत्पत्तिस्थानया अर्थकथं आयतन धयागु नं आकिञ्चन्यायतन। थथे थुपिं ध्यान व आरम्भण नं याना निगू नं प्रवर्तित मजुइके बिइगुलिं व अमनसिकार याके बिइगुलिं समतिक्रमण यानाहे गुगुलिं थ्व नैवसंज्ञानासंज्ञायतनयात प्राप्त यानाः विहार यायेमाः, उकिं थुपिं निगूलिं छगू यानाः आकिञ्चन्यायतन समतिक्रमण याना धयागु थ्व धाःगु धकाः सिइकेमाः।

नैवसंज्ञानासंज्ञायतन धयागु थन गुगु संज्ञाया भावं उगु नैवसंज्ञानासंज्ञायतन धका धाइ। गथे प्रतिपन्नम्हसिया उगु संज्ञा जुइ, उगुयात न्हापां क्यनेत विभङ्गयू “नैवसंज्ञी नासंज्ञी” धकाः लिना “उगुहे आकिञ्चन्यायतनयात शान्तकथं नं मनयू तइ, संस्कारया ल्यंदुगु समापत्तियात वृद्धि याइ, उकिं धाइ नैवसंज्ञी नासंज्ञी”^{२८५} धकाः धाःगु खः। अन शान्तकथं बिचाः याइ धयागु “थ्व धाथें शान्तगु समापत्ति खः, गन नास्तिभाव नं आरम्भण यानाः च्वनाच्चनी।” थथे शान्त आरम्भणगु कारणं उगु शान्त धका मनयू तइ।

यदि शान्तकथं नं मनयू तइसा, गुकथं समतिक्रमण जुइ? समापत्तिइ मच्चेनेगु कामनां। वं छुं नं उगुयत शान्तकथं नं मनयू तइ, अले वया “थ्व जिं आवर्जन याये, समापत्तिइ च्वने, अधिष्ठान याये, दने, प्रत्यवेक्षण याये” धकाः थ्व बिचाः यायेगु, समन्नाहार यायेगु व मनसिकार यायेगु जुइमखु। छाया? आकिञ्चन्यायतन स्वया नैवसंज्ञानासंज्ञायतन भन् शान्तगु व भन् प्रणीतगु खः।

गथेकि जुजु महान् राजानुभावं किसिया म्हयू गयाः नगरया चिकागु लँयू विचरण याना दन्तकारादि शिल्पीपिं छगू वस्त्रं कताक पुनाः छगू छयोनयू चिना दन्तया चुनं गयाचंगु अनेक दन्तया आकारप्रकारतयूगु सिल्प क्यनाचंगु खनाः “अहो, धाथें, चतुरपिं आचार्यपिं खः, थुजागु सिल्प कलात दयेका च्वन” धकाः थथे इमिगु दक्षतायू प्रसन्न जुइ, वया थथे जुइमखु “अहो, धाथें जिं राज्ययात त्याग यानाः थुजाम्हे सिल्पी जुइ।” उगु छुया कारणं खः? राज्यश्रीया महानिशंसया कारणं। व शिल्पीपिन्त समतिक्रमण यानाहे वनिइ। थथेहे थ्व छुं नं उगु समापत्तिइ शान्तकथं नं मनयू तइ, अले वया “थ्व जिं समापत्तिइ आवर्जन याये, समापत्तिइ च्वने, अधिष्ठान याये, दने, प्रत्यवेक्षण याये” धकाः न थ्व बिचाः यायेगु समन्नाहार यायेगु व मनसिकार यायेगु जुइ।

वं उगुयात शान्तकथं बिचाः यायेवं न्हापा च्वयू धयावयागुकथं उगु परम सूक्ष्मगु अर्पणा प्राप्तगुयात मेगु प्राप्त याइ, गुगु नैवसंज्ञी नासंज्ञी धयागु जुइ, संस्कारया ल्यंदुगु समापत्तियात वृद्धि याइ धकाः धाइ।

संस्कारं ल्यंदुगु समापत्ति धयागु अत्यन्त सूक्ष्मभाव थ्यंगु संस्कारयात चतुर्थ आरुप्य समामत्ति।

२८७. आः गुगु उगुयात थथे प्राप्त जूगु संज्ञाकथं नैवसंज्ञानासंज्ञायतन धका धाइ, उगु अर्थकथं क्यनेत “नैवसंज्ञानासंज्ञायतन धका नैवसंज्ञानासंज्ञायतनयात समापत्तिइ च्वनीम्हसित वा उत्पन्न जुइम्हसित वा थुगु जन्मयू सुखपूर्वक विहार याइम्हसित वा चित्तचैतसिक धर्मत”^{२८६} धकाः धाःगु खः। उगुलिइ, थन समापत्तिइ च्वनीम्हसित चित्तचैतसिक धर्मत अभिप्राय खः। थन शब्दया अर्थ स्थूलगु संज्ञाया अभावकथं सूक्ष्मगु भावं उगु सम्प्रयुक्त धर्मया ध्यान संज्ञा असंज्ञा मखु धयागु नैवसंज्ञानासंज्ञा खः। नैवसंज्ञानासंज्ञा नं व उगु मनायतन धर्मायतन परियापन्नया कारणं आयतन जूगुलिं नैवसंज्ञानासंज्ञायतन खः। अथवा गुगु थन संज्ञा खः, उगु बोलागु संज्ञाया ज्या यायेत असमर्थगुलिं नैवसंज्ञा खः, संस्कारया अवशेष सूक्ष्मगु भावं विद्यमान जूगु कारणं नासंज्ञा धयागु नैवसंज्ञानासंज्ञा खः। नैवसंज्ञानासंज्ञा व उगु शेष धर्मतयूगु अधिष्ठानार्थकथं आयतन जूगुलिं नैवसंज्ञानासंज्ञायतन खः।

थन केवल संज्ञाहे जक थथे मखु, अले वेदना नं नैववेदनानावेदना खः, चित्त नं नैवचित्तानाचित्त खः, स्पर्श नं नैवस्पर्शानास्पर्श खः। थुगु विधि शेष सम्प्रयुक्त धर्मयू नं खः। संज्ञाया शिर्षकथं थ्व देशना यानातल धका सिइकेमाः। पात्रयू बुलेगु चिकं आदि व उपमाद्वारा थ्व अर्थ प्रकाश यायेमाः।

^{२८४} (विभ० ५०८; दी० नि० २.१२९)

^{२८५} (विभ० ६१९)

^{२८६} (विभ० ६२०)

छम्ह श्रामणेरं चिकनं पात्रय् बुला (इला) तल, उगु पात्र यागु त्वःनेगु इलय् स्थविर पात्रहिं धका धाल। व श्रामणेरं “पात्रय् चिकं दु, भन्ते” धका: धाल। अनंलि “श्रामणेर, चिकं हिं, कुलि (माना, पाथी) भरे याये” धका: धायेवं “भन्ते, चिकं मदु” धका: धाल। अन, गथे दुने दुगुलिं यागुनापं अकप्य जूगुलिं “चिकं दु” धका: धाइ। कुलि भरे यायेगु कथं “मदु” धका: धाइ। थथे उगु संज्ञानं संज्ञा बांलागु संज्ञाया ज्या यायेत असमर्थगुलिं नैवसंज्ञा खः, संस्कारया अवशेष सूक्ष्मगु भावं विद्यमान जूगु कारणं नासंज्ञा जुइ।

थन छु संज्ञाया ज्या खः? आरम्भणयात बांलाक सिइकेगु व विपश्यनाया विषयभावया लिक वना: निर्वेद उत्पन्न यायेगु खः। च्याकेगुहे सुखोदकय् तेजोधातुयात बांलाक सिइकेगु थ्व नं बांलाक याये फइमखु। शेष समापत्तिइ संज्ञार्थे विपश्यनाया विषयभावया लिक वना: निर्वेद उत्पन्न यायेगु नं फइमखु। मेगु स्कन्धय् अभिनिवेश मयाम्ह भिक्षु नैवसंज्ञानासंज्ञायतन स्कन्धय् विचा: याना: निर्वेदयात प्राप्त यायेगु समर्थवान् धयाम्ह मदु यद्यपि आयुष्मान् सारिपुत्त स्वभाविक विपश्यना दुम्ह महाप्रज्ञावान् सारिपुत्र समानहे जुइफइ। व नं “धार्ये, थथे थुपिं धर्मत मजूसां उत्पन्न जुइ, उत्पन्न जुया: विनाश जुइ”^{२८७} धका: थथे कलापया समर्शनकथंहे खः, अनुपद धर्म विपश्यनाकथं मखु। थथे सूक्ष्म जुया वनीगु थुजागु समापत्ति खः।

गथे पात्रय् इलेगु चिकंया उपमा खः, थथे लँय् च्चंगु लःया उपमाद्वारा नं थुगु अर्थयात प्रकाश यायेमा:। भीसं न्यना, लँय् वनाच्चम्ह स्थविरया न्ह्यःनें वनाच्चंबलय् श्रामणेरं भतिचा लः खना: “भन्ते, लः दु, लाकां त्वःता बिज्याहुं” धका: धाल। अनंलि स्थविरं “यदि, लः दुसा, म्वःल्हुइगु वस्त्र हिं, जि म्वःल्हुइ” धका: धायेवं “मदु, भन्ते” धका: धाल। अन, गथे लाकां प्याइगुकथं जक “लः दु” धयागु जुइ, म्वःल्हुइत “मदु” धयागु जुइ। थथे नं उगु बांलागु संज्ञाया ज्या यायेत असमर्थगुलिं नैवसंज्ञा खः, संस्कारया अवशेष सूक्ष्मगु भावं विद्यमान जूगु कारणं नासंज्ञा जुइ।

न केवल थुलिहे जक खः, मेमेगु नं उचितगु उपमाद्वारा थ्व अर्थ प्रकाश यायेमा:। प्राप्त याना: विहार याइ धयागु थ्व धयावयेधुनगु विधिकथंहे खः।

थ्व नैवसंज्ञानासंज्ञायतन कर्मस्थानय् विस्तृत खं खः।

पकिण्णककथा (प्रकीर्णकया खं)

२८८. असदृशम्ह नाथं (बुद्धं), आरुप्य गुगु प्यथी दु धयाबिज्यात।
उगुयात थथे सिइका: उगु, प्रकीर्णकया खं नं सिइकेमा:॥

२८९. आरुप्य समापत्ति धयागु -

आरम्भणयात अतिक्रमणं, थुपिं प्यंगू दयाच्चन।
थुमिगु अङ्गया अतिक्रमण, इच्छा याइमखु पण्डितपिं॥

थुपिं मध्यय् रूपनिमित्तया अतिक्रमणं न्हापांगु, आकाशया अतिक्रमणं निगूगु, आकाशय् प्रवर्तित विज्ञानया अतिक्रमणं स्वंगूगु। आकाशय् प्रवर्तित विज्ञानया चिलावनेगुया अतिक्रमणं प्यंगूगु याना सर्व प्रकारं आरम्भणया अतिक्रमणं थुपिं प्यंगू आरुप्य समापत्ति दयाच्चन धका सिइकेमा:। पण्डितपिं थुपिं अङ्गया अतिक्रमण इच्छा याइमखु। रूपावचर समापत्तिइथें थुमिके अङ्गया अतिक्रमण मदु। थुपिं फुकय् नं उपेक्षा, चित्तया एकाग्रता धका निगूहे ध्यानङ्गत दइ।

२९०. थथे जूसां नं -

भन् प्रणीतगु जुइ, लिपा लिपा थन।
उपमा अन सिइकेमा:, प्रासातल व वस्त्रया॥

गथेकि प्यतं जाःगु प्रासादया क्वय्या तल्लाय् दिव्य प्याख्, में, बजा, नस्वाः वःगु सुगन्ध, माला, भोजन, शयानासन, पुनेगु आदिकथं प्रणीतगु न्यागू कामभोग उपस्थित जुइ।

निगूगुलिइ उगु स्वया नं भन् प्रणीत जुइ। स्वंगूगुलिइ उगु स्वया नं भन् प्रणीत जुइ। प्यंगूगुलिइ फुक स्वया नं भन् प्रणीत जुइ। अन छुं नं इपिं प्यंगू नं प्रासादया क्वय् तल्लाहे जूसां, इपिं प्रासादया क्वय् तल्लाय् लाःगुलिं विशेषता मदु। न्यागू कामभोगया समृद्धिया विशेषताकथं क्वय्या क्वय्याकथं च्वय्या च्वय्याकथं भन् प्रणीत जुइ।

गथे छम्ह मिसां तबःगु, चिबःगु, सालुगु व भन् सालुगु कापःयात प्यबः, स्वबः, निबः व छबः याना हाकः व ब्याकथ बराबर जुइक चानातःगु जुइ। अन छुं नं इपिं वस्त्रत प्यंगूलिं हाकःकथं व ब्याकथं बराबरगु जूसां, इमिगु प्रमाणकथं विशेषता मदु। सुखस्पर्श, सालुसे च्वंगु व यक्व मूवंगुभावं जक न्हापा न्हापांगु स्वया लिपा लिपाया भन् प्रणीत जुइ, थथेहे छुं नं प्यंगू थुमिके उपेक्षा, चित्तया एकाग्रता धका थुपिं निगूहे अङ्गत दइ, अले भावना विशेष इमिगु अङ्गत प्रणीत व भन् प्रणीतगु भावं थन लिपा लिपाया भन् भन् प्रणीत जुइ धका सिइकेमाः।

ददज्ज। थथे छसिंकथं थुपिं प्रणीत व भन् प्रणीत जुइगु -

फोहरगु मण्डपय् छम्ह च्वाच्वन, वया आधारं मेम्ह।

मेम्ह पिने आधार मकासे, उम्हसिया आधारं मेम्ह॥

च्वाच्वन थुपिं प्यम्ह पुरुषपिं क्रमशः।

समानताकथं सिइकेमाः, प्यंगू समापत्तियात नं पण्डितपिंसं॥

अन थ्व अर्थ योजना खः - भीसं न्यना, फोहरगु थासय् छगू मण्डप दु, अले छम्ह पुरुष वयाः उगु फोहरयात घृणा याना उगु मण्डपय्य ल्हातं यःगाना यःखायेगु व यःखाना च्वनेगुथें अन दनाच्वन। अले मेम्ह वयाः उगु मण्डपय् यःगानाच्वम्ह पुरुषया आधारं च्वाच्वन। अले मेम्ह वयाः बिचायात “गुम्ह थ्व मण्डपय् यःगानाच्वम्ह खः, गुम्ह वया आधारं च्वाच्वम्ह खः, थुपिं निम्हं सुरक्षितकथं च्वाच्वपिं मखु। निश्चय नं थुमिगु मण्डप प्रपातय् कृतुंविनिइ, धाथें जि पिनेहे दनाच्वने।” व उम्हसिया आधार कयाच्वम्हसिया आधार मकासे पिनेहे आधार मकासे दनाच्वन। अले मेम्ह वयाः मण्डपय् यःगानाच्वम्ह व उम्हसिया आधार कयाच्वम्हसिया सुरक्षित मज्जुभावयात बिचाः यानाः पिने च्वाच्वम्ह बांलाक च्वाच्वन धका मतीतया उम्हसिया आधारं दनाच्वन। अन फोहरगु थासय् च्वंगु मण्डपथें कसिणं उलातःगु आकाशयात सिइकेमाः, फोहरगुलिइ घृणा जुया मण्डपय् यःगानाच्वम्ह पुरुषथें रूपनिमित्तय् घृणा जुया आकाशया आरम्भण याइगु आकाशानन्त्यायन, मण्डपय् यःगानाच्वम्ह पुरुषया आधारं च्वाच्वनेगुथें आकाशया आरम्भण याइगु आकाशानन्त्यायन कारणय् उत्पत्ति जुयाच्वंगु विज्ञानन्यायतन, इपिं निगू नं सुरक्षित मज्जुभावयात बिचाः यानाः आधार मकासे उगु मण्डपय् यःगानाच्वम्ह पिने च्वाच्वम्हथें आकाशानन्त्यायन आरम्भण मयासे उगुया अभावगु आरम्भण याइगु आकिञ्चन्यायतन, मण्डपय् यःगानाच्वम्ह व उम्हसिया आधार कयाच्वम्हसिया सुरक्षित मज्जु भावयात बिचाः यानाः पिने च्वाच्वम्ह बांलाक च्वाच्वन धका मतीतया उम्हसिया आधारं दनाच्वम्हथें विज्ञानया अभाव धका कयातःगु पिने थासय् स्थितगु आकिञ्चन्यायतन कारणय् उत्पत्ति जुयाच्वंगु नैवसंज्ञानासंज्ञायतनयात खंकेसिइकेमाः।

२९२. थथे प्रवर्तित जुयाच्वंगुयात -

आरम्भण यानाहे, मेगु अभावं उगुयात थ्व।

दोषयात खंसानं जुजुपिनिगु, जीवन हनीपिं मनूतथें॥

थुगु नैवसंज्ञानासंज्ञायतन “थ्व लिक्चंगु विज्ञानन्यायतन समापत्तिया वैरी खः” धकाः थथे खंगु दोषयात नं उगु आकिञ्चन्यायतन मेगु आरम्भणया अभावं आरम्भण याहे याइ। थथे छाय्? जुजुपिनिगु खंगु दोषयात नं गथे जीवन हनीपिं मनूत खः। गथेकि संयम मदुम्ह छाःगु काय, वाक् व मनया स्वभाव दुम्ह सुनानं फुक दिशाया नायो जुजुयात “थ्व छाःगु स्वभाव दुम्ह खः” धकाः थथे खंगु दोषयात नं मेथाय् जीविका हनेगु उपाय प्राप्त मजुया मनूत जीविका हनेगु कारण व

आधारं जुयाच्चनिइ, थथे उगु आकिञ्चन्यायतनया खंगु दोषयात नं मेगु आरम्मण मदुगुलिं थ्व नैवसंज्ञानासंज्ञायतनया आरम्मणहे आरम्मण याइ।

२९३. थथे यायेवं –

ताहाकःगु स्वाने गम्ह, गथे स्वानेया लप्पा खः।
 पर्वतया च्चकाय् गम्ह, गथे पर्वतया च्चकाय् खः॥
 गथे पहाडय् गम्ह, थःगुहे पुलिइ।
 आधार काइ, अथेहे ध्यानया आधारं प्रवर्तित जुइ॥

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्गय् समाधिभावनाया भागय् आरुप्यनिर्देश धयागु भिगूगु परिच्छेद क्वचाल।

११. समाधिनिर्देशो (समाधिनिर्देशया खं)

आहारेपटिकूलभावना (आहारय् प्रतिकूल भावना)

२९४. आः आरुप्यया अनन्तरय् छगू संज्ञा धका थथे प्रकाश यानातःगु आहारय् प्रतिकूल संज्ञाया भावना निर्देश छसिकथं थ्यन। अन आहरण याइ (हइ) धयागु आहार खः। उगु प्यथी दु – कबलीकार आहार, स्पर्शाहार, मनोसञ्चेतना आहार, विज्ञानाहार।

सुना थन छु आहरण याइ? कबलीकार आहार ओजष्टमक रूप हइ। स्पर्शाहार स्वंगू वेदना हइ। मनोसञ्चेतना आहार स्वंगू भवय् प्रतिसन्धियात हइ। विज्ञानाहार प्रतिसन्धिक्षणय् नामरूप हइ।

इपिं मध्यय् कबलीकार आहारय् इच्छाया (रस तृष्णाया) भय। स्पर्शाहारय् सत्तिकः वनीगु भय। मनोसञ्चेतना आहारय् उत्पत्तिया भय। विज्ञानाहारय् प्रतिसन्धिया भय। थथे इपिं भयं युक्तगुलिइ कबलीकार आहार पुत्रया लाया उमपाद्वारा स्पष्ट यायेमाः (क्यनेमाः)^{२८८}। स्पर्शाहार छ्यंगु मदुम्ह साया उमपाद्वारा^{२८९} मनोसञ्चेतना आहार मि गाः उपमाद्वारा^{२९०} विज्ञानाहार सछिगु भालाया उपमाद्वारा^{२९१} थुपिं प्यंगू आहार मध्यय् नयेगु, त्वःनेगु, न्हायेगु व सवाः कायेगु आदि प्रभेदगु कबलीकार आहारहे थुगु अर्थया आहार धयागु तात्पर्य खः। उगु आहारय् प्रतिकूलया आकार ग्रहण यायेगुकथं उत्पन्न जूगु संज्ञा आहारय् प्रतिकूल संज्ञा खः।

उगु आहारय् प्रतिकूल संज्ञायात भावना यायेगु इच्छाम्हं कर्मस्थान सयेका छगू शब्द नं त्वःमफिकूसे एकान्तगु थासय् वनाः याकःचा च्वनाः नयेगु, त्वःनेगु, न्हायेगु व सवाः कायेगु आदि प्रभेदगु कबलीकार आहारय् भिगू प्रकारं प्रतिकूल जूगु प्रत्यवेक्षण यायेमाः। गथेकि, वनेगुकथं, मालेगुकथं, परिभोग यायेगुकथं, आशयकथं, निधानकथं, परिपक्व मज्जुगुकथं, परिपक्व जूगुकथं, फलकथं, परिणामकथं, बांलाक इलेगुकथं।

२९५. अन वनेगुकथं धयागु थथे महानुभावगु बुद्ध शासनय् प्रव्रजितं चछियंकं बुद्धवचनयात पाठ यानाः, श्रमणधर्म यानाः, न्हापनं हे दनाः चैत्यया आगनया, बोधिवृक्षया आगनया व्रत पालन यानाः त्वःनेगु लः लिक् तयाः परिवेणय् बं पुनाः शरीरया ज्या यानाः आसनय् फयेतुनाः नीक्वः स्वीक्व तक कर्मस्थान मनन यानाः, दनाः पात्र चीवर ज्वनाः जनसम्बाधं रहितगु, एकान्त सुखगु, किचः व लखं सम्पन्नगु, शुद्धगु, सीतलगु, न्हाइपुसे च्वंगु भूमिभाग व तपोवनतयूत त्याग यानाः आर्य विवेक प्रीतियात मस्वःसे श्मशानपाखे स्वया वंम्ह ध्वंथे आहारया नितिं गांपाखे स्वया वनेमाः।

थथे वनेबलय् खातां वा कुर्सि क्वहाँ वसां निसैं तुतिइ छेंया धू, चक्काम्हुचिया दिसादि छ्यालबछ्याल जुयाच्चंगु लासाय् न्ह्यावनेमाःगु जुइ। अनंलि गुबलें गुबलें छुं, चिकंलापातयूगु दिसादिं दूषित जुगुलिं दुने कोठाय् स्वयानं भन् प्रतिकूल जूगुयात न्हाःने खंनीगु जुइ। अनंलि न्हाकां भंग व बखुंतयूगु दिसां किनाच्चंगुलिं च्वय्या तल्लाय् स्वयानं क्वय्या तल्लाय् भन् प्रतिकूल जुइ। अनंलि गुबलें गुबलें फसं पुइका हःगु पुलांगु घाँय् सिमा हलं, बिरामीपिं श्रामणेरपिनिगु दिसा पिसाब, खै, न्हि आदिं, वर्षाया इलय् लखं चुइकाहःगु नवःगु भ्यातनाः फोहरादिं फोहर जूगु कारणं क्वय्या तल्लाय् स्वयानं परिवेणय् भन् प्रतिकूल जुइ। परिवेणय् स्वयानं विहारया लैय् प्रतिकूल जूगु खंकेसिइकेमाः।

छसिकथं बोधिवृक्ष व चैत्यय् नं वन्दना यानाः भिक्षा वनेत बिचाः यायेगु थासय् दनाः दनाच्चम्हं मोतीया द्वंथे जाःगु चैत्ययात, म्हय्खाया पाया पुचःथे जाःगु मनोहर बोधिवृक्षयात देवविमान समान श्रीसम्पत्तिं युक्तगु शयनासनयात नं वास्ता मयाःसे थुजागु रमणीयगु प्रदेशयात लिउँने लाकाः आहारया कारणं वनेमाल धका वनाः गांया लैय् जुया कंया भ्नाः दुगु लैयात व लःया वेगं चुइकाः माथं मवंगु लैयात नं खंकेमाः।

अनंलि कैयात त्वःपुयातम्हंथें वस्त्रं पुनाः, घालय् चिइम्हंथें कायबन्धन चिनाः, कँलाय् त्वःपुयातम्हंथें चीवर पारुपन यानाः, वासया खप्पर पितहम्हंथें पात्र पितहयाः गांया धोखाया लिक् थ्यनेवं सीम्ह किसि, सीम्ह सल, सीम्ह सा, सीम्ह मे, सीम्ह मनु, सीम्ह सर्प व सीम्ह खिचा आदियात नं खंकेसिइकेमाः। न केवल सिइकेमाःगु जक खः, इमिगु गन्धं नं

^{२८८} (सं० नि० २.६३)

^{२८९} (सं० नि० २.६३)

^{२९०} (सं० नि० २.६३)

^{२९१} (सं० नि० २.६३)

न्हास्य दुहाँवनाः कष्ट वियाच्चंगुयात नं सहयायेमाः। अनंलि गांया ध्वाखाय् दनाः हारापिं किसि सल आदिया बाधायात मदयुकेत गांया लँय् स्वयेमाः।

थथे थ्व लासा आदि अनेक प्रकारया सीम्ह तक प्रतिकूलगु आहारया कारणं न्हुइमाल, खनेमाल, नतुने माल। अहो, धार्थे, आहार धयागु प्रतिकूलगु खः, थथे वनेगुकथं प्रतिकूल जूगु प्रत्यवेक्षण यायेमाः।

२९६. गुकथं मालेगुकथं खः? थथे वनेगुया प्रतिकूलयात सह याना सङ्घाटिं न्यया गामय् दुहाँवन्ह कृपणथे कपाल (खप्पर) ल्हातय् तया गांया चिकागु लँय् छेँखापतिं जुइमाः।

गन वर्षाकालय् तुतिं न्हुन्हुगु थासय् पिलाक्वया लापाँय् तक नं भ्यातनालय् तुति दुहाँवनी, छपा ल्हातं पात्र ज्वनेमाःगु जुइ, छपा ल्हातं चीवर ल्हने मालिइ। गृष्मकालय् फय्या वेगं पुइकाहःगु धू, हःया धूफादंगु धूलं म्हछम्हं गायेका जुइमालिइ। उगुं थुगुं छेँया लुखाय् थंका न्या सिलाच्चंगु, ला सिलाच्चंगु, जाकि सिलाच्चंगु, खे, न्हि, खिचाखि, फाया खि आदि ल्वाकः ज्यागु लँय् दायच्चंगु, वचुपिं भुजितय्सं भुनाच्चंगु साःगात व फोहरगु लः मुनाच्चंगु थाय्त खनिइगु व पला तया वनेमाःगु नं जुइ। गनं इपिं भुजित ब्या वयाः सङ्घाटिइ, पात्रय् व छ्यनय् नं सुप्यु वनिइ।

छेँ दुहाँ वंसानं गुलिसिनं बिइ, गुलिसिनं बिइमखु। ब्यूसां नं गुलिसिनं म्हिगः थुयातःगु भोजन, पुलांगु नये त्वनेगु वस्तु, धोगीगु केँ सुप आदि बिइ। गुलिसिनं मब्यूसे “भन्ते, मेथाय् बिज्याहुँ” धकाः धाइ, गुलिसिनं मखंगुथेँ सुंक च्वाचाच्चनिइ, गुलिसिनं मेथाय् हुँ धका ख्वाः ज्याइ, गुलिसिनं “हे, खान्तां, हुँ” धका आदि छाःगु वचन ल्हाइ। थथे कृपणथेँ गामय् भिक्षाटन वनाः पिहाँ वयेमाः।

थथे थ्व गामय् दुहाँवने बलय्निसेँ पिहाँवये बलय् तक भ्यातनाः आदि प्रतिकूलगु आहारया कारणं पला तयेमाःगु, खनेमाःगु व सहयायेमाःगु जुइ। अहो, धार्थे प्रतिकूलगु आहार धयागु थथे मालेगुकथं प्रतिकूल जूगु प्रत्यवेक्षण यायेमाः।

२९७. गुकथं परिभोग यायेगुकथं खः? थथे आहार मालेगु जक पिने गामय् अनुकूलगु थासय् सुखपूर्वक फयेतुनाः गुबले तक्क अन ल्हा दुतछ्वइ मखु, उबले तक्क उजाम्ह गौरवणीयम्ह भिक्षुयात वा लज्यालुम्ह मनूयात खनाः निमन्त्रणा नं यायेफु। नयेगु इच्छां थन ल्हा दुतछ्वयेमात्रंहे “ग्रहण याना बिज्याहुँ” धकाः धायेवं लज्यालुम्ह जुइ। ल्हा दुतछ्वया न्हायाच्चनेबलय् न्यापतिंचां बावयाच्चंगु चःति गंगु व छाःगु भोजन नं मांबुइका क्यातुका बिइ।

अले उगु न्हायेमात्रंहे तज्यागुयात पे यानाः म्हुतुइ तयातःगुयात क्वय्या वां उगःया ज्या सिद्ध याइ, च्यय्या वां लुसिया ज्या सिद्ध याइ, म्येँ ल्हाया (चतंया) ज्या सिद्ध याइ। उगु अन खिचायात नकेगु थलय् च्वं खिचाया नसाथेँ वाया लुसिं ल्हुया (दाया) म्येय् चाचाहुइका म्येया च्वाकाय् सालुगु यचुगु ईलं बुलिइ, बिचं निसेँ ख्वातुगु ईलं बुलिइ, वां न्हाये मफुगु थासय् वाखिं बुलिइ। वं थथे नच्चुक न्हायेधुंकूगु उगु क्षणय्हे वर्ण, गन्ध, बनावटया विशेषता मदुगु खिचायात नकेगु थलय् च्वंगु खिचाया नसाथेँ तसकं घृणितगु भावय् थ्यनिइ। थथे जूसां नं मिखाया न्हाये थासं पुलावंगु कारणं घुतुकःछ्वइ धयागु थथे परिभोग यायेगुकथं प्रतिकूल जूगु प्रत्यवेक्षण यायेमाः।

२९८. गुकथं आशयकथं खः? थथे परिभोग यायेधुंकूगु थ्व दुने दुहाँवनाः यद्यपि बुद्ध, प्रत्येकबुद्ध, चक्रवर्ती जुजुया नं पित्त, खे, न्हि व हिया आशय प्यंगू मध्यय् छगू आशयहे जुइ। मन्द पुण्यपिनि जक प्यंगू आशय जुइ। उकिं गुम्हसिया पित्तया आशय अधिक जुइ, उम्हसिया ख्वातुगु कस्ति चिकलं बुलातःगुथेँ तसकं घृणा जुइ। गुम्हसिया खेया आशय अधिक जुइ, उम्हसिया नागबलया हःया तिं बुलातःगुथेँ। गुम्हसिया न्हिया आशय अधिक जुइ, उम्हसिया ध्वगीगु धौलं इलातःगुथेँ। गुम्हसिया हिया आशय अधिक जुइ, उम्हसिया रङ्गं इलातःगुथेँ तसकं घृणा जुइ धका थथे आशयकथं प्रतिकूल जूगु प्रत्यवेक्षण यायेमाः।

२९९. गुकथं निधानकथं खः? उगु थुपिं प्यंगू आशयय् मध्यय् छुं छगू आशयं बुलाः दुने प्वाथय् दुहाँ वनाः न सुवर्णया थलय् न मणि लुँया थलय् निधान यायेगुथेँ जुइ।

यदि भिदं तक नयाच्चन धाःसा भिदं सिलामतःगु चर्पिथेँ जाःगु थाय् जुयाच्चनी। यदि नीदं, स्वीदं, पीदं, न्येदं, ख्वीदं, न्हेदं, चयेदं, ग्वीदं व यदि सछिदं तक नयाच्चन धाःसा। सछि दं सिलामतःगु चर्पिथेँ जाःगु थाय् जुयाच्चनी धका थथे निधानकथं प्रतिकूल जूगु प्रत्यवेक्षण यायेमाः।

३००. गुकथं परिपक्व मज्जुकथं खः? उगु थ्व आहार थुजागु थासय् निधान याना गुबले तक्क पचे (परिपक्व) जुइमखु, उबले तक उगुहे गथे धयावयागु आकारय् तसकं नवःगु गन्ध ल्वाकः ज्यागु थीथी प्रकारया सी नवयाच्चंगु फय् सनाच्चंगु अति दुगन्धित व घृणितगु थासय् (प्रदेशय्) गथेकि तान्चःगु दिनय् अचानकं तसकं वा वइबलय् चण्डालतय्गु गांया धोखाय् च्वंगु गालय् कुतुं वनाच्चंगु घाँय्, हः, कचामचात, सर्प, खिचा व मनू सीपिं आदि सूर्धोया तापं पुनाः

फिज व प्वःप्वःचा दायावयाच्वनी, थथेहे उखुन्हया दिनय्, म्हिगः, अनंलि न्हापाया दिनय् नं नयातयागु फुकनापं मिलेजुयाः खैलं भुना शरीरया अग्नि तापं मनातःगु, मनाः उत्पन्न जुयाच्वंगु प्वःप्वःचात तसकं घृणितगु भावय् लिक थ्यनाच्वनी धका थथे परिपक्व मजूगुकथं प्रतिकूल जूगु प्रत्यवेक्षण यायेमाः।

३०१. गुकथं परिपक्व जूगुकथं खः? उगु दायाच्वंगु शरीरया अग्निं परिपक्व समानगु लुँवहः आदि धातुत थें लुँवहः आदिया भावय् लिक थ्यनीमखु। फिज व प्वःप्वःचात पिहाँवया क्यातुक न्हाया कुलिइ तयातःगु म्हासुगु चार्थें पक्वाशयय् दिसाया भावय् लिक थ्यंकाः, पिसाबया भावय् लिक थ्यंकाः मुत्राशयय् जायेकिइ धका थथे परिपक्व जूगुकथं प्रतिकूल जूगु प्रत्यवेक्षण यायेमाः।

३०२. गुकथं फलकथं खः? बांलाक पचेजूगु थ्व सँ, चिमिसँ, लुसि व वा आदि थीथी ध्वगीगु उत्पन्न याइ, बांलाक पचेमजूगु छ्यंगुलि च्या थाइगु, कै, कुष्टरोग, महारोग, म्ह गनिगु ल्वय् व क्षयरोग आदि सलंसः ल्वयत उत्पन्न जुइ, थ्व वया फल धका थथे फलकथं प्रतिकूल जूगु प्रत्यवेक्षण यायेमाः।

३०३. गुकथं परिणामकथं खः? नयेबलय् थ्व छगू द्वारं दुहाँ वनाः पिहाँ वइबलय् मिखां पिचः, न्हायपनं पुई आदि प्रकारं थीथी द्वारं पिहाँ वइ। थ्व नयेबलय् धाःसा सकलें परिवारपिं नापं नइ। पिहाँ वइबलय् दिसा पिसाब आदिया भावय् थ्यंका याकचा जक च्वना पिकाइ। न्हापांगु दिनय् उगु परिभोग याना लय्लय्ताइ, गद्गदे जुइ व प्रीतिसौमनस्य उत्पन्न जुइ। कन्हेखुन्हु दिनय् पिहाँ वइबलय् न्हाय् प्वाःतिइ, खा कय्कुंकिइ, घृणा याइ, चुप जुइ। न्हापांगु दिनय् उगुलि प्यपुनाः लोभ चायाः लालचित जुया मुछित जुया नया कन्हेखुन्हु दिनय् छचा जक च्वना प्यमपुंसे, दुःखित जुया, मछाला घृणा याना पितछ्वइ। उकिं पुलांपिसं धयाबिज्यात -

“नयेगु, त्वनेगु, खाद्यवस्तु व भोजन तसकं ल्वःगु।
छगू द्वारं दुहाँवनाः, गुंगू द्वारं पिहाँवइ॥
“न्येगु, त्वनेगु, खाद्यवस्तु व भोजन तसकं ल्वःगु।
नइ सकल परिवारपिंनापं, पितछ्वयेबलय् सुपिइ॥
“न्येगु, त्वनेगु, खाद्यवस्तु व भोजन तसकं ल्वःगु।
नइ लय्तातां, पितछ्वयेबलय् घचाइ॥
“न्येगु, त्वनेगु, खाद्यवस्तु व भोजन तसकं ल्वःगु।
छचा च्वना, फुकक ध्वगिइ॥”

थथे परिणामकथं प्रतिकूल जूगु प्रत्यवेक्षण यायेमाः।

३०४. गुकथं बांलाक इलेगुकथं खः? परिभोग यायेबलय् नं थ्व ल्हा, म्हतुसि, म्ये व थक्वय् किइ (बुलिइ)। इपिं उगुलिं क्यूगुलिं प्रतिकूल जुइ, गुगु सिलाछ्वःसांनं वास्ना मवय्केत हानंहानं सिलेमाःगु जुइ। नयेबलय् नं गथेकि जा थुइबलय् जासिइ मँ, खरानी नच्चुगु चा आदि जासिया सि तक इलिइ, थथेहे फुक शरीरय् न्यना वनाच्वंगु शरीरया अग्निद्वारा थहाँवःगु फिजं बुकाः जा ताना नयेबलय् वाय् वाखिकथं किइ। म्ये व थक्वय् नं ई व खैलं किइ, मिखा, न्हायपं, क्वय्या मार्ग आदिइ नं पिचः, न्हायपं पुई, न्हि, पिसाब व दिसा आदिं किइ। गुगुलिं किनाच्वंगुलिं थुपिं द्वारत न्हिथं सिलाछ्वःसांनं शुद्ध जुइमखु, मनोरम नं जुइमखु। थुपिं छक्व सिलेधुंका नं हानं लखं ल्हा सिलेमालिइ। छक्व सिला निक्वः स्वक्वः सौ, चां व गन्धचूर्ण स्यूसांनं प्रतिकूलता तनावनीमखु धका थथे बांलाक इलेगुकथं प्रतिकूल जूगु प्रत्यवेक्षण यायेमाः।

३०५. वया थथे भिगू प्रकारं प्रतिकूलतायात विचाः यायेवं तर्क वितर्क यात धाःसा वया प्रतिकूलाकारकथं कबलीकार आहार प्रकट जुइ। वं उगु निमित्त हानंहानं आसेवन याइ, वृद्धि याइ बारम्बार अभ्यास याइ। वया थथे यायेवं नीवरणत क्वसिना वनिइ। कबलीकार आहारया स्वभावधर्म गम्भीर जूगुलिं अर्पणा मेमेगुलिइ मथ्यंसे उपचार समाधिं चित्त समाधिस्थ जुइ। प्रतिकूलाकार ग्रहण यायेगुकथं थन संज्ञा प्रकट जुइ। उकिं थ्व कर्मस्थान आहारय् प्रतिकूल संज्ञा धका गणना याइ।

थुगु आहारय् प्रतिकूल संज्ञायात कुतःयाम्ह भिक्षुया रसतृष्णाय् चित्त लिज्यां वनिइ, लिसालिइ, अखतं तुलिइ। वं, मरुभूमि पार याइम्हं थः सीम्ह काय्या लार्थें आहार तृष्णा रहित जुया केवल दुःखं पार जुइया नितिं नइ। अले वया

अःपुकहे कबलीकार आहारयात बांलाक सिइवं पञ्चकामगुणया रागयात बांलाक सिइ। वं पञ्चकामगुणयात बांलाक सिइवं रूपस्कन्धयात बांलाक सिइ। अपरिपक्वादि प्रतिकूलया भावकथं वया कायगतास्मृति भावना नं परिपूर्ण जुया वनिइ, अशुभसंज्ञाया अनुलोम प्रतिपदा आचरण याम्ह जुइ। थुगु प्रतिपदाया आधारं थ्वहे जन्मय् अमृतया अन्ततक थ्यके मफूसां सुगति परायण जुइ।

थ्व आहारय् प्रतिकूल संज्ञा भवानाया विस्तृत खं खः।

चतुर्धातुववस्थानभावना (प्यंगू धातुया व्यवस्थान भावना)

३०६. आः आहारय् प्रतिकूल संज्ञाया लिपा ‘छगू व्यवस्थान’ धका थथे उद्देश्य यानातःगु प्यंगू धातुया व्यवस्थापन भावना निर्देश छसिकथं थ्यन। अन व्यवस्थान धयागु स्वभावया उपलक्षणकथं निश्चय यानातःगु खः, प्यंगू धातुतय्गु व्यवस्थान प्यंगू धातुया व्यवस्थापन खः। धातुमनसिकार, धातुकर्मस्थान व प्यंगू धातुया व्यवस्थापन धयागु अर्थकथं छगूहे खः। उगु थ्व निथीकथं वयाच्वंगु दु – संक्षिप्तं व विस्तृतं। संक्षिप्तं महास्मृतिप्रस्थान सूत्रय् वयाच्वंगु दु। विस्तृतं महाहत्थिमदूपमय्, राहुलोवादय् व धातुविभङ्गय् खः। उगु –

“भिक्षुपिं, गथेकि दक्षम्ह सा स्याइम्ह वा सा स्याइम्हसिया शिष्यं सा स्याना तःकागु प्यका लँय् अलग अलग विभाजन याना फय्तुनाच्वंम्ह जुइ, थथेहे खः, भिक्षुपिं, भिक्षु थुगुहे काययात यथास्थित, यथाप्रणिहितगु धातुकथं प्रत्यवेक्षण याइ, दु थुगु शरीरय् पृथ्वीधातु जलधातु तेजोधातु व वायोधातु” धका –

थथे तीक्ष्ण प्रज्ञा दुम्ह धातुकर्मस्थान याइम्हसिया कथं महास्मृतिप्रस्थान सूत्रय्^{२९२} संक्षिप्तं वयाच्वंगु दु।

उगुया अर्थ खः – गथे दक्षम्ह सा स्याइम्ह वा वयात हे ज्याला विया लहिनातम्ह शिष्यं सा स्याना टुक्रा टुक्रा याना प्यंगू दिशां वःगु महामार्गया दथुइ लाःगु थाय्या प्यका लँय् भाग भाग यानाः फय्तुनाच्वंम्ह जुइ, थथेहे भिक्षु प्यंगू इर्यापथमध्यय् छुं गुगुं आकारकथं स्थिर जुइगुलिं थयास्थितगु खः। थयास्थित जूगुलिंहे यथाप्रणिहितगु काययात थुगु शरीरय् पृथ्वीधातु ... वायोधातु दु धका थथे धातुकथं प्रत्यवेक्षण याइ।

थ्व छु धाःगु जुइ? गथे सा स्याइम्हसिया सा पालन याना तःसां नं, स्यायेत हसां नं, हयाः अन चिनाः तया तसां नं, स्यासां नं, स्याना सीम्ह खंसां नं उबलय्हे सा धयागु संज्ञा (नां, भाव) लोप जुइमखु, गुबले तक्क वयात टुक्रा याना (पाला) अलग अलग विभाजन याइमखु। विभाजन याना फयेतुइबलय् जक सा धयागु संज्ञा (नां) लोप जुइ, ला धयागु संज्ञा जुइ। वयात थथे जुइमखु “जिं सा मियाच्वना, थुमिसं सा यंकाच्वन।” अले वया “जिं ला मियाच्वना, थुमिसं नं ला यंकाच्वन” धयागुहे जुइ, थथेहे थुम्ह भिक्षुया नं न्हापा बालपृथग्जनया इलय् गृहस्थी जूसां नं, प्रव्रजित जूसां नं उबलय्हे सत्त्व, पुरुष वा व्यक्ति धयागु संज्ञा लोप जुइमखु, गुबले तक्क थुगुहे काययात यथास्थित, यथाप्रणिहितगु घनभावयात छुटे यायेगु यानाः धातुकथं प्रत्यवेक्षण याइमखु। धातुकथं विचाः यायेवं जक सत्त्वसंज्ञा लोप जुइ, धातुकथंहे चित्त स्थित जुइ। उकिं धयाविज्यात – भगवान् बुद्ध “भिक्षुपिं, गथेकि दक्षम्ह सा स्याइम्ह वा ... फय्तुनाच्वंम्ह जुइ, थथेहे खः, भिक्षुपिं, भिक्षु ... वायोधातु खः।”

३०७. महाहत्थिमदूपमय्^{२९३} जक – “गुगु आवुस, दुनेच्वंगु (आध्यात्मिक) पृथ्वीधातु खः? गुगु आध्यात्म प्रत्यय याना (ग्वहालिं) छाःगु (खरखरमिंगु), कडागु (क्वाचुगु) कर्मज रूप उत्पन्न याइगु खः। गथेकि, सँ चिमिसँ ... प्वाः, दिसा, गुगु मेगु नं छुं नं आध्यात्म प्रत्यय याना छाःगु कडागु कर्मज रूप खः, थ्वयात धाइ, आवुसो, दुनेच्वंगु पृथ्वीधातु” धकाः व, “गुगु आवुस, दुनेच्वंगु जलधातु खः? गुगु आध्यात्म प्रत्यय याना आपो आपोलय्च्वंगु (लः लःया) कर्मज रूप उत्पन्न याइगु खः। गथेकि, पित्त ... पिसाब, गुगु मेगु नं छुं नं आध्यात्म प्रत्यय याना आपो आपोलय्च्वंगु कर्मज रूप खः, थ्वयात धाइ, आवुसो, दुनेच्वंगु जलधातु” धकाः व, “गुगु आवुस, दुनेच्वंगु तेजोधातु खः? गुगु आध्यात्म प्रत्यय याना तेजो तेजोलय्च्वंगु (अग्नि अग्निमय) कर्मज रूप उत्पन्न याइगु खः। गथेकि, गुगुलिं सन्ताप याइ, गुगुलिं जीर्ण याइ, गुगुलिं च्याकिइ, गुगुलिं नयातयागु, त्वःनातयागु, न्हायातयागु, सवाकयातयागु बांलाक पचेयाइ, गुगु मेगु नं छुं नं आध्यात्म प्रत्यय याना तेजो तेजोलय्च्वंगु कर्मज रूप खः, थ्वयात धाइ, आवुसो, दुनेच्वंगु तेजोधातु” धकाः अ, “गुगु

^{२९२} (दी० नि० २.३७८)

^{२९३} (म० नि० १.३०० आदयो)

आवुस, दुनेच्वंगु वायोधातु? गुगु आध्यात्म प्रत्यय याना वायु वायुल्यच्वंगु कर्मज रूप उत्पन्न याइगु खः। गथेकि, च्वं वनीगु फय्, क्वं वनीगु फय्, प्वाथय् दुनेच्वंगु फय्, भाग भागय् च्वंगु फय्, अङ्गप्रत्यङ्गय् च्वंगु फय् दुहाँ वइगु सासः, पिहाँ वनिगु सासः थथे गुगु मेगु नं छुं नं आध्यात्म प्रत्यय याना वायु वायुल्यच्वंगु कर्मज रूप खः, थ्वयात धाइ, आवुस, दुनेच्वंगु वायोधातु” धकाः नं -

थथे उलि तीक्ष्ण प्रज्ञा मदुम्हसिया धातुकर्मस्थान याइम्हसियाकथं विस्तृतं वयाच्वंगु खः। गथे थन खः, थथे राहुलोवाद व धातुविभङ्गय् नं खः।

अन थ्व स्पष्ट मज्जुगु शब्दया वर्णन खः, आध्यात्म प्रत्यय याना धयागु थ्व न्हापांगु निगू नं थःगु अभिप्राय खः। थःगु धयागु थःके उत्पन्न जूगु, थःगु आध्यात्म सन्तानय् च्वंगु धयागु अर्थ खः। उगु थ्व गथे लोकय् मिसापिनिगु त्वापु(खँ)यात अधिस्त्री धकाः धाइ, थथे थःके प्रवर्तित जुइगु कारणं आध्यात्म धाइ, थःगु कारणं प्रवर्तित जुइगु कारणं प्रत्यात्म धका नं धाइ। छाःगु धयागु ठोसगु खः। कडागु धयागु रूखागु खः। अन न्हापांगु लक्षण शब्द खः, निगूगु आकार शब्द खः, छाःगु लक्षणगुहे पृथ्वीधातु खः, उगु कडागु आकार जुइ, उकिं क्वाचुगु (कडागु) धका धाइ। कर्मज उत्पन्न जुगु रूप धयागु क्वातुक ग्रहण यानातःगु खः, जि जिगु धका थथे क्वातुक ग्रहण यानातःगु खः, ग्रहण यानातःगु व परामृष्ट धयागु अर्थ खः। गथेकि धयागु निपात खः। उगुया व गुगु खः धयागु अर्थ खः। अनलि उगुयात क्यनाः “सँ चिमिसँ” धका आदि धाल। थन व न्हापु तयाः नीगू आकारं पृथ्वीधातु निर्देश यानातःगु धका सिइकेमाः। गुगु मेगु नं छुं नं धयागु ल्येदुगु मध्यय् खंगू भागय् पृथ्वीधातु संग्रहीत जुइ।

बा वनीगुकथं उगु उगु थासय् फइले जुइ धयागु आपो (जल) खः। कर्मादिकथं उत्पन्न जुइगुलिं थीथी प्रकारया लखय् वनीगुलिं लखय् च्वंगु खः। उगु छु खः? जलधातुया चिनातयेगु लक्षण खः।

क्वाकिगुकथं तेजो (अग्नि) खः, धयातःगु अनुसारहे अग्निइ च्वंगुलिं तेजोल्य च्वंगु खः। उगु छु खः? क्वाकिगु लक्षण खः। गुगुलिं धयागु गुगु तेजोधातुइ च्वंगु कृपित जुइवं थ्व म्ह क्वानावइ, छन्हु जक ज्वर वयेवं गर्मी जुइ। गुगुलिं जीर्ण याइ धयागु गुगुलिं थ्व म्ह जीर्ण जुइ, इन्द्रियया विकलता, बलया क्षय, छ्यंगु हय् हय् कुनिगुभावय् थ्यनिइ। गुगुलिं परिडहन याइ धयागु गुगु कृपित जुइवं थ्व म्ह डाह (जलन) जुइ। उम्ह व्यक्ति “जित डाह जुल, जित डाह जुल” धकाः ख्वया सखिक्व सिलातःगु घ्यः, गोशीर्ष चन्दन आदि बुला व ताडपंखाया फसं गालेगु इच्छा याइ। गुगुलिं नयातयागु, त्वःनातयागु, न्हायातयागु, सवाकयातयागु बांलाक पचे जुइ धयागु गुम्हसिनं उगु नयातयागु जा आदि, त्वःनातायागु वस्तुत, न्हायातयागु मरि खाद्यपदार्थत, सवाकयातयागु पाके जूगु अँ, कस्ति व फलयाति आदि बांलाक पचे जुइ, रस आदिया भावं न्यना वनिइ धयागु अर्थ खः। थन न्हापांगु खंगू तेजोधातुं उत्पन्न जुइगु खः। लिपायागु कर्म उत्पन्न जुइगुहे खः।

फय् वइगुकथं (वहन जुइगुलिं) फय् धाइ, धयातःगु अनुसारहे फसय् च्वंगुलिं फसय्च्वंगु धाइ। उगु छु खः? जायेका बिइगु लक्षण खः। च्वं वनीगु फय् धयागु थःकाः तयेगु हिकु वइगु आदि च्वय् थहाँ वइगु फय् धाइ। क्वं वनीगु फय् धयागु दिशा पिशाव आदि पित हइगु क्वय् क्वां वनीगु फय् धाइ। प्वाथय् दुनेच्वंगु फय् धयागु तःपुगु आतापतिया पिनेच्वंगु फय्। भाग भागय् च्वंगु फय् धयागु तःपुगु आतापतिया दुनेच्वंगु फय्। अङ्गप्रत्यङ्गय् च्वंगु फय् धयागु हिनूया जाल अनुसार फुक्क शरीरय् अङ्गप्रत्यङ्गय्के दुहाँवना चकंकेगु व कयेकुंकेगु उत्पन्न यानाबिइगु फय्। आश्वास धयागु न्हासं दुने दुहाँवनीगु फय्। प्रश्वास धयागु न्हासं पिने पिहाँवनीगु फय्। थन न्हापांगु न्यागू प्यंगूद्वारा (कर्म, चित्त, ऋतु, आहारं) उत्पन्न जुइगु खः। आश्वास प्रश्वास चित्तं उत्पन्न जुइगुहे खः। फुकथाय् गुगु मेगु नं छुं नं धयागु थुगु शब्दं ल्येदुगु भागतय्के जलधातु आदि संग्रहीत जुइ।

थथे नीगू आकारं पृथ्वीधातु, भिनिगू जलधातु, प्यंगू तेजोधातु, खूगू वायोधातु व पीनिगू आकारं प्यंगू धातुत विस्तृत यानातःगु जुल, थन थ्व न्हापां पालिया वर्णन खः।

३०८. भावना विधिइ थन तीक्ष्ण प्रज्ञा दुम्ह भिक्षुया सँ पृथ्वीधातु, चिमिसँ पृथ्वीधातु धका थथे विस्तृतं धातु परिग्रहण यायेगु प्रपञ्चकथं प्रकट जुइ। गुगु कडागु लक्षण खः, थ्व पृथ्वीधातु धाइ। गुगु चिनातयेगु लक्षण खः, थ्व जलधातु धाइ। गुगु पचे याइगु लक्षण खः, थ्व तेजोधातु धाइ। गुगु जायेका बिइगु लक्षण खः, थ्व वायोधातु खः धका थथे बिचाः यायेवं वया कर्मस्थान प्रकट जुइ।

उलि तीक्ष्ण प्रज्ञा मदुम्हसिया जक थथे विचाः यायेवं अन्धकार अस्पष्ट (अप्रकट) जुइ। न्हावया नियमकथं विस्तृतं मनसिकार यायेवं प्रकट जुइ।

गथे? गथे निम्ह भिक्षुपिं तन्ति (पालि) पाठ यानाच्चपिं मध्यय् तीक्ष्ण प्रज्ञा दुम्ह भिक्षु छक्वः वा निक्वः पेय्यालमुखयात विस्तृत याना अनंलिपा च्वः व च्वः निखें पाठ याना वनिइ। अन उलि तीक्ष्ण प्रज्ञा मदुम्हं थथे धाइगु जुइ “थ्व छु पाठ धयागु खः, म्हुतुसि जक नं थिइके यायेत मबिल, थथे पाठ याना गुबले तन्ति प्रगुण जुइगु खः?”

वं वःवःगु पेय्यालमुखयात विस्तृत यानाहे पाठ यायेगु याइ। उगु कारणं मेम्हं थथे धाल – “थ्व छु पाठ धयागु खः, अन्त्यय् थ्यंके बिइमखु, थथे पाठ यायेवं गुबले तन्ति अन्त्यय् थ्यनिइ।” थथेहे तीक्ष्ण प्रज्ञा दुम्ह सँ आदिकथं विस्तृतं धातु परिग्रहण यायेगु प्रपञ्चकथं प्रकट जुइ। गुगु कडागु लक्षण खः, थ्व पृथ्वीधातु धका आदि नियमविधिकथं संक्षिप्तं विचाः यायेवं कर्मस्थान प्रकट जुइ। मेम्हसिया अथेहे बिचाः यायेवं अन्धकार अस्पष्ट (अप्रकट) जुइ। सँ आदिकथं विस्तृतं मनसिकार यायेवं प्रकट जुइ।

उकिं थुगु कर्मस्थान भावना यायेगु इच्छाम्ह तीक्ष्ण प्रज्ञा दुम्हं न्हापां एकान्तगु थासय् वनाः याकःचा च्वनाः फुकं थःगु रूपकाययात आवर्जन याना गुगु थुगु शरीरय् छाःगु स्वभावगु व कडागु स्वभावगु खः, थ्व पृथ्वीधातु धाइ। गुगु चिनातइगु स्वभावगु व न्हाइगु स्वभावगु खः, थ्व जलधातु धाइ। गुगु पचेयाइगु स्वभावगु व क्वाःगु स्वभावगु खः, थ्व तेजोधातु धाइ। गुगु जायेकाबिइगु स्वभावगु व फइले जुइगु स्वभावगु खः, थ्व वायोधातु धाइ धका थथे संक्षिप्तं धातुत परिग्रहण यानाः हानंहानं पृथ्वीधातु जलधातु धका धातुमात्र जककथं, निःसत्त्वकथं व निर्जीवकथं आवर्जन यायेमाः, विचाः यायेमाः व प्रत्यवेक्षण यायेमाः।

थथे वया कृतः याःसां नं याकनंहे धातुया प्रभेदयात क्यनीगु प्रज्ञां परिगृहीत स्वभावधर्मया आरम्भण जुइगु कारणं अर्पणा प्राप्त मजूसां उपचार मात्रगु समाधि उत्पन्न जुइ।

अथवा गुगु थुपिं प्यंगू महाभूततयूगु निःसत्त्वभाव क्यनेया नितिं धर्मसेनापतिं “क्वेंया कारणं, सँय्प्यायूया कारणं, लाया कारणं, छ्यंगुया कारणं चाहइकातःगु आकाशयात हे रूप धका ल्याखाइ (काइ)”^{२९४} धकाः प्यंगू भागत धयातल। इपिं मध्यय् उगु उगु अन्तर यानातःगुलिं ज्ञानया ल्हातं अलग अलग याना गुगु थुपिं मध्यय् छाःगु स्वभावगु व कडागु स्वभावगु खः, थ्व पृथ्वीधातु खः धका न्हापा धयावयागु विधिकथंहे धातुत परिग्रहण यानाः हानंहानं पृथ्वीधातु जलधातु धका धातुमात्र जककथं निःसत्त्वकथं निर्जीवकथं आवर्जन यायेमाः बिचाः यायेमाः प्रत्यवेक्षण यायेमाः। वया थथे कृतः याःसां नं याकनं हे धातुया प्रभेदयात क्यनीगु प्रज्ञां परिगृहीत स्वभावधर्मया आरम्भण जुइगु कारणं अर्पणा प्राप्त मजूसां उपचार मात्रगु समाधि उत्पन्न जुइ। थ्व संक्षिप्तं वयाचंगु प्यंगू धातुव्यवस्थानय् भावना विधि खः।

३०९. विस्तृतं वयाचंगुलिइ जक थथे सिइकेमाः। थ्व कर्मस्थान भावना यायेगु इच्छाम्ह उलि अप्वः तीक्ष्ण प्रज्ञा मदुम्ह योगीं आचार्ययाथाय् पीनिगू आकारं विस्तृतं धातुत सयेकाः धया वयागुकथं शयनासनय् च्वनाः फुक ज्या यायेधुंका एकान्तगु थासय् वनाः, याकःचा च्वनाः ससम्भारया संक्षिप्तकथं, ससम्भारया विभाजनकथं, स्वलक्षणया संक्षिप्तकथं, स्वलक्षणया विभाजनकथं याना थथे प्यंगू आकारं कर्मस्थान भाविता यायेमाः।

अन गुकथं ससम्भारया संक्षिप्तकथं वृद्धि याइ? थन भिक्षुं नीगू भागय् छाःगु आकारगु पृथ्वीधातु धका व्यवस्थान याइ। भिंनिगू भागय् ति (भोल) जुयाचंगु लः धका धका कयातःगु चिइगु आकारगु जलधातु धका व्यवस्थान याइ। प्यंगू भागय् पचेयाइगु अनियात तेजोधातु धका व्यवस्थान याइ। खुगू भागय् जायेका बिइगु आकारगु वायोधातु धका व्यवस्थान याइ। वया थथे व्यवस्थापन यायेवंहे धातुत प्रकट जुइ। इपिं हानंहानं आवर्जन (बिचाः) यानाः, विचाः यायेवं धयातःगु अनुसारंहे उपचार समाधि उत्पन्न जुइ।

३१०. गुम्हसिया थथे भाविता यायेवं कर्मस्थान सिद्ध जुइमखु, उम्हसिनं ससम्भारया विभाजनकथं भाविता यायेमाः। गथे? उकथं जुइबलय् भिक्षुं गुगु उगु कायगतास्मृति कर्मस्थान निर्देशय् न्हय्थी ग्रहण यायेगु कुशलता (दक्षता) व भिथी मनसिकार कुशलता धाःगु खः। स्वीनिगू शरीरया भागय् न्हापां उपिं फुक्कयात परिहानि मजुइक छ्यंगु आदि न्यागूयात अनुलोम व प्रतिलोमकथं वचनद्वारा पाठ यायेगु आदि याना फुक्क अन धयातःगु नियमकथं यायेमाः। थ्वहे विशेषता खः, अन वर्ण, आकार, दिशा, अवकाश व परिच्छेदकथं सँ आदिकथं मनसिकार याना नं प्रतिकूलकथं चित्त तयेमाः, थन धातुकथं खः। उकिं वर्णादिकथं न्याथी न्याथी सँ आदि मनन याना अन्त्यय् थथे मनसिकार उत्पन्न यायेमाः।

३११. थुपिं सँ धयागु छ्योया खप्परय् भुनाचंगु छ्यंगुलिइ उत्पन्न जूगु खः। अन गथे भुलांचिया च्वय् बुयावःगु चाचातूगु (भ्वाकय्चिंगु) घाय्तात न भुलांचिया च्वं सिइ जिके चाचातूगु घाय्तात बुयावयाच्चन धका, न चाचातूगु घाय्तात नं

सिइ जिपिं भुलांचिया च्वय् बुयावयाच्चना थथेहे न छ्योया खप्परय् भुनाच्चंगु छ्यंगुलिं सिइ जिके सँ बुयाच्चन वक्तब्त्त, न सँ सिइ जिपिं छ्योया खप्परय् भुनाच्चंगु छ्यंगुलिइ बुयाच्चना थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे सँ धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३१२. चिमिसँ शरीरय् भुनातःगु छ्यंगुलिइ बुयावयाच्चंगु खः। अन गथे गांया शून्यगु थासय् बुयावयाच्चंगु गुंसि घाँयतयूत न वक्तभकग न गांया शून्यगु थासं सिइ जिके गुंसि घाँयत बुयावयाच्चन धका, न गुंसि घाँयतयूसं सिइ, जिपिं गांया शून्यगु थासय् बुयाच्चना धका, थथेहे न शरीरय् भुनातःगु छ्यंगुलिं सिइ जिके चिमिसँ बुयाच्चन धका। न चिमिसँ सिइ जिपिं जिपिं शरीरय् भुनातःगु छ्यंगुलिइ बुयाच्चना धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे चिमिसँ धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३१३. लुसि पतिंचातयूगु च्चकाय् च्चकाय् बुयावयाच्चंगु खः। अन गथे मस्त कथिं चाकुसिइ सुया म्हिताच्चनीबलय् न कथिं सिइ जिमिसं चाकुसिइ सुया धका, न चाकुसिं सिइ जिमित कथिं सुयाच्चन धका, थथेहे न पतिंचातयूसं सिइ जिमिगु च्चकाय् लुसित बुयाच्चन धका। न लुसि सिइ जिपिं जिपिं पतिंचातयूगु च्चकाय् च्चकाय् बुयाच्चना धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे लुसि धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३१४. वा मन्चाया क्वँचय् बुयावयाच्चंगु खः। अन गथे सिकःमितयूसं त्वहँया उगःतयूके छुं गुगुलिं स्वाना चिनाः तयातःगु थांतयूके न उगलं सिइ जिमित थामय् चिनातल धका। न थांतयूसं सिइ जिपि उगःतयूके चिनातल धका, थथेहे न मन्चाया क्वँचं सिइ जिमिके वा बुयाच्चन धका। न वां सिइ जिपिं मन्चाया क्वँचय् बुयाच्चना धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे वा धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३१५. छ्यंगु फुक शरीर त्वःपुयाच्चंगु खः। अन गथे प्यागु साया छ्यंगुलिं भुनातःगु महावीणा खः, न महावीणां सिइ जित प्यागु साया छ्यंगुलिं भुनातःगु खः धका। न प्यागु साया छ्यंगुलिं सिइ जिं महावीणायात भुनाच्चना धका, थथेहे न शरीरं सिइ जित छ्यंगुलिं भुनातल धका। न छ्यंगुलिं सिइ जिं शरीरय् भुनाच्चना धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे छ्यंगु धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३१६. लां कँलाय् भुनाः च्वंगु खः। अन गथे तःबः जुइक चां इलातःगु अंगलय् न अंगलं सिइ जित तःबः जुइक चां इलातल धका। न ख्वातुगु चां सिइ जिं अंगलय् इलाच्चना धका, थथेहे न क्वँया पुचलं (कँलाखं) सिइ जित गुसः प्रभेदगु ला पाँचं भुनातल धका। न लां सिइ जिं क्वँया पुचःयात भुनाच्चना धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे ला धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३१७. सँय्प्वाँय् शरीरया दुने क्वँतयूत चिना च्वनिइ। अन गथे गुँखिं माहनातःगु सिंकच्चात खः, न सिंकच्चातयूसं सिइ जिमित गुँखिं माहनातल धका। न गुँखिं सिइ जिमिसं सिंमाकच्चातयूत माहनातया धका, थथेहे न क्वँचं सिइ जिमित सँय्प्वाँय् चिनातल धका। न सँय्प्वाँय् तयूसं सिइ जिमिसं क्वँतयूत चिनातया धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे सँय्प्वाँय् धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३१८. क्वँत मध्यय् ग्वालिया क्वँ गौंचा क्वँयात ल्हनाः च्वनीगु खः। गौंचा क्वँचं त्वाःना क्वँयात ल्हनाः च्वनीगु खः। त्वाःना क्वँचं खम्पाया क्वँयात ल्हनाः च्वनीगु खः। खम्पाया क्वँचं जँया क्वँयात ल्हनाः च्वनीगु खः। जँया क्वँचं धुगः क्वँयात ल्हनाः च्वनीगु खः, धुगः क्वँचं गपःया क्वँयात ल्हनाः च्वनीगु खः। गपःया क्वँचं छ्योया क्वँयात ल्हनाः च्वनीगु खः। छ्योया क्वँ गपःया क्वँचय् प्रतिस्थितगु खः। गपःया क्वँ धुगः क्वँचय् प्रतिस्थितगु खः। धुगः क्वँ जँया क्वँचय् प्रतिस्थितगु खः। जँया क्वँ खम्पाया क्वँचय् प्रतिस्थितगु खः। खम्पाया क्वँ त्वानाया क्वँचय् प्रतिस्थितगु खः। त्वानाया क्वँ त्वाःना क्वँ गौंचिया क्वँचय् प्रतिस्थितगु खः। गौंचिया क्वँ ग्वालिया क्वँचय् प्रतिस्थितगु खः।

अन गथे अप्पा, सिं, सौ आदि मुना च्वनीगुलिइ न क्वय् क्वय् च्वंगुलिं सिइ जिमिसं च्वय् च्वय् च्वंगुयात ल्हनाः च्वना धका। न च्वय् च्वय् च्वंगुलिं सिइ जिपिं क्वय् क्वय् च्वंगुलिइ प्रतिस्थित जुयाच्चना धका, थथेहे न ग्वालिया क्वँचं सिइ जि गौंचा क्वँयात ल्हनाः च्वना धका। न गौंचा क्वँचं सिइ जि त्वाःना क्वँयात ल्हनाः च्वनाच्चना धका। न त्वाःना

क्वेंचं सिइ जि खम्पाया क्वेंयात ल्हनाः चना धका। न खम्पाया क्वेंचं सिइ जिं जँया क्वेंयात ल्हनाः चना धका। न जँया क्वेंचं सिइ जिं धुगः क्वेंयात ल्हनाः चना धका। ल धुगः क्वें सिइ जिं गपःया क्वेंयात ल्हनाः चना धका। न गपःया क्वेंचं सिइ जिं छ्योया क्वेंयात ल्हनाः चना धका। न छ्योया क्वें सिइ जिं गपःया क्वेंचय् प्रतिस्थित जुयाच्चना धका। न गपःया क्वें सिइ जिं धुगः क्वेंचय् प्रतिस्थित जुयाच्चना धका। न धुगः क्वें सिइ जि जँया क्वेंचय् प्रतिष्ठित जुयाच्चन धका। न जँया क्वें सिइ जि खम्पाया क्वेंचय् प्रतिस्थित जुयाच्चना धका। न खम्पाया क्वेंचं सिइ जि त्वानाया क्वेंचय् प्रतिस्थित जुयाच्चना धका। न त्वाःना क्वेंचं सिइ जि गौंचिया क्वेंचय् प्रतिस्थित जुयाच्चना धका। ल गौंचा क्वेंचं सिइ जि ग्वालिया क्वेंचय् प्रतिस्थित जुयाच्चना धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे क्वेंय् धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३१९. स्यः उगु उगु क्वेंया दुने चनाच्चनीगु खः। अन गथे पंया पर्व आदिया दुने त्वादलाच्चंगु (क्वाकातःगु) तिकथिया चका आदि तयातःगु खः, न पंया पर्व आदि सिइ जिमिके तिकथिया चकात तयातल धका। न तिकथिया चकां सिइ जिपिं पंया पर्वदि चनाच्चना धका, थथेहे न क्वेंतय्सं सिइ जिमिगु दुने स्यः चनाच्चन धका। न स्यलं सिइ जि क्वेंया दुने चनाच्चना धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे स्यः धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३२०. जलस्यंय् कथुया ह्वःतं क्वं क्वहाँ वयाच्चंगु छपु मूलं भतिचा वनाः निकू दला तःपुगु सँय्प्याचं चिनातःगु जुयाः नुगःचुया लाय् हिनाः चनाच्चंगु खः। अन गथे कच्चाया चय् स्वानाच्चंगु निगः अँल्य् न कच्चाया चकां सिइ जिमिसं निगः अँयात स्वाकातया धका। न निगः अँलं सिइ जिपिं कच्चाया चकां स्वानातल धका, थथेहे न तःपुगु सँय्प्याचं सिइ जिं जलस्यंय् हिनाच्चना धका। न जलस्यंय् सिइ जित तःपुगु सँय्प्याचं हिनातल धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे जलस्यंय् धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३२१. नुगःचु शरीरया दुने छाती क्वेंया दथुया आधारं चनाच्चंगु खः। अन गथे पुलांगु दूया पंजःया आधारं तयातःगु ला पाँय्चं न दूया पंजःया दुने सिइ जिगु आधारं ला पाँय् चनाच्चन धका। न ला पाँचं सिइ जि पुलांगु दूया पंजःया आधारं चनाच्चना धका, थथेहे न दुने छातीया क्वेंचं सिइ जिगु आधारं नुगःचु चनाच्चन धका। न नुगःचु सिइ जि छाती क्वेंया पंजःया आधारं चनाच्चन धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे नुगःचु धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३२२. स्यंय् दुने शरीरया निगू स्तनया दुने जवःपाखेया आधारं चनाच्चंगु खः। अन गथे जासिया गालय् दुने चंगु निपाँय् ला पाँय् खः, न जासिया गालं सिइ जिके निपाँय् ला पाँय् चनाच्चन धका। न निपाँय् ला पाँचं सिइ जि जासिया गालय् दुने चनाच्चना धका, थथेहे न स्तनया दुने जवःपाखे सिइ जिगु आधारं स्यंय् चनाच्चन धका। न स्यंय् सिइ जि स्तनया दुने जवःपाखेया आधारं चनाच्चना धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे स्यंय् धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३२३. अँपित मध्यय् प्रतिच्छन्न अँपिं हृदय व जलस्यंय्यात नं भुना चंगु खः। अप्रतिच्छन्न अँपिं फुक्क शरीरया छ्यंगुया क्वय्थासं ला भुना (त्वःपुया) चनाच्चंगु खः। अन गथे कापतं भुनातःगु लाय् न लां सिइ जित कापतं भुनातल धका। न कापतं सिइ जिं लाय् भुनाच्चना धका, थथेहे न हृदय व जलस्यंयं व फुक्क शरीरया लां सिइ जिमित अँपिं त्वःपुयातल धका। न अँपिं सिइ जिं हृदय व जलस्यंयं व फुक्क शरीरया लाय् त्वःपुयाच्चना धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे अँपि धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३२४. पिली नुगःचुया खवःपाखे प्वापाताया चय्पाखेया आधारं स्थितगु खः। अन गथे भागया चय्पाखेया आधारं चनाच्चंगु सौपा खः, न भागया चय्पाखेयात सिइ सौपां जिगु ५ः आधारं चनाच्चन धका। न सौपां सिइ जि भागया चय्पाखेया आधारं चनाच्चन धका, थथेहे ल प्वापाताया चय्पाखे सिइ पिली जिगु आधारं चनाच्चन धका। न पिली सिइ जि प्वापाताया चय्पाखेया आधारं चनाच्चन धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे पिली धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३२५. स्वं शरीरया दुने निगू स्तनया अन्तरय् नुगःचु व स्यंय्यात नं चय्पा त्वःपुया यगानाः चनाच्चंगु खः। अन गथे जीर्णगु भागया दथुइ यःगानाच्चंगु भंगःया स्वं खः, न जीर्णगु भागया दथुं सिइ जिके भंगःया स्वं यःगाना

च्वनाच्वन धका। न भंगःया स्वैसिइ जि जीर्णगु भागया दुने यःगाना च्वनाच्वन धका, थथेहे न उगु दुनेया शरीरं सिइ जिके स्वै यःगाना च्वनाच्वन धका। न स्वै सिइ जि थुजागु शरीरया दुने यःगाना च्वनाच्वना धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे स्वै धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३२६. तःपुगु आतापति गपःया ह्वःतं निसैं मलया मार्गतक शरीरया दुने च्वनाच्वंगु खः। अन गथे हिया थलय् मय्मय् नीका तयातःगु छ्यौं त्वाल्हाना सर्पया शरीर खः, न हिया थलं सिइ जिके सर्पया शरीर च्वनाच्वन धका। न सर्पया शरीरं सिइ जित हिया थलय् च्वनाच्वन धका, थथेहे न दुने शरीरं सिइ जिके तःपुगु आतापति च्वनाच्वन धका। न तःपुगु आतापतिं सिइ जि शरीरया दुने च्वनाच्वन धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे तःपुगु आतापति धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३२७. चीपुगु आतापति दथुइ नीछगु आतापतिइ म्वय्निहा चिनाः च्वनाच्वंगु खः। अन गथे तुति हुइगु खिपतं थाना तयातःगु चाक सुखू खः, न तुति हुइगु खिपःया चाक दुगु सुखूलिं सिइ खिपतं जित थाना च्वनाच्वन धका। न खिपतं सिइ जिपिं तुति हुइगु खिपतं थाना तयातःगु चाक सुखूलिइ च्वनाच्वन धका, थथेहे न तःपुगु आतापति सिइ चीपुगु आतापति जित चिनाः च्वनाच्वन धका। न चीपुगु आतापति सिइ जित तःपुगु आतापतिं चिनाः च्वनाच्वन धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे चीपुगु आतापति धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३२८. प्वाथय्च्वंगु धयागु प्वाथय् च्वंगु नयातयागु, त्वःनातयागु, न्हायातयागु, सवाकयातयागु वस्तु खः। अन गथे खिचायात नकेगु थलय् खिचाया नसात खः, न खिचायात नकेगु थलं सिइ जिके खिचाया नसा च्वनाच्वन धका। न खिचाया नसां सिइ जि खिचायात नकेगु थलय् च्वनाच्वन धका, थथेहे न प्वाथं सिइ जिके प्वाथय् च्वनाच्वन धका। न प्वाथं सिइ जि प्वाथय् च्वनाच्वन धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे प्वाः धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३२९. मल धयागु पक्वाशय धका कयातःगु च्यालंगु पंया पर्वथें जागु आतापतिया अन्तय् च्वनाच्वंगु खः। अन गथे पंत्वाया पर्वय् न्हायाः तयातःगु नायुगु म्हासुगु चा खः, न पंया पर्व सिइ जिके म्हासुगु चा च्वनाच्वन धका। न म्हासुगु चां सिइ जि पंत्वाया पर्वय् च्वनाच्वन धका, थथेहे न पक्वाशयं न सिइ जिके मल च्वनाच्वन धका। न मल सिइ जि पक्वाशय् च्वनाच्वन धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे मल धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३३०. न्हापु छ्यौंया खप्परय् दुने च्वंगु खः। अन गथे पुलांगु लौकाया गालय् तयातःगु छुचुं ग्वारा खः, न लौकाया गालं सिइ जिके छुचुं ग्वारा च्वनाच्वन धका। न छुचुं ग्वारा सिइ जि लौकाया गालय् च्वनाच्वन धका, थथेहे न छ्यौंया खप्परय् दुने सिइ जिके न्हापु च्वनाच्वन धका। न न्हापु सिइ जि छ्यौंया खप्परय् दुने च्वनाच्वन धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे न्हापु धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व छाःगु पृथ्वीधातु खः।

३३१. पित्त मध्यय् अबद्धपित्त जीवितेन्द्रियया प्रतिबद्धगु फुक शरीरय् व्याप्त जुयाच्वंगु खः। बद्धपित्त पित्त कोषय् च्वंगु खः। अन गथे मरिइ व्याप्त जुयाः च्वंगु चिकं खः, न मरिं सिइ चिकं जिके व्याप्त जुयाः च्वनाच्वन धका। न चिकनं सिइ जि मरिइ व्याप्त जुयाच्वना धका, थथेहे न शरीरं सिइ अबद्धपित्त जिके व्याप्त जुयाः च्वनाच्वन धका। न अबद्धपित्तं सिइ जि शरीरय् व्याप्त जुयाः च्वनाच्वन धका। गथे वा-लखं जाःगु कोषातकिकोष खः, न कोषातकिकोषं सिइ जिके वा-लः च्वनाच्वन धका। न वा-लखं सिइ जि कोषातकिकोषय् च्वनाच्वना धका, थथेहे न पित्तया कोषं सिइ जिके बद्धपित्त च्वनाच्वन धका। न बद्धपित्तं सिइ जि पित्तया कोषय् च्वनाच्वन धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत। थथे पित्त धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व त्यू (भोल पदार्थ) जुयाच्वंगु चिइगु आकारगु जलधातु खः।

३३२. खइ छगू पाथिति जायेक प्वाःया पाताय् च्वंगु खः। अन गथे च्वय् बुयावःगु फिजया पाता फोहरगु गाः खः, न फोहरगु गालं सिइ जिके फिजया पाता च्वनाच्वन धका। न फिजया पातां सिइ जि फोहरगु गालय् च्वनाच्वना धका, थथेहे न प्वाःया पातां सिइ जिके खइ च्वनाच्वन धका। न खइलं सिइ जि प्वाःया पाताय् च्वनाच्वन धका। थवंथवे

आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे खइ धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व त्यू (भोल पदार्थ) जुयाच्वंगु चिइगु आकारगु जलधातु खः।

३३३. (घालय् दाःगु) न्हिया निश्चितगु थाय् मदु, गन गन च्यामुसे च्वंगु कथं कइ, मिं ज्वालां आदिं प्रहार याःगु शरीरया भागय् हि दिकाः पाके जुइ, कै आदि वा उत्पन्न जुइ, अन अन च्वनाच्वनी। अन गथे सिमाय् पां पालेवं पिहॉवयाच्वंगु थाकुराः खः, न सिमाया पाःगु थासं सिइ जिमिके थाकुरा च्वनाच्वन धका, न थाकुराखं सिइ जि सिमाया पाःगु थासय् च्वनाच्वन धका, थथेहे न शरीरया च्यामुसे च्वंगु कथं आदिं कइगु थासं सिइ जिमिके (घालय् दाःगु) न्हि च्वनाच्वन धका। न (घालय् दाःगु) न्हि सिइ जि उगु उगु थासय् च्वनाच्वन धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे (घालय् दाःगु) न्हि धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व त्यू (भोल पदार्थ) जुयाच्वंगु चिइगु आकारगु जलधातु खः।

३३४. हिइ जक न्ह्यानाच्वंगु पित्तथें फुक शरीर ब्याप्त जुयाच्वंगु खः। मुनाच्वंगु स्यँया थासं क्वय् पूर्ण यानाः छगू पाथिति जायेक जलस्यँय्, नुगःचु, स्यँय् व स्यँ आदियात मांबुइका (प्याका) च्वनाच्वंगु खः। अन न्ह्यानाच्वंगु हि अबद्ध पित्तथेंहे विनिश्चय खः। मेगु नं गथे पुलांगु भ्यगतय् वा वयेवं लखय् क्वय् त्वहँचा आदियात मांबुइकीगु खः, न त्वहँचा आदिं सिइ जिपिं लखं मांबुयाच्वना धका। न लखं सिइ जिं त्वहँचा आदियात मांबुइकाच्वना धका, थथेहे न स्यँया क्वय् थासय् जलस्यँय् आदिं सिइ जिके हि च्वना जिमित प्याकाः च्वनाच्वन धका। न हिं सिइ जिं स्यँया क्वय् थासय् पूर्ण यानाः जलस्यँय् आदियात प्याकाः च्वनाच्वन धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे हि धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व त्यू (भोल पदार्थ) जुयाच्वंगु चिइगु आकारगु जलधातु खः।

३३५. चःति मिं सन्ताप आदि जुइगु इलय् सँ, चिमिसँया प्वाल्य् जाया च्वनाच्वनीगु व बावयाच्वनिइगु खः। अन गथे लखं लयाकायेवंहे भिसमुलाल व पलेस्वाँया दंत खः, न भिसमुलालया प्वालं सिइ जिमिगुपाखें लः बावयाच्वन धका। न भिसादि दंया प्वालं बावयाच्वंगु लखं सिइ जि भिसादि दंया प्वालं बावयाच्वना धका, थथेहे न सँ, चिमिसँया प्वालं सिइ जिमिगुपाखें चःति बावयाच्वन धका। न चःति सिइ जि सँ, चिमिसँया प्वालं बावयाच्वना धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे चःति धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व त्यू (भोल पदार्थ) जुयाच्वंगु चिइगु आकारगु जलधातु खः।

३३६. (चिकं लाय् कनीगु) चिकं ल्हंगु शरीर दुम्हसिया फुक शरीर फइले याना गंसिगु शरीर दुम्हसिया त्वाःनाया ला आदिया आधारं च्वनाच्वंगु ख्वातुगु चिकं खः। अन गथे म्हासुगु कापतं त्वपुयातःगु लापाँचय् न लापाँचं सिइ जिगु नः आधारं म्हासुगु काप च्वनाच्वन धका। न म्हासुगु कापतं सिइ जि लापाँया आधारं च्वनाच्वन धका, थथेहे न फुकक शरीरय् च्वंगु त्वाना आदिया लां सिइ जिगु आधारं (चिकं लाय् कनीगु) चिकं च्वनाच्वन धका। न (चिकं लाय् कनीगु) चिकं नं सिइ जि फुकक शरीरय् च्वंगु त्वाना आदि लाया आधारं च्वनाच्वन धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे (चिकं लाय् कनीगु) चिकं धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व ख्वातुगु त्यू (भोल पदार्थ) जुयाच्वंगु चिइगु आकारगु जलधातु खः।

३३७. ख्वि गुबले उत्पन्न जुइ उबले मिखा प्वाकलय् जायेका च्वनाच्वनीगु वा बावयाच्वनिइ खः। अन गथे लखं जायाच्वंगु तरुण ताडया पु लखं जायाच्वनीबलय् न तरुण ताडया पुं सिइ जिमिके लखं च्वनाच्वन धका। न तरुण ताडया पुइ च्वंगु लखं सिइ जि तरुण ताडया पुइ च्वनाच्वना धका, थथेहे न मिखाया प्वाकलं सिइ जिमिके ख्वि च्वनाच्वन धका। न ख्वि सिइ जि मिखाया प्वाकलय् च्वनाच्वन धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे ख्वि धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व त्यू (तरल पदार्थ) जुयाच्वंगु चिइगु आकारगु जलधातु खः।

३३८. दा मिं सन्ताप आदि जुइगु इलय् ल्हातय् द्यने व ल्हा लिउँने, तुतिया तलय् व तुतिया द्यने, न्हाय् च्वाकाय्, कपालय्, ब्वहलय् च्वय् विलीन जुया च्वनाच्वनीगु चिकं खः। अन गथे महलय् तयातःगु चिकं खः, न महलं सिइ जिके चिकं दुहाँवना च्वनाच्वन धका। न चिकं सिइ जि महलय् दुहाँवना च्वनाच्वना धका, थथेहे न ल्हाया द्यने आदि थासं सिइ जिके दा दुहाँवना च्वनाच्वन धका। न दालं सिइ जि ल्हाया द्यने आदि थासय् दुहाँवना च्वनाच्वन धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे दा धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व त्यू (तरल पदार्थ) जुयाच्वंगु चिइगु आकारगु जलधातु खः।

३३९. ई उजागु ईया कारण दइबलय निपा न्येतापाखें क्वहाँवया म्येया द्यने च्चनाच्चनी। अन गथे दिपा मदिकः लःबा न्हानाच्वंगु खुसिया सिथय् च्वंगु बुंगाःचा खः, न बुंगाःचिया द्यने सिइ जिके लः न्हाना च्चनाच्चन धका। न लखें सिइ जि बुंगाःचिया द्यने न्हानाच्चना धका, थथेहे न म्येया द्यने सिइ जिके निपा न्येतापाखें क्वहाँवया ई च्चनाच्चन धका। न ईनं सिइ जि निपा न्येतापाखें क्वहाँवया म्येया द्यने च्चनाच्चन धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे ई धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व त्यू (भोल पदार्थ) जुयाच्वंगु चिइगु आकारगु जलधातु खः।

३४०. (न्हासं पिहाँवइगु) न्हि गुबले उत्पन्न जुइ, उबले न्हाय् प्वाल्य जायेका च्चनाच्चनीगु वा बावयाच्चनिइ खः। अन गथे ध्वगीगु धौलं जायेकातःगु थल (शंख) खः, न थलं सिइ जिके ध्वगीगु धौ च्चनाच्चन धका। न ध्वगीगु धौलं सिइ जि थलय् च्चनाच्चना धका, थथेहे न न्हाय् प्वालं सिइ जिमिके न्हि च्चनाच्चन धका। न न्हिं सिइ जि न्हाय् प्वाल्य च्चनाच्चन धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे (न्हासं पिहाँवइगु) न्हि धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व त्यू (भोल पदार्थ) जुयाच्वंगु चिइगु आकारगु जलधातु खः।

३४१. लाः क्वेया स्वापुतयूत बुलेगु ज्या सिद्धयाना सछि व चयेगु स्वापुतिइ च्चनाच्चनीगु खः। अन गथे चिकं बुलातःगु धुरी खः, न धुरीं सिइ जित चिकनं बुला च्चनाच्चन धका। न त चिकनं सिइ जि धुरीयात बुला च्चनाच्चना धका, थथेहे न सछि व चयेगु स्वापुतयूतं सिइ लालं जिमित बुला च्चनाच्चन धका। न लालं सिइ जि सछि व चयेगु स्वापुतयूत बुला च्चनाच्चन धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे लाः धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व त्यू (भोल पदार्थ) जुयाच्वंगु चिइगु आकारगु जलधातु खः।

३४२. पिसाब मूत्राशयया दुने च्चनाच्चनीगु खः। अन गथे गांया लिकच्वंगु फोहरगु लःगाल्य तयातःगु म्हुतु मदुगु रवण घलय् न रवण घलं सिइ जिके फोहरगु लःगाया लः च्चनाच्चन धका। न फोहरगु लःगाया लखें सिइ जि रवण घलय् च्चनाच्चन धका, थथेहे न मूत्राशय सिइ जिके पिसाब च्चनाच्चन धका। न पिसाबं सिइ जि मूत्राशयय् च्चनाच्चन धका। थवंथवे आभोग प्रत्येवेक्षण रहिगु थुपिं धर्मत खः। थथे पिसाब धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व व त्यू (भोल पदार्थ) जुयाच्वंगु चिइगु आकारगु जलधातु खः।

३४३. थथे सँ आदिइ मनसिकार याना उगुलिं क्वानावइ, थ्व थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व, बुका बिइगु स्वभावगु तेजोधातु खः, गुगुलिं जीर्ण याइ, गुगुलिं बुकाबिइ, गुगु नयातयागु, त्वःनातयागु, न्हयातयागु, सवाकयातयागु बांलाक पचेयाइ, थ्व थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व, बुका बिइगु स्वभावगु तेजोधातु धका थथे तेजोया भागय् मनसिकार उत्पन्न यायेमाः।

३४४. अनंलि च्वय् वनीगु फय्यात च्वय् वनीगुकथं परिग्रहण यानाः, क्वय् वनीगु फय्यात क्वय् वनीगुकथं, प्वाथय् च्वनीगु फय्यात प्वाथय् च्वनीगुकथं, भागय् च्वनीगु फय्यात भागय् च्वनीगुकथं, अङ्गप्रत्यङ्गय् जुइगु फय्यात अङ्गप्रत्यङ्गय् जुइगुकथं, सासः दुकायेगु व पिकायेगुयात आश्वासप्रश्वासकथं परिग्रहण यानाः च्वं वनीगु फय् धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व, जायेकाबिइगु स्वभावगु वायोधातु खः, क्वं वनीगु फय् धयागु, प्वाथय् दुनेच्वंगु फय् धयागु, भाग भागय् च्वंगु फय् धयागु, अङ्गप्रत्यङ्गय् च्वंगु फय् धयागु, आश्वास प्रश्वासया फय् धयागु थुगु शरीरय् अगलगु भाग खः, चेतना रहितगु, अव्याकृत, शून्य, निःसत्त्व जायेका बिइगु स्वभावगु वायोधातु धका थथे फय्या भागतयूके मनसिकार उत्पन्न यायेमाः। वया थथे मनसिकार याइम्हसिया धातुत प्रकट जुइ। इपिं हानंहानं आवर्जन याइम्हसिया बिचाः यायेवं धयातःगु अनुसारंहे उपचार समाधि उत्पन्न जुइ।

३४५. गुम्हसिया थथे भाविता यायेवं कर्मस्थान सिद्ध जुइमखु, उम्हसिनं स्वलक्षणया सक्षिप्तकथं भाविता यायेमाः। गथे? नीगू भागय् छाःगु लक्षण पृथ्वीधातु धका बिचाः यायेमाः। अन हे चिनातयेगु लक्षण जलधातु खः। पचे याइगु लक्षण तेजोधातु खः। जायेका बिइगु लक्षण वायोधातु खः।

भिनिगू भागय् चिनातयेगु लक्षण जलधातु धका बिचाः यायेमाः। अन हे पचे याइगु लक्षण तेजोधातु खः। जायेका बिइगु लक्षण वायोधातु खः। छाःगु लक्षण पृथ्वीधातु खः।

प्यंगू भागय् पचे यायेगु लक्षण तेजोधातु खः धका बिचाः यायेमाः। उगुलिं अलग मजूगु जायेका बिइगु लक्षण वायोधातु खः। छाःगु लक्षण पृथ्वीधातु खः। चिनातयेगु लक्षण जलधातु खः।

खुगू भाग्य जायेका बिइगु लक्षण वायोधातु धका बिचा: यायेमा:। अनहे छा:गु लक्षण पृथ्वीधातु ख:। चिनातयेगु लक्षण जलधातु ख:। पचे यायेगु लक्षण तेजोधातु ख:। वया थथे व्यवस्थापन यायेवं धातुत प्रकट जुइ। इपिं हानंहान आवर्जन (बिचा:) याइम्हसिया बिचा: यायेवं धयात:गु अनुसारहे उपचार समाधि उत्पन्न जुइ।

३४६. गुम्हसिया थथे नं भाविता यायेवं कर्मस्थान न सिद्ध जुइमखु, उम्हसिनं स्वलक्षणया विभाजनकथं भाविता यायेमा:। गथे? न्हापा धयात:गु अनुसारहे सँ आदि परिग्रहण याना: सँय् छा:गु लक्षण पृथ्वीधातु धका बिचा: यायेमा:। अन हे चिनातयेगु लक्षण जलधातु ख:। पचे यायेगु लक्षण तेजोधातु ख:। जायेका बिइगु लक्षण वायोधातु ख:। थथे फुक भाग्य छगू छगू भाग्य प्यंगू प्यंगू धातुत बिचा: यायेमा:। वया थथे व्यवस्थापन यायेवं धातुत प्रकट जुइ। इपिं हानंहान आवर्जन (बिचा:) याइम्हसिया बिचा: यायेवं धयात:गु अनुसारहे उपचार समाधि उत्पन्न जुइ।

हानं शब्दार्थकथं, कलापकथं, चुर्णकथं, लक्षणादिकथं, उत्पत्तिकथं, नानात्व व एकत्वकथं, छुटे जुइगु व छुटे मजुइगुकथं, समान व असमानकथं, दुने व पिने विशेषताकथं, संग्रहकथं, प्रत्ययकथं, बिचा: मयायेगुकथं, प्रत्ययया विभाजन यायेगुकथं याना थुपिं आकारं नं धातुत मनन यायेमा:।

३४७. अन शब्दार्थकथं मनन याइम्हसिया फइले जुइगुलिं पृथ्वी ख:। फइले जुइगु, गंका बिइगु वा वृद्धि याना बिइगुलिं आपो (जल) ख:। क्वाका बिइगुलिं तेजो ख:। वइगुलिं वायु ख:। साधारणरूपं जक थ:गु लक्षण धारण याइगुलिं, दु:ख बिइगुलिं व दु:ख धारणा यानात:गुलिं धातु ख:। थथे विशेष व साधारणकथं शब्दार्थकथं मनन यायेमा:।

३४८. कलापकथं धयागु गुगु ख्व सँ, चिमिसँ धयागु आदि नियमविधिकथं नीगू आकारं पृथ्वीधातु, पित्त व खइ धयागु आदि नियमविधिकथं भिनिगू आकारं जलधातु क्यना तल, उकिं अन -

वर्ण, गन्ध, रस, ओज व प्यंगू नं धातुत।
च्यागू धर्मया मिले जयाच्वंगु सँ ख: धयागु व्यवहार जुइ।
इपिं (च्यागू) छुटे जुइवं, मदु सँ ख: धयागु व्यवहार जुइमखु।।

उकिं सँ नं च्यागू कलापधर्म मात्र जकहे ख:। अथेहे चिमिसँ आदि नं ख:। गुगु थन कर्म उत्पन्न जुइगु भाग ख:, उगु जीवितेन्द्रिय व भाव नापं भिगू कलापधर्म नं जुइ। अधिककथं जक पृथ्वीधातु व जलधातु धका काइ (ल्याय् खाइ)। थथे कलापकथं मनन यायेमा:।

३४९. चुर्णकथं धयागु थुगु शरीरय् मध्यमगु प्रमाणं बिचा: यायेवं परमाणुया भेदगु नच्चुगु सूक्ष्म जुयाच्वंगु धू पृथ्वीधातु द्रोण मात्र जक दु। अनलि उगुया बछि प्रमाण जलधातुइ संगृहीत जुइ, तेजोधातुं अनुपालन यानात:गु व वायोधातुं भरे यानात:गुलिं छ्यालबछ्याल जुइमखु, विध्वंस जुइमखु, छ्यालबछ्याल व विध्वंस मजुगुलिं याना अनेक प्रकारया स्त्रीपुरुष लिङ्ग आदि विकल्प भावय् लिक्क वनिइ, अणु, स्थूल, दीर्घ, ह्रस्व, स्थिर, कथिन आदि भाव नं प्रकाश याइ।

बावना चिनातइगु आकार जूगुलिं थन जलधातु पृथ्वीधातुइ प्रतिष्ठित जुया तेजोधातुं अनुपालन याना वायोधातुं जायेका बा वनीमखु, स्वस्व: वनीमखु, बा मवनीगु व स्वस्व: मवनीगुलिं याना बाबांला:गु भावयात क्यनाबिज्यात।

न:गु, त्वंगु व पचे या:गु थन उष्माकार जुयाच्वंगु क्वा:गु लक्षण दुगु तेजोधातु पृथ्वीधातुइ प्रतिष्ठित जुया आपो संगृहीतगु वायोधातुं जायेका थुगु शरीरय् परिपाचन याइ, वर्ण सम्पत्ति वयात हयाबिइ।

उगु पचे याइबल्य् थ्व म्ह ध्वग्गी मखुगु भावयात क्यनाबिज्यात।

अङ्गप्रत्यङ्गय् फइले जुयाच्वंगु थन संकीगु व जायेका बिइगु लक्षण दुगु वायोधातु पृथ्वीधातुइ प्रतिष्ठित जुया आपो संगृहीतगु तेजोधातुं अनुपालन याना थुगु शरीरयात ब:लाकिइ। उगु ब:लायेवं थ्व म्ह ग्वतुइमखु, तप्यंक बांलाक स्थिर जुइ। मेगु वायोधातुं घ्वाइबल्य् वनेगु, दनेगु, ग्वतुलेगु व दनेगु इर्यापथय् विज्ञप्ति क्यनिइ, कयेकुंकिइ, चकंकिइ, ल्हा व तुति संकिइ। थथे थुपिं स्त्री पुरुषादि भावं मुखजनपिन्त छलेयाइगु मायाजालया रूप समानगु धातुया यन्त्र प्रवर्तित जुइ धका थथे चुर्णकथं मनन यायेमा:।

३५०. लक्षणादिकथं धयागु पृथ्वीधातु छु लक्षण दुगु ख:, छु रस दुगु ख:, छु प्रत्युपस्थान दुगु ख: धका थथे प्यंगू नं धातुत आवर्जन याना पृथ्वीधातुया छा:गु लक्षण दुगु ख:, प्रतिस्थान लक्षण दुगु रस ख:, संप्रतिच्छन लक्षण प्रत्युपस्थान ख:। जलधातु बावनीगु लक्षण दुगु ख:, वृद्धि जुइगु रस, एकत्र यायेगु प्रत्युपस्थान ख:। तेजोधातु क्वाकेगु

लक्षण दुगु खः, पचेयायेगु रस, क्यातुका विइगु प्रत्युपस्थान खः। वायोधातु जायेका विइगु लक्षण दुगु खः, संकीगु रस खः। न्हाचिलेगु प्रत्युपस्थान खः धका थथे लक्षणादिकथं मनन यायेमाः।

३५१. उत्पत्तिकथं धयागु गुगु थुपिं पृथ्वीधातु आदितयूत विस्तृतं दर्शनकथं सँ आदि पीनिगु भागत क्यानातल। इपिं मध्ययू प्याया मल, (घालयू दाःगु) न्हि व पिसाब धयागु थुपिं प्यंगू भागत ऋतुद्वारा उत्पन्न जूगु खः। ख्वबि, चःति, ई, न्हि धका थुपिं प्यंगू ऋतु व चित्तद्वारा उत्पन्न जूगु खः। नयागु आदियात पचे याइगु अग्नि कर्महे उत्पन्न जुइगु खः। आश्वास प्रश्वास जक चित्तं उत्पन्न जुइगु खः। ल्यंदुगु फुकं प्यंगूद्वारा उत्पन्न जुइगु धका थथे उत्पत्तिकथं मनन यायेमाः।

३५२. नानात्त्व व एकत्त्वकथं धयागु फुकं धातुतयूगु थःगु लक्षणादिकथं नानात्त्व खः। मेगुहे पृथ्वीधातुया लक्षण, रस, प्रत्युपस्थान खः। मेगु जलधातु आदितयूत। थथे लक्षणादिकथं व कर्मादिकथं उत्पन्न जुइगुलिं नानात्त्व जुयाच्चं पिनिगु नं रूप, महाभूत, धातु, धर्म व अनित्यादिकथं थुमिगु एकत्त्व जुइ। फुककहे धातुत स्यनावनीगु लक्षणयात त्याग मयाइगुलिं रूप खः। महान् प्रादुर्भावादिया कारणं महाभूत खः।

महान् प्रादुर्भावादिया कारणं धयागु थुपिं धातुत महान् प्रादुर्भाव जुइगुलिं, महाभूतनापं समान जुइगुलिं, महापरिहार्य जुइगुलिं, महाविकार जुइगुलिं, महान् दुगु (भूत) कारणं नं खः धयागु थुपिं कारणं महाभूत धका धाइ।

अन महान् प्रादुर्भाव जुइगुलिं धयागु थुपिं अनुपादिन्न सन्तानयू नं व उपादिन्न सन्तानयू नं महान् प्रादुर्भाव जुइगु खः। इपिं अनुपादिन्न सन्तानयू -

निगु लाख व प्यीडः (२,४०,०००)।

थुलि ख्वातुगुकथं, ल्याये खानातल वसुन्धरायात (पृथ्वीयात) ॥ -

आदि नियमविधिकथं महान् प्रादुर्भाव जुइगु बुद्धानुस्मृति निर्देशयू कनेहे धुंकल।

उपादिन्न सन्तानयू नं न्या, काबुले, देव, दानव आदिपिनिगु शरीरकथं महानताहे प्रादुर्भाव जुल। थ्व धयातःगु जुल “भिक्षुपिं, महासमुन्द्रयू सछिगु योजन अपायूधिकः शरीर दुपिं प्राणीपिं दु” धका आदि।

महाभूतनापं समान जुइगुलिं धयागु थुपिं गथे जादूगरं माणिक मदुगु लःयातहे माणिक दुगु यानाः क्यानिइ, लुं मखूगु ल्वहँयातहे लुं यानाः क्यानिइ।

गथे स्वयं यक्ष मखूसां यक्षिनी मखूसां यक्षया भाव व यक्षिनीया भाव नं क्यानिइ, थथेहे स्वयं वचुसे मच्चंसां वचुगु उपादारूप जुयाः क्यानिइ, म्हासु मजूसां, ह्याउँसे मच्चंसां, तुयुसे मच्चंसां तुयुगु उपादारूप जुयाः क्यानिइ धयागु जादूगरया महाभूतनापं समान जुइगुलिं महाभूत खः महाभूत खः।

गथे गुगु यक्षादि महाभूतत महाभूत काइगु खः, न इमित उगुया दुने न पिने थासयू उपलब्ध जुइ, न उगु आधार जुइ, न च्वने दइ, थथेहे इपिं नं न थवंथवे दुने न पिने च्वनेगु उपलब्ध जुइ, न थवंथवे आधारं स्थित मजूगु कारणं बिचाः यायेगु थायू मदुगुलिं यक्षादि महाभूतनापं समान जूगुलिं नं महाभूत खः। गथे यक्षिनी धका क्यातःगु महाभूत मनाप (यःगु), वर्ण, दयेकातःगु आकार व विक्षेपं थःगु ग्यानापुगु भावयात त्वःपुया सत्त्वपिन्त छले याइ, थथेहे थुपिं नं स्त्री पुरुष शरीरादिइ यःगु छयंगुया वर्ण, यःगु थःगु अङ्गप्रत्यङ्गं दयेकातःगु आकारं यःगु ल्हा, तुति, पतिंचा व मिखाफुसि विक्षेपं थःगु छाःगु आदि प्रकारया स्वभाविक लक्षणयात त्वःपुया मूर्खतयूत छले याइ, थःगु स्वभाव क्यानिइ मखु धयागु छले यायेगु छले यायेगु स्वभावं यक्षिनी महाभूतया समानताकथं नं महाभूत खः।

महापरिहार्यकथं धयागु महानगु प्रत्ययद्वारा परिहरण यायेमाःगु खः। थुपिं न्हिथं महान् भोजन व पुनेगु आदिद्वारा लिक यंकेमाःगु जुयाच्चंगुलिं प्रवर्तित जुइगु जुया महाभूत खः। महापरिहार्य जुइगुलिं नं महाभूत खः।

महाविकारकथं धयागु थुपिंहे अनुपादिन्न नं व उपादिन्न नं महाविकार जुइ। अन अनुपादिन्नया कल्प नाश जुइबलयू विकारया महानता प्रकट जुइ। उपादिन्नया धातु प्रकोप जुइगु इलयू।

अथेहे -

भूमिं थाहाँ वया ब्रह्मलोक तक विक्षिप्त जुइ।

मिं च्यानाच्चंगु लोकयू, तसकं मिं च्याना ॥

छगू करोड छगू लाख चक्रवाल नाश जुइ।

प्रकोपितगु लखं गुबले लोक, विनाश जुइ ॥

छगू करोड छगू लाख, चक्रवाल छ्यालबछ्याल जुइ।

वायोधातु प्रकोपं गुबले लोक विनाश जुइ॥
 म्ह छाइ, गुबलय काष्ठमुख सर्प न्याइ।
 पृथ्वीधातुया प्रकोपं जुइवं, व काष्ठमुख सर्प न्याम्हर्थे जुइ॥
 म्ह ध्वगीम्ह जुइ, ध्वगीगु म्हुतु दुम्ह सर्प न्याम्ह।
 जलधातु प्रकोप जुइवं, व ध्वगीगु म्हुतु दुम्हर्थे जुइ॥
 म्ह सन्तप्त जुइ, अग्निमुख सर्प न्याम्ह।
 अग्निधातु प्रकोप जुइवं व अग्निमुखम्हर्थे जुइ॥
 म्ह छ्यालबछ्याल जुइ, शस्त्रमुख सर्प न्याम्ह।
 वायुधातु प्रकोप जुइवं, व शस्त्रमुखर्थे जुइ॥

थथे महाविकार जुयाच्चंगु धका महाभूत खः।

महानता दुगु (भूत) कारणं नं खः धयागु थुपिंहे महान महानगु व्यायामं बिचाः यायेमागु दुगु व विद्यमान् जुगुलिं याना महानता दुगु (भूत) कारणं व महाभूत।

थथे थुपिं फुक धातुत महान् प्रादुर्भावादिया कारणं महाभूत खः।

थःगु लक्षण धारण यानातइगुकथं जक दुःख बिइगुलिं व दुःख धारणा यानातःगुलिं व फुक्क धातुया लक्षणयात पुलामवंगुलिं धातु खः। थःगु लक्षण धारण याइगुलिं व थःगु क्षणानुरूप धारण याइगुलिं धर्म खः। क्षयार्थकथं अनित्य खः। भयार्थकथं दुःख खः। सार मदुगु अर्थकथं अनात्मा खः।

थथे फुकं रूप, महाभूत, धातु, धर्म व अनित्यादिकथं एकत्त्व धका थथे नानात्त्व व एकत्त्वकथं मनन यायेमाः।

३५३. छुटे जुइगु व छुटे मजुइगुकथं धयागु नापं उत्पन्न जुइगु थुपिं धातुत दकले लिपा च्वंगु शुद्धाष्टकादि कलापय् नं छगू छगू भागं छुटे मजुगु खः। लक्षणकथं जक छुटे जुइगुलिं याना थथे छुटे जुइगु व छुटे मजुइगुकथं मनन यायेमाः।

३५४. समान व असमानकथं धयागु थथे छुटे मजुसां नं थुमिके न्हापांगु निगू (पृथ्वी व आपोधातु) भारी जूसां समान जुइ। अथेहे लिउंने च्वंगु (अग्नि व वायु) याउंनगुलिं। न्हापांगु लिपायागुलिं, लिपायागु न्हापांगुलिं असमानगु खः धका थथे समान व असमानकथं मनन यायेमाः।

३५५. दुने व पिने विशेषताकथं धयागु दुनेच्चंगु (आध्यात्मिक) धातुत विज्ञानया वस्तुत, कायवाक्या विज्ञप्ति इन्द्रियतयूगु निश्रय जुइ, इर्यापथ सहितगु प्यंगू (कर्म, ऋतु, चित्त व आहार) द्वारा उत्पन्न जुइगु खः। पिनेया जक धयावयागुया विपरीत प्रकारयागु जुइ धका थथे दुने व पिने विशेषताकथं मनन यायेमाः।

३५६. संग्रहकथं धयागु कर्म उत्पन्न जूगु पृथ्वीधातु, कर्म उत्पन्न जूगु मेगुनापं एकत्र संग्रह जुइ उत्पत्तिया नानात्त्वया अभावकथं। अथेहे चित्तादि उत्पन्न जूगु चित्तादिया उत्पत्ति जूगुकथं धका थथे संग्रहकथं मनन यायेमाः।

३५७. प्रत्ययकथं धयागु पृथ्वीधातु जलधातुइ संगृहीतगु, अग्निधातु अनुपालन याना वायोधातुं जायेका स्वंगू महाभूततयूगु प्रतिष्ठा (आधार) जुयाः प्रत्यय जुइ। जलधातु पृथ्वीधातुइ प्रतिष्ठित जुया, अग्निधातु अनुपालन याना, वायोधातुं जायेका स्वंगू महाभूततयूत चिइगु जुयाः प्रत्यय जुइ। तेजोधातु पृथ्वीधातुइ प्रतिष्ठित जुया, आपो संगृहीतगु वायोधातुं जायेका स्वंगू महाभूततयूत पचे याइगु जुयाः प्रत्यय जुइ। वायोधातु पृथ्वीधातुइ प्रतिष्ठित जुया आपो संगृहीतगु अग्निं पचे याना स्वंगू महाभूततयूत बःलाका बिइगु जुयाः प्रत्यय जुइ धयागु थथे प्रत्ययकथं मनन यायेमाः।

३५८. बिचाः मयायेगुकथं धयागु थन पृथ्वीधातुं “जि पृथ्वीधातु खः” धकाः वा, “स्वंगू महाभूततयूगु प्रतिष्ठा जुयाः प्रत्यय जुयाच्चना” धकाः सिइमखु। मेगु स्वंगूलिं नं “जिपिं पृथ्वीधातु प्रतिष्ठा जुयाः प्रत्यय जुयाच्चना” धकाः सिइमखु। थुगु विधि फुक थासय् खः धका थथे बिचाः मयायेगुकथं मनन यायेमाः।

३५९. प्रत्ययया विभाजन यायेगुकथं धयागु धातुतयूगु कर्म, चित्त, आहार व ऋतु धयागु प्यंगू प्रत्यय खः। अन कर्म उत्पन्न जुइगुयात कर्महे प्रत्यय जुइ, चित्तादि जुइमखु। चित्तादि उत्पन्न जुइगुयात नं चित्तयादिहे प्रत्यय जुइ, मेगु जुइमखु। कर्म उत्पन्न जुइगुयात नं कर्म जनक प्रत्यय जुइ, शेष पर्यायकथं उपनिश्रय प्रत्यय जुइ। चित्तं उत्पन्न जुइगुयात चित्त जनक प्रत्यय जुइ, शेष पश्चात्जात प्रत्यय, अस्ति प्रत्यय व अविगत प्रत्यय खः। आहारं उत्पन्न जुइगुयात आहार जनक प्रत्यय जुइ, शेष आहार प्रत्यय, अस्ति प्रत्यय व अविगत प्रत्यय। ऋतुं उत्पन्न जुइगुयात ऋतु जनक प्रत्यय जुइ,

शेष अस्ति प्रत्यय व अविगत प्रत्यय। कर्म उत्पन्न जुइगु महाभूतं कर्म उत्पन्न जुइगु महाभूततयूत प्रत्यय जुइ चित्तादिं उत्पन्न जुइगुयात नं। अथेहे चित्तं उत्पन्न जुइगुयात, आहारं उत्पन्न जुइगुयात। ऋतुं उत्पन्न जुइगु महाभूतयात ऋतुं उत्पन्न जुइगु महाभूततयूत नं प्रत्यय जुइ कर्मादिं उत्पन्न जुइगुयात नं।

अन कर्म उत्पन्न जूगु पृथ्वीधातु कर्म उत्पन्न जूगु मेमेगु धातुयात सहजात, अन्योन्य, निश्चय, अस्ति व अविगतकथं व प्रतिष्ठाकथं प्रत्यय जुइ, जनककथं जुइमखु। मेगु स्वंगू सन्तति (ऋतु, चित्त, आहार) उत्पन्न महाभूतयूत निश्चय, अस्ति व अविगतकथं प्रत्यय जुइ, न प्रतिष्ठाकथं, न जनककथं जुइ। थन जलधातु व मेमेगु स्वंगूया सहजातादिकथं व चिइगुकथं प्रत्यय जुइ, जनककथं जुइमखु। मेगु स्वंगू सन्ततियात निश्चय, अस्ति, अविगत प्रत्ययकथंहे खः, न चिइगुकथं, न जनककथं जुइ। थन तेजोधातुं नं मेमेगु स्वंगूयात सहजातादिकथं व पचे यायेगुकथं प्रत्यय जुइ, जनककथं जुइमखु। मेगु स्वंगू सन्ततियात निश्चय, अस्ति, अविगत प्रत्ययकथंहे खः, न पचेयायेगुकथं, न जनककथं जुइ। थन वायोधातु नं मेमेगु स्वंगूयात सहजातादिकथं व बःलाकाबिइगुकथं प्रत्यय जुइ, जनककथं जुइमखु। मेगु स्वंगू सन्ततियात निश्चय, अस्ति, अविगत प्रत्ययकथंहे खः, न बःलाकाबिइगुकथं, न जनककथं जुइ। चित्त, आहार, ऋतुं उत्पन्न जुइगु पृथ्वीधातु आदिइ नं थ्वहे विधि खः।

थथे सहजातादि प्रत्ययकथं जुइगु थुपिं धातुइ -

*छगू प्रत्ययं स्वंगू, प्यथी स्वंगू प्रत्ययं छगू।
निगू धातुया प्रत्ययं, निगू खुथीकथं प्रवर्तित जुइ।।*

पृथ्वी आदितयूकेहे छगू छगू प्रत्ययं मेगु स्वंगु स्वंगू जुइ धका थथे छगू प्रत्ययं स्वंगू प्यथी प्रवर्तित जुइ। अथेहे पृथ्वीधातु आदितयूके छगू छगू मेगु स्वंगु स्वंगू प्रत्यय जुइ धका थथे स्वंगू प्रत्ययं छगू प्यथी बांलाक प्रवर्तित जुइ। न्हापांगु निगू प्रत्ययं लिपाया, लिपाया निगू प्रत्ययं न्हापांगु, न्हापांगु व स्वंगू प्रत्ययं निगूगु व प्यंगूगु, निगूगु व प्यंगूगु प्रत्ययं न्हापांगु व स्वंगूगु, न्हापांगु व प्यंगूगु प्रत्ययं निगूगु व स्वंगूगु, निगूगु व स्वंगूगु प्रत्ययं न्हापांगु व प्यंगूगु याना थथे निगू धातुया प्रत्ययं निगू खुथी बांलाक प्रवर्तित जुइ।

इपिं मध्यय् पृथ्वीधातु न्ह्यज्यां लिज्यां आदि वनेगु इलय् उत्पीडनया प्रत्यय जुइ। उगुहे जलधातु लिसे वंगु अनुसारं तुति दिकिइगुयात। पृथ्वीधातु लिसे वंगु अनुसारं जलधातु क्वय् तइगुयात।

वायुधातु लिसे वंगु तेजोधातु हनेगुयात। तेजोधातु लिसे वंगु वायोधातु न्ह्यने यंकेगु व लिउंने यंकेगुयात प्रत्यय जुइ धयागु थथे प्रत्ययया विभाजन यायेगुकथं मनन यायेमाः।

थथे शब्दया अर्थ आदिकथं बिचाः याःसां नं छगू छगू प्रकारं धातुत प्रकट जुइ। इपिं हानंहानं आवर्जन (बिचाः) याइम्हसिया बिचाः यायेवं धयातःगु अनुसारंहे उपचार समाधि उत्पन्न जुइ।

उगु थ्व प्यंगू धातुतयूगु व्यवस्थापन यायेगु ज्ञानया आनुभावं उत्पन्न जुइगु जुयाः प्यंगू धातुया व्यवस्थान धकाहे गणना याइ।

३६०. थुगु नं प्यंगू धातुया व्यवस्थापनय् कुतःयायेगुलिइ युक्तम्ह भिक्षु शून्यतायात प्राप्त याइ, सत्त्वसंज्ञायात नष्ट याइ। वं सत्त्वसंज्ञायात नष्ट याःगु कारणं हिंस्रक जनावर, यक्ष, राक्षस आदि भेदगुलिइ आवर्जन मयासे भय व ग्यानापुगुयात सहयाइम्ह जुइ जुइ, अरति व रतियात सहयाइम्ह जुइ, इष्ट व अनिष्टय् लय्ताइगु व दुःखताइगु भावय् थ्यनीमखु। महाप्रज्ञावान् जुइ, अमृत निर्वाणया अन्तय् थ्यंम्ह वा सुगति परायणम्ह जुइ।

*थथे महानुभाव दुगु, दलंदः उत्तम योगीपिसं (ध्यान) क्रिडा याःगु थ्व।
प्यंगू धातुया व्यवस्थानयात, नित्य सेवन या प्रज्ञावानपिसं।।*

थ्व प्यंगू धातुया व्यवस्थापन भावना निर्देश खः।

३६१. थन तक, गुगु समाधिया विस्तृत व भावनाविधि नं क्यनेत “छु समाधि, छु अर्थय् समाधि?” धका: आदि नियमविधिकथं न्ह्यस: त:गु ख:, अन “गथे भावना यायेमा:” धका: थ्व पदया फुक प्रकारं अर्थया वर्णन क्वचागु जुल।

निथी प्रकारयाहे थ्व थन तात्पर्य ख: उपचार समाधि व अर्पणा समाधि। अन भिगू कर्मस्थान मध्यय्, अर्पणाया पूर्वभागगु चित्तय् एकाग्रता उपचार समाधि ख:। ल्यंदुगु कर्मस्थान मध्यय् चित्तया एकाग्रता अर्पणा समाधि ख:। उगु निथी नं इपिं कर्मस्थानतय् भाविता या:गु कारणं भाविता या:गु जुइ। उकिं धयातल “गथे भावना यायेमा: धयागु थ्व पदया फुक प्रकारं अर्थया वर्णन क्वचाल।”

समाधिआनिसंसकथा (समाधिया आनिशंस (गुण) खं)

३६२. गुगु धयाबिज्यागु ख: “समाधि भावनाया छु आनिशंस (गुण) ख:” धका, अन दृष्टधर्म सुखविहारादि न्याथी समाधि भावनाया आनिशंस (गुण) ख:। अथेहे गुपिं अर्हत्पिं, क्षीणाश्रवपिं ध्यानय् च्वना एकाग्र चित्तपिं जुया सुख पूर्वक हि छयाये (विहार याये) धका समाधियात भाविता याइ, इमिगु अर्पणा समाधि भावना दृष्टधर्म सुखविहारया आनिशंस जुइ। उकिं भगवान् बुद्धं धयाबिज्यात – “चुन्द, थुपिं आर्य विनयय् तप धाइमखु। थुपिं आर्य विनयय् दृष्टधर्म सुखविहार धाइ”^{२९५} धका:।

शैक्ष व पृथग्जनपिनि समापत्तिध्यानं दना: समाहितगु चित्तं विपश्यना याये धका भावना यानाच्चनेवं विपश्यनाया पदस्थान जूगु कारणं अर्पणा समाधिया भावना नं बाधाया अवस्था प्राप्त जूसां उपचार समाधिया भावना नं विपश्यनाया आनिशंस जुइ। उकिं भगवान् बुद्धं धयाबिज्यात – “समाधियात, भिक्षुपिं, भाविता या। भिक्षुपिं, समाहितम्ह भिक्षुं यथाभूतरूपं सिइका काइ”^{२९६} धका:।

गुपिं च्यागू समापत्तित उत्पन्न याना: अभिज्ञाया पादक ध्यानय् च्वना समापत्तिध्यानं दना: छम्ह जुया: नं त:म्ह (त:थी) जुइ धका धया वयागु विधिकथं अभिज्ञायात प्रार्थना याना उत्पन्न याइ, उगु आयतनतय्के दुदुगु अभिज्ञा पदस्थान जूगु कारणं अर्पणा समाधि भावना अभिज्ञाया आनिशंस जुइ। उकिं भगवानं आज्ञा जुयाबिज्यात – “वं गुगु गुगु अभिज्ञां साक्षात्कार यायेमा:गु धर्मया न्ह्योने चित्त क्वछुकी अभिज्ञा साक्षात्कार यायेया नितिं, अन अनहे साक्षीभावया सफलताय् थ्यनिइ दुदुगु आयतनतय्के”^{२९७} धका:।

गुपिं ध्यानं परिहीन मज्जुपिं ब्रह्मलोकय् उत्पन्न जुइ धका ब्रह्मलोकय् उत्पन्न जुइगुयात प्रार्थना या:सां वा प्रार्थना मया:सां नं पृथग्जनपिं समाधि परिहीन जुइमखु, इमित्त विशेष भव विइगुलिं अर्पणा समाधि भावना विशेष भवया आनिशंस जुइ। उकिं भगवानं आज्ञा जुयाबिज्यात – “प्रथम ध्यान भतिचा भाविता याना: गन उत्पन्न जुइ। ब्रह्मपारिसद्य देवपिसन समागमय् उत्पन्न जुइ”^{२९८} धका आदि।

उपचार समाधि भावनां नं कामावचर सुगति विशेष भव हयाहे विइगु ख:।

गुपिं आर्यपिसं च्यागू समापत्तित उत्पन्न याना: निरोध समापत्तिइ च्वना न्हय्नु चित्त रहित जुया: थ्वहे जन्मय् निरोधयात निर्वाणयात प्राप्त याना: सुखं विहार याये धका समाधियात भाविता याइ, उगु अर्पणा समाधि भावना निरोधया आनिशंस दुगु जुइ। उकिं धयाबिज्यात – “भिंखुगू ज्ञानचर्याद्वारा गुंगू समाधिचर्याद्वारा वशीभाव जुइगु प्रज्ञा निरोधसमाप्ति ज्ञान ख:”^{२९९} धका:।

थथे थ्व दृष्टधर्म सुखविहारादि न्याथी समाधि भावनाया आनिशंस (गुण) –

“उकिं अनेक आनिशंस दुगु, क्लेश मलयात शुद्ध याइगु।
समाधि भावनाया योगय्, अप्रमान जुइमते पण्डित।।”

^{२९५} (म० नि० १.८२)

^{२९६} (सं० नि० ३.५)

^{२९७} (म० नि० ३.१५८; अ० नि० ३.१०२)

^{२९८} (विभ० १०२४)

^{२९९} (पटि०म० १.३४)

३६३. थन तक्क “शीलय् प्रतिष्ठित जुयाः प्रज्ञा दुम्ह मनू” धकाः थुगु गाथाया शील समाधि प्रज्ञायात न्ह्यब्वयाः देशना याःगु विशुद्धिमार्गय् समाधि नं क्यनातःगु जुल ।

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्गय् समाधिनिर्देश धयागु भिंछगूगु परिच्छेद क्वचाल ।

३६४. न्हापांगु शीलनिर्देश । निगूगु धुताङ्गनिर्देश । स्वंगूगु कर्मस्थानग्रहणनिर्देश । प्यंगूगु पृथ्वीकसिण निर्देश । न्यागूगु शेषकसिणनिर्देश । खुगूगु अशुभनिर्देश । न्हयूगूगु खुगू अनुस्मृतिनिर्देश । च्यागूगु शेषानुस्मृतिनिर्देश । गुंगूगु ब्रह्मविहारनिर्देश । भिगूगु आरुप्यनिर्देश । प्रतिकूलसंज्ञा व धातुव्यवस्थान निगू निर्देश भिंछगूगु खः ।

विशुद्धिमार्गया न्हापांगु भाग क्वचाल ।

॥ नमस्कार वसपोल भगवान् अर्हत् सम्यक्सम्बुद्धयात् ॥

विशुद्धिमार्ग

(दुतियो भागो)

(निगूगु ब्ब)

१२. इद्धिविधनिदेशो (ऋद्धिविधनिर्देश)

अभिज्जाकथा (अभिज्ञाया खं)

३६५. आः गुगु लौकिक अभिज्ञाया कथं थ्व समाधिभावना व अभिज्ञाया आनिशंस धका धाल, इपि तव अभिज्ञात प्राप्त यायेत गुगु पृथ्वीकसिण आदिइ चतुर्थध्यान प्राप्तम्ह योगीं प्रयत्न यायेमाः। थथे वया उगु समाधिभावना प्राप्तगु व स्थिरगु आनिशंस जुइ, वं प्राप्त याःगु आनिशंस व स्थिर जूगु समाधि भावनां युक्तम्हं सुखपूर्वकहे प्रज्ञा भावनायात प्राप्त याइ। उकिं न्हापां अभिज्ञाया खँयात छुमा (शुरु) याये।

भगवान् बुद्धं चतुर्थध्यानसमापत्ति प्राप्तपिं कुलपुत्रपिन्त समाधिभावनाया आनिशंस क्यनेया नितिं व उत्तरोत्तर प्रणीत प्रणीतगु धर्मदेशनाया नितिं “व थथे समाहितगु चित्त जुइवं परिशुद्धगुलिइ परिशुद्ध जुइवं, स्वच्छ मल रहित जुइवं, क्लेश रहित जुइवं, मृदु जुइवं (क्यातुइवं), कर्म याये योग्य जुइवं (कर्मणीय जुइवं), स्थिर जुइवं ऋद्धिविधया नितिं चित्त न्हाचिकी, न्हाणे क्वछुकी। वं अनेककथंया ऋद्धिविधयात प्रत्यानुभव याइ छम्ह जुयाः नं तःम्ह (तःथी) जुइ”^{३००} धका आदि नियमकथं ऋद्धिविध, दिव्यश्रोत्रधातुज्ञान, चेतोपर्यज्ञान, पूर्वनिवासानुस्मृतिज्ञान, सत्त्वपिनिगु च्युति-उत्पत्तिइ ज्ञान याना न्यागू लौकिक अभिज्ञा कनाविज्यात।

अन छम्ह जुयाः नं तःम्ह (तःथी) जुइ धयागु आदिइ ऋद्धिविकुर्वण (ऋद्धि निर्माण याइगु ज्या) यायेगु इच्छा दुम्ह कर्मस्थान शुरुवातयाम्ह योगीं अवदात कसिणय् अन्तय् च्वंगु च्यागू कसिणय् च्यागू च्यागू समापत्तित उत्पन्न याना -

कसिणया अनुलोमं, कसिणया प्रतिलोमं, कसिणया अनुलोम व प्रतिलोमं, ध्यानया अनुलोमं, ध्यानया प्रतिलोमं, ध्यानया अनुलोम व प्रतिलोमं, ध्यानं थहाँ (पुला) वनेगुकथं, कसिणं थहाँ (पुला) वनेगुकथं, ध्यान व कसिणं थहाँ (पुला) वनेगुकथं, अङ्गं थहाँ (पुला) वनेगुकथं, आरम्भणं थहाँ (पुला) वनेगुकथं, अङ्गं व आरम्भणं थहाँ (पुला) वनेगुकथं, अङ्गया व्यवस्थापनकथं, आरम्भणया व्यवस्थापनकथं।

थुपिं भिप्यंगू आकारं चित्त दमन यायेमाः।

३६६. गुगु थन कसिणया अनुलोम ... गुगु आरम्भणया व्यवस्थापन धाइ? थन भिक्षु पृथ्वीकसिणय् ध्यान च्वनाच्चनी, अनंलि जलकसिणय् धका थथे छसिकथं च्यागू कसिणय् कसिणय् सछिक्वति द्वःछिक्वति च्वनाच्चनी, थ्व कसिणया अनुलोम धाइ।

अवदातकसिणं निसें कया अथेहे प्रतिलोमया क्रमकथं समापत्तिध्यानय् च्वनीगुयात कसिणया प्रतिलोम धाइ।

पृथ्वीकसिणं निसें अवदातकसिण तक, अवदातकसिणं निसें पृथ्वीकसिण तक धयागु थथे अनुलोम व प्रतिलोमकथं हानंहानं समापत्तिध्यानय् च्वनीगुयात कसिणया अनुलोम व प्रतिलोम धाइ।

प्रथमध्यानं निसें छसिकथं नैवसंज्ञानासंज्ञायतन तक, हानंहानं समापत्तिध्यानय् च्वनीगुयात ध्यानया अनुलोम धाइ।

नैवसंज्ञानासंज्ञायतनं निसें प्रथमध्यान तक, हानंहानं समापत्तिध्यानय् च्वनीगुयात ध्यानया प्रतिलोम धाइ।

प्रथमध्यानं निसें नैवसंज्ञानासंज्ञायतन तक, नैवसंज्ञानासंज्ञायतनं निसें प्रथमध्यान तक धयागु थथे अनुलोम व प्रतिलोमकथं हानंहानं समापत्तिध्यानय् च्वनीगुयात ध्यानया अनुलोम व प्रतिलोम धाइ।

पृथ्वीकसिण्यु जक प्रथमध्यान्यु च्चना अनहे तृतीयध्यान्यु च्चनिइ, अनंलि उगुयातहे उला आकाशानन्त्यायन, अनंलि आकिञ्चन्यायतन धका थथे कसिण थहाँ (पुला) वना ध्यानयाहे छगू अन्तरगु भावं पुला वनेगु ध्यानं पुला वनेगु धाइ। थथे आपोकसिणादि मूलया नं स्वापु तयेमाः।

पृथ्वीकसिण्यु प्रथमध्यान च्चना हानं उगुहे तेजोकसिण्यु, अनंलि नीलकसिण्यु, अनंलि लोहितकसिण्यु याना थुगु नियमकथं ध्यान थहाँ (पुला) वना कसिणयाहे छगू अन्तरगु भावं पुला वनेगु कसिणं पुला वनेगु धाइ।

पृथ्वीकसिण्यु प्रथमध्यान च्चना अनंलि तेजोकसिण्यु तृतीय, नीलकसिण्यु उला (लिकया) आकाशानन्त्यायन, लोहितकसिण्यु आकिञ्चन्यायतन याना थुगु नियमकथं ध्यान व कसिणया पुला वनेगु ध्यान व कसिण पुला वनेगु धाइ।

पृथ्वीकसिण्यु जक प्रथमध्यान च्चना अनहे मेगु नं समापत्तिध्यान्यु च्चनीगुयात अङ्ग पुला वनेगु धाइ।

पृथ्वीकसिण्यु प्रथमध्यान च्चना उगुहे जलकसिण्यु ... उगुहे अवदात कसिण्यु धका थथे फुक कसिण्यु छगूहे ध्यानया समापत्तिध्यान्यु च्चनीगुयात आरम्भणं पुला वनेगु धाइ।

पृथ्वीकसिण्यु प्रथमध्यान च्चना जलकसिण्यु द्वितीय, तेजोकसिण्यु तृतीय, वायुकसिण्यु चतुर्थ, नीलकसिण्यु उला (लिकया) आकाशानन्त्यायन, पीतकसिण्यु विज्ञानन्त्यायतन, लोहितकसिण्यु आकिञ्चन्यायतन, अवदातकसिण्यु नैवसंज्ञानासंज्ञायतन धका थथे छगू अन्तरगुकथं अङ्गतय्गु व आरम्भणतय्गु पुला वनेगु अङ्ग व आरम्भणयात पुला वनेगु धाइ।

प्रथमध्यान जक न्यागू अङ्ग दुगु धका बिचाः याना द्वितीय स्वंगू अङ्ग दुगु, तृतीय निगू अङ्ग दुगु खः, अथेहे चतुर्थ आकाशानन्त्यायन ... नैवसंज्ञानासंज्ञायतन धका थथे ध्यानङ्गमात्रयाहे व्यवस्थापन यानातःगु अङ्ग व्यवस्थापन धाइ।

अथेहे थ्व पृथ्वीकसिण्यु धका बिचाः याना थ्व जलकसिण्यु ... थ्व अवदातकसिण्यु धका थथे आरम्भणमात्रया जक व्यवस्थापन यानातःगु आरम्भण व्यवस्थापन धाइ। अङ्ग व आरम्भणया व्यवस्थापन नं गुलिसिनं इच्छा याइ। अर्थकथातय्के मवःगु कारणं निश्चय नं उगु भावनाया द्वार जुइमखु।

३६७. थुपिं भिप्यंगू आकारं चित्त दमन मयायेकं न्हापा भाविता याये मनंमह प्रारम्भिक योगीं ऋद्धिविकुर्वण प्राप्त याइ धयागु थ्व कारण (अवस्था) मदु। शुरुवात याम्हसिया कसिणया परिकर्म नं कठिन जुइ, सछिम्ह व द्वःछिम्ह मध्य्यु छम्हसिनं जक फइ। कसिणया परिकर्म यायेधुंकूम्हसिया निमित्त उत्पन्न यायेगु कठिन जुइ, सछिम्ह व द्वःछिम्ह मध्य्यु छम्हसिनं जक फइ। निमित्त उत्पन्न जुइवं उगुयात वृद्धि यानाः अर्पणा प्राप्त यायेगु कठिन जुइ, सछिम्ह व द्वःछिम्ह मध्य्यु छम्हसिनं जक फइ। प्राप्त जूम्हसिया भिप्यंगू आकारं चित्तयात दमन यायेगु कठिन जुइ, सछिम्ह व द्वःछिम्ह मध्य्यु छम्हसिनं जक फइ। भिप्यंगू आकारं चित्त दमन याम्हसिया नं ऋद्धिविकुर्वण धयागु कठिन जुइ, सछिम्ह व द्वःछिम्ह मध्य्यु छम्हसिनं जक फइ। ऋद्धिविकुर्वण प्राप्त जूम्हसिया नं याकनं प्रतिक्रिया यायेगु भाव दुम्ह (याकनं ध्यान्यु च्चनीम्ह) जुइ धयागु कठिन जुइ, सछिम्ह व द्वःछिम्ह मध्य्यु छम्हहे जक याकनं प्रतिक्रिया याइम्ह जुइ। थेरम्बल्यु महारोगगुप्तस्थविरया वासः यायेगु सेवाय् वःपिं स्वीद्वःति ऋद्धिवान् भिक्षुपिं मध्य्यु उपसम्पदां च्यागू वर्षावास दुम्ह (बुद्ध) रक्षितस्थविरथे। वया आनुभाव पृथ्वीकसिण्यु निर्देश्यः^{३०१} कनेहे धुंकल। वया उगु आनुभाव खनाः स्थविरं धाल “आवुस, यदि रक्षित मदूगु जूसा भीपिं फुकक निन्दितपिं जुइ ‘नागराजपिन्त रक्षा याये मफूपिं जुल।’ उकिं थम्हं ज्वनाः जुइ त्वःगु हतियारया मलयात शुद्ध याना जुइमाः ज्वनाः विचरण यायेगु उचित जुइ।” इपिं स्थविरया अववादय् च्चनाः स्वीद्वः भिक्षुपिं याकनं प्रतिक्रिया याइपिं जुल।

याकनं प्रतिक्रिया याइम्ह जूसां नं मेपिनिगु प्रतिस्थित भाव दुम्ह जुइवं कठिन जुइ, सछिम्ह व द्वःछिम्ह मध्य्यु छम्हहे जक जुइ, गिरिभण्डवाहन पुजाय् मारं ह्यंग्वाः वर्षा याबले आकाशय् पृथ्वीयात निर्माण याना ह्यंग्वाः वर्षायात अल्प याम्ह स्थविरथे।

बलवान् पूर्वयोग दुपिं बुद्ध, प्रत्येकबुद्ध, अग्रश्रावक आदिपिनिगु विना नं थुगु धयावयागुकथं भावनाया अनुक्रमकथं अर्हत्त्व प्रतिलाभम्हं थ्व ऋद्धिविकुर्वण मेगु प्रतिसम्भितादि भेदगु गुण सिद्ध जुइ। उकिं गथे छुं प्रकारया आभूषण दय्केगु इच्छाम्ह लुँकःमिं मिंइ छुइगु आदिद्वारा लुँयात क्यातुकाः ज्या कायेज्युगु यानाहे याइ, गथे थबलबल आदि दय्केगु इच्छाम्ह कुम्हानं चायात बांलाक न्हाया क्यातुइकिइ, थथेहे कर्मस्थानया शुरुवातयाम्हं थुपिं भिप्यंगू आकारं चित्त दमन याना छन्दशीर्ष, चित्तशीर्ष, वीर्यशीर्ष, मीमांसाशीर्ष समापत्तिइ च्चनेगुकथं व आवर्जनादिया वशीभावकथं क्यातुकाः कर्मण्य

३०१ (विसुद्धि० १.७८ आदयो)

यानाः ऋधिविधया नितिं उत्साह यायेमाः। पूर्वहेतुं सम्पन्नम्हसिनं कसिण्य चतुर्थध्यान्य जक व अभ्यस्त वशीम्हं नं यायेगु उचित जुइ। गथे थन योग (कुतः) यायेमाः, उगु विधि क्यनाः भगवान् बुद्ध “व थथे समाहितगु चित्त्य” धका आदि धयाविज्यात।

३६८. अन थ्व पालिया नियमानुसारहे विनिश्चयया खँ खः। अन वं धयागु उम्ह चतुर्थध्यान प्राप्त याम्ह योगी खः। थथे धयागु थ्व चतुर्थध्यानया क्रम क्यनेत खः। थुगु प्रथमध्यानादिया क्रमं चतुर्थध्यान प्रतिलाभ याना धका धयातःगु जुयाच्चन। समाहितगुलिइ धयागु थुगु चतुर्थध्यान समाधिं समाहितगु खः। चित्त्य धयागु रूपावचर चित्त्य। परिशुद्धगु आदितइ धयागु जक उपेक्षास्मृतिपरिशुद्धिया भावं परिशुद्धगुलिइ। परिशुद्धगुलिंहे तुयूगु (शुद्धगु) व प्रभास्वरगु धका धयातःगु जुयाच्चन। सुखादिया प्रत्ययतयूत नाश जूगुलिं रागादि अङ्गण नाश जूगुलिं स्वच्छ मल रहित जुइवं खः। स्वच्छ मल रहित जूगुलिंहे क्लेश रहित जुइवं। क्लेश रहित मजुइवं उगु चित्त उपक्लिष्ट जुइ। बांलाक भाविता याःगु कारणं मृदु जुइवं (क्यातुइवं), वशीभाव प्राप्त जुइवं धका धयातःगु जुयाच्चन। वशय् च्वंगु चित्तयात जक मृदु (क्यातूगु) धका चित्त धाइ। क्यातूगुलिंहे कर्मनीय जुइ, ज्या यायेत समर्थगु व ज्या यायेत योग्यगु धका धयातःगु जुयाच्चन। क्यातूगु चित्त जक कर्मनीय जुइ, बांलाक छुयातःगु लुंथें खः, उगु निगू नं बांलाक भाविता याःगु कारणहे जुय। थथे धयाविज्यात “भिक्षुपिं, न जिं मेगु छगू नं धर्म खना, गुगु थथे भाविता याःगु, बारम्बार अभ्यास याःगु मृदु व कर्मनीय नं जुइ, गथे थ्व, भिक्षुपिं, चित्त खः”^{३०२} धकाः।

थुपिं परिशुद्धगु भावादिइ स्थिर जुइगु स्थित जुइवं। स्थित जुइगुलिंहे स्थिर जुइवं, निश्चल व मसनीगु धका धयातःगु जुयाच्चन। मृदु व कर्मण्यया भावं वा थःगु वशय् स्थिर जुइगु स्थित जुइवं। श्रद्धादि परिग्रहण याःगु कारणं स्थिर जुइवं। श्रद्धां परिग्रहण यानातःगु चित्त अश्रद्धां कम्प याये फइमखु। वीर्य परिग्रहण यानातःगु चित्त आलस्यपनं कम्प याये फइमखु। स्मृतिं परिग्रहण यानातःगु चित्त प्रमादं कम्प याये फइमखु। समाधिं परिग्रहण यानातःगु चित्त औद्धत्यं कम्प याये फइमखु। प्रज्ञां परिग्रहण यानातःगु चित्त अविद्यां कम्प याये फइमखु। प्रज्ञा आलोक्य थ्यंगु चित्त क्लेश अन्धकारं कम्प याये फइमखु। थुपिं खगू धर्म परिग्रहण यायेमाःगु व स्थिर प्राप्तगु जुइ। थथे च्यागू अङ्ग युक्तगु चित्त अभिनीहारया नितिं योग्यगु जुइ अभिज्ञा साक्षात्कार यायेमाःगु धर्मतयूत अभिज्ञा साक्षात्कार यायेया नितिं।

मेगु विधि, चतुर्थध्यानं चतुर्थध्यान समाधिं समाहितगु। नीवरणत तापाइगु भावं परिशुद्ध जुइवं। वितर्काति बांलाक अतिक्रमण जुइगुलिं परिशुद्ध जुइवं। ध्यान प्रतिलाभया प्रत्ययतयूगु बांमलागु इच्छाया उत्पन्न जुइगु अभावं स्वच्छ मल रहित जुइवं। अभिध्यादि चित्तया उपक्लेशत नाश जूगुलिं क्लेश रहित जुइवं। थुपिं निगू नं अनङ्गण सूत्र व वत्थ सूत्रानुसारं^{३०३} सिइकेमाः। वशीभावया प्राप्तिं मृदु जुइवं (क्यातुइवं)। ऋद्धिपादभावया लिक लायेवं कर्मनीय जुइवं। भावना परिपूर्ति प्रणीतभावया लिक लाना स्थिरगु स्थिर जुइवं। गथे स्थिरता प्राप्तगु जुइ, थथे स्थिर जुइवं धयागु अर्थ खः। थथे नं च्यागू अङ्ग युक्तगु चित्त अभिनीहारया नितिं योग्यगु जुइ अभिज्ञा साक्षात्कार यायेमाःगु धर्मतयूत अभिज्ञा साक्षात्कार यायेया नितिं पादक पदस्थान जुइ।

दसइद्धिकथा (भिगू ऋद्धिविधया खँ)

३६९. ऋधिविधया नितिं चित्त न्ह्यचिकी न्ह्योने क्वलुकी धका थन सिद्ध जुइगु अर्थकथं ऋद्धि, सिद्ध जुइगु अर्थकथं प्रतिलाभार्थकथं नं खः धका धयातःगु जुयाच्चन। गुगु सिद्ध जुइ व प्रतिलाभ जुइ, उगु सिद्ध जुइ धकाः धाइ। थथे धयाविज्यात “कामयात इच्छा यानाच्चंसित थुपिं वयात सिद्ध जुइ”^{३०४} धकाः। अथेहे “नैष्कर्म्य सिद्ध जुइगु कारणं ऋद्धि, परित्याग याइगु कारणं प्रातिहार्य। अर्हत्मार्ग सिद्ध जुइगु कारणं ऋद्धि, परित्याग याइगु कारणं प्रातिहार्य खः”^{३०५} धकाः।

मेगु विधि, सिद्ध जुइगु अर्थकथं ऋद्धि। उपाय सम्पदाया थुगु अर्थ खः। उपाय सम्पदा अभिप्रेत फलया प्राप्तिं सिद्ध जुइ। थथे धयाविज्यात – “थ्व चित्त गृहपती शीलवान् व कल्याणधर्मी खः, यदि कामना यातधाःसा ‘अनागत

^{३०२} (अ० नि० १.२२)

^{३०३} (म० नि० १.५७ आदयो)

^{३०४} (सु० नि० ७७२)

^{३०५} (पटि० म० ३.३२)

कालय् चक्रवर्ती जुजु जुइ' धका, वया थ्व सिद्ध जुइ शीलवान् व चित्तया कामना (संकल्प) विशुद्ध जूगु कारणं”^{३०६} धकाः।

मेगु विधि, थुगुलिं सत्त्वपिं सिद्ध जुइगुलिं ऋद्धि। सिद्ध जुइगुलिं ऋद्धि, वृद्धिया प्राप्त जुइ धयातःगु जुयाच्चन। इपिं भिथी दु। थथे धयाबिज्यात “ग्वःगु ऋद्धि दु? भिगू ऋद्धि दु।” हानं मेगु धयाबिज्यात “गुगु भिगू ऋद्धि खः? अधिष्ठान ऋद्धि, निर्माण ऋद्धि, मनोमय ऋद्धि, ज्ञानविष्कार ऋद्धि, समाधिविष्कार ऋद्धि, आर्य ऋद्धि, कर्मविपाकज ऋद्धि, पुण्यवानम्ह ऋद्धि, विद्यामय ऋद्धि, उगु उगु थासय् सम्यक् प्रयोगया कारणं सिद्ध जुइगु अर्थकथं ऋद्धि”^{३०७} धकाः धाइ।

३७०. अन “छगू स्वभावं छम्ह आपालं आवर्जन याइ। सच्छि, द्वःछि वा लाख आवर्जन यानाः ज्ञानं अधिष्ठान याइ ‘जि आपालं जुइ’”^{३०८} धकाः थथे विभाजन याना क्यनातल ऋद्धि अधिष्ठानकथं पूर्ण जुइगु कारणं अधिष्ठान ऋद्धि धाइ।

३७१. “वं स्वभाविक वर्णयात त्याग याना कुमारया रूपवर्णयात क्यनिइ वा नागया रूपवर्णयात ... थी थी शैन्यया पुचःत नं क्यनिइ”^{३०९} धकाः थथे वयागु ऋद्धि स्वभाविक वर्णयात त्याग यायेगु विकारकथं प्रवर्तित जुइगु कारणं निर्माण याइगु (विकुर्वण) ऋद्धि धाइ।

३७२. “थन भिक्षु थुगु शरीरं मेगु शरीर, मनोमय रूपयात निर्माण याइ”^{३१०} धकाः थुगु नियमकथं वयाच्चंगु ऋद्धि शरीरया दुने मेगुहे मनोमय शरीरयात निर्माण याइगुकथं प्रवर्तित जुइगु कारणं मनोमय ऋद्धि धाइ।

३७३. ज्ञानया उत्पत्तिकथं जक न्हापा, लिपा वा उगु क्षणय् ज्ञानया आनुभावं उत्पन्न जूगु विशेषता ज्ञानविष्कार ऋद्धि धाइ। थ्व धयाबिज्यात – “अनित्यानुपश्यनाद्वारा नित्यसंज्ञायात प्रहाणार्थं सिद्ध जुइगु कारणं ज्ञानविष्कार ऋद्धि ... अर्हत्तमार्ग फुक क्लेशयात प्रहाणार्थं सिद्ध जुइगु कारणं ज्ञानविष्कार ऋद्धि। आयुष्मान् बाक्कुलया ज्ञानविष्कार ऋद्धि। आयुष्मान् संकिच्चया ज्ञानविष्कार ऋद्धि। आयुष्मान् भूतपालया ज्ञानविष्कार ऋद्धि”^{३११} धकाः धाइ।

अन आयुष्मान् बाक्कुल मचा बलय् मङ्गल उत्सवया दिनय् म्वः ल्हुइकाच्चंम्ह धाइमामया प्रमादं खुसिया बालय् कुतुं वन। वयात छम्ह न्यां नुना छ्वया वाराणसीया तिर्थय् वन। अन वयात न्या लाइम्हं ज्वनाः सेठया कलायात मिल। वं न्यायात स्नेह उत्पन्न याना जिहे थ्वयात दयेके धका प्वा फायाच्चंबलय् न्याया प्वाथय् लुँया वर्णथें जाम्ह मचायात खनाः जित काय् प्राप्त जुल धका लय्ताल। थथे न्याया प्वाथय् निरागीभाव आयुष्मान् बाक्कुलयया अन्तिम जन्मया उगु आत्मभावं (शरीरं) प्रतिलाभ यायेमाःगु अर्हत्तमार्ग ज्ञानया आनुभावं उत्पन्न जूगुलिं ज्ञानविष्कार ऋद्धि धाइ। वस्तु (खँ) विस्तृतं कनेमाः।

संकिच्च स्थविरया जक थः प्वाथय् च्चनाच्चंबलय् माँम्ह सीत। वयात चिताय् तया शूलीं सुया उनाच्चंबलय् शूलीया च्चकां मचाया मिखाया च्चकाय् प्रहार जूबलय् प्राप्त यानाः सः पिकाल यात। अनंलि मचा म्वानिला धका शूली दुतछ्वया प्वाथय् फाया मचा बाज्याम्हसित विल। वं वयात पाले याना तधिक जुइवं व प्रव्रजित जुयाः प्रतिसम्भिदा सहित अर्हत्तत्त्व प्राप्त जुल।

थथे धयातःगु अनुसारहे चिताय् सिंया द्यने निरोगीभाव आयुष्मान् संकिच्चया ज्ञानविष्कार ऋद्धि धाइ।

भूतपाल मचाया बौ छम्ह राजगृहय् गरीबम्ह खः। वं सिंत मिइया गाडानापं गुँइ वनाः सिंया भारी जायेका सन्ध्या इलय् नगरया ढोखा लिक थ्यन। अले वया द्रहँतय्गु चिनातःगु भारी प्यना नगरय् दुहाँवन। वं काय्यात गाडया क्वय् फयेतुकाः द्रहँतय्गु पलाखाँय् लिसे वना नगरय्हे दुहाँ वन। व पिहाँवये मलावंहे ढोखा तित। मचाया लिक हिंस्रक यक्षत जुयाच्चंसां नं नगरं पिने स्वंगू यामया चा तक निरोगी भाव जुल धका धयातःगु अनुसारहे ज्ञानविष्कार ऋद्धि धाइ। वस्तु (खँ) जक विस्तृतं वर्णन यायेमाः।

घटद्ध। समाधिं न्हापा, लिपा वा उगु क्षणय् समथया आनुभावं उत्पन्न जूगु विशेषता समाधिविष्कार ऋद्धि। थ्व धयातःगु जुल “प्रथमध्यानं नीवरणतयूत प्रहाणार्थं सिद्ध जुइगु कारणं समाधिविष्कार ऋद्धि ... नैवसंज्ञानासंज्ञायतन

^{३०६} (सं० नि० ४.३५२)

^{३०७} (पटि० म० ३.९)

^{३०८} (पटि० म० ३.१०)

^{३०९} (पटि० म० ३.१३)

^{३१०} (पटि० म० ३.१४)

^{३११} (पटि० म० ३.१५)

समापत्तिं आकिञ्चन्यायतन संज्ञायात प्रहाणार्थं सिद्धं जुङ्गु कारणं समाधिविष्कार ऋद्धि। आयुष्मान् सारिपुत्तया समाधिविष्कार ऋद्धि, आयुष्मान् सज्जीवया, आयुष्मान् खाणुकोण्डण्यया, उत्तर उपासिकाया, सामावती उपासिकाया समाधिविष्कार ऋद्धि”^{३१२} धकाः धाड।

अन गुबले आयुष्मान् सारिपुत्तया महामोगलान स्थविर नापं कपोतकन्दराय् विहार यानाच्चंबलय् तिमिला ज्वांथ्यूगु चाय् नकतिनि सँ खाना खुल्लागु थासय् फयेतुइबलय् छम्ह दुष्ट यक्षं पासा यक्षं गननं छ्यनय् प्रहार यात। गुगु सः नं न्यायेथें जुल। उबले स्थविर वं प्रहार याःगु इलय् समापत्तिइ दुहाँवन। अले वयात उगु प्रहारं छुं नं कष्ट मजुल। थ्व उम्ह आयुष्मानया समाधिविष्कार ऋद्धि खः। वस्तु (खँ) उदानय् वयाच्चंगुहे खः^{३१३}।

निरोध समापत्तिइ च्चनाच्चंम्ह सज्जीव स्थविरयात सीत धका बिचायानाः सा जवाः आदिपिसं घाँय् सिं व सौ मुना द्वंचिना मिं तया बिल। स्थविरया चीवर च्चका नं मच्यात। थ्व वया अनुपूर्व समापत्तिकथं प्रवर्तित जूगु समथया आनुभावं उत्पन्न जूगुलिं समाधिविष्कार ऋद्धि। वस्तु (खँ) सूत्रय् वयाच्चंगुहे खः^{३१४}।

खाणुकोण्डण्य स्थविर स्वभाविकरूपहे बारम्बार समापत्तिइ च्चनीम्ह खः। व छुं छगू गुँड चान्हय् समापत्ति प्राप्त याना फयेतुत। न्यासः खुँत सामानत खुया वनाच्चंबलय् “आः जिमिगु लिसे वयाच्चंपिं मदु” धकाः विश्राम यायेगु इच्छा जुया सामानत द्वंचिनाच्चंबलय् “थ्व कँमा खः” धकाः मतीतयाः स्थविरयाहे द्यने फुक सामानत तल। इपिं विश्राम याना वनेत संबलय् न्हापा तयातयागु सामान काःबलय् कालया परिच्छेद अनुसारं स्थविर दन। इमिसं स्थविर सनाहःगु आकारयात खनाः ग्याना चिचाय्दंक हाल। स्थविरं “उपासकपिं, ग्याये म्वा, जि भिक्षु खः” धकाः धाल।

इपिं वयाः वन्दना यानाः स्थविरप्रति प्रसन्न जुया प्रवर्जित जुयाः प्रतिसम्भिदा सहित अर्हत्तत्त्वय् थ्यन।^{३१५} थ्व थन न्यासःगू सामानं ल्हाकातःसानं स्थविरयात कष्टया अभावगु समाधिविष्कार ऋद्धि खः।

उत्तरा उपासिका पूर्णसेठया म्स्याय् खः। वयात सिरिमा धयाम्ह वेश्यां ईर्ष्याया वशय् वना चिकं दायेकातःगु थलं छ्यनय् लुनाविल। उत्तरा उगु क्षणय्हे मैत्रीध्यान समापत्तिइ च्चन। चिकं पलेस्वां हल्युच्चंगु लः फुतिथें लितुला कुतुं वन। थ्व थुगु समाधिविष्कार ऋद्धि खः। वस्तु (खँ) विस्तृतं वर्णन यायेमाः।

सामावती धयाम्ह उदेन जुजुया अग्रमहेषी खः। मागण्डिय ब्राह्मणं थः म्स्याय् यात अग्रमहेषी थाय् या इच्छा याना वया (जुजुया) वीणाय् आशीविष सर्प तय्केबिया जुजुयात धाल “महाराज, सामावती छःपिन्त स्यायेगु इच्छां वीणाय् आशीविष सर्प ज्वनाः यंकाच्चन।” जुजु उगु खनाः तं चाया सामावतीयात स्याये धका विषय् थुनातःगु वाण धनुषय् तया साल।

परिवारपिं सहित सामावतीं जुजुप्रति मैत्रीद्वारा फइले यात। जुजुं वाणयात कय्के मफया व लिकाये नं मफया खाना दनाच्चन। अनलि जुजुयात देवीं धाल “छु, महाराज, त्यानुल ला?” “खः, त्यानुल।” “अथे जूसा धनुष लिका।” वाण जुजुया तुति क्वय्हे कुतुं वन। अनलि जुजुयात देवीं “महाराज, दोष मदुम्हसित दोषारोपन याये मज्यू” धकाः उपदेश बिल। थथे जुजुं वाण कय्के मफुगुभाव सामावती उपासिकाया समाधिविष्कार ऋद्धि खः।

३७५. प्रतिकूलदिइ अप्रतिकूलसंज्ञी जुया विहार यायेगु आदि आर्य ऋद्धि धाड। थथे धयाबिज्यात – “गुगु आर्य ऋद्धि खः? थन यदि भिक्षुं आकांक्षा यात धाःसा ‘प्रतिकूलय् अप्रतिकूलसंज्ञी जुया विहार याइ’ धका, अप्रतिकूलसंज्ञी जुया अन विहार याइ ... उपेक्षाभाव दुम्ह जुया अन विहार याइ स्मृति सम्प्रजन्य जुया”^{३१६} धकाः। थ्व चित्तय् वशीभाव प्राप्तपिं आर्यपिन्तहे उत्पन्न जुङ्गुलिं आर्य ऋद्धि धकाः धाड।

थुजागुलिं युक्तम्ह क्षीणाश्रव भिक्षु प्रतिकूलगु अनिष्टगु वस्तुलिइ मैत्री फइले यायेगु वा धातु मनसिकार यायेगु यात धाःसा अप्रतिकूलसंज्ञी जुया च्चनाच्चनिइ। अप्रतिकूलगु इष्टगु वस्तुलिइ अशुभ फइले यायेगु वा अनित्य धका मनसिकार यात धाःसा प्रतिकूलसंज्ञी जुया च्चनाच्चनिइ। अथेहे प्रतिकूल व अप्रतिकूलय् उगु हे मैत्री फइले यायेगु वा धातु मनसिकार यायेगु यात धाःसा अप्रतिकूलसंज्ञी जुया च्चनाच्चनिइ। अप्रतिकूल व प्रतिकूलय् उगुहे अशुभ फइले यायेगु वा अनित्य धका मनसिकार यात धाःसा प्रतिकूलसंज्ञी जुया च्चनाच्चनिइ। मिखां रूप खनाः न प्रसन्न जुङ्गु धयागु

^{३१२} (पटि० म० ३.१६)

^{३१३} (उदा० ३४)

^{३१४} (म० नि० १.५०७)

^{३१५} (ध० प० अ० १.१)

^{३१६} (पटि० म० ३.१७)

आदि नियमविधिकथं धाःगु खुगू अङ्गं युक्तगु उपेक्षायात प्रवर्तित यानाः प्रतिकूलगु व अप्रतिकूलगुलिइ उगु निगूलिं हटे याना उपेक्षाभाव दुम्ह जुया विहार याइ स्मृति सम्प्रजन्य जुया। प्रतिसम्भिदाय् “गुकथं प्रतिकूलगु अप्रतिकूलसंज्ञी जुया च्वनाच्चनिइ? अनिष्टगु वस्तुलिइ मैत्रीद्वारा नं फिजे याइ वा धातुकथं लिक्क यंकिइ”^{३१७} धका आदि नियमकथं ध्वहे अर्थ विभाजन यानातल। थ्व चित्तय् वशीभाव प्राप्तपिं आर्यपिन्तहे उत्पन्न जुइगुलिं आर्य ऋद्धि धकाः धाइ।

३७६. पंक्षी आदित आकाशं वनीगु आदि कर्मविपाकज ऋद्धि धाइ। थथे धयाबिज्यात – “गुगु कर्मविपाकज ऋद्धि खः? फुक पंक्षीतय्गु, फुक देवपिनिगु, गुलिं मनूतय्गु, गुलिं विनिपातिकपिनिगु थ्व कर्मविपाकज ऋद्धि”^{३१८} धकाः। थन फुक पंक्षीतय् ध्यान वा विपश्यना विनाहे आकाशं वनिइगु खः। अथेहे फुक देवपिनिगु, प्रथमकल्पया गुलिं मनूतय्। अथेहे पियङ्करमाता यक्षिणी, उत्तरमाता, फुस्समिता, धम्मगुत्ता याना थथे आदिपिं गुलिं^{३१९} विनिपातिकपिन्त आकाशं वनिगु कर्मविपाकज ऋद्धि खः।

३७७. चक्रवर्ती आदिपिनि आकाशं वनीगु आदि पुण्यवान् ऋद्धि धाइ। थथे धयाबिज्यात “गुगु पुण्यवान् ऋद्धि खः? जुजु चक्रवर्ती प्यंगू अङ्ग दुगु सेनालिसे आकाशं वनिइ अन्ततः सलया मनूत व साया मनूतय्गु आधार कया। जोतिक गृहपतिया पुण्यवान् ऋद्धि खः। जटिल गृहपतिया पुण्यवान् ऋद्धि खः। घोसित गृहपतिया पुण्यवान् ऋद्धि खः। मेण्डक गृहपतिया पुण्यवान् ऋद्धि। न्याम्ह महान पुण्यवान्पिनिगु पुण्यवान् ऋद्धि खः।” संक्षिप्तं परिपक्व जुइवं पुण्यसम्भारया सिद्ध जुइगु विशेष, पुण्यवान् ऋद्धि खः।

थन जोतिक गृहपतिया पृथ्वीयात तज्याना मणिया प्रासाद थहाँ वल। ख्वीप्यंगू कल्पवृक्ष नं थहाँ वल, थ्व वया पुण्यवान् ऋद्धि खः। जटिलया चयेकु हाकःगु लुँया पर्वत उत्पन्न जुल। घोषितयात न्हय्गू थासय् स्यायेत कुतः यातं नं निरागभाव जूगु पुण्यवान् ऋद्धि खः। मेण्डकया छगू गावुतति थासय् (प्रदेशय्) सप्तरत्नमय च्यांग्रात प्रादुर्भाव जूगु पुण्यवान् ऋद्धि खः।

न्याम्ह महापुण्यवान्पिं धयापिं मेण्डकसेठ, वया कला चन्द्रपद्मश्री, काय् धनञ्जयसेठ, भौ सुमनदेवी, दास पूर्ण धयापिं खः। इपिं मध्यय् सेठया म्वःल्ह्या आकाशय् थःस्वइबल्य् भिन्निद्वः व न्यासः कुथि आकाशं ह्याउँगु जाकि जाइ। कलाया छमनाति जाकिया जा ज्वनाः फुक जम्बुद्वीपय् चंपिन्त नकूसांनं जा क्षय (मगाः) मजू। काय्वा द्वःछि ध्यबा दुगु म्हिचा ज्वनाः फुक जम्बुद्वीपय् चंपिन्त विलं नं ध्यबा क्षय मजू। भौया छगू दाला वा ज्वनाः फुक जम्बुद्वीपय् चंपिन्त भागथला विलं नं वा क्षय मजू। दासया छगू हलोनं (नङ्गलं, कूलिं) बुँज्या याबल्य् थनं न्हय्गू अनं न्हय्गु याना भिंयंगू मार्ग जुइ। थ्व इमिगु पुण्यवान् ऋद्धि खः।

३७८. विद्याधरपिनि आकाशं वनीगु आदि विद्यामय ऋद्धि खः। थथे धयाबिज्यात “गुगु विद्यामय ऋद्धि खः? विद्याधरपिं विद्यायात जपेयाना आकाशय् वनिइ। आकाशय् अन्तरिक्षय् किसियात नं क्यनी ... थी थी शैन्यया पुचःत नं क्यनी”^{३२०} धकाः।

३७९। उगु उगुलिइ सम्यक् प्रयोगं उगु उगु ज्या सिद्ध जुइगु, अन अन सम्यक् प्रयोगया कारणं सिद्ध जुइगु अर्थकथं ऋद्धि खः। थथे धयाबिज्यात – “नैष्कर्म्यं कामच्छन्दयात प्रहाणार्थं सिद्ध जुइगु कारणं अन अन सम्यक् प्रयोगया कारणं सिद्ध जुइगु अर्थकथं ऋद्धि ... अर्हत्तमार्गं फुक क्लेशयात प्रहाणार्थं सिद्ध जुइगु कारणं अन अन सम्यक् प्रयोगया कारणं सिद्ध जुइगु अर्थकथं ऋद्धि खः।”^{३२१}

थन प्रतिपत्ति धका कयातःगु सम्यक् प्रयोगयातहे क्यनेगुकथं न्हापांगु पालिया अनुसारं पालिइ वयाच्चन। अर्थकथाय् जक शकटव्यूह आदि दय्केगुकथं गुलि नं शिल्पया ज्या, गुलि नं वैद्यया ज्या, स्वंगू वेद सय्केगु, स्वंगू पिटक सय्केगु अन्ततः बुँ ज्या यायेगु व पिइगु आदिया आधार कया उगु थुगु ज्या यानाः उत्पन्न जूगु विशेषता अन अन सम्यक् प्रयोगया कारणं सिद्ध जुइगु अर्थकथं ऋद्धि धकाः वयाच्चन। (१०)

थथे थुपिं भिगू ऋद्धिइ ऋद्धिविधया नितिं धयागु थुगु पदय् अधिष्ठान ऋद्धिहे वयाच्चन। थुगु अर्थय् विकुर्वण मनोमय ऋद्धित नं दु धका कामना यायेमाः।

३१७ (पटि० म० ३.१७)

३१८ (पटि० म० ३.१८)

३१९ (सं० नि० १.२४०)

३२० (पटि० म० ३.१८)

३२१ (पटि० म० ३.१८)

३८०. ऋद्धिविधया नितिं धयागु ऋद्धि भागया नितिं वा ऋद्धि विकल्पया नितिं। चित्त न्हाचिकी न्होने क्वछुकी धयागु उम्ह भिक्षुं धयावयागु प्रकारं उगु चित्तय् अभिज्ञा पादक उत्पन्न जुइवं ऋद्धिविध प्राप्तिया नितिं परिकर्म चित्तयात न्हाचिकी कसिणया आरम्भणं चिइकाः ऋद्धिविधया अभिमुखय् छवइ। न्होने क्वछुकी धयागु प्राप्त यायेमाःगु ऋद्धिइ क्वछुइ ऋद्धिइ भैसें लुइ। वं धयागु वं थथे अभिनीहार चित्त याम्ह भिक्षु। अनेकविध धयागु अनेक प्रकारया थीथी प्रकारया। ऋद्धिविध धयागु ऋद्धिया भाग। प्रत्यानुभव याइ धयागु प्रत्यानुभव याइ, स्पर्श याइ, साक्षात्कार याइ प्राप्त याइ धयागु अर्थ खः।

आः उगुया अनेक प्रकारया भावयात क्यनाः “छम्ह जुया नं” धका आदि धाल। अन छम्ह नं जुया धयागु ऋद्धि क्यना न्हापा प्रकृतिरूपं छम्ह जुयाः नं। तःम्ह (तःथी) जुइ धयागु आपासिया लिक चंक्रमण यायेगु इच्छा, पाठ यायेगु वा यायेगु इच्छाम्ह न्हासः न्यनेगु इच्छा जुयाः सछिम्ह नं दःछिम्ह नं जुइ। गुकथं थ्व थथे जुइ? ऋद्धिया प्यंगू भूमि, प्यंगू पाद, च्यागू पद व भिंखुगू मूलत दयेकाः (सम्पादन यानाः) ज्ञानं अधिष्ठान याना।

३८१. अन प्यंगू भूमि धयागु प्यंगू ध्यानत सिइकेमाल। थ्व धयातःगु जुल धर्मसेनापतिं “ऋद्धिया गुगु प्यंगू भूमित? विवेकज भूमि प्रथमध्यान, प्रीतिसुखभूमि द्वितीयध्यान, उपेक्षासुखभूमि तृतीयध्यान, अदुःख-असुखभूमि चतुर्थध्यान। ऋद्धिया थुपिं प्यंगू भूमित ऋद्धिलाभया नितिं, ऋद्धिप्रतिलाभया नितिं, ऋद्धि निर्माण यायेगु फलयानितिं, विशिष्टगु ऋद्धि उत्पन्न जुइयानितिं, ऋद्धि वशीभाव प्राप्तियानितिं, ऋद्धिवैशारद्ययानितिं खः (जुइ)”^{३२२} धकाः। थन न्हावःया स्वंगू ध्यान, गुगुलिं प्रीति स्फरणं, सुख स्फरणं, सुखसंज्ञा व लहुसंज्ञायात नं चिलाः लहु, मृदु व कर्मण्य कायं ऋद्धि प्राप्त याइ, उकिं थुगु परियायकथं ऋद्धिलाभया नितिं थ्यंका बिइगु सम्भारभूमि धका सिइकेमाल। चतुर्थध्यान, ऋद्धिलाभया नितिं प्रकृतिभूमिहे जुइ।

३८२. प्यंगू पाद धयागु प्यंगू ऋद्धिपाद सिइकेमाः। थ्व धयातःगु जुल “ऋद्धिया छु छु प्यंगू पाद खः? थन भिक्षु छन्दसमाधि प्रधानगु संस्कारं युक्तगु ऋद्धिपादयात वृद्धि याइ। वीर्य ... चित्त ... वीमांसासमाधि प्रधानगु संस्कारं युक्तगु ऋद्धिपादयात वृद्धि याइ। ऋद्धिया थुपिं प्यंगू पाद ऋद्धिलाभया नितिं ... ऋद्धिवैशारद्ययानितिं खः (जुइ)”^{३२३} धकाः। थन छन्दया हेतु दुगु वा अधिक छन्द दुगु समाधियात छन्दसमाधि धाइ। यायेगु इच्छा दुगु छन्दयात प्रधान यानाः प्रतिलाभ जूगुयाहे थ्व अभिप्राय खः। प्रधान जुयाच्चंगु संस्कारत प्रधानसंस्कार धाइ। प्यंगू ज्या सिद्ध याइगु सम्यक्प्रधान वीर्ययाहे थ्व अभिप्राय खः। समन्नागत (युक्त) धयागु छन्दसमाधिं व प्रधान संस्कारं युक्तगु खः। ऋद्धिपाद धयागु पूर्ण यानाबिइगु परियायकथं वा सिद्ध यानाबिइगु अर्थकथं खः, सिद्ध जुइ थुगुलिं सत्त्वपिं ऋद्धि, वृद्धिया प्राप्त जुइ वा थुगु परियायकथं ऋद्धि धकाः ल्याखानातःगु अभिज्ञा चित्तसम्प्रयुक्तगु छन्दसमाधि प्रधान संस्कारतय्गु अधिष्ठानार्थकथं पाद जुयाच्चंगु शेष चित्तचैतसिक राशि धयागु अर्थ खः। थ्व धयातःगु जुल “ऋद्धिपाद धयागु उजागु वेदनास्कन्ध ... विज्ञानस्कन्ध खः”^{३२४} धकाः।

अथवा थुगुलिं जुइकाबिइगु जुया पाद खः। थ्यंका बिइगु धयागु अर्थ खः। ऋद्धिया पाद ऋद्धिपाद। छन्दादिया थ्व अभिप्राय खः। थथे धयाबिज्यात – “यदि भिक्षुपिं, भिक्षु छन्दया आधारं समाधि प्राप्त जुइ, चित्तया एकाग्रता प्राप्त जुइ, थ्व धाइ छन्दसमाधि। वं अनुत्पन्न मभिंगु ... कुतः याइ, थुपिं धाइ प्रधानसंस्कार। थथे थुगु छन्द नं, थुगु छन्दसमाधि नं व थुपिं प्रधानसंस्कार थ्व धाइ, भिक्षुपिं, छन्दसमाधि कुतः यायेगु संस्कारं सम्पन्नगु ऋद्धिपाद खः”^{३२५} धकाः। थथे शेष ऋद्धिपादय् नं अर्थ सिइकेमाः।

३८३. च्यागू पद धयागु छन्दादि च्यागू सिइकेमाल। थ्व धयातःगु जुल “ऋद्धिया छु छु च्यागू पद खः? यदि, भिक्षुपिं, भिक्षु छन्दया आधारं समाधि प्राप्त जुइ, चित्तया एकाग्रता प्राप्त जुइ। छन्द समाधि मखु, समाधि छन्द मखु। मेगु छन्द खः, मेगु समाधि खः। यदि भिक्षु वीर्य ... यदि भिक्षु चित्त ... यदि भिक्षु मीमांसाया आधारं समाधि प्राप्त जुइ, चित्तया एकाग्रता प्राप्त जुइ।

^{३२२} (पटि० म० ३.९)

^{३२३} (पटि० म० ३.९)

^{३२४} (विभ० ४३४)

^{३२५} (सं० नि० ५.८२५)

मीमांसा समाधि मखु, समाधि मीमांसा मखु। मेगु मीमांसा खः, मेगु समाधि खः। ऋद्धिया थुपिं च्यागू पदत ऋद्धिलाभया नितिं ... ऋद्धिवैशारद्ययानितिं खः (जुइ)^{३२६} धकाः।

थन ऋद्धि उत्पन्न यायेगु इच्छागु छन्द समाधिं छगूलिइ नियुक्त जुयाहे ऋद्धिलाभया नितिं समर्थ जुइ; अथेहे वीर्यादि खः। उकिं थुपिं च्यागू पद धयातःगु खः धकाः सिइकेमाल।

३८४. भिंखुगू मूल धयागु भिंखुगू आकारं स्थिर जुइगु चित्तयात सिइकेमाः। थ्व धयाविज्यात - “ऋद्धिया गुलि मूलत दु? भिंखुगू मूलत - (१) लिचिलि मखुगु चित्त आलस्यताय् कम्प मजुइगु कारणं स्थिरगु खः, (२) चिलाय्मदंगु चित्त औद्धत्यय् कम्प मजुइगु कारणं स्थिरगु खः, (३) प्यमपुंगु चित्त रागय् कम्प मजुइगु कारणं स्थिरगु खः, (४) ठक्कर मनःगु चित्त व्यापादय् कम्प मजुइगु कारणं स्थिरगु खः, (५) बःमकागु चित्त वृष्टियात कम्प मजुइगु कारणं स्थिरगु खः, (६) हाकनं मस्वाःगु चित्त छन्दरागय् कम्प मजुइगु कारणं स्थिरगु खः, (७) विप्रमुक्तगु चित्त कामरागय् कम्प मजुइगु कारणं स्थिरगु खः, (८) संयुक्त मजुगु चित्त क्लेशतय् कम्प मजुइगु कारणं स्थिरगु खः, (९) अलगागु (क्लेश) मार्यादायात दयेकीगु चित्त क्लेश मार्यादय् कम्प मजुइगु कारणं स्थिरगु खः, (१०) एकाग्र चित्त नानात्त्व क्लेशय् कम्प मजुइगु कारणं स्थिरगु खः, (११) श्रद्धाद्वारा परिग्रहण यायेमाःगु चित्त अश्रद्धाय् कम्प मजुइगु कारणं स्थिरगु खः, (१२) वीर्यद्वारा परिग्रहण यायेमाःगु चित्त आलस्यताय् कम्प मजुइगु कारणं स्थिरगु खः, (१३) स्मृतिया परिग्रहण यायेमाःगु चित्त प्रमादय् कम्प मजुइगु कारणं स्थिरगु खः, (१४) समाधिं परिग्रहण यायेमाःगु चित्त औद्धत्यय् कम्प मजुइगु कारणं स्थिरगु खः, (१५) प्रज्ञा परिग्रहण यायेमाःगु चित्त अविद्यायात कम्प मजुइगु कारणं स्थिरगु खः, (१६) प्रज्ञा आलोकय् थ्यंगु चित्त अविद्या अन्धकारय् कम्प मजुइगु कारणं स्थिरगु खः। ऋद्धिया थुपिं भिंखुगू मूलत ऋद्धिलाभया नितिं ... ऋद्धिवैशारद्ययानितिं जुइ^{३२७} धकाः।

निश्चय नं थ्व अर्थ थथे समाहितगु चित्तय् धयागु आदि नं सिद्धहे जुइ, प्रथमध्यानादि मध्यय् उल ऋद्धिया भूमि, पाद, पद व मूलया भावयात क्यनेत हानं धयातःगु खः। न्हापांगु जक सूत्रतय्के वयाच्वंगु विधि खः।

थ्व प्रतिसम्भिदाय्। थथे निगू थासय् असंमोहया नितिं नं हानं धयातःगु खः।

३८५. ज्ञानं अधिष्ठान याना धयागु उम्ह योगीं थुगु थुपिं ऋद्धिया भूमि, पाद व पद जुयाच्वंगु धर्मत दयेकाः (सम्पादन यानाः) अभिज्ञा पादक ध्यान च्चना दनाः यदि सछिम्ह जुइगु कतः इच्छा जुइ “सछिम्ह जुइ, सछिम्ह जुइ” धकाः परिकर्म यानाः हानं अभिज्ञा पादक ध्यान च्चना दनाः अधिष्ठान याइ, अधिष्ठान याःगु चित्तनापं हे सछिम्ह जुइ। द्वःछिम्हय् नं थ्वहे विधि खः। यदि थथे सिद्ध मजुसा हानं परिकर्म यानाः निक्वलनं नं च्चना दनाः अधिष्ठान यायेमाः। संयुक्त अर्थकथाय् जक छक्कः निक्कः ध्यानय् च्चनेगु उचित खः धका धाःगु खः। अन पादक ध्यान चित्त निमित्तारम्भणगु खः। परिकर्म चित्तत सछिगु आरम्भणगु वा द्वःछिगु आरम्भणगु खः, इपिं वर्णकथं जुइ, प्रज्ञप्तिकथं जुइमखु। अधिष्ठान चित्त नं अथेहे सछिगु आरम्भणगु वा द्वःछिगु आरम्भणगु जुइ। उगु न्हापा धयाःगु अर्पणा चित्तहे गोत्रभूया अनन्तरय् छगूहे जक रूपावचर चतुर्थध्यान दुगु उत्पन्न जुइ।

३८६. गुगुलिं याना प्रतिसम्भिदाय् धयातःगु खः “स्वभाविकरूपं छम्हसिनं आपालंयात आवर्जन याइ, सछिम्ह, द्वःछिम्ह वा लखछिम्ह, आवर्जन यानाः ज्ञानं अधिष्ठान याइ ‘तम्ह जुइ’ धका, तम्ह जुइ, गथे आयुष्मान् चूलपन्थक खः”^{३२८} धकाः। अन नं आवर्जन याइ धयागु परिकर्मकथंहे धाःगु खः। आवर्जन यानाः ज्ञानं अधिष्ठान याइ धयागु अभिज्ञा ज्ञानकथं धाःगु खः। उकिं आपालंयात आवर्जन याइ, अनंलि इपिं नं परिकर्म चित्तया अन्तय् च्चनाच्वनी, समापत्तिध्यानं दनाः हानं आपालं जुइ धका आवर्जन यानाः अनंलिपा प्रवर्तित जूगु स्वंगू वा प्यंगू पूर्वभागु चित्तया अनन्तरय् उत्पन्न जूगु निष्पादन अनुसारं अधिष्ठान धका नां दुगु छगूहे अभिज्ञा ज्ञानं अधिष्ठान याइ धयागु थन थथे अर्थ खंकेमाः।

गुगु धयाविज्यागु खः “गथे आयुष्मान् चूलपन्थक” धका, वया तम्ह जुइगु भावया कायसाक्षी क्यनेत धाःगु खः। उगु वस्तुकथं स्पष्ट यायेमाः। धाथें, इपिं निम्ह दाजुकिजापिं लँय् जन्म जूगुलिं पन्थक धका नां प्राप्त जुल। इपिं मध्यय् तथिम्ह महापन्थक खः, व प्रवर्जित जुयाः प्रतिसम्भिदा सहित अर्हतत्त्व प्राप्त जुल। अर्हत जुयाः चूलपन्थकयात प्रवर्जित याना -

^{३२६} (पटि० म० ३.९)

^{३२७} (पटि० म० ३.९)

^{३२८} (पटि० म० ३.१०)

गथे कोकनद धयागु नस्वावःगु पलेस्वां सुथे ह्या अति सुगन्धित जुइ ।
अङ्गीसर(बुद्ध)यात स्व थिनाच्चंगु, आकाशय् थिनाच्चंम्ह सुद्योर्थे ॥^{३२९}—

थुगु गाथा बिल । वं उगु गाथा प्यलां नं वयेके मफुत । अले वयात स्थविरं छ शासनय् योग्य मजूल धका विहारं पित्तन । उगु इलय् स्थविर भोजनया व्यवस्थापक खः । जीवक स्थविरयात लिक् वनाः “कन्हे, भन्ते, भगवानं नापं न्यासः भिक्षुपिं वनाः जिमिगु छेंय् भिक्षा कया बिज्याहु” धकाः धाल । स्थविरं नं चूलपन्थकयात त्वःता ल्यंदुपिं भिक्षुपित्त जक स्वीकार यात ।

चूलपन्थक लुखा खलुइ च्चनाः ख्याच्चन । भगवान् बुद्धं दिव्यचक्षुं खनाः वया लिक् वनाः छाय् ख्याच्चना धका न्याना बिज्यात । वं उगु सुचं विन्ति यात । भगवान् बुद्धं पाठ याये मफुपिं जिगु शासनय् अयोग्यपिं जुइमखु, भिक्षु, शोक यायेम्वाल धका वया ब्वहलय् ज्वनाः विहारय् दुहाँ वनाः ऋद्धिद्वारा काप छकू निर्माण याना बिल, नु, भिक्षु थ्व कापतय् खिति मदयेमा खिति मदयेमा (रजोहरणं (रजोहरण) धका ल्हातं बुला हानंहानं पाठ यायेगु या धका । वया अथेहे यायेवं उगु कापः हाकुसे च्चन । थ्व परिशुद्धगु काप खः, थ्व कापःया दोष मखु, थ्व आत्मभावया (शरीरया) दोष खः धका मेगु प्रतिलाभ जुयाः न्यागू स्कन्धय् ज्ञान दुतछ्वया विपश्यना वृद्धि यानाः अनुलोमकथं गोत्रभूया लिक् थ्यंकल । अले वयात भगवान् बुद्धं अवभास गाथा आज्ञा जुयाबिज्यात —

“रागरूपी धूयात रेणु (कसर) धाइ, थ्व धू रागयाहे अभिप्राय खः ।
थुगु धूयात त्यागयाना इपिं पण्डितपिं, धू मदुगु शासनय् च्चनाच्चनी ॥
“द्वेषरूपी धूयात रेणु (कसर) धाइ, थ्व धू द्वेषयाहे अभिप्राय खः ।
थुगु धूयात त्यागयाना इपिं पण्डितपिं, धू मदुगु शासनय् च्चनाच्चनी ॥
“मोहरूपी धूयात रेणु (कसर) धाइ, थ्व धू मोहयाहे अभिप्राय खः ।
थुगु धूयात त्यागयाना इपिं पण्डितपिं, धू मदुगु शासनय् च्चनाच्चनी ॥”^{३३०}

उगु गाथाया अन्तय् प्यंगू प्रतिसम्भिदा व खुगू अभिज्ञा सहितगु गुंगू लोकोत्तरधर्म प्राप्तहे (ल्हातय् काल) जुल । शास्ता कन्हेखुन्हु दिनय् जीवकया छेंय् भिक्षुसङ्घनापं बिज्यात । अले ल्हा सिके धुंका यागु तःबलय् ल्हातं पात्र त्वःपुया बिज्यात । जीवकं छाय् छु भन्ते? धकाः न्यन । विहारय् छम्ह भिक्षु दु धकाः धयाबिज्यात । जीवकं छम्ह मनूयात छ्वल “हुँ, आर्यायात वनाः याकनं वा ।” भगवान् विहारं पिहाँ बिज्याबलय्,

द्वःछिम्ह थःत निर्माण याना पन्थकं ।
रमणीयगु अय्या वनय्, ई कंमवःबलय् तक्क ।^{३३१}

अले उम्ह मनू वनाः काषाय चीवरं ज्वाज्वलेमानगु बगैचा खनाः, लिहाँ वयाः भन्ते बगैचा छगूलिं भिक्षुपिसं जायाच्चन, जिं मसिल गुम्ह उम्ह आर्य खः धका धाल । अनंलि वयात भगवान् बुद्धं धयाबिज्यात “हुँ, गुम्हसित न्हापां छं खनी, वया चीवर च्चकाय् ज्वनाः ‘शास्तां छन्त सताः बिज्यानाच्चन शास्ता’ धकाः धयाः वनाहिं ।” व वयाथाय् वनाः स्थविरयाहे चीवर च्चकाय् ज्वन । उबलय्हे फुकं निर्मितगु शरीर लोप जुल । स्थविर “हुँ, छ” धकाः वयात छ्वया खासिलेगु आदि शरीरया ज्या सिधयेकाः न्हापलाकहे वनाः प्राप्तगु आसनय् फयेतुत । थ्व कारणं धाःगु खः “गथे आयुष्मान् चूलपन्थक खः ।”

अन गुपिं आपालं निर्मितपिं खः इपिं अनियमितं निर्मित यानातःगुलिं ऋद्धि समानगुहे जुइ । दनेगु, फयेतुइगु आदिइ वा खँ ल्हायेगु व सुंक च्चनेगु भाव आदिइ गुगु गुगु ऋद्धिवानं याइ, उगु उगुहे याइ ।

^{३२९} (अ० नि० ५.१९५)

^{३३०} (महानि० २०९)

^{३३१} (धेरगा० ५६३)

यदि थीथी वर्णगु रूप दय्केगु इच्छा जुइ, गुलिं प्रथम वैशय्, मध्यम वैशय् व अन्तिम वैशय्, गुलिं गुलिं अथेहे सँ ताहाकःगु, बछि सँ चानातःगु, पाच्चुक सँ चानातःगु, त्वाकः ज्याःगु सँ, बछि स्याजुं चीवरपिं, म्हासुगु चीवरपिं, शब्दार्थ धयाच्चपिं, धर्मया खँ कनाच्चपिं, न्हासः न्यनाच्चपिं, लिसः बियाच्चपिं, चीवर दायेका रङ्ग छिनाच्चपिं, हियाच्चपिं, सुयाच्चपिं आदि यानाच्चपिं वा मेगु नं थीथी प्रकारया ज्या यायेगु इच्छा जुइ, उगु पादक ध्यानं दनाः थुलि भिक्षुपिं प्रथम वैशयापिं उह्खथः जुइमाः धका आदि नियमविधिकथं परिकर्म यानाः हानं च्वना दनाः अधिष्ठान यायेमाः। अधिष्ठान चित्त नापं इच्छा याना यानागु प्रकारकथेहे जुइ। थुगु विधि तःम्ह (यक्व) जुयाः नं छम्ह जुइ धयागु आदितय्के नं सिइकेमाः।

थ्व विशेषता खः, थुगु भिक्षुं थथे आपालं जुइगु भावयात निर्माण याना हानं “छम्हे जक जुयाः चंक्रमण याये, पाठ यायेगु याये, न्हासः न्यने” धकाः बिचाः यानाः वा, “थ्व विहार अल्प भिक्षुपिं जक दुगु खः, यदि सुं वल धाःसा, ‘गनं थुपिं थुलिमछि एक समानपिं खः, निश्चय नं स्थविरया थ्व आनुभाव खः” धकाः जित सिइकी” धकाः अल्पेच्छताया कारणं याना लिपा दुनेहे “छम्ह जक जुइमाल” धकाः इच्छा याम्हसिनं पादक ध्यानय् च्वना दनाः “छम्ह जक जुइमा” धकाः परिकर्म यानाः हानं च्वना दनाः “छम्ह जक जुइमा” धकाः अधिष्ठान यायेमाः। अधिष्ठान चित्त नापंहे छम्ह जुइ। थथे मयात धाःसा गथे कालया परिच्छेदकथं थःथम्हंहे छम्ह जक जुइ।

३८७. शरीर प्रकट जुइकीगु, शरीर लोप जुइकीगु धयागु थन शरीर प्रकट जुइकीगु याइ, शरीर लोप जुइकीगु याइ धयागु थुगु अर्थ खः। थुगुहे कारणं प्रतिसम्भिदाय् धयातःगु खः “शरीर प्रकट जुइकीगु धयागु छुनं अवरोध मदुगु, त्वःपुया मतगु, खुल्लागु प्रकटगु जुइ। शरीर लोप जुइकीगु धयागु छुनं अवरोध दुगु, त्वःपुया तःगु, तिना तःगु, खने मदुगु जुइ”^{३३२} धकाः। अन थ्व ऋद्धिवान् शरीर प्रकट जुइकीगु इच्छा याम्हं अन्धकार वा जःयात प्रकट याइ, त्वःपुया तःगुयात उलाबिइगु, न्हने खने मदुगुयात न्हने खने दयेका बिइगु याइ। गथे? थ्व गथे त्वःपुया तःसां नं वा तापाक दनाच्चंसां नं खने दइ, थथे थःत वा कतपिन्त यायेगु इच्छाम्हं पादक ध्यानं दनाः थ्व अन्धकारगु थासय् जः दयेमा धका वा, थ्व त्वःपुया तःगु उलेमा धका वा, थ्व न्हने खने मदुगु न्हने खने दयेमा धका आवर्जन यानाः परिकर्म यानाः धयातःगु अनुसारंहे अधिष्ठान याइ, अधिष्ठान चित्त नापं गथे अधिष्ठान यानागु खः अथेहे जुइ। कतपिं तापाक दनाच्चंसां नं खनिइ। थम्हं नं स्वयेगु इच्छा दुसा खनिइ।

३८८. थ्व प्रातिहार्य (चमत्कार) न्हापा सुनां याःगु खः? भगवान् बुद्धं। भगवान् बुद्धयात चूलसुभद्रां निमन्त्रणा याबलय् विश्वकर्मा देवतां निर्माण याःगु न्यासःगू कूटागारय् श्रावस्ती न्हयूगु योजनया बिचय् साकेतय् बिज्यानाच्चंबलय् गथे साकेत नगरवासीपिंसं श्रावस्ती वासीपिन्त, श्रावस्ती वासीपिंसं साकेत नगरवासीपिन्त खनिइगु खः, थथे अधिष्ठान यानाबिज्यात। नगरया बिचय् क्वहाँ वयाः पृथ्वी निखे बायेका (निकू थला) अवीचि तक व आकाश निखे चिइका ब्रह्मलोक थ्यं क्यना बिज्यात।

देवलोकं क्वहाँ बिज्याबलय् नं थुगु अर्थयात प्रकाश यायेमाः। भगवान् बुद्धं धार्थे यमकपाटिहार्य यानाः चयेप्यद्धः प्राणिपिन्त बन्धनं मुक्त यानाबिज्याना अतीतया बुद्धपिं यमकपाटिहार्य अन्तय् गन बिज्यात धका आवर्जन यानाः बिज्याना तावतिसभवनय् बिज्यात धका खना बिज्यात। अले छपा तुतिं पृथ्वी द्यने न्हया मेगु तुति युगन्धर पर्वतय् दिका (प्रतिष्ठित याना) हानं न्हापांगु तुति ल्हना सिनेरु पर्वतया द्यने न्हया अनं पण्डुकम्बल शिलातलय् वर्षावास च्वना बिज्याना मुं वयाच्चपिं भिद्वल चक्रवालया देवतापिन्त शुरुवातं निसँ कयाः अभिधर्मया खँ कना बिज्यात। भिक्षाटनया इलय् जक निम्मित बुद्ध दयेका बिज्याइ।

वसपोलं धर्म देशना यानाबिज्याइ। भगवान् बुद्ध नागलताया दतिवनं वा च्वला अनोतप्त पुखुलिइ खा सिला उत्तरकुरुइ भिक्षान्न ज्वना अनोतप्त खुसिया सिथय् च्वना सेवन याना बिज्याइ। सारिपुत्त स्थविर अन वनाः भगवान् बुद्धयात वन्दना याइ। भगवान् बुद्धं थौं थुलि धर्मदेशना याना धका स्थविरयात विधि कना बिज्याइ। थथे स्वला दिपा मदिक अभिधर्मया खँ कनाबिज्यात। उगु अभिधर्म न्यनाः चयेद्वल देवतापिन्त धर्माभिसमय जुल।

यमकपाटिहार्यय् मुनाच्चपिं भिनिगू योजनया परिषद्पिं नं भगवान् बुद्धयात दर्शन यानाहे जक वने धका पालं ग्वया च्वनाच्चन। उगुयात चूलअनाथपिण्डिकसेठंहे फुक प्रत्ययद्वारा उपस्थान यात। मनूतय्सं भगवान् बुद्ध गन खः धका

सिङ्केया नितिं अनुरुद्ध स्थविरयाके विन्ति यात। स्थविर जःयात वृद्धि यानाः दिव्यचक्षुं अन वर्षावास च्चनाबिज्याम्ह भगवान् बुद्धयात खन, खनाः कन।

इमिसं भगवान् बुद्धयात वन्दना यायेया नितिं महामोग्गल्लान स्थविरयाके विन्ति यात। स्थविर परिषद्द्या दथुइहे महापृथ्वी दुस्सुना (लुकु बिना) वना सिनेरुपर्वतयात तछ्याना तथागतया पादमूलय् भगवान् बुद्धया पादय् वन्दना यानाहे थहाँविया भगवान् बुद्धयात थथे विन्ति यात “भन्ते, जम्बुद्वीपवासीपिं भगवानया पादय् वन्दना यानाः दर्शन याना जक वने धका धयाच्चन।” भगवान् बुद्ध न्यना बिज्यात “मोग्गलान, छं दाजु धर्मसेनापति गन खः?” “शंकास्य नगरय् भन्ते।” “मोग्गलान, जित स्वयेगु इच्छा दुपिं कन्हे शंकास्य नगरय् वा, जि कन्हे महापवारणाया पुन्हिया उपोसथया दिनय् शंकास्य नगरय् क्वहाँ वये।” “साधु, भन्ते” धकाः स्थविरं दशबलयात वन्दना यानाः वयागु लँहै क्वहाँ वयाः मनूतयूत लिक थ्यंकःवल। वनाबलय् व वयाबलय् गथे वयात मनूतयूसं खंगु खः, अथे अधिष्ठान यात। थ्व न्हापां थन महामोग्गलान स्थविरं प्रकट जुइगु पाटिहार्य यात।

वं थथे वःगु उगु खँ कनाः “तापाः धका मती मतःसे जलपान सिधयेवंहे पिहाँ हुँ (वा)” धकाः धाल। भगवान् बुद्धं शक्र देवराजयात कन “महाराज, कन्हे मनुष्यलोकय् वने।” देवराजं विश्वकर्मायात उजं बिल “तात, कन्हे भगवान् बुद्ध मनुष्यलोकय् बिज्यायेगु इच्छा याना बिज्यात, स्वंगू स्वानेया इवः दयेकी छगू लुँया, छगू वहःया, छगू मणिया।”

वं अथेहे यात। भगवान् बुद्ध कन्हेखुन्हु दिनय् सिनेरुपर्वतया च्वय् च्चनाबिज्याना पूर्वया लोकधातुयात स्वयाबिज्यात, अनेक सहस्र चक्रवालत खुल्लागु जुयाः छगू आगन थें प्रकाशित जुल। गथे पूर्वया लोकधातुयात स्वयाबिज्यागु खः, थथे पश्चिम, उत्तर व दक्षिणया नं फुक खुल्लागु खनाबिज्यात। क्वय्या नं अवीचि तक्क, च्वय्या अकनिष्ठ भवने तक्क खः, अन तक खनाबिज्यात।

धार्थे उगु दिनय् लोकविवरण धयागु जुल। मनूतयूसं नं देवतापिन्त खनिइ, देवतापिसं नं मनूतयूत। अन न मनूतयूसं च्वय् स्वइ, ल देवतापिसं क्वय् स्वइ, फुकक थवंथवे न्हानेहे खनिइ। भगवान् बुद्ध दथुइ च्वंगु मणिया स्वाने क्वहाँ बिज्यात, खुगू कामावचरया देवतापिं खवःपाखे च्वंगु लुँया स्वाने, शुद्धावास व महाब्रह्मापिं जवपाखेच्वंगु वहःया स्वाने। देवराजं पात्र चीवर ग्रहण यात, महाब्रह्मां स्वंगू योजन दुगु तुयुगु कुसा, सुयामं च्चाम्वः, गन्धर्वपुत्र पञ्चसिखं स्वंगू कोश प्रमाणगु बेलुव धयागु पण्डुवीणा ज्वनाः तथागतयात पुजा यायां क्वहाँ वयाच्चन। उगु दिनय् भगवान् बुद्धयात स्वयाः बुद्ध जुइया नितिं अभिलाषा उत्पन्न मयासे दनाच्चपिं सत्त्व धयापिं मदु। थन थ्व भगवान् बुद्धं प्रकट जुइगु प्रातिहार्य याना बिज्यात।

हानं ताम्रपर्णी द्वीपय् तलङ्गवासी धर्मदिन्न स्थविर नं तिस्समहाविहारय् चैत्यया आगनय् फयेतुनाः “भिक्षुपिं, स्वंगू धर्म युक्तम्ह भिक्षु परिशुद्धगु मार्गय् आचरण याम्ह जुइ” धकाः अपण्णक सूत्र^{३३३} कना पंखा क्वय् क्वलुकल, अवीचिं निसे छगू आगन जुल। अनंलि च्वय् स्वकल, ब्रह्मलोक थ्यंक छगू आगन जुल। स्थविरं नर्कया भयं तर्सित याना व स्वर्गया प्रलोभन याना धर्मदेशना यात। गुलिं स्रोतापन्नपिं जुल, गुलिं सकृदागामी, अनागामी व अर्हन्त जुल।

३८९. शरीर लोप जुइकीगु इच्छा याम्हं जःयात अन्धकार याइ, त्वःपुया मतःगुयात त्वःपुया तगु, न्हाने खने दुगुयात न्हाने खने मदयेका बिइ। गथे? थ्व गथे त्वःपुया मतसे लिक दनाच्चसां नं खने दइमखु, थथे थःत वा कतपिन्त इच्छा याम्हं पादक ध्यानं दनाः “थ्व जः दुगु थासय् अन्धकार जुइमा” धकाः वा, “थ्व त्वःपुया मतःगु त्वःपुया तःगु जुइमा” धकाः वा, “थ्व न्हाने खने दुगु न्हाने खने मदयेमा” धकाः आवर्जन यानाः परिकर्म यानाः धयातःगु अनुसारंहे अधिष्ठान याइ। अधिष्ठान चित्तनापं गथे अधिष्ठान यानागु खः अथेहे जुइ। कतपिनि लिक दनाच्चसां नं खनीमखु। स्वयं नं क्यनेगु इच्छा मजुल धाःसा खनीमखु।

३९०. थ्व प्रातिहार्य न्हापा सुनां याःगु खः? भगवान् बुद्धं। भगवान् बुद्ध लिक यश कुलपुत्र फयेतुनाच्चंसा नं गथे वयात बौम्हं खनीमखुगु खः, थथे यात। अथेहे सछि व नीगू योजन महाकप्पिनयात लँ स्व बिज्याना वयात अनागामिफलय्, द्वःछिम्ह अमात्यपिन्त स्रोतापत्तिफलय् प्रतिस्थापित यानाबिज्याना, वया लँय् लिसे वयाच्चम्ह द्वःछिम्ह स्त्री परिवार दुम्ह अनोजादेवी लिक वयाः फयेतुना च्वंसां नं गथे जुजु सहित परिषद्द्यात खनीमखुगु खः, अथेहे यानाबिज्यानाः “भन्ते, छु जुजुयात खनाः बिज्याना ला? धका न्यनेवं “छु छं जुजुयात मालेगु उत्तम ला वा थःत?” “भन्ते, थःत” धकाः धयाः फयेतुनाच्चम्ह वयात अथेहे धर्मदेशना यानाबिज्यात, गथे वनापं द्वःछिम्ह स्त्रीपिं स्रोतापत्तिफलय्

प्रतिस्थित जुल, अमात्यपिं अनागामिफल्यु, जुजु अर्हत्फल्यु। मेगु नं ताम्रपर्णी द्वीप्यु वःगु दिन्यु गथे थःनापं वःपिं मेपिन्त जुजुं खनीमखुगु खः, थथे याइम्हं महिन्द स्थविरं नं थ्व याये धुंकूगु खः।^{३३४}

३९१. यद्यपि फुक्कं प्रकट प्रातिहार्य शरीर प्रकट जुइकीगु धाइ। अप्रकट प्रातिहार्य शरीर लोप जुइकीगु धाइ। अन प्रकट प्रातिहार्ययु ऋद्धि व ऋद्धिवान् नं खनेदइ। उगुयात यमकप्रातिहार्यद्वारा स्पष्ट यायेमाः। अन “थन तथागत यमकप्रातिहार्य याइ श्रावकपिनिसे असाधारणगु। च्वय्या म्हं मि ज्वाला उत्पन्न जुइ, क्वय्या म्हं लःधाः प्रवृत्त जुइ”^{३३५} धकाः थथे निगूलिं खनेदइ। अप्रकट प्रातिहार्ययु ऋद्धिहे जक खनेदइ, ऋद्धिवान् खने दइमखु। उगु महक सूत्र^{३३६} व ब्रह्मनिमन्तनिक सूत्रद्वारा^{३३७} स्पष्ट यायेमाः। अन आयुष्मान् महकया व भगवान् बुद्धया ऋद्धिहे जक खनेदत, ऋद्धिवान् खनेमदु।

थथे धयाबिज्यात -

“छखेलिक फयेतुनाच्चंम्ह चित्त गृहपतीं आयुष्मान् महकयात थथे धाल ‘साधु, भन्ते, जित आर्य महकं मनूतयुगु स्वभावं पुलावंगु (उत्तरिमनुस्सधम्म) ऋद्धिप्रातिहार्य क्यनाबिज्याहूँ।” अथेसा गृहपती छं बरन्दायु उत्तरासङ्ग लायाः घाँयू थू लायाति। ‘हवस्, भन्ते’ धकाः चित्त गृहपतीं आयुष्मान् महकया खँ न्यना बरन्दायु उत्तरासङ्ग लायाः घाँयू थू लायातल। अले आयुष्मान् महक विहारयु दुहाँ वनाः उजागु ऋद्धि अभिसंस्कारयात अभिनिर्माण यात, गथे ताचा हतं व कुई प्वालं मिं पिहाँ वयाः घाँयूत मिं नल, उत्तरासङ्ग मिं मनल” धकाः।^{३३८}

गथे धाल -

“अले जिं, भिक्षुपिं, उजागु ऋद्धि अभिसंस्कारयात अभिनिर्माण याना ‘थन तक ब्रह्मा, ब्रह्मपरिषद् व ब्रह्मपारिषदपिसं जिगु सः ताः, तर जित मखं” धकाः अन्तर्धान जुया थ्व गाथा धया -

‘जिं जन्म जुइगुलिइ भय खंका, भव व विभवयात नं।
भवयात छुं नं मधया, लय्तायेगु व ग्रहण यायेगु नं मयाना’।।”^{३३९}

३९२. छखे अंगः, छखे पःखा, छखे पर्वत मथीक वनिइ गथेकि आकाशयु धयागु थन छखे अंगः धयागु लिउँने अंगःपाता खः, अंगःया लिउँने च्वंगु भाग धका धयातःगु जुयाच्चन। थुगु विधि मेमेगुलिइ। पाता धयागु छैयां अंगःया थ्व अभिप्राय खः। पःखा धयागु छै, विहार व गांयात चाहुइक दनातःगु पःखा खः। पर्वत धयागु चाया पर्वत, ल्वहँया पर्वत। मथीक धयागु अलग जुया। गथेकि आकाशयु धयागु आकाशयुथें। थथे वनेगु इच्छाम्हं आकाशकसिणयु च्वना दनाः अंगः, पःखा वा सिनेरुपर्वत चक्रवाल मध्ययु छुं छगू पर्वतयात आवर्जन यानाः परिकर्म याये धुंका आकाश जुइमा धका अधिष्ठान यायेमाः। आकाशहे जुइ। क्वयू क्वहाँ वयेगु इच्छाम्हसिया च्वयू थहाँवनेगु इच्छाम्हसिया फुस्तुगु हः जुइ, टुक्रा टुक्रा याना इच्छायाम्हसिया हः (टुक्रा) जुइ। वं अन निर्विघ्नकथं वनिइ।

थन त्रिपिटकधारी चूलाभय स्थविरं धाल - “आवुसो, छुया नितिं थ्व आकाशकसिण समापत्ति ध्यानयु च्वनेगु खः, छु किसि, सल आदि दयूकेगु इच्छां किसि, सल आदि कसिणया समापन्न जुइगु ला? छु गुगु नं कसिणयु परिकर्म यानाः अष्टसमापत्तिइ वशीभाव जुइगु हे प्रमाण खः। गुगु गुगु इच्छा जुइ, उगु उगुहे जुइ।” भिक्षुपिसं धाल - “भन्ते, पालिइ आकाश कसिणहे वयाच्चंगु खः, उकिं अवश्य थ्व धायेमाः।” अन थ्व पालि (पाठ) खः -

“स्वभाविकरूपं आकाशकसिण समापत्तिया लाभी जुइ। अंगःया उखेपाखे, पखाःया उखेपाखे, पर्वतया उखेपाखेयात आवर्जन याइ। आवर्जन यानाः ज्ञानं अधिष्ठान याइ - ‘आकाश जुइमा।’ आकाश जुइ। छखे अंगः, छखे पःखा, छखे पर्वत मथीक वनिइ। गथे मनूतयूसं प्रकृतिरूपं ऋद्धि मदयेकहं सुनं पना मतःगु व वालं चिना मतःगुलिइ मथ्युसे वनिइ,

^{३३४} (पारा० अट्ट० १.ततियसङ्गीतिकथा)

^{३३५} (पटि०म० १.११६)

^{३३६} (सं० नि० ४.३४६)

^{३३७} (म० नि० १.५०१ आदयो)

^{३३८} (सं० नि० ४.३४६)

^{३३९} (म० नि० १.५०४).

थथेहे उम्ह ऋद्धिवान् चित्तायात थःगु बशय् दुम्ह छखे अंगः, छखे पःखा, छखे पर्वत मथीक वनिइ, गथेकि आकाशय्”^{३४०} धकाः ।

यदि अधिष्ठान यानाः वनाच्चम्ह उम्ह भिक्षुया विचय् पहाड वा सिमा तहाँ वयाच्चन धाःसा, छु हानं ध्यानय् च्चना अधिष्ठान यायेमाला? दोष मदु। हानं ध्यानय् च्चना अधिष्ठान यायेगु धयागु उपाध्यायया लिंक निश्रय ग्रहण यायेगुथें जुइ। थुम्ह भिक्षुं आकाश जुइमा धका थाय् कयातःगु कारणं आकाशहे जुइ। पूर्व अधिष्ठानया बलंहे वया विचय् मेगु पहाड वा सिमा ऋतु अनुसारं बुया वलधाःसा थ्व असम्भवहे जुइ। मेगु ऋद्धिवान्द्वारा निर्मित यानातःगु जुइवं न्हापां निर्माण यानातःगु प्रबल जुइ। मेम्ह वया च्वं वा क्वं वनेमाः ।

३९३. पृथ्वी नं तहाँ वयेगु व लुकविइगु याइ धयागु थन तहाँ वयेगु धयागु तहाँ वइगु धाइ। लुकविइगु धयागु दुबिना वनीगु खः। तहाँ वयेगु व लुकविइगु हे लुकविइगु व तहाँ वयेगु। थथे यायेगु इच्छा दुम्हं जलकसिण ध्यानय् च्चना दनाः थुलि थासय् पृथ्वी लः जुइमा धका सिमाना निर्णया यानाः परिकर्म यानाः धयातःगु अनुसारंहे अधिष्ठान यायेमाः। अधिष्ठान नापं गथे परिच्छेदगु थासय् पृथ्वी लःहे जक जुइ।

वं अन लुकविइगु व तहाँ वयेगु याइ। अन थ्व पालि (पाठ) खः -

“स्वभाविकरूपं जलकसिण समापत्तिया लाभी जुइ। पृथ्वीयात आवर्जन याइ। आवर्जन यानाः ज्ञानं अधिष्ठान याइ- ‘लः जुइमा।’ लः जुइ। वं पृथ्वी लुकविइगु व तहाँ वयेगु याइ। गथे मनूतय्सं प्रकृतिरूपं ऋद्धि मदयेकंहे लखय् लुकविइगु व तहाँ वयेगु याइ, थथेहे उम्ह ऋद्धिवान् चित्तायात थःगु बशय् दुम्ह पृथ्वी लुकविइगु व तहाँ वयेगु याइ, गथेकि लखय्”^{३४१} धकाः ।

न केवल तहाँ वयेगु व लुकविइगु जक खः, म्वः ल्हुइगु, त्वःनेगु, ख्वाः सिलेगु व सामानत सिलेगु आदिइ गुगु गुगु इच्छा जुइ, उगु उगु याइ। न केवल लखय् जक खः, घ्यः, चिकं, कस्ति, सर्वतादि मध्यय् नं गुगु गुगु इच्छा जुइ, उगु उगु ‘उगुं थुगुं थुलि जुइमा’ धका आवर्जन यानाः परिकर्म यानाः अधिष्ठान याम्हसिया गथे अधिष्ठान यानागु खः अथेहे जुइ। थलय् च्वंगु लिंकया यात धाःसा वया घ्यः घ्यहे जुइ। चिकं आदि चिकं आदिहे जुइ। लः लःहे जुइ। वं अन प्याकेगु इच्छा जूसा प्याइ, प्याकेगु इच्छा मजूसा प्याइमखु। वयातहे जक उगु पृथ्वी लः जुइ ल्यंदुपिं मनूतय्त पृथ्वीहे जुइ। अन मनूत न्यासि नं वनिइ, यानादिइ नं च्चना वनिइ, बुं ज्या आदि नं यानाहे च्चनिइ। यदि थ्व इमित नं लः जुइमा धका इच्छा यात धाःसा, लःहे जुइ। परिच्छेद यानागु समय पुला वना गुगु प्रकृतिरूपं घः पुखू आदिइ लः दुगु खः, उगुयात त्वःता ल्यं दुगु परिच्छेद यानागु थाय् पृथ्वीहे जुइ।

३९४. लखय् नं तमज्याक धयागु थन गुगु लखय् न्हुइवं दुबिना वनिइ, उगु तज्याइगु धका धाइ। विपरीतगु तमज्याइगु खः। थथे वनेगु इच्छाम्हं पृथ्वीकसिण ध्यानय् च्चना दनाः थुलि थासय् लः पृथ्वी जुइमा धका सिमाना निर्णया यानाः परिकर्म यानाः धयातःगु अनुसारंहे अधिष्ठान यायेमाः। अधिष्ठान नापं गथे परिच्छेद यानागु थासय् लः पृथ्वीहे जुइ। व अन वनिइ, अन थ्व पालि (पाठ) खः -

“स्वभाविकरूपं पृथ्वीकसिण समापत्तिया लाभी जुइ। लः आवर्जन याइ। आवर्जन यानाः ज्ञानं अधिष्ठान याइ - ‘पृथ्वी जुइमा।’ पृथ्वी जुइ। व तमज्याक लखय् वनिइ। गथे मनूतय्सं प्रकृतिरूपं ऋद्धि मदयेकंहे तमज्याक पृथ्वीया वनिइ, थथेहे उम्ह ऋद्धिवान् चित्तायात थःगु बशय् दुम्ह तमज्याक लखय् वनिइ, गथेकि पृथ्वीथें”^{३४२} धकाः ।

न केवल वनिगु जक खः, गुगु गुगु इर्यापथयात इच्छा जुइ, उगु उगु याइ। न केवल पृथ्वीहे जक याइ, मणि, लुं, पर्वत व सिमा आदिइ नं गुगु गुगु इच्छा जुइ, उगु उगु धयातःगु अनुसारंहे आवर्जन यानाः अधिष्ठान याइ, गथे अधिष्ठान यानागु खः अथेहे जुइ। वयातहे उगु लः पृथ्वी जुइ, ल्यं दुपिं मनूतय्त लः जुइ, न्या, काप्लेत व लःकोत आदि मंदुथे विचरण याइ। यदि थ्व मेपिं नं मनूतय्त नं पृथ्वी यायेगु इच्छा जूसा, याहे याइ। परिच्छेद यानागु समय फुइवं लःहे जक जुइ।

३९५. मुलपतिं थ्याना वनिइ धयागु मुलपतिं थ्याना वनिइ। पपू दुम्ह पंक्षी धयागु पपूलिं युक्तम्ह पंक्षी। थथे यायेगु इच्छा दुम्हं पृथ्वीकसिण ध्यानय् च्चना दनाः यदि फय्तुना वनेगु इच्छा जुइ, मुलपतिं थ्यानागुया प्रमाण थासय् सिमाना निर्णया यानाः परिकर्म यानाः धयातःगु अनुसारंहे अधिष्ठान यायेमाः। यदि ग्वःतुला वनेगु इच्छा जुइ, खाताया

^{३४०} (पटि० म० ३.११)

^{३४१} (पटि० म० ३.११)

^{३४२} (पटि० म० ३.११)

प्रमाण, यदि न्यासि वनेगु इच्छा जुइ, मार्ग प्रमाण यांना थथे गथे अनुरूपगु थासय् सिमाना निर्णया यांना: धयात:गु अनुसारहे पृथ्वी जुइमा धका अधिष्ठान यायेमा:, अधिष्ठान नापं पृथ्वीहे जुइ। अन थ्व पालि (पाठ) ख: -

“आकाशय् नं मुलपतिं थ्याना वनिइ, गथेकि पपू दुम्ह पंक्षी ख:। प्रकृतिरूपं पृथ्वीकसिण समापत्तिया लाभी जुइ, आकाशयात आवर्जन याइ। आवर्जन यांना: ज्ञानं अधिष्ठान याइ- ‘पृथ्वी जुइमा।’ पृथ्वी जुइ। वं आकाशय् अन्तरिक्षय् चंक्रमण नं याइ, दना नं च्वनिइ, फयेतुना नं च्वनिइ, दनं दनी। गथे मनूतय्सं प्रकृतिरूपं ऋद्धि मदयेकहे पृथ्वी चंक्रमण धका: नं ... दनं दनी, थथेहे उम्ह ऋद्धिवान् चित्तयात थ:गु बशय् दुम्ह आकाशय् अन्तरिक्षय् चंक्रमण नं याइ, ... दनं दनी” धका:।^{३४३}

आकाशय् वनेगु इच्छाम्हं भिक्षुया दिव्यचक्षु नं लाभीम्ह जुइमा:। छाय्? बिचय् ऋतुं उत्पन्न जूगु पर्वत व सिमा आदित दइ वा नाग, गरुड आदिपिसं ईर्ष्या जुया दयेका तइ, इमित खंकेत। इमित स्वया: (खना:) छु यायेमा:? पादकध्यानय् च्वना दना: ‘आकाश जुइमा’ धका परिकर्म यांना: अधिष्ठान यायेमा:। स्थविरं धाल “आवुसो, थ्व छुया नितिं समापत्तिइ च्वनेगु ख:? छु वया चित्त समाहितहे जुइ ला? वं गुगु गुगु थासय् ‘आकाश जुइमा’ धका अधिष्ठान याइ, आकाशहे जुइ।” छुं नं थथे धा:ल, अले छखे अंग: यांना वनीगु प्रातिहार्यय् धयात:गु अनुसारहे आचरण यायेमा:।

हानं क्वहाँ वयेगु थासय् क्वहाँ वयेत नं थुगु दिव्यचक्षु नं लाभीम्ह जुइमा:, थ्व यदि अवकाश मदुगु थासय्, म्व:लहुइगु तिर्थय् वा गांया ढोखाया थासय् क्वहाँ वल धा:सा आपालं मनूतय्सं सिइ। उकिं दिव्यचक्षुं स्वया: अवकाश मदुगु थाय्यात त्याग यांना: अवकाश दुगु थासय् क्वहाँ वइ।

३९६. थथे महान् ऋद्धि दुपिं व थथे महान् आनुभाव दुपिसं थुपिं चन्द्रसूर्ययात नं ल्हातं परामर्श याइ, म्हुचिनिइ धयागु थन चन्द्रसूर्यया पीनिद्ध: योजन च्वय् चाहिलिइगुलिं महातेजस्वी जुइगु ख:, स्वंगु द्वीपय् छगु क्षणय् ज्वांथिइकीगुलिं महानुभावता सिइकेमा:। थथे च्वय्या चाहिलिइगु व ज्वांथिइकीगुलिं महिद्धिक ख:, उकिंहे महानुभावगु ख:। परामर्श याइ धयागु परिग्रहण याइ वा छगू भागय् थिइ।

बुबू स्याइ धयागु छचाखेरं न्हाय्कनय् दनेथें बुबू स्याइ। थ्व वया ऋद्धि अभिज्ञा पादकध्यानकथंहे सिद्ध जुइ, थन कसिणसमापत्तिया नियम मदु। थ्व धयात:गु जुल प्रतिसम्भिदाय् -

“थुपिं चन्द्रसूर्ययात नं ... बुबू स्याइ धयागु थन उम्ह ऋद्धिवान् चित्तयात थ:गु बशय् दुम्ह चन्द्रसूर्ययात आवर्जन याइ, आवर्जन यांना: ज्ञानं अधिष्ठान याइ- ‘ल्हातय् दने जुइमा।’ ल्हातय् दने जुइ। वं फयेतुना वा ग्व:तुला चन्द्रसूर्ययात ल्हातं परामर्श याइ, म्हुचिना ज्वनिइ, बुबू स्याइ। गथे मनूतय्सं प्रकृतिरूपं ऋद्धि मदयेकहे छुं छगू रूपय् थ्यंगु ल्हातं परामर्श याइ, म्हुचिना ज्वनिइ, बुबू स्याइ, थथेहे उम्ह ऋद्धिमानं ... बुबू स्याइ”^{३४४} धका:।

यदि वया परामर्श यायेगु थ्व इच्छा जूसा वना: परामर्श (स्पर्श) याइ, यदि थनहे फयेतुना वा ग्व:तुला परामर्श यायेगु इच्छा जूसा जुइ, ‘ल्हातय् दने जुइमा’ धका अधिष्ठान याइ, अधिष्ठानया बलं कच्चां हायाव:गु ताडया फलथें वया: ल्हातय् दने स्थित जुइवं परामर्श याइ वा ल्हा चकंकी (वृद्धि याइ)। वृद्धि याइमहसिया छु उपादिन्नक (कर्म उत्पन्न जुइगु) वृद्धि जुइगु ला वा अनुपादिन्नक? उपादिन्नकया आधारं अनुपादिन्नक वृद्धि जुइ।

अन त्रिपिटकधारी चूलनाग स्थविरं धाल “छाय्, आवुस, उपादिन्नक तधंगु वा चिधंगु नं जुइमखु, छु गुबले भिक्षु ताचा प्वा आदिं पिहाँ वइ, उबले उपादिन्नक चिधंगु जुइ।

गुबले महानगु शरीर याइ, उबले महानगु जुइ महामोग्गल्लान स्थविरयार्थे ख:।”

नन्दोपनन्दनागदमनकथा (नन्दोपनन्द नागयात दमन या:गु खें)

छगू इलय् अनाथपिण्डिक गृहपती भगवानया धर्मदेशना न्यना: “भन्ते, कन्हे न्यास भिक्षुपिं नापं जिमिगु छेंय् भिक्षा कया बिज्याहु” धका: निमन्त्रणा यांना लिहाँवन्।

भगवान् बुद्धं स्वीकार यांनाबिज्याना उगु दिनया ल्यंगु भाग व चाया भाग (ई) नं फुका: (बिका:) सुथ न्हापनं भिद्वल लोकधातुयात स्वयाबिज्यात। अले वसपोलया नन्दोपनन्द धयाम्ह नागराजा ज्ञानया अभिमुखय् प्रकट जुल।

^{३४३} (पटि० म० ३.११)

^{३४४} (पटि० म० ३.१२)

भगवान् बुद्धं “थ्व नागराजा जिगु ज्ञानया अभिमुख्य प्रकट जुल, थ्वया उपनिश्रय दुलाथें?” धका: बिचा: यायेवं “थ्व मिथ्यादृष्टिम्ह त्रिरत्नय् प्रसन्न मजूम् धका खना: सुना थुगु मिथ्यादृष्टिं अलग याइ” धका: बिचा: यायेवं महामोगल्लान स्थविरयात खनाबिज्यात।

अनंलि चा फुना द्यो तुइवं शरीरया कृत्य यांना: आयुष्मान् आनन्दयात सताबिज्यात – “आनन्द, न्यास: भिक्षुपिन्त सुचं व्यु तथागत देवलोकय् चारिका याबिज्याइ।”

उखुन्हुया दिनय् नन्दोपनन्दया भोजन याइगु थासय् सजेधजे यात। व दिव्य रत्नया खाताय् दिव्य श्वेतछत्र धारण यांना स्वंगू प्रकारया नर्तकिपिसं व नाग परिषदं चाहइका दिव्य थलबलय् तयार यांनात:गु अन्न, पानया विधियात अवलोकन यांना भोजनय् फय्तुनाच्चंगु ख:। अले भगवान् बुद्ध गथे नागराजां खनीगु ख:, अथेहे यांना: वया इलां च्वं हे न्यास: भिक्षुपिं नापं तावतिसं देवलोकपाखे स्वयाबिज्यात।

उगु इलय् नन्दोपनन्द नागराजया थुजागु मभिंगु दृष्टिगत उत्पन्न जुल – “थुपिं मुण्डक श्रमण धयापिं जिमिगु भवनं च्वं तावतिसं देवपिनिगु भवनय् दुहाँ नं वनी पिहाँ नं वइ, आ: थनिंनिसं थुमिगु पालित:या धू जिमिगु छ्यनय् कुतुका वने बिइमखु” धका: दना: सिनेरु पर्वतया क्वय् वना: उगु शरीर त्याग यांना सिनेरु पर्वतय् न्हय्क्वतक म्हं हिना: च्वय् फणा यांना: तावतिसंभवनयात क्वछुनाच्चंगु फणां ज्वना: खने मदयेका बिल।

अले आयुष्मान् राष्ट्रपालं भगवान् बुद्धयात थथे धाल “भन्ते, न्हापा थुगु थासय् (प्रदेशय्) दना दना सिनेरु पर्वतयात खना, सिनेरु परिभण्ड खना, तावतिसं खना, वेजयन्त खना, वेजयन्त प्रासादया च्वय्या ध्वजा खना। छु, भन्ते, हेतु ख:, छु, प्रत्यय ख:, गुगु थन न सिनेरु पर्वतय् मखना ... वेजयन्त प्रासादया च्वय्या ध्वजा मखना?”

“थ्व, राष्ट्रपाल, नन्दोपनन्द धयाम्हा नागराजा छिमिप्रति तं चाया सिनेरु पर्वतय् न्हय्क्वतक म्हं हिना: च्वय् फणां त्व:पुया अन्धकार यांना: च्वनाच्चन।” “भन्ते, जिं वयात दमन याये।” भगवान् बुद्धं आज्ञा बिया बिमज्या (अनुमती बिया बिमज्या)। अले आयुष्मान् भद्विय, आयुष्मान् राहुल यांना छिसिंकथं फुकं भिक्षु दन। भगवान् बुद्धं आज्ञा बिया बिमज्या।

अन्तय् महामोगल्लान स्थविरं “भन्ते, जिं वयात दमन याये” धका: धाल। “महामोगल्लान, दमन या ” धका: भगवान् बुद्ध आज्ञा बिया बिमज्यात। स्थविरं शरीर त्याग यांना महानगु नागराजया रूप निर्माण यांना नन्दोपनन्दयात भिंय्क्व तक म्हं हिना: वया फणाया च्वय् थ:गु फणा तया: सिनेरु नापं क्वत्यल। नागराजां कुं वयेकल। स्थविरं नं न छंके शरीरय्हे जक कुं दुगु ख:, जिके नं दु धका: कुं वयेकल। नागराजाया कुं स्थविरयात बाधा मया। स्थविरया कुं जक नागराजायात बाधा यात। अनंलि नागराजां मिं च्याकल। स्थविरं नं न छंके शरीरय्हे जक मिं दुगु ख:, जिके नं दु धका: मिं च्याकल। नागराजाया मिं स्थविरयात बाधा मया। स्थविरया मिं जक नागराजायात बाधा यात। नागराजां, थ्वं जित सिनेरु नापं क्वत्यला कुं पिकयाच्चन, मिं च्याकाच्चन धका बिचा: यांना: “भो, छ सु ख:?” धका: न्यन। “नन्द, जि मोगल्लान ख:।” “भन्ते, थ:गु भिक्षुभावय् च्वं।”

स्थविरं उगु शरीर त्याग यांना वया जव न्हाय्पं प्वालं दुहाँ वना: खव न्हाय्पं प्वालं पिहाँवल, खव न्हाय् प्वालं दुहाँ वना: जव न्हाय्पं प्वालं पिहाँवल, अथेहे जव न्हाय् प्वालं दुहाँ वना: खव न्हाय् प्वालं पिहाँवल, खव न्हाय् प्वालं दुहाँ वना: जव न्हाय् प्वालं पिहाँ वल। अनंलि नागराजां म्हुतु चायेकल। स्थविर म्हुतुं दुहाँ वना: प्वाथय् दुने पूर्व व पश्चिमं चंक्रमण यात। भगवान् बुद्धं “मोगल्लान, थ्व नाग महा ऋद्धिवानम्ह ख:, होश या” धका: धाल। स्थविरं “भन्ते, जिगु प्यंगू ऋद्धिपाद भाविता यांनातये धुन, बारम्बार अभ्यास यांनातये धुन, रथ समान यांनातये धुन, आधार वस्तु समान यांनातये धुन, न्हा:ने प्रकट यांनातये धुन, परिचित यांनातये धुन, बांलाक कुत: यांनातये धुन, भन्ते, नन्दोपनन्द ला छु ख:, जिं नन्दोपनन्दथें जा:पिं सछिम्ह नं, द्व:छिम्ह नं, लखछिम्ह नागराजापिन्त नं दमन याये फु” धका: धाल।

नागराजां बिचायात “न्हापां दुहाँवंगु जिं मखन, आ: पिहाँवइगु इलय् वयात वाया दथुइ तया: न्हये” धका: बिचा: यांना: भन्ते, पिहाँ वा, जिगु प्वाथय् दुने छथासं मेथाय् इरुथिरु (चंक्रमण) जुया कष्ट बिइमते धका धाल। स्थविर पिहाँ वया: पिने दनाच्चन। नागराजां थुम्ह व ख: धका खना: न्हासं फय् वयेकल। स्थविर चतुर्थ ध्यान समापत्तिइ च्वन। स्थविरया (वया) चिमिसं प्वा:या चिमिसं जक नं संके मफुत। ल्यंदुपिं भिक्षुपिसं शुरुवातं निसं कया: फुक प्रातिहार्यत याये फुसां, थुगु थासय् थ्यंका थथे याकनं शान्त जुया: ध्यानय् च्वने फइमखु धका इमित भगवान् बुद्धं नागराजयात दमन यायेत अनुमती बिया मबिज्यागु ख:।

नागराजां “जिं थ्व श्रमणयात न्हाय्या फसं चिमिसं प्वाःया चिमिसं जक नं संके मफुत, महा ऋद्धिवान्मह श्रमण खः” धकाः बिचायात। स्थविर शरीर त्याग याना गरुडया रूप निर्माण याना गरुडया फय् क्यनाः नागराजायात लिनायन। नागराजा उगु शरीर त्याग याना माणवकया शरीर निर्माण याना “भन्ते, छःपिनिगु शरण्य वने” धकाः धया स्थविरया पादय् वन्दना यात। स्थविरं “नन्द, शास्ता बिज्याना च्वन, नु, वने” धकाः नागराजायात दमन याना निर्विष यानाः ब्वनाः भगवानया लिक वन। नागराजा भगवान् बुद्धयात वन्दना यानाः “भन्ते, छःपिनिगु शरण्य वने” धकाः धाल। भगवान् बुद्धं “सुखी जुइमा, नागराजा” धकाः धयाबिज्याना भिक्षुसङ्घपिसं चाहुका अनाथपिण्डिकया छेंय् बिज्यात।

अनाथपिण्डिकं “छाय्, भन्ते, लिबाक (न्हिनय् जुइकाः) बिज्यात?” धकाः न्यन। मोगल्लान व नन्दोपनन्दया संग्राम जुल। भन्ते, सु त्यात, सु बुत? मोगल्लान त्यात, नन्द बुत। अनाथपिण्डिकं “भन्ते, भगवान् बुद्ध छवाः तक लगातारं जिगु भोजन स्वीकार याना बिज्याहुं, स्थविरयात छवाः तक सत्कार याये” धकाः धयाः छवाः तक बुद्धप्रमुख न्यासः भिक्षुपित्त महासत्कार यात। थथे थ्व थुगु नन्दोपनन्दयात दमन याःगु महानगु शरीर यात कया थ्व धाःगु खः “गुबलय् महानगु शरीर याइ, उबले महानगु जुइ महामोगल्लान स्थविरयार्थे।” थथे धाःसां नं भिक्षुपिसं उपादिन्नकया आधारं अनुपादिन्नकहे वृद्धि जुइ धका धाल। थ्वहे थन युक्ति खः।

वं थथे यानाः न केवल चन्द्रसूर्ययात परामर्श (स्पर्श) याइ। यदि इच्छा जुल धाःसा तुतिया थल दयेका यानाः तुतिइ तइ, मेच यानाः फयेतुइ, खाता यानाः ग्वःतुलिइ, लिधनेगु लिधंसा यानाः लिधनिइ। गथे छगू खः, थथे मेगु नं खः। लखं लाख भिक्षुपिनि नं थथे यायेवं इपिं छम्ह छम्हसित अथे हे सिद्ध जुइ। चन्द्र सूर्य वनीगु नं, जः पिकाइगु नं अथे हे जुइ। गथेकि फुक द्वःछिगः थलय् लः जायेका तयेवं चन्द्र मण्डलत खनेदइ। चन्द्रमा वनीगु व जः पिकाइगु स्वभाविकहे जुइ। थ्व उजागु उपमाया प्रातिहार्य खः।

३९७. ब्रह्मलोक थ्यं धयागु नं ब्रह्मलोकयात नं परिच्छेद यानाः। कायं थःगु बशय् तइ अन ब्रह्मलोकय् कायं थःगु बशय् तइ। उगुया अर्थ पालिलिसे वनाः सिइकेमाः। थ्व थन पालि (पाठ) खः -

“ब्रह्मलोक तक नं कायं थःगु बशय् तइ। यदि उम्ह ऋद्धिवान् चित्तयात थःगु बशय् दुम्ह ब्रह्मलोकयात वनेगु इच्छाम्ह जुइ, तापाक च्वंगु लिक अधिष्ठान याइ लिक लायेमा धका, लिक जुइ। सत्तिक च्वंगु तापाक अधिष्ठान याइ तापाक लायेमा धका, तापाक जुइ। आपा नं भतिचा धका अधिष्ठान याइ भतिचा लायेमा धका, भतिचा जुइ। भतिचायात नं आपा धका अधिष्ठान याइ आपालंयात लायेमा धका, आपालंयात जुइ। वया दिव्यचक्षुं ब्रह्माया रूप खनिइ। वया दिव्य श्रोत्रधातुं ब्रह्माया सः ताइ। वया चेतोपरियज्ञानं ब्रह्माया चित्त बांलाक सिइ। यदि उम्ह ऋद्धिवान् चित्तयात थःगु बशय् दुम्ह खनेदुगु कायं ब्रह्मलोकय् वनेगु इच्छाम्ह जुइ, कायकथं चित्तयात क्वछुकी, कायकथं चित्त अधिष्ठान याइ, कायकथं चित्त क्वछुकाः कायकथं चित्त अधिष्ठान यानाः सुखसंज्ञा व लहुसंज्ञायात नं चिइकाः खनेदुगु कायं ब्रह्मलोकय् वनिइ। यदि उम्ह ऋद्धिवान् चित्तयात थःगु बशय् दुम्ह खने मदयेक कायं ब्रह्मलोकय् वनेगु इच्छाम्ह जुइ, चित्तकथं काययात क्वछुकी, चित्तकथं काययात अधिष्ठान याइ। चित्तकथं काययात क्वछुकाः चित्तकथं काययात अधिष्ठान यानाः सुखसंज्ञा व लहुसंज्ञायात नं चिइकाः खने मदयेक कायं ब्रह्मलोकय् वनिइ। वं उम्ह ब्रह्माया न्ह्यःनें इन्द्रियत पाःमज्जुगु, फुक अङ्गप्रत्यङ्गं पूर्णगु मनोमय रूपयात निर्माण याइ। यदि उम्ह ऋद्धिमानं चंक्रमण यात धाःसा, निर्मित कायं हे अन चंक्रमण याइ। यदि उम्ह ऋद्धिमानं दनाच्चनी, फयेतुइ, गोतुलिइ, निर्मित कायं हे अन गोतुलिइ। यदि उम्ह ऋद्धिमानं कुं वयेकिइ, मिं च्याकिइ, धर्मोपदेश याइ, न्ह्यसः न्यनिइ, न्ह्यसः न्यनेवं लिसः विइ, निर्मित कायं हे अन न्ह्यसः न्यनेवं लिसः विइ। यदि उम्ह ऋद्धिमानं उम्ह ब्रह्मा नापं स्थित जुइ, खं ल्हाइ, छलफल याना च्वनाच्चनी, निर्मित कायं हे अन उम्ह ब्रह्मा नापं स्थित जुइ, खं ल्हाइ, छलफल याना च्वनाच्चनी। थथे गुगु गुगु उम्ह ऋद्धिमानं याइ, उगु उगु हे निर्माण याइ”^{३४५} धकाः।

अन तापाक च्वंगुयात नं लिक अधिष्ठान याइ धयागु पादक ध्यानं दनाः तापाक देवलोकयात वा ब्रह्मलोकयात आवर्जन याइ लिक जुइमा धका। आवर्जन यानाः परिकर्म यानाः हानं च्वना ज्ञानं अधिष्ठान याइ लिक लायेमा धका, लिक जुइ। थुगु विधि त्यं दुगु प्रदेशय् नं खः।

अन सुना तापागुयात ज्वनाः लिक यात? भगवान् बुद्धं। भगवान् बुद्ध यमकपाटिहार्य अन्तय् देवलोकय् बिज्यानाच्चंबलय् युगन्धर व सिनेरुयात नं लिक यानाः पृथ्वी छपला युगन्धरय् प्रतिष्ठित याना निगूगु पला सिनेरुया द्यने

द्वितीय तयाविज्यात। मेम्ह सुनां यात? महामोग्गलान स्थविरं। स्थविर भोजनकृत्य यानाः श्रावस्तीं पिहांवया भिंनिगू योजन दुगु परिषद्वात स्वीगू योजन दुगु संकास्य नगरया लँयात संक्षिप्त यानाः उगु क्षणयूहे थ्यंका बिल।

हानं ताम्रपर्णी द्वीपयू चूलसमुद्र स्थविरं नं यात। धार्थे, दुर्भिक्ष समययू स्थविरया थायू सुथेहे न्हयूसः भिक्षुपिं वल। स्थविर “महाभिक्षुसङ्घ गन भिक्षाटन वनेगु जुइ” धकाः बिचाः यायेवं फुक ताम्रपर्णी द्वीपयू मखनाः “उखे तीरयू पाटलिपुत्रयू जुइ” धकाः खनाः भिक्षुपिन्त पात्र चीवर ज्वंके बियाः “नु, आवसोपिं, भिक्षाटन वने” धकाः पृथ्वीयात संक्षिप्त यानाः पाटलिपुत्रयू वन। भिक्षुपिसं “भन्ते, गुगु थ्व नगर खः?” धकाः न्यन। पाटलिपुत्र, आवुसोपिं। पाटलिपुत्र धयागु तापागु खः भन्ते। आवुसो, वृद्ध स्थविरपिं धयापिसं तापाक च्वंगुयात ज्वनाः लिक याइ। भन्ते, महासमुन्द्र गन? आवुसो, बिचयू छगु वचुगु चा पुला वयागु मखुला? खः, भन्ते। महासमुन्द्र महान् खः। आवुसो, वृद्ध स्थविरपिं धयापिसं तधंगुयात नं चिधंगु याइ।

गथे थ्व खः, थथे तिससदत्त स्थविरं नं सन्ध्या इलयू म्वः ल्हुया उत्तरासङ्गं न्यया महाबोधिआत वन्दना याये धका चित्तयू उत्पन्न जुइवं लिक यात।

लिकच्वंगुयात ज्वनाः सुनां तापाकल? भगवान् बुद्धं। भगवान् बुद्धं थः व अङ्गुलिमालया दथुइ लिकच्वंगुयात नं^{३४६} तापाका बिज्यात।

अले सुनां आपालंयात भतिचा यात? महाकस्सप स्थविरं। धार्थे, राजगृहयू नक्षत्र उत्सवया दिनयू न्यासः कुमारीपिसं चत्तामरी ज्वनाः उत्सवया क्रिडा यायेत वनाच्वंपिसं भगवान् बुद्धयात खनाः नं छुं मबिल। लिउंने वयाच्वंम्ह स्थविरयात खनाः भी स्थविर बिज्यानाच्वन मरि बिइ धकाः फुक मरि ज्वनाः स्थविरया लिक वन। स्थविर पात्र पितहयाः फुक्क छगः पात्रयू जक जायेका यात (जायेकल)। भगवान् बुद्ध स्थविरयात पिया न्ह्यःने फयेतुना बिज्यात। स्थविर हयाः भगवानया बिल।

इल्लिससेठया खँयू महामोग्गलान स्थविरं भतिचायात आपा यात, काकवलिया खँयू भगवान् बुद्धं। धार्थे, महाकस्सप स्थविर छवाः समापत्तिइ फुकाः (बिकाः) दरिद्रयात उपकार याना काकवलिय धयाम्ह दरिद्रया छँ लुखायू दनाच्वन। वया कलाम्हं स्थविरयात खनाः भातया नितिं दयेका (बुका) तःगु चि मदुगु पाउँगु यागु पात्रयू पंका बिल। स्थविरं उगु ग्रहण यानाः भगवान् बुद्धया ल्हातयू बिल। भगवान् बुद्धं महाभिक्षुसङ्घयात गाइगुकथं यानाः अधिष्ठान यानाविज्यात। छगः पात्रं हःगु फुकसित गात। काकवलिय नं न्हयून्हुया दिनयू सेटस्थान प्राप्त जुल।

न केवल भतिचायात आपा याइगु जक खः, साःगुयात मसाःगु, मसाःगुयात साःगु आदिइ नं गुगु गुगु इच्छा जुइ, ऋद्धिमान्यात फुक्क सिद्ध जुइ। अथेहे महाअनुल स्थविर धयाम्ह आपालं भिक्षुपिं भिक्षाटन वनाः सुख्खागु भोजना जक प्राप्त यानाः खुसिया सिथयू फयेतुनाः नयाच्वंगु खनाः खुसिया लःयात उत्तमगु घ्यः जुइमा धका अधिष्ठान यानाः श्रमाणेरपिन्त संकेट बिल। इमिसं थलं हयाः भिक्षुसङ्घयात बिल। फुकसिनं मधुरगु उत्तमगु घ्यःनापं नल।

दिव्यचक्षुं धयागु थनहे दना जःयात वृद्धि यानाः उम्ह ब्रह्माया रूप खनिइ। थनहे दना फुक्क वया खँ ल्हाःगु सः ताइ। चित्तयात बांलाक सिइ। कायकथं चित्त परिणत याइ धयागु कर्मज कायकथं चित्तयात क्वछुकी। पादक ध्यान चित्तयात ज्वनाः शरीरयू तइ। बुलुं बुलुं वनीगु शरीरया लिसे वनेगु याइ। शरीरया गनम मन्द जुइ। सुखसंज्ञा व लहुसंज्ञा नं दुहाँवइ धयागु पादक ध्यानया आरम्भणगु ऋद्धिचित्त नापं सहजातगु सुखसंज्ञा व लहुसंज्ञा नं दुहाँवइ दुहाँ वनिइ, स्पर्शन याइ थ्यंकवनी। सुखसंज्ञा धयागु उपेक्षा सम्प्रयुक्त संज्ञा खः।

उपेक्षाहे शान्तगु सुख धका धयाविज्यात। उगुहे संज्ञा नीवरणतपाखें व वितर्कादि विपक्षगुलिं विमुक्त जूगु कारणं लहुसंज्ञा धका नं सिइकेमाः। उगु दुहाँवनेवं वया कर्मजकाय नं कपाँयथें याउँसे च्वंगु जुइ। वं थथे फसयू वाँछ्वःगु कपाँयूया चुंथें याउँगु खनेदुगु कायं ब्रह्मलोकयू वनिइ। थथे वनाच्वंबलयू यदि इच्छा जुइ पृथ्वीकसिणकथं आकाशयू लं निर्माण याना न्यासि वनिइ। यदि इच्छा जुइ वायुकसिणकथं वायुयात अधिष्ठान यानाः कपाँयथें फयूनापं वनिइ। यद्यपि वनेगु इच्छाहे थन प्रमाण खः।

“वनेगु इच्छा जुल धाःसा” थथे चित्त अधिष्ठान याये धुंकूम्ह अधिष्ठानया वेगं वाँछ्वया व धनुषं कयेका छ्वःगु बाणथें खनेदयेकहे वनिइ।

चित्तकथं काययात परिणत याइ धयागु काययात ज्वना: चित्तय् तइ। चित्तया गतिलिसे याकनं वनेगु याइ। चित्त वनीगु याकनं जुइ। सुखसंज्ञा व लहुसंज्ञा नं दुहाँवइ धयागु रूपकायारम्मणगु ऋद्धिचित्तं सहजातगु सुखसंज्ञा व लहुसंज्ञायात नं दुहाँवइ धयागु। ल्यंदुगु धयात:गु अनुसारहे सिइकेमा:। थ्व चित्तहे जक वनीगु जुइ। थथे खने मदयेक कायं वनाच्चंबलय् थ्व छु वया अधिष्ठान चित्त उत्पादया क्षणय्, स्थितिया क्षणय् वा भङ्गया क्षणय् वनीगु धका धायेवं स्वंगू क्षणय् नं वनी धका स्थविरं धाल। छु व स्वयं वनिइ वा निर्मितयात छ्वइगु ला? गथे इच्छा दु अथे (यथारुचिकथं) याइ। थन वया स्वयं वनीगुहे जक वयाच्चंगु दु।

मनोमय धयागु अधिष्ठान यांनागु मनं निर्माण या:गुलिं मनोमय ख:। इन्द्रियत पा:मज्जुगु धयागु थ्व चक्षुश्रोत्रादिया स्थित जुइगुलिं धा:गु ख:। निर्मितगु रूपत निर्मल जुइगु धयागु मदु। यदि ऋद्धिवान् चंक्रमण यात धा:सा निर्मितरूप नं अन चंक्रमण याइ धका आदि फुक्क श्रावकनिर्मितया कारणं धा:गु ख:। बुद्धनिर्मित जक गुगु गुगु भगवान् बुद्धं यांनाबिज्याइ, उगु उगुयात नं याइ। भगवान् बुद्धया रुचिकथं मेमेगु नं यांनाबिज्याइ। थन व गुगु उम्ह ऋद्धिमानं थनहे दना दिव्यचक्षु रूप खनिइ, दिव्य श्रोत्रधातुं स: ताइ, चेतोपरियज्ञानं चित्त बांलाक सिइ, थुलिंहे शरीरयात थ:गु इच्छाकथं उत्पन्न जुइके फइमखु। गुगुलिं यांना व थनहे दना उम्ह ब्रह्मा नापं स्थित जुइ, खं ल्हाइ, छलफल यांना च्वनाच्चनी, थुलिंहे नं शरीरयात थ:गु इच्छाकथं उत्पन्न जुइके फइमखु। गुगु वया तापाक चंगुयात लिंक अधिष्ठान याइ धयागु आदि अधिष्ठान, थुलिंहे नं शरीरयात थ:गु इच्छाकथं उत्पन्न जुइके फइमखु। गुगुलिं यांना वं खनेदुगु वा खने मदुगु कायं ब्रह्मलोकय् वनिइ, थुलिंहे नं शरीरयात थ:गु इच्छाकथं उत्पन्न जुइके फइमखु। गुगु वं उम्ह ब्रह्माया न्हा:ने रूप अभिनिर्माण यांना धका आदि नियमविधिकथं धयात:गु नियमकथं जुइ, थुलिंहे शरीरयात थ:गु इच्छाकथं उत्पन्न जुइकेफु धाइ। ल्यंदुगु थन कायं वशय् तयेत पूर्वभागयात क्यनेत धा:गु धका: थ्व न्हापां अधिष्ठान ऋद्धि ख:।

३९८. विकुर्वण व मनोमयया थ्व भिन्नता ख:। न्हापां विकुर्वण याइम्हं “वं स्वभाविक वर्णयात त्याग यांना कुमारया रूपवर्णयात क्यनिइ, नागया रूपवर्णयात क्यनिइ, गरुडया रूपवर्णयात क्यनिइ, असुरया रूपवर्णयात क्यनिइ, इन्द्रया रूपवर्णयात क्यनिइ, देवताया रूपवर्णयात क्यनिइ, ब्रह्माया रूपवर्णयात क्यनिइ, समुन्द्रया रूपवर्णयात क्यनिइ, पर्वतया रूपवर्णयात क्यनिइ, सिंहया रूपवर्णयात क्यनिइ, धुंया रूपवर्णयात क्यनिइ, चितुवाया रूपवर्णयात क्यनिइ, किसियात नं क्यनिइ, सलयात नं क्यनिइ, रथयात नं क्यनिइ, पैदल शैत्ययात नं क्यनिइ, थी थी शैत्यया पुच:त नं क्यनिइ”^{३४७} धका: थथे धयात:गु कुमारया रूपवर्ण आदिइ गुगु गुगु आकांक्षा याइ, उगु उगु अधिष्ठान यायेमा:। अधिष्ठान याइम्हसिनं पृथ्वीकसिण आदिइ मेगु आरम्मणकथं अभिज्ञा पादक ध्यानं दना: थ:त कुमारया रूपवर्ण आवर्जन यायेमा:। आवर्जन यांना: परिकर्मया अन्तय् हानं च्वना दना: थुजाम्ह कुमार जुइ धका अधिष्ठान यायेमा:। अधिष्ठान चित्तनापं कुमार जुइ, देवदत्तथें^{३४८} थुगु विधि फुकथाय् (थथे हे ख:।)

किसि नं क्यनिइ धका आदि थन पिने नं किसि आदि क्यनीगुकथं धा:गु ख:। अन किसि जुये धका अधिष्ठान मयासे किसि जन्म जुइमा धका अधिष्ठान यायेमा:, सल आदिइ नं थ्वहे विधि ख: धका। थ्व निर्माण याइगु ऋद्धि।

३९९. मनोमय इच्छा याम्हं जक पादक ध्यानं दना: काययात न्हापां आवर्जन यांना: धयात:गु अनुसारहे फुस्लुगु ह: जुइमा धका अधिष्ठान याइ, फुस्लुगु ह: जुइ। अले वया दुने मेगु काययात आवर्जन यांना: परिकर्म यांना: धयात:गु अनुसारहे अधिष्ठान याइ, वया दुने मेगु म्ह जुइमा धका। वं उगु गुंसि घाँसं गुंसिच्चथें, म्यानं तरवारथें, सर्पयाके बिखु लिकायेगुथें ख:।

उकिं धयातल “थन भिक्षु थुगु कायं मेगु काययात इन्द्रियत पा:मज्जुगु, फुक अङ्गप्रत्यङ्गं पूर्णगु मनोमय रूपयात निर्माण याइ। गथेकि पुरुष गुंसि घाँसं गुंसिच्च तुना काइगु तुना काइगु ख:, वयात थथे जुइ थ्व गुंसि घाँय् थ्व गुंसिच्च ख:, मेगु गुंसि घाँय् मेगु गुंसिच्च ख:, गुंसि घाँसहे गुंसिच्च तुनाका:गु ख:” धका आदि^{३४९} थन गथे गुंसिच्च आदि गुंसि आदि समान जुइ, थथे मनोमय रूप ऋद्धिमान् समानहे जुइ धयागु क्यनेत थुपिं उपमा धयात:गु ख:। थ्व मनोमय ऋद्धि।

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना या:गु विशुद्धिमार्गय् ऋद्धिविधनिर्देश धयागु भिंनिगूगु परिच्छेद क्वचाल।

^{३४७} (पटि० म० ३.१३)

^{३४८} (चूळव० ३.३३)

^{३४९} (पटि० म० ३.१४)

१३. अभिज्ञानिदेशो (अभिज्ञानिर्देश)

दिव्यस्रोतधातुकथा (दिव्यश्रोत्रधातुया खँ)

४००. आः दिव्यश्रोत्रधातुया निर्देशक्रम छसिंकथं थ्यन। थन अनंलि मेगु स्वंगू अभिज्ञाय् वं थथे समाहितगु चित्तय् धका आदितयूत^{३५०} अर्थ धाये धुनगुकथं हे सिइकेमाः। फुकथाय् विशेषमात्रं जक वर्णन याये। अन दिव्य श्रोत्रधातुया धयागु थन दिव्य समानगुलिं दिव्य खः। देवपिपिनि सचरित्र कर्म उत्पन्न जूगुलिं पित्त, खै, हि आदिं बुला मतःगुलिं व उपक्लेशं विमुक्तगुलिं तापाक च्वंगु आरम्भणयात ग्रहण यायेगु समर्थ दुगुलिं दिव्य प्रसाद दुगु श्रोत्रधातु जुइ। थुगु नं थ्व भिक्षुया वीर्यभावनाबलं उत्पन्न जूगु ज्ञानश्रोत्रधातु उजागुहे खः धका दिव्य समानगुलिं दिव्य खः। यद्यपि दिव्यविहारकथं प्रतिलाभगुलिं व थःगु दिव्यविहारं युक्तगुलिं नं दिव्य खः। न्यनेगु व निर्जीवया अर्थकथं श्रोत्रधातु खः। श्रोत्रधातुं ज्या यायगुलिं श्रोत्रधातुथें धका नं श्रोत्रधातु खः। उगु दिव्य श्रोत्रधातुं।

विशुद्धगुलिं धयागु परिशुद्ध व क्लेशं रहितगुलिं। मनुष्यभावं पुलावंगुलिं धयागु मनुष्यया गोचरयात पुला सः न्यनेगुलिं मानुषिक (मनूतयूगु) लाया श्रोत्रधातुयात अतिक्रमण जुया पुला वना स्थित जुयाच्वंगुलिं।

निगू सःत न्यनिइ धयागु निगू सःत ताइ। छु छु निगू? दिव्य व मनूतयूगु, देवतापिनिगु नं व मनुष्यपिनिगु नं सःत धका धयातःगु जुयाच्वन। थुगु प्रदेशयात ग्रहण यायेगु सिइकेमाः। गुगु तापाक व लिक नं धयागु गुगु सः तापाक मेगु चक्रवाल्यु नं व गुगु लिक च्वंगु सः अन्ततः थःगु शरीरय् च्वनाच्चं पिं प्राणीपिनिगु सः नं खः, इपिं न्यनिइ धयागु धयातःगु जुयाच्वन। थुगु निप्रदेशयात ग्रहण यायेगु सिइकेमाः।

गुकथं थ्व उत्पन्न यायेमाः? उम्ह भिक्षुं अभिज्ञा पादकध्यानय् च्वना दनाः परिकर्म समाधिया चित्तं न्हापलाकहे प्रकृति श्रोत्रपथय् तापाक च्वंगु स्थूलगु गुँइ सीह आदिपिनिगु सःयात आवर्जन यायेमाः। विहारय् घण्टिया सः, बाजंया सः, शंखया सः, श्रामणेरपिनिगु व ल्यायूम्हपिं भिक्षुपिनिसं तःसकं पाठ यानाच्वंगु पाठया सः, साधारणकथं खँलाबला यानाच्वंगु “छु भन्ते, छु आवुसो” धका आदिया सः, पंक्षीया सः, फय्या सः, पलाया सः, लः दाय्केबल्यु ग्वारा ग्वार लः दाय्वाच्वंगु लःया सः, निभालय् पाना गंकातःगु ताइ हःया सः, कुमिचा व इमुचातयूगु सः याना थथे फुक स्थूलगु सः निसें कया क्रमानुसारं सूक्ष्मगु सःत आवर्जन यायेमाः। वं पूर्व दिशाया सःतयूगु निमित्तयात बिचाः यायेमाः। पश्चिम, उत्तर, दक्षिण, क्वय्, च्वय् दिशाय्, पूर्व अनुदिशाय्, पश्चिम, उत्तर व दक्षिण अनुदिशाय् सःतयूगु निमित्तयात बिचाः यायेमाः। स्थूलगु सूक्ष्मगु सःतयूगु सःया निमित्तयात बिचाः यायेमाः। वयात इपिं सःत प्रकृति चित्तयात नं प्रकट जुइ। परिकर्म समाधि चित्तमहसिया जक अत्यन्त प्रकट जुइ।

थथे वया सःया निमित्तयात बिचाः यायेवं आः दिव्यश्रोत्रधातु उत्पन्न जुइ धयागु इपिं सःतयूके छुं छगू आरम्भण यानाः मनोद्वारावर्जन उत्पन्न जुइ। उगु निरोध जुइबले प्यंगू न्यागू वा जवनचित्त ब्वाइ (उत्पन्न जुइ), गुगु न्हावःया स्वंगू वा प्यंगू परिकर्म उपचारया अनुलोमगु गोत्रभू नांगु कामावचर चित्त खः, प्यंगू वा न्यागू वा अर्पणा चित्तगु रूपावचर चतुर्थध्यान दुगु खः। अन गुगुयात उगु अर्पणाचित्त नापं उत्पन्न जूगु ज्ञान खः, थ्व दिव्यश्रोत्रधातु खः धका सिइकेमाः। अनंलिपा उगु स्रोतय् कुतुं वनाच्वंगु जुइ। उगुयात शक्तिशाली याइम्हं “थ्वया बिचय् सः न्यने” धकाः छलंगु मात्रयात सिमाना निर्णया यानाः वृद्धि यायेमाः। अनंलि निलंगु, प्यलंगु, च्यालंगु, छगू पाःख, छकू, दुने कोठा न्यंक, फुक प्रासादय्, परिवेण, संघाराम, बगैचा, गौचरगां व जनपद आदिकथं चक्रवाल तक अनंलि अप्ठः नं सिमाना निर्णया यानाः परिच्छेद याना वृद्धि यायेमाः।

थथे अभिज्ञा प्राप्तम्ह थ्व पादक ध्यानया आरम्भणं स्पर्श याःगु थाय्या बिचय् च्वंगु सःतयूत नं हानं पादकध्यानय् मच्चंसां नं अभिज्ञा ज्ञानं ताइगु खः। थथे न्यनाच्वनागु यदि ब्रह्मलोक थ्यंक शंख, बाजं व नगडादिया सलं छसःहे जुयावनीगु जुइ, अलग अलग याना व्यवस्थापन यायेगु इच्छा दुसा थ्व शंखया सः खः, थ्व बाजंया सः खः धका व्यवस्थापन याये फु।

दिव्यश्रोत्रधातुया खँ क्वचाल।

चेतोपरियज्ञाणकथा (चेतोपरियज्ञानया खं)

४०१. चेतोपरियज्ञानया (चित्तलिसे स्वापू दुगु) खँय् चेतोपरियज्ञानया नितिं धयागु थन स्वापू तइगु जुया पर्याय (परिय) खः, परिच्छेद याइ धयागु अर्थ खः। चित्तलिसे स्वापू दु चेतोपरिय खः। चेतोपरिय व उगु ज्ञान नं याना चेतोपरियज्ञान खः। उगुया नितिं धका धयातःगु जुयाच्वन। मेपिं सत्त्वपिनिगु धयागु थः बाहेक ल्यंदुपिं सत्त्वपिनिगु। मेपिं पुद्गलपिनिगु धयागु थ्व नं थुगु छगूहे अर्थ खः। वैनेय्यकथं जक देशना यायेगु अनुसारं व्यञ्जनया नानात्त्व यानातःगु खः। चित्तं चित्तयात धयागु थःगु चित्तं मेपिनिगु चित्तयात। विशेष कारणं सिइ धयागु सिमाना निर्णया यानाः राग सहितगु आदिकथं नानाप्रकारं सिइ।

गथे थ्व ज्ञान उत्पन्न यायेमाः? थ्व दिव्यचक्षुकथं सिद्ध जुइ, उगु थ्वया परिकर्म खः। उकिं उम्ह भिक्षुं जःयात वृद्धि यानाः दिव्यचक्षुं मेपिनिगु हृदयरूपया आधारं वर्तमान (जुयाच्वंगु) हिया वर्ण स्वयाः चित्तयात मालेमाः। गुबले सौमनस्य चित्त जुइ, उबले ह्याउंगु पाकेजूगु निग्रोध फल समान जुइ। गुबले दौर्मनस्य चित्त जुइ, उबले हाकुगु पाकेजूगु यःमरि फल समान जुइ। गुबले उपेक्षा चित्त जुइ, उबले शुद्धगु तूया चिकं समान जुइ। उकिं उम्हसिनं “थ्व रूप सौमनस्येन्द्रियं उत्पन्न जूगु खः, थ्व दौर्मनस्येन्द्रियं उत्पन्न जूगु खः, थ्व उपेक्षेन्द्रियं उत्पन्न जूगु खः” धकाः मेपिनिगु हृदयया हिया वर्णयात स्वयाः चित्त मालाः चेतोपरियज्ञानया प्रबल यायेमाः। थथे प्रबल जुइवं उगु छसिकथं फुक्क कामावचर चित्त, रूपावचर व अरूपावचर चित्तयात नं बांलाक सिइ, चित्तं चित्तयातहे संक्रमण याना हृदयरूपया मखंसा नं बांलाक सिइ। थ्व धयाविज्यात अर्थकथाय् “आरुप्यय् मेपिनिगु चित्त सिइकेगु इच्छाम्हं सुयागु हृदयरूपयात खनिइ, सुया इन्द्रिय विकारयात अवलोकन याइ? सुयागुयात नं याइमखु। थ्व ऋद्धिमानूया विषयय् खः, गुगु थ्व गनं नं चित्त आवर्जन याना भिंखुगु प्रकारया चित्तयात सिइ। थ्व खँ अभिनिवेश मयाम्हसिया अनुसारं खः।”

रागसहितगु चित्त धका आदितय्के च्याथी लोभसहगत चित्त रागसहितगु चित्त धका सिइकेमाः। ल्यं दुगु चातुर्भुमक कुशल व अव्याकृत चित्त रागरहितगु। निगू दौर्मनस्य चित्त निगू विचिकित्सा व औद्धत्य याना थुपिं प्यंगू चित्त थुगु निगूया पुचलय् संगृहीत जुइमखु। गुलिं स्थविरपिसं इपिं नं संगृहीत याइ। निथी दु उल दौर्मनस्य चित्त दोषसहितगु चित्त धाइ। फुक्कं चातुर्भुमक कुशल व अव्याकृत दोषरहितगु। ल्यंदुगु भिगू अकुशल चित्तत थुगु निधीलय् निगूया पुचलय् संगृहीत जुइमखु। गुलिसिनं स्थविरपिं इपिं नं संगृहीत याइ।

मोह सहितगु व मोह रहितगु धयागु थन प्रतिव्यक्तिया नियमकथं विचिकित्सा व औद्धत्य सहगत निगूहे जक मोह सहितगु खः, मोह फुक अकुशलय् उत्पन्न जुइगुलिं भिनिथी प्रकारया अकुशल चित्त नं मोह सहितगु चित्त धका सिइकेमाः। ल्यं दुगु मोहरहितगु। स्त्यानमिद्धय् लाःगु कय्कुंगु। औद्धत्यय् लाःगु विक्षिप्तगु। रूपावचर व अरूपावचर चित्त महर्गतगु। ल्यं दुगु महर्गत मखुगु। फुक्कं स्वंगू भूमिया पुलावंगु।

लोकोत्तर ज्वःमदुगु। उपचारय् थ्यंगु अर्पणाय् थ्यंगु एकाग्र (समाहित)। निगूलिइ नं मथ्यंगु असमाहित। तदङ्ग (तताङ्ग), विष्कम्भन, समुच्छेद, प्रतिप्रश्रब्धि व निःशरण विमुक्ति थ्यंगु विमुक्त। न्याथी नं थ्व विमुक्तिइ मथ्यंगु विमुक्त मखु धका सिइकेमाः। थथे चेतोपरियज्ञानलाभी भिक्षु फुक प्रकारया नं थ्व राग सहितगु चित्त ... विमुक्त मज्जु चित्तयात विमुक्त मज्जु चित्त धका विशेषं सिइ।

चेतोपरियज्ञानया खँ क्वचाल।

पुब्बेनिवासानुस्मृतिज्ञाणकथा (पूर्वेनिवासानुस्मृतिज्ञानया खं)

४०२. पूर्वेनिवासानुस्मृतिज्ञानया खँय् पूर्वेनिवासानुस्मृतिज्ञानया धयागु^{३५१} पूर्वेनिवासानुस्मृतिइ गुगु ज्ञान खः, उगुया नितिं। पूर्वेनिवास धयागु न्हापा न्हापाया जन्मय् वास च्चनावये धुंकूगु स्कन्धत। वास च्चनावये धुंकूगु धयागु दुने च्चने धुंकूगु वा अनुभव याये धुंकूगु थःगु सन्तानय् उत्पन्न जुयाः निरोध जुइ धुंकूगु वा निवास याये धुंकूगु धर्मत। निवास याये धुंकूगु धयागु गौचर निवासकथं निवास याये धुंकूगु थःगु विज्ञानं सिइ धुंकूगु सिमाङ्कन यानातःगु खः, वा मेपिनिगु

^{३५१} (दी० नि० १.२४४)

विज्ञानयात नं सिद्धं धुंकूगु वा संसारचक्र त्वादले धुंकूपिनिगु अनुस्मरण आदिइ, इपिं बुद्धपिन्तहे जक प्राप्त जुइ। पूर्वनिवासानुस्मृति धयागु गुगु स्मृतिं पूर्वनिवासयात (न्हापा च्चना वयेधुंगु) अनुस्मरण याइ, उगु पूर्वनिवासानुस्मृति खः।

ज्ञान धयागु उगु स्मृतिं सम्प्रयुक्तगु ज्ञान। थथे थुम्हसिया पूर्वनिवासानुस्मृतिज्ञानार्थया नितिं पूर्वनिवासानुस्मृतिज्ञानया नितिं थुम्हसिया थुगु ज्ञानया अधिगम व प्राप्तिया नितिं धका धयातःगु जुयाच्चन।

अनेककथं व्यवस्थित यानातःगु धयागु थीथी प्रकारया, थीथी प्रकारं प्रवृत्ति जूगु खः, वर्णन यानातःगु धयागु अर्थ खः। पूर्वनिवास धयागु समानान्तर अतीत जन्मयात प्रारम्भ यानाः अन अन निवास याःगु सन्ततिया। अनुस्मरण याइ धयागु स्कन्धया परिपाटीकथं वा च्युतिप्रतिसन्धिकं लिसेलिसे वनाः स्मरण याइ। थुगु पूर्वनिवासयात मनूतयूसं अनुस्मरण याइ – तीथङ्करत, साधारण श्रावकपिं, महाश्रावकपिं, अग्रश्रावकपिं, प्रत्येकबुद्धपिं व बुद्धपिं।

अन तीथङ्करतयूसं पीगू कल्प तक अनुस्मरण याइ, अनं मेगु जुइमखु। छाया? प्रज्ञाया दुर्बलताया कारणं। इमिगु नामरूप परिच्छेद विरहित जुइगुलिं प्रज्ञा दुर्बल जुइ। साधारण श्रावकपिंसं सछिगु कल्प नं, द्वःछिगु कल्प नं अनुस्मरणहे याइ, प्रज्ञा प्रबल जूगु कारणं। चयेम्ह महाश्रावकपिंसं छगू लाख कल्प अनुस्मरण याइ। निम्ह अग्रश्रावकपिंसं छगू असंख्येय व छगू लाख कल्प। प्रत्येकबुद्धपिंसं निगू असंख्येय व छगू लाख कल्प। थुलिहे जक थुपिं न्हाचिलेगु खः। बुद्धपिनिगु जक परिच्छेद धयागु मदु।

तीथङ्करतयूसं स्कन्धया परिपाटीकथंहे जक स्मरण याइ, परिपाटीयात त्वःता च्युतिप्रतिसन्धिकयात स्मरण याये फइमखु। इपिं कापिंथें इच्छा यानागु थासय् पलातया जुइ फइमखु। गथे कापिं तुतां मत्वःतुसेहे वनिइ, थथे इमिसं स्कन्धतयूगु परिपाटीयात मत्वःतुसेहे लुमंकिइ। साधारण श्रावकपिं स्कन्धतयूगु परिपाटीयात नं अनुस्मरण याइ च्युतिप्रतिसन्धिकयात नं संक्रमण याइ। अथेहे चयेम्ह महाश्रावकपिंसं। निम्ह अग्रश्रावकपिनि जक स्कन्धतयूगु परिपाटीया ज्या मदु। छम्हसिया आत्मभावया च्युतियात स्वयाः प्रतिसन्धियात खनिइ, हानं मेम्हसिया च्युतियात स्वयाः व प्रतिसन्धियात नं याना थथे च्युतिप्रतिसन्धिकथंहे संक्रमण याइ। अथेहे प्रत्येकबुद्धपिं।

बुद्धपिनि स्कन्धया परिपाटीया ज्या मदु, च्युतिप्रतिसन्धिकथं संक्रमण यायेगु ज्या मदु। वसपोलपिंसं अनेक कल्पकोटि मध्यय् क्वय् वा च्वय्या गुगु गुगु थासय् इच्छा यानाबिज्याइ, उगु उगु प्रकटहे जुइ। उकिं अनेक कल्पकोटित पेय्याल पालिथें संक्षिप्त याना गुगु गुगु इच्छा यानाबिज्याइ, अन अनहे बिज्याना सीह जुइगुथें वनिइ। थथे बिज्यापिं वसपोलपिनिगु ज्ञान गथेके पशुतयूगु न्हिप्यं च्चकाय् कयूके फुम्ह सरभङ्ग समानम्ह धनुर्धारी कयेकूगु बाण बिचय् च्वंगु सिमा, गुंखि आदिइ निर्विघ्नकथं निशान यानातःगु थासय् (लक्षय्हे) कः वनिइ, प्यपुनी मखु, तासे जुइमखु थथे बिचय् बिचय्या जन्मयतयूके प्यपुनी मखु, तासे जुइमखु, प्यमपुंसे, तासे मजुसे इच्छा याना यानागु थासय्हे ग्रहण यानाबिज्याइ।

थुपिं पूर्वनिवासयात अनुस्मरण याइपिं सत्त्वपिं मध्यय् तीथङ्करतयूगु पूर्वनिवासयात खनीगु मतत्याकिया जः समान जुयाः प्रकट जुइ। साधारण श्रावकपिनिगु मतया जः समान। महाश्रावकपिनिगु हापलसाया जः समान। अग्रश्रावकपिनिगु ओसधि ताराया जः समान। प्रत्येकबुद्धपिनिगु चन्द्रमाया जः समान। बुद्धपिनिगु द्दलंद्दः रश्मि दुम्ह शरद ऋतुया सूर्यया मण्डलया जः समान जुयाः प्रकट जुइ।

तीथङ्करतय् पूर्वनिवासयात अनुस्मरण याइगु कापिनि तुतां च्चकाकथं वनेगुथें जुइ। साधारण श्रावकपिनिगु कथिया तापुतिं वनेगु तापुथें। महाश्रावकपिनिगु न्यासि वनेगु तापुथें। अग्रश्रावकपिनिगु गाडा वनेगु तापुथें। प्रत्येकबुद्धपिनिगु तकागु आपालं मनूत न्यासि वनेगु ल्थें। बुद्धपिनिगु तग्वःगु गाडा वनेगु ल्थें।

थुगु अधिकारय् (क्यनातःगु समाधिभावनाय्) श्रावकपिनिगु पूर्वनिवास अनुस्मरण यायेगुया अभिप्राय खः। उकिं धयातल “अनुस्मरण याइ धयागु परिपाटीकथं वा च्युतिप्रतिसन्धिकथं लिसेलिसे वनाः अनुस्मरण याइ।”

४०३. उकिं थथे अनुस्मरण यायेगु इच्छाम्हं कर्मस्थानया शुरुवातयाम्हं भिक्षुं भोजनं लिपा भिक्षाटनं लिहाँ वयाः एकान्तगु थासय् वनाः याकःचा च्चनाः छसिकथं प्यंगू ध्यानत च्चना अभिज्ञा पादक चतुर्थध्यानं दनाः दकले लिपा फयेतुना आवर्जन यायेमाः। अनंलि आसन लायेगु, शयनासनय् दुहाँ वनेगु, पात्रचीवर मिले यायेगु, भोजनया ई, गामं वयेगु ई, गामय् भिक्षाटन यायेगु ई, नितिं गामय् भिक्षाटनया नितिं दुहाँ वनेगु ई, विहारं पिहाँ वयेगु ई, चैत्यया आगन व बोधिवृक्षया आगनय् वन्दना यायेगु ई, पात्र सिलेगु ई, पात्र प्रतिग्रहण यायेगु ई, पात्र प्रतिग्रहणं लिपा ख्वा सिलेगु ई तक यानागु ज्या, सुथ न्हापनं यानागु ज्या, दथुया यामय् यानागु ज्या, प्रमथ यामय् यानागु ज्या याना थथे प्रतिलोमया क्रमकथं फुक चान्हिं यानागु ज्या आवर्जन यायेमाः।

थुलि प्रकृति चित्तम्हसित नं प्रकट जुइ। परिकर्म समाधि चित्तम्हसिया जक अत्यन्त प्रकट जुइ।

यदि थन छुं नं प्रकट मजुल धाःसा, हानं पादकध्यानय् च्वना दनाः आवर्जन यायेमाः। थुलिंहे मत च्याकेथें प्रकट जुइ। थथे प्रतिलोमया क्रमकथंहे कन्हे खुन्हु दिनय् नं, स्वनहु, प्यन्हु व न्यान्हुया दिनय् नं, भिन्हुया दिनय् नं, बाछि तक नं, लछि तक नं दछि तक नं यानागु ज्यातयात आवर्जन यायेमाः। थुगुहे उपायकथं भिदं नीदं याना थुगु भवय् थःगु प्रतिसन्धितक, आवर्जन यायेबलय् पूर्वजन्मय् च्युतिक्षणय् तक प्रवर्तित जूगु नामरूपया आरम्भणयात आवर्जन यायेमाः। पण्डित भिक्षु न्हापागु वारय्हे प्रतिसन्धिया लिकच्वंगु च्युतिक्षणय् नामरूपया आरम्भणयात यायेगुलिइ समर्थवान् जुइ।

गुगुलिं पूर्वजन्मय् नामरूप ल्यं मदयेक निरोध जुया मेगु उत्पन्न जूगु खः, उकिं उगु थासय् त्वःपुया अन्धकारगु थाय्थें जुइ, दुष्प्रज्ञद्वारा खंके थाकूगु थाय् जुइ। उम्हसिनं नं “जिं प्रतिसन्धिया लिकया च्युतिक्षणय् प्रवर्तित नामरूपया आरम्भण याये मफु” धकाः धुर (ज्या) त्वःतेगु यायेमज्यू। उगुहे पादकध्यानयात हानंहानं ध्यानसमापत्तिइ च्वनेमाः। अनं दनाः दनाः उगु थासय् आवर्जन यायेमाः।

थथे यात धाःसा गथेकि धयागु बल्लाम्ह मनु गजु दुगु आगारया कर्णिकाया (धलिं, थां, तुनाः) नितिं तःमागु सिमायात ध्यना कचामचात ध्यने मात्रंहे पाया धाः मन्वयेवं तःमागु सिमायात ध्यने मफुसां नं ज्यायात त्वःतूसेहे कौया शालाय् वनाः पायात ज्वयेके (न्वयेके) विया हानं वयाः ध्यनी, हानं मन्वयेवं हाकनं अथे हे न्वयेकाः ध्यनी। वं थथे ध्यना ध्यध्वंगुयात हानं ध्यनेमाःगु मदयेवं त्वाः मदःगुयात ध्यना गुलिचा मदुवंहें (याकनंहें) तःमागु सिमायात क्वःथलिइ, थथेहे पादकध्यानं दनाः न्हापा आवर्जन यानागुयात आवर्जन मयासे प्रतिसन्धियातहे आवर्जन याना गुलिचा मदुवंहें प्रतिसन्धिया लिकया च्युतिक्षणय् प्रवर्तित नामरूपयात आरम्भण याइ। सिं चाइम्ह व सँ चाइम्ह आदिद्वारा नं थुगु अर्थयात स्पष्ट यायेमाः।

अन लिपा फयेतुंसां निसैं प्रतिसन्धितक आरम्भण यानाः उत्पत्ति जुयाच्वंगु ज्ञान पूर्वनिवासज्ञान धयागु जुइमखु। उगु परिकर्म समाधिज्ञान धयागु जुइ। अतीतांशज्ञान धकाः नं गुलिंसिनं धाइ। उगु रूपावचरयात उद्देश्य याना स्वाइमखु। गुबले वया भिक्षुया प्रतिसन्धियात अतिक्रमण याना च्युतिक्षणय् प्रवर्तित जूगु नामरूपयात आरम्भण यानाः मनोद्वारावर्जनयात उत्पन्न जुइ, उगु नं निरोध जुइबले उगुहे आरम्भण यानाः प्यंगू वा न्यागू जवनचित्तत ब्वाइ (उत्पन्न जुइ)। ल्यंदुगु न्हापा धयातःगु अनुसारंहे न्हावःया परिकर्म आदि नांगु कामावचरत जुइ। लिपाया रूपावचर चतुर्थध्यान दुगु अर्पणा चित्त जुइ। उबले वया गुगु उगु चित्तनापं ज्ञान उत्पन्न जुइ, थ्व पूर्वनिवासानुस्मृतिज्ञान धाइ। उगु ज्ञानं सम्प्रयुक्तगु स्मृतिया अनेककथंया पूर्वनिवासयात (न्हापा च्वना वयेधुंगु) अनुस्मरण याइ। गथेकि, छगू जन्मयात नं, निगू जन्मयात नं, ... थुकथं आकारसहितगु उद्देश्यसहितगु अनेककथंया पूर्वनिवासयात अनुस्मरण याइ।^{३५२}

४०४. अन छगू नं जन्मयात धयागु छगू नं प्रतिसन्धिमूल च्युतिया अन्तगु छगूभव पर्यापन्नगु स्कन्धया सन्ततियात। थुगु विधि निगू जन्मयात आदिइ नं। आपालं उत्पत्तिकल्पयात नं आदितय्के परिहानि जुइगु कल्प सवर्त्तकल्प खः, वृद्धि जुइगु विवर्त्तकल्प धका सिइकेमाः। अन संवर्त्त संवर्त्तस्थायी गृहीत जुइ, उगु मूलया कारणं। विवर्त्त विवर्त्तस्थायी, थथे जुइवं इपिं फुक्कं “भिक्षुपिं, थुपिं प्यंगू कल्पया असंख्यय्यत। छु छु प्यंगू? संवर्त्त, संवर्त्तस्थायी, विवर्त्त, विवर्त्तस्थायी धका^{३५३} धयातःगु खः, इपिं परिगृहीतगु जुइ।

अन स्वंगू संवर्त्त – जलसंवर्त्त, अग्निसंवर्त्त, वायुसंवर्त्त। स्वंगू संवर्त्तया सीमाना – आभास्वर, शुभकृष्ण, वृहत्फल। गुबलय् कल्प अग्निं संवर्त्त जुइ, आभास्वरं क्वय् मिं जलन जुइ। गुबले लखं संवर्त्त जुइ, शुभकृष्णं क्वय् लखं नाश जुइ। गुबले फसं संवर्त्त जुइ, वृहत्फलं क्वय् फसं विध्वंस जुइ। विस्तृतं न्हाबलें नं छगू बुद्धक्षेत्र विनाश जुइ।

बुद्धक्षेत्र धयागु स्वथी दु – उत्पत्तिक्षेत्र, आज्ञाक्षेत्र व विषयक्षेत्र। अन उत्पत्तिक्षेत्र भिद्वल चक्रवाल तक जुइ। गुगु तथागतया प्रतिसन्धि ग्रहण याइगु आदिइ कम्प जुइ। आज्ञाक्षेत्र छगू करोड व छगू लाख चक्रवाल तक, गन रत्नसूत्र^{३५४} खन्धपरित्त^{३५५} धजगपरित्त^{३५६} आटानाटियपरित्त^{३५७} मोरपरित्त याना^{३५८} थुपिं परित्तया आनुभाव प्रवर्तित जुइ। विषयक्षेत्र

^{३५२} (दी० नि० १.२४४)

^{३५३} (अ० नि० ४.१५६ लतरण विसदिसं)

^{३५४} (खु० पा० ६.१ आदयो)

^{३५५} (चूळव० २५१; अ० नि० ४.६७)

^{३५६} (सं० नि० १.२४९)

^{३५७} (दी० नि० ३.२७५ आदयो)

^{३५८} (जा० १.२.१७-१८)

अनन्त अपरिमाण जुइ। गुगु “गुलि आकांक्षा याइ”^{३५९} धका: धयात:गु ख:, गन गुगु गुगु तथागतं आकांक्षा यानाबिज्याइ, उगु उगु सियाबिज्याइ। थथे थुपिं स्वंगू बुद्धक्षेत्र मध्यय् छगू आज्ञाक्षेत्र विनाश जुइ। उगु विनाश जुइवं उत्पत्तिक्षेत्र नं विनष्टहे जुइ। विनष्ट जुइवं छगूपाखंहे विनाश जुइ, हानं बने जुइबलय् नं नापं बने जुइ। वया थथे विनाश व बने जुइगु सिइकेमा:।

४०५. गुगु इलय् कल्प मिं नाश जुइ, न्हा:हे कल्पयात विनाश याइगु त:धंगु सुपाँय् दनावया छगू करोड व छगू लाख चक्रवाल्य् छगू तधंगु वर्षा जुइ। मनूत लयल्य् ताया फुक पुसात पितहया: पिइ। वामात त:मा जुया सां नइगु ई जुइमात्रं गडाया स: पिकया हाला: छफुति वा नं वइमखु, उबले भतिचा भतिचा जक वा वइ। थ्व कारणं भगवान् बुद्धं “भिक्षुपिं, उगु समय जुइ, गुगु आपालं वर्षतक, सरलस: वर्षतक, ढलंढ वर्षतक, लखंलख वर्षतक वा वइमखु”^{३६०} धका: धयाबिज्यागु ख:। वर्षाया आधारं म्वाणाच्चपिं सत्त्वपिं सिनावना: ब्रह्मलोकय् उत्पन्न जुइ, फलफूलया आधारं म्वाणाच्चपिं देवतापिं नं। थथे ताकाल समय बिते जुइवं अन अनया ल: परिक्षय जुया वनिइ, अले छसिंकथं न्या, काबलेत नं सिनावना: ब्रह्मलोकय् जन्म (उत्पन्न) जुइ, नरकया सत्त्वपिं नं। अन नरकया सत्त्वपिं न्हय्गूगु सूर्य प्रादुर्भाव जुइबलय् विनाश जुइ धका गुलिसिंनं धाइ।

विना ध्यानं ब्रह्मलोकय् उत्पन्न जुइमखु, थुपिं मध्यय् नं गुलिं दुर्भिक्षं पीडितपिं जुइ, गुलिं ध्यान प्राप्त यायेत अयोग्यपिं जुइ, इपिं गथे अन उत्पन्न जुइ? देवलोकय् प्राप्त जूगु ध्यानकथं। उबले “द्व:छि दँ बिते जुइधुंका कल्प उत्थान जुइ” धका: लोकब्यूह धयापिं कामावचर देवतापिं छ्येनेचंगु सँ फ्यना: छ्यालबछ्याल याना ख्व:ख्वालं ख्वबि ल्हातं हुया ह्याउँगु वस्त्रं पुना अत्यन्त विरूप भेष धारण याना मनूत जुइगु लँय् जुया थथे च्येकी “भो, पासापिं, थनिं द्व:छि दँ बिते जुइधुंका कल्प उत्थान जुइ, थ्व लोक विनाश जुइ, महासमुन्द्र गनांवनी, थुगु नं महापृथ्वी व सिनेरु पर्वतराज च्यानावनी व विनाश जुइ। ब्रह्मलोक थ्यंक लोक विनाश जुइ। भो, पासापिं, मैत्री भाविता या, करुणा, मुदिता व भो, पासापिं, उपेक्षा भाविता या, माँयात सेवा या, बौयात सेवा या, कुलय् थकालीपिन्त सेवा याइपिं जू।”

इमिगु वचन न्याना: प्राययाना: मनूत व भूमि देवतापिं संवेग प्राप्तपिं जुया थवंथवे मृदु चित्तपिं जुया: मैत्री आदि पुण्यत याना: देवलोकय् उत्पन्न जुइ। अन दिव्यसुधा भोजन नया: वायुकसिणय् परिकर्म याना: ध्यान प्रतिलाभ जुइ। किंतु, मेपिं नरकया सत्त्वपिं अपरापर्य वेदनीय कर्म देवलोकय् उत्पन्न जुइ। अपरापर्य वेदनीय कर्म रहितपिं संसारय् चाहिला जुइपिं सत्त्व धयापिं मदु। इपिं नं अन अथे हे ध्यान प्रतिलाभ जुइ। थथे देवलोकय् प्रतिलाभ जूगु ध्यानकथं फुकं ब्रह्मलोकय् उत्पन्न जुइ धका।

वर्षाया उपच्छेदं च्वय् ताकाल समय बिते जुइवं निगूगु सूर्य प्रादुर्भाव जुइ। थ्व धयाबिज्यात भगवान् बुद्धं “भिक्षुपिं, उगु समय जुइ” धका: न्हय्गूगु सूर्य^{३६१} विस्तृतं वर्णन यायेमा:। प्रादुर्भाव जुइवं उगु न चाया परिच्छेद खनेदइ, न दिंया परिच्छेद खनेदइ। छगू सूर्य लुयावइ, छगू सूर्य अष्टंगत जुइ। दिपामदिक सूर्यया सन्तापहे जक लोकय् दइ। गथे साधारण सूर्यय् सूर्यो दइ, थथे कल्प विनाश याइगु सूर्यत मदु। अन साधारण सूर्यत दयाच्चनीबलय् आकाशय् सुपाँय् व खसु नं दइ। कल्प विनाश याइगु सूर्यत दयाच्चनेवं सुपाँय् व खसुत मदुगु, न्हाय्कया मण्डलथे, निर्मलगु आकाश जुइ। न्यागू महानदित बाहेक ल्यंदुगु चिचिपुगु खुसि आदितयुके चंगु ल: गनावनी।

अनंलिपा नं ताकाल समय बिते जुइवं स्वंगूगु सूर्य प्रादुर्भाव जुइ। गुगुया प्रादुर्भाव जुइवं महानदित नं गनावनी।

अनंलिपा नं ताकाल समय बिते जुइवं प्यंगूगु सूर्य प्रादुर्भाव जुइ। गुगुया प्रादुर्भाव जुइवं हिमालयया महानदित नाश जुइवं “सीहप्रपात, हंशप्रपात, कर्णमुण्डक, रथकारदह, अनोतत्तदह, छइन्तदह व कुणालदह” धका: थुपिं न्हय्गू महान्गु पुखू गनावनी।

अनंलिपा नं ताकाल समय बिते जुइवं न्यागूगु सूर्य प्रादुर्भाव जुइ। गुगुया प्रादुर्भाव जुइवं छसिंकथं महासमुन्द्रय् पतिचिया फ्व:तक नं प्याकेत ल: बांलाक दुगु जुइमखु।

अनंलिपा नं ताकाल समय बिते जुइवं खुगूगु सूर्य प्रादुर्भाव जुइ। गुगुया प्रादुर्भाव जुइवं फुक चक्रवाल छगूलिं कुं जुइ। प्यागुयात कुं ज्वनिइ। गथे थ्व ख:, थथे कोटिसतसहस्र चक्रवाल नं।

^{३५९} (अ० नि० ३.८१)

^{३६०} (अ० नि० ७.६६)

^{३६१} (अ० नि० ७.६६)

अनंलिपा नं ताकाल समय बिते जुइवं न्हयगूगु सूर्य प्रादुर्भाव जुइ। गुगुया प्रादुर्भाव जुइवं फुक चक्रवाल छगू मिं ज्वाला जुइ नापं कोटिसतसहस्र चक्रवाल नं। सछिगु योजन आदि भेदगु सिनेरुया च्वाकात नं नायावनाः आकाशयुहे अन्तर्धान जुइ। उगु अग्निज्वाला थहाँवया चातुर्महाराजिकायात ग्रहण याइ। अन कनक विमान, रत्न विमान, मणि विमानयात च्वाका तावतिसभवनयात ग्रहण याइ। थुगुहे उपायकथं प्रथमध्यानभूमि तक्क ग्रहण याइ। अन स्वंगूलिं ब्रह्मलोकयात च्वाका आभाश्वर्य हानाः (त्वानाः) स्थित जुयाच्चनी। उगु गुबले तक्क भतिचा जक नं बने जुयाच्चंगु (संस्कारगत) दु, उबले तक्क मिं सिइमखु। फुक संस्कारत (बने जुयाच्चंगु) परिक्षय जुया घ्यःमत च्वाइगु मिया ज्वालार्थे खरानी तक नं ल्यं मदयेक सिइ। क्वय् च्वंगु आकाश नापं च्वय् च्वंगु आकाश नं छगू जुया महाअन्धकार जुइ।

४०६. अले ताकाल समय बिते जुइवं तःधंगु सुपाँय् थहाँवया न्हापां सूक्ष्म सूक्ष्मगु वर्षा जुइ। छसिकथं तुयुगु पलेस्वां दं, कथि, लुसि (मुगः) व ताडया स्कन्ध आदि प्रमाणगु लः धाः वर्षा जुया कोटिसतसहस्र चक्रवाल्य फुकक च्वाःगु थासय् जायेका अन्तर्धान जुइ। उगु लः क्वय् व व्यथां फय् थहाँवयाः ग्वःलाक छधीगु लःग्वः दयेकी पलेस्वां हल्य् लःया फुतिथें। गुकथं न्हापां महानगु लःया डंयात छधीगु लःग्वः याइ ले? खालीगु थाय् (हः) दयेका। उगु फसं उखें थुखें खाली यानाविइ। उगुयात थथे फसं ग्वःलाका छधीगु (घनागु) यानाः चानाच्चंगु परिक्षय जुया वनाः छसिकथं क्वय् क्वहाँ वइ। क्वय् क्वहाँ क्वहाँ वंगु लखय् ब्रह्मलोकया थासय् ब्रह्मलोक व च्वय्या प्यंगू कामावचर देवलोकया थासय् देवलोकत प्रकट जुइ।

गुबले न्हापांगु पृथ्वी क्वय् क्वहाँ वनीबलय् प्रबलगु फय् उत्पन्न जुइ। उगु प्रबलगु फसं उगु पृथ्वीयात, म्हुतुप्वाः चिनातःगु लःया थलथें, दिका पनातइ। शुद्धगु (साःगु) लः परिक्षय जुया वनेवं च्वय् (घने) पृथ्वीया रस उत्पन्न जुइकिइ। उगु रस वर्ण सम्पन्नगु व गन्धं सम्पन्नगु जुइ, लः मदयेक थुयातःगु क्षीरया च्वय्या बःथें जुइ।

उबले आभाश्वर ब्रह्मलोकय् न्हापां उत्पन्न जुयाच्चं पिं सत्त्वपिं आयु क्षय जुया वा पुण्य क्षय जुया अनं च्युत जुया थन उत्पन्न जुइ। इपिं स्वयं प्रभा दुपिं व अन्तरिक्षय विचरण याइपिं जुइ। अगगज्जसूत्रय्^{३६२} च्वय् धयावयागुकथं इमिसं उगु पृथ्वीया रसयात सवाः कया तृष्णां अभिभूतपिं जुया प्येप्ये ग्वारा ग्वारा याना नयेत न्हाःचिलिइ। अले इमिगु स्वयं प्रभा लोप जुइ, अन्धकार जुइ। इमिसं अन्धकार खनाः ग्याइ।

अनंलि इमिगु भययात नाश याना सूरभावयात उत्पन्न याना परिपूर्ण न्येगू योजन दुगु सूर्यमण्डल प्रकट जुइ, इमिसं उगु सूर्यमण्डलयात खनाः “जिमित जः प्राप्त जुल” धकाः लय्लय् ताःपिं जुयाः “जिमिगु ग्यागु भययात नाश यानाः सूरभाव उत्पन्न याना लुयावःगु खः, उकिं “सूर्य जुइमाः” धकाः उगुयात सूर्य धकाहे नां छुत।

अले सूर्य न्हिनय् दिं जः वियाः बिना वंबलय् गुगुलिं याना जिमित जः प्राप्त जूगु खः, व नं जिमित नाश जुल धका हानं ग्यापिं जुइ। इमित थथे जुइ “साधु, धार्थे यदि जिमित मेगु जः प्राप्त जूसा ज्यु।” इमिगु चित्तयात सिकुगुथें पीगंगू योजन दुगु चन्द्रमण्डल प्रादुर्भाव जुइ। इमिसं उगु चन्द्रमण्डलयात खनाः अधिक मात्रानुसार लय्लय् ताःपिं जुयाः “जिमिगु इच्छायात (छन्द) सिइकुगुथें लुयावल, उकिं मिला जुइमाः” धकाः उगुयात चन्द्रमा धकाहे नां छुत। थथे चन्द्रमा व सूर्य प्रकट जुइवं नक्षत्र व ताराया रूपत प्रकट जुइ।

अनं लिपांनिसें चान्हि खनेदइ, छसिकथं ला, खुला, ऋतु व वर्ष। चन्द्रसूर्यया प्रकट जूगु दिनय्हे सिनेरु, चक्रवाल, हिमालय पर्वतत प्रकट जुइ। इपिं न्हाः नं मखु लिपा नं मखु फाल्गुण पुन्हिया दिनय्हे प्रकट जुइ। गथे? गथेकि च्वाकिया जा थुइबलय् छक्वलहे फिज थहाँ वइ। गुलिं थाय्त थहाँ थहाँ वइ, गुलिं क्वहाँ क्वहाँ वनी, गुलिं माथं माथं वनी। थथे हे थहाँ थहाँ वःगु थाय्त पर्वत जुइ, क्वहाँ क्वहाँ वंगु थाय्त समुन्द्रत, माथं माथं वंगु थाय्त द्वीपत जुइ।

अले पृथ्वी रस नयाच्चं पिं इपिं सत्त्वपिं क्रमकथं गुलिं रूपवान्पिं जुइ, गुलिं कुरूपपिं जुइ। अन रूपवान्पिंसं कुरूपपिन्त अपमान (हेला) याइ। इमिगु अतिमानया कारणं उगु पृथ्वी रस नं अन्तर्धान जुइ। भूमिइ घने बः बः बुयावइ (प्रादुर्भाव जुइ)। अले इमिगु उगुहे नियमकथं व नं अन्तर्धान जुइ। गुंखि च्वःत (पदालता) प्रादुर्भाव जुइ। उगुहे नियमकथं इपिं नं अन्तर्धान जुइ। पुसा तये म्वायेक पाके जुइगु, चुं मदुगु, खला मदुगु शुद्ध, सुगन्धितगु जाकि ग्वः प्रादुर्भाव जुइ।

अनंलि इमित थलबलत उत्पन्न जुइ। इमिसं जाकि थलय् तयाः त्वहँफाःया घने तइ, स्वयं मिया ज्वाला थाहाँ वया उगु जाकि बुकिइ। उगु जा सुमनजाति स्वांथें जुइ, उगुयात सूप तरकारी मालिइ मखु। गुगु गुगु रस नयेगु इच्छा जुइ, उगु उगुहे रसगुहे जुइ। इमिसं उगु स्थूल आहार सेवन यानालि दिसा पिसाब उत्पन्न जुइ।

अनंलि इमिगु पिहांवयेया नितिं घच्यापुगु ह्वःप्वाःत तज्याइ, पुरुषया पुल्लिङ्ग, स्त्रीया नं स्त्रीलिङ्ग प्रादुर्भाव जुइ।

अन उगु लिङ्गय् मिसां मिजंयात, मिजंनं मिसायात ताबिक ध्यानबिया स्वयाच्चनिइ। इमिसं ताबिक ध्यानबिया स्वयाच्चंगु कारणं कामभोगया परिदाह उत्पन्न जुइ। अनंलि मैथुनधर्म सेवन याइ।

इमिसं असद्धर्म सेवन याःगु कारणं विज्ञपिनिपाखें निन्दित व कष्ट जूगुलिं उगु असद्धर्मयात त्वःपुइगु कारणं छेंत दयेकिइ। इपिं छें दुने च्वना छसिकथं सुं मेम्ह अलसीम्ह सत्त्वया दृष्टिइ लाना मुंकेगु याइ। अनंलिपा चुंचुंगु व ख्वला दुगु जाकिइ नं त्वःपुइ, लयातःगु थासय् नं हानं बुया वइमखु।

इपिं मुनाः चिच्चे जुया हालिइ “धाथें, भो, मभिंगु धर्मत सत्त्वपिंके प्रकट जुल, भीपिं न्हापा मनोमयपिं जुया” धकाः अगगज्जसूत्रय्^{३६३} च्वय् धयावयागुकथं विस्तृतं वर्णन यायेमाः। अनंलिपा मर्यादा तइ। अले सुं छम्ह सत्त्व मेम्हसिगु भाग मबिइकं कायेगु याइ। वयात निक्वतक ब्वबिया (निन्दा याना) स्वक्वगु पटकय् ल्हा, ल्वहं व कथिं प्रहार याइ। इपिं थथे मबिइकं कायेगु, निन्दा यायेगु, मखूगु खं ल्हायेगु व कथि कायेगु याइबलय् मुनाः बिचाः याइ “छाय् भीसं छम्ह सत्त्वयात मल्येगु?, गुम्हसिनं भीत बांलाक अपमान यायेमाहसित अपमान यानाबिइ, निन्दा यायेमाहसित निन्दा यानाबिइ, पितने माहसित पितनाबिइ, भीसं वयात जाकिया भाग बिये।”

थथे सत्त्वपिनि निश्चय याये धुंका, थुगु कल्पय् श्वहे भगवान् बुद्ध बोधिसत्त्व जुयाबिज्याना उगु इलय् इपिं सत्त्वपिं मध्यय् दकले बांलाह, दर्शनीय, महाशक्तिशाली, बुद्धिवान् व निग्रह-पग्रह यायेत समर्थवान् खः। इपिं वया लिक् वनाः याचना याना ल्यल। व इपिं आपालं मनूतय्सं ल्यःगु कारणं महासम्मत्, क्षेत्रया अधिपती जूगुलिं क्षत्रिय, धर्म व समद्वारा मेपिन्त प्रसन्न याःगु कारणं जुजु धका स्वंगू नामं खनेदत (प्रसिद्ध जुल)। गुगु लोकय् आश्चर्यगु अवस्था खः, बोधिसत्त्वहे अन आदिपुरुष धका थथे बोधिसत्त्वयात प्रारम्भ यानाः क्षत्रियमण्डलय् स्थापना जुइवं छसिकथं ब्राह्मणादि नं वर्णत स्थापना जुल।

अन कल्प विनाश याइगु तःधंगु सुपांय्निसें मिंज्वालां नाश याइगु तक, थुगु छगू असंख्यय्यात संवर्त कल्प धकाः धाइ।

कल्प विनाश याइगु मिंज्वालां नाश याइगुनिसें कोटिशतसहस्र चक्रवाल परिपूर्ण याइगु तःधंगु सुपांय् वइगु तक, श्व द्वितीय असंख्यय्यात संवर्तस्थायी कल्प धकाः धाइ।

तःधंगु सुपांय् वइगुनिसें चन्द्रसूर्य प्रादुर्भाव जुइगु तक, श्व तृतीय असंख्यय्यात विवर्त कल्प धकाः धाइ।

चन्द्रसूर्य प्रादुर्भाव जुइगुनिसें हानं कल्प विनाश याइगु तःधंगु सुपांय् तक, श्व चतुर्थ असंख्यय्यात विवर्तस्थायी कल्प धकाः धाइ। थुपिं प्यंगू असंख्यय्यात छगू महाकल्प जुइ। थथे न्हापां मिं विनाश व बने जुइगु सिइकेमाः।

४०७. गुगु जक इलय् कल्प लखं नाश जुइ, न्ह्यःहे कल्पयात विनाश याइगु तःधंगु सुपांय् थहांवया धका न्हापा धयातःगु अनुसारहे विस्तृतं वर्णन यायेमाः। श्व जक विशेषता खः, गथे अन निगूगु सूर्य, थथे थन कल्प विनाश याइगु खाःलः दुगु तःधंगु सुपांय् थहांवइ। उगु न्ह्यःने निसें सूक्ष्म सूक्ष्मगु वर्षा जुया छसिकथं महावर्षाया धाःलं कोटिशतसहस्र चक्रवालायात पूर्ण याना वर्षा जुइ। खाःलखं थ्यूथ्यूगु पर्वत पृथ्वी आदि नायावनी (विलिन जुइ), लःया छचाखेरं फसं धारण याना तइ। पृथ्वीलं द्वितीयध्यानभूमि तक्क लखं ग्रहण याइ। अन स्वंगूलिं ब्रह्मलोकयात नायेका (विलिन याना) शुभकृष्णय् हानाः (त्वानाः) स्थित जुयाच्चनी। अन उगु गुबले तक्क भतिचा जक नं बने जुयाच्चंगु दइ, उबले तक्क शान्त जुइमखु। लखय्च्चंगु व बने जुयाच्चंगु फुकंयात नाश याना याकनं शान्त जुइ, अन्तर्धान जुया वनिइ। क्वय् आकाशं नापं च्वय् च्वंगु आकाश छगू महाअन्धकार जुइ धका फुकक धयावये धुनगुकथं खः। केवल थन आभाश्वर ब्रह्मलोकयात प्रारम्भ यानाः लोक प्रादुर्भाव जुइ। शुभकृष्णं च्युत जुया आभाश्वरया स्थानादिइ सत्त्वपिं उत्पन्न जुइ।

अन अन कल्प विनाश याइगु तःधंगु सुपांय्निसें कल्प विनाश याइगु लः तक, थुगु छगू असंख्यय्य। लखं विनाश याइगुनिसें तःधंगु सुपांय् वइगु तक, श्व द्वितीय असंख्यय्यात। तःधंगु सुपांय् वइगुनिसें ... थुपिं प्यंगू असंख्यय्यात छगू महाकल्प जुइ। थथे लखं विनाश व बने जुइगु सिइकेमाः।

४०८. गुगु इलय् कल्प फसं विनाश जुइ, न्ह्यःहे कल्पयात विनाश याइगु तःधंगु सुपांय् थहांवया धका न्हापा धयातःगु अनुसारहे विस्तृतं वर्णन यायेमाः। श्व विशेषता खः, गथे अन निगूगु सूर्य, थथे थन कल्प विनाश यायेया नितिं फय् उत्पन्न जुइ। उगु फसं न्हापां स्थूलगु धूयात ब्वयेकी। अनंलि नच्चुगु धूयात, सूक्ष्मगु फियात, स्थूलगु फियात,

अरगःचा ल्वहँचात आदि याना छँ अपाय्ग्वःगु ल्वहँत, सम मज्जुगु थासय् चंगु तःमागु सिमातय्त ल्यँथनिइ गुबले तक्क। इपिं पृथ्वीलं आकाशय् ब्वया वनाः हानं कुतुंवइमखु। अन हे नच्चुसे च्वना लोप जुया वनिइ।

अले छसिंकथं क्वय् महापृथ्वी फय् तहाँवयाः पृथ्वीयात हिइका च्वयेच्चंगुयात क्वय् यानाः आकाशय् वाँछुवइ। सछिगु योजन प्रमाणगु पृथ्वीया प्रदेशयात नं, निगू योजन, स्खंगू योजन, प्यंगू योजन व न्यासःगु योजन प्रमाणगुयात नं तःछ्याना फय्या वेगं वाँछुवगु कारणं आकाशय्हे नच्चुसे च्वना लोप जुया वनिइ। चक्रवालया पर्वतत व सिनेरु पर्वतयात नं फसं ल्हनाः आकाशय् वाँछुवइ। इपिं थवंथवे ल्वानाः चुर्ण विचुर्ण (नच्चुसे च्वना) जुयाः विनष्ट जुइ। थुगुहे उपायकथं भूमिइ च्वंगु विमानत व आकाशय् च्वंगु विमानतय्त विनाश याना, खुगू कामावचर देवलोकयात विनाश याना कोटिशतसहस्र चक्रवालतय्त विनाश याइ। अन चक्रवालं चक्रवालत, हिमालयं हिमालयत व सिनेरु सिनेरुत नापं थवंथवे ल्वाना चुर्ण विचुर्ण (नच्चुसे) जुयाः विनष्ट जुइ।

पृथ्वीलंनिसें तृतीयध्यानभूमि तक फय् ग्रहण याइ। अन स्खंगूलिं ब्रह्मलोकयात विनाश याना वृहत्फल्य हानाः (ल्वानाः) स्थित जुयाच्चनी। थथे फुक बने जुयाच्चंगुयात विनाश याना स्वयं नं विनाश जुइ। क्वय् आकाशं नापं च्वय् च्वंगु आकाश छगू जुइ महाअन्धकार जुइ धका फुक्क धयावये धुनगुकथं खः। थन शुभकृष्ण ब्रह्मलोकयात प्रारम्भ यानाः लोक प्रादुर्भाव जुइ। वृहत्फलं च्युत जुया शुभकृष्णया स्थानादिइ सत्त्वपिं उत्पन्न जुइ।

अन कल्प विनाश याइगु तःधंगु सुपाँयनिसें कल्प विनाश याइगु फय् तक्क, थुगु छगू असंख्यय्य। फसं विनाश याइगुनिसें तःधंगु सुपाँय वइगु तक, थ्व द्वितीय असंख्यय्य ... थुपिं प्यंगू असंख्यय्य कल्पया छगू महाकल्प जुइ। थथे फसं विनाश याइगु व बने जुइगु सिइकेमाः।

४०९. छु कारणं थथे लोक विनाश जुइ? अकुशलमूलया कारणं। अकुशलमूल अधिक जुइवं थथे लोक विनाश जुइ। उगु राग अधिकतर जुइवं मिं विनाश जुइ। द्वेष अधिकतर जुइवं लखं विनाश जुइ। गुलिसिनं द्वेष अधिकतर जुइवं मिं विनाश जुइ। राग अधिकतर जुइवं लखं विनाश जुइ धका धाइ। मोह अधिकतर जुइवं फसं विनाश जुइ। थथे विनाश जूसां नं निरन्तररूपं न्हय्क्वतक मिं विनाश जुइ। च्याक्वगु पटकय् लखं। हानं न्हय्क्वतक मिं। च्याक्वगु पटकय् लखं विनाश जुइ धका थथे च्याक्व च्याक्वगु पटकय् विनाश याना न्हय्क्वतक लखं विनाश जुया हानं न्हय्क्वतक मिं नाश जुइ। थन तक्क ख्वी स्खंगू कल्प पुले धुंकी। थुगुया दुने लखं विनाश जुइगु वारय् थ्यंगुयात पनाः प्राप्त जूगु फय्या अवसर परिपूर्ण ख्वीप्यंगू कल्पया आयु दुगु शुभकृष्णयात विध्वंस याना लोकयात विनाश याइ।

४१०. पूर्वनिवासयात अनुस्मरण याना नं कल्पयात अनुस्मरण याइम्ह भिक्षुं थुपिं कल्प मध्यय् आपालं उत्पत्तिकल्पय् नं आपालं विनाशकल्पय् नं आपालं उत्पत्तिकल्पय् व आपालं विनाशकल्पय् नं अनुस्मरण याइ। गथे?

“जि फलना थासय् च्वना”^{३६४} धकाः आदि नियमकथं।

अन जि फलना थासय् च्वना धयागु फलनागु संवर्त कल्पय् जि फलनागु भवय्, योनिइ, गतिइ, विज्ञानया स्थितिइ, सत्त्वावासय्, सत्त्वपुचल्य च्वना। थुजागु नांम्ह धयागु तिस्स वा फुस्स। थुजागु गोत्रम्ह (जातम्ह) धयागु कात्यायन वा काश्यप। थ्व वया न्हापाया जन्मय् थःगु नां व गोत्र अनुस्मरण यायेगुकथं धाःगु खः। यदि उगु इलय् थःगु रूपसम्पत्ति, निर्धन व धनवान्या भाव, सुख व दुःखया अधिकता, अल्पायु व दीर्घायुया भावयात अनुस्मरण यायेगु इच्छा जुइ, उगुयात नं अनुस्मरणहे याइ। उकिं धयाबिज्यात – “थुजागु रूप दुम्ह ... थुलि थुलि आयु दुम्ह खः।”

अन थुजागु रूप दुम्ह धयागु तुयुगु वर्ण दुम्ह वा हाकुगु वर्ण दुम्ह। थुजागु आहार सेवन याइम्ह धयागु सालि जाकिया जा नइम्ह तयारगु (कुतुं वयाच्चंगु) फल नइम्ह। थथे सुख दुःखया अनुभव याइम्ह धयागु अनेक प्रकारं कायिक, चैतसिक, आमिष, निरामिष आदि प्रभेदगु वा सुख व दुःखया अनुभव याइम्ह। थुलि थुलि आयु दुम्ह जुया धयागु थथे सछि दँया आयुया परिमाण दुम्ह वा चयेप्यद्वः आयु दुम्ह। व अनं च्युत जुया फलनागु थासय् उत्पन्न जुया धयागु जि अनं उगु भवं, योनिं, गतिं, विज्ञानया स्थितिं, सत्त्वावासं, सत्त्वसमूहं च्युत जुया हानं फनागु धयागु भवय्, योनिइ गतिइ, विज्ञानया स्थितिइ सत्त्वावासय् वा सत्त्वपुचल्य उत्पन्न जुया। अन नं च्वना धयागु अले अन नं भवय्, योनिइ, गतिइ, विज्ञानया स्थितिइ सत्त्वावासय् वा सत्त्वपुचल्य हानं जुया (च्वना)। थुजागु नांम्ह धका आदि धयावयागुकथंहे खः।

हानं गुगुलिं जि फलना थासय् च्वना धयागु थ्व छसिंकथं च्वय् तहाँवम्हसिया थःत माक्वः अनुस्मरण यायेगु। व अनं च्युत जुया धयागु लिहाँवम्हसिया प्रत्यवेक्षण यायेगु खः, उकिं “थन उत्पन्न जुया” धकाः थ्व थन उत्पन्न जुया

अनन्तरगु वया उत्पत्तिस्थानया कारणं “फलनागु थासय् उत्पन्न जुल” धकाः थ्व धाःगु धकाः सिइकेमाः। अन नं च्वना धयागु थथे थुपिं आदि वया अन थुगु उत्पत्तिया अनन्तरगु उत्पन्न जूगु थासय् नां व गोत्रादिया अनुस्मरण क्यनेया नितिं धाःगु खः। उम्ह (जि) अनं सिनाः थन उत्पन्न जुया धयागु उम्ह जि अनं अनन्तर उत्पत्तिस्थानं च्युत जुया थन फलनागु क्षत्रियकुल्य् वा ब्राह्मणकुल्य् उत्पन्न जुल। थुकथं धयागु थथे। आकार व उद्देस सहित धयागु नां व गोत्रकथं उद्देस सहित खः, वर्णादिकथं आकार सहित खः। नां व गोत्रकथं जक सत्त्व, तिस्स, काश्यप धका धाइ। रूपवर्णादिकथं हाकुम्ह व तुयुमह धका थीथीकथं खनेदइ।

उकिं नां व गोत्रयात उद्देस धाइ, मेगुयात आकार प्रकारत धाइ। अनेककथंया पूर्वनिवासया अनुस्मरण याइ धयागु थ्व स्पष्टगु अर्थहे खः।

पूर्वनिवासानुस्मृतिज्ञानया खँ क्वचाल।

चुतूपपातज्ञानकथा (च्युत्योत्पादज्ञानया खँ)

४११. सत्त्वपिनिगु च्युत्योत्पादज्ञानया खँय् च्युत्योत्पादज्ञानय् धयागु^{३६५} च्युतिइ, उत्पत्तिइ, व ज्ञानय्। गुगु ज्ञानं सत्त्वपिनिगु च्युति व उत्पत्तियात सिइ, उगु अर्थ दिव्यचक्षुज्ञानया नितिं धका धयातःगु जुयाच्वन। चित्त न्हाचिकी न्ह्योने क्वष्टुकी धयागु परिकर्म चित्तयात न्हाचिकी व न्हाःने क्वष्टुकी। वं धयागु उम्ह चित्तयात न्हाचिकीम्ह (अभिनीहार) भिक्षु। दिव्यकथं धयागु आदितयूके दिव्य समानगुलिं दिव्य खः। देवतापिनि सुचरित्र कर्मद्वारा उत्पन्न जूगु पित्त, खै, हि आदिं बुला मतःगु उपक्लेशं विमुक्तगुलिं तापाक च्वंगु आरम्भणयात स्वीकार यायेगु समर्थ दुगु दिव्य प्रसादचक्षु जुइ। थ्व नं वीर्यभावनाबलं उत्पन्न जूगु ज्ञानचक्षु उगुर्थेहे खः दिव्य समानगुलिं दिव्य खः। दिव्यविहारकथं प्रतिलाभगुलिं थम्हं व दिव्यविहारं युक्तगुलिं नं दिव्य खः।

आलोकया परिग्रहकथं महाज्योति दुगुलिं नं दिव्य खः। अंगःया उखेच्वंगु रूपयात खंकेगु (स्वयेगु) महागति दुगुलिं नं दिव्य खः। उपिं फुक्कयात शब्दशास्त्रानुसारंहे सिइकेमाः।

दर्शनार्थकथं मिखा। खंकेगु याइगुलिं चक्षु खः, चक्षुया ज्या याइगुलिं नं चक्षु (मिखा) खः। च्युत्योत्पाद खंनीगु व दृष्टिविशुद्धिया कारणं याना विशुद्ध खः। गुम्हसिनं च्युतिमात्र जक खनिइ, उत्पत्तियात खनीमखु। उम्हं उच्छेददृष्टियात ग्रहण याइ (ज्वनिइ)। गुम्हसिनं उत्पत्तिमात्र जक खनिइ, च्युतियात खनीमखु, वं न्हुपिं सत्त्वपिं प्रादुर्भाव दृष्टियात ग्रहण याइ। गुम्हसिनं उगु निगूलिं खनिइ, वं गुगु निथी नं उगु दृष्टिगतयात अतिक्रमण याइ। उकिं वया उगुयात खनीगु दृष्टिविशुद्धिया कारण जुइ। थुपिं निगू नं बुद्धपुत्रपिंसं खनिइ। उकिं धयातल “च्युत्योत्पाद खंनीगु दृष्टिविशुद्धिया कारणं याना विशुद्ध खः।”

मनुष्यया उपचारं (गोचरं) पुला रूपयात खनीगु मानुषिकयात पुला वनीगु खः, मानुषिक लाया मिखां पुलावंगु कारणं याना मनुष्यया उपचारं (गोचरं) पुलावंगु धका सिइकेमाः। उगु दिव्यचक्षुं विशुद्ध मनूतय्गु स्वया पुलावंगु खः। सत्त्वपिन्त खनिइ धयागु मनूतय्गु लाया मिखांथें सत्त्वपिन्त अवलोकन याइ।

च्युत जुयाच्वंपिं व उत्पन्न जुयाच्वंपिन्त धयागु थन च्युतिक्षणय् व उत्पत्तिक्षणय् दिव्यचक्षुं खंके मफु। गुपिं मरणया लिक्क लाःपिं खः, आः इपिं मरण (च्युत) जुइ, इपिं च्युत जुयाच्वंपिं खः। व गुपिं प्रतिसन्धि ग्रहण याःपिं खः, इपिं उत्पत्तिहे थ्यंपिं खः, इपिं उत्पन्न जुयाच्वंपिं धयागु अभिप्राय खः। इपिं तभ थुकथं च्युत जुयाच्वंपिं व उत्पन्न जुयाच्वंपिन्त खनिइ धका क्यनाबिज्यात।

हीनगु अवस्थाय् लानाच्वंपिं धयागु मोहया परिणामं युक्त जूगु कारणं हीनगु जन्म, कुल, भोगादिकथं निन्दित, घृणित, क्वद्व्यंगु, अपमानित। प्रणीतगु (बांलागु) अवस्थाय् लानाच्वंपिं धयागु अमोहया परिणामं युक्त जूगु कारणं विपरीतगु खः। बांलागु वर्ण दुपिं धयागु अद्वेषया परिणामं युक्त जूगु कारणं इष्ट कान्त मनाप वर्ण युक्तपिं। बांमलागु वर्ण दुपिं धयागु द्वेषया परिणामं युक्त जूगु कारणं अइष्ट अकान्त अमनाप वर्ण युक्तपिं। बांमलापिं, कुरुपिं धयागु अर्थ खः।

बांलागु गतिइ लापिं धयागु भिंगु गतिइ वंपिं। अलोभया परिणामं युक्त जूगु कारणं आदय महाधनवान्पिं। बांमलागु गतिइ ला:पिं धयागु मभिंगु गतिइ वंपिं। लोभया परिणामं युक्त जूगु कारणं दरिद्र, नयेत्वेनेगु अल्पपिं।

थ:गु कर्मानुसार अवस्था प्राप्त जुइगु धयागु गुगु गुगु ज्या (कर्म) यायेधुंकूगु जुइ, उगु उगु प्राप्त जूपिं। अन न्हापा च्युत जूगु आदिद्वारा दिव्यचक्षुकृत्य धा:गु ख:। थुगु शब्दं थ:गु कर्मानुसार अवस्था प्राप्त जूगु ज्ञानया कृत्य ख: जक। उगु ज्ञानया थ्व उत्पत्तिक्रम ख:, थन भिक्षुं क्वय् नरकपाखे ज:यात वृद्धि याना: महान् दु:ख अनुभव यानाच्चपिं नरकया सत्त्वपिन्त खनिइ। उगुयात खंकेगु दिव्यचक्षुयाहे कृत्य ख:। वं थथे मनन याइ “छु ज्या (कर्म) याना: थुपिं सत्त्वपिं थ्व दु:ख अनुभव यानाच्चन?” अले वया ‘थुजागु कर्म याना:’ धका उगु कर्मारम्भणया ज्ञान उत्पन्न जुइ। अथेहे च्वय् देवलोकपाखे नं ज:यात वृद्धि याना: नन्दन वन, मिश्रक वन, फारुसक वनादिइ च्वपिं सत्त्वपिन्त खनिइ महान् सम्पत्ति अनुभव यानाच्चपिं। उगुयात खंकेगु नं यायेगु दिव्यचक्षुयाहे कृत्य ख:। वं थथे मनन याइ “छु ज्या (कर्म) याना: थुपिं सत्त्वपिं थ्व सम्पत्तियात अनुभव यानाच्चन।” अले वया ‘थुजागु कर्म याना:’ धका उगु कर्मारम्भणया ज्ञान उत्पन्न जुइ। थ्व यथाकर्मोपगज्ञान धाइ। थ्वया अलग परिकर्म धयागु मदु, गथे थुगुया ख:, थथे अनागतंज्ञान नं। थ्व दिव्यचक्षुया पादकत थुपिं दिव्यचक्षु नापं हे सिद्ध जुइ।

कायदुश्चरित्रं धयागु आदितयुके दुष्टगु चरित्र वा क्लेशं दुर्गन्धितगु कारणं दुष्टगु चरित्र दुश्चरित्र ख:। शरीरं या:गु दुश्चरित्र, शरीरपाखे उत्पन्न जूगु दुश्चरित्रयात कायदुश्चरित्र धाइ, मेमेगुलिइ नं थ्वहे विधि ख:।

सम्पन्नागत धयगु युक्तपिं। आर्यपिन्त दोषारोपन याइपिं धयागु बुद्ध, प्रत्येकबुद्ध व बुद्धया आर्य श्रावकपिन्त अन्तत: गृहस्थी स्रोतापन्नपिन्त नं अहित यायेगु इच्छा जुया: अन्तिम वस्तुद्वारा (पाराजिकाकथं) गुणयात विध्वंश याना अपवाद याइम्ह, ब्व:विइम्ह, निन्दा याइम्ह धका धयात:गु जुयाच्चन। अन थुमि श्रमणधर्म मदु, थुपिं अश्रमण ख: धका धया अन्तिम वस्तुद्वारा अपवाद याइ। थुमिके ध्यान, विमोक्ष, मार्ग वा फल मदु धका आदि धया गुण विध्वंश यायेगुकथं अपवाद याइ धका सिइकेमा:। वं सिइकं वा मसिइकं अपवाद याइ, निगू नं आर्यपिन्त अपवाद या:गुहे जुइ। आनन्तरिय कर्म समानगु महादोष दुगु कर्म जुइ, स्वर्ग व मार्गया आवरण दुगु जुइ, उगु प्रतिकार याये ज्यूगु जुइ। उगुयात प्रकट जुइकेत थ्व वस्तु (खँ) सिइकेमा:।

भूसं न्याना, छुं छगू गामय् छम्ह स्थविर व तरुणम्ह भिक्षु भिक्षाया नितिं चाहिलाच्चन। इमित न्हापांगु छँहे त:धंगु छधव:ति क्वा:गु यागु प्राप्त जुल। स्थविरया प्वाथय् फसं स्यानाच्चन। वं विचायात “थ्व यागु जित अनुकूल जुइ, गुबले तक्क ख्वाउँइ मखु, उबलेहे जिं यागु त्वने।” स्थविर मनूतय्सं लुखाखलुया लिक ह:गु सिंया त्वाकलय् धने फयेतुना: त्वन। मेम्हं स्थविरयात घृणा याना “बुराया त:सकं नयेपित्यात जुइ, जित लज्जित यात” धका: धाल। स्थविर गामय् चाहिला: विहारय् वना: तरुण मज्ज च भिक्षुयात धाल “आवुसो, छंके थुगु शासनया प्रतिष्ठा दु ला?” दु, भन्ते, ‘जि’ स्रोतापन्न ख:। अथेसा आवुसो, च्वय्या मार्गया नितिं कुत: यायेमते। छं क्षीणाश्रवयात अपवाद यात। वं स्थविरयाके क्षमा फ्वन। उकिं वया उगु कर्म न्हापाथें जुल।

उकिं गुम्हसिनं मेपिं आर्यपिन्त अपवाद याइ, वं वना: यदि थ: थकालीम्ह जूसा, पुलिं चुया: फयेतुना: “जिं आयुष्मान् यात उगुं थुगुं धायेलात, उगुयात जित क्षमा यानाबिज्याहुँ” धका: क्षमा फ्वनेमा: (क्षमा याके विइमा:।)

यदि थ: क्वकालीम्ह जूसा, वन्दना याना: पुलिं चुया: फयेतुना: ल्हा बिन्ति याना “भन्ते, जिं छ:पिन्त उगुं थुगुं धायेलात, उगुयात जित क्षमा यानाबिज्याहुँ” धका: क्षमा फ्वनेमा:। यदि दिशाया वने धुंकूगु जूसा, थ: स्वयं वना: शिष्यपिन्त छ्वया छ्वया: क्षमा फ्वनेमा:।

यदि वने मफूसा, छ्वये मफूसा, गुपिं उगु विहारय् भिक्षुपिं च्वनाच्चनिइ, इमिगु लिक वना: यदि थ: क्वकालीम्ह जूसा, पुलिं चुया: फयेतुना:, यदि थ: थकालीम्ह जूसा, थकालीपिन्त धयात:गु अनुसारहे न्यासिवना: “जि, भन्ते, जिं फलनाम्ह आयुष्मान् यात उगुं थुगुं धायेलात, जित उम्ह आयुष्मानं क्षमा यानाबिज्याहुँ” धका: धया: क्षमा फ्वनेमा:। न्हा:ने क्षमा मब्यूसा नं थ्वहे यायेमा:।

यदि याकचा चाहिलिम्ह भिक्षु जूसा जुइ, न वया च्वनीगु थाय् व वंगु थाय् खनेदइमखु (सिइमखु), छम्ह पण्डित भिक्षुया लिक वना: “जि, भन्ते, फलनाम्ह आयुष्मान् यात उगुं थुगुं धायेलात, जित उगु अनुस्मरण जुइवं पश्चाताप जुइ, छु यायेमाल?” धका: न्येनेमा:। वं धाइ “छं चिन्ता कायेमाल, स्थविरं छन्त क्षमा याइ (सह याइ, यइ), चित्त शान्त या।” उम्हसिनं नं आर्य बिज्यागु दिशापाखे ल्हा बिन्ति याना क्षमा यानाबिज्याहुँ धका धायेमा:। यदि वसपोल परिनिर्वाण

जुयाबिज्याये धुंकलसा, परिनिर्वाण जुगु थासय् वनाः श्मशान तक वनाः नं क्षमा फवनेमाः। थथे यायेवं स्वर्गया आवरण व मार्गया आवरण जुइमखु, स्वभाविकहे (न्हापार्थेहे) जुइ।

मिथ्यादृष्टि दुपिं धयागु विपरित धारण दुपिं खः। मिथ्यादृष्टिगु कर्म याइपिं धयागु मिथ्यादृष्टिकथं धारण याना थीथी प्रकारया कर्म याइपिं व गुगु मिथ्यादृष्टिमूलकगु कायकर्मदिइ मेमेपिन्त नं ग्रहण याकेबिइ (तइ)।

थन वचीदुश्चरित्र ग्रहण यायेवंहे आर्यपिन्त अपवाद याइगु व मनया दुश्चरित्र ग्रहण यायेवं मिथ्यादृष्टिइ संगृहित जुइगुलिं नं यात थुपिं निगूलिं हानं वचनया महादोषया भावयात क्यनेतःगु धका सिइकेमाः।

आर्यपिन्त अपवाद यायेगु आनन्तरिय कर्म समानगु महादोष खः। थ्व धयाबिज्यात “गथेकि, सारिपुत्त, भिक्षु शीलं सम्पन्नम्ह, समाधिं सम्पन्नम्ह, प्रज्ञां सम्पन्नम्ह थ्वहे जन्मय् अर्हत्त्वय् थ्यंके, थथे थ्व थ्यंके फुगु खः, सारिपुत्त, उगु वचनयात त्याग मयासे, उगु चित्त त्याग मयासे, उगु दृष्टियात त्याग मयासे गथे हया तयातःगुथें, थथे नर्कय्”^{३६८} धकाः धयाच्चना। मिथ्यादृष्टि स्वया भन् महादोषगु मेगु छुं नं मदु। थथे धयाबिज्यात “भिक्षुपिं, जिं मेगु छगू धर्म नं मखना, गुगु थथे महादोष दुगु खः, गथे थ्व, भिक्षुपिं, मिथ्यादृष्टि खः। भिक्षुपिं, मिथ्यादृष्टि धयागु परम दोषत खः”^{३६९} धकाः।

शरीया भेदं लिपा धयागु उपादिन्न स्कन्धया परित्यागं। मरणं लिपा धयागु अनंलि उत्पन्न जुइगु स्कन्ध ग्रहण यायेगुलिइ। अथवा शरीया भेदं धयागु जीवितेन्द्रियया उपच्छेदं (त्वादलेवं)। मरणलिपा धयागु च्युतिचित्तं च्यु। अपाय धयागु थथे थुपिं आदि फुक्क नरकया हे पर्यायवाची शब्द खः।

नरक, स्वर्ग व मोक्षया हेतु जुयाच्चंगु पुण्यसम्मतया कारणं चिलावंगु (ताःपागु) व सुख वइगु कारणया अभावं याना अपाय खः। दुःखया गतिइ प्रतिशरणगुलिं दुर्गति खः, दोषया बाहुल्यया कारणं वा दुष्टगु कर्म उत्पन्न जूगु गति जुया दुर्गति खः। थन भिंगु कर्म याइम्हसित विवशकथं (इच्छा मयानागुकथं) कःवइ (लावइ) धयागु विनिपात खः। अङ्गप्रत्यङ्गतयूत विनष्ट याना, त्वाथला थन कुतुंवइगुलिं नं विनिपात खः। थन आस्वाद धयागु अय (कारण) मदुगुलिं नरक खः।

अथवा अपाय धका ग्रहण यायेगुलिं तिर्यक् (पशु, तिरश्चीन) योनियात नं क्यनातल (प्रकट यानातल)। तिरश्चीन योनि सुगतिं तापागुलिं अपाय खः, महान शक्तिशाली नागराजापिं उत्पन्न जुइगुलिं दुर्गति मखु। दुर्गतियात ग्रहण यायेगुलिं प्रेतविषय नं खः। उगु अपाय व दुर्गति, सुगतिं तापागु व दुःखया गति जुयाच्चंगु कारणं। असुरतयूतथें विनिपात मजुइगु कारण विनिपात मखु। विनिपातयात ग्रहण यायेवं असुरकाययात नं ग्रहण याःगु जुइ। थ्व च्यु धयावयागु अर्थकथं अपाय व दुर्गति फुक भाग्यसम्पत्तिद्वारा पतन जुइगु कारणं विनिपात धकाः धाइ। नरकयात ग्रहण यायेवं अवीचि आदि अनेक प्रकारया नरकयातहे ग्रहण याःगु जुइ। उत्पन्न जूपिं धयागु अन लिक् वंपिं खः, अन उत्पन्न जूपिं धयागु अभिप्राय खः। धाये धुनगुया विपरितगु शुक्लपक्ष धका सिइकेमाः।

थ्व विशेषता खः, अन सुगतियात ग्रहण यायेवं मनुष्य गतियात संगृहीत जुइ। स्वर्गयात ग्रहण यायेवं देव गति नं संगृहीत जुइ। अन भिंगु (सुन्दर) गति जूगुलिं सुगति खः। रूपादि विषयद्वारा सुन्दरगु व अग्रगुलिं स्वर्ग खः। उगु फुकं उत्पन्न जुइगु व नाश जुइगु (लुयावइगु व बिना वनीगु, नष्ट व विनष्ट जुइगु) अर्थकथं लोक धयागु थ्व शब्दया अर्थ।

“थथे दिव्यचक्षुं” धका आदि फुक्क निगम वचन खः। थथे दिव्यचक्षुं ... खनिइ धयागु थ्व थन संक्षिप्त अर्थ।

४१२. थथे स्वयेगु इच्छायाम्ह कर्मस्थानया शुरुवातयाम्ह कुलपुत्तत्रं कसिणया आरम्भणयात अभिज्ञा पादकध्यानय् फुक प्रकारं अभिनीहारया नितिं योग्यगु यानाः “तेजोकसिण, अवदातकसिण, आलोककसिण” धकाः थुपिं स्वंगू कसिणमध्यय् छुं छगूया समीप (लिक) यायेमा। उपचारध्यानयात गौचर यानाः वृद्धि यानाः तयेकमाः। अन अर्पणा उत्पन्न यायेम्वाः धयागु अभिप्राय खः। यदि षज उत्पन्न यातधाःसा, पादकध्यानया निश्चय (आरम्भण) जुइ, परिकर्मया निश्चय जुइमखु। थुपिं स्वंगू मध्यय् आलोककसिणहे श्रेष्ठतर जुइ। उकिं उगु वा मेगु छुं छगू कसिणनिर्देशय् च्यु धयावयागुकथं उत्पन्न याना उपचारभूमिइहे च्वाः वृद्धि यायेमाः। उगुया वृद्धि यायेगु विधि नं अन धयातःगु अनुसारंहे सिइकेमाः।

वृद्धि यानागु स्थानया दुनेहे रूपयात स्वयेमाः (खंकेमाः)। रूपयात खंम्ह उम्हसिया परिकर्मया वार अतिक्रमण याइ। अनंलि जः अन्तर्धान जुइ। उगु अन्तर्हित जुइवं रूपयात नं खनीमखु। उबले हयाः हानंहानं पादकध्यानय्हे दुहां वनाः अनंलि दनाः जः फइले यायेमाः। थथे छसिकथं जः बलवान् जुइ धयागु ‘थन जः जुइमा’ धका थुलि थासय्

^{३६६} (म० नि० १.१४९)

^{३६७} (अ० नि० १.३१०)

परिच्छेद याइ, अन जः दयाहे च्वनी। न्हिछियंकं फयेतुनाः स्वयाच्वंसां नं रूप खनाच्वनी। थन चान्हय् घाँय्पाःया मत ज्वना लँय् वंम्ह पुरुषया उपमा खः।

भीसं न्यना, छम्ह मनु चान्हय् घाँय्पाःया मत ज्वना लँय् वन। वया उगु घाँय्पाःया मत सित। अले वयात माथं वंगु व माथं मवंगु खनेमन्त। वं उगु घाँय्पाः मतयात बँय् बुला घाँय्पाःया मतयात हानं च्याकल। उगु मत च्याना न्हापाया जःस्वया भन् अष्वः प्रकाशमान् यात। थथे हानंहानं सिङ्गुयात च्याकेगु यायां क्रमशः सूर्य लुयावल। सूर्य लुयावयेवं मतया ज्या मन्त धकाः उगु मतयात त्वःता न्हिछियंकं वन। अन मतया जःथें परिकर्म भावना यायेगु इलय् कसिण्या जः खः। मत सिङ्गं माथं वंगु व माथं मवंगु खने मदङ्गुथें रूपयात खंम्हसिया परिकर्मया वार अतिक्रमणं जः अन्तर्हित जुइवं रूपतयूत मखनीगु खः। मतयात बुलेगु थें हानंहानं दुहाँवनेगु खः। मतया न्हापाया जःस्वयानं भन् अष्वः प्रकाशमान् जूगु थें हानं परिकर्म यायेवं भन् अष्वः जःयात फइले यायेगु खः। सूर्य लुयावःगुथें प्रबलगु जःया परिच्छेद अनुसार स्थान खः। घाँय्पाःया मतयात त्वःता न्हिछियंकं वनेगु थें भतिचा जकगु जःयात त्वःता प्रबलगु जलं न्हिछियंकं रूपयात खनीगु खः।

अन गुबले उम्ह भिक्षुया लाया मिखाय् खने मदूगु प्वाथय् दुनेच्वंगु नुगःचुइ आधारितगु क्वय् पृथ्वी निश्चित अंगः, पर्वत व पखाःया उखेच्वंगु, मेगु चक्रवालय् च्वंगु याना थ्व रूप ज्ञानचक्षुया न्ह्याने खने दइ, लाया मिखां खंगुथें जुइ, उबले दिव्यचक्षु उत्पन्न जुल धका सिङ्केमाः। उगुहे थन रूपयात खंकेगु समर्थ दुगु खः, पूर्वभागया चित्तत मखु।

उगु थ्व पृथग्जनयात विघ्नकारक जुइ। छाया? वं गुगुलिं गन गन जः जुइमा धका अधिष्ठान याइ, उगु उगु पृथ्वी, समुन्द्र, पर्वतय् दुहाँवनानं छगूहे जः जुइ, अले वया अन ग्यानापुपिं यक्ष व राक्षस आदिया रूपत खंम्हसिया भय उत्पन्न जुइ। गुगुलिं याना चित्त विक्षिप्तय् थ्यनाः ध्यान विभ्रान्त जुइ, उकिं रूप स्वयेगुलिइ अप्रमाद पूर्वक जुइमाः।

अन थ्व दिव्यचक्षुया उत्पत्तिक्रम खः। थ्व धयावयागुकथं रूपारम्भण यानाः मनोद्वारावर्जनय् उत्पन्न जुयाः निरोध जुइबले उगुहे रूपयात आरम्भण यानाः प्यंगू वा न्यागू जवनचित्तत उत्पन्न जुइ धका फुक्क न्हापा धयावयागु विधिकथंहे सिङ्केमाः। थन नं पूर्वभाग चित्तत सवितर्क सविचार कामावचर खः। अन्तय् अर्थयात सिद्ध याइगु चित्त चतुर्थध्यान दुगु रूपावचर खः। उगु नापं सहजातगु ज्ञान सत्त्वपिनिगु च्युति-उत्पत्ति ज्ञान धकाः नं, दिव्यचक्षु ज्ञान धकाः नं धाइ।

च्युत्योत्पादज्ञानया खँ क्वचाल।

पकिण्णककथा (प्रकीर्णकया खँ)

४१३. थथे गुगु पञ्चस्कन्ध विद् नाथं न्यागू अभिज्ञा कना बिज्यात।
इपिं सिङ्काः, इपिं मध्यय् थ्व प्रकीर्णकया खँ नं सिङ्केमाः॥

थुपिं मध्यय् थ्व गुगु च्युत्योत्पादज्ञान धका कयातःगु दिव्यचक्षु खः, उगु अनागतंज्ञान व यथाकर्मोपगज्ञान नं याना निगू नं परिभण्डज्ञान जुइ। थथे थुपिं निगू ऋद्धिविध आदि न्यागू याना न्हय्गू अभिज्ञा ज्ञानत थन वयाच्वंगु खः। आः इपिं आरम्भण विभागय् असमोहया नितिं -

महर्षि गुगु प्यंगू आरम्भण त्रिक् कनाबिज्यात।
न्हय्गू ज्ञानया सुचंयात नं इमिके प्रकट याये (क्यने)॥

अन थ्व क्यनातःगु खः। प्यंगू आरम्भण त्रिक् महर्षि धयाबिज्यात। छु छु प्यंगू? परित्र-आरम्भण त्रिक्, मार्ग-आरम्भण त्रिक्, अतीत-आरम्भण त्रिक्, आध्यात्म-आरम्भण त्रिक्।^{३६८}

४१४. अन ऋद्धिविधज्ञान परित्र, महर्गत, अतीत, अनागत, वर्तमान, आध्यात्म व बाह्य आरम्भणकथं न्हय्गू आरम्भण जुयाच्वन। गथे? उगु गुबले काययात चित्तनापं निश्चित यानाः खने मदयेक शरीरं वनेगु इच्छाम्ह चित्तकथं

काययात क्वछुकी, महर्गत चित्तय् बांलाक तइ, स्थिर याइ, उबले उपयोगयात प्राप्त जूगु आरम्मण जुइ। थथे याना: रूपकायारम्मणं परित्रारम्मण जुइ।

गुबलय् चित्त शरीरनापं निश्चित याना: खनेदुगु शरीरं वनेगु इच्छाम्ह शरीरकथं चित्तयात क्वछुकी, पादक ध्यान चित्त रूपकायय् बांलाक तइ स्थिर याइ, उबले उपयोगयात प्राप्त जूगु आरम्मण जुइ। थथे याना: महर्गतचित्तारम्मणं महर्गतारम्मण जुइ।

गुगुलिं उगुहे चित्तं अतीत निरोध आरम्मण याइ, उकिं अतीतारम्मण जुइ। महाधातुनिधानय् महाकस्सप स्थविरादिपिनिगुथें अनागतयात अधिष्ठान या:गु अनागतारम्मण जुइ। भूसं न्यना, महाकस्सप स्थविरं महाधातु निधान यात धा:सा “अनागतय् सखि व भिंच्यादें तक थुपिं नस्वा: मग्नेमा:, स्वांत सुखु मचिनेमा:, मत मसीमा:”^{३६९} धका: अधिष्ठान यात। फुक्क अथे हे जुल। अस्सगुत्त स्थविरं वत्तनिय शयनासनय् भिक्षुसङ्घया सुखवागु भोजन नयाच्चंगु खना: ल: घलय् न्हिथं भोजन न्हाव: धौया रस जुइमा धका अधिष्ठान यात। भोजन न्हाव: कायेवं धौया रस जुइ। भोजन लिपा साधारण (प्राकृतिक) ल:हे जुइ।^{३७०} काययात चित्तनापं निश्चित याना: खने मदयेक कायं लिहाँ वयेबलय् वर्तमान आरम्मण जुइ।

कायकथं चित्त वा चित्तकथं काययात परिणत यायेबलय् थ:त कुमारया रूपादि निर्माण यायेगु इलय् थ:गु काय चित्तयात आरम्मण याइगुलिं आध्यात्म आरम्मण जुइ। पिने किसि, सल आदि क्यनेबलय् जक बाह्य आरम्मण जुइ धका थथे न्हापां ऋद्धिविधज्ञानया न्हयगू आरम्मण प्रवृत्तियात सिइकेमा:।

४१५. दिव्यश्रोत्रधातुज्ञान परित्र, वर्तमान, आध्यात्म व बाह्य आरम्मणकथं प्यंगू आरम्मण जुयाच्चन। गथे? उगु गुगुलिं स:यात आरम्मण याइ, शब्द परित्र ख:, उकिं परित्रारम्मण जुइ। विद्यमानगुहे स:यात आरम्मण याना: प्रवर्तित जुइगुलिं वर्तमान आरम्मण जुइ। उगु थ:गु प्याया स: न्यनेबलय् आध्यात्म आरम्मण जुइ। मेपिंगु स: न्यनेबलय् बाह्य आरम्मण जुइ धका थथे दिव्यश्रोत्रधातुज्ञानया प्यंगू आरम्मण प्रवृत्तियात सिइकेमा:।

४१६. चेतोपरियज्ञान परित्र, महर्गत, अप्रमाण, मार्ग अतीत, अनागत, वर्तमान व बाह्य आरम्मणकथं च्यागू आरम्मण जुयाच्चन। गथे? उगु मेपिंगु कामावचर चित्त सिइकेबलय् परित्रारम्मण जुइ। रूपावचर, अरूपावचर चित्त सिइकेबलय् महर्गतारम्मण जुइ। मार्गफल सिइकेबलय् अप्रमाणारम्मण जुइ।

थन पृथग्जनं स्रोतापन्नया चित्त सिइमखु। स्रोतापन्न सकृदागामीया चित्त सिइमखु धका थथे अर्हत् तक यनेमा:। अर्हत्तं जक फुक चित्त सिइ। मेगु नं, च्चय्याम्हं क्वय् च्चम्हसिया चित्त सिइ धयागु थ्व विशेषता सिइकेमा:। मार्गचित्तया आरम्मण याइगु इलय् मार्गारम्मण जुइ। गुबले अतीतय् न्हयन्हुया दुने व अनागतय् न्हयन्हुया दुने मेपिंगु चित्त स्यू, उबले अतीतारम्मण व अनागतारम्मण जुइ।

गुकथं वर्तमान आरम्मण जुइ? वर्तमान धयागु स्वथी दु - क्षण-वर्तमान, सन्तति-वर्तमान व अध्व-वर्तमान। अन उत्पत्ति, स्थिति व भङ्गय् थ्यंगुयात क्षण-वर्तमान ख:। छगू निगू सन्ततिवारय् च्चंगु सन्तति-वर्तमान ख:। अन ख्युंथाय् फयेतुना: ज: दुगु थासय् वंम्हसिया न्हापां रूप प्रकट जुइमखु, गुबले उगु रूप प्रकट जुइ, थ्वया दुने छगू निगू सन्ततिवार दु धका सिइकेमा:। ज: दुगु थासय् विचरण याना जुया: कोठाय् दुहाँव्हसित नं न्हापां याकनं रूप प्रकट जुइमखु, गुबले उगु रूप प्रकट जुइ, थ्वया दुने छगू निगू सन्ततिवार दु धका सिइकेमा:। तापाक च्चना: धुव्यातय्गु ल्हा संकूगु आकारप्रकार व घण्टी, बाजं था:गु आकारप्रकार खना: नं न्हापां स: ताइमखु, गुबले उगु स: ताइ, थ्वया बिचय् छगू निगू सन्ततिवार छगू निगू सन्ततिवार दु धका सिइकेमा:। थथे न्हापां मज्झिम निकाय भाणकपिसं धाइ।

संयुत्तनिकाय भाणकपिसं जक रूपसन्तति व अरूपसन्तति धका निगू सन्तति धया:, ल: न्हया वंम्हसिया गुबले तक्क सिथय् न्हयावंगु ल:या ध्व:त विशेषं निर्मल जुइमखु, ताहाकगु लं वंम्हसिया गुबले तक्क शरीरय् तान्च:गुभाव शान्त जुइमखु, कोठाय् निभा दुहाँवया गुबले तक्क ख्यूगुभाव तनीमखु, कोठाय् दुने कर्मस्थान बिचा: याना: न्हिनय् इया: चायेका स्वया गुबले तक्क मिखाया चञ्चलभाव शान्त जुइमखु, थ्वयात रूपसन्तति धाइ। निगू स्वंगू जवनवार अरूप सन्तति ख: धका धया: उगु निगू नं सन्तति वर्तमान ख: धका धाइ।

छगू जन्मं अलगगु अध्ववर्तमान धाइ। थुगुया कारणं भदेकरत्त सूत्रय् “आवुस, गुगु मन व गुगु धर्मत थ्व निगुलिं प्रत्युत्पन्न धाइ, यदि उगु वर्तमान इलय् विज्ञान छन्दरागलिसे स्वा:गु जुइ, विज्ञान छन्दरागलिसे स्वा:गु कारणं उगुयात

^{३६९} (ध० स० अ० १४३४)

^{३७०} (ध० स० अ० १४३४)

अभिनन्दन याइ, उगुयात अभिनन्दन याना वर्तमान धर्मय् सालायंकिइ^{३७१} धका: धा:गु ख:। थन सन्तति वर्तमान अर्थकथातय्के वयाचंगु दु। अध्ववर्तमान सूत्रय्।

अन गुलिं क्षण वर्तमान चित्त चेतोपरियज्ञानया आरम्भण जुइ धका धाइ। छु कारणं? गुगुलिं ऋद्धिमान्यात व कतपिं छगू क्षणय् चित्त उत्पन्न जुइ। थ्व, थुगु इमिगु उपमा ख:, गथे आकाशय् छम्ह स्वाँ वाँछ्वय्बलय् अवश्य नं छप्पव: स्वाँया कच्चां मेगु स्वाँया कच्चाय् दुहाँवनी, थथे मेपिनिगु चित्तयात सिइके धका राशिकथं आपालं मनूतय्गु चित्तय् आवर्जन यायेवं अवश्य नं छगू चित्तं छगू चित्तयात उत्पादया क्षणय्, स्थितिया क्षणय् वा भङ्गया क्षणय् प्रतिवेध याना सिइ। उगुयात सछि दँ, द्र:छि दँ तक नं आवर्जन याना गुगुलिं चित्तं आवर्जन याइ, गुगुलिं सिइ। इपिं निगूया नापं चंगु स्थानया अभावं आवर्जन यानागु जवन चित्तत अनिष्टगु थासय् थीथी आरम्भणया भावय् थ्यनीगु दोषं युक्त मजू धका अर्थकथातय्के प्रतिसेध यानातल।

सन्तति वर्तमान व अध्व-वर्तमान आरम्भण जुइ धका सिइकेमा:। अन गुगु वर्तमान जवनया वीथिं अतीत अनागाकथं निगू स्वंगू जवनवीथि परिणत जुइगु इलय् मेपिनिगु चित्त ख:, उगु फुकयात सन्तति-वर्तमान धाइ। “अध्ववर्तमान जक जवनया वारं स्पष्ट यायेमा:” धका: संयुक्तनिकाय अर्थकथालय् धा:गु ख:। उगु बांलाक धा:गु ख:।

अन थ्व क्यनात:गु ख:, मेपिनिगु चित्त सिइकेगु इच्छाम्ह ऋद्धिवानं आवर्जन याइ, आवर्जनयात क्षण-वर्तमान आरम्भण याना: उगु नापंहे निरोध जुइ। अनंलि प्यंगू वा न्यागू जवनचित्तत। गुगुया लिपा ऋद्धिचित्त व त्यंदुगु कामावचर चित्तत ख:, इपिं फुकं उगुहे निरोध चित्त आरम्भण जुइ, इपिं थीथी आरम्भण जुइमखु, अध्वकथं वर्तमान आरम्भण जूगु कारणं याना। छगू जक आरम्भणय् नं ऋद्धिचित्तंहे मेपिनिगु चित्त स्यू, मेगुलिं मखु। गथे चक्षुद्वारय् चक्षुर्विज्ञानंहे रूप खनिइ, मेगुलिं मखु। थथे थ्व सन्ततिवर्तमान व अध्ववर्तमानकथं वर्तमान आरम्भण जुइ। गुगु सन्ततिवर्तमान नं अध्ववर्तमानय्हे लावइ कुतुं वनिइ, उकिं थ्व अध्ववर्तमानयातहे वर्तमान आरम्भण धका सिइकेमा:। मेपिनिगु चित्तयात आरम्भण याइगुहे बाह्य आरम्भण जुइ धयागु थथे चेतोपरियज्ञानया च्यागू आरम्भणय् प्रवृत्तियात सिइकेमा:।

४१७. पूर्वनिवासज्ञान परित्र, महर्गत, अप्रमाण, मार्ग, अतीत, अध्यात्म, बाह्य न वक्तव्य आरम्भणकथं च्यागू आरम्भणय् जुयाचन। गथे? उगु कामावचर स्कन्ध अनुस्मरण यायेगु इलय् परित्रारम्भणगु जुइ। रूपावचर व अरूपावचर स्कन्ध अनुस्मरण यायेगु इलय् महर्गतारम्भण। अतीतय् थम्हं वा कत:पिसं भाविता यायेधुनगु मार्ग व साक्षात्कार यायेधुनगु फल अनुस्मरण यायेगु इलय् अप्रमाणारम्भण। भाविता यायेधुनगु मार्गहे जक अनुस्मरण यायेगु इलय् मार्गारम्भण। नियमितरूपं थुगु अतीतारम्भण हे जुइ।

अन यद्यपि चेतोपरियज्ञान व यथाकर्मोपगज्ञान नं अतीतारम्भणहे जुइ, अले इपिं चेतोपरियज्ञानया न्हय्नुह्या दुने पुलावंगु चित्तहे आरम्भण जुइ। उगु मेगु स्कन्ध वा स्कन्धनापं स्वागुयात सिइमखु। मार्गसम्प्रयुक्त चित्तया आरम्भणया कारणया पर्यायकथं मार्गारम्भण धका धा:गु ख:। यथाकर्मोपगज्ञानया अतीत चेतनामात्र जक आरम्भण जुइ।

पूर्वनिवासज्ञानया अतीत स्कन्धत व स्कन्धनापं स्वागु छुं नं अनारम्भण धयागु मदु। उगु अतीत स्कन्ध व स्कन्धनापं स्वागु धर्मय् सर्वज्ञज्ञान समानगु गति दुगु जुइ धयागु थ्व विशेषता सिइकेमा:। थ्व थन अर्थकथाया विधिनियम ख:। गुगुलिं “कुशल स्कन्धत ऋद्धिविज्ञान, चेतोपरियज्ञान, पूर्वनिवासानुस्मृतिज्ञान, यथाकर्मोपगज्ञान व अनागतंशज्ञानयात आरम्भण प्रत्ययं प्रत्यय जुइ^{३७२} धका: पट्टानय् धयातगु ख:। उकिं प्यंगू स्कन्धत नं चेतोपरियज्ञान व यथाकर्मोपगज्ञानया आरम्भणत ख:। अन नं यथाकर्मोपगज्ञानया कुशल व अकुशलहे जुइ।

थ:गु स्कन्ध अनुस्मरण यायेगु इलय् थुगु आध्यात्म आरम्भण जुइ। मेपिनिगु स्कन्ध अनुस्मरण यायेगु इलय् बाह्य आरम्भण। “न्हापा विपस्सी भगवान् बुद्ध जुयाबिज्यात। वसपोलया माँ बन्धुमती ख:, बौ बन्धम ख:”^{३७३} धका आदि नियमकथं नां, गोत्र, पृथ्वी व निमित्तादि अनुस्मरण यायेबलय् न वक्तव्य आरम्भण जुइ। नां व गोत्र धयागु थन स्कन्धनापं स्वापु दुगु व्यवहारं सिद्धगु व्यञ्जनार्थ सिइकेमा:, व्यञ्जन मखु। व्यञ्जनय् संगृहीतगु शब्दायतनया कारणं परित्र जुइ। थथे धयाबिज्यात “निरुक्तिप्रतिसम्भेदा परित्रारम्भण जुइ^{३७४} धका:। थ्व थन जिमिगु धा:पु ख:। थथे पूर्वनिवासज्ञानया च्यागू आरम्भणय् प्रवृत्तियात सिइकेमा:।

^{३७१} (म० नि० ३.२८४)

^{३७२} (पट्टा० १.१.४०४)

^{३७३} (दी० नि० २.१२)

^{३७४} (विभ० ७४९)

४१८. दिव्यचक्षुज्ज्ञान परित्र, वर्तमान, आध्यात्म व बाह्य आरम्भणकथं प्यंगू आरम्भणय् प्रवर्तित जुयाच्चन। गथे? उगु गुगुलिं रूपयात आरम्भण याइ, उगु रूप परित्र जुइ, उकिं परित्रारम्भण जुइ। विद्यमानगु रूपयूहे प्रवर्तित जुइगु कारणं वर्तमान आरम्भण। थःगु दुने प्वाथय् च्वंगु रूप खनीबलय् आध्यात्म आरम्भण। मेपिनिगु रूप खनीबलय् बाह्य आरम्भण जुइ धका थथे दिव्यचक्षुज्ज्ञानया प्यंगू आरम्भणय् प्रवृत्ति जुइगुयात सिइकेमाः।

४१९. अनागतंज्ञान परित्र, महर्गत, अप्रमाण, मार्ग, अनागत, अध्यात्म, बाह्य न वक्तव्य आरम्भणकथं च्यागू आरम्भणय् प्रवर्तित जुयाच्चन। गथे? उगु “थ्व लिपा कामावचरय् उत्पन्न जुइ” धकाः सिइबलय् परित्रारम्भणगु जुइ। “रूपावचरय् वा अरूपावचरय् उत्पन्न जुइ” धकाः सिइबलय् महर्गतारम्भण। “मार्गयात भाविता याइ, फल साक्षात्कार याइ” धकाः सिइबलय् अप्रमाणारम्भण। “मार्गयात भाविता याइतिनि” धका सिइबलय् नं मार्गारम्भण। नियमितरूपं उगु अनागतारम्भणहे जुइ।

अन यद्यपि चेतोपरियज्ञान नं अनागतारम्भण जूसां, अले उगु न्हयून्हुया दुनेया चित्त अनागतारम्भण चित्तहे आरम्भण। उगु मेगु स्कन्ध वा स्कन्धनापं स्वागु सिइमखु। अनागतंज्ञानयात पूर्वनिवासज्ञानय् च्वय् धयावयागुकथं लिपा अनारम्भण धयागु मद्दु। “जिं फलनागु थासय् उत्पन्न जुये ” धकाः सिइबलय् आध्यात्म आरम्भण। “फलनाम्ह फलनागु थासय् उत्पन्न जुइ” धकाः सिइबलय् बाह्य आरम्भण। “अनागतय् मैत्रेय भगवान् बुद्ध उत्पन्न जुइ (दी० नि० ३.१०७). सुब्रह्मा धयाम्ह ब्राह्मण बौ जुइ। ब्रह्मवती धयाम्ह ब्राह्मणी मां जुइ” धका आदि नियमकथं नां व गोत्र सिइकेगु इलय् पूर्वनिवासज्ञानय् धयातःगुकथं न वक्तव्य आरम्भण जुइ धयागु थथे अनागतंज्ञानयात च्यागू आरम्भणय् प्रवृत्ति जुइगुयात सिइकेमाः।

४२०. यथाकर्मोपगज्ञान परित्र, महर्गत, अतीत, अध्यात्म व बाह्य आरम्भणकथं न्यागू आरम्भणय् जुयाच्चन। गथे? उगु कामावचर कर्म सिइगु इलय् परित्रारम्भण जुइ। रूपावचर व अरूपावचर कर्म सिइगु इलय् महर्गतारम्भण। अतीतयातहे जक स्यू धयागु अतीतारम्भण। थःगु कर्मयात सिइबलय् आध्यात्म आरम्भण। मेपिनिगु कर्मयात सिइबलय् बाह्य आरम्भण जुइ।

थथे यथाकर्मोपगज्ञानया न्यागू आरम्भणय् प्रवृत्तियात सिइकेमाः। गुगु थन आध्यात्म आरम्भण व बाह्य आरम्भणयात नं धयातःगु खः, उगु अनुकूल इलय् आध्यात्म व अनुकूल इलय् बाह्य सिइबलय् आध्यात्म व बाह्य आरम्भणहे जुइ।

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्गय् अभिज्ञा निर्देश धयागु भिंस्वंगूगु परिच्छेद क्वचाल।

१४. खन्धनिर्देशो (स्कन्धनिर्देश)

पञ्जाकथा (प्रज्ञाया खँ)

४२१. आः गुगुलिं थथे अभिज्ञाकथं प्राप्त याःगु आनिशंस व स्थिर जूगु समाधि भावनाया युक्तम्ह भिक्षुं प्रज्ञा दुम्ह मनुखं शील्यु प्रतिष्ठित जुयाः चित्त व प्रज्ञायात वृद्धि (भाविता) याइ धयागु थन चित्तया नामं (शीर्षकं) क्यानातःगु समाधियात फुक प्रकारं भाविता याःगु जुइ।

अनंलिपा प्रज्ञा वृद्धि यायेमाः। उगु प्रज्ञा अत्यन्त संक्षिप्तकथं देशना यानातःगुलिं थुइकेत उलि अःपु मजू, वृद्धि यायेगु ला छु खः। उकिं प्रज्ञाया विस्तृत व भावनाविधि नं क्यानेत थ्व न्ह्यसः न्यनेगु जुइ।

प्रज्ञा छु खः?, छु अर्थयु प्रज्ञा खः? प्रज्ञाया छु लक्षण (स्वभाव), रस (कृत्य), प्रत्युपस्थान (सिइकेगु आकार), पदस्थान (लिकचंगु कारण) खः? प्रज्ञा ग्वःथी दु?, गुकथं भाविता यायेमाः?, प्रज्ञा भावनाया आनिशंस (गुण) छु खः?

४२२. अन थ्व लिसः खः, प्रज्ञा छु खः धयागु प्रज्ञा तःथी व अनेक प्रकारं दु। उपिं फुक्कयात ब्याख्या यायेत शरुवात यायेवं लिसःया अभिप्राय व अर्थ सिद्ध याये फइमखु, न्ह्यःहे (भन्नु) विक्षिप्त जुइफु, उकिं थन अभिप्राययात जक कयाः धयाच्चना। कुशल चित्तसम्प्रयुक्तगु विपश्यना ज्ञान प्रज्ञा खः।

४२३. छु अर्थयु प्रज्ञा धयागु बांलाक सिइकीगु अर्थकथं प्रज्ञा खः। थ्व बांलाक सिइकीगु धयागु छु खः? विशेषरूपं सिइकीगु, बांलाक सिइकीगु विशिष्ट आकारं नानाप्रकारं सिइकेगु खः। सिइकीगुलिइ संज्ञा, विज्ञान व प्रज्ञा समान जूसां नं, संज्ञा “वचुगु, म्हासुगु” धकाः आरम्भणयात विशेषरूपं सिइकीगु मात्र जक जुइ। “अनित्य, दुःख व अनात्मा” धकाः लक्षणया प्रतिवेधयु थ्यंके फइमखु। विज्ञान “वचुगु, म्हासुगु” धकाः आरम्भण नं स्यू, लक्षणया प्रतिवेधयु नं थ्यंकिइ। न्ह्यःब्बावना (कुतः याना) मार्गयात प्रकट जुइगु भावयु थ्यंके फइमखु। धयावयेधुनगुकथं प्रज्ञां आरम्भण नं स्यू, लक्षणया प्रतिवेधयु नं थ्यंकिइ, न्ह्यःब्बावना (कुतः याना) मार्गयात प्रकट यायेगु भावयु नं फइ थ्यंकिइ।

गथेकि लुँकःमिया तखतायु तयातःगु कार्षापण(ध्यबा)या द्वयात छम्ह ज्ञां मनुनिम्ह मचा, छम्ह गांया मनु, छम्ह लुँकःमि याना स्वम्ह मनुतयुसं खनेवं ज्ञां मनुनिम्ह मचां कार्षापणया चित्रविचित्रगु, ताहाकगु, प्यकुंलागु व चाकलागु भाव जक स्यू, “थ्व मनुतयु उपभोग परिभोग यायेगु रत्न समानगु खः” धकाः सिइमखु। गांया मनुनं चित्रविचित्रगु भाव स्यू, “थ्व मनुतयु उपभोग परिभोग यायेगु रत्न समानगु खः” धकाः नं स्यू। “थ्व भिंगु खः, थ्व मभिंगु, थ्व ध्यवा निगः जक वंगु खः” धकाः थ्व विभाजन याना सिइमखु। लुँकःमिं इपिं फुकं आकारप्रकारत स्यू, सिइका कार्षापणयात स्वया नं स्यू, दाया पिहँवःगु सः न्यना नं, नस्वाःयात नतुना नं, सवायात सवा कया नं, ल्हातं थिया नं फलनागु गामयु, निगमयु, नगरयु, पर्वतयु वा खुसि सिथयु दयेकुगु धका नं, फलनाम्ह आचार्य कदेकूगु धका नं स्यू, थथेहे थुगुयात नं सिइकेमाः।

संज्ञा जक ज्ञां मनुनिम्ह मचाया कार्षापण खंगुथें जुइ, वचुगु आदिकथं आरम्भणया उपस्थानाकार मात्र ग्रहण याःगुलिं। विज्ञान गांया मनुनं कार्षापण खंगुथें जुइ, वचुगु आदिकथं आरम्भणया आकार प्रकार ग्रहण यागुलिं, च्यय्या लक्षण प्रतिवेधयु थ्यंगुलिं। प्रज्ञा जक लुँकःमिया कार्षापण खंगुथें जुइ, वचुगु आदिकथं आरम्भणया आकार प्रकार ग्रहण याना, लक्षणया प्रतिवेधयु नं थ्यंका, अनंलि च्यय्या मार्गयात प्रकट यायेगु भावयु थ्यंगुलिं। उकिं थ्व गुगु विशेषरूपं सिइकीगु, बांलाक सिइकीगु विशिष्ट आकारं नानाप्रकारं सिइकेगु खः। थ्व बांलाक सिइकीगु धका सिइकेमाः। थ्व कारणं हे थ्व धाःगु खः “बांलाक सिइकीगु अर्थकथं प्रज्ञा खः।”

उगु थुजागु गन (गुगु चित्तयु) संज्ञा व विज्ञानत खः, अन छगू अंश जक नं प्रज्ञा दइमखु। गुबले दइ, उबले इपिं अलग मजूसे धर्मलिसे मिले जुयाचंगु जुइ “थ्व संज्ञात, थ्व विज्ञान खः, थ्व प्रज्ञा खः” धकाः अलग अलग याना सिइकेहे थाकुगु नानात्वगु, सूक्ष्मगु, खंके थाकुगु खः। उकिं आयुष्मान् नागसेनं धयाबिज्यात – “महाराज, भगवान् बुद्धं थाकुगु ज्या यानाबिज्यात।” भन्ते, नागसेन, छु भगवान् बुद्धं थाकुगु ज्या यानाबिज्यात? “महाराज, भगवान् बुद्धं थाकुगु ज्या यानाबिज्यात, गुगु खने मदुगु (अरूपी) चित्तचैतसिक धर्मतयुत छगू आरम्भणयु प्रवर्तित जुयाचंगुयात व्यवस्थान याना कनाबिज्यात थ्व स्पर्श, थ्व वेदना, थ्व संज्ञात, थ्व चेतना, थ्व चित्त खः”^{३७५} धकाः।

४२४. प्रज्ञाया छु लक्षण (स्वभाव), रस (कृत्य), प्रत्युपस्थान (सिद्धकेगु आकार), पदस्थान (लिकच्चंगु कारण) खः धयागु थन धर्मया स्वभाव प्रतिवेध लक्षण प्रज्ञा खः, स्वभाव धर्मतयूत त्वःपुयातइगु मोह अन्धकारयात विध्वंस याइगु रस खः, असमोह प्रत्युपस्थान खः। “समाहितम्हं यथाभूतरूपं सिद्धि स्वइ”^{३७६} धकाः वचनकथं समाधि प्रज्ञाया पदस्थान खः।

पञ्जापभेदकथा (प्रज्ञाप्रभेदया खँ)

४२५। ग्वःथी प्रज्ञा धयागु धर्मया स्वभाव प्रतिवेध याइगु लक्षणकथं न्हापां छथी दु। लौकिक व लोकोत्तरकथं निथी दु। अथेहे सास्रव व अनास्रवकथं, नाम व रूप व्यवस्थापनकथं, सौमनस्य व उपेक्षा सहगतकथं, दर्शन व भावना भूमिकथं। चिन्ता, श्रुत व भावनामयकथं स्वथी दु। अथेहे परित्र, महर्गत व अप्रमाण आरम्भणकथं, आय, अपाय व उपाय कौशल्यकथं व आध्यात्मादि अभिनिवेशकथं। प्यथी प्यंगू सत्ययू ज्ञानकथं व प्यंगू प्रतिसम्भेदाकथं नं प्यथी दु।

४२६. अन छथी ब्व(भाग)या अर्थ क्यनेहे धुन। निथीया ब्वयू लौकिक मार्ग सम्प्रयुक्तगुलिं लौकिक धाइ। लोकोत्तर मार्ग सम्प्रयुक्तगुलिं लोकोत्तर धका थथे लौकिक व लोकोत्तरकथं निथी दु।

निगूगु निथील्यू आस्रवतयूगु आरम्भण जुयाच्चंगु आस्रवत दूगु खः। इमिगु अनारम्भणगु अनास्रव खः। अर्थकथं थुपिं लौकिक व लोकोत्तरहे जुइ। आस्रवत सम्प्रयुक्तगुलिं आस्रवत दूगु खः। आस्रवत विप्रयुक्तगुलिं अनास्रव धका आदिइ नं थ्वहे विधि खः। थथे सास्रव व अनास्रव आदिकथं निथी दु।

स्वंगूगु निथील्यू गुगु विपश्यना शुरुवात यायेगु इच्छाम्हसिया प्यंगू अरूपस्कन्धयात व्यवस्थापन यायेगु प्रज्ञा खः, थ्व नाम व्यवस्थापन प्रज्ञा खः। गुगु रूपस्कन्धया व्यवस्थापन यायेगु प्रज्ञा, थ्व रूप व्यवस्थापन प्रज्ञा धका थथे नाम व रूप व्यवस्थापनकथं निथी दु।

प्यंगूगु निथील्यू निगू कामावचर कुशल चित्तयू भिंखुगू पञ्चक नयकथं चतुर्थध्यान मार्गचित्तयू प्रज्ञा सौमनस्य सहगत जुइ। निगू कामावचर कुशल चित्तयू प्यंगू पञ्चमध्यान मार्गचित्तयू प्रज्ञा उपेक्षासहगत जुइ धका थथे सौमनस्य व उपेक्षा सहगतकथं निथी दु।

न्यागूगु निथील्यू न्हापांगु मार्गप्रज्ञा दर्शनभूमि खः। त्यंदुगु मार्ग स्वंगूया प्रज्ञा भावना भूमि जुइ धका थथे दर्शन व भावना भूमिकथं निथी दु।

४२७. स्वंगूगु मध्ये न्हापांगु स्वथील्यू कतःकथं मन्यसे प्रतिलाभ जूगु प्रज्ञा थःगु चिन्तनकथं पूर्ण जुइगु कारणं चिन्तामय प्रज्ञा खः। कतःकथं न्यनाः प्रतिलाभ जूगु प्रज्ञा श्रुतकथं पूर्ण जुइगु कारणं श्रुतमय प्रज्ञा खः। गथे अथेहे भावनाकथं उत्पन्न जूगु अर्पणायू थ्यंगु प्रज्ञा भावनामय प्रज्ञा खः। थ्व धयाबिज्यात -

“अन गुगु चिन्तामय प्रज्ञा खः? कुतः यायेगुयात त्वःमतुसे यानागु ज्यायू, कुतः यायेगुयात त्वःमतुसे यानागु शिल्पयू, कुतः यायेगुयात त्वःमतुसे यानागु विद्याया स्थानयू कर्मस्वकत्व वा सत्यानुलोमिक (विपश्यना ज्ञान), वा रूप अनित्य धका वेदना ... संज्ञा ... संस्कारत ... विज्ञान अनित्य धका वा, गुगु थुजागु अनुलोमिक चाहना (अनुलोमिक ज्ञान), दृष्टि, रुचि, मुक्ति, उपेक्षा, धर्मनिध्यानक्षान्ति कतःपाखें मन्यंसे प्रतिलाभ जुइ, थ्व चिन्तामय प्रज्ञा धाइ... न्यनाः प्रतिलाभ जुइ, थ्व श्रुतमय प्रज्ञा धाइ। फुक्क समापत्तिइ च्वनीम्हसिया प्रज्ञा भावनामय प्रज्ञा धाइ”^{३७७} धकाः। थथे चिन्ता, श्रुत व भावनामयकथं स्वथी दु।

निगूगु स्वथील्यू कामावचर धर्मयू प्रारम्भ याना (कारणयू) प्रवर्तित जूगु प्रज्ञा परित्रारम्भण खः। रूपावचरयू व अरूपावचरयू कारणयू प्रवर्तित जूगु महर्गतारम्भण खः। उगु लौकिक विपश्यना खः। निर्वाणयात कारणयू प्रवर्तित जूगु अप्रमाणारम्भण खः। उगु लोकोत्तर विपश्यना धका थथे परित्र, महर्गत, अप्रमाण आरम्भणकथं स्वथी दु।

स्वंगूगु स्वथील्यू आय धयागु वृद्धि खः, उगु निथी दु - अनर्थया हानीकथं व अर्थया उत्पत्तिकथं। अन कुशलता आय कौशल्य खः। थथे धयाबिज्यात -

^{३७६} (अ० नि० १०.२)

^{३७७} (विभ० ७६८)

“अन गुगु आय कौशल्य खः? थुपिं धर्मतयूत विचाः यायेवं उत्पन्न मज्जुनिगु अकुशल धर्मत उत्पन्न जुइमखु, उत्पन्न जूगु अकुशल धर्मत नाश जुइ, थुपिं वा थुपिं धर्मतयूत विचाः यायेवं उत्पन्न मज्जुनिगु कुशल धर्मत उत्पन्न जुइ। उत्पन्न जूगु कुशल धर्मत अप्वः वृद्धि जुइकेत, फइले जुइकेत, भाविता यायेत, परिपूर्ण जुइकेत खः (जुइ), गुगु अन प्रज्ञा विशेषं सिइकेगु ... अमोहं सत्यधर्मयात विचाः यायेगु सम्यकदृष्टि धाइ, थ्व आय कौशल्य धाइ”^{३७८} धकाः।

अपाय धयागु अवृद्धि खः, उगु नं निथी दु – अर्थया हानीकथं व अनर्थया उत्पत्तिकथं। अन कुशलता अपाय कौशल्य खः। थथे धयाबिज्यात “अन गुगु अपाय कौशल्य खः? थुपिं धर्मतयूत विचाः यायेवं उत्पन्न मज्जुनिगु कुशल धर्मत उत्पन्न जुइमखु”^{३७९} धका आदि।

फुकथाय् इपिं इपिं धर्मतयूगु उपायय् उत्पन्न जुइगु कारणय् उगु क्षणय् प्रवर्तित जूगु स्थानोचित कुशलता उपाय कौशल्य धाइ। थथे धयाबिज्यात – “अन फुकं उपाय प्रज्ञा उपाय कौशल्य”^{३८०} धकाः। थथे आय, अपाय व उपाय कौशल्यकथं स्वथी दु।

प्यंगूगु स्वथील्य थःगु स्कन्धयात ग्रहण याना शुरुवात याःगु विपश्यना प्रज्ञा आध्यात्म अभिनिवेश प्रज्ञा खः। मेपिनिगु स्कन्धयात वा पिनेया अनिन्द्रिय नापं स्वागु रूपयात ग्रहण याना शुरुवात याःगु बाह्य अभिनिवेश प्रज्ञा। निगूयात ग्रहण याना शुरुवात याःगु आध्यात्म व बाह्य अभिनिवेश प्रज्ञा धका थथे आध्यात्मादि अभिनिवेशकथं स्वथी दु।

४२८. प्यंगूगु न्हापांगु प्यथील्य दुःखसत्यया कारणय् उत्पत्ति जुयाच्चंगु ज्ञान दुःखय् ज्ञान धाइ। दुःखसमुदयया कारणय् उत्पत्ति जुयाच्चंगु ज्ञान दुःखसमुदयय् ज्ञान धाइ। दुःखनिरोधया कारणय् उत्पत्ति जुयाच्चंगु ज्ञान दुःखनिरोधय् ज्ञान धाइ। दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदाया कारणय् उत्पत्ति जुयाच्चंगु ज्ञान दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदाय् ज्ञान धका थथे प्यंगू सत्यय् ज्ञानकथं प्यथी दु।

निगूगु प्यथील्य प्यंगू प्रतिसम्भिदा धयागु अर्थ आदिइ प्रभेद जुया वनाच्चंगु प्यंगू ज्ञानत खः। थ्व धयाबिज्यात – “अर्थय् ज्ञान अर्थप्रतिसम्भिदा। धर्मय् ज्ञान धर्मप्रतिसम्भिदा। अन धर्मनिरुक्ति कथनय् ज्ञान निरुक्तिप्रतिसम्भिदा। ज्ञानय् ज्ञान प्रतिभानसम्भिदा”^{३८१} धकाः।

अन अर्थ धका संक्षिप्तं थ्व हेतुफलया अभिप्राय खः। हेतुफल जक गुगु हेतु अनुसारं यंकिइ, प्राप्त याका बिइ, थ्यंका बिइ, उकिं अर्थ धकाः धाइ। प्रभेदकथं गुगु छुं नं प्रत्ययद्वारा उत्पन्न जूगु खः, निर्वाण, कनागुया अर्थ, विपाक व क्रिया धका थुपिं न्यागू धर्मत अर्थ धका सिइकेमाः। उगु अर्थयात प्रत्यवेक्षण याम्हसिया उगु अर्थय् प्रभेद जुयाच्चंगु ज्ञान अर्थप्रतिसम्भिदा। धर्म धका नं संक्षिप्तं थ्व प्रत्ययया अभिप्राय खः। प्रत्यय जक गुगुलिं उगु उगुयात स्वीकार याइ, प्रवृत्ति याइ, थ्यंका बिइ वा बिइ, उकिं धर्म धकाः धाइ। प्रभेदकथं छुं गुगुं गुम्ह फलयात उत्पन्न याना बिइगु कारण, आर्यमार्ग, कंगु अर्थ, कुशल व अकुशल याना थुपिं न्यागू धर्मत धर्म धका सिइकेमाः। उगु धर्मयात प्रत्यवेक्षण याम्हसिया उगु धर्मय् प्रभेद जुयाच्चंगु ज्ञान धर्मप्रतिसम्भिदा खः।

थ्वहे अर्थ अभिधर्मय् –

“दुःखय् ज्ञान अर्थप्रतिसम्भिदा। दुःखसमुदयय् ज्ञान धर्मप्रतिसम्भिदा। हेतुइ ज्ञान धर्मप्रतिसम्भिदा। हेतुफलय् ज्ञान अर्थप्रतिसम्भिदा। गुगु धर्मत उत्पन्न जूगु, दये धुंकुगु, बांलाक उत्पन्न जुइ धुंकुगु, उत्पन्नगु, प्रादुर्भूत व प्रकट जूगु खः, थुपिं धर्मय् ज्ञान अर्थप्रतिसम्भिदा। गुगु धर्म इपिं धर्मत उत्पन्न जूगु दये धुंकुगु, बांलाक उत्पन्न जुइ धुंकुगु, उत्पन्नगु, प्रादुर्भूत व प्रकट जुल, इपिं धर्मय् ज्ञान धर्मप्रतिसम्भिदा। जरामरणय् ज्ञान अर्थप्रतिसम्भिदा। जरामरण समुदयय् ज्ञान धर्मप्रतिसम्भिदा ... संस्कार निरोधय् ज्ञान अर्थप्रतिसम्भिदा। संस्कार निरोधगामिनी प्रतिपदाय् ज्ञान धर्मप्रतिसम्भिदा। थन भिक्षुसूत्र, गेय्य ... वेदल्ल धर्मयात सिइ। थ्व धर्मप्रतिसम्भिदा धाइ। वं उगु उगु धाःगुया हे अर्थयात सिइ ‘थ्व धाःगुया थ्व अर्थ खः, थ्व धाःगुया थ्व अर्थ खः।’ थ्व अर्थप्रतिसम्भिदा धाइ। छु छु धर्मत कुशल खः? गुगु इलय् कामावचर

^{३७८} (विभ० ७७१)

^{३७९} (विभ० ७७१)

^{३८०} (विभ० ७७१)

^{३८१} (विभ० ७१८)

कुशल चित्त उत्पन्न जुल जुइ ... थुपिं धर्मत कुशल खः। थुपिं धर्मय् ज्ञान धर्मप्रतिसम्भिता। इमिगु विपाकय् ज्ञान अर्थप्रतिसम्भिता”^{३८२} धका आदि नियमकथं विभाजन याना क्यनातल।

अन धर्मनिरुक्ति कथनय् ज्ञान धयागु उगु अर्थय् व धर्मय् गुगु स्वभाव निरुक्ति, अव्यभिचारी (मस्यंगु) व्यवहार खः। उगु कथनय्, उगु ल्हायेगुलिइ धायेगुलिइ, उगु धाःगु, ल्हाःगु व कथनयात न्यना थ्व स्वभाव निरुक्ति खः, थ्व स्वभाव निरुक्ति मखु धका थथे उगु धर्मनिरुक्ति धका संज्ञा यानातःगु स्वभाव निरुक्ति मागधी सर्वसत्त्वपिनिगु मूल भाषाया प्रभेद जुयाच्चंगु ज्ञान निरुक्तिप्रतिसम्भिता खः। निरुक्ति प्रतिसम्भिता प्राप्तम्ह स्पर्श वेदना धयागु थथे आदि वचन न्यना थ्व स्वभाव निरुक्ति खः धका सिइ। *स्पर्शत वेदना* धका थथे आदि दुगु जक थ्व स्वभाव निरुक्ति मखु।

ज्ञानतय्के ज्ञान धयागु फुकथाय् ज्ञान आरम्भण यानाः प्रत्यवेक्षण याम्हसिया ज्ञानारम्भण ज्ञान खः, वा यथोक्त इपिं ज्ञानय् गोचर व कृत्य सहितगु आदिकथं विस्तृतं ज्ञान प्रतिभानसम्भिता धयागु अर्थ खः।

४२९. प्यंगू नं थुपिं प्रतिसम्भिता निगू थासय् प्रभेद जुयावनिइ शैक्ष्य व अशैक्ष्य भूमिइ।

अन अग्रश्रावकपिनिगु व महाश्रावकपिनिगु अशैक्ष्यभूमिइ प्रभेद जुयावनिइ। आनन्द स्थविर, चित्त गृहपति, धार्मिक उपासक, उपालि गृहपति, खुज्जुत्तरा उपासिका आदिपिनिगु शैक्ष्यभूमिइ। थथे निगू भूमिइ प्रभेद जुयावनिपिं थुपिं नं प्राप्तिद्वारा, परियत्तिद्वारा, श्रवणद्वारा, लिसः न्ह्यसः न्यनेगुद्वारा व पूर्वयोगद्वारा याना थुपिं न्यागू आकारं पवित्र जुइ।

अन प्राप्ति धयागु अर्हत्त्वया प्राप्ति खः। परियत्ति धयागु बुद्धवचनयात अध्ययन यायेगु। श्रवण धयागु सत्कार पूर्वक ध्यानबिया धर्मश्रवण यायेगु। लिसः न्ह्यसः न्यनेगु धयागु पालि अर्थकथा आदिइ थाकुगु शब्द, अर्थपद, विनिश्चय यायेगु खं खः, पूर्वयोग धयागु न्हापायापिं बुद्धपिनिगु शासनय् वनेगु वयेगु याना गुबले तक्क अनुलोम गोत्रभूया लिक् लाइमखु, उबले तक्क विपश्यनायात कुतः यायेगु खः।

मेपिसं धयातल -

“पूर्वयोग, बहुश्रुत, देभाय् व आगम।
लिसः न्ह्यसः, प्राप्ति, गुरुया आश्रय अथेहे।
मित्रया प्राप्ति हे प्रतिसम्भिताया प्रत्यय खः।।”

अन पूर्वयोग धयागु धयावयागु विधिकथंहे खः। बहुश्रुत धयागु उगु उगु अर्थय् व शिल्पय् दक्षता दुगु कारणं। देभाय् धयागु सछि व छगू भाषाय् व्यवहार यायेगु दक्षता। विशेषरूपं मागधी (पालिइ) कुशलता। आगम धयागु अन्ततः बुद्धवचनया उपमा वर्ग जक जूसां अध्ययन यायेगु। लिसः न्ह्यसः धयागु छपु गाथाया जूसां अर्थ विनिश्चय यायेत न्यनेगु। प्राप्ति धयागु स्रोतापन्न जुइगु वा ... अर्हत्त्व प्राप्त यायेगु। गुरुया आश्रय धयागु आपालं श्रुत प्रतिभान दुपिं गुरुपिनिगु लिक् वास यायेगु। मित्रया प्राप्ति धयागु उजापिंहे पासापिं प्रतिलाभ जुइगु।

अन बुद्धपिं व प्रत्येकबुद्धपिं, पूर्वयोग व अधिगमया आधारं प्रतिसम्भिताय् थ्यनिइ। श्रावकपिं फुकं थुपिं कारणत खः। प्रतिसम्भिता प्राप्त यायेत अगलगु कर्मस्थान भावना कुतः यायेमाःगु धयागु मदु। शैक्षपिनि शैक्षफल विमोक्षया अन्तय् दइगु खः। अशैक्षपिनिगु अशैक्षफल विमोक्षया अन्तय्हे जक प्रतिसम्भिता प्राप्त जुइ। तथागतपिनिगु दशबलथें आर्यपिनि आर्यफल नापंहे प्रतिसम्भिता सिद्ध जुइगु धयागु थुपिं प्रतिसम्भिता कारणं धाःगु खः। प्यंगू प्रतिसम्भिताकथं प्यथी दु।

पञ्चाभूमि-मूल-सरीरववस्थानं (प्रज्ञाया भूमि, मूल व शरीरया व्यवस्थान)

४३०. गुकथं भाविता यायेमाः धयागु थन गुगु थुगु प्रज्ञां स्कन्ध, आयातन, धातु, इन्द्रिय, प्रतीत्यसमुत्पाद आदि भेद जुयाच्चंगु धर्मत भूमि खः। शीलविशुद्धि व चित्तविशुद्धि नं याना थुपिं निगू विशुद्धि मूल खः। दृष्टिविशुद्धि, कांक्षा वितरण (शंका मदय्केगु) विशुद्धि, मार्गामार्ग दर्शन विशुद्धि, प्रतिपदा ज्ञान दर्शन विशुद्धि, ज्ञान दर्शन विशुद्धि याना थुपिं न्यागू विशुद्धि शरीर खः। उकिं इपिं भूमि जुयाच्चंगु धर्मय् सयेकेगु लिसः न्ह्यसः न्यनेगुकथं ज्ञान परिचित यानाः मूल

जुयाच्चंगु निगू विशुद्धि दयेका: (सम्पादन याना:), शरीर जुयाच्चंगु न्यागू विशुद्धि सम्पादन याइम्हं (याना) वृद्धि यायेमा:।
थ्व थन संक्षिप्तं खः।

४३१. थ्व जक विस्तृत खः, गुगु न्हापां धा:गु खः “स्कन्ध, आयातन, धातु, इन्द्रिय, प्रतीत्यसमुत्पाद आदि भेद जुयाच्चंगु धर्मत भूमि खः” धका, थन स्कन्ध धयागु न्यागू स्कन्धत – रूपस्कन्ध, वेदनास्कन्ध, संज्ञास्कन्ध, संस्कारस्कन्ध व विज्ञानस्कन्ध।

रूपवस्त्वन्धकथा (रूपस्कन्धया खं)

४३२. अन गुगु छुं नं शीत आदिद्वारा विकार जुइगु लक्षण व स्वभावं उत्पन्न जुइगु खः, इपिं फुक्क छगू याना: रूपस्कन्ध धका सिइकेमा:।

थ्व उगु विकार जुइगु लक्षणकथं छथी जक जूसां भूत व उपादाया भेदकथं निथी दु।

अन भूतरूप प्यथी दु – पृथ्वीधातु, जलधातु, तेजोधातु व वायोधातु। इमिगु लक्षण, रस, प्रत्युपस्थान प्यंगू धातुव्यवस्थानय् च्वय् धयावये धुन। पदस्थानकथं जक इपिं फुक्क ल्यंदुगु स्वंगू धातुया पदस्थान खः।

उपादारूप नीप्यथी दु – मिखा, न्हाय्पं, न्हाय्, म्ये, म्ह, रूप, शब्द, नस्वा:, रस, स्त्रीन्द्रिय, पुरुषेन्द्रिय, जीवितेन्द्रिय, हृदयवस्तु (नुग:चु), कायविज्ञप्ति, वचीविज्ञप्ति, आकाशधातु, रूपया हलुकापन, रूपया मृदुता, रूपया कर्मण्यता, रूपया उपचय, रूपया सन्तति, रूपया जीर्णता, रूपया अनित्यता व कबलीकार आहार।

४३३. अन रूपं संघर्षण याये बहःगु भूतया प्रसाद लक्षण दुगु वा स्वयेगु इच्छाया कारणं कर्म उत्पन्न जूगु भूतया प्रसाद लक्षण दु मिखा खः, रूपतय्के सालिइगु रस खः, चक्षुर्विज्ञानया आधारभाव प्रत्युपस्थान खः, स्वयेगु इच्छाया कारणं कर्म उत्पन्न जुयाच्चंगु पदस्थान खः।

शब्दं संघर्षण याये बहःगु भूतया प्रसाद लक्षण दुगु वा न्यनेगु इच्छाया कारणं कर्म उत्पन्न जूगु भूतया प्रसाद लक्षण दु न्हाय्पं खः, सःतय्के सालिइगु रस खः, श्रोत्रविज्ञानया आधारभाव प्रत्युपस्थान खः, न्यनेगु इच्छाया कारणं कर्म उत्पन्न जूगु भूतया पदस्थान खः।

गन्धं संघर्षण याये बहःगु भूतया प्रसाद लक्षण दुगु वा नतुनेगु इच्छाया कारणं कर्म उत्पन्न जूगु भूतया प्रसाद लक्षण दु न्हाय्, नस्वा:तय्के सालिइगु रस खः, घ्राणविज्ञानया आधारभाव प्रत्युपस्थान खः, नतुनेगु इच्छाया कारणं कर्म उत्पन्न जूगु भूतया पदस्थान खः।

रसं संघर्षण याये बहःगु भूतया प्रसाद लक्षण दुगु वा सवा: कायेगु इच्छाया कारणं कर्म उत्पन्न जूगु भूतया प्रसाद लक्षण दु म्ये खः, रसतय्के सालिइगु रस खः, जिह्वाविज्ञानया आधारभाव प्रत्युपस्थान खः, सवा: कायेगु इच्छाया कारणं कर्म उत्पन्न जूगु भूतया पदस्थान खः।

स्पृष्टव्यं संघर्षण याये बहःगु भूतया प्रसाद लक्षण दुगु वा स्पर्शन यायेगु इच्छाया कारणं कर्म उत्पन्न जूगु भूतया प्रसाद लक्षण दु काय खः, स्पृष्टव्यतय्के सालिइगु रस खः, कायविज्ञानया आधारभाव प्रत्युपस्थान खः, स्पर्शन यायेगु इच्छाया कारणं कर्म उत्पन्न जूगु भूतया पदस्थान खः।

४३४. गुलिसिनं “अग्नि अधिक दुगु भूतरूपया प्रसाद (निर्मल जुइगु) चक्षु जुइ, वायु, पृथ्वी व जल अधिक दुगु भूतरूपया प्रसाद श्रोत्र, घ्राण व जिह्वा जुइ, काय जुक फुकंया नं जुइ” धका: धाइ। मेपिसं “अग्नि अधिक दुगु भूतरूपया प्रसाद (निर्मल जुइगु) चक्षु जुइ, आकाश, वायु, जल व पृथ्वी अधिक दुगु श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा व काय” धका: धाइ। इमित धायेमा: “सूत्रयात न्हा:ने तयेहयेमाल।” थ्व निश्चय नं सूत्रय् खंके फइमखु। गुलिं थन “अग्नि आदिया गुणं रूपादिया अनुग्रहणया भावकथं” धका: कारण क्यनी। इमित धायेमा: “सुनां थथे रूपादि अग्नि आदिया गुण खः।” अलग अलग जुया मच्चनीगु स्वभाव दुगु भूततय्के थ्व थ्वया गुण खः, थ्व थ्वया गुण खः धका धायेथाय् मदु।” अथेसां नं धाइ “गथे उगु उगु वस्तुतय्के उगु उगु भूतया अधिकताया कारणं पृथ्वी आदितय्क धारण यायेगु आदि कृत्यत मानेयाइ, थथे अग्नि आदि अधिकगु वस्तुतय्के रूपादिया अधिकभाव क्यनेत थ्व माने यायेमाकि रूपादि इमिगु गुण ख?” इमित धायेमा: “माने याये, यदि जल अधिकगु आस्रवया नस्वासिबे पृथ्वी अधिकगु कपाय्लय्चंगु नस्वा: भन् अव्व: दु, अग्नि अधिकगु क्वागु ल:या वर्णकथं ख्वाउँगु ल:या वर्ण कम जुइ।” गुगुलिं याना थुपिं निगूलिं मदु, उकिं थ्व(चक्षु आदि प्रसाद)या थुमिगु निश्चय जुयाच्चंगु महाभूततय्क विशेष कल्पनायात त्व:ता, “गथे अविशेषगु छगू जक

कलापय नं महाभूततयगु रूप रस आदि थवंथवे भिन्न जुइ, थथे चक्षुप्रसाद आदि मेगु विशेष कारणयु विद्यमान मजूसां नं” धका: थ्व कायेमा: ।

छु उगु थवंथवे गुगु असाधारणगु ख: ? कर्महे इमिगु विशेष कारण ख: । उकिं कर्मया विशेषता स्वयानं थुमिगु विशेषता ख:, भूतया विशेषता स्वया मखु । भूतया विशेषता जुइवं प्रसाद जक नं उत्पन्न जुइमखु । समानगु हे प्रसाद ख:, असमानगु प्रसाद मखु धका पुलांपिसं धयातल ।

४३५. थथे कर्मया विशेषता स्वयानं विशेषगु थुपिं मध्ययु चक्षु श्रोत्रत प्राप्त मजुनिगु विषय ग्रहण याइगु, थ:गु निश्चय प्रकट मजुगु निश्चयया विषययुहे विज्ञान हेतुया कारणं । घ्राण, जिह्वा व कायं संप्राप्ति विषययात ग्रहण याइगु, निश्चयकथं नं व स्वयं नं, थ:गु निश्चय प्रकट मजुगु विषययुहे विज्ञान हेतुया कारणं ।

४३६. थन थ्व गुगु मिखा लोकयु वचुगु मिखा फुसिं समाकीर्णगु हाकुगु व तुयुगु चाकलं विचित्रगु वचुगु पलेस्वां ह:पाता समानगुयात मिखा धका: धाइ । उगु ससम्भार मिखायात तुयुगु चाकलं चाहुइका हाकुगु चाक:या बिचयु, शरीरया आकार बनावया उत्पत्ति प्रदेशयु न्ह्य:ने लानाच्वंगु न्ह्युब: कपाँयु द्यने चिकनं मांफवयात:गू कपाँयुथें न्ह्युब: मिखाया लाबलाखं भुना (ब्याप्त याना) धारण यायेगु, म्व: ल्हुइकेगु, बांलाकेगु व पंखां गालेगु ज्या याइपिं प्यम्ह धाइमांपिसं राजकुमारयातथें, बांलाक धारण यायेगु, चिइगु, परिपाचन यायेगु, चिइकेगु ज्यां प्यंगू धातुं या:गु उपकार व ऋतु, चित्त व आहारं ग्वहाली याना, आयुं अनुपालन याना वर्ण, गन्ध, रसादि चाहुइकात:गु छ्यनयु च्वंगु ससि प्रमाणगु चक्षुर्विज्ञानादिया यथायोग्यकथं वस्तुया द्वार जुयाच्वंगु भावयात सिद्ध याना स्थित जुयाच्वनी । थ्व धर्मसेनापतिं धयाबिज्यात

“गुगु चक्षुप्रसादं, रूपत खनिइ ।
परित्र व सूक्ष्म थ्व, छ्यनयु च्वंगु ससि समानगु ख: ॥”

ससम्भार न्हाय्पं प्वाया दुने सालुक सिज:या रङ्गगु चिमिसं अङ्गुलि वेष्टन आकारगु थासयु न्हाय्पं धयावयागु आकारप्रकारं धातुं या:गु उपकार ऋतु, चित्त व आहारं ग्वहाली याना, आयुं अनुपालन याना वर्णादिकथं चाहुइकात:गु श्रोत्रविज्ञानादिया यथायोग्यकथं वस्तुया द्वार जुयाच्वंगु भावयात सिद्ध याना स्थित जुयाच्वनी ।

ससम्भार न्हाय् प्वाया दुने च्वलेचिया तुति ख्व: आकारगु थासयु न्हाय् धयावयागु आकारप्रकारं उपकार, ग्वहाली व अनुपालन याइगु परिवार दुगु घ्राणविज्ञानादिया यथायोग्यकथं वस्तुया द्वार जुयाच्वंगु भावयात सिद्ध याना स्थित जुयाच्वनी ।

ससम्भार म्येंया दथुया च्वय्या पलेस्वां दलया अग्रभाग आकारगु थासयु म्ये धयावयागु आकारप्रकारं उपकार, ग्वहाली व अनुपालन याइगु चाहुइकात:गु जिह्वाविज्ञानादिया यथायोग्यकथं वस्तुया द्वार जुयाच्वंगु भावयात सिद्ध याना स्थित जुयाच्वनी ।

गुबले तक थुगु शरीरयु उपादिन्न रूप धयागु दु । म्हायु फुकथायु कपाँयु द्यने चिकंथें धयावयागु आकारप्रकारं उपकार, ग्वहाली व अनुपालन याइगु चाहुइकात:गुहे जुया: कायविज्ञानादिया यथायोग्यकथं वस्तुया द्वार जुयाच्वंगु भावयात सिद्ध याना स्थित जुयाच्वनी ।

भुलांचा, ल:, आकाश, गां, श्मशान धका कयात:गु थ:थगु गौचरयु क्वछुगु थें व सर्प, गोही, पंक्षी, खिचा, ध्वंया रूपादि थ:थगु गौचरयु क्वछुइगुहे थुपिं चक्षु आदि ख: धका खंकेसिइकेमा: ।

४३७. अनलि मेपिनिगु रूपादि चक्षुया संघर्षण जुइगु लक्षण दुगु रूप ख:, चक्षुर्विज्ञानया विषय जुइगु रस ख:, उगुयाहे गोचर जुइगु प्रत्युपस्थान ख:, प्यंगू महाभूत पदस्थान ख: । गथे थुपिं अथेहे फुकं उपादारूपत ख: । गन विशेषता दु, अन कने । उगु थ्व वचुगु म्हासुगु ख: धका आदिकथं अनेक प्रकारया दु ।

श्रोत्रया संघर्षण जुइगु लक्षण दुगु शब्द, श्रोत्रविज्ञानया विषय जुइगु रस ख:, उगुयाहे गोचर जुइगु प्रत्युपस्थान ख: । बाजंया स:, मृदंगया स: आदि नियमविधिकथं अनेक प्रकारया दु ।

घ्राणया संघर्षण जुइगु लक्षण दुगु नस्वा:, घ्राणविज्ञानया विषय जुइगु रस ख:, उगुयाहे गोचर जुइगु प्रत्युपस्थान ख: । हाया नस्वा: व दंया नस्वा आदि नियमविधिकथं अनेक प्रकारया दु ।

जिह्वाया संघर्षण जुइगु लक्षण दुगु रस, जिह्वाविज्ञानया विषय जुइगु रस ख:, उगुयाहे गोचर जुइगु प्रत्युपस्थान ख: । हाया रस व दंया रस आदि नियमविधिकथं अनेक प्रकारया दु ।

४३८. स्त्रीभावया लक्षण स्त्रीन्द्रिय खः, स्त्री धका प्रकट जुइगु (प्रकाश याइगु) रस खः, स्त्रीलिङ्ग, निमित्त, क्रिया, हाउभाउया कारण जुइगु प्रत्युपस्थान खः। पुरुषयाभाव लक्षण पुरुषेन्द्रिय खः, पुरुष धका प्रकट जुइगु रस खः, पुरुषलिङ्ग निमित्त, क्रिया, हाउभाउया कारण जुइगु प्रत्युपस्थान खः। उगु निगू नं कायप्रसाद थें फुक शरीर व्यापकहे जुइ, कायप्रसादं स्थित जुयाच्चंगु अवकाशय् स्थित जुया च्वनी वा स्थित मज्जुगु अवकाशय् च्वनी धका धायेमाःगु जुइमखु, रूप रस आदि थें थवंथवे मिश्रित जुइगु मदु।

४३९. सहजात रूपतयूत अनुपालन याइगु लक्षण जीवितेन्द्रिय खः, इमित प्रवर्तित याइगु रस खः, इमितहे तयातइगु प्रत्युपस्थान खः, पालन यायेबहगु भूततयूगु पदस्थान खः। यद्यपि अनुपालन यायेगु लक्षणादि विधानय् दुगु लक्षणयूहे उगु सहजात रूपतयूत अनुपालन याइ लःखं पलेस्वातयूतथें। सामार्थ्यकथं प्रत्ययं उत्पन्न जूगु धर्मतयूत नं पालन याइ धाइमामं मचायात(कुमारयात)थें। स्वयं प्रवर्तित जुइगु स्वभाव धर्मया सम्बन्धहे जुयाच्चनी जहाजीथें। भङ्ग जुइगुकथं च्वय् उत्पन्न जुइमखु, स्वयं प्रवर्तित जुइगु नं अभावया कारणं। भङ्गया क्षणय् तइमखु, स्वयं नाश जुइगु कारणं। क्षय जुया वनाच्चंगु त्वाःदेया इता मतंथें मियात। अनुपालन, प्रवर्तित जुइगु, स्थित यानातइगु आनुभाव रहितगु जुइमखु, यथोक्त क्षणय् उगु उगु सिद्ध याइगु धका खंकेसिइकेमाः।

४४०. मनोधातु व मनोविज्ञानधातुतयूगु निश्चय लक्षण दुगु हृदयवस्तु खः, इपिंहे धातुतयूगु धारण याइगु रस खः, सेरयाइगु प्रत्युपस्थान खः। नुगःचुया दुने कायगतास्मृतिया खंय् धयातःगु अनुसारया आधारं बांलाक धारण याइगु आदि ज्यां प्यंगू महाभूतं उपकार याःगु ऋतु, चित्त व आहारं ग्वहाली याना, आयुं अनुपालन याना मनोधातु, मनोविज्ञानधातु व उगुनापं सम्प्रयुक्त धर्मतयूगु वस्तुभावयात सिद्ध याना स्थित जुयाच्चनी।

४४१. न्हाःज्यांवेनेगु आदिया प्रवर्तित याइगु चित्तं उत्पन्न जुइगु वायुधातुनापं उत्पन्न जुइगु, रूपकाययात सम्हाले याइगु, बांलाक धारण याइगु व संकाच्चनीगु आकार विकारया कारण जुयाच्चंगु कायविज्ञप्ति खः, अभिप्राययात प्रकाश याइगु रस खः, कायया चञ्चल जुइगु हेतुया भाव प्रत्युपस्थान खः, चित्तं उत्पन्न जुइगु वायुधातु पदस्थान खः। उगु उजाःगु कायया चञ्चलतां व अभिप्राय विज्ञापनया हेतुया कारणं खः, स्वयं नं उगु कायया चञ्चलता धका कयातःगु काययात सिइकेमागुलिं “कायविज्ञप्ति” धकाः धाइ। उगु चित्तं उत्पन्न जूगुलिं सनाच्चंगु सम्बन्धित ऋतु आदियात नं संकाच्चनीगुलिं न्हाःज्यांवेनेगु आदि प्रवृत्ति जुइ धका सिइकेमाः।

वचीभेदयात प्रवर्तित याइगु चित्तं उत्पन्न जुइगु पृथ्वीधातुया उपादिन्नया संघर्षणया आकार विकारया कारण जुयाच्चंगु वचीविज्ञप्ति खः, अभिप्राययात प्रकाश याइगु रस खः, वचीघोषया हेतुभाव प्रत्युपस्थान खः, चित्तं उत्पन्न जुइगु पृथ्वीधातु पदस्थान खः। उगु उजाःगु वचीघोषं अभिप्राय विज्ञापनया हेतुया कारणं खः, स्वयं नं उगु वचीघोष धका कयातःगु बचनद्वारा सिइकेमागुलिं “वचीविज्ञप्ति” धकाः धाइ। गथेकि गुँइ साया छुयं आदियात चिना धंकातःगु लःया निमित्तयात खनाः थन लः दु धकाः सिइका काइ, थथे कायया चञ्चलता व वचीघोषयात कया कायवची विज्ञप्ति नं सिइका काइ।

४४२. रूपयात परिच्छेद याइगु लक्षण आकाशधातु खः, रूपया परियन्तयात प्रकाश याइगु रस खः, रूपया सिमाना प्रत्युपस्थान खः, मथ्यूगु भाव, छिद्र, हःया भाव प्रत्युपस्थान वा परिच्छिन्नरूप पदस्थान खः। गुगु परिच्छिन्नगु रूपतयूके थ्व थनं च्वय् खः, क्वय् खः व छाखेरं खः धका जुइ।

४४३. इयातु मज्जुगु लक्षण स्वभाव रूपया हलुकापन खः, रूपतयूगु इयातुइगु स्वभावयात मदयेकीगु रस खः, हलुकां प्रवर्तित जुइगु प्रत्युपस्थान खः, रूपया हलुका जुइगु पदस्थान खः। मछाइगु (क्यातुइगु) लक्षण रूपया मृदुता खः, रूपतयूगु छाःगु भावयात मदयेकीगु रस खः, फुक ज्याय् विरोध मयाइगु प्रत्युपस्थान खः, रूपया मृदुता पदस्थान खः। शरीरया ज्याय् अनुकूल जुइगु कर्मण्यभाव लक्षण रूपया कर्मण्यता खः, अकर्मण्यतायात मदयेकीगु रस खः, दुर्बलभाव मज्जुगु प्रत्युपस्थान खः, रूपया कर्मण्यता पदस्थान खः।

थुपिं स्वंगू थवंथवे त्याग याइमखु, थथे यद्यपि गुम्ह निरोगीम्हथें रूपतयूगु हलुकाभाव, हलुकापन, याकनं प्रवर्तित जुइगु प्रकार, रूपयात इयातुकीगु, धातुतयूत प्रकोप याइगु विरोधी प्रत्ययं उत्पन्न याइगु खः, उगु रूपविकार रूपया हलुकापन खः। गुगु बांलाक मर्दित यानातःगु छंयंगु समान रूपतयूगु मृदुभाव फुक विशेष ज्याय् वशय् तइगुभाव दुगु मृदुताया प्रकार खः, रूपतयूत छाका विइगु धातुतयूगु प्रकोप विराधी प्रत्ययं उत्पन्न जुइगु खः, उगु रूपविकार रूपया मृदुता खः। गुगु बांलाक छुयातःगु लुं समान रूपतयूगु कर्मण्यभाव शरीरया ज्याय् अनुकूलभावया प्रकार शरीरया ज्याय्

अनुकूल मजुङ्गु धातु प्रकोप वा विरोधी कारण उत्पन्न जुङ्गु खः, उगु रूपविकार रूपया कर्मण्यता खः धका थथे थुमिगु विशेषता सिङ्केमाः ।

४४४. मुंकेगु लक्षण रूपया उपचय खः, पूर्वान्तं रूपतय्गु च्वय् थतहङ्गु रस खः, क्वतयंकीगु प्रत्युपस्थान खः वा परिपूर्ण जुङ्गु भाव प्रत्युपस्थान खः, मुनाः द्विचिनीगु (वृद्धि जुङ्गु) पदस्थान खः । प्रवर्तित जुङ्गु लक्षण रूपया सन्तति खः, ल्युल्यु वयाच्चनीगु रस खः, त्वामदलीगु प्रत्युपस्थान खः, रूपया ल्युल्यु वयाच्चनीगु पदस्थान खः । थ्व निगू नं रूपया उत्पत्तियाहे अभिप्राय खः, आकारया नानत्त्वकथं व वेनेय्यकथं “वृद्धि जुङ्गु सन्तति खः” धकाः उद्देश देशना यानातल । थन गुगु अर्थकथं नानात्त्व मदु, उकिं थुमिगु प्रधान (कुतः) निर्देशय् “गुगु आयतनतय्गु मुंकेगु (आचय) खः, उगु रूपया उपचय खः । गुगु रूपया उपचय खः, उगु रूपया सन्तति खः”^{३८३} धकाः धाःगु खः । अर्थकथालय् नं “मुंकेगु (आचय) धयागु उत्पन्न जुङ्गु खः, उपचय धयागु वृद्धि खः, सन्तति धयागु प्रवृत्ति खः”^{३८४} धकाः धयाः “खुसिया सिथय् म्हुयातःगु तुंथिङ लः थहाँवङ्गु ईथें मुंकेगु (आचय) उत्पन्न जुङ्गु, परिपूर्ण जुङ्गु ईथें उपचय वृद्धि जुङ्गु खः, दुहाँवना पिहाँवनीगु ईथें सन्तति प्रवृत्ति जुङ्गु खः”^{३८५} धकाः उपमा बियातल ।

उपमाया अन्तय् “थथे छु कनातल जुङ्गु? आयतनं मुंकेगु (आचय) कनातल, आचयं आयतन कनातल” धकाः धाःगु खः । उकिं गुगु रूपतय्गु न्हापांगु उत्पत्ति खः, उगु मुंकेगु खः । गुगु इमिगु च्वय् मेगु नं उत्पन्न जुया उत्पन्न जुङ्गु, उगु वृद्धिया आकारं व उपस्थानकथं उपचय खः । गुगु इमिगु च्वय् नं हानंहानं मेमेगु उत्पन्न जुया उत्पन्न जुङ्गु, उगु लिसेलिसे वनीगु आकारं व उपस्थानकथं सन्तति धका धाङ्गु धयागु सिङ्केमाः ।

रूपतय्गु परिपक्व याङ्गु लक्षण जीर्णता खः, विनाशपाखे यंकीगु रस खः, स्वभावं तापाक मवनीगुलिं नं, न्हुगु भावं तापासां नं वा पुलां जुङ्गु भावर्थे खः, परिपक्व जुयाच्चंगु रूप पदस्थान खः । हायावनीगु त्वःधुलावनीगु वा आदिया विकारभाव खनेवं थ्व प्रकट जूगु जराया कारणं धाःगु खः । अरूप धर्मतय्गु त्वःपुया तङ्गु जरा धयागु जुङ्गु, उगुया थ्व विकार मखु, गुगु पृथ्वी, लः, पर्वत, चन्द्र, सूर्य आदिङ्गु अवीचि (तरङ्गया अन्तर मदुगु) जरा धाङ्गु ।

विनाश याङ्गु लक्षण रूपया अनित्यता खः, दुने दुबिना वनीगु रस खः, क्षय व व्यय जुङ्गु प्रत्युपस्थान खः, विनाश जुयावंच्चनीगु रूप पदस्थान खः ।

४४५. ओजया लक्षण कबलीकार आहार खः, रूपयात हङ्गु रस खः, लिधंसा बिङ्गु प्रत्युपस्थान खः, पेपे यानाः नये बहःगु वस्तु पदस्थान खः । गुगु ओजां सत्त्वपिं जीवन यापन याङ्गु, उगुया थ्व अभिप्राय खः ।

४४६. थुपिं न्हापां पालिङ्गु वयाच्चंगु रूपतहे खः । अर्थकथाय् जक बलरूप, सम्भवरूप, जातिरूप, रोगरूप, गुलिसिया मतानुसारं मिद्धरूप (मृद्धरूप) याना थथे मेमेगु नं रूपत हयाः “निश्चय नं, छलपोल मुनि सम्बुद्ध खः, छःपिंके नीवरणत मदु” धका आदि ९कण ष्ण छट्ट० धयाः मिद्धरूप दुहे मदु धका अस्वीकार यानातल । मेमेगुलिङ्गु रोगरूपयात जीर्णता, अनित्यतायात कया जक ग्रहण यानातःगु खः, जातिरूप उपचय व सन्ततियात ग्रहण यानातःगु खः, सम्भवरूप जलधातुयात ग्रहण यानातःगु खः, बलरूप वायुधातुयात कया जक ग्रहण यानातःगु खः । उकिं इपिं मध्यय् छगू नं अलग मदु धकाः निश्चय यानातल ।

थथे थ्व नीप्यथी उपादारूप व न्हापां धयावयागु प्यथी भूतरूप याना जम्मा पा मजुङ्गु नीच्याथी रूप दु ।

४४७. उगु फुक्कं हेतु मखु, अहेतुक, हेतु विप्रयत्तगु, प्रत्यय सहितगु, लौकिक, आस्रव दुगुहे खः धका आदि नियमविधिकथं छथी दु ।

आध्यात्मिक, बाह्य, स्थूल, सूक्ष्म, तापागु, लिक्चंगु, निष्पन्न, अनिष्पन्न, प्रसादरूप, प्रसादरूप मखुगु, इन्द्रिय, अनीन्द्रिय, उपादिन्न, अनुपादिन्न याना आकिकथं निथी दु ।

अन चक्षु आदि न्याथी थःगु शरीर सम्बन्धि प्रवर्तित जुङ्गु कारणं आध्यात्मिक खः, ल्यंदुगु अनं पिने लाःगु कारणं बाह्य खः । चक्षु आदि गुंगू जलधातु वर्जित स्वंगू धातुत नं खः धका भिंनिथी संघर्षणकथं ग्रहण यायेबहःगु स्थूल खः, ल्यंदुगु अनं विपरीतगु कारणं सूक्ष्म खः । गुगु सूक्ष्म खः, उगु थुङ्के थाकूगु स्वभावया कारणं याना तापागु खः, मेगु थुङ्के अपूगु स्वभावया कारणं याना लिक्चंगु खः । प्यंगू धातुत, चक्षु आदि भिंस्वंगू, कबलीकार आहार नं याना

^{३८३} (ध० स० ६४१-६४२)

^{३८४} (ध० स० अङ्क ६४१)

^{३८५} (ध० स० अङ्क ६४१)

भिंच्यागू प्रकारया रूप परिच्छेद, विकार जुइगु लक्षणं पुलावंगु स्वभावहे ग्रहण याये बहःगुलिं निष्पन्न खः, ल्यंदुगु उगुलिसे विपरीतगुलिं अ-निष्पन्न खः।

चक्षु आदि न्याथी रूपादिया ग्रहण यायेगु प्रत्ययया भावकथं न्हाय्कनय् द्यःने थें विशेषं निर्मल जूगुलिं प्रसादरूप खः, मेगु अनंलि विपरीतगु कारणं प्रसादरूप मखुगु खः। प्रसादरूहे स्त्रीन्द्रिय आदि स्वंगू नापं अधिपति जुइगु अर्थकथं इन्द्रिय खः, ल्यंदुगु उगुलिं विपरीतगु कारणं अनीन्द्रिय खः। गुगु कर्म उत्पन्न जुइगु खः उगु लिपा कने, उगु कर्म ग्रहण यानातःगु कारणं उपादिन्न खः, ल्यंदुगु उगुलिं विपरीतगु कारणं अनुपादिन्न खः।

४४८. हानं फुकंहे रूप सनिदर्शन व कर्मज आदि त्रिकूकथं स्वथी दु। अन स्थूल (भिंनिगू) रूप सनिदर्शन सप्रतिघ खः, ल्यंदुगु अनिदर्शन सप्रतिघ खः। फुककं सूक्ष्म रूप अनिदर्शन अप्रतिघ खः। थथे न्हापां सनिदर्शन त्रिकूकथं स्वथी दु। कर्मज आदि त्रिकूकथं जक कर्म उत्पन्न जूगु कर्मज खः, उगु मेगु प्रत्ययं उत्पन्न जूगु अकर्मज खः, गनं नं उत्पन्न मजूगु न कर्मज खः, नत अकर्मज खः। चित्तं उत्पन्न जूगु चित्तज खः, उगु मेगु प्रत्ययं उत्पन्न जूगु अचित्तज खः, गनं नं उत्पन्न मजूगु न चित्तज खः, नत अचित्तज खः, आहारं उत्पन्न जूगु आहारज खः, उगु मेगु प्रत्ययं उत्पन्न जूगु अनाहारज खः, गनं नं उत्पन्न मजूगु न आहारज खः, नत अनाहारज खः। ऋतुं उत्पन्न जूगु ऋतुज खः, उगु मेगु प्रत्ययं उत्पन्न जूगु अऋतुज खः, गनं नं उत्पन्न मजूगु न ऋतुज खः, नत अऋतुज खः धका थथे कर्मज आदि त्रिकूकथं स्वथी दु।

४४९. हानं दृष्ट आदि, रूप-रूप आदि, वस्तु आदि चतुष्कूकथं प्यथी दु। अन रूपायतनयात खंगु धयागु दर्शनया विषयया कारण खः, शब्दायतनयात ताःगु धयागु श्रवण विषयया कारण खः, गन्ध, रस व स्पृष्टव्य स्वंगू लुइकुगु (सम्प्राप्त) धयागु सम्प्राप्तयात ग्रहण याइगु इन्द्रिय विषयया कारण खः, ल्यंदुगु स्यूगु धयागु विज्ञानयाहे विषयया कारण धका थथे न्हापां दृष्ट आदि चतुष्कूकथं प्यथी दु।

निष्पन्नरूपयात थन रूप-रूप धाइ, आकाशधातुयात परिच्छेदरूप धाइ, कायविज्ञप्ति क्खम कर्मण्यता तकयात विकाररूप धाइ, जाति, जरा व भङ्गयात लक्षणरूप धाइ धका थथे रूप-रूप आदि चतुष्कूकथं प्यथी दु।

गुगु थन हृदयरूप धाइगु खः, उगु वस्तु खः, द्वार मखु। निगू विज्ञप्ति द्वार खः, वस्तु मखु। प्रसादरूप वस्तु व द्वार नं खः। ल्यंदुगु न वस्तु खः, नत द्वार खः धका थथे वस्तु आदि चतुष्कूकथं प्यथी दु।

४५०. हानं छगूलिं उत्पन्न जुइगु, निगूलिं उत्पन्न जुइगु, स्वंगूलिं उत्पन्न जुइगु, प्यंगूलिं उत्पन्न जुइगु व गनं नं उत्पन्न मजूगुलिं याना थुमिगु कथं न्याथी (रूप) दु। अन कर्मज व चित्तजयात हे छगूलिं उत्पन्न जुइगु धाइ। इपिं मध्ययु हृदयवस्तु नापं इन्द्रियरूप कर्मजहे खः। निगू विज्ञप्ति चित्तजहे खः। गुगु चित्तं व ऋतुं उत्पन्न जूगु खः, उगु निगूलिं उत्पन्न जुइगु धाइ, उगु शब्दायतनहे खः। गुगु ऋतु, चित्त व आहारं उत्पन्न जूगु खः, उगु स्वंगूलिं उत्पन्न जूगु धाइ, उगु लघुता आदि स्वंगूहे खः। गुगु प्यंगू कर्मादिं उत्पन्न जूगु खः, उगु प्यंगूलिं उत्पन्न जूगु धाइ, उगु लक्षणरूपयात त्वःता ल्यं दुगु जुइ। लक्षणरूप जक गनं नं उत्पन्न मजूगु खः। छाया? उत्पादया उत्पत्ति मदु, उत्पन्न जूगु रूपया परिपक्व जुइगु व नाश जुइगु व मेगु निगू जक खः। गुगुलिं याना “रूपायतन, शब्दायतन, गन्धायतन, रसायतन, स्पृष्टव्यायतन, आकाशधातु, जलधातु, रूपया हलुकापन, रूपया मृदुता, रूपया कर्मण्यता, रूपया उपचय, रूपया सन्तति, कबलीकार आहार खः, थुपिं धर्मत चित्तं उत्पन्न जुइगु खः”^{३८६} धका आदिइ उत्पत्तिं गनं नं उत्पन्न जूगुलिं माने यानातःगु खः, उगु रूप जनक प्रत्ययतय्गु कृत्यानुभावया क्षणय् क्यना (खंका) बिइगुलिं खः धका सिइकेमाः।

थ्व न्हापांगु रूपस्कन्धय् विस्तृत खं जुल।

विज्ञाणस्कन्धकथा (विज्ञानस्कन्धया खं)

४५१. मेमेगुलिइ गुलि नं अनुभव याइगु लक्षण खः, इपिं फुकक छगू याना वेदनास्कन्ध; गुलि नं बांलाक म्हासिइकातइगु लक्षण खः, इपिं फुकक छगू याना संज्ञास्कन्ध; गुलि नं दयेकिगु लक्षण खः, इपिं फुकक छगू याना (नापं तया) संस्कारस्कन्ध; गुलि नं सिइकिगु लक्षण खः, बांलाक सिइकिगु लक्षण, इपिं फुकक छगू याना विज्ञानस्कन्ध धका

सिइकेमाः। अन गुगुलिं विज्ञानस्कन्धय् विज्ञात जुइवं मेगुलि नं बांलाक विज्ञात जुइ, उकिं विज्ञानस्कन्धयात प्रारम्भ यानाः वर्णन याये।

गुलि नं बांलाक सिइकिगु लक्षण खः, इपिं फुक्क छगू याना विज्ञानस्कन्धयात सिइकेमाः धका आज्ञा जुयाबिज्यात। छु बांलाक सिइकिगु लक्षण विज्ञान खः? थथे धयाबिज्यात “बांलाक सिइकिइ, बांलाक सिइकिइ, आवुसो, उकिं विज्ञान धका धाइ”^{३८७} धकाः। विज्ञान, चित्त व मन धका अर्थकथं छगू खः। थ्व थुगु बांलाक सिइकिगु लक्षणया स्वभावकथं छथी जक जूसां जातिकथं स्वथी दु – कुशल, अकुशल व अव्याकृत।

४५२. अन कुशल भूभिभेदकथं प्यथी दु – कामावचर, रूपावचर, अरूपावचर व लोकोत्तर। अन कामावचर सौमनस्य, उपेक्षा, ज्ञान व संस्कारया भेदकथं च्याथी दु। गथेकि – सौमनस्यसहगत ज्ञानसम्प्रयुक्त असंस्कार व ससंस्कार, अथेहे ज्ञानविप्रयुक्त। उपेक्षासहगत ज्ञानसम्प्रयुक्त असंस्कार व ससंस्कार, अथेहे ज्ञानविप्रयुक्त।

गुबलय् दान वस्तु, प्रतिग्राहक आदि प्राप्त जुइवं वा मेगु सौमनस्यया हेतु कारणं हर्षोफुल्ल जुया “बिइगुया फल दु”^{३८८} धका आदि विधिनिममद्वार प्रवृत्त जूगु सम्यक्दृष्टि न्ह्यःने तया लुकुमब्यूसे कतःपिसं प्रेरणा मबिइकंहे दान आदि पुण्यत याइ, उबले वया सौमनस्यसहगत ज्ञानसम्प्रयुक्त असंस्कार चित्त जुइ। गुबले च्वय् धयावयागुकथं हर्षोफुल्ल जुया सम्यक्दृष्टि न्ह्यःने तया मुक्त मज्जुगु त्यागादि लुकुबिना वा कतःपिसं प्रेरणा बिइकाहे जक दान याइ, उबले वया उगु चित्त ससंस्कार जुइ। थुगु अर्थय् संस्कार धयागु थ्व थःगु वा मेपिंगुकथं प्रवृत्त जुइगु पूर्वयोगया अभिप्राय खः। गुबले थःथितिपिनिगु प्रतिपत्ति खनाः परिचित जुपिं मस्तयेसं भिक्षु खनाः लयूताया याकनं छुं छगू ल्हातय् च्वंगु बिइ वा वन्दना याइ, उबले स्वंगूगु चित्त उत्पन्न जुइ। गुबले “ब्यु, वन्दना या” धका थःथितिपिसं उत्साहित याना थथे आचरण याइ, उबले प्यंगूगु चित्त उत्पन्न जुइ। गुबले दान वस्तु, प्रतिग्राहक आदि प्राप्त मज्जुइवं अथवा मेगु सौमनस्य हेतुया अभावया कारणं प्यंगू विकल्पय् नं सौमनस्य रहित जुइ, उबले ल्यंदुगु प्यंगू उपेक्षासहगत उत्पन्न जुइ। थथे सौमनस्य, उपेक्षा, ज्ञान व संस्कारया भेदकथं च्याथी कामावचर कुशल चित्तयात सिइकेमाः।

रूपावचर जक ध्यानाङ्ग योगया भेदकथं न्याथी दु। गथेकि, वितर्क, विचार, प्रीति, सुख व समाधिं युक्तगु प्रथम, वितर्क अतिक्रमणगु द्वितीय, अनंलि विचार अतिक्रमणगु तृतीय, अनंलि प्रीतिं अलगगु चतुर्थ, सुख अस्तंगतगु उपेक्षा समाधियुक्तगु पञ्चम खः।

अरूपावचर प्यंगू आरुप्यतय्गु योगकथं प्यथी दु। धयावयागुकथं आकाशान्त्यायतन ध्यानं सम्प्रयुक्तगु प्रथम, विज्ञानान्त्यायतन आदि द्वितीय, तृतीय व चतुर्थ खः।

लोकोत्तर प्यंगू मार्गया सम्प्रयोगकथं प्यथी दु धका थथे न्हापां कुशल चित्त (विज्ञान) हे नीछगू प्रकारया जुइ।

४५३. अकुशल जक भूमिकथं छथी दु, कामावचरहे खः, मूलकथं स्वथी दु – लोभमूल, दोषमूल व मोहमूल।

अन लोभमूल चित्त सौमनस्य, उपेक्षा, दृष्टिगत व संस्कारया भेदकथं च्याथी। गथेकि, सौमनस्यसहगत दृष्टिगतसम्प्रयुक्त असंस्कार व ससंस्कार, अथेहे दृष्टिगतविप्रयुक्त। उपेक्षासहगत दृष्टिगतसम्प्रयुक्त असंस्कार व ससंस्कार, अथेहे दृष्टिगतविप्रयुक्त।

गुबलय् “कामगुणय् दोष मदु”^{३८९} धकाः आदि नियमविधिकथं मिथ्यादृष्टियात न्ह्यःने तया हर्षोफुल्ल जुया कामय् सेवन याइ, दृष्टमङ्गलादियात सारकथं मानेयाइ क्रुर (तिब्रगु) स्वभावहे अनुत्साहितगु चित्तं, उबले न्हापांगु अकुशल चित्त उत्पन्न जुइ। गुबले मन्दगु उत्साहितगु चित्तं, उबले निगूगु, गुबले मिथ्यादृष्टियात न्ह्यःने मतसे केवल हर्षोफुल्ल जुया (प्रसन्न जुया) मैथुन सेवन याइ, कतःपिनिगु सम्पत्तियात लालच (लोभ) याइ, कतःपिनिगु सामान कया यंकिइ क्रुर (तिब्रगु) स्वभावहे अनुत्साहितगु चित्तं, उबले स्वंगूगु। गुबले मन्दगु उत्साहितगु चित्तं, उबले प्यंगूगु चित्त खः।

गुबलय् कामगुणत प्राप्त मज्जुगु कारणं अथवा मेपिनिगु सौमनस्य हेतुया अभावं प्यंगू विकल्पय् नं सौमनस्य रहित जुइ, उबले ल्यंदुगु प्यंगू उपेक्षासहगत उत्पन्न जुइ धका थथे सौमनस्य, उपेक्षा, दृष्टिगत व संस्कारया भेदकथं च्याथी लोभमूल सिइकेमाः।

दोषमूल जक दौर्मनस्य सहगत प्रतिघसम्प्रयुक्त असंस्कार व ससंस्कार याना निथीहे जुइ, उगु प्राणी हिंसादिइ तिब्र व मन्दया प्रवृत्तिया इलय् प्रवृत्ति जुइगुयात सिइकेमाः।

^{३८७} (म० नि० १.४४९)

^{३८८} (म० नि० १.४४१)

^{३८९} (म० नि० १.४६९)

मोहमूल उपेक्षासहगत विचिकित्सा सम्प्रयुक्त व औद्धत्य सम्प्रयुक्त याना निधी दु। उगु निर्णय विक्षिप्त जुइगु इलय् प्रवृत्ति जुइगुयात सिइकेमाः धका थथे अकुशल विज्ञान (चित्त) भिंनिथी जुइ।

४५४. अव्याकृत जातिभेदकथं निधी दु - विपाक व क्रिया। अन विपाक भूमिकथं प्यथी दु - कामावचर, रूपावचर, अरूपावचर व लोकोत्तर। अन कामावचर निधी दु - कुशल विपाक व अकुशल विपाक। कुशल विपाक नं निधी दु - अहेतुक व सहेतुक।

अन अलोभादि विपाकया हेतु रहितगु अहेतुक खः, उगु चक्षुर्विज्ञान, श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा व कायविज्ञान, स्वीकार याइगु ज्या मनोधातु, सन्तीरण याइगु ज्या निगू मनोविज्ञानधातुत नं याना च्याथी दु।

अन चक्षुर्निश्चित रूपयात सिइकेगु लक्षण चक्षुर्विज्ञान खः, रूप मात्रयात जक आरम्भण यायेगु रस खः, रूपपाखे अभिमुख जुइगु भाव प्रत्युपस्थान खः, रूपारम्भणं क्रिया मनोधातु तापाइगु पदस्थान खः। श्रोत्र आदि निश्चित शब्दादियात सिइकेगु लक्षणत श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा व कायविज्ञान खः, शब्दादिया आरम्भण रस खः, शब्दादिया अभिमुख जुइगु भाव प्रत्युपस्थान खः, शब्दादि आरम्भण शब्दारम्भण आदिं क्रियामनोधातु तापाइगु पदस्थान खः।

चक्षुर्विज्ञानादिया अनन्तरय् रूपादियात सिइकेगु लक्षण मनोधातु खः, रूपादियात स्वीकार याइगु रस खः, अथेहे जुइगु भाव प्रत्युपस्थान खः, चक्षुर्विज्ञानादिं तापाइगु पदस्थान खः।

अहेतुक विपाकया खुगू आरम्भणयात सिइकिगु लक्षण निधी नं सन्तीरण याइगु ज्या मनोविज्ञानधातु, सन्तीरण याइगु रस खः, उगुकथं सिइकीगु भाव प्रत्युपस्थान खः, अथेहे जुइगु भाव प्रत्युपस्थान खः, हृदयवस्तु पदस्थान खः। सौमनस्य व उपेक्षाया योगकथं जक द्विपञ्च स्थानया भेदकथं व उगुया भेद खः। थुमिके छगू अत्यन्त इष्ट आरम्भणय् प्रवर्तित जुइगु स्वभावकथं सौमनस्य सम्प्रयुक्त जुयाः सन्तीरण तदारम्भणकथं पञ्चद्वारय् व जवनया अवसानय् प्रवर्तित जुइगुलिं निगू स्थान जुइ। छगू इष्ट मध्यस्थ आरम्भणय् प्रवर्तित जुइगु स्वभावकथं उपेक्षासम्प्रयुक्त जुयाः सन्तीरण, तदारम्भण, प्रतिसन्धि, भवङ्ग व च्युतिकथं प्रवर्तित जुइगुलिं न्यागू स्थान जुइ।

च्याथी नं थुपिं अहेतुक विपाक विज्ञान नियत व अनियत आरम्भण जूगु कारणं निधी दु। उपेक्षा, सुख व सौमनस्यया भेदकथं स्वथी दु। विज्ञान पञ्चक थन नियत आरम्भण क्रमानुसार रूपादिहे प्रवर्तित जुइगुलिं, ल्यंदुगु अनियत आरम्भण जुइ। अन मनोधातु न्यागूलिइ नं रूपादि उत्पन्न जुइ, मनोविज्ञानधातु द्वय जक खुगूलिइ (उत्पन्न जुइ)। कायविज्ञान थन सुख युक्तगु खः, निगू स्थान मनोविज्ञानधातु सौमनस्य युक्तगु खः, ल्यंदुगु उपेक्षा युक्तगु खः। थथे न्हापां कुशल, विपाक व अहेतुक दुगु च्याथी सिइकेमाः।

अलोभादि विपाकहेतु सम्प्रयुक्तगु जक सहेतुक खः, उगु कामावचर कुशल चित्तथे सौमनस्यादि भेदकथं च्याथी दु। गथे कुशल दानादिकथं खुगू आरम्भणय् उत्पन्न जुइ, थ्व अथे जुइमखु। थुगु प्रतिसन्धि, भवङ्ग, च्युति व तदारम्भणकथं परित्रधर्म युक्तगुलिइहे खुगू आरम्भणय् उत्पन्न जुइ। संस्कार व असंस्कारया भाव थन आगमनादिकथं सिइकेमाः। सम्प्रयुक्तगु धर्मतय्गु विशेषता मदुसां नं न्हाय्कं आदिया द्यने ख्वाःया निमित्तथे निरुत्साहगु विपाक खः, ख्वाःथे उत्साह सहितगु कुशल खः धका सिइकेमाः।

फुकहे अकुशल विपाक अहेतुकहे खः, उगु चक्षुर्विज्ञान, श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा व कायविज्ञान, स्वीकार याइगु ज्या मनोधातु, सन्तीरण याइगु ज्या न्यागू स्थान मनोविज्ञानधातु धका न्हय्थी दु। उगु लक्षणादिकथं कुशल अहेतुक विपाकय् धयातःगु अनुसारहे सिइकेमाः।

फुकहे कुशल विपाकत इष्ट-इष्ट व मध्यस्थ आरम्भण दुगु खः, थुपिं अनिष्ट अनिष्ट व मध्यस्थ आरम्भण दुगु खः। इपिं व उपेक्षा, सुख व सौमनस्यया भेदकथं स्वथी दु, थुपिं दुःख व उपेक्षाकथं निधी दु। थन कायविज्ञान दुःख सहगतहे जुइ, ल्यंदुगु उपेक्षासहगत। उगु इमिके उपेक्षा हीन जूगुलिं दुःखथे तसकं तीक्ष्ण जुइमखु, मेमेगुलिइ उपेक्षा प्रणीत जुइ, सुखथे तसकं तीक्ष्ण जुइमखु। थथे थुमिगु न्हय्गू अकुशल विपाक व न्हावया भिंखुगू कुशल विपाककथं कामावचर विपाक विज्ञान नीस्वंगू प्रकारया दु।

रूपावचर जक कुशलथे न्याथी दु। कुशल जक समापत्तिकथं जवन वीथिइ प्रवर्तित जुइ। थ्व उत्पत्तिइ प्रतिसन्धि, भवङ्ग व च्युतिकथं जुइ। गथे रूपावचर खः, थथे अरूपावचर नं कुशलथे प्यथी दु। वया प्रवृत्तिभेद नं रूपावचरय् धयावयागु विधिकथंहे खः। लोकोत्तर विपाक प्यंगू मार्ग युक्तगु चित्त फलया कारणं प्यथी दु, उगु मार्गवीथिकथं व समापत्तिकथं निधी जुयाच्चन।

थथे फुककं प्यंगू भूमिइ स्वीखुगू प्रकारया विपाक विज्ञान जुइ।

क्रिया जक भूभिभेदकथं स्वथी दु - कामावचर, रूपावचर व अरूपावचर। अन कामावचर निथी दु - अहेतुक व सहेतुक। अन अलोभादि क्रियाहेतुं रहितगु अहेतुक खः, अहेतुक, उगु मनोधातु व मनोविज्ञानधातुया भेदकथं निथी दु।

अन चक्षुर्विज्ञानादिया न्हाव वनीगु रूपादियात सिइकीगु लक्षण मनोधातु खः, आवर्जन याइगु रस खः, रूपादिया अभिमुख भाव प्रत्युपस्थान खः, भवङ्ग त्वाःदलिङ्गु पदस्थान खः, इपिं उपेक्षा युक्तहे जुइ।

मनोविज्ञानधातु जक निथी दु - साधारण व असाधारण। अन साधारणगु उपेक्षासहगत अहेतुक क्रियां खुगू आरम्भणयात सिइकीगु लक्षण खः, कृत्यकथं पञ्चद्वारय् व मनोद्वारय् व्यवस्थापन व आवर्जन याइगु रस खः, अथेहे जुइगु भाव प्रत्युपस्थान खः, अहेतुक विपाक मनोविज्ञानधातु भवङ्गमध्यय् छुं छगू मदइगु पदस्थान खः।

असाधारणगु सौमनस्यसहगत अहेतुक क्रिया खुगू आरम्भण सिइकीगु लक्षण खः, कृत्यकथं अर्हतपिन्त प्रणीत मज्जुगु वस्तुइ मुसुक न्हिइका बिइगु रस खः, अथेहे जुइगु भाव प्रत्युपस्थान खः, सर्वाशतः हृदयवस्तु पदस्थान खः। थथे कामावचर क्रिया अहेतुक स्वथी दु।

सहेतुक जक सौमनस्य आदि भेदकथं कुशलथें च्याथी दु। केवल कुशल शैक्ष व पृथग्जनपिनि उत्पन्न जुइ, थ्व अर्हतयाहे जक खः धका थ्व थन विशेषता खः। थथे न्हापां कामावचर भिंछथी प्रकारया दु।

रूपावचर व अरूपावचर जक कुशलथें न्याथी व प्यथी दु। अर्हतया उत्पत्तिकथें वया कुशलकथं विशेषता सिइकेमाः। थथे फुक्कं स्वंगू भूमिइ नीगू प्रकारया क्रिया विज्ञान जुइ।

४५५. थथे नीछगू कुशल, भिंनिगू अकुशल, स्वीखुगू विपाक, नीगू क्रिया याना फुक्कं चयेगुगू विज्ञान जुइ। गुगु प्रतिसन्धि, भवङ्ग, आवर्जन, दर्शन, श्रवन, नतुनेगु, सवाः कायेगु, स्पर्श यायेगु, स्वीकार यायेगु, सन्तीरण, व्यवस्थापन, जवन, तदारम्भण व च्युतिकथं भिंय्यंगू आकारं उत्पन्न जुइ।

गथे? गुबले च्यागू कामावचर कुशलया आनुभावं देव व मनुष्य लोकय् सत्त्वपिं जन्म (उत्पन्न) जुइ, उबले इपिं मृत्युया इलय् उपस्थित जूगु कर्म, कर्मनिमित्त, गति व गतिनिमित्त मध्यय् छुं छगू आरम्भण यानाः च्यागू सहेतुक कामावचर विपाक चित्त उत्पन्न जुइ, मनूत नपुंसक भावय् थंका दुर्बलगु द्विहेतुक कुशल विपाक उपेक्षासहगत अहेतुक विपाक मनोविज्ञानधातु नं खः धयागु प्रतिसन्धिकथं गुंगू विपाक चित्त उत्पन्न जुइ। गुबले रूपावचर व अरूपावचर कुशलया आनुभावं रूप व अरूप भवतय्के उत्पन्न जुइ, उबले इपिं मृत्युया इलय् उपस्थितगु कर्मनिमित्तहे जक आरम्भण यानाः गुंगू रूपावचर व अरूपावचर विपाकत प्रतिसन्धिकथं उत्पन्न जुइ।

गुबलय् अकुशलया आनुभावं अपायय् उत्पन्न जुइ, उबले इपिं मृत्युया इलय् उपस्थितगु कर्म, कर्मनिमित्त, गति व गतिनिमित्त मध्यय् छुं छगू आरम्भण यानाः छगू अकुशल विपाक-अहेतुक-मनोविज्ञानधातु प्रतिसन्धिकथं प्रवृत्त जुइ थथे न्हापां थन भिंय्यंगू विपाक विज्ञानतय्गु प्रतिसन्धिकथं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

प्रतिसन्धि विज्ञानय् जक निरोध जुइबले उगुं थुगुं प्रतिसन्धि विज्ञानलिसे स्वानाच्चंगु उगु उगुहे कर्मया विपाक जुयाच्चंगु उगुहे आरम्भणय् उजागु हे भवङ्गविज्ञान धयागु उत्पन्न जुइ, हाकनं उजागुहे खः। उजागु धका थथे मदुसा चित्तया प्रवाह (सन्तान) दिइवं मेगु चित्तया उत्पत्तिइ खुसिया बार्थे म्हागसे मम्हंक द्यनेगु इलय् अपरिमाण संख्याकथं प्रवर्तितहे जुइ धका थथे इपिं विज्ञानतय्गुहे भवङ्गकथं नं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

थथे प्रवर्तितगु भवङ्गया सन्तानय् गुबले सत्त्वपिनिगु इन्द्रियत आरम्भण ग्रहण यायेगु योग्य जुइ, उबले मिखाया न्हाःने वःगु रूपय् रूपया कारणं चक्षुप्रसादयात संघर्ष जुइ, अनंलि संघर्षनया प्रभावं भवङ्ग चलन जुइ, अले भवङ्ग निरोध जुइवं उगुहे रूपयात आरम्भण यानाः भवङ्गयात त्वाःथला थें आवर्जन कृत्य सिद्ध याना क्रियामनोधातु उत्पन्न जुइ। श्रोत्रद्वारादिइ नं थ्वहे विधि खः। मनोद्वार खुगू प्रकारया नं आरम्भणय् न्हाःने वःगु भवङ्ग चलनया अनन्तरय् भवङ्गयात त्वाःथलाथें आवर्जन कृत्य सिद्ध याना उपेक्षासहगत अहेतुक क्रिया मनोविज्ञानधातु उत्पन्न जुइ धका थथे निगू क्रिया विज्ञानया आवर्जनकथं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

आवर्जनया अनन्तर जक चक्षुद्वारय् न्हापां स्वयेगु ज्या सिद्ध याना चक्षुप्रसाद वस्तु दुगु चक्षुर्विज्ञान, श्रोत्रद्वारादिइ श्रवणादि कृत्य सिद्ध याइगु श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा व कायविज्ञान उत्पन्न जुइ। इपिं इष्ट-इष्ट व मध्यस्थगु विषयय् कुशल विपाकत, अनिष्ट-अनिष्ट व मध्यस्थगु विषयय् अकुशल विपाकत धका थथे भिगू विपाक विज्ञानतय्गु दर्शन, श्रवन, नतुनेगु, सवाः कायेगु व स्पर्श यायेगुकथं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

“चक्षुर्विज्ञानधातुया उत्पन्न जुयाः निरुद्धया समानान्तर उत्पन्न जुइ चित्त मन व मानस, उगुलिं उत्पन्न जुइगु मनोधातु खः”^{३९०} धका आदि वचनकथं चक्षुर्विज्ञानादिया अनन्तरय् इमिगुहे विषययात स्वीकार याना कुशल विपाकया अनन्तरय् कुशल विपाकत, अकुशल विपाकया अनन्तरय् अकुशल विपाक मनोधातु उत्पन्न जुइ। थथे निगू विपाक विज्ञानतय्गु स्वीकार यायेगुकथं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

“मनोधातुया नं उत्पन्न जुयाः निरुद्धया समानान्तर उत्पन्न जुइ चित्त मन व मानस उगुलिं उत्पन्न जूगु मनोविज्ञानधातु खः”^{३९१} धकाः वचनकथं मनोधातुइ स्वीकार यायेवंहे विषययात सन्तीरण याना अकुशल विपाक मनोधातुया अनन्तरय् अकुशल विपाक, कुशल विपाकया अनन्तरय् इष्ट आरम्भणय् सौमनस्य सहगत, इष्ट व मध्यस्थगुलिइ उपेक्षासहगत अहेतुक विपाक मनोविज्ञान धातु उत्पन्न जुइ धका थथे स्वंगू विपाक विज्ञानतय्गु सन्तीरणकथं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

सन्तीरणया अनन्तर जक उगुहे विषययात व्यवस्थापन याना उपेक्षासहगत क्रिया-अहेतुक-मनोविज्ञानधातु उत्पन्न जुइ धका थथे छगूहे क्रिया विज्ञानया व्यवस्थापनकथं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

व्यवस्थापनया अनन्तर जक यदि रूपादि आरम्भण महानगु (महन्त, महत्) जुइ, अले गथे व्यवस्थापितगु विषयय् च्यागू कामावचर कुशल, भिंनिगू अकुशल वा ल्यंदुगु गुंगू कामावचर क्रियात मध्यय् छुं छगूकथं न्हयगू जवनचित्त ब्वाइ (उत्पन्न जुइ), थ्व न्हापां पञ्चद्वारय् नियम खः।

मनोद्वारय् जक मनोद्वारावर्जनया अनन्तरय् उर्पिहे जुइ। गोत्रभूं च्यु रूपावचरं न्यागू कुशलत व न्यागू क्रिया, अरूपावचरं प्यंगू कुशल व प्यंगू क्रिया, लोकोत्तरं प्यंगू मार्ग चित्तत व प्यंगू फल चित्त याना थुमिके गुगु गुगु प्रत्यय प्राप्त जुइ, उगु उगु जवनचित्त ब्वाइ धका थथे न्येन्यागू कुशल, अकुशल, क्रिया व विपाक विज्ञानतय्गु जवनकथं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

जवनया अन्त्य जक यदि पञ्चद्वारय् आरम्भण अतिमहानगु जुइ, मनोद्वारय् प्रकटगु आरम्भण जुइ, अले कामावचर सत्त्वपिनि कामावचर जवनया अन्त्य इष्टगु आरम्भणादि व न्हावया कर्म, जवनचित्त आदिकथं गुगु गुगु प्रत्यय प्राप्त जुइ, उगु उगु कथं च्यागू सहेतुक कामावचर विपाकतय्के स्वंगू विपाक अहेतुक मनोविज्ञानधातु मध्यय् छुं छगू प्रतिस्तीतय् न्हावानाचंगु दुंगाया लिसे वनाचंगु छुं अन्तरगु लःर्थे भवङ्गया आरम्भणं मेगु आरम्भणय् जवनलिसे स्वाना ब्वायि वनाचंगु छक्व निक्वः वा छक्वः विपाक विज्ञान उत्पन्न जुइ। थ्व थुगु जवनया अवसानय् भवङ्गया आरम्भणय् प्रवर्तित जुइ योग्यगुथें जुया उगु जवनया आरम्भणयात आरम्भण यानाः प्रवर्तित जुइगु कारणं तदारम्भण धका धाइ। थथे भिंछगू विपाक विज्ञानतय्गु तदारम्भणकथं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

तदारम्भणया अवसानय् जक हानं भवङ्गहे उत्पन्न जुइ, भवङ्ग त्वाःदलेवं हानं आवर्जनादि जुइ धका थथे चित्तया प्रवाहय् प्राप्त जूगु प्रत्यय भवङ्गया अनन्तरय् आवर्जन, आवर्जनया अनन्तरय् दर्शनादि याना चित्तया नियमकथंहे उबले तक्क हानंहानं उत्पन्न जुइ, गुबले तक्क छगू भवय् भवङ्गया परिक्षय (नाश) जुइ। छगूहे भवय् गुगु दकले लिपाया भवङ्ग चित्त खः, उगु अनं च्युत जुइगु कारणं च्युति धकाः धाइ। उकिं उगु नं भिंछगू प्रकारयाहे जुइ। थथे भिंछगू विपाक विज्ञानतय्गु च्युतिकथं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

च्युतिकथं जक हानं प्रतिसन्धि, प्रतिसन्धिं हानं भवङ्ग धका थथे भव, गति, स्थिति व निवासय् चाचाःहिला जुइपिं सत्त्वपिनिगु चित्तया प्रवाह दिपाःमदिक (अटूट) प्रवर्तितहे जुइ। गुम्ह थन अर्हतत्त्व प्राप्त याइ, वया च्युति चित्त निरोध जुइवं निरुद्धहे जुइ।

थ्व विज्ञानस्कन्धय् विस्तृत खं जुल।

^{३९०} (विभ० १८४)

^{३९१} (विभ० १८४)

वेदनास्वन्धकथा (वेदनास्कन्धया खं)

४५६. आ: गुगु धयाबिज्यागु ख: “गुलि नं अनुभव याइगु लक्षण ख:, इपिं फुक्क छगू याना वेदनास्कन्ध सिइकेमा:” धका, थन नं अनुभव याइगु लक्षण धयागु वेदनाहे ख:। थथे धयाबिज्यात - आवुसो, “अनुभव याइ, अनुभव याइ, उकिं वेदना धका धाइ”^{३९२} धका:। उगु अनुभव याइगु लक्षणकथं, स्वभावकथं छगू प्रकारया (छथी) जूसांनं जातिकथं स्वथी जुइ - कुशल, अकुशल व अव्याकृत नं याना।

अन कामावचर सौमनस्य, उपेक्षा, ज्ञान व संस्कारया भेदकथं च्याथी धका आदि नियमविधिकथं धायेवं कुशल विज्ञानं सम्प्रयुक्तगु कुशल ख:, अकुशलं सम्प्रयुक्तगु अकुशल ख:, अव्याकृतं सम्प्रयुक्तगु अव्याकृत ख: धका सिइकेमा:। उगु स्वभावया भेदकथं न्याथी दु - सुख, दु:ख, सौमनस्य, दौर्मनस्य व उपेक्षा।

अन कुशल विपाकगु कायविज्ञानं सम्प्रयुक्तगु सुख ख:। अकुशल विपाकं दु:ख ख:। कामावचरं प्यंगू कुशलं, प्यंगू सहेतुक विपाकं, छगू अहेतुक विपाकं, प्यंगू सहेतुक क्रियां, छगू अहेतुक क्रियां, प्यंगू अकुशलं, रूपावचरं पञ्चमध्यान विज्ञानयात त्वता: प्यंगू कुशलं, प्यंगू विपाकं, प्यंगू क्रियां, लोकोत्तर जक गुगुलिं ध्यान मदुगु धयागु मदु, उकिं च्यागू लोकोत्तरत न्यागू ध्यानतयूगु कथं प्यीगू जुइ। इपिं मध्ययू च्यागू पञ्चम ध्यान दुगुयात त्व:ता ल्यंदुगु नापं स्वीनिगू कुशल विपाकं धका थथे सौमनस्य ख्वीनिगू विज्ञानं सम्प्रयुक्त ख:। दौर्मनस्य निगू अकुशलं। उपेक्षा ल्यंदुगु न्येन्यागू विज्ञानं सम्प्रयुक्तगु ख:।

अन इष्ट स्पर्शयात अनुभव याइगु लक्षण सुख ख:, थ: नापं मिलेजगू धर्मयात वृद्धि याइगु ज्या (रस) ख:, कायिक आस्वाद प्रत्युपस्थान ख:, कायेन्द्रिय पदस्थान ख:।

अनिष्ट स्पर्शयात अनुभव याइगु लक्षण दु:ख ख:, थ: नापं मिलेजगू धर्मयात ग्लानि याइगु रस ख:, कायिक आबाध प्रत्युपस्थान ख: कायेन्द्रिय पदस्थान ख:।

इष्ट आरम्भणयात अनुभव याइगु लक्षण सौमनस्य ख:, गथे उजागुहे इष्टाकारयात उपभोग याइगु रस ख:, चैतसिकयात आस्वाद याइगु प्रत्युपस्थान ख:, प्रश्रब्धि पदस्थान ख:।

अनिष्ट आरम्भणयात अनुभव याइगु लक्षण दौर्मनस्य ख:, गथे उजागुहे अनिष्टाकारयात उपभोग याइगु रस ख:, चैतसिक आबाध प्रत्युपस्थान ख:, पूर्णरूपं हृदयवस्तु पदस्थान ख:।

मध्यस्थयात अनुभव याइगु लक्षण उपेक्षा ख:, गुगु नापं मिलेजगू धर्मयात न अति वृद्धि याइगु व ग्लानि याइगु रस ख:, शान्तभाव प्रत्युपस्थान ख:, प्रीति रहितगु चित्त पदस्थान ख:।

थ्व वेदनास्कन्धयू विस्तृत खं जुल।

संज्ञास्वन्धकथा (संज्ञास्कन्धया खं)

४५७. आ: गुगु धयाबिज्यागु ख: “गुलि नं बांलाक म्हसिइकातइगु लक्षण, इपिं फुक्क छगू याना संज्ञास्कन्ध सिइकेमा:” धका, थन नं बांलाक म्हसिइकातइगु लक्षण धयागु संज्ञाहे ख:। थथे धयाबिज्यात - आवुसो, “म्हसिइकातइ, म्हसिइकातइ, उकिं संज्ञा धका धाइ”^{३९३} धका:। उगु उजा:गु म्हसिइकातइगु लक्षणकथं व स्वभावकथं छगू प्रकारया (छथी) जूसांनं जातिकथं स्वथी दु - कुशल, अकुशल व अव्याकृत।

अन कुशल विज्ञान सम्प्रयुक्तगु कुशल ख:, अकुशल सम्प्रयुक्तगु अकुशल ख:, अव्याकृत सम्प्रयुक्तगु अव्याकृत ख:। उगु विज्ञान मदु, गुगु संज्ञाया विप्रयुक्तगु ख:, उकिं गुलि विज्ञानया भेद दु, उलिहे संज्ञाया नं भेद दु।

उगु थुजागु थथे विज्ञानं समभेदगु नं लक्षणादिकथं फुकंहे म्हसिइकातइगु लक्षण ख:, उगुयातहे धयागु हानं सिक:मि आदितयूंसं सिं आदितयूके चिं तइगुथें म्हसिइकातइगु प्रत्यय निमित्त याइगु रस ख:, गथे निमित्त (चिं) ग्रहण

^{३९२} (म० नि० १.४५०)

^{३९३} (म० नि० १.४५०)

यायेगुकथं किसियात खं पिं कां पिंथें अभिनिवेश यायेगु प्रत्युपस्थान खः^{३९४}, गथे घाँसं दयेकातः पिं मनूतयूके मृगया मस्तयूत मनूत धयागु संज्ञा उत्पन्न जुइगुथें उपस्थित जूगु विषय पदस्थान खः।

थ्व संज्ञास्कन्धय् विस्तृत खँ जुल।

सङ्घारकखन्धकथा (संस्कारस्कन्धया खँ)

४५८. गुगु धयाबिज्यागु खः “गुलि नं दयेकिगु लक्षण, इपिं फुक्क छगू याना संस्कारस्कन्ध सिइकेमाः” धका, थन दयेकिगु लक्षण धयागु राशि याइगु लक्षण खः। उगु छु खः ले?, संस्कारहे खः। थथे धयाबिज्यात – भिक्षुपिं, “संस्कृतयात अभिसंस्कार याइ, उकिं संस्कार धका धाइ”^{३९५} धकाः। इपिं अभिसंस्कार याइगु लक्षण खः, राशि याइगु रस खः, विष्कार प्रत्युपस्थान खः, ल्यंदुगु स्वंगू स्कन्ध पदस्थान खः।

थथे लक्षणादिकथं छगू प्रकारया (छथी) जूसांनं जातिकथं स्वथी दु – कुशल, अकुशल व अव्याकृत। इपिं मध्ययु तभकग कुशल विज्ञान सम्प्रयुक्तगु कुशल खः। अकुशल सम्प्रयुक्तगु अकुशल खः। अव्याकृत सम्प्रयुक्तगु अव्याकृत खः।

अन कामावचर प्रथम कुशल विज्ञान सम्प्रयुक्तगु न्हापां नियत, स्वरूपं वयाचंगु नीन्हयूगु खः, येवापनक प्यंगु, अनियत न्यागू याना स्वीखुगू दु। अन स्पर्श, चेतना, वितर्क, विचार, प्रीति, वीर्य, जीवित, समाधि, श्रद्धा, स्मृति, ह्री, अत्रपा, अलोभ, अद्वेष, अमोह, कायप्रश्रब्धि, चित्तप्रश्रब्धि, कायलघुता, चित्तलघुता, कायमृदुता, चित्तमृदुता, कायकर्मण्यता, चित्तकर्मण्यता, कायप्रागुण्यता, चित्तप्रागुण्यता, कायऋजुकता, चित्तऋजुकता याना थुपिं स्वरूपं वयाचंगु नीन्हयूगु खः^{३९६}। छन्द, अधिमोक्ष, मनसिकार, मध्यस्थता धका थुपिं येवापनक प्यंगू^{३९७}। करुणा, मुदिता, कायदुश्चरितं विरति, वचीदुश्चरितं विरति, मिथ्या आजीविकां विरति धका थुपिं अनियत न्यागू खः। थुपिं गुबले उत्पन्न जुइ व उबले उत्पन्न जूसांनं नापं उत्पन्न जुइमखु।

४५९. अन स्पर्श याइ धयागु स्पर्श खः। उगु थ्व स्पर्श याइगु लक्षण खः। संघर्षन याइगु रस खः, मुनिगु प्रत्युपस्थान खः, न्हाःने वंगु विषय पदस्थान खः। थ्व अरूप स्वभावगु जूसांनं आरम्भणय् स्पर्शनया आकारगुहे जुयाचन। छगू भागं प्येमपुंसांनं रूपथें मिखा व शब्दथें न्हायुपं, चित्त आरम्भणयात नं संघर्ष याइ, स्वंगू मुनाचंगुयात थःगु कारणकथं कनातःगु कारणं मुनिगु प्रत्युपस्थान खः। उगुलिं बांलाक उत्पन्न जुयावःगुलिं व इन्द्रियं परिष्कृतगु विषयय् विघ्न मदयेकहे उत्पन्न जुयाः न्हाःने वंगु विषय पदस्थान खः धकाः धाइ। वेदनाया अधिष्ठानभावं जक छयंगु मदुम्ह साथें^{३९८} खंकेसिइकेमाः।

४६०. मनयु तइगुलिं चेतना खः। प्रवर्तित याइगु अर्थ खः। उगु चेतनाया भाव लक्षण खः, राशि याइगु रस खः, विचाः याइगु प्रत्युपस्थान खः, थःगु व कतःया ज्या सिद्ध याइम्ह जेष्ठ महान् सिकःमि आदिपिंथें। अत्यन्त आवश्यक ज्याया अनुस्मरण यायेगु आदिइ थ्व थः नापं मिलेजूगु धर्मयात उत्साह याइगु भावं प्रवर्तित याना प्रकट जुइ।

वितर्क, विचार व प्रीतिइ गुगु कनेमागु दु, उपिं फुक्कयात पृथ्वीकसिण निर्देशय् प्रथमध्यानया वर्णनय्^{३९९} कने धुन।

४६१. वीरया भाव वीर्य खः। उगु उत्साहित याइगु लक्षण खः, सहजातयात लिधंसा बिइगु रस खः, दुबय् मजुइगु भाव प्रत्युपस्थान खः। “संवेग प्राप्तम्हं उचित कुतः याइ”^{४००} धकाः वचनकथं संवेग पदस्थान खः, वीर्यारम्भ याइगु वस्तु पदस्थान वा बांलाक कुतः यायेगु फुक सम्पत्तिया मूल जुइ धयागु खंकेसिइकेमाः।

^{३९४} (उदा० ५४)

^{३९५} (सं० नि० ३.७९)

^{३९६} (ध० स० १; ध० स० अड० १ येवापनकवण्णना)

^{३९७} (ध० स० अड० १ येवापनकवण्णना)

^{३९८} (सं० नि० २.६३)

^{३९९} (विसुद्धि० १.७१)

^{४००} (अ० नि० ४.११३)

४६२. उगुलिं म्वाइ वा स्वयं म्वाइ, जीवन मात्रजकहे उगु खः धयागु जीवित खः। उगुया लक्षणादि रूपजीवितय् धयातःगु अनुसारहे सिइकेमाल। उगु रूपधर्मतय्गु जीवित खः, थ्व अरूपधर्मतय्गु नं खः, थ्वहे थन भिन्नता खः।

४६३. आरम्भणय् चित्त समानकथं तइ, बांलाक तइ, थ्व चित्तयात बांलाक तयेगुमात्र जकहे समाधि खः। उगु फइले मजुइगु लक्षण वा विक्षिप्त मजुइगु लक्षण खः, सहजातयात पिण्ड याइगु रस खः, म्वःलुइगु चुंयात लखेंथें, उपशम प्रत्युपस्थान खः, विशेषकथं सुख पदस्थान खः, फय् मवःगु थासय् मतया मिं स्थिर जुइगुथें चित्तलिसे स्थिति जुइ धका खंकेसिइकेमाः।

४६४. थुगुलिं विश्वास याइ वा स्वयं श्रद्धा तइ, थ्वया विश्वास मात्र यायेगु धयागु श्रद्धा खः। उगु विश्वास यायेगु लक्षण वा आरम्भणया दुने दुहाँ वनेगु लक्षण खः, लःयात सफा याइगु मणिथें लय्तायेका बिइगु (सफा याइगु) रस खः, खुसिबालं तरेयाना बिइगुथें न्हाब्वाकाबिइगु रस खः। कलुषित मजुइगु प्रत्युपस्थान खः वा अधिमुक्ति (निर्णय) प्रत्युपस्थान खः, श्रद्धा तये बहःगु वस्तु पदस्थान खः, सद्धर्म श्रवणादि स्रोतापत्ति अङ्ग^{४०१} पदस्थान खः वा ल्हा, धन व पुसाथें खंकेसिइकेमाः।

४६५. उगुलिं लुमंका बिइ वा स्वयं स्मरण याइ, थ्व स्मरण यायेगु मात्र जक धयागु स्मृति खः। उगु बारम्बार लुमंका बिइगु लक्षण खः, लोमंका मबिइगु रस खः, आरक्षा यानातइगु प्रत्युपस्थान खः वा विषयया अभिमुखिभाव प्रत्युपस्थान खः, स्थिरगु संज्ञा पदस्थान खः वा कायादि स्मृतिप्रस्थान पदस्थान खः। आरम्भणय् क्वातुक प्रतिस्थितगु कारणं एशिका (इन्द्रकील) थें व चक्षुद्वारादि रक्षा यायेगुलिं द्वारापालथें खंकेसिइकेमाः।

४६६. कायदुश्चरित्रादिपाखें मछालि धयागु ह्री खः। थ्व लज्या चाइगुया अभिप्राय खः। उगुलिंहे थारा न्हुइगु कारणं अत्रपा खः। थ्व पापपाखें उद्वेग जुइगु अभिप्राय खः। अन पापपाखें घृणा जुइगु लक्षण ह्री खः।

थारा न्हुइगु लक्षण अत्रपा खः। लज्याया आकारं पापत मयाइगु रस ह्री खः। थारा न्हुइगु आकारं अत्रपा खः। थुपिं धयावयागु प्रकारहे व पापपाखें संकोच जुइगु प्रत्युपस्थान खः, थःगु गौरव व कतःपिनिगु गौरव तइगु पदस्थान खः।

थःत गौरव तयाः मछागुलिं पापयात त्याग याइ छेंया भौमचां थें। कतःपिन्त गौरव तयाः त्राशं पापयात त्याग याइ वेश्यां थें। थुपिं निगू धर्मत लोकपाल धर्म खः^{४०२} धकाः खंकेसिइकेमाः।

४६७. उगु कारण लोभ याइमखु वा स्वयं लोभ याइमखु, उगु लोभ मयायेगु मात्र जकहे धयागु अलोभ खः। अद्वेष, अमोहय् नं थ्वहे विधि खः। इपिं मध्यय् अलोभ आरम्भणय् चित्त प्येमपुनीगु लक्षण खः वा अलग जुइगु भाव लक्षण खः, पलेस्वां हल्य् लः फुति थें। परिग्रहण मयाम् मुक्तम्ह भिक्षुथें, तासे मजुइगु भाव प्रत्युपस्थान खः, फोहरगुलिइ कुतुवंम्ह मनूथें। गुलि नं बांलाक सिइकिगु लक्षण खः, इपिं फुक्क छगू याना विज्ञानस्कन्धयात सिइकेमाः धका आज्ञा जुयाबिज्यात। छु बांलाक सिइकिगु लक्षण विज्ञान खः? थथे धयाबिज्यात “बांलाक सिइकिइ, बांलाक सिइकिइ, आवुसो, उकिं विज्ञान धका धाइ” धकाः।

विज्ञान, चित्त व मन धका अर्थकथं छगू खः। थ्व थुगु बांलाक सिइकिगु लक्षणया स्वभावकथं छथी जक जूसां जातिकथं स्वथी दु – कुशल, अकुशल व अव्याकृत।

अन कुशल भूभिभेदकथं प्यथी दु – कामावचर, रूपावचर, अरूपावचर व लोकोत्तर। अन कामावचर सौमनस्य, उपेक्षा, ज्ञान व संस्कारया भेदकथं च्याथी दु। गथेकि – सौमनस्यसहगत ज्ञानसम्प्रयुक्त असंस्कार व ससंस्कार, अथेहे ज्ञानविप्रयुक्त। उपेक्षासहगत ज्ञानसम्प्रयुक्त असंस्कार व ससंस्कार, अथेहे ज्ञानविप्रयुक्त।

गुबलय् दान वस्तु, प्रतिग्राहक आदि प्राप्त जुइवं वा मेगु सौमनस्यया हेतु कारणं हर्षोफुल्ल जुया “बिइगुया फल दु” धका आदि विधिनियमद्वार प्रवृत्त जूगु सम्यक्दृष्टि न्हाःने तया लुकुमब्यूसे कतःपिसं प्रेरणा मबिइकंहे दान आदि पुण्यत याइ, उबले वया सौमनस्यसहगत ज्ञानसम्प्रयुक्त असंस्कार चित्त जुइ। गुबले च्वय् धयावयागुकथं हर्षोफुल्ल जुया सम्यक्दृष्टि न्हाःने तया मुक्त मज्जुगु त्यागादि लुकुबिना वा कतःपिसं प्रेरणा बिइकाहे जक दान याइ, उबले वया उगु चित्त ससंस्कार जुइ। थुगु अर्थय् संस्कार धयागु थ्व थःगु वा मेपिंगुकथं प्रवृत्त जुइगु पूर्वयोगया अभिप्राय खः। गुबले थःथितिपिनिगु प्रतिपत्ति खनाः परिचित जुपिं मस्तयेसं भिक्षु खनाः लय्ताया याकनं छुं छगू ल्हातय् च्वंगु बिइ वा वन्दना याइ, उबले स्वंगूगु चित्त उत्पन्न जुइ। गुबले “ब्यु, वन्दना या” धका थःथितिपिसं उत्साहित याना थथे आचरण याइ, उबले प्यंगूगु चित्त उत्पन्न जुइ। गुबले दान वस्तु, प्रतिग्राहक आदि प्राप्त मजुइवं अथवा मेगु सौमनस्य हेतुया अभावया कारणं प्यंगू

^{४०१} (दी० नि० ३.३११; सं० नि० ५.१००१)

^{४०२} (अ० नि० २.९)

विकल्प्यु नं सौमनस्य रहित जुइ, उबले ल्यंदुगु प्यंगू उपेक्षासहगत उत्पन्न जुइ। थथे सौमनस्य, उपेक्षा, ज्ञान व संस्कारया भेदकथं च्याथी कामावचर कुशल चित्तयात सिइकेमाः।

रूपावचर जक ध्यानाङ्ग योगया भेदकथं न्याथी दु। गथेकि, वितर्क, विचार, प्रीति, सुख व समाधिं युक्तुगु प्रथम, वितर्क अतिक्रमणगु द्वितीय, अनंलि विचार अतिक्रमणगु तृतीय, अनंलि प्रीतिं अलगुगु चतुर्थ, सुख अस्तंगतगु उपेक्षा समाधियुक्तगु पञ्चम खः।

अरूपावचर प्यंगू आरूप्यतयुगु योगकथं प्यथी दु। ध्यावयागुकथं आकाशान्त्यायतन ध्यानं सम्प्रयुक्तगु प्रथम, विज्ञानान्त्यायतन आदिं द्वितीय, तृतीय व चतुर्थ खः।

लोकोत्तर प्यंगू मार्गया सम्प्रयोगकथं प्यथी दु धका थथे न्हापां कुशल चित्त (विज्ञान) हे नीछगू प्रकारया जुइ।

अकुशल जक भूमिकथं छथी दु, कामावचरहे खः, मूलकथं स्वथी दु – लोभमूल, दोषमूल व मोहमूल।

अन लोभमूल चित्त सौमनस्य, उपेक्षा, दृष्टिगत व संस्कारया भेदकथं च्याथी। गथेकि, सौमनस्यसहगत दृष्टिगतसम्प्रयुक्त असंस्कार व ससंस्कार, अथेहे दृष्टिगतविप्रयुक्त। उपेक्षासहगत दृष्टिगतसम्प्रयुक्त असंस्कार व ससंस्कार, अथेहे दृष्टिगतविप्रयुक्त।

गुबलय् “कामगुणय् दोष मदु” धकाः

आदि नियमविधिकथं मिथ्यादृष्टियात न्हाःने तया हर्षोफुल्ल जुया कामय् सेवन याइ, दृष्टमङ्गलादियात सारकथं मानेयाइ क्रुर (तिब्रगु) स्वभावहे अनुत्साहितगु चित्तं, उबले न्हापांगु अकुशल चित्त उत्पन्न जुइ। गुबले मन्दगु उत्साहितगु चित्तं, उबले निगूगु, गुबले मिथ्यादृष्टियात न्हाःने मतसे केवल हर्षोफुल्ल जुया (प्रसन्न जुया) मैथुन सेवन याइ, कतःपिनिगु सम्पत्तियात लालच (लोभ) याइ, कतःपिनिगु सामान कया यंकिइ क्रुर (तिब्रगु) स्वभावहे अनुत्साहितगु चित्तं, उबले स्वंगूगु। गुबले मन्दगु उत्साहितगु चित्तं, उबले प्यंगूगु चित्त खः।

गुबलय् कामगुणत प्राप्त मज्जु कारणं अथवा मेपिनिगु सौमनस्य हेतुया अभावं प्यंगू विकल्प्यु नं सौमनस्य रहित जुइ, उबले ल्यंदुगु प्यंगू उपेक्षासहगत उत्पन्न जुइ धका थथे सौमनस्य, उपेक्षा, दृष्टिगत व संस्कारया भेदकथं च्याथी लोभमूल सिइकेमाः।

दोषमूल जक दौर्मनस्य सहगत प्रतिघसम्प्रयुक्त असंस्कार व ससंस्कार याना निथीहे जुइ, उगु प्राणी हिंसादिइ त्रि व मन्दया प्रवृत्तिया इलय् प्रवृत्ति जुइगुयात सिइकेमाः।

मोहमूल उपेक्षासहगत विचिकित्सा सम्प्रयुक्त व औद्धत्य सम्प्रयुक्त याना निथी दु। उगु निर्णय विक्षिप्त जुइगु इलय् प्रवृत्ति जुइगुयात सिइकेमाः धका थथे अकुशल विज्ञान (चित्त) भिंनिथी जुइ।

अव्याकृत जातिभेदकथं निथी दु – विपाक व क्रिया। अन विपाक भूमिकथं प्यथी दु – कामावचर, रूपावचर, अरूपावचर व लोकोत्तर। अन कामावचर निथी दु – कुशल विपाक व अकुशल विपाक। कुशल विपाक नं निथी दु – अहेतुक व सहेतुक।

अन अलोभादि विपाकया हेतु रहितगु अहेतुक खः, उगु चक्षुर्विज्ञान, श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा व कायविज्ञान, स्वीकार याइगु ज्या मनोधातु, सन्तीरण याइगु ज्या निगू मनोविज्ञानधातुत नं याना च्याथी दु।

अन चक्षुर्निश्चित रूपयात सिइकेगु लक्षण चक्षुर्विज्ञान खः, रूप मात्रयात जक आरम्भण यायेगु रस खः, रूपपाखे अभिमुख जुइगु भाव प्रत्युपस्थान खः, रूपारम्भणं क्रिया मनोधातु तापाइगु पदस्थान खः। श्रोत्र आदि निश्चित शब्दादियात सिइकेगु लक्षणत श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा व कायविज्ञान खः, शब्दादिया आरम्भण रस खः, शब्दादिया अभिमुख जुइगु भाव प्रत्युपस्थान खः, शब्दादि आरम्भण शब्दारम्भण आदिं क्रियामनोधातु तापाइगु पदस्थान खः।

चक्षुर्विज्ञानादिया अनन्तरय् रूपादियात सिइकेगु लक्षण मनोधातु खः, रूपादियात स्वीकार याइगु रस खः, अथेहे जुइगु भाव प्रत्युपस्थान खः, चक्षुर्विज्ञानादिं तापाइगु पदस्थान खः।

अहेतुक विपाकया खुगू आरम्भणयात सिइकिगु लक्षण निथी नं सन्तीरण याइगु ज्या मनोविज्ञानधातु, सन्तीरण याइगु रस खः, उगुकथं सिइकीगु भाव प्रत्युपस्थान खः, अथेहे जुइगु भाव प्रत्युपस्थान खः, हृदयवस्तु पदस्थान खः। सौमनस्य व उपेक्षाया योगकथं जक द्विपञ्च स्थानया भेदकथं व उगुया भेद खः। थुमिके छगू अत्यन्त इष्ट आरम्भणय् प्रवर्तित जुइगु स्वभावकथं सौमनस्य सम्प्रयुक्त जुयाः सन्तीरण तदारम्भणकथं पञ्चद्वारय् व जवनया अवसानय् प्रवर्तित जुइगुलिं निगू स्थान जुइ। छगू इष्ट मध्यस्थ आरम्भणय् प्रवर्तित जुइगु स्वभावकथं उपेक्षासम्प्रयुक्त जुयाः सन्तीरण, तदारम्भण, प्रतिसन्धि, भवङ्ग व च्युतिकथं प्रवर्तित जुइगुलिं न्यागू स्थान जुइ।

च्याथी नं थुपिं अहेतुक विपाक विज्ञान नियत व अनियत आरम्भण जूग कारणं निथी दु। उपेक्षा, सुख व सौमनस्यया भेदकथं स्वथी दु। विज्ञान पञ्चक थन नियत आरम्भण क्रमानुसार रूपादिहे प्रवर्तित जुइगुलिं, ल्यंदुगु अनियत आरम्भण जुइ। अन मनोधातु न्यागूलिइ नं रूपादि उत्पन्न जुइ, मनोविज्ञानधातु द्वय जक खुगूलिइ (उत्पन्न जुइ)। कायविज्ञान थन सुख युक्तगु खः, निगू स्थान मनोविज्ञानधातु सौमनस्य युक्तगु खः, ल्यंदुगु उपेक्षा युक्तगु खः। थथे न्हापां कुशल, विपाक व अहेतुक दुगु च्याथी सिइकेमाः।

अलोभादि विपाकहेतु सम्प्रयुक्तगु जक सहेतुक खः, उगु कामावचर कुशल चित्तथें सौमनस्यादि भेदकथं च्याथी दु। गथे कुशल दानादिकथं खुगू आरम्भणय् उत्पन्न जुइ, थ्व अथे जुइमखु। थुगु प्रतिसन्धि, भवङ्ग, च्युति व तदारम्भणकथं परित्रधर्म युक्तगुलिइहे खुगू आरम्भणय् उत्पन्न जुइ। संस्कार व असंस्कारया भाव थन आगमनादिकथं सिइकेमाः। सम्प्रयुक्तगु धर्मतय्गु विशेषता मदुसां नं न्हाय्कं आदिया दाने खाःया निमित्तथें निरुत्साहगु विपाक खः, खाःथें उत्साह सहितगु कुशल खः धका सिइकेमाः।

फुकंहे अकुशल विपाक अहेतुकहे खः, उगु चक्षुर्विज्ञान, श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा व कायविज्ञान, स्वीकार याइगु ज्या मनोधातु, सन्तीरण याइगु ज्या न्यागू स्थान मनोविज्ञानधातु धका न्हय्थी दु। उगु लक्षणादिकथं कुशल अहेतुक विपाकय् धयातःगु अनुसारहे सिइकेमाः।

फुकंहे कुशल विपाकत इष्ट-इष्ट व मध्यस्थ आरम्भण दुगु खः, थुपिं अनिष्ट अनिष्ट व मध्यस्थ आरम्भण दुगु खः। इपिं व उपेक्षा, सुख व सौमनस्यया भेदकथं स्वथी दु, थुपिं दुःख व उपेक्षाकथं निथी दु। थन कायविज्ञान दुःख सहगतहे जुइ, ल्यंदुगु उपेक्षासहगत। उगु इमिके उपेक्षा हीन जूगुलिं दुःखथें तसकं तीक्ष्ण जुइमखु, मेमेगुलिइ उपेक्षा प्रणीत जुइ, सुखथें तसकं तीक्ष्ण जुइमखु। थथे थुमिगु न्हय्गू अकुशल विपाक व न्हावया भिंखुगू कुशल विपाककथं कामावचर विपाक विज्ञान नीस्वंगू प्रकारया दु।

रूपावचर जक कुशलथें न्याथी दु। कुशल जक समापत्तिकथं जवन वीथिइ प्रवर्तित जुइ। थ्व उत्पत्तिइ प्रतिसन्धि, भवङ्ग व च्युतिकथं जुइ। गथे रूपावचर खः, थथे अरूपावचर नं कुशलथें प्यथी दु। वया प्रवृत्तिभेद नं रूपावचरय् धयावयागु विधिकथंहे खः। लोकोत्तर विपाक प्यंगू मार्ग युक्तगु चित्त फलया कारणं प्यथी दु, उगु मार्गवीथिकथं व समापत्तिकथं निथी जुयाच्वन।

थथे फुककं प्यंगू भूमिइ स्वीखुगू प्रकारया विपाक विज्ञान जुइ।

क्रिया जक भूभिभेदकथं स्वथी दु - कामावचर, रूपावचर व अरूपावचर। अन कामावचर निथी दु - अहेतुक व सहेतुक। अन अलोभादि क्रियाहेतुं रहितगु अहेतुक खः, अहेतुक, उगु मनोधातु व मनोविज्ञानधातुया भेदकथं निथी दु।

अन चक्षुर्विज्ञानादिया न्हाव वनीगु रूपादियात सिइकीगु लक्षण मनोधातु खः, आवर्जन याइगु रस खः, रूपादिया अभिमुख भाव प्रत्युपस्थान खः, भवङ्ग त्वाःदलिइगु पदस्थान खः, इपिं उपेक्षा युक्तहे जुइ।

मनोविज्ञानधातु जक निथी दु - साधारण व असाधारण। अन साधारणगु उपेक्षासहगत अहेतुक क्रियां खुगू आरम्भणयात सिइकीगु लक्षण खः, कृत्यकथं पञ्चद्वारय् व मनोद्वारय् व्यवस्थापन व आवर्जन याइगु रस खः, अथेहे जुइगु भाव प्रत्युपस्थान खः, अहेतुक विपाक मनोविज्ञानधातु भवङ्गमध्यय् छुं छगू मदइगु पदस्थान खः।

असाधारणगु सौमनस्यसहगत अहेतुक क्रिया खुगू आरम्भण सिइकीगु लक्षण खः, कृत्यकथं अर्हतपिन्त प्रणीत मज्जुगु वस्तुइ मुसुक न्हिइका विइगु रस खः, अथेहे जुइगु भाव प्रत्युपस्थान खः, सर्वाशतः हृदयवस्तु पदस्थान खः। थथे कामावचर क्रिया अहेतुक स्वथी दु।

सहेतुक जक सौमनस्य आदि भेदकथं कुशलथें च्याथी दु। केवल कुशल शैक्ष व पृथग्जनपिनि उत्पन्न जुइ, थ्व अर्हतयाहे जक खः धका थ्व थन विशेषता खः। थथे न्हापां कामावचर भिंछथी प्रकारया दु।

रूपावचर व अरूपावचर जक कुशलथें न्याथी व प्यथी दु। अर्हतया उत्पत्तिकथंहे वया कुशलकथं विशेषता सिइकेमाः। थथे फुककं स्वंगू भूमिइ नीगू प्रकारया क्रिया विज्ञान जुइ।

थथे नीछगू कुशल, भिंनिगू अकुशल, स्वीखुगू विपाक, नीगू क्रिया याना फुकं चयेगुगू विज्ञान जुइ। गुगु प्रतिसन्धि, भवङ्ग, आवर्जन, दर्शन, श्रवन, नतुनेगु, सवाः कायेगु, स्पर्श यायेगु, स्वीकार यायेगु, सन्तीरण, व्यवस्थापन, जवन, तदारम्भण व च्युतिकथं भिंप्यंगू आकारं उत्पन्न जुइ।

गथे? गुवले च्यागू कामावचर कुशलया आनुभावं देव व मनुष्य लोकय् सत्त्वपिं जन्म (उत्पन्न) जुइ, उबले इपिं मृत्युया इलय् उपस्थित जूग कर्म, कर्मनिमित्त, गति व गतिनिमित्त मध्यय् छुं छगू आरम्भण यानाः च्यागू सहेतुक

कामावचर विपाक चित्त उत्पन्न जुइ, मनूत नपुंसक भावय् थंका दुर्बलगु द्विहेतुक कुशल विपाक उपेक्षासहगत अहेतुक विपाक मनोविज्ञानधातु नं खः धयागु प्रतिसन्धिकथं गुंगू विपाक चित्त उत्पन्न जुइ। गुबले रूपावचर व अरूपावचर कुशलया आनुभावं रूप व अरूप भवतय्के उत्पन्न जुइ, उबले इपिं मृत्यया इलय् उपस्थितगु कर्मनिमित्तहे जक आरम्भण यानाः गुंगू रूपावचर व अरूपावचर विपाकत प्रतिसन्धिकथं उत्पन्न जुइ।

गुबलय् अकुशलया आनुभावं अपायय् उत्पन्न जुइ, उबले इपिं मृत्यया इलय् उपस्थितगु कर्म, कर्मनिमित्त, गति व गतिनिमित्त मध्यय् छुं छगू आरम्भण यानाः छगू अकुशल विपाक-अहेतुक-मनोविज्ञानधातु प्रतिसन्धिकथं प्रवृत्त जुइ थथे न्हापां थन भिंगुंगू विपाक विज्ञानतय्गु प्रतिसन्धिकथं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

प्रतिसन्धि विज्ञानय् जक निरोध जुइबले उगुं थुगुं प्रतिसन्धि विज्ञानलिसे स्वानाच्चंगु उगु उगुहे कर्मया विपाक जुयाच्चंगु उगुहे आरम्भणय् उजागु हे भवङ्गविज्ञान धयागु उत्पन्न जुइ, हाकनं उजागुहे खः। उजागु धका थथे मदुसा चित्तया प्रवाह (सन्तान) दिइवं मेगु चित्तया उत्पत्तिइ खुसिया बाथें म्हगसे मम्हं क द्यनेगु इलय् अपरिमाण संख्याकथं प्रवर्तितहे जुइ धका थथे इपिं विज्ञानतय्गुहे भवङ्गकथं नं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

थथे प्रवर्तितगु भवङ्गया सन्तानय् गुबले सत्त्वपिनिगु इन्द्रियत आरम्भण ग्रहण यायेगु योग्य जुइ, उबले मिखाया न्हाःने वःगु रूपय् रूपया कारणं चक्षुप्रसादयात संघर्ष जुइ, अनंलि संघर्षनया प्रभावं भवङ्ग चलन जुइ, अले भवङ्ग निरोध जुइवं उगुहे रूपयात आरम्भण यानाः भवङ्गयात त्वाःथला थें आवर्जन कृत्य सिद्ध याना क्रियामनोधातु उत्पन्न जुइ। श्रोत्रद्वारादिइ नं थ्वहे विधि खः। मनोद्वार खुगू प्रकारया नं आरम्भणय् न्हाःने वःगु भवङ्ग चलनया अनन्तरय् भवङ्गयात त्वाःथलाथें आवर्जन कृत्य सिद्ध याना उपेक्षासहगत अहेतुक क्रिया मनोविज्ञानधातु उत्पन्न जुइ धका थथे निगू क्रिया विज्ञानया आवर्जनकथं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

आवर्जनया अनन्तर जक चक्षुद्वारय् न्हापां स्वयेगु ज्या सिद्ध याना चक्षुप्रसाद वस्तु दुगु चक्षुर्विज्ञान, श्रोत्रद्वारादिइ श्रवणादि कृत्य सिद्ध याइगु श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा व कायविज्ञान उत्पन्न जुइ। इपिं इष्ट-इष्ट व मध्यस्थगु विषयय् कुशल विपाकत, अनिष्ट-अनिष्ट व मध्यस्थगु विषयय् अकुशल विपाकत धका थथे भिंगू विपाक विज्ञानतय्गु दर्शन, श्रवन, नतुनेगु, सवाः कायेगु व स्पर्श यायेगुकथं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

“चक्षुर्विज्ञानधातुया उत्पन्न जुयाः निरुद्धया समानान्तर उत्पन्न जुइ चित्त मन व मानस, उगुलिं उत्पन्न जुइगु मनोधातु खः” धका आदि वचनकथं चक्षुर्विज्ञानादिया अनन्तरय् इमिगुहे विषययात स्वीकार याना कुशल विपाकया अनन्तरय् कुशल विपाकत, अकुशल विपाकया अनन्तरय् अकुशल विपाक मनोधातु उत्पन्न जुइ। थथे निगू विपाक विज्ञानतय्गु स्वीकार यायेगुकथं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

“मनोधातुया नं उत्पन्न जुयाः निरुद्धया समानान्तर उत्पन्न जुइ चित्त मन व मानस उगुलिं उत्पन्न जूगु मनोविज्ञानधातु खः” धकाः वचनकथं मनोधातुइ स्वीकार यायेवंहे विषययात सन्तीरण याना अकुशल विपाक मनोधातुया अनन्तरय् अकुशल विपाक, कुशल विपाकया अनन्तरय् इष्ट आरम्भणय् सौमनस्य सहगत, इष्ट व मध्यस्थगुलिइ उपेक्षासहगत अहेतुक विपाक मनोविज्ञान धातु उत्पन्न जुइ धका थथे स्वंगू विपाक विज्ञानतय्गु सन्तीरणकथं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

सन्तीरणया अनन्तर जक उगुहे विषययात व्यवस्थापन याना उपेक्षासहगत क्रिया-अहेतुक-मनोविज्ञानधातु उत्पन्न जुइ धका थथे छगूहे क्रिया विज्ञानया व्यवस्थापनकथं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

व्यवस्थापनया अनन्तर जक यदि रूपादि आरम्भण महानगु (महन्त, महत्) जुइ, अले गथे व्यवस्थापितगु विषयय् च्यागू कामावचर कुशल, भिंगुंगू अकुशल वा ल्यंदुगु गुंगू कामावचर क्रियात मध्यय् छुं छगूकथं न्हयगू जवनचित्तत ब्वाइ (उत्पन्न जुइ), थ्व न्हापां पञ्चद्वारय् नियम खः।

मनोद्वारय् जक मनोद्वारावर्जनया अनन्तरय् उर्पिहे जुइ। गोत्रभूं च्वय् रूपावचरं न्यागू कुशलत व न्यागू क्रिया, अरूपावचरं प्यंगू कुशल व प्यंगू क्रिया, लोकोत्तरं प्यंगू मार्ग चित्तत व प्यंगू फल चित्त याना थुमिके गुगु गुगु प्रत्यय प्राप्त जुइ, उगु उगु जवनचित्त ब्वाइ धका थथे न्येन्यागू कुशल, अकुशल, क्रिया व विपाक विज्ञानतय्गु जवनकथं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

जवनया अन्तय् जक यदि पञ्चद्वारय् आरम्भण अतिमहानगु जुइ, मनोद्वारय् प्रकटगु आरम्भण जुइ, अले कामावचर सत्त्वपिनि कामावचर जवनया अन्तय् इष्टगु आरम्भणादि व न्हावया कर्म, जवनचित्त आदिकथं गुगु गुगु प्रत्यय प्राप्त जुइ, उगु उगु कथं च्यागू सहेतुक कामावचर विपाकतय्के स्वंगू विपाक अहेतुक मनोविज्ञानधातु मध्यय् छुं छगू प्रतिस्रोतय्

न्यानाच्चंगु दुंगाया लिसे वनाच्चंगु छुं अन्तरगु लःथे भवङ्गया आरम्भणं मेगु आरम्भणय् जवनलिसे स्वाना ब्वायि वनाच्चंगु छक्क निक्कः वा छक्कः विपाक विज्ञान उत्पन्न जुइ। थ्व थुगु जवनया अवसानय् भवङ्गया आरम्भणय् प्रवर्तित जुइ योग्यगुथें जुया उगु जवनया आरम्भणयात आरम्भण यानाः प्रवर्तित जुइगु कारणं तदारम्भण धका धाइ। थथे भिंछगू विपाक विज्ञानतय्गु तदारम्भणकथं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

तदारम्भणया अवसानय् जक हानं भवङ्गहे उत्पन्न जुइ, भवङ्ग त्वाःदलेवं हानं आवर्जनादि जुइ धका थथे चित्तया प्रवाहय् प्राप्त जूगु प्रत्यय भवङ्गया अनन्तरय् आवर्जन, आवर्जनया अनन्तरय् दर्शनादि याना चित्तया नियमकथंहे उबले तक्क हानंहानं उत्पन्न जुइ, गुबले तक्क छगू भवय् भवङ्गया परिक्षय (नाश) जुइ। छगूहे भवय् गुगु दकले लिपाया भवङ्ग चित्त खः, उगु अनं च्युत जुइगु कारणं च्युति धकाः धाइ। उकिं उगु नं भिंछगू प्रकारयाहे जुइ। थथे भिंछगू विपाक विज्ञानतय्गु च्युतिकथं प्रवृत्तियात सिइकेमाः।

च्युतिकथं जक हानं प्रतिसन्धि, प्रतिसन्धिं हानं भवङ्ग धका थथे भव, गति, स्थिति व निवासय् चाचाःहिला जुइपिं सत्त्वपिनिगु चित्तया प्रवाह दिपाःमदिक (अटूट) प्रवर्तितहे जुइ। गुम्ह थन अर्हतत्त्व प्राप्त याइ, वया च्युति चित्त निरोध जुइवं निरुद्धहे जुइ।

थ्व विज्ञानस्कन्धय् विस्तृत खँ जुल।

(वेदनास्कन्धया खँ)

आः गुगु धयाबिज्यागु खः “गुलि नं अनुभव याइगु लक्षण खः, इपिं फुक्क छगू याना वेदनास्कन्ध सिइकेमाः” धका, थन नं अनुभव याइगु लक्षण धयागु वेदनाहे खः। थथे धयाबिज्यात – आवुसो, “अनुभव याइ, अनुभव याइ, उकिं वेदना धका धाइ” धकाः. उगु अनुभव याइगु लक्षणकथं, स्वभावकथं छगू प्रकारया (छथी) जूसांनं जातिकथं स्वथी जुइ – कुशल, अकुशल व अव्याकृत नं याना।

अन कामावचर सौमनस्य, उपेक्षा, ज्ञान व संस्कारया भेदकथं च्याथी धका आदि नियमविधिकथं धायेवं कुशल विज्ञानं सम्प्रयुक्तगु कुशल खः, अकुशलं सम्प्रयुक्तगु अकुशल खः, अव्याकृतं सम्प्रयुक्तगु अव्याकृत खः धका सिइकेमाः। उगु स्वभावया भेदकथं न्याथी दु – सुख, दुःख, सौमनस्य, दौर्मनस्य व उपेक्षा।

अन कुशल विपाकगु कायविज्ञानं सम्प्रयुक्तगु सुख खः। अकुशल विपाकं दुःख खः। कामावचरं प्यंगू कुशलं, प्यंगू सहेतुक विपाकं, छगू अहेतुक विपाकं, प्यंगू सहेतुक क्रियां, छगू अहेतुक क्रियां, प्यंगू अकुशलं, रूपावचरं पञ्चमध्यान विज्ञानयात त्वताः प्यंगू कुशलं, प्यंगू विपाकं, प्यंगू क्रियां, लोकोत्तर जक गुगुलिं ध्यान मदुगु धयागु मदु, उकिं च्यागू लोकोत्तरत न्यागू ध्यानतय्गु कथं प्यीगू जुइ। इपिं मध्यय् च्यागू पञ्चम ध्यान दुगुयात त्वःता ल्यंदुगु नापं स्वीनिगू कुशल विपाकं धका थथे सौमनस्य स्वीनिगू विज्ञानं सम्प्रयुक्त खः। दौर्मनस्य निगू अकुशलं। उपेक्षा ल्यंदुगु न्येन्यागू विज्ञानं सम्प्रयुक्तगु खः।

अन इष्ट स्पर्शयात अनुभव याइगु लक्षण सुख खः, थः नापं मिलेजूगु धर्मयात वृद्धि याइगु ज्या (रस) खः, कायिक आस्वाद प्रत्युपस्थान खः, कायेन्द्रिय पदस्थान खः।

अनिष्ट स्पर्शयात अनुभव याइगु लक्षण दुःख खः, थः नापं मिलेजूगु धर्मयात ग्लानि याइगु रस खः, कायिक आबाध प्रत्युपस्थान खः कायेन्द्रिय पदस्थान खः।

इष्ट आरम्भणयात अनुभव याइगु लक्षण सौमनस्य खः, गथे उजागुहे इष्टाकारयात उपभोग याइगु रस खः, चैतसिकयात आस्वाद याइगु प्रत्युपस्थान खः, प्रश्रब्धि पदस्थान खः।

अनिष्ट आरम्भणयात अनुभव याइगु लक्षण दौर्मनस्य खः, गथे उजागुहे अनिष्टाकारयात उपभोग याइगु रस खः, चैतसिक आबाध प्रत्युपस्थान खः, पूर्णरूपं हृदयवस्तु पदस्थान खः।

मध्यस्थयात अनुभव याइगु लक्षण उपेक्षा खः, गुगु नापं मिलेजूगु धर्मयात न अति वृद्धि याइगु व ग्लानि याइगु रस खः, शान्तभाव प्रत्युपस्थान खः, प्रीति रहितगु चित्त पदस्थान खः।

थ्व वेदनास्कन्धय् विस्तृत खँ जुल।

(संज्ञास्कन्धया खं)

आः गुगु धयाविज्यागु खः “गुलि नं बांलाक म्हसिइकातइगु लक्षण, इपिं फुक्क छगू याना संज्ञास्कन्ध सिइकेमाः” धका, थन नं बांलाक म्हसिइकातइगु लक्षण धयागु संज्ञाहे खः। थथे धयाविज्यात - आवुसो, “म्हसिइकातइ, म्हसिइकातइ, उकिं संज्ञा धका धाइ” धकाः. उगु उजाःगु म्हसिइकातइगु लक्षणकथं व स्वभावकथं छगू प्रकारया (छथी) जूसांनं जातिकथं स्वथी दु - कुशल, अकुशल व अव्याकृत।

अन कुशल विज्ञान सम्प्रयुक्तगु कुशल खः, अकुशल सम्प्रयुक्तगु अकुशल खः, अव्याकृत सम्प्रयुक्तगु अव्याकृत खः। उगु विज्ञान मदु, गुगु संज्ञाया विप्रयुक्तगु खः, उकिं गुलि विज्ञानया भेद दु, उलिहे संज्ञाया नं भेद दु।

उगु थुजागु थथे विज्ञानं समभेदगु नं लक्षणादिकथं फुक्कंहे म्हसिइकातइगु लक्षण खः, उगुयातहे धयागु हानं सिकःमि आदितयूंसं सिं आदितयूके चिं तइगुथें म्हसिइकातइगु प्रत्यय निमित्त याइगु रस खः, गथे निमित्त (चिं) ग्रहण यायेगुकथं किसियात खिपें कापिंथें अभिनिवेश यायेगु प्रत्युपस्थान खः, गथे घाँसं दयेकातःपिं मनूतयूके मृगया मस्तयूत मनूत धयागु संज्ञा उत्पन्न जुइगुथें उपस्थित जूगु विषय पदस्थान खः।

थ्व संज्ञास्कन्धय् विस्तृत खं जुल।

(संस्कारस्कन्धया खं)

गुगु धयाविज्यागु खः “गुलि नं दयेकिगु लक्षण, इपिं फुक्क छगू याना संस्कारस्कन्ध सिइकेमाः” धका, थन दयेकिगु लक्षण धयागु राशि याइगु लक्षण खः। उगु छु खः ले?, संस्कारहे खः। थथे धयाविज्यात - भिक्षुपिं, “संस्कृतयात अभिसंस्कार याइ, उकिं संस्कार धका धाइ” धकाः। इपिं अभिसंस्कार याइगु लक्षण खः, राशि याइगु रस खः, विष्फार प्रत्युपस्थान खः, ल्यंदुगु स्वंगू स्कन्ध पदस्थान खः।

थथे लक्षणादिकथं छगू प्रकारया (छथी) जूसांनं जातिकथं स्वथी दु - कुशल, अकुशल व अव्याकृत। इपिं मध्यय् तभकग कुशल विज्ञान सम्प्रयुक्तगु कुशल खः। अकुशल सम्प्रयुक्तगु अकुशल खः। अव्याकृत सम्प्रयुक्तगु अव्याकृत खः।

अन कामावचर प्रथम कुशल विज्ञान सम्प्रयुक्तगु न्हापां नियत, स्वरूपं वयाचंगु नीन्हयूगु खः, येवापनक प्यंगू, अनियत न्यागू याना स्वीखूगू दु। अन स्पर्श, चेतना, वितर्क, विचार, प्रीति, वीर्य, जीवित, समाधि, श्रद्धा, स्मृति, ह्री, अत्रपा, अलोभ, अद्वेष, अमोह, कायप्रश्रब्धि, चित्तप्रश्रब्धि, कायलघुता, चित्तलघुता, कायमृदुता, चित्तमृदुता, कायकर्मण्यता, चित्तकर्मण्यता, कायप्रागुण्यता, चित्तप्रागुण्यता, कायऋजुकता, चित्तऋजुकता याना थुपिं स्वरूपं वयाचंगु नीन्हयूगु खः। छन्द, अधिमोक्ष, मनसिकार, मध्यस्थता धका थुपिं येवापनक प्यंगू। करुणा, मुदिता, कायदुश्चरितं विरति, वचीदुश्चरितं विरति, मिथ्या आजीविकां विरति धका थुपिं अनियत न्यागू खः। थुपिं गुबले उत्पन्न जुइ व उबले उत्पन्न जूसांनं नापं उत्पन्न जुइमखु।

अन स्पर्श याइ धयागु स्पर्श खः। उगु थ्व स्पर्श याइगु लक्षण खः। संघर्षन याइगु रस खः, मुनिगु प्रत्युपस्थान खः, न्हाःने वंगु विषय पदस्थान खः। थ्व अरूप स्वभावगु जूसांनं आरम्भणय् स्पर्शनया आकारगुहे जुयाचन। छगू भागं प्येमपुंसांनं रूपथें मिखा व शब्दथें न्हायूपं, चित्त आरम्भणयात नं संघर्ष याइ, स्वंगू मुनाचंगुयात थःगु कारणकथं कनातःगु कारणं मुनिगु प्रत्युपस्थान खः। उगुलिं बांलाक उत्पन्न जुयावःगुलिं व इन्द्रियं परिष्कृतगु विषयय् विघ्न मदयेकहे उत्पन्न जुयाः न्हाःने वंगु विषय पदस्थान खः धकाः धाइ। वेदनाया अधिष्ठानभावं जक छ्यंगु मदुम्ह साथें खंकेसिइकेमाः।

मनय् तइगुलिं चेतना खः। प्रवर्तित याइगु अर्थ खः। उगु चेतनाया भाव लक्षण खः, राशि याइगु रस खः, विचाः याइगु प्रत्युपस्थान खः, थःगु व कतःया ज्या सिद्ध याइम्ह जेष्ठ महान् सिकःमि आदिपिंथें। अत्यन्त आवश्यक ज्याया अनुस्मरण यायेगु आदिइ थ्व थः नापं मिलेजूगु धर्मयात उत्साह याइगु भावं प्रवर्तित याना प्रकट जुइ।

वितर्क, विचार व प्रीतिइ गुगु कनेमागु दु, उपिं फुक्कयात पृथ्वीकसिण निर्देशय् प्रथमध्यानया वर्णनय् कने धुन। वीरया भाव वीर्य खः। उगु उत्साहित याइगु लक्षण खः, सहजातयात लिधंसा विइगु रस खः, दुबय् मजुइगु भाव प्रत्युपस्थान खः। “संवेग प्राप्तम्हं उचित कुतः याइ” धकाः वचनकथं संवेग पदस्थान खः, वीर्यारम्भ याइगु वस्तु पदस्थान वा बांलाक कुतः यायेगु फुक सम्पत्तिया मूल जुइ धयागु खंकेसिइकेमाः।

उगुलिं म्वाइ वा स्वयं म्वाइ, जीवन मात्रजकहे उगु खः धयागु जीवित खः। उगुया लक्षणादि रूपजीवितय् धयातःगु अनुसारहे सिइकेमाल। उगु रूपधर्मतय्गु जीवित खः, थ्व अरूपधर्मतय्गु नं खः, थ्वहे थन भिन्नता खः।

आरम्भणय् चित्त समानकथं तइ, बांलाक तइ, थ्व चित्तयात बांलाक तयेगुमात्र जकहे समाधि खः। उगु फइले मजुइगु लक्षण वा विक्षिप्त मजुइगु लक्षण खः, सहजातयात पिण्ड याइगु रस खः, म्वःलुइगु चुंयात लखंथें, उपशम प्रत्युपस्थान खः, विशेषकथं सुख पदस्थान खः, फय् मवःगु थासय् मतया मिं स्थिर जुइगुथें चित्तलिसे स्थिति जुइ धका खंकेसिइकेमाः।

थुगुलिं विश्वास याइ वा स्वयं श्रद्धा तइ, थ्वया विश्वास मात्र यायेगु धयागु श्रद्धा खः। उगु विश्वास यायेगु लक्षण वा आरम्भणया दुने दुहाँ वनेगु लक्षण खः, लःयात सफा याइगु मणिथें लय्तायेका बिइगु (सफा याइगु) रस खः, खुसिबालं तरेयाना बिइगुथें न्हाब्बाकाबिइगु रस खः। कलुषित मजुइगु प्रत्युपस्थान खः वा अधिमुक्ति (निर्णय) प्रत्युपस्थान खः, श्रद्धा तये बहःगु वस्तु पदस्थान खः, सद्धर्म श्रवणादि स्रोतापत्ति अङ्ग पदस्थान खः वा ल्हा, धन व पुसाथें खंकेसिइकेमाः।

उगुलिं लुमंका बिइ वा स्वयं स्मरण याइ, थ्व स्मरण यायेगु मात्र जक धयागु स्मृति खः। उगु बारम्बार लुमंका बिइगु लक्षण खः, लोमंका मबिइगु रस खः, आरक्षा यानातइगु प्रत्युपस्थान खः वा विषयया अभिमुखिभाव प्रत्युपस्थान खः, स्थिरगु संज्ञा पदस्थान खः वा कायादि स्मृतिप्रस्थान पदस्थान खः। आरम्भणय् क्वातुक प्रतिस्थितगु कारणं एशिका (इन्द्रकील) थें व चक्षुद्वारादि रक्षा यायेगुलिं द्वारपालथें खंकेसिइकेमाः।

कायदुश्चरित्रादिपाखें मछालि धयागु ह्री खः। थ्व लज्या चाइगुया अभिप्राय खः। उगुलिंहे थारा न्हुइगु कारणं अत्रपा खः। थ्व पापपाखें उदेगु जुइगु अभिप्राय खः। अन पापपाखें घृणा जुइगु लक्षण ह्री खः।

थारा न्हुइगु लक्षण अत्रपा खः। लज्याया आकारं पापत मयाइगु रस ह्री खः। थारा न्हुइगु आकारं अत्रपा खः। थुपिं धयावयागु प्रकारहे व पापपाखें संकोच जुइगु प्रत्युपस्थान खः, थःगु गौरव व कतःपिनिगु गौरव तइगु पदस्थान खः।

थःत गौरव तयाः मछागुलिं पापयात त्याग याइ छेंया भौमचां थें। कतःपिन्त गौरव तयाः त्राशं पापयात त्याग याइ वेश्यां थें। थुपिं निगू धर्मत लोकपाल धर्म खःखंकेसिइकेमाः।

उगु कारण लोभ याइमखु वा स्वयं लोभ याइमखु, उगु लोभ मयायेगु मात्र जकहे धयागु अलोभ खः। अद्वेष, अमोहय् नं थ्वहे विधि खः। इपिं मध्यय् अलोभ आरम्भणय् चित्त प्येमपुनीगु लक्षण खः वा अलग जुइगु भाव लक्षण खः, पलेस्वां हल्य् लः फुति थें। परिग्रहण मयाम्ह मुक्तम्ह भिक्षुथें, तासे मजुइगु भाव प्रत्युपस्थान खः, फोहरगुलिइ कुतुवंम्ह मनूथें।

४६८. अद्वेष हारां मजुइगु लक्षण खः वा विरोध मयाइगु लक्षण खः, अनुकूलम्ह मित्रथें, आघात मयाइगु रस खः वा परिडाह मयाइगु रस खः, श्रीखण्डथें, सौम्यभाव प्रत्युपस्थान खः, पूर्णचन्द्रथें।

४६९. अमोह यथास्वभावयात प्रतिवेध याइगु लक्षण खः वा कुतुं मवंगु प्रतिवेध लक्षण खः, दक्षम्ह धनुधारी कयेकूगु वाण प्रतिवेध जुइगुथें, विषययात प्रकाशित याइगु रस खः, मतथें। असम्मोह प्रत्युपस्थान खः, गुँइ दुहाँवंम्ह दक्षम्ह मागदेशक थें। थुपिं स्वंगूलिं फुक कुशलया मूल जुयाचंगु खः धका खंकेसिइकेमाः।

४७०. कायया शान्त जुइगु कायप्रश्रब्धि खः। चित्तया शान्त जुइगु चित्तप्रश्रब्धि खः। काय धयागु थन वेदनादि स्वंगू स्कन्धत खः। थुपिं निगूलिं छगू याना काय व चित्तया पीडायात शान्त याइगु लक्षण कायचित्त प्रश्रब्धि खः, काय व चित्तया पीडायात मदयेकीगु रस खः, काय व चित्तया चञ्चल मजुइगु व शान्त जुइगु भाव प्रत्युपस्थान खः, काय व चित्त पदस्थान खः। काय व चित्त शान्त मजुइगु औद्धत्यादि क्लेशया प्रतिपक्ष (विरोधी) जुइगु खः धका खंकेसिइकेमाः।

कायया हलुकापन कायलघुता खः। चित्तया हलुकापन चित्तलघुता खः। इपिं काय व चित्तया झ्यातुगु भाव उपशम जुइगु लक्षण खः, काय व चित्तया झ्यातुगु भाव मदयेकीगु रस खः, काय व चित्तया मन्द मजुइगु प्रत्युपस्थान खः, काय व चित्त पदस्थान खः। काय व चित्तयात झ्यातुकीगु स्थान, मृद्ध आदि क्लेशया विरोधी जुइगु खः धका खंकेसिइकेमाः।

कायया क्यातुगु भाव कायमृदुता खः। चित्तया क्यातुगु भाव चित्तमृदुता खः। इपिं काय व चित्तया थांथें छाइगुयात उपशम याइगु लक्षण खः, काय व चित्तया छाःगु भाव मदयेकीगु रस खः, प्रतिघात मयाइगु प्रत्युपस्थान खः काय व चित्त पदस्थान खः।

काय व चित्तयात छाकाः बिइगु दृष्टि, मान आदि क्लेशया विरोधी जुइगु खः धका खंकेसिइकेमाः।

कायया कर्मण्यभाव कायकर्मण्यता खः। चित्तया कर्मण्यभाव चित्तकर्मण्यता खः। इपिं काय व चित्तया अकर्मण्यभावयात उपशम याइगु रस खः, काय व चित्तया आरम्भण यायेगु समर्थ जुइगु प्रत्युपस्थान खः, काय व चित्त

पदस्थान खः। काय व चित्तया अकर्मण्यभाव याइगु ल्यंदुगु नीवरणतय्गु विरोधी जुइगु खः प्रसादनीय वस्तुइ प्रसाद दयेकाबिइगु खः, हितकरगु ज्याय् कुतः याके बिइगुलिइ दक्षता दुगु खः, लुँया विशुद्धिथें खः धका खंकेसिइकेमाः।

कायया प्रागुण्यभाव कायप्रागुण्यता खः। चित्तया प्रागुण्यभाव चित्तप्रागुण्यता खः। इपिं काय व चित्तया निरोगी भाव लक्षण खः, काय व चित्तया रोगी जुइगुयात मदयेकीगु रस खः, दोषं रहित जुइगु प्रत्युपस्थान खः, काय व चित्त पदस्थान खः। काय व चित्तयात रोगी याइगु अश्रद्धा आदिया विरोधी जुइगु खः धका खंकेसिइकेमाः।

कायया तप्यंगु भाव कायऋजुकता खः। चित्तया तप्यंगु भाव चित्तऋजुकता खः। इपिं काय व चित्तया बेमक्वइगु लक्षण खः, काय व चित्तया बेक्वइगु भाव मदयेकीगु रस खः, अजृम्भता प्रत्युपस्थान खः, काय व चित्त पदस्थान खः। काय व चित्तयात बेक्वयेकाबिइगु माया, शठता आदिया विरोधी जुइगु खः धका खंकेसिइकेमाः।

४७१. छन्द धयागु थ्व यायेगु धयागुया अभिप्राय खः। उकिं उगु यायेगु इच्छा छन्द खः, आरम्भणयात मालेगु रस खः, आरम्भणं प्राप्त जुइगु प्रत्युपस्थान खः, वया उगुहे पदस्थान खः। थ्व आरम्भण ग्रहण यायेबल्य् चित्तलिसे ल्हा चकंकेगुथें खंकेसिइकेमाः।

४७२. निश्चय यायेगु अधिमोक्ष खः। उगु निर्णय यायेगु लक्षण खः, सरे मजुइगु रस खः, निश्चय प्रत्युपस्थान खः, निर्णय यायेगु धर्म पदस्थान खः, आरम्भण्य् निश्चलभाव जुइगुलिं इन्द्रकीलथें खः धका खंकेसिइकेमाः।

४७३. यायेगु कार खः। मन्य् यायेगु मनसिकार खः। न्हापाया मनं मेमेगु मन यायेगु धका नं मनसिकार खः। उगु थ्व आरम्भण प्रतिपादक, वीथि प्रतिपादक व जवन प्रतिपादक धका स्वंगू प्रकारया दु।

अन आरम्भण प्रतिपादक मन्य् यायेगु धयागु मनसिकार खः। उगु स्मरण याकाबिइगु लक्षण खः, गुगु नापं मिलेजूगु धर्मयात आरम्भण्य् स्वाका बिइगु रस खः, आरम्भणया अभिमुख जुइगु भाव प्रत्युपस्थान खः, आरम्भण पदस्थान खः। संस्कारस्कन्ध्य वइगु खः, आरम्भण प्रतिपादक जुइवं गुगु नापं मिलेजूगु धर्मयात सारथीथें खः धका खंकेसिइकेमाः। वीथि प्रतिपादक धयागु जक थ्व पञ्चद्वारावर्जनयाहे अभिप्राय खः। जवन प्रतिपादक धयागु थ्व मनोद्वारावर्जनयाहे अभिप्राय खः। इपिं थन अभिप्राय मखु।

४७४. इपिं धर्म्य् मध्यस्थता तत्रमध्यस्थता खः। उगु चित्तचैतसिकया सम वाहकगु लक्षण खः, न्यूनाधिकयात पनिगु रस खः वा पक्षपातयात मदयेकीगु रस खः, मध्यस्थभाव प्रत्युपस्थान खः, चित्तचैतसिक्य् उपेक्षा यायेगु भावं समानरूपं प्रवर्तित जुइगु आजानीय सलतय्त उपेक्षा याइम्ह सारथीथें खंकेसिइकेमाः।

करुणा व मुदिता ब्रह्मविहार निर्देश्य्^{४०३} धयातःगु अनुसारहे सिइकेमाः। केवल इपिं अर्पणाय् थ्यंगु रूपावचरत, थुपिं कामावचर खः धका थ्वहे विशेषता खः।

गुलिसिं जक मैत्री व उपेक्षा नं अनित्य् माने याइ, उगुयात कायेमज्यु। अर्थकथं अद्वेषहे मैत्री खः, मध्यस्थ जुइगु उपेक्षाहे उपेक्षा खः।

४७५. कायदुश्चरित्रं चिलेगु कायदुश्चरितं विरति खः। थुगु विधि ल्यंदुगुलिइ नं खः। लक्षणादिकथं थुपिं स्वंगू नं कायदुश्चरित्र आदि वस्तुया अतिक्रमण मयायेगु लक्षण खः, मर्दन मयाइगु लक्षण धका नं धयातःगु जुयाच्चन। कायदुश्चरित्र आदि वस्तुपाखें संकोच जुइगु रस खः, मयायेगु प्रत्युपस्थान खः, श्रद्धा, ह्री, अत्रपा, अल्पेच्छतादि गुण पदस्थान खः, पाप यायेगुपाखें चित्तया विमुखभाव जुइगु खः धका खंकेसिइकेमाः।

४७६. थथे थ्वहे ऋभख स्वीखुगू संस्कारत न्हापांगु कामावचर कुशल विज्ञानं सम्प्रयोग जुइ धका सिइकेमाः। गथे न्हापांगुलिं खः, थथे निगूगुलिं नं खः। ससंस्कारभाव मात्र जक थन विशेषता खः।

स्वंगूगुलिं जक मोहसहितगुयात त्वःता ल्यंदुगु सिइकेमाः। अथेहे प्यंगूगु। ससंस्कारभाव मात्र जक थन विशेषता खः।

न्हापां धयातःगुलिइ जक प्रीतियात त्वःता ल्यंदुगु न्यागूगुनापं सम्प्रयोग जुइ। गथे न्यागूगुनापं खः, थथे खुगूगु नापं नं खः। ससंस्कारभाव मात्र जक थन विशेषता खः। न्ह्यंगूगु नापं जक मोहसहितगुयात त्वःता ल्यंदुगु सिइकेमाः। अथेहे च्यागूगु नापं नं खः। ससंस्कारभाव मात्र जक थन विशेषता खः।

न्हापां धयातःगुलिइ विरति स्वंगूयात त्वःता ल्यंदुगु रूपावचर कुशलतय्के न्हापांगु नापं सम्प्रयोग जुइ। निगूगु उगुलिं वितर्क वर्जित जुइ। स्वंगूगु उगुलिं विचार वर्जित जुइ। प्यंगूगु उगुलिं प्रीत वर्जित जुइ। न्यागूगु उगुलिं अनितय् करुणा व मुदिता वर्जित जुइ। इपिंहे तभथभख प्यंगू आरुप्य कुशलय्। अरूपावचरया भाव हे थन विशेषता खः।

लोकोत्तर मध्यय् न्हापांगु प्रथमध्यान दुगु मार्गविज्ञानय् प्रथम रूपावचर विज्ञानय् धयावयागु विधिकथं खः, द्वितीय ध्यान दुगु आदि भेदगुलिइ द्वितीय रूपावचर विज्ञान आदिइ धयातःगु अनुसारहे सिइकेमाः। करुणा व मुदिताया अभाव जुइ, नियतं विरति जूगु व लोकोत्तर जूगुलिं खः धयागु थ्व थन विशेषता खः। थथे न्हापां कुशलगुहे संस्कारत सिइकेमाः।

४७७. अकुशल मध्यय् लोभमूलय् प्रथम अकुशल सम्प्रयुक्तगु न्हापां नियत स्वरूपं वयाच्चंगु भिस्वंगू व येवापनक प्यंगू याना भिन्हयूगू खः। अन स्पर्श, चेतना, वितर्क, विचार, प्रीति, वीर्य, जीवित, समाधि, अ-हीक, अन्-अत्रपा, लोभ, मोह, मिथ्यादृष्टि धका थुपिं स्वरूपं वयाच्चंगु भिस्वंगू खः^{४०४}। छन्द, अधिमोक्ष, औद्धत्य, मनसिकार याना थुपिं येवापनक प्यंगू^{४०५}

४७८. अन मछालि मखु धयागु अ-हीक खः। मछालि मखुगु भाव अ-हीक खः अ-हीक। थारा मन्हुइगु धयागु अन्-अत्रपा खः ल अन्-अत्रपा। इपिं मध्यय् अ-हीक कायदुश्चरित्रादिपाखें घृणा मयाइगु लक्षण खः वा लज्या मचाइगु लक्षण खः। अन्-अत्रपा उगुलिंहे निर्भय जुइगु लक्षण खः वा थारा मन्हुइगु लक्षण खः अन्-अत्रपा। थ्व थन संक्षिप्तं खः। विस्तृत जक ही अत्रपाय् धयावयागुया विपरीतकथं खः सिइकेमाः।

४७९. उगु कारणं लोभ याइ वा स्वयं लोभ याइ, उगु लोभ याइगु मात्रहे जक लोभ खः। उगु कारणं मोहित जुइ वा स्वयं मोहित जुइ, उगु मोहित जुइगु मात्र जकहे मोह खः। इपिं मध्यय् लोभ आरम्भणयात ग्रहण याइगु लक्षण खः, माकःयात प्यपुंकीगु आलेपथें, प्यपुनीगु रस खः, पुनाच्चंगु कराइल्य् तःगु लाः पाँय्थें। परित्याग मयाइगु प्रत्युपस्थान खः, चिकनं बुलेगुथें। संयोजीय धर्मय् आस्वाद खनीगु पदस्थान खः। तृष्णारूपी खुसिथें वृद्धि जुइगु तसकं बा वयाच्चंगु खुसिथें अपायरूपी महासमुन्द्रय् चुइके यंकिइ धका खंकेसिइकेमाः।

४८०. मोह चित्तयात काँ याइगु लक्षण खः वा अज्ञानया लक्षण खः, प्रतिवेध याना सिइके मफइगु रस खः वा आरम्भणयात त्वःपुया बिइगु रस खः, असम्यक् प्रतिपत्ति प्रत्युपस्थान खः वा अन्धकार प्रत्युपस्थान खः, अयोनिस्सो मनसिकार पदस्थान खः, फुक अकुशलया मूल खः धका खंकेसिइकेमाः।

४८१. उगु कारणं मिथ्या (द्वंक) खनिइ वा स्वयं मिथ्या खनिइ, थ्व मिथ्यायात खनीगुमात्र जक धयागु मिथ्यादृष्टि खः। उगु अनुचितगु अभिनिवेश लक्षण खः, मरामर्श रस खः, मिथ्याभिनिवेश प्रत्युपस्थान खः, आर्यपिन्त दर्शन यायेगु इच्छा मदइगु आदि पदस्थान खः, थ्व परम दोष धका खंकेसिइकेमाः।

४८२. चञ्चल जुइगु भाव औद्धत्य खः। उगु शान्त मजुइगु लक्षण खः, फसं दाया सनाच्चंगु लःथें, स्थिर मजुइगु रस खः, फसं दाया सनाच्चंगु ध्वजा पटाकार्थें, भ्रान्त जुइगु प्रत्युपस्थान खः, त्वंहंतं कयेका थहाँ वःगु खरानीथें, चित्त शान्त मजुइवं अयोनिस्सो मनसिकार पदस्थान खः, चित्त विक्षिप्त जुइगु धका खंकेसिइकेमाः। ल्यंदुगु कुशल धयातःगु अनुसारहे सिइकेमाः। अकुशलयाभाव हे अकुशलभावं क्वह्यनीगु थुमिगु उगुनापं विशेषता खः।

४८३. थथे थुपिं भिन्हयूगू संस्कारत न्हापांगु अकुशल विज्ञानं सम्प्रयोग जुइ धका सिइकेमाः। गथे न्हापांगुलिं खः, थथे निगूगुलिं नं खः। थन स्त्यानमृद्धया ससंस्कार जुइगु व अनियत जुइगु विशेषता खः।

अन वास्या जुइगु (उत्साह मदइगु) स्त्यान खः। अनुत्साहित (आलस्य) जुइगु मृद्ध खः। अनुत्साहयात मदयेकीगु व आशक्ति नाश याइगु नं धयागु अर्थ खः। स्त्यान व मृद्धयात स्त्यानमृद्ध धाइ। अन स्त्यान उत्साहित मजुइगु लक्षण खः, वीर्ययात नाश याइगु रस खः, दुवे जुइगु प्रत्युपस्थान खः, मृद्ध अकर्मण्यताया लक्षण खः, संकुचित जुइगु रस खः वा आलस्य जुइगु प्रत्युपस्थान खः वा म्हाइपुया न्हालं ब्वाइगु प्रत्युपस्थान खः। निगू नं मंमदइगु दिक्क जुइगु आदि अयोनिस्सो मनसिकार (अनुचितकथं मनन याइगु) पदस्थान खः।

स्वंगूगुलिं न्हापांगुलिइ धयातःगु मिथ्यादृष्टियात त्वःता ल्यंदुगु सिइकेमाः। घमण्ड थन अनियत जुइ। थ्व विशेषता खः, उगु च्वय् थहाँ वइगु लक्षण खः, बांलाक ग्रहण याइगु रस खः, ध्वजार्थें जुइगु प्रत्युपस्थान, दृष्टिविप्रयुक्त लोभ पदस्थान, थ्व वें जुइगुथें खंकेसिइकेमाः।

^{४०४} (ध० स० ३६५; ध० स० अइ० ३६५)

^{४०५} (ध० स० अइ० ३६५)

प्यंगुगुलिं निगुगुलिइ धयातःगु मिथ्यादृष्टियात त्वःता ल्यंदुगु सिइकेमाः। थन नं घमण्ड (मान) अनितयहे जुइ। न्हापांगुलिइ धयातःगु प्रीतियात त्वःता ल्यंदुगु न्यागुनापं सम्प्रयोगु जुइ। गथे न्यागुनापं खः, थथे खुगुगुनापं नं खः। थन स्त्यानमृद्वया ससंस्कार जुइगु व अनियत जुइगु विशेषता खः। न्हयगुलिं न्यागुगुलिइ धयातःगु दृष्टियात त्वःता ल्यंदुगु सिइकेमाः। घमण्ड थन अनियत जुइ। च्यागुगुलिं खुगुगुलिइ धयातःगु दृष्टियात त्वःता ल्यंदुगु सिइकेमाः। थन नं व घमण्ड अनितहे जुइ।

४८४. दोषमूल मध्यय् निगू न्हापागु सम्प्रयुक्तगु न्हापां नियत खः, स्वरूपं वयाच्चंगु भिंछगु, येवापनक प्यंगु, अनियत स्वंगु याना भिंच्यागु दु। अन स्पर्श, चेतना, वितर्क, विचार, वीर्य, जीवित, समाधि, अ-हीक, अन्-अत्रपा, दोष, मोह प्त थुपिं स्वरूपं वयाच्चंगु भिंछगु दु।^{४०६} छन्द, अधिमोक्ष, औद्धत्ययात, मनसिकार याना थुपिं येवापनक प्यंगु।^{४०७} इर्ष्या, नुगः स्याइगु, कौकृत्य याना थुपिं अनियत स्वंगु खः।^{४०८}

४८५. अन उगुलिं दूषित याइ (जुइ) वा स्वयं दूषित जुइ, उगु दूषित यायेगु मात्र जक धयागु दोष खः। उगु हारां जुइगु लक्षण खः, प्रहार जुम्ह आशीविष सर्पथें, फैले याइगु रस खः, विष थहाँवम्ह सर्पथें वा थःगु निश्चययात च्याकीगु रस खः, उइगु मिथें। दूषित यायेगु प्रत्युपस्थान खः, अवसर प्राप्त जुम्ह शत्रुथें, आघातवस्तु पदस्थान खः, विषनापं ल्वाकःज्यागु ध्वगिगु मूत्रथें खंकेसिइकेमाः।

४८६. इर्ष्या जुइगु (दाह जुइगु, नुगः मुइगु) इर्ष्या खः। उगु कतःपिनिगु सम्पत्तिइ नुगः मुइगु लक्षण खः। अन हे लय्मताइगु रस खः, उगुलिं विमुख जुइगु प्रत्युपस्थान खः, कतःपिनिगु सम्पत्ति पदस्थान खः। संयोजन धका खंकेसिइकेमाः।

४८७. नुगः स्याइगु (कंजूसी जुइगु) भाव मात्सर्य खः। उगु प्राप्त जूगु वा प्राप्त जुइगु थःगु सम्पत्तियात सुचुकीगु लक्षण खः, इपिंहे (उगु सम्पत्तितहे) कतःपिनिगु सधारण (साभा) जुइगु इच्छा मयाइगु रस खः, संकोच जुइगु प्रत्युपस्थान खः वा स्वथना त्वःपुयातइगु प्रत्युपस्थान, थःगु सम्पत्ति पदस्थान खः, चित्तया विरूप जुइगु धका खंकेसिइकेमाः।

४८८. कुत्सित (निन्दित) ज्या याःगुलिं कुकृत्य खः। उगुया भाव कौकृत्य खः। उगु पश्चाताप जुइका बिइगु लक्षण खः, यानागु व मयानागुया शोक याइगु रस खः, पश्चाताप प्रत्युपस्थान खः, यानागु व मयानागु पदस्थान खः, दासताथें धका खंकेसिइकेमाः। ल्यंदुगु धयावये धुनगुकथंहे खः।

थथे थुपिं भिंच्यागु संस्कारत न्हापांगु द्वेषमूलं सम्प्रयोगु जुइ धका सिइकेमाः। गथे न्हापांगुलिं खः, थथे निगुगुलिं नं खः। अनितय् ससंस्कार जुइगु व स्त्यानमृद्व जुइगु हे विशेषता खः।

४८९. मोहमूल मध्यय् निगू विचिकित्सा सम्प्रयुक्तगुलिं न्हापां स्पर्श, चेतना, वितर्क, विचार, वीर्य, जीवित, चित्तया स्थिति, अ-हीक, अन्-अत्रपा, मोह, विचिकित्सा धका स्वरूपं वयाच्चंगु भिंछगु^{४०९}, औद्धत्य, मनसिकार धयागु येवापनक निगू नं याना भिंस्वंगु दु।

४९०. अन चित्तया स्थिति धयागु प्रवृत्ति स्थिति मात्रगु दुर्बलगु समाधि खः। चिकित्सां अलगु शंका खः। उगु संशय याइगु लक्षण खः, कम्पित जुइगु रस खः, निश्चय याये मफइगु प्रत्युपस्थान खः वा अनेक प्रकारं शंका जुइगु प्रत्युपस्थान खः, विचिकित्साय् अयोनिस्सो मनसिकार पदस्थान खः, प्रतिपत्तिया विघ्नकार धका खंकेसिइकेमाः। ल्यंदुगु धयावये धुनगुकथंहे खः।

औद्धत्य सम्प्रयुक्तगुलिं विचिकित्सा सम्प्रयुक्तगुलिइ धयातःगुयात शंकायात त्वःता ल्यंदुगु भिंनिगु। शंकायात अभावं थन अधिमोक्ष उत्पन्न जुइ। वनापं भिंस्वंगु व अभिमोक्षया उत्पन्नया कारणं प्रबलगु समाधि जुइ। गुगु थन औद्धत्य खः, उगु स्वरूपकथंहे वयाच्चंगु खः। अधिमोक्ष व मनसिकार येवापनककथं खः धका थथे अकुशल संस्कारत सिइकेमाः।

४९१. अव्याकृत मध्यय् न्हापां विपाक अव्याकृत अहेतुक व सहेतुकया भेदकथं निथी दु। इपिं मध्यय् अहेतुक विपाक विज्ञान सम्प्रयुक्तगु अहेतुक खः। अन कुशल अकुशल विपाक चक्षुर्विज्ञान सम्प्रयुक्तगु न्हापां स्पर्श, चेतना,

^{४०६} (ध० स० ४१३; ध० स० अ३० ४१३)

^{४०७} (ध० स० अ३० ४१३)

^{४०८} (ध० स० अ३० ४१३)

^{४०९} (ध० स० ४२२; ध० स० अ३० ४२२)

जीवित, चित्तया स्थिति धयागु स्वरूपं वयाच्चंगु प्यंगू^{४१०}, येवापनक मनसिकारहे खः धयागु न्यागू श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा व कायविज्ञान सम्प्रयुक्तगु नं थुपिंहे खः। निगू विपाक मनोधातुया थुपिं वितर्क, विचार व अधिमोक्ष नं खः धयागु च्यागू, अथेहे स्वथी अहेतुक मनोविज्ञानधातुया नं खः। गुगु थन सौमनस्य सहगत खः, उगु नापं प्रीति अधिक जुइ धका सिइकेमाः।

सहेतुक विपाक विज्ञानसम्प्रयुक्तगु जक सहेतुक खः। इपिं मध्ययू च्यागू कामावचर विपाकसम्प्रयुक्तगु न्हापां च्यागू कामावर कुशलं सम्प्रयुक्त संस्कार समानगुहे खः। गुगु इपिं अनितय करुणा व मुदिता खः, इपिं सत्त्वया आरम्भण जूगु कारणं विपाकतयूके मदु। पूर्णरूपं परित्रारम्भणगु कामावचर विपाकत खः। केवल करुणा व मुदिता मदु, विरतित नं विपाकतयूके मदु। “न्यागू शिक्षापद कुशलहे खः” धकाः आज्ञा जुयाबिज्यात।

रूपावचर, अरूपावचर, लोकोत्तर विपाक विज्ञानसम्प्रयुक्तगु जक इपिं कुशलविज्ञानसम्प्रयुक्तगु संस्कारथेहे खः।

४९२. क्रिया अव्याकृतत नं अहेतुक व सहेतुकया भेदकथं निथी दु। इपिं मध्ययू अहेतुक क्रिया विज्ञान सम्प्रयुक्तगु अहेतुक खः। इपिं कुशल विपाक मनोधातु व अहेतुक मनोविज्ञानधातु निगू युक्तगुलिं समानगु खः। मनोविज्ञानधातु निगूलिइ जक वीर्यया अधिक जुइ। वीर्य उत्पन्न जूगुलिं प्रबलगु समाधि जुइ। थ्व थन विशेषता खः।

सहेतुक क्रिया विज्ञान सम्प्रयुक्तगु जक सहेतुक खः। इपिं मध्ययू च्यागू कामावचर क्रिया विज्ञान सम्प्रयुक्तगु न्हापां विरतियात त्वःता च्यागू कामावर कुशलं संस्कारं सम्प्रयुक्त समानगु खः। रूपावचर व अरूपावचरक्रिया सम्प्रयुक्तगु जक फुक आकारप्रकारं नं इपिं कुशलविज्ञान सम्प्रयुक्त समानगुथेहे खः धका थथे अव्याकृत संस्कारतयूत नं सिइकेमाः।

थ्व संस्कारस्कन्धयू विस्तृत खँ जुल।

थ्व न्हापांगु अभिधर्मयू पदभाजनीय नयकथं स्कन्धयू विस्तृत खँ जुल।

अतीतादिविभागकथा (अतीतादि विभागया खँ)

४९३. भगवान् बुद्धं -

“गुलि नं रूप अतीत, अनागत व वर्तमान, आध्यात्म वा बाह्य, स्थूल वा सूक्ष्म, हीन वा प्रणीतगु, गुगु तापाक चंगु वा लिक चंगु उगुयात छगू याना, संक्षेप यानातःगु थ्वयात रूपस्कन्ध धाइ। गुलि नं वेदना ... गुलि नं संज्ञात ... गुलि नं संस्कारत ... गुलि नं विज्ञान अतीत, अनागत व वर्तमान ... संक्षेप याना थ्वयात विज्ञानस्कन्ध धाइ”^{४९१} धकाः-

थथे स्कन्धत विस्तृत यानातल।

अन गुलि नं धयागु अनवशेषरूपं परिग्रहण यायेगु खः। रूप धयागु अति प्रशङ्कितगु नियम यायेगु खः। थथे निगू पदं नं रूपया अनवशेषरूपं परिग्रहण याःगु जुइ। अले वया (रूपया) अतीत आदिकथं विभाजन प्रारम्भ याइ। उगु छुं नं अतीत खः, छुं नं अनागतादिया भेदगु खः। थुगु विधि वेदनादिइ खः।

४९४. अन रूप न्हापां अध्व, सन्तति, समय व क्षणकथं प्यथी अतीत धयागु जुइ। अथेहे अनागत व वर्तमान कालया नं खः।

अन अध्वकथं न्हापां छगूया छगूया छगू भवयू प्रतिसन्धिं न्हापा अतीत जूगु खः, च्युतिं च्वयू अनागत खः, निगूया दथुइ वर्तमान खः।

सन्ततिकथं छगू सभाग (समानगु) ऋतुं उत्पन्न जूगु व छगू आहारं उत्पन्न जूगु न्हव व च्वयूयाकथं वर्तमानयात नं प्रत्युत्पन्न धाइ, अनंलिपा न्हापा विसभाग ऋतु व आहारं उत्पन्न जूगु अतीत खः, लिपा अनागत खः। चित्तज छगू वीथि, छगू जवन व छगू समापतिं उत्पन्न जूगुयात प्रत्युत्पन्न धाइ, अनंलिपा न्हापा अतीत खः, लिपा अनागत खः।

^{४९०} (ध० स० ४३१; ध० स० अइ० ४३१)

^{४९१} (विभ० २, २६)

कर्म उत्पन्न जूगुयात अलग अलगगु सन्ततिकथं अतीत आदि भेद मद्दु, इमिगुहे ऋतु, आहार व चित्तं उत्पन्न जूगुयात त्यवाः विङ्गुकथं उगुया अतीत आदि भाव सिङ्केमाः।

समयकथं छगू मुहूर्त, न्हिनय्, बान्हिइ, सन्ध्या, इलय्, चान्हय् दिनया समयय् सन्ततिकथं प्रवर्तित जूगू उगु उगु समय वर्तमान धाइ, अनंलिपा न्हापा अतीत खः, लिपा अनागत खः।

क्षणकथं उत्पन्नादि स्वंगू क्षणय् जूगू प्रत्युत्पन्न धाइ, अनंलिपा न्हापा अनागत खः, लिपा अतीत खः। यद्यपि पुलावंगु हेतु व प्रत्ययया कृत्य अतीत खः, सिधये धुंकूगु हेतुया कृत्य व सिमधःनिगु प्रत्ययया कृत्ययात प्रत्युत्पन्न धाइ, निगू कृत्यय् मथ्यंगु अनागत खः। स्वकृत्य क्षणय् प्रत्युत्पन्न धाइ, अनंलिपा न्हापा अनागत खः, लिपा अतीत खः। थन क्षण आदिया खँहे निष्पर्याय खः। ल्यंदुगु स-पर्याय खः।

४९५. आध्यात्म व बाह्यया भेद जक धयावयागु विधिकथंहे खः। यद्यपि थन थःके दुनेच्चंगु आध्यात्म व कतःपिंके च्वंगु बाह्य धका सिङ्केमाः। स्थूल व सूक्ष्मया भेद नं धयावयागु विधिकथंहे खः।

४९६. हीन व प्रणीतया भेद निथी पर्यायकथं व निष्पर्यायकथं खः। अन अकनिष्ठपिनिगु रूपं सुदर्शीपिनिगु रूप तक हीन खः। उगु हे सुदर्शीपिनिगु रूपं च्वय्या रूप प्रणीत खः, थथे नरकया सत्त्वपिनिगु रूप खः, अन तक्क पर्यायकथं हीन व प्रणीत जुइगु धका सिङ्केमाः। निष्पर्यायकथं जक गन अकुशल विपाक उत्पन्न जुइ, उगु हीन खः। गन कुशल विपाक उत्पन्न जुइ, उगु प्रणीत खः।

तापागु लिक्च्वंगु धयागु नं थ्व धयावयागुकथंहे खः। यद्यपि थाय्कथं थन छगूलिं मेगुयात बःकयातःगुयात तापागु व लिक्च्वंगु सिङ्केमाः।

४९७. उगुयात छगू याना, संक्षेप याना धयागु उगु अतीतादि पदं अलग अलग निर्दिष्ट यानाबिज्यागु रूप फुकं विनाश लक्षण जुयाच्चंगु छगू प्रकार जुयाच्चंगुलिइ प्रज्ञां दँ चिना रूपस्कन्ध धाइ धयागु थ्व थन अर्थ खः। थुगु फुकं रूप विनाश लक्षणय् दँ चिना वनीगुलिं रूपस्कन्ध धका क्यनातल। रूपं मेगु रूपस्कन्ध धयागु मद्दु।

४९८. गथे रूप खः, थथे वेदनादि नं अनुभव याइगु लक्षणादिइ दँ चिना वनीगुलिं। वेदनादिं मेगु वेदनास्कन्धादि धयागु मद्दु।

अतीतादिया विभागय् थन सन्ततिकथं व क्षणादिकथं वेदनां अतीत, अनागत व वर्तमानया भाव सिङ्केमाः। अन सन्ततिकथं छगू वीथि, छगू जवन व छगू समापत्तिइ जुइगु (परियापन्नगु) छगू वीथिविषयय् समायोगं प्रवर्तित जूगू वर्तमान खः, उगुया न्हापा अतीत खः, लिपा अनागत खः। क्षणादिकथं स्वंगू क्षणय् जूगू पूर्व, अपरान्त व मध्यस्थय् थ्यंगु थःगु कृत्य याना वेदना वर्तमान् खः, उगुया न्हापा अतीत खः, लिपा अनागत खः। आध्यात्म व बाह्यया भेद आध्यात्मकथं सिङ्केमाः।

४९९. स्थूल व सूक्ष्मया भेद “अकुशल वेदना स्थूलगु खः, कुशल व अव्याकृत वेदना सूक्ष्मगु खः”^{४१२} धका आदि नियमकथं विभङ्गय् धयातःगु जाति, स्वभाव, पुद्गल, लौकिक व लोकोत्तरकथं सिङ्केमाः। जातिकथं न्हापां अकुशल वेदना आवर्जन याइम्हसिया क्रिया अहेतुकथं क्लेशयात च्याकीगुलिं उपशान्त मजुइगु खः, कुशल वेदनां स्थूलगु खः, थःगु ज्याय् लगे जुइगुलिं, उत्साह दुगुलिं, विपाक सहित जुगुलिं, क्लेशयात च्याकीगुलिं, आवर्जन (बिचाः) याइम्हसिया विपाक व अव्याकृतकथं स्थूलगु खः, विपाक सहित जुगुलिं, क्लेशयात च्याकीगुलिं, थःगु ज्याय् लगे जुइगुलिं, आवर्जन (बिचाः) याइम्हसिया विपाक व अव्याकृतकथं स्थूल खः। कुशल व अव्याकृत जक धयावयागु विपर्यायकथं अकुशलगुलिं सूक्ष्मगु खः। निगू कुशल व अकुशल वेदना थःगु ज्याय् लगे जुइगुलिं, उत्साह दुगुलिं, विपाक सहित जुगुलिं व यथायोग्यकथं निथी नं अव्याकृतं स्थूलगु खः, धयावयागु विपर्यायकथं निथी नं अव्याकृत उगुलिं सूक्ष्मगु खः। थथे न्हापां जातिकथं स्थूल व सूक्ष्म जूगू सिङ्केमाः।

५००. स्वभावकथं जक दुःख वेदना निःस्वादं, सविष्कारं, क्षोभ याइगुलिं, उद्वेग जुइगुलिं, अभिवभ जुइगुलिं व मेगु निगूलिं स्थूलगु खः, मेगु निगू सुखं, शान्तं, प्रणीतं, मनापं, मध्यस्थं व यथायोग्य दुःखं स्वयानं सूक्ष्मगु खः। निगूलिं सुख दुःखं, सविष्कारं, क्षोभ याइगुलिं, प्रकट जुइगुलिं व अदुःख असुखं स्थूलगु खः, उगु धयावयागु विपर्यायकथं उगु निगूलिं तमगद्यथतय सूक्ष्मगु खः। थथे स्वभावकथं स्थूल व सूक्ष्म जूगुलिं सिङ्केमाः।

५०१. पुद्गलकथं जक समापत्तिइ मच्चंम्हसिया वेदना थीथी आरम्भणय् विक्षिप्त जुइगुलिं समापत्तिइ च्वनीम्हसिया वेदनां स्थूलगु खः, विपर्यायकथं मेगु सूक्ष्मगु खः। थथे पुद्गलकथं स्थूल व सूक्ष्म जूगुलिं सिइकेमाः।

लौकिक व लोकोत्तरकथं जक आस्रवत दूगु वेदना लौकिक खः, उगु आश्रवया उत्पत्ति हेतु जुइगुकथं, चुइका यंकीगुकथं, स्वाका बिइगुकथं, गथः याइगुकथं, पनिगुकथं, ग्रहण याइगुकथं, फोहर याइगुकथं, पृथग्जनपिनि साधारण जुइगुकथं व अनाश्रवं स्थूल खः। उगु विपर्यायकथं साश्रवं सूक्ष्मगु खः। थथे लौकिक व लोकोत्तरकथं स्थूल व सूक्ष्म जूगुलिं सिइकेमाः।

५०२. अन जाति आदिकथं सम्भेद यंकेमाः (यायेमाः)। अकुशल विपाक कायविज्ञान सम्प्रयुक्तगु वेदना जातिकथं अव्याकृत जूगु कारणं सूक्ष्म समान नं जुइगुलिं स्वभावआदिकथं स्थूल जुइ। थ्व धयातःगु जुल “अव्याकृत वेदना सूक्ष्मगु खः। दुःख वेदना स्थूल खः। समापत्तिइ च्वनीम्हसिया वेदना सूक्ष्मगु खः। समापत्तिइ मच्चंम्हसिया वेदना स्थूल खः। आस्रवत दूगु वेदना स्थूल खः। अनास्रवगु वेदना सूक्ष्मगु खः”^{४१३} धकाः। गथे दुःख वेदना खः, थथे सुख आदि नं जातिकथं स्थूल, स्वभावादिकथं सूक्ष्मगु जुइ। उकिं गथे जाति आदिकथं सम्भेद जुइमखु, अथेहे वेदनातय्गु स्थूल व सूक्ष्म जूगुलिं सिइकेमाः। गथेकि – अव्याकृत जातिकथं कुशल व अकुशलं सूक्ष्मगु खः। अन छु अव्याकृत? छु दुःख? छु सुख?

छु समापत्तिइ च्वनीम्हसिया? छु समापत्तिइ मच्चंम्हसिया? छु आस्रवत दूगु खः? छु अनास्रव खः? धका थथे स्वभावादि भेदगु ग्रहण यायेमज्यु। थुगु विधि फुकथाय् (थथे हे खः)।

हानं उगु उगु वेदनायात छगूलिं मेगुयात वःकयातःगुयात वेदना स्थूल व सूक्ष्म खंकेसिइकेमाः धयागु वचनकथं अकुशल आदिइ नं लोभसहगतगु व द्वेषसहगतगु वेदना मिथें थःगु निश्चययात च्याकीगुलिं स्थूलगु खः, लोभसहगत सूक्ष्मगु खः। द्वेषसहगतगु नं नियत स्थूलगु खः, अनियत सूक्ष्मगु खः। नियत नं कल्प तक स्थित जुइगु स्थूलगु खः, मेगु सूक्ष्मगु खः। कल्प तक स्थित जुइगुलिइ नं असंस्कारिक स्थूलगु खः, मेगु सूक्ष्मगु। लोभसहगत जक दृष्टि सम्प्रयुक्तगु स्थूलगु खः, मेगु सूक्ष्मगु खः। उगु नं नियत कल्प तक स्थित जुइगु असंस्कारिक स्थूलगु खः, मेगु सूक्ष्मगु खः। साधारणरूपं व अकुशल आपालं विपाक दुगु स्थूलगु खः, अल्प विपाक दुगु सूक्ष्मगु खः। कुशल जक अल्प विपाक दुगु स्थूलगु खः, आपालं विपाक दुगु सूक्ष्मगु खः।

हानं कामावचर कुशल स्थूल खः। रूपावचर सूक्ष्मगु खः। उगु स्वया नं अरूपावचर खः। उगु स्वया नं लोकोत्तर खः। कामावचर दानमय स्थूल खः। शीलमय सूक्ष्मगु खः। उगु स्वया नं भावनामय खः।

भावनामय नं निगू हेतु दुगु स्थूल खः। स्वंगू हेतु दुगु सूक्ष्मगु खः। स्वंगू हेतु दुगु नं संसंस्कारिक स्थूल खः। असंस्कारिक सूक्ष्मगु खः। रूपावचर व प्रथमध्यान दुगु स्थूल ... पञ्चमध्यान दुगु सूक्ष्मगु खः। अरूपावचर व आकाशान्त्यायतन सम्प्रयुक्तगु स्थूल ... नैवसंज्ञानासंज्ञायतन सम्प्रयुक्तगु सूक्ष्मगुहे खः। लोकोत्तर व स्रोतापत्तिमार्ग सम्प्रयुक्तगु स्थूल ... अर्हत्मार्ग सम्प्रयुक्तगु सूक्ष्मगुहे खः। थुगु विधि उगु उगु भूमि, विपाक, क्रिया व वेदनातय्के दुःखादि, असमापन्नादि व सास्रवादिकथं धयावयागु वेदनातय्के।

अवकाशकथं नं नर्कय् दुःख स्थूल खः। पशु योनिइ सूक्ष्मगु ... परनिर्मितवशवर्तिइ सूक्ष्मगुहे खः। गथे दुःख खः, थथे सुख नं फुकथाय् यथाअनुरूपकथं स्वायेमाः। वस्तुकथं नं हीन वस्तु दुगु गुलि नं वेदना स्थूलगु खः, प्रणीत वस्तु दुगु सूक्ष्मगु खः।

हीन व प्रणीत भेदगुलिइ गुगु स्थूलगु खः, उगु हीन खः कढ जक्षल। गुगु सूक्ष्मगु खः, उगु प्रणीत धका खंकेसिइकेमाः।

५०३. तापाःगु शब्द जक “अकुशल वेदना कुशल व अव्याकृतगु वेदनां तापाःगु खः।” लिकच्चंगु शब्द जक “अकुशल वेदना अकुशलगु वेदनां लिक च्वंगु खः” धकाः आदि नियमविधिकथं विभङ्गय् विभाजन यानातल। उकिं अकुशल वेदना विसभागकथं, असंसृष्टकथं, असदृशकथं व कुशल अव्याकृतं तापाःगु खः, अथेहे कुशल व अव्याकृत अकुशलगुलिं। थुगु विधि फुक वारय् नं खः। अकुशल वेदना जक सभागकथं, सदृशकथं व अकुशलगुलिं लिक च्वंगु खः। थ्व वेदनास्कन्धया अतीतादिया विभागय् विस्तृत खँ जुल। उगु उगु वेदना सम्प्रयुक्तगु संज्ञा आदिया नं थथेहे सिइकेमाः।

कमादिविनिच्छयकथा (कर्म आदिया विनिश्चय खं)

५०४. थथे सिइका व हानं थुमिकेहे -

स्कन्धतयूके ज्ञानया भेदया नितिं क्रमकथं, विशेषताकथं।

अन्यूनाधिककथं व उपमाकथं अथेहे॥

निगू प्रकारं नं स्वकेमाःगुकथं, अथे खंमहसिया अर्थ सिद्धिकथं।

विनिश्चयया नय बांलाक सिइकेमाः पण्डितपिसं॥

अन क्रमकथं धयागु थन उत्पत्तिक्रम, प्रहाणक्रम, प्रतिपत्तिक्रम, भूमिक्रम, देशनाक्रम याना तःथी क्रम दु।

अन “न्हापां नाः (कलल) जुइ, कललं अर्बुद जुइ”^{४१४} धकाः थथे थुपिं आदि उत्पत्तिक्रम खः। “दर्शनद्वारा त्वःतेमाः धर्मत, वृद्धिया नितिं त्वःतेमाः धर्मत”^{४१५} धकाः थथे थुपिं आदि प्रहाणक्रम खः। “शीलविशुद्धि, चित्तविशुद्धि”^{४१६} धकाः। थथे थुपिं आदि प्रतिपत्तिक्रम खः। “कामावचर, रूपावचर”^{४१७} धकाः थथे थुपिं आदि भूमिक्रम खः। “प्यंगू स्मृतिप्रस्थानत, प्यंगू सम्यक्प्रधानत”^{४१८} धकाः वा, “दानकथा, शीलकथा”^{४१९} धकाः। थथे थुपिं आदि देशनाक्रम खः। इपिं मध्ययु तभकग थन उत्पत्तिक्रम न्हापां स्वाइमखु, कलल आदिया थें स्कन्धतयूगु पूर्व व अपरया व्यवस्थानं उत्पत्ति मज्जुगुलिं खः। न प्रहाणक्रमकथं, कुशल व अव्याकृतया प्रहाण याये बहःमज्जुगुलिं खः। न प्रतिपत्तिकथं, अकुशलतयूगु प्रतिपन्न मज्जुगुलिं खः। न भूमिक्रमकथं, वेदनादिया प्यंगू भूमिइ परियापन्न जुइगुलिं खः। देशनाक्रमकथं जक देशनाक्रम स्वानाच्चनी।

अभेदकथं जक न्यागू स्कन्धयु आत्म धका ग्रहण यानाच्चपिं वैनेय्य जनया समूह, घन, विनिर्भोगया दर्शनं आत्मग्राहपाखें मुक्त यायेगु इच्छां व हित यायेगु इच्छां भगवान् बुद्धं उपिं उपिं जनयात सुखपूर्वक सिइकेत चक्षु आदिया नं विषय जुयाच्चंगु न्हापां स्थूल रूपस्कन्धयात देशना यानाः बिज्यात। अनंलि प्रिय अप्रिय रूपयात अनुवभ जुइगु (याइगु) वेदनायात। “गुगु अनुभव याइ, उगु सिइका काइ” धकाः थथे वेदना विषयया आकारप्रकार ग्रहण याइगु संज्ञायात। संज्ञाकथं अभिसंस्करण याइगु संस्कारयात। इपिं वेदनादिया निश्चय व अभिपत्ति जुयाच्चंगु इपिं विज्ञानयात धका थथे न्हापां क्रमकथं विनिश्चयया विधि (नय) सिइकेमाः।

५०५. विशेषताकथं स्कन्धतयूगु व उपादान स्कन्धतयूगु विशेषताकथं खः। छु इमिगु विशेषता खः?, न्हापां स्कन्धत विशेषता मदुगुलिं धयाबिज्यात। उपादानस्कन्धत साश्रव व उपादानीय जुइगुलिं विशेषता याना।

थथे धयाबिज्यात -

“भिक्षुपिं, छिमित न्यागू स्कन्धत व न्यागू उपादानस्कन्धत कने, उगुयात न्यं। भिक्षुपिं, छु छु न्यागू स्कन्ध खः?, गुलि नं, भिक्षुपिं, रूप अतीत, अनागत व वर्तमान ... लिक च्वंगु खः, भिक्षुपिं, थ्वयात रूपस्कन्ध धाइ। गुलि नं वेदना ... गुलि नं विज्ञान ... लिक च्वंगु खः, भिक्षुपिं, थ्वयात विज्ञानस्कन्ध धाइ। भिक्षुपिं, थुपिं पञ्चस्कन्ध धाइ। भिक्षुपिं, छु छु न्यागू उपादानस्कन्ध। गुलि नं, भिक्षुपिं, रूप ... लिक च्वंगु वा आश्रव सहितगु उपादानीय खः, भिक्षुपिं, थ्वयात रूप-उपादानस्कन्ध धाइ। गुलि नं वेदना ... गुलि नं विज्ञान ... लिक च्वंगु वा आश्रव सहितगु उपादानीय खः, थ्व धाइ, भिक्षुपिं, थ्वयात विज्ञान-उपादानस्कन्ध धाइ। भिक्षुपिं, थुपिं न्यागू उपादानस्कन्ध धाइ”^{४२०} धकाः।

थन गथे वेदनादि अनाश्रव नं दु, थथे रूप मदु। गुगुलिं वया राशिया अर्थ स्कन्ध जुइगु स्वानाच्चनी, उकिं स्कन्धयु धाःगु खः। गुगुलिं राशिया अर्थ व साश्रवया अर्थ उपादानस्कन्ध जुइगु स्वानाच्चनी, उगुलिं उपादानस्कन्धयु धाःगु

^{४१४} (सं० नि० १.२३५)

^{४१५} (ध० स० तिकमातिका ८)

^{४१६} (म० नि० १.२५९; पटि० म० ३.४१)

^{४१७} (ध० स० ९८७)

^{४१८} (दी० नि० ३.१४५)

^{४१९} (दी० नि० १.२९८)

^{४२०} (सं० नि० ३.४८)

खः। वेदनादि जक अनाश्रवहे स्कन्धय् धयाविज्यात। आस्रवत दूगु उपादानस्कन्धय्। उपादानस्कन्ध धयागु थन उपादान गौचर स्कन्धत उपादानस्कन्ध धका थथे अर्थ खंकेसिइकेमाः। थन थुपिं फुक छगू यानाः स्कन्ध धयागु अभिप्राय खः।

५०६. *अन्यूनाधिककथं* धयागु छाया भगवान् बुद्धं न्यागूहे जक स्कन्धत अन्यूनाधिक धका कनाविज्यागु खः? फुक संस्कृतया सभागकथं छगूलिइ संग्रह जुइगुकथं, आत्मा, आत्मीयया ग्रहण याइगु वस्तुया थ्व अन्तिम जुइगुलिं व मेगुया उगुलिं अवरोध जुइगुलिं खः। अनेक प्रभेद दुगु संस्कृत धर्मय् सभागकथं संग्रह यायेवं रूप नं रूपया सभाग छगू संग्रहकथं छगू स्कन्ध जुइ। वेदना वेदना सभाग छगू संग्रहकथं छगू स्कन्ध जुइ। थुगु विधि संज्ञादिइ नं खः। उकिं फुक संस्कृतया सभागकथं छगूलिइ संग्रह जुइगुकथं न्यागूहे जक धयाविज्यात। थ्व अन्तिम जुइगु आत्मा, आत्मीयया ग्रहण याइगु वस्तुया गुगु थ्व रूपादि न्यागू थ्व धयातःगु जुल “भिक्षुपिं, रूपत दयेवं, रूपया आधार कया रूपया अभिनिवेश याम्हसिया थथे दृष्टि उत्पन्न जुइ ‘थ्व जिगु खः, थ्व जि खः, थ्व जिगु आत्मा खः।’” वेदना, संज्ञा, संस्कार, विज्ञान दयेवं, विज्ञानया आधार कया विज्ञानया अभिनिवेश याम्हसिया थथे दृष्टि उत्पन्न जुइ ‘थ्व जिगु खः, थ्व जि खः, थ्व जिगु आत्मा खः’^{४२१} धकाः। उकिं आत्मा, आत्मीयया ग्रहण याइगु वस्तुया थ्व अन्तिम जुइगु नं न्यागूहे जक धयाविज्यात। गुगु मेमेगु नं शीलादि न्यागू धर्मस्कन्धत धयाविज्यात, इपिं नं संस्कारस्कन्धय् परियापनया कारणं थनहे अवरोध जुइ। उकिं मेमेगु उगु अवरोध जूसां नं न्यागूहे जक धयातःगु धका थथे अन्यूनाधिककथं विनिश्चयया नय सिइकेमाः।

५०७. उपमाकथं धयागु जक थन रूप-उपादानस्कन्ध गिलानशालाया उपमा (समान) खः, ल्वय् शान्त यायेया नितिं विज्ञान उपादानस्कन्धया वस्तु, द्वार व आरम्भणकथं निवास स्थान जुयाच्चंगुलि खः। वेदना-उपादानस्कन्ध ल्वचं कयेका पीडा बिइगु उपमा समान खः। संज्ञा-उपादानस्कन्ध ल्वय् उत्पन्न जुइगु उपमा समान खः, काम संज्ञादिकथं रागादि सम्प्रयुक्त वेदना उत्पन्न जुइगुलिं। संस्कार-उपादानस्कन्ध मत्वगु सेवन यायेगु उपमा समान खः, वेदना ल्वय्या निदानया कारणं। “वेदनायात वेदनाया नितिं अभिनिर्माण याइ”^{४२२} धकाः आज्ञा जुयाविज्यात। अथेहे “अकुशल कर्म याःगु कारणं व मुंकातःगु कारणं विपाक दुःखसहगत कायविज्ञान उत्पन्न जुल जुइ।”^{४२३} विज्ञान-उपादानस्कन्ध ल्वय्या उपमा समान खः, वेदना ल्वचं मुक्त मज्जुगु कारणं। यद्यपि कैदखाना, दण्ड, अपराध, दण्ड बिइम्ह व अपराध याइम्हसिया उपमा थुपिं थल, भोजन, तरकारी, नकीम्ह व नइम्हसिया उपमा नं खः धका थथे उपमाकथं विनिश्चयया नय सिइकेमाः।

५०८. खंकेमाःगुकथं निथी धयागु षष्ठ संक्षिप्तं व विस्तृतं नं खः धका थथे निथी थन खंकेमाःगु विनिश्चयया नय सिइकेमाः। संक्षिप्तं न्यागू उपादानस्कन्ध आशीविष सर्पया उपमाय्^{४२४} च्वय् धयावयागुकथं तरवार हनाच्चम्ह शत्रु समान खः, भारसूत्रकथं भारि समान खः^{४२५}, खाद्यनीय पर्यायकथं नइम्ह समान खः^{४२६}, यमकसूत्रकथं^{४२७} अनित्य, दुःख, अनात्म व संस्कृतयात घातक समान खंकेसिइकेमाः। विस्तृतं थन ब्वाई वःगु फिजथें रूप सिइकेमाः, परिमर्दनयात सहमयाइगुलिं। लः प्वचःचा थें वेदना खः, पलख जक रमणीय जुइगुलिं। औल (मृगजल)थें संज्ञा खः, धोखा बिइगुलिं। केरामाया दंथें संस्कार खः, सार मदुगुलिं। माया थें विज्ञान खः, छले याइगुलिं। विशेषकथं अत्युत्तम जूसां नं आध्यात्मिक रूप अशुभ धका खंकेसिइकेमाः। वेदना स्वंगू दुःखं मुक्त मज्जुगुलिं दुःख खः। संज्ञा, संस्कार अविधेय्य जुइगुलिं अनात्मा खः। विज्ञान उदयव्यय स्वभावगुलिं अनित्य धका खंकेसिइकेमाः।

५०९. थथे *खंम्हसिया अर्थ सिद्धिकथं* धयागु थथे नं संक्षिप्त व विस्तृतकथं निथी खंम्हसिया गुगु अर्थ जुइ, अनं नं विनिश्चयया नय सिइकेमाः। गथेकि – संक्षिप्तं न्हापां न्यागू उपादानस्कन्धय् तरवार हनाच्चम्ह शत्रु आदिभावं खंका स्कन्धं पीडित जुइमखु। विस्तृतं जक रूपादि ब्वाई वःगु फिज समानगु भावं खंका सार मदुगुलिइ सार खंम्ह जुइमखु।

^{४२१} (सं० नि० ३.२०७)

^{४२२} (सं० नि० ३.७९)

^{४२३} (ध० सं० ५५६)

^{४२४} (सं० नि० ४.२३८)

^{४२५} (सं० नि० ३.२२)

^{४२६} (सं० नि० ३.७९)

^{४२७} (सं० नि० ३.८५)

विशेषरूपं आध्यात्मिक रूपयात अशुभकथं खंका कबलीकार आहारयात बांलाक सिइ (छुटे छुटे याना सिइ), अशुभय् शुभ धयागु भ्रमयात प्रहाण याइ। कामोघं उत्तीर्ण जुइ (थहाँवइ), कामयोगं छुटे जुइ, कामाश्रवं अनाश्रव जुइ, अभिध्या कायग्रन्थ चबुइ (ब्यनिइ), काम उपादानं आसक्त जुइमखु।

वेदनायात दुःखकथं खंका स्पर्शाहारयात बांलाक सिइ, दुःखय् सुख धयागु भ्रमयात प्रहाण याइ, भवोघं उत्तीर्ण जुइ, भवयोगं छुटे जुइ, भवाश्रवं अनाश्रव जुइ, व्यापादकायग्रन्थं चबुइ (ब्यनिइ), शीलव्रत उपादानं आसक्त जुइमखु।

संज्ञा व संस्कारयात अनात्माकथं खंका मनोसञ्चेतना आहारयात बांलाक सिइ, अनात्माय् आत्मा धयागु भ्रमयात प्रहाण याइ, दृष्टिया बालं उत्तीर्ण जुइ, दृष्टिया योगं छुटे जुइ, दृष्टिया आश्रवं अनाश्रव जुइ। ख्व सत्य खः धयागु अभिनिवेश कायग्रन्थ चबुइ (ब्यनिइ), आत्मवाद उपादानं आसक्त जुइमखु।

विज्ञानयात अनित्यकथं खंका विज्ञानाहारयात बांलाक सिइ, अनित्यय् नित्य धका भ्रमयात प्रहाण याइ, अविद्याया बालं उत्तीर्ण जुइ, अविद्याया योगं छुटे जुइ, अविद्या आस्रवं अनाश्रव जुइ, शीलव्रतपरामर्श कायग्रन्थ चबुइ (ब्यनिइ), दृष्टि उपादान आसक्त जुइमखु।

थथे महान आनिशंस जुइ, वधकादिकथं खंकेगु गुगुलिं।
उगुलिं स्कन्धय् प्रज्ञावानं, वधकादिकथं स्वयेखंकेमाः॥

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्गय् प्रज्ञाभावनाया भागय् स्कन्धनिर्देश धयागु भिंय्प्यंगूगु परिच्छेद क्वचाल।

१५. आयतनधातुनिर्देशो (आयतन व धातुया निर्देश)

आयतनवित्थारकथा (आयतनया विस्तृत खं)

५१०. आयतन धयागु भिनिगू आयतन दु - चक्षुरायतन, रूपायतन, श्रोत्रायतन, शब्दायतन, घ्राणायतन, गन्धायतन, जिह्वायतन, रसायतन, कायायतन, स्पृष्टव्यायतन, मनायतन, धर्मायतन खः। अन -

अर्थ, लक्षण, उलि जक जुइगु, क्रम, संक्षेप व विस्तृत।
अथेहे खंकेमाःगुकथं (द्रष्टव्यकथं) हे, विनिश्चययात सिइकेमाः॥

अन विशेषकथं न्हापां खनिगुलिं मिखा खः, रूपयात अस्वादन याइगु नं व प्रकट याइगु नं धयागु अर्थ खः। रूपयात प्रकट याइगु धयागु रूप खः, वर्ण विकार प्राप्त याना (थंका) हृदयङ्गतभावयात प्रकाश याइ धयागु अर्थ खः। न्यनिइगु धयागु न्हाय्पं खः। घिस्रे जुया वनीगुलिं शब्द खः, धाइगु धयागु अर्थ खः। न्तुनिगुलिं न्हाय् खः। नस्वाः काइगुलिं नस्वाः खः। थःगु वस्तुया सुचं बिइगु धयागु अर्थ खः। जीवनयात सःतिगुलिं म्ये खः। उगु सत्त्वपिसं सवाः कायगुलिं रस खः, आस्वादन याइ धयागु अर्थ खः। घृणित साश्रव धर्मतय्गु आय जूगुलिं काय खः। आय धयागु उत्पन्न जुइगु थाय् खः। स्पर्श याइगु धयागु स्पृष्टव्य खः। सिइका काइगुलिं मन खः। थःगु लक्षणयात धारण याइगुलिं धर्मत खः।

५११. विशेषता मदुगुकथं जक आधारकथं (आयतनकथं), आयतय्गु (दीर्घ) संचालन याइगुलिं, थासय् यंकिगुलिं आयतन धका सिइकेमाः। मिखा रूपादि उगु उगु द्वारया आरम्भणगु चित्तचैतसिक धर्मत थःथःगु अनुभव याइगु आदि कृत्यद्वारा थासय् यंकिइ, दना वइ, कुतः याइ व प्रयत्न याइ धका धयातःगु जुयाच्चन। इपि आय जुयाच्चंगु धर्मय् थुपिं चर्ककिइ, विस्तृत याइ धका धाःगु खः, थुगु थाःगाः मदूगु संसारय् उत्पत्ति जुयाच्चंगु अत्यन्त ताहाकःगु संसारदुःख गुबले तक्क दिइमखु (लिहाँ वनीमखु), उबले तक्क यंकाहे च्वनी, प्रवर्तित जुइ धका धयातःगु जुयाच्चन। थथे थुपिं फुकं धर्मत आयतनकथं, आयतय्गु (दीर्घ) संचालन याइगुलिं, थासय् यंकिगुलिं आयतन धका धाइ।

५१२. यद्यपि निवास स्थानया अर्थकथं, आकारया अर्थकथं, छथाय् मुंवइगु थाय्या अर्थकथं, उत्पत्तिस्थानया अर्थकथं व कारणया अर्थकथं आयतन सिइकेमाः। अथेहे लोकय् “ईश्वरया आयतन, वासुदेवया आयतन” धका आदितय्के निवासस्थानयात आयतन धका धाइ। “सुवर्णया आयतन, रजतया आयतन” धका आदितय्के आकार खः। शासनय् जक “मनोरमगु गुगु आयतनतय्के पंक्षीत सेवन याइ”^{४२८} धका आदिइ छथाय् मुंवइगु थाय् खः। “दक्षिणापथ सातय्गु आयतन खः” धका आदितय्के उत्पत्ति देश खः। “अन अनहे साक्षीभावया सफलताय् थ्यनिइ आयतनय् समर्थ दइ”^{४२९} धका आदिइ कारण खः।

चक्षु आदितय्के नं उगु उगु चित्तचैतसिक धर्मत वास यानाच्चनिइ व उगुया अधीन जुइगुलिं चक्षु आदितय्गु निवासस्थान खः। चक्षु आदितय्के इपिं आकिर्ण जुयाच्चंगु, उगलिइ निश्चितगु व उगुया आरम्भण जुयाच्चंगु कारणं खः धयागु चक्षु आदि इमिगु आकार खः। चक्षु आदि इमिगु छथाय् मुंवइगु थाय् खः, अन अन वस्तु, द्वार व आरम्भणकथं छथाय् मुंवइगुलिं। चक्षु आदि इमिगु उत्पत्ति देश खः, उगुया निश्चय आरम्भण जूगुलिं अन हे उत्पत्ति जूगुलिं। चक्षु आदि इमिगु कारण खः, इमिगु अभावय् अभाव जुइगुलिं खः। थथे निवास स्थानया अर्थकथं, आकारया अर्थकथं, छथाय् मुंवइगु थाय्या अर्थकथं, उत्पत्तिस्थानया अर्थकथं व कारणया अर्थकथं याना थुपिं नं कारणं थुपिं धर्मत आयतन धका धाइ।

उकिं च्वय् धयावयागु अर्थकथं मिखा उगु आयतन जूगुलिं चक्षुरायतन ... धर्मत इपिं आयतन जूगुलिं धर्मायतन धका थथे न्हापां थन अर्थकथं विनिश्चययात सिइकेमाः।

^{४२८} (अ० नि० ५.३८)

^{४२९} (अ० नि० ३.१०२)

५१३. लक्षण धयागु चक्षु आदि थन लक्षणकथं विनिश्चययात सिइकेमाः। इपिं जक इमिगु लक्षणत स्कन्धनिर्देशय् धयातःगु अनुसारहे सिइकेमाल।

उलि जक जुइगु धयागु उलिया भावकथं। थ्व धाःगु खः - चक्षु आदि नं धर्मतहे खः, थथे जुइवं धर्मायतन धकाःहे यदि थथे मधाःसे छाया भिनिगु आयतन धका धयातःगु खः ले? खुगू विज्ञानकाय, उत्पत्ति, द्वार, आरम्भण व व्यवस्थानकथं थन खुगू विज्ञानकायया द्वार जुइगुकथं, आरम्भण जुइगुकथं व व्यवस्थानकथं थ्व थुमिगु भेद जुइ धका भिनिगु धयातःगु खः, चक्षुर्विज्ञान वीथि परिपन्नगु विज्ञानकायया चक्षुरायतनहे उत्पत्ति द्वार खः व रूपायतन हे आरम्भण खः, अथेहे मेमेगुया मेमेगु खः। खुगूया जक भवङ्ग मन धका कयातःगु मनायतन छगू भागहे उत्पत्ति द्वार खः, असाधारणगुहे व धर्मायतन आरम्भण खः। थथे खुगू विज्ञानकायया उत्पत्ति, द्वार, आरम्भण व व्यवस्थानकथं भिनिगु धयातःगु खः धकाः थन थथे उलि जक जुइगुकथं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५१४. क्रमकथं धयागु थन नं न्हापा धयातःगु उत्पत्तिक्रमादिइ देशनाक्रमहे स्वानाच्चनी। आध्यात्मिक आयतनतयूके जक सनिदर्शन, सप्रतिघ विषय दुगुलिं चक्षुरायतन प्रकट जुइ धका न्हापालाक देशना यानाबिज्यात, अनंलि सनिदर्शन, सप्रतिघ विषयत श्रोत्रायतन आदिइ। अथवा दर्शनानुत्तरीय व श्रवणानुत्तरीय हेतु दुगुकथं आपालं उपकारगु आध्यात्मिकय् चक्षुरायतन श्रोत्रायतन आदि न्हापालाक देशना याना बिज्यात, अनंलि घ्राणायतन आदि स्वंगू, न्यागू नं गौचरया विषयया कारणं अन्तय् मनायतन, चक्षुरायतन आदि जक गौचरया कारणं उगु उगु अन्तर अन्तरगु बाह्य रूपायतन आदि। यद्यपि विज्ञान उत्पत्ति कारण व्यवस्थानकथं नं थ्व थुमिगु क्रम सिइकेमाः। थ्व धयातःगु जुल “चक्षुया कारणं रूपय् चक्षुर्विज्ञान उत्पन्न जुइ ... मनया कारणं धर्मय् मनोविज्ञान उत्पन्न जुइ”^{४३०} धकाः। थथे थन क्रमकथं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५१५. संक्षेप व विस्तृतकथं धयागु संक्षिप्तं जक मनायतनया व धर्मायतनया छगू भागया नामं उगुयाहे त्यं दुगु आयतनतयूत रूपं संग्रह जुइगुलिं भिनिगू नं आयतनत नामरूप मात्र जकहे जुइ। विस्तृतं जक आध्यात्मिकय् न्हापां चक्षुरायतन जातिकथं चक्षुप्रसाद मात्रजकहे जुइ, प्रत्यय, गति, निकाय व पुद्गलया भेदकथं जक अनन्त प्रभेद जुइ। अथेहे श्रोत्रायतन आदि प्यंगू। मनायतन जक कृशल, अकृशल, विपाक, क्रिया व विज्ञानया भेदकथं चयूगंगू प्रभेद व सखि व नीछगू प्रभेद जुइ। वस्तु, प्रतिपदादिया भेदकथं जक अनन्त प्रभेद जुइ। रूप, शब्द, गन्ध व रसायतन विसभाग प्रत्ययादि भेदकथं अनन्त प्रभेद जुइ। स्पृष्टव्यायतन जक पृथ्वीधातु, तेजोधातु व वायुधातुकथं स्वंगू प्रभेद जुइ। प्रत्ययादिभेदकथं अनेक प्रभेद जुइ। धर्मायतन वेदना, संज्ञा, संस्कार स्कन्ध, सूक्ष्मरूप व निर्वाणया स्वभाव नानत्त्वया भेदकथं अनेक प्रभेद जुइ। थथे संक्षेप व विस्तृतं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५१६. द्रष्टव्यकथं धयागु थन फुकहे संस्कृत आयतनत मवङ्गु व मवनीगुकथं खंकेसिइकेमाः। मखु इपिं उत्पत्तिया न्द्वः गनं वनिइमखु वइमखु, न विनाशया न्द्वः गनं नं वनिइ, अले उत्पत्तिया न्द्वः प्रतिलाभ मज्जुगु स्वभाव दुगु जुइ, न्हापा विनाशया छिन्नभिन्न जुइगु स्वभाव दुगु जुइ पूर्व, अपरान्त व मध्यय् प्रत्ययतयूगु अधीन जुइगुलिं दुर्बल जुया (वशय् मवंसे) उत्पन्न जुइ।

उकिं मवङ्गु व मवनीगुकथं खंकेसिइकेमाः। अथेहे चेष्टा मदुगुकथं (निरीह) व अव्यापारकथं (ज्याय् लग्न मजुइगु)। चक्षुरूपादिया थथे जुइमखु “अहो, धार्थे जिमिगु मेलमिलापय् (सामगिइ) विज्ञान धयागु उत्पन्न जुइमा” धका, इपिं विज्ञानयात उत्पन्न यायेया नितीं द्वार, वस्तु व आरम्भण जुइगुलिं चेष्टा (वास्ता) याइमखु, ज्याय् लग्न जुइमखु, अले थ्व स्वभाविकहे खः, गुगु चक्षुरूपादिया मेलमिलापय् चक्षुर्विज्ञानादि उत्पन्न जुइ। उकिं चेष्टा मदुगुकथं (निरीह) व अव्यापारकथं खंकेसिइकेमाः। यद्यपि दुनेच्वंगु (आध्यात्मिक आयतनत) शून्यगु गांथें सिइकेमाः, ध्रुव, शुभ, सुख व आत्मभावं रहित जूगु कारणं। बाह्य आयतनत गांयात घात याइपिं खूंतथें, दुनेच्वंगु (आध्यात्मिक) अभिघात याःगु कारणं। थ्व धयातःगु जुल “भिक्षुपिं, चक्षु प्रिय व अप्रियगु रूपं प्रहार याइ” धकाः विस्तृत खः। यद्यपि दुनेच्वंगु (आध्यात्मिक आयतन) कीतथें खंकेसिइकेमाः, बाह्य आयतनत इमिगु गौचर थें खः। थन थथे स्वकेमाःगुकथं (द्रष्टव्यकथं) विनिश्चययात सिइकेमाः।

थ्व न्हापांगु आयतनतयूत विस्तृत खं जुल।

धातुविथारकथा (धातुया विस्तृत खं)

५१७. अनंलिपा धातुत धयागु भिंच्यागू धातुत खः - चक्षुर्धातु, रूपधातु, चक्षुर्विज्ञानधातु, श्रोत्रधातु, शब्दधातु, श्रोत्रविज्ञानधातु, घ्राणधातु, गन्धधातु, घ्राणविज्ञानधातु, जिह्वाधातु, रसधातु, विह्वाविज्ञानधातु, कायधातु, स्पृष्टव्यधातु, कायविज्ञानधातु, मनोधातु, धर्मधातु, मनोविज्ञानधातु खः। अन -

अर्थकथं, लक्षणादिकथं, क्रम, उलि जक जुइगु व गणनाकथं।
अले प्रत्ययकथं सिइकेमाः, विनिश्चययात सिइकेमाः।।

अन अर्थकथं धयागु खनिगुलिं मिखा खः। रूपयात प्रकट याइगु धयागु रूप। मिखाया विज्ञान चक्षुर्विज्ञान धका थथे आदिकथं न्हापां नियमकथं चक्षु आदि विशेष अर्थकथं विनिश्चययात सिइकेमाः। साधारणरूपं जक विधान याइ, धारणा याइ, विधान याइ, थुगुलिं विधान याकी, थन धारणा याइगुलिं धातु खः। लौकिक धातुत कारण जुइगुलिं व्यवस्थितगु जुयाः लुँवहः आदि धातुतथें लुँवहः आदियात, अनेक प्रकारगु संसारदुःख विधान याइ। भारी कुविपिसं भारीथें, सत्त्वपिसं धारणा याइ, धारणा याइ धयागु अर्थ खः। थ्व दुःखया विधान मात्र जकहे खः, वशय् मच्चनीगुलिं। थुपिं कारण जुयाच्चंगुलिं संसारदुःख सत्त्वपिसं कनातःकथं याइ। अथे व्यवस्थित यानातःगु उगुयात थुमिकेहे धारणा याइ, तयातइ धयागु अर्थ खः। थथे चक्षु आदितयूके छगू छगू धर्म यथासम्भव विधान याइ, धारणा याइ धयागु आदि अर्थकथं धातु धकाः धाइ।

५१८. यद्यपि गथे तीथङ्करतयूगु आत्मा धयागु स्वभावकथं मदु, थुपिं थथे मखु, थुपिं थःगु स्वभाव धारणा याइगुलिं धातुत खः। गथे लोकय् विचित्रगु हरिताल मनोशिला आदि त्वहँया अवयव धातुत धका धाइ, थथे थुपिं नं धातुतथें धातुत खः। थुपिं विचित्रगु ज्ञानं सिइकेमाःगु अवयवत खः। गथे शरीर धका कयातःगु पुचःयात अवयव जुयाच्चंगु हिया तरल पदार्थ आदिइ परस्पर विसभाग लक्षणं परिच्छेद जुयाच्चंगलिइ धातु धका व्यवहार याइ (धाइ), थथेहे थुपिं पञ्चस्कन्ध धका कयातःगुयात आत्मभावया अवयवतयूके धातु व्यवहार (नां) धका सिइकेमाः। परस्पर विसभाग लक्षणं परिच्छेदगु थुपिं चक्षु आदि खः धका सिइकेमा। यद्यपि धातु धयागु निर्जीव मात्रयाहे जक थ्व अभिप्राय खः। अथेहे भगवान् बुद्ध “भिक्षु, खुगू धातु दुम्ह थ्व पुरुष खः”^{४३१} धका आदिइ जीवसंज्ञायात मदयूकेया नितिं धातु देशना यानाबिज्यात।

उकिं च्वय् धयावयागु अर्थकथं मिखा व उगु धातु चक्षुर्धातु खः ... मनोविज्ञान व उगु धातु मनोविज्ञानधातु खः। थथे न्हापां थन अर्थकथं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५१९. लक्षणादिकथं धयागु चक्षु आदि लक्षणादिकथं नं थन विनिश्चययात सिइकेमाः। इपिं जक इमिगु लक्षणादि स्कन्धनिर्देशय् धयातःगु अनुसारहे सिइकेमाल।

क्रमकथं धयागु थन नं न्हापा धयातःगुलिइ उत्पत्तिक्रमादिइ देशनाक्रमहे स्वानाच्चनी। उगु थ्व हेतुफलतयूगु न्हापा व्यवस्थान यानावयागुकथं धयातःगु खः। चक्षुर्धातु व रूपधातु धयागु थुगु निगू कारण खः, चक्षुर्विज्ञानधातु धयागु फल खः। थथे फुकथाय्।

५२०. उलि जक जुइगु धयागु उलिया भावकथं। थ्व धयातःगु खः - उगु उगु सूत्र व अभिधर्मया उपदेशय् जक “आभाधातु, शुभधातु, आकाशान्त्यायतन धातु, विज्ञानान्त्यायतन धातु, आकिञ्चन्यायतन धातु, नैवसंज्ञानासंज्ञायतन धातु, संज्ञा व वेदना निरोधधातु”^{४३२}, “कामधातु, व्यापादधातु, विहिंसाधातु, नैष्क्रम्यधातु, अव्यापादधातु, अविहिंसाधातु”^{४३३}, “सुखधातु, दुःखधातु, सौमनस्यधातु, दौर्मनस्यधातु, उपेक्षाधातु, अविद्याधातु”^{४३४}, “आरम्भधातु,

^{४३१} (म० नि० ३.३४४)

^{४३२} (सं० नि० २.९५)

^{४३३} (विभ० १८२; दी० नि० ३.३०५; म० नि० ३.१२५)

^{४३४} (विभ० १८०; म० नि० ३.१२५)

नैष्कर्म्यधातु, पराक्रमधातु”^{४३५}, “हीनधातु, मध्यमधातु, प्रणीतधातु”^{४३६}, “पृथ्वीधातु, जलधातु, तेजोधातु, वायोधातु”^{४३७}, आकाशधातु, विज्ञानधातु”^{४३८}, “संस्कृतधातु, असंस्कृतधातु”^{४३९}, “अनेकधातु, नानाधातु लोक”^{४४०} धकाः थथे आदि मेगु नं धातुत खनेदइ। यदि थथे जुइवं फुक कथं परिच्छेद मयासे (मतःसे) छाय् भिंच्यागू जक धका थ्वहे परिच्छेद यानातःगु खः। स्वभावकथं विद्यमान जुयाच्चंगु फुक धातुत उगुलिइहे अन्तर्गत जूगुलिं खः।

रूपधातुहे आभाधातु खः, शुभधातु जक रूपादि प्रतिबद्धगुलिं। छाय्? शुभनिमित्तया कारणं। शुभनिमित्तहे शुभधातु खः। उगु रूपादिं मुक्तगु दइमखु। कुशल विपाक आरम्भणगु रूपादिहे शुभधातु धयागु थ्व रूपादि मात्रगुहे खः। आकाशान्त्यायतन धातु आदितयुके चित्त मनोविज्ञानधातुहे खः, ल्यंदुगु धर्मधातु खः। संज्ञा व वेदना निरोधधातु जक स्वभावकथं मदु। उगु निगू धातु निरोधमात्रगुहे जक खः।

कामधातु धर्मधातु मात्र जक जुइ। थथे धयाबिज्यात - “अन गुगु कामधातु? कामनापं संयुक्तगु तर्क वितर्क मिथ्यासंकल्प”^{४४१} धकाः। भिंच्यागू नं धातुत खः। थथे धयाबिज्यात -

“क्वय्थासं अवीचि नरकयात सिमाना दुगु यानाः च्वय्थासं परनिर्मित वशवर्ति देवलोकयात दुथ्याकाः गुगु थुगुया दुने थन अवचरण याइपिं थन सिमानाया दुनेच्चंगु स्कन्ध, धातु, आयतन, रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार व विज्ञान खः, थ्व कामधातु धाइ”^{४४२} धकाः।

नैष्कर्म्यधातु धर्मधातु खः, “फुकं कुशल धर्मत नैष्कर्म्यधातु खः”^{४४३} धकाः वचनकथं मनोविज्ञानधातु नं जुइगुहे खः। व्यापाद, विहिंसा, अब्यापाद, अविहिंसा, सुख, दुःख, सौमनस्य, दौर्मनस्य, उपेक्षा, अविद्या, आरम्भ, निष्क्रम व पराक्रम धातुत धर्मधातुहे खः।

हीन, मध्यम, प्रणीत धातुत भिंच्यागू धातुमात्र जकगु खः। हीनगु चक्षु आदि हीनधातु खः, मध्यम, प्रणीतगु मध्यम व प्रणीतगु खः। निष्पर्यायकथं जक अकुशल धर्मधातु, मनोविज्ञान धातुत हीनधातु खः, लौकिक कुशल व अब्याकृत निगुलिं व चक्षुधातु आदि मध्यमधातु खः लोकोत्तर जक धर्मधातु, मनोविज्ञान धातुत प्रणीतधातु खः।

पृथ्वी, तेजो व वायुधातु स्पृष्टव्यधातुहे खः, जलधातु व आकाशधातु धर्मधातुहे खः। विज्ञानधातु, चक्षुर्विज्ञानादि न्हयगू विज्ञानधातु संक्षेपहे खः।

भिंन्हयगू धातुत व धर्मधातुया छगू भाग संस्कृतधातु खः, असंस्कृत धातु जक धर्मधातुया छगू भागहे जक खः। अनेकधातु व नानाधातु लोक जक भिंच्यागू धातुया प्रभेद मात्र जक खः। थथे स्वभावकथं विद्यमान जुयाच्चंगु फुक धातुया उगुलिइ अन्तर्गतगुलिं भिंच्यागूहे जक धातु धका धयातल।

५२१. यद्यपि सिइकेगु स्वभाव दुगु विज्ञानय् जीवसंज्ञातय्गु संज्ञा मदय्केया नितिं नं भिंच्यागूहे धातुत धयाबिज्यात। सिइकेगु स्वभाव दुगु विज्ञानय् जीवसंज्ञा दुपिं सत्त्वपिं दु, इमित्त चक्षु, श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा, काय, मनोधातु व मनोविज्ञानधातु भेदकथं उगु विज्ञानया अनेकतागु चक्षुरूपादि प्रत्ययया अधीन जुइगुलिं अनित्यताया प्रकाश यानाः दीर्घकाल तक अनुशय जुयाच्चंगु जीवसंज्ञायात मदयेकेगु इच्छां भगवान् बुद्धं भिंच्यागू धातुत प्रकाश यानाबिज्यात। छु अधिक खः? अथेहे वेनेय्य सत्त्वपिनिगु आशयकथं। गुगु थ्व संक्षेप व विस्तृत मज्जुगु थुगु देशनाकथं वेनेय्य सत्त्वपिं खः, इमिगु आशयकथं भिंच्यागूहे प्रकाश यानाबिज्यात।

संक्षेप व विस्तृत नयकथं गथे गथे धर्म प्रकाश यानाबिज्याइ अथेहे अथेहे वया।
व्यवस्थितगु सद्धर्मया तेजं वेनेय्य सत्त्वपिनिगु नुगलय् च्वंगु अन्धकार क्षणभरय्हे नाश जुइ।।

^{४३५} (सं० नि० ५.१८३)

^{४३६} (दी० नि० ३.३०५)

^{४३७} (दी० नि० ३.३११)

^{४३८} (म० नि० ३.१२५; विभ० १७२)

^{४३९} (म० नि० ३.१२५)

^{४४०} (दी० नि० २.३६६; म० नि० १.१४८)

^{४४१} (विभ० १८२)

^{४४२} (विभ० १८२)

^{४४३} (विभ० १८२)

थन थथे उलि जक जुइगुकथं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५२२. गणनाकथं धयागु चक्षुर्धातु न्हापां जातिकथं छगू धर्महे जक गणना याइ चक्षुप्रसादकथं, अथेहे श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा, काय, रूप, शब्द, गन्ध व रसधातु श्रोत्र प्रसादादिकथं, स्पृष्टव्यधातु जक पृथ्वी, तेजो व वायुधातुकथं स्वंगू धर्म धका गणना याइ। चक्षुर्विज्ञानधातु कुशल व अकुशल विपाककथं निगू धर्म धका गणना याइ, अथेहे श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा व कायविज्ञानधातुत खः। मनोधातु जक पञ्चद्वारावर्जन, कुशल अकुशल विपाक व सम्प्रतिच्छनकथं स्वंगू धर्म धका गणना याइ। धर्मधातु स्वंगू अरूपस्कन्धत, भिंखुगू सूक्ष्मरूपया असंस्कृत व धातुकथं नीगू धर्म धका गणना याइ। मनोविज्ञानधातु ल्यंदुगु कुशल, अकुशल, अव्याकृत विज्ञानकथं न्हयेखुगू धर्म धका गणना याइ। थन थथे संस्कृत नं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५२३. प्रत्ययकथं धयागु थन चक्षुर्धातु न्हापां चक्षुर्विज्ञानधातुया विप्रयुक्त, पूर्वजात, अस्ति, अविगत, निश्चय व इन्द्रिय प्रत्ययतयगुकथं खुगू प्रत्ययं प्रत्यय जुइ, रूपधातु पूर्वजात, अस्ति, अविगत व आरम्भण प्रत्ययतयगुकथं प्यंगू प्रत्ययं प्रत्यय जुइ। थथे श्रोत्रविज्ञानधातु आदिया श्रोत्रधातु, शब्दधातु आदि। इपिं न्यागूया आवर्जन मनोधातु जक अनन्तर, समनन्तर, नास्ति, विगत, अनन्तर-उपनिश्चयकथं न्यागू प्रत्ययं प्रत्यय जुइ, इपिं न्यागूलिं सम्प्रतिच्छन्न मनोधातुया। अथेहे सम्प्रतिच्छन्न मनोधातु सन्तीतरण मनोविज्ञानधातुया, उगु व्यवस्थापन मनोविज्ञानधातुया, व्यवस्थापन मनोविज्ञानधातु जवनमनोविज्ञानधातुया। जवनमनोविज्ञानधातु जक जवनमनोविज्ञानधातुया अनन्तरय् उगु न्यागूलिं व आसेवनप्रत्ययद्वारा नं याना खुगू प्रत्ययं प्रत्यय जुइ। थ्व न्हापां पञ्चद्वारय् नियम खः।

मनोद्वारय् जक भवङ्ग मनोविज्ञानधातु आवर्जन मनोविज्ञानधातुया। आवर्जन मनोविज्ञानधातु जवनमनोविज्ञानधातुया न्हापायागु न्यागू प्रत्ययं प्रत्यय जुइ।

धर्मधातु जक न्हयगू विज्ञानधातुया सहजात, अन्योन्य, निश्चय, सम्प्रयुक्त, अस्ति, अविगत आदि तःथीकथं प्रत्यय जुइ। चक्षुर्धातु आदि जक छुं छुं धर्मधातु छुं छुं मनोविज्ञानधातुया आरम्भण प्रत्ययादिं नं प्रत्यय जुइ। चक्षुर्विज्ञानधातु आदिया नं न केवल चक्षुरूपादि प्रत्यय जुइ, अले आलोकादि नं। उकिं पूर्वाचार्यपिसं धयाबिज्यात -

“चक्षु, रूप, आलोक, मनसिकार यायेगु कारणं उत्पन्न जुइ चक्षुर्विज्ञान। श्रोत्र, शब्द, ह्रः मनसिकार यायेगु कारणं उत्पन्न जुइ श्रोत्रविज्ञान। घ्राण, गन्ध, फय् मनसिकार यायेगु कारणं उत्पन्न जुइ घ्राणविज्ञान। जिह्वा, रस, लः मनसिकार यायेगु कारणं उत्पन्न जुइ जिह्वाविज्ञान। काय, स्पर्श, पृथ्वी मनसिकार यायेगु कारणं उत्पन्न जुइ कायविज्ञान। भवङ्ग, मन धर्म मनसिकार यायेगु कारणं उत्पन्न जुइ मनोविज्ञान।” थ्व थन संक्षिप्तं खः। विस्तृतं जक प्रत्यय प्रभेदगु प्रतीत्यसमुत्पाद निर्देशय् प्रकट जुइ धका थन थथे प्रत्ययकथं नं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५२४. द्रष्टव्यकथं धयागु थन खंकेमाःगु विनिश्चययात सिइकेमाः धयागु अर्थ खः। फुकहे संस्कृतधातुत पूर्वापरान्तया अभावं ध्रुव, शुभ, सुख, आत्मभावं शून्यकथं प्रत्ययतयगु अधीन जुइगुकथं खंकेसिइकेमाः।

विशेषरूपं थन बाजंया द्यनेथें चक्षुर्धातु सिइकेमाः, कथिथें रूपधातु, शब्दथें चक्षुर्विज्ञानधातु। अथेहे न्हाय्कनय् द्यनेथें चक्षुर्धातु, ख्वाःथें रूपधातु, ख्वाःया निमित्तथें चक्षुर्विज्ञानधातु। अथवा चाकुतु व तूथें चक्षुर्धातु, यन्त्रया धःचाकथिथें रूपधातु, चाकुतुया ति व चिकथें चक्षुर्विज्ञानधातु। अथेहे क्वय्या भुतुथें चक्षुर्धातु, च्वय्या भुतुथें रूपधातु, मिथें चक्षुर्विज्ञानधातु। थुगु विधि श्रोत्रधातु आदितय्के नं खः।

मनोधातु जक यथासम्भवकथं चक्षुर्विज्ञानधातु आदितय्के न्हाने वनीम्ह अनुचर थें खंकेसिइकेमाः।

धर्मधातुइ वेदनास्कन्ध कथे व शूलथें खंकेमाः। संज्ञा, संस्कार स्कन्ध वेदनारूपी कं व शूलिं सुया आतुरम्ह व्यक्तित्थें, पृथग्जनपिनिगु संज्ञा आशा व दुःख उत्पन्न याइगुकथं खालीगु ल्हाःम्हुथें। अयथार्थ निमित्त ग्रहण याइगुकथं वनमृगथें। संस्कार प्रतिसन्धिइ तइगुकथं ह्यंग्वाः गालय् वाँछ्वइम्ह मनूथें। जन्म कायेगु दुःखया ल्युल्य वनीगुकथं जुजुया मनूतय्सं लिना यंकाच्वंपिं खुँथें।

फुक अनर्थ हयाबिइगु स्कन्धसन्तानया हेतुकथं विष सिमाया पुसाथें। रूप थीथी प्रकारया उपद्रवया निमित्तकथं क्षुरचक्रथें खंकेसिइकेमाः। असंस्कृतधातु अमृतकथं, शान्तकथं व क्षेमकथं खंकेसिइकेमाः। छाय्? फुक अनर्थ हयाबिइगुया विरोधी जूगुलिं।

मनोविज्ञानधातु आरम्भण्य निश्चितया अभावं वनया माकःथे, थाकुक् दमन यायेगुकथं हारांम्ह सलथे, गन इच्छा दु अन कुतुंवनीगुकथं आकाशय् वाँछ्वःगु कथिथे, लोभ, द्वेषादि नानाप्रकारया क्लेश भेशया स्वापुकथं प्याखंम्बः (नाटकीय पुरुष) थे खंकेसिइकेमाः ।

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्ग्य प्रज्ञाभावनाया भाग्य आयतनधातुनिर्देश धयागु भिन्न्यागूगु परिच्छेद क्वचाल ।

१६. इन्द्रियसच्चिनिदेशो (इन्द्रिय व सत्यनिर्देश)

इन्द्रियवित्थारकथा (इन्द्रियया विस्तृत खँ)

५२५. धातुतय्गु अनन्तरय् कनावयागु इन्द्रियत जक नीनिगू इन्द्रिय दु - चक्षुरिन्द्रिय, श्रोत्रेन्द्रिय, घ्राणेन्द्रिय, जिह्वेन्द्रिय, कायेन्द्रिय, मनेन्द्रिय, स्त्रीन्द्रिय, पुरुषेन्द्रिय, जीवितेन्द्रिय, सुखेन्द्रिय, दुःखेन्द्रिय, सौमनस्येन्द्रिय, दौर्मनस्येन्द्रिय, उपेक्षेन्द्रिय, श्रद्धेन्द्रिय, वीर्येन्द्रिय, स्मृतीन्द्रिय, समाधीन्द्रिय, प्रज्ञेन्द्रिय, अनाज्ञातमाज्ञास्यामीन्द्रिय, आज्ञेन्द्रिय व अज्ञातावेन्द्रिय। अन -

अर्थकथं, लक्षणादिकथं, क्रमकथं सिङ्की।
भेद-अभेदकथं अथेहे कृत्यकथं, भूमिकथं विनिश्चययात।।

अन चक्षु आदि न्हापां खनिगुलिं मिखा धकाः आदि नियमविधिकथं अर्थ प्रकाश यानातल। लिपाया खंगू मध्यय्, न्हापांगु, पूर्वभागय् अज्ञात अमृत पद वा प्यंगू सत्यधर्मयात सिङ्के धका थथे प्रतिपन्नम्हसिया उत्पन्न जुइगुकथं व इन्द्रियार्थया सम्भवकथं अनाज्ञातमाज्ञास्यामीन्द्रिय धका धाःगु खः। निगूगु, सिङ्कागुकथं व द्वितीय इन्द्रियार्थया सम्भवकथं व आज्ञेन्द्रिय धाइ। खंगूगु आज्ञातावीया प्यंगू सत्यय् ज्ञानया कृत्य सिधयेका क्षीणास्रवया उत्पन्न जुइगुकथं व इन्द्रियार्थया सम्भवकथं व आज्ञातावीन्द्रिय धाइ।

इपिं इन्द्रियार्थ धयागु छु खः? इन्द्रलिङ्गया अर्थकथं इन्द्रियार्थ। इन्द्र देशितया अर्थकथं इन्द्रियार्थ। इन्द्र दृष्टया अर्थकथं इन्द्रियार्थ। इन्द्र सृष्टया अर्थकथं इन्द्रियार्थ। इन्द्र सेवितया अर्थकथं इन्द्रियार्थ। उगु फुकं थन यथायोग्य स्वानाचनी। भगवान् बुद्ध सम्यक्सम्बुद्ध परम ऐश्वर्यभावकथं इन्द्र खः। कुशल व अकुशल कर्म खः, कर्मय् सुं गुम्हसिया ऐश्वर्य अभावगुलिं। उकिंहे थन कर्म उत्पन्न जूगु न्हापां इन्द्रियत कुशल व अकुशल कर्मयात प्रकट याइ। उगु सृष्टयाःगु धयागु इन्द्रलिङ्गया अर्थकथं व इन्द्र सृष्टया अर्थकथं इन्द्रियत खः। फुकहे थुपिं भगवान् बुद्धं यथाभूतरूपं प्रकाश यानाबिज्यात व अवबोध नं यानाबिज्यात धयागु इन्द्र देशितया अर्थकथं व इन्द्र दृष्टया अर्थकथं इन्द्रियत खः। उकिंहे भगवान् मुनीन्द्रं छुं छुं गौचरया सेवनद्वारा व छुं छुं भावनाया सेवनद्वारा सेवन यानाबिज्यागुलिं इन्द्र सेवितया अर्थकथं नं इन्द्रियत खः।

हानं आधिपत्य धका कयातःगुलिं व ऐश्वर्यया अर्थकथं नं थुपिं इन्द्रियत खः। चक्षुर्विज्ञानादि प्रवर्तित जुइगुलिइ चक्षु आदि सिद्धगु आधिपत्य खः, उगु तीक्ष्ण जुइगुलिइ तीक्ष्णता व मन्द जुइगुलिइ मन्दता जुइ। थ्व न्हापां थन अर्थकथं विनिश्चययात।

लक्षणादि धयागु लक्षण, रस, प्रत्युपस्थान व पदस्थानद्वारा नं चक्षु आदि विनिश्चययात सिङ्केमा धयागु अर्थ खः। इपिं इमिगु लक्षणादि स्कन्धनिर्देशय् कनेहे धुन। प्रज्ञेन्द्रिय आदि प्यंगू अर्थकथं अमोह हे खः। त्यंदुगु अन स्वरूपकथंहे वयाचन।

५२६. क्रमकथं धयागु थ्व नं देशनाक्रमहे खः। अन आध्यात्मधर्मयात बांलाक सिङ्कीगुलिं आर्यभूमि प्रतिलाभ याइगु जुइ धयागु आत्मभावय् दुथ्यानाच्वंगु चक्षु इन्द्रिय आदि न्हापां देशना याना बिज्यात। उगु शरीर गुगु धर्मया आधार कया स्त्री धका वा पुरुष धका वा गणना याइ, उगु थ्व खः धयागु क्यनेया नितिं अनंलि स्त्रीन्द्रिय व पुरुषेन्द्रिय। उगु निथी नं जीवितेन्द्रिय नापं प्रतिबद्ध जुयाच्वंगु धका सिङ्केबिइया नितिं अनंलि जीवितेन्द्रिय। गुबले तक्क उगुया प्रवृत्ति जुइ, उबले तक्क थुमिगु अनुभव दिइमखु। गुगु छुं नं वेदना जुइगु खः, इपिं फुक्क दुःख खः धकाः सिङ्केबिइया नितिं अनंलि सुखेन्द्रिय आदि। उगु निरोधया नितिं जक थुपिं धर्मत भाविता यायेमाः धयागु प्रतिपत्ति क्यनेकया नितिं अनंलि श्रद्धा आदि। थुगु प्रतिपत्तिद्वारा थ्व धर्म न्हापां थःके प्रकट जुइ धयागु प्रतिपत्तिद्वारा अमोघभाव क्यनेया नितिं अनंलि अनाज्ञातमाज्ञास्यामीन्द्रिय। वया हे फलया कारणं अनंलिपा अनन्तरय् भाविता यागुलिं व अनंलि आज्ञेन्द्रिय खः। अनंलिपा वृद्धिया नितिं थ्वया प्राप्त जुइ, प्राप्त जुइवं थनं च्वय् छुं नं यायेमाःगु मन्त धका सिङ्केबिइया नितिं अन्तय् परम आश्वास दुगु आज्ञातावीन्द्रिय देशना यानाबिज्यात धयागु थ्व थन क्रम खः।

भेद-अभेदकथं धयागु जीवितेन्द्रिययाहे थन भेद खः। उगु रूपजीवितेन्द्रिय व अरूपजीवितेन्द्रिय धका निधी दु। शेष अभेद धयागु थन थथे भेद-अभेदकथं विनिश्चययात सिइकी।

५२७. कृत्यकथं धयागु यदि इन्द्रियतयूगु छु ज्या खः ले? चक्षुरीन्द्रियया न्हापां “चक्षुरायतन चक्षुर्विज्ञानधातु उगु नापं सम्प्रयुक्त धर्मतयूत इन्द्रिय प्रत्ययं प्रत्यय जुइ” धकाः वचनकथं गुगु उगु इन्द्रिय प्रत्ययं जुइगुलिं सिद्ध यायेमाःगु थःगु तीक्ष्ण व मन्दादि जुइगु चक्षुर्विज्ञानादि धर्मतयूत तीक्ष्ण व मन्दादि धका कयातःगु थःगु आकारलिसे प्रवर्तितगु खः, थ्व कृत्य खः। थथे श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा व कायया नं खः।

मनेन्द्रियया जक सहजात धर्मयात थःगु वशयू तयेगु खः। जीवितेन्द्रियया सहजात धर्मयात अनुपालन यायेगु खः। स्त्रीन्द्रिय व पुरुषेन्द्रियया स्त्रीपुरुष लिङ्ग, निमित्त, कुत्त, आकम्प (हाउभाव), आकारया अनुविधान खः। सुख, दुःख, सौमनस्य, दौमनस्य इन्द्रियया सहजातधर्मयू त्याका सामार्थ्यकथं स्थूल आकारयू थ्यंकेगु खः। उपेक्षेन्द्रियया शान्त, प्रणीत, मध्यस्थ आकारयू थ्यंकेगु खः। श्रद्धादिया विरोधी जुयाच्चंगु सम्प्रयुक्तगु धर्मतयूत नं प्रसन्न आकारादि भावयू थ्यंकेगु खः। अनाज्ञातामाज्ञास्यामीन्द्रियया स्वंगू संयोजन प्रहाण यायेगु व सम्प्रयुक्तगु उगुयात प्रहाणया अभिमुखयू तयेगु (यायेगु) खः। आज्ञेन्द्रियया कामराग, व्यापादादियात सालुका प्रहाण यायेगु व सहजातयात नं थःगु वशयू तयेगु खः। आज्ञातावीन्द्रियया फुक ज्यायू उत्सुक जुइगु प्रहाण यायेगु, अमृतया अभिमुखभाव प्रत्यय जुइगु व सम्प्रयुक्तगुयात धका थन थथे कृत्यकथं विनिश्चयतया सिइकी।

५२८. भूमिकथं धयागु चक्षु, श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा, काय, स्त्री, पुरुष, सुख, दुःख, दौमनस्य इन्द्रियत थन कामावचरहे खः। मनेन्द्रिय, जीवितेन्द्रिय, उपेक्षेन्द्रिय श्रद्धेन्द्रिय, वीर्येन्द्रिय, समाधीन्द्रिय व प्रज्ञेन्द्रिय प्यंगू भूमि पर्यापन्नगु खः। सौमनस्येन्द्रिय कामावचर, रूपावचर व लोकोत्तरकथं स्वंगू भूमि पर्यापन्नगु खः। अन्तयू स्वंगू लोकोत्तर धयागु थन थथे भूमिकथं नं विनिश्चयात बांलाक सिइकी। थथे बांलाक सिइका -

आपालं संवेगी भिक्षु, स्थित जुया इन्द्रिय संवरयू।
इन्द्रियत सिइका, दुःखया अन्त्य याइ॥

थ्व इन्द्रियतयूगु विस्तृत खं जुल।

सच्चवित्थारकथा (सत्यया विस्तृत खं)

५२९. उगुया अन्तरयू च्वंगु सत्यत प्यंगू दुःख आर्यसत्यत - दुःख आर्यसत्य खः, दुःखसमुदय आर्यसत्य, दुःखनिरोध आर्यसत्य, दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदा दुःख आर्यसत्य धकाः। अन -

विभागकथं, विर्वचन, लक्षणादि प्रभेदकथं।
अर्थ व अर्थोद्धारकथं व अन्यनाधिककथं अथेहे॥
क्रमकथं जाति आदिया निश्चय, ज्ञानकृत्यकथं।
अन्तर्गत प्रभेद, उपमाकथं, चतुष्ककथं॥
शून्यता, छगु विध आदिकथं, समान व असमानकथं।
विनिश्चय सिइकेमाः, विज्ञं शासनक्रमयू (आर्यसत्ययू)॥

अन विभागकथं धयागु दुःखादिया प्यंगू प्यंगू अर्थ विभाजन यानातल तथ्य, अवितथ्यत, न अन्यथा, गुगु दुःख आदित सिइकेमाःपिसं सिइके बहःगु खः। थथे धयाबिज्यात - “दुःखया पीडनार्थ (पीडा बिइगु), संस्कृतार्थ, सन्तापनार्थ व विपरिणामार्थ याना थुपिं प्यंगू दुःखया दुःखार्थ तथ्यत, अवितथ्यत व अनन्यथात खः। समुदययात आयूहनार्थ (कृतः यायेगु), निदानार्थ, संयोगार्थ व पल्लिबोधार्थ। निरोधया निःसरणार्थ (मुक्तार्थ), विवेकार्थ, असंस्कृतार्थ व अमृतार्थ। मार्गया नैर्यानार्थ (मुक्त जुइत), हेत्वार्थ, दर्शनार्थ व आधिपत्यार्थ। थुपिं प्यंगू मार्गया मार्गार्थ, तथ्य, अवितथ्य व अनन्यथा

खः”^{४४४} धकाः। अथेहे “दुःखया पीडनार्थ (पीडा बिडगु), संस्कृतार्थ, सन्तापनार्थ, विपरिणामार्थ व अभिसमयार्थ”^{४४५} धकाः थथे थुपिं आदि। थथे थथे विभाजन यानातःगु प्यंगू प्यंगू अर्थया अनुसारं दुःख आदित सिइकेमाः। थ्व न्हापां थन विभागकथं विनिश्चय सिइकेमाः।

५३०. विर्वचन, लक्षणादि प्रभेदकथं धयागु थन विर्वचनकथं थन न्हापां ‘दु’ धयागु थथे थ्व शब्द कुत्तितय् (निन्दितय्) खनी। कुत्तित (निन्दित) जूगुलिंहे कायूयात दुपुत्र (कुपुत्र) धका धाइ। ‘खं’ शब्द जक खाली (तुच्छ) अर्थय् खः। खालीगु आकाशयात “खं” धकाः धाइ। थुगु न्हापांगु सत्य कुत्तित (निन्दित) जूगुलिं अनेक उपद्रवया अधिस्थानकथं। खालीगु जक बालमूर्ख जनं परिकल्पित, ध्रुव, शुभ, सुख, आत्मभावं सहितगुलिं। उकिं कुत्तित व तुच्छताया कारणं दुःख धकाः धाइ।

‘सं’ धका थथे थ्व शब्द “समागम व समेत”^{४४६} धका आदितय्केसंयोग क्यनातल (प्रकट यानातल)। ‘उ’ धका थथे थ्व “उत्पन्न जूगु उदित”^{४४७} धका आदितय्के उत्पत्ति खः। ‘अय’ शब्द जक कारण क्यनातल (प्रकट यानातल)। थ्व निगूगु सत्य अवशेष प्रत्ययया समायोग जुइगुलिं दुःखया उत्पत्ति कारण खः। थथे दुःखया संयोगय् उत्पत्ति कारण जुइगुलिं दुःखसमुदय धका धाइ।

स्वंगूगु सत्य जक गुगु ‘नि’ शब्द अभाव खः ‘रोध’ शब्द जक बन्धनागार (झ्यालखाना) क्यनातल (प्रकट यानातल)। उकिं अभाव थन संसारया बन्धनागार धका कयातःगु दुःखया बन्धनागारया फुक गति शून्य जूगु कारणं खः, वा उगु प्राप्त जुइवं संसारया बन्धनागार धका कयातःगु दुःखया बन्धनागारया अभाव जुइ, उगुया विरोधीगुलिं नं दुःख निरोध धका धाइ। अथवा दुःखया अनुत्पाद निरोधया प्रत्यय जुइगु कारणं दुःखनिरोध खः।

प्यंगूगु सत्य जक गुगु थ्व दुःखनिरोध जुइगु आरम्भणकथं उगुलिइ अभिमुख जुइगु कारणं खः, दुःख निरोध प्राप्तिया नितिं प्रतिपदा जुइ। उकिं दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदा धकाः धाइ।

५३१. गुगुलिं थुपिं बुद्धादि आर्यपिंसं प्रतिवेध याइ, उकिं दुःख आर्यसत्य धकाः धाइ। थथे धयाबिज्यात “भिक्षुपिं, थुपिं प्यंगू, आर्यसत्य खः। छु छु ... भिक्षुपिं, थुपिं प्यंगू आर्यसत्य खः। आर्यपिं थुपिं प्रतिवेध याइ, उकिं दुःख आर्यसत्य धकाः धाइ।” यद्यपि आर्य सत्य धयागु नं आर्यसत्य खः। थथे धयाबिज्यात “भिक्षुपिं, देव सहित लोकय् ... मनुष्यपिनि तथागत आर्य खः, उकिं दुःख आर्यसत्य धकाः धाइ”^{४४८} धकाः। अथवा थुमित बांलाक प्रतिवेध याना सिइका बिज्यागु कारणं आर्यभाव सिद्ध जूगुलिं नं आर्यसत्यत खः। थथे धयाबिज्यात – “भिक्षुपिं, थुपिं प्यंगू आर्यसत्ययात यथाभूतरूपं बांलाक प्रतिवेध याना सिइका बिज्यागु कारणं तथागत अर्हत्, सम्यक्सम्बुद्ध, आर्य धका धाइ।” यद्यपि आर्यसत्य नं खः धयागु आर्यसत्य खः। आर्यपिनिगु धयागु तथ्य, अवितथ्यत, मखुगु खं मजुइगु धयागु अर्थ खः। थथे धयाबिज्यात – “थुपिं, भिक्षुपिं, प्यंगू आर्यसत्यत तथ्यत अवितथ्यत अनन्यथात (मेगुकथं मजुइगु), उकिं दुःख आर्यसत्यत धकाः धाइ”^{४४९} धकाः थन थथे विर्वचनकथं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५३२. गुकथं लक्षणादिया प्रभेदकथं खः? थन बाधा बिडगु लक्षण दुःखसत्य खः, सन्ताप याइगु रस खः, प्रवृत्ति प्रत्युपस्थान खः। उत्पत्ति लक्षण समुदयसत्य खः, उपच्छेद मयाइगु रस खः, पलिबोध (विघ्न) प्रत्युपस्थान खः।

शान्ति लक्षण निरोधसत्य खः, च्युत मजुइगु रस खः, अनिमित्त प्रत्युपस्थान खः। नैर्यान (यंकीगु) लक्षण मार्गसत्य खः, क्लेश प्रहाण यायेगु रस खः, निमित्तं चित्त दनीगु प्रत्युपस्थान खः। यद्यपि प्रवृत्ति प्रवर्तन, निवृत्ति व निवर्तन लक्षणत छसिंकथं खः। अथेहे संस्कृत तृष्णा असंस्कृत दर्शन लक्षणत नं खः धयागु थन थथे लक्षणादिया प्रभेदकथं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५३३. अर्थोद्धारकथं नं धयागु जक थन अर्थकथं न्हापां छु सत्यार्थ धयागु खः ले? गुम्हसिनं प्रज्ञाचक्षुं बांलाक स्वयेवं मायार्थे विपरीतगु खः, मृगतृष्णार्थे मखुगु खं खः, तीथङ्करतयूगु आत्मार्ये अनुपलब्ध स्वभावगु जुइमखु, अले बाधा याइगु, उत्पत्ति जुइगु, शान्ति व नैर्यानया प्रकारं तथ्य, अविपरीत जुइगु भावं आर्यज्ञानया गौरव जुहे जुइ। थ्व अग्निनया

^{४४४} (पटि० म० २.८)

^{४४५} (पटि० म० २.११)

^{४४६} (दी० नि० २.३९६; विभ० १९९)

^{४४७} (ध० स० १; महाव० ८४)

^{४४८} (सं० नि० ५.१०९८)

^{४४९} (सं० नि० ५.१०९७)

लक्षणर्थे, लोकया प्रकृतिर्थे तथ्य अविपरित जुइगु भाव सत्यार्थ धका सिइकेमाः। थथे धयाबिज्यात - “भिक्षुपिं, थ्व दुःख खः, थ्व तथ्य खः, थ्व अविपरित थ्व खः, थ्व अनन्यथात खः”^{४५०} धकाः विस्तृतं कनातल। हानं -

गुगु कारणं दुःख पीडित याइमखु, दुःखं मेगु बाधा याइमखु।
बाधा याइगु कारणया नियमं उगुलिं थ्व सत्य खः धका मानेयाइ।।
उगु विना मेगुलिं दुःख जुइमखु, न उगुलिं उगु जुइ।
दुःखया हेतु नियमं, थथे सत्यगु तृष्णा खः।।
न मेगु निर्वाणस्वया शान्तगु दु, न उगुलिं उगु अशान्त मखु।
शान्त जुइगु नियमं उगुलिं थ्व सत्य खः धका मानेयाइ।।
मार्ग मेगु नियानि मदु, अनियानि नं उगु मखु।
तथ्य नियानिया जूगु कारणं खः, थथे उगु सत्य माने यानातःगु खः।।
थथे तथ्य अभ्रमितगु खः, प्यंगू सत्यय् नं दयाच्वंगुलिं खः।
दुःखादिइ सामान्यकथं, सत्यार्थ धयातल पण्डितपिसं।।

थथे अर्थकथं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५३४. गुकथं अर्थोद्धारकथं? थन थ्व ‘सत्य’ शब्द अनेक अर्थय् खनेदइ। गथेकि - “सत्य खँ ल्हा, तं चायेमते”^{४५१} धका आदिइ वचन सत्यय् खः। “सत्यय् स्थितपिं श्रमण व ब्राह्मणपिं”^{४५२} धका आदिइ विरति सत्यय् खः। “छाय् थःगु दक्ष धाडिपिं प्रवादिपिसं थी थी सत्य धाडि”^{४५३} धका आदिइ दृष्टिसत्यय्। “छगू हे जक सत्य खः मेगु मखु”^{४५४} धका आदितय्के परमार्थसत्यय्, निर्वाणय् व मार्गय्। “प्यंगू आर्यसत्यय् गुलि कुशल खः?”^{४५५} धका आदिइ आर्यसत्यय्। उगु थ्व थन नं आर्यसत्यय् दइ धका थन थथे अर्थोद्धारकथं नं विनिश्चय सिइकेमाः।

५३५. अन्यूनाधिककथं धयागु छाय् प्यंगूहे जक आर्यसत्यत अन्यून व न अधिक धका धयातःगु खः ले? मेगु उत्पन्न मजुइगुलिं व मेगु चिइका छ्वये म्वाःगुलिं। थुपिं नापं मेगु अधिक मजुगु वा थुपिं छगू नं चिइकेमाःगु मदुगुलिं खः। थथे धयाबिज्यात - “भिक्षुपिं, थन श्रमण वा ब्राह्मण वइ (धाइ) ‘न थ्व दुःख आर्यसत्य खः, मेगु दुःख आर्यसत्य खः। जिं थ्व दुःख आर्यसत्य त्वःता मेगु दुःख आर्यसत्ययात प्रज्ञापन याये” धयागु थ्व अवस्था मदु (सम्भव मदु)” धका आदि। गथे धाडि - “भिक्षुपिं, सुं छम्ह श्रमण वा ब्राह्मणं थथे धाडि ‘न थ्व दुःख प्रथम आर्यसत्य गुगु श्रमण गौतमं देशना यानाबिज्यात, जिं थ्व दुःख प्रथम आर्यसत्य त्वःता मेगु दुःख प्रथम आर्यसत्य प्रज्ञापन याये” धयागु थ्व अवस्था मदु”^{४५६} धका आदि।

हानं भगवान् बुद्धं प्रवृत्तियात आज्ञा जुयाबिज्याना अहेतुक व निवृत्तिया उपाय सहित कनाबिज्यात। थथे प्रवृत्ति व निवृत्ति निगूया हेतुया थुलिहे जक जुइगुलिं प्यंगूहे जक धयातःगु खः। अथेहे बांलाक प्रहातय्य, साक्षात् याये ल्वःगु, भाविता याये ल्वःगु सिइकेमाः, तृष्णाया वस्तु, तृष्णा, तृष्णाया निरोध, तृष्णाया निरोध उपाय व आलय, आलयरामता, आलयया नाश, आलयया नाश जुइगु उपायकथं नं प्यंगूहे जक धयातःगु खः धकाः थन थथे अन्यूनाधिककथं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५३६. क्रमकथं धयागु थ्व नं देशनाक्रमहे खः। थन स्थूल जूगु कारणं, फुक सत्त्वपिनि साधारण जूगुलिं व बांलाक थुइके बहःगुलिं दुःखसत्ययात न्हापां आज्ञा जुयाबिज्यागु खः। उगुयाहे हेतुयात क्यनेया नितिं अनंलि

^{४५०} (सं० नि० ५.१०९०)

^{४५१} (ध० प० २२४)

^{४५२} (जा० २.२१.४३३)

^{४५३} (सु० नि० ८९१)

^{४५४} (सु० नि० ८९०)

^{४५५} (विभ० २१६)

^{४५६} (सं० नि० ५.१०८६)

समुदयसत्ययात। हेतुया निरोधं फल निरोध जुइ धका सिइकेविइया नितिं अनंलि निरोधसत्ययात। उगु प्राप्त यायेगु उपाय क्यनेया नितिं अन्तयू मार्गसत्ययात। भव सुखया आस्वादयू लिप्त जुयाच्चं पिं सत्त्वपिन्त संवेग उत्पन्न याकेत न्हापां दुःख कनाबिज्यात। उगु यानामतःगुलिं वःगुमखु, ईश्वरया निर्माण आदिपाखें जूगुमखु, थनं जक जुइ धयागु सिइकेविइया नितिं अनंलि समुदययात। अनंलि सहेतुकगु दुःखं अभिभूत जुइगु कारणं संवेग प्राप्त जूगु मन दुपिं दुःखया निःशरण मालाच्चं पिं निःशरणयात खंका आश्वास उत्पन्न याना विइया नितिं निरोधयात। अनंलि निरोध प्राप्तिया नितिं निरोधयू थंका विइगु मार्ग खः धका थन थथे क्रमकथं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५३७. जाति आदितयूत निश्चय यायेगु धयागु गुगु आर्यसत्यत निर्देश यानाबिज्याना भगवान् बुद्धं “जन्म जुइगु नं दुःख खः, बुढा जुइगु नं दुःख खः, सीमाःगु नं दुःख, शोक, विलाप, शारीरिक दुःख, मानसिक दुःख, तसकं डाह जुइगु नं दुःख खः, मयःपिंनपं सम्प्रयोग दुःख, यःपिंनपं विप्रयोग (बायेगु) दुःख, गुगु इच्छा यानागु खः उगु मदइगु नं दुःख, संक्षिप्तं न्यागू उपादानस्कन्ध दुःख”^{४५७} धकाः दुःख निर्देशयू भिनिगू धर्मत, “गुगु थ्व तृष्णा पुनर्भव दुगु, नन्दीरागं युक्तगु, अन अनहे अभिनन्दन याइगु खः। गथेकि, कामतृष्णा, भवतृष्णा, विभवतृष्णा खः”^{४५८} धकाः समुदय निर्देशयू स्वथी तृष्णा, “गुगु उगुयाहे तृष्णाया निरवशेषरूपं निरोध जुइगु, त्याग याइगु, तापाकीगु, मुक्त जुइगु व प्यमपुनिगु खः”^{४५९} धकाः थथे निरोध निर्देशयू अर्थकथं छगूहे जक निर्वाण खः, “गुगु दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदा आर्यसत्य खः, थ्वहे आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग खः। गथेकि – सम्यकदृष्टि ... सम्यक्समाधि”^{४६०} धकाः थथे मार्ग निर्देशयू च्यागू धर्म धका थथे प्यंगू सत्यतयूगु निर्देशयू जन्म जुइगु आदि धर्मत कनाबिज्यात, इपिं जाति आदितयूत निश्चय यायेगु नं थन विनिश्चययात सिइकेमाः।

दुःखनिर्देशकथा (दुःखनिर्देशया खं)

जातिनिर्देशो (जातिनिर्देश)

गथेकि, थ्व जाति (जन्म) शब्द अनेक अर्थ दुगु खः। अथेहे थ्व “छगू नं जन्म जुइगुयात, निगू जन्मयात”^{४६१} धकाः थन भवयू वःगु खः। “विशाखा, निर्ग्रन्थ धयागु श्रमण जाति दु”^{४६२} धकाः थन समूहया अर्थयू। “जाति निगू स्कन्धं संग्रहीत” धकाः (धातु० ७१) थन संस्कृत लक्षणयू। “गुम्ह माँया प्वाथयू प्रथम चित्त उत्पन्न जूगु खः, प्रथम विज्ञान प्रकट जूगु खः, उगु कारणयात कयाः उगु वर्ष जाति खः”^{४६३} धकाः थन प्रतिसन्धि अर्थयू। “आनन्द, सम्प्रति उत्पन्न बोधिसत्त्व खः”^{४६४} धकाः थन प्रसूति अर्थयू। “अक्षिप्त, अनिन्दित जातिवादं”^{४६५} धकाः थन कुल अर्थयू। “केहें मयूजु, गुबलेनिसैं जि आर्य जन्म उत्पन्न जुया”^{४६६} धकाः थन आर्यशील अर्थयू खः।

५३८. थ्व थन उगु गर्भयू च्वनाच्चंम्ह प्रतिसन्धिं निसैं गुबले तक्क माँया प्वाथं पिहांवइगु खः, उबले तक्क प्रवृत्ति जुइगु स्कन्धयू। मेगु प्रतिसन्धि स्कन्धयूहे धका खंकेसिइकेमाः। थ्व नं पर्यायया खँहे खः। निष्पर्यायकथं जक अन अन उत्पन्न जुइपिं सत्त्वपिनिगु गुगु गुगु स्कन्धत प्रकट जुइ, उगु उगुया प्रथम प्रकट जूगु जन्म कायेगु धाइ।

उगु थुजागु अन अन भवयू प्रथम उत्पन्न जुइगु लक्षण खः, समर्पण रस खः, अतीत भवं थन लुकुबिइगु प्रत्युपस्थान खः वा दुःखया विचित्रता प्रत्युपस्थान खः।

^{४५७} (विभ० १९०)

^{४५८} (विभ० २०३)

^{४५९} (विभ० २०४)

^{४६०} (विभ० २०५)

^{४६१} (दी० नि० १.२४४; पारा० १२)

^{४६२} (अ० नि० ३.७१)

^{४६३} (महाव० १२४)

^{४६४} (म० नि० ३.२०७)

^{४६५} (दी० नि० १.३३१)

^{४६६} (म० नि० २.३५१)

५३९. छाद्य् थ्व दुःख खः ले? अनेक दुःखया वस्तु जुइगुलिं। अनेक दुःख जुइ। गथेकि - दुःख दुःख, विपरिणाम दुःख, संस्कार दुःख, प्रतिच्छन्न दुःख, अप्रतिच्छन्न दुःख, पर्याय दुःख, निष्पर्याय दुःख धाइ।

अन कायिक व चैतसिक दुःख वेदनाया स्वभावं व नामं दुःख जुइगु कारणं दुःख दुःख धका धाइ।

सुख वेदना विपरिणामकथं दुःखया उत्पत्ति हेतु जुइगुलिं विपरिणाम दुःख धाइ।

उपेक्षा वेदना व ल्यंदुगु त्रैभूमिक संस्कारत उत्पत्ति व विनाशं पीडित जुइगु कारणं संस्कार दुःख खः। कर्णशूल, दन्तशूल, रागं उत्पन्न जुइगु परिदाह, दोषं उत्पन्न जुइगु परिदाह आदि कायिक व चैतसिक ल्वय् न्यनाः सिइकेमागुलिं उपक्रमया अप्रकट जुइगुलिं प्रतिच्छन्न दुःख धाइ। अप्रकट दुःख धकाः नं धाइ।

स्वीनिगु प्रकारया कर्मादिया कारणं उत्पन्न जुइगु आदि ल्वयूत मन्यंसेहे सिइकेमागुलिं उपक्रमया प्रकट जूगु भावकथं अप्रतिच्छन्न दुःख धाइ। प्रकट दुःख धकाः नं धाइ।

दुःख दुःख त्वःता (तयाः) ल्यंदुगु दुःखसच्चविभङ्ग्य वयाच्वंगु जाति आदि फुक्कं उगु उगु दुःखया वस्तु जुयाच्वंगुलिं पर्याय दुःख। दुःख दुःख जक निष्पर्याय दुःख धका धाइ।

अन थ्व जन्म कायेगु गुगु खः, उगु बालपण्डित^{४६७} सूत्रादिइ भगवान बुद्धं नं उपमाकथं प्रकाश याना बिज्यागु अपायया दुःख, गुगु सुगतिइ नं अथेहे मनुष्यलोकय् गर्भय् च्वंने माःगु आदि भेदगु दुःख उत्पन्न जुइ, उगुया वस्तु जूगु कारणं दुःख खः।

५४०. अन थ्व गर्भय् च्वंने माःगु आदि भेदगु दुःख - थ्व सत्त्व माँया प्वाथय् उत्पन्न जुइबलय् पलेस्वां, पद्म व पुण्डरीकय् उत्पन्न जुइथें जुइमखु, अले आमाशयया क्वय्, पक्वाशयया प्वाया लाबला च्वय् व बपिक्वेया विचय् च्वंगु तसकं फोहरगु, तिब्र अन्धकारगु, थीथी प्रकारया ध्वगी नवःगु तसकं दुर्गन्धितगु फय् चाहिला अत्यधिक घृणितगु प्वाथय् ध्वगीम्ह न्या, ध्वगीगु कें गाः आदिइ च्वंम्ह की थें उत्पन्न जुइ। व अन उत्पन्न जुया भिला माँया प्वाया थासय् च्वना प्वःचिना मिं छुइगुथें छुयाच्वंगु छुचुं ग्वारथें छुया, चकंकेगु व कयेकुनेगु आदि थाय् मदया प्रबलगु (तिब्रगु) दुःख अनुभव याइ, थ्व न्हापांगु गर्भय् च्वंनेमाःगु दुःख खः।

गुगु उम्ह माँ हथासं ग्वतू वनीबलय्, वनीबलय्, फयेतुइबलय्, दनीबलय् व फपुलेगु याइबलय् अय्ला कूलुया ल्हातय् च्वंम्ह फैचार्थें सर्प प्याखं हुइकीम्हसिया ल्हातय् च्वंम्ह सर्पया मचार्थें सालेगु, क्वातुक ज्वनेगु, थाथा यायेगु व थाथा याना संकीगु आदि उपक्रमं तिब्र दुःख अनुभव याइ, गुगु मामं ख्वाउँगु लः त्वनीगु इलय् शीतनरकय् उत्पन्न जूगुथें, क्वाःगु यागु, भोजन नइगु इलय् ह्यंग्वाया वर्षा जुया छचाखेरं छ्यालबल्ल्याल जूगुथें, चि सवाः व पाउँगु नइगु इलय् चिं त्वपुनातःगु आदि कर्मया कारणय् थ्यंगुथें तिब्र दुःख अनुभव याइ, थ्व गर्भय् तयातइबलय् जुइगु दुःख (गर्भपरिहरणमूलक दुःख) खः।

गुगु उम्ह गर्भ व्यथां बेहोशीम्ह माँया मित्र, अमात्य, सुहृद आदिपिस) नं स्वयेत योग्य मजूगु दुःखया उत्पत्ति स्थानय् चिरफार यायेगु दुःख उत्पन्न जुइ, थ्व गर्भविपत्ति मूलक दुःख खः।

गुगु मचा बुइकीम्ह माँया कर्मज फसं चाहिइका नरकया प्रपातथें तसकं ग्यानापुगु योनिमार्ग यंकीबलय् तसकं फोहरगु योनिद्वारं ताःया प्वालं पिकाम्ह तत्याम्ह सर्पथें नरकया सत्त्वयात संघात पर्वतं चूर्ण विचूर्ण याःगुथें दुःख उत्पन्न जुइ, थ्व मचा बुइकेगु (विजायनमूलक) दुःख खः।

गुगु जन्म जूम्ह क्यातुगु शरीरम्ह सुकुमारयात ल्हातं ज्वनेगु, म्वः ल्हुकेगु, सिलेगु, कापतं भुनेगु आदि इलय् मुलुथे च्चामुसेच्वंगु व ज्वःगु चकुया धारं सुइगु व ध्यनेगु समानगु दुःख उत्पन्न जुइ, थ्व माँया प्वाथं पिहाँ वयेबलय् जुइगु दुःख खः।

गुगु अनंलिपा जीवन कालय् थःत थम्हं घात याइगु अचेलक व्रत आदिकथं आतापन परितापन योगय् लग्न जुइगु, तमं मनइगु व फासी विइगु दुःख उत्पन्न जुइ, थ्व थःगु उपक्रमं जुइगु दुःख खः। गुगु कतःकथं स्याइगु, चिइगु आदि अनुभव उत्पन्न जुइ, थ्व कतःया उपक्रमं जुइगु दुःख खः। थथे थ्व फुक दुःखया नं थ्व जन्म कायेगु वस्तुहे जुइ।

५४१. उकिं थ्व धयातल -

यदि नरकय् सत्त्वप्राणी उत्पन्न मजूसा, तप्त अग्नि डाह कसाः याना।

गनं प्राप्त याइ दुःखया प्रतिष्ठा,
 थथे थन मुनिं जन्म जुइगु (जाति) दुःख खः धका आज्ञा जुयाबिज्यात ॥
 पशुतय्त कसा यायेगु, कथिं दायेगु व घात यायेगु आदि अनेक दुःखय खः ।
 गुगु उगु गुकथं अन जुइ जन्म जुइगु विना, अनहे जन्म कायेगु अनं नं दुःख जुइ ॥
 प्रेततय्के च्वंगु दुःख जक पित्या प्याचा, फय् व ताप जुइगु विचित्रगु ।
 गुगु कारणं अन जन्म मजूसा मदु, उगु कारणं नं मुनिं जन्म जुइगु दुःख धयाबिज्यात ॥
 तिब्र अन्धकारगु लोकन्तर नरकय् असह्य खाउँगु असुरतय्गु दुःख खः ।
 अन उगु जुइमखु यदि इपिं जन्म मजूसा,
 गुगु कारणं थ्व जन्म कायेगु उगु कारणं नं दुःख खः ॥
 गुगु दिसाया नरकय्थे माँया प्वाथय् सत्त्व ताकाल वास च्वना पिने पिहाँ वइगु खः ।
 अत्यन्त ग्यानापुगु दुःख प्राप्त जुइ,
 जन्म जुइगु विना मदु थथे जन्म कायेगु थ्व दुःख खः ॥
 यक्व धयाच्वनेगु छाय् गुगु गनं नं, छुं नं, थन दु गुबलें नं, थ्व दुःख ।
 जन्म जुइगु विना न दइ, उकिं महर्षि दुःख खः धका दकले न्हापालाक थ्व जन्म जुइगुयात आज्ञा जुयाबिज्यात ॥
 थ्व न्हापां जातिइ (जन्म जुइगुलिइ) विनिश्चय खः ।

जरानिदेसो (जरा निर्देश)

५४२. बुढा जुइगु नं दुःख खः धयागु थन निथी जरा दु - (१) संस्कृत लक्षण व (२) कुच्चा कुच्चा दलावनीगु आदि सम्मत सन्ततिइ छगू जन्मय् पर्यापन्नगु स्कन्धय पुलं जुइगु उगु थन अभिप्राय खः । उगु उजाःगु जरा स्कन्धयात परिपक्व याइगु लक्षण, मृत्युपाखे यंकीगु रस (कृत्य), यौवनयात विनाश याइगु प्रत्युपरस्थान खः । दुःख जक संस्कार दुःख जुइगुकथं व वस्तु दुःखकथं । गुगु अङ्गप्रत्यङ्ग सिथिल जुइगु, इन्द्रिय विकार व विरूप जुइगु, यौवन विनाश जुइगु, बलया ह्रास जुइगु, स्मृति व बुद्धिया विप्रवास व कतःपाखे परिभव याइगु आदि अनेक कारणं कायिक व चैतसिक दुःख छ उत्पन्न जुइ, जरा उगुया वस्तु खः । उकिं थ्व धयातल -

“अङ्गत सिथिल जुइगु, इन्द्रियतय्गु विकारं ।
 यौवनया विनाशं, बलया ह्रासं ॥
 “स्मृति आदिया विप्रवासं, थः काय् कलानापं ।
 प्रसन्न मजुइगुलिं व भन् मूर्खता भावय् थ्यनिगुलिं ॥
 “गुगु दुःख व्यक्तिया प्राप्त जुइ, शारीरिक व मानसिक ।
 थ्व फुकं जराया कारण खः, गुगुलिं उकिं जरा दुःख खः ॥”
 थ्व जराय् विनिश्चय खः ।

मरणनिदेसो (मरण निर्देश)

५४३. सीमाःगु नं दुःख धयागु थन नं निथी मरण (मृत्यु) दु - संस्कृत लक्षण खः, थुगुया कारणं धाःगु खः “जरा मरण निगू स्कन्धं संगृहीत खः”^{४६८} धकाः छगू भवय् पर्यापन्नगु जीवितेन्द्रियया परम्परा विच्छेद जुइगु व थुगुया कारणं धाःगु खः “नित्य मरण जुइगुलिं भय खः”^{४६९} धकाः उगु थन अभिप्राय खः । जातिया कारणं मरण, उपक्रमं

^{४६८} (धातु० ७१)

^{४६९} (सु० नि० ५८१)

मरण, सरस (स्वभाव) मरण, आयुया क्षयं मरण, पुण्यया क्षयं मरण धकाः नं उगुयाहे नां खः। उगु थ्व च्युति लक्षण, वियोग रस, गति विप्रवास प्रत्युपस्थान खः। दुःखया वस्तु जुयाच्चंगुलिं दुःख धकाः सिइकेमाः। उकिं थ्व धयातल -

“पापया पापकर्मादि निमित्तयात खनीम्ह।
 भिंगु याम्हसिया नं प्रिय वस्तुया वियोगयात सहयाम्हसिया।
 सिनावम्हसिया गुगु दुःख मनय् जुइ, विशेषता मदुगुकथं।।
 फुकसिया नं गुगु स्वापुया बन्धन त्वाःल्हाइगु आदि।
 च्चमबुइगु दुःख शरीरय् उत्पन्न जुइ।।
 असह्य प्रतिकार रहितगु थ्व थुगु दुःख गुगुलिं।
 मरण वस्तु थ्व उगुलिं खः, थथे थ्व दुःख खः धका आज्ञा जुयाबिज्यात।।”
 थ्व मरणय् विनिश्चय खः।

सोकादिनिद्देसा (शोकादिया निर्देश)

५४४. शोकादि मध्यय् शोक धयागु ज्ञातिबन्धुपिं विनाश आदि जुइवं चित्त सन्ताप जुइगु खः। उगु छुं नं अर्थकथं दौर्मनस्यहे जुइ। यद्यपि थथे दुने चिन्तन याइगु लक्षण खः, चित्तयात छ्वयेकीगु रस खः, पश्चाताप याइगु प्रत्युपस्थान खः। दुःख जक दुःख दुःखकथं व दुःख वस्तुकथं खः। उकिं थ्व धयातल -

“सत्त्वपिनिगु नुगलय् च्वंगु शोक, विष दुगु कथं सुइ।
 मिइं छुयातःगु नया वाणर्थे तसकं च्याकिइ हानं।।
 “बालाक हइ रोग, जरा व मरण भेदनगु।
 गुगुलिं विभिन्न आकारप्रकारगु दुःख नं, उकिं दुःख धका धाइ।।”
 थ्व शोकय् विनिश्चय खः।

परिदेवो (विलाप)

५४५. विलाप धयागु ज्ञातिबन्धुपिं विनाश आदि जुइवं हाला विलाप याइगु खः। उगु तसकं हाला विलाप याइगु लक्षण खः, गुण दोष किरतन याइगु रस खः, हरबरेचाइगु प्रत्युपस्थान खः। दुःख संस्कार दुःख जुइगुकथं व दुःखवस्तुकथं। उकिं थ्व धयातल -

“गुम्हसिया शोकरूपी कं लिकायेवं विलाप याना कथु,
 थक्व गनावना असह्य दुःख जुइ।
 हानं अत्यन्त दुःखहे जुइ, विलापयात दुःख धका वसपोल भगवान् बुद्ध आज्ञा जुयाबिज्यात।।”

थ्व विलापय् विनिश्चय खः।

दुक्खं (दुःख)

५४६. दुःख धयागु शारीरिक दुःख, उगु काययात पीडित याइगु लक्षण खः, प्रज्ञा मदुपिन्त दौर्मनस्य याइगु रस खः, कायिक आबाध प्रत्युपस्थान खः। दुःख जक दुःख दुःखकथं व मानसिक दुःखय् यंकीगुकथं। उकिं थ्व धयातल -

“थ्व कायिक दुःखं पीडित याइ, मनयात भन् ।
उगुलिं गुगु दुःख उत्पन्न याना बिइ, दुःख धकाः विशेषकथं आज्ञा जुयाबिज्यात ।।”

थ्व दुःखय् विनिश्चय खः ।

दोमनस्सं (दौर्मनस्य)

५४७. दौर्मनस्य धयागु मानसिक दुःख खः । उगु चित्तया पीडित याइगु लक्षण खः, मनयात सास्ति बिइगु रस खः, मानसिक ल्वय् प्रत्युपस्थान खः । दुःख जक दुःख दुःखकथं व कायिक दुःखय् यंकीगुकथं ।

मानसिक दुःखय् समर्पितपिं सँ छ्यालबछ्याल याना ख्वइ, छाती दाइ, फारा फारा पुलिइ, चाचाःहिलिइ, तुति च्वये लाका कुतुं वनी, आत्महत्या याइ, विष नइ, खिपतं चिना यःगाइ, मिं क्वब्बांवनी, उगु थीथी प्रकारया दुःख अनुभव याइ । उकिं थ्व धयातल -

“गुगुलिं थतय चित्त व शरीरयात पीडित याइगुलि बांलाक हइ, शरीरया व पीडा बिइगुयात ।
दौर्मनस्य दुःख खः, दौर्मनस्य मदुम्ह बुद्धं अनंलि धयाबिज्यात ।।”

थ्व दौर्मनस्यय् विनिश्चय खः ।

उपायासो (डाह)

५४८. डाह धयागु ज्ञातिबन्धुपिं विनाश आदि जुइवं अन्यन्त चित्तय् दुःख जुइगुलिं द्वेषहे खः । संस्कारस्कन्धय् वइगु छगू धर्म खः धका गुलिसिनं धाइ । उगु मन छ्वयेका बिइगु लक्षण खः, खेद जुइगु रस खः, विषाद प्रत्युपस्थान खः । दुःख जक संस्कार दुःख जुइगुकथं, मन छ्वयेका बिइगुकथं व काय विषाद जुइगुकथं । उकिं थ्व धयातल -

“मन छ्वयेका बिइगु, अत्यन्त शरीरया विषाद जुइगु ।
गुगु दुःख उपायास उत्पन्न याइगु खः, उगु दुःख अनंलि धयाबिज्यात ।।”

थ्व डाह जुयगुलिइ विनिश्चय खः ।

थन मन्दगु अग्निं थलय् दुने बुकीगुथें शोक खः । तिब्रगु अग्निं थुइबलय् थलं पिने पिहाँवःगुथें विलाप खः । पिने पिहाँवया ल्यंदुगु पिहाँवये मफूगु दुने थलय्हे च्वंगु न्हापां क्षय याना बूगुथें डाहयात खंकेसिइकेमाः ।

अप्पियसम्पयोगो (मयःपिंनापं सम्प्रयोग)

५४९. मयःपिंनापं सम्प्रयोग धयागु अप्रिय सत्त्व व संस्कारं स्वापु दुगु खः । उगु अनिष्ट लक्षण खः, चित्तयात सास्ति याइगु रस खः, अनर्थभाव प्रत्युपस्थान खः । दुःख जक दुःख वस्तुकथं खः ।

उकिं थ्व धयातल -

“न्हापां खनेवंहे मनय् अप्रिय जुइगु दुःख खः ।
गुगुलिं थन उगु उपक्रमं कायय् उत्पन्न जुइ ।।
“उगुलिं निगू दुःखयात नं वस्तुकथं वसपोल महर्षि ।
दुःख धयातःगु धका सिइकेमाः, मयःपिंनापं समागम ।।”

श्व मयःपिनापं सम्प्रयोगय् विनिश्चय खः।

पियविष्पयोगो (यःपिनापं विप्रयोग)

५५०. यःपिनापं विप्रयोग (बायेगु) धयागु प्रिय सत्त्व व संस्कारं अलग जुइगु खः। उगु इष्टगु वस्तु वियोग जुइगु लक्षण खः, शोक उत्पन्न जुइगु रस खः, सास्ति जुइगु प्रत्युपस्थान खः। दुःख जक शोक दुःखया वस्तुकथं। उकिं श्व धयातल -

“थःथिति, धन आदिया वियोग जुइगु, मुख्त शोकरूपी वाणं कया पीडित जुइ।
अनलिं गुगुलिं श्व यःपिनापं विप्रयोग दुःख धका माने यानातःगु खः।।”

श्व यःपिनापं विप्रयोगय् विनिश्चय खः।

इच्छितालाभो (इच्छा यानागु मदइगु)

५५१. इच्छा यानागु खः उगु मदइगु धयागु थन “अहो, धार्थे जिपिं जन्म मजुइगु स्वभाव दुसा ज्यु”^{४७०} धका आदिइ प्राप्त मजुइगु वस्तुतयूके इच्छा जुइगुहे इच्छा यानागु खः उगु मदइगु, उगुयात नं दुःख धकाः धयाबिज्यात। उगु प्राप्त मजुइगु वस्तु इच्छा याइगु लक्षण खः, उगु वस्तु मालिइगु रस खः, इपिं प्राप्त मजुइगु प्रत्युपस्थान खः। दुःख जक दुःख वस्तुकथं। उकिं श्व धयातल -

“उगु उगु प्रार्थना याइपिनि उगु उगु अप्राप्त जुइगुलिं।
गुगु श्व विनाश जुइगु दुःख खः, सत्त्वपिन्त थन उत्पन्न जुइ।।
“प्राप्त मजुइगु वस्तुया प्रार्थना उगुया कारण।
गुगुलिं उकिं जिन (बुद्ध) इच्छा यानागु मदइगु दुःख धका कनाबिज्यात।।”

श्व इच्छा यानागु मदइगुलिइ विनिश्चय खः।

पञ्चुपादानस्वन्धा (न्यागू उपादानस्कन्ध)

५५२. संक्षिप्तं न्यागू उपादानस्कन्ध दुःख खः धका थन -

जन्मया कारणं जुइगु दुःख, गुगु वसपोलं थन आज्ञा जुयाबिज्यात।
धया बिमज्या गुगु उगु फुक्क, विना थुपिं दइमखुगुसा।।
गुगुलिं उकिं उपादानस्कन्धत संक्षिप्तं थुपिं।
दुःख धका कनातःगु दुःखया अन्त देशक महर्षि।।

अथेहे मिं च्वंगु इन्धनर्थे, कयूकेत तयातःगु इशान (लक्ष्य)र्थे, न्याइम्ह भुजिं व चल (पत्ति) आदि सायार्थे, बुल्लइम्ह बुँयार्थे। गां घातक डाकूत गामय् र्थे, उपादानस्कन्धर्थे जन्म जुइगु आदि नानाप्रकारं पीडित याना भूमिइ च्वंगु घाँय् गुँखि आदिर्थे, सिमाय् च्वंगु स्वां, फल कचामचातर्थे उपादानस्कन्धयूहे उत्पन्न जुइगु खः। उपादानस्कन्धतयूगु आदि (प्रारम्भिक) दुःख जाति खः, मध्यया दुःख जरा खः, अन्त्यया दुःख मरण खः, मरणान्तक दुःखया पीडां छ्वयेकीगु दुःख शोक खः, उगु सहयाये मफयेवं अत्यन्त विलाप याइगु दुःख परिदेव खः, अनंलिपा धातुया प्रकोप धका कयातःगु अनिष्ट स्पर्श नापं स्वाप दया शरीरयात पीडा बिइगु दुःख दुःख खः, उगुलिं पीडा बिइका च्वंपिं पृथग्जनपिनिगु अन प्रतिघ उत्पन्न

^{४७०} (दी० नि० २.३९८; विभ० २०१)

जुया चित्तया पीडा बिडगु दौर्मनस्य खः, शोकादिया वृद्धिं उत्पन्न याःगु विषाद चिन्ता याइगु दुःख डाह (उपायास) खः, मनोकामना पूर्ति मजूपिनि इच्छित वस्तुया अप्राप्ति दुःख इच्छा यानागु मदइगु धका थथे नानाप्रकारं बांवांलाक खंनेवं उपादानस्कन्धहे दुःख खः। थ्व गुगु छगू छगू जक क्यनाः धयातःगु आपालं कल्प फुका नं ल्यंपुल्यं मदयेक (संपूर्णकथं) मफु धाये फइमखु, उकिं उगु फुक्कं दुःख छफुति लख्यू दक्वं समुन्द्रया लःया रसथे गुगु छुं न्यागू उपादानस्कन्धय् संक्षिप्त याना क्यनेत “संक्षिप्तं न्यागू उपादानस्कन्ध दुःख” धकाः भगवान् बुद्धं आज्ञा जुयाबिज्यात। थ्व उपादानस्कन्धय् विनिश्चय खः।

थ्व न्हापांगु दुःखनिर्देशय् नियम खः।

समुदयनिर्देशकथा (समुदय निर्देशया खँ)

५५३. समुदय निर्देशय् जक थ्व गुगु तृष्णा खः धयागु गुगु थ्व तृष्णा खः। पुनर्भव दुगु धयागु हानं जन्म याइगु पुनर्भव खः, उगु पुनर्भव जुइगु स्वभाव दुगु धयागु पुनर्भव दुगु खः। नन्दी व रागं सहगतगु धयागु नन्दीरागं युक्तगु, नन्दी व राग नापं छगूहे जुइगु (एकत्त्व) अर्थकथं धका धयातःगु जुयाच्चन। अन, अन अनहे अभिनन्द जुइगु धयागु गन गन शरीर उत्पन्न जुइ, अन, अन अनहे अभिनन्दन जुइगु खः। गथेकि धयागु निपात खः, उगुया उगु गुगु खः धयागु नं अर्थ खः। कामतृष्णा, भवतृष्णा व विभवतृष्णा धका थुपिं प्रतीत्यसमुत्पाद निर्देशय् प्रकट जुइतिनी। थन थ्व स्वथी नं दुःखसत्य उत्पन्न याइगु अर्थकथं एकत्त्वयात लिक्क हया धउलभन्खः दुःख समुदय आर्यसत्य धका धयातःगु सिइकेमाः।

थ्व समुदय निर्देशय् नियम खः।

निरोधनिर्देशकथा (निरोध निर्देशया खँ)

५५४. दुःखनिरोध निर्देशय् गुगु उगु तृष्णायाहे धका आदि नियमविधिकथं समुदयनिरोध कनागु खः, उगु छाया धाःगु ले? समुदयया निरोधं दुःखनिरोध जुगुलिं। समुदयया निरोधं जक दुःख निरोध जुइ, मेकथं जुइमखु। उकिं धयाबिज्यात -

“गथे क्वातूगु हा मस्यनेवं, सिमायात पासाःनं हाकनं बुयावइ।
थथेहे तृष्णाया अनुशयतयूत नष्ट मयायेकं, थ्व दुःख उत्पन्नहे जुइ हानं हानं॥” ४७१

थथे गुगुलिं समुदयया निरोधं हे दुःख निरोध जुइ, उकिं भगवान् बुद्धं दुःखनिरोधयात देशना यानाबिज्याज्यां समुदयया निरोधहे देशना यानाः बिज्यात। तथागतपिं सिंह समान स्वभावपिं खः। इपिं दुःख निरोध यानाबिज्याना दुःखया निरोधयात नं देशना यानाबिज्याना हेतुइ आचरण याइ, ल फलय् मखु। तीथइरत खिचातयूगु स्वभाव दुपिं खः। इपिं तभ दुःख निरोध यायां व दुःख निरोध कना थःत कष्टबिडगु कुतः दुगु देशनादिद्वारा फलय् आचरण याइ, हेतुकारणय् आचरण याइमखु। थथे न्हापां दुःखनिरोधया समुदय निरोध याइगु देशनाकथं प्रयोजन सिइकेमाः।

५५५. थ्व अर्थ खः - उगुयाहे तृष्णाया धयागु उगुया “पुनर्भव दुगु” धकाः धयाः कामतृष्णादिकथं विभाजन यानातःगु तृष्णाया। विराग धयागु मार्ग खः। “विरागं विमुक्त जुइ” ४७२ धकाः आज्ञा जुयाबिज्यात। विरागं निरोध जुइगु विराग निरोध खः। अनुशयतयूगु विनाशं ल्यंपुल्यं मदयेक विरागया निरोध जुइगु निरवशेषरूपं निरोध जुइगु खः। अथवा विराग धयागु प्रहाण यायेगु धाइ, उकिं ल्यंपुल्यं मदयेक विराग ल्यंपुल्यं मदयेक निरोध जुइगु धका थन थथे नं स्वापु खंकेसिइकेमाः। अर्थकथं जक फुक्के थुपिं निर्वाणया पर्यायवाची शब्द खः। परमार्थकथं जक दुःखनिरोध दुःख-आर्यसत्य धकाः निर्वाणयात धाइ। गुगुलिं जक उगु कारणं तृष्णा विरक्त जुइ व निरोध जुइ, उकिं विराग धका व निरोध जुइगु

४७१ (ध० प० ३३८)

४७२ (म० नि० १. २४५; सं० नि० ३.१४)

धका धाड़। गुगुलिं उगु हे कारणं उगुया त्यागादि दइ, थन कामगुणया आलयय् छगू नं आलय (प्यपुनेगु) मदु, उकिं “त्याग याइगु, तापाकीगु मुक्त जुइगु व प्यमपुनिगु खः” धकाः धाड़।

५५६. उगु थ्व शान्ति लक्षण खः, च्युत मजुइगु रस खः वा आश्वास याइगु रस खः, अनिमित्त प्रत्युपस्थान खः वा निष्प्रपञ्च प्रत्युपस्थान खः।

निब्वानकथा (निर्वाणया खँ)

५५७. यदि छु खराचिया नेकुंथें उपलब्ध मजुइगु कारणं निर्वाण दुहे मदुगु खः ला? मखु, उपायकथं उपलब्ध यायेमाःगु कारणं। उगु उजागु प्रतिपत्ति धका कयातःगु उपायद्वारा उपलब्धहे जुइ, चेतोपरियज्ञानं मेपिंगु लोकोत्तर चित्तयातथें, उकिं “उपलब्ध मजुइगु कारणं मदु” धकाः धाये मज्यु। मखु “गुगु मूर्ख पृथग्जनपिनि उपलब्ध जुइमखु, उगु मदु” धकाः धायेमाः।

५५८. यद्यपि निर्वाण मदु धकाः धायेगु उचित मजू। छाय्? प्रतिपत्तिद्वारा वन्ध्या (बाभः, मदइगु) मजुइगुलिं। यदि निर्वाण मदुसा सम्यक्दृष्टि न्ह्यःब्वाका शीलादि स्वंगू स्कन्धं संगृहीतगु सम्यक्प्रतिपत्तिद्वारा वन्ध्या (बाभः) जुइगु भाव प्राप्त जुइ। न थ्व वन्ध्या (बाभः) जुइगु खः, निर्वाणय् थ्यंकाबिइगुलिं। यदि अभावय् थ्यंका बिइगु कारणं जूसा न प्रतिपत्तिद्वारा वन्ध्या (बाभः) जुइगु भावय् मथ्यनीगु मखुला? मखु, निर्वाण प्राप्तिया अतीत, अनागत दुसांनं, अभावकथं मदु। यदि वर्तमानया नं निर्वाण अभाव जूगु खःला? मखु, इमिगु अभाव असम्भवया कारणं, अभावय् अ-वर्तमान भावय् थ्यनीगुलिं, वर्तमान स्कन्धया निश्चित मार्गया क्षणय् सोपादिशेष निर्वाणधातुया प्राप्तिया अभावया दोषया कारणं। उबले क्लेशत मदइगु कारणं दोष मदइगु खः ला? मखु, आर्यमार्गया निरर्थक भावय् थ्यनीगुलिं। थथे जुइवं आर्यमार्गया क्षणं न्ह्यः (न्हापा) नं क्लेशत मदु धका आर्यमार्गया निरर्थक भाव प्राप्त जुइ। उकिं थ्व अकारण खः।

५५९. “आवुसो, गुगु रागया क्षय खः”^{४७३} धका आदि वचनकथं “क्षय जुइगु निर्वाण खः ला?” मखु, अर्हतत्वया नं क्षयभावय् थ्यनीगुलिं। उगुयात नं “आवुसो, गुगु रागया क्षय खः”^{४७४} धका आदिकथं नियमकथं निर्दिष्ट यानाबिज्यात। भन् निर्वाणया स्वल्प कालिक आदि जुइगु दोषं छु खः ले? थथे जुइवं निर्वाण स्वल्प कालिक खः, संस्कृत लक्षण खः, सम्यक् व्यायाम अपेक्षा रहितं थ्यंकेमाःगु भाव प्राप्त जुइ। संस्कृत लक्षण जूगु कारणं हे संस्कृत पर्यापन्नगु (जुइगु) खः, संस्कृतय् पर्यापन्नगु कारणं रागादि अग्निं आदिप्त खः, आदिप्त जूगु कारणं दुःखत नं प्राप्त जुइ। गुगुलिं याना क्षयं निसैं भन् प्रवृत्तियात धयागु मजुइमाःगु खः, उगु निर्वाण जुइगुया दोष मखु ला? मखु, उजागु क्षयया अभावकथं। उगु दुसां नं उक्त प्रकारया मदुगुलिं खः, आर्यमार्ग निर्वाणभाव प्राप्त जुइगुलिं। आर्यमार्ग दोषतय्त नाश याइ, उकिं क्षय धकाः धाड़। अनंलिपा हाकनं दोष प्रवर्तित जुइमखु।

अनुत्पत्ति व निरोध धका कयातःगु क्षयया परियायकथं उपनिश्रय जूगु कारणं, गुगुया उपनिश्रय जुइ, उगुया उपचारं (व्यवहारं) “क्षय” धकाः धाःगु खः। छाय् स्वरूपकथं मधाःगु खः ले? अत्यन्त सूक्ष्म जूगु कारणं।

उगुया अत्यन्त सूक्ष्मता जूगुलिं भगवान् बुद्धयात नं निरुत्साह याइगु कारणं, आर्य मिखां खंके बहःगुलिं सिद्ध जुइगु खः।

५६०. उगु थ्व मार्ग सम्पन्नम्हसिनं प्राप्त यायेमागुलिं असाधारण खः, पूर्व कोटिया (न्हापांगु च्चका) अभावकथं अप्रभव खः। मार्गया भाव दयेवं अप्रभव मजुइमाःगु मखुला? मखु, मार्ग उत्पन्न मयाइगु कारणं। मार्गहे थ्व प्राप्त यायेमाःगु खः, उत्पन्न यायेम्वाः। उकिं अप्रभवहे खः। अप्रभवया कारणं अजरा अमरण खः। प्रभव व जरामरणया अभावकथं नित्य खः।

निर्वाणयार्थे अणु आदितय्गु नं नित्यभाव जुइला? जुइमखु, हेतुतय्गु अभावं। निर्वाणया नित्य जुइगु कारणं इपिं नित्य जुइला? जुइमखु, हेतुया स्वभाव उत्पन्न मजुइगुलिं। उत्पत्ति आदिया अभावकथं निर्वाणर्थे नित्य खःला? मखु, अणु आदिया सिद्ध मजुइगु कारणं।

^{४७३} (सं० नि० ४.३१५)

^{४७४} (सं० नि० ४.३१५)

छट्ज। यथोक्त युक्ति जुड़गुलिं जक थुगुहे नित्य खः, रूपया स्वभावं अतिक्रमण जुड़गुलिं अरूप खः। बुद्धादिपिनिगु निष्ठाया विशेषभावं छगूहे जक निष्ठा खः। गुगुद्वारा भावनां प्राप्तगु खः, उगुया क्लेशया उपशम खः, उपादिशेषया आधार कया प्रज्ञापन यायेमाःगु कारणं उपादिशेष नापं प्रज्ञापन याइगुलिं सोपदिशेष खः। गुम्ह उगु समुदयया प्रहाणं आवंलि हटे जूगु कर्मफलया अन्तिम च्युति चित्तं चय् प्रवर्तित स्कन्धत उत्पन्न मजुड़गुलिं व उत्पन्न जूगुयात नं अन्तर्धान जुड़गुलिं उपादिशेषया अभाव जुड़, उगु आधार कया प्रज्ञापन यानातःगुलिं थन उपादिशेष मदु धका अनुपादिशेष खः।

असिथिल पराक्रम सिद्ध विशेष ज्ञानं प्राप्त यायेमागुलिं, सर्वज्ञया वचनकथं व परमार्थ स्वभावकथं निर्वाण अविद्यमान मखु। थ्व धयातःगु जुल “भिक्षुपिं, उत्पन्न मजुनिगु, न्हापा मजुगु, यानामतःगु व असंस्कृत दु।”

थ्व दुःखनिरोध निर्देश्य विनिश्चयया खँ क्वचाल।

मग्गनिद्देसकथा (मार्गनिर्देशया खँ)

५६२. दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदाया निर्देश्य कनातःगु च्यागू धर्मत प्रयाप्तकथं स्कन्ध निर्देश्य नं अर्थकथं प्रकाशितहे जुड़धुकल, थन इपिं छगू क्षणय् प्रवर्तित जुयाच्चंगुयात जक विशेषं थुइकाबिडया नितिं धयाचना।

संक्षिप्तं प्यंगू सत्यया प्रतिवेधया नितिं प्रतिपन्नम्ह योगीया निर्वाणया आरम्भण जुड़गु अविद्या अनुशयया नाश याइगु प्रज्ञाचक्षु सम्यक्दृष्टि खः। उगु कः बांलाक खकीगु लक्षण खः, धातुयात प्रकाश याइगु रस खः, अविद्या अन्धकारयात विध्वंस याइगु प्रत्युपस्थान खः। अथेहे दृष्टि मस्यंपिं उगुनापं सम्प्रयुक्त मिथ्यासंकल्प नाश याइगु चित्तलिसे निर्वाण पदय् तइगु सम्यक्संकल्प खः। उगु कय बांलाक चित्त तइगु लक्षण खः, अर्पणा रस खः, मिथ्यासंकल्पयात प्रहाण याइगु प्रत्युपस्थान खः।

अथेहे खंम्ह व वितर्क याइम्हसिया उगुनापं सम्प्रयुक्त वाक्दुश्चरित्रयात नाश याइगु मिथ्यावचनं चिलेगु सम्यक्वचन खः। उगु परिग्रह लक्षण खः, अलग जुड़गु रस खः, मिथ्यावचनयात प्रहाण याइगु प्रत्युपस्थान खः। अथेहे अलग जुड़गुलिं व उगु नापं सम्प्रयुक्तगु मिथ्याकर्मान्तयात नाश याइगु प्राणी हिंसादिं अलग जुड़गु सम्यक्कर्मान्त खः। उगु थकया बिडगु लक्षण खः, अलग जुड़गु रस खः, मिथ्याकर्मान्तयात प्रहाण याइगु प्रत्युपस्थान खः।

गुगु उगुया इपिं सम्यक्वचन व सम्यक्कर्मान्तं विशुद्धि जुड़गु व उगु नापं सम्प्रयुक्त छलेयायेगु आदि नाश याइगु मिथ्या-आजीवं अलग जुड़गु खः, उगु सम्यक् आजीविका खः। उगु परिशुद्ध लक्षण खः, ज्ञानं आजीविका हनीगु रस खः, मिथ्या आजीविका प्रहाण याइगु प्रत्युपस्थान खः।

अले वया गुगु उगु सम्यक्वचन, सम्यक्कर्मान्त व सम्यक् आजीविका धका कयातःगु शीलया भूमिइ प्रतिस्थित जूम्हसिया उगुया अनुरूप उगुनापं सम्प्रयुक्त आलस्यपनायात नाश याइगु प्रयत्न याइगु खः, थ्व सम्यक्व्यायाम खः। उगु पग्रह लक्षण खः, उत्पन्न मजुनिगु अकुशलयात उत्पन्न मयाइगु रस खः, मिथ्याव्यायामयात प्रहाण याइगु प्रत्युपस्थान खः। वया थथे कुतः यानानं उगुनापं सम्प्रयुक्त मिथ्यास्मृतियात नाश याना चित्तलिसे असमोह (लोममनीगु, भुले मजुड़गु) सम्यक्स्मृति खः। उगु उपस्थान लक्षण खः, लोममंकीगु रस (ज्या) खः, मिथ्यास्मृतियात प्रहाण याइगु प्रत्युपस्थान खः। थथे अनुत्तर स्मृतिद्वारा संरक्षण यानातःगु चित्तम्हसिया उगुनापं संप्रयुक्त मिथ्यासमाधियात विध्वंस याइगु चित्तया एकाग्रता सम्यक्समाधि खः। उगु विक्षिप्त मजुड़गु लक्षण खः, समाधान याइगु रस खः, मिथ्यासमाधियात प्रहाण याइगु प्रत्युपस्थान खः। थ्व दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदाया निर्देश्य नियम। थन थथे जाति आदितयूत विनिश्चययात सिइकेमाः।

५६३. ज्ञानया कृत्यकथं धयागु सत्यज्ञानया कृत्यकथं नं विनिश्चययात सिइकेमाः। सत्यज्ञान निथी दु – अनुबोध ज्ञान व प्रतिवेध ज्ञान। अन अनुबोध ज्ञान लौकिक अनुश्रवादिकथं निरोधय् व मार्गय् प्रवर्तित जुड़। प्रतिवेध ज्ञान लोकोत्तर निरोधया आरम्भण यानाः कृत्यकथं प्यंगू सत्यतयूत सिइ। थथे धयाबिज्यात – “भिक्षुपिं, गुगु दुःख खनिइ, दुःख समुदय नं वं खनिइ, दुःखनिरोध नं खनिइ, दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदा नं खनिइ”^{४७५} धकाः फुक्क कनेमाः। उगु थ्वया ज्या ज्ञान दर्शन विशुद्धिइ प्रकट जुइतिनि।

गुगु श्व लौकिक खः, अन दुःखज्ञानं चिल्लाय् दनीगु अभिनिवेशं प्रवर्तित जूगु सत्कायदृष्टियात लित छवइ। समुदयज्ञानं उच्छेददृष्टियात। निरोधज्ञानं शाश्वतदृष्टियात। मार्गज्ञानं अक्रियदृष्टियात।

दुःखज्ञानं ध्रुव, शुभ, सुख व आत्मभावं रहितगु स्कन्धय् ध्रुव, शुभ, सुख व आत्मभाव धका कयातःगु फल्य् विप्रतिपत्तियात। समुदयज्ञानं ईश्वर, प्रधान, काल, स्वभावादिकथं लोक प्रवर्तित जुइगु अकारणय् कारणाभिमान प्रवर्तितगु हेतुइ विप्रतिपत्तियात। निरोधज्ञानं अरूपलोक, लोकस्तूपकादिइ अपवर्ग ग्रहण याइगु निरोधय् विप्रतिपत्तियात। मार्गज्ञानं भोगविलास व थःत कष्टबिडगु कुतः आदि प्रभेदगु अविशुद्धि मार्गय् विशुद्धमार्गयात ग्रहण यायेगुकथं उत्पत्ति जुयाचंगु उपायय् विप्रतिपत्तियात लित छवइ। उकिं श्व धयातल -

“लोकय् लोकया उत्पत्ति, लोकया विनाश, शिव (निर्वाण) व उगुया उपाय।
उबले तक्क मनू मुख्य जुइ, गुबले तक्क सत्यत बांलाक सिइमखु।।”

थन थथे ज्ञानया कृत्यकथं नं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५६४. अन्तर्गत प्रभेदकथं धयागु दुःखसत्यय् तृष्णा व अनास्रव धर्मयात त्वःता ल्यंदुगु फुक धर्मत अन्तर्गत जुइ। समुदयसत्यय् स्वीखुगु तृष्णा चाहिलिइ (विचरित जुइ)। निरोधसत्यय् अमिश्रित जुइ। मार्गसत्यय् सम्यक्दृष्टिद्वारा मीमांसा, ऋद्धिपाद, प्रज्ञेन्द्रिय, प्रज्ञाबल, धर्मविचय सम्बोध्यङ्ग। सम्यक्संकल्पया कारणं (धापूकथं) स्वंगू नैष्कर्म्य वितर्कादि। सम्यक्वचनया कारणं प्यंगू वाक् सुचरित। सम्यक्कर्मान्त्या धापूकथं स्वंगू कायसुचरित। सम्यक् आजीविकाद्वारा अल्पेच्छता व संतुष्टि। थुपिं फुकंहे सम्यक् वाक्, कर्मान्त, आजीविका आर्यकान्तशील जूगु कारणं आर्यकान्तशीलया श्रद्धारूपी ल्हातं प्रतिग्रहण यायेमाःगु कारणं इपिं दुगु कारणं अस्तिभावं श्रद्धेन्द्रिय, श्रद्धाबल, छन्दऋद्धिपाद। सम्यक्व्यायामया धापूकथं प्यंगू प्रकारया सम्यक्प्रधान, वीर्येन्द्रिय, वीर्यबल, वीर्यसम्बोध्यङ्ग। सम्यक्स्मृतिया धापूकथं प्यंगू प्रकारया स्मृतिप्रस्थान, स्मृतीन्द्रिय, स्मृतिबल, स्मृतिसम्बोध्यङ्ग। सम्यक्समाधिया कारणं सवितर्क सविचारादि स्वंगू समाधि, चित्तसमाधि, समाधीन्द्रिय, समाधिबल, प्रीतिप्रश्रब्धिसमाधि, उपेक्षा सम्बोध्यङ्ग अन्तर्गत जुइ धका थन थथे अन्तर्गत प्रभेदकथं नं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५६५. उपमाकथं धयागु भारथें दुःखसत्ययात सिइकेमाः, भारयात ग्रहण यायेगुथें समुदयसत्य खः, भारयात दिक्केगुथें निरोधसत्ययात, भारयात दिक्केगु उपायथें मार्गसत्ययात। रोगथें दुःखसत्ययात, रोगया निदानथें समुदयसत्ययात, रोग शान्त जुइगुथें निरोधसत्ययात, वासःथें मार्गसत्ययात। दुर्भिक्षथें दुःखसत्ययात, वा मवइगुथें समुदयसत्ययात, सुभिक्षथें निरोधसत्ययात, बांलाक वा वइगुथें मार्गसत्ययात। यद्यपि वैरी, वैरया मूल, वैरी मदय्केगु, वैरी मदय्केगु उपायं, विषया सिमा, सिमाया हा, हा त्वाःल्हायेगु, उगु त्वाःल्हायेगु उपायं, भय, भयया मूल, निर्भय, उगु प्राप्त यायेगु उपायं व वारी, तथंगु खुसि बा, पारी, उगु थासय् थ्यंकेगु व्यायामं मिलेयाना नं थुपिं उपमाकथं सिइकेमाः धयागु थन थथे उपमाकथं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५६६. चतुष्कथं धयागु थन दुःख दु, आर्यसत्य मदु, दु आर्यसत्य दु, दुःख मदु, दुःख व आर्यसत्य नं दु, दुःख नं मदु आर्यसत्य नं मदु। थुगु विधि समुदय आदिइ नं खः। अन मार्ग सम्प्रयुक्त धर्मत व श्रामण्यफलत “गुगु अनित्य खः उगु दुःख खः”^{४७६} धकाः वचनकथं संस्कारया दुःख जुइगुलिं दुःख खः, आर्यसत्य मखु। निरोध आर्यसत्य खः, दुःख मखु। मेगु निगू आर्यसत्य दुःख अनित्यकथं दु, गुम्ह परिज्ञाया नितिं भगवान् बुद्धया शासनय् ब्रह्मचर्य वास याइ, वयात उगुलिं दुःख जुइमखु। तृष्णा बाहेक फुक प्रकारं न्यागू उपादानस्कन्ध दुःख नं खः, आर्यसत्य नं खः। मार्गसम्प्रयुक्त धर्मत व श्रामण्यफलत गुम्हसिया परिज्ञा नितिं भगवान् बुद्धया शासनय् ब्रह्मचर्य वास याइ, वयात उगुलिं न दुःख खः, न आर्यसत्य। थथे समुदय आदिइ नं यथायोग्य मिलेयानाः थन चतुष्कथं नं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५६७. शून्यता, छथी आदिकथं धयागु थन शून्यता न्हापां परमार्थकथं फुक हे सत्यतय्त अनुभव याइम्ह, कर्ता, शान्त जुइम्ह, शान्त (निर्वाण)यात सिइम्हसिया अभावकथं शून्य धका सिइकेमाल। उकिं श्व धयातल -

“दुःखहे जक दु, सुं नं दुःखितम्ह व्यक्ति मदु, याइम्ह मदु, क्रिया जक दु।।
निर्वाण दु, निर्वाण जुइम्ह मनू मदु, मार्ग दु, वनीम्ह मदु।।”

अथवा,

ध्रुव, शुभ, सुख व आत्मां शून्य खः, न्हानेया निगू व आत्मां शून्यगु अमृतपद (निर्वाण) खः।
ध्रुव, सुख व आत्मां रहितगु मार्ग धका इमिके शून्यता सिइकेमाः।।

वा निरोध शून्यता स्वंगू दु, निरोध शेष स्वंगुलिं शून्य खः। थन हेतु समुदयय् दुःखया अभावं फल शून्य खः, मार्गय् निरोधया, प्रकृतिवादिपिनिगु प्रकृतिथे फलनापं मिलेमजू।

फल हेतुं शून्य खः, दुःख, समुदय, निरोध व मार्गया असमवाय जुइगुलिं, हेतुफल हेतुइ समवेत जुइमखु, समवायवादिपिनिगु निगू अणुर्थे। उकिं थ्व धयातल -

“थन स्वंगू (दुःख, समुदय, मार्ग) निरोधं शून्य खः, उगु स्वंगुलिं नं निर्वाण शून्य खः।
हेतु फलं शून्य खः, फल नं उगु हेतुं शून्य खः।।”

थथे न्हापां शून्यता विनिश्चययात सिइकेमाः।

एकविधादिविनिच्छयकथा (छगू प्रकारादि विनिश्चया खं)

५६८. छगू प्रकारया आदिकथं धयागु थन फुकहे दुःख प्रवर्तित जुइगुकथं छथी दु। नामरूपकथं निथी दु। काम, रूप, अरूप व उत्पत्तिभवया भेदकथं स्वथी दु। प्यंगू आहारया प्रभेदकथं प्यथी दु। न्यागू उपादानस्कन्धया प्रभेदकथं न्याथी दु।

प्रवर्तक जुइगुकथं समुदय नं छथी दु। दृष्टि सम्प्रयुक्त व असम्प्रयुक्तकथं निथी। काम, भव व विभव तृष्णाया प्रभेदकथं स्वथी। प्यंगू मार्ग प्रहिण जुइगुकथं प्यथी। रूपया अभिनन्द आदि याइगु प्रभेदकथं न्याथी। खुगू तृष्णा कायया प्रभेदकथं खुथी दु।

निरोध नं असंस्कृतधातु जुइगुकथं छथी दु। परियायकथं जक सोपादिशेष व अनुपादिशेषया प्रभेदकथं निथी। स्वंगू भवया शान्त जुइगुकथं स्वथी। प्यंगू मार्ग प्राप्त जुइगुलिं प्यथी। न्यागू अभिनन्दनया शान्तिं न्याथी। खुगू तृष्णा कायया क्षय जुइगु भेदकथं खुथी दु।

मार्ग नं भाविता यागुलिं छथी दु। समथ व विपश्यनाया भेदकथं वा दर्शन व भावनाया भेदकथं निथी। स्वंगू स्कन्धया भेदकथं स्वथी। थ्व (शील स्कन्धादि) प्रदेश सहितगु राज्य संग्रहीतगु नगरथे निष्प्रदेश स्वंगू स्कन्धं संगृहीत खः। थथे धयाविज्यात -

“आवुस विशाख, आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग स्वंगू स्कन्धत संगृहीत जुइमखु, आवुस विशाख, स्वंगू स्कन्धं आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग संगृहीतगु। आवुस विशाख, गुगु सम्यक्वचन, गुगु सम्यक्कर्मन्त, गुगु सम्यक् आजीविका खः, थुपिं धर्मत शीलस्कन्धय् संग्रहीत जुइ। गुगु सम्यक्व्यायाम, गुगु सम्यक्स्मृति व गुगु सम्यक्समाधि खः, थुपिं धर्मत समाधिस्कन्धय् संग्रहीत जुइ। गुगु सम्यकदृष्टि व गुगु सम्यक्संकल्प खः, थुपिं धर्मत प्रज्ञास्कन्धय् संग्रहीत जुइ”^{४७७}
धकाः।

थन सम्यक् वचनादि स्वंगू शीलहे खः, उकिं इपिं स्वजातिकथं शीलस्कन्धय् संग्रहीत जुइ। यद्यपि (छुं नं) पालिइ शीलस्कन्धय् धका अधिकरण कारक निर्देश यानातल, अर्थ जक करण कारककथंहे सिइकेमाः। सम्यक्व्यायामादिइ

स्वंगूलिइ समाधियात थःगु स्वभावया कारण आरम्भणय् एकाग्र जुइगुलिं दुहाँवने फइमखु, वीर्य क्वातुक ज्वनातयेगु ज्या सिद्ध यायेवं व स्मृतिं हानं हानं धायेगु ज्या सिद्ध यायेवं ग्वहाली दयेवं जक दुहाँवने फइ।

अन थ्व उपमा खः - गथेकि नक्षत्र क्रिडा याये धका उद्यानय् दुहाँ वीपिं स्वम्ह पासापिं मध्यय् छम्हसिनं बांलाक स्वाँ ह्याच्वंगु चम्पक सिमायात खनाः ल्हा ल्हनाः खाये मफुत। अले वया निम्हम्ह पासा क्वछुना जनफाः बिइ, व वया जनफातय् दना नं थरथर खाना ज्वने फइमखु (खाये फइमखु)। अले वया मेम्हं पासां ब्वहः बिइ। व छम्हसिया जनफातय् च्वनाः छम्हसिया ब्वहलय् गया मंदुथे स्वांत खाना स्वां छुना नक्षत्र क्रिडा याइ। थथेहे थुगुयात नं खंकेसिइकेमाः।

नापं उद्यानय् दुहाँवपिं स्वम्ह पासापिंथें सम्यक्व्यायाम आदि स्वंगू धर्मत नापं उत्पन्न जूगु खः। बांलाक ह्याच्वंगु चम्पक स्वाँथें आरम्भण खः। ल्हा थतछ्वया ज्वने मफुगुथें थःगु स्वभावं आरम्भणय् एकाग्र जुइगुलिं दुहाँवने मफुगु समाधि खः। जनफाः बियाः क्वछुम्ह पासाथें सम्यक्व्यायाम खः। ब्वहः बियाः दनाच्वम्ह पासा थें स्मृति खः। गथे इपिं मध्यय् छम्हसिया जनफातय् च्वनाः छम्हसिया ब्वहलय् गया मेम्हं मंदुथे स्वाँ खाये फु, थथेहे वीर्य खक्षचथभ क्वातुक ज्वनातयेगु ज्या सिद्ध यायेवं व स्मृतिं हानं हानं धायेगु ज्या सिद्ध यायेवं ग्वहाली दयेवं जक समाधि आरम्भणय् एकाग्र जुइगुलिं दुहाँवने फइ। उकिं थन समाधिहे स्वजातिकथं समाधिस्कन्धं संगृहीतगु खः, व्यायाम व स्मृति जक क्रियाकथं संग्रहीत जुइ।

सम्यकदृष्टि व सम्यक्संकल्पय् नं प्रज्ञा थःगु स्वभावं अनित्य, दुःख व अनात्मा धका आरम्भणय् निश्चय याये फइमखु। वितर्क दायें दायें (वितर्क याना बिइवं) जक फइ। गथे?

गथेकि लुँकःमि कार्षापण ल्हातय् तःया फुक भागय् स्वयेगु इच्छा जूसांनं मिखांहे (कार्षापनयात) पुइके फइमखु। पतिंचिया प्वःतं हिइका हिइका उगुं थुगुं खंकेस्वये फइ, थथेहे प्रज्ञां थःगु स्वभावं अनित्य आदिकथं आरम्भण निश्चय याये फइमखु। अभिनिरोपण लक्षणं जक आहनन, पर्याहनन कत्यद्वारा वितर्क दायेगुथें, चाहिकेगुथें व हया हया बिइगुथें निश्चय याये फइ। उकिं थन नं सम्यकदृष्टिहे स्वजातिकथं प्रज्ञास्कन्धं संगृहीत जुइ, सम्यक्संकल्प जक क्रियाकथं संगृहीतगु जुइ।

थथे थुपिं स्वंगू स्कन्धं मार्ग संगृहीत जुइ। उकिं धयातल - “स्वथी स्वंगू स्कन्धया भेदकथं।” प्यथी स्रोतापत्तिमार्गादिकथंहे खः।

हानं फुक हे सत्यत अवितथ (यथार्थ) जुइगुलिं वा विशेषकथं स्यूगुलिं छथी खः। लौकिक व लोकोत्तरकथं वा संस्कृत व असंस्कृतकथं निथी। दर्शन, भावनां प्रहाण यागुलिं व प्रहाण याये बहःमज्जुगुलिं स्वथी। बांलाक सिइकेमाःगु आदि भेदकथं प्यथी धका थन थथे छगू प्रकारया आदिकथं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५६९. समान व असमानकथं धयागु फुकहे सत्यत थवंथवे अवितथकथं, आत्मा शून्यकथं व दुष्कर प्रतिवेधकथं समान खः। थथे धयाबिज्यात -

“आनन्द, उगुयात छं छु मती तया, गुगु भन् दुष्करगु खः वा थाकुक सम्भव जुइगु खः? गुम्हसिनं तापकनिसें सूक्ष्मगु ताचा प्वालं पा दुगु तीरं मथिइक वाणं कयेकिइ वा गुम्हसिनं सछि बला यानातःगु सँया च्चकां च्चकाय् कयेकिइ? भन्ते, थ्व भन् दुष्करगु खः वा थाकुक सम्भव जुइगु खः, गुम्हसिनं सछि बला यानातःगु सँया च्चकां च्चकाय् कयेकिइ। आनन्द, अनंलि छं उगुसिकं नं प्रतिवेध याये थाकूगुयात प्रतिवेध याइ। गुपिं थभ थ्व दुःख धकाः यथाभूतरूपं प्रतिवेध याइ ... थ्व दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदा धका यथाभूतरूपं प्रतिवेध याइ”^{४७८} धकाः।

स्वलक्षण व्यवस्थानकथं असमान खः। न्हवःया निगू अवगहन याये थाकूगुलिं, गम्भीर जूगुलिं, लौकिकया कारणं व सास्रवया कारणं समान खः। फलहेतुया भेदकथं, बांलाक सिइकेमाःगु प्रहातव्यकथं असमान खः।

लिपाया निगू नं गम्भीरगु कारणं, थाकूक अवगाहन यायेमाःगुलिं, लोकोत्तरया कारणं व अनास्रवया कारणं समान खः। विषय विषयया भेदकथं, साक्षात्कार यायेमाःगुलिं व भाविता याये योग्यगुलिं असमान खः। प्रथम स्वंगू नं फलया धापूकथं समान खः। संस्कृत व असंस्कृतकथं असमान खः। द्वितीय चतुर्थ नं हेतुया धापूकथं समान खः। अन्तय् च्वंगु छगू कुशल व अकुशलकथं असमान खः। प्रमथ व चतुर्थ नं संस्कृतकथं समान खः।

लौकिक व लोकोत्तरकथं असमान खः। द्वितीय तृतीय द्वितीय नं नशैक्ष्य नाशैक्ष्य जुइगुलिं समान खः। सारम्भण व अनारम्भणकथं असमान खः।

थथे थुगु प्रकारगु विधिनयद्वारा प्रज्ञावानं ।
 आर्यसत्यतयूत सिइकेमाः, समान व असमानगु ॥

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्ग्य प्रज्ञाभावनाया भाग्य इन्द्रिय-सत्यनिर्देश धयागु
 भिंखुगूगु परिच्छेद क्वचाल ।

१७. पञ्जाभूमिनिर्देशो (प्रज्ञाभूमिनिर्देशः)

पटिच्चसमुत्पादकथा (प्रतीत्यसमुत्पादया खं)

५७०. आः “स्कन्ध, आयतन, धातु, इन्द्रिय, सत्य व प्रतीत्यसमुत्पाद आदि भेद जुयाच्चंगु धर्मत भूमि खः” धकाः थथे धयातःगुलिइ थुगु प्रज्ञाभूमि जुयाच्चंगु धर्मय् गुगुलिं प्रतीत्यसमुत्पाद आदि शब्दकथं संगृहीत कारणया कारणं उत्पन्न जुइगु धर्मत ल्यं दनि, उकिं इमिगु वर्णनया क्रम छसिंकथं थ्यन ।

अन न्हापां अविद्या आदि धर्मत प्रतीत्यसमुत्पाद धका सिइकेमाः । थ्व धयातःगु जुल भगवान् बुद्धं -

“भिक्षुपिं, गुगु प्रतीत्यसमुत्पाद खः? भिक्षुपिं, अविद्याया कारणं (प्रत्ययं) संस्कार, संस्कारया कारणं विज्ञान, विज्ञानया कारणं नामरूप, नामरूपया कारणं षडायतन, षडायतनया कारणं स्पर्श, स्पर्शया कारणं वेदना, वेदनाया कारणं तृष्णा उत्पन्न जुइगु खः, तृष्णाया कारणं उपादान, उपादानया कारणं भव उत्पन्न जुइगु खः, भवया कारणं जाति, जातिया कारणं जरामरण शोक, विलाप, शारीरिक दुःख, मानसिक दुःख, तसकं डाह जुइगु उत्पत्ति जुइ । थुकथं थ्व फुक दुःखस्कन्धया उत्पत्ति जुइ । भिक्षुपिं, थ्वयात प्रतीत्यसमुत्पाद धाइ”^{४७९} धकाः ।

जरामरण आदि जक कारणया कारणं उत्पन्न जुइगु धर्म धका सिइकेमाः । थ्व धयातःगु जुल भगवान् बुद्धं -

“भिक्षुपिं, छु छु कारणया कारणं उत्पन्न जुइगु धर्मत खः? भिक्षुपिं, जरामरण अनित्य संस्कृतं समुत्पन्न जुइगु खः क्षय स्वभावगु, व्यय स्वभावगु, विराग स्वभावगु, निरोध स्वभावगु खः । भिक्षुपिं, जाति, ... भव ... उपादान ... तृष्णा ... वेदना ... स्पर्श ... षडायतन ... नामरूप ... विज्ञानयात ... संस्कारत ... भिक्षुपिं, अविद्या अनित्य संस्कृतगु कारणया कारणं उत्पन्न जुइ क्षयधर्म, व्ययधर्म, विरागधर्म व निरोधधर्म खः । भिक्षुपिं, थुपिं कारणया कारणं उत्पन्न जुइगु धर्मत धाइ”^{४८०} धकाः ।

५७१. थ्व थन संक्षिप्तं खः । प्रतीत्यसमुत्पाद धयागु प्रत्ययधर्मत धका सिइकेमाः । कारणया कारणं उत्पन्न जुइगु धर्म धका उगु उगु प्रत्ययं उत्पन्न जूगु धर्मत खः । थ्व गथे सिइकेगु ले?

भगवान् बुद्धया वचनकथं । भगवान् बुद्धं षज प्रतीत्यसमुत्पाद व प्रतीत्यसमुत्पन्न धर्मदेशना सूत्रय् -

“भिक्षुपिं, गुगु प्रतीत्यसमुत्पाद खः? भिक्षुपिं, जातिया कारणं जरामरण जुइ, तथागतपिं उत्पन्न जूसानं वा तथागतपिं उत्पन्न मजूसानं धर्मस्थिति, धर्मनियामता, इदम्प्रत्ययता दुगु उगु धातु (स्वभाव) स्थितहे जुयाच्चनी । उगुयात तथागतं प्रतिवेध याना बिज्याइ, प्रतिवेध याना सियाबिज्याइ, प्रतिवेध यानाबिज्याना, सिया बिज्याना, कनाबिज्याइ, देशना यानाबिज्याइ, प्रज्ञप्त यानाबिज्याइ, शुरु यानाबिज्याइ, विश्लेषण यानाबिज्याइ, विभाजन यानाबिज्याइ, थुइका बिज्याइ (स्पष्ट याइ), ‘स्व’ धका धयाबिज्याइ । भिक्षुपिं, जातिया कारणं जरामरण जुइ । भिक्षुपिं, भवया कारणं जन्म कायेगु जुइ ... भिक्षुपिं, अविद्याया कारणं संस्कार जुइ, तथागतपिं उत्पन्न जूसां नं ... थुइका बिज्याइ (स्पष्ट याइ) खनाः धका धया बिज्याइ । भिक्षुपिं, अविद्याया कारणं संस्कारत । भिक्षुपिं, थथे गुगु अन तथ्य खः, अवितथ्य खः, अनन्यथात खः व इदम्प्रत्ययता खः । “भिक्षुपिं, थ्वयात प्रतीत्यसमुत्पाद धाइ”^{४८१} धकाः ।

५७२. थथे प्रतीत्यसमुत्पाद देशना यानाबिज्याबलय् तथ्यतादि शब्दं प्रत्ययधर्मतहे प्रतीत्यसमुत्पाद धका धयाबिज्यात । उकिं जरामरणादि धर्मतयूगु प्रत्यय लक्षण प्रतीत्यसमुत्पाद खः, दुःखया ल्यूल्यू वनेगु रस खः, कुमार्ग प्रत्युपस्थान धका सिइकेमाः ।

उगु थ्व उगु उगु प्रत्ययं अन्यूनाधिकंहे उगु उगु धर्मया उत्पन्न जुइगुलिं तथ्यता खः, समग्र जूगु प्रत्ययतयूके पलख जक नं उगुलिं उत्पन्न जूगु धर्मतयूगु असम्भवया अभावं अवितथता खः, अन्य धर्मया प्रत्ययं अन्य धर्म उत्पन्न मजुइगुलिं न-अन्यथा खः, अथे धयावयागु थुपिं जरामरणादिया प्रत्ययकथं वा प्रत्ययया समूहकथं इदम्प्रत्ययता धकाः धयातल ।

५७३. अन थ्व शब्दया अर्थ खः, थुमिगु प्रत्यय इदम्प्रत्यय खः । इदम्प्रत्यय हे इदम्प्रत्ययता खः । वा इदम्प्रत्ययया समूह इदम्प्रत्ययता खः । थन लक्षण जक शब्दशास्त्रय् मालेमाः ।

^{४७९} (सं० नि० २.१)

^{४८०} (सं० नि० २.२०)

^{४८१} (सं० नि० २.२०)

५७४. गुलिसिं तिथङ्करतयूसं परिकल्पित प्रकृतप पुरुषादिपिनिगु अपेक्षा रहितगु कारण जक बांलाःगु प्रत्ययं (कारणं) उत्पाद प्रतीत्यसमुत्पाद धका थथे उत्पादमात्र जक प्रतीत्यसमुत्पाद धका धाइ, उगु स्वाइ मखु। छाया? सूत्रया अभावं, सूत्रया विरोधं, गम्भीरगु विधिं असम्भवगुलिं व शब्दया भेदं। “उत्पादमात्र जक प्रतीत्यसमुत्पाद खः” धयागु सूत्र मदु। उगुयात “प्रतीत्यसमुत्पाद” धकाः धायेवं प्रदेश विहार सूत्रं विरोध जुइ। गथे? भगवान् बुद्धया “अले भगवान् बुद्ध चान्हसिया प्रथम यामय् प्रतीत्यसमुत्पादयात अनुलोम व प्रतिलोमकथं मनन यानाविज्यात”^{४८२} धकाः आदि वचनकथं प्रतीत्यसमुत्पादया मनन याःगु प्रथम अभिसम्बुद्ध विहार खः, प्रदेश विहार व उगुया एकदेश (छगू भाग)या विहार खः। थथे धयाविज्यात “भिक्षुपिं, उगु जिं गुगु विहारं प्रथम अभिसम्बुद्ध जुया विहार याना, उगु प्रदेशं विहार याना”^{४८३} धकाः। अन प्रत्ययया आकार खंका विहार याना, उत्पादमात्र जक खंका मखु। थथे धयाविज्यात “उगु मिथ्यादृष्टिया कारणं नं अनुभव जुइगु, सम्यक्दृष्टिया कारणं नं अनुभव जुइगु व मिथ्यासंकल्पया कारणं नं अनुभव जुइगुयात थथे जिं विशेषं स्यू”^{४८४} धकाः फुक्क विस्तृतं वर्णन यायेमाः। थथे उत्पादमात्र जक “प्रतीत्यसमुत्पाद” धकाः धायेवं प्रदेशविहार सूत्र विरोध जुइ।

अथेहे कच्चानसूत्र नं विरोध जुइ। कच्चानसूत्रय् नं “कच्चान, लोक समुदय (उत्पत्ति)यात यथाभूतरूपं सम्यक् प्रज्ञाद्वारा खंमसित गुगु लोकय् नास्तित्व खः, उगु जुइमखु”^{४८५} धकाः अनुलोम प्रतीत्यसमुत्पाद लोकया प्रत्यय जुइवं “लोक समुदय” धकाः उच्छेददृष्टियात मदय्केत (नाश यायेत) प्रकाश यानाविज्यात, उत्पादमात्र जक मखु। उत्पादमात्र जक खनेवं उच्छेददृष्टि नाश जुइमखु। प्रत्ययतयूगु शान्त जुइगु खनेवं जक जुइ। प्रत्ययतयूगु शान्त जुइवं फलतयूगु शान्त जुइगुलिं। थथे उत्पादमात्र जक “प्रतीत्यसमुत्पाद” धकाः धायेवं कच्चानसूत्र नं विरोध जुइ।

गम्भीर नयया असम्भव जुइगुलिं धयागु थ्व आज्ञा जुयाविज्यात भगवान् बुद्धं “आनन्द, थ्व गम्भीरगु व गम्भीरकथं अवभास जुइगु प्रतीत्यसमुत्पाद खः”^{४८६} धकाः। गम्भीर धयागु नं प्यथी दु, उगु लिपा वर्णन याये। उगु उत्पादमात्रगुलिइ तः मदु। थ्व प्यथी प्रकारया नयं प्रतिमण्डितगु प्रतीत्यसमुत्पादया वर्णन याइ, उगु नं चतुष्क नय उत्पादमात्रय् मदु धकाः गम्भीरगु विधिं (नयं) असम्भवगुलिं नं उत्पादमात्र जक प्रतीत्यसमुत्पाद मखु।

५७५. शब्दया भेदकथं धयागु प्रतीत्य शब्द थ्व समान कर्ताया पूर्वकालय् प्रयुक्त जुइवं अर्थ सिद्ध याइगु जुइ। गथेकि, “चक्षुया कारणं रूपय् चक्षुर्विज्ञान उत्पन्न जुइ”^{४८७} धकाः। थन जक भावयात सिद्ध याइगु उत्पाद शब्द नापं प्रयुक्त जुइवं समान कर्ताया अभावकथं शब्द भेद जुया वनिइ व छुं नं अर्थयात सिद्ध याइमखु धका शब्दया भेदं नं उत्पादमात्र जक प्रतीत्यसमुत्पाद मखु।

अन सिया (दु) – “होति (दु)– शब्द नापं मिले यायेवं ‘प्रतीत्यसमुत्पाद दु’ धका”, उगु तः ल मिले मज्जूगु खः। छाया? योगया (मेलया) अभावं व उत्पादया उत्पाद दोषं। “भिक्षुपिं, छिमित प्रतीत्यसमुत्पाद कने। भिक्षुपिं, गुगु प्रतीत्यसमुत्पाद ... भिक्षुपिं, थ्व प्रतीत्यसमुत्पाद धाइ”^{४८८} धकाः। थुपिं थुपि पदय् छगू नापं ‘नापं जुइ’ धयागु शब्द मिले जुइमखु व उत्पाद जुइमखु। यदि जुल धाःसा, उत्पादया नं उत्पाद जुइ (थ्यनिइ)।

५७६. गुपिंसं मतीतइ “इदमप्रत्ययया भाव इदमप्रत्ययता खः, भाव धयागु गुगु आकार अविद्यादिया संस्कारादि प्रादुर्भावय् कारण खः, उगु भाव खः। उगु संस्कारया विकारय् प्रतीत्यसमुत्पाद नां जुइ” धका, इमिगु उगु स्वाइमखु। छाया? अविद्यादियात हेतु धागुलिं। भगवान् बुद्धं “उकिं, आनन्द, थन थुगुहे कारण खः, थ्व निदान खः, थ्व समुदय खः, जरामरणया थ्व प्रत्यय खः, गुगु थ्व जन्म कायेगु ... संस्कारया, गुगु थ्व अविद्या खः”^{४८९} धकाः थथे अविद्यादिहे हेतु धका धाल, इमिगु विकार मखु। उकिं “प्रतीत्यसमुत्पाद धयागु प्रत्ययधर्मत सिइकेमाः” धकाः थथे गुगु उगु धयातःगु खः, उगु बांलाक धाःगु धकाः सिइकेमाः।

^{४८२} (महाव० १)

^{४८३} (सं० नि० ५.११)

^{४८४} (सं० नि० ५.११)

^{४८५} (सं० नि० २.१५)

^{४८६} (दी० नि० २.९५; सं० नि० २.६०)

^{४८७} (सं० नि० २.४३)

^{४८८} (सं० नि० २.१)

^{४८९} (दी० नि० २.९८ आदयो)

५७७. गुगु थन “प्रतीत्यसमुत्पाद” धका: थुगु व्यञ्जन छायाया थ्व उत्पादहे धयातःगु धका संज्ञा उत्पन्न जुइ, उगु थ्व पदया थथे अर्थ कया शान्त यायेमा:। भगवान् बुद्धं -

*निथी अनंलि प्रवर्तित जूगु धर्मसमूहय गुगुलिं थ्व वचनयात।
थ्व अनलि उगुया प्रत्यय जुइ, फल उपचारं धका: धयातल।।*

गुगु थ्व प्रत्ययतां उत्पन्न जूगु धर्मसमूह ख:, अन प्रतीत्यसमुत्पाद धका थ्व वचनयात निथीकथं इच्छा याइ। उगु गुगुलिं थ्यनेवं हित व सुखया नितिं जुइ, उकिं पण्डितपिसं उगु सिइके बहःगु ख: धका प्रतीत्य ख:। नापं उत्पन्न जुया बांलाक उत्पन्न जुइ, अलग अलग मखु, न त अहेतुं ख: धयागु समुत्पाद ख:। थथे प्रतीत्य व उगु समुत्पाद व नं याना प्रतीत्यसमुत्पाद जुइ।

हानं नापं उत्पन्न जुइ धयागु समुत्पाद ख:, प्रत्ययया मिले जुयाच्चंगु कारणं त्वःमतूगुलिं धका थथे नं प्रतीत्यसमुत्पाद ख:। उगुया थ्व हेतुसमूह प्रत्यय धयागु उगुया प्रत्ययया कारणं थ्व नं ख:, गथे लोकयू खैया कारणं (प्रत्ययं) ग्वारा चिनीगुयात खैग्वारा धका: धाइ, गथे शासनयू बुद्धपिनिगु उत्पाद सुखया कारण जुइगु ख: “बुद्धपिनिगु उत्पाद सुख ख:” धका: धाइ, अथेहे प्रतीत्यसमुत्पाद ख:, थथे फलया व्यवहारं धयातःगु धका सिइकेमा:।

५७८. अथवा,

*थन प्रतिमुख धका: धा:गु ख:, थ्व हेतुसमूह व प्रतीत्य ख:।
नापं उत्पन्न याइगु उगु समुत्पाद धका: धयातल।।*

गुगु थ्व संस्कारादि प्रादुर्भावया नितिं अविद्यादि छगू छगू हेतुया शीर्षकथं क्यनातःगु हेतुसमूह ख:, उगु साधारण फलया निष्पादन याइगुकथं व अविकल जुइगुकथं सामूहिक अङ्गतयूगु थवंथवे थुगुलिं प्रतिमुख जुयाच्चन - थथे जुयाच्चंगुलिं यानन प्रतीत्य धका: धाइ। उगु थ्व नापं च्चनीगुलिंहे थवंथवे अलग याये मज्जुगु स्वभावगु धर्मत उत्पन्न याइ धयागु समुत्पाद धका नं धयातःगु ख:। थथे नं उगु प्रतीत्य व समुत्पाद नं धयागु प्रतीत्यसमुत्पाद ख:।

५७९. मेगु नय (विधि) -

*प्रत्ययता अन्योन्य कारणं गुगुलिं सम नापं धर्मत ख:।
उगुलिं थ्व उत्पन्न याइ, थथे थन मुनिं कनाबिज्यात।।*

अविद्यादि शीर्षकथं निर्दिष्ट प्रत्यय मध्ययू गुगु प्रत्यय गुगु संस्कारादि धर्मयात उत्पन्न याइ, इपिं थवंथवे विना प्रत्यय (अप्रतीत्य), थवंथवे विकल (अभाव) जुइवं उत्पन्न यायेत समर्थ दइमखु। उकिं कारणं सम नापं व न छगू छगू भाग जुइ, न त पूर्वापर जुइगुलिं थ्व प्रत्ययता धर्मत उत्पन्न याइ धका अर्थानुसार व्यवहारयू कुशलम्ह मुनिं थथे थन कनाबिज्यात, उगु प्रतीत्यसमुत्पादहे कनाबिज्यात धयागु कनाबिज्यात प्त अर्थ ख:।

५८०. थथे कनाबिज्याना नं,

*न्हापांगु पदं शाश्वत आदिया अभाव व लिपायागु पदं।
उच्छेद आदिया प्रहाण यांना निगूलिं न्याय क्यनातल।।*

न्हापांगुलिं धयागु प्रत्ययया सामग्गि प्रकट याइगु प्रतीत्य पदं प्रवर्तित जुइगु धर्मया प्रत्ययया सामग्गिइ एकतायू अधीन जुइगुलिं शाश्वत, अहेतु, विषयहेतु, वशवर्तीवाद प्रभेदगु शाश्वत आदिया अभाव क्यनातःगु जुइ? छु शाश्वतया वा अहेतु आदिकथं प्रवर्तित जूगु प्रत्ययया सामग्गिया ला? लिपायागु पदं धयागु धर्मतयूगु उत्पाद प्रकट याइगु समुत्पाद पदं प्रत्ययया सामग्गिइ धर्मतयूगु उत्पत्ति रहित जुइगुलिं उच्छेद, नास्तिक, अक्रियवाद धयागु उच्छेद आदि नष्ट जुइगु क्यनातल। न्हापा न्हापाया प्रत्ययकथं हानंहानं उत्पन्न जूगु धर्मयू गनं उच्छेद, नास्तिक, अक्रियवाद नं ख:। निगूलिं

धयागु फुक प्रतीत्यसमुत्पाद वचनकथं उगु उगु प्रत्यय सामागिया सन्तति त्वामथसे उगु उगु धर्मत उत्पन्न जुइगुलिं मध्यम प्रतिपदा खः, “वं याइ, वं अनुभव याइ, मेम्हं याइ, मेम्ह अनुभव याइ” धयागु वादया प्रहाण खः, जनपद निरुक्तिया अभिनिवेश मजुइगु खः, व्यवहारं पुलामवनीगु धका थ्व न्याय क्यनातःगु खः। थ्व न्हापां प्रतीत्यसमुत्पाद धयागु वचन मात्रया अर्थ खः।

५८१. गुगु थ्व भगवानं प्रतीत्यसमुत्पादयात देशना यानाबिज्याबलय् “अविद्याया कारणं संस्कारत” धकाः आदि नियमविधिकथं तयातःगु तन्ति खः, उगुया अर्थ वर्णन याइम्हं विभज्जवादिद्या मण्डलं क्वहाँ वयाः आचार्यपिन्त मखूगु आरोप मयासे, थःगु धर्मय् विचलित मजुसे, मेपिनिगु धर्मय् कुतः मयासे, सूत्रय् विरोध मयासे, विनयय् अनुलोम याना महाप्रदेशय् स्वयाः, धर्मयात प्रकाश याना, अर्थयात संग्रह याना, उगु अर्थयातहे पुनरावृत्ति याना, मेगु पर्यायद्वारा नं निर्देश याना, व गुगुलिं अर्थ वर्णन यायेमाःगु खः, स्वभाविकरूपं प्रतीत्यसमुत्पादया अर्थ वर्णन यायेगु दुष्करहे खः। थथे पुलांपिसं धयाबिज्यात -

“सत्य, सत्त्व, प्रतिसन्धि व प्रत्ययया आकार।
प्यंगु धर्मत दुदृश्य खः, कनेत अति दुष्कर खः॥”

आगम व अधिगम प्राप्तपिसं बाहेक प्रतीत्यसमुत्पादया अर्थ तुलना याना वर्णन यायेगु धयागु अःपु मजु, उकिं -

जि थीं प्रत्यय आकारया वर्णन यायेगु इच्छा जुया।
आधार प्राप्त मजुया च्वन, महासागरय् क्वहाँ वनेगुथें॥
थ्व शासनय् थीथी प्रकारया देशना नयं प्रतिमण्डितगु खः।
पूर्वाचार्यपिनिगु मार्ग अटूटरूपं न्हानाच्वन॥
गुगुलिं उकिं उगु निगूया आधारं अर्थ वर्णन यायेत।
थुगुयात प्रारम्भ याये, एकाग्र जुया उगुयात न्यं॥

थ्व पूर्वाचार्यपिसं धयातःगु जुल -

“सुं गुम्हसिनं जिगु खँयात बिचाः याना न्यंसा, न्ह्यःने निसें अन्त तक विषेशयात प्राप्त याइ।
न्ह्यःने निसें अन्त तकया विषेशतायात प्राप्त याना, मृत्युराजं खने मदइगु थासय् वनिइ॥”

५८२. थथे अविद्याया कारणं संस्कार धयागु आदितय्के जक न्हापां न्ह्यःने निसें खः,

देशनाया भेदं, लक्षण, छथी आदिकथं।
अङ्गतय्गु व्यवस्थान यायेगु विनिश्चययात सिइकेमाः॥

अन देशनाया भेदं धयागु भगवान् बुद्धया प्यथी प्रतीत्यसमुत्पाद देशना गुंखि (लता, लहर) कया यंकीपिं प्यम्ह पुरुषपिसं गुंखि ज्वनीगुथें न्ह्यःने निसें, बिचं निसें वा सिथं निसें अन्त्य तकक खः, अथेहे सिथं निसें, बिचं निसें वा न्ह्यःने निसें आदि खः न्ह्यःने तकक धका खः।

गथेकि गुंखि (लता, लहर) कया यंकीपिं प्यम्ह पुरुषपिं मध्ये छम्हसिनं गुंखिया न्हापां हा खनिइ, वं उगु हायात त्वाःल्हाना फुक्क ज्वना साला कयाः ज्याय् छ्यले यंकिइ, थथे भगवान् बुद्धं “भिक्षुपिं, थथे अविद्याया कारणं संस्कारत ... जातिया कारणं जरा मरण खः”^{४९०} धकाः (शुरुवातं निसें कयाः अन्त्य तकया प्रतीत्यसमुत्पादयात देशना यानाबिज्याइ।

^{४९०} म० नि० १.४०२; सं० नि० २.२)

गथे इपिं पुरुषपिं मध्यय् छम्हसिनं गुंखिया बिचय् न्हापां खनिइ, वं बिचय् ध्यानाः चय्या भागयातहे ज्वना साला कयाः ज्याय् छ्यले यंकिइ, थथे भगवान् बुद्धं “उगु वेदनायात अभिनन्दन याम्हसिया, धाम्हसिया, आशक्ति जुया च्वम्हसिया नन्दी (राग) उत्पन्न जुइ। गुगु वेदनाय् नन्दी खः, उगु उपादान खः। उगु उपादानया कारणं भव, भवया कारणं जन्म कायेगु”^{४९१} धकाः बिचं निसें अन्त्य तक्क देशना यानाबिज्याइ।

गथे इपिं पुरुषपिं मध्यय् छम्हसिनं गुंखिया च्चका न्हापां खनिइ, वं च्चकाय् ज्वनाः च्चकाया अनुसारं हा तक्क फुक्क कयाः ज्याय् छ्यले यंकिइ, थथे भगवान् बुद्धं “जातिया कारणं जरामरण धका थथे थ्व धयातःगु खः, भिक्षुपिं, जातिया कारणं जरामरण जुइ वा जुइमखु? गुकथं छिमिसं सिइका लय्? भन्ते, जातिया कारणं जरामरण जुइ। थथे जिमिसं थन जातिया कारणं जरामरण जुइ धका सिइका।

भवया कारणं जन्म कायेगु ... अविद्याया कारणं संस्कार धका थथे थ्व धयातःगु खः, भिक्षुपिं, अविद्याया कारणं संस्कारत जुइ वा जुइमखु? गुकथं छिमिसं सिइका लय्?”^{४९२} धकाः अन्त्य निसें व न्ह्यःने निसें तक्क नं प्रतीत्यसमुत्पादयात देशना यानाबिज्याइ।

गथे इपिं पुरुषपिं मध्यय् छम्हसिनं गुंखिया बिचय्हे न्हापां खनिइ, वं बिचय् ध्यानाः क्वय् क्वहाँ वना हा तक्क कयाः ज्याय् छ्यले यंकिइ, थथे भगवान् बुद्धं “भिक्षुपिं, थुपिं प्यंगू आहार छु मूल कारण निदान खः?, छु समुदय खः?, छु उत्पत्ति कारण खः?, छु प्रभव खः? थुपिं प्यंगू आहार तृष्णा निदान खः, तृष्णा समुदय खः, तृष्णा उत्पन्न जुइगु खः, तृष्णा प्रभव खः। तृष्णाया छु मूल कारण निदान खः? ... वेदना ... स्पर्श ... षडायतन ... नामरूप ... विज्ञानयात ... संस्कारत छु कारणं खः? ... संस्कारत अविद्या निदान खः, अविद्या समुदय खः, अविद्या उत्पत्ति कारण खः, अविद्या प्रभव खः”^{४९३} धकाः बिचं निसें न्ह्यःने तक्क देशना यानाबिज्याइ।

५८३. छाय् थथे देशना यानाबिज्याइगु खः? प्रतीत्यसमुत्पादया छचाखेरं बांलागु (सुन्दरगु) कारणं स्वयं नं देशनाय् निपुणता प्राप्त जूगुलिं। छचाखेरं बांलागु प्रतीत्यसमुत्पाद खः, उगु उगुलिं आर्यमार्ग प्रतिवेधया नितिंहे खः (जुइ)। देशनाय् निपुणता प्राप्तम्ह भगवान् बुद्ध प्यंगू वैशारद्य व प्रतिसम्भिदाया योगं व प्यथी प्रकारया गम्भीरभाव प्राप्त जूगु कारणं खः। वसपोलं देशनाय् निपुणता प्राप्त जूगु कारणं थीथी विधिनयकथंहे धर्म देशना याना बिज्याइ।

विशेषरूपं उगुया गुगु न्ह्यःने निसें कयाः अनुलोम देशना खः, उगु प्रवृत्ति कारणया विभागय् मूढ जुयाच्चंपिं वेनेय्य जनपिन्त खनाः यथानुरूप कारणं प्रवृत्ति क्यनेत व उत्पत्तिक्रम क्यनेत प्रवृत्त जूगु धका सिइकेमा। गुगु अन्त्य निसें कयाः प्रतिलोम देशना खः, उगु “थ्व धाथें लोकय् पीडा जुइगु उत्पन्न जुइ, जन्म जुइ, मृत्यु जुइ व च्यूत जुइ व उत्पन्न जुइ”^{४९४} धका आदि नियमकथं पीडाय् लानाच्चंपिं लोकयात अनुविलोकन याना पूर्वभागया प्रतिवेधानुसार उगु उगु जरा मरण जुइगु आदि दुःख थःत प्राप्त जूगु कारण क्यनेयानितिं। गुगु बिचं निसें न्ह्यःने तक्क प्रवर्तित जूगु खः, उगु आहार, निदान, व्यवस्थानानुसारं अतीतया ई तक्क यंका हानं अतीतया ई निसें हेतुफलया परिपाटी क्यनेया नितिं खः। गुगु बिचं निसें अन्त्य तक्क प्रवर्तित जूगु खः, उगु कळ वर्तमान इलय् अनागत इया हेतुया उत्पत्तिं निसें अनागत इ क्यनेत खः। इपिं मध्यय् गुगु प्रवृत्तिया कारण विभागय् मूढ जुयाच्चंपिं वेनेय्य जनयात यथानुरूप कारणं प्रवृत्ति क्यनेत व उत्पत्तिक्रम क्यनेत न्ह्यःने निसें कयाः अनुलोम देशना धका धाइ, उगु थन तयातःगु धका सिइकेमाः।

५८४. छाय् थन अविद्या न्ह्यःने निसें धयातःगु खः?, छु प्रकृतिवादिपिनिगु प्रकृतिथें अविद्या नं, गुगु लोकया मूल कारण खः, उगु नं अकारण ला? अकारण मखु। “आश्रवया समुदयं अविद्या समुदय जुइ”^{४९५} धकाः अविद्याया कारण धाःगु खः। परियाय दु, गुगुलिं मूलकारण दु, उगु गुगु (छु) परियाय खः? वर्त्तकथाया शीर्ष जुयाच्चंगुलिं।

भगवान् बुद्धं वर्त्तकथा कना बिज्याइबलय् निगू धर्मयात शीर्ष यानाः कना बिज्याइ। अविद्यायात थथे धयाबिज्यात – “भिक्षुपिं, अविद्याया न्ह्यःनेया च्चका खनेमदु ‘थनं न्हापा अविद्या मदु, अले लिपा जक उत्पन्न जूगु खः’ धका, भिक्षुपिं, थ्यात थथे नं धाइ, अले इदम्प्रत्यय अविद्या खनेदइ”^{४९६} धकाः। भवतृष्णायात थथे धयाबिज्यात – “भिक्षुपिं,

^{४९१} (म० नि० १.४०९; सं० नि० ३.५)

^{४९२} (म० नि० १.४०३)

^{४९३} (सं० नि० २.११)

^{४९४} (दी० नि० २.५७; सं० नि० २.४)

^{४९५} (म० नि० १.१०३)

^{४९६} (अ० नि० १०.६१)

भवतृष्णाया न्हाःनेया च्चका खनेमदु 'थनं न्हापा भवतृष्णा मदु, अले लिपा उत्पन्न जूगु खः' धका, थ्यात थथे नं, भिक्षुपिं, धाइ, अले व उल खनेदइ इदम्प्रत्यय भवतृष्णा^{४९७} धकाः।

५८५. छाया भगवान् बुद्धं वर्तकथा कना विज्याइबलय् थुपिं निगू धर्मत शीर्ष यानाः कनाविज्यागु खः? सुगति व दुर्गतिगामी कर्मया विशेष हेतु जुयाच्चंगु कारणं। दुर्गतिगामी कर्मया विशेष हेतु अविद्या खः। छाया? गुगुलिं अविद्यां अभिभूतम्ह पृथग्जन अग्नि-सन्ताप, मुगलं छायाके माःगु, परिश्रमं अभिभूत जुइका स्यानातम्ह सायात उगु परिश्रमं आतुर जुइगुलिं व आस्वाद रहितगु, थःत अनर्थकारक पूगु लः त्वनेगुथें क्लेशया सन्तापं आस्वाद रहितगु दुर्गतिइ कुतुं वनीगुलिं व थःत थःत अनर्थकारक प्राणीहिंसादि अनेक प्रकारं दुर्गतिगामी कर्मया प्रारम्भ याइ। सुगतिगामीया जक कर्मया विशेष हेतु भवतृष्णा खः। छाया? गुगुलिं भवतृष्णां अभिभूतम्ह पृथग्जन च्चय् धया वयाम्ह उम्ह सा ख्वाउँगु लःया तृष्णां आस्वाद सहित थःगु परिश्रम मदयेकेगु, ख्वाउँगु लः त्वनेगुथें क्लेशया सन्तापं रहितगुलिं आस्वाद सहित सुगतिइ थ्यंका विइगुलिं थःत दुर्गतिया दुःख परिश्रम मदयेकेगु व ज्ञान कायेगुलिं अलग्ग जुइगु आदि अनेक प्रकारं सुगतिगामिकर्म प्रारम्भ याइ।

५८६. थुपिं मध्यय् वर्तकथाया शीर्ष जुयाच्चंगु धर्मय् छुं छगू थासय् भगवान् बुद्धं छगू धर्मया मूल दुगु देशना कना यानाविज्याइ। गथेकि, “भिक्षुपिं, थथे अविद्याया आधारं (कारणं) संस्कार, संस्कारया आधारं विज्ञान जुइ”^{४९८} धयागु आदि। अथेहे “भिक्षुपिं, उपादान दुगु धर्मय् आस्वादयात खंका विहार यानाच्चनीबलय् तृष्णा वृद्धि जुइ, तृष्णाया कारणं उपादान जुइ”^{४९९} धका आदि।

गनं गनं निगू मूल दुगु नं जुइ। गथेकि, “भिक्षुपिं, तृष्णां सम्प्रयुक्त अविद्या नीवरण दुम्ह मूर्खया थथे थ्व काय (म्ह) बांलाक उत्पन्न जुइ। थथे थुगु काय व बाह्य नामरूप थुपिं निगू जुइ। निगूया कारणं स्पर्श व खुगू आयतन जुइ, गुगुलिं थिइगुलिं मूर्ख सुखदुःखायात अनुभव याइ”^{५००} धका आदि। इपिं देशनाय् “अविद्याया कारणं संस्कारत जुइ” धकाः थ्व थन अविद्याकथं छगू धर्मया मूल दुगु देशना धका सिइकेमाः। थथे न्हापां थन देशनाया भेदं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५८७. अर्थकथं धयागु अविद्यादि पदया अर्थकथं। गथेकि, पूर्ण यायेत अयोग्य जुइगु अर्थकथं कायदुश्चरित आदि मदुगु जुइ, प्राप्त याये बहः मज्जुगु धयागु अर्थ खः। उगु याये बहः मज्जुगु प्राप्त जुइ धयागु अविद्या खः।

उगुया विपरीत कायसुचरित आदि प्राप्त याये बहःगु धाइ, उगु प्राप्त याये बहःगु प्राप्त जुइमखु धयागु अविद्या खः। स्कन्धतय्गु राशिया स्वभाव जुइगु, आयतनतय्गु आयतन स्वभाव जुइगु, धातुतय्गु शून्य स्वभाव जुइगु, इन्द्रियतय्गु अधिपति स्वभाव जुइगु, सत्यतय्गु तथ्यार्थयात मथुइका विइगुलिं नं अविद्या धाइ। दुःखादिया पीडाकथं धयातगु प्यंगू प्रकारया अर्थयात मथुइका विइगु याइगुलिं नं अविद्या धाइ। अन्त मदुगु संसारय् फुक योनि, गति, भव, विज्ञानस्थिति, सत्त्वावासय् सत्त्वपिन्त ब्वाकिइगुलिं अविद्या धाइ। परमार्थकथं अविद्यमान स्त्री-पुरुष आदिइ ब्वाइ, विद्यमान स्कन्ध आदिइ नं ब्वाइ मखु धका अविद्या धाइ। यद्यपि चक्षुर्विज्ञानादिया वस्तु आरम्भणतय्गु प्रतीत्यसमुत्पाद व प्रतीत्यसमुत्पन्न धर्मतय्गु त्वःपुया तइगुलिं नं अविद्या धाइ।

गुगु कारणं फल वइ, उगु प्रत्यय खः। प्रत्यय जुइ धयागु न विना त्याग मयासे धयागु अर्थ खः। वइ धयागु उत्पन्न जुइ व जुयाच्चन नं खः धयागु अर्थ खः। यद्यपि उपकारया स्वभवा अर्थ प्रत्ययार्थ खः। अविद्या व उगु प्रत्यय नं खः धयागु अविद्या प्रत्यय खः। उकिं अविद्याया कारणं।

संस्कृतयात अभिनिर्माण याइगुलिं संस्कार धाइ। यद्यपि अविद्याया कारणं संस्कार, संस्कार शब्दं वयाच्चंगु संस्कार धयागु निथी संस्कार दू। अन पुण्य, अपुण्य व आनेज्जाभिसंस्कार स्वंगू, काय, वाक् व चित्त संस्कार स्वंगू याना थुपिं अविद्याया कारणं संस्कार जुइ। इपिं फुकं लौकिक कुशल, अकुशल चेतना मात्र जुइ।

संस्कृत-संस्कार, अभिसंस्कृत-संस्कार, अभिसंस्करण-संस्कार, प्रयोगाभिसंस्कार याना थुपिं प्यंगू संस्कार शब्दं वःगु संस्कारत खः। अन “संस्कारत धार्थे अनित्य खः”^{५०१} धका आदिइ कनातःगु फुकं प्रत्यय सहितगु धर्मत संस्कृत-संस्कार धाइ। कर्म उत्पन्न जूगु कारणं त्रैभूमिक रूप व अरूप धर्मत अभिसंस्कृत-संस्कार धका अर्थकथातय्के धयातल,

^{४९७} (अ० नि० १०.६२)

^{४९८} (सं० नि० २.२३)

^{४९९} (सं० नि० २.५२)

^{५००} (सं० नि० २.१९)

^{५०१} (दी० नि० २.२२१, २७२; सं० नि० १.१८६)

इपिं नं “संस्कारत धार्थे अनित्य खः”^{५०२} धकाः थनहे संग्रह जुइ। इमिगु अगल वयाच्वंगु स्थान खने दइमखु। त्रैभूमिक कुशल व अकुशल चेतना जक अभिसंस्करण-संस्कार धकाः धाइ, वया “भिक्षुपिं, थ्व अविद्याय् लानाच्वंम्ह पुरुष-पुद्गलं पुण्य संस्कार नं अभिनिर्माण याइ”^{५०३} धका आदिइ वयाच्वंगु स्थान खनेदइ। कायिक व चैतसिक वीर्य प्रयोगाभिसंस्कार धकाः धाइ, उगु “गनतक अभिसंस्कारया गति दु, अन तक घचाः वनाः तक्क दिना च्वनी”^{५०४} धका आदिइ वयाच्वंगु खः।

न केवक थुलिहे जक खः, मेमेगु नं “आवुस विशाख, संज्ञावेदयित निरोध समापत्तिइ च्वंम्ह भिक्षुया न्हापां निरोध जुइ वचीसंस्कार, अनंलि कायसंस्कार, अनंलि चित्तसंस्कार”^{५०५} धका आदि नियमकथं संस्कार शब्दं वयाच्वंगु आपालं संस्कारत खः। इपिं संस्कारय् गुगु संस्कार मदु, गुगु संस्कृत संस्कारं संग्रह मजुइगु खः, थनंलि संस्कारया कारणं विज्ञान धका आदितयूके धका धयातःगु अनुसारहे सिइकेमाः।

धया मतःगुलिइ जक बांलाक सिइकीगुलिं विज्ञान खः। क्वछुइगुलिं नाम खः। नाश जुइगुलिं रूप खः। वयाच्वंगु आरम्भणय् साला काइगु व संसार दुःखय् यंकीगुलिं आयतन खः। स्पर्श याइगुलिं स्पर्श खः। अनुभव याइगुलिं वेदना खः। प्याचाइगुलिं तृष्णा खः। क्वातुक ज्वनातइगुलिं उपादान खः। दयाच्वनीगुलिं व दयेकाच्वनीगुलिं नं भव खः। जन्म बिइगुलिं जाति खः। जीर्ण जुइगुलिं जरा खः। थुगुलिं मृत्यु जुइगुलिं मरण खः। शोक याइगुलिं शोक खः। चिच्चाय् दंक हाला ख्वइगुलिं विलाप खः। दुःख बिइगुलिं दुःख खः।

उत्पत्ति व स्थितिकथं निखें गाः म्हुइगुलिं नं दुःख खः। दुर्मन जुइगुलिं दौर्मनस्य खः। तःसकं डाह जुइगुलिं परिडाह खः।

उत्पन्न जुइगुलिं अभिनिर्माण खः। न केवल शोक आदि जक खः, प्रत्युत फुक पद (शब्दं) अले उत्पन्न जुइ धका शब्दया स्वापु यायेमाः। अन्यथा “अविद्याया कारणं संस्कार” धकाः धायेवं छु याइ धका सिइमखु, उत्पन्न जुइ धका स्वापु दयेवं अविद्या व उगु प्रत्यय नं खः धयागु अविद्या प्रत्यय खः। उकिं अविद्याया कारणं संस्कार उत्पन्न जुइ धका प्रत्यय व प्रत्ययं उत्पन्न जूगु धर्मयात व्यवस्थान यानातःगु खः। थुगु विधि फुकथाय् (थथे हे खः)।

थथे धयागु निदिष्ट नय क्यनातःगु खः। उकिं अविद्यादिया कारणहे खः, ईश्वर निर्माण आदिकथं क्यनातःगु मखु। थुगुया धयागु यथोक्तया। फुकया धयागु त्वाक मज्यागुया वा फुकया। दुःखस्कन्धया धयागु दुःखया समूहया, सत्त्वया मखु, सुख व शुभ आदिया नं मखु। समुदय धयागु उत्पत्ति खः। जुइ धयागु उत्पन्न जुइगु खः। थन थथे अर्थकथं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५८८. लक्षणादिकथं धयागु अविद्यादिया लक्षणादिकथं। गथेकि – अज्ञानया लक्षण अविद्या, समोहित जुइगु रस, त्वःपुयातइगु प्रत्युपस्थान, आस्रव पदस्थान खः। अभिसंस्कार याइगु लक्षण संस्कार, राशि याइगु रस, चेतना प्रत्युपस्थान, अविद्या पदस्थान खः। बांलाक सिइकिगु लक्षण विज्ञान, न्द्वःब्यायेगु रस, प्रतिसन्धि प्रत्युपस्थान, संस्कार पदस्थान वा वस्तुया आरम्भण पदस्थान खः। क्वछुइगु लक्षण नाम, सम्प्रयोग रस, अलग मजुइगु प्रत्युपस्थान, विज्ञान पदस्थान खः। विकार जुइगु लक्षण रूप, विकीर्ण जुइगु रस, अव्याकृत प्रत्युपस्थान, विज्ञान पदस्थान खः। आयतनया लक्षण षडायतन, खनीगु आदि रस, वस्तु, द्वार व भाव प्रत्युपस्थान, नामरूप पदस्थान खः। स्पर्श याइगु लक्षण स्पर्श, संघर्षन याइगु रस खः, मेल जुइगु प्रत्युपस्थान षडायतन पदस्थान खः। अनुभव याइगु लक्षण वेदना, विषय रसयात सम्भोग याइगु रस, सुख दुःख प्रत्युपस्थान, स्पर्श पदस्थान खः। हेतुया लक्षण तृष्णा, अभिनन्दन याइगु रस, अतृप्त जुइगु प्रत्युपस्थान, वेदना पदस्थान खः। ग्रहण याइगु लक्षण उपादान, मत्वःतीगु रस, तृष्णाया दृढता व दृष्टि प्रत्युपस्थान, तृष्णा पदस्थान खः। कर्म व कर्मफलया लक्षण भव, उत्पन्न याइगु व उत्पन्न जुइगु रस, कुशल, अकुशल व अव्याकृत प्रत्युपस्थान, उपादान पदस्थान। जाति आदितयूत लक्षणादि सत्यनिर्देशय् धयातःगु अनुसारहे सिइकेमाल। थन थथे लक्षणादिकथं नं विनिश्चययात सिइकेमाः।

^{५०२} (दी० नि० २.२२१; २७२; सं० नि० १.१८६)

^{५०३} (सं० नि० २.५१)

^{५०४} (अ० नि० ३.१५)

^{५०५} (म० नि० १.४६४)

५८९. छथी आदिकथं धयागु थन अविद्या अज्ञान, अदर्शन व मोह आदि दइगुलिं छथी। अप्रतिपत्ति व मिथ्या प्रतिपत्तिकथं निथी। अथेहे ससंस्कार व असंस्कारकथं। स्वंगू वेदनाया सम्प्रयुक्तकथं स्वथी। प्यंगू सत्यया प्रतिवेधकथं प्यथी। न्यागू गतिइ आदीनवयात त्वःपुया तइगुकथं न्याथी। फुक अरूप धर्मय् द्वार व आरम्भणकथं खुथी दुगु सिइकेमाः।

संस्कार सास्रव व विपाक धर्मधर्मादि जुइगुकथं छथी। कुशल व अकुशलकथं निथी। अथेहे परित्र, महर्गत, हीन, मध्यम व मिथ्यात्त्व नियत, अनियतकथं निथी। पुण्याभिसंस्कार आदि जुइगुकथं स्वथी।

प्यंगू योनिइ थंकाबिइगुकथं प्यथी। न्यागू गतिइ वनीगुकथं न्याथी।

विज्ञान लौकिक विपाक आदि जुइगुकथं छथी दु। सहेतुक व अहेतुक आदिकथं निथी दु। स्वंगू भवय् दइगुकथं, स्वंगू वेदनालिसे सम्प्रयोगु जुइगुकथं व अहेतुक, द्विहेतुक व त्रिहेतुक जुइगुकथं स्वथी दु। योनि व गतिकथं प्यथी दु व न्याथी नं दु।

नामरूप विज्ञानया आश्रय जुइगुकथं व कर्मया प्रत्यय जुइगुकथं छथी दु। सारम्भण व अनारम्भणकथं निथी दु। अतीत आदिकथं स्वथी दु। योनि व गतिकथं प्यथी दु, न्याथी नं दु।

षडायतन उत्पत्ति, समोसरण स्थानकथं छथी दु। भूत व प्रसाद विज्ञानकथं निथी दु। सम्प्राप्त, असम्प्राप्त व निगू गोचरकथं स्वथी दु। योनि व गतिइ थ्यनीगुकथं प्यथी दु, न्याथी नं दु धका थुगु नियमकथं स्पर्श आदिया नं छथी जुइगु सिइकेमाः धका थन थथे छथी जुइगु आदिकथं नं विनिश्चययात सिइकेमाः।

५९०. अङ्गतयूग व्यवस्थान धयागु थन शोक आदि भवचक्रया त्वाःमदगु क्यनेत कनाबिज्यात। जरामरणं प्रहार जूह मूर्खयातहे इपिं उत्पत्ति जुइ। थथे धयाबिज्यात - “भिक्षुपिं, अश्रुतवान् पृथग्जन शारिरीक दुःख वेदनां थिइवं शोक याइ, त्यानुइ, विलाप याइ, छातिइ दाया ख्वइ, सम्मोह (वेहोश) जुइ”^{५०६} धकाः। गुबले तक्क इपिं प्रवर्तित जुइ, उबले तक्क अविद्या दइ हाकनं अविद्याया कारणं संस्कार धका भवचक्रया सम्बन्धहे जुइ। उकिं इमित जरामरणहे छगू पुचः (संक्षेप) यानाः भिनिगूहे जक प्रतीत्यसमुत्पादया अङ्ग धका सिइकेमाल। थन थथे अङ्गतयूग व्यवस्थानकथं नं विनिश्चययात सिइकेमाः।

थ्व न्हापां थन संक्षेपया खँ क्वचाल।

अविज्जापच्चयासङ्कारपदकथा (अविद्याया कारणं संस्कार पदया खँ)

५६१. थ्व विस्तृत नय (नियम) खः - अविद्या धयागु सूत्रान्तया परियायकथं दुःखादिइ प्यंगू थासय् अज्ञान, अभिधर्मया परियायकथं पूर्वान्त आदि नापं च्यागू थासय्। थ्व धयातःगु जुल “अन गुगु अविद्या, दुःखय् अज्ञानता ... दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदाय् अज्ञान, पूर्वान्तय् अज्ञान, अपरान्तय्, पूर्वान्त व अपरान्तय्, कारण प्रत्ययया आधार कया प्रतीत्यसमुत्पाद धर्मय् अज्ञान”^{५०७} धकाः। अन छुं लोकोत्तर सत्य निगूयात त्वःता ल्यं दुगु थासय् आरम्भणकथं अविद्या उत्पन्न जुइ, यद्यपि थथे त्वःपुयातइगुकथं थन अभिप्राय खः। उगु अविद्यां उत्पन्न जूगु दुःखसत्ययात त्वःपुयाच्चनी, यथार्थ स्वभाव लक्षणयात प्रतिवेध याके बिइमखु, अथेहे समुदय, निरोध, मार्ग, पूर्वान्त धका कयातगु अतीत न्यागू स्कन्ध, अपरान्त धका कयातगु अनागत न्यागू स्कन्ध, पूर्वान्त व अपरान्त धका कयातगु, उगु निगू, थुगु प्रत्ययं उत्पन्न जुइगु प्रतीत्यसमुत्पन्न धर्म धका कयातःगु इदम्प्रत्ययता व प्रतीत्यसमुत्पन्न धर्मय् त्वःपुया स्थित जुयाच्चनी। “थ्व अविद्या खः, थुपिं संस्कारत खः” धकाः थथे थन यथार्थ स्वभाव लक्षणयात प्रतिवेध याके बिइमखु। उकिं दुःखय् अज्ञानता ... कारण प्रत्ययया आधार कया प्रतीत्यसमुत्पाद धर्मय् अज्ञान धका धाइ।

५९२. संस्कार धयागु पुण्यादि स्वंगू, कायसंस्कारादि स्वंगू याना थथे न्हापा संक्षिप्तं कनातःगु खुगू, विस्तृतं थन पुण्याभिसंस्कार दान, शीलदिकथं प्रवर्तित जुइगु च्यागू कामावचर कुशल चेतना व भावनाकथं प्रवर्तित जूगु न्यागू रूपावचर कुशल चेतना नं याना भिंस्वंगू चेतना जुइ। अपुण्याभिसंस्कार प्राणीहिंसादिकथं प्रवर्तित जुइगु भिनिगू अकुशल

^{५०६} (सं० नि० ४.२५२)

^{५०७} (ध० सं० ११०६)

चेतना। आनेज्जाभिसंस्कार भावनाकथं प्रवर्तित जुइगु प्यंगू अरूपावचर कुशल चेतना नं याना स्वंगूलिं संस्कारत नीगुंगू चेतना जुइ।

मेगु स्वंगूलिइ कायसञ्चेतना कायसंस्कार खः, वाक् सञ्चेतना वचीसंस्कार खः, मनोसञ्चेतना चित्तसंस्कार खः। थ्व त्रिक् कर्म याइगु क्षण्य पुण्याभिसंस्कार आदिया द्वारकथं प्रवर्तित जुइगु क्यनेत ध्यातःगु खः। कायविज्ञप्तियात उत्पन्न याना कायद्वारं प्रवर्तित जूगु च्यागू कामावचर कुशल चेतना खः, भिनिगू अकुशल चेतना नं याना नीगू चेतना कायसंस्कार धाइ। इमिसंहे वचीविज्ञप्तियात उत्पन्न याना वाक् द्वारं प्रवर्तित जूगु वचीसंस्कार धाइ। अभिज्ञा चेतना थन लिपा विज्ञानया प्रत्यय जुइमखु धका ग्रहण याना मतगु खः। गथे अभिज्ञा चेतना खः, थथे औद्धत्य चेतना नं जुइमखु। उकिं उगु नं विज्ञानया प्रत्यय जुइगुलिइ चिइकेमा, अविद्याया कारणं थुपिं फुक जुइ। निगू विज्ञप्तियात उत्पन्न मयासे मनोद्वार्य उत्पन्न जूगु फुक नीगुंगू चेतना चित्तसंस्कार धाइ। थथे थ्व त्रिक् न्हापांगु त्रिक्यहे समावेश जुइ धयागु अर्थकथं पुण्याभिसंस्कार आदि अनुसारंहे अविद्याया प्रत्यय जुइगु सिइकेमाः।

५९३. अन न्हसः दु – गुकथं थुगु सिइकेमाः “थुपिं संस्कारत अविद्याया प्रत्ययं जुइ?” अविद्या दुगुलिं वा दुगुकथं। गुम्हसिया दुःखादिइ अविद्या धका कयातगु अज्ञानता अप्रहीण जुइ, उबले तक्क वं दुःख्य पूर्वात्त आदिइ अज्ञानं संसारया दुःखयात सुखसंज्ञा धका ज्वनाः उगुयाहे हेतु जुयाच्वंगु स्वथी नं संस्कारयात प्रारम्भ याइ। समुदय्य अज्ञानं दुःखया हेतु जुयाच्वंगु तृष्णाया ज्वलं संस्कारयात सुखया कारणकथं मतीतया प्रारम्भ याइ। निरोध्य व मार्ग्य अज्ञानं दुःखया निरोध मज्जुनिगु विशेष गतिइ नं दुःख निरोधसंज्ञी जुयाः निरोधया मार्ग मखूगु यज्ञ, अमरतप आदिइ निरोधसंज्ञी जुयाः दुःखनिरोधया इच्छा याना यज्ञ, अमरतप आदिकथं स्वथी नं संस्कारयात प्रारम्भ याइ।

हानं व उगु प्यंगू सत्य्य अविद्याया प्रहीण मज्जुगुलिं विशेषकथं जन्म, जरा, रोग, मरण आदि अनेक आदीनवं त्वाकःबुक जुयाच्वंगु पुण्यफल धका कयातगु दुःखयात दुःखकथं मसिया उगुयात प्राप्त यायेयानितिं काय, वाक् व चित्तसंस्कार भेदगु पुण्याभिसंस्कारयात प्रारम्भ याइ, देवलोकया अप्सरा कामीया मरुप्रपातथें। सुख सम्मतगु उगु पुण्यफलया अन्त्य महा परिडाह उत्पन्न याइगु विपरिणाम दुःख व अल्पस्वादयात मस्वसे उगु कारणं उक्तकथंहे पुण्याभिसंस्कारयात प्रारम्भ याइ, मतय् कुतुं वंम्ह लापचा (कि)थें, कष्टिं इलातगु ज्वःगु धाः दुगु तरवार्य फ्ययेगुथें कष्टि फुति लोभीम्ह।

विपाक दुगु कामभोगादि सेवन यायेगुलिइ दोषयात मस्वसे सुखसंज्ञायात व क्लेशं अभिभूतगु स्वंगू द्वार्य प्रवर्तित अपुण्याभिसंस्कारयात प्रारम्भ याइ, खी म्हितीम्ह मचाथें, सिइगु इच्छां विष नइम्हथें। आरुप्य विपाक्य नं संस्कार विपरिणाम दुःख जुइगुलि नं मथुगुलिं शाश्वत आदि विपर्यासं चित्तया संस्कार जुयाच्वंगु आनेज्जाभिसंस्कारयात प्रारम्भ याइ, दिशा भ्रमजुया पिशाचतयगु नगरपाखे स्वया वंम्हथें।

थथे गुगु अविद्या दुगुलिंहे संस्कार दुगु खः, अभावकथं मखु। उकिं थ्व सिइकेमा “थुपिं संस्कारत अविद्याया कारणं उत्पन्न जुइ।” थ्व धयाबिज्यात “भिक्षुपिं, अविज्ञ, अविद्याय् लाःपिं पुण्याभिसंस्कारयात नं अभिनिर्माण याइ, अपुण्याभिसंस्कारयात नं अभिनिर्माण याइ, आनेज्जाभिसंस्कारयात नं अभिनिर्माण याइ। भिक्षुपिं, भिक्षुया गुगुलिं अविद्या नाश जुइ, विद्या उत्पन्न जुइ, वं अविद्यां विरागं, विद्याया उत्पत्तिं पुण्याभिसंस्कारयात अभिनिर्माण याइमखु।”

पट्टानपच्चयकथा (प्रस्थान प्रत्ययया खं)

५९४. थन हान न्यनातल – न्हापां भीसं कायेका थ्व अविद्या संस्कारया प्रत्यय खः, थ्व कनेमाः गुगु संस्कारया गुकथं प्रत्यय जुइगु खः? अन थ्व धाइ, भगवान बुद्धं “हेतु प्रत्यय, आरम्भण प्रत्यय, अधिपति प्रत्यय, अनन्तर प्रत्यय, समनन्तर प्रत्यय, सहजात प्रत्यय, अन्योन्य प्रत्यय, निश्चय प्रत्यय, उपनिश्चय प्रत्यय, पूर्वजात प्रत्यय, पश्चात्जात प्रत्यय, आसेवन प्रत्यय, कर्म प्रत्यय, विपाक प्रत्यय, आहार प्रत्यय, इन्द्रिय प्रत्यय, ध्यान प्रत्यय, मार्ग प्रत्यय, सम्प्रयुक्त प्रत्यय, विप्रयुक्त प्रत्यय, अस्ति प्रत्यय, नास्ति प्रत्यय, विगत प्रत्यय, अविगत प्रत्यय”^{५०८} धकाः नीप्यंगू प्रत्यय धयाबिज्यात।

अन हेतु व उगु प्रत्यय नं धयागु हेतु प्रत्यय खः, हेतु जुयाः प्रत्यय खः, हेतु दुगुलिं प्रत्यय धका धयातःगु जुयाच्वन। आरम्भण प्रत्यय आदिइ नं थ्वहे विधि खः।

^{५०८} (पट्टा० १.१.पच्चयुदेस)

५९५. अन हेतु धयागु थ्व वचन, अवयव, कारण व मूलया अभिप्राय खः। “प्रतिज्ञा, हेतु” धका आदिइ जक लोक्य वचन व अवयव हेतु धकाः धाइ। शासन्य जक “गुगु धर्मत हेतु उत्पन्न जूगु खः”^{५०९} धका आदिइ कारण खः। “स्वंगू कुशल हेतु, स्वंगू अकुशल हेतु”^{५१०} धका आदिइ मूल हेतु धकाः धाइ, थन उगु अभिप्राय खः। प्रत्यय धयागु थन थ्व शब्दया अर्थ खः, कारणं व उकिं वइ धयागु प्रत्यय। त्याग मयासे उगु दइ धयागु अर्थ खः। गुगु धर्म गुगु धर्मयात त्याग मयासे स्थित जुयाच्चनी वा उत्पन्न जुइ, उगु वया प्रत्यय धका धयातःगु जुयाच्चन। लक्षणकथं जक उपकार याइगु लक्षण उल प्रत्यय खः। गुगु धर्म गुगु धर्मयात स्थिर जुइकेत उत्पत्ति वा उपकारक जुइ, उगु उगुया प्रत्यय धकाः धाइ। प्रत्यय, कारण, हेतु, निदान, सम्भव व प्रभव धका आदि अर्थकथं छगू, व्यञ्जनकथं थीथी खः। थथे मूलार्थकथं कारण, उपकारार्थकथं प्रत्यय धका संक्षिप्तं व मूलार्थकथं उपकारक धर्म हेतु प्रत्यय धाइ।

उगु जाकि आदिया सालि वा आदि पुसार्थे, मणिवर्ण आदिया मणि प्रभा आदिथे, कुशल आदिया कुशल आदिया भाव सिद्ध याना बिइगु धका आचार्यपिनिगु अभिप्राय। थथे जुल धाःसा उगुलिं उत्पन्न जूगु रूप्य हेतुप्रत्यय जुइगु सिद्ध जुइमखु। वं इमित कुशलादिया भाव सिद्ध याइमखु, नत प्रत्यय जुइमखु। थ्व धयातःगु जुल “हेतु हेतु-सम्प्रयुक्त धर्मतयूत उगुलिं उत्पन्न जूगु रूपतयूत हेतुप्रत्यय प्रत्यय जुइ”^{५११} धकाः। अहेतुक चित्ततयूत थुगु विना अव्याकृतया भाव सिद्ध जुइ, सहेतुकया नं योनिमोमनसिकार आदि प्रतिबद्धगु कुशल आदि दुगु खः, सम्प्रयुक्त हेतु प्रतिबद्धगु मखु।

यदि उगु सम्प्रयुक्त हेतुइ स्वभाविकरूपहे कुशलादि भाव दुसा, सम्प्रयुक्तयू हेतु प्रतिबद्धगु अलोभ कुशल वा अव्याकृत दु। गुगुलिं निगू नं जुइ, उकिं गथे सम्प्रयुक्ततयू खः, थथे हेतुइ नं कुशल आदि जुइगु मालेमाः।

कुशल आदि भाव सिद्ध याइगुकथं हेतुया मूलार्थयात ग्रहण मयासे सुप्रतिष्ठित भाव सिद्ध याइगुकथं ग्रहण यायेवं छुं नं विरुद्ध जुइमखु। हेतु प्रत्यय दुगु धर्मत क्वयू हात यक्व दुगु सिमाथे स्थिर जुइ, सुप्रतिस्थित जुइ, अहेतुक तू मा, न्याचा घाँयू आदिथे सुप्रतिस्थित जुइमखु। थथे मूलार्थकथं उपकारक धका सुप्रतिस्थित भाव सिद्ध याइगु उपकारक धर्म हेतुप्रत्यय धका सिइकेमाः।

५९६. अनलि मेमेगुलिइ आरम्भण जुइगुलिं उपकारक धर्म आरम्भण प्रत्यय ख। उगु “रूपायतन चक्षुर्विज्ञानधातुया”^{५१२} धकाः आरम्भ याना नं “गुगु गुगु धर्मया कारणं गुगु गुगु चित्तचैतसिक धर्मत उत्पन्न जुइ, उगु उगु धर्मत उगु उगु धर्मतयूत आरम्भण प्रत्यय प्रत्यय जुइ” धकाः (पडा० १.१.२) समाप्त जुइवं छुं नं धर्म जुइमखु। गथेकि दुर्बल पुरुष कथि वा ताहाकगु घाँयू (गुँखि) ज्वनाहे दनी व दनाच्चनी, थथे चित्तचैतसिक धर्मत रूपादि आरम्भणयात आरम्भ यानाहे उत्पन्न जुइ व च्वनाच्चनी। उकिं फुकं चित्तचैतसिक आरम्भण जुयाच्चंगु धर्मत आरम्भण प्रत्यय धका सिइकेमाः।

५९७. जेष्ठ अर्थकथं उपकारक धर्म अधिपति प्रत्यय जुइ, व सहजात व आरम्भणकथं निथी दु। अन “छन्दाधिपति छन्दसम्प्रयुक्त धर्मतयूत उगुलिं उत्पन्न जूगु रूपतयूतयू अधिपति प्रत्यय प्रत्यय जुइ”^{५१३} धका आदि वचनकथं छन्द, वीर्य, चित्त व मीमांसा धका कयातःगु प्यंगू धर्मत अधिपति प्रत्यय धका सिइकेमाः, नापं मखु। गुबले छन्दयात मुख्य याना छन्दयात जेष्ठ यानाः चित्त उत्पन्न जुइ, उबले छन्दहे अधिपति खः, मेगु मखु। थुगु विधि त्यं दुगुलिइ नं।

गुगु धर्मयात गौरव यानाः अरूप धर्मत उत्पन्न जुइ, उगु इमिगु आरम्भण अधिपति खः। उकिं धयातल “गुगु गुगु धर्मया, त गौरव यानाः गुगु गुगु धर्मत उत्पन्न जुइ चित्तचैतसिक धर्मत, उगु उगु धर्मत उगु उगु धर्मतयूत अधिपति प्रत्यय प्रत्यय जुइ” धकाः।^{५१४}

५९८. अन्तर अभावं उपकारक धर्म अनन्तर प्रत्यय खः। समानान्तर जुइगुलिं उपकारक धर्म समनन्तर प्रत्यय खः। थ्व निगू प्रत्यययात तःथीकथं वर्णन याइ। थ्व थन सार खः, गुगु थ्व चक्षुर्विज्ञानया अनन्तरयू मनोधातु खः, मनोधातु, मनोधातु अनन्तरयू मनोविज्ञानधातु आदि धका चित्तया नियम खः, उगु गुगु न्हापा न्हापाया चित्तकथं सिद्ध

^{५०९} (महाव० ६०)

^{५१०} (ध० स० १०५९)

^{५११} (पडा० १.१.१)

^{५१२} (पडा० १.१.२)

^{५१३} (पडा० १.३.३)

^{५१४} (पडा० १.१.३)

जुइ, मेमेकथं जुइमखु, उकिं थःथःगु अनन्तरय् अनुरूप चित्त उत्पत्तिया उत्पन्न यायेगु समर्थ धर्म अनन्तर प्रत्यय खः। उकिं धयाबिज्यात -

“अनन्तर प्रत्यय धयागु चक्षुर्विज्ञानधातु व उगुनापं सम्प्रयुक्त धर्मत, मनोधातु व उगु नापं सम्प्रयुक्त धर्मतयूत अनन्तरप्रत्ययं ग्वहाली याइ”^{५१५} धका आदि। गुगु अनन्तर प्रत्यय खः, उगुहे समनन्तर प्रत्यय खः। व्यञ्जन मात्र जक थन फरक खः, उपचय-सन्ततिइथें व अधिवचन निरुक्ति द्विक् आदिइथें अर्थकथं फरक मदु।

गुगु “अनन्तर दुगुलिं अनन्तरय प्रत्यय खः, कालया अनन्तरं समनन्तर प्रत्यय खः” धकाः आचार्यपिनिगु नं मत खः, उगु “निरोधं दंम्हसिया नैवसंज्ञानासंज्ञायतन कुशल फलसिमापत्तियात समनन्तर प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५१६} धका आदिद्वारा विरुद्ध जुइ। अन गुगुलिं याना धाइ “धर्मतयूत उत्पन्न यायेगु सार्मथ्य नाश जुइमखु, भावनाया बलं पनातःगुलिं धर्मत समनन्तर उत्पन्न जुइमखु” धका, उगुयात नं कालया अनन्तर अभावहे सिद्ध याइ। भावनाया बलं अन कालया अनन्तर मदु, जिमिसं नं थ्वहे धयाच्चना। गुगुलिं कालया अनन्तर मदु, उगुलिं समनन्तर प्रत्यय स्वाइमखु। कालया अनन्तर इमित समनन्तर प्रत्यय जुइ धयागु मत खः। उकिं अभिनिवेश मयासे व्यञ्जन मात्रहे जक थन भिन्नता सिइकेमा, अर्थकथं मखु।

गथे? थुमिगु अन्तर मदुगुलिं अनन्तर धाइ। सण्ठानया (आकारया) अभावं बांलाक अनन्तरगुलिं समनन्तर धाइ।

५९९. उत्पन्न जुयाहे नापं उत्पन्न याइगु दुगुलिं उपकारक धर्म सहजात प्रत्यय प्रकाशया मत जःथें खः। व अरूप स्कन्ध आदिकथं खुथी जुइ। थथे धयाबिज्यात - “प्यंगू अरूप स्कन्ध थवंथवे सहजात प्रत्ययं प्रत्यय जुइ। प्यंगू महाभूत अन्योन्य, प्रतिसन्धि ग्रहण याइगु इलय् नामरूप अन्योन्य, चित्तचैतसिक धर्मत चित्तं उत्पन्न जुइगुयात रूपतयूत, महाभूत उपादारूपतयूत, रूप धर्मतयूसं अरूप धर्मतयूत गुगुं इलय् सहजात प्रत्ययं प्रत्यय जुइ, गुगुं इलय् सहजात प्रत्ययं प्रत्यय जुइमखु”^{५१७} धकाः। थ्व हृदयवस्तुयाहे कारणं धाःगु खः।

६००. थवंथवे उत्पत्ति व ग्वहाली याइगु दुगुलिं उपकारक धर्म अन्योन्य प्रत्यय थवंथवे ग्वहाली याइगु स्वपु कथि चिनातःगु (मचा-कथि) थें खः। व अरूप स्कन्ध आदिकथं अरूप स्कन्ध आदिकथं स्वथी जुइ। थथे धयाबिज्यात - “प्यंगू स्कन्धत अरूपतयूत अन्योन्य प्रत्ययं प्रत्यय जुइ। प्यंगू महाभूत प्रतिसन्धि ग्रहण याइगु इलय् नामरूप अन्योन्य प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५१८} धकाः।

६०१. अधिष्ठानया आकारं व निश्चयया आकारं उपकारक धर्मत, वृक्ष, चित्रकर्म आदियात पृथ्वी, वस्त्रादिथें निश्चय प्रत्यय जुइ। व “प्यंगू स्कन्धत अरूपतयूत थवंथवे निश्चय प्रत्ययं प्रत्यय जुइ” धकाः थथे सहजातय् धयातःगु अनुसारहे सिइकेमाः। खुगूगु थन भाग “चक्षुरायतन चक्षुर्विज्ञानधातुया ... श्रोत्र ... घ्राण ... जिह्वा ... कायायतन कायविज्ञानधातुया उगु नापं सम्प्रयुक्त धर्मतयूत निश्चय प्रत्ययं प्रत्यय जुइ। गुगु रूपया आधारं मनोधातु व मनोविज्ञानधातु उत्पन्न जुइ, उगु रूप मनोधातु व मनोविज्ञानधातुइ उगु नापं सम्प्रयुक्त धर्मतयूत निश्चय प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५१९} धकाः थथे विभाजन यानातल।

६०२. उपनिश्चय प्रत्यय धयागु थन न्हापां शब्दया अर्थ खः, उगुया अधीन जुइगु व थःगु फलया आधारं च्वनाच्चनी वा अलग जुयाच्चनी मखु धयागु निश्चय खः। गथे तसकं डाह जुइगु, परिडाह जुइगु खः, थथे अत्यन्त निश्चय, उपनिश्चय, थ्व प्रबलगु कारणयाहे अभिप्राय खः। उकिं प्रबलगु कारण दुगुलिं उपकारक धर्मत उपनिश्चय प्रत्यय धका सिइकेमाः।

व आरम्भण उपनिश्चय, अनन्त उपनिश्चय व प्रकृति उपनिश्चय याना स्वथी जुइ। अन “दान बियाः शील समादान यानाः, उपोशथय कर्म यानाः, उगुयात गौरव यानाः प्रत्यवेक्षण याइ, न्हापा यानागु कुशलकर्मयात गौरव (प्रधान) यानाः प्रत्यवेक्षण याइ, ध्यानं दनाः ध्यानयात गौरव यानाः प्रत्यवेक्षण याइ, शैक्ष्य गोत्रभूयात गौरव यानाः प्रत्यवेक्षण याइ, विशुद्ध गौरव यानाः प्रत्यवेक्षण याइ। शैक्ष्य मार्ग दनाः मार्गय् गौरव यानाः प्रत्यवेक्षण याइ”^{५२०} धकाः थथे आदि

^{५१५} (पङ्खा १.१.४)

^{५१६} (पङ्खा १.१.४१८)

^{५१७} (पङ्खा १.१.६)

^{५१८} (पङ्खा १.१.७)

^{५१९} (पङ्खा १.१.८)

^{५२०} (पङ्खा १.१.४२३)

विधिकथं आरम्भण उपनिश्रय न्हापां आरम्भणाधिपति नापं नानात्त्व (भेद) मयासेहे विभाजन यानातल। अन गुगु आरम्भणयात गौरव याना: चित्तचैतसिक उत्पन्न जुइ, उगु नियमितरूपं इपिं आरम्भणय् प्रबलगु आरम्भण जुइ। थथे मात्र गौरव तयेमा:गु अर्थकथं आरम्भणाधिपति ख:, प्रबलगु कारण अर्थकथं आरम्भण उपनिश्रय धका थथे थुपिं नानात्त्व सिइकेमा:।

अनन्त उपनिश्रय नं “न्हापाया न्हापाया कुशल स्कन्धत लिपा लिपाया कुशल स्कन्धतयूत उपनिश्रय प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५२१} धका आदि नियमकथं अनन्तर नापं नानात्त्व मयासेहे विभाजन यानातल। मातिका नि:क्षेपय् इमिगु “चक्षुर्विज्ञानधातु व उगुनापं सम्प्रयुक्त धर्मत, मनोधातु व उगु नापं सम्प्रयुक्त धर्मतयूत अनन्तरप्रत्ययं ग्वहाली याइ”^{५२२} धका: आदि नियमकथं अनन्तरया, “न्हापाया न्हापाया कुशल धर्मत लिपा लिपायागु कुशल धर्मतयूगु उपनिश्रय प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५२३} धका आदि नियमकथं उपनिश्रयया वयाच्चंगु कारणं नि:क्षेपय् विशेषता दु। व नं अर्थकथं छगूलिइहे दइ। थथे यद्यपि थ:थ:गु अनन्तरय् अनुरूप चित्त उत्पत्तिया प्रवर्तनया सामर्थ्य जुइगुलिं अनन्तर जुइगु ख:, न्हापाया चित्तयात लिपाया चित्त उत्पन्न यानाबिइगुलिइ प्रबलगुलिं अनन्तर व उपनिश्रय जुइगु सिइकेमा:। गथेकि हेतु प्रत्यय आदिइ छुं नं धर्म विना नं चित्त उत्पन्न जुइ, थथे अनन्तर चित्त विना चित्तया उत्पन्न जुइगु धयागु मदु। उकिं प्रबलगु प्रत्यय जुइ। थथे थ: थ:गु अनन्तरय् अनुरूप चित्तया उत्पत्तिकथं अनन्तर प्रत्यय जुइ, प्रबलगु कारणकथं अनन्तर उपनिश्रय धका थथे थुपिं नानात्त्व सिइकेमा:।

प्रकृति उपनिश्रय जक प्राकृतिक उपनिश्रयहे प्रकृति उपनिश्रय ख:। प्रकृति धयागु थ:गु सन्तानय् निष्पादित श्रद्धा, शील आदिया वा उपसेवित ऋतु, भोजन आदि ख:। प्रकृतिरूपहे उपनिश्रय वा प्रकृति उपनिश्रय, आरम्भण अनन्तर नापं ल्वाक मज्जागु अर्थ ख:। उगु तइक प्रकृति उपनिश्रय “श्रद्धायात आधार कया: दान बिइ, शील समाधिस्थ जुइ, उपोशथय कर्म याइ, ध्यान उत्पन्न याइ, विपश्यना उत्पन्न याइ, लँय् उत्पन्न याइ, अभिज्ञायात उत्पन्न याइ, समापत्ति उत्पन्न याइ। शील, श्रुत, त्याग, प्रज्ञायात आधार कया: दान बिइ ... समापत्ति उत्पन्न याइ। श्रद्धा, शील, श्रुत, त्याग, प्रज्ञा, श्रद्धाया, शीलया, श्रुतया, त्यागया, प्रज्ञाया, उपनिश्रय प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५२४} धका आदि नियमकथं थीथीकथं प्रभेद सिइकेमा:। थथे थुपिं श्रद्धादि प्रकृति वा प्रबल जुइगु कारणया अर्थकथं उपनिश्रय नं ख: धयागु प्रकृति उपनिश्रय ख:।

६०३. न्हापलाकहे उत्पन्न जुया: वर्तमान जुइगुलिं उपकारक धर्म पूर्वजात प्रत्यय ख:। व पञ्चद्वारय् वस्तु, आरम्भण, हृदयवस्तुकथं भिंछथी जुइ। थथे धयाबिज्यात – “चक्षुरायतन चक्षुर्विज्ञानधातुया उगु नापं सम्प्रयुक्त धर्मतयूत पूर्वजात प्रत्ययं प्रत्यय जुइ। श्रोत्र ... घ्राण, म्ये, कायायतन, रूप, शब्द, गन्ध, रस, स्पृष्टव्यायतन कायविज्ञानधातुया उगु नापं सम्प्रयुक्त धर्मतयूत पूर्वजात प्रत्ययं प्रत्यय जुइ। रूप, शब्द, गन्ध, रस, स्पृष्टव्यायतन मनोधातुया। गुगु रूपया आधारं मनोधातु व मनोविज्ञानधातु उत्पन्न जुइ, उगु रूप मनोधातुइ उगु नापं सम्प्रयुक्त धर्मतयूत पूर्वजात प्रत्ययं प्रत्यय जुइ। मनोविज्ञानधातुया उगु नापं सम्प्रयुक्त धर्मतयूत गुगुं इलय् पूर्वजात प्रत्ययं प्रत्यय जुइ। गुगुं इलय् पूर्वजात प्रत्ययं प्रत्यय जुइमखु”^{५२५} धका:।

६०४. न्हापलाक उत्पन्न जूगु रूपधर्मतयूत ग्वहाली याइगुलिं उपकारक अरूपधर्म पश्चात्जात प्रत्यय जुइ, गृद्धया मस्तयूगु शरीरय् आहारया चेतनार्थे ख:। उकिं धयातल “पश्चात्जात चित्तचैतसिक धर्मत पूर्वजात थ्व शरीरयात पश्चात्जात प्रत्ययं प्रत्यय जुइ” धका:।^{५२६}

६०५. आसेवनार्थकथं अनन्तर धर्मया प्रगुण व प्रबल जुइगुलिं उपकारक धर्म आसेवन प्रत्यय जुइ, गथ: आदिइ न्हापा न्हापाया स्वापुर्थे। उगु कुशल, अकुशल, क्रिया व जवनकथं स्वथी जुइ।

^{५२१} (पङ्का १.१.९)

^{५२२} (पङ्का १.१.४)

^{५२३} (पङ्का १.१.९)

^{५२४} (पङ्का १.१.४२३)

^{५२५} (पङ्का १.१.१०)

^{५२६} (पङ्का १.१.११)

थथे धयाविज्यात - “नहापा नहापाया कुशल धर्मत लिपा लिपायागु कुशल धर्मतयूत आसेवनप्रत्ययं प्रत्यय जुइ । नहापा नहापाया अकुशल ... क्रियाअव्याकृत धर्मत लिपा लिपाया क्रिया अव्याकृत धर्मतयूत आसेवनप्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५२७} धकाः ।

६०६. चित्तया प्रयोग धका कयातःगु क्रिया दुगुलिं उपकारक धर्म कर्म प्रत्यय खः । व थीथी क्षणयू उत्पन्न जुइगु कुशल, अकुशल चेतना व फुक सहजात चेतना कथं निथी जुइ । थथे धयाविज्यात - “कुशल व अकुशल कर्मयात विपाक स्कन्धतयूत व कर्मज रूपतयूत कर्म प्रत्ययं प्रत्यय जुइ । चेतना सम्प्रयुक्त धर्मतयूत व उगुलिं उत्पन्न जूगु रूपतयूत कर्म प्रत्ययं प्रत्यय जुइ” धकाः ।^{५२८}

६०७. निरुत्साह शान्त जुइगुलिं निरुत्साह शान्त यायेत उपकारक विपाकधर्म विपाक प्रत्यय जुइ । व प्रवृत्ति जुइवं उगु नापं उत्पन्न जूयात, प्रतिसन्धिइ कर्मज रूपतयूत, व फुकथायू सम्प्रयुक्तगु धर्मतयूत प्रत्यय जुइ । थथे धयाविज्यात - “विपाक-अव्याकृत छगू स्कन्ध स्वंगू स्कन्धतयूत चित्तं उत्पन्न जूगु रूपतयूत विपाक प्रत्ययं प्रत्यय जुइ ... प्रतिसन्धिक्षणयू विपाक-अव्याकृत छगू स्कन्ध स्वंगू स्कन्धतयूत व कर्मज रूपतयूत । स्वंगू स्कन्धं छगू स्कन्धयात । निगू स्कन्धं निगू स्कन्धयात व कर्मज रूपतयूत विपाक प्रत्ययं प्रत्यय जुइ । स्कन्धतयूसं वस्तुयात विपाक प्रत्ययं प्रत्यय जुइ ।”

६०८. रूप व अरूपयात त्यवा बिइगुकथं उपकारक प्यंगू आहारं आहार प्रत्यय जुइ । थथे धयाविज्यात - “कवलिकार आहार थ्व शरीरयात आहार प्रत्ययं प्रत्यय जुइ । अरूपपिन्त आहार सम्प्रयुक्त धर्मतयूत व उगुलिं उत्पन्न जूगु रूपतयूत आहार प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५२९} धकाः । प्रश्नवारयू जक “प्रतिसन्धिक्षणयू विपाक अव्याकृत आहार सम्प्रयुक्त स्कन्धतयूत व कर्मज रूपतयूत आहार प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५३०} धका नं धाःगु खः ।

६०९. अधिपति जुइगु अर्थकथं उपकारक स्त्रीन्द्रिय व पुरुषेन्द्रिय बाहेक नीगू इन्द्रिय प्रत्यय जुइ । अन चक्षुरीन्द्रिय आदि अरूपधर्मतयूतहे जुइ, ल्यंदुगु रूप व अरूपयात प्रत्यय जुइ ।

थथे धयाविज्यात - “चक्षुरीन्द्रिय चक्षुर्विज्ञानधातुयात ... श्रोत्र ... घ्राण ... जिह्वा ... कायेन्द्रिय कायविज्ञानधातुयात व उगु नापं सम्प्रयुक्त धर्मतयूत इन्द्रिय प्रत्ययं प्रत्यय जुइ । रूपजीवितेन्द्रिय कर्मज रूपतयूत इन्द्रिय प्रत्ययं प्रत्यय जुइ । अरूपपिनिगु इन्द्रियत व सम्प्रयुक्त धर्मतयूत उगुलिं उत्पन्न जूगु रूपतयूत इन्द्रिय प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५३१} धकाः । प्रश्नवारयू जक “प्रतिसन्धिक्षणयू विपाक अव्याकृत इन्द्रियत सम्प्रयुक्त स्कन्धतयूत व कर्मज रूपतयूत इन्द्रिय प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५३२} धका नं धाःगु खः ।

६१०. आरम्भणनापं लिक्चनीगुकथं उपकारक जुइगु द्विपञ्च विज्ञान मध्ययू सुख दुःख निगू वेदनायात त्वःता फुकं कुशल आदि भेदगु न्हयगू ध्यानङ्गत ध्यान प्रत्यय जुइ । थथे धयाविज्यात - “ध्यानङ्गत ध्यान सम्प्रयुक्त धर्मतयूत व उगुलिं उत्पन्न जूगु रूपतयूत ध्यान प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५३३} धकाः । प्रश्नवारयू जक “प्रतिसन्धिक्षणयू विपाक अव्याकृत ध्यानङ्गत सम्प्रयुक्त स्कन्धतयूत व कर्मज रूपतयूत ध्यान प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५३४} धका नं धाःगु खः ।

६११. गन गनं नैर्यानार्थकथं उपकारक जुइगु कुशल आदि प्रभेदगु भिंनिगू मार्गाङ्गयात मार्ग प्रत्यय जुइ । थथे धयाविज्यात - “मार्गाङ्गयात मार्ग सम्प्रयुक्त धर्मतयूत व उगुलिं उत्पन्न जूगु रूपतयूत मार्ग प्रत्ययं प्रत्यय जुइ” धकाः ।^{१७३७} ज्ञा ज्ञाड० । प्रश्नवारयू जक “प्रतिसन्धिक्षणयू विपाक अव्याकृत मार्गाङ्ग सम्प्रयुक्त स्कन्धतयूत व कर्मज रूपतयूत मार्ग प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५३५} धका नं धाःगु खः । थुपिं निगू ध्यान मार्ग प्रत्यय द्विपञ्च विज्ञान अहेतुक चित्तयू दइमखु धका सिइकेमाः ।

^{५२७} (पट्टा० १.१.१२)

^{५२८} (पट्टा० १.१.१३)

^{५२९} (पट्टा० १.१.१५)

^{५३०} (पट्टा० १.१.४२९)

^{५३१} (पट्टा० १.१.१६)

^{५३२} (पट्टा० १.१.४३०)

^{५३३} (पट्टा० १.१.१७)

^{५३४} (पट्टा० १.१.४३१)

^{५३५} (पट्टा० १.१.४३२)

६१२. छगू वस्तु, छगू आरम्भण, छगू उत्पाद व छगू निरोध धका कयातःगु सम्प्रयुक्त दुगु उपकारक अरूप धर्मत सम्प्रयुक्त प्रत्यय जुइ। थथे धयाबिज्यात - “प्यंगू स्कन्धत अरूपपिन्त थवंथवे सम्प्रयुक्त प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५३६} धकाः।

६१३. छगू वस्तु आदि दुगु मजुसे उपकारक रूप धर्मतयुसं अरूप धर्मतयुत, अरूप धर्मत नं रूप धर्मतयुत विप्रयुक्त प्रत्यय जुइ। उगु सहजात, पश्चात्जात व पूर्वजातकथं स्वथी जुइ।

थ्व धयातःगु जुल “सहजात कुशल स्कन्धत चित्तं उत्पन्न जुइगु रूपतयुत विप्रयुक्त प्रत्ययं प्रत्यय जुइ। पश्चात्जात कुशल स्कन्धत पूर्वजात थ्व शरीरयात विप्रयुक्त प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५३७} धकाः। अव्याकृत पदया जक सहजात विभङ्ग्य “प्रतिसन्धिकक्षण्य विपाक अव्याकृत स्कन्धत कर्मज रूपतयुत विप्रयुक्त प्रत्ययं प्रत्यय जुइ। स्कन्धत वस्तुयात। वस्तु स्कन्धतयुत विप्रयुक्त प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५३८} धका नं धाःगु खः। पूर्वजातयात जक चक्षुरीन्द्रियादि वस्तुकथंहे सिइकेमाः। थथे धयाबिज्यात - “पूर्वजात चक्षुरायतन चक्षुर्विज्ञानया ... कायायतन कायविज्ञानया विप्रयुक्त प्रत्ययं प्रत्यय जुइ। वस्तु विपाक अव्याकृतयुत क्रिया अव्याकृत स्कन्धतयुगु ... वस्तु कुशल स्कन्धतयुत ... वस्तु अकुशल स्कन्धतयुगु विप्रयुक्त प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५३९} धकाः।

६१४. वर्तमान लक्षण दुगु अस्ति भावं उजागुहे धर्मयात ग्वहाली याइगुलिं उपकारक धर्म अस्ति प्रत्यय जुइ। उगुया अरूप स्कन्ध, महाभूत, नामरूप, चित्त, चैतसिक, महाभूत, आयतन, वस्तुकथं न्हयथी मातिका तयातःगु जुयाच्चन। थथे धयाबिज्यात - “प्यंगू स्कन्धत अरूपपिन्त थवंथवे अस्ति प्रत्ययं प्रत्यय जुइ, प्यंगू महाभूत, प्रतिसन्धि ग्रहण याइगु इलय् नामरूप थवंथवे। चित्तचैतसिक धर्मत चित्तं उत्पन्न जुइगु रूपतयुगु। महाभूत उपादारूपया। चक्षुरायतन चक्षुर्विज्ञानधातु ... कायायतन ... रूपायतन ... स्पृष्टव्यायतन कायविज्ञानधातुया उगु नापं सम्प्रयुक्त धर्मतयुत अस्ति प्रत्ययं प्रत्यय जुइ। रूपायतन ... स्पृष्टव्यायतन मनोधातु व उगु नापं सम्प्रयुक्त धर्मतयुत। गुगु रूप आधारं मनोधातु व मनोविज्ञानधातु व उत्पन्न जुइ, उगु रूप मनोधातुयात व मनोविज्ञानधातुयात व उगु नापं सम्प्रयुक्त धर्मतयुत धर्मतयुत अस्ति प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५४०} धकाः।

प्रश्नवारय् जक सहजात, पूर्वजात, पश्चात्जात, आहार, इन्द्रिय धकाः नं तयाः न्हापां सहजातय् “छगू स्कन्ध स्वंगू स्कन्धतयुगु उगुलिं उत्पन्न जूगु रूपतयुगु अस्ति प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५४१} धका आदि नियमकथं निर्देश यानातल, पूर्वजातय् पूर्वजात चक्षु आदि कथं निर्देश याःगु। पश्चात्जातय् पूर्वजात थ्व शरीरया पश्चात्जात चित्तचैतसिक प्रत्ययकथं निर्देश याःगु खः। आहार इन्द्रियतयुके “कबलिकार आहार थ्व शरीरयात अस्ति प्रत्ययं प्रत्यय जुइ। रूपजीवितेन्द्रिय कर्मज रूपतयुत अस्ति प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५४२} धकाः थथे निर्देश यानातल।

६१५. थःगु अनन्तरय् उत्पन्न जूगु अरूप धर्मतयुगु प्रवर्तित जुइकेया नितिं अवसर बिइगु उपकारक समनन्तर निरुद्ध अरूप धर्मत नास्ति प्रत्यय जुइ। थथे धयाबिज्यात - “समनन्तर निरुद्ध चित्तचैतसिक धर्मत वर्तमान चित्तचैतसिक धर्मतयुत नास्ति प्रत्ययं प्रत्यय जुइ।”

इपिंहे विगतभावकथं उपकारक जुइगुलिं विगत प्रत्यय खः। थथे धयाबिज्यात - “समनन्तर विगत चित्तचैतसिक धर्मत वर्तमान चित्तचैतसिक धर्मतयुत विगत प्रत्ययं प्रत्यय जुइ।”

अस्ति प्रत्यय धर्मतहे अविगतभावकथं उपकारक जुइगुलिं अविगत प्रत्यय धका सिइकेमाः। देशनाया आकारकथं जक वा अथेहे विनित याये बहःपिं वैनेय्य व्यक्तिपिकथं थ्व दिक् कनागु खः, अहेतुक दिक् धाःसां नं हेतुविप्रयुक्त दिक् थें खः।

^{५३६} (पङ्का १.१.१९)

^{५३७} (पङ्का १.१.४३४)

^{५३८} (पङ्का १.१.४३४)

^{५३९} (पङ्का १.१.४३४)

^{५४०} (पङ्का १.१.२१)

^{५४१} (पङ्का १.१.४३५)

^{५४२} (पङ्का १.१.४३५)

अविज्ञापचयासङ्गारपदवित्थारकथा

(अविद्या प्रत्ययं संस्कार पद विस्तृत खँ)

६१६. थथे थुपिं नीप्यंगू प्रत्ययतयूके थ्व अविद्या,

प्रत्यय जुइ निथीकथं पुण्यया, अनेककथं जक।

मेगु (अपुण्यया) उगु लिपाया छथीकथं प्रत्यय जुइ धका सिइकेमा।।

अन निथीकथं पुण्यया धयागु आरम्भण प्रत्यय व उपनिश्रय प्रत्ययकथं याना निथी प्रत्यय जुइ। उगु अविद्यायात क्षयकथं व व्ययकथं विचाः यायेबलय् कामावचर पुण्याभिसंस्कारयात आरम्भण प्रत्ययं प्रत्यय जुइ। अभिज्ञा चित्तं समोह चित्तयात सिइबलय् रूपावचर चित्तयात। अविद्यायात समतिक्रमण यायेत जक दान आदि कामावचर पुण्यक्रिया वस्तुत पूर्ण याइम्हसित व रूपावचर ध्यानत उत्पन्न याइम्हसित इपिं निम्हसित नं उपनिश्रय प्रत्ययं प्रत्यय जुइ। अथेहे अविद्यां मूढ जुइगुलिं कामभव व रूपभवया सम्पत्ति प्रार्थना याना उपिंहे पुण्यत याइम्हसित।

अनेककथं जक मेगु धयागु अपुण्याभिसंस्कारयात तःथीकथं प्रत्यय जुइ। गथे? थुजागु हे अविद्याया कारणय् राग आदिया उत्पन्न जुइबलय् आरम्भण प्रत्ययं, गौरव (प्रधान) यानाः आस्वादन याइबलय् आरम्भणाधिपति व आरम्भण उपनिश्रयं, अविद्यां मूढ जुया दोषयात मखंम्हसिनं प्राणीहिंसादि यात धाःसा वयात उपनिश्रय प्रत्ययं, निगूगु जवन आदिया अनन्तर, समनन्तर, अनन्तर, उपनिश्रय, आसेवन, नास्ति व विगत प्रत्ययं, गुलि नं अकुशल यात धाःसा वया हेतु, सहजात, अन्योन्य, निश्रय, सम्प्रयुक्त व अविगत प्रत्ययं याना तःथीकथं प्रत्यय जुइ।

उगु लिपाया छथीकथं प्रत्यय जुइ धका सिइकेमा धयागु आनेज्जाभिसंस्कारयात उपनिश्रय प्रत्ययहे छथी प्रत्यय जुइ धका सिइकेमा। व उगुया उपनिश्रयभाव पुण्याभिसंस्कारय् धयातःगु अनुसारहे सिइकेमा।

६१७. थन हान न्यनातल - छु थ्व छगूहे जक अविद्या संस्कारया प्रत्यय ला वा मेमेगु नं प्रत्यय दु? छु थन, यदि न्हापां छगूहे जुल धाःसा छगू कारणवाद जुइ। यदि मेगु नं दुसा, “अविद्याया कारणं संस्कारत” धकाः छगू कारण क्यनातःगु उत्पन्न जुइ मखुला? न उत्पन्न जुइमखु। छाया? गुगुलिं -

थन छगू फल छगूलिं जुइमखु, अनेक फल नं छगूलिं जुइमखु, न छगूलिं।

फल दु छगू हेतु फल क्यनेगुलिइ अर्थ दु।।

छगू कारणं थन छुं नं छगू फल मदु, न अनेक। नत थीथी कारणं छगू। थीथी कारणं अनेकहे जुइ। अथेहे थीथी ऋतु, पृथ्वी, बीज, जल धका कयातःगु कारणं अनेक रूप, गन्ध, रस आदि दुगु अङ्कुर (चुलि) धका कयातःगुहे फल उत्पन्न जुयाच्चंगु खनी। गुगु थ्व “अविद्याया कारणं संस्कार, संस्कारया कारणं विज्ञान” धकाः छगू छगू हेतुफल प्रकाश यानातःगु जुयाच्चन, अन अर्थ दु, प्रयोजन विद्यमान जुइ।

भगवान् बुद्ध छुं छगू थासय् प्रधान जुइगुलिं, छुं छगू थासय् प्रकट जुइगुलिं, छुं छगू थासय् असाधारण जुइगुलिं देशनाया आकार व वेनेय्य सत्त्वपिनिगु अनुरूपकथं छगूहे जक हेतु वा जभतगः वा फल वा क्यनातल (प्रकट यानातल)। “स्पर्शया कारणं वेदना” धकाः प्रधान जुइगुलिं छगूहे जक हेतुफल कनातल। स्पर्शकथं वेदनाया यथा स्पर्श वेदनाया व्यवस्थानकथं प्रधान हेतु जुइ। वेदना व स्पर्शया यथा वेदना स्पर्शया व्यवस्थानकथं प्रधान फल जुइ। “खै (कफ) नं उत्पन्न जुइगु ल्वय्”^{५४३} धकाः प्रकट जुइगुलिं छगू हेतु धका धयातल। थन प्रकट खै (कफ) खः, कर्मादि मखु। “भिक्षुपिं, गुगु अकुशल धर्मत खः, इपिं फुक्क अयोनिस्सो मनसिकार (अनुचित बिचाः) मूलक खः” धकाः असाधारण जुइगुलिं छगू हेतु धका धयातल। असाधारण हे अकुशलतय्गु अयोनिस्सो मनसिकार खः, साधारण वस्तु आरम्भणत आदि खः। उकिं थ्व थन अविद्या विद्यमान जूसां नं मेगु वस्तु, आरम्भण, सहजात धर्म संस्कार कारणय् “आस्वादानुपशयीया

तृष्णा वृद्धि जुइ”^{५४४} धकाः व “अविद्याया समुदयं आस्रवया समुदय (उत्पन्न) जुइ”^{५४५} धयागु वचनकथं व मेगु नं तृष्णा आदि संस्कार हेतुतय्गु हेतु प्रधान जुइगुलिं, “भिक्षुपिं, अविज्ञ, अविद्याय् लाःपिं पुण्याभिसंस्कारयात नं अभिनिर्माण याइ” धकाः प्रकट जुइगुलिं, असाधारण जुइगुलिं व संस्कारया हेतु दुगुलिं क्यनातःगु धका सिइकेमाः। अथवा थुगुलिंहे छगू छगू हेतुफल क्यना यंकेगु वचनकथं फुकथाय् छगू छगू हेतुफल क्यनेगुलिइ प्रयोजन खः धका सिइकेमाः।

६१८. थन हान न्यनातल – यद्यपि थथे जूसानं पूर्णरूपं अनिष्ट फल व दोष दुगु अविद्यायात गुकथं पुण्याभिसंस्कार व आनेज्जाभिसंस्कारया प्रत्यय जुइगु स्वानाच्चनी? नीमया पुसां चाकुतु उत्पन्न जुइमखु। गुकथं युक्त जुइमखु? लोकय् –

*विरुद्ध व अविरुद्ध, अथेहे सदृश व असदृश।
स्वभाव धर्मतय्गु प्रत्यय सिद्ध जुइ, विपाकत खःहे मखु।।*

स्वभाव धर्मतय्गु स्थान, स्वभाव, कृत्य आदि विरुद्ध व अविरुद्ध प्रत्यय लोकय् सिद्ध जुइ। न्हापांगु चित्तया लिपा, लिपाया चित्तया स्थान विरुद्ध प्रत्यय जुइ व पूर्व शिल्प आदिया शिक्षा लिपा प्रवर्तित जुइगु शिल्पादिया शिल्पया क्रियातय्गु। कर्म रूपया स्वभाव विरुद्ध प्रत्यय जुइ, दुरु आदिया व धौ आदिया। जः चक्षुर्विज्ञानया कृत्य विरुद्ध व चाकुगु आदि अय्लाया। चक्षुरूपादि जक उल चक्षुर्विज्ञानादिया स्थान विरुद्ध प्रत्यय जुइ। न्हापाया जवन आदि लिपाया जवनादिया स्वभाव विरुद्ध व कृत्य विरुद्ध जुइ।

गथे विरुद्ध व अविरुद्धया प्रत्यय सिद्ध जुइगु खः, थथे सदृश व असदृशया नं खः। सदृशगु ऋतु, आहार धका कयातःगु रूप, रूपया प्रत्यय जुइ, सालि वा आदिया पुसा सालि वाया फलादितय्गु। असदृशगु रूप अरूपया, अरूप नं रूपया प्रत्यय जुइ, साया सँ, फैया सँ, न्येकुँ, धौ, तू व चुं आदि गुँसि घाँय् व सरभू घाँय् आदिया। गुगु धर्मतय्गु इपिं विरुद्ध व अविरुद्ध वा सदृश व असदृश आदि प्रत्यय जुइ, इपिं धर्मत इपिं धर्मतय्गु विपाक जुइहे मखु।

थथे थ्व अविद्या विपाककथं पूर्णरूपं अनिष्ट फलगु जुइ, स्वभावकथं दोष दुगु समान जूसां फुकं थुपिं पुण्याभिसंस्कार आदिया गथे अनुरूपगु स्थान, कृत्य, स्वभाव, विरुद्ध, अविरुद्ध प्रत्ययकथं व सदृश व असदृश प्रत्ययकथं प्रत्यय जुइ धका सिइकेमाः। उगु उगुया प्रत्यय जुइगु “गुम्हसिया दुःखादिइ अविद्या धका कयातगु अज्ञानता अप्रहीण जुइ, वं दुःखय् व पूर्वान्त आदिइ अज्ञानं संसारदुःखयात सुखसंज्ञा धका ज्वनाः उगुया हेतु जुयाच्चंगु स्वथी नं संस्कारया (ज्या) शुरु याइ” धकाः आदि नियमविधिकथं धयातःगुहे खः।

६१९. यद्यपि थ्व मेगु नं परियाय खः –

*च्युति उत्पत्ति जुइगु संसारय् व संस्कारया लक्षण दुगु।
गुम्ह प्रतीत्यसमुत्पन्न धर्मय् लोमनी।।
वं थुपिं स्वथी संस्कारयात अभिसंस्कार (निर्माण) याना, उगुलिं।
अनलि अविद्या इपिं स्वंगूया नं प्रत्यय जुइ।।*

गुकथं गुम्ह थुमिके लोमनी, व थुपिं स्वथी संस्कार याइ ले? न्हापां च्युतियात लोमना “फुकथाय् स्कन्धतय्गु भेद मरण” धकाः च्युतियात ग्रहण मयासे “सत्त्व सिइ, सत्त्वया देह मेगुलिइ संक्रमण जुइ” धका आदि तर्कना (बिचाः) याइ।

उत्पत्तिइ लोमना “फुकथाय् स्कन्धतय्गु प्रादुर्भाव जुइगु जन्म कायेगु खः” धकाः उत्पत्तियात ग्रहण मयासे “सत्त्व उत्पन्न जुइ, सत्त्वया न्हुगु शरीर प्रादुर्भाव जुल” धका आदि तर्कना याइ।

गुम्ह थ्व संसारय् लोमनाच्चंम्ह खः,

*“स्कन्ध, धातु व आयतनया क्रम।
टुटे मजुइक प्रवर्तित, संसार धका धाइ।।” –*

^{५४४} (सं० नि० २.५२)

^{५४५} (म० नि० १.१०४)

थथे वर्णन यानातःगु संसार खः, थथे उगुयात ग्रहण मयासे “थ्व सत्त्व थुगु लोकं मेगु उचः लोकय् वनिइ, मेगु लोकं थुगु लोकय् वइ” धका आदि तर्कना याइ।

संस्कारया लक्षणय् लोमना संस्कारया स्वभाव लक्षण व सामान्य लक्षणयात ग्रहण मयासे संस्कारयात आत्माकथं, आत्मीयकथं, ध्रुवकथं, सुखकथं व शुभकथं कगद्यतय तर्कना याइ।

प्रतीत्यसमुत्पन्न धर्मय् लोमना अविद्यादि व संस्कारादिद्वारा प्रवर्तियात ग्रहण मयासे “आत्मायात सिइ वा सिइमखु, उगुहे याइ व याकिइ। व प्रतिसन्धिइ उत्पन्न जुइ, वया अणु, ईश्वर आदि कललभावं शरीर दयेका इन्द्रियत सम्पादन याइ। व इन्द्रियं सम्पन्न जुया स्पर्श याइ, अनुभव याइ, तृष्णा याइ, आसक्त जुइ, स्वाइ। व हानं भवान्तरय् लाइ” धकाः वा “फुक्क सत्त्वपिं नियति सङ्गति भावय् परिणतपिं जुइ”^{५४६} धकाः तर्कना याइ।

वं अविद्यां कां याका (जुया) थथे तर्कना यायेवं गथे कांम्ह पृथ्वी विचरण यानाच्चनीबले मार्ग, अमार्ग, थथ्यागु, क्वथ्यागु, माथं वंगु व माथं मवंगु थाय् नं आचरण याइ, थथे पुण्य, अपुण्य (पाप), व आनेज्जाभिसंस्कारयात नं अभिनिर्माण याइ।

उकिं थ्व धयातल -

“गथे जन्मं कांम्ह मनु खःगु लैय् यंके मसःम्ह खः।
गुबलें खःगु लं वनिइ, गुबलें मखूगु लं वनिइ॥

“संसारय् चाचाःहिला मूर्ख, अथेहे खःगु लैय् यंके मसःम्हं।
गुबलें पुण्य याइ, गुबलें पाप नं याइ॥
“गुबलय् सिइकाः वं धर्मयात व सत्यतय् अवबोध याइ।
उबले अविद्या उपशम जुया, उपशान्तं विचरण याइ॥”

थ्व “अविद्याया कारणं संस्कारत” धयागु पदय् विस्तृत खँ।

सङ्घारपच्चयाविज्जाणपदवित्थारकथा (संस्कार प्रत्ययं विज्ञान पद विस्तृत खँ)

६२०. संस्कारया कारणं विज्ञान पदय् - विज्ञान धयागु चक्षुर्विज्ञान आदि खुथी दु। अन चक्षुर्विज्ञान कुशल विपाक व अकुशल विपाक याना निथी दु। अथेहे श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा, कायविज्ञानत खः। मनोविज्ञान कुशल अकुशल विपाकगु निगू मनोधातु खः, स्वंगू अहेतुक मनोविज्ञान धातु, च्यागू सहेतुक कामावचर विपाक चित्त, रूपावचर न्यागू, अरूपावचर प्यंगू याना जम्मा नीनिगू प्रकारया दु (जुइ)। थथे थुपिं खुगू विज्ञानं फुकं स्वीनिगू लौकिक विपाक विज्ञानत संगृहीत जुइ। लोकोत्तरत जक वर्तकथालय् युक्त मज्जुगलिं ग्रहण मयागु खः।

अन न्ह्यसः दु “विज्ञान संस्कारया कारणं जुइ धका थ्व धयातःगु अनुसारं गुकथं थुगु सिइकेमाः?” संचित कर्मया अभावं विपाकया अभाव जुइगुलिं खः। थ्व विपाकहे खः, विपाक संचित कर्मया अभाव जुइवं उत्पन्न जुइमखु। यदि उत्पन्न जूसा फुकया फुक विपाकत उत्पन्न जुइ, उत्पन्न जुइमखु धका व संस्कारया कारणं थ्व विज्ञान जुइ धका थ्व सिइकेमा।

गुगु संस्कारया कारणं गुगु विज्ञान उत्पन्न जुइ ले? कामावचर पुण्याभिसंस्कारया कारणं न्हापां कुशल विपाक न्यागू चक्षुर्विज्ञान आदि, मनोविज्ञानय् छगू मनोधातु, निगू मनोविज्ञानधातु, च्यागू कामावचर महाविपाक याना भिंखुगू। थथे धयाविज्यात -

“कामावचर कुशल कर्मया कर्मज (यानातःगु) व संचितगुलिं विपाक चक्षुर्विज्ञान उत्पन्न जुल जुइ ... श्रोत्र ... घ्राण ... जिह्वा ... कायविज्ञान ... विपाक मनोधातु उत्पन्न जूगु जुइ। सौमनस्य सहगत मनोविज्ञानधातु उत्पन्न जूगु जुइ। उपेक्षासहगत मनोविज्ञानधातु उत्पन्न जूगु जुइ। सौमनस्य सहगत ज्ञानसम्प्रयुक्त। सौमनस्य सहगत ज्ञानसम्प्रयुक्त

ससंस्कारं। सौमनस्य सहगत ज्ञानविप्रयुक्त। सौमनस्य सहगत ज्ञानविप्रयुक्त ससंस्कारं। उपेक्षासहगत ज्ञानसम्प्रयुक्त। उपेक्षासहगत ज्ञानसम्प्रयुक्त ससंस्कारं। उपेक्षासहगत ज्ञानविप्रयुक्त। उपेक्षासहगत ज्ञानविप्रयुक्त ससंस्कारं”^{५४७} धकाः।

रूपावचर पुण्याभिसंस्कारया कारणं जक न्यागू रूपावचर विपाकत। थथे धयाबिज्यात -

“उगुहे रूपावचर कुशल कर्मया कर्मज संचितगुलिं विपाक कामगुणं अलग्गु प्रथम ध्यान ... न्यागू ध्यान प्राप्त यानाः विहार याइ”^{५४८} धकाः।

थथे पुण्याभिसंस्कारया कारणं नीछगू प्रकारया विज्ञान जुइ।

अपुण्याभिसंस्कारया कारणं जक अकुशल विपाकत न्यागू चक्षुर्विज्ञान आदि, छगू मनोधातु, छगू मनोविज्ञानधातु धका थथे न्हय्थी विज्ञान जुइ। थथे धयाबिज्यात -

“अकुशल कर्मया कर्मज व संचितगुलिं विपाक चक्षुर्विज्ञान उत्पन्न जुइ ... श्रोत्र ... घ्राण ... जिह्वा ... कायविज्ञान ... विपाक मनोधातु विपाक मनोविज्ञानधातु उत्पन्न जूगु जुइ”^{५४९} धकाः।

आनेज्जाभिसंस्कारया कारणं जक प्यंगू अरूप विपाक याना थथे प्यथी विज्ञान दु। थथे धयाबिज्यात -

“उगुहे अरूपावचर कुशल कर्मया कर्मज व संचितगुलिं विपाक फुक रूपसंज्ञातय्त समतिक्रमण आकाशान्त्यायतन संज्ञासहगत ... विज्ञानन्यायतन ... आकिञ्चन्यायतन ... नैवसंज्ञानासंज्ञायतन सहगत सुख व दुःखयात चिइकुगुलिं चतुर्थ ध्यान प्राप्त यानाः विहार याइ”^{५५०} धकाः।

६२१. थथे गुगु संस्कारया कारणं गुगु विज्ञान जुइ, उगुयात सिइकाः आः उगुया थथे प्रवृत्तियात सिइकेमाः - फुकंहे थ्व प्रवृत्तिया स्वापुकथं निथी जुयाच्चन। अन निगू पञ्च विज्ञान, निगू मनोधातुत, सौमनस्य सहगत अहेतुक मनोविज्ञानधातु याना थुपिं भिंस्वंगू पञ्चवोकार भवय् प्रवर्तित जुइगुलिहे उत्पन्न जुइ। ल्यंदुगु भिंगुंगू स्वंगू भवय् गथे अनुरूपगु प्रवर्तित जुइगुलि व प्रतिसन्धिइ नं उत्पन्न जुइ।

गथे? न्हापां कुशल विपाक चक्षुर्विज्ञानादि न्यागू कुशल विपाकं वा अकुशल विपाकं उत्पन्न जूगुयात क्रमानुसार परिपक्व जूगु इन्द्रिय दुगु चक्षु आदि न्हःने वःगु इष्ट, इष्टमध्यस्थ वा रूपादि आरम्भणया प्रति चक्षु आदि प्रसादया आधारं खनीगु, ताये दइगु, नताइगु, सवाः काइगु, स्पर्श जुइगु ज्या सिद्ध याइगु उत्पन्न जुइ। अथेहे अकुशल विपाकत न्यागू। केवल इमिगु अनिष्ट, अनिष्टमध्यस्थ आरम्भण जुइ। थ्वहे विशेषता खः। थुपिं भिंगुलि नियत द्वार, आरम्भण, वस्तु व स्थान वा नियत कृत्यहे जुइ।

अनलि कुशल विपाक चक्षुर्विज्ञानादिया अनन्तरय् कुशल विपाकत मनोधातु उगुहे आरम्भण कारणय् हृदयवस्तुया आधारं संप्रतिच्छनया ज्या सिद्धयाना प्रवर्तित जुइ। अथेहे अकुशल विपाकया अनन्तरय् अकुशल विपाकत। थुगु निगू नं अनियत द्वार, आरम्भण, नियत वस्तु, स्थान व नियत कृत्य जुइ।

सौमनस्य सहगत जक अहेतुक मनोविज्ञानधातु कुशल विपाक मनोविज्ञान धातुया अनन्तरय् उगुयाहे आरम्भणया कारणय् हृदयवस्तुया आधारं सन्तीरणया ज्या सिद्धयायां खुगू द्वारय् प्रबलगु आरम्भणय् कामावचर सत्त्वपिनि प्राययानाः लोभ सहगत जवनया अन्तय् भवङ्गवीथियात त्वाःथला जवनं ग्रहण याःगु आरम्भणय् तदारम्भणकथं व छक्कः वा निक्कः प्रवृत्त जुइ धका मज्झिमनिकाय अर्थकथाय् धयातःगु खः। अभिधर्म अर्थकथाय् जक तदारम्भणत निगू चित्तवार वयाच्चन। थ्व चित्त तदारम्भण व पृष्ठभवङ्ग धका नं निगू नांत दुगु जुल। अनियत द्वार, आरम्भण, नियत वस्तु, अनियत स्थान व कृत्य जुइ। थथे न्हापां भिंस्वंगू पञ्चवोकार भवय् प्रवर्तित जुइगुलिहे प्रवृत्ति जुइ धका सिइकेमाल।

ल्यं दुगु भिंगुंगू थःत अनुरूपगु प्रतिसन्धिइ छुं नं प्रवर्तित जुइमखु धयागु जुइमखु। प्रवर्तिइ जक कुशल अकुशल विपाक, उबले तक्क निगू अहेतुक मनोविज्ञान धातु, पञ्चद्वारय् कुशल अकुशल विपाक मनोधातुया अनन्तरय् सन्तीरण कृत्य, खुगू द्वारय् न्हापा धयावयागुकथंहे तदारम्भण कृत्य, थःत ब्यूगु प्रतिसन्धिं च्वय् भवङ्गयात त्वाःथलिइगु चित्तोत्पाद मदुसा भवङ्ग कृत्य व अन्तय् च्युति कृत्य याना प्यंगू कृत्यत सिद्धयायां नियत वस्तु, अनियत द्वार, आरम्भण, स्थान व कृत्य जुयाः उत्पन्न जुइ।

^{५४७} (ध० स० ४३१, ४९८)

^{५४८} (ध० स० ४९९)

^{५४९} (ध० स० ५५६)

^{५५०} (ध० स० ५०१)

च्यागू कामावचर सहेतुक चित्त धयातःगु अनुसारहे खुगू द्वारय् तदारम्मण कृत्य, थःत ब्यूगू प्रतिसन्धिं च्वय् भवङ्गयात त्वाःथलिइगु चित्तोत्पाद मदुसा भवङ्ग कृत्य, अन्तय् च्युति कृत्य याना स्वंगू कृत्यत सिद्ध याइगु नियत वस्तु, अनियत द्वार, आरम्मण, स्थान व कृत्य जुयाः उत्पन्न जुइ।

न्यागू रूपावचर व प्यंगू आरूप्य थःत ब्यूगू प्रतिसन्धिं च्वय् भवङ्गयात त्वाःथलिइगु चित्तोत्पाद मदुसा भवङ्ग कृत्य, अन्तय् च्युति कृत्य याना निगू कृत्य सिद्ध याइगु उत्पन्न जुइ। इपिं मध्ये रूपावचरत नियत वस्तु, आरम्मण, अनियत वस्तु, स्थान, कृत्य, मेगु (अरूप विपाक) नियत वस्तु, नियत आरम्मण, अनियत स्थान, कृत्य जुयाः प्रवृत्ति जुइ थथे न्हापां स्वीनिथी नं विज्ञान प्रवर्तिइ संस्कारया कारणं प्रवर्तित जुइ। अन उगुलिइ उगु उगु संस्कारत कर्म प्रत्ययं व उपनिश्रय प्रत्ययं प्रत्यय जुइ।

६२२. गुगु धयाविज्यागु खः “त्यं दुगु भिंगुंगू थःत अनुरूपगु प्रतिसन्धिया छुं नं प्रवृत्त जुइमखु धयागु थ्व जुइमखु” धका, उगु अति संक्षिप्त जूगु कारणं सिइके थाकु। उकिं उगुया विस्तृत नय क्यनेया नितिं धाइ -

ग्वःगु प्रतिसन्धि, गुलि प्रतिसन्धि चित्तत, छुकिं गन प्रतिसन्धि जुइ, छु प्रतिसन्धिया आरम्मण खः?

असंज्ञा प्रतिसन्धिया नापं नीगू प्रतिसन्धित। धयावयागुकथंहे भिंगुंगू प्रतिसन्धि चित्तत। अन अकुशल विपाक अहेतुक मनोविज्ञानधातुं अपायय् प्रतिसन्धि जुइ। कुशल विपाकं मनुष्यलोकय् जन्मं कां, जन्मं ख्वाँय्, जन्मं वें, जन्मं लाता, नपुंसक आदि। च्यागू सहेतुक कामावचर विपाकं कामावचर देवलोकय् व मनुष्य लोकय् पुण्यवान्पिनि प्रतिसन्धि जुइ। न्यागू रूपावचर विपाकं रूप ब्रह्मलोकय्। प्यंगू अरूपावचर विपाकं अरूप लोकय्। छुकिं गन प्रतिसन्धि जुइ, उगुहे उम्हसिया अनुकूलगु प्रतिसन्धि धाइ। संक्षिप्तं जक प्रतिसन्धिया स्वंगू आरम्मणत जुइ - अतीत, वर्तमान व नवक्तव्य। असंज्ञा प्रतिसन्धि आरम्मण मदुगु जुइ।

अन विज्ञानन्यायतन व नैवसंज्ञानासंज्ञायतन प्रतिसन्धिया अतीतहे आरम्मण जुइ। भिंगू कामावचर प्रतिसन्धिया अतीत वा वर्तमान। शेष न वक्तव्यहे जुइ। थथे स्वंगू आरम्मणय् प्रवर्तित जुइगु जक प्रतिसन्धि गुगुलिं अतीतारम्मण वा नवक्तव्यारम्मण च्युतिचित्तया अनन्तरय्हे प्रवर्तित जुइ। वर्तमान आरम्मण दुगु च्युति चित्त धयागु मदु। उकिं निगू आरम्मणय् मेगु छुं आरम्मणया च्युतिया अनन्तरय् स्वंगू आरम्मणय् मेगु छुं आरम्मण दुगु प्रतिसन्धिं सुगति दुर्गतिया अनुसारं प्रवर्तित जुइगु आकार सिइकेमाः।

६२३. गथेकि - न्हापां कामावचर सुगतिइ च्वनीम्ह पापकर्म यानातःम्ह पुद्गलयात “उगु इलय् वयात उगु (पापकर्म) यगाइ (क्यनी)”^{५५१} धका आदि वचनकथं मृत्यु शय्याय् गोतुला च्महसिया यथा संचित पाप कर्म वा कर्मनिमित्त मनोद्वारय् न्हाःने प्रकटरूपं खनेदवइ। उगु कारण उत्पन्न जुइवं तदारम्मणया अन्तय् जवन वीथिया अनन्तरय् भवङ्ग विषययात आरम्मण यानाः च्युति चित्त उत्पन्न जुइ। उगु निरोध जुइबले उगुहे न्हाःने वःगु कर्म वा कर्मनिमित्तया कारणं टुटे मज्जुगु क्लेशया बलं क्वछुगु दुर्गतिइ लाइगु प्रतिसन्धिचित्त उत्पन्न जुइ। थ्व अतीत आरम्मण दुगु च्युति चित्तया अनन्तरय् अतीत आरम्मण दुगु प्रतिसन्धि जुइ।

मेहसिया मृत्युया समयय् धयावयागु कर्मकथं नरक आदिइ अग्निज्वालाया वर्ण आदि दुर्गतिया निमित्त मनोद्वारय् न्हाःने प्रकटरूपं खनेदवइ, वया निक्वतक भवङ्ग उत्पन्न जुयाः निरोध जुइबले उगु आरम्मणया कारणं छगू आवर्जन याइ, मृत्युया लिक्क लाःगुलिं वेगया मन्द जूगु कारणं न्यागू जवन, निगू तदारम्मण याना स्वंगू वीथि चित्त उत्पन्न जुइ। अनंलि भवङ्ग विषययात आरम्मण यानाः छगू च्युति चित्त। थन तक्क भिंछगू चित्तया क्षणत अतीत जुइ। अले वया त्यं दुगु न्यागू चित्त क्षणया आयु दुगु उगुहे आरम्मणय् प्रतिसन्धिचित्त उत्पन्न जुइ। थ्व अतीत आरम्मण दुगु च्युतिया अनन्तरय् वर्तमान् आरम्मण दुगु प्रतिसन्धि जुइ।

मेहसिया मृत्युया समयय् राग आदिया हेतु जुयाच्चंगु हीन आरम्मण दुगु छुं छगू न्यागू द्वारया न्हाःने प्रकटरूपं खनेदवइ। उगु क्रमानुसारं उत्पन्न जुइवं व्यवस्थापन चित्तया अन्तय् मृत्युया लिक्क लाःगुलिं वेगया मन्द जूगु कारणं न्यागू जवन व निगू तदारम्मण उत्पन्न जुइ। अनंलि भवङ्ग विषययात आरम्मण यानाः छगू च्युति चित्त। थन तक्क निगू भवङ्गत, आवर्जन, दर्शन, सम्प्रतिच्छन्न, सन्तीरण, व्यवस्थापन, न्यागू जवन, निगू तदारम्मण, छगू च्युति चित्त याना भिंन्यागू चित्तया क्षणत अतीत जुइ (पुला वनी)। अले त्यं दुगु छगू चित्तक्षणया आयु दुगु उगुहे आरम्मणय् प्रतिसन्धिचित्त उत्पन्न

जुइ। थ्व नं अतीत आरम्भण दुगु च्युतिया अनन्तरय् वर्तमान् आरम्भण दुगु प्रतिसन्धि जुइ। थ्व न्हापां अतीत आरम्भण दुगु सुगति च्युति चित्तया अनन्तरय् अतीत वर्तमान् आरम्भण दुगु दुर्गति प्रतिसन्धि प्रवर्तित जुइगु आकार खः।

६२४. दुर्गतिइ च्वनीम्ह निर्दोष कर्म संचित यानातःम्हसिया जक धयातःगु अनुसारहे उगु निर्दोष कर्म वा कर्मनिमित्त मनोद्वारय् न्हःने प्रकटरूपं खनेदवइ धयागु कृष्ण पक्षय् शुक्ल पक्षयात तयेथें फुक्क न्हापा धयावयागु विधिकथंहे सिइकेमाः। थ्व अतीत आरम्भण दुगु दुर्गति च्युतिया अनन्तरय् अतीत वर्तमान् आरम्भण दुगु सुगति प्रतिसन्धि प्रवर्तित जुइगु आकार खः।

६२५। सुगतिइ च्वनीम्ह निर्दोष कर्म संचित यानातःम्हसिया जक “उगु इलय् वयात उगु (पुण्यकर्म) यगाइ” धका आदि वचनकथं मृत्यु शय्याय् गोतुला च्वम्हसिया यथा संचित निर्दोष कर्म वा कर्मनिमित्त वा मनोद्वारय् न्हःने प्रकटरूपं खनेदवइ। उगु निर्दोष कामावचर कर्म संचित यानातःम्हसियाहे। महर्गत कर्म संचित यानातःम्हसिया कर्मनिमित्तहे न्हःने प्रकटरूपं खनेदवइ। उगु तः कारण उत्पन्न जुइवं तदारम्भणया अन्तय् शुद्धगु जवन वीथिया अनन्तरय् भवङ्ग विषययात आरम्भण यानाः च्युति चित्त उत्पन्न जुइ। उगु निरोध जुइबले उगुहे न्हःने वःगु कर्म वा कर्मनिमित्तया कारण टुटे मज्जुगु क्लेशया बलं क्वछुगु सुगति दुगु प्रतिसन्धिचित्त उत्पन्न जुइ। थ्व अतीत आरम्भण दुगु च्युतिया अनन्तरय् अतीत आरम्भण दुगु वा नवक्तव्य आरम्भण दुगु प्रतिसन्धि जुइ।

मेहसिया मृत्युया समयय् निर्दोष कामावचर कर्म संचित यानातःगुकथं मनुष्यलोकय् मांया प्वाया वर्णगु वा देवलोकय् उद्यान, विमान व कल्पवृक्षया वर्णगु सुगति निमित्त मनोद्वारय् न्हःने प्रकटरूपं खनेदवइ, उगु दुर्गति निमित्तय् क्यनावयागुकथंहे च्युति चित्तया अनन्तरय् प्रतिसन्धिचित्त उत्पन्न जुइ। थ्व अतीत आरम्भण दुगु च्युतिया अनन्तरय् वर्तमान् आरम्भण दुगु प्रतिसन्धि खः।

मेहसिया मृत्युया समयय् थःथितिपिसं “तात, थ्व छंगु नितिं बुद्ध पूजा याकिइगु खः चित्त प्रसन्न या” धकाः धयाः स्वांमाः पताका आदिकथं रूपारम्भण, धर्मश्रवण तूर्यपूजा आदिकथं शब्दारम्भणयात वा धूपया सुगन्ध वास्ना आदिकथं गन्धारम्भणयात वा, “तात, थ्व स्वाद का, छंगु नितिं बिइगु दान खः” धकाः धयाः कस्ति चाकु आदिकथं रसारम्भणयात वा, “तात, थ्व स्पर्श या (थ्यु), छंगु नितिं बिइगु दान खः” धकाः धयाः चीनया कापः सौमारया कापः आदिकथं स्पृष्टारम्भणयात पञ्चद्वारय् लिक्क यंकिइ, वया उगु न्हःने वःगु रूपादि आरम्भणय् क्रमानुसारं उत्पन्न जूगु व्यवस्थान चित्तया अन्तय् मृत्युया लिक्क लाःगुलिं वेगया मन्द जूगु कारणं न्यागू जवन व निगू तदारम्भण उत्पन्न जुइ। अनंलि भवङ्ग विषययात आरम्भण यानाः छगू च्युति चित्त, उगुया अन्तय् च्युति चित्त, उगुया अन्तय् उगुहे छगू चित्तक्षणया स्थिति दुगु आरम्भणय् प्रतिसन्धिचित्त उत्पन्न जुइ। थ्व नं अतीत आरम्भण दुगु च्युतिया अनन्तरय् वर्तमान् आरम्भण दुगु प्रतिसन्धि खः।

६२६. मेह पृथ्वी कसिण ध्यानादिकथं महर्गतया प्रतिलाभ जुया सुगतिइ च्वनीम्हसिया जक मृत्युया समयय् कामावचर कुशल कर्म, कर्मनिमित्त, गतिनिमित्त मध्ये छुं छगू, पृथ्वी कसिण ध्यानादि दुगु निमित्तयात, वा महर्गत चित्त मनोद्वारय् न्हःने प्रकटरूपं खनेदवइ, चक्षुस्रोतया छुं छगू कुशल उत्पत्तिया हेतु जुयाच्चंगु प्रणीतारम्भण न्हःने प्रकटरूपं खनेदवइ, वया तइक क्रमानुसारं उत्पन्न जूगु व्यवस्थान चित्तया अन्तय् मृत्युया लिक्क लाःगुलिं वेगया मन्द जूगु कारणं न्यागू जवनचित्त उत्पन्न जुइ। महर्गत ध्यान दुपिनि जक तदारम्भण मदु, उकिं जवनया अनन्तरय्हे भवङ्ग विषययात आरम्भण यानाः छगू च्युति चित्त उत्पन्न जुइ। उगुया अन्तय् कामावचर महर्गत सुगतिपिनि मेगु सुगतिइ यंका बिइगु यथा उपस्थित आरम्भणय् मेगु छुं छगू आरम्भण दुगु प्रतिसन्धिचित्त उत्पन्न जुइ।

थ्व नवक्तव्य आरम्भण दुगु सुगति च्युतिया अनन्तरय् अतीत, वर्तमान व नवक्तव्य आरम्भणया मेगु छुं छगू आरम्भण दुगु प्रतिसन्धि जुइ।

थुगुकथं आरुप्य च्युतिया नं अनन्तरय् प्रतिसन्धि सिइकेमाः। थ्व अतीत व नवक्तव्य आरम्भण दुगु सुगति च्युतिया अनन्तरय् अतीत, नवक्तव्य व वर्तमान आरम्भण दुगु प्रतिसन्धिया प्रवर्तित जुइगु आकार खः।

६२७. दुर्गतिइ च्वनीम्ह पापकर्म यानातःम्हसिया जक धयातःगु अनुसारहे उगु कर्म, कर्मनिमित्त वा गतिनिमित्त मनोद्वारय्। पञ्चद्वारय् जक अकुशल उत्पत्ति हेतु जुयाच्चंगु आरम्भण न्हःने प्रकटरूपं खनेदवइ, अले वया क्रमानुसारं च्युतिया अन्तय् दुर्गतिइ लाइगु इपिं आरम्भणय् मेगु छुं छगू आरम्भण प्रतिसन्धिचित्त उत्पन्न जुइ। थ्व अतीत आरम्भण दुगु दुर्गति च्युतिया अनन्तरय् अतीत वर्तमान् आरम्भण दुगु प्रतिसन्धिया प्रवर्तित जुइगु आकार खः। थन तक्क भिंङ्गु प्रकरया विज्ञानया प्रतिसन्धिकथं प्रवृत्तियात क्यनातःगु जुयाच्चन।

६२८. उगु ख्व फुक्कं थथे,

प्रवर्तित जुया प्रतिसन्धिइ, निथी कर्म प्रवर्तित जुइ।
मिश्रादि भेदकथं, भेदया निथी दुगु जुल॥

थुगु भिङ्गुंगू प्रकारया नं विपाक विज्ञान प्रतिसन्धिइ प्रवर्तित याना निथी कर्म प्रवर्तित जुइ। यथा स्वकीय छगू जनक कर्म नाना क्षण दुगु कर्म प्रत्ययं व उपनिश्रय प्रत्ययं प्रत्यय जुइ। थ्व धयातःगु जुल “कुशल व अकुशल कर्म विपाकयात उपनिश्रय प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{५५२} धकाः। थथे वर्तमानया वया मिश्रादि भेदकथं निथी दुगु भेद सिइकेमाः।

गथेकि – थुगु प्रतिसन्धिकथं छथी प्रवर्तितगु रूपं नापं मिश्र अमिश्रया भेदकथं निथी दु। काम, रूप, अरूपया भेदकथं स्वथी दु। अण्डज, जलाबुज (जरायुज), संस्वेदज व औपपातिक योनिकथं प्यथी दु। गतिकथं न्याथी दु। विज्ञानया स्थितिकथं न्हयथी दु। सत्त्वावासकथं च्याथी दु।

६२९. अन,

मिश्र निथी भावया भेद, स्वभाव नं अन निथी।
निगू भ वा स्वंगू दशक, निम्न स्तरं व आदि (प्रारम्भ) नापं॥

मिश्र निथी भावया भेदं धयागु गुगु थ्व जभतः थन अरूप भवत अतिरिक्त (बाहेक) रूपया मिश्रगु प्रतिसन्धि विज्ञान उत्पन्न जुइ, उगु रूपभवय् स्त्री पुरुष इन्द्रिय धका धयातःगु भाव विना उत्पत्ति जूगुलिं खः। कामभवय् जन्म नपुंसक प्रतिसन्धि बाहेक भाव नापं उत्पत्ति जूगुलिं स्वभाव व अभाव याना निथी दु।

स्वभाव नं अन निथी धयागु अन नं गुगु स्वभाव खः, उगु स्त्री पुरुष भावया मेगु नापं उत्पत्ति जूगुलिं निथीहे जुइ।

निगू वा स्वंगू दशक, निम्न स्तर आदि नापं धयागु गुगु थन थ्व “मिश्र व अमिश्र” धकाः निगूया पुचलय् प्रारम्भगु रूपया मिश्रगु प्रतिसन्धि विज्ञान, उगु नापं वस्तु व काय दशककथं निगू, वस्तु, काय व भाव दशककथं स्वंगू दशक निम्न स्तरकथं उत्पन्न जुइ, थनलि रूपया परिहानि मदु। उगु थ्व थथे निम्न स्तर परिमाणं उत्पन्न जुयाच्वंगु अण्डज, जलाबुज नां दुगु निगू योनिइ जन्मया उर्ण (नकतिनि बुयावःगु सँ) यात छगू सुकां ल्ये थनातःगु घ्यः फुति प्रमाणगु कलल धका गणन यानातःगु जुयाः उत्पन्न जुइ। अन योनितय्गु गतिकथं उत्पत्तिया भेद सिइकेमाः।

६३०. थुमिके,

नरकय् व भूमि रहितगु देवलोकय् नं योनित मदु।
स्वंगू प्रारम्भिकय् दइ, प्यंगू नं स्वंगू गतिइ॥

अन देवलोकय् नं धयागु व धयागु शब्दं गथे नरकय् व भूमि रहितगु देवलोकय्, निज्भाम तण्हिक प्रेततय्के न्हापांगु थथे स्वंगू योनि मदु धका सिइकेमाः। सिना वना उत्पन्न जुइपिं सत्त्वपिंहे इपिं जुइ। ल्यं दुगु तिर्यक (पशु), प्रेतविषय, मनुष्य धका गणना यानातःगु स्वंगू गतिइ व न्हापा भूमिइ च्वनीपिं देवतापिन्त त्वःता प्यंगू नं योनित दइ। अन,

स्वीगुंगू रूप लोकय् व न्हेगू (७०) उत्कर्षकथं रूपत।
संस्वेदज व औपपातिक योनिइ अथवा अवकर्षकथं स्वीगू॥

रूप ब्रह्मलोकय् न्हापां औपपातिक योनि दुगुलिइ चक्षु, श्रोत्र वस्तु दशक व जीवित नवकया नं खः धयागु प्यंगू कलापया कथं स्वीगुंगू प्रतिसन्धि विज्ञान नापं रूपत उत्पन्न जुइ।

रूपावचर ब्रह्मापिन्त त्वःता मेगु संस्वेदज व औपपातिक योनिइ उत्कर्षकथं चक्षु, श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा, काय, वस्तु, भाव दशककथं न्हेगू, इपिं नं नित्य देवलोकय्। अन वर्ण, गन्ध, रस, ओज प्यंगू नं धातुत चक्षुप्रसाद, जीवित याना थ्व

भिगू रूपया परिमाण दुगु रूपया पुञ्ज चक्षु दशक धाइ। थथे ल्यंदुगुयात नं सिइकेमाः। अवकर्षकथं जक जन्म कां, ख्वाँय्, न्हाय् मदुम्ह व नपुंसकया जिक्का, काय व वस्तु दशककथं स्वीगू रूपत उत्पन्न जुइ। उत्कर्ष व अवकर्षया बिचय् अनुरूपकथं विकल्प सिइकेमाः।

६३१. थथे सिइका हानं,

स्कन्ध, आरम्भण, गति, हेतु, वेदना, प्रीति, वितर्क विचारकथं।
भेद अभेदया विशेषता, च्युति व प्रतिसन्धियात बांलाक सिइकेमाः॥

थ्व गुगु मिश्र व अमिश्रकथं निथी प्रतिसन्धि, गुगु वया अतीत अनन्तर च्युति, इमिगु थुपिं स्कन्धादिकथं भेद अभेदया विशेषता सिइकेमाः धयागु अर्थ खः।

गथे? गुबलें प्यंगू स्कन्ध दुगु आरुप्य च्युतिया अनन्तरय् प्यंगू स्कन्ध दुगुहे आरम्भणकथं नं अभिन्न प्रतिसन्धि जुइ। गुबलें अमहर्गत बाह्य आरम्भण दुगु महर्गत व आध्यात्म आरम्भण जुइ। थ्व न्हापां अरूप भूमियाहे नियम खः। गुबलें प्यंगू स्कन्ध दुगु आरुप्य च्युतिया अनन्तरय् पञ्चस्कन्ध कामावचर प्रतिसन्धि। गुबलें न्यागू स्कन्ध दुगु कामावचर च्युतिया वा रूपावचर च्युतिया अनन्तरय् प्यंगू स्कन्ध दुगु अरूप प्रतिसन्धि जुइ। थथे अतीत आरम्भण दुगु च्युतिया वर्तमान् आरम्भण दुगु प्रतिसन्धि जुइ। गुलिं सुगति च्युतिया गुलिं दुर्गति प्रतिसन्धि जुइ। अहेतुक च्युतिया सहेतुक प्रतिसन्धि जुइ। द्विहेतुक च्युतिया त्रिहेतुक प्रतिसन्धि। उपेक्षा सहगत च्युतिया सौमनस्य सहगत प्रतिसन्धि। अप्रीतिक च्युतिया सप्रीतिक प्रतिसन्धि। अवितर्क च्युतिया सवितर्क प्रतिसन्धि। अविचार च्युतिया सविचार प्रतिसन्धि। अवितर्क अविचार च्युतिया सवितर्क सविचार प्रतिसन्धि जुइ धका उगु विपरीतकथं यथायोग्य जोडे यायेमाः।

६३२. थथे प्राप्त प्रत्यय थ्व धर्ममात्र जक भवान्तरय् थ्यनी।
न वया अनंलिपा संक्रमन (सरे) जुइ, न उगुलिं हेतु विना जुइ॥

थथे थ्व प्रत्यय प्राप्त रूप अरूप धर्म मात्रगु उत्पन्न जुयाच्वंगु भवान्तरय् थ्यनी धकाः धाइ, न सत्त्व खः, न जीव खः। उगुयात न अतीत भवं थन सरे जुइगु दु। नत उगु हेतु अनंलि विना थन प्रादुर्भाव जुइगु दु। उगु थ्व प्रकट मनुष्यया च्युति प्रतिसन्धिक्रमकथं प्रकाश याये।

अतीतया भवय् कार्यकथं वा उपक्रमं लिक्क च्वंगु मृत्युया असह्य फुक अङ्गप्रत्यङ्गया स्वापुया बन्धन त्वाःथला बिइगु मरणान्तक वेदना रूपी हतियार मुंनाच्वंगुयात सहयाये मफुम्हसिया निभालय् तयातःगु वाउँगु ताडया हःथें क्रमकथं गनाच्वंगु शरीरय् निरुद्धगु चक्षु आदि इन्द्रियके हृदय मात्र प्रतिस्थितगु कायेन्द्रिय, मनीन्द्रिय व जीवितेन्द्रियय् उगु क्षणया अवशेष हृदयवस्तुया आधारगु विज्ञान गरु, अभ्यस्त, आसन्न व न्हापा यानातःगु छुं छगू प्राप्त अवशेष प्रत्यय संस्कार धका ल्याखानातःगु कर्म, उगुयात उपस्थित यानातःगु कर्मनिमित्त वा गतिनिमित्त धका गणना यानातःगु विषयया कारणयात कया प्रवर्तित जुइगु जुयाच्वन।

उगुहे प्रवर्तित जूगु तृष्णा व अविद्याया प्रहीण मज्जुगुलिं अविद्यां त्वःपुयातःगु दोषत उगु विषयय् तृष्णा क्वछुकी, सहजात संस्कारत वाँछ्वइ। उगु सन्ततिकथं तृष्णां क्वछुना च्वंगु संस्कारं वाँछ्वया पारिया सिथय् च्वंगु सिमाय् चिनातःगु खिपतय् यगाना धः हाचां गानावम्हथें थुखेया न्हापांया निश्रय (आधार) त्वःतिइ, मेगु (लिपाया) कर्मद्वारा उत्पन्न याःगु निश्रययात आस्वादन याना वा आस्वादन मयासे आरम्भणादि आरम्भणादि प्रत्ययंहे प्रवर्तित जुइ।

थन न्हापांगु चित्त च्युत जुइगुलिं च्युति खः। लिपाया चित्त भवान्तरय् प्रतिसन्धि जुइगुलिं प्रतिसन्धि धकाः धाइ। थ्व थुगु न न्हापाया भवं थन वःगु खः, नत अनंया कर्म, संस्कार, क्वछुइगु, विषयादि हेतुया विना प्रकट जूगु धका सिइकेमाः।

६३३. थन प्रतिघोष आदि दृष्टान्त (क्यनातःगु) दयेफु वा।
सन्ततिया स्वापुकथं एकता मदु, नत नानत्व॥

थन थ्व विज्ञानया न्हापाया भवपाखें थन मवइगुलिं, अतीत भवय् जुइगु हेतु जुया उत्पादय् प्रतिघोष, प्रदीप, मुद्रा, प्रतिबिम्बया प्रकारगु स्वभाव धर्मत क्यनातःगु दु। गथेकि प्रतिघोष, प्रदीप, मुद्रा, किचः शब्दादि हेतु दुगु खः, मेथाय् मवंसे, थुजागु हे थ्व चित्त।

थन सन्ततिया स्वापुकथं एकता मदु, नत नानत्व। यदि सन्ततिया स्वापुत दत धाःसा पूणरूपं एकता दइसा, दुरुं धौ उत्पन्न मजुइमाःगु खः। अथवा पूणरूपं नानत्व दत धाःसा, दुरु दुम्हसिया धौ मदु। थुगु विधि फुक हेतु हेतुं उत्पन्न जुइगु धर्मय्। थथे जुल धाःसा फुक लोकया व्यवहार न्हना वनी, उगु अनिष्ट जुइ। उकिं थन पूणरूपं एकता वा नानत्वय् वने मज्यु।

६३४. थन हान न्यनातल - छु थथे संक्रमण रहित उत्पन्न जुइगु दयेवं गुगु थ्व मनुष्यया आत्मभावय् स्कन्धत खः, इपिं निरोध जुइगुलिं खः, फल प्रत्यय कर्मया अन मवनीगुलिं मेगुया मेगु उगु फल दुला?, उपभोग याइम्ह मदुसा सुयात उगु फल दइ?, उकिं थ्व विधान बांलागु मखु। अन थ्व धाइ -

*छगू सन्ततिइ गुगु फल खः, न मेगुया नत मेगु पाखें खः।
पुसातय्गु अभिसंस्कार थुगु अर्थयात सिद्ध याइ।।*

छगू सन्ततिइ उत्पन्न जूगु फल अन पूणरूपं एकत्व व नानात्वया सिद्ध मजुइगुलिं मेगुया वा मेगुपाखें जुइमखु। थुगु अर्थया पुसातय्गु अभिसंस्कार सिद्ध याइ।

अंपु आदिया अभिसंस्कार यायेवं उगु पुसाया सन्तानय् प्राप्त प्रत्यय कालान्तरय् विशेष फल उत्पन्न जुया न अन्य पुसाया जुइ, नत अन्य अभिसंस्कार प्रत्यय उत्पन्न जुइ, नत इपिं पुसात जुइ, इपिं अभिसंस्कारत वा फलया स्थान प्राप्त जुइ, थथे थ्व सिद्ध जुइगुयात सिइकेमाः। विद्या, शिल्प व वासः आदिद्वारा नं मचाया शरीरय् उपयोग यायेवं कालान्तरय् वृद्ध शरीरादिइ फलदायक जुइगुलिं थुगु अर्थयात सिइकेमाः। गुगु धाःगु खः “उपभोग याइम्ह मदुसा सुयात उगु फल दइ?” धका, अन -

*फलया उत्पत्तिहे नइम्हसिया व्यवहार सिद्ध जुइ।
गथे फलया उत्पत्तिं सिमायात सःगु सिमा धका व्यवहार याइ।।*

गथेकि सिमा धका कयातःगु धर्मतय्गु छगू अङ्ग दुगु सिमाया फलया उत्पत्तिहे सिमा सयाच्चन धका वा सःगु सिमा धका धाइ, अथेहे देव व मनुष्य धका ल्यायेखानातःगु स्कन्धतय्गु छगू अङ्ग दुगु उपभोगरूपी सुख, दुःख फलया उत्पत्तिहे देव वा मनुष्य उपभोग यानाच्चन धका वा सुखी दुःखी धका धाइ। उकिं थन मेम्ह उपभोग याइम्ह छुं अर्थ मदु धकाः।

६३५. गुम्हसिनं धाइ “थथे यद्यपि थुपिं संस्कारत विद्यमानगु फलया प्रत्यय जूसा वा अविद्यमान। यदि विद्यमानगु जूसा प्रवर्तिया क्षणय्हे इपिं विपाक नापं जुइमाः, अले अविद्यमान जूसा प्रवर्तिया न्हापा व लिपा नित्य फल दुगु जुइ”, वं थथे धायेमाः -

*यानातःगु कर्म थुपिं प्रत्यय व नित्य फलदायक मखु।
अन जिम्मेदार आदि निदर्शनात सिइकेमाः।।*

यानातःगु कर्महे संस्कारत थःगु फलया प्रत्यय जुइ, विद्यमानया कारणं वा अविद्यमानया कारणं मखु। थथे धयाबिज्यात - “कामावचर कुशल कर्म यानातःगु कारणं व मुंकातःगु कारणं विपाक चक्षुर्विज्ञान उत्पन्न जुइ” धका आदि ९म् कण द्धघञ्०। यथायोग्य थःगु फलया प्रत्यय जुयाः हानं फल दुगु जुइमखु विपाकया कारणं। थुगु अर्थयात प्रकटरूपं क्यनेत थ्व जिम्मेदार आदि निदर्शनात सिइकेमाः। गथेकि लोकय् गुगु अर्थ निर्यातन यायेत सुं गुम्हसिया जिम्मेदार जुइ, सामान न्याइ वा ऋण काइ, वया उगु ज्या यायेवंहे जक उगु अर्थ निर्यातन यायेगु आदिइ प्रत्यय जुइ, ज्याया विद्यमान मजुइगुलिं वा अविद्यमान जुइगुलिं, न उगु अर्थ निर्यातन यायेगुलिं मेम्ह धारण याइम्ह जुइ। छाय्? निर्यातन यायेगु आदिया यानातःगुलिं। थथे यानातःगु कर्महे संस्कारतय् नं थःगु फलया प्रत्यय जुइ, न यथायोग्यकथं

फल विङ्गुलिं मेगु नं फल दुगु जुइ। थन तक्क मिश्र व अमिश्रकथं निथी नं वर्तमानया प्रतिसन्धिविज्ञानया संस्कारया कारणं प्रवृत्तियात क्यनातःगु जुयाच्चन।

६३६. आः इपिं फुक स्वीनिगू विपाक विज्ञानय् सम्मोह मदयेकेत,

*प्रतिसन्धि प्रवृत्तिया अनुसारं थुपिं भवादिइ।
बांलाक सिङ्केमाः संस्कारय्त, गथे गुगु प्रत्यय॥*

अन स्वंगू भव, प्यंगू योनि, न्यागू गति, न्हयगू विज्ञानया स्थिति, गुंगू सत्त्वावास याना थुपिं भव आदि धाइ। थुपिं भवादिइ व प्रतिसन्धिइ प्रवर्ति जुइ, थुपिं गुगु विपाक विज्ञानतय्गु प्रत्यय जुइ, गथे प्रत्यय जुइ, अथेहे बांलाक सिङ्केमाः धयागु अर्थ खः।

अन पुण्याभिसंस्कारय् न्हापां कामावचर च्यागू चेतनाकथं प्रभेदगु पुण्याभिसंस्कार साधारणरूपं सुगति कामभवय् गुंगू विपाक विज्ञानतय्गु प्रतिसन्धिइ नाना क्षण दुगु कर्म प्रत्ययं व उपनिश्रय प्रत्ययं नं याना निथी प्रत्यय जुइ। रूपावचर न्यागू कुशल चेतनाकथं प्रभेदगु पुण्याभिसंस्कार रूपभवय् व प्रतिसन्धिइ थुजागु हे न्यागू।

धयावयागु कामावचर प्रभेद जक सुगति कामभवय् उपेक्षा सहगत अहेतुक मनोविज्ञान धातु बाहेक न्हयगू परित्र विपाक विज्ञानया धयातःगु अनुसारंहे निथी प्रत्यय प्रवर्तित जुइ, प्रतिसन्धिइ मखु। उगुहे रूपभवय् न्यागू विपाक विज्ञानतय्गु अथे हे प्रत्यय प्रवर्तित जुइ, प्रतिसन्धिइ मखु। कामभवय् उल दुर्गतिइ च्यागू नं परित्र विपाक विज्ञानया अथे हे प्रत्यय प्रवर्तित जुइ, प्रतिसन्धिइ मखु। अन नर्कय् महामोग्गल्लान स्थविरया नरकय् चारिका (विचरण) आदिइ इष्ट-आरम्भणया समायोग्य उगु प्रत्यय जुइ, पशुतय्गुलिइ व महाऋद्धिवान् प्रेततय्गुलिइ नं इष्ट-आरम्भण प्राप्तहे जुइ।

उगुहे सुगति कामभवय् भिंखुगू कुशल विपाक विज्ञानया अथे हे प्रवर्ति व प्रतिसन्धि प्रत्यय जुइ। साधारणरूपं जक पुण्याभिसंस्कार रूपभवय् भिंखुगू विपाक विज्ञानतय्गु अथे हे प्रवर्ति व प्रतिसन्धि प्रत्यय जुइ।

भिंनिगू अकुशल चेतना प्रभेदगु अपुण्याभिसंस्कार कामभवय् दुर्गतिइ छगू विज्ञानया अथेहे प्रत्यय प्रतिसन्धिइ, प्रवर्तिइ मखु। खगू प्रवर्तित जुइ, प्रतिसन्धिइ मखु। न्हयगू अकुशल विपाक विज्ञानया प्रवर्ति व प्रतिसन्धि जुइ।

कामभवय् जक सुगतिइ उगुयाहे न्हयगू अथेहे प्रत्यय प्रवर्तित जुइ, प्रतिसन्धिइ मखु। रूपभवय् प्यंगू विपाक विज्ञानतय्गु अथे हे प्रत्यय प्रवर्तित जुइ, प्रतिसन्धिइ मखु। उगु कामावचरय् अनिष्ट रूपयात खनीगु व शब्द तायेदइगुकथं, ब्रह्मलोकय् जक अनिष्ट रूपादि धयागु मदु। अथेहे कामावचर देवलोकय् नं।

आनेज्जाभिसंस्कार अरूपभवय् प्यंगू विपाक विज्ञानतय्गु अथे हे प्रत्यय प्रवर्ति व प्रतिसन्धि।

थथे न्हापां भवय् प्रतिसन्धि प्रवृत्तियाकथं थुपिं संस्कारत गुगुलिइ प्रत्यय जुइ, गथे प्रत्यय जुइ, अथेहे बांलाक सिङ्केमाः। थुगुहे नियमकथं योनि आदितय्के नं सिङ्केमाः।

६३७. अन थ्व शुरुवातं निसें कयाः मुतुं जक प्रकाश यायेगु – थुपिं संस्कारतय्के गुगु पुण्याभिसंस्कार न्हापां निगू भवय् प्रतिसन्धियात बियाः थःगु फुक विपाक उत्पन्न याइ। अथेहे अण्डजादि प्यंगू योनिइ, देव मनुष्य धका ल्याखानातःगु निगू गतिइ, नानत्व काय नानत्व संज्ञी, नानत्व काय एकत्व संज्ञी, एकत्व काय नानत्व संज्ञी, एकत्व काय एकत्व संज्ञी धका कयातःगु प्यंगू विज्ञानया स्थितिइ। असंज्ञी सत्त्वावासय् थ्व रूप मात्र जकगु अभिसंस्कार याइ धयागु प्यंगूलीहे अरूप सत्त्वावासय् प्रतिसन्धियात बियाः थःगु फुक विपाक उत्पन्न याइ। उकिं थ्व थुपिं मध्यय् निगू भवय्, प्यंगू योनिइ, निगू गतिइ, प्यंगू विज्ञानया स्थितिइ, प्यंगू सत्त्वावासय् नीछगू विपाक विज्ञानतय्गु धयातःगु अनुसारंहे प्रत्यय जुइ यथासम्भव प्रतिसन्धिइ व प्रवर्तिइ।

अपुण्याभिसंस्कार जक गुगु छगूहे जक कामभवय् प्यंगू योनिइ, ल्यंदुगु स्वंगू गतिइ, नानत्व काय एकत्व संज्ञी धका कयातःगु छगू विज्ञान-स्थितिया, उजागुहे छगू सत्त्वावासय् प्रतिसन्धिकथं फल विइ, उकिं थ्व छगू भवय्, प्यंगू योनिइ, स्वंगू गतिइ, छगू विज्ञान-स्थितिया, छगू सत्त्वावासय् न्हयगू विपाक विज्ञानतय्गु धयातःगु अनुसारंहे प्रतिसन्धिइ व प्रवर्तिइ प्रत्यय जुइ।

आनेज्जाभिसंस्कार जक गुगुलिं छगूहे जक अरूपभवय्, छगू औपपातिक योनिया, छगू देव गतिया, आकाशान्त्यायतनादि दुगु स्वंगू विज्ञानया स्थितिइ, आकाशान्त्यायतनादि दुगु प्यंगू सत्त्वावासय् प्रतिसन्धिकथं फल विइ,

उकिं थ्व छगू भवय्, छगू योनिइ, छगू गतिया,स्वंगू विज्ञानया स्थितिइ, प्यंगू सत्त्वावासय् प्यंगू विज्ञानय् धयातःगु अनुसारहे प्रतिसन्धिइ व प्रवर्ति प्रत्यय नं जुइ। थुकथं, प्रतिसन्धि प्रवृत्तिया अनुसारं थुपिं भवादिइ।

बालाक सिइकेमाःगु संस्कार, गथे गुगु प्रत्ययकथं।।

थ्व “संस्कारया कारणं विज्ञान” धयागु पदय् विस्तृत खं खः।

विज्ञानपचयानामरूपपदवित्थारकथा

(विज्ञान प्रत्ययं नामरूप पद विस्तृत खं)

६३८. विज्ञानया कारणं नामरूप पदय् -

नामरूपया विभाग, भवादिइ प्रवर्तित।
प्रत्ययनयया संग्रह, विनिश्चययात सिइकेमाः।।

नामरूपया विभाग धयागुलिइ थन नाम धयागु आरम्भणया अभिमुखय् क्वछुइगुलिं वेदनादि स्वंगू स्कन्ध खः, रूप धयागु प्यंगू महाभूत व प्यंगू महाभूतयात बःकया उत्पन्न जुइगु उपादायरूप खः। इमिगु विभाग स्कन्ध निर्देशय् धयातये धुंकल। थथे न्हापां थन नामरूपया विभाग विनिश्चययात सिइकेमाः।

भवादिइ प्रवर्तित धयागु थन नाम जक छगू सत्त्वावास बाहेक फुक भव, योनि, गति, विज्ञानया स्थिति व ल्यंदुगु सत्त्वावासय् उत्पन्न जुइ, रूप निगू भवय्, प्यंगू योनिइ, न्यागू गतिइ, न्हापायागुलिइ प्यंगू विज्ञानया स्थितिइ, न्यागू सत्त्वावासय् जुयाचन।

थथे प्रवर्तित थुगु नामरूपय् गुगुलिं अभावक (भावरूप मदुगु) गर्भय् च्वनाच्चंम्ह अण्डजतय्गु प्रतिसन्धिकक्षणय् वस्तु व काय दशककथं रूपं निगू सन्ततिशीर्ष, स्वंगू अरूप स्कन्ध प्रकट जुइ, उकिं इमिगु विस्तृत रूप-रूपकथं नीगू धर्मत, स्वंगू व अरूपपिन्त स्कन्ध धयागु थुपिं नीस्वंगू धर्मत विज्ञानया कारणं नामरूप धका सिइकेमाः। ग्रहण यानामतःगुयात ग्रहण यायेवं जक छगू सन्ततिशीर्षकथं गुंगू रूपधर्मत लिक्का भिंय्यंगू। सभाव दुगुया भाव दशक तयाः स्वीस्वंगू, इमित नं ग्रहण यानामतःगुयात ग्रहण यायेवं निगू सन्ततिशीर्षकथं भिंय्यागू रूपधर्मत लिक्का भिंन्यागू।

गुगुलिं औपपातिक सत्त्वपिं मध्यय् ब्रह्मकायिक आदिया प्रतिसन्धिकक्षणय् चक्षु, श्रोत्र व वस्तु दशक तथा जीवितेन्द्रिय नवककथं रूपं प्यंगू सन्ततिशीर्ष, स्वंगू अरूपी स्कन्ध प्रकट जुइ, उकिं इमिगु विस्तृत रूप-रूपकथं स्वीगुंगू धर्मत, स्वंगू अरूपी स्कन्ध धयागु थुपिं पीनिगू दबअघबक्षिक धर्मत विज्ञानया कारणं नामरूप धका सिइकेमाः। ग्रहण यानामतःगुयात ग्रहण यायेवं जक स्वंगू सन्ततिशीर्षकथं नीन्हय्गु धर्मत लिक्काः भिंन्यागू।

कामभवय् जक गुगु ल्यं दुगु औपपातिकया वा संस्वेदजपिनि भावसहित परिपूर्ण आयतयन दुपिनि प्रतिसन्धिकक्षणय् रूपं न्हय्गू सन्तति शीर्ष, स्वंगू अरूपी स्कन्धत प्रकट जुइ, उकिं इपिं विस्तृत रूप-रूपकथं न्हेगू (७०) धर्मत व स्वंगू अरूपी स्कन्ध याना थुपिं न्हेस्वंगू धर्मत विज्ञानया कारणं नामरूप धका सिइकेमाः। ग्रहण यानामतःगुयात ग्रहण यायेवं जक रूपसन्तति खूगू शीर्षकथं न्येप्यंगू धर्मतय् लिक्का भिंगुंगू। थ्व उत्कर्षकथं खः। अवकर्षकथं जक उगु उगु रूपसन्तति शीर्ष मदइगुयात उगु उगु कथं लिक्का लिक्का संक्षिप्तं व विस्तृतं प्रतिसन्धिइ विज्ञानया कारणं नामरूपया ल्याः सिइकेमाः।

अरूपीपिनि स्वंगूहे जक अरूप स्कन्धत। असंज्ञीपिनि रूपं जीवितेन्द्रिय नवकहे जक जुइ। थ्व न्हापां प्रतिसन्धिइ नियम खः।

प्रवर्तिइ (जीवनया प्रवाहय्) जक फुक रूपया प्रवर्तित जुइगु थासय् प्रतिसन्धि चित्तया स्थितिया क्षणय् प्रतिसन्धि चित्त नापं प्रवर्तिततगु ऋतुं ऋतुयात उत्पन्न जुइगुयात शुद्ध अष्टक प्रादुर्भाव जुइ। प्रतिसन्धिचित्त जक रूप उत्पन्न जुइकिइ मखु।

उगु गथे भीर्यू कुतुंवंह मनू मेपिनिगु प्रत्यय जुइ फइमखु, थथे वस्तुया दुर्बलताया कारणं दुर्बलगु रूपयात उत्पन्न याये फइमखु। प्रतिसन्धि चित्तया ह्यने प्रथम भवङ्गं निसैं चित्तया कारणं उत्पन्न जुइगु शुद्ध अष्टक व शब्दया उत्पत्ति जुइगु समयय् प्रतिसन्धि जुइगु क्षणयया ह्यने प्रवर्तिततगु ऋतु व चित्तं शब्द नवक प्रकट जुइ, गुपिं कबलीकार आहाररूपं प्वाथय् चना म्वानाच्चपिं सत्त्वपिं खः, इमिगु,

“गुगु वया मामं नइ, अन्न पान व भोजन।
उगुलिं वं अन यापन (निर्वाह) याइ, माँया प्वाथय् दुने वंह मनू।।” -

धयागु वचनकथं मामं नःगु आहार शरीरय् दुने दुहाँ वनेवं, औपपातिकपिनि दकले न्हापालाक थःगु म्हुतुइ च्वंगु ईयात घुतुकः छ्वइगु ईलय् आहारं उत्पन्न जुइगुयात शुद्धअष्टक धयागु थ्व आहारं उत्पन्न जुइगु शुद्धअष्टकयात व ऋतु, चित्तं उत्पन्न जुइगुयात उत्कर्षकथं निगू नवकया कथं नीखुथी, न्हापां छगू छगू चित्तया क्षणय् स्वक्वतक उत्पन्न जुयाच्चंगु धाःगु खः, उगु कर्म उत्पन्न जूगु न्हेय्थी (७०) याना जम्मा गुइखुथी रूप व स्वंगू अरूपी स्कन्ध धका संक्षिप्तं गुइगुगू धर्मत खः।

गुगुद्वारा शब्द अनियत खः, गुबलें गुबलें प्रकट जुइगुलिं, उकिं उगु निथी नं लिक्कया थुपिं गुइन्हेगू धर्मत यथासम्भव सर्वसत्त्वपिनिगु विज्ञानया कारणं नामरूप उत्पन्न जुइ धका सिइकेमाः। इपिं घनाच्चपिनि नं, प्रमाद जुयाच्चपिनि नं, नयाच्चपिनि नं, त्वःनाच्चपिनि नं, न्हिनय् व चान्हय् नं थुपिं विज्ञानया कारणं उत्पन्न जुइ। उगु इपिं विज्ञानया प्रत्यय भावयात लिपा वर्णन याये।

थन गुगु कर्मज रूप खः, उगु भव, योनि, गति, स्थिति व सत्त्वावासय् दकले न्हापालाक प्रतिष्ठित जूसांनं स्वंगूलिं उत्पन्न जुइगु रूपं ग्वहाली मदयेवं प्रतिस्थित जुया च्वने फइमखु, नत स्वंगूलिं उत्पन्न जुइगुयात उगुलिं ग्वहाली मयाःगु खः। अले व्यवस्थितं तयातःगु तिकथिया समूहयातथें प्यंगू दिशाया फसं दासांनं, छालया वेगं दासांनं महासमुन्द्रय् छुं छगू थासय् प्रतिस्था प्राप्त जून्ह वाहन नाउचा तज्याम्हथें व परस्पर ग्वहालीद्वाराहे थुपिं कुतुमवंसे प्रतिस्थित जुया (च्वना) छ दँ, नि दँ ... सछि दँ तक नं गुबले तक्क इपिं सत्त्वपिनिगु आयुक्षय वा पुण्यक्षय जुइमखु, उबले तक्क प्रवृत्ति जुइ। थथे भवादिइ थन प्रवृत्ति विनिश्चययात सिइकेमाः।

६३९. संग्रहं धयागु थन गुगु आरुप्यय् प्रवृत्त जुइगु व प्रतिसन्धिइ, पञ्चवोकार भवय् व प्रवर्तिइ विज्ञानया कारणं नामहे जक जुइ, गुगु फुक असंज्ञा भवय् खः, पञ्चवोकार भवय् व प्रवर्तिइ विज्ञानया कारणं रूपहे जक जुइ, गुगु पञ्चवोकार भवय् फुकथाय् विज्ञानया कारणं नामरूप, उपिं फुककयात नाम व रूप नामरूपयात नं नामरूप धका थथे छगू भाग, स्वरूप, छगू शेषया नयकथं संग्रह याना विज्ञानया कारणं नामरूप धका सिइकेमाः।

छु असंज्ञा भवय् विज्ञानया अभावं युक्त मजू ला? युक्त मजू। थ्व नं,

नामरूपया गुगु कारणं विज्ञान खः, उगु निथी दु।
विपाक व अविपाकयात नं थुगुलिं थ्व उचितगुहे खः।।

गुगु नामरूपया हेतु विज्ञान खः, उगु विपाक व अविपाकया भेदकथं निथी दु। थ्व असंज्ञासत्त्व भवय् कर्म उत्पन्न जुइगुलिं पञ्चवोकार भवय् प्रवृत्त अभिसंस्कार विज्ञानया कारणं रूप जुइ। अथेहे पञ्चवोकार प्रवर्तिइ कुशलादि चित्तया क्षणय् कर्म उत्पन्न जुइगु धका थ्व उचितगुहे खः। थथे संग्रहकथं नं थन विनिश्चययात सिइकेमाः।

६४०. प्रत्ययनयं धयागु थन,

विपाक विज्ञान नामया गुथीकथं प्रत्यय जुइ।
वस्तरूपया गुथी, त्यंदुगु रूपया च्याथी।।
अभिसंस्कार विज्ञान रूपया छथीकथं प्रत्यय जुइ।

उगुयात त्वःता मेगु विज्ञान, यथायोग्यकथं उगु उगुया प्रत्यय जुइ।।

गुगु श्व प्रतिसन्धिइ वा प्रवर्तिइ विपाक धका ल्याखानातःगु नाम खः, उगुयात रूपं मिश्रण वा अमिश्रणया, प्रतिसन्धि दुगु वा मेगु विपाक विज्ञान सहजात, अन्योन्य, निश्रय, सम्प्रयुक्त, विपाक, आहार, इन्द्रिय, अस्ति, अविगत प्रत्ययं गुथी प्रत्यय जुइ।

वस्तुरूपया प्रतिसन्धिइ सहजात, अन्योन्य, निश्रय, विपाक, आहार, इन्द्रिय, विप्रयुक्त, अस्ति, अविगत प्रत्ययं गुथी प्रत्यय जुइ। वस्तुरूपयात त्वःता ल्यं दुगु रूपया थुपिं गुंगू अन्योन्य प्रत्यययात लिकया ल्यंदुगु नापं च्यागू प्रत्ययं प्रत्यय जुइ।

अभिसंस्कार विज्ञान जक असंज्ञासत्त्वरूपया वा पञ्चवोकार भवय् कर्मज रूपया सूत्रान्तिक पर्यायकथं उपनिश्रयानुसार छथीहे जक प्रत्यय जुइ। ल्यं दुगु प्रथम भवङ्गं निसैं फुक्कं विज्ञान उगु उगु नामरूपया यथायोग्यकथं प्रत्यय जुइ धयागु सिइकेमाः। विस्तृतं जक उगु प्रत्ययनय क्यनेवं फुक्क पट्टानया खँ व्याख्या यायेमाः। उकिं उगुयात आरम्भ यायेमखु।

अन न्ह्यसः दु – गुकथं थुगु सिइकेमाः “प्रतिसन्धिया नामरूप विज्ञानया कारणं जुइ?” सूत्रकथं व युक्तिकथं। सूत्रय् “चित्तानुसार परिवर्तन जुइगु धर्मत”^{५५३} धका आदि नियमकथं तःथी वेदनादिया विज्ञानया प्रत्यय जुइगुलिं सिद्ध जुइ। युक्तिकथं जक,

थन खने दुगु चित्तज रूपं सिद्ध जुइ।
थथे खने मदुगु रूपया नं, विज्ञान प्रत्यय जुइ॥

चित्त प्रसन्न वा अप्रसन्न जुइवं उगुया अनुरूप रूपत उत्पन्न जुयाच्चनेवं खने दइ। खने दुगु व खने मदुगुया अनुमान जुइ धयागु थुगु थन खंगु चित्तज रूपं मखंगु प्रतिसन्धिरूपया विज्ञान प्रत्यय जुइ धयागु श्व सिइकेमा। कर्म उत्पन्न जुइगुयात नं उगु चित्तं उत्पन्न जुइगुयात नं विज्ञानया प्रत्यय जुइगुलिं पट्टानय् वयाच्चन। थथे थन प्रत्ययनयकथं नं विनिश्चययात सिइकेमाः।

श्व “विज्ञानया कारणं नामरूप” धकाः पदय् विस्तृत खँ।

नामरूपपञ्चयासळायतनपदवित्थारकथा

(नामरूप प्रत्ययया कारणं षडायतनया विस्तृत खँ)

६४१. नामरूपया कारणं षडायतन पदय् –

नाम, स्वंगू स्कन्ध, रूप, भूत व वस्तु आदि दुगु धका काइ।
उगु छगू भाग याना उगुयात हे उजागुहे प्रत्यय जुइ॥

गुगु श्व षडायतनयाहे प्रत्यय जुयाच्चंगु नामरूप खः, अन नाम धयागु वेदनादि स्वंगू स्कन्ध खः, रूप जक थःगु सन्ततिइ दुगु नियमितरूपं प्यंगू भूत, वस्तुत व जीवितेन्द्रिय धयागु थथे भूत, वस्तु आदि दुगु माने याइ धका सिइकेमाः। उगु नाम व रूप, नामरूपयात नं नामरूप धका थथे छगू भाग याना खुगू आयतन, षडायतनयात नं षडायतन धका थथे छगू भाग याःगुयातहे षडायतनया प्रत्यय धका सिइकेमाः। छाय्? गुगुलिं आरुप्यय् नामहे जक प्रत्यय जुइ, उगु खुगू आयतनया हे खः मेगु मखु। “नामया प्रत्ययं षडायतन”^{५५४} धकाः विभङ्गय् धयातःगु खः।

अन दु – गुकथं थुगु सिइकेमाः “नामरूप षडायतनया प्रत्यय?” नामरूप दुगुलिइ दइगुलिं। उगु उगु नाम व रूप दुगुलिइ उगुं थुगुं आयतन जुइ, मेकथं जुइमखु। उगु वया उगु दइगुलिं प्रत्ययनयय्हे प्रकट जुइतिनि। उकिं,

^{५५३} (ध० स० दुकमातिका ६२)

^{५५४} (विभ० ३२२)

प्रतिसन्धिइ वा प्रवर्तिइ, गुगु गुगुया प्रत्यय जुइ ।
गथे प्रत्यय जुइ, अथेहे पण्डितपिसं सिइकेमाः ॥

अन थुगु गाथाया अर्थ क्यनातःगु खः -

आरुप्ययु नामहे जक जुइ, प्रतिसन्धि व प्रवर्तिइ नं ।
प्रत्यय न्ह्यथी व खुथी जुइ उगु अवकर्षकथं ॥

गथे? प्रतिसन्धिइ न्हापां अवकर्षकथं सहजात, अन्योन्य, निश्चय, सम्प्रयुक्त, विपाक, अस्ति, अविगत प्रत्यय न्ह्यथीकथं नाम षडायतनया प्रत्यय जुइ । गुलिं थन हेतु प्रत्ययं, गुलिं आहार प्रत्ययं धका थथे मेकथं नं प्रत्यय जुइ, उगुयाकथं उत्कर्ष व अवकर्ष सिइकेमाः ।

प्रवर्तिइ नं विपाक धयातःगु अनुसारहे प्रत्यय जुइ, मेगु जक अवकर्षकथं धयातःगु प्रकारया प्रत्ययतयुके विपाक प्रत्यय वर्जित खुगू प्रत्ययं प्रत्यय जुइ । गुलिं थन हेतु प्रत्ययं, गुलिं आहार प्रत्ययं धका थथे मेकथं नं प्रत्यय जुइ, उगुकथं उत्कर्ष व अवकर्ष सिइकेमाः ।

मेगु भवयु नं अथे हे नाम प्रतिसन्धिइ ।
खुगूया व मेगुया उगु खुगू प्रकारं प्रत्यय जुइ ॥

आरुप्य भवं मेगु पञ्चवोकार भवयु नं उगु विपाक नाम हृदयवस्तुया सहायक जुयाः खुगू मनायतनया गथे आरुप्ययु धयातःगु खः, अथे हे अवकर्षकथं न्ह्यथी प्रत्यय जुइ ।

मेगुया जक उगु न्यागू चक्षुरायतन आदि प्यंगू महाभूतया सहायक जुयाः सहजात, निश्चय, विपाक, विप्रयुक्त, अस्ति, अविगत प्रत्ययकथं खुगू प्रकारं प्रत्यय जुइ । गुलिं थन हेतु प्रत्ययं, गुलिं आहार प्रत्ययं धका थथे मेकथं नं प्रत्यय जुइ, उगुकथं उत्कर्ष व अवकर्ष सिइकेमाः ।

प्रवर्तिइ नं अथेहे जुइ, विपाकं विपाकया प्रत्यय ।
अविपाकं अविपाकया, खुथी खुगू प्रत्यय जुइ ॥

प्रवर्तिइ नं पञ्चवोकार भवयु गथे प्रतिसन्धिइ खः, अथे हे विपाक नाम विपाकयात षडायतनयात अवकर्षकथं न्ह्यथी प्रत्यय जुइ । अविपाक जक अविपाक खुगूया अवकर्षकथंहे जुइ, उगुलिं विपाक प्रत्यययात लिकया खुथी प्रत्यय जुइ । धयातःगु अनुसारहे थन उत्कर्ष व अवकर्ष सिइकेमाः ।

अनहे ल्यंदुगु न्यागूया, विपाक प्रत्यय भवयु ।
प्यथी अविपाक नं खः, थथेहे प्रकाश याना बिज्यात ॥

अनहे प्रवर्तिइ शेष चक्षुरायतन आदि न्यागू चक्षु प्रसाद आदि वस्तु दुगु मेगु नं विपाक नामयात पश्चात्जात, विप्रयुक्त, अस्ति, अविगत प्रत्ययं प्यथी प्रत्यय जुइ । गथे व विपाक, अविपाक नं थथेहे प्रकाश याना बिज्यात । उकिं कुशलादि भेदगुयात नं इपिं प्यथी प्रत्यय जुइ धका सिइकेमाः । थथे न्हापां नामहे प्रतिसन्धिइ वा प्रवर्तिइ गुगु गुगु आयतनया प्रत्यय जुइ, गथे प्रत्यय जुइ, अथेहे सिइकेमाः ।

थन रूप आरुप्य भवयु प्रत्यय जुइ ।
छगू आयतनया नं मखु, पञ्चस्कन्ध भवयु जक ॥

रूपं वस्तु प्रतिसन्धिइ, खुगू मनायतनया खुथी प्रत्यय जुइ।
महाभूत प्यथी दइ, न्यागू विशेषता मदुगुकथं॥

रूपं प्रतिसन्धिइ वस्तुरूप खुगू मनायतनया सहजात, अन्योन्य, निश्चय, विप्रयुक्त, अस्ति, अविगत प्रत्ययं खुथी प्रत्यय जुइ। प्यंगू महाभूत विशेषता मदुगुकथं प्रतिसन्धिइ व प्रवर्तिइ गुगु गुगु आयतन उत्पन्न जुइ, उगु उगुकथं न्यागू नं चक्षुरायतन आदिया सहजात, निश्चय, अस्ति, अविगत प्रत्ययं प्यथी प्रत्यय जुइ।

जीवित आहार व प्रवर्तिइ थुपिं स्वथी।
इपिंहे खुगूया खुथी, वस्तु उगुयाहे न्याथी॥

थुपिं चक्षु आदि न्यागू प्रतिसन्धिइ व प्रवर्तिइ अविगत, इन्द्रियकथं रूपजीवतयात स्वथी प्रत्यय जुइ। आहार अस्ति व अविगत आहारकथं स्वथी प्रत्यय जुइ, उगु जक गुपिं सत्त्वपिं आहार रूपजीवपिं खः, इमिगु शरीरय् आहार दुहाँ वनेवं व प्रवर्तिइहे जुइ, प्रतिसन्धिइ मखु। इपिं न्यागू चक्षुरायतन आदि चक्षु, श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा व कायविज्ञान धका ल्याखानातःगु मनायतनया निश्चय, पूर्वजात, इन्द्रिय, विप्रयुक्त, अस्ति, अविगतकथं खुगू प्रकारं प्रत्यय जुइ व प्रवर्तित जुइ, प्रतिसन्धिइ मखु। पञ्च विज्ञानयात त्वःता उगु ल्यंदुगु मनायतनयातहे वस्तुरूप, निश्चय, पूर्वजात, विप्रयुक्त, अस्ति, अविगतकथं न्याथी प्रत्यय जुइ प्रवर्तिहे जुइ, प्रतिसन्धिइ मखु। थथे रूपहे प्रतिसन्धिइ वा प्रवर्तिइ गुगु गुगु आयतनया प्रत्यय जुइ, गथे प्रत्यय जुइ, अथेहे सिइकेमाः।

नामरूप निगूलिं, गुगु गुगुया प्रत्यय जुइ।
गथे उगुयात नं फुकथाय्, सिइकेमाः पण्डितपिसं॥

गथेकि - प्रतिसन्धिइ न्हापां पञ्चवोकार भवय् स्वंगू स्कन्ध, वस्तुरूप धका ल्याखानातःगु नामरूप षडायतनया सहजात, अन्योन्य, निश्चय, विपाक, सम्प्रयुक्त, विप्रयुक्त, अस्ति, अविगत प्रत्ययं प्रत्यय जुइ। थन थ्व संक्षिप्तं जक खः, धयातःगु नय अनुसारं जक फुकं मिले याये फइ धका थन विस्तृतरूपं क्यनामतः खः।

थ्व “नामरूपया कारणं षडायतन” धयागु पदय् विस्तृत खँ।

सळायतनपच्चयाफस्सपदवित्थारकथा

(षडायतनया कारणं स्पर्श पदया विस्तृत खँ)

६४२. षडायतनया कारणं स्पर्श पदय् -

खुगूहे स्पर्शत संक्षिप्तं, चक्षु संस्पर्श आदि।
विज्ञानहे जक स्वीनिगू, विस्तृतं दइ इपिं॥

संक्षिप्तं षडायतनया कारणं स्पर्श धयागु चक्षुसंस्पर्श, श्रोत्रसंस्पर्श, घ्राणसंस्पर्श, जिह्वासंस्पर्श, कायसंस्पर्श, मनोसंस्पर्श यानाः थुपिं चक्षुसंस्पर्शजादि हे स्पर्शत जुइ। विस्तृतं जक चक्षुसंस्पर्शजादि न्यागू कुशल विपाक, न्यागू अकुशल विपाक याना भिगू, ल्यंदुगु नीनिगू लौकिक विपाक विज्ञानं सम्प्रयुक्तगु याना नीनिगू धका थथे फुकं संस्कारया कारणं धयातःगु विज्ञान जक स्वीनिगू जुइ।

गुगु थ्व स्वीनिगू प्रकारया स्पर्शयानं प्रत्यय षडायतन खः, अन,

खुगूनापं आध्यात्म चक्षु आदि, बाह्य नं।
षडायतन माने याइ, खुगू नापं प्रज्ञावान्पिसं॥

अन गुगु न्हापां “श्व उपादिण्णक प्रवृत्तिया खं खः” धकाः थःगु सन्ततिइ वःगु प्रत्यय व प्रत्ययं उत्पन्न जुइगुयात क्यनातःगु खः, इपिं “षडायतनया कारणं स्पर्श”^{५५५} धकाः पालिया अनुसारं आरुप्यय् षडायतन, व मेथाय् फुकयात संग्रह याना षडायतन स्पर्शया प्रत्यय जुइ धका छगू भाग स्वरूपं छगू शेष यानाः खुगूनापं आध्यात्म चक्षु आदियात षडायतनय धका माने याइ। उगु खुगू आयतन वा षडायतनयात नं षडायतन धकाहे गणना याइ।

गुगु प्रत्ययं उत्पन्न जूगुहे छगू सन्ततिइ वःगुयात क्यनातल, प्रत्यय जक भिन्न सन्ततिया खः, इपिं गुगु गुगु आयतन स्पर्शया प्रत्यय जुइ, उगु फुककं क्यनेवं बाह्ययात नं परिग्रहण यानाः उगु हे खुगूनापं आध्यात्म व बाह्यं नं रूपायतन आदि नापं षडायतनय धका माने (इच्छा) याइ। उगुयात नं धयागु खुगू आयतन व षडायतनयात नं षडायतनय धका थुमिगु छगू शेष यायेवं षडायतन धकाहे गणना याइ।

थन हान न्यनातल – न फुक आयातनं छगू स्पर्श उत्पन्न जुइ, नत छगू आयातनं फुकक स्पर्शत, थुगु नं षडायतनया कारणं स्पर्श धयागु छगूहे जक कनागु खः, उगु छाया? अन श्व लिसः खः – श्व सत्य खः, फुकद्वारा छगू वा छगूलिं फुक उत्पन्न जुइमखु, थीथीद्वारा छगू उत्पन्न जुइ। गथे चक्षुसंस्पर्श चक्षुरायतन, रूपायतन, चक्षुविज्ञान धका ल्याखानातःगु मनायतनं अवशेष सम्प्रयुक्त धर्मायतनं नं उत्पन्न जुइ धयागु थथे फुकथाय् गथे अनुरूपकथं जोडे यायेमाः। उकिं थथे,

छगू स्पर्श अनेक आयतनं उत्पन्न जुइ धका थथे क्यनाविज्यात।
श्व स्पर्श थन एकवचन निर्देशकथं उजाम्हं (वसपोल तथागतं)॥

एकवचन निर्देशकथं धयागु षडायतनया कारणं स्पर्श धका थुगु एकवचन निर्देशकथं थीथी आयतनं छगू स्पर्श जुइ धका उजाम्ह तथागतं क्यना विज्यात धयागु अर्थ खः। आयतनतय्के जक,

खुथी न्यागू प्रकारं, अनंलि छगू गुथीकथं व बाह्य।
यथासम्भव थुगुया प्रत्यय जुइ धका वर्णन यानातल॥

अन श्व प्रकटरूपं क्यनातःगु खः – चक्षुरायतन आदि न्हापां न्यागू चक्षुसंस्पर्श आदि भेदकथं न्याथी स्पर्शया निश्चय, पूर्वजात, इन्द्रिय, विप्रयुक्त, अस्ति, अविगतकथं खुथी प्रत्यय जुइ।

अनं लिपा छगू विपाक मनायतन अनेक प्रकारं भेदगु विपाक मनोसंस्पर्शया सहजात, अन्योन्य, निश्चय, विपाक, आहार, इन्द्रिय, सम्प्रयुक्त, अस्ति, अविगतकथं गुथी प्रत्यय जुइ। बाह्यय् जक रूपायतन चक्षुसंस्पर्शया आरम्भण, पूर्वजात, अस्ति, अविगतकथं प्यथी प्रत्यय जुइ। अथेहे शब्दायतन आदि श्रोत्रसंस्पर्श आदिया। मनोसंस्पर्शया जक इपिं, धर्मायतन व अथेहे आरम्भण प्रत्यय मात्रहेजक जुइ धका थथे बाह्य व यथासम्भव थुगुया प्रत्यय जुइ धका वर्णन यानातल।

श्व “षडायतनया कारणं स्पर्श” धयागु पदय् विस्तृत खं।

फस्सपच्चयावेदनापदवित्थारकथा (स्पर्शया कारणं वेदना पदया विस्तृत खं)

६४३. स्पर्शया कारणं वेदना पदय् –

द्वारकथं व्यतय वेदना धयातःगु, चक्षुसंस्पर्शजि आदि।
इपिं खुगूहे जक खः, प्रभेदकथं चय्गुं दु॥

थुगु पदया नं विभङ्ग्य “चक्षुसंस्पर्शज वेदना। श्रोत्र ... घ्राण ... जिह्वा ... काय ... मनोसंस्पर्शज वेदना”^{५५६}
धकाः थथे द्वारं खुगूहे जक वेदना धयातल, उगु जक प्रभेदकथं चयुंगू चित्तनापं सम्प्रयुक्तगुलिं चयेगुं दु।

थुपिं वेदनाय् थन स्वीनिगू वेदना।
विपाक चित्त युक्तहे जुइगु अधिप्रेत धका कनाविज्यात।।
अन च्याथी न्यागू, पञ्चद्वारय् प्रत्यय जुइ।
त्यंदुगु छथी स्पर्श, उगु मनाद्वारय् अथेहे जुइ।।

अन पञ्चद्वारय् चक्षुप्रसाद आदि वस्तु दुगु न्यागू वेदनातय्गु चक्षुसंस्पर्श आदि दुगु स्पर्श सहजात, अन्योन्य, निश्रय, विपाक, आहार, सम्प्रयुक्त, अस्ति, अविगतकथं च्याथी प्रत्यय जुइ। शेष जक छगू छगू द्वारय् सम्प्रतिच्छन्न, सन्तीरण व तदारम्मणकथं प्रवर्तित जूगु कामावचर विपाक वेदनाया उगु चक्षुसंस्पर्श आदि दुगु स्पर्श उपनिश्रयानुसार छथीहे जक प्रत्यय जुइ।

उगु मनाद्वारय् अथेहे जुइ धयागु मनोद्वारय् नं तदारम्मणकथं प्रवर्तित जूगु कामावचर विपाक वेदनाया उगु सहजात मनोसंस्पर्श धका त्याखानातःगुलिं स्पर्श अथे हे च्याथी प्रत्यय जुइ, प्रतिसन्धि, भवङ्ग व च्युतिकथं प्रवर्तित जुइ, त्रैभूक विपाक वेदनाया नं। गुगु इपिं मनोद्वारय् तदारम्मणकथं प्रवर्तित जूगु कामावचर वेदना खः, इमिगु मनोद्वारावर्जनं सम्प्रयुक्त मनोसंस्पर्श उपनिश्रयानुसार छथीहे जक प्रत्यय जुइ।

ख “स्पर्शया कारणं वेदना” धयागु पदय् विस्तृत खँ।

वेदनापच्चयातण्हापदवित्थारकथा (वेदनाया कारणं तृष्णा पदया विस्तृत खँ)

६४४. वेदनाया कारणं तृष्णाया पदय् -

रूपतृष्णा आदिया भेदकथं थन खुगू तृष्णा क्यनाविज्यात।
अन छगू छगू प्रवर्तित जुइगु आकारं स्वथी दु।।

थुगु पदय् सेठया काय्, ब्राह्मणया काय् धका बौया नांकथं काय्थें “रूपतृष्णा... शब्द ... गन्ध ... रस ... स्पष्टव्य ... धर्मतृष्णा”^{५५७} धकाः आरम्मणया नांकथं विभङ्ग्य तृष्णा क्यनाविज्यात।

इपिं तृष्णाय् छगू छगू तृष्णा प्रवर्तित जुइगु आकारं कामतृष्णा, भवतृष्णा, विभवतृष्णा धका थथे स्वथी दु। रूपतृष्णाहे गुबले मिखाया न्हाने वःगु रूपारम्मणया कामया आस्वादकथं आस्वाद कया उत्पन्न जुइ, उबले कामतृष्णा धका धयागु जुइ। गुबले उगुहे आरम्मणयात “ध्रुव शाश्वत” धकाः प्रवर्तित शाश्वतदृष्टिनापं उत्पन्न जुइ, उबले भवतृष्णा धयागु जुइ। शाश्वतदृष्टि सहगतगु रागहे भवतृष्णा धकाः धाइ। गुबले उगुहे आरम्मणयात “उच्छेद जुइ, विनाश जुइ” धकाः प्रवर्तित उच्छेददृष्टिनापं उत्पन्न जुइ, उबले विभवतृष्णा धयागु जुइ। उच्छेददृष्टि सहगतगु राग विभवतृष्णा धकाः धाइ। थुगु विधि शब्द तृष्णा आदिइ नं खः। थुपिं भिंच्यागू तृष्णा जुइ।

इपिं आध्यात्म रूपादि भिंच्यागू, बाह्य भिंच्यागू याना स्वीखुगू। थथे अतीत स्वीखुगू, अनागत स्वीखुगू, वर्तमान स्वीखुगू याना सछि व च्यागू कट्टकतः तृष्णा जुइ। इपिं हानं संक्षिप्त याना रूपादि आरम्मणकथं खुगू, वा कामतृष्णादिकथं स्वंगू हे जक तृष्णा जुइ सिइकेमाः।

गुगुलिं थुपिं सत्त्वपिं काय्यात आस्वादन याना काय्पिनिप्रति ममता याइम्ह धायीमां थें रूपादि आरम्मणकथं उत्पन्न जुयाचंगु वेदनायात आस्वादन याना वेदनाप्रति ममता याना रूपादि आरम्मण बिइम्ह चित्रकार, गन्धर्व, नस्वा

^{५५६} (विभ० २३१)

^{५५७} (विभ० २३२)

वयेकीम्ह, सुवा, सुजिका, रसायन दयेकीम्ह वैद्य आदिया महासत्कार याइ। उकिं फुकं थुजागु वेदनाया कारणं तृष्णा उत्पन्न जुइ धयागु सिइकेमाः।

गुगुलिं थन अधिप्रेत खः, विपाक सुख वेदना।
थ्व छथीकथं छगूहे जुइ, उकिं तृष्णाया प्रत्यय॥

छथी धयागु उपनिश्रय प्रत्ययंहे प्रत्यय जुइ। गुगुलिं,

दुःखीं सुख प्रार्थना (इच्छा) याइ, सुखीं हानं अप्वः इच्छा याइ।
उपेक्षा जक शान्तगुलिं सुख धका थथे कनाबिज्यात॥
उकिं तृष्णाया प्रत्ययं, दइ स्वंगू नं वेदना।
वेदनाया प्रत्ययं तृष्णा, थथे कनातःगु महर्षि॥
गुगु वेदनाया प्रत्ययं नं विना अनुशय मजुइगु।
जुइ, उकिं मार्ग ब्रह्मचर्य वास पूर्वम्ह उगु जुइमखु, ब्राह्मण्या॥

थ्व “वेदनाया प्रत्ययं तृष्णा” धकाः पदय् विस्तृत खँ खः।

तण्हापच्चयाउपादानपदवित्थारकथा

(तृष्णाया कारणं उपादान पदया विस्तृत खँ)

६४५. तृष्णाया कारणं उपादानया पदय् -

उपादानत प्यंगू, इपिं अर्थया विभागकथं।
धर्मया संक्षिप्त विस्तृत, क्रमकथं वर्णन यानातल॥

अन थ्व प्रकटरूपं क्यनातःगु - काम उपादान, दृष्टि उपादान, शीलव्रत उपादान, आत्मवाद उपादान धका थुपिं न्हापां थन प्यंगू उपादान खः। इमिगु थ्व अर्थया विभाग - वस्तु धका ल्याखानातःगु कामगुणयात ज्वनातइगुलिं काम उपादान, उगु काम व उपादान नं याना काम उपादान खः। उपादान धयागु क्वातुक ज्वनातइगु खः, क्वातुक ज्वनातइगु अर्थ खः, थन उप शब्द उपायास व उपकष्ट आदिइ थें। अथेहे उगु दृष्टि व उपादान नं दृष्टि उपादान। दृष्टियात ज्वनातइगुलिं वा दृष्टि उपादान। “आत्मा व लोक शाश्वत खः”^{५५८} धका आदिइ न्हापाया दृष्टियात लिपाया दृष्टिं आसक्त जुइ। अथेहे शीलव्रतयात ज्वनातइगुलिं शीलव्रत उपादान। उगु शीलव्रत व उपादान नं शीलव्रत उपादान। साया शील व साया व्रत आदिद्वारा “थथे शुद्ध जुइ” धकाः अभिनिवेशं थःहे उपादान जुइ। अथेहे उगुया कारणं वाद याइ, धाइ। उगु कारणं उपादान याइगुलिं उपादान धाइ। छु धाइ वा उपादान याइ? थःगु। थःगु वादया उपादानयात आत्मवाद उपादान धाइ। आत्मवाद मात्रहे जक वा आत्मा धका उपादान याइगु कारणं आत्मवाद उपादान धाइ। थ्व न्हापां इमिगु अर्थया विभाग खः।

धर्मया संक्षिप्त विस्तृतय् जक काम उपादान न्हापां “अन गुगु काम उपादान? गुगु कामतय्के कामच्छन्द, कामराग, कामनन्दी कामतृष्णा, कामस्नेह, कामभोगया परिदाह, काममुच्छा, कामगुणय् लानाच्चनीगु खः, थ्व काम उपादान धाइ”^{५५९} धकाः वयाच्चंगु कारणं संक्षिप्तं तृष्णाया दृढत्व धाइ। तृष्णाया दृढत्व धयागु न्हापाया तृष्णाया उपनिश्रय प्रत्ययं

^{५५८} (दी० नि० १.३१)

^{५५९} (ध० स० १२२०; विभ० ९३८)

दृढ जुयाच्चनीगु लिपाया तृष्णाहे खः। गुलिसिनं धाइ “अप्राप्त विषययात प्रार्थना यायेगु तृष्णा खः, खूंथाय् खूंथा ल्हा चकंकेगु थें, सम्प्राप्त विषययात ग्रहण यायेगु उपादान खः, वया सामान ग्रहण यायेगु थें। अल्पेच्छता व संतुष्टिताया प्रतिपक्ष इपिं धर्मत खः। अथेहे मालेगु व आरक्षा यायेगु दुःख मूल खः।” ल्यंदुगु स्वंगू उपादान जक संक्षिप्तं दृष्टिमात्र जक खः।

विस्तृतं जक न्हापा धयावयागु रूपादिइ सछिव च्यागूकथं प्रभेदगु तृष्णाया दृढभाव काम उपादान खः। भिगू वस्तु दुगु मिथ्यादृष्टि दृष्टि उपादान खः। थथे धयाविज्यात – “अन गुगु दृष्टि उपादान? मदु ब्यूगु खः, मदु चिधंक पुजा यानागुया फल : ... साक्षात्कार याना: कनीपिं धयागु गुगु थुजागु दृष्टि ... अःखतं ज्वनाच्चनीगु खः। थ्व दृष्टि उपादान धाइ”^{५६०} धकाः। शीलव्रतद्वारा शुद्ध जुइ धका परामर्श यायेगु जक शीलव्रत उपादान खः। थथे धयाविज्यात – “अन गुगु शीलव्रत उपादान? शीलं शुद्ध जुइ, व्रतं शुद्ध जुइ, शीलव्रतं शुद्ध जुइ धका गुगु थुजागु दृष्टि ... अःखतं ज्वनाच्चनीगु खः।

थ्व शीलव्रत उपादान धाइ”^{५६१} धकाः। नीगू आधार दुगु सत्कायदृष्टि आत्मवाद उपादानं। थथे धयाविज्यात – “अन गुगु आत्मवाद उपादानं? थन अश्रुतवान् पृथग्जनं ... सत्पुरुषपिनिगु धर्मय् अविनीतम्ह रूप आत्माकथं खनी ... अःखतं ज्वनाच्चनीगु खः, थ्व आत्मवाद उपादान धाइ”^{५६२} धकाः। थ्व थन धर्मया संक्षिप्त विस्तृत खः।

क्रमकथं थन स्वथी क्रम उत्पत्तिक्रम, प्रहाणक्रम व देशनाक्रम। अन थाःगाः मदूगु संसारय् थ्वया न्हापां उत्पत्ति जुल धका अभावकथं क्लेशतयूत निष्पर्यायकथं उत्पत्तिक्रम धाइमखु। परियायकथं जक प्राययानाः छगू भवय् आत्मग्राहया अग्रगामी शाश्वत व उच्छेदया अभिनिवेश खः, अनंलि “थ्व आत्मा शाश्वत खः” धकाः ग्रहण याना आत्म विशुद्धया नितिं शीलव्रत उपादान खः, “उच्छेद जुइ” धकाः ग्रहण याना परलोकया इच्छा मयाइम्हसिया काम उपादान धका थथे न्हापां आत्मवाद उपादान, अनंलि दृष्टि, शीलव्रत, व काम उपादान धका थ्व थुमिगु छगू भवय् उत्पत्तिक्रम खः।

दृष्टि उपादान आदि थन न्हापां नाश जुइ स्रोतापत्तिमार्ग प्रहाण याःगुलिं। काम उपादान लिपा, अर्हत्मार्ग प्रहाण याःगुलिं धका थ्व थुमिगु प्रहाणक्रम खः।

महाविषय जूगुलिं व प्रकट जुइगुलिं जक थुपिं मध्यय् काम उपादान न्हापां देशना यानाविज्यागु खः। उगु महाविषय च्यागू चित्तलिसे सम्प्रयुक्तगु खः, अल्प विषयगु मेगु प्यंगू चित्त सम्प्रयुक्तगु खः, प्राययानाः आलयय् न्हाइपु ताइपिं मनूतय् काम उपादान प्रकट जुइ, मेगु मखु। काम उपादान वा कामगुणत प्राप्तिया नितिं कौतूहल मझल आपालं जुइ, उगु वया दृष्टि खः, अनंलि दृष्टि उपादान, उगुयात भेदयाना शीलव्रत व आत्मवाद उपादानकथं निथी जुइ। उगु निथी साया क्रिया वा खिचाया क्रिया स्वयाः नं सिइकेमागुलिं स्थूल जुइगुलिं शीलव्रत उपादान न्हापां देशना यानाविज्यागु खः। सूक्ष्म जूगु कारणं अन्तय् आत्मवाद उपादान याना थ्व थुमिगु देशनाक्रम खः।

थन तृष्णा न्हापांगुया छथी प्रत्यय जुइ।
न्हय्थी व च्याथी नं ल्यंदुगु उगु स्वंगूया॥

थन थथे देशना यानाविज्यागु उपादान चतुष्कय् न्हापांगु काम उपादानया कामतृष्णा उपनिश्रयानुसार छथीहे जक प्रत्यय जुइ, तृष्णां अभिनन्तित विषयय् उत्पत्ति जूगुलिं। ल्यंदुगु स्वंगूया जक सहजात, अन्योन्य, निश्रय, सम्प्रयुक्त, अस्ति, अविगत व हेतुकथं न्हय्थी वा उपनिश्रय नापं च्याथी प्रत्यय जुइ। गुबले उगु उपनिश्रयानुसार प्रत्यय जुइ, उबले असहजातहे जुइ।

थ्व “तृष्णाया कारणं उपादान” धकाः पदय् विस्तृत खं खः।

^{५६०} (ध० स० १२२१; विभ० ९३८)

^{५६१} (ध० स० १२२२; विभ० ९३८)

^{५६२} (ध० स० १२२३; विभ० ९३८)

उपादानपच्चयाभवपदवित्थारकथा (उपादानया कारणं भव पदया विस्तृतं खं)

६४६. उपादानया कारणं भव पदय् -

अर्थ, धर्म व सार्थककथं भेदया संग्रहकथं जुइ।
गुगु गुगुया प्रत्यय विनिश्चययात सिइकेमाः।।

अन जुइ धयागु भव खः। उगु कर्मभवहे उत्पत्तिभव खः धयागु निथी दु। थथे धयाबिज्यात - “भव निथीकथं दु - कर्मभव व उत्पत्तिभव”^{५६३} धकाः।

अन कर्महे भव खः उकिं कर्मभव खः, अथेहे उत्पत्तिहे भव खः, उकिं उत्पत्तिभव। थन उत्पन्न जुइगुहे भव खः, उकिं भव। कर्म वा सुखया कारण जूगुलिं “बुद्धपिनिगु उत्पाद सुख खः”^{५६४} धकाः कनातःगु खः, थथे भवया कारण जूगुलिं फलया व्यवहारं भव धका सिइकेमाः। थथे न्हापां थन अर्थकथं विनिश्चययात सिइकेमाः।

६४७. धर्मकथं जक कर्मभव न्हापां संक्षिप्तं चेतना व चेतनासम्प्रयुक्त अभिध्यादि (लोभादि) कर्म धका ल्याखानातःगु धर्मत खः। थथे धयाबिज्यात - “अन गुगु कर्मभव? पुण्याभिसंस्कार, अपुण्याधिसंस्कार, आनेज्जाभिसंस्कार”^{५६५} परित्रभूमि दुगु व महान् भूमि दुगु खः, थ्व कर्मभव धाइ। फुक्कं भवगामी कर्मयात कर्मभव धाइ”^{५६६} धकाः। थन पुण्याभिसंस्कार धका भिंस्वंगू चेतना दु। अपुण्याधिसंस्कार धका भिंनिगू। आनेज्जाभिसंस्कार धका प्यंगू चेतना। थथे परित्रभूमि दुगु व महान् भूमि दुगु धयागु थुगु इपिंहे चेतनातय्गु भतिचा व आपालं विपाक दइगुलिं धयाबिज्यात।

फुक्कं भवगामी कर्म धयागु थुगु चेतना सम्प्रयुक्त अभिध्यादि (लोभादि) धका धयाबिज्यात।

उत्पत्तिभव जक संक्षिप्तं कर्म उत्पन्न जूगु स्कन्धत खः, प्रभेदकथं गुथी दु। थथे धयाबिज्यात - “अन गुगु उत्पत्तिभव? कामभव, रूपभव, अरूपभव, संज्ञाभव, असंज्ञाभव, नैवसंज्ञानासंज्ञाभव, एकवोकारभव (छगू स्कन्ध जकगु भव) चतुवोकारभव पञ्चवोकारभव, थ्व धाइ उत्पत्तिभव”^{५६७} धकाः। अन काम धका ल्याखानातःगु भव कामभव धाइ। थुगु विधि रूप व अरूप भवतय् उत्पत्तिभव धाइ। संज्ञा जकगु भव वा संज्ञा मात्र थन भवय् दु धकाः संज्ञाभव। विपरितं असंज्ञाभव। स्थूलगु संज्ञाया अभावं व सूक्ष्मगु अभावं नैवसंज्ञा खः, गुगु भवय् असंज्ञा मदु उकिं नैवसंज्ञानासंज्ञाभव धाइ। छगू रूपस्कन्धं न्यनाच्वंगु भव एकवोकारभव (छगू स्कन्ध जकगु भव)। छगू वोकार गुगु भवया दुगुलिं एकवोकारभव धाइ। थुगु विधि प्यंगू वोकार व न्यागू वोकार भवय् नं। अन कामभव न्यागू उपादिन्न स्कन्ध दु। अथेहे रूपभव। अरूपभव प्यंगू, संज्ञाभव न्यागू, असंज्ञाभव छगू उपादिन्न स्कन्ध। नैवसंज्ञानासंज्ञाभव प्यंगू। एकवोकार भव आदि छगू, प्यंगू व न्यागू स्कन्ध उपादिन्न स्कन्धं न्यनाच्वंगु धका थन थथे धर्मकथं नं विनिश्चययात सिइकेमाः।

६४८. सार्थककथं धयागु गथे भव निदेशय् खः, अथे हे कामगुण संस्कार निर्देशय् नं पुण्याभिसंस्कार आदिहे धयातल, यद्यपि थथे न्हापायागुलिइ पूर्वकर्मकथं थन प्रतिसन्धिया प्रत्यय जूगुलिं खः, थुपिं आःया कर्मकथं लिपाया प्रतिसन्धिया प्रत्यय जूगुलिं धका हानं धायेगु सार्थकहे खः वा न्हापा “अन गुगु पुण्याभिसंस्कार? कामावचर कुशल चेतना खः”^{५६८} धकाः थुजागु आदि विधिकथं चेतनाहे संस्कार धका धयाबिज्यात। थन जक “फुक्कं भवगामी कर्म खः”^{५६९} धकाः वचनकथं चेतनालिसे सम्प्रयुक्तगु नं खः। न्हापा विज्ञानया प्रत्ययगु कर्महे “संस्कार” धकाः धाःगु खः।

आः असंज्ञा भवय् उत्पन्न याइगुयात नं खः। आपालं धयागु छु?, “अविद्याया कारणं संस्कारत” धकाः थन पुण्याभिसंस्कार आदिहे कुशल व अकुशल धर्मत धयाबिज्यात। “उपादानया कारण भव” धकाः थन उत्पत्ति भवया नं

- ^{५६३} (विभ० २३४)
^{५६४} (ध० प० १९४)
^{५६५} (विभ० २३४)
^{५६६} (विभ० २३४)
^{५६७} (विभ० २३४)
^{५६८} (विभ० २२६)
^{५६९} (विभ० २३४)

संग्रह जुड़गुलिं कुशल, अकुशल व अव्याकृत धर्मत धयाबिज्यात। उकिं सर्व प्रकारं नं हानं धायेगु थ्व सार्थकहे खः धका थन थथे सार्थककथं नं विनिश्चययात सिइकेमाः।

६४९. भेदया संग्रहकथं धयागु उपादानया कारणं भवया भेदकथं व संग्रहकथं खः। गुगु काम उपादानया प्रत्ययं कामभवय् उत्पन्न जुइकिगु कर्म याइगु खः, उगु कर्मभव खः। उगुलिं उत्पन्न जुइगु स्कन्धत उत्पत्तिभव खः। थुगु विधि रूप व अरूप भवतय्के नं। थथे काम उपादानया प्रत्ययं निगू कामभव, उगुया अन्तर्गतगु संज्ञाभव व पञ्चवोकार भव खः, निगू रूपभव, उगुया अन्तर्गतगु संज्ञाभव, असंज्ञाभव, एकवोकारभव, पञ्चवोकारभव, निगू अरूपभव, उगुया अन्तर्गतगु संज्ञाभव, नैवसंज्ञानासंज्ञाभव व एकवोकारभवनापं अन्तर्गतगु भवत खः। गथे काम उपादानया प्रत्ययं नापं अन्तर्गतगु भवत खः। अथेहे ल्यंदुगु उपादान प्रत्ययया नं थथे उपादानया कारणं भेदकथं नापं अन्तर्गतगु नीप्यंगू भव।

संग्रहकथं जक कर्मभव व उत्पत्तिभव नापं यानाः काम उपादानया प्रत्ययनापं अन्तर्गतगु छगू कामभव। अथेहे रूप अरूपभव यानास्वंगू भव। अथेहे ल्यंदुगु उपादान प्रत्ययं प्रीति।

थथे उपादानया कारणं संग्रहनापं अन्तर्गतगु भिनिगू भव। यद्यपि साधारणरूपं उपादानया कारणं कामभवय् यंकीगु कर्म कर्मभव खः। उगुलिं उत्पन्न जुइगु स्कन्धत उत्पत्तिभव खः। थुगु विधि रूप व अरूप भवतय्के नं। थथे उपादानया कारणनापं अन्तर्गतगु निगू कामभव, निगू रूपभव, निगू अरूपभव धका मेगु परियायकथं व संग्रहकथं भवत। कर्मभव व उत्पत्तिभवया भेदया लिक्क मवंसे नापं अन्तर्गतगु कामभव आदिकथं स्वंगू भव दइ। कामभव आदि भेदगुया नं लिक्क मवंसे कर्मभव, उत्पत्तिभवकथं निगू भव दइ। कर्म व उत्पत्ति भेदया नं लिक्क मवंसे उपादानया कारणं भव धका भवकथं छगूहे जक भव जुइ धयागु थन थथे उपादान प्रत्ययया भवया भेद संग्रहं नं विनिश्चययात सिइकेमाः।

६५०. गुगु गुगुया प्रत्यय धयागु गुगु थन उपादान गुगुया प्रत्यय जुइ, अनं नं विनिश्चय धका सिइकेमाः धयागु अर्थ खः। थन छुकिं गुगु प्रत्यय जुइ? गुगुलिं छुनं प्रत्ययहे जुइ। पृथग्जनं वेंथे खः। वं थ्व मिले जुयाच्चंगु खः थ्व युक्त मजू धका बिचाः मयासे छुं गुगु उपादानकथं गुलि नं भवयात प्रार्थना याना गुलि नं ज्यात याहे याइ।

उकिं सुं गुम्हसिनं शीलव्रत उपादानं रूप व अरूप भव जुइमखु धाइ, उगुयात मानेयाये मज्यु। फुक फाकंहे जुइ धका माने यायेमाः (कायेमाः)।

गथेकि – थन गुलिं व्यक्तिं न्यंगु अनुसारं वा खंगु अनुसारं “थुपिं कामगुणत मनुष्यलोकय् व क्षत्रिय महाशाल कुल आदिइ दु, खुगू कामावचर देवलोकय् समृद्धगु खः” धकाः बिचाः यानाः इपिं प्राप्तिना नितिं असद्धर्म श्रवणादिद्वारा छलेजुपिं “थुगु कर्म कामगुणत प्राप्त जुइ ” धकाः मती तया काम उपादानकथं कायदुश्चरित आदि याइ, व दुश्चरित्रया परिपूर्ति अपायय् उत्पन्न जुइ। थ्वहे जन्मय् कामया इच्छा याना प्रतिलाभगुलिइ रक्षा याना काम उपादानकथं व काम उपादानकथं कायदुश्चरित आदि याइ, व दुश्चरित्रया परिपूर्ति अपायय् उत्पन्न जुइ। अन वया उत्पन्न जुइगु हेतु जुयाच्चंगु कर्म कर्मभव खः। कर्म उत्पन्न जूगु स्कन्धत उत्पत्तिभव खः। संज्ञाभव व पञ्चवोकार भव जक उगुलिइ अन्तर्गतगुहे जुइ।

मेम्ह सद्धर्म श्रवण आदिद्वारा वृद्धि जूगु ज्ञान दुम्ह “थुगु कर्म कामगुणत प्राप्त जुइ” धकाः मती तया काम उपादानकथं काय सुचरित आदि याइ। व सुचरित्रया परिपूर्ति देवलोकय् वा मनूत उत्पन्न जुइ। अन वया उत्पन्न जुइगु हेतु जुयाच्चंगु ज्या (कर्म) कर्मभव खः। कर्म उत्पन्न जूगु स्कन्धत उत्पत्तिभव खः। संज्ञाभव व पञ्चवोकार भव जक उगुया अन्तर्गतगुहे खः। थथे काम उपादान प्रभेद सहित अन्तर्गतगु नापं कामभवया प्रत्यय जुइ।

मेम्ह “अनंलि रूप व अरूप भवय् भन् समृद्धगु कामगुणत खः” धकाः न्यनाः वा परिकल्पना याना कामया उपादानकथंहे रूप व अरूप समापत्ति ध्यानत उत्पन्न यानाः समापत्तिया बलं रूप व अरूप ब्रह्मलोकय् उत्पन्न जुइ।

अन वया उत्पन्न जुइगु हेतु जुयाच्चंगु कर्म कर्मभव खः। कर्म उत्पन्न जूगु स्कन्धत उत्पत्तिभव खः। संज्ञा, असंज्ञा, एक, चतु व पञ्चवोकारभव जक उगुया अन्तर्गतगुहे जुइ। थथे काम उपादान प्रभेद सहित अन्तर्गतगु रूप व अरूपभवया नं प्रत्यय जुइ।

मेम्ह “थ्व आत्मा धयागु कामावचर सम्पत्तिभवय् वा रूप व अरूपभवय् छुं छगू नष्ट जुइवं बांलाक नष्ट जुइ” धकाः उच्छेददृष्टियात आधार कया उगु प्राप्तिना नितिं ज्या (कर्म) याइ, वया उगु कर्म कर्मभव खः। कर्म उत्पन्न जूगु स्कन्धत उत्पत्तिभव खः। संज्ञाभव आदि जक उगुलिइ अन्तर्गतगुहे खः। थथे दृष्टि उपादान प्रभेद सहित अन्तर्गतगु स्वगू काम, रूप व अरूपभवया नं प्रत्यय जुइ।

मेम्ह “थ्व आत्मा धयागु कामावचर सम्पत्तिभवय् वा रूप व अरूपभवय् छुं छगूलिइ सुखीम्ह जुइ पीडा मदुम्ह (परिडाह मदुम्ह) जुइ” धका: आत्मवाद उपादानं उगु प्राप्तिया नितिं ज्या (कर्म) याइ, वया उगु ज्या (कर्म) कर्मभव खः। उगुलिं उत्पन्न जुइगु स्कन्धत उत्पत्तिभव खः। संज्ञाभव आदि जक उगुया अन्तर्गतगुहे खः। थथे आत्मवाद उपादानं प्रभेद सहित अन्तर्गतगु स्वंगू भवया प्रत्यय जुइ।

मेम्ह “थ्व शीलव्रत धयागु कामावचर सम्पत्तिभवय् वा रूप व अरूपभवय् छुं छगू परिपूर्णया:म्हसिया सुख परिपूर्ण जुयावनी” धका: शीलव्रतया उपादानकथं उगु प्राप्तिया नितिं ज्या(कर्म) याइ, वया उगु ज्या (कर्म) कर्मभव खः। उगुलिं उत्पन्न जुइगु स्कन्धत उत्पत्तिभव खः। संज्ञाभव आदि जक उगुया अन्तर्गतगुहे खः। थथे शीलव्रत उपादान प्रभेद सहित अन्तर्गतगु स्वंगू भवया प्रत्यय जुइ।

थन थथे गुगु गुगुया प्रत्यय जुइ, अनं नं विनिश्चययात सिइकेमा:।

छु थन गुगु भवया गुकथं प्रत्यय जुइ धयागु ले?

*रूप व अरूपभवया उपादान व उपनिश्रय प्रत्यय।
उगु कामभवया सहजात आदिद्वारा नं जुइ धका सिइकेमा:।।*

रूप व अरूपभवया व कामभव पर्यापन्नगु कर्मभवय् कुशल कर्मयाहे जुइ, उत्पत्तिभवया थुपिं प्यथी उपादानया नं उपनिश्रय प्रत्ययकथं छथीहे जक प्रत्यय जुइ। कामभवय् थःलिसे सम्प्रयुक्त अकुशल कर्मभवया सहजात, अन्योन्य, निश्रय, सम्प्रयुक्त, अस्ति, अविगत, हेतु प्रत्यय प्रभेदगु सहजात आदिद्वारा प्रत्यय जुइ। विप्रयुक्तया जक उपनिश्रय प्रत्ययहे जुइ।

थ्व “उपादानया कारण भव” धयागु पदय् विस्तृत खँ।

भवपच्चयाजातिआदिवित्थारकथा (भवया कारणं जाति आदिया विस्तृत खँ)

६५१. भवया कारणं जाति धयागु आदितय्के जाति आदितय्क विनिश्चययात सत्य निर्देशय् धयात:गु अनुसारहे सिइकेमा:। भव धका थन कर्मभवयाहे तात्पर्य खः। उगु जन्मया प्रत्यय खः, उत्पत्तिभव मखु। उगु कर्म प्रत्यय व उपनिश्रय प्रत्ययकथं निथी प्रत्यय जुइ धयागु।

अन न्हास: दु – गुकथं थुगु भव जन्मं प्रत्यय धका सिइकेमा: ले? बाह्य प्रत्यय युक्त (पूर्ण) जूसानं हीन, प्रणीत आदि विशेषता क्यनात:गुलिं खः। बाह्य जनक, जननी, शुक्र, शोणित व आहार आदिया प्रत्यय युक्त जूसानं सत्त्वपिनिगु ज्वः जूसानं हीन, प्रणी आदि विशेषता खनी। उगु सदां फुकया अभावं अहेतुक जुइमखु, कर्मभवं नं मेगु हेतु दुगु जुइमखु, उगुलिं उत्पन्न जूपिं सत्त्वपिनिगु आध्यात्म सन्तानय् मेगु कारणया अभाव जुइगुलिं धका कर्मभव हेतु दुगुहे जुइ। कर्महे सत्त्वपिनिगु हीन, प्रणीत आदि विशेषताया हेतु खः। उकिं भगवान् बुद्धं धयाविज्यात – “कर्म सत्त्वपिन्त गुगु थ्व हीन व प्रणीत धका विभाजन याइ”^{५७०} धका:। उकिं थ्व सिइकेमा “भव जन्मया प्रत्यय खः।”

गुगु जन्मं जरामरण धयागु मदुसा, शोक आदि धर्मत नं दइमखु। जन्म दयेवं जरामरण नं दइ, जरामरण धका कयात:गु दुःखया स्वभावं स्पर्श जुइवं मूर्खजनयात वा जरामरणं सम्बन्धितपिन्त उगु उगु दुःखया स्वभाव धर्म स्पर्श जुइवं वा सम्बन्धित मजुइवं शोक आदि धर्मत दइ। उकिं थ्व नं जन्म कायेगु जरामरणया व शोक आदिया प्रत्यय जुइ धका सिइकेमा:। उगु उपनिश्रयया च्वःकथं छथीहे जक प्रत्यय जुइ।

थ्व “भवया कारणं जन्म कायेगु” धयागु आदिइ विस्तृत खँ खः।

भवचक्रकथा (भवचक्रया खं)

६५२. गुगु थन शोक आदि अन्तयु धयातःगु खः, उकिं उगु गुगु अविद्याया कारणं संस्कार धका थथे थ्व भवचक्रया प्रारम्भयु धयातल, उगु शोकादिद्वारा अविद्या, सिद्ध जुइ,

थ्व भवचक्रया आदियात अविदित, कारक व वेदक रहितगु।
भिनिगू शून्यतां शून्यगु, निरन्तरं प्रवर्तित जुइ।।

धका थथे सिइकेमाः।

गुकथं थन शोकादिद्वारा अविद्या सिद्ध जुइ? थ्व गथे भवचक्र अविदित आदि जुइ? गुकथं कारक व वेदक रहितगु जुइ? गुकथं भिनिगू शून्यतां शून्यगु जुइ ले? थन शोक, दौर्मनस्य, उपायास, अविद्यां अलगगु मखु, विलाप धयागु मूर्खम्हसिया जुइ धयागु इपिं न्हापां सिद्ध जुइवं अविद्या सिद्ध जुइ। यद्यपि “आश्रवया समुदयं अविद्या समुदय जुइ”^{५७१} धकाः धयातःगु खः।

आश्रवया समुदयं थुपिं शोक आदि जुइ।

गथे? वस्तु कामया वियोगं न्हापां शोक कामास्रव समुदय (उत्पन्न) जुइ। थथे धयाबिज्यात -

“यदि उम्ह कामना दुम्ह व इच्छा दुम्ह प्राणीया।
इपिं कामगुणत परिहीन जुइ, कथं कःमर्थे पीडित जुइ।।”^{५७२}

गथे धयाबिज्यात - “कामं शोक उत्पन्न जुइ।”^{५७३}

थुपिं फुक दृष्टास्रव समुदयं जुइ। थथे धयाबिज्यात -

“उम्हसिया ‘जि रूप खः, जिगु रूप खः’ धकाः चिल्लायुदंम्हसिया (दनावम्हसिया) रूपया विपरिणाम जुइगुया अन्यथाभाव जुइवं शोक उत्पन्न जुइ, विलाप, शारीरिक दुःख, मानसिक दुःख, तसकं डाह जुइगु खः”^{५७४} धकाः।

गथे दृष्टास्रव समुदय जुइगु खः, थथे भवास्रव नं खः। थथे धयाबिज्यात -

“इपिं गुपिं देवपिं ताःआयु दुपिं, रूपवानूपिं, आपालं सुख दुपिं, उच्चगु विमानयु ताःकाल च्चनाच्चपिं खः, इपिं नं तथागतया धर्मदेशना न्यनाः भय, त्राश, संवेग प्राप्त जुइ”^{५७५} धकाः। न्यागू पूर्वनिमित्त खनाः मृत्युभयं त्रिशतपिं देवपिंथे।

गथे भवास्रव समुदय जुइगु खः, थथे अविद्यास्रव समुदय नं खः। थथे धयाबिज्यात -

“भिक्षुपिं, गुम्ह उम्ह मूर्ख थ्वहे जन्मयु स्वथी प्रकारया दुःख दौर्मनस्य अनुभव याइ”^{५७६} धकाः।

थथे गुगु आश्रवया समुदयं थुपिं धर्मत उत्पन्न जुइ, उकिं थुपिं सिद्ध जुया अविद्याया हेतु जुयाच्चंगु आस्रततयूत सिद्ध याइ। आस्रवत सिद्ध जुइवं प्रत्यय दयेवं दइगु अविद्या नं सिद्धहे जुइ धयागु खः। थथे न्हापां थन शोकादिद्वारा अविद्या सिद्ध जुइ धका सिइकेमाः।

^{५७१} (म० नि० १.१०३)

^{५७२} (सु० नि० ७७३)

^{५७३} (ध० प० २१५)

^{५७४} (सं० नि० ३.१)

^{५७५} (सं० नि० ३.७८)

^{५७६} (म० नि० ३.२४६)

गुगु तथे प्रत्यय दयेवं दइगु अविद्या सिद्ध जुइवं हानं अविद्याया कारणं संस्कार, संस्कारया कारणं विज्ञान धका तथे हेतुफलया परम्पराया अन्त्य महु। उकिं उगु हेतुफलया सम्बन्धकथं उत्पत्ति जुयाच्चंगु भिंनिगू अङ्ग दुगु भवचक्र प्रारम्भ (आदि) अविदित धका सिद्ध जुइ।

तथे जुइवं अविद्याया कारणं संस्कार धका थ्व प्रारम्भ (आदि) जक धायेगु विरुद्ध जुइ मखुला ले? थ्व प्रारम्भ (आदि) जक धायेगु विरुद्ध जुइमखु। थुगु प्रधान धर्म कनेगु जुइ। स्वंगू वृत्तया (वृत्तया) अविद्या प्रधान खः। अविद्याया ग्रहण यायेवं ल्यंदुगु क्लेशवृत्त व कर्म आदि नं मूर्ख्यात बिघ्न बाधा जुइ। सर्पया छ्यंनय् ज्वनेवं ल्यंदुगु म्हं लप्पाय् हिनीगुथें। अविद्यायात त्वाःथलेवं यायेवं जक उगुलिं विमोक्ष जुइ। सर्पया छ्यं त्वाःल्हायेवं लप्पाय् हिनातःगु बिघ्न बाधां विमुक्त जुइगु यायेवं थें। तथे धयाबिज्यात - “अविद्यायातहे अवशेष मदयेक निरोध जुइवं संस्कार निरोध जुइ”^{५७७} धका आदि। तथे गुगु ग्रहण यायेवं बन्धन जुइ, मुक्त जुइवं मोक्ष जुइ, थ्व उगु प्रधानधर्मया कथन खः, प्रारम्भया कथन मखु। तथे थुगु भवचक्रया प्रारम्भ (आदि) अविदित धका सिइकेमाः।

थ्व उम्ह गुगुलिं अविद्यादिं कारणं संस्कारादिया प्रवर्ति जुइ, उकिं अनंलि मेम्हसिनं “ब्रह्मा महाब्रह्मा ... श्रेष्ठ, सृष्टि याम्ह खः”^{५७८} धकाः तथे परिकल्पित ब्रह्मादिं वा संसारया कर्ता, “उगु थ्व जिगु आत्मा धाइम्ह व अनुभव याइम्ह खः” धकाः तथे परिकल्पित सुख व दुःखतय्गु अनुभव याइगुलिं आत्मा रहित खः। तथे कारक व वेदक महु धका सिइकेमाः।

थन गुगु अविद्यां उत्पत्ति व विनाशया स्वभाव दुगुलिं ध्रुव खः, फोहर जूगु कारणं संक्लेशिक जुइगुलिं शुभ खः, उत्पत्ति व विनाशं पीडित जुइगुलिं सुख खः, प्रत्ययतय्गु अधीन जुइगुलिं व वशय् तइगु आत्मभावं शून्य खः। अथेहे संस्कार आदि अङ्गत नं खः। गुगु अविद्या आत्मा मखु, थःगु (आत्माया) मखु, आत्माय् दुगु मखु, आत्मा दुगु मखु। अथेहे संस्कार आदि अङ्गत नं खः। उकिं थ्व भिंनिगू शून्यतां शून्यगु भवचक्र धका सिइकेमाः।

६५३. तथे सिइका हानं,

उगु अविद्या व तृष्णा मूल खः, अतीत आदि स्वंगू काल खः।
निगू, च्यागू व निगू हे, स्वरूपकथं इमिगु अङ्गत खः।।

उगु थ्व भवचक्रया अविद्या व तृष्णा धयागु निगू धर्मत मूल खः धका सिइकेमाः। थ्व थुगु पूर्वान्तय् यंकीगुलिं अविद्याया मूल व वेदनाया अन्तगु खः, अपरान्तय् सन्तति जुइगुलिं तृष्णाया मूल जरामरण अवसानगु धका निथी दु। अन न्हापांगु दृष्टि चरित्रकथं धयातःगु खः, लिपायागु जक तृष्णा चरित्रकथं खः। दृष्टि चरित्रपिनि अविद्या व तृष्णा चरित्रपिनि तृष्णा संसारय् यंकीगु खः। उच्छेददृष्टि नाश यायेत न्हापांगु, फल प्रातिया नितिं हेतुया अनुच्छेद प्रकाश यायेत खः, शाश्वत दृष्टि नाश यायेत, निगूगु, उत्पन्न जुइ धुंकूगु जरामरण प्रकाश यायेत खः। प्वाथय् च्वनीम्हसियाकथं न्हापांगु, अनुपूर्व प्रवर्ति प्रकाश यायेत, औपपातिककथं लिपाया, नापं उत्पन्न जुइगु क्यनेत खः।

अतीत, वर्तमान व अनागत उगुया स्वंगू काल। उगुलिइ, पालिइ स्वरूपकथं वयाच्चंगु अनुसारं “अविद्या व संस्कार” धकाः निगू अङ्गत अतीत काल खः। विज्ञान आदि भव अवसानगु च्यागू वर्तमान काल खः। जन्म कायेगु व जरामरण निगू नं अनागत काल धका सिइकेमाल।

६५४. हानं,

“थ्व हेतु, फल, पूर्व हेतु, स्वंगू सन्धि (स्वापु), प्यंगू भेदया संग्रह।
नीगू आकारया आरा व स्वंगू वृत्त दुगु दिपाः मदयेक चाहिलाच्चन।।”

थुकथं नं सिइकेमाः।

अन संस्कार व प्रतिसन्धिविज्ञानया बिचय् छगू हेतु व फलया सन्धि धाइ। वेदना व तृष्णाया बिचय् छगू फल व हेतुया सन्धि धाइ। भवया व जन्मया बिचय् छगू हेतु व फलया सन्धि धका तथे थुगु हेतु, फल, पूर्व हेतु, स्वंगू सन्धि (स्वापु) धका सिइकेमाः।

^{५७७} (सं० नि० २.१; महाव० १)

^{५७८} (दी० नि० १.४२)

सन्धितयूग आदि व अन्तया व्यवस्थान यायेवं उगुया प्यंगू संग्रह जुइ। गथेकि – अविद्या संस्कार छगू संग्रह खः। विज्ञान, नामरूप, षडायतन, स्पर्श व वेदना निगूगु। तृष्णा, उपादान व भव स्वंगूगु। जन्म, जरा व मरण प्यंगूगु खः। थथे थुगु प्यंगू भेदया संग्रह धका सिइकेमाः।

अतीतयू न्यागू हेतु दु, वर्तमानयू फल न्यागू दु।
वर्तमानयू न्यागू हेतु, अनागतयू फल न्यागू दु।।

थुपिं नीगू आकार धका कयातःगु आराद्वारा नीगू आकारया आरा धका सिइकेमाः। अन अतीतयू न्यागू हेतु याना अविद्या संस्कारत नं खः धका थुपिं न्हापां निगू जक कनातःगु खः। गुपिं अविज्ञपिं आशां पिडीत जुइ, पिडीत जुया आसक्त जुइ, उगु उपादानया कारणं भव खः। उकिं तृष्णा, उपादान व भवयात नं ग्रहण यानातःगु (काःगु) जुइ। उकिं धयाबिज्यात – “पूर्व कर्म भवयू मोह अविद्या धाइ, कुतः यायेगु संस्कार धाइ, इच्छा यायेगु तृष्णा धाइ, न्याक ज्वनेगु उपादान धाइ, चेतना भव धाइ धका थुपिं न्यागू धर्मत न्हापायागु भवयू थन प्रतिसन्धिया प्रत्यय जुइ”^{५७९} धकाः।

अन पूर्व कर्म भवयू धयागु न्हापाया कर्म भवयू खः, अतीत जन्मया कर्मभवयू यानातयागु धयागु अर्थ खः। मोह अविद्या धयागु गुगु उबले दुःखादिइ मोह दइ, उगुलिं मूर्ख ज्या (कर्म) याइ, उगु अविद्या खः। कुतः यायेगु संस्कार धयागु उगु ज्या (कर्म) यायेवं गुगु पूर्व चेतनात खः, गथे “दान बिइ” धकाः चित्त उत्पन्न याना लछि वा दछि दानया सामानत तयार याना उत्पन्न जूगु पूर्व चेतनात खः। प्रतिग्राहकपिनि (दान काइपिनि) ल्हातयू दक्षिणा तइगु चेतना भव धकाः धाइ। छगू आवर्जनयू वा खुगू जवनयू चेतना मुंकेगु संस्कारत धाइ। न्हयूगूगुलिइ भव। छुं गुगु वा उल चेतना भव खः। सम्प्रयुक्तगु मुंकेगु (कुतः यायेगु) संस्कारत धाइ। इच्छा यायेगु तृष्णा धयागु गुगु ज्या (कर्म) यात धाःसा वया फलोत्पत्ति भवयू निष्कामना व प्रार्थना खः, उगु तृष्णा धाइ। न्याक ज्वनेगु उपादान धयागु गुगु कर्मभवया प्रत्यय जुयाचंगु “श्व यानाः फलनागु धयागु थासयू कामगुणत सेवन याये, उच्छेद जुये” धकाः आदि नियमविधिकथं उत्पत्ति जुयाचंगुयात न्याक ज्वनेगु, ग्रहण यायेगु, परामर्श यायेगु खः, श्व उपादान धाइ। चेतना भव धका मुंकेगुया अवसानयू कनातःगु चेतना भव धका थथे अर्थ सिइकेमाः।

वर्तमान फल न्यागू दु धयागु विज्ञान आदि वेदनाया अन्त तक पालिइ वयाचंगुहे खः। थथे धयाबिज्यात – “थन प्रतिसन्धि विज्ञान दु, प्राण दुहाँवनीगु नामरूप दु, निर्मल जुइगु आयतन धाइ, थिइगु स्पर्श, अनुभव जुइगु वेदना, थुपिं न्यागू धर्मत थुगु भवयू उत्पन्न जुइगु न्हापा याना वयागु कर्मया प्रत्यय खः”^{५८०} धकाः। अन प्रतिसन्धि विज्ञान धयागु गुगु भवान्तर प्रतिसन्धितयूगुकथं उत्पन्न जूगु कारणं प्रतिसन्धि धकाः धाइ, उगुयात विज्ञान धाइ। प्राण दुहाँवनीगु नामरूप धयागु गुगु गर्भयू रूप व अरूपधर्मया प्राण दुहाँवनीगु खः, वयाः दुहाँ दुहाँ वनीगु थें, श्व नामरूप खः। निर्मल जुइगु आयतन धयागु श्व चक्षु आदि न्यागू आयतनकथं धाःगु खः। थिइगु स्पर्श धयागु गुगु आरम्भण थिइगु व थिया उत्पन्न जुइगु खः, श्व स्पर्श। अनुभव जुइगु वेदना धयागु गुगु प्रतिसन्धि विज्ञान, षडायतन प्रत्यय वा स्पर्श नापं उत्पन्न जुया विपाकयात अनुभव याइगु खः, उगु वेदना धका थथे अर्थ सिइकेमाः।

वर्तमान हेतुत न्यागू याना तृष्णा आदि पालिइ वयाचंगु खः तृष्णा, उपादान व भव। भवयू ग्रहण यायेवं उगुया पूर्व भाग वा उगु नापं सम्प्रयुक्त संस्कारत नं काःगुहे जुइ। तृष्णा व उपादान ग्रहण यायेवं व उगु नापं सम्प्रयुक्त जुइ, गुगु मूर्ख ज्या (कर्म) याइ, उगु अविद्या काःगुहे जुइ। थथे न्यागू। उकिं धयाबिज्यात – “थन परिपक्व आयतनतयूगु मोह अविद्या, मुंकेगु (कुतः यायेगु) संस्कार, इच्छा यायेगु तृष्णा धाइ, न्याक ज्वनेगु उपादान, चेतना भव धका थुपिं न्यागू धर्मत थन कर्मभवयू उत्पन्न जुइगु लिपाया प्रतिसन्धिया प्रत्यय जुइगु खः”^{५८१} धकाः। अन थन परिपक्व आयतनतयूगु धयागु परिपक्व आयतनया कर्म याइगु इलयू सम्मोह क्यनातल। त्यंदुगु स्पष्टहे जू।

लिपाया फल न्यागू दु धयागु विज्ञान आदि न्यागू। इपिं जातियात कायेवं च्वयू धयावयागुकथं खः। जरामरण जक इमिगुहे जरामरण खः। उकिं धयाबिज्यात – “लिपाया प्रतिसन्धि विज्ञानयात, प्राण दुहाँवनीगु नामरूप, निर्मल जुइगु

^{५७९} (पटि० म० १.४७)

^{५८०} (पटि० १.४७)

^{५८१} (पटि० म० १.४७)

आयतन धाड, थिङ्गु स्पर्श, अनुभव जुङ्गु वेदना, थुपिं न्यागू धर्मत लिपाया उपपत्ति भवय् उत्पन्न जुङ्गु थन यानागु कर्मया प्रत्यय जुङ्गु^{५८२} धकाः। थथे थुगु नीगू आकारया आरा जुङ्गु।

स्वंगु वृत्त दुगु दिपाः मदयेक चाहिलाच्चन धयागु थन संस्कारभव कर्मवृत्त, अविद्या, तृष्णा व उपादान क्लेश वृत्त व विज्ञान, नामरूप, षडायतन, स्पर्श व वेदना विपाक वृत्त धयागु थुपिं स्वंगू वृत्तं थ्व स्वंगू वृत्तगु भवचक्र गुबले तक्क क्लेश वृत्त त्वाःदलिङ्ग मखु, उबले तक्क त्वाःमदगु प्रत्ययया कारणं दिपाःमदिक हानंहानं प्रवर्तित जुया चाहिलाहे च्वनी धका सिङ्केमाः।

६५५. उगु थथे चाहिलाच्चंगुयात,

सत्य उत्पन्न जुङ्गुकथं, कृत्यकथं, निवारण, उपमाद्वारा।
गम्भीर नयया भेदकथं व यथायोग्यकथं सिङ्केमाः॥

अन गुगुलिं कुशल व अकुशल कर्मयात साधारणरूपं समुदयसत्य धका सत्यविभङ्गय् धयातःगु खः, उकिं अविद्याया कारणं संस्कार धयागु अविद्याया कारणं संस्कारत निगूगु सत्य उत्पन्न जूगु निगूगु सत्य खः। संस्कारं विज्ञान निगूगु सत्य उत्पन्न जूगु न्हापांगु सत्य खः। विज्ञानादिद्वारा नामरूप आदि विपाक वेदनाया अन्त तक न्हापांगु सत्य उत्पन्न जूगु न्हापांगु सत्य खः। वेदानं तृष्णा न्हापांगु सत्य उत्पन्न जूगु निगूगु सत्य। तृष्णाया उपादान निगूगु सत्य उत्पन्न जूगु निगूगु सत्य खः। उपादानं भव निगूगु सत्य उत्पन्न जूगु न्हापांगु व निगूगु सत्य निगू खः। भवं जन्म कायेगु निगूगु सत्य उत्पन्न जूगु न्हापांगु सत्य। जन्मं जरामरण न्हापांगु सत्य उत्पन्न जूगु न्हापांगु सत्य धका थथे न्हापां थ्व सत्य उत्पन्न जुङ्गुकथं यथायोग्यकथं सिङ्केमाः।

६५६. गुगुलिं थन अविद्या वस्तुइ व सत्त्वपिन्त सम्मोहित याइ व संस्कारया प्रादुर्भावया नितिं प्रत्यय जुङ्गु। अथेहे संस्कारत निर्माण व अभिनिर्माण याइ, विज्ञानया प्रत्यय जुङ्गु।

विज्ञान नं वस्तुयात सिङ्काच्चनी व नामरूपया प्रत्यय जुङ्गु। नामरूप नं थवंथवे त्यवाः बियाच्चनी व षडायतनया प्रत्यय जुङ्गु। षडायतन नं थःगु विषयय् उत्पन्न जुङ्गु व स्पर्शया प्रत्यय जुङ्गु। स्पर्शयात नं आरम्भण स्पर्श याइ व वेदनाया प्रत्यय जुङ्गु। वेदना नं आरम्भण रसयात अनुभव याइ व तृष्णाया प्रत्यय जुङ्गु। तृष्णा नं न्हाइपु ताइगु धर्मय् न्हाइपु ताइ व उपादानया प्रत्यय व जुङ्गु। उपादान नं आसक्त जुङ्गु धर्मय् आसक्त जुङ्गु व भवया प्रत्यय जुङ्गु। भव नं थीथी गतिइ विक्षिप्त जुङ्गु व जन्मया प्रत्यय जुङ्गु। जन्म कायेगु नं स्कन्धतयूत उत्पन्न याइ व इमिगु उत्पन्नया भावं प्रवर्तित जूगुलिं खः व जरामरणया प्रत्यय जुङ्गु। जरामरण नं स्कन्धतयूगु विपाक भाव नं स्थित जुङ्गु व भवान्तर प्रकट जुङ्गुया नितिं शोक आदिया क्वातुगु कारणं प्रत्यय जुङ्गु। उकिं फुक पदय् निथी प्रवर्तिया कृत्यकथं नं थ्व यथायोग्यकथं सिङ्केमाः।

६५७. गुगुलिं थन अविद्याया कारणं संस्कार धका थ्व कारकयात (कर्ता, इश्वरयात) खनीगु पनातःगु खः। संस्कारया कारणं विज्ञान धका आत्मा संक्रान्ति खनीगुयात पनातःगु खः। विज्ञानया कारणं नामरूप धका “आत्मा” धका परिकल्पित वस्तुभेद खनीगुलिं घनसंज्ञायात पनातःगु खः। नामरूपया कारणं षडायतन धयागु आदि थः, आत्मा खनिङ्ग ... बांलाक सिङ्ग, स्पर्श याइ, अनुभव याइ, तृष्णा याइ, आसक्त जुङ्गु, जुङ्गु, उत्पन्न जुङ्गु, म्वाइ, सीङ्ग धका थथे खनीगु आदियात पनातःगु खः। उकिं मिथ्याकथं खनीगुयात निवारण यायेगु थ्व भवचक्र यथायोग्यकथं सिङ्केमाः।

६५८. गुगु थन स्वलक्षण व सामान्य लक्षणकथं धर्मतयूत मखनीगुलिं कांथें अविद्या खः। कांया ग्वतुवनीगु थें अविद्याया कारणं संस्कारत। ग्वतुवंहसिया कुतुं वङ्गु थें संस्कारया कारणं विज्ञान। कुतुं वम्हसिया प्वः वङ्गुथें विज्ञानया कारणं नामरूप। प्वः तज्याना कै वङ्गुथें नामरूपया कारणं षडायतन। प्वःया कैत घर्षण जुङ्गुथें षडायतनया कारणं स्पर्श। घर्षण दुःख जुङ्गुथें स्पर्शया कारणं वेदना, दुःखयात प्रतिकार यायेगु अभिलाषा (इच्छा)थें वेदनाया कारणं तृष्णा। प्रतिकार यायेगु अभिलाषं उचित मजुङ्गुयात ग्रहण यायेगुथें तृष्णाया कारणं उपादान। क्वातुक ज्वनातःगु अनुचित आलेपन थें उपादानया कारणं भव। अनुचित आलेपनं प्वःया विकार प्रकट जुङ्गु थें भवया कारणं जन्म कायेगु। प्वःया विकारं प्वः तज्याङ्गु थें जातिया कारणं जरामरण। गुगु थन अविद्यां अप्रतिपत्ति व मिथ्या प्रतिपत्ति जुङ्गुलिं सत्त्वपिन्त त्याकी, मिखाया बः(पटल)थें खः। उगुलिं त्याम्ह मूर्ख पुनर्भविक (हानं हानं दङ्गु) संस्कारं थःत कोश दयेकीम्ह किनंथें

हिनी कोशया प्रदेशं। संस्कारं परिगृहीतगु विज्ञान गतिइ राजकुमार राज्ययु प्रतिस्था प्राप्त जुइगुथें परिनायक परिग्रण यागुलिं। उत्पत्ति निमित्तया परिकल्पनां विज्ञान प्रतिसन्धिइ अनेक प्रकारगु नामरूप अभिनिर्माण याइ, मायाया जादूगरथें। नामरूपयु प्रतिस्थितगु खः षडायतन पुसा व माचात वृद्धि जुइगु, विकास जुइगु व व्यापाक जुइगुपाखे थ्यनिइ, बांलागु भूमिइ प्रतिस्थापितगु गुंया इवाम्मगु भाःथें। आयतनया घर्षणं स्पर्श उत्पन्न जुइ, अरणिइ संकूगु (चाहिकूगु) मिथें। स्पर्श स्पर्श जुइवं वेदना प्रादुर्भाव जुइ, मिं थिइवं च्याःगुमिथें। वेदना जुइवं तृष्णा वृद्धि जुइ, चि लः त्वनेवं प्यासचाइगु थें। आसक्तं भवयु अभिलाषा याइ, लः त्वने प्याचायेकाच्चंमिथें। उगु उगुया उपादान खः, उपादानं भव आसक्त जुइ, आमिषया लोभं न्या बल्लिथें। भव दयेवं जन्म कायेगु जुइ, पुसा दयेवं चुलिथें। जन्मया अवश्य नं जरामरण उत्पन्न जुइ, सिमाया कुतुं वइगु थें। उकिं थथे उपमातद्वारा थ्व भवचक्र यथायोग्यकथं सिइकेमाः।

६५९. गुगु भगवान बुद्धं अर्थकथं नं, धर्मकथं नं, देशनाकथं नं, प्रतिवेधकथं नं गम्भीर भावगु कारणं “आनन्द, थ्व गम्भीरगु प्रतीत्यसमुत्पाद गम्भीरकथं अवभास जुइगु खः”^{५८३} धकाः धयातःगु खः, उकिं गम्भीरया भेदकथं नं थ्व भवचक्र यथायोग्यकथं सिइकेमाः।

अन गुगु जन्म जुइमखुगुलिं जरामरण जुइमखु, न जन्म विना मेगुलिं जुइ, थुगुकथं जन्म उत्पन्न जुइ धयागु थथे जन्मया कारणं उत्पन्न जूगुयात दुर्बोध जुइगुलिं जरामरणया जातिप्रत्ययं उत्पन्न जुइगुलिं गम्भीर खः। अथेहे जन्मं भव प्रत्यय ... संस्कारया अविद्या प्रत्ययं उत्पन्न जुइगुलिं गम्भीर खः। उकिं थ्व भवचक्र गम्भीर अर्थ धका थ्व न्हापां थन गम्भीर अर्थ जूगुलिं खः। हेतुफलहे अर्थ धकाः धाइ। थथे धयाबिज्यात – “हेतुफल्यु ज्ञान अर्थप्रतिसम्भिता”^{५८४} धकाः।

गुगु गुगु आकारं गुगु अवस्थायु अविद्या उगु उगु संस्कारया प्रत्यय जुइ, उगु दुर्बोध जुइगुलिं अविद्यायात संस्कारया प्रत्ययार्थ गम्भीर खः। अथेहे संस्कारया ... जन्म जरामरणया प्रत्ययार्थ गम्भीर खः, उकिं थ्व भवचक्र धर्म गम्भीर धयागु थ्व थन धर्म गम्भीर खः। हेतुतयुगु नांहे धर्म खः। थथे धयाबिज्यात – “हेतुइ ज्ञान धर्मप्रतिसम्भिता”^{५८५} धकाः।

गुगुलिं वया उगु उगु कारणं उजागु उजागुहे प्रवर्तित यायेमाःगुलिं देशना नं गम्भीर खः, अन सर्वज्ञ ज्ञानं मेगु ज्ञान प्रतिस्था प्राप्त जुइमखु। अथेहे थ्व गनं सूत्रयु अनुलोमकथं, गनं प्रतिलोमकथं, गनं अनुलोम व प्रतिलोमकथं, गनं विचं निसें अनुलोमकथं वा प्रतिलोमकथं वा गनं स्वंगू सन्धि व प्यंगू संक्षेप, गनं निगू सन्धि व स्वंगू संक्षेप, गनं छगू सन्धि व निगू संक्षेप देशना यानाबिज्यात, उकिं थ्व भवचक्र देशना गम्भीर धयागु थ्व देशना गम्भीरता खः।

गुगुलिं थन गुगु उगु अविद्यादिया स्वभाव खः, गुगु प्रतिवेधं अविद्या आदि बांलाक स्वलक्षणकथं प्रतिवेदितमिं जुइ, उगु पूर्णरूपं अवबोध जुइ थाकूगुलिं गम्भीर खः, उकिं थ्व भवचक्र प्रतिवेध गम्भीर खः। अथेहे थन अविद्यायात अज्ञान, अदर्शन व सत्यया सम्प्रतिवेधार्थ गम्भीर खः, संस्कारया अभिसंस्करण यायेगु, राग व विरागार्थ खः, विज्ञानया शून्यता, अव्यापार, असंक्रमण व प्रतिसन्धिइ प्रादुर्भावार्थ खः, नामरूपया एकोत्पाद, विनिर्भोग, अविनिर्भोग, क्वछुइगु नष्ट जुइगुया नितिं खः, षडायतनया अधिपति, लोक, द्वार, क्षेत्र, विषय दइगुया नितिं खः, स्पर्शया थिइगु, संघर्षण जुइगु, मिलेजूवइगु व मुंवइगुया नितिं खः, वेदनाया आरम्भण, रसानुभव, सुख, दुःख, मध्यस्थभाव, निर्जीव व वेदनया नितिं खः। तृष्णाया अभिनन्दन यानाः दुहाँ वनीगु, सरिता, लता, नदी, तृष्णा, समुद्र थाकूक पूर्णार्थ खः, उपादानया कायेगु, ग्रहण यायेगु, अभिनिवेश, परामर्श अतिक्रमण मजुइगु नितिं खः, भवया एकत्र याइगु, अभिसंस्करण, योनि, गति, स्थिति, निवासयु तइगुया नितिं खः, जन्मया जन्म कायेगु, उत्पन्न जुइगु, प्राण दुहाँवनीगु, उत्पन्न प्रादुर्भावार्थ खः, जरामरणया क्षय, व्यय, भेद, विपरिणामार्थ गम्भीर धयागु थ्व थन प्रतिवेध गम्भीरता खः।

६६०. गुगुलिं थन एकत्त्व नय, नानात्त्व नय, अव्यापार (अकृत्य) नय, एवं धर्मता नय धयागु प्यंगू अर्थ नय दइ, उकिं नयया भेदकथं थ्व भवचक्र यथायोग्यकथं सिइकेमाः।

अन अविद्याया कारणं संस्कार, संस्कारया कारणं विज्ञान धका थथे पुसाया चुलि दया सिमाया भावयु प्रवर्तित जुइगुथें सन्ततिया उपच्छेद मजुइगु एकत्त्व नय धाइ। गुगु बांलाक खंका हेतुफलया सम्बन्धं सन्ततिया अनुपच्छेद अवबोधं उच्छेददृष्टियात प्रहाण याइ। मिथ्या (द्वंद्व) खंका हेतुफलया सम्बन्धं प्रवर्तित सन्तति अनुपच्छेया एकत्त्वया ग्रहणं शाश्वतदृष्टि आसक्त जुइ।

^{५८३} (दी० नि० २.९५; सं० नि० २.६०)

^{५८४} (विभ० ७२०)

^{५८५} (विभ० ७२०)

अविद्याया जक गथे थःगु लक्षणया व्यवस्थान यायेगु नानात्त्व नय धाइ। गुगु बांलाक खंका न्हुगु न्हुगु उत्पत्तिया दर्शनं शाश्वतदृष्टियात प्रहाण याइ। मिथ्या (द्वंक) खंका छगू सन्ततिइ लानाच्चंगु भिन्न सन्ततियाहे नानात्त्व ग्रहणं उच्छेददृष्टिइ आसक्त जुइ।

अविद्याया संस्कारत जिं उत्पन्न यायेमाः वा संस्कारया विज्ञान जिमिसं धका थुकथं आदि व्यापार(कृत्य)या अभावगु अव्यापार नय धाइ। गुगु बांलाक खंका कर्ताया अभाव अवबोधं आत्मादृष्टि प्रहाण याइ। मिथ्या (द्वंक) खंका गुम्ह व्यापार मदुसानं अविद्यादिया हेतु स्वभव दुगु नियम सिद्ध जुइ, उगुयात ग्रहण मयायेवं अक्रियदृष्टिइ आसक्त जुइ।

अविद्याया कारणं संस्कार आदियाहे उत्पन्न जुइगु दुगु आदिद्वारा धौ आदिथें, मेगुया मखु। थ्व एवं धर्मता नय धाइ। गुगु बांलाक खंका प्रत्ययया अनुरूप फलया अवबोधं अहेतुकदृष्टि व अक्रियादृष्टियात प्रहाण याइ। मिथ्या (द्वंक) खंका प्रत्ययया अनुरूप फलया प्रवृत्तियात मकाःसे गनपाखें नं सुं गुम्हसिया सम्भव ग्रहणं अहेतुकदृष्टि व नियतवादयातहे ज्वनातइगुलिं थथे थुगु भवचक्र,

*सत्य उत्पन्न जुइगुकथं, कृत्यकथं, निवारण व उपमाद्वारा।
गम्भीर नयया भेदकथं व सिइकेमाः यथायोग्यकथं॥*

६६१. थुगु अति गम्भीरगुलिं अथाह खः। नाना नयया ग्रहणं तरे जुइ थाकुइगु खः। ज्ञानरूपी तरवारं समाधिरूपी उत्तमगु त्वहंफातय् बांलाक फयेतुना भवचक्रया त्वाल्हाना,

*अशनिया चक्रथें नित्य मर्दन याइगु।
संसारया भयं पुला वंम्ह, सुनं स्वप्नया दुने दु ला॥*

थथे भगवानं धयाबिज्यात - “आनन्द, थ्व गम्भीरगु व गम्भीर अवभासगु प्रतीत्यसमुत्पाद खः। आनन्द, थुगु धर्मया अवबोध मज्जगुलिं प्रतिवेध मज्जगुलिं थथे थ्व मनूत सुका स्वःथें स्वःपिं, गथः जुइथें गथः जूपिं, लहरा वनीगु घाँय्थें हितुमतुह्यूपिं अपाय दुर्गति विनिपात संसारयात अतिक्रमण याये मफुपिं खः”^{५८६} धकाः। उकिं थःगु वा मेपिंगु हित व सुखया नितिं आचरण याम्ह ल्यंदुगु ज्यात त्याग यानाः,

*थन पण्डित गम्भीरगु प्रत्ययाकार प्रभेदगुलिइ।
गथे फु अथे कुतः याः सदां स्मृतिवान्॥*

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्गय् प्रज्ञाभावनाया भागय् प्रज्ञाभूमि निर्देश धयागु भिन्हय्गूगु परिच्छेद क्वचाल।

१८. दिट्टिविसुद्धिनिदेशो (दृष्टिविशुद्धि निर्देश)

नामरूपपरिग्रहकथा (नामरूप परिग्रहणया खं)

६६२. आ: गुगु “थुपिं भूमि जुयाच्चंगु धर्मय् सयेकेगु लिस: न्ह्यस: न्यनेगुकथं ज्ञान परिचित याना: ‘शीलविशुद्धि व चित्तविशुद्धि’ धका: निगू मूल जुयाच्चंगु विशुद्धित सम्पादन यायेमा:” धका: धयाबिज्यात। अन शीलविशुद्धि धयागु परिशुद्ध प्राप्तिमोक्ष संवर आदि प्यथी शील दु, उगु शील निर्देशय् विस्तृत यायेधुन। चित्तविशुद्धि धयागु उपचार नापं च्यागू समापत्ति, इपिं नं चित्तया नामं (शीर्षकं) धयावयागु समाधि निर्देशय् फुक प्रकारं विस्तृत यानातये धुन। उकिं इपिं अन विस्तृतं वर्णन यानातगु नयकथंहे सिइकेमा:।

गुगु धयाबिज्यागु ख: “दृष्टिविशुद्धि, शंका मदयुकेगु विशुद्धि, मार्गामार्ग दर्शन विशुद्धि, प्रतिपदा ज्ञान दर्शन विशुद्धि, ज्ञान दर्शन विशुद्धि याना थुपिं न्यागू विशुद्धि शरीर ख:” धका, अन नामरूपया यथार्थ स्वभाव खनीगु दृष्टिविशुद्धि धाइ।

६६३. उगुयात सम्पादन यायेगु इच्छा याम्ह समथयानिकं न्हापां नैवसंज्ञानासंज्ञायतनयात त्व:ता ल्यंदुगु रूप व अरूप ध्यान मध्ये छुं छगू ध्यानं दना: वितर्क आदि ध्यानङ्गत ख:, उगु नापं सम्प्रयुक्त धर्मयात लक्षण, रस आदिकथं बांलाक बिचा: यायेमा:। परिग्रहण याना: थ्व फुक आरम्भणया अभिमुखय् क्वछुइगुलिं व क्वछुइगु अर्थकथं नाम धका बिचा: यायेमा:।

अनंलि गथेकि पुरुषं छें दुने सर्पयात खना: उम्ह सर्प लिसेवना: वया आशय (च्वनीगु थाय्) खनिइ, थथेहे थ्व नं योगीं उगु नामयात बिचा: याना स्वया: “थ्व नाम छु आधारं प्रवृत्त जुइ” धका: माला स्वया: उगुया निश्चय हृदयरूप खनिइ। अनंलि हृदयरूपया निश्चय जुयाच्चंगु महाभूत व महाभूतया निश्चय जुयाच्चंगु ल्यंदुगु उपादाय रूप धका रूपयात परिग्रहण याइ। वं थ्व फुक नाश जुइगुलिं रूप धका व्यवस्थान याइ। अनंलि क्वछुइगु लक्षण नाम, विकार जुइगु लक्षण रूप धका संक्षिप्तं नामरूप व्यवस्थान याइ।

६६४. शुद्ध विपश्यना यानिक (मार्गी) वा थ्वहे समथ यानिक प्यंगू धातुव्यवस्थानय् धयात:गु उगु उगु धातुया परिग्रहण मुख मध्ये छुं छगू मुखकथं संक्षिप्तं वा विस्तृतं प्यंगू धातुत परिग्रहण याइ। अले वया यथार्थ स्वभाव अनुसार रस लक्षणकथं प्रकट जूगु कर्म उत्पन्न जूगु धातुतमध्ये न्हापां सँय् “प्यंगू धातुत, वर्ण, गन्ध (नस्वा:), रस, ओज, जीवित, कायप्रसाद” धका: थथे कायदशककथं भिगू रूप दु, अन भावरूप दुगुलिं भावदशककथं भिगू, अन हे आहारं उत्पन्न जुइगुयात ओज अष्टक, ऋतुं उत्पन्न जुइगु व चित्तं उत्पन्न जुइगु याना मेगु नं नीप्यंगू धयागु थथे प्यंगूलिइ उत्पन्न जुइगु नीप्यंगू भागय् पीप्यंगू पीप्यंगू रूप, च:ति, ख्ववि, खै, न्हि याना थुपिं प्यंगू ऋतु व चित्तं उत्पन्न जुइगुलिइ निगू ओज अष्टककथं भिखुगू भिखुगू रूप, प्वा:, दिसा, घालय् दाइगु न्हि, पिंसाव धयागु थुपिं प्यंगू ऋतुं उत्पन्न जुइगुलिइ ऋतुं उत्पन्न जुइगु ओज अष्टककथं च्यागू च्यागू रूपत प्रकट जुइ। थ्व न्हापां स्वीनिगू शरीरया भागय् नियम ख:।

गुगु थुगु स्वीनिगू शरीरया भागय् प्रकट जुइवं मेगु भिगू आकार प्रकारत प्रकट जुइ। अन नयागु आदियात पचे याइगु न्हापां कर्मज तेज (मि)या भागय् ओज अष्टक व जीवित नवक याना गुंगू रूप, अथेहे चित्तज आश्वास प्रश्वासया भागय् नं ओज अष्टक व शब्द धयागु गुंगू नं ख:, ल्यंदुगु प्यंगू उत्पन्न जुइगु च्यागूलिइ जीवित नवक व स्वंगूलिइ ओज अष्टक याना स्वीस्वंगू रूपत प्रकट जुइ।

थथे उगुया विस्तृतं पीनिगू आकारकथं थुपिं महाभूत व उपादाय रूप प्रकट जुइगुलिइ वस्तु व द्वारकथं न्यागू चक्षुदशक आदि, हृदयवस्तु दशक याना मेगु नं ख्वीगू रूप प्रकट जुइ। उगु फुकं इपिं विकार जुइगु लक्षण नापं याना: “थ्व रूप ख:” धका: खनिइ।

थथे वया परिग्रहण यानात:गुयात द्वारकथं अरूप धर्मत प्रकट जुइ। गथेकि – द्विपञ्च (१०गू) विज्ञान, स्वंगू मनोधातु, ख्वीच्यागू मनोविज्ञानधातु याना चयेछगू लौकिक चित्त, साधारणरूपं इपिं चित्तनापं सहजात स्पर्श, वेदना, संज्ञात, चेतना, जीवित, चित्तस्थिति, मनसिकार धयागु थुपिं न्हयूगू न्हयूगू चैतसिक। लोकोत्तर चित्तत जक प्राप्त मज्जू कारणं शुद्धविपश्यक व शमथयानिकया परिग्रहण जुइमखु। उगु फुकं इपिं अरूप धर्मय् क्वछुइगु लक्षणनापं याना: “थ्व धयागु” धका: खनिइ। थथे छगू चतुर्धातु व्यवस्थानया मुखं विस्तृतं नामरूप व्यवस्थान याइ।

६६५. मेगु भिंच्यागू धातुकथं। गथे? थन भिक्षु थुगु आत्मभावय् चक्षुर्धातु दु ... मनोविज्ञानधातु दु धका धातुत आवर्जन याना: गुगु लोक तुयुगु व हाकुगु चा:कलं विचित्रगु हाक: व व्या दुगु मिखा प्वाकलय् सँय्प्याय्चं भुनात:गु (आवद्धगु) लाया ग्वारायात “चक्षु (मिखा)” धका: बांलाक सिइ, उगुयात मका:से स्कन्ध निर्देशय् उपादारूपय् धयात:गु अनुसारं चक्षु-प्रसादयात “चक्षुर्धातु” धका: व्यवस्थान याइ।

गुगु उगुया निश्रय जुयाच्चंगु प्यंगू धातु, परिवार जुयाच्चंगु प्यंगू वर्ण, गन्ध, रस, ओज रूपत व अनुपालक यानात:गु जीवितेन्द्रिय याना गुंगू सहजात रूप, अनहे स्थितगु कायदशक व भावदशककथं नीगू कर्मज रूप, आहार आदि उत्पन्न जुइगु स्वंगू ओज अष्टककथं नीप्यंगू अनुपादिन्न रूप याना थथे ल्यंदुगु न्येस्वंगू रूप दइ, इपिं “चक्षुर्धातु मखु” धका: व्यवस्थान याइ। थुगु विधि श्रोत्रधातु आदिइ नं ख:। कायधातुइ जक ल्यंदुगु पीस्वंगू रूप दइ। गुलिसिन् ऋतु व चित्त उत्पन्न जुइगु व शब्दनापं गुंगू गुंगू याना: पीन्यागू धका धाइ।

थथे थुपिं न्यागू प्रसाद, इमिगु विषय जुयाच्चंगु रूप, शब्द, गन्ध, रस व स्पष्टव्य न्यागू याना भिगू रूप भिगू धातु जुइ। ल्यंदुगु रूपत धर्मधातुहे जुइ। मिखाया आधारं रूपया कारणय् उत्पत्ति जुयाच्चंगु चित्त चक्षुर्विज्ञानधातु धयागु थथे द्विपञ्च विज्ञान व न्यागू विज्ञानधातु जुइ। स्वंगू मनोधातुचित्त छगू मनोधातु, ख्वीच्यागू मनोविज्ञानधातुचित्त मनोविज्ञानधातु याना फुकं चयेछगू लौकिकचित्त न्हयगू विज्ञानधातु। उगु नापं सम्प्रयुक्त स्पर्शादि धर्मधातु धका थन थथे भिगूत्या धातु रूप, न्हयगूत्या धातु नाम धका थथे छगू भिंच्यागू धातुकथं नामरूप व्यवस्थान याइ।

६६६. मेगु भिंनिगू आयतनकथं। गथे? चक्षुर्धातुइ धयात:गु अनुसारंहे न्येस्वंगू रूपतय् त्व:ता चक्षुप्रसाद मात्रयात “चक्षुरायतन” धका: व्यवस्थान याइ। अन धयात:गु अनुसारंहे व श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा, कायधातु “श्रोत्र, घ्राण, जिह्वा व कायायतनत” धका, इमिगु विषय जुयाच्चंगु न्यागू धर्मय् “रूप, शब्द, गन्ध, रस, स्पष्टव्य आयतन” धका, लौकिक न्हयगू विज्ञानधातुत “मनायातन” धका, उगु नापं सम्प्रयुक्त स्पर्शादि व ल्यंदुगु रूप “धर्मायातन” धका: थन थथे भिगूत्या आयतनत रूप, छगूत्या आयतन नाम धका थथे छगू भिंनिगू आयतनकथं नामरूप व्यवस्थान याइ।

६६७. मेगु अनंलि भन् सक्षिप्तगु स्कन्धकथं व्यवस्थान याइ। गथे? थन भिक्षु थुगु शरीरय् प्यंगूद्वारा उत्पन्न जुइगु प्यंगू धातुत, उगु निश्रितगु वर्ण, नस्वा:, रस, ओज, चक्षुप्रसाद आदि न्यागू प्रसाद, वस्तुरूप, भाव, जीवितेन्द्रिय, निगूलिं उत्पन्न जुइगु शब्द याना थुपिं भिंन्हयगू रूपत सम्मर्शन याये योग्य, निष्पन्न, रूपरूप ख:। कायविज्ञप्ति, वचीविज्ञप्ति, आकाशधातु, रूपया हलुकापन, मृदुता, कर्मण्यता, उपचय, सन्तति, जीर्णता, अनित्यता धयागु थुपिं भिगू रूपत सम्मर्शन याये अयोग्य, आकार, विकार, अन्तर, परिच्छद मात्र जक ख:, निष्पन्नरूप मखु, रूपरूप मखु। यद्यपि रूपतय्गु आकार, विकार, अन्तर, परिच्छद मात्र रूप धका त्याय् खाइगु जुयाच्चन। थथे थुपिं फुकं नीन्हयगू रूपत रूपस्कन्ध ख:, चयेछगू लौकिक चित्तनापं उत्पन्न जूगु वेदना वेदनास्कन्ध ख:, उगु नापं सम्प्रयुक्त संज्ञा संज्ञास्कन्ध ख:, संस्कारत संस्कारस्कन्ध ख:, विज्ञान विज्ञानस्कन्ध ख:। थथे रूपस्कन्ध रूप, प्यंगू अरूप स्कन्धत नाम धका थथे छगू पञ्चस्कन्धकथं नामरूप व्यवस्थान याइ।

६६८. मेगु “गुलि नं रूप ख:, उगु फुक्क रूप प्यंगू महाभूत व प्यंगू महाभूतयात व:कया उत्पन्न जुइगु उपादारूप ख:”^{५८७} धका: थथे संक्षिप्तंहे थुगु आत्मभावय् रूप परिग्रहण याना, अथेहे मनायतन व धर्मायतनया छगूभागयात नं नाम धका परिग्रहण याना: “थथे थुगु नाम ख:, थुगु रूप ख:, थ्व नामरूप धाइ” धका: संक्षिप्तं नामरूप व्यवस्थान याइ।

६६९. यदि वया उगु उगु द्वारं (मुखं) रूप परिग्रहण याना: अरूपया परिग्रहण यायेवं सूक्ष्म जूगु कारणं अरूप प्रकट जुइमखु, उम्हसिनं थ:गु ज्या छखे मत:से रूपयातहे हानंहानं समर्शन यायेमा:, सम्मर्शन यायेमा:, बिचा: यायेमा:, परिग्रहण यायेमा:, व्यवस्थान यायेमा:। गथे गथे वया रूप बांलाक यचुका छ्वइ, मस्वगु जुइ, बांलाक परिशुद्ध जुइ, बांलाक सिलेधुंकूगु जुइ, तृष्णा फेने धुंकल, बांलाक परिशुद्ध जुल, अथे अथेहे तदारम्भणं अरूप धर्मत स्वयं प्रकट जुइ।

गथेकि चक्षुवान् पुरुषया सफा मजूगु न्हाय्कनय् ख्वा:या निमित्त स्वया निमित्त खनेदइ मखु, वं “ख्वाया निमित्त खने मदु (प्रकट मजू)” धका: न्हाय्कं वाँछ्वइमखु, अले उगु न्हाकनय् हानंहानं बुबू स्याइ। उगु परिशुद्धगु न्हाय्कनय् निमित्त स्वयं प्रकट जुइ। गथे चिकं मा:म्हसिया तूचं घटय् हला तया व लखं हाहा:याना छक्व: निक्व: क्यले मात्रं चिकं पिहाँ मव:सां तूचं वाँछ्वइ मखु, अले क्वा:गु लखं हानंहानं छ्वाका, न्हाया काकिइ। वया थथे यायेवं निर्मल तूचिकं

पिहाँ वड़। गथे लः सफा यायेगु इच्छाम्हं दयेका तःगु सिँकथि (कतकट्टि) ज्वनाः घलय् दुने ल्हा दुतछ्वया छक्कः निक्कः जक संकेवं लः सफा मजुइवं दयेका तःगु सिँकथि बाँछ्वइमखु, अले प्य लः हानंहानं संकिइ (घर्षण याइ)। वया थथे यात धाःसा उगु नचुगु भ्यातनाः बांलाक क्वसिइ। लः स्वच्छ व निर्मल जुइ, थथे हे उम्ह भिक्षुं ज्यायात त्वःतेगु मयासे रूपहे हानंहानं सम्मर्शन यायेमाः बिचाः यायेमाः परिग्रहण यायेमाः बिचाः यायेमाः।

गथे गथे वया रूप बांलाक सिलेधुंकूगु जुइ तृष्णा फेने धुंकल, बांलाक परिशुद्ध जुल, अथेहे अथेहे उगुलिसे विराधी क्लेशत क्वसिना वनिइ, भ्यातनाया च्चे लःथें चित्त प्रसन्नगु जुइ। तदारम्मणं अरूप धर्मत थः जक प्रकट जुइ। थथे मेगु चाकुतु, खँ, ढहँ व न्या आदिया उपमाद्वारा नं थुगु अर्थयात प्रकाश यायेमाः।

अरूपधम्मनं उपट्टानाकारकथा (अरूप धर्मत प्रकट जुइगु आकारया खँ)

६७०. थथे सुविशुद्ध रूपया परिग्रहण याम्हसिया उगु अरूप धर्मत स्वंगू आकारं प्रकट जुइ, स्पर्शकथं, वेदनाकथं वा विज्ञानकथं। गथे? न्हापां छगूया “पृथ्वीधातु छाःगु स्वभाव दुगु खः” धकाः आदि नियमविधिकथं धातुत परिग्रहण यायेवं न्हापां स्वापु तयेगु स्पर्श, उगु नापं सम्प्रयुक्त वेदना वेदनास्कन्ध, संज्ञा संज्ञास्कन्ध, स्पर्श व चेतना संस्कारस्कन्ध, चित्त विज्ञानस्कन्ध धका प्रकट जुइ। अथेहे “सँ पृथ्वीधातु छाःगु स्वभाव दुगु खः ... सासः दुकायेगु व पिकायेगु पृथ्वीधातु छाःगु स्वभाव दुगु खः”^{५८८} धकाः न्हापां स्वापु तयेगु स्पर्श, उगु नापं सम्प्रयुक्त वेदना वेदनास्कन्ध ... चित्त विज्ञानस्कन्ध धका प्रकट जुइ। थथे अरूप धर्मत स्पर्शकथं प्रकट जुइ।

छगूया “पृथ्वीधातु छाःगु स्वभाव दुगु खः” धकाः तदारम्मण रसानुभव वेदना वेदनास्कन्ध, उगु नापं सम्प्रयुक्त संज्ञा संज्ञास्कन्ध, उगु नापं सम्प्रयुक्त स्पर्श व चेतना संस्कारस्कन्ध, उगुनापं सम्प्रयुक्त चित्त विज्ञानस्कन्ध ष्ट प्रकट जुइ। अथेहे “सँ पृथ्वीधातु छाःगु स्वभाव दुगु खः ... सासः दुकायेगु व पिकायेगु पृथ्वीधातु छाःगु स्वभाव दुगु खः” धकाः तदारम्मण रसानुभव वेदना वेदनास्कन्ध ... उगुनापं सम्प्रयुक्त चित्त विज्ञानस्कन्ध धका प्रकट जुइ। थथे वेदनाकथं अरूप धर्मत प्रकट जुइ।

मेगुया “पृथ्वीधातु छाःगु स्वभाव दुगु खः” धकाः आरम्मणयात सिइकीगु विज्ञान विज्ञानस्कन्ध, उगु नापं सम्प्रयुक्त वेदना वेदनास्कन्ध, संज्ञा संज्ञास्कन्ध, स्पर्श व चेतना व संस्कारस्कन्ध धका प्रकट जुइ। अथेहे “सँ पृथ्वीधातु छाःगु स्वभाव दुगु खः ... सासः दुकायेगु व पिकायेगु पृथ्वीधातु छाःगु स्वभाव दुगु खः” धकाः आरम्मणयात सिइकीगु विज्ञान विज्ञानस्कन्ध, उगु नापं सम्प्रयुक्त वेदना वेदनास्कन्ध, संज्ञा संज्ञास्कन्ध, स्पर्श व चेतना व संस्कारस्कन्ध धका प्रकट जुइ। थथे विज्ञानकथं अरूप धर्मत प्रकट जुइ।

थुगुहे उपायकथं “कर्म उत्पन्न जुइगु सँय् पृथ्वीधातु छाःगु स्वभाव दुगु खः” धकाः आदि नियमविधिकथं पीनिगू धातुया भागय् प्यंगू प्यंगू धातुकथं, ल्यंदुगु चक्षुर्धातु आदितय्के रूप परिग्रहणया द्वारय् फुक्क नयभेदककथं वनाः स्वापु तयेमाः।

६७१. गुगुलिं थथे सुविशुद्ध रूपया परिग्रहण याम्हसियाहे उगु अरूप धर्मत स्वंगू आकारं प्रकट जुइ। उकिं सुविशुद्ध रूपया परिग्रहण याम्हसिनंहे अरूप परिग्रहणया नितिं योग (कुतः) यायेमाः, मेम्हसिनं मखु।

यदि छगू रूपधर्म प्रकट जुइवं वा निगू रूप त्याग यानाः अरूप परिग्रहणयात प्रारम्भ याइ, कर्मस्थानं नाश जुइ, पृथ्वी कसिण भावनाय् धयावयागुकथं पहाडय् च्चम्ह सार्थे जुइ। सुविशुद्ध रूपया परिग्रहण याम्हसिया अरूप परिग्रहणया नितिं योग (कुतः) यायेवं कर्मस्थान वृद्धि जुइगु, विकास जुइगु व व्यापाक जुइगुपाखे थ्यनिइ।

वं थथे स्पर्शादि कथं प्रकट जुइवं प्यंगू अरूप स्कन्धत नाम धका इमिगु आरम्मण जुयाच्चंगु प्यंगू महाभूत, प्यंगू महाभूतयात बःकया उत्पन्न जुइगु उपादायरूप रूप धका व्यवस्थान याइ।

थथे भिँच्यागू धातुत भिँनिगू आयतन पञ्चस्कन्ध धका फुकं त्रैभूमक धर्मय् तरवारं सःन चायेकेथें, ज्वःचिनाच्चंगु ताडया दं पालेगु थें नाम व रूप धका निथी व्यवस्थान याइ। नामरूप मात्र जक खः, च्वय् मेगु सत्त्व वा व्यक्ति वा देव वा ब्रह्मा मद्दु धकाः निष्कर्षय् थ्यनी।

सम्बहुलसुतन्तसंसन्दना (आपालं सूत्रान्तय् क्यनातःगुकथं)

६७२. वं थथे यथार्थ स्वभावकथं नामरूप बिचाः याना बांलाक “सत्त्व, व्यक्ति” धकाः थुगु लोकव्यवहारयात प्रहाणया नितिं, सत्त्व सम्मोहयात अतिक्रमण यायेया नितिं असम्मोह भूमिइ चित्त तयेया नितिं आपालं सूत्रान्तकथं “थ्व नामरूप मात्र जक खः, सत्त्व मखु, व्यक्ति मदु” धकाः थुगु अर्थयात क्यनाः व्यवस्थान याइ। थ्व धयाबिज्यात -

“गथे अङ्गतय् सम्भारं (सामानं), रथ धयागु शब्द जुइ।
थथे स्कन्धत दयेवं, सत्त्व धकाः व्यवहार जुइ।।”^{५८९}

मेगु नं धयाबिज्यात, “गथेकि, आवुसो, सिँया कारणं, खिपःया कारणं, चाया कारणं, घाँय्या कारणं आकाशयात चाहिकातःगु (भुनातःगु) छें धका गणना याइ, थथेहे खः, आवुसो, क्वेँया कारणं, सँय्पाँय्या कारणं, लाया कारणं, छ्यंगुया कारणं चाहइकातःगु आकाशयात हे रूप धका ल्याखाइ (काइ)” धकाः^{५९०} मेगु नं धयाबिज्यात -

“दुःखहे उत्पन्न जुइ, दुःख स्थित जुइ, नाश नं।
न मेथाय् दुःख उत्पन्न जुइ, न मेगु दुःख निरोध जुइ।।”^{५९१}

उपमाहि नामरूपविभावना (उपमाद्वारा नामरूपया प्रकट)

६७३. थथे सलंसः सूत्रान्तकथं नामरूपहे जक क्यनातल, न सत्त्व न व्यक्ति खः। उकिं गथे धुर, चक्का, पंजः व खिपः आदि सरसामानया अङ्गत छगू आकारं च्चनीबलय् रथ धका व्यवहार जक जुइ, परमार्थकथं छगू छगू अङ्गय् बांलाक बिचाः यायेवं रथ धयागु मदु। गथे सिँ आदि छेँया सरसामानय् छगू आकारं आकाशयात भुना च्चनेवं छें धका व्यवहार जक जुइ, परमार्थकथं छेँय् धयागु मदु। गथे पतिंचा म्हुछुयाना तःगु छगू आकारं च्चनाच्चंगु ल्हाम्हु धका व्यवहार जक जुइ। द्रोणी, का (तार) आदि आदिया वीणा खः। किसि, सल आदिया सेना खः। पखाः, छें, गोपुर आदिया नगर खः। दं, कचा, हः आदि छगू आकारं च्चनाच्चंगु सिमा धका व्यवहार जक जुइ, परमार्थकथं छगू छगू अवयवय् बांलाक बिचाः यायेवं सिमा धयागु मदु। थथेहे न्यागू उपादानस्कन्धत दयेवं “सत्त्व, व्यक्ति” धकाः व्यवहार जक जुइ, परमार्थकथं छगू छगू धर्मय् बांलाक बिचाः यायेवं “जि दु वा ‘जि’ खः” धकाः ग्रहण यानातःगु वस्तु जुयाच्चंगु सत्त्व धयागु मदु। परमार्थकथं नामरूप मात्र जकहे दु। थथे खंम्हसिया दर्शनहे यथाभूत दर्शन धयागु जुइ।

६७४. गुम्हसिनं थुगु यथाभूत दर्शनयात त्याग यानाः “सत्त्व दु” धकाः ग्रहण याइ। उम्हसिनं उगुया विनाश व अविनाशयात माने याइ। अविनाशयात माने याना शाश्वत दृष्टिइ कुतुं वनिइ। विनाशयात माने याना उच्छेद दृष्टिइ कुतुं वनिइ। छाय्? दुरु विकसित जुया धौ जुइगु थें उगु धौ विकसित जुया मेगु अभावकथं। वं “शाश्वत सत्त्व” धकाः ग्रहण याना तक्यनाच्चन धका धाइ। “उच्छेद जुइ” धकाः ग्रहण याना अति ब्वाँय् वनिइ धका धाइ। उकिं भगवानं आज्ञा जुयाबिज्यात -

“भिक्षुपिं, निगू दृष्टिद्वारा कष्ट नयाच्चपिं गुलिं देवमनुष्यापिं गुलिं तक्यनाच्चन, अति ब्वाँय् वनिइ गुलिं, चक्षुवानपिंसं जक खनिइ।

“भिक्षुपिं, गुलिं गथे तक्यनाच्चन? भवय् न्हाइपुतापिं, भिक्षुपिं, देवमनुष्यापिं भवय् रक्तपिं, भवय् प्रसन्नपिं खः। इमिगु भवनिरोधया नितिं धर्म उपदेश बिइबलय् चित्त दुब्बाँवनीमखु लय्ताइ मखु स्थिर जुइमखु नुगलय् तइमखु। भिक्षुपिं, थथे गुलिं तक्यनाच्चन।

^{५८९} (सं० नि० १.१७१)

^{५९०} (म० नि० १.३०६)

^{५९१} (सं० नि० १.१७१)

“भिक्षुपिं, गथे गुलिं अति ब्वाँय्वनिइ? गुलिं गुलिं व्यक्तिपिं भवय् हे मछाला, घृणा चाया, घचाया विभवयात अभिनन्दन याइ, गुगुलिं, भो, थ्व आत्मा शरीरया भेदं लिपा त्वाःदलिइ विनाश जुइ, मरणं लिपा दइमखु, थ्व शान्तगु खः, थ्व प्रणीतगु खः, थ्व स्वभावानुसारगु खः। भिक्षुपिं, थथे गुलिं अति ब्वाँय्वनिइ।

“भिक्षुपिं, गथे चक्षुवानपिसं खनिइ? भिक्षुपिं, थन भिक्षु दुगु (भूत, पञ्चस्कन्ध दुःख) यात दुगुकथं खनिइ, दुगु (पञ्चस्कन्ध दुःख) यात दुगुकथं खनाः) दुगु (पञ्चस्कन्ध दुःख) यात निर्विदाया नितिं, विरागया नितिं, निरोधया नितिं आचरण याम्ह जुइ।

थथे, भिक्षुपिं, चक्षुवानपिसं खनी”^{५९२} धकाः।

६७५. उकिं गथे काष्ठ यन्त्र शून्य, निर्जीव व निरीहक (मन्थ्याइगु), अले सिं व खिपःया समायोगं न्हाना नं वनी व दिना नं च्वनिइ। न्ह्याइगु व सक्रिय जूगुथें जुइ, थथे थुगु नामरूप नं शून्य, निर्जीव व निरीहक (मन्थ्याइगु) खः, अले अन्योन्य समायोगकथं जक न्हाना नं वनी व दिना नं च्वनिइ। न्ह्याइगु व सक्रिय जूगुथें जुयाच्चन धका खंकेसिइकेमाः। उकिं पुलांपिसं धयातल -

“थन सत्यकथं नाम व रूप जक दु, न थन सत्त्व व मनुज दु।

थ्व अभिनिर्माण यानातःगु यन्त्रथें शून्य खः, घाँय् व सियाँ समुहथें दुःखया पुचः खः।।”

थ्व केवल काष्ठ यन्त्रया उपायां जक मखु, मेगु तिकथि आदि उपमाद्वारा नं प्रकट याना क्यनेमाः - गथेकि निपु तिकथि थवंथवे आधारं तयातयेवं छगूलिं मेगुयात त्यवाः जुइ, छगू कुतुं वनेवं मेगु नं कुतुं वनिइ, थथे हे पञ्चवोकार भवय् नामरूप थवंथवे आधारं उत्पन्न जुइ, छगू छगूया त्यवाः जुइ। मरणकथं छगू कुतुं वनेवं मेगु नं कुतुं वनिइ। उकिं पुलांपिसं धयातल -

“नामरूप निगूया ज्वः नं अन्योन्य निश्चित खः।

छगू नाश जुइवं निगू प्रत्यय नाश जुइ।।”

६७६. गथे बाजनय् कथिं थाःगु आधारं सः प्रवर्तित जुइ, बाजं मेगु खः, सः मेगु खः, बाजं व सः त्वाक मज्यागु (अमिश्रित) खः, बाजं शब्दं शून्य खः, शब्द बाजलं शून्य खः, थथेहे वस्तु आरम्भण धका कयातःगु रूपया आधारं नामय् प्रवर्तित जुइ, रूप मेगु खः, नाम मेगु खः, नाम व रूप त्वाक मज्यागु खः, नाम रूपं शून्य खः, रूप नामं शून्य खः, यद्यपि बाजंया कारणं शब्दथें रूप कारणं नाम जुयाच्चन। उकिं पुलांपिसं धयातल -

“चक्षुं स्पर्श पञ्चम उत्पन्न जुइमखु, न रूपं नत निगूया बिचं।

हेतुया कारणं संस्कृत उत्पन्न जुइ, गथे बाजं थायेवं सः पिहाँवइगु खः।।

“श्रोत्रं स्पर्श पञ्चम उत्पन्न जुइमखु, न सलं नत निगूया बिचं ...।।

“घ्राणं स्पर्श पञ्चम उत्पन्न जुइमखु, न गन्धं नत निगूया बिचं ...।।

“जिह्वां स्पर्श पञ्चम उत्पन्न जुइमखु, न रसं नत निगूया बिचं ...।।

“कायं स्पर्श पञ्चम उत्पन्न जुइमखु, न स्पर्श नत निगूया बिचं ...।।

“वस्तुरूपं संस्कृत उत्पन्न जुइमखु, नत धर्मायतनं पिहाँवःगु खः।

हेतुया कारणं संस्कृत उत्पन्न जुइ, गथे बाजं थायेवं सः पिहाँवइगु खः।।”

६७७. अथेसां नं थन नाम निस्तेजगु खः, थःगु तेजं (बलं) प्रवर्तित जुइफु, न नयेफु, न त्वनेफु, न व्यवहार (खं ल्हायेगु) यायेफु, न इर्यापथ यायेफु। रूप नं निस्तेजगु खः, थःगु तेजं प्रवर्तित फइ। वया नयेगु इच्छा दइमखु, न त्वनेगु इच्छा, न व्यवहार यायेगु इच्छा, न इर्यापथ यायेगु इच्छा दइ, अले नामया आधारं रूप उत्पन्न जुइ, रूप आधारं नाम उत्पन्न जुइ, नामया नयेगु, त्वनेगु, व्यवहार यायेगु व इर्यापथ यायेगु इच्छा दयेवं रूपं नइ, त्वनी, व्यवहार याइ, इर्यापथ याइ।

थुगु अर्थ प्रकट यायेया नितिं थ्व उपमाया उदाहरण बिइ – गथे जन्मं कांम्ह व खुत्यांम्ह दिशाया वनेगु इच्छा जुल धाःसा, जन्मं कांम्ह खुत्यांयात थथे धाल “पासा, जिं तुतिं चुया तुतिं यायेमाःगु ज्या यायेफु, जिके मिखा मदु, गुगुलिं माथं वंगु व माथं मवंगु समविशम स्वयेफु।” खुत्यांम्ह जन्मं कांम्हसित थथे धाल “पासा, जिं मिखां यायेमाःगु ज्या यायेफु, जिके तुति मदु, गुगुलिं न्हाज्यां वनेगु वा लिज्यां वनेफु।” व लयुताया जन्मं कांम्हं खुत्यांचित ब्हः तल। खुत्यांचा जन्मं कांम्हसिया ब्हल्लय फयेतुनाः थथे धाल “खवे त्वःता जवं हूं, जवे त्वःता खवं हूं।” अन जन्मं कांम्ह नं निस्तेज, दुर्बल, न थःगु तेजं थःगु बलं वनिइ, खुत्यांचा नं निस्तेज, दुर्बल, न थःगु तेजं थःगु बलं वनिइ, इपिं वनीगु थवंथवे आधारं उत्पन्न जुइ, थथेहे नाम नं निस्तेजगु खः, थःगु तेजं उत्पन्न जुइमखु, न उगु उगु क्रियाया उत्पन्न जुइ।

रूप नं निस्तेजगु खः, थःगु तेजं उत्पन्न जुइ, न उगु उगु क्रियाया उत्पन्न जुइ, इपिं उत्पन्न जुइगु थवंथवे आधारं वा प्रवृत्ति जुइ। उकिं थ्व धयातल –

“न थःगु बलं उत्पन्न जुइ, नत थःगु बलं स्थित जुइ।
मेपिनिगु स्वभाव धर्मया वशय वना संस्कृत वा थः दुर्बलगु उत्पन्न जुइ॥
“मेपिनिगु प्रत्ययं उत्पन्न जुइगु, मेपिनिगु आरम्भणं उत्पन्न जूगु।
आरम्भण प्रत्ययं व मेपिनिगु धर्म थुपिं उत्पादित खः॥
“गथे दुंगाया आधारं, मनूत समुद्रय वनी।
थथेहे रूपया आधारं नामकाय प्रवर्तित जुइ॥
“गथे मनूतयुत आधारं, दुंगा समुद्रय वनी।
थथेहे नामया आधारं, रूपकाय प्रवर्तित जुइ॥
“निगूया आधारं मनूत व दुंगा समुद्रय वनी।
थथे नाम व रूपया निगू अन्योन्य निश्चित खः॥”

थथे थीथी नियमविधिकथं नामरूपया व्यवस्थापन यायेवं सत्त्वसंज्ञायात त्याका असम्मोह भूमिइ स्थितगु नामरूपया यथार्थ स्वभाव खनीगु दृष्टिविशुद्धि धका सिइकेमाः। नामरूपया व्यवस्थापन धकाः नं व संस्कारपरिच्छेद धका नं थुगुयाहे अभिप्राय खः।

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्गय प्रज्ञाभावनाया भागय दृष्टिविशुद्धिनिर्देश धयागु भिंच्यागूगु परिच्छेद क्वचाल।

१९. कांक्षावितरण (शंका मदयुकेगु) विशुद्धि निर्देश

पच्चयपरिग्रहकथा (प्रत्यय परिग्रहणया खँ)

६७८. थुगु नामरूपयाहे प्रत्यय परिग्रहणं स्वंगू कालय् शंका मदयेका स्थित ज्ञान शंका मदयुकेगु विशुद्धि धाइ।

उगु सम्पादन यायेगु इच्छाम्ह भिक्षुं, गथेकि कुशल वैद्यं त्वय्यात स्वयाः उगुया तइक उत्पत्ति कारण मालिइ। गथे अनुकम्पा दुम्ह पुरुषं मचाम्ह चिकागु लय् थसःपाया थ्यनातम्ह मचायात (कुमारयात) खनाः “थ्व सुया काय् खः?” धकाः वया माँवौ विचाः याइ, थथेहे उगु नामरूपया हेतुप्रत्यय मालेगु याइ।

वं न्हाःहे थथे प्रत्यवेक्षण याइ “न्हापां थ्व नामरूप अहेतुक मखु, फुकथाय् सदां फुकं एकसमानभावं जूगु खः, न इश्वर आदि हेतु दुगु खः, नामरूपया च्वय् इश्वर आदिया अभावकथं। गुपिसं नामरूप मात्र जकयातहे इश्वर आदि धका धाइ, इमि इश्वर आदि धका कयातःगु नामरूपया अहेतुक भाव जूगलिं। उकिं हेतुप्रत्ययं जुइमाः, इपिं (हेतुप्रत्यय) छु?”

६७९. वं थथे नामरूपया हेतुप्रत्ययत आवर्जन यांना न्हापां थ्व रूपकायया थथे हेतुप्रत्ययत परिग्रहण याइ – “थ्व काय उत्पन्न जूवल्य् पलेस्वां, पद्म व पुण्डरीकया सुगन्ध आदिया दुने उत्पन्न जूगुमखु, मणि, मोति व हिरा आदिया दुने नं मखु, अले आमाशय व पक्वाशयया प्वाःपाटाया विचय् लिउंनै धुगुः क्वेयात न्हाःनै यांनाः तःपुगु आतापति व चिपुगु आतापतिं चाहिका स्वयं नं दुर्गन्ध, घृणित, प्रतिकूल जुया दुर्गन्ध, घृणित, प्रतिकूल, तसकं फोहरगु थासय् ध्वगीम्ह न्या, ध्वगीगु केँ, फोहर वाँछ्वइगु धलय् च्विं कितथे उत्पन्न जुइ। वया थथे उत्पन्न जूम्हसिया ‘अविद्या, तृष्णा, उपादान व कर्म’ धकाः थुपिं प्यंगू धर्मत उत्पत्तिया कर्ता कारण खः, आहार त्यवाः बिइगु कर्ता प्रत्यय यांना न्यागू धर्मत हेतुप्रत्यय जुइ। इपिं मध्ये नं अविद्या आदि स्वंगू थ्व शरीरया, मचाया माँथे आधार जुइ। कर्म काय्या बौथे जनक जुइ।

आहार मचाया धाइमामंथे स्वइम्ह (सन्धारक) जुइ।” थथे रूपकायया प्रत्यय परिग्रहण यांनाः, हानं “चक्षुया कारणं रूपय् चक्षुर्विज्ञान उत्पन्न जुइ”^{५९३} धकाः आदि नियमकथं नामकायया प्रत्यय परिग्रहण याइ।

वं थथे प्रत्ययकथं नामरूपया प्रवृत्तियात खनाः गथे आः थन थ्व खः, थथे अतीत इलय् नं प्रत्ययकथं प्रवर्तित जुल, अनागतय् नं प्रत्ययकथं प्रवृत्ति जुइ धका खनी।

६८०. वया थथे बांलाक खंका गुगु उगु पूर्वान्तयात प्रारम्भ यांना “जि अतीत कालय् दुला थें? अतीत कालय् जि मदुला थें? अतीत कालय् छु जुया (च्वना)?, अतीत कालय् गथे जुया (च्वना)? अतीत कालय् जि छु जुयाः छु जुयाम्ह खः?”^{५९४} धयागु न्याथी शंका धयातल, गुपिं अपरान्तयात प्रारम्भ यांना “अनागतया कालय् जि दइलथें? अनागतया कालय् जि दइमखुलथें? अनागतया कालय् जि छु जुइथें? अनागतया कालय् जि गथे जुइथें? अनागतया कालय् जि छु जुयाः छु जुइमथें?” धयागु न्याथी शंका धयातल, गुपिं वर्तमानयात प्रारम्भ यांना “आः वर्तमान कालय् आध्यात्मया (दुने) शंका दुम्ह जुइ – जि दुलथें?, जि मदुलथें?, जि छु खःथें? जि गथे खःथें? जि छु जुया छु जुयाम्ह खः?, थ्व सत्त्व गनं वम्ह खः?, व गन वनीम्ह खः?” धयागु^{५९५} खुथी शंका धयातल, उगु फुकक नाश जुइ।

६८१. मेगु साधारण व असाधारणकथं निथी नामयात प्रत्यय खनिइ, कर्मादिकथं प्यथी रूपया। निथी नामया प्रत्यय साधारण व असाधारण। अन चक्षु आदि खुगू द्वार, रूपादि खुगू आरम्भणत नामया साधारण प्रत्यय, कुशलादिया भेदकथं फुक प्रकारया नं उगुलिं अनलि प्रवर्तित जुइगुलिं मनसिकार आदि दुगु असाधारण खः। उचित मनसिकार, सद्धर्म श्रवण आदि दुगु कुशलयागुहे जुइ, विपरीतगु अकुशलाया, कर्म आदि दुगु विपाकया, भवङ्ग आदि दुगु क्रियाया।

रूपया जक कर्म, चित्त, ऋतु व आहार धयागु थ्व कर्म आदि दुगु प्यथी प्रत्यय। अन कर्म, अतीतया कर्महे उत्पन्न जूगु रूपया प्रत्यय जुइ। चित्त, चित्त उत्पन्न जूगुयात व उत्पन्न जुयाच्वंगुयात। ऋतु आहार ऋतु आहारं उत्पन्न जूगु स्थितिया क्षणय् प्रत्यय जुइ। थथे छगू नामरूपया प्रत्यय परिग्रहण याइ।

^{५९३} (सं० नि० २.४३)

^{५९४} (म० नि० १.१८; सं० नि० २.२०)

^{५९५} (म० नि० १.१८)

वं थथे प्रत्ययकथं नामरूपया प्रवृत्तियात खनाः गथे थ्व आः खः, थथे अतीत कालय् नं प्रत्ययकथं प्रवर्तित जुल, अनागतय् नं प्रवृत्ति जुइ धका प्रत्ययकथं प्रवृत्ति जुइ धका खनी। वया थथे बांलाक खंका धयातःगु अनुसारहे खंगू समयय् नं शंका नाश जुइ।

६८२. मेगु उगु नामरूप धका कयातःगु संस्कारयाहे जीर्णभावय् थ्यंगु व जीर्ण जूगु भङ्ग जूगुयात खनाः थ्व संस्कारया जरामरण धयागु जन्म जुइगुलिं जुइ, जन्म कायेगु भव दयेवं, भव उपादान दयेवं, उपादान तृष्णा दयेवं, तृष्णा वेदना दयेवं, वेदना स्पर्श दयेवं, स्पर्श षडायतन दयेवं, षडायतन नामरूप दयेवं, नामरूप विज्ञान दयेवं, विज्ञान संस्कारत दयेवं, संस्कारत अविद्या दयेवं धका थथे प्रतिलोम प्रतीत्यसमुत्पादकथं नामरूपया प्रत्यय परिग्रहण याइ। अले वया धयातःगु अनुसारहे शंका नाश जुइ।

६८३. मेगु “थथे अविद्याया कारणं संस्कार”^{५९६} धकाः न्हापा विस्तृत याना क्यनातःगु अनुलोम प्रतित्यसमुत्पादकथं नामरूपया प्रत्यय परिग्रहण याइ। अले वया धयातःगु अनुसारहे शंका नाश जुइ।

६८४. मेगु “न्हापाया कर्मभवय् मोह अविद्या, कुतः यायेगु संस्कार, इच्छा यायेगु तृष्णा, न्याक ज्वनेगु उपादान, चेतना भव धाइ धका थुपिं न्यागू धर्मत न्हापायागु भवय् थन प्रतिसन्धिया प्रत्ययं, थन प्रतिसन्धि विज्ञानयात, प्राण दुहाँवनीगु नामरूप, निर्मल जुइगु आयतन धाइ, थिइगु स्पर्श, अनुभव जुइगु वेदना धयागु थुपिं न्यागू धर्मत थुगु भवय् उत्पन्न जुइगु न्हापा याना वयागु कर्मया प्रत्यय।

थन परिपक्वता आयतनतयुत मोह अविद्या ... चेतना भव धका थुपिं न्यागू धर्मत थन कर्मभवय् उत्पन्न जुइगु लिपाया प्रतिसन्धिया प्रत्यय जुइ”^{५९७} धकाः थथे कर्मवृत्त व विपाकवृत्तकथं नामरूपया प्रत्यय परिग्रहण याइ।

६८५. अन प्यथी कर्म दु – दृष्टधर्म वेदनीय, उपपद्य वेदनीय, अपरापर्य वेदनीय व अहोसि कर्म। इपिं छगू जवन वीथिइ न्हयगू चित्त मध्ये कुशल वा अकुशल न्हापांगु जवन चेतना दृष्टधर्म वेदनीय कर्म धाइ। उगु थुगुहे आत्मभावय् विपाक बिइ। अथे याये मफूगु “अहोसिकर्म जक मजुल कर्मविपाक मजुल, कर्मविपाक जुइमखु, मदु कर्मविपाक मदु”^{५९८} धकाः थ्व त्रिकथं अहोसिकर्म धयागु जुइ। अर्थ सिद्ध याइगु न्हयगूगु चेतना जक उपपद्य वेदनीय कर्म धाइ।

उगु अनन्तरय् आत्मभावय् विपाक बिइ। अथेहे मजुया धयातःगु अनुसारहे अहोसिकर्म धयागु जुइ। निगू बिचय् न्यागू जवन चेतना अपरापर्य वेदनीय कर्म धाइ। उगुया लिपा गुबले मौका प्राप्त जुइ, उबले विपाक बिइ। संसारया प्रवृत्ति दुसा अहोसि कर्म धयागु जुइमखु।

६८६. मेगु नं प्यथी कर्म दु – गुगु गरुक, गुगु बहुल, गुगु आसन्न, कटत्ता कर्म। अन कुशल जुइमा वा अकुशल, गरुक व अगरुक कर्मय् गुगु मातृघातक आदि कर्म वा महर्गत कर्म, उगु हे न्हापां फल बिइ। अथेहे बहुल वा अबहुल कर्मय् नं गुगु अप्पःयाना सुशीलता वा दुःशीलता जुइ, उगु हे न्हापां फल बिइ। गुगु आसन्न धयागु मृत्युया इलय् अनुस्मरण याइगु कर्म खः।

मरणासन्नं गुगु अनुस्मरण यायेफु, उगुलिंहे उत्पन्न जुइ। थुपिं खंगूलिं मुक्तगु आसेवन प्राप्त हानंहानं कटत्ता (कृत) कर्म धयागु जुइ, इमिगु अभावय् उगु प्रतिसन्धियात सालिइ (ज्वनी)।

६८७. मेगु नं प्यथी कर्म दु – जनक, उपस्तम्भक, उपपीडक व उपघातक। अन जनक धयागु कुशल नं व अकुशलगु नं जुइ। उगु प्रतिसन्धिइ नं, प्रवर्तिइ नं व रूप अरूप स्कन्धत उत्पन्न याइ। उपस्तम्भक जक विपाक उत्पन्न याये फइमखु, मेगु कर्म ब्यूगु प्रतिसन्धिया उत्पन्न जुइवं विपाकय् उत्पन्न जूगु सुख व दुःखयात त्यवाः बियाच्चनी, समय प्रवर्तित याइ।

उपपीडक मेगु कर्म ब्यूगु प्रतिसन्धिया उत्पन्न जुइवं विपाकय् उत्पन्न जूगु सुख व दुःखयात पीडित याइ, बाधा याइ, समय प्रवर्तित बिइमखु। उपघातक जक स्वयं कुशल व अकुशलगु समानगु मेगु दुर्बल कर्मयात घात याना उगु विपाक पनाः थःगु विपाकयात मौका बिइ। थथे कर्म यायेवं थासय् उगु विपाक उत्पन्न जुल धका धाइ।

थथे थुपिं भिनिगु कर्मतयूगु कर्मान्तर व विपाकान्तर बुद्धपिनिगु कर्म विपाकज्ञानयाहे यथार्थ स्वभावकथं प्रकट जुइ, श्रावकपिनिलिसे असाधारणगु खः। विपश्यना याइम्ह योगी कर्मान्तर व विपाकान्तरयात छगू भागकथं सिइकेमाः। उकिं थ्व ख्वा जक क्यनेगुकथं कर्मया विशेषता कनातल।

^{५९६} (सं० नि० २.२)

^{५९७} (पटि० म० १.४७)

^{५९८} (पटि० म० १.२३४)

६८८. थथे थ्व भिंनिथी कर्मयात कर्मवृत्तय् तयाः थथे छगू कर्मवृत्त व विपाक वृत्तकथं नामरूपया प्रत्यय परिग्रहण याइ। वं थथे कर्मवृत्त व विपाकवृत्तकथं प्रत्ययकथं नामरूपया प्रवर्तित जूगु खनाः “गथे थ्व आः खः, थथे अतीतय् नं इलय् कर्मवृत्त व विपाकवृत्तकथं प्रत्ययकथं प्रवर्तित जुल, अनागतय् नं कर्मवृत्त व विपाकवृत्त अनुसार प्रत्ययकथं प्रवर्तित जुइ।” थथे कर्म व कर्मविपाक नं खः, कर्मवृत्त व विपाक वृत्त नं खः, कर्मया प्रवृत्ति व विपाकया प्रवृत्ति नं खः, कर्मया सन्तति व विपाकया सन्तति नं खः, क्रिया व क्रियाफल नं खः।

कर्म व विपाक विद्यमान जुइ, विपाक कर्म उत्पन्न जूगु खः।
कर्म पनर्भव जुइ, थथे लोक प्रवृत्त जुइ॥ -

बांलाक खंकी। वं थथे बांलाक खंका गुगु उगु पूर्वान्तादिया प्रारम्भ याना “अतीत कालय् जि दुला थें?” धकाः आदि नियमविधिकथं कनातःगु भिंखुथी शंका खः, उगु फुक नाश जुइ। फुक भव, योनि, गति, स्थिति व निवासय् हेतुफलया सम्बन्धकथं प्रवर्तित जूगु नामरूप मात्र जक खने दइ। वं न कारणं च्वय् कारकयात खनिइ, न विपाकया प्रवृत्तिं च्वय् विपाकयात अनुभव याइम्ह खनी। कारणत दयेवं जक “कारक (कर्ता)” दइ व विपाकया प्रवृत्ति दयेवं “अनुभव याइम्ह” धयागु प्रज्ञप्तिकथं (व्यवहार) जक पण्डितपिंसं धाइ व उया सम्यक् प्रज्ञाद्वारा बांलाक खंगु जुइ।

६८९. उकिं पुलांपिंसं धयातल -

“कर्मया कारक मदु व विपाकया अनुभव याइम्ह नं।
शुद्धधर्म उत्पन्न जुइ, थथे थ्व सम्यक् दर्शन खः॥
“थथे सहेतुक कर्म व विपाकत, दयाच्चनीबलय्।
पुसा व सिमा आदियार्थे न्हापांगु च्व सिइ दइमखु।
अनागत संसारय् नं, उत्पत्ति मजुयाच्चंगु खनीमखु॥
“थुगु खँ मसिया तीर्थङ्करत थःगु वशय् च्वनीमखु।
सत्त्व संज्ञयात ज्वनाः, शाश्वत व उच्छेद खोंपिं (माने यापिं)।
खुइ निगू दृष्टियात ग्रहण याइ, परस्पर विरोधीगु॥
“दृष्टिया बन्धनं चिका इपिं, तृष्णा लः बालं चुइकी।
तृष्णाया बालं चुइका न इपिं दुःखं मुक्त जुइ॥
“थथे थ्व सिइका, भिक्षु बुद्धया श्रावक।
गम्भीर, निपुण व शून्यगु प्रत्यय सिइ॥
“कर्म मदु विपाकय्, विपाक कर्मय् दइमखु।
परस्पर निगूलिं शून्य खः, न कर्म विना फल दइ॥
“गथे न सूर्यय् अग्नि दइ, न मणिइ न सौपाय्।
न इमिगु पिने उगु दु, प्रत्युत कारणं उत्पन्न जुइ॥
“अथेहे न दुने कर्मया विपाक उपलब्ध जुइ।
पिने नं न कर्मया, धाइ कर्म अन दइ॥
“फलं शून्यगु उगु कर्म खः, फल कर्मत दइमखु।
कर्मया आधार कया, अनलि उत्पन्न जुइ फल॥
“न थन देव वा ब्रह्मा, संसारया कर्ता कारक दु।
शुद्धधर्म उत्पन्न जुइ, हेतुया कारण प्रत्ययं॥”

६९०. उगु थथे कर्मवृत्त व विपाकवृत्तकथं नामरूपया प्रत्यय परिग्रहण यानाः स्वंगू कालय् नाश जूगु विचिकित्सा दुम्हसिया फुक्क अतीत, अनागत व वर्तमान धर्म च्युति, प्रतिसन्धि कथं विदित जुइ, उगु वया ज्ञातपरिज्ञा जुइ।

वं थथे बांलाक सिइ - गुगु अतीतय् कर्मया प्रत्ययं उत्पन्न जूगु स्कन्धत खः, इपिं अनहे निरुद्ध जुइ, अतीत कर्मया प्रत्ययं थुगु भवय् मेगु उत्पन्न जूगु खः, अतीत भवं थुगु भवय् वःगु छगू धर्म नं मदु, थुगु भवय् नं कर्म प्रत्ययं उत्पन्न जूगु स्कन्धत निरुद्ध जुइ, पुनर्भवय् मेगु उत्पन्न जुइ, थ्व भवं पुनर्भवय् छगू धर्म नं वनीमखु। हानं गथे आचार्यया म्हुतुं पाठ शिष्यया म्हुतुइ दुहाँवनीमखु, नत उगुया कारणं वया म्हुतुइ पाठ मवनी, न दूतं त्वंगु मन्त्रजल रोगीया प्वाय् दुहाँवनिइ, नत वया उगुया कारणं रोग शान्त जुइ, न ख्वालय् मण्डनविधान (बांलाकूगु) न्हाय्कं आदिया द्यःने ख्वाःया निमित्त वनिइ, नत अन उगुया कारणं मण्डनविधान न खनेदइ, न छगू तुकी मतया मिज्वाला मेगु तुकि मतय् संक्रमण जुइ, नत अन मतया मिज्वाला उत्पन्न मजुइ, थथेहे न अतीत भवं थुगु भवय् वा पूनर्भवय्, थनं पूनर्भवय् छुं धर्म संक्रमण जुइ, न न्हापाया जन्मया स्कन्ध, आयतन व धातुया कारणं थन वा थनं स्कन्ध, आयतन व धातुया कारणं पुनर्भवय् स्कन्ध, आयतन व धातुत उत्पन्न जुइमखु।

गथे चक्षुर्विज्ञान, मनोधातु अनन्तरय्।
न वयाच्चंगु दु व नत अनन्तरय् उत्पन्न जूगु दु॥
अथेहे प्रतिसन्धिइ, चित्त सन्तति प्रवर्तित जुइ।
न्हापांगु चित्त नाश जुइ, लिपाया चित्त उत्पन्न जुइ अनंलि॥
इमिगु दथुइ अन्तर मदु, इमिगु तरङ्ग (वीचि, छाल) दइमखु।
न थनं छुं वनिइ, प्रतिसन्धि उत्पन्न जुइ॥

६९१. थथे च्युति व प्रतिसन्धिकथं विदित फुक धर्मया फुक प्रकारं नामरूपया प्रत्यय परिग्रहण ज्ञान प्रबल जुइ, भिंखुथी शंका बांलाक नाश जुइ। न केवल उगुहे जक खः, “शास्ताप्रति शंका याइ”^{५९९} धकाः आदि नय प्रवर्तित च्याथी शंका नं नाशहे जुइ, ख्वीनिगू मिथ्यादृष्टि क्वसिना वनिइ। थथे थीथी नियमविधिकथं नामरूपया प्रत्यय परिग्रहणं स्वंगू कालय् शंका मदयेका स्थितगु ज्ञान, शंका मदयेकेगु विशुद्धि धका सिइकेमाः। धर्मस्थिति ज्ञान, धकाः नं, यथाभूत ज्ञान धकाः नं व सम्यक्दर्शन धकाः नं थ्व छगूहे अभिप्राय खः। थ्व धयाबिज्यात -

“अविद्या प्रत्यय खः, संस्कारत कारणया कारणं उत्पन्न जुइ। थुपिं निगू धर्मत कारणया कारणं उत्पन्न जुइगु धयागु प्रत्यय परिग्रहणय् प्रज्ञा धर्मस्थिति ज्ञान खः”^{६००} धकाः।

“अनित्यकथं विचाः यायेवं छु छु धर्मत यथाभूतरूपं सिइ खनिइ, गुकथं सम्यक्दर्शन जुइ, गुकथं उगुपाखें अनुगमन यायेगुद्वारा फुक्क संस्कारत अनित्यकथं बांलाक खंगु जुइ, गन शंका नाश जुइ? दुःखकथं ... अनात्माकथं विचाः यायेवं छु छु धर्मत यथाभूतरूपं सिइ खनिइ ... गन शंका नाश जुइ?

“अनित्यकथं विचाः यायेवं निमित्त यथाभूतरूपं सिइ खनिइ, उकिं धाइ सम्यक्दर्शन। थथे उगुपाखें अनुगमन यायेगुद्वारा फुक्क संस्कारत अनित्यकथं बांलाक खंगु जुइ। थन शंका नाश जुइ। दुःखकथं विचाः यायेवं उत्पत्ति जुयाच्चंगु यथाभूतरूपं सिइ खनिइ ... अनात्माकथं विचाः यायेवं निमित्तयात नं व प्रवृत्तियात नं यथाभूतरूपं सिइ खनिइ, उकिं धाइ सम्यक्दर्शन। थथे उगुपाखें अनुगमन यायेगुद्वारा फुक्क धर्मत अनात्माकथं बांलाक खंगु जुइ। थन शंका नाश जुइ।

“गुगु यथाभूत ज्ञान, गुगु सम्यक्दर्शन व गुगु शंका मदयेकेगु खः, थुपिं धर्मत नाना प्रकारया अर्थत नं व नाना प्रकारया शब्दत नं दयाच्चन, इपिं छगू अर्थ खः, ब्यञ्जन जक भिन्न खः ला? गुगु यथाभूत ज्ञान, गुगु सम्यक्दर्शन व गुगु शंका मदयेकेगु खः, थुपिं धर्मत छगू अर्थ खः, ब्यञ्जन जक भिन्न खः”^{६०१} धकाः।

थुगु ज्ञानं युक्तम्ह विषयक बुद्ध शासनय् आश्वासन प्राप्तम्ह, प्रतिष्ठा प्राप्तम्ह, निश्चित गति दुम्ह, चूलस्रोतापन्न धयाम्ह जुइ।

उकिं भिक्षु सदां स्मृतिवान्, नामरूपया फुक।
प्रत्यय परिग्रहण या, शंका मदयेकेगु इच्छा दुम्हं॥

^{५९९} (ध० स० १००८)

^{६००} (पटि० म० १.४६)

^{६०१} (पटि० म० १.२२७)

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्ग्य प्रज्ञाभावनाया भाग्य शंका मदय्केगु विशुद्धि निर्देश
धयागु भिङ्गुगूगु परिच्छेद क्वचाल ।

२०. मार्गमार्ग दर्शन विशुद्धि निर्देश

सम्मसनज्ञाणकथा (सम्मर्शन ज्ञानया खँ)

६९२. थ्व मार्ग खः, थ्व मार्ग मखु धकाः थथे मार्ग व अमार्गयात सिइकाः स्थितगु ज्ञान मार्गमार्ग दर्शन विशुद्धि धाइ।

उगु सम्पादन यायेगु इच्छा याम्ह कलाप सम्मर्शन धका कयातःगु विपश्यना नयद्वारा न्हापां उत्साह यायेमाः। छाया? विपश्यनाय् लगे जुयाच्चम्हसिया अवभास (जः) आदि उत्पन्न जुइवं मार्गमार्ग ज्ञान उत्पन्न जुइगुलिं खः। विपश्यनाय् लगे जुयाच्चम्हसिया अवभास (जः) आदि उत्पन्न जुइगुलिइ मार्गमार्ग ज्ञान जुइ, विपश्यनाया कलाप सम्मर्शन आदि खः। उकिं थ्व शंका मदय्केगु अनन्तरयात क्यनातःगु खः। यद्यपि गुगु तीरण परिज्ञा प्रवर्तित जुइगुलिं मार्गमार्ग ज्ञान उत्पन्न जुइ, तीरण परिज्ञा, ज्ञातपरिज्ञा अन्तर खः, उगु कारणं नं उगु मार्गमार्ग दर्शन विशुद्धि सम्पादन यायेगु इच्छा याम्ह कलाप सम्मर्शनय् न्हापां प्रयत्न यायेमाः।

६९३. अन थ्व विनिश्चय खः – स्वंगू लौकिक परिज्ञा, ज्ञात परिज्ञा, तीरण परिज्ञा व प्रहाण परिज्ञा खः। गुगु कारणं धाःगु खः “अभिज्ञा प्रज्ञा ज्ञातार्थ ज्ञान खः। परिज्ञा प्रज्ञा तीरणार्थ ज्ञान खः। प्रहाण परिज्ञा परित्यागार्थ ज्ञान खः”^{६०२} धकाः। अन “विनष्ट जुइगु लक्षण रूप खः, अनुभव याइगु लक्षण वेदना खः” धकाः थथे उगु उगु धर्मतयूत प्रत्यक्ष लक्षणयात बिचाः यायेगुकथं प्रवर्तित जूगु प्रज्ञा ज्ञातपरिज्ञा धाइ। “रूप अनित्य खः, वेदना अनित्य खः” धकाः आदि नियमविधिकथं उगु धर्मतयूतहे सामान्य लक्षण तथा प्रवर्तित जूगु आरम्भण लक्षण दुगु विपश्यना प्रज्ञा तीरण परिज्ञा धाइ। इपिंहे धर्मय् नित्य संज्ञा आदियात त्याग यायेगुकथं प्रवर्तित जूगु आरम्भण लक्षण दुगु विपश्यना प्रज्ञा प्रहाण परिज्ञा धाइ।

अन संस्कार परिच्छेदं निसें प्रत्यय परिग्रहण तक्क ज्ञात परिज्ञा भूमि धाइ। थुगुया बिचय् धर्मतयूत प्रत्यक्ष लक्षणया प्रतिवेधयाहे प्रधानता जुइ। कलाप सम्मर्शनं निसें उदयव्ययानुपश्यना तक्क तीरण परिज्ञा भूमि धाइ। थुगुया बिचय् सामान्य लक्षणया प्रतिवेधयाहे प्रधानता जुइ। भङ्गानुपश्यनायात प्रारम्भ यानाः चय् प्रहाण परिज्ञाया भूमि धाइ। अनंलि निसें अनित्यकथं बारम्बार स्वया नित्यसंज्ञायात प्रहाण याइ, दुःखकथं बारम्बार स्वया सुखसंज्ञायात, अनात्माकथं बारम्बार स्वया आत्मसंज्ञायात, उद्विग्न जुया यः तायेकेगुयात, विरक्त जुया रागयात, निरोध जुइका समुदययात, त्याग याना आदानयात त्याग याइ।^{६०३} थथे नित्यसंज्ञा आदि प्रहाणयात सिद्ध याइगु न्हयगू अनुपश्यनाया प्रधानता खः। थथे थुपिं स्वंगू परिज्ञाय् संस्कार परिच्छेद व प्रत्यय परिग्रहणया सिद्ध जूगुलिं थुम्ह योगीया परिज्ञातहे प्राप्त यायेनपिं जुइ व मेगु प्राप्त याये योग्यपिं जुइ। उकिं धयातल “गुगुलिं तीरण परिज्ञा प्रवर्तित जुइगुलिं मार्गमार्ग ज्ञान उत्पन्न जुइ, तीरण परिज्ञा व ज्ञातपरिज्ञा अन्तर खः, उगु कारणं नं उगु मार्गमार्ग दर्शन विशुद्धि सम्पादन यायेगु इच्छा याम्ह न्हापां कलाप सम्मर्शनय् प्रयत्न यायेमाः खः।”

६९४. अन थ्व पालि (पाठ) खः –

“गुकथं अतीत, अनागत व वर्तमान धर्मतयूत संक्षिप्त यानाः व्यवस्थान यायेगु प्रज्ञा सम्मसन (समृशन, सम्मर्शन) ज्ञान? गुलि नं रूप अतीत, अनागत व वर्तमान आध्यात्म वा ... गुगु तापाक लिक् खः, फुक्क रूप अनित्यकथं व्यवस्थान याइ, छगू सम्मर्शन। दुःखकथं व्यवस्थान याइ, छगू सम्मर्शन। अनात्माकथं व्यवस्थान याइ, छगू सम्मर्शन। गुलि नं वेदना ... गुलि नं विज्ञान ... अनात्माकथं व्यवस्थान याइ, छगू सम्मर्शन।

“मिखायात ... जरामरण अतीत, अनागत व वर्तमान अनित्यकथं व्यवस्थान याइ, छगू सम्मर्शन। दुःखकथं अनात्माकथं व्यवस्थान याइ, छगू सम्मर्शन।

“रूपयात अतीत, अनागत व वर्तमान अनित्य क्षयार्थकथं, भयार्थकथं दुःख खः, असाराथकथं अनात्मा खः धका संक्षिप्त यानाः व्यवस्थान यायेगु प्रज्ञा सम्मसन ज्ञान। वेदनायात ... विज्ञानयात ... मिखायात ... जरामरण ... सम्मसन ज्ञान।

^{६०२} (पटि० म० १.७५)

^{६०३} (पटि० म० १.५२)

“रूपयात अतीत, अनागत व वर्तमान अनित्य संस्कृतं समुत्पन्न जुड़गु खः क्षय स्वभावगु, व्यय स्वभावगु, विराग स्वभावगु, निरोध स्वभावगु धका संक्षिप्त यांनाः व्यवस्थान यायेगु प्रज्ञा सम्मसन ज्ञान। वेदनायात ... विज्ञानयात ... मिखायात ... जरामरण अतीत, अनागत व वर्तमान अनित्य संस्कृतं ... निरोध स्वभावगु धका संक्षिप्त यांनाः व्यवस्थान यायेगु प्रज्ञा सम्मसन ज्ञान।

“जातिया कारणं जरामरण, जाति मदुसा जरामरण दइमखु धका संक्षिप्त यांनाः व्यवस्थान यायेगु प्रज्ञा सम्मसन ज्ञान। अतीत इलय् नं, अनागत इलय् नं जातिया कारणं जरामरण, जाति मदुसा जरामरण दइमखु धका संक्षिप्त यांनाः व्यवस्थान यायेगु प्रज्ञा सम्मसन ज्ञान। भवया कारणं जन्म कायेगु ... अविद्याया कारणं संस्कार, अविद्या मदुसा संस्कारत दइमखु धका संक्षिप्त यांनाः व्यवस्थान यायेगु प्रज्ञा सम्मसन ज्ञान। अतीत इलय् नं, अनागत इलय् नं अविद्याया कारणं संस्कार, अविद्या मदुसा संस्कारत दइमखु धका संक्षिप्त यांनाः व्यवस्थान यायेगु प्रज्ञा सम्मसन ज्ञान।

“उगु ज्ञातार्थकथं ज्ञान। सिङ्कीगु अर्थकथं प्रज्ञा। उकिं अतीत, अनागत व वर्तमान धर्मतयूत संक्षिप्त यांनाः व्यवस्थान यायेगु प्रज्ञा सम्मसन ज्ञान”^{६०४} धकाः धाइ।

थन मिखा ... जरामरण धका थुगु पेय्यालं द्वार व आरम्भण नापं द्वारय् प्रवर्तित धर्मत, पञ्चस्कन्ध, द्वारत, आरम्भणत, विज्ञानत, स्पर्शत, वेदना, संज्ञात, चेतना, तृष्णा, वितर्कत, विचारत, धातुत, भिगू कसिणत, स्वीनिगू भाग, भिनिगू आयतन, भिंच्यागू धातु, नीनिगू इन्द्रिय, स्वंगू धातु, गुंगू भव, प्यंगू ध्यान, प्यंगू अप्रमाण्य, प्यंगू समापत्ति व भिनिगू प्रतीत्यसमुत्पाद अङ्गत खः, थुपिं धर्मराशीत (धर्मया पुचः) संक्षिप्तं सिङ्केमाः।

थ्व अभिज्ञेय निर्देशय् धयातल -

“भिक्षुपिं, फुक्क विशेषकथं सिङ्केमाः। भिक्षुपिं, फुक्क विशेषकथं सिङ्केमाःगु छु ले? भिक्षुपिं, मिखायात विशेषकथं सिङ्केमाः। रूपत ... चक्षुर्विज्ञान ... चक्षुसंस्पर्श ... गुगु थ्व चक्षुसंस्पर्शया कारणं उत्पन्न जुड़गु, अनुभव जुड़गु सुख वा दुःख, सुख नं मदुगु दुःख नं मदुगु खः, उगुयात नं विशेषकथं सिङ्केमाः। न्हाय्पं ... गुगु थ्व मनोसंस्पर्शया कारणं उत्पन्न जुड़गु, अनुभव जुड़गु सुख वा दुःख, सुख नं मदुगु दुःख नं मदुगु खः, उगुयात नं विशेषकथं सिङ्केमाः।

“रूपयात ... विज्ञानयात ... मिखायात ... मनयात ... रूपतयूत ... धर्मत ... चक्षुर्विज्ञान ... मनोविज्ञान ... चक्षुसंस्पर्श ... मनोसंस्पर्श ...।

“चक्षुसंस्पर्शज वेदना ... मनोसंस्पर्शज वेदना ... रूपसंज्ञा ... धर्मसंज्ञा ... रूपसंचेतना ... धर्मसंचेतना ... रूपतृष्णा ... धर्मतृष्णा ... रूपवितर्क ... धर्मवितर्क ... रूपविचार ... धर्मविचार ...।

“पृथ्वीधातु ... विज्ञानधातु ... पृथ्वीकसिण ... विज्ञानकसिण ... सँ ... पिसाब ... न्हापु ...।

“चक्षुरायतन ... धर्मायतन ... चक्षुर्धातु ... मनोधातु ... मनोविज्ञानधातु ... चक्षुरिन्द्रिययात ... अज्ञातावेन्द्रिय ...।

“कामधातु ... रूपधातु ... अरूपधातु ... कामभव ... रूपभव ... अरूपभव ... संज्ञाभव ... असंज्ञाभव ... नैवसंज्ञानासंज्ञाभव ... एकवोकारभव (छगू स्कन्ध जकगु भव) ... चतुवोकारभव ... पञ्चवोकारभव ...।

“प्रथम ध्यान ... चतुर्थ ध्यान ... मैत्रीचेतोविमुक्ति ... उपेक्षाचेतोविमुक्ति ... आकाशानान्त्यायतन समापत्ति ... नैवसंज्ञानासंज्ञायतन समापत्ति ... अविद्या विशेषकथं सिङ्केमाः ... जरामरण विशेषकथं सिङ्केमाः”^{६०५} धकाः।

उगु अन थथे विस्तृतं धयातःगु कारणं थन फुक्क पेय्यालं संक्षिप्त खः। थथे संक्षिप्तं थन गुगु लोकोत्तर धर्मत वयाचंगु खः, इपिं सम्मर्शनया लिक मवंगुलिं थुगु अधिकारय् कायेम्वाः। गुपिं सम्मर्शनया लिक वंपिं खः, इमिके गुम्हसित गुगु प्रकट जुड़, सुखपूर्वक परिग्रहण जुड़, इमिके उम्हसिनं सम्मर्शन आरम्भ यायेमाः।

६९५. अन थ्व स्कन्धकथं आरम्भ विधानया योजना खः - गुलि नं रूप ... फुक्क रूप अनित्यकथं व्यवस्थान याइ, छगू सम्मर्शन। दुःखकथं अनात्माकथं व्यवस्थान याइ, छगू सम्मर्शन। थन तक्क थ्व भिक्षु “गुलि नं रूपः” धकाः थथे अनिश्चितरूपं व्यनातःगु फुक्क रूप अतीत त्रिककथं व प्यंगू आध्यात्म द्विककथं यांना भिंछगू अवकाश (स्थान) कथं सिमाना निर्णया यांनाः फुक्क रूप अनित्यकथं व्यवस्थान याइ, अनित्य धका समर्शन याइ (खंकिइ)।

^{६०४} (पटि० म० १.४८)

^{६०५} (पटि० म० १.३; सं० नि० ४.४६)

गुकथं? कतःकथं चय् धयावयागुकथं। थ्व धयाविज्यात - “रूप अतीत, अनागत व वर्तमान क्षयार्थकथं अनित्य खः”^{६०६} धकाः।

उकिं थ्व गुगु अतीत रूप खः, उगु उगुलिं अतीतयूहे क्षय जुइधुंकल, थुगु भवय् प्राप्त जुइमखुत धयागु क्षयार्थकथं अनित्य खः।

गुगु अनागत अनन्तरभवय् उत्पन्न जुइ, उगुयात नं अनहे क्षय जुइ, न अनलि मेगु भवय् वनी धयागु क्षयार्थकथं अनित्य खः।

गुगु वर्तमान रूप खः, उगु नं थनहे क्षय जुइ, न थनं वनी धयागु क्षयार्थकथं अनित्य खः।

गुगु आध्यात्म, उगु नं आध्यात्मयूहे क्षय जुइ, न बाह्यभावय् वनी धयागु क्षयार्थकथं अनित्य खः।

गुगु बाह्य ... स्थूल ... सूक्ष्म ... हीन ... प्रणीतगु ... तापाक ... लिक्, उगुयात नं अन हे क्षय जुइ, न तापाक वनी धका क्षयार्थकथं अनित्य खः धयागु समर्शन याइ (खंकिइ)।

थ्व फुक्कं “क्षयार्थकथं अनित्य खः” धकाः थुम्हसिकथं छगू सम्मर्शन। भेदकथं भिंछथी प्रकारया जुइ।

इपिं फुक्कं भयार्थकथं दुःख खः। भयार्थकथं धयागु भयानक जुइगुलिं। गुगु अनित्य खः, उगु भयावह जुइ सीहोपमसूत्र^{६०७} देवपिन्तये। थथे थ्व नं “भयार्थकथं दुःख खः” धकाः थुम्हसिकथं छगू सम्मर्शन। भेदकथं उल भिंछथी प्रकारया जुइ।

गथे दुःख, थथे फुक्क उगु अनात्मा सार मदुगु अर्थकथं खः। असारार्थकथं धयागु “आत्मा, निवासी, कारक, अनुभव याइम्ह व थःगु वशय् च्वनीम्ह” धकाः थथे परिकल्पित आत्मसारया अभावं। गुगु अनित्य खः, उगु दुःख खः, थःत नं अनित्यता वा क्षय व्यय जुया पीडा बिइगुयात पने फइमखु, गनं उगु कारक आदि दइ? उकिं धयाविज्यात - “भिक्षुपिं, थ्व रूप आत्मा जूसा (खःसा)। थुगु रूप त्वय् मजुइमाःगु खः”^{६०८} धका आदि। थथे थ्व नं “अनात्म असारार्थकथं” धकाः थुगुकथं छगू सम्मर्शन। भेदकथं भिंछथी प्रकारया जुइ। थुगु विधि वेदनादिइ नं खः।

६९६. गुगु अनित्य खः, उगु गुगु नियमितरूपं संस्कृत आदि भेद जुइ। उकिं उगुया परियाय क्यनेत वा थीथी आकारं मनसिकार प्रवर्ति क्यनेत “रूपयात अतीत, अनागत व वर्तमान अनित्य संस्कृतं समुत्पन्न जुइगु खः क्षय स्वभावगु, व्यय स्वभावगु, विराग स्वभावगु, निरोध स्वभावगु” धकाः हानं पालिइ धयाविज्यात। थुगु विधि वेदनादिइ नं खः।

चत्तारीसाकारअनुपस्सनाकथा (पीप्यंगू आकारं अनुपश्यनाया खं)

६९७. व उगु न्यागू स्कन्धय् अनित्य दुःख, अनात्मा सम्मर्शनीया स्थिरभावया नितिं खः, गुगु उगुयात भगवानं “छु छु पीप्यंगू आकारं अनुलोमिक चाहनायात (अनुलोमिक ज्ञान) प्रतिलाभ जुइ, छु छु पीप्यंगू आकारं मार्गय् (सम्मत्तनियामय्) क्वहाँवनी” धकाः थुगुया विभङ्गय् -

“पञ्चस्कन्धय् अनित्यकथं, दुःखकथं, त्वय्कथं, प्वः वइगुकथं, कँकथं, सास्ति याइगुकथं, घाःकथं, कतःयाकथं, स्यनिगुकथं, शत्रुभयकथं, उपद्रवकथं, भयकथं, कष्ट बिइगुकथं, कम्प जुइगुकथं, विनाश जुइगुकथं, घ्रुव मजुइगुकथं, आधार मदुगुकथं, सुरक्षा मजुगुकथं, शरण मदुगुकथं, खालिगुकथं, तुच्छकथं, शून्यता, अनात्मकथं, आदीनवकथं, विपरिणाम स्वभावकथं, सार मदुगुकथं, सास्ति याइगु कारणकथं, स्याइगुकथं, थी थी प्रकारं उत्पन्न जुइगुकथं, आस्रव दुगुकथं, संस्कृत स्वभावकथं, मारया स्वापु दुगुकथं, जाति स्वभावकथं, जरा स्वभावकथं, व्याधि स्वभावकथं, मरण स्वभावकथं, शोक स्वभावकथं, विलाप स्वभावकथं, तःसकं विलाप स्वभावकथं, बुलुसेच्चंगु स्वभाव दुगुकथं”^{६०९} धकाः-

पीप्यंगू आकारं, “पञ्चस्कन्धय् अनित्यकथं खंका अनुलोमिक चाहनायात (अनुलोमिक ज्ञान) प्रतिलाभ जुइ। न्यागू स्कन्धतय्गु निरोध नित्य निर्वाण धका खंका मार्गय् (सम्मत्तनियामय्) क्वहाँवनी”^{६१०} धका आदि नयकथं, अनुलोम

६०६ (पटि० म० १.४८)

६०७ (सं० नि० ३.७८; अ० नि० ४.३३)

६०८ (सं० नि० ३.५९)

६०९ (पटि० म० ३.३७)

६१० (पटि० म० ३.३८)

ज्ञानयात विभाजन यानाः प्रभेदकथं अनित्यादि सम्मर्शन धाःगु खः। उगुकथं नं थुपिं पञ्चस्कन्धय् सम्मर्शन याइ (खंकिइ)।

६९८. गुकथं? वं छगू छगू स्कन्धयात अश्वाशत जुइगु व आदि अन्तवान जुइगुलिं अनित्यकथं खः। उत्पत्ति विनाशं पीडित जुइगु व दुःखया वस्तु जुइगुलिं दुःखकथं खः। प्रत्ययय् निर्भर जुइगु व त्वय्या मूल जूगुलिं त्वय्यकथं खः। दुःखरूपी शूलनापं स्वापु दुगु, क्लेशरूपी अशुचि बाःवइगु, उत्पत्ति, जीर्ण, भङ्गद्वारा मनावइगु, पाके जुइगु व तज्याइगुलिं प्वःवइगुकथं खः। पीडा उत्पन्न याइगु, दुने चःबुइगु व थाकु क पितहयेमाःगुलिं कँकथं खः। विशेषरूपं निन्दित जुइगु, अवृद्धियात आह्वान याइगु व क्वह्यंगु वस्तु जुइगुलिं व सास्ति याइगु (अघ) कथं। अस्वतन्त्रभाव उत्पन्न याइगु व आबाधया (त्वय्या) पदस्थान जूगुलिं व घाःकथं खः। वशय् मदइगु व अधीनय् मदइगुलिं कतःकथं खः।

त्वय्, वृद्ध व मरणं विनाश जुइगुलिं स्यनिगुकथं खः। अनेक विनाशयात आह्वान याइगुलिं शत्रुभयकथं खः। मसिइकंहे तधंगु अनर्थयात आह्वान याइगु वा फुक उपद्रवया वस्तु (आधार) जूगुलिं उपद्रवकथं खः। फुक भयया उत्पत्ति स्थान जूगु वा दुःखया उपशम धका कयातःगु परम आश्वास (निर्वाण) या विपक्षी जूगुलिं भयकथं खः। थीथी अनर्थद्वारा चिनातःगु, द्वेषं युक्तगु उपसर्गर्थे सहायाये मफइगुलिं कष्ट विइगुकथं खः।

त्वय्, वृद्ध व मरणं व लाभ अलाभ आदि लोकधर्म प्रकम्पित जुइगुलिं कम्प जुइगुकथं खः। उपक्रमं व कार्यकथं भङ्ग जुइगु स्वभाव दुगुलिं विनाश जुइगुकथं खः। फुक अवस्थाय् कुतुवनीगु वा स्थिरभावया अभाव जूगुलिं ध्रुव मजुगुकथं खः। तरे मयाइगु वा क्षेमया अलाभ जुइगुलिं आधार (त्राण) मदुगुकथं खः। प्यपुनेत अनुचितगु, प्यपुसां नं गुफाया ज्या मयाइगुलिं सुरक्षा मदुगुकथं खः। निश्चयतय्गु भय नाश मयाइगुलिं शरण मदुगुकथं खः। यथा परिकल्पित ध्रुव, शुभ, सुख व आत्मभावं रहितगुलिं खालिगुकथं खः। रिक्त जूगुलिंहे तुच्छगुकथं खः वा अल्प जूगुलिं खः, अल्पयातहे लोकय् तुच्छ धका धाइ। स्वामी, निवास, कारक, अनुभव याइम्ह, अधिष्ठायिक मदुगुलिं शून्यता खः। स्वयं नं स्वामी आदि मदुगुलिं अनात्मकथं खः। प्रवर्तिया दुःख जुइगु वा दुःखया दोष (अवगुण) दुगुलिं आदीनवकथं खः, अथवा आदिइ (दीन, दरिद्रय्) वनीगु धयागु प्रवृत्त जुइगुलिं दोष खः, थ्व कृपण मनूया अभिप्राय खः, स्कन्धत नं कृपण हे खः धका आदीनव समानगुलिं आदीनवकथं खः। जरा व मरण निथी परिणामया स्वभाव दुगुलिं विपरिणामकथं खः।

सार मदुगु (चंगु) सिंथें दुर्बलगु अःपुक त्वःथले जूगुलिं सार मदुगुकथं खः। पाप (अघ) या हेतु दुगुलिं सास्ति याइगु कारणकथं खः। पासा खाःम्ह शत्रुर्थे विश्वास घातक जुइगुलिं स्याइगुकथं खः। भव मदइगु वा विभव उत्पन्न जुइगुलिं थी थी प्रकार उत्पन्न जुइगुकथं खः। आस्रवया पदस्थान जुइगुलिं आस्रव दुगुकथं खः। हेतुप्रत्ययद्वारा बनेजुइगुलिं संस्कृतकथं खः। मृत्युमार व क्लेशमारया आमिष जूगुलिं मारनापं स्वापु दुगुकथं खः। जन्म, जरा, ब्याधि व मरणया प्रकृति स्वभाव दुगुलिं जन्म, जरा, ब्याधि व मरण धर्मकथं खः। शोक, परिदेव व उपायासया हेतु दुगुलिं शोक, परिदेव व उपायास धर्मकथं खः। तृष्णा, दृष्टि, दुश्चरित व संक्लेशया विषय स्वभाव दुगुलिं बुलुसेच्चंगु स्वभाव दुगुकथं खः धका थथे प्रभेदकथं धयातःगु अनित्यादि सम्मर्शन कथं सम्मर्शन याइ (खंकिइ)।

थन अनित्यकथं, स्यनिगुकथं, कम्प जुइगुकथं, विनाश जुइगुकथं, ध्रुव मजुइगुकथं, विपरिणाम स्वभावकथं, सार मदुगुकथं, थी थी प्रकार उत्पन्न जुइगुकथं, संस्कृत स्वभावकथं, मरण स्वभावकथं याना छगू छगू स्कन्धय् भिगू भिगू यानाः न्येगू अनित्यानुपश्यना। कतःयाकथं, खालिगुकथं, तुच्छकथं, शून्यता, अनात्मकथं याना छगू छगू स्कन्धत, य् न्यागू न्यागू यानाः नीन्यागू अनात्मानुपश्यना। ल्यंदुगु दुःखकथं, त्वय्यकथं धका आदि छगू छगू स्कन्धय् नीन्यागू नीन्यागू यानाः सच्छि व नीन्यागू दुःखानुपश्यना।

थथे थुगु निसः प्रकारया प्रभेदगु अनित्यादि सम्मर्शनद्वारा पञ्चस्कन्धय् परीक्षण यायेवं उगु नय विपश्यना धका कयातःगु अनित्य, दुःख व अनात्माया सम्मर्शन स्थिर जुइ। थ्व न्हापां थन पालि नय अनुसारं सम्मर्शनया आरम्भ विधान खः।

इन्द्रियतिक्खकारणनवकथा (इन्द्रियत तीक्ष्ण जुइगु गूंगू कारणया खं)

६९९. गुम्हसिया थथे विपश्यना नयद्वारा योग यासांनं नय विपश्यना प्राप्त जुइमखु, उम्हसिनं “गूंगू आकारं इन्द्रियत तीक्ष्ण जुइ - उत्पन्न जुजुगु संस्कारया क्षय जक खनिइ, अन सत्कार पूर्वक योग यायेवं पूर्ण याइ, निरन्तर याना च्चनेवं पूर्ण याइ, उचितकथं यायेवं पूर्ण याइ, समाधिया निमित्त ग्रहणं व बोध्यङ्गया अनुप्रवर्तित जुइवं शरीर व

जीवनायात अपेक्ष याःगु प्रकट याइ, अन नैष्कर्म्यद्वारा त्याका बिचयू सन्तोषप्रदं” धकाः थथे धाःगु गुंगू आकारकथं इन्द्रियत तीक्ष्ण याणाः पृथ्वीकसिण निर्देशयू चयू धयावयागुकथं न्हयूगू अनुकूल मजूगु त्याग याणाः न्हयूगू अनुकूल सेवन यायां अनुकूल इलयू रूप सम्मर्शन यायेमाः, अनुकूल इलयू अरूप। रूप सम्मर्शनद्वारा रूपया उत्पन्न जूगु खंकेमाः।

रूपनिब्वत्तिपस्सनाकारकथा (रूपया उत्पत्ति खंकेगु आकारया खं)

७००. गथेकि – थ्व रूप धयागु कर्मादिकथं प्यंगू कारणं उत्पन्न जुइ। अन फुक सत्त्वपिनिगु रूप उत्पन्न जुइगु न्हापां कर्म उत्पन्न जुइ। प्रतिसन्धि क्षणयूहे गर्भयू च्वाचम्हसिया न्हापां स्वंगू सन्ततिकथं वस्तु, काय व भाव धका कयातःगु स्वीगू रूपत उत्पन्न जुइ, इपिं प्रतिसन्धि चित्तया उत्पाद क्षणयू हे। गथे उत्पाद क्षणयू खः, अथेहे स्थितिया क्षणयू व भङ्गया क्षणयू नं खः।

अन रूप बुलुं निरोध जुया विस्तारं प्रवर्तित जुइ, चित्त याकनं निरोध जुया याकनं प्रवर्तित जुइ। उकिं धयाबिज्यात – “भिक्षुपिं, जिं मेगु छगू धर्म नं मखना, गुगु थथे याकनं प्रवर्तित जुइगु गुगु, भिक्षुपिं, थ्व चित्त खः”^{६११} धकाः। रूप दयाच्चनीबलयू भिंखुगू वार भवङ्ग चित्त उत्पन्न जुयाः निरोध जुइ। चित्तया उत्पाद क्षणयू, स्थितिया क्षणयू व भङ्गया क्षणयू नं एक समानगु जुइ। रूपया उत्पाद क्षण व भङ्गया क्षण उगु समानं लघु जुइ। स्थितिया क्षण जक महान् जुइ, गुबले तक्क भिंखुगू चित्तत उत्पन्न जुयाः निरोध जुइ, उबले तक्क प्रवर्तित जुइ। प्रतिसन्धि चित्त उत्पादया क्षणयू उत्पन्न जुया स्थिति प्राप्त जूगु पूर्वजात वस्तुया आधारं द्वितीय भवङ्ग चित्त उत्पन्न जुइ। वनापं उत्पन्न जुया स्थिति प्राप्त जूगु पूर्वजात वस्तुया आधारं तृतीय भवङ्ग उत्पन्न जुइ। थुगु नियमकथं जीवन दतलेया चित्त प्रवर्ति सिइकेमाः। मरणया लिक् छगूहे जक स्थिति प्राप्तगु पूर्वजात वस्तु आधारं भिंखुगू चित्तत उत्पन्न जुइ।

प्रतिसन्धि चित्तया उत्पादया क्षणयू उत्पन्न जूगु रूप प्रतिसन्धि चित्तं चयूया भिंखुगू चित्तं नापं निरोध जुइ। स्थितिया क्षणयू उत्पन्न जूगु भिंन्हयूगूगु उत्पादया क्षण नापं निरोध जुइ।

भङ्गया क्षणयू उत्पन्न जूगु भिंन्हयूगूगु स्थिति क्षण प्राप्त याणाः निरोध जुइ। गुबले तक्क प्रवृत्ति धयागु दु, थथेहे जुयाच्चन। औपपातिकपिनि नं न्हयूगू सन्ततिकथं न्हेगू (७०) रूपत थथेहे उत्पन्न जुइ।

७०१. अन कर्म, कर्म उत्पन्न जूगु, कर्म प्रत्यय, कर्म प्रत्यय चित्तं उत्पन्न जूगु, कर्म प्रत्यय आहारं उत्पन्न जूगु व कर्म प्रत्यय ऋतुं उत्पन्न जूगु धका, थ्व विभाग सिइकेमाः। अन कर्म धयागु कुशल व अकुशल चेतना खः। कर्म उत्पन्न जूगु धयागु विपाक स्कन्धत व चक्षु दशक आदि न्हेगू रूप खः। कर्म प्रत्यय धयागु उगुहे खः, कर्मयात कर्म उत्पन्न जूगुयात उपनिश्रय (उपस्तम्भक) प्रत्यय नं जुइ। कर्म प्रत्यय चित्तं उत्पन्न जूगु धयागु विपाक चित्तं उत्पन्न जूगु रूप खः। कर्म प्रत्यय आहारं उत्पन्न जूगु धयागु कर्म उत्पन्न जूगु रूपतयूके स्थिति प्राप्त जूगु ओज मेगु ओजष्टमक प्रकट जुइकी, अन नं ओज स्थिति प्राप्त याणाः मेगु धका थथे प्यंगू वा न्यागू प्रवर्तितत मिलेयाइ। कर्म प्रत्यय ऋतुं उत्पन्न जूगु धयागु कर्मज तेजोधात स्थिति प्राप्त ऋतुं उत्पन्न ओजष्टमक प्रकट जुइकी, अन नं ऋतु मेगु ओजष्टमक धका थथे प्यंगू वा न्यागू प्रवर्तितत मिलेयाइ। थथे न्हापां कर्मज रूपया उत्पन्न खंकेमाः।

७०२. चित्तजयू नं चित्त, चित्तं उत्पन्न जुइगुयात, चित्त प्रत्यय, चित्त प्रत्यय आहारं उत्पन्न जूगु, चित्त प्रत्यय ऋतुं उत्पन्न जूगु धका थ्व विभाग सिइकेमाः। अन चित्त धयागु चयेगुगू चित्त खः।

*इपिं मध्ये स्वीनिगू, नीखुगू व भिंगुंगू चित्त।
भिंखुगू रूप इर्यापथ, विज्ञप्ति उत्पन्न याइ सिइकेमा॥*

कामावचरं च्यागू कुशल, भिंनिगू अकुशल, मनोधातु वर्जित भिगू क्रिया, कुशलक्रियां निगू अभिज्ञा चित्त याणा स्वीनिगू चित्तत रूप, इर्यापथयात व विज्ञप्तियात नं उत्पन्न याइ। विपाक वर्जित ल्यंदुगु भिगू रूपावचर, च्यागू अरूपावचर, च्यागू लोकोत्तर चित्त याणा नीखुगू चित्तत रूप व इर्यापथ उत्पन्न याइ, विज्ञप्ति मखु। कामावचरयू भिगू भवङ्ग चित्त, रूपावचरयू न्यागू, स्वंगू मनोधातु, छगू विपाक अहेतुक मनोविज्ञानधातु सौमनस्यसहगत याणा भिंगुंगू चित्त रूपयातहे

उत्पन्न याइ, इर्यापथयात मखु, विज्ञप्तियात मखु। द्विपञ्च (१० गू) विज्ञान, सर्वसत्त्वपिनिगु प्रतिसन्धि चित्त खः, क्षीणास्रवपिनिगु च्युति चित्त, प्यंगू आरुप्य विपाक याना भिंखुगू चित्त रूपयात उत्पन्न याइमखु, इर्यापथयात मखु, विज्ञप्तियात मखु। गुगु थन रूपयात उत्पन्न याइ, इपिं स्थितिया न क्षणय् वा भङ्गया क्षणय्, उबले चित्त दुर्बल जुइ। उत्पादया क्षणय् जक प्रबल जुइ, उकिं उगु समयय् पूर्वजात वस्तुया आधारं रूप उत्पन्न जुइकिइ।

चित्तं उत्पन्न जूगु धयागु स्वंगू अरूपपिन्त स्कन्धत, “शब्द नवक, कायविज्ञप्ति, वचीविज्ञप्ति, आकाशधातु, हलुकापन, मृदुता, कर्मण्यता, उपचय, सन्तति” धकाः भिंन्हयगु प्रकारया रूप नं खः।

चित्त प्रत्यय धयागु “पश्चात्जात चित्तचैतसिक धर्मत पूर्वजात थुगु शरीरया”^{६१२} धकाः थथे धाःगु प्यंगूलिं उत्पन्न जूगु रूप खः। चित्त प्रत्यय आहारं उत्पन्न जूगु धयागु चित्तं उत्पन्न जूगु रूपतय्के स्थिति प्राप्त ओज मेगु ओजष्टमक प्रकट जुइकी, थथे निगू स्वंगू प्रवर्तितत मिलेयाइ। चित्त प्रत्यय ऋतुं उत्पन्न जूगु धयागु चित्तं उत्पन्न जूगु ऋतु स्थानप्राप्त मेगु ओजष्टमक प्रकट जुइकी, थथे निगू स्वंगू प्रवर्तितत मिलेयाइ। थथे चित्तज रूपया उत्पत्ति खंकेमाः।

७०३. आहारजय् नं आहार, आहारं उत्पन्न जूगु, आहार प्रत्यय, आहार प्रत्यय आहारं उत्पन्न जूगु, आहार प्रत्यय ऋतुं उत्पन्न जूगु धयागु थ्व विभाग सिइकेमाः। अन आहार धयागु कबलीकार आहार खः। आहारं उत्पन्न जूगु धयागु उपादिन्न कर्मज रूप प्रत्यय प्राप्त यानाः अन प्रतिष्ठित जुयाः स्थान प्राप्त ओजं उत्पन्न याःगु ओज अष्टक, आकाशधातु, हलुकापन, मृदुता, कर्मण्यता, उपचय, सन्तति धका भिंन्हयगू प्रकारया रूप। आहार प्रत्यय धयागु “कबलीकार आहार थ्वया शरीरया आहार प्रत्ययं प्रत्यय जुइ”^{६१३} धकाः थथे धाःगु प्यंगूलिं उत्पन्न जूगु रूप खः। आहार प्रत्यय आहारं उत्पन्न जूगु धयागु आहारं उत्पन्न जूगु रूपतय्के स्थिति प्राप्त ओज मेगु ओजष्टमक प्रकट जुइकी, अन नं ओज मेगु धका थथे भिगू वा भिंनिगू वार प्रवर्तितत मिलेयाइ। छन्हु नःगु आहार छवाः तक त्यवाः बियाच्चनी। दिव्य ओज छला निला तक त्यवाः बियाच्चनी। मामं नःगु आहार नं मचाया शरीरय् फइले याना रूप उत्पन्न जुइकिइ। शरीरय् म्हय् बुलातःगु आहार नं रूप उत्पन्न जुइकिइ। कर्मज आहारयातहे उत्पादिन्नक आहार धाइ। व नं स्थानप्राप्त रूप प्रकट जुइकी, अन नं ओज मेगु उत्पन्न जुइकी धका थथे प्यंगू वा न्यागू प्रवर्तितत मिलेयाइ। आहार प्रत्यय ऋतुं उत्पन्न जूगु धयागु आहारं उत्पन्न जूगु तेजोधातु स्थिति प्राप्त ऋतुं उत्पन्न जुइगुयात ओजष्टमक उत्पन्न जुइकिइ। अन थ्व आहार आहारं उत्पन्न जूगु रूपया जनक जुयाः प्रत्यय जुइ, शेष रूपया निश्रय, आहार, अस्ति, अविगतकथं धका थथे आहारज रूपया उत्पत्ति खंकेमाः।

७०४. ऋतुजय् नं ऋतु, ऋतुं उत्पन्न जुइगुयात, ऋतु प्रत्यय, ऋतु प्रत्यय ऋतुं उत्पन्न जूगु, ऋतु प्रत्यय आहारं उत्पन्न जूगु धयागु थ्व विभाग सिइकेमाः। अन ऋतु धयागु प्यंगूद्वारा उत्पन्न जुइगु तेजोधातु खः, क्वाःगु ऋतु व ख्वाउँगु ऋतु धयागु थथे थ्व निथी जुइ। ऋतुं उत्पन्न जूगु धयागु प्यंगूद्वारा उत्पन्न जूगु ऋतु उपादिन्नक प्रत्यय प्राप्त यानाः स्थानप्राप्त शरीरय् रूप उत्पन्न जुइकिइ। उगु शब्द नवक, आकाशधातु, हलुकापन, मृदुता, कर्मण्यता, उपचय, सन्तति धका भिंन्हयगू प्रकार जुइ। ऋतु प्रत्यय धयागु ऋतु प्यंगूद्वारा उत्पन्न जूगु रूपतय्गु प्रवर्ति व विनाशया प्रत्यय जुइ। ऋतु प्रत्यय ऋतुं उत्पन्न जूगु धयागु ऋतुं उत्पन्न जूगु तेजोधातु स्थिति प्राप्त मेगु ओजष्टमक प्रकट जुइकी, अन नं ऋतु मेगु धका थथे ताकाल तक अनुपादिन्नया पक्षय् च्वना नं ऋतुं उत्पन्न जुइगुयात प्रवर्तितहे जुइ। ऋतु प्रत्यय आहारं उत्पन्न जूगु धयागु ऋतुं उत्पन्न जूगु स्थिति प्राप्त ओज मेगु ओजष्टमक प्रकट जुइकी, अन नं ओज मेगु धका थथे भिगू वा भिंनिगू वार प्रवर्तितत मिलेयाइ। अन थ्व ऋतु ऋतुं उत्पन्न जूगु रूप जनक जुयाः प्रत्यय जुइ, शेष रूपया निश्रय, अस्ति, अविगतकथं धका थथे ऋतुज रूपया उत्पत्ति खंकेमाः। थथे रूपया उत्पन्न जुइगुयात खंका अनुकूल इलय् रूप सम्मर्शन याइ धाइ।

अरूपनिब्वत्तिपस्सनाकारकथा (अरूपया उत्पत्ति खंकेगु आकारया खं)

७०५. गथे रूप सम्मर्शनद्वारा रूपया, थथे अरूप सम्मर्शनद्वारा नं अरूपया उत्पत्ति खंकेमाः। उगु चयेछगू लौकिक चित्तोत्पादकथंहे खः।

^{६१२} (पट्टा० १.१.११)

^{६१३} (पट्टा० १.१.१५)

गथेकि - थुगु अरूप धयागु पूर्वजन्मय् यानातःगु कर्मकथं प्रतिसन्धिइ न्हापां भिङ्गुं चित्तोत्पादया प्रभेदकथं उत्पन्न जुइ। वया उत्पन्नया आकार प्रतीत्यसमुत्पाद निर्देशय् धयातःगु अनुसारहे सिइकेमाः। उगुहे प्रतिसन्धि चित्तया अनन्तरं निसें भवङ्गकथं, आयुया अन्त्यय् च्युतिकथं। गुगु अन कामावचर खः, उगु खुगु द्वारय् प्रबलगु आरम्भणय् तदारम्भणकथं उत्पन्न जुइ।

प्रवर्तिइ (जीवनया प्रवाहय्) जक विकृति मजुइगुलिं मिखाया न्हाःने वःगुलिं रूपतय्गु आलोक निश्चितगु मनसिकार हेतु दुगु सम्प्रयुक्त धर्म नापं चक्षुर्विज्ञान उत्पन्न जुइ। चक्षुप्रसादया स्थितिया क्षणय् स्थान प्राप्तगुहे रूप मिखाय् संघर्षण जुइ। उगु संघर्षण जुइवं निक्वतक भवङ्ग उत्पन्न जुयाः निरोध जुइ। अनंलि उगुहे आरम्भणय् क्रियामनोधातु आवर्जनकृत्य सिद्धयायां उत्पन्न जुइ। अनंलि उगुहे रूप स्वया कुशल विपाक वा अकुशल विपाक चक्षुर्विज्ञान उत्पन्न जुइ। अनंलि उगुहे रूप स्वीकार याना विपाकमनोधातु। अनंलि उगुहे रूप सन्तीरण याना विपाक-अहेतुक-मनोविज्ञानधातु। अनंलि उगुहे रूप व्यवस्थापन याना क्रिया-अहेतुक-मनोविज्ञानधातु उपेक्षासहगत। अनंलिपा कामावचर कुशल, अकुश क्रिया चित्त मध्यय् छगू उपेक्षा सहगत अहेतुक वा चित्त व न्यागू वा न्हयगू जवनचित्त। अनंलि कामावचर सत्त्वपिनिगु भिङ्गू तदारम्भण चित्त मध्ये जवनया अनुरूप गुगु नं तदारम्भण। थुगु विधि ल्यंदुगु द्वारय् नं खः।

मनोद्वारय् जक महर्गत चित्त नं उत्पन्न जुइ। थथे खुगू द्वारय् अरूपया उत्पत्ति खंकेमाः। थथे अरूपया उत्पत्ति जुइगुयात खंका अनुकूल इलय् अरूप सम्मर्शन याइ धाइ।

थथे अनुकूल इलय् रूप, अनुकूल इलय् अरूप सम्मर्शन याना नं त्रिलक्षणयात आरोपण याना (तयाः) छसिंकथं आचरण याइम्ह छम्ह प्रज्ञा भावनायात प्राप्त याइ।

रूपसत्तकसम्मसनकथा (रूप सप्तक सम्मर्शनया खँ)

७०६. मेम्हसिनं रूप सप्तक व अरूप सप्तककथं त्रिलक्षणयात तयाः संस्कारयात सम्मर्शन याइ (खंकिइ)। अन आदान निःक्षेपनकथं, वयवृद्ध अस्तगमनकथं, आहारमयकथं, ऋतुमयकथं, कर्मजकथं, चित्त उत्पत्तिकथं, धर्मता रूपकथं याना थुपिं आकारं तया सम्मर्शन याना रूप सप्तककथं तया समर्शन याइ धाइ। उकिं पुलांपिसं धयातल -

“आदान निःक्षेपनकथं, वयवृद्ध अस्तगमनकथं।

आहारं, ऋतुं, कर्म व चित्तं नं।

धर्मता रूपकथं न्हयगू, विस्तृतं वांलाक खनी॥”

अन आदान धयागु प्रतिसन्धि। निःक्षेपन धयागु च्युति। थथे योगी थुपिं आदान निःक्षेपनद्वारा सछि दँ सिमाना निर्णया यानाः संस्कारतय्के त्रिलक्षण आरोपण याइ। गथे? थुगुया दुने फुक्क संस्कारत अनित्य खः। छाया? उत्पत्ति व व्यय जुइगु प्रवृत्तिकथं, विपरिणामकथं, क्षणिक जुइगुलिं व नित्यया प्रतिपक्षी जुइगुलिं खः। गुगुलिं उत्पन्न जूगु संस्कारत स्थिति प्राप्त जुइ, स्थितिइ जरां पीडित याइ, जरायात प्राप्त यानाः अवश्य नं नाश जुइ, उकिं प्रतिक्षण पीडाकथं, दुःख जुइगुलिं, दुःखया वस्तुकथं व सुखया प्रतिपक्षीकथं दुःख खः। गुगुलिं “उत्पन्न संस्कारत स्थितिइ मथ्यनेमाः, स्थिति प्राप्त जीर्ण मजुइमाः, जीर्णभावय् थ्यंगु तमज्यायेमाः” धकाः थुपिं स्वंगू थासय् सुं गुम्हसिया वशय् दुगु धयागु मदु, उगु वशय् च्वनीगु आकारं शून्य खः, उकिं शून्यता, स्वामीत्व मदुगुकथं, अवशवर्तीकथं व आत्मप्रतिपक्षीकथं अनात्मा धका धाइ।

ठण्ठ। थथे आदान निःक्षेपनकथं सछि दँ तक परिच्छेद यानातःगु रूपय् त्रिलक्षणयात तयाः अनंलिपा वयवृद्ध अस्तगमनकथं तइ। अन वयवृद्ध अस्तगमन धयागु वैशकथं वृद्धया वृद्धि जूगु रूपया अस्तगमन खः। उगुकथं त्रिलक्षण आरोपण याइ धयागु अर्थ खः।

गथे? व उगुहे सछि दँ प्रथम वैशं, मध्यम वैशं व अन्तिम वैशं धयागु स्वंगू वैशं परिच्छेद याइ। अन न्हाःने निसें स्वीस्वदं तक प्रथम वैश धाइ। अनंलि स्वीप्यदं तक मध्यम वैश धाइ। अनंलि स्वीस्वदं तक अन्तिम वैश धाइ। थथे थुपिं स्वंगू वैशं परिच्छेद याना, “ प्रथम वैशय् उत्पत्ति जुयाच्चंगु रूप मध्यम वैशय् मेमेगुलिइ मथ्यंसे अनहे निरोध जुइ, उकिं उगु अनित्य खः। गुगु अनित्य खः, उगु दुःख खः। गुगु दुःख, उगु अनात्म खः। मध्यम वैशय् उत्पन्न रूप नं अन्तिम

वैशय् मेमेगुलिइ मथ्यंसे अनहे निरोध जुइ, उकिं उगु नं अनित्य दुःख व अनात्मा खः। अन्तिम वैशय् स्वीस्वदं तक उत्पन्न रूप नं मरण लिपा जुइफइ धयागु मदु, उकिं उगु नं अनित्य दुःख व अनात्मा खः” धकाः त्रिलक्षण तइ।

७०८. थथे प्रथम वैशादिकथं वयोवृद्ध अस्तगमनकथं त्रिलक्षणयात तयाः हानं “मन्द (अबोध) दशक, क्रिडा दशक, वर्ण दशक, बल दशक, प्रज्ञा दशक, हानि दशक, धुसि लुइगु (पढ्भार) दशक, म्ह चातुलिगु (वड्क) दशक, मोहमूढ दशक, ग्वतुलिगु (शयन) दशक” धकाः थुमिगु भिगू दशककथं वयोवृद्ध अस्तगमनकथं त्रिलक्षण तइ।

अन दशक मध्ये न्हापां सछि दँ म्वाइम्ह पुद्गलयात प्रथम भिदँ मन्द दशक धाइ, उबले व अबोध जुइ चञ्चल मचार्ये। अनंलिपा भि दँ क्रिडा दशक धाइ, उबले व आपालं याना म्हितेगुलिइ लयूताइम्ह जुइ। अनंलिपा भि दँ वर्ण दशक धाइ, उबले वया वर्णरूप विपुलभावय् थ्यनिइ। अनंलिपा भि दँ बल दशक धाइ, उबले वया बल व शक्ति विपुलभावय् थ्यनिइ। अनंलिपा भि दँ प्रज्ञा दशक धाइ, उबले वया प्रज्ञा सुप्रतिस्थित जुइ, प्रकृतिरूपं दुर्बल प्रज्ञा दुम्हसिया नं उगु इलय् अल्पमात्र जक प्रज्ञा उत्पन्न जुइ। अनंलिपा भि दँ हानि दशक धाइ, उबले वया म्हितेगुलिइ लयूताइगु, वर्ण, बल व प्रज्ञा परिहीन जुइ। अनंलिपा भि दँ धुसि लुइगु दशक धाइ, उबले वया शरीर न्हाःनं भेलुइ।

अनंलिपा भिदँ म्ह चातुलिगु (वड्क) दशक धाइ, उबले वया शरीर हलोया च्चकार्ये चाःतुलिइ। अनंलिपा भि दँ मोहमूढ दशक धाइ। उबले व मोहमूढ (स्मृति मदुम्ह) जुइ, यायागु लोमनी। अनंलिपा भि दँ शयन दशक धाइ, सछि दँ दुम्ह आपालं याना ग्वतुलाहे च्चनीम्हहे जुइ।

अन थ्व योगी थुमित दशकया कथं वयोवृद्ध अस्तगमनकथं त्रिलक्षण तयेत थथे प्रत्यवेक्षण याइ- “न्हापांगु दशकय् उत्पन्न रूप निगूगु दशकय् मेमेगुलिइ मथ्यंसे अनहे निरोध जुइ, उकिं उगु अनित्य, दुःख व अनात्मा। निगूगु दशकय् ... गुंगूगु दशकय् उत्पन्न रूप भिगूगु दशकय् मेमेगुलिइ मथ्यंसे अन हे निरोध जुइ। भिगूगु दशकय् उत्पन्न रूप पुनर्भवय् मथ्यवं थनहे निरोध जुइ, उकिं उगुयात नं अनित्य दुःख व अनात्मा” धकाः त्रिलक्षण तइ।

७०९. थथे दशककथं वयोवृद्ध अस्तगमनकथं त्रिलक्षणयात तयाः हानं उगुहे सछि दँयात न्यादँ न्यादँकथं नीगू भाग यानाः वयोवृद्ध अस्तगमनकथं त्रिलक्षण तइ।

गथे? वं थथे प्रत्यवेक्षण याइ- “न्हापांगु न्यादँय् उत्पन्न रूप निगूगु न्यादँय् मेमेगुलिइ मथ्यंसे अन हे निरोध जुइ, उकिं उगु अनित्य दुःख व अनात्मा। निगूगु न्यादँय् उत्पन्न रूप स्वंगूगु ... भिगूगूगु न्यादँय् उत्पन्न रूप नीगूगु न्यादँय् मेमेगुलिइ मथ्यंसे अन हे निरोध जुइ। नीगूगु न्यादँय् उत्पन्न रूप मरण जुइगुलिं लिपा जुइफइ धयागु मदु, उकिं उगुयात नं अनित्य दुःख व अनात्मा खः।”

थथे नीगू भागकथं वयोवृद्ध अस्तगमनकथं त्रिलक्षण तयाः हानं नीन्यागू भागय् यानाः प्यदँ प्यदँकथं तइ। अनंलि स्वीस्वंगू भागय् यानाः स्वदँ स्वदँकथं, न्येगू भागय् यानाः निदँ निदँकथं, सछिदँ भागय् यानाः छदँ छदँकथं। अनंलि छदँयात स्वंगू भागय् यानाः वर्षा, हेमन्त व गृष्म स्वंगू ऋतुमध्ये छगू छगू ऋतुकथं उगु वयोवृद्ध अस्तगमन रूपय् त्रिलक्षण तइ।

गथे? “वर्षा ऋतुया प्यलाय् उत्पन्न रूप चिकुला मेमेगुलिइ मथ्यंसे अनहे निरोध। चिकुला उत्पन्न रूप तालाय् मेमेगुलिइ मथ्यंसे अन हे निरोध जुइ। तालां उत्पन्न रूप हानं वर्षाय् मेमेगुलिइ मथ्यंसे अनहे निरोध जुइ, उकिं उगु अनित्य दुःख व अनात्मा।” थथे तया हानं छदँयात भागय् यानाः - “वर्षाया निलाय् उत्पन्न रूप शरदय् मेमेगुलिइ मथ्यंसे अन हे निरोध। शरदय् उत्पन्न रूप चिकुलाय्। चिकुला उत्पन्न रूप शिशिरय्। शिशिरय् उत्पन्न रूप वसन्तय्। च्चना उत्पन्न रूप तालाय्। तालां उत्पन्न रूप हानं वर्षाय् मेमेगुलिइ मथ्यंसे अन हे निरोध जुइ, उकिं अनित्य दुःख व अनात्मा” धकाः थथे उगु वयोवृद्ध अस्तगमन रूपय् त्रिलक्षण तइ।

थथे आरोपनण याना (तया) अनंलि कृष्णपक्ष व शुक्लपक्षकथं - “कृष्णपक्षय् उत्पन्न रूप शुक्लपक्षय् मेमेगुलिइ मथ्यंसे। जहाँथीबलय् उत्पन्न रूप ख्यूबलय् मेमेगुलिइ मथ्यंसे अनहे निरोध जुइ, उकिं अनित्य दुःख व अनात्मा” धकाः त्रिलक्षण तइ। अनंलि चा व न्हिकथं - “चान्हय् उत्पन्न रूप न्हिनय् मेमेगुलिइ मथ्यंसे अनहे निरोध जुइ। न्हिनय् उत्पन्न रूप नं चान्हय् मेमेगुलिइ मथ्यंसे अनहे निरोध जुइ, उकिं अनित्य दुःख व अनात्मा” धकाः त्रिलक्षण तइ। अनंलि उगुहे चा व न्हियात सुथे आदिकथं भाग यानाः - “पूवाण्हय् उत्पन्न रूप मध्यानय् मेमेगुलिइ मथ्यंसे। मध्यानय् उत्पन्न रूप सन्ध्या इलय्। सन्ध्या इलय् उत्पन्न रूप प्रथम यामाय्। प्रमथ यामय् उत्पन्न रूप मध्यम यामय्। दथुया यामय् उत्पन्न रूप अन्तिम यामय् मेमेगुलिइ मथ्यंसे अन हे निरोध। अन्तिम यामय् उत्पन्न रूप हानं पूवाण्हय् मेमेगुलिइ मथ्यंसे अन हे निरोध जुइ, उकिं अनित्य दुःख व अनात्मा” धकाः त्रिलक्षण तइ।

७१०. थथे तया हानं उगुहे रूप्य न्हाज्यां वनेगु, लिज्यां वनेगु, स्वयेगु, प्यखें स्वयेगु, कयेकुंकेगु व चकंकेगुकथं – “न्हाज्यां वनेगुलिइ उत्पन्न रूप लिज्यां वनेगुलिइ मेमेगुलिइ मथ्यंसे अन हे निरोध जुइ।

लिज्यां वनेगुलिइ उत्पन्न रूप स्वयेगुलिइ। स्वयेगुलिइ उत्पन्न रूप प्यखें स्वयेगुलिइ। प्यखें स्वयेगुलिइ उत्पन्न रूप कयेकुंकेगुलिइ। कयेकुंकेगुलिइ उत्पन्न रूप चकंकेगुलिइ मेमेगुलिइ मथ्यंसे अन हे निरोध जुइ। उकिं अनित्य दुःख व अनात्मा” धकाः त्रिलक्षण तइ।

अनंलि छपला उद्धरण यायेगु, अतिहरण, वीतिहरण, अवसर्जन, सन्निःक्षेपण, सन्निरुम्भनकथं भाग्य याइ।

अन उद्धरण धयागु तुति बं ल्हनेगु खः। अतिहरण धयागु न्हाःनं यंकेगु खः। वीतिहरण धयागु सिंवं, कं व सर्प आदि प्रकारत छुं छगू खनाः उखें थुखें तुति तयेगु खः। अवसर्जन धयागु तुति क्वय् दिकेगु खः। सन्निःक्षेपण धयागु बँय् घने तयेगु खः। सन्निरुम्भन धयागु हानं तुति ल्हनेबलय् तुति बँय् क्वतेलेगु खः। अन तुति ल्हनेबलय् पृथ्वीधातु व जलधातु धयागु निगू धातुत म्हो व मन्द जुइ, मेगु निगू अधिक व प्रबल। अथेहे अतिहरण व वीतिहरणय् नं खः। अवसर्जनय् तेजोधातु व वायोधातु धयागु निगू धातुत म्हो व मन्द जुइ, मेगु निगू अधिक व प्रबल जुइ। अथेहे सन्निःक्षेपण व सन्निरुम्भनय् नं खः। थथे भाग्य याणाः इमिगुकथं उगु वयोवृद्ध अस्तगमन रूप्य त्रिलक्षण तइ।

गथे? वं थथे प्रत्यवेक्षण याइ– “गुगु उद्धरणय् प्रवर्तित जूगु धातुत, गुगु उगु उपदाय रूपत खः, इपिं फुक्क धर्मत अतिहरणय् मथ्यवं थनहे निरोध जुइ, उकिं अनित्य दुःख अनात्मा। अथेहे अतिहरणय् प्रवर्तित जूगु वीतिहरणय्। वीतिहरणय् प्रवर्तित जूगु अवसर्जनय्। अवसर्जनय् प्रवर्तित जूगु सन्निःक्षेपणय्। सन्निःक्षेपणय् प्रवर्तित जूगु सन्निरुम्भनय् मथ्यवं थनहे निरोध जुइ।

थथे अन अन उत्पन्न जूगु मेगु मेगु भाग्य मेमेगुलिइ मथ्यंसे अन अनहे पर्व पर्वय्, सन्धि सन्धिइ, अवधि अवधि जुयाः पूगु भाजनय् तःगु तूथें तिरितिरि मुया संस्कारत नाश जुइ।

उकिं अनित्य, दुःख व अनात्मा खः।” वया थथे पर्व पर्वगत संस्कारयात बांलाक स्वया रूप सम्मर्शन सूक्ष्म जुइ।

७११. उगु सूक्ष्म जुइगुलिइ थ्व उपमा खः। छम्ह सिं वा घाँय् मत आदि परिचितम्ह न्हापा मत धयागु मखंम्ह सीमानाय् च्वनीम्ह शहरय् वयाः पसलय् च्यानाच्चंगु मत खनाः छम्ह पुरुषयाके न्यन “हे, थथे यइपुसे च्वंगु थ्व छु खः?” उगु कारणं वं धाल “थन यइपुसे बांला धयागु छु? मत धयागु थ्व चिकं फुइवं इता फुइवं वया वनेगु लँ नं खनेदइमखु।” वयात मेम्हसिनं थथे धाल “थ्व स्थूल, थुगु इता छसिकथं च्याना स्वंगू स्वंगू भाग्य मिया ज्वाला मेमेगु भाग्य मथ्यंवंहे निरुद्ध जुइ।” वयात मेम्हसिनं थथे धाल “थ्व नं स्थूल खः, थुगु पतिं पतिंया अन्तरय् (दथुइ), बापतिं बापतिंया अन्तरय् सुका सुकाय्, किरण किरणय् मि ज्वाला मेमेगु सुकाय् मथ्यंवंहे निरुद्ध जुइ। सुका त्वःता मिज्वाला क्यने फइमखु।”

अन “चिकं फुइवं व इता फुइवं मतया वनेगु लँ नं खनेदइमखु” धकाः पुरुषया ज्ञान थें योगीया आदान निःक्षेपनकथं सछि दँ परिच्छेद रूप्य त्रिलक्षण तयेगु खः।

“इताया स्वंगू स्वंगू भाग्य मिया ज्वाला मेमेगु भाग्य मथ्यंवंहे निरुद्ध जुइ” धकाः पुरुषया ज्ञान थें योगीया सछि दँया स्वंगू भाग्य परिच्छेद वयोवृद्ध अस्तगमन रूप्य त्रिलक्षण तयेगु खः। “पतिं पतिंया अन्तरय् मि ज्वाला मेमेगुलिइ मथ्यंवंहे निरुद्ध जुइ” धकाः पुरुषया ज्ञानथें योगीया भिदँ, न्यादँ, प्यदँ, स्वदँ, निदँ व दछि परिच्छेदगु रूप्य त्रिलक्षण तयेगु खः। “बापतिं बापतिंया अन्तरय् मि ज्वाला मेमेगु मथ्यंवंहे निरुद्ध जुइ” धकाः पुरुषया ज्ञानथें योगीया छगू छगू ऋतुकथं दछियात स्वंगू प्रकारं व खुथी विभाजन याणा प्यला व निला परिच्छेद रूप्य त्रिलक्षण तयेगु खः। “सुका सुकाय् मि ज्वाला मेमेगु मथ्यंवंहे निरुद्ध जुइ” धकाः पुरुषया ज्ञान थें योगीया कृष्णपक्ष व शुक्लपक्षकथं, चा व न्हिकथं, छचा व छन्हुयात भाग्य याणाः सुथे आदिकथं व परिच्छेदगु रूप्य त्रिलक्षण तयेगु खः। “किरण किरणय् ज्वाला मेमेगुलिइ मथ्यंवंहे निरुद्ध जुइ” धकाः पुरुषया ज्ञानथें योगीया न्हाज्यां वनेगु आदिकथं व उद्धरणादिइ छगू छगू भागकथं परिच्छेदगु रूप्य त्रिलक्षण तयेगु खः।

७१२. वं थथे थीथी आकारं वयोवृद्ध अस्तगमन रूप्य त्रिलक्षणयात तयाः हानं उगुहे रूप विभाजन याणा आहारमय आदिकथं प्यंगू भाग्य याणाः छगू छगू भाग्य त्रिलक्षण तइ। अन वया आहारमय रूप पित्यागु व भोजनकथं प्रकट जुइ। पित्याइबलय् उत्पन्न जूगु रूप च्यानाच्चंगु व क्लान्त जुइ, च्यानाच्चंगु सिंवंःथें, हेंगवाया मकलय् सुलाच्चंगु कोथें बांमलाम्ह व भद्दाम्ह जुइ। भोजन याये धुंकूगु इलय् उत्पन्न जूगु तृप्त, प्रणीत, मृदु, स्निग्ध व स्पर्शवान जुइ। वं उगु परिग्रहण याणाः “पित्याइबलय् उत्पन्न रूप भोजन याये धुंकूगु इलय् मथ्यंवंहे थनहे निरोध जुइ।

भोजन याये धुंकूगु इलय् उत्पन्न जूगु नं पित्याइबलय् मथ्यवंहे थनहे निरोध जुइ, उकिं उगु अनित्य दुःख व अनात्मा” धकाः थथे अन त्रिलक्षण तइ।

७१३. ऋतुमय जक ख्वाउँगु व क्वाःगुकथं प्रकट जुइ। ताःन्वइबलय् उत्पन्न जूगु रूप च्यानाच्चंगु, क्लान्त व बांमलागु जुइ। ख्वाउँगु ऋतुं उत्पन्न जूगु रूप तृप्त, प्रणीत व स्निग्ध जुइ। वं उगु परिग्रहण याणाः “ताःन्वइबलय् उत्पन्न रूप चिकुइगु ई मथ्यवंहे थनहे निरोध जुइ। चिकुइगु ईलय् उत्पन्न रूप “ताःन्वइगु ई मथ्यवंहे थनहे निरोध जुइ, उकिं उगु अनित्य दुःख व अनात्मा” धकाः थथे अन त्रिलक्षण तइ।

७१४. कर्मज रूप आयतन, द्वारकथं प्रकट जुइ। चक्षुर्द्वार्य चक्षु, काय, भाव दशककथं स्वीगू कर्मज रूप, उगुयात उपस्तम्भक जक ऋतु, चित्त व आहारं उत्पन्न नीप्यंगू याणा न्येप्यंगू जुइ। अथेहे श्रोत्र, घ्राण व जिह्वाद्वार्य नं खः। कायद्वार्य काय, भाव दशककथं व ऋतु उत्पन्न आदिकथं पीप्यंगू। मनोद्वार्य हृदयवस्तु काय, भाव दशककथं व ऋतु उत्पन्न आदिकथं न्येप्यंगूहे जुइ।

वं उगु फुक्क रूप परिग्रहण याणाः “चक्षुर्द्वार्य उत्पन्न रूप श्रोत्रद्वार्य मथ्यवं थनहे निरोध जुइ। श्रोत्रद्वार्य उत्पन्न रूप घ्राणद्वार्य। घ्राणद्वार्य उत्पन्न रूप जिह्वाद्वार्य। जिह्वाद्वार्य उत्पन्न रूप कायद्वार्य। कायद्वार्य उत्पन्न रूप मनोद्वार्य मथ्यवं थनहे निरोध जुइ, उकिं उगु अनित्य दुःख व अनात्मा” धकाः थथे अन त्रिलक्षण तइ।

७१५. चित्तया कारणं उत्पन्न जुइगु रूप सौमनस्य व दौमनस्य जुइगुकथं प्रकट जुइ, सौमनस्यया इलय् उत्पन्न जुइगु रूप स्निग्ध, मृदु, प्रणीत व स्पर्शवान् जुइ। दौमनस्यया इलय् उत्पन्न जूगु च्यानाच्चंगु, क्लान्त व बांमलागु जुइ। वं उगु परिग्रहण याणाः “सौमनस्यया इलय् उत्पन्न रूप दौमनस्यया इलय् मथ्यवं थनहे निरोध जुइ। दौमनस्यया इलय् उत्पन्न रूप सौमनस्यया इलय् मथ्यवं थनहे निरोध जुइ, उकिं उगु अनित्य दुःख व अनात्मा” धकाः थथे अन त्रिलक्षण तइ।

थथे वया चित्तया कारणं उत्पन्न जुइगु रूप परिग्रहण याणाः अन त्रिलक्षण थुगु अर्थ प्रकट जुइ -

जीवन, शरीर, सुख व दुःख फुकं।
छगू चित्तया क्षण्य स्वानाच्चंगु खः, उगु चित्त लघु क्षण्य प्रवृत्ति जुइ॥
च्येद्व कल्प तक च्वंसां नं गुपिं देवतापिं।
न इपिं च्वंसां नं, निगू चित्तनापं युक्त जुइ॥
“गुगु निरोध जुइवं सीम्हसिया वा म्वानाच्चंम्हसिया थन।
फुकहे समान स्कन्धपिं जुइ प्रतिसन्धि रहितपिं॥
अनन्तर्य गुगु भग्न जुइगु व गुगु लिपा भग्न जुइगु खः।
उगुया अनन्तर्य निरुद्ध जूगु लक्षण्य भिन्नता मदु॥
“अनुत्पन्न चित्तं न जन्म जुल, वर्तमान्य म्वानाच्चन।
चित्तभङ्ग जुइवं लोक सिइ, परमार्थया प्रज्ञप्ति जक जुइ॥
भग्न जूगु निधान मदु, लिपा पुञ्ज (पुचः) मदु।
गुपिं उत्पन्न जुया च्वनाच्चपिं कया च्वकाय् च्वंगु तूथें खः॥
उत्पन्न जूगु धर्मया, न्हाःने इमिगु भङ्ग जुइ।
नाश जुइगु स्वभाव दयाच्चनी, पुलांगु नापं मिश्रित मजूसे च्वनाच्चनी॥
अदृश्यकथं वइ, भग्न जुया अदृश्यकथ वनी।
आकाशय् हापलसा त्वःथें, उत्पन्न व व्यय नं जुइ॥^{६१४}

७१६. थथे आहारमय आदिइ त्रिलक्षणयात तयाः हानं धर्मतारूप्य त्रिलक्षण तइ। धर्मतारूप्य धयागु बाह्य अनिन्द्रिय बद्धगु नं, म्ह, खाः, लुँ, वहः, मोति, मणि, वैदूर्य (वचुगु रत्न), शंख, शिला, पवाल, रक्तमणि, मसारगल्ल,

भूमि, ल्वहं, पर्वत, घाँय, सिमा, गुंखि आदि प्रभेदगु विवर्त कल्पनिसँ उत्पन्न जुयाच्चंगु रूप खः। उगु वयात अशोक वृक्षया अङ्कुर आदिकथं प्रकट जुइ।

अशोक वृक्षया अङ्कुर न्ह्यःहे फिका (भतिचा) ह्याउँगु जुइ, अनंलि निन्हु स्वन्हुं लिपा गाढा (तसकं) ह्याउँगु, हानं निन्हु स्वन्हुं लिपा मन्द(भतिचा) ह्याउँगु, अनंलि तरुण पल्लवया वर्णगु, अनंलि परिणत पल्लवया वर्णगु, अनंलि वाउँगु हःया वर्णगु। अनंलि वचुगु हःया वर्णगु। अनंलि वचुगु हःया वर्णगु ईलं निसँ स्वभाविक रूपया सन्तति स्वाना दछि दयेमात्रं गना म्हासुगु पलासया च्चकां हः खनाः दुहाँवना त्वःधुला कुतुं वनिइ।

वं उगुयात परिग्रहण यानाः “ भतिचा) ह्याउँबलय् उत्पन्न रूप तसकं ह्याउँगु इ मेमेगुलिइ मथ्यंसे निरोध जुइ। तसकं ह्याउँगु इलय् उत्पन्न रूप मन्द ह्याउँगु इलय्। मन्द ह्याउँगु इलय् उत्पन्न रूप तरुण पल्लवया वर्णगु इलय्। पल्लवया वर्णगु इलय् उत्पत्ति जुयाच्चंगु परिणत पल्लवया वर्णगु इलय्। परिणत पल्लवया वर्णगु इलय् उत्पत्ति जुयाच्चंगु वाउँगु हःया वर्णगु इलय्। वाउँगु हःया वर्णगु इलय् उत्पत्ति जुयाच्चंगु वचुगु हःया वर्णगु ईलय्। वचुगु हःया वर्णगु ईलय् उत्पत्ति जुयाच्चंगु म्हासुगु पलासया इलय्। म्हासुगु पलासया इलय् उत्पत्ति जुया अङ्कुरया च्चकां खः हतय हः खनाः दुहाँवना कुतुं वनीगु इलय् मथ्यंवंहे निरोध जुइ, उकिं उगु अनित्य दुःख व अनात्मा” धकाः त्रिलक्षण तइ, थथे अन त्रिलक्षण आरोपन याना थुगु नियमकथं फुक्कं धर्मतारूप समर्शन याइ (खंकिइ, मनन याइ)।

थथे उबले तक्क रूप सप्तककथं त्रिलक्षणायात तयाः संस्कारयात समर्शन याइ (खंकिइ)।

अरूपसत्तकसम्मसनकथा (अरूप सप्तक सम्मर्शनया खँ)

७१७. गुगु धयाविज्यागु खः “अरूप सप्तककथं” धका, अन थ्व मातिका खः – कलापकथं, यमककथं, क्षणिककथं, परिपाटीकथं, दृष्टिउद्घाटनकथं, मान-समुद्घाटनकथं व निकन्ति परियादानकथं।

अन कलापकथं धयागु स्पर्श पञ्चमक धर्मत खः। गुथे कलापकथं सम्मर्शन याइ? थन भिक्षुं थथे प्रत्यवेक्षण याइ- “गुगु थुपिं ‘सँ अनित्य दुःख व अनात्मा” धकाः सम्मसन (समृशन, सम्मर्शन) उत्पन्न जूगु स्पर्श पञ्चमक धर्मत, व गुगु ‘चिमिसँ ... न्ह्यपु अनित्य दुःख व अनात्मा” धकाः सम्मसन उत्पन्न जूगु स्पर्श पञ्चमक धर्मत, इपिं फुक्क मेमेगुलिइ मथ्यंसे पर्व पर्व, अवधि अवधि जुयाः पूगु भाजनय् तःगु तूथें तिरितिरि मुया नष्ट जुइ, उकिं अनित्य दुःख अनात्मा।” थ्व न्हापां विशुद्धिकथाय् नियम खः।

आर्यवंशकथाय् जक “च्वय् (क्वय्) रूप सप्तक न्हयूगु थासय् ‘रूप अनित्य दुःख व अनात्मा” धकाः उत्पत्ति जुयाच्चंगु चित्त मेगु चित्तं ‘अनित्य दुःख व अनात्मा” धकाः सम्मर्शन याना ‘कलापकथं सम्मर्शन याइ’ धका” धयातःगु खः, उगु उचित जुइ। उकिं ल्यंदुगु नं उगुहे नियमकथं विभाजन याये।

७१८. यमककथं धयागु थन भिक्षुं आदान निःक्षेप रूपयात “अनित्य, दुःख व अनात्मा” धकाः बिचाः यानाः उगुयात नं चित्त मेगु चित्तं “अनित्य, दुःख व अनात्मा” धकाः समर्शन याइ। वयोवृद्ध अस्तङ्गम रूप, आहारमय, ऋतुमय, कर्मज, चित्तं उत्पन्न जुइगुयात, धर्मतारूप “अनित्य, दुःख व अनात्मा” धकाः बिचाः यानाः उगुयात नं चित्त मेगु चित्तं “अनित्य, दुःख व अनात्मा” धकाः समर्शन याइ। थथे यमककथं समर्शन याइ धाइ।

७१९. क्षणिककथं धयागु थन भिक्षुं आदान निःक्षेप रूपयात “अनित्य, दुःख व अनात्मा” धकाः बिचाः यानाः उगु प्रथम चित्तयात द्वितीय चित्तं, द्वितीययात तृतीयं, तृतीययात चतुर्थ, चतुर्थ न्यागूगुलिं, नापं “थ्वयात नं अनित्य दुःख व अनात्मा” धकाः समर्शन याइ (खंकिइ)। वयोवृद्ध अस्तङ्गम रूप, आहारमय, ऋतुमय, कर्मज, चित्तं उत्पन्न जुइगुयात, धर्मतारूप “अनित्य, दुःख व अनात्मा” धकाः बिचाः यानाः उगु प्रथम चित्तयात द्वितीय चित्तं, द्वितीययात तृतीयं, तृतीययात चतुर्थ, चतुर्थयात पञ्चमं “थ्वयात नं अनित्य दुःख व अनात्मा” धकाः समर्शन याइ। थथे रूप परिग्राहक चित्तं निसँ प्यंगू प्यंगू चित्तत सम्मर्शन याना क्षणिककथं समर्शन याइ धाइ।

७२०. परिपाटीकथं धयागु आदान निःक्षेप रूपयात “अनित्य, दुःख व अनात्मा” धकाः बिचाः यानाः उगु प्रथम चित्तयात द्वितीय चित्तं, द्वितीययात तृतीयं, तृतीययात चतुर्थ ... दशमयात एकादशम चित्तं “थ्वयात नं अनित्य दुःख व अनात्मा” धकाः समर्शन याइ। वयोवृद्ध अस्तङ्गम रूप, आहारमय, ऋतुमय, कर्मज, चित्तं उत्पन्न जुइगुयात, धर्मतारूप “अनित्य, दुःख व अनात्मा” धकाः बिचाः यानाः उगु प्रथम चित्तयात द्वितीय चित्तं, द्वितीययात तृतीयं, तृतीययात चतुर्थ ... दशमयात एकादशमं “थ्वयात नं अनित्य दुःख व अनात्मा” धकाः थथे विपश्यनाद्वारा छसिकथं न्हिछियंकं

सम्मर्शन यायेगु उचित जुइ। दशम चित्तया सम्मर्शन तक जक रूपकर्मस्थान व अरूप कर्मस्थान नं प्रगुण (अभ्यस्त) जुइ। उकिं दशमयूहे तयेमा धका धाःगु खः। थथे सम्मर्शन याना परिपाटीकथं समर्शन याइ।

७२१. दृष्टिउद्घाटनकथं, मान समुद्घाटनकथं व निकन्ति परियादानकथं धयागु थुपिं स्वंगू अलग सम्मर्शन नय धयागु मदु। गुगु थ्व क्वयू रूप व थन अरूप परिगृहीत खः, उगुयात खंका रूप व अरूपकथं च्वयू मेगु सत्त्व धयागु खनिमखु। सत्त्वयात मखनीगुलिं निसैं सत्त्वसंज्ञा उद्घाटन जुइ। सत्त्वसंज्ञायात उद्घाटनयाःगु चित्तं संस्कारयात परिग्रहण यायेवं दृष्टि उत्पन्न जुइमखु।

दृष्टि उत्पन्न मजुइवं दृष्टि उद्घाटित धयागु जुइ। दृष्टि उद्घाटित चित्तं संस्कारयात परिग्रहण यायेवं घमण्ड उत्पन्न जुइमखु। मान उत्पन्न मजुइवं घमण्ड समुद्घाटित धयागु जुइ। घमण्ड समुद्घाटित चित्तं संस्कारयात परिग्रहण यायेवं तृष्णा उत्पन्न जुइमखु। तृष्णाया उत्पन्न मजुइवं इच्छा यायेगु परियादिण धयागु जुइ धका थ्व न्हापांगु विशुद्धिकथायू धाःगु खः।

आर्यवंशकथायू जक “दृष्टिउद्घाटनकथं, मान-समुद्घाटनकथं व निकन्ति परियादानकथं” धकाः मातिका तयाः थ्व नियम क्यानातल।

“जिं विपश्यना यानाच्चना, जिगु विपश्यना खः” धकाः ग्रहण यायेवं दृष्टिसमुद्घाटन धयागु जुइमखु। “संस्कारहे संस्कारयात विपश्यना याइ, सम्मर्शन याइ, व्यवस्थान याइ, परिग्रहण याइ व परिच्छेद याइ” धकाः ग्रहण यायेवं जक दृष्टिउद्घाटन धयागु जुइ।

“बांलाक विपश्यना यानाच्चना, मनाप जुइक विपश्यना यानाच्चना” धकाः ग्रहण यायेवं मान समुद्घाटन (लिना वाँछवयेगु) धयागु जुइमखु। “संस्कारहे संस्कारयात विपश्यना याइ सम्मर्शन याइ व्यवस्थान याइ परिग्रहण याइ परिच्छेद याइ” धकाः ग्रहण यायेवं जक मानसमुद्घाटन धयागु जुइ।

“जिं विपश्यना यायेफु” धकाः विपश्यना आश्वादन यायेवं निकन्ति (तृष्णा, इच्छा) परिग्रहण यायेगु धयागु जुइमखु। “संस्कारहे संस्कारयात विपश्यना याइ सम्मर्शन याइ व्यवस्थान याइ परिग्रहण याइ परिच्छेद याइ” धकाः ग्रहण यायेवं जक निकन्ति परिग्रहण यायेगु धयागु जुइ।

यदि संस्कारत आत्मा जूसा, आत्मा धका ज्वनेत उचितगु जुइ, अनात्मायातहे आत्मा धका ग्रहण यानातल, उकिं इपिं वशवर्ती मजुइगुलिं अनात्मा खः, दयाः अभाव जुइगुलिं अनित्य खः, उत्पाद व व्ययं पीडा बिइगुलिं दुःख खः धका खंम्हसित दृष्टिउद्घाटन धयागु जुइ।

यदि संस्कारत नित्य जूसा, नित्य धका ज्वनेत उचितगु जुइ, अनित्ययातहे नित्य धका ग्रहण यानातल, उकिं इपिं दया अभाव जुइगुलिं अनित्य खः, उत्पाद व व्ययं पीडा बिइगुलिं दुःख खः, वशवर्ती मजुइगुलिं अनात्मा धका खंम्हसित मानसमुद्घाटन धयागु जुइ।

यदि संस्कारत सुख जूसा, सुख धका ज्वनेत उचितगु जुइ, दुःखयातहे सुख धका ग्रहण यानातल, उकिं इपिं उत्पाद व व्ययं पीडा बिइगुलिं दुःख खः, दयाः अभाव जुइगुलिं अनित्य खः, वशवर्ती मजुइगुलिं अनात्मा धका खंम्हसित निकन्ति परिग्रहण यायेगु धयागु जुइ।

थथे संस्कारयात अनात्माकथं खनेवं दृष्टिसमुद्घाटन धयागु जुइ। अनित्यकथं खनेवं मानसमुद्घाटन धयागु जुइ। दुःखकथं खनेवं निकन्ति परिग्रहण यायेगु धयागु जुइ। थथे थ्व विपश्यना थःथःगु स्थानयूहे च्वनाच्चनी।

थथे अरूप सप्तककथं नं त्रिलक्षणयात तयाः संस्कारयात समर्शन याइ। थन तक्क वया रूपकर्मस्थान नं व अरूप कर्मस्थान नं प्रगुण (अभ्यस्त) जुइ।

७२२. वं थथे रूप व अरूप कर्मस्थान अभ्यस्त जुइ, गुगु च्वयूया भङ्गानुपश्यनां निसैं प्रहाण परिज्ञाकथं फुक आकारं प्राप्त यायेमाःगु भिंच्यागू महाविपश्यना, इमिगु छगूभाग थनहे न्हापां प्रतिवेध याना (सिइका) उगुया विपक्षी धर्मत प्रहाण याइ।

भिंच्यागू महाविपश्यनारू धयागु अनित्यानुपश्यना आदि दुगु प्रज्ञा। गुगु मध्ये अनित्यानुपश्यनायात भाविता यायां नित्यसंज्ञायात प्रहाण याइ, दुःखानुपश्यनायात भाविता यायां सुखसंज्ञायात प्रहाण याइ, अनात्मानुपश्यनायात भाविता यायां आत्मसंज्ञायात प्रहाण याइ, निर्वेदानुपश्यनायात भाविता यायां यःतायूकेगुयात प्रहाण याइ, विरागानुपश्यनायात भाविता यायां रागयात प्रहाण याइ, निरोधानुपश्यनायात भाविता यायां समुदययात प्रहाण याइ, प्रतिनिःसर्गानुपश्यनायात भाविता यायां आदानयात प्रहाण याइ, क्षयानुपश्यनायात भाविता यायां घनसंज्ञायात प्रहाण याइ, व्ययानुपश्यनायात

भाविता यायां आयूहन(संग्रह)यात प्रहाण याइ, विपरिणामानुपश्यनायात भाविता यायां ध्रुवसंज्ञायात प्रहाण याइ, अनिमित्तानुपश्यनायात भाविता यायां निमित्त प्रहाण याइ, अप्रणिहितानुपश्यनायात भाविता यायां प्रणिधीयात प्रहाण याइ, शून्यतानुपश्यनायात भाविता यायां अभिनिवेशयात प्रहाण याइ, अधिप्रज्ञाधर्मविपश्यनायात भाविता यायां सारादानाभिनिवेशयात प्रहाण याइ, यथाभूतज्ञानदर्शन भाविता यायां समोहाभिनिवेशयात प्रहाण याइ, आदिनवानुपश्यनायात भाविता यायां आलयाभिनिवेशयात प्रहाण याइ, प्रतिसांख्यानपश्यनायात भाविता यायां परीक्षण मयायेगुयात प्रहाण याइ, विवर्तानुपश्यना भाविता यायां संयोगाभिनिवेशयात प्रहाण (त्याग) याइ।

इपिमध्ये गुगुलिं थुगु अनित्यादि स्वंगू लक्षणकथं संस्कारत खन, उकिं अनित्य, दुःख व अनात्मानुपश्यना प्रतिवेध जुइ। गुगुलिं व “गुगु अनित्यानुपश्यना व गुगु अनिमित्तानुपश्यना खः, थुपिं धर्मत छगू अर्थ खः, शब्दत जक नाना प्रकारया दयाच्चन।” अथेहे “गुगु दुःखानुपश्यना व गुगु अप्रणिहितानुपश्यना खः, थुपिं धर्मत छगू अर्थ खः, शब्दत जक नाना प्रकारया दयाच्चन।” “गुगु अनात्मानुपश्यना व गुगु शून्यतानुपश्यना खः, थुपिं धर्मत छगू अर्थ खः, व्यञ्जन जक भिन्न”^{६१५} धकाः धाःगु खः। उकिं इपिं नं प्रतिवेध जुइ।

अधिप्रज्ञाधर्मविपश्यना जक फुक्क विपश्यना खः। यथाभूतज्ञानदर्शन शंका मदय्केगु विशुद्धिइहे संगृहीत जुइ। थथे थ्व नं निगू प्रतिवेधे जुइ। ल्यंदुगु विपश्यना ज्ञानय् गुलिं प्रतिवेध (प्राप्त) जुइ, गुलिं प्रतिवेध जुइमखु, इमिगु विभाजन मेगु परिच्छेदय् प्रकत (वर्णन) याये।

थथे गुगु प्रतिवेध (प्राप्त) जुइ, उगुयात कयाः थ्व धाःगु खः “थथे रूप व अरूप कर्मस्थान अभ्यस्त जुइगु च्वय्या भङ्गानुपश्यनां निसें प्रहाण परिज्ञाकथं फुक आकारं प्राप्त यायेमाःगु भिंच्यागू महाविपश्यना खः।

इमिगु छगू भाग थनहे न्हापां सिइका उगुया विपक्षी धर्मत परित्याग याइ।”

उदयव्ययजाणकथा (उदयव्ययज्ञानया खँ)

७२३. वं थथे अनित्यानुपश्यनादि विपक्षीगु नित्यसंज्ञा आदियात प्रहाण याना विशुद्ध ज्ञान दुम्हं सम्मर्शन ज्ञानं पुला वनाः, गुगु उगु सम्मर्शन ज्ञानया अनन्तरय् “प्रत्युत्पन्न धर्मतयूत विपरिणाम(विनाश)कथं खंकेगु प्रज्ञा उदयव्ययानुपश्यना ज्ञान”^{६१६} धयागु उदयव्ययानुपश्यना धका धयातःगु खः, उगु अधिगमया नितीं योग प्रारम्भ याइ। प्रारम्भ याइबलय् न्हापां संक्षिप्तं प्रारम्भ याइ। अन थ्व पालि (पाठ) खः -

“गुक्कथं वर्तमान धर्मतयूत विपरिणामकथं खंकेगु प्रज्ञा उदयव्ययानुपश्यना ज्ञान? उत्पन्न जूगु रूप प्रत्युत्पन्न धाइ, उगु उत्पन्न जुइगु लक्षणयात उदय धाइ, विपरिणाम लक्षण व्यय धाइ, बारम्बार खंकेगुयात ज्ञान धाइ। उत्पन्न जूगु वेदना ... संज्ञा ... संस्कार ... विज्ञान ... उत्पन्न जूगु मिखा ... उत्पन्न जूगु भव प्रत्युत्पन्न धाइ, उगु उत्पन्न जुइगु लक्षणयात उदय धाइ, विपरिणाम लक्षण व्यय धाइ, बारम्बार खंकेगुयात ज्ञान धाइ”^{६१७} धकाः।

वं थुगु पालिनयं उत्पन्न जूगु नामरूपया उत्पन्न जुइगु लक्षण जन्म (जाति), उत्पाद व अभिनव आकारयात “उदय” धका, विपरिणाम जुइगु लक्षणयात क्षय व भङ्गयात “व्यय” धकाः खनी।

वं थथे बांलाक सिइ “थुगु नामरूपया उत्पत्ति जूगुलिं न्हापा अनुत्पन्न राशि वा संचय मदु, उत्पन्न जूसां नं राशिं वा संचयपाखें वःगु धयागु मदु, निरुद्ध जूसां नं दिशा विदिशां वःगु धयागु मदु, निरोध जूसां नं छगू थासय् राशिकथं, संचयकथं, निधानकथं स्थिर धयागु मदु। गथे वीणा थायेवं उत्पन्न जूगु सःया न उत्पत्तिया न्हापा संचय यानातःगु दु, न उत्पन्न जूगु सः संचयपाखें वःगु खः, न निरुद्ध जुइबलय् दिशा विदिशां वःगु दु, न निरुद्ध जुइबलय् गनं थासय् संचय जुयाच्चनी, अले वीणा, उपवीणा व उगुया कुतःयायेगु कारणं मजूसां उत्पन्न जुइ, जुयाः नाश जुइ। थथे फुकं रूप व अरूप धर्मत मजूसां उत्पन्न जुइ, जुयाः विनाश जुइ खः।”

७२४. थथे संक्षिप्तं उदयव्यय मनसिकार यानाः हानं गुगु थुगुहे उदयव्ययज्ञानया विभङ्गय् -

^{६१५} (पटि० म० १.२२७)

^{६१६} (पटि० म० मातिका १.६)

^{६१७} (पटि० म० १.४९)

“अविद्याया समुदयं रूपसमुदयं धयागु प्रत्ययसमुदयार्थकथं रूपस्कन्धया उदययात खनिइ। तृष्णा समुदयं ... कर्मया समुदयं ... आहारया समुदयं रूपसमुदयं धयागु प्रत्ययसमुदयार्थकथं रूपस्कन्धया उदययात खनिइ। उत्पन्न जुइगु लक्षणयात खंका नं रूपस्कन्धया उदययात खनिइ। रूपस्कन्धया उदययात खंका थुपिं न्यागू लक्षणत खनिइ।

“अविद्याया निरोधं रूपनिरोधं धयागु प्रत्यय निरोधार्थकथं रूपस्कन्धया व्यययात खनिइ। तृष्णा निरोधं जुइवं ... कर्मया निरोधं ... आहारया निरोधं रूपनिरोधं धका प्रत्यय निरोधार्थकथं रूपस्कन्धया व्यययात खनिइ। विपरिणाम जुइगु लक्षणयात खंका नं रूपस्कन्धया व्यययात खनिइ। रूपस्कन्धया व्यययात खंका नं थुपिं न्यागू लक्षणत खनिइ।”^{६१८}

अथेहे “अविद्याया समुदयं वेदनासमुदयं जुइ धयागु प्रत्ययसमुदयार्थकथं वेदनास्कन्धया उदययात खनिइ। तृष्णा समुदयं ... कर्मया समुदयं ... स्पर्शया समुदयं वेदनासमुदयं जुइ धयागु प्रत्ययसमुदयार्थकथं वेदनास्कन्धया उदययात खनिइ। उत्पन्न जुइगु लक्षणयात खंका नं वेदनास्कन्धया उदययात खनिइ। वेदनास्कन्धया उदययात खंका थुपिं न्यागू लक्षणत खनिइ। ऋविद्याया निरोधं ... तृष्णा निरोधं जुइवं ... कर्मया निरोधं ... स्पर्शया निरोधं वेदना निरोधं जुइ धयागु प्रत्यय निरोधार्थकथं वेदनास्कन्धया व्यययात खनिइ। विपरिणाम जुइगु लक्षणयात खंका नं वेदनास्कन्धया व्यययात खनिइ। वेदनास्कन्धया व्यययात खंका थुपिं न्यागू लक्षणत खनिइ।”^{६१९}

वेदनास्कन्धया थें संज्ञा, संस्कार, विज्ञानस्कन्धया नं खः। थ्व विशेषता खः, विज्ञानस्कन्धया स्पर्शस्थानय् “ नामरूपया समुदयं, नामरूप निरोधं जुइ” धका-

थथे छगू छगू स्कन्धया उदयव्यय दर्शनय् भिगू भिगू यानाः न्येगू लक्षणत च्वय् धयावयागु खः। उगुकथं थथे नं रूपया उदय जुइ, थथे नं रूपया व्यय जुइ, थथे नं रूप उत्पन्न जुइ, थथे नं रूप नाश जुइ धका प्रत्ययकथं व क्षणकथं विस्तृतं मनसिकार (विचाः) याइ।

७२५. वया थथे विचाः यायेवं “थथे धार्थे, थुपिं धर्मत मदुसां उत्पन्न जुइ, दयाः विनाश जुइ” धकाः ज्ञान विशदतर जुइ। वया थथे प्रत्ययकथं व क्षणकथं निधी उदयव्यययात खंम्हसिया सत्य, प्रतीत्यसमुत्पाद नय व लक्षणया भेद प्रकट जुइ।

७२६. गुगु व अविद्या समुदयं स्कन्धतय्गु समुदय, अविद्याया निरोधं स्कन्धतय्गु निरोधयात खनिइ, थ्व वया प्रत्ययकथं उदयव्यय दर्शन खः। गुगु उत्पत्ति लक्षण व विपरिणाम लक्षणत खंका स्कन्धतय्गु उदयव्यययात खनिइ, थ्व वया क्षणकथं उदयव्यय दर्शन खः, उत्पत्ति क्षणय्हे उत्पन्न जुइगु लक्षण खः। भङ्गया क्षणय् विपरिणामया लक्षण।

७२७. थथे वया थुगु प्रत्ययकथं व क्षणकथं निधी उदयव्यय दर्शनं (खनाः) प्रत्ययकथं जनकया अवबोधं समुदयसत्य प्रकट जुइ। क्षणकथं उदयव्यय दर्शनं दुःखया अवबोधं दुःखसत्य प्रकट जुइ। प्रत्ययकथं व्ययदर्शनं प्रत्ययया अनुत्पादं प्रत्ययवान्वा अनुत्पादबोधं निरोधसत्ययात प्रकट जुइ। क्षणकथं व्ययदर्शनं मरण दुःख अवबोधं दुःखसत्यहे प्रकट जुइ। वया गुगु उदयव्यय दर्शन खः, थ्व लौकिक मार्गहे खः धका अन सम्मोह मदङ्गुकथं मार्गसत्य प्रकट जुइ।

७२८. प्रत्ययकथं वया उदयव्यय दर्शनं अनुलोम अवबोधं प्रतीत्यसमुत्पाद प्रकट जुइ, “थुगु दयेवं थ्व दइ”^{६२०} धकाः।

प्रत्ययकथं व्ययदर्शनं अवबोधं प्रतिलोम प्रतीत्यसमुत्पाद प्रकट जुइ, “थुगु निरोधं जुइवं थ्व निरोधं जुइ”^{६२१} धकाः। क्षणकथं जक उदयव्यय दर्शनं संस्कृत लक्षणया अवबोधं प्रतीत्यसमुत्पन्न (कारणया कारणं उत्पन्न जुइगु) धर्मत प्रकट जुइ। उदयव्यय स्वभाव दुगु संस्कृत खः, इपिं समुत्पन्न जुइगु खः।

७२९. प्रत्ययकथं वया उदयव्यय दर्शनं हेतुफलया सम्बन्धं सन्ततिया अनुपच्छेद अवबोधं एकत्व नय प्रकट जुइ। अले बांलाक उच्छेददृष्टियात प्रहाण याइ। क्षणकथं उदयव्यय दर्शनं न्हुगु न्हुगु उत्पादया अवबोधं नानात्व नय प्रकट जुइ। अले बांलाक शाश्वतदृष्टियात प्रहाण याइ। प्रत्ययकथं वया उदयव्यय दर्शनं धर्ममया वशवर्ती मजुङ्गुया अवबोधं अब्यापार नय प्रकट जुइ। अले बांलाक आत्मादृष्टि प्रहाण याइ। प्रत्ययकथं जक उदयव्यय दर्शनं प्रत्ययया अनुरूपं फलया उत्पादया अवबोधं धर्मता नय प्रकट जुइ। अले बांलाक अक्रियदृष्टियात प्रहाण याइ।

६१८ (पटि० म० १.५०)

६१९ (पटि० म० १.५०)

६२० (म० नि० १.४०४; सं० नि० २.२१; उदा० १)

६२१ (म० नि० १.४०६; सं० नि० २.२१; उदा० २)

७३०. प्रत्ययकथं वया उदयव्यय दर्शनं धर्मया निरीह प्रत्यय प्रतिबद्धया स्वभाव अवबोधं अनात्म लक्षण प्रकट जुइ। क्षणकथं उदयव्यय दर्शनं जुयाः अभावया अवबोधं व पूर्वान्तापरन्त्या विवेक अवबोध अनित्य लक्षण प्रकट जुइ। दुःख लक्षण नं उदयव्ययं पीडित जुइगु अवबोधं प्रकट जुइ। स्वभाव लक्षण नं उदयव्ययं परिच्छेदगु अवबोधं प्रकट जुइ। स्वभाव लक्षणय् संस्कृत लक्षणया उदय क्षणय् व्यय क्षणिक जुइगु नं प्रकट जुइ, व्यय क्षणय् अभावया अवबोधं उदयया।

७३१. वया थथे प्रतीत्यसमुत्पाद, नय व लक्षणया भेद प्रकट जूम्ह योगीया “थथे थुपिं धर्मत न्हापा उत्पन्न मज्जुनिगु उत्पन्न जुइ, उत्पन्न जूगु निरोध जुइ” धकाः न्हाबलें न्हुगुहे जुयाः संस्कारत प्रकट जुइ। न केवल न्हाबलें न्हुगुहे खः, निभा लुइबले सितया लः फुतिथें, लःया फिजथें, लखय् कथि वाँछ्वयेवं चकार्थें, कंया च्चकाय् तूथें, हापलसा त्वःगु क्षणिक जक जुइथें। माया, मृगजल, स्वप्नाय् खंगु, मिचाक, गन्धर्व नगर, फिज व केरा आदि थें असार व निस्सार जुयाः नं प्रकट जुइ।

गुलि नं वया “व्ययधर्महे उत्पन्न जुइ, जुइधुंकूगु नं व्यय जुइ” धकाः थुगु आकारकथं न्येगु लक्षणयात प्रतिवेध यानाः स्थितगु उदयव्ययानुपश्यना धयागु तरुण विपश्यनाज्ञान प्राप्त जुइ, गुगु प्राप्त जुइवं आरब्धविपश्यक धका गणना याइ।

विपस्सनुपक्विलेसकथा (विपश्यना उपक्लेशया खँ)

७३२. अले वया थुगु तरुण विपश्यनाद्वारा विपश्यनाय् लगे जुयाच्चंम्हसिया भिगू विपश्यना उपक्लेश उत्पन्न जुइ। विपश्यना उपक्लेशत जक प्रतिवेध प्राप्तम्ह आर्यश्रावकया व (शील) विपत्तिइ लाम्ह कर्मस्थानयात त्वःता आलसीम्ह व्यक्तितात उत्पन्न जुइमखु। बांलाक आचरण यानाच्चंम्ह व उद्योगीम्ह विपश्यनाय् लगे जुयाच्चंम्ह कुलपुत्रयाहे उत्पन्न जुइ।

छु छु इपिं भिगू उपक्लेश? अवभास (जः), ज्ञान, प्रीति, प्रश्रब्धि, सुख, अधिमोक्ष, पग्रह, उपस्थान, उपेक्षा, निकन्ति। थ्व धयाबिज्यात -

“गुकथं औद्धत्य धर्म ग्रहण मज्जुगु मनम्ह जुइ? अनित्यकथं विचाः यायेवं अवभास (जः) उत्पन्न जुइ, ‘अवभास धर्म’ धकाः अवभासयात आवर्जन याइ, अनंलि विक्षेप औद्धत्ययात। उगु औद्धत्यं ग्रहण मज्जुगु मनम्ह अनित्यकथं उपस्थानया यथाभूतरूपं सिइमखु। दुःखकथं ... अनात्माकथं उपस्थानया यथाभूतरूपं बांलाक सिइमखु।”

अथेहे “अनित्यकथं विचाः यायेवं ज्ञान उत्पन्न जुइ ... प्रीति ... प्रश्रब्धि ... सुख ... अधिमोक्ष ... पग्रह ... उपस्थान ... उपेक्षा ... इच्छा यायेगु उत्पन्न जुइ, ‘निकन्ति धर्म’ धकाः कामनायात आवर्जन याइ, अनंलि विक्षेप औद्धत्ययात। उगु औद्धत्यं ग्रहण मज्जुगु मनम्ह अनित्यकथं उपस्थानया यथाभूतरूपं सिइमखु। दुःखकथं ... अनात्माकथं उपस्थानया यथाभूतरूपं सिइमखु”^{६२२} धकाः।

७३३. अन जः पिकया क्यनेगु धयागु विपश्यनाया जः खः। उगु उत्पन्न जुइवं योगी “धार्ये, न थनिं न्हापा जिके थुजागु अवभास (जः) उत्पन्न जूगु दु, निश्चय नं जित मार्ग व फल प्राप्त जुल” धकाः मार्ग मखूगुयातहे “मार्ग” धका व फल मखूगुयातहे “फल” धकाः ग्रहण याइ। वया मार्ग मखूगुयात “मार्ग” धकाः फल मखूगुयात “फल” धकाः ग्रहण यायेवं विपश्यना वीथी चिलावंगु धयागु जुइ। वं थःगु मूलकर्मस्थानयात त्याग याना अवभासयातहे आश्वादन याना फयेतुइ।

उगु थ्व अवभास (जः) सुं गुम्ह भिक्षुया मुलपतिं थ्याना फयेतूगु थासयूहे जक जाज्वल्लेमान् याना उत्पन्न जुइ। सुं गुम्हसिया दुने कोठाय्। सुं गुम्हसिया कोठां पिने। सुं गुम्हसिया फुक विहारय्, छगू कोश (गाउत), बागू योजन, छगू योजन, निगू योजन, स्वंगू योजन ... सुं गुम्हसिया पृथ्वीं निसैं अकनिष्ठ ब्रह्मलोक तक छगूहे जःलं पूर्ण याइ।

थथे उगुया विभिन्नताया थ्व खँ - चित्तल पर्वतय् निगः अंगः दुगु छेंया दुने निम्ह स्थविरपिं फयेतुत। उखुन्हुया दिं कृष्णपक्षया उपोसथ जुयाच्चन, दिशा न्यंकं सुपाचं त्वःपुया तल, चान्हय् प्यंगू वर्ण युक्तगु अन्धकार जुयाच्चन। अले छम्ह स्थविरं धाल - “भन्ते, जित आः चैत्यया आगनय् सीहासनय् चंगु पञ्चवर्णगु स्वांत खने दयाच्चन।” वयात मेम्हं धाल - “आवुसो, थ्व आश्चर्यगु मखु, जित थन आः योजन तापागु महासमुन्द्रय् चंपिं न्या व काप्लेत खने दयाच्चन धका धाल।”

थ्व विपश्यना उपक्लेश प्रायः यानाः समथ विपश्यना लाभीपिन्त उत्पन्न जुइ। व समापत्तिं प्रहाण यायेगु क्लेशतयुत दवे मयाइगुलिं “ जि अर्हत्तु खः” धकाः चित्त उत्पन्न याइ उच्चवालिकवासी महानाग स्थविरथें हंकनकवासी महादत्त स्थविरथें व चित्तल पर्वतयु निङ्कपेण्णक प्रधान छेंयु च्वनीम्ह चूलसुमन स्थविरथें।

अन थ्व छगू खँ क्यानातःगु खः - तलङ्गवासी धर्मदिन्न स्थविर धयाम्ह छम्ह प्रतिसम्भिता प्राप्तम्ह महाक्षीणाम्भव महान् भिक्षुसङ्घात उपदेश विइम्ह दत्त। व छन्हुं थःगु न्हिनयु च्वनेगु थासयु फयेतुनाः “छु जिमि आचार्य उच्चवालिकवासी महानाग स्थविरया श्रमणभावया ज्या पूर्ण जुलला वा मज्जनि?” धकाः आवर्जन यानाः वया पृथग्जनया भावहे खनाः “जि मवन धाःसा पृथग्जन जुयाहे सी” धकाः सिइकाः ऋद्धिं आकाशयु व्वया वना, न्हिनयु च्वनीगु थासयु फयेतुइबलयु स्थविरया लिक् क्वहाँवया वन्दना यानाः व्रतसेवा क्यानाः छखेलिक फयेतुत। “छु, आवुस धर्मदिन्न, बेइलयु वयाला?” धकाः धायेवं “भन्ते, प्रश्न न्यनेत जि वयागु खः” धकाः धाल। अनंलि “आवुसो, न्यं, स्यूसा धाये” धकाः धायेवं द्रष्टिगु प्रश्न न्यन।

स्थविरं न्यन्यंगु न्ह्यसःया लिसः त्वःमफिकूसे बिल। अनंलि “भन्ते, छःपिनिगु ज्ञान अतितीक्ष्ण खः, गुबले छःपिंसं थ्व धर्म प्राप्त यानागु खः?” धकाः धायेवं “थनिं ख्वीदं न्ह्यः, आवुस” धकाः धाल।

भन्ते, समाधि नं उपभोग याना ला? आवुसो, थ्व थाकू मज्ज। अथेसा, भन्ते, छम्ह किसि दयेका बिज्याहुँ। स्थविरं फुकं तुयुम्ह किसि दयेकल। आः, भन्ते, गथे थ्व किसि न्हयुपं मसंकूसे न्हिपं तिंस्वाका स्वं म्हुतुइ तयाः ग्यानापुक हाल धाःसा छःपिनिगु न्ह्याने वइ, अथेहे वयात या धकाः धाल। स्थविर अथेहे यानाः वेगं वयाच्चम्ह किसिया ग्यानापुगु आकार खनाः दनाः विस्यूं वनेत सन। वयात थुम्ह क्षीणाम्भव स्थविरं ल्हा चकंकाः चीवर च्चकायु ज्वनाः “भन्ते, क्षीणाम्भवया आसक्त (भय) धयागु जुइ ला?” धकाः धाल।

व उगु इलयु थःत पृथग्जनभाव सिइकाः “आवुसो, धर्मदिन्न, जित भरोसा (शरण) ब्यू (जू) जयजक्ष ” धकाः धयाः पादमूलयु पुलिं चुयाः फयेतुत। “भन्ते, जि छःपिनिगु भरोसा जुइ धका वयाम्ह खः, चिन्ता कया बिज्यायेम्वा” धकाः कर्मस्थान कन। स्थविर कर्मस्थान कयाः चक्रमण याना स्वपला छिइवं अग्रफल अर्हत्तत्त्व प्राप्त जुल। स्थविर द्वेषचरित्रम्ह खः। थुजाःम्ह भिक्षु अवभासयु विचलित (कम्प) जुइ।

७३४. ज्ञान धयागु विपश्यना ज्ञान खः। वया उगु रूप व अरूप धर्मयु तुलना याना, बिचाः याना, त्वःतूगु वेग मतंगु इन्द्रया वज्रथें तीक्ष्ण, तेजस्वी, अतिविशदगु ज्ञान उत्पन्न जुइ।

प्रीति धयागु विपश्यना प्रीति खः। वया उगु इलयु क्षुद्रिका प्रीति, क्षणिका प्रीति, अवक्रान्तिका प्रीति, उद्वेगा प्रीति व स्फरणा प्रीति याना थ्व न्याथी प्रीति फुक शरीर पूर्ण याना उत्पन्न जुइ।

प्रश्रब्धि धयागु विपश्यना प्रश्रब्धि (प्रसन्न) खः। वया उगु इलयु चान्हयु च्वनेगु थासयु वा न्हिनयु च्वनीगु थासयु फयेतुइबलयु काय व चित्तया पीडा जुइमखु, भारी जुइमखु, कर्कशता (खरखर मिंगु) जुइमखु, अकर्मण्यता जुइमखु, त्वयु (ग्लान) जुइमखु, चातुइमखु, अले वया काय व चित्त प्रश्रब्धि (शान्त)। हलुका, मृदु, कर्मण्यता, सुविशद व ऋजुकताहे जुइ। वं थुपिं प्रश्रब्धिद्वारा अनुग्रहीत काय व चित्त दुम्ह जुया उगु इलयु अमानुषी धयागु रति (आनन्द) अनुभव याइ। थुगुया कारणं धयातल -

“शून्यागारयु दुहाँ वना शान्त चित्तम्ह भिक्षुया।

अमानुषी रति अनुभव जुइ, बांलाक धर्मयात बांलाक स्वया (खंका)।।

“गनं गनं सम्मर्शन याइ, स्कन्धतयुगु उदयव्ययात।

प्राप्त याइ प्रीति प्रामोद्य, अमृत उगुयात विज्ञापिंसं।।” ६२३

थथे वया थुगु अमानुषी रति सिद्धयायां हलुकापनादि सम्प्रयुक्त प्रश्रब्धि उत्पन्न जुइ।

सुख धयागु विपश्यना सुख खः। वया उगु इलयु फुक शरीरयु न्यनावना अतिप्रणीतगु सुख उत्पन्न जुइ।

अधिमोक्ष धयागु श्रद्धा खः। वया विपश्यना सम्प्रयुक्तगुहे चित्तचैतसिकयात अति प्रसन्न जुयाच्चंगु प्रबल श्रद्धा उत्पन्न जुइ।

प्रग्रह धयागु वीर्य खः। वया विपश्यना सम्प्रयुक्तगुहे सिथिल मजूगु, तःसकं आरब्ध मजूगु बांलाक क्वातुगु वीर्य उत्पन्न जुइ।

उपस्थान धयागु स्मृति खः। वया विपश्यना सम्प्रयुक्तगुहे बांलाक प्रतिस्थित, सुप्रतिस्थित, थुनातःगु अचल पर्वतराज समानगु स्मृति उत्पन्न जुइ। वं गुगु गुगु थासय् आवर्जन याइ, थःगु मनय् हइ, मनन याइ, प्रत्यवेक्षण याइ, वया उगु उगु थासय् दुना वना, ब्वाय् वना दिव्यचक्षुया परलोकथे स्मृति प्रकट जुइ।

उपेक्षा धयागु विपश्यनाया उपेक्षा व आवर्जन उपेक्षा खः। उगु वया इलय् फुक संस्कारतयुके मध्यस्थ जुइगु विपश्यनाया उपेक्षा नं प्रबल उत्पन्न जुइ। मनोद्वारय् आवर्जन उपेक्षा नं। उगु उपेक्षा वया उगु उगु थासय् आवर्जन याःम्हसिया त्वःतूगु इन्द्रया वज्रथे लप्तेया थलय् तःगु चुई चुई पूगु नया छडथे तेजस्वी व तीक्ष्ण जुयाः यंकी।

निकन्ति धयागु विपश्यना निकन्ति खः। थथे अवभास आदिं प्रतिमण्डितगु वया विपश्यना आलय याना सूक्ष्म व शान्त आकार इच्छा यायेगु निकन्ति उत्पन्न जुइ। गुगु निकन्ति (इच्छा यायेगु) क्लेश धका खः धका ग्रहण याये मफैगु जुइ।

गथे अवभासय् खः, थथे थुमिके नं छुं छगू उत्पन्न जुइवं योगीं “धाथे, जिके थनिं न्हापा थुजागु ज्ञान उत्पन्न जुइकेमनं, थुजाःम्ह, थुजाःगु प्रीति, प्रश्रद्धि, सुख, अधिमोक्ष, प्रग्रह, उपस्थान, उपेक्षा, इच्छा यायेगु न्हापा उत्पन्न जुइधुंकूगु खः, निश्चय नं जि मार्ग व फल प्राप्त जुल” धकाः मार्ग मखूगुयातहे “मार्ग” धकाः व फल मखूगुयातहे “फल” धकाः ग्रहण याइ। वया मार्ग मखूगुयात “मार्ग” धकाः फल मखूगुयात “फल” धकाः ग्रहण यायेवं विपश्यना वीथी चिलावंगु धयागु जुइ। वं थःगु मूलकर्मस्थानयात त्याग याना निकन्तियातहे आश्वादन याना फयेतुइ धकाः।

७३५. थन अवभास (जः) आदि उपक्लेशया वस्तु जूगुलिं उपक्लेशत धका धाड, अकुशल जूगुलिं मखु। इच्छा यायेगु (निकन्ति) जक उपक्लेश व उपक्लेश वस्तु खः। वस्तुकथं थुपिं भिगू दु। ग्राहकथं जक स्वीगू दु। गथे? “जिगु अवभास (जः) उत्पन्न जुल” धकाः ग्रहण यायेवं दृष्टिग्राह जुइ, ॐ धाथे, मनाप (यःगु) अवभास (जः) उत्पन्न जुल” धकाः ग्रहण यायेवं मनाप ग्राह जुइ, अवभासयात आश्वादन यायेवं तृष्णाग्राह जुइ, थथे अवभासय् दृष्टि, मान व तृष्णाकथं स्वीगू ग्राह दु. अथेहे ल्यंदुगुलिइ नं खः धका थथे ग्राहकथं स्वीगू उपक्लेश दइ। इमिगुकथं कुशल मजूम्ह, ज्ञां मदुम्ह योगी अवभास आदिइ कम्प जुइ, विक्षिप्त जुइ। अवभास आदि छगू छगूलिइ “थ्व जिगु खः, थ्व जि खः, थ्व जिगु आत्मा खः”^{६२४} धकाः खनी। उकिं पुलांपिसं धयाविज्यात -

“अवभासय् नं व ज्ञानय् अ, प्रीति जुइगुया नितिं व कम्प जुइ।

प्रश्रद्धिइ व सुखय् नं, गुगुलिं चित्त खाइ।।

“अधिमोक्षय् व वीर्यय्, उपस्थानय् कम्प जुइ।

उपेक्षा आवर्जनयात नं उपेक्षायात व निकन्तियात।।”^{६२५}

मगामगववत्थानकथा (मार्ग व अमार्ग व्यवस्थानया खँ)

७३६. कुशल, पण्डित, दक्ष व बुद्धिवान् योगीं अवभास आदि उत्पन्न जुइवं “थ्व अवभास (जः) जिके उत्पन्न जूगु खः, थ्व उगु अनित्य, संस्कृत समुत्पन्न जुइगु खः, क्षयधर्म, व्ययधर्म, विरागधर्म व निरोधधर्म खः” धकाः वा थथे उगुयात प्रज्ञां परिच्छेद याइ, परिक्षण याइ। अथवा वया थथे जुइ, “यदि, अवभास (जः) आत्मा जूसा, ‘आत्मा’ धकाः ग्रहण यायेगु उचित जुइ। अनात्मा व थ्व ‘आत्मा’ धकाः गृहीत जुइ। उकिं उगु वशवर्ती मजुइगुलिं अनात्मा खः, दयाः अभाव जुइगुलिं अनित्य, उत्पाद व व्ययं पीडा बिइगुलिं दुःख खः” धकाः फुक्क अरूप सप्तकय् धयावयागु विधिकथं विस्तृतं वर्णन यायेमाः। गथे अवभासय् खः, थथे ल्यं दुगुलिइ नं।

^{६२४} (म० नि० १.२४१)

^{६२५} (पटि० म० २.७)

वं थथे रक्षा यानाः अवभासयात “न थ्व जिगु खः, न जिके खः, थ्व जिगु आत्मा मखु”^{६२६} धकाः खनी। ज्ञान ... कामनायात “न थ्व जिगु खः, न जिके खः, थ्व जिगु आत्मा मखु”^{६२७} धकाः खनी। थथे भावना याना अवभास आदिइ कम्प जुइमखु, विचलित जुइमखु। उकिं पुलांपिसं धयाविज्यात -

“थुपिं भिगू स्थानय् प्रज्ञां परिचित जुइ।
धर्मया औद्धत्यय् कुशलम्ह जुइ, विक्षिप्त जुइमखु॥”^{६२८}

व थथे विक्षेपय् मवंसे उगु स्वीगू प्रकारया उपक्लेशरूपी जटा फ्यना अवभास (जः) आदि धर्मत मार्ग मखु। उपक्लेशं विमुक्तगु वीथिइ प्रतिपन्नगु विपश्यना ज्ञान मार्ग खः धकाः मार्ग व अमार्गयात व्यवस्थान याइ। वया थथे “थ्व मार्ग, थ्व मार्ग मखु” धकाः मार्ग व अमार्गयात सिइकाः स्थितगु ज्ञान मार्ग अमार्ग ज्ञानदर्शन विशुद्धि धकाः सिइकेमाः।

थनतक्क वं स्वंगू सत्य व्यवस्थान याःगु जुइ। गथे? न्हापां दृष्टिविशुद्धिइ नामरूपया व्यवस्थापनं दुःखसत्यया व्यवस्थान याःगु जुइ। शंका मदय्केगु (कांक्षा वितरण) विशुद्धिइ प्रत्यय परिग्रहं समुदयसत्यया व्यवस्थान याःगु जुइ। थुगु मार्गामार्ग ज्ञान दर्शन विशुद्धिइ सम्यक्मार्गया अवधारणं (बांलाक सिइका) मार्गसत्यया व्यवस्थान याःगु जुइ, थथे न्हापां लौकिक ज्ञानकथंहे स्वंगू सत्य व्यवस्थान याःगु जुइ।

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्गय् प्रज्ञाभावनाया भागय् मार्गामार्ग ज्ञान दर्शन विशुद्धि निर्देश धयागु नीगूगु परिच्छेद क्वचाल।

^{६२६} (म० नि० १.२४१)

^{६२७} (म० नि० १.२४१)

^{६२८} (पटि० म० २.७)

२१. प्रतिपदा ज्ञान दर्शन विशुद्धि निर्देश

उपक्लेशविमुक्तउदयव्ययज्ञानकथा (उपक्लेश विमुक्त उदयव्ययया खँ)

७३७. च्यागू ज्ञानकथं शीर्षय् थ्यंगु विपश्यना व गुंगूगु सत्ययानुलोमिकज्ञान धयागु थ्व प्रतिपदा ज्ञान दर्शन विशुद्धि धाइ। च्यागूया धयागु थन उपक्लेशं विमुक्तगु, वीथिइ प्रतिपन्नगु विपश्यना धका कयातःगु उदयव्यययानुपश्यनाज्ञान, भङ्गानुपश्यनाज्ञान, भयतोपस्थानज्ञान, आदीनवानुपश्यनाज्ञान, निर्वेदानुपश्यनाज्ञान, मुञ्चितुकम्पताज्ञान, प्रतिसंख्यानपश्यनाज्ञान, संस्कारोपेक्षा ज्ञान धयागु थुपिं च्यागू ज्ञान सिइकेमाल। गुंगूगु सत्ययानुलोमिकज्ञान धयागु थ्व अनुलोमया अभिप्राय खः। उकिं उगु सम्पादन यायेगु इच्छा याम्ह उपक्लेशं विमुक्तगु उदयव्ययज्ञानयात प्रारम्भ यानाः थुपिं मध्ये ज्ञानय् उत्साह यायेमाः।

७३८. हानं उदयव्ययज्ञानय् छाय् योग यायेमाल ले? लक्षणया बांलाक बिचाः यायेया नितिं। उदयव्ययज्ञानयात क्वय् (चय्) फिगू उपक्लेशं उपक्लिष्ट जुयाः यथार्थ स्वभावकथं त्रिलक्षण बिचाः याये फइमखु। उपक्लेशं विमुक्तगुलिइ जक फइ। उकिं थन लक्षणया बांलाक बिचाः यायेया नितिं हानं उत्साह यायेमाः।

७३९. लक्षणत जक छुया मनन मयावं व छुकिं त्वःपुयातःगु कारणं याना प्रकट जुइमखु? न्हापां अनित्य लक्षण उदयव्यययात मनन मयावं सन्ततिं त्वःपुयातःगु कारणं याना प्रकट जुइमखु। दुःख लक्षण सर्वदा पीडित जुइगुयात मनन मयावं इर्यापथं त्वःपुयातःगु कारणं याना प्रकट जुइमखु। अनात्म लक्षण नानाधातुया छुटे छुटे (अलग) जइगुयात मनन मयावं छिधि छपाँय्गुलिं त्वःपुयातःगु कारणं याना प्रकट जुइमखु। उदयव्यययात परिग्रहण यानाः (यायेवं), सन्ततियात त्वाःथला अनित्य लक्षण यथार्थ स्वभावकथं प्रकट जुइ। सर्वदा पीडित जुइगुयात मनन याना इर्यापथय् उद्घाटन याना दुःख लक्षण यथार्थ स्वभावकथं प्रकट जुइ। नाना धातुयात अलग याना छिधि छपाँय्गु अलग यायेवं अनात्म लक्षण यथार्थ स्वभावकथं प्रकट जुइ।

७४०. थन अनित्यगु अनित्य लक्षण खः, दुःख जुइगु दुःख लक्षण खः, अनात्मागु अनात्म लक्षण खः धयागु थ्व विभाग सिइकेमाः। अन अनित्य धयागु न्यागू स्कन्ध खः। छाय्? उत्पत्ति, व्यय व अन्यथा जुइगुलिं वा जुयाः अभावकथं वा उत्पत्ति, व्यय व अन्यथां अनित्य लक्षण जुयाः अभाव धका कयातःगु आकार विकार।

“गुगु अनित्य खः उगु दुःख”^{६२९} धकाः वचनकथं उगुहे न्यागू स्कन्ध दुःख खः। छाय्? सर्वदा पीडित जुइगुलिं, पीडित जुइगु आकार दुःख लक्षण खः।

“गुगु दुःख उगु अनात्म खः”^{६३०} धकाः वचनकथं उगुहे न्यागू स्कन्ध अनात्मा खः। छाय्? वशवर्ती मजुइगुलिं, वशवर्ती मजुइगु आकार अनात्म लक्षण खः।

थ्व फुक्कं उम्ह योगीं उपक्लेश विमुक्तगु वीथि प्रतिपन्न विपश्यना धका कयातःगु उदयव्यययानुपश्यनाज्ञानं यथार्थ स्वभावकथं बांलाक बिचाः याइ।

उपक्लेश विमुक्त उदयव्ययज्ञान क्वचाल।

भङ्गानुपस्सनाज्ञानकथा (भङ्गानुपश्यनाज्ञानया खँ)

७४१. वया थथे बिचायानाः हानंहानं “अनित्य, दुःख व अनात्मा” धकाः रूप व अरूप धर्मय् तुलना याना, बिचाः याना उगु ज्ञान तिक्छ जुयाः न्हाइ, संस्कारत लघु जुया प्रकट जुइ, ज्ञानय् तीक्ष्ण जुया प्रवर्तित जुइवं व संस्कारतय्के लघु जुया खने दयेवं उत्पन्न जुइगुयात, स्थितियात, उत्पत्ति जुयाच्चंगु वा निमित्त थ्यंकवनी मखु। क्षयव्ययभेद निरोध जुइवंहे स्मृति स्थित जुइ। वया “थथे उत्पन्न जुयाः थथे धयागु बने जुयाच्चंगु निरोध जुइ” धकाः खंम्हसित थुगु थासय् भङ्गानुपश्यनायात धयागु विपश्यना ज्ञान उत्पन्न जुइ। थुगुया कारणं धयातल -

^{६२९} (सं० नि० ३.१५)

^{६३०} (सं० नि० ३.१५)

“गुकथं आरम्भण प्रतिसङ्गा (सिङ्का) भङ्गयात खंकेगु प्रज्ञा विपश्यना ज्ञान? रूपारम्भण दुगुलिं चित्त उत्पन्न जुया: नष्ट जुइ, उगु आरम्भणयात ज्ञानकथं उगु चित्तया भङ्गयात बारम्बार स्वइ। बारम्बार स्वइ धयागु गुकथं बारम्बार स्वइ? अनित्यकथं बारम्बार स्वइ नित्यगुकथं मखु, दुःखकथं बारम्बार स्वइ सुखकथं मखु, अनात्माकथं बारम्बार स्वइ आत्माकथं मखु, दिक्क चाइ लयूताइ मखु, विरक्त जुइ रक्त जुइमखु, निरोध जुइकी उत्पन्न जुइकीमखु, त्याग याइ ग्रहण याइमखु।

“अनित्यकथं बारम्बार स्वया नित्यसंज्ञायात प्रहाण याइ। दुःखकथं बारम्बार स्वया सुखसंज्ञायात, अनात्माकथं बारम्बार स्वया आत्मसंज्ञायात, उद्विग्न जुया यः तायेकेगुयात, विरक्त जुया रागयात, निरोध जुइका समुदययात त्याग याना आदानयात प्रहाण याइ।

“वेदनारम्भण दुगुलिं ... संज्ञारम्भण दुगुलिं ... संस्कारारम्भण दुगुलिं ... विज्ञानारम्भण दुगुलिं ... मिखाया आरम्भण दुगुलिं ... जरामरणारम्भण दुगुलिं चित्त उत्पन्न जुया: नष्ट जुइ ... त्याग याना आदानयात प्रहाण याइ।

“वस्तुया संक्रमणं, प्रज्ञां, विवर्तनं व।

आवर्जनया बलं प्रतिसङ्गा विपश्यना खः॥

“आरम्भणया अन्वयं निगूया छगू व्यवस्थानं।

निरोधय् अधिमुक्त जूगुलिं, व्ययलक्षण विपश्यना खः॥

“आरम्भण प्रतिसङ्गा व भङ्गयात बारम्बार स्वइ।

शून्यकथं व उपस्थानं, अधिप्रज्ञा विपश्यना खः॥

“कुशलम्हं स्वंगू अनुपश्यनाय् व प्यंगू विपश्यनाय्।

स्वंगू उपस्थानय् दक्षता दुगु कारणं, थीथी दृष्टिइ कम्प जुइमखु॥”

“उगु ज्ञातार्थकथं ज्ञान, सिङ्कीगु अर्थकथं प्रज्ञा, उकिं धाइ ‘आरम्भण प्रतिसङ्गां भङ्गयात खंकेगु प्रज्ञा विपश्यनाज्ञान’”^{६३१} धकाः।

७४२. अन आरम्भण प्रतिसङ्गा धयागु गुलि नं आरम्भण ज्ञानद्वारा सिङ्का, क्षयकथं व्ययकथं स्वयाः धका अर्थ खः। भङ्गयात खंकेगु प्रज्ञा धयागु उगुयात, आरम्भण क्षयकथं व्ययकथं ज्ञानद्वारा उत्पन्न ज्ञानया भङ्गयात अनुपश्यनाय् गुगु प्रज्ञा, थ्व विपश्यना ज्ञान धका धाःगु खः। उगु गुकथं जुइ धयागु थ्व न्हापां कनेगु इच्छां न्यंगुया अर्थ खः। अनलि गथे उगु जुइ, उगुयात क्यनेत “रूपारम्भण जुइगुलिं” धका आदि धाःगु खः।

अन रूपारम्भण दुगुलिं चित्त उत्पन्न जुयाः नष्ट जुइ धयागु रूपारम्भण चित्त उत्पन्न जुयाः नष्ट जुइ। अथवा रूपारम्भण दुगु चित्त उत्पन्न जुयाः नष्ट जुइ धयागु अर्थ खः। उगु आरम्भणयात प्रतिसङ्गा धयागु उगु रूपारम्भण ज्ञानद्वारा सिङ्का, क्षयकथं व्ययकथं स्वयाः (खनाः) धका अर्थ खः। उगु चित्तया भङ्गयात बारम्बार स्वइ धयागु गुगु चित्तं उगु रूपारम्भणयात क्षयकथं व्ययकथं खंका, उगु चित्तया मेगु चित्तं भङ्गयात बारम्बार स्वइ धयागु अर्थ खः। उकिं पुलांपिसं धयाविज्यात – “स्यूगु व ज्ञानयात नं, निगूलिं बांलाक खनी खः।”

थन बारम्बार स्वइ धयागु अनु अनु (नापनापं) खनिइ, थीथी आकारं हानंहानं खनिइ धयागु अर्थ खः। उकिं धयाविज्यात – “बारम्बार स्वइ धयागु गुकथं बारम्बार स्वइ। अनित्यकथं अनुपश्यना याइ (खनी)” धका आदि।

अन गुगुलिं भङ्ग धयागु अनित्यताया परम कोटि (च्चका) खः, उकिं उम्ह भङ्गानुपश्यक योगीं फुक्क बने जुयाच्चंगुयात अनित्यकथं बारम्बार स्वइ, नित्यकथं मखु। अनलि अनित्ययात दुःख जूगुलिं, दुःखयात अनात्म जूगुलिं उगुहे दुःखकथं बारम्बार स्वइ, सुखकथं मखु। अनात्माकथं बारम्बार स्वइ आत्माकथं मखु।

गुगुलिं गुगु अनित्य दुःख व अनात्मा खः, उगुयात अभिनन्दन यायेमज्यू। गुगु अभिनन्दन याये मज्यूगु खः, अन आसक्त जुइमज्यू। उकिं थुगु भङ्गानुपश्यना अनुसारं “अनित्य, दुःख व अनात्मा खः” धकाः खंनेवं संस्कारय् उद्विग्न जुइ, लयूताइ मखु। विरक्त जुइ, अनुरक्त जुइमखु। वं थथे अनासक्त जुया न्हापां लौकिककथंया ज्ञानहे रागयात निरोध जुइकी, उत्पन्न जुइकीमखु। समुदययात याइमखु धयागु अर्थ खः।

अथवा वं थथे प्यमपुंसे गथे खंगु संस्कार खः, अथेहे मखंगुयात नं अन्वय ज्ञानकथं निरोध जुइकी, उत्पन्न जुइकीमखु। निरोधकथंहे मनन याइ। वया निरोधयातहे खनिइ, समुदययात मखु धयागु अर्थ खः।

उम्ह थथे आचरण याम्हं त्याग याइ, ग्रहण याइमखु। छु धाःगु जुइ? थ्व नं अनित्यादि अनुपश्यना तदङ्ग नापं स्कन्धअभिसंस्कारत नापं क्लेशतयूत परित्याग याना, संस्कृत दोषयात खंका व उगुया विपरीतगु निर्वाणयू भुके जुया दुब्बां वना परित्याग-प्रतिनिःसर्ग व दुब्बां वनीगु-प्रतिनिःसर्ग धकाः धाइ। उकिं उगुलिं युक्तम्ह भिक्षु च्वय् धयावयागुकथं नियमकथं क्लेशतयूत परित्याग याइ व निर्वाणयू दुब्बां वनिइ। उत्पत्ति जुइगुकथं क्लेशतयूत ग्रहण याइमखु, नत अदोष खंगुकथं संस्कृत आरम्भण। उकिं धाइ “ त्याग याइ, ग्रहण याइमखु।”

७४३. आः उगु उगु ज्ञानं गुगु धर्मतयूत प्रहाण यायेगु जुइ, उगुयात क्यनेत “अनित्यकथं बारम्बार स्वया नित्यसंज्ञायात परित्याग याइ” धका आदि धाःगु खः। अन नन्दि धयागु प्रीति सहितगु तृष्णा खः। त्यंदुगु धयावयागुकथंहे खः।

७४४. गाथातयूके जक वस्तुसंक्रमण धका रूपया भङ्गयात खनाः हानं गुगु चित्तं भङ्गयात खंकल, उगुया नं भङ्गया दर्शनकथं न्हापाया वस्तुकथं मेगु वस्तु संक्रमण जुइगु खः। प्रज्ञां व विवर्तनं धयागु उदययात त्याग यानाः व्ययय् बांलाक स्थिर जुइगु। आवर्जनया बल नं धयागु रूपया भङ्गयात खनाः हानं भङ्गारम्भण चित्तया भङ्गयात खंकेया नितिं अनन्तरयूहे आवर्जन यायेगु समर्थ दइगु खः। ज्ञानकथं (प्रतिसङ्काकथं) विपश्यना धयागु थ्व आरम्भणयात सिइकीगु भङ्गानुपश्यना धाइ।

७४५. आरम्भणया अन्वयं निगूया छगू व्यवस्थानं धयागु प्रत्यक्ष खंगु आरम्भणया अन्वय अनुगमनं गथे थ्व, अथेहे अतीतयू नं बने जुयाच्चंगु नष्ट जुइगु खः, अनागतयू नं नष्ट जुइ धका थथे निगूया छगू स्वभावकथंहे व्यवस्थापन धयागु अर्थ खः। थ्व धयाबिज्यात पुलांपिसं -

“संविद्यमानयू विशुद्धरूपं खंकाचंम्ह, उगु अन्वययात यंकी अतीत व अनागतयू।
फुक संस्कार विनाश जुइगुयात, सितया लः फुतिथें निभा लुयावयेवं।”

निरोधयू अधिमुक्त जूगुलिं धयागु थथे निगू भङ्गकथं छगू व्यवस्थान यानाः उगुहे भङ्ग धका कयातःगु निरोधयू अभिमुक्त जुइगु, उगुलिइ गौरव तइगु, उगुलिइ क्वछुगु, उगुलिइ भुके जुइगु, उगुलिइ क्वन्हाइगु धयागु अर्थ खः। व्ययलक्षण विपश्यना धयागु थुजागु व्ययलक्षण विपश्यना धयापिं खः धयातःगु जुयाच्चन।

७४६. आरम्भण प्रतिसङ्का धयागु न्हापांया रूपादि आरम्भणयात सिइकाः। भङ्गयात नं बारम्बार स्वइ धयागु उगु आरम्भणया भङ्गयात खनाः तदारम्भणया चित्तया भङ्गयात बारम्बार स्वइ। शून्यता व उपस्थान धयागु वया थथे भङ्गयात क्लगउइकतय “संस्कारंहे नाश जुइ, इमित,गु भेद मरण, न मेगु छुं दु” धकाः शून्यता उपस्थानया सिद्ध जुइ। उकिं पुलांपिसं धयाबिज्यात -

“स्कन्धत निरोध जुइ, मेगु मदु, स्कन्धतयूगु नाश जुइगुयात मरण धका धाइ।
इमिगु क्षययात उचितकथं खनिइ अप्रमादं, वज्रं मणियात त्वाःल्हाइगुथें।”

अधिप्रज्ञा विपश्यना धयागु गुगु आरम्भण प्रतिसङ्का (सिइका), गुगु भङ्गानुपश्यना व गुगु शून्यता उपस्थान खः, थ्व अधिप्रज्ञा विपश्यना खः धका धयातःगु जुयाच्चन।

७४७. कुशलम्ह स्वंगू अनुपश्यनायू धयागु अनित्यानुपश्यना आदिइ स्वंगू चलाखम्ह भिक्षु। प्यंगू विपश्यनायू धयागु निर्वेद आदि प्यंगू विपश्यनायू। स्वंगू उपस्थानयू दक्षता दुगु कारणं धयागु क्षयकथं व्ययकथं शून्यता धका थ्व स्वंगू प्रकारया उपस्थानयू दक्षता दुगु कारणं। *थीथी दृष्टिइ कम्प याइमखु* धयागु शाश्वतदृष्टि आदि नाना प्रकारया दृष्टिइ कम्प जुइमखु।

७४८. वं थथे कम्प मज्जूसे “निरुद्ध मज्जूवंहे निरोध जुइ, नष्ट मज्जूवंहे नष्ट जुइ” धकाः प्रवर्तित जूगु मनसिकार दुर्बलगु थल मगद्विबलइक थें तज्यायेवं, नच्चुगु धूथें छ्यालबछ्याल जुइवं, तूथें तज्यागु फुक संस्कारया उत्पत्ति, स्थितिया प्रवर्तित निमित्तयात त्याग याना नाश जूगुहे खनिइ। वं गथेकि चक्षुवान् पुरुष पुखु सिथयू वा खुसि सिथयू दना ततःसकं वा वइबलयू लःया द्यने ततःखःगु लःया प्वप्वचात उत्पन्न जुयाः - उत्पन्न जुया याकनं याकनं तज्यानावंगु

खंकेमाः, थथेहे फुक्क संस्कारत नाश जुइ, विनाश जुइ धका खनिइ। थथेहे योगीया कारणं भगवान् बुद्धं धयाबिज्यागु खः-

“गथे लःया प्वावचा खनी, गथे मृगजल खनी।
थथे लोकयात खंम्हसित, मृत्युराजं मखं॥” ६३२

७४९. वया थथे “फुक्क संस्कारत नाश जुइ, विनाश जुइ” धकाः न्हिथं खंम्हसित च्यागू आनिशंस दुगु भङ्गानुपश्यना ज्ञान बलप्राप्त जुइ। अन थुपिं च्यागू आनिशंस- भवदृष्टिया प्रहाण, म्वायेगुया इच्छा परित्याग, सर्वदा उत्साह, विशुद्ध आजीविका, उत्सुकताया त्याग, भयं रहित जुइगु, सहनशीलता प्रतिलाभ, उदासता व आसक्तिया सहनता।

उकिं पुलांपिसं धयाबिज्यात -

“थुपिं उत्तम च्यागू गुण, खनाः अन सम्मर्शन याइ हानं हानं।
छ्यनय् च्वंगु काप च्यानाच्वंगु उपमार्थे मुनि भङ्गानुपश्यी जुइ अमृत प्राप्तिना नितिं॥”

भङ्गानुपश्यनाज्ञान क्वचाल।

भयतुपट्टानज्ञानकथा (भयतोपस्थानज्ञानया खँ)

७५०. वया थथे फुक संस्कारया क्षयव्यय भेदगु निरोधारम्मणयात सेवन याना, भङ्गानुपश्यनायात भाविता याना, बारम्बार अभ्यास याना, फुक भव, योनि, गति, स्थिति व सत्त्वावासय् प्रभेदगु संस्कारत सुखपूर्वक म्वायेगु इच्छाम्ह ग्याफर पुरुषयात सीह, धुँ, चितुवा, भालु, गुँखिचा, यक्ष, राक्षस, हारांम्ह डहँ, हारांम्ह खिचा, हारांम्ह किसि, भयानक विष दुम्ह सर्प, अशनिचक्र, श्मशान, युद्धभूमि व च्यानाच्वंगु ह्यँवाःगाः आदिथें महान् भय जुयाः प्रकट जुइ। वयात “अतीत संस्कारत निरुद्ध जुइ, वर्तमान निरोध जुइ, लिपा उत्पन्न जुइगु संस्कारत नं थथेहे निरोध जुइ” धकाः खंम्हसिया थुगु थासय् भयतोपस्थानज्ञान (भयया लिक्क लाःगु ज्ञान) धयागु उत्पन्न जुइ।

अन थ्व उपमा खः - छम्ह स्त्रीया स्वम्ह राज अपराधी कायूपिं दु, इमित जुजुं छयों त्वाल्हायेगु उजं बिल। उम्ह स्त्री कायूपिं नापं वधस्थानय् वन। अले वयात तःधिम्ह कायूया छयों ध्यनाः माइलाम्हसिया छयों ध्यनेत शुरु यात। उम्ह स्त्री तःधिम्हसिया छयों त्वाःल्हागु खनाः माइलाम्हसिया छयों त्वाःल्हानाच्वंगु खनाः चिधिम्ह कायूप्रति आसक्ति त्याग यात “थ्व नं थुमिगु समानहे जुइ।”

अन उम्ह स्त्रीयात तःधिम्ह कायूया छयों त्वाःल्हागु खंगुथें योगीया अतीत संस्कारया निरोध खंगु खः, माइलाम्हसिया छयों त्वाःल्हागु खंगुथें वर्तमान निरोध खंगु खः, “थ्व नं थुमिगु समानहे जुइ” धकाः चिधिम्ह कायूप्रति आसक्ति त्याग याइगुथें “लिपा उत्पन्न जुइगु संस्कारत नं नाश जुइ ” धकाः लिपाया निरोध जइगु खनीगु खः। वया थथे खंम्हसित थुगु थासय् भयतोपस्थानज्ञान उत्पन्न जुइ।

मेगु नं उपमा खः - छम्ह जन्म जुक्व मस्त सीम्ह (पूतिपजा) मिसां भिम्ह मस्त बुइकल। इपिं मध्ये गुम्ह सित, छम्ह ल्हातय् सिइ, मेम्ह प्वाथय्। वं गुम्ह मस्त सीइवं भिम्ह नं सीगु खनाः प्वाय् च्वंम्हसिया आसक्तयात त्याग यात “थ्व नं थुमिगु समानहे जुइ।” अन उम्ह मिसायात गुम्ह मस्तय्गु मृत्युया लुमन्ति थें योगीया अतीत संस्कारया निरोध खंगु खः, ल्हातय् च्वंम्ह सीगुभाव खंगु थें योगीया वर्तमान निरोध खनीगु खः, निरोध खंगु खः, प्वाय् च्वंम्हसिया आसक्तयात त्याग याःगु थें अनगतया निरोध खंगु खः। वया थथे खंम्हसित थुगु क्षणय् भयतोपस्थानज्ञान उत्पन्न जुइ।

७५१. भयतोपस्थानज्ञान ग्याइ कि ग्याइमखु? ग्याइमखु। उगु अतीत संस्कारत निरुद्ध जुइ, वर्तमान निरोध जुइ, अनागत निरोध जुइ धका विचाः मात्र जक जुइ।

उकिं गथेकि चक्षुवान् पुरुष शहरया द्वारय् स्वंगू ह्यंग्वाःया गाः अवलोकन याना स्वयं ग्याइमखु, केवल वया “गुम्ह गुम्ह थन कुतुं वनी, फुक्कसिनं आपालं दुःख अनुभव याइ” धकाः बिचाः मात्र जक जुइ। गथे कि चक्षुवान् पुरुष खैर(कं)या भाला, नया भाला, लुंया भाला याना छसिंकथं तयातःगु स्वंगू भालायात अवलोकन याना स्वयं ग्याइमखु, केवल वया “गुम्ह गुम्ह थुपिं थुपिं भालाय् कुतुं वनी, फुक्कसिनं आपालं दुःख अनुभव याइ” धकाः बिचाः मात्र जक जुइ, थथेहे भयतोपस्थानज्ञान स्वयं ग्याइमखु, केवल वया स्वंगू ह्यंग्वाःया गाः समान जुइ, स्वंगू भाला समानगु स्वंगू भवय् “अतीत संस्कारत निरुद्ध जुइ, वर्तमान निरोध जुइ, अनागत निरोध जुइ” धकाः बिचाः मात्र जक जुइ। गुगुलिं वया केवल फुक्क भव, योनि, गति, स्थिति, निवासय् च्वंगु संस्कारत विनाश जुइगु व भय दुगु जुयाः भयकथं प्रकट जुइ, उकिं भयतोपस्थान धका धाइ।

थथे भयकथं उपस्थानय् वया थ्व पालि (पाठ) खः -

“अनित्यकथं विचाः यायेवं छु भयकथं प्रकट जुइ? दुःखकथं। अनात्माकथं विचाः यायेवं छु भयकथं प्रकट जुइ? अनित्यकथं विचाः यायेवं निमित्त भयकथं प्रकट जुइ।

दुःखकथं विचाः यायेवं उत्पत्ति जुयाच्चंगु भयकथं प्रकट जुइ। अनात्माकथं विचाः यायेवं निमित्तयात नं व प्रवृत्तियात नं भयकथं प्रकट जुइ”^{६३३} धकाः।

अन निमित्त धकाः संस्कारनिमित्त खः। अतीत, अनागत व वर्तमान संस्कारयाहे थ्व अभिप्राय खः। अनित्यकथं विचाः यायेवं संस्कारया मरणहे खनिइ, उकिं वया निमित्त भयकथं प्रकट जुइ। रूप अरूप भव प्रवर्ति उत्पन्न जुइ। दुःखकथं विचाः यायेवं सुख धका कयातःगु प्रवर्तियात प्रतिक्षण पीडित जुइगु भावयातहे खनिइ, उकिं वया उत्पत्ति जुयाच्चंगु भयकथं प्रकट जुइ।

अनात्माकथं विचाः यायेवं जक थ्व निगू नं शून्यगु गांथें, मृगजल-गन्धर्वया शहर आदिथें रिक्त, तुच्छ, शून्य, स्वामी मदुगु, मार्ग दर्शक मदुगु खनिइ। उकिं वया निमित्त व प्रवृत्ति निगूयात नं भयकथं प्रकट जुइ।

भयतोपस्थानज्ञान क्वचाल।

आदीनवानुपस्सनाजाणकथा (आदीनवानुपश्यनाज्ञानया खँ)

७५२. वया उगु भयतोपस्थानज्ञान सेवन याना, भाविता याना, बारम्बार अभ्यास याना फुक भव, योनि, गति, स्थिति व सत्त्वावासय् न त्राण, न लेण, न गति व न प्रतिशरण खनेदइ। फुक भव, योनि, गति, स्थिति व निवासय् च्वंगु संस्कारत मध्ये छगू संस्कारय् नं प्रार्थना (इच्छा) वा परामर्श जुइमखु। स्वंगू भव मि ज्वाला मदुगु ह्यंग्वाः जायाच्चंगु ह्यंग्वाःया गाःतथें, प्यंगू महाभूत ग्यानपुगु घोर विष दुम्ह आशिविष सर्प थें, पञ्चस्कन्ध तरवार ल्हनाच्चंगु वधकतथें, शून्यगु गांथें, बाह्य आयतनत गांयात घात याइपिं खुंतथें, न्हयगू विज्ञानया स्थिति, गुंगू सत्त्वावास भिंछगू प्रकारया मिं हाना हाना च्यानाच्चंगु, दन दन छवयाच्चंगु, जाज्वल्लेमान जुयाच्चंगुथें, फुक्क संस्कारत प्वः वइगु, त्वय् जुइगु, कं जुइगु, दुःख, आबाध जुइगु, निःश्वादगु, रस मदुगु व महान् दोषया राशित्थें जुयाः प्रकट जुइ।

गथे? सुखपूर्वक म्वायेगु इच्छाम्ह ग्याफर पुरुषयात रमणीय आकार प्रकारं दयाच्चंगु हिंस्रक जन्तुत दुगु घोर जङ्गलथें, सीह दुगु गुफातथें, राक्षसं रक्षा यानातःगु लः दुगु पुखुथें, तरवार ज्वनाच्चंगु शत्रुतथें, विष दुगु भोजनथें, खुं दुगु लेंथें, हाना हाना च्यानाच्चंगु छेंथें, सेना छवयातःगु रणभूमिथें। गथे उम्ह कय पुरुष थुपिं हिंस्रक जन्तुत दुगु घोर जङ्गल आदिया कारणं ग्याम्ह संवेग प्राप्तम्ह व चिमिसँ ब्वँब्वँगाम्ह छचाखेरं दोषहे जक खनिइ, थथे थुम्ह योगी भङ्गानुपश्यनाकथं फुक संस्कारतय्के भयकथं प्रकट जुयाच्चंगुलिइ छचाखेरं रस मदुगु प्लचकः निःश्वादगु दोषहे जक खनिइ। वया थथे खम्हसित आदीनवज्ञान धयागु उत्पन्न जुइ। थुगुया कारणं थ्व धयातल -

“गुकथं भयया लिक्क लाःगु प्रज्ञा आदीनव (दोष) ज्ञान? उत्पाद भय धका भयया लिक्क लाःगु प्रज्ञा आदीनव (दोष) ज्ञान। उत्पत्ति जुयाच्चंगु भय धका ... निमित्त भय धका ... कुतः यायेगु भय धका ... प्रतिसन्धि भय धका ... गति भय धका ... उत्पन्न भय धका ... उत्पन्न जुइगु भय धका ... जन्म कायेगु भय धका ... जरा भय धका

... व्याधि भय धका ... मरण भय धका ... शोक भय धका ... विलाप भय धका ... डाह भय धका भयया लिक्क लाःगु प्रज्ञा आदीनव (दोष) ज्ञान। अनुत्पाद क्षेम धका शान्तिपद ज्ञान। उत्पत्ति मजुयाच्चंगु ... डाह मजुइगु क्षेम धका शान्तिपद ज्ञान।

उत्पन्न जुइगु भय, अनुत्पाद क्षेम धका शान्तिपद ज्ञान। उत्पत्ति जुयाच्चंगु ... डाह भय, डाह मजुइगु क्षेम धका शान्तिपद ज्ञान।

“उत्पन्न जुइगु दुःख धकाः भयया लिक्क लाःगु प्रज्ञा आदीनव (दोष) ज्ञान। उत्पत्ति जुयाच्चंगु ... डाह दुःख धकाः भयया लिक्क लाःगु प्रज्ञा आदीनव (दोष) ज्ञान। अनुत्पाद सुख धका शान्तिपद ज्ञान।

अप्रवर्तित ... डाह मजुइगु सुख धका शान्तिपद ज्ञान। उत्पाद दुःख, अनुत्पाद सुख धका शान्तिपद ज्ञान। उत्पत्ति जुयाच्चंगु ... डाह दुःख, डाह मजुइगु सुख धका शान्तिपद ज्ञान।

“उत्पन्न जुइगु सामिष धका भयया लिक्क लाःगु प्रज्ञा आदीनव (दोष) ज्ञान। उत्पत्ति जुयाच्चंगु ... डाह सामिष धका भयया लिक्क लाःगु प्रज्ञा आदीनव (दोष) ज्ञान। अनुत्पाद निरामिष धका शान्तिपद ज्ञान। उत्पत्ति मजुयाच्चंगु ... डाह मजुइगु निरामिष धका शान्तिपद ज्ञान। उत्पाद सामिष, अनुत्पाद निरामिष धका शान्तिपद ज्ञान। उत्पत्ति जुयाच्चंगु ... डाह सामिष, डाह मजुइगु निरामिष धका शान्तिपद ज्ञान।

उत्पन्न जुइगु “संस्कारत धयागु भयया लिक्क लाःगु प्रज्ञा आदीनव (दोष) ज्ञान। उत्पत्ति जुयाच्चंगु ... डाह संस्कार धका भयया लिक्क लाःगु प्रज्ञा आदीनव (दोष) ज्ञान। अनुत्पाद निर्वाण धका शान्तिपद ज्ञान। उत्पत्ति मजुयाच्चंगु ... डाह मजुइगु निर्वाण धका शान्तिपद ज्ञान। उत्पाद संस्कार, अनुत्पाद निर्वाण धका शान्तिपद ज्ञान। उत्पत्ति जुयाच्चंगु ... डाह संस्कार, डाह मजुइगु निर्वाण धका शान्तिपद ज्ञान।

“उत्पन्न जुइगु व प्रवृत्ति जुइगुयात, निमित्त दुःख धकाः खनिइ।
आयूहन(संग्रह)यात प्रतिसन्धियात ज्ञान आदीनव (दोष) थ्व।।
“उत्पन्न मजुइगु उत्पत्ति मजुयाच्चंगु, अनिमित्त सुख धका व।
अन्-आयूहन, अप्रतिसन्धि, ज्ञान शान्तिपदय् थ्व।।
“थ्व आदीनव (दोष) ज्ञान, न्यागू स्थानय् उत्पन्न जुइ।
शान्तिपदय् न्यागू स्थानय्, भिगू ज्ञानय् बांलाक सिइ।
निगू ज्ञानया दक्षता दुगु कारणं, थीथी दृष्टिइ कम्प जुइमखु।।”

“उगु ज्ञातार्थकथं ज्ञान। सिइकीगु अर्थकथं प्रज्ञा। उकिं धाइ “भयतोपस्थानय् प्रज्ञा आदीनव (दोष) ज्ञान”^{६३४} धकाः।

७५३. अन उत्पाद धयागु पूर्वकर्मया कारणं थन उत्पन्न जुइगु। प्रवर्ति जुइ धयागु अथेहे उत्पन्न जूगु प्रवृत्ति। निमित्त धयागु फुक्कं संस्कारनिमित्त। आयूहन धयागु लिपाया प्रतिसन्धिया हेतु जुयाच्चंगु कर्म। प्रतिसन्धि धयागु लिपाया उत्पन्न जुइगु। गति धयागु गुगु गतिं उगु प्रतिसन्धि जुइ। उत्पन्न जुइगु धयागु स्कन्धतय्गु उत्पन्न जुइगु। उत्पत्ति धयागु “समापत्तिइ च्वंम्हसित वा उत्पन्न जुइम्हसित”^{६३५} धकाः थथे कनातःगु विपाक प्रवर्ति खः। जाति धयागु जरा आदिया प्रत्यय जुयाच्चंगु भवया कारणं जन्म कायेगु। जरामरण आदि प्रकट खः बख। थन उत्पाद आदि न्यागूहे जक आदीवनज्ञानया वस्तुकथं धयाबिज्यात। त्यंदुगु इमिगु पर्यायवाची जुइगुकथं। उत्पन्न जुइगु व जन्म धयागु थुगु निगू उत्पादया व प्रतिसन्धिया पर्यायवाची खः। गति व उत्पत्ति धयागु थ्व निगू प्रवर्तिया। जरा आदि वचब्मथय निमित्तया। उकिं धयाबिज्यात -

“उत्पन्न जुइगु व प्रवृत्ति जुइगुयात, निमित्त दुःख धकाः खनिइ।
आयूहन(संग्रह)यात प्रतिसन्धियात ज्ञान आदीनव (दोष) धकाः थन ।।”
“थ्व आदीनव (दोष) ज्ञान, न्यागू स्थानय् उत्पन्न जुइ”।।

^{६३४} (पटि० म० १.५३)

^{६३५} (ध० स० १२८९, १२९१)

उत्पन्न मज्झिगु क्षेम खः - थ्व शान्तिपद खः धयागु आदि आदीनवज्ञानया प्रतिपक्षीज्ञान क्यनेत धाःगु खः। भयतोपस्थानं वा दोषयात खनाः उद्विग्न हृदय दुपिनि अभय, क्षेम व निरादीनव (दोष रहित) नं दु, आश्वासन उत्पन्न यायेत नं थ्व धाःगु खः। गुगुलिं वया उत्पाद आदि भयकथं बांलाक प्रतिस्थित जुइ, वया उगुया प्रतिपक्षी क्वछुगु चित्त जुइ, उकिं भयतोपस्थानकथं सिद्धगु आदीनवज्ञानया आनिशंस क्यनेत नं थ्व धाःगु धकाः सिइकेमाः।

थन गुगु भय खः, उगु गुगु नियमितरूपं दुःख खः। उगु वर्त्त आमिष (भवराग), लोक आमिष व क्लेश आमिषं मुक्त मज्झुलिं सामिषहे खः। गुगु सामिष खः, उगु संस्कार मात्र जक खः। उकिं “उत्पन्न जुइगु दुःख धयागु भयतोपस्थानय् (भयया लिक्क लाःगु) प्रज्ञा आदीनव (दोष) ज्ञान खः” धका आदि धाःगु खः। थथे यद्यपि भयया आकारं, दुःखया आकारं व सामिष आकारं धका थथे आकारया नानत्त्वकथं प्रवर्तिकथं थन नानात्त्व सिइकेमाः।

भिगू ज्ञानत विशेषं सिइ धयागु आदीनवज्ञान सिइका उत्पाद आदि वस्तु दुगु न्यागू, अनुत्पाद आदि वस्तु दुगु न्यागू याना भिगू ज्ञानत बांलाक सिइ, प्रतिवेध याइ व साक्षात्कार याइ। निगू ज्ञानया दक्षता दुगु कारणं धयागु आदीनवज्ञानया व शान्तिपदज्ञानया नं खः धका थुपिं निगू दक्षता दुगु कारणं। थीथी दृष्टिइ कम्प याइमखु धयागु परम-दृष्ट-धर्म-निर्वाण आदिकथं प्रवर्तित दृष्टितय्के विचलित जुइमखु।

थन ल्यंदुगु स्पष्टहे जू।

आदिनवानुपश्यनाज्ञान क्वचाल।

निर्वेदानुपस्सनाजाणकथा (निर्वेदानुपश्यनाज्ञानया खँ)

७५४. वं थथे फुक संस्कारतयूत आदीनवकथं खंका फुक भव, योनि, गति, विज्ञानस्थिति व सत्त्वावासय् प्रभेदगु संस्कारय् दिक्क चाइ, उदास जुइ, लयूताइमखु।

गथेकि, चित्रकूट पर्वत क्वय् न्हाइपुताइम्ह सुवर्ण राजहंस चण्डालतयूगु गांया धोखाय् च्वंगु फोहरगु गालय् अभिरमण याइमखु (लयूताइमखु), न्हय्गू महान् पुखुलिइहे जक अभिरण याइ (न्हाइपुताइ), थथेहे थ्व योगीराजहंस नं प्रभेदकथं बांलाक खंगु आदीनव (दोष) दुगु संस्कारय् लयूताइमखु। भावनाय् अभिरमण जुया, भावना रति जुया युक्त जूगुलिं न्हय्गू अनुपश्यनाय्हे न्हाइपुताइ।

गथे लुंया पञ्जलय् तयातम्ह मृगराज सीह लयूताइमखु, स्वद्वः योजन फैले जुयाच्वंगु हिमालयय्हे न्हाइपुताइ, थथे थ्व योगीसीह स्वंगु प्रकारय् सुगतिभवय् नं लयूताइमखु, स्वंगू अनुपश्यनाय्हे जक न्हाइपुताइ।

गथे म्हछम्हं तुयुम्ह सर्वश्वेत न्हय्गूलिं प्रतिस्थितम्ह ऋद्धिवान्, आकाशं ब्वइम्ह किसितय् जुजु छदन्त नगरया दथुइ लयूताइमखु, हिमालया छदन्त पुखु दुनेहे न्हाइपुताइ, थथे थ्व उत्तम योगीकिसि फुक संस्कारय् नं लयूताइमखु, अनुत्पाद क्षेम धका आदि नियमविधिकथं खंनेव शान्तिपदय्हे न्हाइपुताइ, उगुलिइ क्वछुगु, उगुलिइ भुके जुइगु, उगुलिइ क्वन्हाइगु मन जुइ।

निर्वेदानुपश्यनाज्ञान क्वचाल।

७५५. उगु थ्व न्हापांगु निगू ज्ञानया अर्थकथं छगू। उकिं पुलांपिसं धयाबिज्यात -

“भयतोपस्थान छगूयाहे स्वंगू नांत प्राप्त जुइ, फुक संस्कारतयूत भयकथं खंगुलिं भयतोपस्थान धयागु नां उत्पन्न जूगु खः। इपिंहे संस्कारतयूके दोषयात उत्पन्न याइगुलिं आदिनवानुपश्यना धयागु नां उत्पन्न जूगु खः।

इपिंहे संस्कारतयूके निर्वेद जुया उत्पन्न जुइगुलिं निर्वेदानुपश्यना धयागु उत्पन्न जल ।”

पालिइ नं धयातल - “गुगु भयया लिक्क लाःगु प्रज्ञा, गुगु आदीनव (दोष) ज्ञान व गुगु निर्वेदा खः, थुपिं धर्मत छगू अर्थ खः, व्यञ्जन जक भिन्न खः”^{६३६} धकाः।

मुञ्चितुकम्यताज्ञानकथा (मुञ्चितुकम्यताज्ञानया खँ)

७५६. थुगु निर्विदाज्ञानं थुम्ह दिक्क चाम्ह, उदास जुम्ह, लयूमताम्ह कुलपुत्रया फुक भव, योनि, गति, विज्ञानस्थिति व सत्त्वावासय् प्रभेदगु संस्कारत मध्ये छगू संस्कारय् नं चित्त तासे जुइमखु, प्यपुनि मखु, चिइमखु, फुक संस्कारं मुक्त जुइगु कामना, छुते जुइगु इच्छा जुइ। थथे छाया? गथेकि जालय् दुने दुहाँ वंम्ह न्या, सर्पया म्हुतुइ वंम्ह ब्यां, पञ्जलय् कुनातम्ह गुँखा, क्वातुगु जालय् (पास्वय्) लाम्ह मृग, सर्प प्याखं हुइकीम्हसिया ल्हातय् चंम्ह सर्प, महान् भ्यातनालय् दुब्बो वंम्ह किसि, गरुडया म्हुतुइ लाम्ह नागराज, राहुया म्हुतुइ दुहाँ वंम्ह मिला, शत्रुं घेरे यानातम्ह पुरुष आदिथें उखें थुखें मुक्त जुइगु इच्छा व छुते जुइगु इच्छाहे दइ, थथे उम्ह योगीया चित्त फुक संस्कारं मुक्त जुइगु कामना, छुते जुइगु इच्छा जुइ। अले वया थथे फुक संस्कारतय्के आसक्त मदुम्हसिया फुक संस्कारं मुक्त जुइगु इच्छाम्हसिया मुञ्चितुकम्यताज्ञान धयागु उत्पन्न जुइ।

मुञ्चितुकम्यताज्ञान क्वचाल।

प्रतिसंख्यानपश्यनाज्ञानया खँ

७५७. वं थथे फुक भव, योनि, गति, विज्ञानस्थिति व निवासय् चंगु प्रभेदगु संस्कारं मुक्त जुइगु इच्छाम्हं फुक संस्कारं मुक्त जुइत हानं इपिहे संस्कारय् प्रतिसंख्यानपश्यनाज्ञानं त्रिलक्षणयात तयाः परिग्रहण याइ।

वं फुक संस्कारतय्क सिमाना पुला मवनीगुकथं, क्षणिक जुइगुकथं, उत्पादव्ययं परिच्छेद जुइगुकथं, स्यनिगुकथं, कम्प जुइगुकथं, विनाश जुइगुकथं, घ्रुव मजुइगुकथं, विपरिणाम स्वभावकथं, सार मदुगुकथं, थी थी प्रकारं उत्पन्न जुइगुकथं, संस्कृत स्वभावकथं, मरण स्वभावकथं आदि कारणं अनित्य धकाः खनिइ।

न्हावलें पीडित जुइगुकथं, दुःख जुइगुकथं, दुःखया वस्तु जुइगुकथं, ल्वय्कथं, प्वः वइगुकथं, कँकथं, सास्ति याइगुकथं, घाःकथं, शत्रुभयकथं, उपद्रवकथं, भयकथं, कष्ट बिइगुकथं, आधार मदुगुकथं, सुरक्षा मजुगुकथं, शरण मदुगुकथं, आदीनवकथं, सास्ति याइगु कारणकथं, स्याइगुकथं, आस्रव दुगुकथं, मारया स्वापु दुगुकथं, जाति स्वभावकथं, जरा स्वभावकथं, व्याधि स्वभावकथं, शोक स्वभावकथं, विलाप स्वभावकथं, तःसकं विलाप स्वभावकथं, बुलुसेचंगु स्वभाव दुगुकथं आदि कारणं दुःख खः धका खनिइ।

बामलागुकथं, दुर्गन्धकथं, घृणा जुइगुकथं, प्रतिकूलकथं, बांलाकेत अयोग्य जुइगुकथं, विरूपकथं, विभत्स जुइगुकथं आदि कारणं दुःख लक्षणया परिवार जूगुकथं व अशुभकथं खनिइ।

परवशकथं, खालिगुकथं, तुच्छकथं, शून्यताकथं, स्वामीत्व मदुगुकथं, इश्वर (आत्मा) मदुगुकथं, अवशवर्तीकथं आदि कारणं अनात्माकथं खनिइ।

७५८. थथे खंका त्रिलक्षणयात तयाः संस्कारत परिग्रहीत धयागु जुइ। छाया थ्व थुपिं थथे परिग्रहण याइगु? वया मुक्त जुइगु उपाय सम्पादन यायेया निती।

अन थ्व उपमा खः - छम्ह पुरुष “न्या लाये” धकाः न्या लायेगु जाल ज्वनाः लखय् प्यन वं जालया म्हुतुं ल्हा दुतछ्वया लखय् दुने सर्पया गःपतय् ज्वनाः “जिं न्या ज्वना” धकाः प्रसन्नम्ह जुइ। वं “धाथें, जित तधिम्ह न्या प्राप्त जुल” धकाः ल्हनाः स्वयेवं स्वंगू स्वस्तिक खनेवं सर्प धका म्हसिइका ग्याना दोषयात खनाः ग्रहण यायेगुलिइ निर्वेद (दिक्क) जुया मुक्त जुइगु इच्छा जुयाः मुक्त जुइगु उपाय यात धाःसा न्हिपंया च्वां निसें ल्हातय् फेना लप्पा ल्हनाः छुयों च्वय् निक्व स्वक्व दाया सर्पयात दुर्बल यानाः “हुँ, दुष्ट सर्प” धकाः त्वःता वेगं पुखुया द्यागिं (सिथय्) गयाः “धाथें, भो, तधिम्ह सर्पया म्हुतुं जि मुक्त जुल ” धकाः वयागु लँय् स्वया दनाच्वन।

अन उम्ह पुरुषया “न्या” धकाः सर्पया गःपतय् ज्वनाः लयूताःगु समयथें थुम्ह योगीया नं न्हाःहे शरीर प्रतिलाभ जुयाः लयूताःगु समय खः, उम्हसिया जालया म्हुतुं छुयों पितहयाः स्वंगू स्वस्तिक खंगुथें थ्वया घनभावयात छुटे यायेगु यानाः संस्कारतय्के त्रिलक्षण खंगु खः, उम्हसिया ग्यागु समयथें थ्वया भयतोपस्थानज्ञान। अनलि दोष खंगुथें आदिनवानुपश्यनाज्ञान, ग्रहण यायेगुलिइ निर्वेद जूगुथें निर्वेदानुपश्यनाज्ञान। सर्पयात त्वःतेगु इच्छा जूगु थें मुञ्चितुकम्यताज्ञान, मुक्त जुइगु उपाय यायेगुथें प्रतिसंख्यानपश्यनाज्ञान संस्कारतय्के त्रिलक्षण तयेगु खः। गथेकि उम्ह

पुरुष सर्पयात दाया दुर्बल यानाः फहिला न्याये मफैइगु भावय् थ्यंका बांलाक मुक्त जुइक त्वःतिइ, थथे थ्व योगीं त्रिलक्षण तयाः संस्कारयात दाया दुर्बल यानाः हाकनं नित्य, सुख, शुभ व आत्मया आकारं प्रकट जुइत असमर्थभावय् थ्यंका बांलाक मुक्त जुइक त्वःतिइ। उकिं धयातल “ मुक्त जुइगु उपाय सम्पादनया नितिं थथे परिग्रहण याइ।”

७५९. थन तक्क उम्हसिया प्रतिसंख्याज्ञान उत्पन्न जुइ। थुगुया कारणं धयातल -

“अनित्यकथं विचाः यायेवं छु ज्ञानकथं ज्ञान उत्पन्न जुइ? दुःखकथं। अनात्माकथं विचाः यायेवं छु ज्ञानकथं ज्ञान उत्पन्न जुइ? अनित्यकथं विचाः यायेवं निमित्त ज्ञानकथं ज्ञान उत्पन्न जुइ। दुःखकथं विचाः यायेवं उत्पत्ति जुयाच्चंगु ज्ञानकथं ज्ञान उत्पन्न जुइ। अनात्माकथं विचाः यायेवं निमित्तयात नं व प्रवृत्तियात नं ज्ञानकथं ज्ञान उत्पन्न जुइ”^{६३७} धकाः।

थन व निमित्त प्रतिसंख्या धयागु संस्कारनिमित्तयात “अध्रुव, क्षणिक” धकाः अनित्य लक्षणकथं सिइकाः। निश्चय नं, न न्हापां सिइकाः लिपा ज्ञान उत्पन्न जुइ, व्यवहारकथं जक “मन व धर्मया कारणं मनोविज्ञान उत्पन्न जुइ”^{६३८} धका आदिथे थथे धाइ। एकत्व नयं न्हापा वा लिपा छगू यानाः थथे धाःगु धकाः सिइकेमाः। थुगु नियमकथं मेगु निगू पदय् नं अर्थ सिइकेमाः।

प्रतिसंख्यानपश्यनाज्ञान क्वचाल।

सङ्ख्यारूपेखाजाणकथा (संस्कारोपेक्षाज्ञानया खँ)

७६०. वं थथे प्रतिसंख्यानपश्यनाज्ञान “फुक्क संस्कारत शून्य खः” धकाः परिग्रहण यानाः हानं “थ्व शून्यगु खः, जि धयागुलिं वा आत्मनीयकथं”^{६३९} धकाः निगू च्वः दुगु शून्यतायात परिग्रहण याइ। वं थथे न थःत, न परयात छुं नं थःगु परिष्कारया भावय् स्थितगु खनाः हाकनं “न जि गनं दु, न सुं गुम्हसिके दु, न छुं गुगुलिइ दु” धकाः गुगु थन प्यंगू च्वःका दुगु शून्यता कनातःगु खः, उगुयात तं परिग्रहण याइ।

गथे? थ्व न जि गनं दु धयागु सुं नं थःत खनिमखु। न सुं गुम्हसिके दु धयागु थःत थम्हं मेपिं सुं गुम्हसिया छुं गुगुभावय् यंके योग्यगु भाव खनिमखु। दाजुया थासय् दाजुहे जुइ, पासाया थासय् पासा, परिष्कारया (वस्तुया) थासय् वस्तुतहे जुइ धका मतीतयाः यंकेगु योग्य जुइमखु धयागु अर्थ खः। न जि गनं दु धयागु थन ‘जि’ शब्द न्हापां त्वःता न गनं दु धयागु कतपिके थःत गनं नं खनिमखु धयागु थुगु अर्थ खः। आः ‘जि’ शब्द हयाः जि सुं गुम्हसिके दु, छुं गुगुलिइ दु” धकाः वं मेपिनिगुलिइ थःत जि सुं गुम्हसिया छुं गुगुभावय् दु धकाः मखं। थःत दाजुया स्थानय् दाजुहे जुइ, पासाया स्थानय् पासा वा वस्तुया स्थानय् वस्तुतहे जुइ धका सुं मेपिं गुम्हसिया थासय् थःत थुगु छुं गुगुभावय् यंके योग्यगु भाव मखं धयागु अर्थ खः। थथे थ्व छुं गुगुलिइ छुं छगू थासय् थःत खनिमखु, उगुयात मेपिनिगु छुं गुगुभावय् यंके योग्यगु भाव खनिमखु, मेपिके थःत खनिमखु, मेपिनिगुलिइ थःत छुं गुगुभावय् यंके योग्यगु भाव खनिमखु। उकिं उम्हसिनं प्यंगू च्वःका दुगु शून्यता परिग्रहीत याइ।

७६१. थथे प्यंगू च्वःका दुगु शून्यतायात परिग्रहण यानाः हानं खुगू प्रकारं शून्यतायात परिग्रहण याइ। गथे? जि धयागुलिं, आत्मनीयकथं, नित्यकथं, ध्रुवकथं, शाश्वतकथं व अविपरिणामधर्मकथं मिखा शून्य खः ... मन शून्य खः। रूपत शून्य ... धर्मत शून्य खः। चक्षुर्विज्ञान ... मनोविज्ञान खः। चक्षुसंस्पर्श। थथे जरामरण तक नियम यंकेमाः।

७६२. थथे खुगू प्रकारं शून्यतायात परिग्रहण यानाः हानं च्यागू आकारं परिग्रहण याइ। गथेकि - असार, निसार, नित्यसार, ध्रुवसार, सुखसार, आत्मसारं वा सारं चिलावंगु रूप खः, नित्यकथं, ध्रुवकथं, शाश्वतकथं व अविपरिणामधर्मकथं। वेदना ... संज्ञा ... संस्कारत ... विज्ञानयात ... मिखा ... जरामरण असार, निसार, नित्यसार, ध्रुवसार, सुखसार, आत्मसारं वा सारं चिलावंगुनित्यकथं, ध्रुवकथं, शाश्वतकथं व अविपरिणामधर्मकथं। गथे तिकथिमा (नालुमा) असार, निसार व सारं चिलावंगु खः। गथे एरण्ड सिमा ... गथे उदुम्बरमा (यःमरि) ... गथे श्वेतवत्स ... गथे पालिभद्रक ... गथे ब्वाई वःगु फिज ... गथे लः प्खच्चा ... गथे मृगजल ... गथे केरामाया दं ...

६३७ (पटि० म० १.२२७)

६३८ (म० नि० ३.४२१)

६३९ (म० नि० ३.६९)

गथे माया असार, निसार व सारं चिलावंगु खः, थथेहे रूप ... जरामरण असार, निसार व नित्यसारं वा अविपरिणामधर्म सारं चिलावंगु खः...^{६४०}।

७६३. वं थथे च्यागू आकारं शून्यतायात परिग्रहण यानाः हानं भिगू प्रकारं परिग्रहण याइ, रूप खालिगुकथं खनिइ। तुच्छगुकथं ... शून्यता ... अनात्मकथं ... अनीश्वरकथं ... कार्य मयाइगुकथं ... प्राप्त मजुइगुकथं ... अवशवर्तीकथं ... कतःकथं ... विवृत्तकथं खनिइ। वेदनायात ... विज्ञान खालिगुकथं ... विवृत्तकथं खनिइ।

७६४. थथे भिगू प्रकारं शून्यतायात परिग्रहण यानाः हानं भिनिगू आकारं परिग्रहण याइ। गथेकि - रूप न सत्त्व खः, न जीव खः, न मनू खः, न माणव खः, न स्त्री खः, न पुरुष खः, न आत्मा खः, न आत्मनीय खः। न जि खः, न जिगु खः, न मेपिनिगु खः, न सुं गुम्हसियागु खः। वेदना ... विज्ञान न सुं गुम्हसियागु खः^{६४१}।

७६५. थथे भिनिगू आकारं शून्यतायात परिग्रहण याना हाकनं तीरण परिज्ञाकथं पीनिगू आकारं शून्यतायात परिग्रहण याइ, रूप अनित्यकथं ... दुःखकथं ... ल्वयूकथं ... प्वःवइगुकथं ... कँकथं ... सास्ति याइगुकथं ... घाःकथं ... कतःकथं ... स्यनिगुकथं ... शत्रुभयकथं ... उपद्रवकथं ... भयकथं ... कष्ट बिइगुकथं ... कम्प जुइगुकथं ... विनाश जुइगुकथं ... ध्रुव मजुगुकथं ... आधार मदुगुकथं ... सुरक्षा मदुगुकथं ... शरण मदुगुकथं ... खालिगुकथं ... तुच्छगुकथं ... शून्यता ... अनात्मकथं ... आश्वाद मदुगुकथं ... आदीनवकथं ... विपरिणामकथं ... सार मदुगुकथं ... सास्ति याइगु कारणकथं ... वधककथं ... थीथी प्रकार उत्पन्न जुइगुकथं ... आस्रव दुगुकथं ... संस्कृतकथं ... मारनापं स्वापु दुगुकथं ... जाति स्वभावकथं ... जरा स्वभावकथं ... व्याधि स्वभावकथं... मरण स्वभावकथं ... शोक, परिदेव (विलाप), दुःख, दौर्मनस्य, उपायासधर्मकथं ... समुदयकथं ... अस्तगमनकथं ... आदीनवकथं ... निःसरणकथं खनिइ। वेदनायात ... विज्ञान अनित्यकथं ... निःसरणकथं खनिइ।

ख धयाबिज्यात - “रूपयात अनित्यकथं ... निःसरणकथं खंका शून्यताकथं लोकयात खनी। वेदनायात ... विज्ञान अनित्यकथं ... निःसरणकथं खंका शून्यता लोकयात खनी (स्वइ)।”

“शून्यताकथं लोकयात खंकी, मोघराज, सदां स्मृतिवान्।
आत्मा दृष्टियात त्याग याना, थथे मृत्युं पार जुइ।
थथे लोकयात खंमहसित, मृत्युराजं मखं॥”^{६४२}

७६६. थथे शून्यताकथं स्वयाः त्रिलक्षणयात तयाः संस्कारयात परिग्रहण याना भय व नन्दियात त्याग याना संस्कारतयुके उदासिन व मध्यस्थ जुया, कलायात त्वःते धुकूम्ह पुरुषथें ‘जि’ धका वा जिगु धका ग्रहण याइमखु।

गथे छम्ह पुरुषया यःम्ह, प्रियम्ह, मनय् संह कला दु, व उम्ह कला विना पलख जक नं सहयाना च्चनेमफु, अत्यन्त वयात ममता माया याइ, वं उम्ह मिसायात मेम्ह पुरुष नापं दनाच्वंगु, फयेतुना च्वंगु, खँ ल्हानाच्वंगु वा न्हिलाच्वंगु खनाः मन सुख मदयेका तं चाम्हं जुइ, प्रबलगु दौर्मनस्य अनुभव याइ। व मेगु समयय् उम्ह स्त्रीया दोष खनाः मुक्त जुइगु इच्छा जुयाः उम्ह कलायात त्याग याइ, उम्ह कलायात जि कला मखु धका ग्रहण याइ. अनंलिपां निसैं उम्ह कला सुं गुम्ह नापं न्द्यागुं यानाच्वंगु खंसां नं तं चाइमखुत, दौर्मनस्य जुइमखु, निश्चितरूपं उदासिन व मध्यस्थम्ह जुइ। थथे थुम्ह योगी फुक संस्कारं मुक्त जुइगु इच्छा जुयाः प्रतिसंख्यानपश्यनाद्वारा संस्कारयात परिग्रहण याना जि जिगु खः धका ग्रहण यायेगु मखनाः भय व नन्दियात त्याग यानाः फुक संस्कारतयुके उदासिन व मध्यस्थम्ह जुइ।

वया तस्स थथे स्यूम्ह थथे खंमहसिया स्वंगू भवय्, प्यंगू योनिइ, न्यागू गतिइ, न्हय्गू विज्ञानया स्थितिइ व गुंगू सत्त्वावासय् चित्त लिज्यां वनिइ, लिसालिइ (लिचिली), अखतं तुलिइ (लिकथंवनी), उखेथखे न्यनिमखु, उपेक्षा वा प्रतिकूलता बांलाक स्थिर जुइ।

गथेकि पलेस्वां हल्य् भतिचा जक वा वःगु लः फुतित लिज्यां वनिइ, लिचिली, लिकथंवनी, उखेथखे न्यनिमखु, थथेहे ... गथेकि खाया पा वा सँय्प्यां दुगु छ्चंगु मिं तयेवं लिज्यां वनिइ लिचिली लिकथंवनी उखेथखे न्यनिमखु^{६४३},

^{६४०} (चूळनि० मोघराजमाणवपुच्छानिदेस ८८)

^{६४१} (चूळनि० मोघराजमाणवपुच्छानिदेस ८८)

^{६४२} (सु० नि० ११२५; चूळनि० मोघराजमाणवपुच्छानिदेस ८८)

^{६४३} (अ० नि० ७.४९)

थथेहे वया स्वंगू भवयु चित्त ... उपेक्षा वा प्रतिकूलता वा बांलाक स्थिर जुइ। थुकथं वया संस्कारोपेक्षाज्ञान धयागु उत्पन्न जुल जुइ।

७६७. यदि उगु थ्व शान्तिपद निर्वाणयात शान्तकथं खनिइ, फुक्क संस्कारया प्रवृत्तियात त्याग याना निर्वाणयूहे दुब्बां वनिइ। यदि निर्वाणयात शान्तकथं मखन धाःसा, हानंहानं संस्कारया आरम्भणहे जुयाः समुद्रयु यात्रा याइपिनिम्ह दिशा-को (दिशा क्यनीम्ह, स्यूम्ह को) थें जुयाच्वन। समुद्रयु यात्रा याइपिं व्यापारित जहाजयु च्वनीबलयु दिशाको काइ (ज्वनावनी), इपिं गुबले द्वंगा फसं पुइका मखूगु थासयु (विदेशयु) ब्वाइ, पारि खनेदइमखु, उबले दिशाकोयात त्वःतिइ। उम्ह को द्वंगाया दथुया (पाल तइगु) थामं आकाशयात ब्वया फुक दिशा विदेशायु ब्वया जुयाः यदि पारि खन धाःसा, उखेपाखेहे वनिइ।

यदि मखंसा, हानंहानं लिहाँ वयाः द्वंगाया दथुया थामयूहे जूवइ। थथेहे यदि संस्कारोपेक्षाज्ञान शान्तिपद निर्वाणयात शान्तकथं खनिइ, फुक्क संस्कारया प्रवृत्तियात त्याग याना निर्वाणयूहे दुब्बां वनिइ। लय अभ खनिइ, हानंहानं संस्कारया आरम्भणहे जुयाः जुयाच्वन।

थ्व उगु हासाया सिथयु छुचुं हायेगु थें। खानातःगु कपाय ग्वलं कपायया पु चिइकेगुथें नानाप्रकारं संस्कारयात परिग्रहण यानाः भय व नन्दियात त्याग यानाः संस्कारयात मुनेगुलिइ यायेगुलिइ मध्यस्त जुयाः स्वथी अनुपश्यनाकथं स्थित जुयाच्वनी। थथे स्थित जुयाच्वनेवं स्वथी प्रकारया विमोक्षमुखया भावयु थ्यंकाः न्हयूम्ह आर्य पुद्गलपिनिगु विभागया प्रत्यय जुइ।

७६८. अन थ्व स्वथी अनुपश्यनाकथं प्रवर्तित जुइगुलिं स्वंगू इन्द्रियतयूगु अधिपतिकथं स्वथी प्रकारया विमोक्षमुखया भाव प्राप्त जुइ धाइ। स्वंगू बारम्बार खंकेगुयात स्वंगू विमोक्षमुख धका धाइ। थथे धयाबिज्यात -

“थुपिं स्वंगू विमोक्षत लोकं पिहाँ वनेया नितिं खः, फुक संस्कारतयूत परिच्छेद यायेगुकथं, अन्त यायेगुकथं, बांलाक खंकेगुकथं, अनिमित्त निर्वाणधातुइ चित्त दुत्युवनीगुकथं, फुक संस्कारतयूके मन थारा न्हुइगुकथं, अप्रणिहित निर्वाण धातुइ चित्त दुत्युवनीगुकथं, फुक धर्मतयूत अनात्माकथं बांलाक खंकेगुकथं, शून्यता निर्वाण धातुइ चित्त दुत्युवनीगुकथं, थुपिं स्वंगू विमोक्षत लोकं पिहाँ वनेया नितिं खः” धकाः ९ उच्छेद ७ ज्ञा ६३८०।

अन परिच्छेद व परिवृत्तकथं धयागु उदयव्ययकथं, परिच्छेदकथं व परिवृत्तकथं। अनित्यानुपश्यनायात “उदयं न्हापा संस्कारत मदु” धकाः सिमाना निर्णया यानाः इमिगु गतियात बांलाक माला “व्ययं लिपा वनिमखु, थनहे अन्तर्धान जुइ” धकाः परिवृत्तकथं खनी। मन थारा न्हुइगुकथं धयागु चित्त संविग्न जुइगुकथं। दुःखानुपश्यनाद्वारा संस्कारतयूके चित्त संविग्न जुइ।

पिनेपाखें बांलाक खंकेगुकथं धयागु “न जि दु, न जिके दु” धकाः थथे अनात्माकथं भावना यायेगुकथं। थथे थुपिं स्वंगू पदत अनित्यानुपश्यना आदिकथं धयातःगु खः धकाः सिइकेमाल। उकिंहे उगुया अनन्तरयु न्हसःया लिसः बिइगुलिइ धयातल - “अनित्यकथं विचाः यायेवं क्षयकथं संस्कारत प्रकट जुइ। दुःखकथं विचाः यायेवं भयकथं संस्कारत प्रकट जुइ। अनात्माकथं विचाः यायेवं शून्यता संस्कारत प्रकट जुइ”^{६४४} धकाः।

७६९. छु छु इपिं विमोक्ष खः, गुगुया थुपिं अनुपश्यनाया मुख खः? अनिमित्त, अप्रणिहित, शून्यता याना थुपिं स्वंगू खः। थ्व धयातःगु खः “अनित्यकथं विचाः यायेवं निर्णय यायेगु अप्वः दुम्हं अनिमित्त विमोक्षयात प्रतिलाभ जुइ। दुःखकथं विचाः यायेवं शान्त जुइगु अप्वः दुम्हं अप्रणिहितगु विमोक्षयात प्रतिलाभ जुइ। अनात्माकथं विचाः यायेवं अनभव अप्वः दुम्हं शून्यता विमोक्ष प्रतिलाभ जुइ”^{६४५} धकाः।

थन व अनिमित्त विमोक्ष धयागु अनिमित्तया आकारं निर्वाणयात आरम्भण यानाः उत्पन्न जूगु आर्यमार्ग खः। उगु अनिमित्त धातुद्वारा उत्पन्न जूगु कारणं अनिमित्त खः। क्लेशतयूसं विमुक्त जूगु कारणं विमोक्ष। थुगुहे नियमकथं अप्रणिहितया आकारं निर्वाणयात आरम्भण यानाः उत्पन्न जूगु अप्रणिहित। शून्यताया आकारं निर्वाणयात आरम्भण यानाः उत्पन्न जूगु शून्यता धका सिइकेमाः।

७७०. गुगु अभिधर्मयु “गुगु इलयु निर्याणिक, अपचयगामी, दृष्टिगत प्रहाणया नितिं, प्रथम भूमि प्राप्तिया नितिं लोकोत्तर ध्यान वृद्धि याइ कामगुणं अलग्गु प्रथम ध्यान प्राप्त यानाः विहार याइ अप्रणिहित व शून्यता”^{६४६} धकाः थथे

^{६४४} (पटि० म० १.२१९)

^{६४५} (पटि० म० १.२२३)

^{६४६} (ध० स० ३४३ आदयो)

निगू विमोक्षयातहे जक धयातःगु खः, उगु निष्पर्यायकथं विपश्यना आगमनया कारणं। विपश्यना ज्ञान छुं प्रतिसम्भदामार्ग्य -

“अनित्यानुपश्यनाज्ञान नित्यकथं अभिनिवेषयात मुक्त याइ धयागु शून्यता विमोक्ष खः।

दुःखानुपश्यनाज्ञान सुखकथं अभिनिवेषयात। अनात्मानुपश्यनाज्ञान आत्माकथं अभिनिवेषयात मुक्त याइ धयागु शून्यता विमोक्ष खः”^{६४७} धकाः थथे अभिनिवेषयात मुक्त जुइगुकथं शून्यता विमोक्ष धका व, “अनित्यानुपश्यनाज्ञान नित्यकथं निमित्त मुक्त याइ धयागु अनिमित्त विमोक्ष खः। दुःखानुपश्यनाज्ञान सुखकथं निमित्तयात, अनात्मानुपश्यनाज्ञान आत्माकथं निमित्त मुक्त याइ धयागु अनिमित्त विमोक्ष खः”^{६४८} धकाः थथे निमित्त मुक्त जुइगुकथं अनिमित्त विमोक्ष धका व, “अनित्यानुपश्यनाज्ञान नित्यकथं प्रणिधीयात मुक्त याइ धयागु अप्रणिहित विमोक्ष खः। दुःखानुपश्यनाज्ञान सुखकथं प्रणिधीयात। अनात्मानुपश्यनाज्ञान आत्माकथं प्रणिधीयात मुक्त याइ धयागु अप्रणिहित विमोक्ष खः”^{६४९} धकाः थथे प्रणिधीयात मुक्त जुइगुकथं अप्रणिहित विमोक्ष धका धाःगु खः। अथे जूसां नं उगु संस्कार निमित्तयात त्याग मयाइगुलिं निष्पर्यायकथं अनिमित्त जुइमखु। निष्पर्यायकथं शून्यता नं व अप्रणिहित नं खः। उगुया वइगुलिं आर्य मार्गया क्षण्य विमोक्ष धयातःगु खः। उकिं अप्रणिहित व शून्यता धका विमोक्षयातहे जक धाःगु धकाः सिइकेमाः। थ्व न्हापां थन विमोक्षया खँ खः।

७७१. गुगु धयाविज्यागु खः “न्हय्म्ह आर्यपुद्गल विभागया प्रत्यय जुइ” धका, अन श्रद्धानुसारी, श्रद्धाविमुक्त, कायसाक्षी, उभतोभाग विमुक्त, धर्मानुसारी, दृष्टि प्राप्त, प्रज्ञाविमुक्त याना थुपिं न्हापां न्हय्म्ह आर्यपुद्गलपिं खः, इमिगु विभागया ष्वद्यब्ज्थ थ्व संस्कारोपेक्षाज्ञान प्रत्यय जुइ।

७७२. गुम्हसिनं अनित्यकथं विचाः यायेवं निर्णय यायेगु अप्वः दुम्हं श्रद्धेन्द्रिय प्रतिलाभ जुइ, उम्ह स्रोतापत्तिमार्गया क्षण्य श्रद्धानुसारी जुइ। ल्यंदुगुलिइ न्हय्गू थासय् श्रद्धाविमुक्त।

७७३. गुम्ह दुःखकथं विचाः यायेवं शान्त जुइगु अप्वः दुम्हं समाधीन्द्रिय प्रतिलाभ जुइ, उम्ह फुकथाय् कायसाक्षी धयागु जुइ। अरूप ध्यानयात प्राप्त यानाः अग्रफल प्राप्तम्ह उभतोभाग विमुक्त धयागु जुइ।

७७४. गुम्ह अनात्माकथं विचाः यायेवं अनभव अप्वः दुम्ह जुइ प्रज्ञेन्द्रिय प्रतिलाभ जुइ, उम्ह स्रोतापत्तिमार्गया क्षण्य धर्मानुसारी जुइ। खूगू थासय् दृष्टि प्राप्त अग्रफल्य प्रज्ञाविमुक्त।

७७५. थ्व धयातःगु खः -

“अनित्यकथं विचाः यायेवं श्रद्धेन्द्रिय बलवान् जुइ। श्रद्धेन्द्रियया अधिक मात्राया कारणं स्रोतापत्तिमार्ग प्रतिलाभ जुइ, उकिं धाइ श्रद्धानुसारी खः।”

अथेहे “अनित्यकथं विचाः यायेवं श्रद्धेन्द्रिय बलवान् जुइ, श्रद्धेन्द्रियया अधिक मात्राया कारणं स्रोतापत्तिफल साक्षात्कार याःगु जुइ, उकिं धाइ श्रद्धाविमुक्त”^{६५०} धका आदि।

७७६. मेगु नं धयाविज्यात -

“श्रद्धा तया विमुक्त जुइगुलिं श्रद्धाविमुक्त। स्पर्श यानाः साक्षात्कार याइगु धयागु कायसाक्षी। दृष्टिया अन्त प्राप्त धयागु दृष्टि प्राप्त। श्रद्धा तया विमुक्त जूगुलिं श्रद्धाविमुक्त। ध्यानस्पर्शयात न्हापां स्पर्श याइ लिपा निरोध व निर्वाणयात साक्षात्कार याइ धयागु कायसाक्षी। ‘संस्कार दुःख खः, निरोध सुख खः’ धकाः प्रज्ञां सिइकेमाःगु जुइ, खंगु, स्यूगु, साक्षात्कार याःगु, स्पर्श याःगुलिं दृष्टि प्राप्त खः”^{६५१} धकाः।

७७७. मेमे प्यंगुलिइ श्रद्धायात अनुस्मरण याइ, श्रद्धाद्वारा अनुस्मरण याइ वा वनी धयागु श्रद्धानुसारी। अथेहे प्रज्ञा धका कयातःगु धर्मयात अनुस्मरण याइ वा धर्म अनुस्मरण याइ धयागु धर्मानुसारी। अरूप ध्यानं व आर्यमार्गं नं धयागु निखेपाखें विमुक्त जुइगुलिं उभतोभाग विमुक्त। सिइका विमुक्त जुइगुलिं प्रज्ञाविमुक्त धका थथे शब्दया अर्थ सिइकेमाः।

^{६४७} (पटि० म० १.२२९)

^{६४८} (पटि० म० १.२२९)

^{६४९} (पटि० म० १.२२९)

^{६५०} (पटि० म० १.२२१)

^{६५१} (पटि० म० १.२२१)

सङ्घारुपेक्खाजाणं (संस्कारोपेक्षाज्ञान)

७७८. उगु थ्व न्हापांगु निगू ज्ञानया अर्थकथं छगू। उकिं पुलांपिसं धयाबिज्यात – “थ्व संस्कारोपेक्षाज्ञान छगूहे जक स्वंगु नांत प्राप्त जुइ, च्वय् मुञ्चितुकम्पताज्ञान धयागु उत्पन्न जूगु खः, मध्यय् प्रतिसंख्यानपश्यनाज्ञान खः, अन्तय् शीर्षय् प्राप्त संस्कारोपेक्षाज्ञान धाइ।”

७७९. पालिइ नं धयातल –

“गुकथं मुक्त जुइगु इच्छां सिइका च्वनाच्चनीगु प्रज्ञा संस्कारोपेक्षा ज्ञान? उत्पन्न जुइगुयात मुक्त जुइगु इच्छां सिइका च्वनाच्चनीगु प्रज्ञा संस्कारोपेक्षा ज्ञान। उत्पत्ति जुयाच्चंगु ... निमित्त ... तःसकं कष्ट जुइगुयात मुक्त जुइगु इच्छां बांलाक विचायानाः थातं च्वनीगु प्रज्ञा संस्कारोपेक्षा ज्ञान। उत्पाद दुःख धकाः ... भय धका ... सामिष धका ... उत्पाद संस्कार धका ... डाह संस्कार धका मुक्त जुइगु इच्छां सिइका च्वनाच्चनीगु प्रज्ञा संस्कारोपेक्षा ज्ञान”^{६५२} धकाः।

७८०. अन मुक्त जुइगु इच्छा व उगु ज्ञानकथं बांलाक स्थिर जुइगु नं खः धयागु मुक्त जुइगु इच्छां सिइका च्वनाच्चनीगु खः। थथे न्हाःहे निर्विदाज्ञानं निर्वेद जूम्हसिया उत्पाद आदि परित्याग यायेगु इच्छा व मुक्त जुइगु इच्छा। मुक्त जुइगु उपाय यायेया नितिं मध्यय् प्रतिसंख्या ज्ञानकथं। त्वःता (मुक्त जुया) अन्तय् उपेक्षाकथं खंका बांलाक स्थिर जुइगु। थुगुया कारणं “उत्पन्न जुइगु संस्कार, इपिं संस्कारतय्त उपेक्षाकथं खंकी धयागु उपेक्षाकथं संस्कारोपेक्षा”^{६५३} धका आदि धाःगु खः। थथे थ्व छगूहे ज्ञान खः।

७८१. यद्यपि थुगु पालिया थ्व छगूहे जक धका सिइकेमाः। थ्व धयातःगु खः – “गुगु मुक्त जुइगु इच्छा, गुगु प्रतिसंख्यानपश्यना व गुगु संस्कारोपेक्षा खः, थुपिं धर्मत छगू अर्थ खः, ब्यञ्जन जक भिन्न”^{६५४} धकाः।

७८२. थथे संस्कारोपेक्षा प्राप्त थ्व कुलपुत्रया विपश्यना शीर्षय् थ्यंगु उत्थानगामिनी जुइ। शीर्षय् थ्यंगु विपश्यना धयागु उत्थानगामिनी धयागु संस्कारोपेक्षा आदि स्वंगु ज्ञानयाहे थ्व नां खः। उगु शीर्षय् वा उत्तमभावय् थ्यंगु कारणं शीर्षय् थ्यंगु। उत्थानय् वनी धयागु उत्थानगामिनी। उत्थान धयागु बाह्य निमित्त जुयाच्चंगुकथं, अभिनिवेश जुयाच्चंगु वस्तुकथं, आध्यात्मया प्रवर्तिकथं व दनिगुकथं मार्ग खः, उगुलिइ वनी धयागु उत्थानगामिनी खः, मार्ग नापं स्वाइ धयागु अर्थ खः।

७८३. अन थ्व अभिनिवेश उत्थानया प्रकट जुइया नितिं मातिका खः – आध्यात्मय् अभिनिवेश यानाः आध्यात्मं दनी, आध्यात्मय् अभिनिवेश यानाः बाह्यं दनी, बाह्यय् अभिनिवेश यानाः बाह्यं दनी, बाह्यय् अभिनिवेश यानाः आध्यात्मं दनी, रूपय् अभिनिवेश यानाः रूपं दनी, रूपय् अभिनिवेश यानाः अरूपं दनी, अरूपय् अभिनिवेश यानाः अरूपं दनी, अरूपय् अभिनिवेश यानाः रूपं दनी, छगू प्रहारं न्यागू स्कन्धं दनी, अनित्यकथं अभिनिवेश यानाः अनित्यकथं दनी, अनित्यकथं अभिनिवेश यानाः दुःखकथं, अनात्माकथं दनी, दुःखकथं अभिनिवेश यानाः दुःखकथं, अनित्यकथं, अनात्माकथं दनी, अनात्माकथं अभिनिवेश यानाः अनात्मकथं, अनित्यकथं, दुःखकथं दनी।

७८४. गथे? थन गुलिं व्यक्तिं न्हाःहे आध्यात्म संस्कारय् अभिनिवेश याइ, अभिनिवेश यानाः इपिं खनिइ। गुगुलिं शुद्ध आध्यात्म खनेवं हे मार्गया उत्थान जुइमखु, पिने (बाह्य) नं खंकेहेमाः, उकिं मेपिनिगु स्कन्धय् नं व अनुपादिण संस्कारय् नं अनित्य दुःख व अनात्मा धका खनिइ। वं अनुकूल इलय् आध्यात्म सम्मर्शन याइ, अनुकूल इलय् बाह्य। वया थथे परीक्षण यायेवं आध्यात्म विचाः यायेबलय् विपश्यना मार्ग नापं स्वाइ। थ्व आध्यात्म अभिनिवेश यानाः आध्यात्मं दनी धाइ।

यदि वया बाह्य विचाः यायेबलय् विपश्यना मार्ग नापं स्वाइ, थ्व आध्यात्म अभिनिवेश यानाः बाह्य दनी धाइ। थुगु विधि बाह्य अभिनिवेश यानाः बाह्य व आध्यात्मं दनेगुलिइ नं।

७८५. मेम्हं न्हाःहे रूपय् अभिनिवेश याइ, अभिनिवेश यानाः भूतरूप व उपादारूपयात नं द्रं चिना खनिइ। गुगुलिं शुद्ध रूप खनेवंहे उत्थान जुइमखु, अरूप नं खंकेहेमाः। उकिं उगु रूपयात आरम्भण यानाः उत्पन्न जुल वेदनायात संज्ञायात संस्कारयात विज्ञान नं “थ्व अरूप खः” धकाः अरूप खनिइ। वं अनुकूल इलय् रूप सम्मर्शन याइ, अनुकूल

^{६५२} (पटि० म० १.५४)

^{६५३} (पटि० म० १.५४)

^{६५४} (पटि० म० १.२२७)

इलय् अरूप। वया थथे परीक्षण यायेवं रूपया सम्मर्शन याइगु इलय् विपश्यना मार्ग नापं स्वाइ, थ्व रूपय् अभिनिवेश याना: रूपं दनी धाइ।

यदि वया अरूपया सम्मर्शन याइगु इलय् विपश्यना मार्ग नापं स्वाइ, थ्व अरूपय् अभिनिवेश याना: अरूपं दनी धाइ। थुगु विधि अरूपय् अभिनिवेश याना: अरूपं व रूपं दनेगुलिइ नं खः।

७८६. “गुगु छुं नं उत्पन्न जुइगु स्वभावधर्म खः, इपिं फुक्क निरोध जुइगु स्वभावधर्म खः”^{६५५} धका: थथे अभिनिवेश याना: थथेहे दनेगु इलय् छगू प्रहारं न्यागू स्कन्धं दनी धाइ।

७८७. छम्ह न्ह्यःहे अनित्यकथं संस्कारयात समर्शन याइ (खंकिइ)। गुगुलिं अनित्यकथं सम्मर्शन मात्रंहे उत्थान जुइमखु, दुःखकथं नं व अनात्माकथं नं सम्मर्शनहे यायेमाः, उकिं दुःखकथं नं व अनात्माकथं नं समर्शन याइ। थथे उम्ह प्रतिपन्नम्हसिया अनित्यकथं विचा: यायेबलय् उत्थान जुइ, थ्व अनित्यकथं अभिनिवेश याना: अनित्यकथं दनी धाइ।

यदि वया दुःखकथं अनात्माकथं विचा: यायेबलय् उत्थान जुइ, थ्व अनित्यकथं अभिनिवेश याना: दुःखकथं, अनात्माकथं दनी धाइ। थुगु विधि दुःखकथं अनात्माकथं अभिनिवेश याना: ल्यं दुगु उत्थानतय्के नं खः।

७८८. थन गुम्ह अनित्यकथं अभिविनिष्ट जुइ, गुम्ह दुःखकथं, गुम्ह अनात्मकथं, दनेगु इलय् व अनित्यकथं उत्थान जुइ। स्वम्हं व्यक्तिपिनि अधिमोक्ष बहुल जुइ, श्रद्धेन्द्रिय प्रतिलाभ जुइ, अनिमित्तविमोक्षं विमुक्त जुइ, प्रथम मार्गया क्षणय् श्रद्धानुसारीपिं जुइ, न्हयगू थासय् श्रद्धां विमुक्तपिं जुइ। यदि दुःखकथं उत्थान जूसा, स्वम्हं व्यक्तिपिनि प्रश्रद्धि बहुल जुइ, समाधीन्द्रिय प्रतिलाभ जुइ, अप्रणिहितविमोक्षं विमुक्त जुइ, फुकथाय् कायसाक्षी जुइ। गुम्हसिया थन अरूप ध्यान पादक खः, उम्ह अग्रफलय् उभतोभाग विमुक्त जुइ। अले इमित अनात्माकथं उत्थान जुइ, स्वम्हं व्यक्तिपिनि ज्ञान (वेद) बहुल जुइ, प्रज्ञेन्द्रिय प्रतिलाभ जुइ, शून्यताविमोक्षं विमुक्त जुइ, प्रथम मार्गया क्षणय् धर्मानुसारीपिं जुइ, खगू थासय् दृष्टि प्राप्तपिं व अग्रफलय् प्रज्ञा विमुक्तपिं जुइ।

७८९. आ: न्हापा व लिपाया ज्ञान नापं थुगु उत्थानगामिनी विपश्यनायात प्रकट जुइकेत भिंनिगू उपमा सिइकेमा:। इमिगु थ्व उद्दान खः-

“चिकंलापा, हाकुम्ह सर्प, छें, द्रहं, यक्षनी व मचा।
पित्यागु, प्याचागु, खाउगु, क्वाःगु, अन्धकार व विष॥”

थुपिं उपमा भयतोपस्थानं निसें गनं नं ज्ञानय् च्वना: हयेगु उचित जुइ। थुगु थासय् हयेबलय् भयतोपस्थानं फलज्ञान तक्क फुक्क प्रकट जुइ, उकिं थनहे हयेमा धका धयाबिज्यात।

७९०. चिकंलापा धयागु छम्ह चिकंलापा “थन स्वाँ वा फल दइ (प्राप्त याये)” धका: न्याकचा दुगु मधुक सिमाय् सुला: छगू कचाय् थिया न अन छुं नं काये बहःगु स्वाँ वा फल खन। गथे छगू कचाय् खः, थथे निगूगु, स्वंगूगु, प्यंगूगु व न्यागूगु कचाय् थिया नं मखन। उम्ह चिकंलापां “धार्थे, थ्व सिमा फल मदुगु खः, थन छुं नं काये बहःगु मदु” धका: उगु सिमाया आसक्त(आलय)यात त्याग याना तप्यंगु कचाय् गया: कचाया दथुं छ्यो पितहया: च्वय् स्वया: आकाशय् ब्याया मेगु फल दुगु सिमाय् सुपिइ।

अन चिकंलापाथे योगीं खंकेमा: (स्वयेमा:), न्याकचा दुगु मधुक सिमाथे न्यागू उपादानस्कन्ध, अन चिकंलापा सुपिइगु थें योगीया न्यागू स्कन्धय् अभिनिवेश खः, वया छगू छगू कचाय् थिया छुं नं काये बहःगु मखना: ल्यंदुगु कचाय् थिइगु थें योगीया रूपस्कन्धयात विचा: याना: अन छुं नं काये बहःगु मखना: अवशेष स्कन्धत समर्शन यायेगु खः, वया “धार्थे, थ्व सिमा फल मदुगु खः” धका: सिमाय् आसक्तयात त्याग या:गुथें योगीया न्यागू स्कन्धय् नं अनित्य लक्षण आदि खंकेगुकथं निर्वेद जूम्हसिया मुञ्चितुकम्यतादि स्वंगू ज्ञान खः, वया तप्यंगु कचाया च्वय् गःगुथें योगीया अनुलोमज्ञान, छ्यो पितहया: च्वय् स्वःगुथें गोत्रभूज्ञान, आकाशय् ब्वःगुथें मार्गज्ञान, मेगु फल दुगु सिमाय् सुपिइगु थें फलज्ञान।

७९१. हाकुम्ह सर्पया उपमा प्रतिसंख्याज्ञानय् कनेहे धुंकल। उपमाया तुलनाय् थन, सर्पयात त्वःतेगु थें गोत्रभूज्ञान, त्वःता (मुक्त जुया) वयागु लँय् स्वयाच्चंगु थाय्थें मार्गज्ञान, वनाः अभयगु थासय् च्वनेगुथें फलज्ञान धयागु थ्व विशेषता खः।

७९२. छें धयागु छें थुवा सन्ध्या इलय् नयाः, खाताय् गोतुला (गयाः) न्होवयेवं छेंय् मिं नइ, व न्हालं चायेका मि खनाः “ ग्याना, धात्थें जि यदि मिं मनयेक पिहाँवने दुसा बालाइ” धकाः अवलोकन याना लँ खनाः पिहाँ वयाः वेगं सुरक्षितगु थासय् वनाः दन। अन छें थुवाया नयाः खाताय् गोतुला न्होवःगु थें मूर्ख पृथग्जनया न्यागू स्कन्धय् “जि, जिगु” धकाः ग्रहण यायेगु। न्हालं चायेका मि खनाः ग्यागु समयथें सम्यक्प्रतिपदा न्यासिवनाः लक्षणयात खनाः भयतोपस्थानज्ञान, पिहाँवनेगु लँय् स्वःगुथें मुञ्चितुकम्प्यताज्ञान, मार्गयात खंगु थें अनुलोम, पिहाँवंगुथें गोत्रभूज्ञान, वेगं वनेगुथें मार्गज्ञान, सुरक्षितगु थासय् दनाच्चंगु थें फलज्ञान।

७९३. दहँ धयागु छम्ह कृषकया चान्हय् न्होवयेवं गः तज्याना दहँत बिस्यूवन, व सुथ न्हापनं अन वनाः उखेथुखे स्वबलय् इपिं बिस्यू वंगु भाव सिइकाः पलाखाँय् लिसे वनाः जुजुया दहँत खन। इपिं “जिगु दहँत” धकाः बिचा यानाः हयाः सुथे जुइवं “थुपिं जिगु दहँत मखु, जुजुया दहँत खः” धकाः सिइका “गुबले तक जित ‘थ्व खुं खः’ धकाः ज्वनाः राजपुरुषपिसं विनाश याइमखु, उबलय् हे जि बिस्यू वनेमाल ” धकाः ग्याना दहँत त्याग यानाः वेगं बिस्यूवना भय मदुगु थासय् दनाच्चन। अन “जिगु दहँत खः” धकाः जुजुया दहँतयत् ग्रहण यायेगुथें मूर्ख पृथग्जनया “जि, जिगु” धकाः स्कन्धतयत् ग्रहण याइगु खः, सुथे “जुजुया दहँत खः” धकाः बालाक म्हसिइगुथें योगीया त्रिलक्षणकथं स्कन्धतय्गु “अनित्य, दुःख, अनात्मा ” धकाः बांलाक सिइगु खः, ग्यागु समयथें भयतोपस्थानज्ञान, त्याग यानाः वनेगु इच्छाथें मुक्त जुइगु इच्छा, त्याग याःगुथें गोत्रभू, बिस्यूवंगुथें मार्ग, बिस्यूवना भय मदुगु थासय् च्वंगुथें फल खः।

७९४. यक्षनी धयागु छम्ह पुरुष यक्षनी नापं सहवास यात, वं चान्हय् “थ्व दन” धकाः मतीतया कच्यूगु श्मशानय् वनाः मनुया ला नइ। उम्ह पुरुष “थ्व गन वन?” धकाः लिसे वनाः मनुया ला नयाच्चंगु खनाः उम्ह अमुष्य धयागु भाव सिइकाः “गुबले तक जित नइमखु, उबले जि बिस्यू वनेमाल” धकाः ग्याना वेगं बिस्यूवना सुरक्षितगु थासय् दनाच्चन। अन यक्षनी नापं सहवास याःगुथें स्कन्धय् “जि, जिगु” धकाः ग्रहण यायेगु, श्मशानय् मनुया ला नयाच्चंगु खनाः “थ्व यक्षनी खः” धकाः सिइकेगुथें स्कन्धतय्गु त्रिलक्षण खनाः अनित्यादि भाव सिइगु खः, ग्यागु समयथें भयतोपस्थान खः, बिस्यू वनेगु इच्छाथें मुक्त जुइगु इच्छा, श्मशान त्याग यायेगुथें गोत्रभू, वेगं बिस्यूवंगुथें मार्ग, भय मदुगु थासय् च्वंगुथें फल खः।

७९५. मचा धयागु छम्ह मचा लोवंम्ह मिसा दु, वं छेंय् फयेतुनाहे गल्लीया लँय् मचाया सः ताया “जि काय्यात सुनां कष्ट बिल” धकाः तोरं वनाः “जि काय्” धकाः मती तयाः कतपिनि काय्यात काल। उम्ह मिसां “थ्व कताया काय् खः” धकाः सिइका ग्याना उखे थुखे स्वयाः “ जित सुनां नं ‘थ्व मचा खुं’ धकाः मधायेमा” धकाः मचायात अन हे तयाः हानं तोरं छेंय् थहाँ वनाः फयेतुत। अन थः काय् धका मती तयाः कतःया काय् ग्रहण यायेगु थें “जि, जिगु” धकाः पञ्चस्कन्धयात ग्रहण यायेगु खः, “थ्व कतःया काय् खः ” धकाः बालाक म्हसिइगु थें त्रिलक्षणकथं “न जि खः, न जिगु खः” धकाः बांलाक सिइगु खः, त्राश जुइगु थें भयतोपस्थान, उखे थुखे स्वयेगु थें मुञ्चितुकम्प्यताज्ञान, अनहे मचायात तयेगु थें अनुलोम, तयाः गल्लीया लँय् दना च्वनेबलय् थें गोत्रभू, छेंय् थहाँ वनेगु थें मार्ग, थहाँ वनाः फयेतुइगु थें फल।

७९६. पित्यागु, प्याचागु, ख्वाउँगु, क्वाःगु, अन्धकार व विष नं खः धयागु थुपिं उपमा उत्थानगामिनी विपश्यना स्थितिया लोकोत्तर धर्मया अभिमुखय् क्वछुइगु, नमन जुइगु व क्वसालिइगु भाव क्यनेया नितिं धयाविज्यात। गथेकि नयेपित्यागुलिं सास्ती नयाच्चम्ह, तसकं नयेपित्याम्ह पुरुषं साःगु (स्वादित्तगु) भोजन इच्छा (प्रार्थना) याइ, थथे थुम्ह संसारवृत्तरूपी पित्यागुलिं थ्यूम्ह योगीं अमृतरस कायगतास्मृतिरूपी भोजन इच्छा याइ।

गथे प्याचायेका कथु गनाच्चंगु ख्वाम्ह पुरुषं अनेक वस्तु दुगु त्वःनेगु पानयात इच्छा याइ, थथे थुम्ह संसारवृत्तरूपी पिपासां थ्यूम्ह योगीं आर्यअष्टाङ्गिकमार्गरूपी पान (त्वःनेगु) इच्छा याइ।

गथे ख्वाउँगुलिं स्पर्शम्ह पुरुषं क्वागु इच्छा याइ, थथे थुम्ह संसारचक्रय् तृष्णा स्नेहरूपी ख्वाउँगुलिं थ्यूम्ह योगीं क्लेशयात सन्ताप याइगु मार्गरूपी तेजयात इच्छा याइ।

गथे क्वागुलिं स्पर्शम्ह पुरुषं ख्वाउँगु इच्छा याइ, थथे थुम्ह संसारचक्रय् भिंछगू अग्नि सन्तापं सन्तापितम्ह योगीं भिंछगू अग्नियात शान्त याइगु निर्वाणयात इच्छा याइ।

गथे अन्धकार्य लाःम्ह पुरुष जःयात इच्छा याइ, थथे थुम्ह अविद्या अन्धकारं त्वःपुयातम्ह योगीं ज्ञानजःरूपी मार्गभावनायात इच्छा याइ ।

गथे विषं स्पर्शम्ह पुरुषं विष नाशक वासः इच्छा याइ, थथे थुम्ह क्लेशरूपी विषं स्पर्शम्ह योगीं क्लेशरूपी विषयात लिंकया अमृतरूपी वासः निर्वाणयात इच्छा याइ । उकिं धयातल - “थथे वया स्यूम्ह थथे खंम्हसित खंगू भवयू ... गंगू सत्त्वावासयू चित्त लिज्यां वनिइ, लिसालिइ, अखतं तुलिइ उखे थुखे न्यनिमखु । उपेक्षा वा प्रतिकूलता बांलाक स्थिर जुइ । गथेकि धयागु पलेस्वां हलयू भतिचा जक वा वःगु” धकाः फुक्क न्हापा धयातःगु अनुसारंहे सिइकेमाः ।

७९७. थन तक्क थ्व एकाग्र चित्त जुयाः विचरण याइम्ह धयागु जुइ, थुगुया कारणं धयातल -

“एकाग्र जुयाः विचरण याइम्ह व एकान्त आसनयू वास याइम्ह भिक्षु ।
वया उगुयात सामग्री धाइ, गुम्हसिनं थःत भवनयू क्यनीमखु ।।” ६५६

थुकथं थ्व संस्कारोपेक्षाज्ञान योगीया एकाग्र चित्त जुया विचरण याइगु भावयात नियमित याना च्वयूया आर्यमार्गयात नं बोध्यङ्ग, मार्गाङ्ग, प्रतिपदा विमोक्ष विशेषतायात नियमित याइ । गुलिं स्थविरपिं बोध्यङ्ग, मार्गाङ्ग, ध्यानाङ्गया विषेशयात पादकध्यानयू नियमित याइ धका धाइ । गुलिं विपश्यनाया आरम्भण जुयाच्वंगु स्कन्धतयूत नियमित याइ धका धाइ । गुलिं पुद्गलया आशयं नियमित याइ धका धाइ । इमिगु नं वादयू थ्व पूर्वभाग विपश्यनाहे नियमित याइ धका सिइकेमाः ।

७९८. अन थ्व छसिंकथंया खँ - विपश्यनाया नियमं शुष्कविपश्यकया उत्पन्न मार्ग नं, समापत्ति लाभीया पादक ध्यान मयासे उत्पन्न मार्ग नं, प्रथमध्यानयात पादक यानाः प्रकीर्णक संस्कारयू बिचाः यानाः उत्पादित मार्ग नं प्रथम ध्यान दुगुहे जुइ । फुक न्हयगू बोध्यङ्ग, च्यागू मार्गाङ्ग, न्यागू ध्यानङ्ग जुइ । इमिगु पूर्वभागहे विपश्यना सौमनस्य सहगत नं उपेक्षासहगत नं जुयाः दनेगु इलयू संस्कारोपेक्षाभाव प्राप्त यानाः सौमनस्य सहगत जुइ । न्यागूगु विधिनियमयू द्वितीय, तृतीय व चतुर्थ ध्यानयू पादकत यानाः उत्पादित मार्गयू क्रमानुसारंहे ध्यान प्यंगू अङ्ग दुगु, खंगू अङ्ग दुगु व निगू अङ्ग दुगु जुइ । फुक न्हयगू मार्गाङ्ग जुइ । प्यंगूगुलिइ बोध्यङ्गत । थ्व विशेषता पादक ध्यानया नियमं व विपश्यनाया नियमं व जुइ । इमिगु नं पूर्वभागविपश्यना सौमनस्य सहगत नं उपेक्षासहगत नं जुइ । उत्थानगामिनी सौमनस्य सहगत खः । पञ्चमध्यानयात पादक यानाः उत्पन्न जूगु मार्गयू जक उपेक्षा चित्त एकाग्रताकथं निगू ध्यानङ्ग, बोध्यङ्ग व न्हयगू मार्गाङ्ग । थ्व नं विशेषता निगू नियमकथं जुइ । थुगु नययू पूर्वभाग विपश्यना सौमनस्य सहगत वा उपेक्षासहगत जुइ । उत्थानगामिनी उपेक्षासहगत हे । अरूप ध्यानत पादक यानाः उत्पादित मार्गयू नं थ्वहे विधि खः । थथे पादक ध्यानं दनाः सुं गुपिं संस्कारयात बिचाः यानाः उत्पन्न जूगु मार्गया लिक्क लाःगु भागयू दंगु समापत्ति थःगु समान याइ गोइया वर्ण भूमिवर्णथें जुइ ।

७९९. निगूगु स्थविरवादयू गुगु गुगु समापत्तिध्यानं दनाः गुगु गुगु समापत्तिधर्मयू बिचाः यानाः मार्ग उत्पन्न याःगु (जूगु) जुइ, उगु उगु समापत्ति समानहे जुइ । अन नं विपश्यना नियम धयातःगु अनुसारंहे सिइकेमाः ।

८००. खंगूगु स्थविरवादयू थथःगु आशयया अनुपूरूपकथं गुगु गुगु ध्यान पादक यानाः गुगु गुगु ध्यानधर्मयू बिचाः यानाः मार्ग उत्पन्न याःगु खः, उगु उगु ध्यान समानहे जुइ । पादकध्यानयू जक सम्मर्शन याःगु ध्यान वा विना आशय मात्रंहे उगु सिद्ध जुइमखु । उगु थ्व अर्थ नन्दकोवाद सूत्रकथं^{६५७} स्पष्ट यायेमाः । थन नं विपश्यना नियम धयातःगु अनुसारंहे सिइकेमाः । थथे उबले तक्क संस्कारोपेक्षा बोध्यङ्ग, मार्गाङ्ग व ध्यानाङ्गत नियमित याइ धका सिइकेमाः ।

८०१. यदि थ्व न्हाःने निसें क्लेशतयूत क्वत्यलाः दुःख सम्प्रयोग ससंस्कारं क्वत्यले फइ, दुःखप्रतिपदा धयागु जुइ । विपरितगु सुखप्रतिपदा जुइ ।

क्लेशत हटे यानाः मार्ग प्रकट जुइगु भावयू विपश्यना परिवास विस्तारं यायां मन्द अभिज्ञा धयागु जुइ । विपरितगु क्षिप्र अभिज्ञा जुइ । थथे थ्व संस्कारोपेक्षा आगमनीय स्थानयू च्वनाः थःथःगु मार्गया नां विइ । उगुलिं तभल मार्ग प्यंगू नांत प्राप्त जुइ ।

उगु थ्व प्रतिपदा सुं गुम्ह भिक्षुया थीथी जुइ, सुं गुम्हसिया प्यंगू मार्गयू नं छगूहे जुइ । बुद्धपिनिगु जक प्यंगू नं मार्ग सुखप्रतिपदा व क्षिप्र अभिज्ञाहे जुल ।

६५६ (सु० नि० ८१६; महानि० ४५)

६५७ (म० नि० ३.३९८ आदयो)

अथेहे धर्मसेनापतिया व महामोग्गल्लान स्थविरया जक प्रथम मार्ग सुख-प्रतिपदा क्षिप्र-अभिज्ञागु दत्त। च्वय्या स्वंगू दुःखप्रतिपदा व मन्द अभिज्ञा जुल। गथे प्रतिपदा खः, थथे अधिपतित नं सुं गुम्ह भिक्षुया प्यंगू मार्गय् थीथी जुइ। सुं गुम्हसिया प्यंगुलिइ नं छगूहे जुइ। थथे संस्कारोपेक्षा प्रतिपदा विशेषता नियमित याइ। गथे विमोक्ष विशेषता नियमित याइ, उगु न्हापा धाये धुन।

८०२. यद्यपि मार्ग धयागु न्यागू कारणं नां प्राप्त जुइ कार्यकथं, प्रत्यनीक(विघ्न)कथं, स्वगुणकथं आरम्भणं वा आगमनकथं। यदि ञ्ज संस्कारोपेक्षा अनित्यकथं संस्कारयात बिचाः यानाः दनी, अनिमित्तविमोक्षं विमुक्त जुइ। यदि दुःखकथं बिचाः यानाः दनी, अप्रणिहितविमोक्षं विमुक्त जुइ। यदि अनात्माकथं बिचाः यानाः दनी, शून्यताविमोक्षं विमुक्त जुइ। थ्व स्वरसकथं नां खः।

गुगुलिं थ्व अनित्यानुपश्यनाद्वारा संस्कारया घनभावयात छुटे यायेगु यानाः नित्यनिमित्त, ध्रुवनिमित्त व शाश्वतनिमित्तयात त्याग यानाः वःगु खः, उकिं अनिमित्त खः। दुःखानुपश्यनाद्वारा सुखसंज्ञायात त्याग यानाः प्रणिधि व इच्छायात गंका वयाचंगु कारणं अप्रणिहित। अनात्मानुपश्यनाद्वारा आत्मा, सत्त्व व पुद्गलया संज्ञायात त्याग यानाः संस्कारया शून्यता खंगु कारणं शून्यता धयागु थ्व प्रत्यनीककथं नां खः।

राग आदिद्वारा थ्व शून्यगुलिं शून्यता खः, रूपनिमित्त आदि व रागनिमित्त आदिद्वारा नं अभावगुलिं अनिमित्त, रागप्रणिधि आदिया अभावकथं अप्रणिहित धयागु थ्व स्वगुणकथं वया नां खः।

उगु थ्व शून्य, अनिमित्त व अप्रणिहित निर्वाणयात आरम्भण याइ धका नं शून्यता, अनिमित्त व अप्रणिहित धकाः धाइ। थ्व वया आरम्भणकथं नां खः।

८०३. आगमन जक निथी दु – विपश्यना आगमन व मार्ग आगमन। अन मार्गय् विपश्यना आगमन प्राप्त जुइ, फलय् मार्गागमन जुइ। अनात्मानुपश्यना शून्यता नां जुइ, शून्यताविपश्यनां मार्ग शून्यता, अनित्यानुपश्यनां अनिमित्त नां जुइ, अनिमित्तविपश्यनां मार्ग अनिमित्त जुइ। थ्व नां अभिधर्मया परियायकथं प्राप्त जुइमखु, सूत्रान्त परियायकथं प्राप्त जुइ। अन गोत्रभूजानं अनिमित्त निर्वाणयात आरम्भण यानाः अनिमित्त नां जुयाः स्वयं आगमनीय स्थानय् च्वनाः मार्गया नां बिइ धकाः धाइ। उकिं मार्ग अनिमित्त धकाः धयातल। मार्गागमनं जक फल अनिमित्त धकाः स्वानाहे च्वनी। दुःखानुपश्यनां संस्कारतय्के प्रणिधीयात गंका वयाचंगु कारणं अप्रणिहित नां जुइ, अप्रणिहितविपश्यनां मार्ग अप्रणिहित जुइ, अप्रणिहित मार्गया फल अप्रणिहित जुइ। थथे विपश्यना थःगु नां मार्गयात बिइ, मार्ग फलयात धयागु थ्व आगमनकथं नां जुइ। थथे थ्व संस्कारोपेक्षा विमोक्ष विशेषता नियमित याइ।

संस्कारोपेक्षाज्ञान क्वचाल।

अनुलोमजाणकथा (अनुलोमज्ञानया खं)

८०४. वया उगु संस्कारोपेक्षाज्ञान सेवन यानाः, भाविता यानाः, बारम्बार अभ्यास यानाः प्रबलगु अधिमोक्ष श्रद्धा उत्पन्न जुइ, वीर्य बांलाक क्वातुगु जुइ, स्मृति सुप्रतिस्थित जुइ, चित्त बांलाक समाहित जुइ, भन् तीक्ष्णगु संस्कारोपेक्षा उत्पन्न जुइ। वयात “आः मार्ग उत्पन्न जुइ” धकाः संस्कारोपेक्षां संस्कारयात अनित्य धकाः, दुःख खः धका वा अनात्मा धका बिचाः यानाः भवङ्गय् क्वहाँ वइ।

भवङ्गया अनन्तरय् संस्कारोपेक्षाय् यानागु नियमकथंहे संस्कारयात अनित्य धकाः, दुःख खः धका वा अनात्मा धका आरम्भण यानाचंगु मनोद्वारावर्जन उत्पन्न जुइ। अनंलि भवङ्गयात चाःहिइका उत्पन्न उगु क्रियाचित्तया अनन्तरय् तरङ्ग मदुगु चित्त सन्ततियात चिइकाः अथेहे संस्कारयात आरम्भण यानाः न्हापांगु जवन चित्त उत्पन्न जुइ, गुगु परिकर्म धका धाइ। अनंलि अथेहे संस्कारयात आरम्भण यानाः निगूगु जवन चित्त उत्पन्न जुइ, गुगु उपचार धका धाइ। उगुया अनन्तरय् नं अथेहे संस्कारयात आरम्भण यानाः स्वंगूगु जवन चित्त उत्पन्न जुइ, गुगु अनुलोम धका धाइ।

थ्व इमिगु अलग अलग नां खः।

साधारणतः थुपिं स्वथी नं आसेवन धकाः नं, परिकर्म धकाः नं, उपचार धकाः नं व अनुलोम धकाः नं धायेगु उचित जुइ। छुयात अनुलोम यायेगु खः? न्हाःनेया भागयात लिउँनेया भागं अनुलोम यायेगु खः। उगु न्हाःनेया च्यागू विपश्यनाज्ञानयात व च्वय्या स्वीन्हय्गू बोधिपक्षीयधर्मयात उजागु कृत्यया नितिं अनुलोम याइ। उगु अनित्य लक्षणादिकथं संस्कारया कारणय् प्रवर्तित जूगुलिं, “धाथें, उदयव्यय जुइगुहे धर्मतय्गु उदयव्यययात उदयव्ययज्ञानं खन” धकाः व,

“धार्थे, भङ्ग जुडगुयातहे भङ्गानुपश्यनां भङ्गयात खन” धका: व, “धार्थे, भय दुगुयातहे भयतोपस्थानया भयकथं प्रकट जुल” धका: व, “धार्थे, दोष दुगुयातहे आदिनवानुपश्यनाया दोषयात खन” धका: व, “धार्थे, निर्वेद जुड बहगुलिहे निर्विदाज्ञानं निर्वेद जुल” धका: व, “धार्थे, मुक्त जुड बहगुलिहे मुञ्चितुकम्यताज्ञानं मुक्त जुडगु इच्छा उत्पन्न जुल” धका: व, “धार्थे, प्रतिसंख्या याये बहगुलिहे प्रतिसंख्याज्ञानं प्रतिसंख्या यात” धका: व, “धार्थे, उपेक्षा याये बहगुलिहे संस्कारोपेक्षाय् उपेक्षा यात” धका: अर्थकथं धायेगुथें थुपिं च्यागू ज्ञानयात व च्वय्या व स्वीन्हय्गू बोधिपक्षीयधर्मयात उजागु कृत्यया नितिं अनुलोम याइ, उगु प्रतिपत्तिद्वारा प्रवर्तित जूगुलिं।

गथेकि धार्मिक जुजुं विनिश्चय यायेगु थासय् फय्तुनाच्चंह विनिश्चय याइपिं महामात्यपिनिगु विनिश्चययात न्यना: अतिगमनयात त्याग याना: मध्यस्थंह जुया: “थथे जुडमा” धका: अनुमोदन याना इमिगु विनिश्चययात व पुलांगु राजधर्मयात अनुलोम याइ, थथेहे थुगुयात नं सिइकेमा:। जुजुथें अनुलोमज्ञान ख:, च्यागू विनिश्चय याइपिं महामात्यपिंथें च्यागू ज्ञान, पुलांगु राजधर्मथें स्वीन्हय्गू बोधिपक्षीय। अन गथे जुजुं “थथे जुडमा” धका: धया विनिश्चय याइपिं विनिश्चययात व राजधर्मयात नं अनुलोम याइ, थथे थुगु अनित्य आदिकथं संस्कारयात कारणय् उत्पन्न जुयाच्चंगु च्यागू ज्ञानया ज च्वय्या स्वीन्हय्गू बोधिपक्षीयधर्मयात उजागु कृत्यया नितिं अनुलोम याइ। उकिंहे सत्ययानुलोमिकज्ञान धका धाइ।

अनुलोमज्ञान क्वचाल।

वुडानगामिनीविपस्सनाकथा (उत्थानगामिनी विपश्यनाया खं)

८०५. थुगु नं अनुलोमज्ञान संस्कारया आरम्भणं उत्थानगामिनी विपश्यनाया अन्त्य जुड। फुकफाकं गोत्रभूज्ञानं उत्थानगामिनी विपश्यनाया अन्त्य जुड।

आ: उगुयाहे उत्थानगामिनी विपश्यनायात असमोहया नितिं थ्व सूत्र क्यनात:गु सिइकेमा:।

गथेकि -

थ्व उत्थानगामिनी विपश्यना षडायतनविभङ्ग सूत्रय् “भिक्षुपिं, एकान्तया आधारं एकान्तया कारणं गुगु थ्व एकत्व व एकत्व नापं सम्बन्ध दुगु उपेक्षा ख:, उगुयात त्याग या, उगुयात समतिक्रमण या”^{६५८} धका: थथे एकान्तया धका धयाबिज्यात।

अलगद सूत्रान्तय् “निर्वेद जुडवं विरक्त जुड, विरक्त जुडगुलिं विमुक्त जुड”^{६५९} धका: थथे निर्वेद धका धयाबिज्यात।

सुसिम सूत्रान्तय् “सुसिम, न्हापां धर्मस्थितिज्ञान, लिपा निर्वाणय् ज्ञान”^{६६०} धका: थथे धर्मस्थिति ज्ञान धका धयाबिज्यात।

पोडुपाद सूत्रान्तय् “पोडुपाद, न्हापां संज्ञा उत्पन्न जुड, लिपा ज्ञान”^{६६१} धका: थथे संज्ञा अग्र धका धयाबिज्यात।

दसुत्तर सूत्रान्तय् “प्रतिपदा ज्ञान दर्शन विशुद्धि पारिशुद्धि प्रधानीय अङ्ग ख:”^{६६२} धका: थथे पारिशुद्धि प्रधानीय अङ्ग धका धयाबिज्यात।

प्रतिसम्भिमार्गय् “गुगु मुक्त जुडगु इच्छा, गुगु प्रतिसंख्यानपश्यना (निरीक्षण याना: बारम्बार स्वयेगु), व गुगु संस्कारोपेक्षा ख:, थुपिं धर्मत छगू अर्थ ख:, व्यञ्जन जक भिन्न”^{६६३} धका: थथे स्वंगू नामं धयाबिज्यात।

पट्टानय् “गोत्रभूया अनुलोम जुड, अवदानया अनुलोम जुड”^{६६४} धका: थथे स्वंगू नामं धयाबिज्यात।

^{६५८} (म० नि० ३.३१०)

^{६५९} (म० नि० १.२४५)

^{६६०} (सं० नि० २.७०)

^{६६१} (दी० नि० १.४१६)

^{६६२} (दी० नि० ३.३५९)

^{६६३} (पटि० म० १.२२७)

^{६६४} (पट्टा० १.१.४१७)

रथविनीत सूत्रान्त्यु “छु, आवुस, प्रतिपदा ज्ञान दर्शन विशुद्धिया नितिं भगवान् बुद्ध बह्मचर्य वास याइ”^{६६५}
 धकाः थथे प्रतिपदा ज्ञान दर्शन विशुद्धि धका धयाबिज्यात।

थथे अनेक नामं धयाबिज्यात गुगु महर्षि।
 उत्थानगामी, शान्त, परिशुद्ध विपश्यना॥
 दनेगु इच्छा जुया महाभयगु संसार दुःखरूपी भ्यातनालं।
 या निरन्तरं अन, योग पण्डित धाःपिसं॥

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्ग्य प्रज्ञाभावनाया भाग्य प्रतिपदा ज्ञान दर्शन विशुद्धि
 निर्देश धयागु नीछगूगु परिच्छेद क्वचाल।

२२. जाणदस्सनविसुद्धिनिदेशो (ज्ञानदर्शनविशुद्धि निर्देश)

पटममगजाणकथा (प्रथम मार्ग ज्ञानया खँ)

८०६. थनंलि गोत्रभूजान जुइ, उगु मार्गया आवर्जया स्थान जुइगुलिं न प्रतिपदा ज्ञान दर्शन विशुद्धियात नत ज्ञान दर्शन विशुद्धियात सेवन याइ, विचय् अव्यवहारिकहे जुइ। विषयना स्रोतय् लाःगु (कुतुं वंगु) कारणं जक विषयना धका गणना याइ। स्रोतापत्तिमार्ग, सकृदागामिमार्ग, अनागामिमार्ग व अर्हत्मार्ग धयागु थुपिं प्यंगू मार्गय् ज्ञान ज्ञानदर्शनविशुद्धि धाइ।

अन न्हापां प्रथम मार्ग ज्ञानयात सम्पादन यायेगु इच्छा याम्ह मेगु छुं नं यायेमा धयागु मदु। गगु उम्हसिनं यायेमा दु, उगु अनुलोमया अवसानय् विषयना उत्पन्न याम्हसिनं यानातय् धुंकूगु जुइ। थथे उम्ह अनुलोम ज्ञान उत्पन्न जुइ धुंकूम्हसित इपिं स्वंगू नं अनुलोम ज्ञानं थःगु बलया अनुरूपकथं स्थूल स्थूलगु (ततःधंगु) सत्ययात त्वःपुया तइगु अन्धकार अन्तर्धान यायेवं फुक संस्कारय् चित्त ब्वाइमखु, स्थित जुइमखु, अधिमुक्त जुइमखु, तासे जुइमखु, प्यपुनि मखु, चिइमखु। पलेस्वां हलं लःथें लिज्यां वनिइ, लिसालिइ, अखतं तुलिइ। फुक्क निमित्तया आरम्भण नं, फुक्क प्रवर्तिया आरम्भण नं विघ्नकथं प्रकट जुइ। अले वया फुक निमित्त, प्रवर्ति आरम्भणय् विघ्नकथं प्रकट जुइवं अनुलोम ज्ञानयात आसेवन यानाः अनिमित्त उत्पत्ति मजुयाचंगु संस्कार मदुगु निरोध निर्वाणयात आरम्भण यानाचंगु पृथग्जन गोत्र, पृथग्जन नां व पृथग्जन भूमि अतिक्रमण यानाः आर्य गोत्र, आर्य नां व आर्यभूमि क्वहाँ वनाः निर्वाणया आरम्भणय् न्हापां चाःहिइकेगु, न्हापां भोग यायेगु व न्हापां छगू आरम्भणय् तइगु मार्गया अनन्तर, समनन्तर, आसेवन, उपनिश्रय, नास्ति व विगतकथं खुगू आकारं प्रत्यय दुगु सिद्ध याना शीर्षय् प्राप्त विषयनायात उत्तम जुयाचंगु हाकनं चाःहिलिइ मखुगु गोत्रभूजान उत्पन्न जुइ।

गुगुया कारणं धयातल -

“गुकथं पिने दनाः चिलावनेगुलिइ प्रज्ञा गोत्रभूजान? उत्पन्न जुइगुयात अभिभूत याइगु धयागु गोत्रभू। उत्पत्ति जुयाचंगु ... तःसकं कष्ट जुइगुयात अभिभूत याइगु धयागु गोत्रभू। बाह्य संस्कारनिमित्तयात अभिभूत याइगु धयागु गोत्रभू। उत्पन्न मजुइगु ब्वाँय् वनीगु धयागु गोत्रभू। उत्पत्ति मजुयाचंगु ... उपायास मखुगु निरोध निर्वाणय् ब्वाँय् वनीगु धयागु गोत्रभू। उत्पन्न जुइगुयात अभिभूत याना उत्पन्न मजुइगु ब्वाँय् वनीगु धयागु गोत्रभू”^{६६६} धकाः फुक्क विस्तृत वर्णन यायेमाः।

८०७. अन थ्व छगू आवर्जनं छगू वीथिइ प्रवर्तित अनुलोम व गोत्रभूया थीथी आरम्भणय् प्रवर्ति आकार क्यनातःगु उपमा खः - गथेकि तब्यागु धलय् तिन्हया उखे पारी प्रतिस्थित जुइगु इच्छाम्ह पुरुष वेगं ब्वाँय् वनाः थुखे धः वारीया सिथय् सिमाया कचाय् चिनाः यःगानाचंगु ताहाकगु खिपः वा कथि ज्वनाः तिन्हया पारीपाखे क्वछुगु, भुकेजूगु व क्वन्हागु म्हे जुयाः उखे पारीया च्यय्या भागय् थ्यंका उगु वारी त्वःता (मुक्त जुया) खानाः उखेपारी क्वहाँ (जू, कुतुं) वयाः विस्तारं प्रतिस्थित जुइ, थथे थुम्ह योगी नं भव, योनि, गति, निवासया पारीया सि जुयाचंगु निर्वाणय् प्रतिस्थित जुइगु इच्छाम्ह उदयव्ययानुपश्यना आदिद्वारा वेगं ब्वाँय् वनाः आत्मभावरूपी सिमा कचाय् चिनाः यःगानाचंगु रूपरूपी खिपः व मेगु कथि वा वेदनादिइ वा अनित्य धका, दुःख धकाः वा अनात्मा धका धयातःगु अनुलोम आवर्जनं ज्वनाः उगुयात मत्वःतुसेहे न्हापांगु अनुलोम चित्तं तिन्हया हालाः निगूगुलिं पारीपाखे क्वछुगु, भुकेजूगु व क्वन्हागु म्हे थें निर्वाणय् पारीपाखे क्वछुगु, भुकेजूगु व क्वन्हागु चित्तम्ह जुयाः स्वंगूगु उखे पारीया च्यय्या भागय् थ्यंगु थें आः प्राप्त याये बहःगु निर्वाणया लिकच्चम्ह जुयाः उगु चित्तया निरोधं उगु संस्कार आरम्भणयात त्वःता गोत्रभू चित्तं संस्कार मदुगु पारी जुयाचंगु निर्वाणय् कुतुं वनिइ। छगू आरम्भणय् आसेवन प्राप्त मजुइवं खाःम्ह उम्ह पुरुष थें न्हापां बांलाक प्रतिस्थितम्ह जुइमखु, अनंलि मार्गज्ञानं प्रतिस्थित जुइ।

८०८. अन अनुलोम सत्ययात त्वःपुयातःगु क्लेश अन्धकारयात नाश यायेफु, निर्वाणया आरम्भण यायेमफु। गोत्रभू निर्वाणय्हे आरम्भण यायेफु, सत्ययात त्वःपुयातःगु अन्धकारयात नाश यायेमफु। अन थ्व उपमा खः - छम्ह चक्षुवान् पुरुष “नक्षत्रयोग सिइके” धकाः चान्हय् पिहाँ वयाः मिला स्वयेत च्यय् स्वल, उगु मिलायात सुपाँचं त्वःपुयातःगु

कारणं याना मिला खनेमदु। अले छगू फय् दनाः स्थूल स्थूलगु सुपाँय्तय्त पुइके यनी। मेगु मध्यमगु, मेगु सुक्ष्मगु। अनंलि उम्ह पुरुषं सुपाँय् चिलावंगु आकाशय् मिला स्वयाः नक्षत्रयोग सिइकल।

अन स्वंगू प्रकारया सुपाँय्थें सत्ययात त्वःपुयातःगु स्थूल, मध्यम व सूक्ष्मगु क्लेश अन्धकार खः, स्वंगू प्रकारया फय्थें स्वंगू अनुलोम चित्त, चक्षुवान् पुरुषथें गोत्रभूजान, मिलाथें निर्वाण, छगू छगू फय्या क्रमानुसारं सुपाँय् पुइकीगुथें छगू छगू अनुलोम चित्तयासत्ययात त्वःपुयातःगु क्लेश अन्धकारयात नाश यायेगु खः, सुपाँय् चिलावंगु आकाशय् उम्ह पुरुषया विशुद्धगु मिला खंगुथें सत्ययात त्वःपुया तइगु अन्धकार चिलावनाः गोत्रभूजानया विशुद्ध निर्वाण दर्शन खः।

गथे स्वंगू प्रकारया फसं मिलायात त्वःपुयातःगु सुपाँय्तय्तहे पुइके (ध्वस्त याये) फइ, मिलायात खंके फइमखु, थथे अनुलोम सत्ययात त्वःपुयातःगु अन्धकारयातहे नाश यायेफइ, निर्वाणयात खंके फइमखु।

गथे उम्ह पुरुष मिलायात जक खंकेफु, सुपाँय्तय्त ध्वस्त यायेमफु, थथे गोत्रभूजानं निर्वाणय्हे खंकेफु, क्लेश अन्धकारयात नाश यायेमफु। उकिंहे थुपिं मार्गया आवर्जन धका धाइ।

उगु आवर्जन मज्जासां नं समानरूपं आवर्जनया स्थानय् च्वनाः “थथे उत्पन्न जू” धकाः मार्गयात संकेत बियाः निरोध जुइथें। मार्ग नं उगुलिं ब्यूगु संकेतयात मत्वःतुसेहे तरङ्ग मदुगु चित्त सन्ततिकथं उगु ज्ञान मत्वःतुसे न्हापा कयेके मनंगु, न्हापा नाश यायेमनंगु लोभस्कन्ध, द्वेषस्कन्ध व मोहस्कन्धयात कयेका, नाश यानाहे उत्पन्न जुइ।

८०९. अन थ्व उपमा खः - छम्ह धनुधारी च्यागु उसभति तापागु थासय् सछिपौ सिंपौ तयेके बिया वस्त्रं ख्वाय् चिनाः वाण धनुषय् छुनाः चक्रयन्त्रय् दनाच्चन। मेम्ह पुरुषं चक्रयन्त्रय् दाया गुबले धनुधारी न्हाःने सिंपौ जुइ, उबले अन कथिं संकेत संज्ञायात बिइ। धनुधारी कथिया संकेतयात मत्वःतुसेहे वाणं कयेका सछि सिंपौल्य् कयेकी। अन कथिया संकेत थें गोत्रभूजान, धनुधारीथें मार्गज्ञानं। धनुधारीया कथिया संकेत मत्वःतुसेहे सछि सिंपौल्य् कयेकूगु थें मार्गज्ञानयात गोत्रभूजानं ब्यूगु संकेतयात मत्वःतुसेहे निर्वाणयात आरम्भण यानाः न्हापा कयेके मनंगु, न्हापा नाश यायेमनंगु लोभ, द्वेष व मोहस्कन्धयात कयेगु, नाश यायेगु खः।

८१०. केवल थुगु मार्ग लोभस्कन्ध आदियात कयेकीगु जक मखु, याइ, यद्यपि अनादि संसारचक्र दुःख समुद्रयात गंकी, फुक अपाय द्वारत तिनाविइ, न्हयगू आर्य धन सम्मुखभावय् थंका बिइ, अष्टाङ्गिकमार्ग मिथ्यामार्गयात प्रहाण याइ, फुक वैरी भयत शान्त याइ, सम्यक्सम्बुद्धया औरस पुत्रया भावया लिक यंकी, मेमेगु नं सरलसः आनिशंसं प्रतिलाभया नितिं जुइ धका थथे अनेक आनिशंसं बिइगु स्रोतापत्तिमार्ग सम्प्रयुक्तगु ज्ञान स्रोतापत्तिमार्गय् ज्ञान खः।

प्रथम मार्ग ज्ञान क्वचाल।

स्रोतापन्नपुगलकथा (स्रोतापन्न पुद्गलया खं)

८११. थुगु ज्ञानया अनन्तरय् उगुयाहे विपाक जुयाच्चंगु निगू वा स्वंगू फलचित्त उत्पन्न जुइ। अनन्तर विपाकया कारण्हे लोकोत्तर कुशलतय्त “समाधि आन्तरिक धयाबिज्यात”^{६६७} धकाः व “मन्द आन्तरिकय् थ्यनिइ आस्रवतय्गु क्षय जुइ”^{६६८} धकाः आदि धाःगु खः। गुलिं छगू निगू स्वंगू प्यंगू वा फल चित्त याना धाइ, उगुयात कायेम्बाः।

अनुलोमिकया आसेवन यानाः गोत्रभूजान उत्पन्न जुइ। उकिं दकय् लिउँने च्वंगु परिच्छेदं निगू अनुलोमिक चित्तं जुइमाः। छगू आसेवन प्रत्यय प्राप्त जुइ, न्हयगू चित्त दुगु छगू आवर्जन वीथि जुइ। उकिं गुगुया निगू अनुलोम जुइ, उगुया स्वंगूगु गोत्रभू प्यंगूगु मार्ग चित्त, स्वंगू फलचित्त जुइ। गुगुया स्वंगू अनुलोम, उगुया प्यंगूगु गोत्रभू न्यागू मार्गचित्त, निगू फल चित्त जुइ। उकिं धयातल “निगू वा स्वंगू फल चित्त उत्पन्न जुइ।”

गुलिसिनं, गुगुया प्यंगू अनुलोम, उगुया न्यागू गोत्रभू खुगूगु मार्ग चित्त छगू फल चित्त धका धाइ, उगु, गुगुलिं प्यंगूगु वा न्यागूगुलिइ दुहाँ वनी, अनंलिपा भवङ्गया समीप (लिक) लाःगुलिं मखु धका प्रतिषेध यानातल। उकिं सारकथं स्वीकार याये मज्जु।

^{६६७} (खु० पा० ६.५)

^{६६८} (अ० नि० ४.१६२)

८१२. थन तक्क थ्व स्रोतापन्न धयागु निमम्ह आर्यपुद्गल जुइ। यक्व (तःसकं) प्रमाद जुयाः जूसां नं न्हयक्वतक देवलोकय् व मनुष्य लोकय् ब्वाय् जुयाः वा चाचाःहिला जुयाः दुःखया अन्त्य यायेगु समर्थवान्म्ह जुइ। फलया अन्त्य वया चित्त भवङ्गय् क्वहाँ वइ, अनंलि भवङ्गयात त्वःथलाः मार्गया प्रत्यवेक्षणया नितिं मनोद्वारावर्जन उत्पन्न जुइ, उगु निरोध जुइबले छसिंकथं न्हय्गू मार्गया प्रत्यवेक्षण जवनत। हाकनं भवङ्गय् क्वहाँ वयाः उगुहे नियमकथं फल आदिया प्रत्यवेक्षणया नितिं आवर्जन आदि उत्पन्न जुइ। गुगुया उत्पत्तिं थ्वं मार्गयात प्रत्यवेक्षण याइ, फलयात प्रत्यवेक्षण याइ, प्रहीन जुइधुंकूगु क्लेशतयूत प्रत्यवेक्षण याइ, ल्यंदुगु क्लेशतयूत प्रत्यवेक्षण याइ, निर्वाणयात प्रत्यवेक्षण याइ।

वं “धाथें, जि थुगु मार्ग वयाः” धकाः मार्गयात प्रत्यवेक्षण याइ, अनंलि “जित थ्व आनिशंस (गुण) प्राप्त जुल” धकाः फलयात प्रत्यवेक्षण याइ। अनंलि “जि थुपिं क्लेशत नाश जुल” धकाः प्रहीन जुइधुंकूगु क्लेशतयूत प्रत्यवेक्षण याइ। अनंलि “जिके थुपिं क्लेशत ल्यंदनी” धकाः च्वेया स्वंगू मार्ग नाश यायेमाःगु क्लेशतयूत प्रत्यवेक्षण याइ। अन्त्य व “जि थ्व धर्म आरम्भणकथं प्रतिवेध याना” धकाः अमृत निर्वाणयात प्रत्यवेक्षण याइ। थथे स्रोतापन्न आर्यश्रावकया न्यागू प्रत्यवेक्षणत जुइ। गथे स्रोतापन्नया खः, थथे सकृदागामी व अनागामीया नं खः। अर्हत्या जक ल्यं दुगु क्लेशयात प्रत्यवेक्षण याइ धयागु मदु। थथे फुकं भिंंगूगु प्रत्यवेक्षणत धाइ।

थ्व उष्कृष्टगुहे परिच्छेद खः। प्रहीन जुइधुंकूगु व ल्यं दुगु क्लेशयात प्रत्यवेक्षण यायेगु शैक्ष्यपिनि नं जुइ वा जुइमखु। उगु प्रत्यवेक्षणया अभाव जूगुलिं महानामं भगवान् बुद्धयाके न्यन “छु स्वभाव धर्म जिगु आध्यात्मय् प्रहीण मजूनी, गुगुलिं गुबलें लोभधर्म नं जिगु चित्तयात ज्वना बशय् कयाच्चनी”^{६६९} धकाः फुकक विस्तृतं सिइकेमाः।

दुतियमगजाणकथा (निगूगु मार्गज्ञानया खँ)

८१३. थथे प्रत्यवेक्षण यानाः उम्ह स्रोतापन्न आर्यश्रावक उगुहे आसनय् फयेतुना वा मेगु समयय् कामराग व व्यापादया म्हे यायेया नितिं निगूगु भूमि प्राप्तिया नितिं योग (कुतः) याइ। वं इन्द्रिय, बल, बोध्यङ्गत मिले यानाः उगुहे रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार व विज्ञान भेदगु संस्कारयात अनित्य, दुःख व अनात्मा धका ज्ञानं परिमर्दन याइ, परिवर्तित याइ, विपश्यना वीथिइ अवगाहन याइ। थथे उम्ह प्रतिपन्नम्हसिया धयातःगु अनुसारंहे संस्कारोपेक्षाया अन्त्य छगू आवर्जनं अनुलोम गोत्रभूज्ञान उत्पन्न जुइवं गोत्रभूया अनन्तरय् सकृदागामिमार्ग उत्पन्न जुइ। उगुलिं सम्प्रयुक्तगु ज्ञान सकृदागामिमार्गय् ज्ञान धाइ।

निगूगु ज्ञान क्वचाल।

ततियमगजाणकथा (स्वंगूगु मार्गज्ञानया खँ)

८१४. थुम्हसिया नं ज्ञानया अनन्तरय् धयातःगु अनुसारंहे फलचित्तत सिइकेमाल। थन तक्क थ्व सकृदागामी धयागु प्यम्हम्ह आर्यपुद्गल जुइ हाकनं छक्वःहे जक थ्व लोकय् वयाः दुःखया अन्त्य यायेगु समर्थवान्म्ह जुइ। अनंलिपा प्रत्यवेक्षण धयावयागुकथंहे खः।

थथे प्रत्यवेक्षण यानाः उम्ह सकृदागामी आर्यश्रावक उगुहे आसनय् फयेतुना वा मेगु वा समयय् कामराग व व्यापादया अनवशेषरूपं प्रहाणया नितिं स्वंगूगु भूमि प्राप्तिया नितिं योग (कुतः) याइ, वं इन्द्रिय, बल, बोध्यङ्गत मिले यानाः उगुहे संस्कारय् अनित्य दुःख व अनात्मा धका ज्ञानं परिमर्दन याइ, परिवर्तित याइ, विपश्यना वीथिइ अवगाहन याइ। थथे उम्ह प्रतिपन्नम्हसिया धयातःगु अनुसारंहे संस्कारोपेक्षाया अन्त्य छगू आवर्जनं अनुलोम गोत्रभूज्ञान उत्पन्न जुइवं गोत्रभूया अनन्तरय् अनागामिमार्ग उत्पन्न जुइ, उगुलिं सम्प्रयुक्तगु ज्ञान अनागामिमार्गय् ज्ञान धाइ।

स्वंगूगु ज्ञान क्वचाल।

चतुर्थमग्नजाणकथा (प्यंगू मार्गज्ञानया खं)

८१५. थुम्हसिया नं ज्ञानया अनन्तरय् धयातःगु अनुसारंहे फलचित्त सिइकेमाल। थन तक्क थ्व अनागामी धयागु खुम्हम्ह आर्यपुद्गल जुइ, औपपातिक, अनहे परिनिर्वाण जुइम्ह, लिहाँ वयेगु स्वभाव मदुम्ह प्रतिसन्धिकथं थ्व लोकय् हाकनं मवइम्ह खः। अनलिपा प्रत्यवेक्षण धयावयागुकथंहे खः।

थथे प्रत्यवेक्षण यानाः उम्ह अनागामी आर्यश्रावक उगुहे आसनय् फयेतुना वा मेगु समयय् रूप, अरूप, मान, औद्धत्य व अविद्याया अनवशेषरूपं प्रहाणया नितिं प्यंगू भूमि प्राप्तिया नितिं योग (कुतः) याइ, कय इन्द्रिय, बल, बोध्यङ्ग मिले यानाः उगु हे बने जुयाच्चंगु अनित्य दुःख व अनात्मा धका ज्ञानं परिमर्दन याइ, परिवर्तित याइ, विपश्यना वीथिइ अवगाहन याइ।

थथे उम्ह प्रतिपन्नम्हसिया धयातःगु अनुसारंहे संस्कारोपेक्षाया अन्तय् छगू आवर्जनं अनुलोम गोत्रभूजान उत्पन्न जुइवं गोत्रभूया अनन्तरय् अर्हत्मार्ग उत्पन्न जुइ, उगुलिं सम्प्रयुक्तगु ज्ञान अर्हत्मार्गय् ज्ञान धाइ।

प्यंगू ज्ञान क्वचाल।

अरहन्तपुग्गलकथा (अर्हत् पुद्गलया खं)

८१६. थुम्हसिया नं ज्ञानया अनन्तरय् धयातःगु अनुसारंहे फलचित्त सिइकेमाल। थन तक्क थ्व अर्हत् धयागु च्याम्हम्ह आर्यपुद्गल जुइ महाक्षीणाश्रव, अन्तिम देहधारी, भारी दिके धुंकूम्ह, थःगु उद्देश्य प्राप्तम्ह, भव संयोजन नष्टम्ह, बांलाक सिइका विमुक्तम्ह देवातापिं सहित लोकया अग्र दाक्षिण्य खः।

थथे गुगु उगु धाःगु खः “स्रोतापत्तिमार्ग, सकृदागामिमार्ग, अनागामिमार्ग व अर्हत्मार्ग धकाः थुपिं प्यंगू मार्गय् ज्ञान ज्ञानदर्शनविशुद्धि धयागु खः” धका, उगु थुपिं, थ्व छसिंकथं प्राप्त याये योग्यगु प्यंगू ज्ञानया कारणं धाःगु खः।

बोधिपक्खियकथा (बोधिपक्षीयया खं)

८१७. आः थुगु प्यंगू ज्ञानयाहे ज्ञानदर्शनविशुद्धिया आनुभाव सिकेया नितिं -

बोधिपक्षीयया धर्म परिपूर्ण जुइगु भाव, उत्थान व बलया स्वापु।
गुगु गुगुलिं त्याग यायेमाः व धर्मत इमिगु प्रहाण यायेगु।।

कृत्य व परिज्ञा आदि, गुगु च्वय् अभिसमयया इलय् धयावयागु खः।
इपिं फुकं यथा स्वभावकथं सिइकेमाः।।

८१८. अन बोधिपक्षीयया धर्म परिपूर्ण जुइगु भाव धयागु बोधिपक्षीयया परिपूर्णभाव। प्यंगू स्मृतिप्रस्थानत, प्यंगू सम्यक्प्रधानत, प्यंगू ऋद्धिपादत, न्यागू इन्द्रिय, न्यागू बल, न्हयगू बोध्यङ्ग, आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग धयागु थुपिं स्वीन्हयगू धर्मत सिइकेगु अर्थकथं बोध धका प्राप्त जूगु नांया आर्यमार्गया पक्षय् दुगुलिं बोधिपक्षीय धाइ। पक्षय् दुगुलिं धयागु उपकार भावय् स्थिर जुइगुलिं।

८१९. उगु उगु आरम्भणय् दुहाँ वनाः, ब्वाँय् वनाः उपस्थानकथं प्रस्थान खः। स्मृति प्रस्थानहे स्मृतिप्रस्थान। काय, वेदना, चित्त व धर्म मध्ये उगुया अशुभ, दुःख, अनित्य, अनात्मया आकार ग्रहण यायेगुकथं व शुभ, सुख, नित्य, आत्मा संज्ञा प्रहाण कृत्य साधनकथं प्रवर्तित प्यथी भेद जुइ। उकिं प्यंगू स्मृतिप्रस्थानत धका धाइ।

८२०. थुगुलिं प्रयत्न याइगुलिं प्रधान (कुतः) धाइ। बांलागु प्रधान (कुतः) सम्यक्प्रधान धाइ। थुगुलिं बांलाक प्रयत्न याइगुलिं सम्यक्प्रधान धाइ। क्लेश विरूपं रहितगु बांलागु उगु प्रधानं (कुतलं) नं हितसुख पूर्ण याना बिइगुलिं वा श्रेष्ठभाव हइगुलिं, प्रधानभावया कारण जूगुलिं नं खः धयागु सम्यक्प्रधान खः। थ्व वीर्यया अभिप्राय खः। उगु थ्व

उत्पन्न व अनुत्पन्न अकुशलतयूत प्रहाण व अनुत्पन्न कृत्य अनुत्पन्न व उत्पन्न कुशलया उत्पन्न व स्थिति कृत्य सिद्ध याइगु यानाः प्यथी दु, उकिं प्यंगू सम्यक्प्रधान धका धाइ।

८२१. न्हापा धयागु सिद्ध जुइगु अर्थकथं ऋद्धि खः। उगु नापं सम्प्रयुक्तगु अगुवाया अर्थकथं फल जुयाच्चंगु पूर्वभाग कारणया अर्थकथं व ऋद्धिया पाद जूगुलिं ऋद्धिपाद धाइ। उगु छन्द आदिकथं प्यथी दु, उकिं प्यंगू ऋद्धिपादत धका धाइ। थथे धयाविज्यात - “प्यंगू ऋद्धिपाद- छन्द ऋद्धिपाद, चित्त ऋद्धिपाद, वीर्य ऋद्धिपाद व वीमंसा ऋद्धिपाद”^{६७०} धकाः। थुपिं लोकोत्तरहे खः। लौकिक जक “यदि भिक्षु छन्दयात अभिपति यानाः समाधि प्राप्त जुइ, चित्तया एकाग्रता प्राप्त जुइ। थ्व छन्द समाधि धाइ”^{६७१} धका आदि वचनकथं छन्द आदि अधिपतिकथं प्रतिलाभगु धर्मत नं दइ।

८२२. अश्रद्धा, आलस्य, प्रमाद, विक्षिप्त व सम्मोहया अभिभव जुइगुलिं अभिभवन धका कयातःगु अधिपति जुइगु अर्थकथं इन्द्रिय खः। अश्रद्धा आदिद्वारा अभिभव मजुइगुलिं अकम्प्यार्थकथं बल खः। उगु निगू नं श्रद्धा आदिकथं न्याथी दु, उकिं न्यागू इन्द्रिय व न्यागू बल धका धाइ।

८२३. बोध जुइमह सत्त्वया अङ्ग दुगुकथं स्मृति आदि न्हयूगू बोध्यङ्ग। नैर्यानिकार्थकथं व सम्यक्दृष्टि आदि च्यागू मार्गाङ्गत जुइ। उकिं धयातल “न्हयूगू बोध्यङ्गत आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग खः।”

८२४. थथे थुपिं स्वीन्हयूगू बोधिपक्षीय धर्मत न्हाःहे लौकिकविपश्यना जुइगुलिं भिंय्यगू विधिकथं काययात परिग्रहण यायेवं व कायानुपश्यना स्मृतिप्रस्थान, गुंगू विधिकथं वेदनायात परिग्रहण यायेवं वेदानुपश्यना स्मृतिप्रस्थान, भिंखुगू विधिकथं चित्त परिग्रहण यायेवं चित्तानुपश्यना स्मृतिप्रस्थान, न्याथीकथं धर्म परिग्रहण यायेवं धर्मानुपश्यना स्मृतिप्रस्थान।

थुगु आत्मभावयू न्हापा उत्पन्न मज्जु मेपिंके उत्पन्न जूगु अकुशलयात खनाः “गथे प्रतिपन्नम्हसिया उगु उत्पन्न जूगु खः, जिं अथेहे प्रतिपन्न जुइमखु थथे जित थ्व उत्पन्न जुइमखु” धका, उगुयात उत्पन्न मजुइकेत कुतः याइबल्य न्हापां सम्यक्प्रधान। थःम्हं यानातयागु अकुशलयात खनाः उगुयात प्रहाणया नितिं कुतः याइबल्य निगूगु थुगु आत्मभावयू न्हापा उत्पन्न मज्जु ध्यान वा विपश्यना वा उत्पन्न यायेत कुतः याःम्हसिया स्वंगूगु। उत्पन्न जूगु गथे नाश जुइमखु, थथे हानंहानं उत्पन्न याइम्हसिया प्यंगूगु सम्यक्प्रधान। छन्दयात धुर यानाः कुशल उत्पन्न याइगु इलय् छन्द ऋद्धिपाद। मिथ्यावचनं अलग जुइगु इलय् सम्यक्वचन धयागु थथे नाना चित्तयू प्राप्त जुइ। थुपिं प्यंगू ज्ञानया उत्पत्ति कालयू छगू चित्तयू प्राप्त जुइ। फलया क्षणयू त्वःता प्यंगू सम्यक्प्रधानतयूत ल्यंदुगु स्वीस्वंगू प्राप्त जुइ।

८२५. थथे छगू चित्तयू थुपिं प्राप्त जुइवं छगूहे निर्वाणया आरम्भण दुगु स्मृति काय आदिइ शुभ संज्ञादि प्रहाण कृत्य साधनकथं प्यंगू स्मृतिप्रस्थानत धकाः धाइ। छगूहे जक वीर्य अनुत्पन्नया अनुत्पादादि कृत्यसाधनकथं प्यंगू सम्यक्प्रधान धकाः धाइ। ल्यंदुगुलिइ नाश व वृद्धि मदु।

८२६. यद्यपि उगुलिइ -

गुंगू छथी, छगू निथी, प्यंगू न्याथी।
च्याथी व गुथी याना थथे इपिं खुथी जुइ॥

गुंगू छथी धयागु छन्द, चित्त, प्रीति, प्रश्रद्धि, उपेक्षा, संकल्प, वाचा, कर्मान्त, आजीव याना थुपिं गुंगू छन्द ऋद्धिपाद आदिकथं छथीहे जुइ, मेगु भाग भजे याइमखु। छगू निथी धयागु श्रद्धा इन्द्रिय, बलकथं निथी जुइ। अले प्यंगू न्याथी धयागु अले मेगू छगू प्यथी, मेगु न्याथी च्वनाच्वन धयागु अर्थ खः। अन समाधियात छगू इन्द्रिय, बल, बोध्यङ्ग, मार्गाङ्गकथं प्यथी दयाच्वन। प्रज्ञा इपिं प्यंगू ऋद्धिपाद भागकथं न्याथी। च्याथी व गुथी धयागु मेगु छगू च्याथी, छगू गुथी च्वनाच्वन धयागु अर्थ खः। प्यंगू स्मृतिप्रस्थान, इन्द्रिय, बल, बोध्यङ्ग, मार्गाङ्गकथं स्मृति च्याथी च्वनाच्वन। प्यंगू सम्यक्प्रधान, ऋद्धिपाद, इन्द्रिय, बल, बोध्यङ्ग, मार्गाङ्गकथं वीर्य गुथी खः। थथे -

भिंय्यंगूहे जक थुपिं बोधिपक्षीय बोधिपक्षीय छुटे मज्जु जुइ।
भागकथं न्हयूथी, प्रभेदकथं स्वीन्हयूगू॥

^{६७०} (विभ० ४५७)

^{६७१} (विभ० ४३२)

स्वकृत्य पूर्ण याइगुकथं व स्वरूपं प्रवर्तित जुइगुकथं।
इपिं फुकहे आर्यमार्गया उत्पन्न जुइवं उत्पत्ति जुइ।।

थथे न्हापां थन बोधिपक्षीयया धर्म परिपूर्ण जुइगु भाव सिइकेमाः।

बुद्धानबलसमायोगकथा (उत्थान व बलया स्वापुया खँ)

८२७. उत्थान व बलया स्वापु धयागु उत्थान व बलया नं समायोग खः। लौकिक विपश्यना निमित्तारम्भण जुइगुलिं, प्रवर्तिया कारण व समुदय नाश मजुइगुलिं न निमित्तं, नत प्रवर्तितं दनी। गोत्रभूजान समुदययात नाश मजुइगुलिं प्रवर्तितं दनीमखु। निर्वाणया आरम्भणं जक निमित्तं दनी धयागु नापं उत्थान जुइ। उकिं धयाबिज्यात - “पिनें दनेगु व अखतं हिलिइगु प्रज्ञा गोत्रभूजान खः”^{६७२} धकाः। अथेहे “उत्पन्न जुइगुलिं लिखतं हिलाः उत्पन्न मजुइगुलिइ ब्वाँय् वनीगु धयागु गोत्रभू, प्रवर्ति लिखतं हिलिगु खः”^{६७३} धकाः फुकक सिइकेमाः।

थुपिं प्यंगू नं ज्ञानत अनिमित्र.त्तया आरम्भण जूगुलिं निमित्तं दनी, समुदययात नाश याइगुकथं प्रवर्ति दनी धका निखें दनीगु जुइ।

उकिं धयातल -

“गुकथं निखें दनाः चिलावनेगुलिइ प्रज्ञा मार्गय् खः?

“स्रोतापत्तिमार्गया क्षणय् दर्शनार्थकथं सम्यक्दृष्टि मिथ्यादृष्टियात दनी, उगु नापं लिना वनीगु क्लेशं व स्कन्धं दनी, बाह्य व फुक निमित्तं दनी। उकिं धाइ निखें दनाः चिलावनेगुलिइ प्रज्ञा मार्गय् ज्ञान। अभिनिरोपनार्थकथं सम्यक्संकल्प मिथ्यासंकल्पं ... परिग्रहार्थकथं सम्यक्वचन मिथ्यावचनं। समुत्थानार्थकथं सम्यक्कर्मान्त। परिशुद्धानार्थकथं सम्यक् आजीविका। प्रग्रहार्थकथं सम्यक्व्यायाम। उपस्थानार्थकथं सम्यक्स्मृति। अविक्षेपार्थकथं सम्यक्समाधि मिथ्यासमाधिं दनी, उगु नापं लिना वनीगु क्लेशं व स्कन्धं दनी, बाह्य व फुक निमित्तं दनी। उकिं धाइ ‘निगूलिं दनाः चिलावनेगुलिइ प्रज्ञा मार्गय् ज्ञान खः’।

“सकृदागामिमार्गया क्षणय् दर्शनार्थकथं सम्यक्दृष्टि ... अविक्षेपार्थकथं सम्यक्समाधि स्थूल कामराग संयोजनं, प्रतिघ संयोजनं, स्थूल कामरागानुशयं प्रतिघानुशयं दनी ...।

“अनागामिमार्गया क्षणय् दर्शनार्थकथं सम्यक्दृष्टि ... अविक्षेपार्थकथं सम्यक्समाधि अनुसहगतपाखें कामराग संयोजनं प्रतिघ संयोजनं, अनुसहगतपाखें कामरागानुशयं प्रतिघानुशयं दनी ...।

“अर्हत् मार्गया क्षणय् दर्शनार्थकथं सम्यक्दृष्टि ... अविक्षेपार्थकथं सम्यक्समाधि रूपरागं अरूपरागं मानं औद्धत्यं अविद्यां मानानुशयं भवरागानुशयं व अविद्यानुशयं दनी, उगु नापं लिना वनीगु क्लेशं व स्कन्धं दनी, बाह्य फुक निमित्तं दनी। उकिं धाइ ‘निगूलिं दनाः चिलावनेगुलिइ प्रज्ञा मार्गय् खः’”^{६७४} धकाः।

८२८. लौकिक च्यागू समापत्तिया भावना यायेगु इलय् समथबल अधिक जुइ। अनित्यानुपश्यनादिया भावना यायेगु इलय् विपश्यनाबल। आर्य मार्गया क्षणय् इपिं युगनद्ध (छज्वः जुइगु) धर्मत उत्पन्न जुइ, थवंथवे अनतिवर्तनार्थकथं। उकिं थुपिं प्यंगु ज्ञानय् नं निगू बलया समायोग (स्वापु) जुइ। थथे धयाबिज्यात -

“औद्धत्यसहगत क्लेशं व स्कन्धं दनाः चित्तया एकाग्रता अविक्षेप समाधियात निरोध गोचर, अविद्यासहगत क्लेशं व स्कन्धं दनाः अनुपश्यनार्थकथं विपश्यना निरोध गोचर। थथे व्युत्थानार्थकथं समथ-विपश्यना एकरस जुइ, युगनद्ध (छज्वः जुइगु) जुइ, थवंथवे अतिक्रमण जुइमखु। उकिं धाइ व्युत्थानार्थकथं समथ-विपश्यना युगनद्ध (छज्वः जुइगु) वृद्धि याइ”^{६७५} धकाः।

थन थथे उत्थान व बलया स्वापु सिइकेमाः।

^{६७२} (पटि० म० मातिका १.१०)

^{६७३} (पटि० म० १.५९)

^{६७४} (पटि० म० १.६१)

^{६७५} (पटि० म० २.५)

पहातब्धधम्मपहानकथा (त्वःतेमाःगु धर्मत त्वःतेगुया खं)

८२९. गुगु गुगुलिं त्वःतेमाःगु धर्मत खः, इमित त्वःतेगु धयागु थुपिं प्यंगू ज्ञानय् गुगु धर्मत गुगु ज्ञानं त्याग यायेमाःगु व इमित प्रहाण यायेगु सिइकेमाः। थुपिं यथायोग्य संयोजन, क्लेश, मिथ्यात्त्व, लोकधर्म, मात्सर्य, विपर्यास, ग्रन्थ, अगति, आस्रव, ओघ, योग, परामर्श, उपादान, अनुशय, मल, अकुशलकर्मपथ चित्तोत्पाद धका कयातःगु धर्मतयत्त प्रहाण यायेगु।

अन संयोजनत धयागु स्कन्धं स्कन्धतय्गु फलं वा कर्मया दुःखं सत्त्वपिन्त संयोजन याइगु रूपराग आदि भिगू धर्मत धाइ। गुबले तक इपिं दइ, उबले तक्क थुपिं मदया वनीमखु। अन नं रूपराग, अरूपराग, घमण्ड, औद्धत्य व अविद्या धयागु थुपिं न्यागू च्वय् उत्पन्न यानाविइगु स्कन्धादियात संयोजन यानातःगुलिं ऊर्ध्वभागीय संयोजनत धाइ। सत्कायदृष्टि, शंका, शीलव्रतपरामर्श, कामराग व प्रतिघ याना थुपिं न्यागू क्वय् उत्पन्न यानाविइगु स्कन्धादियात संयोजन यानातःगुलिं अधोभागीय संयोजनत धाइ।

क्लेश धयागु स्वयं फोहर जूगु कारणं सम्प्रयुक्तगु धर्मतयत्त नं संक्लिष्ट याइगु लोभ, दोष, मोह, घमण्ड, दृष्टि, शंका, स्यान, औद्धत्य, अ-हीक व अनत्रपा याना थुपिं भिगू धर्मत खः।

मिथ्यात्त्व धयागु मिथ्याकथं प्रवर्तित जुइगुलिं मिथ्यादृष्टि, मिथ्यासंकल्प, मिथ्यावचन, मिथ्याकर्मान्त, मिथ्या आजीविका, मिथ्याव्यायाम, मिथ्यास्मृति व मिथ्यासमाधि याना थुपिं च्यागू धर्मत खः। मिथ्या विमुक्ति व मिथ्या ज्ञान नापं भिगू।

लोकधर्म धयागु लोकया प्रवर्तिया दयाच्चंतले नाश मजुइगु लाभ, अलाभ, यश, अयश, सुख, दुःख, निन्दा व प्रशंसा याना थुपिं च्यागू। थन कारणोपचारं लाभ आदि वस्तुया अनुनय(छन्द)या अलाभ आदि वस्तुया प्रतिघया थुपिं लोकधर्म ग्रहण यायेगुलिं ग्रहण याइगु धका सिइकेमाः।

मात्सर्यत धयागु आवास मात्सर्य, कुल मात्सर्य, लाभ मात्सर्य, धर्म मात्सर्य व वर्ण मात्सर्य याना थुपिं आवास आदिइ मेगु साधारणभावयात सह यायेमफइगु आकारं प्रवर्तित जुइगु न्यागू मात्सर्य।

विपर्यासत धयागु अनित्य, दुःख, अनात्म, अशुभ जुयाच्चंगुहे वस्तुइ “नित्य, सुख, आत्मा व शुभ” धकाः थथे उत्पन्न जूगु संज्ञाविपर्यास, चित्तविपर्यास व दृष्टिविपर्यास याना थुपिं स्वंगू।

ग्रन्थत धयागु नामकाय व रूपकाययात चिइगुकथं अभिध्यादि (लोभादि) प्यंगू। अथेहे इपिं अभिध्या कायग्रन्थ, व्यापाद कायग्रन्थ, शीलव्रतपरामर्श कायग्रन्थ, थ्व सत्य खः धका अभिनिवेश कायग्रन्थ धका थथे धयाबिज्यात।

अगति धयागु छन्द, द्वेष, मोह व भयं याये अयोग्यगुयात याइगु व याये योग्यगुयात मयाइगु अभिप्राय खः। उगु आर्यपिसं वने योग्य मज्जुगुलिं अगति धकाः धाइ।

आस्रवत धयागु आरम्भणकथं गोत्रभू तक व भवाग्र तक बा वनीगुलिं, संवर मदुगु द्वारं, प्वाःगंगु घरलं लः बावइगु (ज्वइगु)थें नित्य बावइगु अर्थकथं संसार दुःखं बावइगुलिं थ्व कामराग, भवराग, मिथ्यादृष्टि व अविद्याया अभिप्राय खः।

भवसागरय् क्वातुक ज्वनातइगु अर्थकथं व तरे जुइ थाकूगु अर्थकथं ओघ धका नं, आरम्भण वियोग व दुःख वियोगया प्रदान मयाइगुलिं योग धका नं इमिगुहे अभिप्राय खः।

नीवरणत धयागु चित्तया आवरण, नीवरण व त्वःपुयातइगु अर्थकथं कामछन्छ आदि न्यागू।

परामर्श धयागु उगु उगु धर्मया स्वभाव अतिक्रमण याना कतःकथं न्हापा मज्जुगु स्वभाव परामर्श याइगु आकारं प्रवर्तित जुइगुलिं मिथ्यादृष्टिया थ्व अभिप्राय खः।

उपादानत धयागु फुक प्रकारं प्रतीत्यसमुत्पाद निर्देशय् च्वय् धयावयागु काम उपादान आदि प्यंगू।

अनुशयत धयागु बल प्राप्त जुइगु अर्थकथं कामरागानुशय, प्रतिघ, मान, दृष्टि, शंका, भवराग, अविद्यानुशय धका थथे कनातःगु कामराग आदि न्हय्यू। इपिंहे बल प्राप्त जूगु कारणं हानंहानं कामराग आदिया उत्पत्तिहेतुया भावं द्यनी धयागु अनुशयत।

मल धयागु चिकं, हाकूगु व भ्यातनार्थे स्वयं नं अशुद्ध जुइगुलिं व मेपिन्त नं अशुद्ध याइगु कारणकथं लोभ, द्वेष व मोह स्वंगू।

अकुशल कर्मपथ धयागु अकुशल कर्म दुगलिं व दुर्गतिया लं जुइगुलिं ज्यान कायेगु, मविइकं कायेगु, कामभोग्य मिथ्या आचार (व्यभिचार), मखूगु खं ल्हायेगु, चुगली खं ल्हायेगु, छाःगु खं ल्हायेगु, बकं फुसुलुगु खं ल्हायेगु, अभिध्या, व्यापाद व मिथ्यादृष्टि याना थुपिं भिगू।

अकुशल चित्तोत्पाद धयागु च्यागू लोभमूल, निगू द्वेषमूल, व निगू मोहमूल याना थुपिं भिनिगू।

८३०. थथे थुपिं संयोजन आदि धर्मतयूत थुपिं यथायोग्य प्रहाण यायेगु। गथे? संयोजनत मध्ये न्हापां सत्कायदृष्टि, शंका, शीलव्रतपरामर्श, अपायगामी जुइकिगु कामराग व प्रतिघ याना थुपिं न्यागू धर्मत न्हापांगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, ल्यंदुगु स्थूल कामराग व प्रतिघ निगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, सूक्ष्मगु स्वंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, रूपराग आदि न्यागूलिं प्यंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, कतःयाकथं नं गन गन 'हे' शब्दया नियमं यायेमखु। अन अन गुगु गुगु "च्चय्या ज्ञानं नाश यायेमाःगु खः" धकाः कने, उगु उगु न्हावया ज्ञानं अपायगामनीय आदि भाव नाश जुइधुंकुगुहे जुयाः च्वय्या ज्ञानं नाश यायेमाःगु जुइ धका सिइकेमाः।

क्लेशत मध्ये दृष्टि व शंका न्हापांगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, दोष स्वंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, लोभ, मोह, मान, स्त्यान, औद्धत्य, अह्रीक व अनपत्राप्य प्यंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः।

मिथ्यात्व मध्ये मिथ्यादृष्टि मखूगु खं ल्हायेगु, मिथ्याकर्मन्त व मिथ्या आजीविका धयागु थुपिं न्हापांगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, मिथ्यासंकल्प चुगली खं ल्हायेगु व छाःगु खं ल्हायेगु धयागु थुपिं स्वंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, चेतनाहे थन वचन (वाचा) धका सिइकेमाः। बकं फुसुलुगु खं, मिथ्या वायाम, स्मृति, समाधि, विमुक्ति व ज्ञानत प्यंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः।

लोकधर्म मध्ये प्रतिघ स्वंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, अनुनय (छन्द) प्यंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, यश, प्रशंसा व अनुनय प्यंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः धका गुलिं। मात्सर्यत न्हापांगु ज्ञानं नाश जुइगुहे खः।

विपर्यास मध्ये अनित्ययू नित्य, अनात्मायू आत्मा धका संज्ञा, चित्त व दृष्टि विपर्यास खः, दुःखयू सुख, अशुभयू शुभ धका दृष्टि विपर्यास नं खः धयागु थुपिं न्हापांगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, अशुभयू शुभ धका संज्ञा व चित्त विपर्यास स्वंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, दुःखयू सुख धका संज्ञा व चित्त विपर्यास प्यंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः।

ग्रन्थ मध्ये शीलव्रतपरामर्श व थ्व सत्य खः धका अभिनिवेश कायग्रन्थ न्हापांगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, व्यापाद कायग्रन्थ स्वंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, मेगु प्यंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः।

अगति न्हापांगु ज्ञानं नाश जुइगु खः।

आस्रव मध्ये दृष्टि आस्रव न्हापांगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, कामास्रव स्वंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, मेगु निगू प्यंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः। ओघ व योगयू नं थ्वहे विधि खः।

नीवरण मध्ये विचिकित्सा नीवरण न्हापांगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, कामच्छन्द व्यापाद कौकृत्य याना स्वंगू स्वंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, स्त्यानमिद्ध व औद्धत्य प्यंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः।

परामर्श न्हापांगु ज्ञानं नाश जुइगु खः।

उपादानत मध्ये फुकं लौकिक धर्मया वस्तुकामकथं काम धका वयाच्चंगु कारणं रूप व अरूप राग नं काम उपादानयू कुतुं वनिइ, उकिं उगुयात प्यंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, ल्यंदुगु न्हापांगु ज्ञानं नाश जुइगु खः।

अनुशयत मध्ये दृष्टि व शंका अनुशय न्हापांगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, कामराग व प्रतिघ अनुशय स्वंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, मान, भवराग व अविद्या अनुशय प्यंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः।

मलत मध्ये द्वेषमल स्वंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, मेगु प्यंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः।

अकुशल कर्मपथत मध्ये ज्यान कायेगु, मविइकं कायेगु, मिथ्या आचरण, मखूगु खं ल्हायेगु, मिथ्यादृष्टि धका थुपिं न्हापांगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, चुगली खं ल्हायेगु, छाःगु खं ल्हायेगु, व्यापाद धयागु स्वंगू स्वंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, बकं फुसुलुगु खं, अभिध्या प्यंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः।

अकुशल चित्तोत्पादत मध्ये प्यंगू दृष्टिगत सम्प्रयुक्त व विचिकित्सा सम्प्रयुक्त नं खः धयागु न्यागू न्हापांगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, निगू प्रतिघ सम्प्रयुक्त स्वंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः, ल्यंदुगु प्यंगूगु ज्ञानं नाश जुइगु खः।

गुगु गुगुलिं नाश जुइगु खः, उगु उगुलिं त्याग यायेमाः धाइ। उकिं धयातल "थथे थुमित संयोजन आदि धर्मतयूत थुपिं यथायोग्य प्रहाण यायेमाःगु खः।"

८३१. छु थुपिं अतीत व अनागतय् थुपिं धर्मत त्याग याइ वा वर्तमानय्? छु थन यदि अतीत व अनागत तक्क याइगूसा, व्यायाम (प्रयत्न) निष्फल जुइ। छाया? प्रहाण यायेमाःगु मदुगुलिं। अले वर्तमानय्, अथे जूसां नं निष्फल जुइ व्यायाम नापं प्रहाण यायेमाःगु दुगुलिं, मार्गभावना नं क्लेश युक्त जुइ वा क्लेशतय्गु विप्रयुक्त जुइगुलिं, वर्तमान क्लेश चित्त विप्रयुक्त धयागु मदु। थ्व असाधारण (विशेष) दोषारोपन मखु। पालिहे नं “उगु थ्व क्लेशतय् प्रहाण याइ, अतीतय् क्लेशतय् प्रहाण याइ, अनागतय् क्लेशतय् प्रहाण याइ, वर्तमान इलय् क्लेशतय् परित्याग याइ” धकाः धया, हाकनं “यदि अतीतय् क्लेशतय् प्रहाण याइसा, उगु कारणं फूइधुंकूगु (क्लेशयात) फुकिइ, निरोध जूइ धुंकूगुयात निरोध जुइकिइ, अलग्ग जुइधुंकूगुयात अलग्ग याइ, अस्तगतयात अस्तंगत याइ। अतीतय् गुगु मदु खः, उगुयात परित्याग याइ”^{६७६} धकाः धया, “अतीतय् क्लेशतय् परित्याग याइमखु” धकाः यानातल।

अथेहे “यदि लिपा क्लेशतय् प्रहाण याइसा, उगु कारणं उत्पन्न मज्जिगुयात प्रहाण याइ, उत्पन्न मज्जिगुयात प्रहाण याइ, अनुत्पन्न प्रहाण याइ, प्रकट मज्जिगुयात प्रहाण याइ। अनागत गुगु मदु, उगुयात परित्याग याइ” धकाः धया, “अनागतय् क्लेशतय् परित्याग याइमखु” धकाः यानातल।

अथेहे “यदि वर्तमान इलय् क्लेशतय् प्रहाण याइसा, उगु कारणं रागीं रागयात प्रहाण याइ। दुष्टं द्वेषयात, मूर्ख मोहयात, अभिमानिं मानयात, क्वातुक ज्वनातइमं दृष्टियात, विक्षिप्तय् थ्यंमं औद्धत्ययात, निर्णय यायेगुलिइ मथ्यंमं विचिकित्सा, क्वातुसे च्वंमं अनुशयययात प्रहाण याइ। कृष्ण व शुक्ल धर्मत छज्वः जुयाःहे उत्पन्न जुइ। क्लेशं सम्प्रयुक्तगु मार्गभावना जुइ” धकाः व धया, “न अतीतय् क्लेशतय् प्रहाण याइ, न अनागतय्, न वर्तमान इलय् क्लेशतय् परित्याग याइ” धकाः फुक्क निषेध याना, “उकिं (उगु कारणं) मार्गभावना मदु, फलयात साक्षात्कार यायेगु मदु, क्लेशयात प्रहाण यायेगु मदु, धर्माभिसमय मदु” धकाः न्हासःया अन्त्यय् “मार्गभावना मदुगु मखु ... धर्माभिसमय (ज्ञान प्राप्ति) मदुगु मखु” धकाः स्वीकार यानाः “गथे छुथें खः?” धकाः धायेवं थ्व धयातल -

“गथेकि चिमागु फल मसनिगु सिमा दु, उगु कारणं पुरुषं मूहाःयात ध्यानाविल धाःसा, गुगु उगु सिमाया मसनिगु फलत खः, इपिं मसनिवं हे सइ मखुत, लुया मवनिगुलिं हे लुया वइ मखुत, उत्पन्न मज्जुगुलिं हे उत्पन्न जुइमखुत, प्रकट मज्जुगुलिं हे प्रकट जुइमखुत, थथेहे उत्पाद हेतु उत्पाद प्रत्यय क्लेशतय् लुयावय्केया नितिं उत्पादय् दोषयात खनाः अनुत्पादय् चित्त ब्वाइ, अनुत्पादय् चित्तया दुब्बांवइगु खः, गुगु कुतः याइगुया कारणं क्लेशत लुयावइगु खःसा, इपिं मसनिवं हे सइ मखुत ... प्रकट मज्जुगुलिं हे प्रकट जुइमखुत, थथे हेतुया निरोधं दुःखनिरोध। उत्पत्ति जुयाच्वंगु हेतु ... निमित्त हेतु ... कुतः यायेगु हेतु ... कुतः मयायेगुलिइ चित्तया दुब्बांवइगु खः गुगु कुतः याइगुया कारणं क्लेशत लुयावइगु खःसा, इपिं उत्पन्न मज्जुगुलिं हे ... प्रकट मज्जुगुलिं हे प्रकट जुइमखुत, थथे हेतुया निरोधं दुःखनिरोध। थथे मार्गभावना दु, फलयात साक्षात्कार यायेगु दु, क्लेशयात प्रहाण यायेगु दु, धर्माभिसमय दु”^{६७७} धकाः।

८३२. थुगुलिं छु क्यानातःगु खः ले? भूभि लब्ध जूगु क्लेशतय् प्रहाण यायेगु क्यानातःगु खः। भूभि लब्ध छु अतीत, अनागत वा वर्तमानया खः? इपिं भूभि लब्ध उत्पन्न जूगुहे खः।

८३३. उत्पन्न जूगु वर्तमान, भूतागतोत्पन्न (भूतं चिलावंगु), अवकाशकृत व भूमिलब्धकथं अनेक प्रभेद जुइ। अन फुक्क उत्पत्ति, जरा व भङ्ग युक्तगु धका कयातःगु वर्तमानोत्पन्न धाइ। आरम्भण रस अनुभव यानाः निरोध जुइगु अनुभूतं चिलावंगु धका कयातःगु कुशल, अकुशल व उत्पाद आदि स्वंगू प्राप्त मजुवं निरोध जुइगु भूतं चिलावंगु धका कयातःगु व ल्यंदुगु संस्कृत भूतागतोत्पन्न धाइ। “गुगु वया इपिं न्हापा यानावःगु कर्मत खः”^{६७८} धकाः थुजागु आदि विधिकथं धाःगु कर्मयात अतीत समान नं मेगु विपाकयात पनाः थःगु विपाकया अवकाश यानाः स्थिर जुइगुलिं व अथेहे अवकाशकृत विपाक उत्पन्न मज्जिगु समान थथे यायेवं थासय् निश्चय नं उत्पन्न जुयाः अवकाशकृतोत्पन्न धाइ। उगु उगु भूमिइ नष्ट मयाःनिगु अकुशलयात भूमिलब्धोत्पन्न धाइ।

८३४. थन भूमिया व भूमिलब्धया नानात्त्व (अन्तर) सिइकेमाः। भूमि धयागु विपश्यनाया आरम्भण जुयाच्वंगु त्रैभूमिक पञ्चस्कन्ध। भूमिलब्ध धयागु इपिं स्कन्धतय्के उत्पन्न जुइबहःगु क्लेशत खः। उगु कारणं उगु भूमि लब्ध धयागु जुइ धयागु उकिं भूमि लब्ध धका धाइ, उगु आरम्भणकथं मखु। आरम्भणकथं फुकं अतीत व अनागतय् स्यूसां नं क्षीणास्रवपिनिगु स्कन्धप्रति क्लेशत उत्पन्न जुइ। महाकात्यायन, उत्पलवर्णा आदिपिनिगु स्कन्धतप्रति व सोरेय्यसेठ,

^{६७६} (पटि० म० ३.२१)

^{६७७} (पटि० म० ३.२१)

^{६७८} (म० नि० ३.२४८)

नन्द मानवक आदिपिनिगु थें। यदि उगु भूमिलब्ध धयागु दुसा, उगु प्रहीण मजुइगुलिं छुं नं भवमूलयात त्याग याइमखु। वस्तुकथं भूमिलब्ध सिइकेमाः। गन गन विपश्यनां मस्यूगु स्कन्धत उत्पन्न जुइ, अन अन उत्पादं निसें उगुलिइ च्वंगु वर्तमूल क्लेशत दुबिनाच्चनी। उगु प्रहीण मजुगु अर्थकथं भूमि लब्ध धका सिइकेमाः।

८३५. अन गुम्हसिया गुगु स्कन्धय् प्रहीण मजुगु अर्थकथं दुबिनाच्चंगु क्लेशत खः, वयात इपिंहे स्कन्धत इमिगु क्लेशतय्गु वस्तु (आधार) जुइ, मेपिंके दुगु स्कन्धत मखु। अतीत स्कन्धय् प्रहीण मजुसे दुबिनाच्चंगु क्लेशतय्गु अतीत स्कन्धहे वस्तु जुइ, मेगु मखु। थुगु विधि अनागत आदिइ नं खः। अथेहे कामावरच स्कन्धय् प्रहीण मजुसे दुबिनाच्चंगु क्लेशतय् कामावरच स्कन्धहे वस्तु जुइ, मेगु मखु। थुगु विधि रूप व अरूपावचरय् नं खः। स्रोतापन्न आदिइ जक गुम्ह गुम्ह आर्यपुद्गलया स्कन्धय् उगु उगु वर्तमूल क्लेशत उगु उगु मार्ग प्रहीन जुइ, उगु उगुया इपिं इपिं स्कन्धत प्रहीण जूगुलिं उगु उगु वर्तमूल क्लेशया अ-वस्तुकथं भूमि धका गणना यायेगु प्राप्त जुइमखु। पृथग्जनया फुकं वर्तमूल क्लेशया प्रहीण मजुगुलिं गुलि नं यानाः चानाच्चंगु कर्म कुशल वा अकुशल जुइ।

थुकथं वया कर्मक्लेश प्रत्ययं चाकः (वृत्त) उचित जुइ। वया थ्व वर्तमूल रूपस्कन्धय्हे जुइ, वेदना स्कन्ध आदिइ मखु। विज्ञानस्कन्धय्हे जुइ, रूपस्कन्ध आदिइ जुइमखु धका धाये मज्यू। छाया? साधारणरूपं न्यागू नं स्कन्धय् दुबिनाच्चनिगुलिं खः।

८३६. गथे? सिमाय् पृथ्वीया रस आदि थें। गथेकि तःमागु सिमा पृथ्वी घने स्थित जुयाः पृथ्वीया रस व लःया रसया आधार प्रत्ययं हा, दं, कचा, हः, स्वां व फल वृद्धि जुयाः आकाश पूर्ण यानाः कल्पया अन्त तक पुसाया परम्पराकथं सिमाया परम्परा न्हाका स्थित जुइगु उगु पृथ्वीया रस आदि हाःय्हे जुइ, दं आदिइ मखु, ... फलय्हे जुइ, हा आदिइ जुइ धका धायेमज्यू। छाया? साधारणरूपं फुक हाः आदिइ दुबिनाच्चनिगुलिं खः।

गथे उगुहे सिमाया स्वां व फल आदिइ निर्वेद (उदास, दिक्क) जुयाः सुं पुरुष प्यंगू दिशाय् मण्डूक कण्टक (ब्यां कं) धयागु विष दुगु कँथं दाल (चात, सुल) धाःसा, अले उगु सिमा उगु विषया स्पर्श थिइवं पृथ्वीया रस व लःया रस फुक काःगुलिं दुहाँ मवनीगु स्वभावया कारणं हानं सन्तान (सन्तति) उत्पन्न याये फइमखु, थथेहे स्कन्धया प्रवर्तिइ निर्वेद (दिक्क) जुम्ह कुलपुत्र उम्ह पुरुषया प्यंगू दिशाय् सिमाय् विष मिलेयाःगुथें थःगु सन्तानय् प्यंगू मार्ग भावना प्रारम्भ याइ। अले वया उगु स्कन्धया सन्तान उगु प्यंगू मार्गरूपी विषया स्पर्श फुक वर्तमूलक क्लेशयात नष्ट यानाकागुलिं याइगु कायकर्म आदि फुक कर्मया प्रभेदगुया क्रिया मात्र जुइवं जुयाः लिपाया पुनर्भवय् उत्पन्न जुइगु स्वभावधर्मया कारणं भवान्तरया सन्तति उत्पन्न याये फइमखु। केवल अन्तिम विज्ञानया निरोधं इन्धन मदुगु मिथें उपादान रहित परिनिर्वाण जुइ, थथे भूमिया भूमिलब्धया नानात्त्व (अन्तर) सिइकेमाः।

८३७. यद्यपि मेगु नं समुदाचार, आरम्भणाधिगृहीत, अविष्कम्भित व असमूहतकथं प्यथी 'उत्पन्न' दु। अन वर्तमानोत्पन्नहे समुदाचारोत्पन्न खः। चक्षु आदि न्हाःने वःगु आरम्भणय् न्हाःहे उत्पन्न मजुगु नं क्लेशत आरम्भणया अधिगृहीत जूगु कारणहे लिपा निश्चय नं उत्पत्ति जूगुलिं आरम्भणाधिगृहीतोत्पन्न धका धाइ, कल्याणि गामय् भिक्षाया नितिं वनाच्चंम्ह महातिस्स स्थविरया विषभाग रूप खनां उत्पन्न जूगु क्लेश थें। समथ-विपश्यनाया छुं छगूकथं क्वत्यला मतःगु क्लेशत चित्तया सन्ततिइ बुया मवःसांनं उत्पत्ति निवारक हेतुतय्गु अभावं अविष्कम्भितोत्पन्न धका धाइ। समथ-विपश्यनाकथं उल क्वत्यला तःगुयात नं आर्यमार्गद्वारा नष्ट मयागु कारणं उत्पत्ति स्वभावधर्म अतिक्रम मजुगुलिं असमूहतोत्पन्न धका धाइ, आकाशं वनाच्चंम्हसित अष्टसमापत्तिलाभी स्थविरया वनय् स्वां सयाच्चंगु सिमाय् स्वांत खानाः मधुरगु सलं म्यें हालाच्चंम्ह मिसाया म्येंया सः न्यनाः उत्पन्न जूगु क्लेशथें। थुपिं स्वथी आरम्भणाधिगृहीत, अविष्कम्भित व असमूहतोत्पन्न भूमि लब्धगुलिंहे संग्रह जुइ धका सिइकेमाः।

८३८. थथे थुगु धयागु प्रभेद उत्पन्न जुइवं थ्व गुगु वर्तमान, भूतापगत, अवकाशकृत व समुदाचार धका कयातःगु प्यथी उत्पन्न जूगु खः, उगु मार्ग नाश याये म्वागुलिं छुं नं ज्ञानं त्याग यायेमाः धयागु जुइमखु। गुगु थ्व भूभि लब्ध, आरम्भणाधिगृहीत, अविष्कम्भित व असमूहत धका कयातःगु उत्पन्न जूगु खः, वया उगु उत्पन्न जूगु भावयात विनाश यानाः गुगुलिं उगु उगु लौकिक व लोकोत्तर ज्ञान उत्पन्न जुइ, उकिं उगु फुककं त्याग यायेमाः धयागु जुइ। थन थथे गुगु गुगुलिं त्वःतेमागु धर्मत खः, इमित प्रहाण यायेगु सिइकेमाः।

परिज्ञादिकिच्चकथा (परिज्ञा आदि कृतया खं)

८३९. कृत्यत व परिज्ञा आदि, गुगु चय् अभिसमयया इलय् धयावयागु खः।

इपिं फुक यथा स्वभावकथं सिइकेमाः॥

सत्य अभिसमयया इलय् थुपिं मध्यय् प्यंगू ज्ञानय् छगू छगूया छगू क्षणय्, परिज्ञा, प्रहाण यायेगु, साक्षात्कार यायेगु व भावना धका थुपिं परिज्ञा आदि प्यंगू कृत्यत धयातःगु खः, इपिं यथा स्वभावकथं सिइकेमाः। थ्व पुलांपिसं धयातःगु खः -

“गथे मत न्हाः नं मखु लिपा नं मखु छगू क्षणय् प्यंगू कृत्य याइ, तुकिइ मत च्याकिइ (छ्वयेकिइ), अन्धकार नाश याइ, जःयात फइले याइ, इता (चिकं), फुकीगु जुइ, थथेहे मार्गज्ञानं न्हाः नं मखु लिपा नं मखु छगू क्षणय् प्यंगू सत्यतयूत प्रतिवेध यांना सिइ, दुःखया परिज्ञा प्राप्तिं प्रतिवेध यांना सिइ, समुदयया प्रहाण प्राप्तिं प्रतिवेध यांना सिइ, मार्ग भावनाया प्राप्तिं प्रतिवेध यांना सिइ, निरोधया साक्षात्कार प्राप्तिं प्रतिवेध यांना सिइ। छु धाःगु खः ले? निरोधयात आरम्भण यांनाः प्यंगू नं सत्यय् थ्यनिइ खनिइ प्रतिवेध यांना सिइ” धकाः।

थ्व धयाबिज्यात “भिक्षुपिं, वं गुगु दुःख खनिइ, दुःख समुदय नं खनिइ, दुःखनिरोध नं खनिइ, दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदा नं खनिइ”^{६७९} धकाः फुक सिइकेमाः।

मेगु नं धयाबिज्यात “मार्ग युक्तमहिसिया ज्ञान, थ्व दुःखया नं ज्ञान खः, थ्व दुःख समुदयया नं ज्ञान, थ्व दुःख निरोधया नं ज्ञान, थ्व दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदाया नं ज्ञान खः”^{६८०} धकाः।

अन गथे मत तुकि मत च्याकइगु खः, थथे मार्गज्ञानं दुःख बांलाक सिइ। गथे अन्धकार नाश याइगु खः, थथे समुदययात प्रहाण याइ। गथे जः फइले जुइगु खः, थथे सहजात आदि प्रत्ययया सम्यक्संकल्प धर्म धका कयातःगु मार्ग वृद्धि याइ। गथे इता (चिकं) फुकीगु खः, थथे क्लेश परिग्रहण यायेगु निरोधयात साक्षात्कार याइ धयागु थथे उपमा क्यनातःगुयात सिइकेमाः।

८४०. मेगु नय - गथे सूर्य लुयावयेवं न्हाः नं मखु लिपा नं मखु नापं प्रकटगु प्यंगू कृत्यत याइ, रूपत प्रकाशित जुइ, अन्धकार नाश याइ, जः क्यनिइ, ख्वाउँगु शान्त याइ, थथेहे मार्गज्ञानं ... निरोधयात साक्षात्कार प्राप्तिं प्रतिवेध यांना सिइ। थन नं गथे सूर्य रूपत प्रकाशित जुइ, थथे मार्गज्ञानं दुःख बांलाक सिइ। गथे अन्धकार नाश याइ, थथे समुदययात प्रहाण याइ। गथे जः क्यनिइगु खः, थथे सहजात आदि प्रत्ययया लँय वृद्धि याइ। गथे ख्वाउँगु शान्त याइ, थथे क्लेशया शान्ति निरोधयात साक्षात्कार याइ धयागु थथे उपमा क्यनातःगुयात सिइकेमाः।

८४१. मेगु नय - गथे द्रंगा न्हाः नं मखु लिपा नं मखु छगू क्षणय् प्यंगू कृत्यत याइ, वारीया सि त्याग याइ, स्रोतयात त्वाःथलिइ, सामान न्हाइ, पारीया सिथय् दुहाँ वनी, थथेहे मार्गज्ञानं ... निरोधयात साक्षात्कार प्राप्तिं प्रतिवेध यांना सिइ। थन नं गथे द्रंगा वारीया सि त्याग याइगु खः, थथे मार्गज्ञानं दुःख बांलाक सिइ। गथे स्रोतयात त्वाःथलिइगु खः, थथे समुदययात प्रहाण याइ। गथे सामान न्हाइगु खः, थथे सहजात आदि प्रत्ययया मार्ग वृद्धि याइ। गथे पारीया सिथय् दुहाँ वनी, थथे पारीया सि जुयाच्चंगु निरोधयात साक्षात्कार याइ धयागु थथे उपमा क्यनातःगुयात सिइकेमाः।

८४२. थथे सत्ययात प्रतिवेध यांना सिइकेगु इलय् छगू क्षणय् प्यंगू कृत्यतयूगुकथं प्रवर्तित ज्ञानया उगु भिंखुगू आकारं तथ्यार्थकथं प्यंगू कृत्यत छगू प्रतिवेध जुइ। थथे धयाबिज्यात -

“गुकथं तथ्यार्थकथं प्यंगू कृत्यत छगू प्रतिवेध जुइ? भिंखुगू आकारं तथ्यार्थकथं प्यंगू कृत्यत छगू प्रतिवेध जुइ। दुःखया पीडनार्थ, संस्कृतार्थ, सन्तापार्थ, विपरिणामार्थ, तथ्यार्थ। समुदयया आयूहनार्थ, निदानार्थ, संयोगार्थ, पलिबोधार्थ, तथ्यार्थ। निरोधया निःसरणार्थ, विवेकार्थ, असंस्कृतार्थ, अमृतार्थ, तथ्यार्थ। मार्गया नैर्यानार्थ, हेत्वार्थ, दर्शनार्थ, अधिपतेय्यार्थ, तथ्यार्थ। थुपिं भिंखुगू आकारं तथ्यार्थकथं प्यंगू सत्यतयूत छगूलिइ संगृहीतगु खः। गुगु छगूलिइ संगृहीत खः, उगु एकत्त्व खः। गुगु एकत्त्व खः, उगु छगू ज्ञानं प्रतिवेध यांना सिइ धयागु प्यंगू सत्यतयूत छगू प्रतिवेध खः”^{६८१} धकाः।

^{६७९} (सं० नि० ५.११००)

^{६८०} (विभ० ७९४; पटि० म० १.१०९)

^{६८१} (पटि० म० २.११)

८४३. अन गुबले दुःख आदिया मेमेगु नं रोग, प्वः वइगु आदि अर्थ शास्ता दुसां, अले छाया प्यंगूहे धका धयातःगु ले? थन लिसः खः, मेगु सत्यया दर्शनकथं प्रकट जूगुलिं खः। “अन गुगु दुःखय् ज्ञान? दुःखया कारणय् गुगु प्रज्ञा व विशेषं सिइकेगु उत्पन्न जुइ”^{६८२} धका आदि नियमकथं छगू छगू सत्यया आरम्भणकथं नं सत्यज्ञान धाःगु खः।

“भिक्षुपिं, गुम्हसिनं दुःख खनिइ, वं समुदययात नं खनिइ”^{६८३} धका आदि नियमकथं छगू सत्यया आरम्भण यानाः ल्यं दुगुलिइ नं कृत्यया पूर्ण जुइगुकथं नं धाःगु खः।

अन गुबले छगू छगू सत्यया आरम्भण याइ, उबले समुदयया दर्शनं न्हापां स्वभावकथं पीडित जुइगु लक्षण दुगु दुःखया नं, गुगुलिं उगु आयूहन लक्षण समुदयं कुतः याःगु संस्कृत याःगु व राशि याःगु खः, उकिं वया उगु कय संस्कृतार्थ प्रकट जुइ। गुगु मार्ग क्लेश सन्ताप हरण याइगु सुशीतल जुइ, उकिं उगु मार्गया दर्शनद्वारा सन्तापनार्थ प्रकट जुइ आयुष्मान् नन्दया अप्सरापिनिगु दर्शनं सुन्दरीया रूप बांमलागुथें। अविपरिणामधर्मगु निरोधया दर्शनं वया विपरिणामार्थ प्रकट जुइ धका थन धाये माःगुहे मदु।

अथेहे स्वभावकथं आयूहन लक्षण दुगु समुदययात नं, दुःखया दर्शनं निदानार्थ प्रकट जुइ, उचित मज्जुगु भोजनं उत्पन्न जूगु रोग खनाः भोजनया रोग निदान दुगुथें। संयोग मदुगु निरोधया दर्शनद्वारा संयोगार्थ। निर्याण जुयाच्चंगु मार्गया दर्शनद्वारा पलिबोधार्थ।

अथेहे निःस्सरण लक्षणगु निरोधया नं, अविवेक जुयाच्चंगु समुदयया दर्शनं विवेकार्थ प्रकट जुइ। मार्गया दर्शनं असंस्कृतार्थ, थुम्हं अनादि संसारय् न्हापा मार्ग मखंनीम्ह खः, व नं प्रत्ययं युक्त जुइवं संस्कृतहे जुइ धका अप्रत्ययधर्मया असंस्कृतभाव अत्यन्त प्रकट जुइ। दुःखया दर्शनं वया अमृतार्थ प्रकट जुइ, दुःख विष खः, अमृत निर्वाण खः।

अथेहे निर्याण लक्षणगु मार्गया नं, समुदयया दर्शनं “थ्व हेतु निर्वाणयात प्राप्तिया नितिं मखु, थ्व हेतु खः” धकाः हेत्वार्थ प्रकट जुइ। निरोधया दर्शनं दर्शनार्थ खः, अत्यन्त सूक्ष्म रूपत खंम्हसिया “धाथें, जिगु मिखा परिशुद्ध” धकाः मिखाया परिशुद्धभावथें। दुःखया दर्शनं अधिपतेय्यार्थ, अनेक रोगं आतुर दरिद्र मनूयात खनाः धनीया उदार भावथें खः। थन थथे स्वलक्षणकथं छगू छगूया, मेगु सत्यया दर्शनकथं मेगु स्वंगू स्वंगू प्रकट जूगुलिं छगू छगूया प्यंगू प्यंगू अर्थ धयाविज्यात। मार्गया क्षणय् जक फुक्क थुपिं अर्थ छगूलिंहे दुःखादिइ प्यंगू कृत्य दुगु ज्ञानं प्रतिवेध जुइ। गुपिं धीथी अभिसमययात इच्छा याइ, इमिगु लिसः अभिधर्मया कथावस्तुइ धाये धुंकल।

परिज्जादिप्पभेदकथा (परिज्जा आदि प्रभेदया खँ)

८४४. आः इपिं फुक्कं परिज्जा आदि प्यंगू कृत्यत धयातःगु खः, इपिं मध्ये –

परिज्जा स्वथी जुइ, अथेहे प्रहाण व साक्षात्कार नं।
निगू भावना माने याइ, विनिश्चय अन सिइकेमाः॥

८४५. परिज्जा स्वथी जुइ धयागु ज्ञातपरिज्जा, तीरण परिज्जा व प्रहाण परिज्जा धका थथे परिज्जा स्वथी जुइ। अन “अभिज्ञाया प्रज्ञा ज्ञातार्थकथं ज्ञान खः”^{६८४} धकाः थथे उद्देश याना “गुगु गुगु धर्मत सिइकेमाःगु दइ, उगु उगु धर्मत सिइके धुंकूगु जुइ”^{६८५} धकाः थथे संक्षिप्तकथं, “भिक्षुपिं, फुकंयात विशेषकथं सिइकेमाः। भिक्षुपिं, फुक्क विशेषकथं सिइकेमाःगु छु ले? भिक्षुपिं, मिखायात विशेषकथं सिइकेमाः”^{६८६} धकाः आदि नियमकथं विस्तृत कनातःगु ज्ञातपरिज्जा धाइ। उगु प्रत्यय सहित नामरूपयात सिइकेगु विशेष (असाधारण) भूमि खः।

^{६८२} (विभ० ७९४; पटि० म० १.१०९)

^{६८३} (सं० नि० ५.११००)

^{६८४} (पटि० म० मातिका १.२०)

^{६८५} (पटि० म० १.७५)

^{६८६} (पटि० म० १.२)

८४६. “परिज्ञाप्रज्ञा तीरणार्थकथं ज्ञान खः”^{६८७} धकाः थथे उद्देश याना “गुगु गुगु धर्मत परिज्ञातगु जुइ, उगु उगु धर्मत तीरण जुइ”^{६८८} धकाः थथे संक्षिप्तकथं, “भिक्षुपिं, फुक्क बांलाक सिइकेमाः। भिक्षुपिं, फुक्क बांलाक सिइकेमाःगु छु ले? भिक्षुपिं, मिखायात बांलाक सिइकेमाः”^{६८९} धकाः आदि नियमकथं विस्तृतं कनातःगु तीरण परिज्ञा धाइ। वया(उगुया) कलाप सम्मर्शनं निसैं अनित्य दुःख व अनात्मा धका तीरणकथं अनुलोम तक प्रवर्तित जुइगु न्हापां विशेष (असाधारण) भूमि।

८४७. “प्रहाणप्रज्ञा परित्यागार्थकथं ज्ञान खः”^{६९०} धकाः थथे उद्देश याना “गुगु गुगु धर्मत नाश दइ, उगु उगु धर्मत परित्यक्त जुइ”^{६९१} धकाः थथे विस्तृतं कनातःगु “अनित्यानुपश्यनाद्वारा नित्यसंज्ञायात परित्याग याइ” धका आदि नयकथं (प्रकारं) प्रवर्तित प्रहाण परिज्ञा। भङ्गानुपश्यनां निसैं मार्गज्ञान तक उगुया भूमि खः, थ्व थन अभिप्रायगु।

गुगुलिं ज्ञात व तीरण परिज्ञा नं उगुयाहे अर्थ खः, गुगुलिं गुगु धर्मत प्रहाण याइ, इपिं तभ नियमितरूपं सिइके धुंकूगु व तीरण जुइ, उकिं परिज्ञा स्वंगूलिं थुगु परियायकथं मार्ग ज्ञानया कृत्य धका सिइकेमाः।

८४८. अथेहे प्रहाण नं धयागु प्रहाण नं विष्कम्भनप्रहाण, तदङ्गप्रहाण व समुच्छेदप्रहाण धयागु परिज्ञार्थे स्वथीहे जुइ। अन गुगु झ्याउ दुगु लख्यु तःगु घतं झ्याउयातथें उगु उगु लौकिक समाधिं नीवरण आदि विराधी धर्मतयूत क्वत्यलेगु खः, थ्व विष्कम्भनप्रहाण धाइ। पालिइ “विष्कम्भनप्रहाण नीवरणतयूत प्रथम ध्यान भाविता यायेवं”^{६९२} धकाः नीवरणतयूत क्वत्यलेगु धका धयातःगु खः, उगु प्रकट जुइगुलिं धाःगु धकाः सिइकेमाः। नीवरणत ध्यानया पूर्वभाग्यु नं व लिपाया भाग्यु नं याकनं चित्तयात थुनीमखु, वितर्क आदि अर्पित जुइगु क्षणयूहे। उकिं नीवरणतयूत क्वत्यलेगु प्रकट जुइ।

८४९. गुगु चान्हयू प्रज्वलित मतं अन्धकारयातथें उगु उगु विपश्यनाया अवया जुयाच्चंगु ज्ञानया अङ्गं प्रतिपक्षकथंहे उगु उगु प्रहाण याये योग्यगु धर्मयात प्रहाण याइगु खः, थ्व तदङ्गप्रहाण धाइ। गथेकि – नामरूप परिच्छेदं न्हापां सत्कायदृष्टियात। प्रत्ययपरिग्रहणं अहेतु विषमहेतु दृष्टि व शंका मलयात। कलापया समर्शनं “जि, जिगु” धकाः क्वातुक ज्वनाच्चनीगुयात।

मार्ग व अमार्ग व्यवस्थानं मार्ग मखुगुलिइ मार्ग धका मतीतयगुयात। उदयव्यय दर्शनं उच्छेददृष्टिययात। व्ययदर्शनं शाश्वतदृष्टियात। भयतोपस्थानं भय दुगुलिइ भय मद्दु धका मती तइगुयात। आदिनव दर्शनं आस्वाद कायेगु संज्ञायात।

निर्वेदानुपश्यनां अभिरति संज्ञायात। मुञ्चितुकम्यतां अमुञ्चितुकम्यता भावयात। प्रतिसंख्यां अप्रतिसंख्यायात। उपेक्षां उपेक्षा मयाइगुयात। अनुलोमं सत्यया प्रतिलोमग्राहयात प्रहाण याइगु खः।

गुगु भिंच्यागू महाविपश्यनाय् अनित्यानुपश्यनाद्वारा नित्यसंज्ञायात। दुःखानुपश्यनाद्वारा सुखसंज्ञायात। अनात्मानुपश्यनाद्वारा आत्मासंज्ञायात। निर्वेदानुपश्यनाद्वारा नन्दि(लयूतायेगु)यात।

विरागानुपश्यनाद्वारा रागयात। निरोधानुपश्यनाद्वारा समुदययात। प्रतिनिःसर्गानुपश्यनाद्वारा आदान(कायेगु,ज्वनेगु)यात। क्षयानुपश्यनाद्वारा घनसंज्ञायात (एकत्वसंज्ञायात)। व्ययानुपश्यनाद्वारा आयूहन(संग्रह)यात। विपरिणामानुपश्यनाद्वारा ध्रुवसंज्ञायात। अनिमित्तानुपश्यनाद्वारा निमित्तयात। अप्रणिहितानुपश्यनाद्वारा प्रणिधि (प्रबल इच्छा) यात। शून्यतानुपश्यनाद्वारा अभिनिवेश (आत्मदृष्टि) यात। अधिप्रज्ञाधर्मविपश्यनाद्वारा सारादानाभिनिवेश (सारगु खः धका ज्वनातइगु दृष्टि) यात। यथाभूतज्ञानदर्शनं संमोह अभिनिवेशयात। आदिनवानुपश्यनाद्वारा आलयाभिनिवेशयात। प्रतिसंख्यानुपश्यनाद्वारा अप्रतिसंख्यायात। विवृत्तानुपश्यनां संयोगाभिनिवेशयात प्रहाण याइगु खः। थ्व नं तदङ्गप्रहाणहे खः।

८५०. अन गथे अनित्यानुपश्यनादिं न्हयूगु नित्यसंज्ञा आदियात प्रहाण यायेगु जुइ, उगु भङ्गानुपश्यनाय् धुन।

क्षयानुपश्यना धका घनभावयात छुटे यायेगु यानाः क्षयार्थकथं अनित्य खः धका थथे क्षय खंम्हसिया ज्ञान खः। उगुलिं घनसंज्ञायात (एकत्वसंज्ञायात) प्रहाण यायेगु जुइ।

६८७ (पटि० म० मातिका १.२१)

६८८ (पटि० म० १.७५)

६८९ (पटि० म० १.२१)

६९० (पटि० म० मातिका १.२२)

६९१ (पटि० म० १.७५)

६९२ (पटि० म० १.२४)

व्यानुपश्यना धयागु -

आरम्भणया अन्वयं, निगू छगू व्यवस्थानं।
निरोधय् अधिमुक्त जुइगुलिं, व्ययलक्षण विपश्यना खः॥ -

थथे कनातःगु पत्यक्ष व अन्वयकथं संस्कारया भङ्गयात खनाः उगुहे भङ्ग धका कयातःगु निरोधय् अधिमुक्त जुइगुलिं खः, उगु आयूहनयात प्रहाण यायेगु जुइ। गुगु अर्थया नितिं आयूहन (संग्रह यायेगु) खः, “इपिं थथे व्ययधर्म खः” धकाः बांलाक स्वया आयूहनय् चित्त क्वछुइमखु।

विपरिणामानुपश्यना धयागु रूपसप्तक आदिकथं उगु उगु परिच्छेदयात अतिक्रमण याना अन्यथा प्रवृत्तियात खनीगु खः। उत्पन्न जुइधुंकूगु जरां व मरणं निधीकथं विपरिणाम खनीगु खः, उगु ध्रुवसंज्ञायात प्रहाण यायेगु जुइ।

अनिमित्तानुपश्यना धयागु अनित्यानुपश्यनाहे खः, उगु नित्यनिमित्तयात प्रहाण यायेगु जुइ।

अप्रणिहितानुपश्यना धयागु दुःखानुपश्यनाहे खः, उगु सुख प्रणिधि व सुखया प्रार्थनायात प्रहाण यायेगु जुइ।

शून्यतानुपश्यना धयागु अनात्मानुपश्यनाहे खः, उगु “आत्मा दु” धकाः अभिनिवेश (आत्मदृष्टि) यात प्रहाण यायेगु जुइ।

अधिप्रज्ञाधर्म विपश्यना धयागु -

“आरम्भण, प्रतिसंख्या व भङ्गयात बारम्बार स्वइ।
शून्यताकथं व उपस्थान, अधिप्रज्ञा विपश्यना॥” -

थथे कनातःगु रूपादि आरम्भणयात सिइकाः उगुया आरम्भणया तदारम्भणया व चित्तया भङ्गयात स्वयाः “संस्कारहे नाश जुइ, संस्कारया मरण, मेगु छुं मदु” धकाः भङ्गकथं शून्यतायात ज्वनाः प्रवर्तित जूगु विपश्यना। उगु अधिप्रज्ञा व धर्मय् विपश्यना धयागु नं खः धयागु अधिप्रज्ञाधर्मविपश्यना धकाः धाइ, उगु नित्य सारया अभावगु व आत्मसारया अभावगुयात बांलाक खंगु कारणं सारादानाभिनिवेशयात प्रहाण यायेगु जुइ।

यथाभूतज्ञानदर्शन धयागु प्रत्यय सहित नामरूपया परिग्रहण खः, वं “जि अतीतया समयय् दुलार्थे” धका आदिकथं व, “लोक इश्वरं उत्पन्न याःगु” धका आदिकथं प्रवर्तिता सम्मोहया अभिनिवेशयात प्रहाण यायेगु जुइ।

आदिनवानुपश्यना धयागु भयतोपस्थानकथं उत्पन्न जूगु फुक भव आदिइ आदीनव दर्शन ज्ञान खः, वं “छुं नं आसक्त जुइ योग्यगु खनीमखु” धकाः आलयाभिनिवेशयात प्रहाण यायेगु जुइ।

प्रतिसंख्यानुपश्यना धयागु मुक्त जुइगु उपाय यायेगु प्रतिसंख्याज्ञान खः, वं अप्रतिसंख्यायात प्रहाण यायेगु जुइ।

विवृतानुपश्यना धयागु संस्कारोपेक्षा व अनुलोम खः। उबले वया चित्त भतिचा जक सितया लः पलेस्वांया हल्यु लःया फुतिथे फुक संस्कारं लिज्यां वनिइ, लिसालिइ, अखतं तुलिइ धाःगु खः। उकिं उगु संयोगाभिनिवेशयात प्रहाण यायेगु जुइ, काम संयोगाभिनिवेशया व क्लेश संयोगाभिनिवेशया क्लेश प्रवर्तितात प्रहाण यायेगु जुइ धयागु अर्थ खः। थथे विस्तृतं तदङ्गप्रहाण सिइकेमाः।

पालिइ जक “तदङ्गप्रहाण दृष्टिगत निर्वेधपक्षगु समाधियात भाविता यायेवं”^{६९३} धकाः संक्षिप्तं धाःगु खः।

८५१. गुगु मलखं नष्ट याःगु सिमायातथे आर्यमार्ग ज्ञानं संयोजन आदि धर्मतय् गथे हाकनं प्रवर्ति जुइमखु, थथे प्रहाण याइगु खः, थ्व समुच्छेदप्रहाण धाइ। थुगुया कारणं धाःगु खः “समुच्छेदप्रहाण लोकोत्तर क्षयगामिमार्गयात भाविता यायेवं”^{६९४} धकाः। थथे थुपिं स्वंगू प्रहाण मध्ये समुच्छेदप्रहाणहे थन अभिप्राय खः। गुगुलिं उम्ह योगीया न्ह्यःहे विष्कम्भन व तदङ्गप्रहाण धयागु नं उगुयाहे अर्थ खः, उकिं स्वंगू प्रहाणयात नं थुगु परियायकथं मार्ग ज्ञानया कृत्य धका सिइकेमाः। शत्रु जुजुपिन्त स्याना राज्य प्राप्त जुइवं गुगु उगुयासिबे न्हापा याःगु खः, फुक्क “थ्व थ्व जुजु याःगु खः” धकाहे धाइ।

^{६९३} (पटि० म० १.२४)

^{६९४} (पटि० म० १.२४)

८५२. साक्षात्कार धयागु नं लौकिक साक्षात्कार व लोकोत्तर साक्षात्कार धका निथी प्रभेद जूसां लोकोत्तरया दर्शनभाव भेदकथं स्वथी जुइ। अन “प्रथम ध्यानया लाभ जुगुलिइ, वशी जुगुलिइ, जिं प्रथमध्यान साक्षात्कार याना”^{६९५} धका आदिकथं नियमकथं वयागु खः प्रथमध्यानादि मध्यय् स्पर्श जुइगु लौकिक साक्षात्कार धाइ। स्पर्श जुइगु धयागु प्राप्त याना “श्व जित प्राप्त जुल” धकाः प्रत्यक्षरूपं ज्ञानया स्पर्श स्पर्श जुइगु खः। थुगुहे अर्थयात कारणं “साक्षात्कार प्रज्ञा स्पर्शनार्थ ज्ञान खः”^{६९६} धकाः उद्देश याना “गुगु गुगु धर्मत साक्षात्कार याःगु दइ, उगु उगु धर्मत स्पर्श याःगु जुइ”^{६९७} धकाः साक्षात्कार निर्देश धयातःगु खः।

हाकनं थःगु सन्तानय् उत्पन्न मयासां नं गुगु धर्मत केवल मेपिनिगु प्रत्यय ज्ञानं ज्ञात जुल, इपिं साक्षात्कार याःगु जुइ। उकिंहे “भिक्षुपिं, फुक्क साक्षात्कार यायेमाः। भिक्षुपिं, फुक्क साक्षात्कार यायेमाःगु छु ले? भिक्षुपिं, मिखायात साक्षात्कार यायेमाः”^{६९८} धयागु आदि धाःगु खः।

मेगु नं धयाविज्यात “रूपयात खंका साक्षात्कार याइ। वेदनायात ... विज्ञान खंका साक्षात्कार याइ। मिखायात ... जरामरण ... अमृत निर्वाणयात खंका साक्षात्कार याइ। गुगु गुगु धर्मत साक्षात्कार याःगु जुइ, उगु उगु धर्मत स्पर्श याःगु जुइ”^{६९९} धकाः।

प्रथम मार्गया क्षणय् निर्वाणया दर्शन दर्शन साक्षात्कार खः। त्यंदगु मार्गया क्षणय् भावना साक्षात्कार खः। उगु निथी नं थन अभिप्राय खः। उकिं दर्शन व भावनाकथं निर्वाणयात साक्षात्कार यायेगु श्व ज्ञानया कृत्य धका सिइकेमाः।

८५३. निगू भावना सिइकातःगु (अभिमत) धयागु भावना जक लौकिक भावना व लोकोत्तर भावना याना निगूहे सिइकातःगु खः। अन लौकिक भावनाया शील, समाधि व प्रज्ञाया उत्पन्न यायेगु खः, उगुलिं सन्ततिया वास लौकिक भावना खः। लोकोत्तरयात उत्पन्न यायेगु खः, तब्ज उगुलिं सन्ततिया वास लोकोत्तर भावना। इपिं मध्ये थन लोकोत्तर अभिप्राय खः। लोकोत्तर भावना शील आदि प्यथी नं श्व ज्ञान उत्पन्न याइ। इमिगु सहजात प्रत्ययादि जुइगुलिं इपिं सन्तानय् वास याकी धयागु लोकोत्तर भावनाया कृत्य खः।

थथे -

*कृत्य व परिज्ञा आदि, गुगु च्वय् अभिसमयया इलय् धयावयागु खः।
इपिं यथा स्वभावकथं सिइकेमाः फुक।।*

थन तक -

“प्रज्ञा दुम्ह मनुखं शीलय् प्रतिष्ठित जुयाः चित्त व प्रज्ञायात वृद्धि (भाविता) याइ।।” -

थथे स्वरूपकथंहे हयातःगु प्रज्ञा भावनाया विधान क्यनेत गुगु धयाविज्यागु खः “मूल जुयाच्चंगु निगू विशुद्धि सम्पादन यानाः शरीर जुयाच्चंगु न्यागू विशुद्धि सम्पादन याइम्हं भाविता यायेमाः” धका, उगु विस्तृत याःगु खः। गुकथं भाविता यायेमाः धयागु थुगु नं न्हासःया लिसः खः।

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्गय् प्रज्ञाभावनाया भागय् ज्ञानदर्शनविशुद्धि निर्देश धयागु नीनिगूगु परिच्छेद क्वचाल।

^{६९५} (पारा० २०३-२०४)

^{६९६} (पटि० म० मातिका १.२४)

^{६९७} (पटि० म० १.७५)

^{६९८} (पटि० म० १.२९)

^{६९९} (पटि० म० १.२९)

२३. पञ्चाभावनानिसंसनिद्देशो (प्रज्ञाभावनाया आनिशंस निर्देश)

आनिसंसपकासना (आनिशंसया प्रकाशन)

८५४. गुगु धयाविज्यागु खः “प्रज्ञाभावनाया छु आनिशंस (गुण)?” धका, अन (उगुया बारे) धयाच्चना। थ्व प्रज्ञाभावना धयागु सलंसः आनिशंस दुगु खः। दीर्घकाल तक नं उगुया अःपुक विस्तृतं आनिशंस प्रकाश याये मफुत। संक्षिप्तं उगुया थीथी क्लेशयात विध्वंस यायेगु, आर्यफलया रस अनुभव यायेगु, निरोधसमापत्ति ध्यानय् च्वनेगु सामर्थ्य, आह्वान याये योग्य जुइगु धका थ्व आनिशंस (गुण) सिइकेमाः।

नानाकिलेसविध्वंसनकथा (थीथी क्लेशयात विध्वंस यायेगुया खँ)

८५५. अन गुगु नामरूपया परिच्छेदं निसं सत्कायदृष्टि आदिकथं थीथी क्लेशयात विध्वंस यायेगु धयातःगु खः, थ्व लौकिक प्रज्ञा भावनाया आनिशंस (गुण) खः। गुगु आर्य मार्गया क्षणय् संयोजन आदिकथं थीथी क्लेशयात विध्वंस यायेगु धयातःगु खः, थ्व लोकोत्तर प्रज्ञा भावनाया आनिशंस (गुण) धका सिइकेमाः।

भीष्मवेगं पर्वतया च्वय् कःवगु मलर्थे।
वायुया वेगं उत्पन्न जूगु गुँया मिर्थे॥
अन्धकारय् तेजस्वी उज्वल रवि मण्डलर्थे।
दीर्घकाल तक लिसे वयाच्चंगु फुक अनर्थ विधायक॥
क्लेश जालयात प्रज्ञां विध्वंस याइ भाविता यायेवं।
प्रत्यक्षरूपं सिइकी थ्व आनिशंस थन॥

फलसमापत्तिकथा (फलसमापत्तिया खँ)

८५६. आर्यफलया रस अनुभव यायेगु धयागु केवल क्लेशयात विध्वंस यायेगु जक मखु, आर्यफलया रस अनुभव यायेगु नं प्रज्ञा भावनाया आनिशंस (गुण) खः। आर्यफल धयागु स्रोतापत्तिफलादि श्रामण्यफल धाइ। उगु निथीकथं रसया अनुभव याइगु जुइ। मार्गवीथिइ व प्रवर्तिइ फलसमापत्तिकथं। अन वया मार्गवीथिइ प्रवृत्तियात क्यनेहे धुंकल।

८५७. यद्यपि गुगु “संयोजनया प्रहाण मात्रंहे फल धाइ, छुं नं मेगु धर्म मदु” धकाः धाइ, इमिगु अनुनयया नितिं थ्व सूत्र नं क्यनेमाः – “गुकथं प्रयोग प्रतिप्रशब्धि प्रज्ञा फलय् ज्ञान खः? स्रोतापत्तिमार्गया क्षणय् दर्शनार्थकथं सम्यक्दृष्टि मिथ्यादृष्टिं दनी, उगु नापं लिना वनीगु क्लेशं व स्कन्धं दनी, बाह्य व फुक निमित्तं दनी। उगुया प्रयोगं शान्त जुइवं सम्यक्दृष्टि उत्पन्न जुइ, थ्व मार्गया फल खः”^{७००} धकाः विस्तृतं वर्णन यायेमाः।

“प्यंगू मार्ग अपरियापन्न व प्यंगू श्रामण्यफल खः, थुपिं धर्मत अप्रमाण आरम्भण दुगु खः”^{७०१}। “महर्गत धर्म अप्रमाण धर्मयात अनन्तर प्रत्ययं ग्वहाली याइ”^{७०२} धकाः आदि थुकथं नं थन उदाहरणत (साधकत) खः।

८५८. फल समापत्तिइ प्रवर्तित जुइगु क्यनेत उगुया थ्व न्ह्यसःया क्रम खः – फलसमापत्ति छु खः?, सु उगु समापत्तिध्यानय् च्वनी? सु समापत्तिध्यानय् च्वनीमखु? छाय् समापत्तिध्यानय् च्वनी? गुकथं वया समापत्तिध्यानय् च्वनीगु जुइ, गुगु स्थिति जुइ? गुकथं दनीगु खः? छु फलया अनन्तर खः? सुया फल अनन्तर जुइ?

८५९. अन फलसमापत्ति छु खः धयागु गुगु आर्यफलया निरोधय् अर्पणा खः।

^{७००} (पटि० म० १.६३)

^{७०१} (ध० स० १४२२)

^{७०२} (पट्टा० २.१२.६२)

८६०. सु उगु समापत्तिध्यानं च्वनी, सु समापत्तिध्यानं च्वनीमखु? धयागु फुकं पृथग्जनपिं समापत्तिध्यानं च्वनीमखु। छाया? प्राप्त मज्जु कारणं। आर्यपिं जक फुकं समापत्तिध्यानं च्वनी। छाया? प्राप्त जूगु कारणं। च्वय्या क्वय् समापत्तिध्यानं च्वनीमखु, शान्त जूगु कारणं पुद्गलया अन्तर भावय् लिक थ्यंगुलिं। प्राप्त मज्जु कारणं क्वय्या च्वय्। थःथःगुहे फल समापत्तिध्यानं च्वनी धयागु थन थ्व निश्चित खः।

गुलिं गुलिं “स्रोतापन्न व सकृदागामीपिं नं समापत्तिध्यानं च्वनीमखु। च्वय्या निगूहे समापत्तिध्यानं च्वनी” धकाः धाइ। थ्व इमिगु कारण खः, थुपिं समाधिइ परिपूर्ण यापिं खः। उगु पृथग्जनया नं थम्हं प्रतिलाभ जूगु लौकिक समाधि ध्यानं च्वंसां नं अकारणहे जुइ (युक्त जुइमखु)। थन कारण व अकारण बिचाः याना छु यायेगु। छु पालिइहे धयातःगु मखुला - “छु छु भिगू गोत्रभूधर्म विपश्यनाकथं उत्पन्न जुइ?

स्रोतापत्तिमार्ग प्रतिलाभया निति उत्पन्न जुइगु व उत्पत्ति जुयाच्चंगु ... तःसकं कष्ट जुइगु (उपायास) व बाह्य संस्कारनिमित्तयात अभिभूत याइगु धयागु गोत्रभू खः। स्रोतापत्तिफसमापत्तिया नितिं सकृदागामिमार्ग ... अर्हतफल समापत्तिया नितिं ... शून्यताविहारसमापत्तिया नितिं ... अनिमित्तविहारसमापत्तिया नितिं उत्पन्न जुइगु ... बाह्य संस्कारनिमित्तयात अभिभूत याइगु धयागु गोत्रभू खः”^{७०३} धकाः।

उकिं फुकं आर्यपिं थःथःगु फल समापत्तिध्यानं च्वनी धयागु थ्व निष्कर्षय् वनेमाः।

८६१. छाया समापत्तिध्यानं च्वनी धयागु दृष्टधर्मसुखविहारया नितिं। गथेके जुजु राज्य सुख व देवता दिव्य सुख अनुभव याइ, थथे आर्यपिं “आर्य लोकोत्तर सुख अनुभव याये” धकाः कालयात परिच्छेद यानाः मंदुदुगु इलय् फलसमापत्तिइ च्वनाच्चनी।

८६२. गुकथं वया समापत्तिध्यानं च्वनीगु जुइ, गुगु स्थिति जुइ? गुकथं दनीगु खः? धयागु वया न्हापां निगू आकारं वइक समापत्तिध्यानं च्वनीगु जुइ- निर्वाणं मेगु आरम्भणया मनन मयासे व निर्वाणयात मनन याना। थथे धयाबिज्यात - “आवुसो, अनिमित्त चेतोविमुक्ति समापत्तिया नितिं निगू प्रत्यय जुइ, फुक निमित्तयात मनन मयायेगु व, अनिमित्त निर्वाणधातुइ मनसिकार यायेगु”^{७०४} धकाः।

८६३. थन थ्व नं समापत्तिइ च्वनेगु क्रम खः। फलसमापत्तिया इच्छा याइम्ह आर्यश्रावकं एकान्तगु थासय् वनाः याकःचा च्वनाः उदय व्ययादिकथं संस्कारतयूत बांलाक स्वयेमाः। उगु क्रमशः प्रवर्तित विपश्यनाम्हसिया संस्कार आरम्भण दुगु गोत्रभू ज्ञानया अनन्तर फलसमापत्तिकथं निरोधय् चित्त दुछ्वइ। फलसमापत्तिइ क्वछुगुलिं थन शैक्ष्यया नं फलहे उत्पन्न जुइ, मार्ग मखु।

गुपिंसं धाइ “स्रोतापन्न ‘फलसमापत्तिइ ध्यानं च्वने’ धकाः विपश्यना यानाः सकृदागामी जुइ। सकृदागामी व अनागामी” धका, इमित्त धायेमाः “थथे जुइवं अनागामी अर्हत जुइ, अर्हत प्रत्येकबुद्ध, प्रत्येकबुद्ध बुद्ध जुइ। उकिं थ्व छुं नं मखु, पालिकथंहे इन्कार यानातःगु खः” धकाः नं ग्रहण यायेम्वाः। थुगुहे जक कायेमाः - शैक्ष्यया नं फलहे उत्पन्न जुइ, मार्ग मखु। वया फल यदि उम्ह प्रथमध्यान दुगु मार्ग प्राप्तम्ह जुइ। प्रथमध्यान दुगुहे उत्पन्न जुइ। यदि द्वितीयादिइ छुं छगू ध्यान दुम्ह जुइ, द्वितीयादिइ छुं छगू ध्यान दुम्हहे जुइ। थथे वया न्हापां समापत्तिध्यानं च्वनीगु जुइ।

८६४. “आवुसो, स्वंगू प्रत्यय अनिमित्त चेतोविमुक्तियात स्थिर जुइकेत फुक निमित्तयात मनन मयायेगु, अनिमित्त निर्वाणधातुइ मनसिकार, न्हापाया अभिसंस्कार खः”^{७०५} धयागु वचनकथं वया स्वंगू आकारं स्थित जुइ। अन न्हापाया अभिसंस्कार धयागु समापत्तिध्यानं न्हापाया कालपरिच्छेद खः। “फलनागु इलय् दने” धकाः वया परिच्छेद यागुलिं गुबले तक्क उगु ई वइमखु, उबले तक्क स्थिर जुइ। थथे वया स्थिर जुइ।

८६५. “आवुसो, निगू प्रत्यय अनिमित्त चेतोविमुक्ति उत्थानया नितिं फुक निमित्तयात मनन यायेगु (मनसिकार), अनिमित्त निर्वाणधातुइ मनन मयायेगु”^{७०६} धकाः वचन अनुसारं वया निथीकथं उत्थान जुइ। अन फुक निमित्तयात धयागु रूपनिमित्त, वेदना, संज्ञा, संस्कार व विज्ञाननिमित्तयात। निश्चय नं, थुपिं फुकंहे नापं मनन याइमखु, फुकया संग्रह यानातःगुकथं थ्व धाःगु खः। उकिं गुगु भवङ्गया आरम्भण जुइ, उगु बिचाः यायेवं फल समापत्ति उत्थान जुइ धयागु थथे वया उत्थान सिइकेमाः।

^{७०३} (पटि० म० १.६०)

^{७०४} (म०नि० १.४५८)

^{७०५} (म० नि० १.४५८)

^{७०६} (म० नि० १.४५८)

८६६. छु फलया अनन्तर खः, सुया फल अनन्तर जुइ धयागु न्हापां फलया फलहे अनन्तर जुइ वा भवङ्ग। मार्गया अनन्तरगु फल दु, फलया अनन्तरगु दु, गोत्रभूया अनन्तरगु दु, नैवसंज्ञानासंज्ञायतनया अनन्तरगु दु। अन मार्गवीथिइ मार्गया अनन्तर जुइ, न्हव न्हवयागुयात लिपा लिपाया फलया अनन्तर जुइ। फल समापत्तिइ न्हव न्हवया गोत्रभू अनन्तर जुइ। गोत्रभू धयागु थन अनुलोम सिइकेमाः। थ्व पट्टानय् धयातःगु जुल - “अर्हतया अनुलोम फलसमापत्तिइ अनन्तरप्रत्ययं ग्वहाली याइ। शैक्षपिनिगु अनुलोम फलसमापत्तिइ अनन्तरप्रत्ययं ग्वहाली याइ”^{७७७} धकाः। गुगु फलं निरोध उत्थान जुइ, उगु नैवसंज्ञानासंज्ञायतनया अनन्तर खः। अन मार्गवीथियात उत्पन्न जूगु फलयात त्वःता त्वं दुगु फुक्क फलसमापत्तिकथं उत्पत्ति जुयाच्चंगु धाइ। थथे थुपिं मार्गवीथिइ फल समापत्तिइ उत्पन्न जुइगुकथं -

प्रति प्रश्रब्धियात मदयेकीगु, अमृत आरम्भण, शुभ।
लोक आमिष मदुगु, शान्त व उत्तमगु श्रामण्य फलयात।।
ओजवान् पवित्र सुखं, सुखपूर्वक न्हानाच्चंगु।
गुगु सुख स्वया सुखगु, अमृत कस्ति थें।।
उगु सुख उम्ह आर्यया अनुत्तरगु रस जुयाच्चंगु खः।
फलयात प्रज्ञा भाविता यानाः, गुगुलिं प्राप्त जुइ पण्डित।।
उकिं थ्व आर्यफलया, रसया अनुभव याइगु थन।
विपश्यना भावनाया, आनिशंस (गुण) धकाः धाइ।।

निरोधसमापत्तिकथा (निरोधसमापत्तिया खं)

८६७. निरोधसमापत्ति निरोधसमापत्ति ध्यानय् च्वनेगु सामर्थ्य धयागु न केवल आर्यफलया रस अनुभव यायेगुहे जक खः, थ्व निरोधसमापत्ति निरोधसमापत्ति ध्यानय् च्वनेगु सामर्थ्य धयागु थुगु प्रज्ञा भावनाया आनिशंस (गुण) धका सिइकेमाः।

अन थ्व निरोधसमापत्ति वर्णन यायेया नितिं न्हसःया क्रम खः - छु निरोधसमापत्ति? सु उकी च्वनी? सु च्वनीमखु, गन च्वनी, छाया च्वनी?, गुकथं वया समापत्तिध्यानय् च्वनीगु जुइ? गुकथं स्थिर जुइ? गुकथं दनी? दंम्हसिया छुकी चित्त क्वछुइ?, सीम्हसिया व समापत्तिइ च्वनीम्हसिया छु विशेषता खः?, निरोधसमापत्ति छु संस्कृत ला? असंस्कृत? लौकिक? लोकोत्तर? निष्पन्न (उत्पन्न जूगु) अनिष्पन्न?

८६८. अन छु निरोध समापत्ति धयागु गुगु क्रमशः निरोधकथं चित्तचैतसिक धर्मतयूत प्रवर्तित मजुइगु। सु उकी च्वनी, सु च्वनीमखु धयागु फुकं पृथग्जनपिं, स्रोतापन्नपिं, सकृदागामीपिं, शुष्कविपश्यकपिं, अनागामीपिं व अर्हत्पिं च्वनीमखु। अष्टसमापत्तिलाभी अनागामीपिं व क्षीणाश्रवपिं च्वनी। “निगू बलं युक्त जूगुलिं व स्वंगू संस्कारं शान्त जुइगुलिं, भिंखुगु ज्ञानचर्याद्वारा, गुंगू समाधिचर्याद्वारा वशीभाव जुइगु प्रज्ञा निरोधसमापत्ति ज्ञान खः”^{७७८} धकाः आज्ञा जुयाबिज्यात। थुगु सम्पदा अष्टसमापत्तिलाभी अनागामी क्षीणाश्रवपिन्त बाहेक मेमेपिन्त मदु। उकिं इपिंहे जक च्वनी, मेपिं मखु।

८६९. छु छु थन निगू बलत ... गुगु वशीभाव खः? धयागु थन छु नं भीसं कनेमाः मदु। थ्व फुक थुम्हसिया उद्देशया निर्देशय् धाये धुन। थथे धयाबिज्यात -

“निगू बलं निगू बल समथबल विपश्यनाबल। गुगु समथबल? नैष्कर्म्यकथं चित्तया एकाग्रता अविक्षेप समथबल। अव्यापादकथं ... आलोकसंज्ञाकथं ... अविक्षेपकथं ... प्रतिनिःसर्गानुपश्वी जुया आश्वासकथं ... प्रतिनिःसर्गानुपश्वी जुया प्रश्वासकथं चित्तया एकाग्रता अविक्षेप समथबल धाइ।

छु अर्थय् समथबल? प्रथमध्यानं नीवरणतयूत कम्प याइमखु धयागु समथबल। द्वितीयध्यानय् नं वितर्कविचारतयूत ... नैवसंज्ञानासंज्ञायतन समापत्तिं आकिञ्चन्यायतन संज्ञायात कम्प याइमखु धयागु समथबल। औद्धत्यय् व औद्धत्यसहगत क्लेशतयूके व स्कन्धतयूके कम्प जुइमखु सनीमखु, खाइमखु धयागु समथबल। थ्व समथबल।

^{७७७} (पट्टा० १.१.४१७)

^{७७८} (पट्टि० म० मातिका १.३४)

“गुग् विपश्यनाबल खः? अनित्यानुपश्यना विपश्यनाबल खः। दुःखानुपश्यना ... अनात्मानुपश्यना ... निर्वेदानुपश्यना ... विरागानुपश्यना ... निरोधानुपश्यना ... प्रतिनिःसर्गानुपश्यना विपश्यनाबल। रूप्य अनित्यानुपश्यना ... रूप्य प्रतिनिःसर्गानुपश्यना विपश्यनाबल। वेदनाया ... संज्ञाय ... संस्कारय ... विज्ञानय ... मिखाय ... जरामरणय अनित्यानुपश्यना। जरामरणय प्रतिनिःसर्गानुपश्यना विपश्यनाबल धयागु। छु अर्थय विपश्यनाबल खः? अनित्यानुपश्यनाद्वारा नित्यसंज्ञाय कम्प याइमखु धकाः विपश्यनाबल। दुःखानुपश्यनाद्वारा सुखसंज्ञाय कम्प जुइमखु ... अनात्मानुपश्यनाद्वारा आत्मासंज्ञाय कम्प जुइमखु ... निर्वेदानुपश्यनाद्वारा नन्दिइ (लयतायेगुलिइ) कम्प जुइमखु ... विरागानुपश्यनाद्वारा रागय कम्प जुइमखु ... निरोधानुपश्यनाद्वारा समुदयय कम्प जुइमखु ... प्रतिनिःसर्गानुपश्यनाद्वारा आदानय कम्प याइमखु धकाः विपश्यनाबल। अविद्यायात व अविद्यासहगतक्लेशय व स्कन्धय कम्प जुइमखु सनीमखु, खाइमखु धयागु विपश्यनाबल खः। थ्व विपश्यनाबल खः।

“स्वंगू संस्कारया शान्त जुइ धयागु छु छु स्वंगू संस्कारया शान्त? द्वितीयध्यान समापत्तिइ च्वनीम्हसिया वितर्कविचारत व वचीसंस्कार शान्त जुइ। चतुर्थ ध्यान समापत्तिइ च्वनीम्हसिया आश्वास प्रश्वास कायसंस्कार शान्त जुइ। संज्ञा व वेदना निरोध समापत्तिइ च्वनीम्हसिया संज्ञा व वेदना चित्तसंस्कार शान्त जुइ। थुपिं स्वंगू संस्कारया शान्त।

“भिंखुगू ज्ञानचर्याद्वारा धयागु गुग् भिंखुगू ज्ञानचर्याद्वारा? अनित्यानुपश्यना ज्ञानचर्या। दुःखानुपश्यना ... अनात्मानुपश्यना ... निर्वेदानुपश्यना ... विरागानुपश्यना ... निरोधानुपश्यना ... प्रतिनिःसर्गानुपश्यना ... विवृतानुपश्यना ज्ञानचर्या। स्रोतापत्तिमार्ग ज्ञानचर्या। स्रोतापत्तिसमापत्ति ज्ञानचर्या। सकृदागामिमार्ग ... अर्हत्फलसमापत्ति ज्ञानचर्या। थुपिं भिंखुगू ज्ञानचर्याद्वारा।

“गुंगू समाधिचर्याद्वार धयागु गुग् गुंगू समाधिचर्याद्वारा? प्रथमध्यानयात समाधिचर्या। द्वितीयध्यानयात ... नैवसंज्ञानासंज्ञायतन समापत्ति समाधिचर्या। प्रथमध्यान प्रतिलाभया नितिं वितर्क व विचार, प्रीति व सुखगु चित्तएकाग्रता व ... नैवसंज्ञानासंज्ञायतनसमापत्तियात प्रतिलाभया नितिं वितर्क व विचार, प्रीति व सुखगु चित्तएकाग्रता व। थुपिं गुंगू समाधिचर्याद्वारा।

“वशी धयागु न्यागू वशी - आवर्जनवशी, समापर्जनवशी, अधिस्थानवशी, व्यूथानवशी, प्रत्यवेक्षणवशी। प्रथमध्यानयात गन इच्छा दु अन, गुबले इच्छा दु उबलय्, गुबलय्तक इच्छा दु उबलय् तक्क आवर्जन याइ, आवर्जन यायेगुलिइ ढिलासुस्तिपन मदु धकाः आवर्जनवशी। प्रथमध्यानयात गन इच्छा दु अन, गुबले इच्छा दु उबलय्, गुबलय्तक इच्छा दु उबलय् तक्क च्वनाच्वनी, समापत्तिइ च्वनेगुलिइ ढिलासुस्तिपन मदु धकाः समापर्जनवशी ... अधिष्ठान याइ अधिष्ठानय ... दनी दनेगुलिइ ... प्रत्यवेक्षण याइ प्रत्यवेक्षणय ढिलासुस्तिपन मदु धकाः प्रत्यवेक्षणवशी। द्वितीय ... नैवसंज्ञानासंज्ञायतनसमापत्तियात गन इच्छा दु अन, गुबले इच्छा दु उबलय्, गुबलय् तक्क इच्छा दु उबलय् तक्क आवर्जन याइ ... प्रत्यवेक्षण याइ। प्रत्यवेक्षणय ढिलासुस्तिपन मदु धकाः प्रत्यवेक्षणवशी। थुपिं न्यागू वशीत खः”^{७०९} धकाः।

८७०. थन “भिंखुगू ज्ञानचर्याद्वारा” धयागु थ्व उत्कृष्ट निर्देश खः। अनागामीपिनि भिंयंगू ज्ञानचर्या जुइ। यदि थथे जूसा सकृदागामीपिनि भिंनिगू व स्रोतापन्नया भिगू छु जुइमखु ला? जुइमखु, समाधिया विघ्नकारक न्यागू कामगुण दुगु रागया प्रहीण मज्जुगुलिं। इमिगु उगु प्रहीण मज्जुनी। उकिं समथबल परिपूर्ण जुइमखु, उगु परिपूर्ण मज्जुइवं निगू बलं समापत्तिइ च्वनेमाः निरोध समापत्तिइ बलया दुर्बलतां याना ध्यानय च्वनेगु फइमखु। अनागामिया जक उगु प्रहीण जुल, उकिं थ्व बल परिपूर्णम्ह जुइ। परिपूर्णगु बलया कारणं फइ। उकिं भगवानं आज्ञा जुयाविज्यात - “निरोधं दंम्हसिया नैवसंज्ञानासंज्ञायतन कुशल फलसिमापत्तिया अनन्तर प्रत्ययं ग्वहाली याइ”^{७१०} धकाः। थुगु पट्टान महाप्रकरणय अनागामीपिंहे जक निरोधं दनीगु कारणं धयातःगु खः।

८७१. गन समापत्तिध्यानय च्वनी धयागु पञ्चवोकार भवय्। छाय्? क्रमशः समापत्ति भावना जुइगुलिं। चतुवोकार भवय् प्रथमध्यानादिइ उत्पन्न जुइगु मदु। उकिं अन समापत्तिध्यानय च्वनेत मफु। गुलिसिं “वस्तुया अभावं” धकाः धाइ।

८७२. छाय् समापत्तिध्यानय च्वनी धयागु संस्कारया प्रवर्ति भेदय दिक्क जुयाः थ्वहे जन्मय चित्त रहित जुयाः “निरोध निर्वाणयात प्राप्त यानाः सुख विहार याये” धकाः च्वनी।

^{७०९} (पटि० म० १.८३)

^{७१०} (पट्टा० १.१.४१७)

८७३. गुकथं वया समापत्तिध्यान्य् च्चनीगुयात जुइ धयागु समथ-विपश्यनाकथं न्ह्यःब्वांवना (कृतः याना) पूर्व कृत्य याये धुंकूम्हसिया नैवसंज्ञानासंज्ञायतनयात निरोध याना, थथे जुइ समापत्तिध्यान्य् च्चनीगु जुइ। गुम्हसिनं समथकथंहे उत्साह याइ, वं नैवसंज्ञानासंज्ञायतनसमापत्तियात प्राप्त यानाः स्थित जुयाच्चनी। गुम्ह विपश्यनाकथंहे उत्साह याइ, वं फलसमापत्तिइ प्राप्त यानाः स्थित जुयाच्चनी। गुम्ह निगूकथंहे न्ह्यःब्वांवना पूर्व कृत्य यानाः नैवसंज्ञानासंज्ञायतनयात निरोध जुइकी, वं उगु समापत्तिध्यान्य् च्चनी धयागु थ्व थन संक्षिप्तं खः।

८७४. थ्व विस्तृत खः - थन भिक्षु निरोध समापत्तिध्यान्य् च्चनेगु इच्छाम्ह भोजनया ज्या सिधय् धुंका बांलाक ल्हा तुति सिला एकान्त खालीगु थासय् बांलाक लायातःगु आसनय् मुलपतिं थ्याना, म्हयात तय्यंक तया ध्यान्य् अभिमुख जुया स्मृतियात उत्पन्न याना फयेतुइ, व प्रथम ध्यान च्चनाः, दनाः अन संस्कारयात अनित्यकथं, दुःखकथं, अनात्माकथं व विशिष्टकथं भाविता याइ।

थ्व विपश्यना स्वथी जुइ - संस्कारया परिग्रहण याइगु विपश्यना, फलसमापत्ति विपश्यना, निरोधसमापत्ति विपश्यना। अन संस्कारया परिग्रहण याइगु विपश्यना विपश्यना मन्द (म्हो) वा तीक्ष्ण जूसां, मार्गया पदस्थान जुहेजुइ। फलसमापत्ति विपश्यना मार्ग भावना समान तीक्ष्णहे जुइमा। निरोधसमापत्ति विपश्यना जक न अति मन्द व न अति तीक्ष्ण जुइ।

उकिं थ्व न अति मन्द व न अति तीक्ष्णगु विपश्यनां इपिं संस्कारयात विशिष्टकथं भाविता याइ।

अनंलि द्वितीय ध्यान च्चना दनाः अन संस्कारयात अथे हे विशिष्टकथं भाविता याइ। अनंलि तृतीय ध्यान ... अनंलि विज्ञानन्यायतन च्चना दनाः अन संस्कारयात अथे हे विशिष्टकथं भाविता याइ। अथेहे आकिञ्चन्यायतन च्चना दनाः प्यथी पूर्व कृत्य याइ - नानाबद्ध अविकोपन, सङ्ख्यात गौरव तयेगु, शास्ताया आह्वान व कालया परिच्छेद।

८७५. अन नानाबद्ध अविकोपन धयागु गुम्ह थुम्ह भिक्षु नापं एकाबद्ध जुइमखु, नानाबद्ध जुयाः स्थितगु पात्र वा चीवर खाता वा मेच, निवास गृह वा मेगु छुं नं परिष्कारत दुगु खः, उगु गथे नष्ट जुइमखु, मि, लः, फय्, खुं व छुं आदितयगुपाखें विनाश जुइमखु, थथे अधिष्ठान यायेमाः।

अन थ्व अधिष्ठानया विधान “थ्व थ्व थुगु छवाः दुने मिं मनयेमा, लखं मचुइकेमा, फसं पुइके मयंकेमा (मस्यंकेमा), खुंतय्सं खुया मयंकेमा, छुंतय्सं मनेयेमा।” थथे अधिष्ठान यायेवं उगु छवाः उम्हसित छुं नं समस्या जुइ।

अधिष्ठान मयायेवं मि आदिं विनाश जुइ महानाग स्थविरयार्थे। स्थविर उपासिका मांया गामय् भिक्षाया निति दुहां वन। उपासिकां यागु बियाः आसनशालाय् फयेतुकेबिल।

स्थविरं निरोधसमापत्तिइ च्चना फयेतुत। उगु फयेतुनाच्चनेबलय् आसनशालाय् मिं नःगुलिं त्यं दुपिं भिक्षुपिं थःथःगु फयेतुइगु आसन च्चनाः बिस्यूवन। गामय् च्चपिं मुनाः स्थविरयात खनाः “अल्छी श्रमण” धकाः धाल। मिं घाय्, ति, कथि च्चाना स्थविरयात चाहइकातःगु जुयाच्चन। मनूतय्सं घलं न्हभञ्ज लः हयाः मि सीका, खरानित चिइकाः चाहिक च्चनाः स्वांत हला नमस्कार याना च्चनाच्चन। स्थविर कालया परिच्छेदकथं दनाः इपित खनाः “जि प्रकट जुल” धकाः आकाशय् ब्वया पियङ्गुदीपय् वन। थ्व नानाबद्ध अविकोपन धाइ।

गुगु च्चनेगु पुनेगु व फयेतुइगु आसन एकाबद्ध जुइ, अन अलग अधिष्ठानया ज्या मदु। समापत्तिकथंहे वयात रक्षा याइ, आयुष्मान् सज्जीवयार्थे। थ्व धयाबिज्यात “आयुष्मान् सज्जीवया समाधिविष्फार ऋद्धि, आयुष्मान् सारिपुत्तया समाधिविष्फार ऋद्धि खः।”

८७६. सङ्ख्यात गौरव तयेगु धयागु सङ्ख्यात गौरव तयेगु व माने यायेगु। गुबले तक्क थुम्ह भिक्षु वयाच्चन, उबले तक्क सङ्कर्म मयायेगु धयागु अर्थ खः। थन गौरव तयेगु थुम्हसिया पूर्वकृत्य मखु, गौरवयात आवर्जन यायेगु पूर्वकृत्य खः। उकिं थथे आवर्जन यायेमाः “यदि, जिप्रति छवाः निरोधयात च्चना फयेतुनाच्चनेबलय् सङ्ख्या ज्ञप्तिकर्मादिइ छुं छगू ज्या यायेगु इच्छा जुइ, गुबले तक्क जित सुं छम्ह भिक्षु वयाः सःतिइमखु, उबलय्हे दने।” थथे यानाः समापत्तिइ च्चम्ह भिक्षु उगु इलय् दंहे दनी।

गुम्हसिनं थथे याइमखु, सङ्ख मुनाः उम्हसित मस्वसे “फलनाम्ह भिक्षु गन?” धकाः (न्यनेवं) “निरोध समापत्ति ध्यान्य् ” धकाः धायेवं सङ्ख सुं छम्ह भिक्षुयात छवइ “हुँ, वयात सङ्ख्या वचनं सःति।” अले वयात उम्ह भिक्षुं न्यंकेत उचित थासय् च्चनाः “आवुस, छःपिन्त सङ्ख गौरव तयाच्चन ” धकाः धायेवंहे दनी। थथे सङ्ख्या आज्ञायात गौरव तःगु धाइ। उकिं उगुयात आवर्जन यानाः गथे स्वयंहे दनी, थथे समापत्तिइ च्चनेमाः।

८७७. शास्ताया आह्वान धयागु थन नं शास्ताया आह्वानयात आवर्जन यायेगु थया ज्या खः। उकिं उगुयात नं थथे आवर्जन यायेमा: “यदि, जिप्रति छवा: निरोधसमापत्तिइ च्वना फयेतुनाच्चनेबलय् शास्तां अवतरण वस्तुइ (खँय्) शिक्षापद प्रज्ञापन यानाबिज्याइ वा उजागु अर्थोत्पत्तिया धर्म देशना याना बिज्याइ, गुबले तक्क जित सुं वया: स:तिइ मखु, उबलय्हे दने।” थथे याना: फयेतुनाच्चंम्ह उगु इलय् दंहे दनी।

गुम्हसिनं थथे याइमखु, शास्तां सङ्ग मुं:पिं मध्ये उम्हसित मखना “फलनाम्ह भिक्षु गन?” धका: न्यनाबिज्यायेवं “निरोध समापत्ति ध्यानय्” धका: लिस: बिइवं सुं भिक्षुयात छ्वा: बिज्याना “हुँ, वयात जिगु वचनं स:ति।” अले वयात उम्ह भिक्षुं न्यंकेत उचित थासय् च्वना: “शास्ता आयुष्मान्यात स:ता विज्यात” धका: धायेमात्रंहे दनी। थथे शास्ताया आह्वान झ्यातुगु जुइ, उकिं उगुयात आवर्जन याना: गथे स्वयंहे दनी, थथे समापत्तिइ च्वनेमा:।

८७८. कालया परिच्छेद धयागु जीवन कालया परिच्छेद। थुम्ह भिक्षु कालया परिच्छेदय् सुकुशलम्ह जुइमा:। थ:गु “आयुया संस्कार छवा: प्रवर्तित जुइतिनि वा प्रवर्तित जुइमखु” धका: आवर्जन याना: समापत्तिइ च्वनेमा:। यदि छवा: दुने निरुद्ध जुइगु आयुया संस्कारयात आवर्जन मयासेहे च्वन धा:सा, वया निरोधसमापत्तिं मरणयात पने फइमखु।

निरोधया दुने मरण धयागु मदुगुलिं दुनेहे समापत्तिध्यानं दनी। उकिं थ्व आवर्जन याना: समापत्तिइ च्वनेमा:। ल्यं दुगु जक आवर्जन मयायेगु नं जुइ। थ्व आवर्जन यायेहेमा: धका धा:गु खः।

८७९. वं थथे आकिञ्चन्यायतन च्वना:, दना: थुगु पूर्व कृत्य याना: नैवसंज्ञानासंज्ञायतनय् च्वनी। अले छगू वा निगू चित्तया वार पुला चित्त रहितगुहे जुइ, निरोधयात स्पर्श याइ। छाया वया निगू चित्तया च्यय्चंगु चित्तत प्रवृत्ति जुइमखु? निरोधया प्रयोगया कारणं। थुगु थ्व भिक्षुया निगू समथ व विपश्यना धर्मय् छज्व: याना: च्यागू समापत्ति ग:गु क्रमश: निरोधया प्रयोग ख:, नैवसंज्ञानासंज्ञायतन समापत्तिं मखु धका निरोधया प्रयोगया कारणं निगू चित्तया च्यय्या चित्त उत्पन्न जुइमखु।

गुम्ह भिक्षु आकिञ्चन्यायतनं दना: थ्व पूर्व कृत्य मयासे नैवसंज्ञानासंज्ञायतनय् च्वनी, वं मेकथं चित्त रहित जुइहे फइमखु, लिहाँ वया: हाकनं आकिञ्चन्यायतनय्हे प्रतिस्थित जुइ। थन न्हापा मवनागु लँय् वंम्ह पुरुषया उपमा कनेमा:

छम्ह पुरुष छपु लँय् मवंनीम्ह क्ततउगँदय विचय् भ्यातना: दुगु त:जागु ल:या गा: अतिक्रमण याना: तयात:गु तसकं निभालं पूगु ल्वहँया थाय् वया: उगु पनेगु व न्येगु बांलाक मतसे गालय् क्वहाँ वना: परिष्कार प्याइगु भयं हाकनं सिथय् प्रतिस्थित जुइ। ल्वहँ, अतिक्रमण मयासां नं पूगु तुति हाकनं वारीया थासय् प्रतिस्थित जुइ। अन गथे उम्ह पुरुष पनेगु व न्येगु बांलाक मत:गु कारणं गालय् अवतरण जुइमात्रंहे, पूगु ल्वहँतय् पला तये मात्रंहे लिहाँ वया: वारीपाखेहे प्रतिस्थित जुइ, थथे योगी नं पूर्व कृत्य मयागुलिं नैवसंज्ञानासंज्ञायतन समापत्तिध्यानय् च्वनेमात्रंहे लिहाँ वया: आकिञ्चन्यायतनय् प्रतिस्थित जुइ।

गथे न्हापा नं उगु मार्गय् वने नंम्ह पुरुष उगु थासय् वया छगू वस्त्र क्वातुक पुना: मेगु ल्हातं ज्वना: गा: तरे जुया: पूगु ल्वहँतय् पला तयेगुथें जक याना: मेकथं वनिइ, थथेहे पूर्व कृत्य यायेधुंकुम्ह भिक्षु नैवसंज्ञानासंज्ञायतन समापत्तिध्यानय् च्वनाहे मेकथं चित्त रहितहे जुया: निरोधयात स्पर्श याना: विहार याइ।

८८०. गुकथं स्थिर जुइ धयागु थथे समापत्ति ध्यानय् च्वनीम्ह वया कालया परिच्छेद अनुसारं आयुक्षयया विचय्, सङ्ग गौरव व शास्ताया आह्वान दुगुकथं स्थिर (स्थान) जुइ।

८८१. गुकथं दनी धयागु अनागामिया अनागामिफल उत्पत्तिया नितिं व अर्हत्तया अर्हत्फल उत्पत्तिया नितिं याना थथे निथीकथं दनी।

८८२. दंम्हसिया चित्त छुकी क्वछुइ धयागु निर्वाणय् क्वछुइ। थ्व धयात:गु ख: “आवुसो विशाख, संज्ञावेदयित निरोधसमापत्तिं दंम्ह भिक्षुया विवेकय् क्वछुगु चित्त जुइ, विवेकय् भुके जूगु व विवेकपाखे क्वन्हागु जुइ”^{७११} धका:।

८८३. सीम्ह व समापत्तिइ च्वनीम्हसिया छु विशेषता दु धयागु थ्व नं अर्थ सूत्रय् कनेहे धुंकल। थथे धयाबिज्यात – “आवुसो, थ्व गुम्ह सीम्ह मृत्यु जुइधुंकुम्ह ख:, उम्हसिया कायसंस्कार निरोध जुइ धुंकल, शान्त जुइ धुंकल, वची संस्कार ... चित्तसंस्कार निरोध जुइ धुंकल, शान्त जुइ धुंकल, आयु क्षय जुइ धुंकल, उष्मा शान्त जुइधुंकी, इन्द्रियत उच्छिन्न जुइधुंकी। गुम्ह थ्व भिक्षु संज्ञा व वेदना निरोध च्वंम्ह ख:, उम्हसिया नं कायसंस्कार निरोध जुइ धुंकल, शान्त

जुइ धुंकल, वची संस्कार ... चित्तसंस्कार निरोध जुइ धुंकल, शान्त जुइ धुंकल, आयु क्षय मजुनि, उष्मा उष्मा शान्त मजुनि, इन्द्रियत उच्छिन्न मजुनि”^{७१२} धकाः।

८८४. निरोधसमापत्ति संस्कृत ला धका आदि न्ह्यसलय् संस्कृत धका नं असंस्कृत धका नं, लौकिक धका नं लोकोत्तर धका नं धायेमज्यू। छाया? स्वभावकथं मदुगुलिं। गुगुलिं उम्ह समापत्ति ध्यानय् च्वनीगुकथं समापन्न धयागु जुइ, उकिं निष्पन्न धका धायेगु उचित जुइ, अनिष्पन्न धका मखु।

थथे शान्तगु समापत्तिइ, थुगु आर्यपिसं सेवन यानातःगु।
दृष्ट धर्मयुहे निर्वाण धका त्याखानातःगु।
आर्य प्रज्ञायात भाविता यानाः, च्वनाच्चनी पण्डितपिं॥
उकिं थुगु समापत्तिया सामर्थयात गुगुलिं याना।
आर्यमार्गय् प्रज्ञाया, आनिशंस (गुण) धकाः धाइ॥

आहुनेय्यभावादिसिद्धिकथा (आह्वान याये योग्य जुइगु आदि सिद्धिया खँ)

८८५. आह्वान याये योग्य जुइगु धयागु केवल निरोधसमाप्ति, निरोधसमापत्ति ध्यानय् च्वनेगु सामर्थ्य जक मखु, थ्व आह्वान याये योग्य जुइगु भावादि सिद्धि नं थुगु लोकोत्तर प्रज्ञा भावनाया आनिशंस धका सिइकेमाः। साधारणरूपं थुपिं प्यथीयात नं भाविता याःगु कारणं प्रज्ञा भाविता याये धुंकुम्ह व्यक्ति देवातापिं सहित लोकया आह्वान याये योग्यपिं जुइ, पाहुना याये योग्यपिं, दान याये योग्यपिं, ल्हा बिन्ति याये योग्यपिं व लोकया ज्वःमदुगु पुण्यक्षेत्र समानपिं खः।

८८६. विशेषकथं थन प्रथम मार्ग प्रज्ञायात न्हापां भाविता यानाः मन्दगु विपश्यनां वःगु क्यातुगु इन्द्रिय दुम्ह नं न्हयूको तक जन्म काइम्ह जुइ, न्हयूगु सुगति भवय् चाचाःहिला जुयाः दुःखया अन्त्य याइ।

मध्यम विपश्यनां वःगु मध्यम इन्द्रिय दुम्ह छगू भवं मेगु भवय् जन्म काइम्ह जुइ, निगू वा स्वंगू कुलय् ब्वाँय् जुयाः, चाचाःहिला जुयाः दुःखया अन्त्य याइ। तीक्ष्ण विपश्यनां वःगु तीक्ष्णगु इन्द्रिय दुम्ह एकबीज जुइ, छगूहे जक मानुषिक भवय् जन्म जुयाः दुःखया अन्त्य याइ।

८८७. द्वितीय मार्ग प्रज्ञायात भाविता यानाः सकृदागामी जुइ, हाकनं छक्कः जक थुगु लोकयात वयाः दुःखया अन्त्य याइ।

८८८. तृतीय मार्ग प्रज्ञायात भाविता यानाः अनागामी जुइ। व इन्द्रियया पाःगुलिं अन्तरापरिनिब्बायी, उपहच्चपरिनिब्बायी, असङ्खारपरिनिब्बायी, ससङ्खारपरिनिब्बायी, उद्धंसोतो अकनिट्टगामी धका न्याथी दु। थन त्वःता परिनिर्वाण जुइ। अन अन्तरापरिनिब्बायी धयागु गनं नं शुद्धावास भवय् उत्पन्न जुयाः आयुया बिचय् मथ्यवंहे परिनिर्वाण जुइ। उपहच्चपरिनिब्बायी धयागु आयुया बिचय् पुला परिनिर्वाण जुइ। असङ्खारपरिनिब्बायी धयागु ससंस्कार अल्प योगं (भत्तिचा कुतलं) च्यय्या मार्ग उत्पन्न याइ। ससङ्खारपरिनिब्बायी धयागु ससंस्कार सम्प्रयोगं च्यय्या मार्ग उत्पन्न याइ। उद्धंसोतो अकनिट्टगामी धयागु गन उत्पन्न जूम्ह खः, अनं च्यय् अकनिट्ट भव तक्क थहाँ वनाः अन परिनिर्वाण जुइ।

८८९. चतुर्थ मार्ग प्रज्ञायात भाविता यानाः गुलिं श्रद्धाविमुक्त जुइ, गुलिं प्रज्ञाविमुक्त जुइ, गुलिं उभतोभाग विमुक्त जुइ, गुलिं त्रैविद्य जुइ, गुलिं षड्भिज्ञ जुइ, गुलिं प्रतिसम्भेदा प्रभेद प्राप्त महाक्षीणाश्रव जुइ। थुगुया कारणं धाःगु खः “मार्गया क्षणय् थ्व उगु गथः प्यनिइ। फलया क्षणय् गथः प्यने धुंकूम्ह जुयाः देवाता सहित लोकया अग्रदाक्षिणेय जुइ।”

थथे अनेक आनिशंस दुगु, आर्यप्रज्ञाया भावना खः।
गुगुलिं उकिं अभ्यास या, अन अभिरुचि ति बुद्धिवांन् ॥

८९०. थन तक्क -

प्रज्ञा दुम्ह मनुखं शील्यु प्रतिष्ठित जुयाः चित्त व प्रज्ञायात वृद्धि (भाविता) याइ।
उम्ह उत्साही व प्रज्ञावान् भिक्षुं थ्व गथः (जटा) फ्यनिइ।।-

थुगु गाथाया शील समाधि प्रज्ञायात न्हाब्बयाः देशना याःगु विशुद्धिमार्ग्यु आनिशंस प्रज्ञाभावना क्यनातःगु जुल।

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्ग्यु प्रज्ञाभावनाया भाग्यु प्रज्ञाभावनाया आनिशंस निर्देश
धयागु नीस्वंगूगु परिच्छेद क्वचाल।

निगमनकथा (निगमनया खँ)

८९१. थन तक्क -

“प्रज्ञा दुम्ह मनुखं शील्यु प्रतिष्ठित जुयाः चित्त व प्रज्ञायात वृद्धि (भाविता) याइ।
उम्ह उत्साही व प्रज्ञावान् भिक्षुं थ्व गथः (जटा) फ्यनिइ।।”-

थुगु गाथायात तयाः उगु धयावया -

“आः थुगु गाथा कनाबिज्यागुयात महर्षि (बुद्धं)।
यथाभूतकथं वर्णनयायां, अर्थ शीलादि ब्वथलातःगुयात।।
अति दुर्लभगु प्राप्तयानाः, प्रव्रज्या बुद्धशासनयु।
शीलादि संग्रह क्षेमगु, तप्यंगु मार्ग विशुद्धिया (निर्वाणया)।।
यथाभूतरूपं मस्यूपिं, शुद्धिकामीपिं गुपिं थन।
विशुद्धि प्राप्त मजुयाच्चन, कुतः यासांनं यागीपिनि।।
इमित प्रमोदित यायेत, सुविशुद्धगु निर्णययात।
महाविहारवासीपिनिगु, देशना विधिया आधारकथं।।
विशुद्धिमार्ग कने, उगु जिं सत्कारपूर्वक कनेबल्यु।
विशुद्धिकामीपिं सकल, साधुजनपिसं ध्यानपूर्वक न्यनाः दिसं।।”

उगु थ्व कनातःगु जुल।

८९२. अन नं -

इपिं शील आदि भेदया अर्थया गुगु विनिश्चययात।
न्यागूलिं निकायया अर्थकथाया नय्यु धयातःगु खः ।।
संग्रह यानाः उगु फुक्क, प्राय यानाः निश्चय दुगु।
गुगु फुक शंकर दोषं मुक्त प्रकाश यानातल।।
उकिं विशुद्धिकामी, शुद्ध प्रज्ञा दुपिं योगीपिसं।
थुगु विशुद्धिमार्ग्यु आदर पूर्वक यायेमाः।।
८९३. विभज्जवादिपिं मध्ये श्रष्ट, थेरपिं मध्ये यशस्वी।
महाविहारवासी वंशजया पण्डितपिं।।
भदन्त सङ्गपालया पवित्र व सल्लेख वृत्तिम्ह।

विनय आचारं युक्त, प्रतिपत्तिइ युक्त॥
 क्षान्ति विनम्रता, मैत्री आदि गुण विभूषित मनम्ह ।
 आशययात ज्वनाः, जिं थुगु यानागु खः॥
 सद्धर्मया चिरस्थायी कामी, गुगु पुण्य सञ्चय यायेगु प्राप्त जुल ।
 उगुया तेजं फुक प्राणीपिं सुखी जुइमा॥
 ८९४. थुगु विशुद्धिमार्ग, अन्तराय विना थन ।
 क्वचाल न्येच्यागू भाणवार पालिया॥
 गथे अथेहे लोकया, फुकक कल्याणय् आधारितगु ।
 विना अन्तरायं सिद्ध जुइमाः, याकनं याकनं मनोरथ॥

८९५. परम विशुद्ध श्रद्धा, बुद्धि, वीर्य प्रतिमण्डितम्ह, शीलाचार सिधा कोमलतादि गुण समुदयं समुदितम्ह, थःगु दृष्टिइ वा मेपिनिगु दृष्टि दुने थ्यंक क्वहाँ वनेगु सामर्थ्य दुम्ह, प्रज्ञाया दक्षतां युक्तम्ह, त्रिपिटक परियत्ति प्रभेद अर्थकथा सहित शास्ताया शासनय् विघ्नबाधा मदुगु ज्ञानया प्रभावं पिहाँवःगु मधुर उदार वचन ल्हायेगु लावण्य सम्पत्तिं युक्तम्ह महान् वक्ता युक्तगु (उचितगु) उक्त-वादी उत्तम-वादी महाकवि, षड्भिज्ञा व प्रतिसम्भिदा आदि प्रभेद गुण प्रतिमण्डितगु उत्तरीय मनुष्यधर्मय् (ध्यान, फल आदि) विघ्नबाधा मदुगु बुद्धि दुपिनिगु थेरवंश प्रदीप समान महाविहारवासी स्थविरपिनिगु वंशया अलङ्कार जुम्ह, वैपुल्य विशुद्ध बुद्धि दुम्ह बुद्धघोष धका गौरव पूर्वक स्थविरपिंसं कयातःगु नां दुम्ह मोरण्डकचेटक धयाम्हं कृत विशुद्धिमार्ग धाइ ।

८९६. उबले तक्क चिरस्थायी लोकय् जुइमा, गुबले लोकया पार जुइगु मालाच्चपिन्त ।
 क्यना कुलपुत्रपिन्त नय शीलादि शुद्धिया॥
 गुबले तक बुद्ध धयागु नां जक नं, उजाम्ह शुद्धचित्तम्हसियता ।
 लोकय् लोक जेष्ठ महर्षिया प्रवर्तित जुइ॥

थथे सज्जनपिन्त प्रमुदित यायेत रचना याःगु विशुद्धिमार्गया खं पालिया गणनाकथं उगु न्येच्यागू भाणवार दु ।

विशुद्धिमार्ग प्रकरण क्वचाल ।